

OPUS

43

OPUS ▶

*International Journal of
Society Researches*

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 18 ● Sayı Issue 43 ● Kasım November 2021 ● ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI
43

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 18, Sayı Issue – 43

OPUS

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sayı Issue –43 • Kasım November 2021

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü • General Director

Abdullah Harun Bozkurt

Editörler • Editors

Dr. Nevfel Boz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan Eroğlu (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi)

Editör Yardımcısı • Assistant Editor

Öğr. Gör. Emre Emrullah Boğazlıyan (Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi)

Alan Editörleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait Akbaşlı (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Akdağ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Müjdat Avcı (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergün Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Fikret Gülaçı (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Doç. Dr. Jolanta Bieliauskaitė (European Humanities Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşegül Derman (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Pınar Yengin Sarpkaya (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Resul Öztürk (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Savaş Karagöz (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden Tařđın (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Murat (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Iwona Florek (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

- Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç),
Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz)
Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya)
Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya),
Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan),
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science- Polonya)
H. Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye)
Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya),
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Kastamonu Üniversitesi- Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczeciń Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyaydın (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi- Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (İnönü Üniversitesi- Türkiye)
Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye)
Mustafa Şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş Konfederasyonu- Türkiye)
Pawel Sitek (University of Finance Management in Warsaw – Polonya)
Péter Mezei (Szeged University -Macaristan),
Simona Tripa (University of Oradea -Romanya)
Süleyman Özdemir (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi- Türkiye)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya),
Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye),
Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

*Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue- 43, 2021

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Kasım *November* 2021

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mahallesi,

Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No:4/2,

Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

Web: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net ve ERIHPLUS tarafından indekslenmektedir.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

*OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net and ERIHPLUS*

İçindekiler / Contents

- 6091 *Özlem ÇAKMAK TOLAN*
Predictive Role of Attachment Styles and Personality Traits in Marital Adjustment
Bağlanma Biçimleri ve Kişilik Özelliklerinin Evlilik Uyumunu Yordayıcı Rolü
- 6119 *Nil GÖKSEL*
Anadolu University Open Education Faculty Students' Opinions on the Use of Artificial Intelligence Based Systems and Applications
Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Öğrencilerinin Yapay Zekâ Tabanlı Sistemlerin Kullanımı ve Uygulamalarına İlişkin Görüşleri
- 6143 *Zümrüt Hatice ŞEKKELİ – İsmail BAKAN*
Regional Benefits of Logistic Clusters: A Study of Scale Development
Lojistik Kümelerin Bölgesel Faydaları: Ölçek Geliştirme Çalışması
- 6162 *Suzan TEK– Gizem KARAKAŞ*
Awareness Levels of Child Neglect and Abuse in Nursing Students
Hemşirelik Öğrencilerinin Çocuk İhmali ve İstismarı Konusundaki Farkındalık Düzeyleri
- 6177 *Nurhan UNUSAN – Mustafa Ağah TEKİNDAL*
Environmental Education, Attitudes, and Behaviours of Nutrition and Dietetics Students on Buying Organic Foods
Beslenme ve Diyetetik Öğrencilerinin Organik Gıda Satın Alma Konusundaki Çevre Eğitimi, Tutum ve Davranışları
- 6195 *İlknur MAYA – Sedat YAKUT*
Comparison of Turkey and Countries with High PISA Achievement in terms of Education Expenditures and Academic Achievements
Türkiye ile PISA Başarısı Yüksek Ülkelerin Eğitim Harcamaları ve Akademik Başarıları Yönünden Karşılaştırılması
- 6220 *Hüseyin Başar ÖNEM*
Altın, Gümüş ile BİST Madencilik Endeksi Getirileri Arasındaki Volatilite Etkileşiminin Diagonal VECH GARCH Modeliyle Analizi
Analysis of Volatility Interaction between Gold, Silver and BIST Mining Index Returns with Diagonal VECH GARCH Model
- 6241 *Ertuğrul ŞAHİN- Kurtman ERSANLI*
Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi
Development of Self-Perception Scale for Adolescents
- 6280 *Serhat ARSLAN- Savaş KARAGÖZ- Nihan ARSLAN*
KOVID-19 Kaygısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Examining the COVID-19 Anxiety in Terms of Various Variables

- 6295 *Canan TUNÇ ŞAHİN- Selçuk TURAN- Oğuzhan KARADENİZ*
X, Y ve Z Kuşaklarının Eğitim, Öğretmen, Öğrenci Algıları
Education, Teacher and Student Perceptions of Generations X, Y and Z
- 6328 *Yasin BULDUKLU- Abdullah KOÇAK*
Benlik Saygısının Gençlerin Mobil Telefon Bağımlılığı ile İlişmesine Yönelik Bir Araştırma
A Research on The Relationship of Self-Esteem and Youth's Mobile Phone Addiction
- 6356 *Erdal ARSLAN – Ali BORA*
Türk Bankacılık Sektöründe Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının DuPont Sistemine Göre İncelenmesi: 2015-2019 Dönemi
Analysis of the Financial Performance of Deposit Banks in the Turkish Banking Sector According to DuPont System: 2015-2019 Period
- 6377 *Yeşim AVUNDUK*
Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları İle Girişimcilik Düzeyleri Arasındaki İlişki
The Relationship between Social Appearance Anxieties and Entrepreneurship Levels of University Students
- 6394 *Mehtap PEKESEN – Şengül AKDENİZ*
COVID-19 Metaforları: COVID-19 Pandemisinde Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma
COVID-19 Metaphors: A Qualitative Study in Elderly Individuals in COVID-19 Pandemia
- 6425 *Burak LEBLEBİCİOĞLU – Abdulkadir KESKİN*
Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakatine Etkisinde Kurum İmajı ve Müşteri Memnuniyetinin Aracı Rolü: Türkiye’deki Yüksek Hızlı Tren Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma
Examining the Relationship between Service Quality, Corporate Image, Customer Satisfaction and Customer Loyalty with Process Analysis: A Study on High-Speed Train Services in Turkey
- 6445 *Mehmet Sabir ÇEVİK– Şefika Şule ERÇETİN*
Vatandaşlık Algısı Ölçeği’nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
Validity and Reliability Study of the Citizenship Perception Scale
- 6478 *Hamza ERDOĞDU - Murat DEMİR - Rıdvan ÖNDER*
Covid-19 Salgınının Türkiye’nin Vergi Gelirleri Üzerine Etkisi
Impact of the Covid-19 Outbreak on Turkey’s Tax Revenues
- 6507 *Alpaslan ALPASLANOĞLU*
COVID-19 Pandemi Sürecinde, Türk Üniversitelerinin Hizmet Kalite Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma
A Research to Determine the Service Quality Levels of Turkish Universities in the COVID-19 Pandemic Process
- 6530 *Yusuf Tarık TATLI– Fatma SADIK*
Öğretmen Adaylarının Ders Esnasında Siber Aylaklık Yapma Nedenlerinin İncelenmesi
Investigating the Reasons of Pre-Service Teachers’ Cyberloafing During the Lesson

- 6564 *Abdullah ÇELİK – Fatmanur AKSÖZ*
Covid-19 Sürecinde Online Eğitimin Akademisyenlerin Örgütsel Stresine Etkisi: Harran Üniversitesi Örneği
The Effect of Online Education on Organizational Stress of Academicians in Covid-19 Process: The Case of Harran University
- 6595 *Beyza TOKATLI- Önder MUSTUL*
Özengen Müzik Eğitimi Kurumlarında Keman Derslerini Yürüten Öğretmenlerin Karşılaştığı Problemler
The Problems Faced by the Teachers Who Conduct Violin Lessons in the Institutions Teaching Amateur Music
- 6635 *Kahraman GÜLER – Zeynep ÖZGÖRÜŞ*
Yetişkin Bireylerde Saldırganlık ve Yalnızlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Investigation of the Relationship between Aggression and Loneliness in Adult Individuals
- 6662 *Ümit KALAY - Merve MAMACI*
Psikolojik Danışmanların Duygusal Emek Stratejilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi
Investigation of the Effects of Psychological Counselors' Emotional Labor Strategies on Burnout Levels
- 6682 *Ferhat TOPER– Yasemin ÖZKAN*
Ötüzmlü Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Deneyimleri
The Experiences of Families with Autistic Children with Their Difficulties
- 6708 *Şerife PEKKÜÇÜKŞEN – Balı YILDIRIM*
Pandemi Sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin Halkla İlişkiler Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı
The Use of Social Media as a Public Relations Tool During the Pandemic by Metropolitan Municipalities
- 6732 *Enşin EFEK – Korkmaz YİĞİTER*
Spor Katılımının Atılganlık ve Sportmenlik Düzeyleri İle İlişkisi
The Relationship between Participation in Sports and the Levels of Assertiveness and Sportsmanship
- 6764 *Tahsin Barış DEĞER– Yadiğar ORDU*
Eldivan İlçesinde Yaşayan Yaşlılara İnfomal Bakım Verenlerin Bakım Yükleri
Care Burden of Informal Caregivers of the Elderly Living in Eldivan District
- 6790 *Belşin TURA – Sait AKBAŞLI*
Örgütsel Zekâ Düzeyinin Öğretmenlerin Yenilikçi Çalışma Davranışları Üzerindeki Etkisi
The Impact of Organizational Intelligence Level on Teachers' Innovative Work Behavior
- 6806 *İlhan ÖZGÜL*
Müzik Dersi Öğretim Programının Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Açısından İncelenmesi
Examination of the Music Course Teaching Program in Terms of the European Qualifications Framework and the Turkish Qualifications Framework

- 6839 Ayşegül YILMAZER – Ünsal BEKDEMİR
Medya Okuryazarlığı ve Yansıtıcı Düşünme: Kavramsal Bir Bakış
Media Literacy and Reflective Thinking: A Conceptual Overview
- 6868 Methi ÇELİK – Şefika Şule ERÇETİN
Kuantum Liderliğin, Yönetim Tarzları ve Örgütsel Bağlılık Bağlamında Analizi
Analysis of Quantum Leadership in the Context of Management Styles and Organizational Commitment
- 6897 Onur KÖPRÜLÜ – Mithat TURHAN
E-Ticaret İşletmelerinin Web Site Tasarımlarının Müşterilerin Memnuniyeti ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Silifke Örneği
The Effect of the Web Site Design of E-trade Companies' on Customers' Satisfaction and Purchasing Intention: The Example of Silifke
- 6918 Zariye Gökçen KARADEM– Mevlüde YAKIT ONGUN
Tez Başlığında "Matematik Öğretmenleri" Bulunan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (1998-2020)
Examination of Graduate Theses Including "Mathematics Teachers" (1998-2020)
- 6942 Ayşegül DENİZ
Yerli Yapım Çizgi Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği
Gender (In)Equality in Turkish Cartoon Series
- 6980 Esra TEKE – Selahattin AVŞAROĞLU
Türkiye'de Travma Sonrası Stres ve Büyüme Konusunda Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmaların İncelenmesi
A Review of Studies on Post-Traumatic Stress and Growth Carried in Turkey
- 7005 Rezal KOÇ
Life Practices on Social Media of Minority's Generation Z in Turkey during the COVID-19 Period
Türkiye'de Azınlık Z Kuşağının Covid-19 Döneminde Sosyal Medya ile Yaşam Pratikleri
- 7028 Safure CANTÜRK
Medyanın Kadın Cinayetlerine Bakışı: 2009-2013 Dönemi Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut Cinayet Haberleri Örneği
The Media Perspective towards Femicides: 2009-2013 Period Case of Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut Murder News
- 7055 Nedim SARIGÜZEL
Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Krizine Karşı Aldığı Mali ve Ticari Tedbirler
Financial and Commercial Measures Taken by Turkey Against the World Economic Crisis of 1929
- 7082 Nursel KARACA
Türk Çini Sanatında 'Hatayi' ve 'Şakayık' Motifi Örneğinde Çizim Özellikleri
'Hatayi' in Turkish Tile Art and Its Drawing Features in the 'Şakayık (Peony)' Motif Sample

- 7106 *Esmeray ALACADAĞLI*
Kentlileşmeden Kentleşme ve Kadına Şiddetin Sosyal Dinamikleri
Non-Urbanization and Social Dynamics of Violence against Women
- 7139 *Haydeh FARAJI*
Borderline Kişilik Bozukluğunun Ergenlik Döneminde Belirlenmesine Dair Bir Değerlendirme
Evaluation of Determining Borderline Personality Disorder in Adolescence
- 7167 *Nuran BAŞOĞLU*
Alp Gökalp'in Pastoral Hikâyeler Serisi'nde Çocuk Dünyası ve Doğanın Dengesi
Children's World and Balance of Nature in Alp Gökalp's Series of Pastoral Stories
- 7183 *Erdal DURSUN*
Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Teknolojisinin Kullanımı ve Getireceği Yeni Fırsatlar
Use of Big Data Technology and Oncoming New Opportunities in the Civil Aviation Sector
- 7220 *Selahattin Armağan VURDU*
Pandemide Altından Mücevher Tüketimi
Gold Jewelry Consumption in Pandemic
- 7247 *Yusuf AVCI -Gamze ÇELİK- Minako TAKAHASHI*
Türk ve Japon Anlatılarının Geçtiği Coğrafyanın Karşılaştırılması
Comparison of the Geography of Turkish and Japanese Narratives
- 7277 *Ebru AKBAŞ – Gülay TAŞDEMİR YIĞITOĞLU*
Adölesan Dönemde Psikososyal Sorunlar
Psychosocial Problems in Adolescence
- 7300 *Adem YAMAN - Ayşe ATILGAN SARIDOĞAN - Nabi KÜÇÜKGERGERLİ*
COVID-19 Salgınının Türkiye'de Eğitim Sektörü Mali Göstergelerine Etkisinin Değerlendirilmesi
Evaluation of the Effects of Covid 19 Pandemic on the Financial Indicators of Education Sector in Turkey
- 7329 *Zehra ÖZKEÇECİ – Cihan OĞUZ*
Pandemi Yönetişiminde Medyanın İtici Gücü: "Dördüncü Kuvvet" Ne Yaptı?
The Impulse of the Media in Pandemic Governance:What Did the "Fourth Force" Do?
- 7348 *Hande ŞAHİN- Aygen ÇAKMAK- Yurdağül ERDEM*
Pandeminin Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisinin Yazılı Basına Yansıyan Olgular Üzerinden İncelenmesi
Examination of the Impact of the Pandemic on Violence against Women on Written Press
- 7368 *Burak ACAR – Zehra KARAHAN– Gülseren YALÇIN– Ayşe Nur YORULMAZ- Ömer Miraç Yaman*
Z Kuşağının Yazarlık Denemesi: Wattpad Platformunda Yer Alan Genç Kız Hikayelerindeki Karakter ve Davranış Temsillerinin İncelenmesi
The Attempt of Authorship in Generation Z: An Investigation of Character and Behavioral Representations in the Young Girl Stories on Wattpad Platform
- 7411 **Düzeltilmeler**

Editörden

Yayın hayatına başladığı 2011 yılından beri araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2021 yılının 43. Sayısı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam ederken OPUS yayın kurumunun almış olduğu kararlar neticesinde 2022 yılı Yayın Vizyonu İnterdisipliner çalışmalar olarak belirlenmiştir. 2022 yılı yayın vizyonu ve makale şartlarına www.opusjournal.net adresinden erişebilirsiniz.

Bu sayımızda da eğitim bilimleri disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 50 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 2020 yılından itibaren aylık periyotta yılda 12 iki sayı olarak çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra belirli konuları içeren özel sayılarda yayınlayarak daha fazla araştırmacının yayınlarını okuyuculara ulaştırmak için yoğun bir çaba içerisindeyiz. Bu yoğun çaba içerisinde yazarlarımızdan gelen taleplerin en hassas şekilde karşılanması için de elimizden geleni yapmak için çabaladığımızın bilinmesini isteriz. Bu noktada dergimize çalışma gönderen ve göndermeyi düşünen değerli araştırmacıların özellikle www.opusjournal.net adresinden yapmış olduğumuz duyuruları mutlaka incelemelerini önemle rica ederiz.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütölmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş günle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 43. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür eder, tüm yazarlarımıza; huzur, başarı ve sağlık dileriz.

Editörler

Predictive Role of Attachment Styles and Personality Traits in Marital Adjustment

DOI: 10.26466/opus.926516

Özlem Çakmak Tolan*

* Asisst. Prof. Dr., Dicle University, Diyarbakır/Turkey

E-Mail: ozlemtolan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8128-6498](https://orcid.org/0000-0002-8128-6498)

Abstract

In this study, it was aimed to examine the predictive role of attachment styles and personality traits on marital adjustment. 247 married individuals (127 women, 120 men) participated in the study. The Dyadic Adjustment Scale, Experiences in Close Relationships Inventory, Five Factor Personality Scale and Personal Information Form prepared by the researcher were used as data collection tools. The obtained data were analyzed by Pearson correlation coefficient, one-way MANOVA and multiple regression analysis methods. Neuroticism and insecure forms of attachment (anxious and avoidant) were found to be significant predictors of marital adjustment. It was determined that women had a higher level of anxious attachment style. In addition, there was a negative relationship between anxious attachment style and neuroticism and marital adjustment, while a positive significant relationship was found between avoidant attachment style and marital adjustment. The results obtained contribute to a better understanding of the relationships between marital adjustment, attachment and personality traits. Once again, the effect of attachment style on emotional relationship has been revealed. Those working in the field of family and marriage counseling may benefit from these results. While working with couples or married clients, considering their attachment patterns and personality traits can contribute significantly to the therapeutic process. In studies with parents, awareness studies can be conducted on how to develop secure attachment in children.

Key Words: *Marital Adjustment, Attachment Styles, Personality Traits.*

Bağlanma Biçimleri ve Kişilik Özelliklerinin Evlilik Uyumunu Yordayıcı Rolü

*

Öz

Bu çalışmada, bağlanma biçimleri ve kişilik özelliklerinin evlilik uyumunu yordama rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 247 evli birey (127 kadın, 120 erkek) katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Çift Uyum Ölçeği, Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri, Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler Pearson korelasyon katsayısı, tek yönlü MANOVA ve çoklu regresyon analizi yöntemleri ile incelenmiştir. Nörotiklik özelliği ile kaygılı ve kaçınmacı bağlanma biçimlerinin evlilik uyumunun anlamlı yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların daha yüksek düzeyde kaygılı bağlanma biçimine sahip oldukları saptanmıştır. Ayrıca, kaygılı bağlanma biçimi ve nörotiklik ile evlilik uyumu arasında negatif ilişki bulunurken, kaçınmacı bağlanma biçimi ile evlilik uyumu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar, evlilik uyumu ile bağlanma ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bir kez daha bağlanma biçiminin duygusal ilişki üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Bu sonuçlardan aile ve evlilik danışmanlığı alanında çalışanlar yararlanabilirler. Çiftlerle veya evli danışanlarla çalışırken onların bağlanma örüntülerinin ve kişilik özelliklerinin dikkate alınması terapötik sürece önemli katkı sağlayabilir. Anne-babalarla yapılan çalışmalarda çocuklarda güvenli bağlanmayı nasıl geliştirebileceklerine dair farkındalık çalışmaları yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: *Evlilik Uyumunu, Bağlanma Biçimleri, Kişilik Özellikleri.*

Introduction

Although individuals develop many interpersonal relationships in the development process, marriage is accepted as the most important interpersonal relationship throughout life and is universally considered an essential structure for every society (Gottman, 1993; Kelly and Conley, 1987). In this context, marriage is regarded as a critical experience in individuals' lives. It is defined as the most basic human relationship on establishing family relationships and creating future generations (Larson and Holman, 1994).

Marital satisfaction and marital adjustment emerge as a widely studied research topic in family and marriage therapies (Goldberg, 1992). According to Burgess, Locke and Thomes (1963), marital adjustment is primarily an agreement between men and women on the most fundamental issues. In this context, issues such as budget, common interests, goals, value judgments, expressing feelings, and trust come before us as a priority. Besides, compatible couples complain little or no about their marriage. When research on marital adjustment is examined, we conclude that many variables impact marital adjustment. In recent years, studies in domestic have been investigating variables in relationships such as relationship beliefs (Hamamcı, 2005), value adaptations and conflict resolution styles (Özen, 2006), emotional intelligence (Baba, 2010), attachment (Sığırıcı, 2010), temperament and character traits (Kansız and Arkar, 2011), marital conflict (Öner, 2013).

In this context, many variables have an impact on marital adjustment. Among these variables, some of the most notable are the attachment patterns and married individuals' personality traits. The current research aims to examine the relationships between attachment forms and personality traits from variables that are thought to be associated with marital adjustment.

Relationship between personality traits and marital adjustment

Attachment is a strong emotional bond that is felt for special people in our life, allowing us to enjoy when interacting with them and relax with their intimacy in our troubled times (Ainsworth, Blehar, Waters, and Wall,

2015). Studies on attachment have primarily focused on infancy and early childhood periods. However, with the development of attachment theory in recent years, a remarkable increase has been observed in studies on attachment styles in adulthood. Given the principle that attachment relationships, one of the most basic principles in attachment theory, continue throughout life, the importance of close interpersonal relationships—such as marriage—and the phenomenon of attachment for adulthood is once again seen. Bowlby (1977) states that attachment is not limited to the childhood period and argues that this period constitutes an infrastructure for establishing close emotional bonds in adult life. He states that childhood attachment styles are significant for many problems such as adult anxiety symptoms, personality disorders, and marital problems. Contemporary models of adult attachment styles deal with theoretical differences regarding attachment in two dimensions. These are anxious attachment and avoidant attachment. Anxiety and avoidance reflect different forms of insecure attachment experienced. Individuals who are prone to anxious attachment are concerned that their partners will reject them, abandon them, or be judged for the worthlessness of their love and interest. On the contrary, individuals prone to avoidant attachment style feel uncomfortable about intimacy and commitment. They have strong negative beliefs about others and their relationships that they develop. These people do not acknowledge the importance of intimacy and interdependence in close relationships and instead argue for independence and self-confidence (Locke, 2008). However, in recent conceptualizations, individual differences regarding adult attachment do not reflect a categorical form but reflect the differences between the two dimensions of insecurity. These are attachment anxiety and attachment avoidance (Selcuk, Zayas, and Hazan, 2010). In the first dimension, attachment anxiety, there is a strong desire for intimacy, self-protection from romantic relationships, and excessive anxiety about the suitability of the spouse (partner). In the second dimension, the avoidance of attachment makes it possible to feel uncomfortable with intimacy and prefer emotional distance. Similarly, Hazan and Shaver (1994) state that relationship adjustment can be affected from different angles based on attachment styles. Accordingly, it is evaluated that individuals with a predominant anxious attachment style may have doubts and emotional instability about being abandoned by their spouses. For this

reason, they tend to be inconsistent in close relationships and have ideas that their surroundings are similarly inconsistent. The avoided attachment style manifests itself as avoiding close relationships and developing relationships within a certain distance and limits. On the other hand, individuals who have developed a secure attachment generally perceive the outside world in a reliable way that they can be loved and live their close relationships in a consistent, safe, empathetic and supportive manner within this framework. In fact, attachment theory focuses on understanding the nature of our close relationships that last throughout life; in this context, it focuses on different components such as maintaining proximity, seeking security, a secure base, and separation anxiety. Accordingly, within the theory, it is suggested that there will be individual differences in terms of attachment styles, and individuals may have different orientations towards attachment figures. According to attachment theory, the bond between couples and institutional marriage are prototypical attachment relationships experienced in adulthood. Empirical studies show that all adult attachment behaviours such as maintaining intimacy, seeking security, a secure base, and separation anxiety are met. According to the results of the research conducted among different age groups and individuals who have different relationship statuses such as married, living together, dating, fully developed attachment and attachment behaviours are observed more in our relationships with parents and romantic partners (Fraley and Davis, 1997; Trinke et al. Bartholomew, 1997). In adulthood, romantic attachment is at a higher level than parent attachment, and it is suggested that spouses replace parents as the primary attachment figure in this period (Feeney, 2002). In this context, studies on separation also support that the marital relationship is an attachment relationship. According to the study's findings, the reactions individuals show when they are separated from their spouses in the marriage relationship are similar to the reactions shown when the caregiver is separated in the early period (Feeney, 2002; Fraley and Davis, 1997).

Studies have emphasized that attachment styles are effective on the quality of the marital relationship. In general, there are explanations that people with a secure attachment style have a higher marital adjustment (Erbek, Beştepe, Akar, Eradamlar, and Alpkan, 2005; Heene, Buysse, and Van Oost, 2007). In the study of Hazan and Shaver (1994), it was stated

that the marital adjustment of couples with secure-secure attachment styles was much higher than couples with secure-insecure or insecure-insecure attachment. Besides, it is suggested that the reactions of insecurely attached individuals are related to situations such as fear of closeness, pessimism, desperation, and inadequate trust in themselves and others (Waring, Patton, Neron, and Linker, 1986). Senchak and Leonard (1992) state that spouses who show secure attachment can establish closeness in their relationships and experience less verbal aggression and conflict. Similarly, securely attached individuals tend to be able to mutually share their feelings and develop supportive and harmonious relationships with their spouses (Solmuş, 2010). Sümer (2006) states that individuals who have developed secure attachment shape their relationships on the basis of trust and positive emotions, and therefore have low levels of anxiety and avoidance. On the other hand, Mikulincer and Florian (2003) state that individuals who have developed avoidant attachment are not sufficiently compatible in a low trust relationship and avoid relating to the idea that close relationships are unnecessary. On the other hand, Saavedra, Chapman, and Rogge (2010) show in their study that individuals who use anxious and avoidant attachment styles have low relationship adjustment. Similarly, studies are showing that as the level of anxious attachment, which is included in insecure attachment patterns, increases, the marital adjustment levels of spouses decrease (Mondor, McDuff, Lussier, and Wright, 2011; Pollard, Riggs, and Hook 2014; Tulum, 2014; Young, Riggs, and Kaminski, 2017).

Personality Traits and Marital Adjustment Relation

Personality traits, another variable of the research, has an important place in the psychology literature. Many studies suggest that personality traits and attachment styles are highly interrelated variables (Collins and Read, 1990; Nettle and Shaver, 2006). The relevant literature states that personality structure generally has a strong effect on interpersonal relationship dynamics. Personality traits have been discussed in various studies as a fundamental factor in explaining the relationships of couples. Research results suggest an association between personality traits and significant life events such as spouse selection, marital adjustment, and divorce

(Craig and Olson, 1995; Nemecek and Olson, 1999). Researchers have tried to determine which personality traits are related to marital adjustment. It is stated that having some personality traits leads to a decrease in marital adjustment and more conflict (Craig and Olson, 1995). Karney and Bradbury (1995) emphasized that having healthy personality traits of spouses causes an increase in the level of harmony and satisfaction in the marital relationship. Studies on marital adjustment and personality traits started with Terman's research in the 1940s. Since those years, studies on personality traits and marital adjustment have concentrated on three groups. In the first group, how personality traits of individuals predict marital adjustment and the relationships between them; in the second group, similarities and differences between spouses' personality traits and their relationship with marital adjustment; The last group focused on the relationships between the personality trait and marital adjustment of the spouse (Chen et al. 2007). In a study conducted by Kely and Conley (1987), the most important predictor of divorce or non-divorce and marital dissatisfaction was determined as neuroticism. In another study conducted in Japan (Kitamura et al. 1995), it was found that low emotional balance in women and low psychoticism in men are associated with a higher level of marital adjustment. When the literature is examined, there are studies showing that there is a positive relationship between dyadic adjustment and compliance and responsibility characteristics (Cundiff, Smith, and Frandsen, 2012; Gattis, Berns, Simpson and Christensen 2004). O'Rourke, Claxton, Chou, Smith, and Hadjistavropoulos (2011) and Özaydınlık (2014) showed in their study that extraversion and dyadic adjustment are related. There are also studies showing that there is a negative relationship between neuroticism and dyadic adjustment (Bouchard, Lussier, Sabourin, 1999; Denizci, 2015; Fisher Terri, and McNulty James, 2008).

Personality traits are critical in understanding the wishes of the spouses. In the context of measuring basic personality traits, the Five-Factor Model has become a widely used and accepted model. In the context of the Five-Factor Model, personality traits consist of five dimensions: neuroticism, extraversion, openness to experience, agreeableness, and conscientiousness. A significant relationship was found between the dimensions of neuroticism and extraversion and marital adjustment. Low

emotional balance indicates poor marital adjustment. The low marital adjustment was also associated with anxiety, poor impulse control, inferiority complex, and hypersensitivity to criticism. Different results were obtained in studies on the dimension of extraversion (Nemechek and Olson, 1999). Low agreeableness and high neuroticism were considered as problems causing problems between spouses. The agreeableness feature appears as a feature that increases marital adjustment in terms of providing skills such as cooperation and making decisions together in close relationships (Somer, Korkmaz, and Tatar, 2002). When the relevant studies are examined, studies that show that there is a positive relationship between agreeableness, emotional stability, and marital adjustment of the spouses stand out in the literature (Cundiff, Smith, and Frandsen, 2012; Gattis, Berns, Simpson, and Christensen, 2004). Similarly, according to another research result, it is seen that there is a positive relationship between extraversion, openness to experience, conscientiousness and agreeableness factors and marital adjustment. It is observed that individuals with a high level of neuroticism also have an increased tendency to perceive life events negatively, and their marital adjustment is lower in this context (Denizci, 2015; Fisher and McNulty, 2008; Özyaydınlık, 2014; Erişti, 2010; Tuzcu, 2017). Claxton, O'Rourke, Smith, and DeLongis (2012) examined the relationship between personality traits and marital adjustment of married individuals in their study. According to the results, it was seen that there was a negative relationship between marital adjustment and the neuroticism factor. In the study conducted by Özden and Çelen (2014), it was determined that there is a positive relationship between extraversion and openness to experience and marital adjustment and a negative relationship neuroticism and marital adjustment. In another study by Lester, Haig, and Monello (1989), a significant relationship was found between the male being introverted and the female being extroverted and marital adjustment. In addition, conscientiousness, neuroticism, and openness to experience sub-dimensions were determined as dimensions related to marital adjustment (Nemechek and Olson, 1999). Some researchers have emphasized the importance of being similar in terms of personality traits in choosing a partner. According to the research results in this context, the similarity, especially in the conscientiousness dimension, was found to be highly correlated with the choice of partner in terms of men and women.

Apart from the conscientiousness dimension in which individuals tend to choose their spouses from people with similar personality traits, agreeableness and openness to experience dimensions are also found to be highly correlated (Nemeczek and Olson, 1999). In another study by Zoby (2005), a negative relationship was found between neuroticism and marital adjustment and a significant relationship between openness to experience and agreeableness sub-dimensions.

The low marital adjustment and the intense emergence of problems lead to the wear of marriages and an increase in divorce rates (Fincham and Bradbury, 1987). Therefore, a better understanding of the factors that affect marital adjustment will contribute to establishing healthier and long-lasting marriages.

The research questions developed concerning the general purpose of the research are listed below.

1. Is there a significant relationship between attachment styles and personality traits, and marital adjustment?
2. Is there a significant difference in terms of attachment styles, personality traits and marital adjustment according to the gender variable?
3. Do attachment styles predict marital adjustment significantly?
4. Do personality traits predict marital adjustment significantly?

Method

Research Model

This research is descriptive research questioning the current situation and is designed in relational scanning model. Descriptive studies are carried out to enlighten a situation, make evaluations and reveal possible relationships between events, explain and describe the situation under study (Büyüköztürk, Çakmak-Akgün, Karadeniz, Demirel, 2016). The study's primary purpose is to examine the relationships among the variables that are thought to affect the marital adjustment of married individuals, attachment styles, and personality traits. The predicted variable of the study is

marital adjustment, and the predictive variables are attachment styles and personality traits.

Participants

The study population of the research consists of married individuals who live in the city centre of Diyarbakır and have spent at least one year in their marriage. The convenience sampling method was used in determining the study group. The convenience sampling method is to select the sampling from easily accessible and practicable to eliminate the limitations in terms of time and workforce (Büyüköztürk, Çakmak-Akgün, Karadeniz, Demirel, 2012). The data of 22 participants were not included in the analysis due to various reasons such as incomplete and incorrect filling and extreme values. 51% (127) of the participants are female, 48% (120) are male participants. The average age of the participants was found to be 38.6 (SD = 9.9).

Data Collection Tools

In the study, "Personal Information Form" was used to determine the characteristics of the participants regarding their personal information, the "Experiences in Close Relationships Scale" to assess adult attachment styles, the Dyadic Adjustment Scale to determine the marital adjustment levels, and the Five-Factor Personality Scale to assess personality traits.

Personal Information Form: The Personal Information Form was prepared to obtain information about the socio-demographic characteristics of the participants and their marriages.

Dyadic Adjustment Scale (DAS): Dyadic Adjustment scale, the 32-item consisting of 4 sub-dimensions, developed by Spainer in 1976 to evaluate the quality, harmony and quality of a marriage or emotional relationships of individuals, can be used for both married and unmarried couples. The scale is Likert type, and its scoring is 0-4; 0-5; It ranges from 0-6. Items 1-22, 25-28, and 32 are scored on a scale from 0 to 5. Items 23 and 24 are scored on a scale from 0 to 4. Items 29 and 30 are scored on a scale from 0

to 1. Item 31 is scored on a scale from 0 to 6. Also, two items were arranged as yes / no questions. Two types of scores are obtained from the scale as sub-dimension scores and total score, and the total score range varies between 0 and 151. High scores indicate that relationship quality is perceived as high. In the standardization study conducted by Fıfıloğlu and Demir (2000) in our country, the Cronbach alpha value obtained for the total score from the scale was .92, for the satisfaction of the couple .83; .75 for the couple's cohesion; .75 for the consensus of the couple; It was determined as .80 for affectional expression. Split half method validity of the test was .86, and the criterion-related validity value was .82. Within the scope of this research, the Cronbach alpha value made over the total score of the scale was determined as .85.

The Experiences in Close Relationship Scale (ECR): The Experiences in Close Relationship Scale (ECR), developed by Brennan, Clark, and Shaver (1998), measures the anxiety experienced in close relationships (self-model) and avoidance of others (others- model), which are two fundamental dimensions of attachment. It contains a total of 36 items, 18 items for each dimension. Participants evaluate each item's extent using seven-point scales (1 = does not describe me at all; 7 = completely describes me). The adaptation of the ECR, which will be used in the research, into Turkish and the validity and reliability studies were carried out by Sumer and Gungor (1999). Cronbach alpha coefficients for avoidance and anxiety dimensions of ECR were found as .90 and .86. Within the scope of this research, the Cronbach's alpha coefficients for the avoidance and anxiety dimensions of the scale were determined as .81 and .83.

Big Five Inventory (BFI): Big Five Personality Scale was developed by Benet-Martinez and John (1998) and consisted of 44 items. This scale, which was prepared briefly in terms of practical and rapid evaluations by researchers, measures the dimensions of "emotional balance (neuroticism)", "extraversion", "openness to experience", "agreeableness", and "conscientiousness". The adaptation of the scale to Turkish is a study (Schmitt, Allik, McCrae, and Benet-Martinez, 2007) on the self-definition profiles and patterns of people in 56 countries. The Turkey scope of the study was made by Sumer, Lajunen, and Ozkan (2005). In another study,

it was stated that Cronbach's alpha reliability values of the five-factor personality dimensions ranged from .64 to .77. Within the scope of this study, the Cronbach alpha reliability coefficients for the sub-dimensions of the scale were found as .65 for the neuroticism sub-dimension, .69 for the extraversion sub-dimension, .64 for the agreeableness sub-dimension, .67 for the conscientiousness sub-dimension, and .72 for the openness to experience sub-dimension. The Cronbach alpha reliability coefficient calculated over the total score of the scale was found to be .72.

Data Analysis

The data obtained from the research were analyzed using the SPSS 22.0 package program. The operations performed in the results section can be summarized as follows: In the first section, the mean and standard deviation values of the scale scores obtained from the scales applied in the research are included. In the second part, the correlation between attachment styles, personality traits and marital adjustment scores were examined. In the third part, necessary analyzes were made using the one-way Manova technique to determine whether men and women differ in attachment styles, personality traits and marital adjustment. In the last part, standard multiple regression and hierarchical regression analysis were used to determine the variables that predict marital adjustment. Before performing the multiple regression analysis, the assumptions were tested, and extreme values were determined. When the correlations between the predictor and the predicted variables were examined, it was seen that there was no multicollinearity problem; when the scatter diagram was examined, the linearity condition was met, there was no singularity problem, and the distribution showed a normal distribution. The extreme values were determined, taking into account the Mahalanobis criterion value. Before the regression analysis, it should be evaluated whether there is a multicollinearity problem between the independent variables. The multicollinearity problem arises when the correlation coefficient between variables is $r = .09$ and above. However, if the tolerance value is lower than .20 and the variance amplification factor (VIF) value is higher than .10, there is a multi-connection problem. The study determined that the assumption that there were no multiple connections was verified by controlling the

VIF and tolerance values. The tolerance values of the variables are between .50 and .95; VIF values vary between 1.20 and 1.75.

In Table 1, the mean and standard deviation of the participants' scores from all scales are given.

Table 1. Average and standard deviation values

Scales		N	$\bar{x}$	Ss
ECR	Anxious Attachment	247	6.03	.95
	Avoidant Attachment	247	5.13	1.32
DAS	Couple Satisfaction	247	26.69	6.86
	Couple cohesion	247	17.77	5.96
	Couple Consensus	247	22.19	5.24
	Affectional Expression	247	1.18	0.73
BFI	extraversion	247	2.69	.49
	agreeableness	247	3.61	.45
	conscientiousness	247	3.58	.55
	neuroticism	247	2.37	.56
	Openness to experience	247	3.62	.71

In Table 2, Pearson correlation coefficient values are given, showing the relationship level of all variables of the study

Table 2. Correlation values between variables

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Anxious Attachment	1											
Avoidant Attachment	-.04	1										
Couple Satisfaction	-.28**	.16*	1									
Couple cohesion	-.23**	.33**	.61**	1								
Couple Consensus	-.23**	.18*	.63**	.57**	1							
Affectional Expression	-.26**	-.00	.37**	.32**	.32**	1						
Couple adjustment total	-.30**	.32**	.87***	.83**	.83**	.39**	1					
extraversion	-.17*	.04	.01	.03	.06	-.07	.06	1				
agreeableness	-.20	.30*	.09	.12	.22**	.15*	.22**	.16*	1			
conscientiousness	-.30**	.14	.15*	.20**	.25**	.15*	.22**	.32**	.37**	1		
neuroticism	.37**	.08	.08	-.19**	-.16	-.12	-.22**	-.33**	-.13	-.24**	1	
Openness to experience	-.12	.11	.11	.17*	.09	.17*	.18*	.38**	.37**	.40**	-.20**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$

When Table 2 is examined, it is seen that there are significant relationships between marital adjustment and attachment styles and personality traits. There is a significant negative correlation between couple satisfaction ($r = -.28, p < .01$), couple adjustment ($r = -.23, p < .01$), couple consensus ($r = -.23, p < .01$), affectional expression ($r = -.26, p < .01$) and anxious attachment. In addition, the relationship between anxious attachment and couple adjustment score ($r = -.30, p < .01$) is negative and significant. The relationship between avoidant attachment and couple satisfaction ($r = .16, p < .01$), couple cohesion ($r = .33, p < .01$), couple consensus ($r = .18, p < .01$) is positively significant. It is seen that there is a positive and significant relationship between avoidant attachment and couple adjustment score ($r = .32, p < .01$). On the other hand, there is a positive and significant relationship between anxious attachment and negative and neuroticism ($r = .37, p < .01$), extraversion ($r = -.17, p < .01$), agreeableness ($r = -.20, p < .01$), conscientiousness ($r = -.30, p < .01$). The relationship between avoidant attachment and cohesion ($r = .30, p < .01$) is positive and significant.

One-way Manova technique was used to determine whether men and women differ in terms of attachment styles. The values obtained to test Manova's assumptions (such as normality, linearity, multiple connections) show no serious negligence. As a result of the analysis, the gender variable joint effect is significant [Wilks' $\lambda = .96, F(2, 176) = 4.03, p < .05, \eta^2 = .04$], there is a significant difference between the genders in the context of the anxious attachment sub-dimension [$F(1, 177) = 7.48, p < .01, \eta^2 = .04$] and it is seen that this difference is in favor of women. In other words, women show more anxious attachment tendency than men. Again, as a result of the one-way Manova analysis conducted to determine whether the couple satisfaction and of all sub-dimensions of couple satisfaction women and men differ or not, the gender variable joint effect is found not to be significant [Wilks' $\lambda = .95, F(2, 176) = 1.82, p > .05, \eta^2 = .05$]. Similarly, as a result of the one-way Manova analysis applied to determine whether men and women differ in terms of personality traits, it has been seen that the gender variable joint effect is not significant [Wilks' $\lambda = .90, F(5, 154) = 1.12, p > .05, \eta^2 = .04$].

Table 3. Manova Analysis Results to Determine Whether Attachment Styles, Couple Satisfaction and Personality Traits Scores Differentiate According to the Gender Variable

Source	Variables	Wilks' λ	Sd	Hypothesis (sd)	F	p	η ²
Gender	Attachment style	.96	732.755	2	4.03	.04*	.04
	Attachment style sub-dimensions	.93	652.452	1	7.48	.005**	.04
	Couple satisfaction	.95	302.552	2	1.82	.071	.05
	Personality traits	.90	300.458	5	1.12	.066	.04

*p < .05, **p < .01

One of the main questions of the study is to determine to what extent different attachment styles predict dyadic adjustment. For this purpose, a standard multiple regression analysis method was used. The results obtained are presented in Table 4.

Table 4. Regression analysis results regarding the prediction of attachment styles on dyadic adjustment

Variables	B	Sd	β	t
Anxious attachment	-.42	.11	-.29	-3.87***
Avoidant attachment	.66	.16	.30	4.13***

Multiple *R* = .42, *R*² = .18, Adjusted *R*² = .17, *F*(2, 150) = 16.78

***p < .001

When we included anxious and avoidant attachment together into the model, it was seen that the model was significant (*F* (2, 150) = 16.78). Both variables together explain 18% of the variance change in couple adjustment scores. When the contributions of each variable are examined separately, it is seen that both anxious attachment (β = -.29, *p* < .001) and avoidant attachment (β = .30, *p* < .001) significantly predict dyad adjustment. When partial correlations are examined, it is seen that avoidant attachment predicts the couple satisfaction at a higher rate.

So as to determine to what extent different personality traits predict dyadic adjustment, the standard multiple regression method was used. The results obtained are shown in Table 5.

When all the Five-Factor Personality Scale (FFPI) sub-dimensions are taken into the model together, the model is seen to be significant (*F* (5, 152) = 3.77). However, it is seen that only the emotional balance (neuroticism)

dimension ($\beta = -.19, p < .05$) from the sub-dimensions significantly predicted marital adjustment. FFPI scores explain 11% of the variance change in marital adjustment scores. In terms of personality traits, it was seen that the sub-dimension that best predicted marital adjustment was emotional balance. Multiple regression analysis results show that both attachment styles and emotional balance personality traits significantly predict dyadic adjustment.

Table 5. Regression analysis results on the prediction of personality traits on marital adjustment

Variables	B	Sd	β	t
extraversion	-.40	.41	-.08	-.98
agreeableness	.71	.44	.13	1.61
conscientiousness	.50	.37	.11	1.31
neuroticism	-.80	.34	-.19	-2.37*
Openness to experience	.26	.29	.08	.88

Multiple R: .33, $R^2 = .11$, Adjusted $R^2 = .08$, $F(5, 152) = 3.77$

* $p < .05$

Discussion

The results obtained from the study show that attachment styles and personality traits have an important place among the factors that predict individuals' marital adjustment. In our study, the relationships between marital adjustment and attachment styles and personality traits were examined. In this context, negative relationships were found between anxious attachment and marital adjustment and positive relationships between avoidant attachment and marital adjustment. When the related literature is examined, it has been found that individuals with a secure attachment style generally experience higher marital adjustment than individuals with both anxious and avoidant attachment styles (Cobb, Davila, and Bradbury, 2001; Crowell and Treboux, 1995; Kobak and Hazan, 1991). Regarding the result obtained, it is thought that individuals with an avoidant attachment style prefer to stay away from discussion about the problems they experience or postpone the conflict issue to a later date. As a result of these behaviors, temporarily postponing the problems or not addressing them for a certain period of time can have a positive effect on marital adjustment.

Bartholomew and Horowitz (1991) stated that there is a significant relationship between the secure attachment style of both spouses and marital adjustment, and individuals who are securely attached produce more constructive solutions in solving marital problems compared to individuals who are insecurely attached. Lussier, Sabourin, and Turgeon (1997) concluded that avoidant and anxious spouses express more stress related to marriage than those who are securely attached. On the other hand, Senchak and Leonard (1992) stated that both securely attached couples experienced more intimacy and less verbal violence and divorce than couples with mixed attachment styles, such as securely attached and the other insecure.

In studies examining the relationship between attachment styles and marital adjustment, it is seen that although the negative relationship between anxious attachment style and marital adjustment is generally compatible with the relevant literature, there are few different results in terms of the relationships between avoidant attachment and marital adjustment. Similarly, in the studies conducted by Sümer and Güngör (1999), which examined the psychometric evaluation of adult attachment styles scales on the Turkish sample, the researchers discussed the results opposite to what was expected among the variables related to the indifferent attachment style. The authors found that apart from the indifferent attachment style, the findings were consistent with the studies conducted in the west. Still, in the international literature, the indifferent attachment style was similar to the secure attachment style with the variables examined (such as self-esteem, sociotropy-autonomy, trait anxiety). In this context, it was concluded that the indifferent attachment style could not be clearly defined in the Turkish sample. One of the questions for which an answer was sought in the study is whether there are significant differences between the two genders in terms of attachment styles, marital adjustment and personality traits. As a result of the Manova analysis, it was found that women tend to attach more anxiously in terms of attachment styles. This result is consistent with the current research results on the subject (Collins and Read, 1990; Hazan and Shaver, 1994; Karney and Bradbury, 1995). It is claimed that women with anxious attachment experience intense jealousy, insecurity, separation anxiety, anger and abandonment anxiety in their relationships with their partners. In addition, it is among

the results that women experience intense emotional ups and downs and are more sensitive to their partners' emotional expressions and body language movements. On the other hand, there is a case of inconsistent interpersonal experiences in the form of anxious attachment and constant hesitations about the loyalty of spouses. In addition, individuals with an anxious attachment tend to live their relationships faster and more intensely. Similarly, it is thought that anxious attachment individuals' tendency to exaggerate the small, insignificant, short-term events they experience may affect their relationship satisfaction and marital adjustment in general, and this situation will have adverse effects on their marital adjustment (Locke, 2008).

In a study conducted by Mikulincer and Erev (1991), it was found that individuals with a secure attachment style attach more importance to the concepts of intimacy and passion than individuals with avoidant attachment styles, and they experience more intimacy than individuals with anxious and avoidant attachment style. It was found that individuals with the avoidant attachment style showed more attachment to the relationship with the individuals with the secure attachment style than the individuals with the anxious attachment style. These findings can be explained as individuals with the avoidant attachment style are happy because they want to be away from their partners due to low intimacy, and anxious individuals are unhappy because they prevent establishing safe and warm relationships in terms of the same variable. In the intimacy dimension, which is one of the most fundamental concepts in terms of attachment, it is thought that not meeting this dimension in terms of anxious attachment and negative self-model, meeting this dimension in terms of avoidant attachment and positive self-model has important implications in terms of marital adjustment.

Baucom, Epstein, Sayers, and Sher (1989) defined five cognitive categories that affect marital adjustment and marital satisfaction. These are; selective attention, uploads, expectations, assumptions and standards. In this context, many studies have shown that anxious attachment affects relationship satisfaction more than avoidant attachment. These people, who always need to seek closeness in the form of anxious attachment and seek constant approval of their love, exaggerate the negative experiences they

have with their spouses more, prefer more emotional methods when solving problems, and instead of solving the problem by using these emotional methods, they make the situation even more severe. Therefore, it is thought that people with high attachment anxiety have more conflict with their partners and have lower relationship satisfaction. In the form of avoidant attachment, there are studies in which results that do not correspond to our research results are obtained. In a study conducted by Kirkpatrick and Davis (1994), it was found that individuals with avoidant attachment style experienced less relationship commitment and satisfaction than individuals with secure attachment style.

Between personality traits, another variable of the study, and marital adjustment, it was seen that only neuroticism, among the dimensions of BFI, contributed to predicting the decline in marital adjustment. As a result of the hierarchical regression analysis, it was found that when attachment styles were taken under control, the neuroticism dimension still significantly predicted marital adjustment. This result obtained between the neuroticism dimension and marital adjustment is consistent with the results of the related literature. In addition, positive correlations were found between the neuroticism sub-dimension and anxious attachment and between the dyadic adjustment, dyadic consensus, and dyadic adjustment sub-dimensions negatively. Personality traits that include the neuroticism sub-dimension include being anxious, insecure, nervous, changing quickly, and excited. The scope of attachment theory states that individuals with anxious attachment style have similar characteristics (Barelds, 2005). In a 50-year longitudinal study conducted by Kelly and Conley (1987) with 300 married couples, the neuroticism dimension was associated with low marital satisfaction and high marital separation and relationship deterioration levels. In many studies, negative results were obtained between marital adjustment and neuroticism (Kitamura et al., 1995; Shaver and Brennan, 1992; Snyder and Regts, 1990). Neuroticism sub-dimension is evaluated concerning anxiety, poor impulse control, hypersensitivity to criticism, and feelings of worthlessness (Snyder and Regts, 1990).

There are different explanations about how the neuroticism dimension affects marital adjustment or negatively affects marital adjustment. It has

been suggested that anxious, insecure, self-dealing, angry, anxious, inadequate coping mechanisms can give hostile reactions tend to overreact to adverse events in marital relationships (Bradbury and Fincham, 1993). It is stated that constantly making negative attributes of events and individuals can negatively affect marital adjustment. In addition, it is noted that the neuroticism dimension is closely related to insecure attachment styles, especially anxious attachment, so it will negatively affect marital adjustment (Hazan and Shaver, 1987). The negative effect of personality traits on marital adjustment has been explained with the "Tendency Stress Adaptation Model". This model suggests that three main factors affect marital adjustment. These factors are stressful life events, adaptation process and vulnerability dimensions. In this context, it has been recommended that neurotic individuals have a poorer ability to cope with stress in their daily lives. On the other hand, the dimension of extraversion is positively associated with positive emotions and problem-focused coping (Karney and Bradbury, 1995). The negative relationship between anxious attachment and extraversion from the results obtained in our study supports this result.

As with every research, this research has some limitations. The first of the limitations is that the sample size is low. The study was conducted with individuals from a certain geographic region and culture with a relatively high level of education. This situation limits the generalizability of the research findings. Another limitation is that the data were collected from married individuals. If data were collected from married couples, it would be better to understand how mutual attachment patterns affect marital adjustment. Finally, the research data were obtained with self-report tools and had specific limitations to self-report instruments.

Results

In conclusion, in the present study, it was found that the anxious attachment style, avoidant attachment style, and neuroticism personality dimension were strong predictors of marital adjustment. Another result is that there is a difference between men and women in terms of attachment styles in terms of gender, and women tend to attach more anxiously. While the negative relationship between anxious attachment style and the

dimension of neuroticism and marital adjustment is consistent with the findings of the current literature, the positive relationship between avoidant attachment style and marital adjustment is not compatible with the findings of the current literature. It can be evaluated that the differences between east-west culture, gender role patterns and expectations may be effective on the results obtained with avoidant attachment. Focusing on the attachment patterns and personality traits of mental health professionals working with individuals who have problematic emotional relationships, whether married or not, may contribute positively to the success of the process. It is thought that sharing about the importance of the attachment pattern and how it may affect the future relationships of the individual in parent education and informing them about what they can do for the development of secure attachment behaviour in their children will make a significant contribution to the quality of emotional and social relationships that individuals will experience in the future.

References

- Adams, B. N. (1988). Fifty years of family research: What does it mean? *Journal of Marriage and the Family*, 50, 5-17.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. and Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Psychology Press.
- Baba, E. (2010). *Evlü çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile evlilik uyumlarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı, Malatya.
- Barelds, D. P. (2005). Self and partner personality in intimate relationships. *European Journal of Personality*, 19(6), 501-518.
- Bartholomew, K. and Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226-244.
- Baucom, D. H., Epstein, N., Sayers, S. L. and Sher, T. G. (1989). The role of cognitions in marital relationships: Definitional, methodological, and conceptual issues. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(1), 31-38.

- Benet-Martinez, V. and John, O. P. (1998). Los Cinco Grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait-multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 729-750.
- Bouchard, G., Lussier, Y. and Sabourin, S. (1999). Personality and marital adjustment: Utility of the five-factor model of personality. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 651-660.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds. II. Some principles of psychotherapy. The fiftieth Maudsley Lecture. *The British Journal of Psychiatry*, 130(5), 421-431.
- Bradbury, T. N. and Fincham, F. D. (1993). Assessing dysfunctional cognition in marriage: A reconsideration of the Relationship Belief Inventory. *Psychological Assessment*, 5(1), 92-101.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., ve Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson and W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (p.46-76). New York, NY, US: Guilford Press.
- Burgess, E. W., Locke, H. J. and Thomes, M. (1963). *The family: From institution to companionship* (3rd ed.). New York: American Book Company.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. and Demirel, D. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. and Demirel, F. (2012). Örneklem yöntemleri. Retrieved from: <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wpcontent/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf>
- Chen, Z., Tanaka, N., Uji, M., Hiramura, H., Shikai, N., Fujihara, S. and Kitamura, T. (2007). The role of personalities in the marital adjustment of Japanese couples. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 35(4), 561-572.
- Claxton, A., O'Rourke, N., Smith, J. Z. and DeLongis, A. (2012). Personality traits and marital satisfaction within enduring relationships: An intra-couple discrepancy approach. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(3), 375-396.
- Cobb, R. J., Davila, J. and Bradbury, T. N. (2001). Attachment security and marital satisfaction: The role of positive perceptions and social support. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1131-1143.

- Collins, N. L. and Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663.
- Craig, R. J. and Olson, R. E. (1995). 16 PF profiles and typologies for patients seen in marital therapy. *Psychological Reports*, 77(1), 187-194.
- Crowell, J. A. and Treboux, D. (1995). A review of adult attachment measures: Implications for theory and research. *Social Development*, 4(3), 294-327.
- Cundiff, J. M., Smith, T. W. and Frandsen, C. A. (2012). Incremental validity of spouse ratings versus self-reports of personality as predictors of marital quality and behavior during marital conflict. *Psychological Assessment*, 24(3), 676.
- Denizci, M. (2015). *Does emotional expressivity moderate pain severity/personality traits and depression/marital satisfaction relations in fibromyalgia patients?* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bilim Dalı, Ankara.
- Eidelson, R. J. and Epstein, N. (1982). Cognition and relationship maladjustment: Development of a measure of dysfunctional relationship beliefs. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 50(5), 715-720.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. and Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam*, 18(1), 39-47.
- Erişti, A. (2010). *Bağlanma stilleri, kişilik özellikleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Feeney, J. A. (2002). Attachment, marital interaction, and relationship satisfaction: A diary study. *Personal Relationships*, 9(1), 39-55.
- Fincham, F. D. and Bradbury, T. N. (1987). The assessment of marital quality: A reevaluation. *Journal of Marriage and the Family*, 49(4), 797-809.
- Fisher, T. D. and McNulty, J. K. (2008). Neuroticism and marital satisfaction: The mediating role played by the sexual relationship. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 112.
- Fışiloğlu, H. and Demir, A. (2000). Applicability of the Dyadic Adjustment Scale for measurement of marital quality with Turkish couples. *European Journal of Psychological Assessment*, 16(3), 214- 218.
- Fraley, R. C. and Davis, K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romantic relationships. *Personal Relationships*, 4(2), 131-144.

- Gattis, K. S., Berns, S., Simpson, L. E. and Christensen, A. (2004). Birds of a feather or strange birds? Ties among personality dimensions, similarity, and marital quality. *Journal of Family Psychology*, 18(4), 564.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4(1), 26-42.
- Gottman, J. M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation, and avoidant in marital interaction: a longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(1), 6-15.
- Hamamcı, Z. (2005). Dysfunctional relationship beliefs in marital satisfaction and adjustment. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 33(4), 313-328.
- Hazan, C. and Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.
- Hazan, C. and Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Heene, E., Buysse, A. and Van Oost, P. (2007). An interpersonal perspective on depression: The role of marital adjustment, conflict communication, attributions, and attachment within a clinical sample. *Family Process*, 46(4), 499-514.
- Kansız, M. and Arkar, H. (2011). Mizaç ve karakter özelliklerinin evlilik doyumu üzerine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 24-29.
- Karney, B. R. and Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3-34.
- Kelly, E. L. and Conley, J. J. (1987). Personality and compatibility: A prospective analysis of marital stability and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 27-40.
- Kirkpatrick, L. A. and Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality And Social Psychology*, 66(3), 502-512.
- Kitamura, T., Watanabe, M., Fujino, M., Aoki, M., Ura, C. and Fujihara, S. (1995). Factorial structure and correlates of marital adjustment in a Japanese population: A community study. *Journal of Community Psychology*, 23(2), 117-126.

- Kobak, R. R. and Hazan, C. (1991). Attachment in marriage: Effects of security and accuracy of working models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(6), 861-869.
- Larson, J. H. and Holman, T. B. (1994). Premarital predictors of marital quality and stability. *Family Relations*, 43(2), 228-237.
- Lester, D., Haig, C. and Monello, R. (1989). Spouses' personality and marital satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 10(2), 253-254.
- Locke, K. D. (2008). Attachment styles and interpersonal approach and avoidant goals in everyday couple interactions. *Personal Relationships*, 15(3), 359-374.
- Lussier, Y., Sabourin, S. and Turgeon, C. (1997). Coping strategies as moderators of the relationship between attachment and marital adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(6), 777-791.
- Mikulincer, M. and Erev, I. (1991). Attachment style and the structure of romantic love. *British Journal of Social Psychology*, 30(4), 273-291.
- Mikulincer, M. and Florian, V. (2003). Attachment style and affect regulation: Implications for coping with stress and mental health. *Blackwell Handbook of Social Psychology: Interpersonal Processes*, 535-557.
- Mondor, J., McDuff, P., Lussier, Y. and Wright, J. (2011). Couples in therapy: Actor-partner analyses of the relationships between adult romantic attachment and marital satisfaction. *The American Journal of Family Therapy*, 39(2), 112-123.
- Nemecsek, S. and Olson, K. R. (1999). Five-factor personality similarity and marital adjustment. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 27(3), 309-317.
- Noftle, E. E. and Shaver, P. R. (2006). Attachment dimensions and the big five personality traits: Associations and comparative ability to predict relationship quality. *Journal of Research in Personality*, 40(2), 179-208.
- Nye, F. I. (1988). Fifty years of family research, 1937-1987. *Journal of Marriage and The Family*, 50(2), 305-316.
- O'Rourke, N., Claxton, A., Chou, P. H. B., Smith, J. Z. and Hadjistavropoulos, T. (2011). Personality trait levels within older couples and between-spouse trait differences as predictors of marital satisfaction. *Aging and mental health*, 15(3), 344-353.
- Ozden, M. S. and Celen, N. (2014). The relationship between inherent and acquired characteristics of human development with marital adjustment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 140, 48-56.

- Öner, D. Ş. (2013). *Evlü bireylerin evlilik çatışması, çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Bilim Dalı, İzmir.
- Özaydınlık, Ş. (2014). *Evlü çiftlerin evlilik uyumu ile kişilik özellikleri ve romantik ilişkilerindeki sosyal ilginin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, A. (2006). *Value similarities of wives and husbands and conflict resolution styles of spouses as predictors of marital adjustment*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bilim Dalı, Ankara.
- Pollard, S. E., Riggs, S. A. and Hook, J. N. (2014). Mutual influences in adult romantic attachment, religious coping, and marital adjustment. *Journal of Family Psychology*, 28(5), 615.
- Saavedra, M. C., Chapman, K. E. and Rogge, R. D. (2010). Clarifying links between attachment and relationship quality: Hostile conflict and mindfulness as moderators. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 380.
- Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae, R. R. and Benet-Martínez, V. (2007). The geographic distribution of Big Five personality traits: Patterns and profiles of human self-description across 56 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(2), 173-212.
- Selcuk, E., Zayas, V. and Hazan, C. (2010). Beyond satisfaction: The role of attachment in marital functioning. *Journal of Family Theory and Review*, 2(4), 258-279.
- Senchak, M. and Leonard, K. E. (1992). Attachment styles and marital adjustment among newlywed couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 9(1), 51-64.
- Shaver, P. R. and Brennan, K. A. (1992). Attachment styles and the "Big Five" personality traits: Their connections with each other and with romantic relationship outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(5), 536-545.
- Sığırcı, A. (2010). *Evlü bireylerde bağlanma biçimleri ve evliliğe dair inançların evlilik doyumunu ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Malatya.

- Snyder, D. K. and Regts, J. M. (1990). Personality correlates of marital dissatisfaction: A comparison of psychiatric, maritally distressed, and non-clinic samples. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 16(1), 34-43.
- Solmuş, T. (2010). *Bağlanma evlilik ve aile psikolojisi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Somer, O., Korkmaz, M. and Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin geliştirilmesi-I: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21-33.
- Sümer, N. (2006). Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(57), 1.
- Sümer, N. and Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Sümer, N., Lajunen, T. ve Özkan, T. (2005). Big Five Personality Traits as the distal predictors of road accident involvement. G. Underwood (Ed.), *Traffic and Transport Psychology*, 18, 215-227.
- Trinke, S. J. and Bartholomew, K. (1997). Hierarchies of attachment relationships in young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(5), 603-625.
- Tulum, S. (2014). *The effects of attachment on marital adjustment in newly married individuals: Testing the mediator role of conflict resolution styles*. (Yayımlanmamış Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bilim Dalı, Ankara.
- Tuzcu, A. (2017). *Evlü bireylerde kişilik özelliklerinin evlilik uyumu ve evlilik doyumu üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Young, M., Riggs, S. and Kaminski, P. (2017). Role of marital adjustment in associations between romantic attachment and coparenting. *Family Relations*, 66(2), 331-345.
- Waring, E., Patton, D., Neron, C. A. and Linker, W. (1986). Types of marital intimacy and prevalence of emotional illness. *The Canadian Journal of Psychiatry/La Revue Canadienne de Psychiatrie*, 31(8), 720-726.
- Zoby, M. M. (2005). *The association between personality and marital and relationship outcome*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Regent University, Faculty of the Doctoral Psychology Program, Psychology, London.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çakmak Tolan, Ö. (2021). Predictive role of attachment styles and personality traits in marital adjustment. *OPUS– International Journal of Society Studies*, 18(43), 6091-6118. DOI: 10.26466/opus.926516.

Anadolu University Open Education Faculty Students' Opinions on the Use of Artificial Intelligence Based Systems and Applications

DOI: 10.26466/opus.937331

*

Nil Göksele*

* Dr., Anadolu Üniversitesi, Eskişehir/Türkiye

E-Mail: ngoksel@anadolu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3447-2722](https://orcid.org/0000-0002-3447-2722)

Abstract

This study aims to examine to what extent are the students aware of the AI based systems used in language learning. The design of the study was determined as a quantitative research method. For this purpose, a web-based questionnaire was applied to 204 students with A1 and A2 English levels enrolled in the Open Education Faculty, and thus data were collected about the students' views on Artificial Intelligence-based systems that they use to improve their English speaking and writing skills. The data obtained from the students were analyzed using descriptive statistical procedures such as frequency and percentage analysis. The findings of the study revealed that many of the distance education students do not have an idea whether AI-based applications have an effect on improving their English 'speaking' skills. It also showed that most students who participated in this study had no idea whether these practices had an effect on improving their English 'writing' skills. In this context, the study proves that students are limitedly aware of Artificial Intelligence-based systems used while learning foreign languages, and therefore, more studies on the subject should be conducted and these systems should be introduced to students.

Keywords: *Artificial Intelligence Based Systems, Distance Education, Foreign Language Learning, Open Education Faculty Students.*

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Öğrencilerinin Yapay Zekâ Tabanlı Sistemlerin Kullanımı ve Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

*

Öz

Bu çalışma, Açıköğretim Fakültesi öğrencilerinin yabancı dil öğrenirken kullandıkları Yapay Zekâ tabanlı sistemler hakkında ne kadar haberdar olduklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın deseni nicel araştırma yöntemi olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, Açıköğretim Fakültesine kayıtlı A1 ve A2 İngilizce seviyelerine sahip 204 öğrenciye web tabanlı bir anket uygulanmış ve böylece öğrencilerin İngilizce konuşma ve yazma becerilerini geliştirmek için kullandıkları Yapay Zekâ tabanlı sistemlere ilişkin görüşleri hakkında veriler toplanmıştır. Öğrencilerden elde edilen veriler, frekans ve yüzde analizi gibi betimsel istatistik prosedürleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, uzaktan eğitim öğrencilerinin birçoğunun Yapay Zekâ temelli uygulamaların İngilizce 'konuşma' becerilerini geliştirmede etkisi olup olmadığı konusunda fikir sahibi olmadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, bu çalışmaya katılan çoğu öğrencinin, bu uygulamaların İngilizce 'yazma' becerilerini geliştirmede bir etkisi olup olmadığı konusunda bir fikri olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda çalışma, öğrencilerin yabancı dil öğrenirken kullanılan Yapay Zekâ temelli sistemlerden sınırlı ölçüde haberdar olduklarını ve bu nedenle konu ile ilgili daha fazla çalışma yapılması ve bu sistemlerin öğrencilere tanıtılması gerektiğini kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yapay Zekâ Tabanlı Sistemler, Uzaktan Eğitim, Yabancı Dil Öğrenimi, Açıköğretim Fakültesi Öğrencileri.*

Introduction

With the recently developed software enhanced by Artificial Intelligence (AI), the domination over knowledge has been evolved and this causes AI to become prominent in higher education. AI based technologies, including machine learning, deep learning, and Natural Language Processing (NLP) enable machines to accomplish specific human-like tasks, and process new inputs and large amounts of data. Since AI's presentation to humanity in 1950s (Webber and Nilsson, 2014), learners have become individuals who can organize their personal agendas and become autonomous learners. The traits of AI associated with a human mind is to take actions that have the best chance of achieving a specific educational goal. By becoming involved in AI, both learners and instructors may have an opportunity to comprehend how the simulation of human intelligence works in terms of learning and problem-solving within the scope of distance education.

In distance education context, AI technologies have been used for a while. The research into AI based technologies in distance education can be categorized into two, namely intelligent learning systems and learners. For intelligent learning systems, AI based technologies have been used as enhancers in Open and Distance Learning (ODL) systems. In terms of learners, AI based technologies have become research focus for success rate, performance, academic achievements, and learning accomplishments (Isik and Aslan, 2015). Furthermore, user-intelligent adaptive learning models can be created, thanks to AI based technology and in distance education context, learning characteristics are diverse, which poses a problem that could be solved with such models (Sivakumar, Venkataraman and Gombiro, 2015). Considering learners' different interests motivation levels, proficiency levels, personal responsibilities, preferences and learning paces in distance education, AI based tutoring systems have potentials to individualize learning (Dolenc and Aberšek, 2015). AI technologies also have advantages of breaking the space time linking between instructors and learners in ODL contexts (Nenkov, Dimitrov, Dyachenko and Koeva, 2016).

Around the world many institutions make use of AI based technologies in their distance education programs. There are various studies conducted

on the use of AI based applications specifically in foreign language education, but they are limited. Within the context of language teaching/learning, the learner text and the dialogue systems afforded by NLP may lead to meaningful communications (Lu, 2018). *Dragon* transcription software, for instance, which was integrated into Windows in the 1990s and transcribes text without speaking, has shown benefits for foreign language learning, especially with regard to pronunciation. (Campbell, 2017). Moreover, machine learning and NLP have had a major impact on teaching English (Al Emran and Shaalan, 2014) and with the automated feedback in which effective and rapid responses are provided in seconds, AI based applications have become crucially important in foreign language learning (Boud and Molloy, 2013). However, despite many attempts by AI towards education, there is still insufficient evidence of the effectiveness of AI-based projects in improving language learning on a large scale (Kannan and Munday, 2018).

The potentials of AI based technologies in ODL context have been searched and defined, yet these technologies work on one condition, that is, if they are known. Therefore, more studies are needed to create awareness towards potentials of AI in distance foreign language learning. Due to limited empirical research involving views of learners in open and distance foreign language learning context, this study sets out to investigate opinions of Open Education Faculty (OEF) students of Anadolu University in Turkey regarding their use of AI based systems in the process of developing English speaking and writing skills. In other words, it will display how well the learners are aware of AI based systems for English learning. With all these ideas in mind, answers to the following questions are sought:

RQ1. To what extent are the students aware of the AI based systems used in language learning?

RQ2. Which AI based systems would students use to improve their English-speaking skills?

RQ3. Which AI based systems would students use to improve their English writing skills?

Related Literature

Artificial Intelligence in Education

There have been path-breaking developments recently in AI and the studies conducted in this field are still up to its limits. Therefore, AI, as a wide-ranging branch of computer science is progressing rapidly. With its working structure, AI has surprised humanity lately and started playing a notable role in education and that needs close attention. With a system that can learn on its own (Adams, 2017), AI has become capable of pretending humans with cognitive features such as perception, learning, connecting plural concepts, deep thinking, problem solving, communicating and decision making. In addition, the concept has been started to be used for various purposes including automated grading, feedback, interaction, practice, adaptive learning programs, tutoring, trial-and-error learning practices, recommendation systems and user modelling (Looi, McCalla and Bredeweg, 2005; McCalla, 2000; Roll and Wylie, 2016; Timms, 2016). Thereby, necessary information can be selected arbitrarily, evaluated accurately, and responded accordingly to the specific commands of the learners.

Artificial intelligence has entered the field of education in response to the increasing demand for individual learning as well as the competitive business sector. With the need for pedagogical advice in learning (Alhabbash, Mahdi and Naser, 2016) and the attempts to incorporate personalised, adaptable, 'human-like' features to online milieus (Fadzil and Munira, 2008), AI based technologies seem to have a potential to make benefit to promote individual and autonomous learning. Thus, web-based educational systems are forming a new development paradigm in the field of AI in education and this paradigm would let new educational attempts to put into practice in real life (Brusilovsky and Peylo, 2003).

Although the issue of lecturing with AI based intelligent systems and smart robots are still under discussion, they are hoped to be justified by the pedagogical approaches of distance education. So far, intelligent boots like Snatchbot, Botsify, Ozobot, MATHiaU, Chatfuel, Flowxo, Motion.ai Morph.ai, ChattyPeople (Paul, Haque-Latif, Amin-Adnan and Rahman, 2018), Morph.ai, Flowxo, Motion.ai, ChattyPeople, Chatfuel, Meokay,

Smooch, Botkit (Jyothirmayi, Soniya, Grace and Murthy, 2019) have been started to be used effectively. Snatchbot (n.d.) as an online medium; for instance, helps instructors to engage more students into their personalized bot according designed for their educational needs. Botsify (n.d.) as a Facebook chatbot platform leads to create and integrate other chatbots into automated system and provides enterprise-level solutions for English learning. Ozobot (n.d.) may help instructors to teach coding and MATHiaU (n.d.) provides an efficient learning experience to Math learners of higher education.

Artificial Intelligence in Foreign Language Learning

When machine-human interaction is predicted to be long-term, it seems inevitable to use AI based systems that can be used effectively to learn and teach English as a foreign language. Especially in the field of distance education, which can integrate technological innovations into online classrooms, different feedback methods can be used (Borup, West and Thomas, 2015) and through these new methods, learners can receive synchronous or asynchronous feedback that may result with positive learning outcomes (Goldsmith, 2014).

The AI-based software with touch screen virtual keyboards and voice control structures can assist students to improve their speech dialogues with machines. On that note, the authentic communication between humans and machines seem to open a new path to investigate how Intelligent Personal Assistants (IPAs) like Siri, Cortana, Google Assistant, Ruuh and similar technologies can foster second and foreign language development both in and outside of the classroom (Dizon, 2017). Another sample of these technologies is *Engkoo*, which transforms any computer into a language learning assistant and thus adds innovation to speech processing technology (Wang, Qian, Scott, Chen and Soong, 2012).

AI-based software used in distance foreign language learning contexts generally apply NLP, which responds to human input with the highest level in terms of grammatical parsing, reordering, discourse-parsing, semantic relationship classification, question-answer, modelling the relationship between character sequences (Goldberg, 2016). Having a similar NLP pattern, IPAs namely Google Now, Apple Siri, Microsoft Cortana,

and Amazon Alexa are some of the examples of AI-based software that could be used for enhancing speaking skills. In particular, Alexa was found to be useful pedagogically and it allowed students to receive indirect feedback and to increase opportunities to orally interact in the target language (Dizon, 2017). Another study examined the existing AI based technologies to be used for answering common questions asked in the language classrooms by children. According to the results obtained, IPAs were found highly engaging, and make students feel to speak more English when using IPAs in group work (Underwood, 2017). In this connection, it may be assumed that students can improve their foreign language skills with these AI based software that can be reached 24/7.

Of that software, Intelligent Language Tutoring Systems (ILTSs) use NLP techniques to allow free entry of words and sentences by the language learners. With these systems, receptive skills, namely reading and listening, and productive skills like speaking and writing can be supported according to the learner needs. With the development of automated scoring and feedback systems, learners can be involved in tasks with which they can improve reading, listening, speaking, writing, vocabulary, and grammar skills. In foreign language learning, it is more difficult to acquire speaking and writing skills compared to others. In this connection, AI based tools to be used in the acquisition of these effort-seeking skills are the tools that may develop students to learn by themselves. Therefore, ILTSs are of paramount importance in language learning especially with their computer-based tutors that make use of AI techniques (Heift, 1998).

ILTSs, with their specially designed structures for language learning, may involve specific feedback to learners based on information that they enter into the computer, and thus positive learning experiences are obtained for students in language learning milieus (Tafazoli, María and Abril, 2019; Heift and Nicholson, 2001). Programs like Criterion, WriteToLearn, MY Access!, WriteLab, Summary Street® help learners to be responded virtually concerning revisions and editing of their submitted works. Referring to the research done on ILTSs, some of the well-known samples used for foreign language learning include Grammarly for English (grammar), W-Pal for English (writing), Sentence Fairy for

German (writing, grammar), E-Tutor for German (listening, reading, writing, vocabulary, grammar); TAGARELA for Portuguese (listening, reading, writing, vocabulary, grammar) and Robo-Sensei for Japanese (grammar) (Heift, and Vyatkina, 2017). The above-mentioned software, generating feedback by using NLP, provide relevant possible correct answers and detects error in seconds.

Through accurate and timely formative feedback provided by AI-based applications, students can reach the information they look into in a short time, and they can be clear and more confident in their next learning attempts (Puspitasari, 2010). In various studies, it was claimed that automatic feedback had a positive effect on writing skills (Wang et al., 2012), and increased learners' awareness of autonomy and motivation (Link, Dursun, Karakayam and Hegelheimer, 2014; Wang et al., 2012; Williams, 2005; Taskiran and Yazici, 2021).

Despite the studies that refer to the positive aspects of the intelligent systems mentioned above, there are still inadequacies of the AI based applications used in distance education (Schulze, Heift, Thomas, Reinders, and Warschauer, 2013). When machine-human interaction is predicted to be used effectively in distance education, AI based systems seem promising and long lasting. In this regard, it is crucial to peruse to what extent are the students aware of the AI based systems to foster their language learning. In this context, more studies should be conducted on foreign language learning of distance learners using AI-based applications (Cotos, 2011).

Methodology

Research Design

This is a quantitative survey study which aims to determine the opinions of OEF students about AI based applications used while learning English. In line with this aim, descriptive analysis procedures such as frequency and percentage of the scores are used to show the tendencies of the participants of the questionnaire. "Descriptive statistics is used to summarize the overall trends or tendencies in data, provide an understanding of how

varied the scores might be, and provide insight into where one score stands in comparison with others" (Creswell, 2012, p.183).

The survey method involves collecting data to test hypotheses or answer questions about people's views on a specific topic or a problem and to gather information about a group's beliefs, attitudes, behaviors and demographic structures (Mills and Gay, 2019). In this connection, this research method involved collecting data through a web-based questionnaire prepared by the researcher to determine the opinions of OEF students on AI based applications used while learning English. In order to comply with ethical rules, Ethical Board Permission (dated 2021/numbered 51578) of Anadolu University was received.

Participants and settings

The participants of the study were Anadolu University OEF students with A-1 and A-2 English levels. Of 204 participants, 73 were male and 131 were female. The ages of participants were between 18 and 51. Participants were enrolled in 30 associate and undergraduate programs within Anadolu University Open Education, Economics and Business Administration Faculties. While 112 of the students were studying associate degree programs, 92 of them were studying undergraduate programs. 21-10 students from Social Services, Business Administration, Sociology, Political Science and Public Administration, Turkish Language and Literature and Public Relations and Advertising programs, 8-6 students from Healthcare Institutions Management, Medical Documentation and Secretariat, Public Relations and Publicity, Office Management and Executive Assistance, Justice, Foreign Trade, Laboratory and Veterinary Health programs; 5 or less students out of 18 programs participated in the research. This study was conducted in a closed Facebook group called 'Distance Learners'.

The setting of the study contains an online educational platform, which has been carried out virtually since 2014, and it was set up specifically for OEF learners. To invite the participants to the research, the researchers posted a virtual message regarding the subject matter and of these members, the volunteered participants accepted to take part in this study.

Data Collection

In order to determine the opinions of OEF students about AI based applications used while learning English, a web-based questionnaire was prepared. The questionnaire consisted of two parts. In the first part, there were 3 questions about demographic variables such as gender, age, and the part read, while in the second part, students' English levels, the methods they used to improve their English speaking and writing skills, and their weekly spend, AI based practices that they used to improve their English speaking and writing skills. There were 13 questions regarding weekly usage times and the effect of AI based applications on improving English speaking and writing skills. Opinions of 8 experts from distance education and 4 instructors in the field of foreign language education were received. The opinions of the experts and instructors were examined and the questionnaire items were finalized. The prepared questionnaire was transformed into Google Form and made web-based.

The short link of the prepared questionnaire form was shared with a text containing the purpose and importance of the research in the Distance Learning group on Facebook. A total of 220 responses came to the questionnaire at the end of the period. Incorrect and duplicate responses were cleared and the data analysis process was initiated for the answers of 204 participants.

Data Analysis

This is a quantitative survey study. In this study, the collected data were analyzed descriptively in order to determine the opinions of OEF students about AI based applications used while learning English. To begin with web-based survey data were entered into IBM SPSS Statistics 24 program and made ready for data analysis. Then, the data collected for each item were analyzed and frequency and percentage calculations were made.

Findings

The data were collected within the scope of this descriptive research that aimed to determine the views of OEF students on AI based applications used while learning English. According to the analysis obtained, the findings can be listed as:

- Students' perceived general English levels;
- English speaking and writing levels;
- Methods used for English speaking and writing skills and AI based applications;
- The time spent on methods and applications;
- The effect of AI based applications.

Table 1. Perceived English Proficiency Levels of Open Education Students

	Basic Level		Intermediate Level		Advanced Level		Total	
	f	%	f	%	f	%	f	%
General English	131	64,2	69	33,8	4	2,0	204	100
Speaking	154	75,5	50	24,5	0	0	204	100
Writing	130	63,7	65	31,9	9	4,4	204	100

When Table 1 was examined, it was seen that more than 60% of OEF students expressed that their General English proficiency, speaking and writing levels were at the basic level. While only 4 of the students stated that their General English proficiency was advanced and 9 of them stated that their writing skills were advanced, none of the students stated that their speaking skills were advanced. When these findings were evaluated, it could be indicated that most of the students saw themselves at the basic level and very few students think that they were at the advanced level in all three competency areas.

Table 2. Development Methods of Open Education Students' Speaking and Writing Skills

Development Methods of Speaking Skills			Development Methods of Writing Skills		
	f	%		f	%
Doing nothing	47	23,0	Doing nothing	74	36,3
Using chatbots (Ruuh, Cortana, Siri, Google Assistant)	45	22,1	Using applications for writing (Criterion, Write and Improve, WriteLab)	31	15,2
Talking to strangers, having a chat on the internet	17	8,3	Writing essays	4	2,0
Recording and listening to own speech	3	1,5	Writing paragraphs with new words learned	33	16,2
Other	92	45,1	Other	62	30,4
Total	204	100	Total	204	100

When Table 2 was examined, it was observed that 23% of the OEF students do not make any effort to improve their speaking skills and 36.3% of them to improve their writing skills. While 22.1% of the students stated that they used chatbots such as Siri, Cortana, Google Assistant and Ruuh to improve their speaking skills, 15.2% stated that they used applications such as Criterion, Write and Improve and WriteLab. 8.3% of the students talk to strangers or having a chat on the internet; 1.5% by recording and listening to their speech; 45.1% stated that they tried to improve their English-speaking skills by using other different ways. Considering what students do to improve their English writing skills, it was seen that 2% stated that they wrote essays, 16.2% wrote paragraphs with the new words they learned, and 30.4% stated that they used other different ways.

Table 3. Weekly Time Spending by Open Education Students to Improve Their Speaking and Writing Skills

Time Spent on Speaking Skills	f	%	Time Spent on Writing Skills	f	%
Never	51	25,0	Never	83	40,7
0-1 hour	93	45,6	0-1 hour	86	42,1
2-4 hours	50	24,5	2-4 hours	30	14,7
5 hours and over	10	4,9	5 hours and over	5	2,5
Total	204	100	Total	204	100

When Table 3 was examined, it was observed that 25% of OEF students did not spend any time to improve their speaking skills and 40.7% of them

to improve their writing skills. Looking at the time spent per week to improve their English-speaking skills, it was seen that 45.6% of the students said that they spent 0-1 hours, 24.5% 2-4 hours, and 4.9% said 5 hours or more. Looking at the time spent per week to improve their English writing skills, it was seen that 42.1% of the students said that they spent 0-1 hours, 14.7% 2-4 hours, 2.5% said 5 hours or more.

Table 4. Artificial Intelligence Based Applications Used by Open Education Students to Improve Speaking and Writing Skills

Applications Used for Speaking Skills			Applications Used for Writing Skills		
	f	%		f	%
I don't use	126	61,7	I don't use	160	78,4
Bixby	1	0,5	Duolingo	6	2,9
Duolingo	8	3,9	Google Translate	3	1,5
Elsa	1	0,5	Grammarly	18	8,8
Google Assistant	53	26,0	Summary Street	2	1,0
Siri	15	7,4	Write and Improve	15	7,4
Total	204	100	Total	204	100

When Table 4 is examined, it is seen that more than half of the OEF students do not use any AI based application to improve their English speaking (61.7%) and writing (78.4%) skills. Focusing on the AI based applications that students use to improve their English-speaking skills, it is seen that 26% use Google Assistant, 7.4% Siri, 3.9% Duolingo, 0.5% Bixby and 0.5% Elsa. It is seen that 26% use Google Assistant, 7.4% Siri, 3.9% Duolingo, 0.5% Bixby and 0.5% Elsa.

In addition, 3 students using Siri and 1 student using Bixby stated that they also used the Google Assistant application. Focusing on the AI based applications used by students, it is observed that 8.8% of them use Grammarly, 7.4% Write and Improve, 2.9% Duolingo, 1.5% Google Translate, 1% Summary Street. Moreover, 1 student using Grammarly stated that they also used Write and Improve application.

Table 5. Weekly Usage Period of Artificial Intelligence Based Applications of Open Education Students

Duration of Using AI Applications for Speaking Skills			Duration of Using AI Applications for Writing Skills		
	f	%		f	%
Never	116	56,9	Never	137	67,2
0-1 hour	60	29,4	0-1 hour	47	23,0
2-4 hours	24	11,7	2-4 hours	16	7,8
5 hours and over	4	2,0	5 hours and over	4	2,0
Total	204	100	Total	204	100

When Table 5 is examined, it is seen that 56.9% of the OEF students stated that they did not spend time using any AI based application to improve their speaking skills and 67.2% of them to improve their writing skills. Considering the weekly AI based application usage time to improve their English-speaking skills, 29.4% of the students stated that they used AI based applications for 0-1 hour, 11.7% for 2-4 hours, 2% for 5 hours or more. When the authors focus on the weekly AI based application usage times to improve English writing skills, 23% of the students stated that they used AI based applications for 0-1 hour, 7.8% for 2-4 hours, 2% for 5 hours and more.

Table 6. Opinions of Open Education Students on the Effect of Artificial Intelligence Based Applications on Improving Speaking and Writing Skills

Opinions on the Effect of Practices on Improving Speaking Skills	Opinions on the Effect of Practices on Improving Speaking Skills		Opinions on the Effect of Practices on Improving Writing Skills	Opinions on the Effect of Practices on Improving Writing Skills	
	f	%		f	%
No idea	117	57,4	No idea	129	63,2
Not effective at all	5	2,4	Not effective at all	4	2,0
Not effective	9	4,4	Not effective	2	1,0
Effective	66	32,4	Effective	61	29,9
Very effective	7	3,4	Very effective	8	3,9
Total	204	100	Total	204	100

When Table 6 is examined, it is seen that 57.4% of the distance education students do not have an idea about whether AI based applications have an effect on improving their English-speaking skills. 63.2% of the students did not have an idea whether these practices had an effect on improving their English writing skills.

When the opinions about the effect of AI based applications on improving English speaking skills were examined, it is seen that 2.4% of the students stated that they were not effective at all, 4.4% of them were not effective, 32.4% of them were effective, and 3.4% of them stated that they were very effective. When the opinions about the effect of AI based applications on improving English writing skills are examined, it is seen that 2% of the students stated that they were not effective at all, 1% were not effective, 29.9% were effective, and 3.9% were very effective.

Discussion and Concluding Remarks

This study got the opinions of OEF students of Anadolu University in Turkey regarding their use of AI based systems in the process of developing English speaking and writing skills. In this connection, the study displayed how much the learners were aware of AI based systems for English learning. The responds collected on voluntary basis proved that students were aware of AI based systems used in language learning to a limited extent, which create a need for the necessity to introduce the systems to the students.

In the study, **the first research question** aimed to detect “to what extent are the students aware of the AI based systems used in language learning?”. With the development of artificial intelligence and voice interaction-based curricula in the field of education (Pokulevska, 2018), more studies have been carried out especially in the last 30 or more months (Nordrum, 2017). Accordingly, the recent studies signify the positive effects in language learning activity such as English as a foreign language (EFL) (Hamuddin and Dahler, 2018). Today, the tendency to learn a foreign language includes the desire to be fluent in the target language to be learned (Wiranti, 2013), and in this context, the use of AI in foreign language learning/teaching has become a practical choice (Abad, 2013). In a study conducted by Berdasco, López, Diaz, Quesada and Guerrero (2019), the results of the evaluation with 92 participants showed that 99% of the users were aware of the existence of smart personal assistants such as Google Assistant, Alexa, Cortana, and Siri, but only 86% had used at least one of them. These rates are proof that the use of these tools is rare. In support of this statement, the findings obtained in this study also determined that most of the students were rarely aware of the existing AI based systems used in distance foreign language learning.

When considered within the context of ODL, it is realized that distance foreign language teaching becomes more difficult especially for instructors (Kessler and Plakans, 2008). One of the options in overcoming the challenges in open and distance learning is ‘interaction’ (Simonson, Smaldino, Albright and Zvacek, 2006), which may include regular, continuous and effective feedback with AI-based applications in online milieus. In this connection, some researchers viewed AI based IPAs as valuable tools as

they could maintain online interaction and promote L2 acquisition specifically for speaking and listening skills and related vocabulary (Moussalli and Cardoso, 2020). In this connection, these tools that improve individual learning are worth studying in detail with their educational potential; however, students' attention should be directed primarily to these tools. Many apps namely Duolingo, Kahoot, Quizlet pervaded the language learning and so let learners become more autonomous users who learn beyond their traditional classroom borders (Kannan and Munday, 2018). In this connection, more applications could be presented to learners in order to inform them.

The second research question aimed to detect "which AI based systems would students use to improve their English-speaking skills?" In some studies, it is depicted that functional and topical use of a digital assistant tends to vary by individual choice (Kumar et al., 2016). For non-native English-speaking students, AI based IPAs like Apple Siri, Google Assistant/Now, Amazon Alexa and Amazon Echo can be used for different purposes such as setting timers or alarms, weather, entertainment and music, facts and information, and dictating texts/calling (Lopatovska, et.al, 2019). In terms of its pedagogical use of technologies, Amazon's Echo can contribute to traditional face-to-face L2 teaching as they have the potential to enhance in both quantity and quality the input that learners receive (Moussalli and Cardoso, 2020). Whether this contribution also applies to distance learners who are non-traditional and who are completely separated from their instructors should be examined in more detail as well.

AI based systems may mostly be used for basic personal task management functions so they meet the user needs in general (Brill, Munoz and Miller, 2019); however, this issue needs to be addressed in a more educational level within the scope of language learning. In some studies, L2 learners have no problems understanding some AI based IPAs as they adapt well to learners' accented speech. In this regard, IPAs expose learners to oral input that is abundant and of good quality, and provides them with both input/listening and output/speaking opportunities through human-machine interactions (Moussalli and Cardoso, 2020). According to the results obtained in this study, Google Assistant, Siri, Duolingo, Bixby and Elsa were the only apps preferred to be used by the OEF learners for

language learning purposes and as it is seen on Table 4, more than fifty percent of the OEF students do not use any AI based applications to improve their English-speaking skills. This huge percentage show that students may not be aware of the existing applications. While discussing the systems that improve speaking skills, the difficulties they cause for the users should be carefully examined as well.

The third research question aimed to detect “which AI based systems would students use to improve their English writing skills?”. One of the most important criteria in developing writing skills is getting feedback from instructors. As indicated in various studies in literature, timely and effective feedback is crucial (Moore and Kearsley, 2012) and writing as a certain skill in foreign language learning needs continuous feedback from the instructor (Andersen, Yannakoudakis, Barker and Parish, 2013) in order to increase the success of the learners (Daneshvar and Rahimi, 2014). Thanks to the intelligent software online corrections, which students can see their mistakes more clearly and get instant feedback that foster EFL their writing (Wang and Wang, 2012). Automated feedback systems might be promising for the improvement of writing as a productive skill as they give regular formative feedback to the learners (Andersen, Yannakoudakis, Barker and Parish, 2013). As seen on Table 4, more than fifty percent of the OEF students do not use any AI based applications to improve their English writing skills. Based upon these results, it can be calculated that students were not aware of the existing systems used to enhance their writing skills.

Artificial Intelligence as a unified system takes, defines, evaluates and responds learner needs with an impressive accuracy that can be used effectively in distance foreign language teaching and learning. In other words, it serves in a smooth computing technology that often uses AI. In this connection, this study may provide implications in that the results revealed the crucial necessity for the awareness of the existing AI systems to be used for throughout the process of developing English speaking and writing skills. In addition, the study has highlighted the necessity of introducing these systems to the students by the instructors at the very beginning of the learning action.

It can also be concluded that most of the OEF students in this study whose English was at a basic level usually took no action to improve their

speaking and writing skills. This was not because they were actually unwilling, but because they were unaware of the programs that exist. When adequately informed and guided correctly, students could achieve their language development with AI-based tools.

Limitations and Suggestions for Future Research

The results of this study were based on quantitative analysis using descriptive statistical procedures such as frequency and percentage analysis. However, the findings of the study are only limited with productive skills namely speaking and writing in English. Therefore, in future studies, receptive skills like reading and listening can be examined within the scope of distance foreign language learning with AI based technologies.

According to the data obtained in this study, the majority of the students did not have an idea whether AI-based tools were effective in improving their English-speaking skills. Therefore, the existing situation actually displays the general picture of OEF students' attitude towards using these applications. In this connection, future research may include deeper insights that can be conducted with qualitative research designs consisting of interviews and observations presented in narrative form.

The study also proves that students seemed to be aware of AI based systems used in language learning to a limited extent and therefore they cannot benefit from the existing tools. Therefore, more studies on the subject should be done and these systems should be introduced to students who struggle to learn English as a distance. Also, detailed data can be collected from other OEF students not only in Turkey but also in other world institutions.

Distance education is a system that puts the responsibility of learning completely on the student. However, in order to ensure that students are not isolated in their learning process, open and distance education institutions can prepare introductory content regarding the use of AI-based applications for distance foreign language learning and offer these tools to students in their learning management systems. In addition, these tools can be included in the curriculum and certain assignments and can be presented in some live lessons by the instructors. Finally, at certain intervals during the semester, whether these tools work or not can be examined by

taking the students' opinions. Thus, by conducting more studies on distance foreign language learning, more information can be obtained on AI-based applications that students can benefit from, so theoretical knowledge can be put into practice.

References

- Abad, J. V. (2013). Pedagogical factors that influence EFL teaching: Some considerations for teachers' professional development. *Profile Issues in Teachers Professional Development*, 15(1), 97-108.
- Adams, R.L. (2017). 10 Powerful Examples of Artificial Intelligence in Use Today. Forbes.
- Al Emran, M. and Shaalan, K. (2014). A survey of intelligent language tutoring systems. In *2014 International Conference on Advances in Computing, Communications and Informatics (ICACCI)* (p.393-399). IEEE.
- Alhabbash, M. I., Mahdi, A. O., and Abu Naser, S. S. (2016). An Intelligent Tutoring System for Teaching Grammar English Tenses. *European Academic Research*, 6(9), 7743-7757.
- Andersen, Q. E., Yannakoudakis, H., Barker, F. and Parish, T. (2013). Developing and testing a self-assessment and tutoring system. In *Proceedings of the eighth workshop on innovative use of NLP for building educational applications* (p.32-41).
- Berdasco, A., López, G., Diaz, I., Quesada, L. and Guerrero, L. A. (2019). User experience comparison of intelligent personal assistants: Alexa, Google Assistant, Siri and Cortana. In *Multidisciplinary Digital Publishing Institute Proceedings* 31(1), 51. <https://doi.org/10.3390/proceedings2019031051>
- Borup, J., West, R. E. and Thomas, R. (2015). The impact of text versus video communication on instructor feedback in blended courses. *Educational Technology Research and Development*, 63(2), 161-184.
- Botsify. (n.d.). Enhance Learning with Education Chatbot. Retrieved from <https://botsify.com/education-chatbot>
- Boud, D. and Molloy, E. (2013). Rethinking models of feedback for learning: the challenge of design. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 38(6), 698-712.

- Brill, T. M., Munoz, L. and Miller, R. J. (2019). Siri, Alexa, and other digital assistants: A study of customer satisfaction with artificial intelligence applications. *Journal of Marketing Management*, 35(15-16), 1401-1436.
- Brusilovsky, P. and Peylo, C. (2003). Adaptive and intelligent web-based educational systems. *International Journal of Artificial Intelligence in Education (IJAIED)*, 13, 159-172.
- Cotos, E. (2011). Potential of automated writing evaluation feedback. *Calico Journal*, 28(2), 420-459.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Daneshvar, E. and Rahimi, A. (2014). Written corrective feedback and teaching grammar. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 136, 217-221.
- Dizon, G. (2017). Using intelligent personal assistants for second language learning: A case study of alexa. *TESOL Journal*, 8(4), 811-830.
- Fadzil, M. and Munira, T. A. (2008). Applications of Artificial Intelligence in an Open and Distance Learning institution. In 2008 *International Symposium on Information Technology*, IEEE, 2008, 1- 7, August, 2008.
- Goldberg, Y. (2016). A primer on neural network models for natural language processing. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 57, 345-420.
- Goldsmith, L. (2014). Digital feedback: An integral part of the online classroom. *Distance Learning*, 11(2), 33.
- Hamuddin, B. (2018, May). Blogs as powerful learning tools: the perception from efl students in riau main island Indonesia. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 156 (1), 1-6. IOP Publishing.
- Heift, T. and Vyatkina, N. (2017). Technologies for teaching and learning L2 grammar. *The handbook of technology and second language teaching and learning*, 26-44.
- Heift, T. and Nicholson, D. (2001). Web delivery of adaptive and interactive language tutoring. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 12(4), 310-325.
- Heift, T. (1998) *Designed intelligence: A language teacher model*. PhD Dissertation. Simon Fraser University, Canada.
- İşik, A. H., and Aslan, G. (2018). Review and Proposal for Intelligent Distance Education. In I. Management Association (Ed.), *Intelligent Systems: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications* (pp. 73-88). IGI Global. <http://doi:10.4018/978-1-5225-5643-5.ch004>

- Jyothirmayi, N., Soniya, A., Grace, Y., Reddy, C. K. K. and Murthy, B. R. (2019). Survey on Chatbot conversational system. *Journal of Applied Science and Computations*, 6(1), January 2019.
- Kannan, J. and Munday, P. (2018). New trends in second language learning and teaching through the lens of ICT, networked learning, and artificial intelligence. In Fernández Juncal, C. and Hernández Muñoz, N. (Eds.), *Vías de transformación en la enseñanza de lenguas con mediación tecnológica. Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, 76, 13-30. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.5209/CLAC.62495>
- Kessler, G., and Plakans, L. (2008). Does teachers' confidence with CALL equal innovative and integrated use? *Computer Assisted Language Learning*, 21(3), 269-282.
- Dolenc, K., and Aberšek, B. (2015). TECH8 intelligent and adaptive e-learning system: Integration into technology and science classrooms in lower secondary schools. *Computers and Education*, 82, 354-365.
- Kumar, V. (2016). Introduction: is customer satisfaction (ir) relevant as a metric? *Journal of Marketing*, 80(5), 108-109.
- Link, S., Dursun, A., Karakaya, K., and Hegelheimer, V. (2014). Towards better ESL practices for implementing automated writing evaluation. *Calico Journal*, 31(3),323-344, <http://dx.doi.org/10.11139/cj.31.3.323-344>
- Looi, C.K., McCalla, G., Bredeweg, B. and Breuker, J. (2005), *Artificial intelligence in education: Supporting learning through intelligent and socially informed technology*, IOS Press, Amsterdam, NLD.
- Lopatovska, I., Rink, K., Knight, I., Raines, K., Cosenza, K., Williams, H., ... and Martinez, A. (2019). Talk to me: Exploring user interactions with the Amazon Alexa. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(4), 984-997.
- Lu, X. (2018). Natural language processing and intelligent computer-assisted language learning (ICALL). In Lontas, J.I. (Ed.), *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. Chichester: Wiley Blackwell. Electronic publication. <http://doi:10.1002/9781118784235.eelt0422>
- MATHiaU. (n.d.). Take your math classroom to the next level. Retrieved from <https://www.carnegielearning.com/products/software-platform/mathiau-learning-software/>

- McCalla, G. (2000). The fragmentation of culture, learning, teaching and technology: implications for the artificial intelligence in education research agenda in 2010. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 11(2), 177-196.
- Mills, G. E., and Gay, L. R. (2019). *Educational research: Competencies for analysis and applications*. Pearson. One Lake Street, Upper Saddle River, New Jersey 07458.
- Moore, M. G., and Kearsley, G. (2012). *Distance education: A systems view of online learning*. Cengage Learning.
- Moussalli, S., and Cardoso, W. (2020). Intelligent personal assistants: can they understand and be understood by accented L2 learners?. *Computer Assisted Language Learning*, 33(8), 865-890.
- Nenkov, N., Dimitrov, G., Dyachenko, Y., and Koeva, K. (2016, September). Artificial Intelligence Technologies for Personnel Learning Management Systems. *2016 IEEE 8th International Conference on Intelligent Systems. Proceedings*, Sofia, Bulgaria, 189-194.
- Nordrum, A. (2017). CES 2017: the year of voice recognition. *IEEE Spectrum*. Retrieved from <http://spectrum.ieee.org/techtalk/consumerelectronics/gadgets/ces-2017-the-year-of-voice-recognition>
- Ozobot. (n.d.). STEAM made simple. Retrieved from <https://ozobot.com/stem-education>
- Paul, A., Haque-Latif, A., Amin-Adnan, F., and Rahman, R. M. (2019). Focused domain contextual AI chatbot framework for resource poor languages. *Journal of Information and Telecommunication*, 3(2), 248-269.
- Pokulevska, A. I. (2018). Experience of using skype as a means of foreign languages teaching efficiency improving. *Information Technologies and Learning Tools*, 68(6), 155-165.
- Puspitasari, K. A. (2010). Student assessment. Policy and Practice. In T. Belawati and J. Baggaley (Eds.). *Asian Distance Education* (pp.60-65). New Delhi: SAGE.
- Roll, I., and Wylie, R. (2016). Evolution and revolution in artificial intelligence in education. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 26(2), 582-599.
- Schulze, M. and T. Heift (2013). Intelligent CALL. In M. Thomas, H. Reinders and M. Warschauer (eds.), *Contemporary computer-assisted language learning*. London: Bloomsbury, p.249–265.

- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M. and Zvacek, S. (2006). *Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Sivakumar, S., Venkataraman, S. and Gombero, C. (2015). A user-intelligent adaptive learning model for learning management system using data mining and artificial intelligence. *International Journal for Innovative Research in Science and Technology*, 1(10), 78-81.
- Snatchbot. (n.d.). Enhancing the Classroom with Chatbots. Retrieved from <https://snatchbot.me/education>
- Tafazoli, D., María, E. G. and Abril, C. A. H. (2019). Intelligent Language Tutoring System: Integrating Intelligent Computer-Assisted Language Learning into Language Education. *International Journal of Information and Communication Technology Education (IJICTE)*, 15(3), 60-74.
- Taskiran, A., and Yazici, M. (2021). Formative Feedback in Online Distance Language Learning: Boosting Motivation With Automated Feedback. In *Motivation, Volition, and Engagement in Online Distance Learning* (pp. 100-125). IGI Global. <http://dx.doi.org/10.4018/978-1-7998-7681-6.ch005>
- Timms, M. J. (2016). Letting artificial intelligence in education out of the box: educational cobots and smart classrooms. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 26(2), 701-712.
- Underwood, J. (2017). Exploring AI language assistants with primary EFL students. In K. Borthwick, L. Bradley and S. Thouesny (Eds.), *CALL in a climate of change: Adapting to turbulent global conditions – Short papers from EUROCALL*, 317-321.
- Wang, F. and Wang, S. (2012). A comparative study on the influence of automated evaluation system and teacher grading on students' English writing. *Procedia Engineering*, 29(2012), 993-997. <http://doi:10.1016/j.proeng.2012.01.077>
- Wang, L., Qian, Y., Scott, M., Chen, G. and Soong, F. (2012). Computer-assisted audiovisual language learning. *Computer*, 45(6), 38-47.
- Webber, B. L., and Nilsson, N. J. (Eds.). (2014). *Readings in artificial intelligence*. Morgan Kaufmann.
- Wiranti, N. A. (2013). *Improving students' speaking competence by using jazz chants (A Classroom Action Research at the Third Semester of English De-*

partment, Teacher Training and Education Faculty of Purwokerto Muhammadiyah University in the Academic Year of 2012-2013) (Doctoral dissertation, UNS (Sebelas Maret University)).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Göksel, N. (2021). Anadolu University open education faculty students' opinions on the use of artificial intelligence based systems and applications. *OPUS– International Journal of Society Studies*, 18(43), 6119-6142. DOI: 10.26466/opus. 937331.

Regional Benefits of Logistic Clusters: A Study of Scale Development

DOI: 10.26466/opus.873593

*

Zümrüt Hatice Şekkeli * – İsmail Bakan **

* Asisst. Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş/Türkiye

E-Mail: zhkipper@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-5090-4372](https://orcid.org/0000-0001-5090-4372)

**Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş/Türkiye

E-Mail: ibakan63@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-8644-8778](https://orcid.org/0000-0001-8644-8778)

Abstract

Businesses in the same industry and companies that provide support to these industries, tend to cluster geographically in order to gain various advantages. These formations, which are named the "cluster", create value by producing goods and services, and represent the entire value chain at interrelated industry groups, from suppliers to end products, including support services. As a driving force for regional development, clusters provide industrial, sectoral, social, and environmental benefits to their regions by their common geographical location, purpose-built infrastructures, collaborations, and common goals. There are many studies in the literature emphasizing the critical importance of regional clustering at both micro and macro levels. However, no systematic study on scale development has been found. This article is aimed to develop a scale for the Benefits of Logistics Clusters and to fill this gap in the literature. In the study, 259 companies, that are members of Kahramanmaraş Chamber of Commerce and engaged in foreign trade activities in different sectors, were determined and data were obtained from these companies by questionnaires. The sample size is calculated as 155 and 156 questionnaires were collected. The sample size is calculated as 155 and 156 questionnaires were collected. To develop the Benefits of Logistic Clustering (BLC) scale firstly the data were tested with exploratory factor analysis in SPSS; Then to validate the four factors are obtained, confirmatory factor analysis was performed with AMOS. Finally, the reliability and validity of the scale were analyzed, and found that the BLC scale was reliable and valid.

Key Words: Clustering, Logistics Clusters, Benefits of Logistic Clustering, Scale Development.

Lojistik Kümelerin Bölgesel Faydaları: Ölçek Geliştirme Çalışması

*

Öz

Endüstrilerde aynı sektörde yer alan işletmeler ve bu sektörlerle değer katan firmalar, çeşitli avantajlar elde edebilmek amacıyla coğrafi olarak bir araya gelerek kümelenme eğilimi göstermektedirler. Küme adı verilen bu oluşumlar, bir bölgede, mal ve hizmet üretmek yoluyla değer yaratan birbiriyle ilişkili endüstri gruplarıdır ve destek hizmetleri de dahil olmak üzere tedarikçilerden son ürünlere kadar geniş bir şekilde tanımlanmış bir endüstrinin tüm değer zincirini temsil etmektedirler. Bölgesel kalkınmada itici güç olan kümelenmeler, ortak coğrafi konumları, amaca yönelik oluşturdukları altyapıları, kurdukları işbirlikleri ve ortak hedefler sayesinde bölgelerine endüstriyel, sektörel, sosyal ve çevresel faydalar sağlamaktadır. Literatürde bölgesel kümelenmenin hem mikro hem de makro düzeyde kritik önemini vurgulayan pek çok çalışma bulunmasına rağmen, ölçek geliştirmeye yönelik sistematik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu makale ile Lojistik Kümelerinin Bölgesel Faydaları için bir ölçüm ölçeği geliştirmek ve literatürdeki bu eksikliği gidermek amaçlanmaktadır. Çalışmada, Kahramanmaraş Ticaret Odasına üye olan ve farklı sektörlerde dış ticaret faaliyeti gösteren 259 firma belirlenmiş ve veriler bu işletmelerden anket yoluyla elde edilmiştir. Örneklem büyüklüğü 155 olarak hesaplanmış ve 156 adet anket toplanmıştır. Veriler sırasıyla önce SPSS 'de açıklayıcı faktör analizi ile test edilmiş, ardından elde edilen dört faktör üzerinde AMOS ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlara göre Lojistik Kümelemenin Yararları (BLC) ölçeği oluşturulmuştur. Daha sonra ise ölçeğin güvenilirliği ve geçerliliği analiz edilmiş ve sonuçlara göre BLC ölçeğinin güvenilir ve geçerli olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kümelenme, Lojistik Kümelenme, Lojistik Kümenin Faydaları, Ölçek Geliştirme.

Introduction

As a result of globalization and technological developments, new economic understanding, and differentiation of competition, businesses must fight to compete more effectively. For this reason, they have sought to improve existing processes in order to gain competitive advantage in national and/or international markets (Bakan and Şekkeli, 2017, p.15). After all this search, the clustering approach was brought to the agenda by Porter in 1990 as a solution to all these problems (Delgado, Porter, and Stern, 2016, p.2). After a while, this approach became a very popular role in creating competitive advantage in today's economy (Chung, 2016, p.259).

The cluster concept is very important for the development of commercial or non-commercial enterprises in the region. The main characteristic of clusters is to cooperate with many companies to achieve the goals. Clusters allow businesses and regions to gain competitive advantage by providing measurable benefits (Dmuchowski, 2019, p.353).

Clusters are defined as geographical concentrations of industries that are interconnected to knowledge, skills, input, demand, etc., and included providing faster accession and communication to global markets, to gain a competitive advantage. Therefore, many governments have recently encouraged the development and expansion of clusters in which similar and / or related firms are geographically located to gain economic competition (Eraslan and Dönmez, 2017, p.720).

Around the world, clusters are being created not only for industrial areas but also for the service sector. Logistics clusters are one of these service industry clusters (Yıldırım and Demet, 2016, p.397). Logistics clusters have a critical role in the globalization of supply chains, such as the size, types, and aspects of flows, the ability to create individual solutions, to add value at a certain stage, etc., and provide new organizational remedies. Regional logistics activities based on a cluster concept ensure the development of logistics service capabilities for businesses operating in the cluster (Dmuchowski, 2019, p.354). For all these reasons, their number is increasing day by day around the world.

Logistics clusters bring many benefits to businesses, industries, communities and environments in that area. Measuring the levels of these benefits is extremely important. Although many studies have focused on the Benefits of

Logistics Clusters (BLC), few studies have been able to measure these benefits. Since there is no agreed scale to measure BLC, it is difficult to evaluate and compare the findings of studies.

This study aims to fill this gap by developing a new scale. In the study, a scale of BLC was tried to be developed by using three quantitative studies Gürbüz, Ayaz, and Kebeci, 2016; Bay and Erol, 2016 and Gedik and Turgut, 2017 previously conducted. The questionnaires adapted from these three studies were applied to the people of the region. At the first step, the data was analyzed by exploratory factor analysis at SPSS. After that, the model was formed and was analyzed by confirmatory factor analysis at AMOS. The results show that the BLC scale is reliable and valid.

In the subsequent parts, the theoretical background of LC and the scale development process are reviewed and the implications of this research are discussed.

Theoretical Background

Definition of Logistics Clustering

Clustering approach is a common strategy applied worldwide, which has great importance in both national and international competitiveness policies. In clusters, there are many stakeholders (purchasing; customers; non-governmental organizations; consultancy firms; banks, etc.) who directly or indirectly cooperate with each other and collaborate on a product or service in a common geography such as a city, a region, or a country (Eraslan, Bulu, and Bakan, 2008, p.3). There have been many successful business clusters, such as Machine, Software, Home Textile, Ceramic, Organic Food, Automotive, Electric Electronics, Computing, Automotive, Processed Food, Textile, Medical, Yachting, Tourism, Logistics etc.

Logistics clustering concept, which is an application of clustering approach, was first named as logistics clusters in 2010 and logistics clusters in 2012 by Y. Sheffi, a professor at Massachusetts Institute of Technology (Yıldırım and Demet, 2016, p.397).

Logistics clusters are defined as the gathering of many logistics companies and non-logistics companies (such as supporting companies, manufacturers, wholesalers, retailers, relevant government institutions) in a special area and

closely interacting with them to increase their operational efficiency and effectiveness. Logistics villages are located near major production centers such as industrial areas, business centers and cities (TCDD, 2017, p.96), that are making a great contribution to many issues as providing value-added services, reducing costs, providing ease of operation, achieving growth, increasing productivity, generating employment, etc. (Zaralı, Yazgan, and Delice, 2019, p.2).

Comprehensive studies have also been carried out on logistics clustering, which is one of the cluster types. In the studies Miller et al.(1996), Sun et al. (2010), Yang, et al. (2010); Elgün (2011); Kayıkçı (2010); Baki (2016), etc., had emphasized the importance of logistics cluster location selection; Lindholm and Behrends (2012) had addressed planning problems in logistics villages; Aydın and Ögüt (2008) had defined the concept of logistics village and mentioned the essential features of this logistics village; Tek and Mucan (2010) had focused on the efficiency of macro and micro-logistics villages. Tsamboulas, and Dimitropoulos (1999) and Tsamboulas and Kapros (2003) had evaluated logistics villages financially under financing uncertainty; Bezirci and Dündar (2011) had stated that logistics villages provided the advantage of costs. Olsson and Woxenius (2012) had explained the benefits of logistics centers.

After literature review, FIAS (2008), De Langen (2002) and Kasarda (2008), Rivera et.al 2016, Sheffi, 2010 examined the benefits of logistic clustering based on the positive effects of generic clusters on various dimensions. And they mentioned that the positive impacts of logistics clusters are similar to those impacts that attribute to general industrial clusters (Rivera, Gligor, and Sheffi, 2016, p.245). These benefits could be summarized as inter-firm collaboration, high levels of productivity, cost-efficiency, supply chain effectiveness, increased employment, improvement of collective learning capabilities, competitive advantage, economic development, etc. (Baydar et.al,2019).

But there was found that none of these studies measured the benefits of the logistics center using a special measurement tool. So it is aimed to fill that lack in the literature by this study.

Benefits of Logistics Clusters

Logistics clusters provide four types of benefits to businesses from a wide range of sectors that are directly or indirectly linked to each other: economic, natural, sectoral and social (Europlatforms, 2015)

Table 1. Benefits of Logistics Clusters (Aydın and Ögüt, 2008a)

Economic Benefits	Sub-di- Contribute to regional economic development
mension	<ul style="list-style-type: none"> Reduced total transport, industrial and labor costs Combine commercial activities related to freight transport Enable businesses to respond to demands faster Increase of transport turnover Ease of operation and transportation
Environmental	benefits Due to the planned construction of the fields seems aesthetical.
Sub-dimension	<ul style="list-style-type: none"> Provide effective and nature-friendly distribution to city centers Realization of environmental and legal regulations through logistics center installation, Reduce a load of traffic on the highway and environmental pollution, by allowing the transport to head from the road to the railway.
Sectoral	Sub-di- Provide supportive services.
mension	<ul style="list-style-type: none"> Conduct reliable and accurate of value-added activities such as cross-docking, distribution-related consolidation; Provide opportunities for the development of the capacity of companies, Enable the flexibility of companies, Create a platform for companies to increase control over their distribution channels, Connect with air, land, railway and sea transportation centers, Promote the use of combined transportation, Improve handling activities, The management can be done from a center, Increased quality of logistics activities; Enabling optimization of product and service flow
Social	Sub-di- Ease of work as it has feeding, shelter areas,
mension	<ul style="list-style-type: none"> Ensure a quality working environment, Contribute to the development of employment in the region Reduce truck and heavy truck circulation, increasing rail transportation, Take into account the expectations of the workforce, it offers opportunities to meet their needs,

Method

Purpose and Importance of Research

The main aim of the study is to develop a scale for measuring the benefits of logistical clusters. Although researches have been done on logistics clusters before, there is no study in the literature in which a comprehensive measurement tool covering the benefits of logistic clustering is used. Accordingly, the

scale developed by considering the benefits of logistics clustering as a whole constitutes the aspect of this study that will contribute to scientific life.

Sample and Data Collection

In Turkoglu district of Kahramanmaraş, a logistics village clustering was opened On October 22, 2017, with a capacity of 1,900,000 tones and a total area of 805 m². Therefore, in this study, data were obtained from Turkoglu logistics center in Kahramanmaraş in order to develop a scale to measure the contributions of logistics centers to companies.

A field study was conducted to collect the research data and the data were obtained by questionnaire technique. Survey scale is adapted from the work of Gurbuz, Ayaz and Kebeci (2016) entitled "Logistics Village Perceptions of Production Enterprises Managers: Karabuk Province Example"; Bay and Erol's (2016) "The Importance of Logistics Villages and Its Support with Inter-modal Transportation Activities: An Application in Karaman Province" and Gedik and Turgut's (2017) "Effects of Logistics Villages in International Trade on the export process: Example of Konya Province".

At the beginning, 259 foreign trade firms are identified which are members of Kahramanmaraş Chamber of Commerce and operating in the sectors of food, paper, steel kitchen-ware, textiles, clothing, etc. Then the sample size was found (*with 0.05 sample error in the trust range of $p=0.5$ and $q=0.5$*) as 155. Then 200 were asked to fill out the questionnaire and in total 155 completed questionnaires were returned. In the questionnaire, respondents were asked to mention their opinions about each one. On the research questionnaire Likert-type scale is used, which ranged from (1) "strongly disagree" to (5) "strongly agree".

Findings

According to the results of frequency analysis of demographic data, 72% of the participants were male, 58.3% were married, 83.6% were under the age of 40, 43.8% were workers and more than half (58.6%) were undergraduate graduates.

Table 2. The characteristics of the participants

		f	%			f	%
Gender	Female	45	29	Ages	20-30	76	48,7
	Male	110	72		31-40	58	37,2
Marital status	Married	91	58,3	41-50	22	14,1	
	Single	65	41,7	51+	0	0	
Education	Primary school	3	1,9	Position		f	%
	High school	17	10,9		Senior manager	17	10,9
	Associate Degree	32	20,5		Middle level manager	44	28,2
	Bachelor degree	89	57,1		Lower level manager	26	16,7
	Post graduate	15	9,6		Worker	69	44,2

When the characteristics of the participant enterprises were examined; it was seen 75.6% of these enterprises are joint stock companies and 62.2% are in the textile sector. 34.6% of businesses have more than 500 employees, 55.8% have an operating period of more than 20 years. In terms of logistics activities, 56.9% of companies preferred outsourcing and 45.8% of them do not have any expert logistics employees.

Table 3. The characteristics of the participant enterprises

		f	%			f	%
Trade Title	Joint Stock	118	75,6	Number of Employees	0-10	2	1,3
	Limited	26	16,7		10-50	28	17,9
General Partnership	6	3,8	50-250		31	19,9	
Limited Partnership	3	1,9	250-500		41	26,3	
Other	3	1,9	500+		54	34,6	
Duration of business activity	<1	8	5,2	Logistic activity types	In-Place	15	9,8
	1-5	14	9,1		Outsourcing	87	56,9
	5-10	15	9,7	Both of them	51	33,3	
	10-20	31	20,1				
20+	86	55,8					
Sectors	Textile	97	62,2	Number of Logistics Employees	Never	71	45,8
	Metal	17	10,9		1-10	39	25,2
	Chemistry	11	7,1	10-20	19	12,3	
	Food	17	10,9	20-30	8	5,2	
	Furniture	9	5,8	30-40	2	1,3	
	Other	5	3,2	40-50	4	2,6	

Exploratory Factor Analysis

Subsequently, explanatory factor analysis was performed. According to data on 20 items was formed 4 sub-dimensions as economics, social, environmental and sectoral to their neighborhood with explanatory factor analysis. For determination of the number of factors, it is utilized EUROPLATFORMS

EEIG's European Association of Transport and Logistics Centers presentation at 2015.

The results of this analysis are seen in Table 4. In accordance with the results of the explanatory factor analysis, the Kaiser-Meyer-Olkin value was 0.848, the results of the Bartlett test were 0.000. This resulted in the scale being suitable for factor analyses (Child, 1990)

Table 4. KMO and Bartlett's Test Results

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,848
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2,986E3
	df	496
	Sig.	,000

After confirming the suitability of the data for factor analysis, explanatory factor analysis was performed. As known, the main purpose of factor analysis is to downsize a large number of variables into fewer numbers and grouped. In the study, factorial grouping was based on Europlatforms EEIG's European Association of Transport and Logistics Centre's presentation at 2015.

According to the explanatory factor analysis the Sectoral benefit sub-dimension has consisted of LC15, LC16, LC17, LC18, LC20; the Social benefit sub-dimension has consisted of LC9, LC12, LC14, LC19; the Environmental benefit sub-dimension has consisted of LC5, LC6, LC8, LC10, LC11, LC13 and the Economic benefit sub-dimension has consisted of LC1, LC2, LC3, LC4, LC7. The first sub-dimension is 17,600%, the second sub-dimension is 17,553%, the third sub-dimension is 13,020, the fourth sub-dimension is 9,312%, explaining the benefits of the logistics cluster. The scale explained 57.484% of the total variance.

Table 5. Results of Exploratory Factor Analysis

			Factor Load Value	Total	% of Variance	Cumulative %
F1: Economic Benefits Sub-dimension	LC1	Logistics villages will develop cooperation between different provinces and districts.	0,760			
	LC2	Through the logistics cluster, local and foreign investors will come to our province and invest.	0,481			
	LC3	Logistics cluster will increase the number of employment	0,826	3,69	17,600	17,600
	LC4	Through the logistics cluster, for doing logistics activities enterprises could find large numbers of skilled labor force	0,721			
	LC7	The logistics sector will contribute greatly to the economy of our province.	0,768			
F2: Environmental Benefits Sub-dimension	LC5	Through the establishment of the logistics cluster in a single area, visual pollution decreases and the environment becomes more organized	0,641			
	LC6	Through the logistics cluster, carbon monoxide emissions will be reduced because of the mass transportation	0,850			
	LC8	Through the logistics cluster, waste resources will be eliminated.	0,853			
	LC10	Through building installation function The logistics cluster will reduce noise pollution	0,772	3,686	17,553	5,153
	LC11	Through the logistics cluster, the costs of preventing environmental pollution caused by logistics activities will be reduced.	0,627			
F3: Social Benefits Sub-dimension	LC9	With the logistics cluster, social areas such as accommodation and restaurants will increase in our province.	0,675			
	LC12	With the logistics cluster, Kahramanmaraş will become a center of attraction in terms of industry and tourism.	0,746			
	LC14	Cultural diversity increasing in our province as the population will increase due to logistics clusters.	0,741	2,734	13,020	48,173
	LC19	The logistics cluster will provide a competitive advantage to the local sector.	0,523			
F4: Sectoral Benefits Sub-dimension	LC15	Logistics cluster will create new business areas from a sectoral point of view	0,671			
	LC16	Access to competing markets will be easier through logistics clusters	0,774			
	LC17	Through the logistics cluster, a strong transportation network will be formed between the production points	0,878	1,955	9,312	57,484
	LC18	Logistics clusters will develop in-sector cooperation	0,836			
	LC20	Logistics clusters will increase customer satisfaction.	0,701			

To examine the consistency of the whole scale and each sub-factors Cronbach’s alpha reliability coefficient was used. On examination Table 6; the results for the whole scale reliability coefficient was found as 0.884 (for 20

items); for the economic benefits sub-scale was found as 0,502 (for 5 items); for the environmental benefits sub-scale consisting was found as 0.885 (for 6 items); for the social benefits sub-scale was found as 0.779 (for 4 items); and for the sectoral benefits sub-scale was found as 0.887(for 5 items).

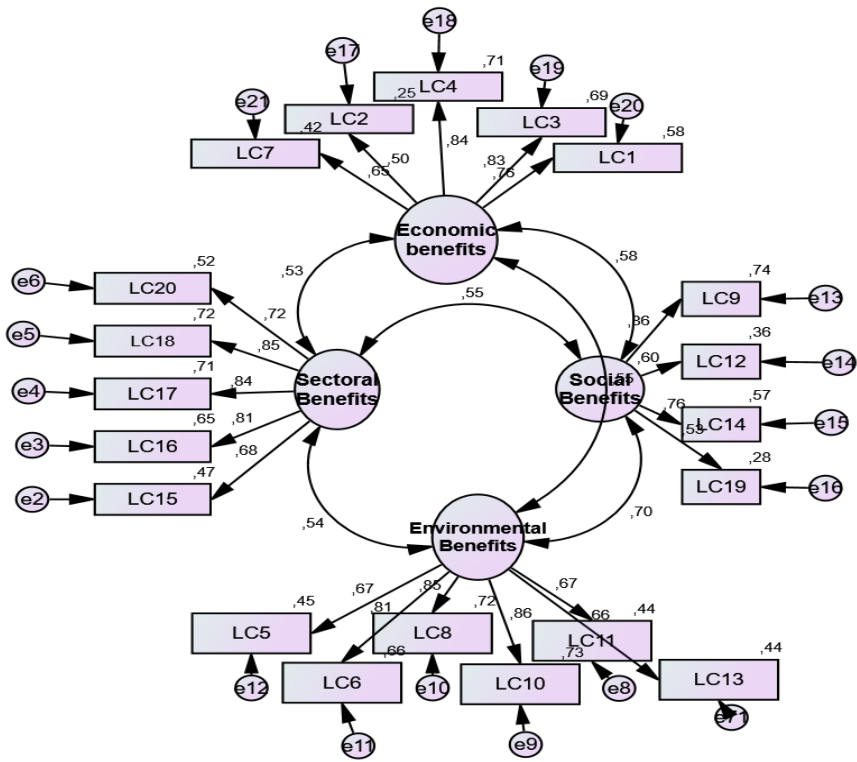
Table 6. Reliability Coefficients Relating to Logistics Clusters Benefits Basic Scale

Sub-dimension	Number of Items	Cronbach's Alpha
Logistic Cluster Benefits	20	0,894
Economic Benefits	5	0,502
Environmental Benefits	6	0,885
Social Benefits	4	0,779
Sectoral Benefits	5	0,887

Confirmatory Factor Analysis

Confirmatory Factor Analysis (CFA): CFA is a generally used analysis method for the development of measurement models and provides significant conveniences. This method is a process for creating a variable (factor) based on variables observed through a pre-created model. It is usually used in scale development and validity analyses or intends to valid a predetermined structure (Yaşlıoğlu, 2017, p.78).

The following the confirmatory factor analysis basic model has been drawn in line with the descriptive factor analysis, which includes the benefits of logistics clusters, its relevant sub-dimensions and related substances (Figure 1.)

chi squared=364,759 df=164 p=,000 Standardized estimates

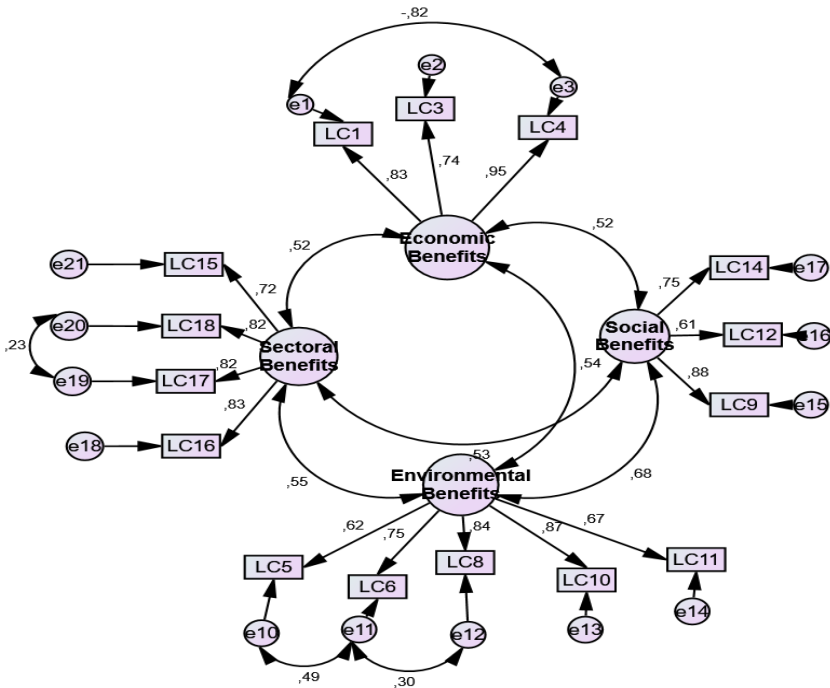
Figure 1. The Basic Model and Values of it

After the model was tested, there is found that $X^2/df = 364.759/164=2,224$; $GFI=0.817$; $IFI = 0.887$; $CFI = 0,885$; $AGFI= 0.766$; $RMSEA = 0.077$.

Table 7. Confirmatory Factor Analysis Fit Indices (Türkmen, 2012, p. 51)

Indices	Value	Judgment criteria	Result
X2/df	364,759/164= 2,224	$3 \geq \times \geq 2$	Acceptable fit
NFI	0,812	$>0,90$	Bad Model fit
NNFI	0,867	$>0,95$	Bad Model fit
CFI	0,885	$>0,95$	Bad Model fit
IFI	0,887	$>0,90$	Bad Model fit
AGFI	0,766	$>0,85$	Bad Model fit
GFI	0,817	$>0,90$	Bad Model fit
RMSEA	0,087	$0,08 \geq RMSEA > 0,05$	Bad Model fit
SRMR	0,0693	$0,1 \geq SRMR \geq 0,05$	Acceptable fit

After the first confirmatory factor analysis was done, some modifications were performed. 5 questions that decrease the value were removed from the model (LC20 from sectoral benefit sub-dimension, LC19 from social benefit sub-dimension, LC13 from environmental benefit sub-dimension and LC2, LC7 from the economic benefit sub-dimension) and added covariance to some latent variables. After analysis, it is seen that the modified model is well fit to the data.

chi squared=137,579 df=80 p=,000 Standardized estimates

Figure 2. The Modified Model and Values of it

Table 8 shows that $\chi^2/df = 1,691$; $GFI = 0.903$; $IFI = 0.961$; $CFI = 0.960$; $AGFI = 0.850$; $RMSEA = 0.077$. According to results the model is adapted to the data. These results mean the validity of the 4-factor structure revealed by explanatory factor analysis has been confirmed by the confirmatory factor analysis. So the designed scale can be used to measure the benefits of logistics clusters.

Table 8. Confirmatory Factor Analysis Fit Indices (Türkmen, 2012, p.51)

Indices	Value	Judgment criteria	Result
X ² /df	137,579/80= 1,720	2 _≥ x _≥ 0	Good fit
NFI	0,905	0,95 _≥ NFI _≥ 0,90	Acceptable fit
NNFI	0,944	0,97 _≥ NNFI _≥ 0,95	Good fit
CFI	0,957	>0,95	Acceptable fit
IFI	0,958	>0,95	Good fit
AGFI	0,850	0,90>AGFI _≥ 0,85	Acceptable fit
GFI	0,901	>0,90	Acceptable fit
RMSEA	0,064	0,80 _≥ RMSEA>0,05	Acceptable fit
SRMR	0,052	0,1 _≥ SRMR _≥ 0,05	Acceptable fit

On examination of Table 9, as a result of reliability analyses of Logistics clusters Benefits Modified Scale, Cronbach Alpha value is seen to be calculated as 0.910 as the whole scale (consisting of 15 items); 0,852 as the economic benefits sub-dimension (consisting of 3 items); 0,876 as the environmental benefits sub-scale (consisting of 5 items); 0,789 as the social benefits sub-scale (consisting of 3 items); and 0.876 for the sectoral benefits sub-scale (consisting of 4 items).

Table 9. Reliability Coefficients Relating to Logistics Clusters Benefits Modified Scale

Scales	Number of Items	Cronbach's Alpha
Logistic Cluster Benefits	15	0,910
Economic Benefits	3	0,852
Environmental Benefits	5	0,876
Social Benefits	3	0,789
Sectoral Benefits	4	0,876

Another important expectation for the confirmatory factor analyses is, coefficients of the regression are high and significant. Standardized regression weight coefficients are shown in table 10. Regression values show the power of the observed variables to predict hidden variables, that is, factor loads. At this model coefficients of the regression are well enough high.

Table 10. Standardized Regression Weights

			Estimate
LC4	<---	Economic Benefits	,879
LC3	<---	Economic Benefits	,797
LC1	<---	Economic Benefits	,754
LC10	<---	Environmental Benefits	,837
LC8	<---	Environmental Benefits	,771
LC6	<---	Environmental Benefits	,746
LC5	<---	Environmental Benefit's	,698
LC11	<---	Environmental Benefits	,687
LC18	<---	Sectoral Benefits	,853
LC17	<---	Sectoral Benefits	,852
LC16	<---	Sectoral Benefits	,803
LC9	<---	Social Benefits	,860
LC14	<---	Social Benefits	,743
LC12	<---	Social Benefits	,597

The results of the inter-dimensional correlation were analyzed as a result of the explanatory and confirmatory factor results showing that the model was significant. Inter-dimensional correlation values, standard deviation and averages are given in Table 11. As seen that all correlations make sense at error level 0.01. According to the results obtained, the sub-dimensions are related to each other and, as expected, these correlations are moderate.

Table 11. Means of Sub-dimensions, Standard Deviations and Correlations Analyze

Sub-dimensions	Mean	S.D.	Economic B.	Social B.	Sectoral B.	Environmental B.
1.Economic Benefits	4,028	0,79	1			
2. Social Benefits	3,610	0,75	0,459 **	1		
3.Sectoral Benefits	3,919	0,82	0,481**	0,488**	1	
4.Environmental Benefits	3,717	0,75	0,498**	0,596**	0,484**	1

**Correlations at error level 0.01 are significant (2-tailed)

Conclusion

Cluster style structures, known for many years, greatly benefit the economies, social lives, sectoral activities, and environmental sensitivities of the countries, regions, cities, etc. that are increasingly widespread in today's complex, knowledge-based and dynamic global world. In line with this importance, it is seen that there are many studies on this subject in the literature.

In this study, to contribute to the literature a scale was developed to determine and measure the benefits of logistic clusters. While developing the scale,

it was utilized from Gurbuz, Ayaz, and Kebeci's (2016), Bay and Erol's (2016), and Gedik and Turgut's (2017) studies about logistics clusters. And this scale with 20 items survey was applied to 156 enterprises operating foreign trade in Kahramanmaraş.

First of all, explanatory factor analysis was done to the data obtained. For determination of the number of factors, is utilized Europlatforms EEIG's European Association of Transport and Logistics Centre's presentation (2015). In accordance with the first exploratory factor analysis, the scale has explained 57.484% of the total variance, and the whole scale's reliability coefficient was detected as 0.894.

Then, the scale was confirmed by the confirmatory factor analysis. According to the resulting model fit values, it was determined that the model did not fit with the data. Therefore, 5 questions were removed from the model and modification was made by adding covariance to some latent variables. After analysis, it is seen that the modified model is well fit to the data and the results of the reliability coefficient of the entire scale were 0.910. The scale developed is suitable for use with the number of substances and the statistical values it has. In this sense, it is thought that it will make an important contribution to the literature

As with all studies, this study has got also some limitations. One of them is there was the number of participants, another one is the collection of data only from Kahramanmaraş local businesses and the last one is the scale has not tested on all types of logistics clusters. All these make limitation the generalizability of the findings. Therefore, in future studies, this model should be better to reapply to many numbers of participants, various sectors, different types of clusters in different regions.

References

- Aydın, G. T. and Öğüt, K. S. (2008a). Lojistik köy nedir? *Paper presented at the 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu İstanbul.*
- Bakan, İ. and Şekkelı, Z. H. (2017). *Lojistik yönetimi.* İstanbul: BETA yayınevi.
- Baki, R. (2016). Avrupa birliği ülkeleri ile Türkiye'deki lojistik köy uygulamaları ve uygun kuruluş yeri seçimi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 148-162.

- Bay, M. and Erol, F. (2016). Lojistik köylerin önemi ve intermodal taşımacılık faaliyetleriyle desteklenmesi: Karaman ilinde bir uygulama. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(30), 124-134.
- Baydar, A. M., Sural, H. and Çelik, M. (2019). Potential effects of logistics clusters: The case of Turkish Freight Villages. *Journal of Cleaner Production*, 233(1), 399-411. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.294>.
- Bezirci, M. and Dündar O. A. (2011). Lojistik köylerin işletmelere sağladığı maliyet avantajları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 292-307.
- Child, D. (1990). *The essentials of factor analysis: Cassell Educational* (2nd ed). London ; New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Chung, T. W. (2016). A study on logistics cluster competitiveness among Asia main countries using the Porter's diamond model. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 32(4), 257-264.
- De Langen, P. (2002). Clustering and performance: the case of maritime clustering in the Netherlands. *Maritime Policy and Management*, 29(3), 209-221.
- Delgado, M., Porter, M. E. and Stern, S. (2016). Defining clusters of related industries. *Journal of Economic Geography*, 16(1), 1-38.
- Dmuchowski, R. (2019). The concept of logistics clusters and efficiency of economic enterprises. *Journal of European Economy*, 18(3), 351-361.
- Elgün, N. M. (2011). Ulusal ve uluslararası taşıma ve ticarete lojistik köylerin yapılanma esasları ve uygun kuruluş yeri seçimi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13, 203-226.
- Eraslan, H., Bulu, M. and Bakan, İ. (2008). Kümelenmeler ve inovasyona etkisi: Türk turizm sektöründe uygulamalar. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 5(3), 15-29.
- Eraslan, İ. H. and Dönmez, C. Ç. (2017). Endüstriyel kümelenme uygulamalarının Türkiye genelinde incelenmesi: Sanayi, tarım ve hizmet sektörleri açısından bir değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(61), 325-368.
- Europlatforms (2015). Corporate Presentation. The European logistics platforms association, www.europlatforms.eu/wp-content/uploads/2016/01/Corporate-Presentation-2015-Europlatforms-Final_20151229.pdf.
- Facility for Investment Climate Advisory Services - FIAS. (2008). Special economic zones. performance, lessons learned, and implications for zone development, the World Bank Group: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/343901468330977533/pdf/458690WP0Box331s0April200801PUB-LIC1.pdf>.

- Gedik, H. and Turgut, M. (2017). Uluslararası ticarete lojistik köylerin ihracat sürecine etkileri: Konya ili örneği. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 129-147.
- Gürbüz, A., Ayaz, N. and Kebeci, S. (2016). Üretim işletmeleri yöneticilerinin lojistik köy algıları: Karabük ili örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(Özel Sayı), 1-19.
- Kasarda, J. D. (2008). The evolution of airport cities and the aerotropolis. *Dalam JD Kasarda, Airport Cities, The Evolution. London: Insight Media.*
- Kayıkçı, Y. (2010). A conceptual model for intermodal freight logistics centre location decisions, procedia social and behavioral sciences. *The Sixth International Conference On City Logistics*, 6297–6311.
- Lindholm, M. and Behrends, S. (2012). Challenges in urban freight transport planning—a review in the Baltic Sea Region. *Journal of Transport Geography*, 22, 129-136.
- Miller, T., Friesz, T. ve Tobin, R.(1996). Equilibrium facility location on networks. *Springer Science & Business Media*. ISBN 978-3-642-08227-6
- Olsson, J. and Woxenius, J. (2012). Location of freight consolidation centres serving the city and its surroundings. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 39, 293-306.
- Rivera, L., Gligor, D. and Sheffi, Y. (2016). The benefits of logistics clustering, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 46(3), 242-268. <https://doi.org/10.1108/IJPDLM-10-2014-0243>
- Sun, H., Gao, Z. ve Wu, J. (2008). A Bi-Level Programming model and solution algorithm for the location of logistics distribution centers. *Applied mathematical modelling*, 32(4), 610-616. <https://doi.org/10.1016/j.apm.2007.02.007>.
- TCDD. (2017). Faaliyet Raporu. T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Stratejik Planlama Şubesi Müdürlüğü. *TCDD Taşımacılık AŞ*, Yayın No: 2018-1.
- Tek, Ö.B. and Mucan, B. (2010). Tedarik zinciri ve lojistik'in verimliliğini arttıran bir proje: Lojistik köyler. 9. *Ulusal İşletmecilik Kongresi*, 6-8 Mayıs, Zonguldak, p.327-332.
- Tsamboulas, D. ve Dimitropoulos, I. (1999). Appraisal of investments in european nodal centres for goods - Freight villages: A comparative analysis, *Transportation*, 26, 391-398.
- Tsamboulas, D. ve Kapros, S. (2003). Freight village evaluation under uncertainty with public and private financing. *Transport Policy*, 10(2), 141-156.

- Türkmen, M. (2012). Özne iyi oluşun yapısı ve anababa tutumları, özsaygı ve sosyal destekle ilişkisi: Bir model sınaması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 41-73.
- Yang, H., L. Yang, L. S.H. and Yang, S. H. (2010). Hybrid zigbee rfid sensor network for humanitarian logistics centre management, *Journal of Network and Computer Applications*, 34(3), 938-948.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel sayı), 74-85.
- Yıldırım, K. and Demet, E. (2016). Rekabet ve değer zinciri çerçevesinde lojistik kümelenme örnekleri olarak singapur lojistik kümelenmesi ve Ankara Lojistik Üssü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), pp. 395-420.
- Zaralı, F., Yazgan, H. R. and Delice, Y. (2019). AHP ve VIKOR bütünlük yaklaşımıyla lojistik merkez yer seçimi: Kayseri ili örneği. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 34(3), 1-9.

Citation Information

Şekkeli, Z. H. and Bakan, İ. (2021). Regional benefits of logistic clusters: A study of scale development. *OPUS– International Journal of Society Studies*, 18(43), 6143-6161. DOI: 10.26466/opus.873593.

Awareness Levels of Child Neglect and Abuse in Nursing Students

DOI: 10.26466/opus.885123

*

Suzan Tek* - Gizem Karakaş**

*Asist. Prof. Dr., Yozgat Bozok University , Yozgat/Turkey

E-Mail: suzan.tek@bozok.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4969-9348](https://orcid.org/0000-0002-4969-9348)

**Phd., Nursing, Yakın Doğu University, Lefkoşa/KKTC

E-Mail: gizemkarakas1993@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2490-1519](https://orcid.org/0000-0003-2490-1519)

Abstract

The aim of this study was to determine the awareness level of the students in the Yakın Doğu- Near East University Nursing Faculty about child neglect and abuse. The population of this descriptive study was composed of 520 students. In order to collect the data, Questionnaire for Socio-demographic Characteristics to determine sociodemographic characteristics of the students and The Diagnosis Scale of the Risks and Symptoms of Child Abuse and Neglect (DSRSCAN) were used, in December 2018 - June 2019. Obtained data were analyzed by their percentage, distributions and average. Kruskal Wallis H Test and Mann Witney-U Test were also used. According to the results of the research, it was found that there was a significant difference between the students' gender, class, knowledge child neglect and abuse, the case of child neglect and abuse case or suspicion and the level of awareness about child neglect and abuse. There was no statistically significant for age. While the highest mean score of the students was obtained in "signs of neglect on child" subscale, the lowest mean score was obtained in 'characteristics of children prone to abuse and neglect' subscale. Total scale mean score was 3.45±0.45. It was determined that the students' level of awareness about child neglect and abuse was not sufficient. More emphasis on child neglect and abuse in the nursing education curriculum may be important in raising the awareness level of the students.

Key Words: Child Abuse, Child Neglect, Nurse, Nursing Students.

Hemşirelik Öğrencilerinin Çocuk İhmali ve İstismarı Konusundaki Farkındalık Düzeyleri

*

Öz

Bu araştırma Yakın Doğu Üniversitesi Hemşirelik Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin çocuk ihmali ve istismarı konusunda farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla, yapılmıştır. Tanımlayıcı tipte yapılan araştırmanın örneklemini 520 öğrenciden oluşmaktadır. Aralık 2018 – Haziran 2019 tarihleri arasında toplanan verilerde, öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini belirlemeye yönelik Sosyodemografik Özellikler Anket Formu ve Çocuk İstismarı ve İhmali Belirti ve Risklerini Tanılama Ölçeği (ÇİİBRTÖ) kullanılmıştır. Verilerin analizinde sayı, yüzde dağılımı yapılmış, Kruskal Wallis H Testi ve Mann Witney- U Testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin, cinsiyet, sınıf, çocuk ihmali ve istismarı konusunda bilgi alma durumu, çocuk ihmali ve istismarı vakası veya şüphesi ile karşılaşma durumu değişkenleri ile çocuk ihmali ve istismarı konusunda farkındalık düzeyleri arasında anlamlı farklılık saptanırken, yaş değişkeni ile istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin ÇİİBRTÖ’nde en yüksek puan ortalaması ‘ihmal belirtileri’ alt boyutunda iken, en düşük puan ortalaması ‘ihmal ve istismara yatkın çocuk özellikleri’ alt boyut puan ortalamasıdır. Toplam ölçek puan ortalaması 3.45 ± 0.45 ’dir. Öğrencilerin çocuk ihmali ve istismarı konusunda farkındalık düzeylerinin yeterli olmadığı saptanmıştır. Hemşirelik eğitim müfredatında çocuk ihmali ve istismarı konusuna daha fazla yer verilmesi öğrencilerin bu konuda farkındalık düzeylerinin artırılmasında önemli olabilir.

Anahtar Kelimeler : Çocuk İhmali, Çocuk İstismarı, Hemşire, Hemşirelik Öğrencileri.

Introduction

Child neglect and abuse is one of today's major health issues. Therefore, its importance is gradually increasing both in the world and in Turkey (Krug et al., 2002). According to World Health Organization's data (2016), 36% of children have been exposed to emotional abuse, 26% to sexual abuse, 23% to physical abuse and 16% to physical abuse (WHO, 2016). It was stated that globally, one million children aged 2-17 years experienced physical, sexual, emotional violence or abuse (Hills et al., 2016). 4.1 million children in the USA were reported to face assault (Guedes, 2016). While no nationwide study on child abuse was conducted in Turkey, there are studies conducted with small sample groups. According to only official data on the number of child victims in Turkey, the number of child victims which was 74.064 in 2014 rose to 83.552 in 2016 (Polat and Reva, 2019). According to the data of Children's Position and Children's Rights in Northern Cyprus (2009), it is stated that 17% of children cannot always eat regularly, 8.2% are exposed to physical violence in school life and 7.9% are frequently exposed to physical abuse on streets (KADEM, 2009).

According to the Child Abuse Report in Turkey (2018), it is remarkable that the subject requires a multidisciplinary study; however, child abuse is not included sufficiently in the curricula of the students studying in health, law, psychology, social services, security majors in this field (Polat and Reva, 2019). In the previous studies, it was concluded that almost half of the nurses were inadequate about the procedure they should follow in case of child neglect and abuse case and they did not have the knowledge, skills or confidence to diagnose the cases (Gölge, Hamzaoğlu and Türk, 2012; Lavigne, 2014; Metinyurt and Sarı, 2016). According to the study by Metinyurt and Sarı (2016), 59.1% of the healthcare professionals during undergraduate education and 98.2% after graduation did not receive training about child neglect and abuse. According to the results of similar studies, it was determined that more than half of the students did not receive enough information about child abuse and neglect during their education (Özbey et al., 2018; Güdek-Seferoğlu, Sezici and Yiğit, 2019).

Child neglect and abuse, which is one of the most important health problems, unfortunately remains up-to-date and requires new studies in the field. No study was found about the awareness levels of nursing students about child neglect and abuse in Turkish Republic of Northern Cyprus (T.R.N.C.). Nursing students are more likely to encounter child neglect and abuse both during their education period and after graduation compared to the other members of the team. Awareness is the key step in diagnosing and preventing child neglect and abuse.

Therefore, it is important to determine the awareness levels of nursing students regarding child neglect and abuse. The aim of this study was to determine the awareness levels of nursing students about child neglect and abuse.

Research Questions

- What is the awareness level of nursing students in diagnosing the symptoms and risks of child neglect and abuse?
- Is there a difference their awareness levels in the diagnosis of the symptoms and risks of child neglect and abuse of nursing students according to sociodemographic characteristics?

Method

Type, Location and Time of the Research

This descriptive study was conducted with 520 students in the Nursing Faculty in Near East University. The data of the study were collected between December 2018 and June 2019.

The Universe and Sampling of the Research

All of the students formed the universe of the research (n=532). It was planned to reach the entire universe by not choosing the sample. In the study, inclusion criteria are that the student should be able to speak Turkish and the agrees to participate in the study. 12 of the students did not accept the application. In the study sample, 520 students (98%) who met the study criteria were included.

Data Collection

In study, data collection forms were distributed to the students and they filled in the forms themselves. In order to collect the data, Questionnaire for Socio-demographic Characteristics to determine sociodemographic characteristics of the students and The Diagnosis Scale of the Risks and Symptoms of Child Abuse and Neglect (DSRSCAN) were used (Uysal, 1998).

Introductory Information Form

Questionnaire for Socio-Demographic Characteristics prepared by the researcher by reviewing the literature, is composed of 14 questions about the age, gender, class, and status of receiving information about abuse and neglect.

DSRSCAN was developed by Uysal in 1998 and its reliability and validity study was conducted. The Cronbach's alpha value of the scale was stated as 0.924 by Uysal. On the other hand, the Cronbach's alpha value for this study was found as 0.909. The scale is a Likert type scale consisting of 67 items and six subscales; physical signs of neglect on child (PSNC), behavioral symptoms of abuse and neglect in child (BSANC), signs of neglect on child (SONC), parental characteristics prone to abuse and neglect (PCPAN), characteristics of children prone to abuse and neglect (CCPAN), and family characteristics in child abuse and neglect (FCCAN). There are five-point response options for each item consisting of "very correct", "quite correct", "not decided", "not quite right", and "not true at all". The items 3, 5, 8, 10, 12, 14, 16, 27, 28, 30, 32, 34, 41, 42, 46, 49, 52, 54, 56, 59, 61, and 63 of the scale are reversely coded. The mean score of the scale is obtained by summing the responses given to each item and dividing the result into the number of items. While the mean score of the scale approaching to 5 refers to that the questions are correctly answered, mean score away from 3 shows that they answer incorrectly. In this study, the validity-reliability value (Cronbach's Alpha coefficient) was found to be 0.848.

Evaluation of the Data

The data obtained from the study were transferred into SPSS 22 program. The conformity of the data to the normal distribution was tested with the Kolmogorov-Smirnov test. Since there was no normal distribution, the non-parametric test Mann Whitney-U Test and Kruskal Wallis H Test were used.

Ethical Aspect of the Research

Institutional permission was obtained on 17.12.2018 from Near East University Nursing Faculty and approval from ethics committee was obtained on 20.12.2018. The purpose and duration of the study and the form were explained to the students and their consents were obtained by stating that participation was voluntary basis.

Limitation

The study was conducted in an institution, and the results only cover students at the school where the study was conducted. In addition, study data can only be obtained from students. Another limitation of the study is that it does not contain observational findings.

Results

It was determined that 58.1% (n=302) of the students participating in the study were female, 53.7% (n=279) were between the ages of 21-23, and 29.6% (n=154) were 4th-year students. Also, 62.3% (n=324) of the students received information about child neglect and abuse in their education life, 74.4% (n=387) needed more information, and 69.4% of the students (n=361) stated that they did not encounter any child neglect and abuse case, 83.1% (n=432) stated that they would report when they encounter any child neglect and abuse case or suspicion (Table 1).

Table 1. Socio-Demographic Characteristics and CNA variables

Variables	n	%
Gender		
Female	302	58.1
Male	218	41.9
Age		
18-20	195	37.5
21-23	279	53.7
24 and over	46	8.8
Income Level		
Income less than expenses	128	24.6
Income equal to expenses	326	62.7
Income more than expenses	66	12.7
Year		
1 st Year	96	18.5
2 nd Year	138	26.5
3 rd Year	132	25.4
4 th Year	154	29.6
Receiving information about child neglect and abuse in your education life		
Yes	324	62.3
No	196	37.7
Need to know more about child neglect and abuse		
Yes	387	74.4
No	133	25.6
Encountering any child neglect or abuse case or suspicion		
I did	159	30.6
I did not	361	69.4
Reporting in case or suspicion of child neglect and abuse		
I do	432	83.1
I do not	88	16.9

The student's total scale of The Diagnosis Scale of the Risks and Symptoms of Child Abuse and Neglect mean score was 3.45 ± 0.45 . While the highest mean score of the students was obtained in "signs of neglect on child" subscale (3.75 ± 0.58), the lowest mean score was obtained in 'characteristics of children prone to abuse and neglect' subscale (2.89 ± 0.40) (Table 2).

When subscale mean scores of the students were examined based on gender, a significant difference was found in all subscales of DSRSCAN in terms of gender except for 'Characteristics of children prone to abuse and neglect' subscale. DSRSCAN subscale mean score of the female nursing students (3.50 ± 0.33) was determined to be higher than the score of male students (3.35 ± 0.27) and the difference between the groups was statistically significant.

Table 2. DSRSCAN subscale mean score

	Mean score $\pm$ sd	min-max	Item mean score $\pm$ sd	min-max
Physical signs of neglect on child	67.54 $\pm$ 7.88	(46-89)	3.55 $\pm$ 0.41	(0-5)
Behavioral symptoms of abuse and neglect in child	52.74 $\pm$ 6.53	(33-71)	3.51 $\pm$ 0.43	(0-5)
Signs of neglect on child	26.25 $\pm$ 4.12	(13-35)	3.75 $\pm$ 0.58	(0-5)
Parental characteristics prone to abuse and neglect	41.97 $\pm$ 4.58	(26-61)	3.22 $\pm$ 0.35	(0-5)
Characteristics of children prone to abuse and neglect	14.48 $\pm$ 2.00	(9-23)	2.89 $\pm$ 0.40	(0-5)
Family Characteristics on Abuse and Neglect	27.51 $\pm$ 4.30	(16-40)	3.43 $\pm$ 0.53	(0-5)
Total Scale Mean Score	231.6 $\pm$ 21.49	(167-305)	3.45 $\pm$ 0.45	(0-5)

Table 3. DSRSCAN subscale mean score of the students in some variables

	Gender		Receiving information about child neglect and abuse in your education life				Encountering any child neglect or abuse case or suspicion					
	Female (n=302)	Male (n=218)	U	P	Yes (n=324)	No (n=196)	U	P	Yes (n=159)	No (n=361)	U	P
Physical signs of neglect on child	M $\pm$ SD	M $\pm$ SD			M $\pm$ SD	M $\pm$ SD			M $\pm$ SD	M $\pm$ SD		
	3,63 $\pm$ 0,41	3,44 $\pm$ 0,4	-4,671	0,00*	3,58 $\pm$ 0,42	3,51 $\pm$ 0,39	-1,95	0,05*	3,59 $\pm$ 0,42	3,53 $\pm$ 0,41	-1,45	0,145
Behavioral symptoms of abuse and neglect in child			1						3,56 $\pm$ 0,41	3,49 $\pm$ 0,44	-1,71	0,086
	3,57 $\pm$ 0,44	3,51 $\pm$ 0,4	-3,714	0,00*	3,56 $\pm$ 0,44	3,43 $\pm$ 0,40	-3,02	0,003*				
Neglect symptoms			3									
	3,84 $\pm$ 0,59	3,75 $\pm$ 0,5	-4,381	0,00*	3,76 $\pm$ 0,56	3,72 $\pm$ 0,62	-0,69	0,485	3,80 $\pm$ 0,56	3,72 $\pm$ 0,60	-1,55	0,120
Parental characteristics prone to abuse and neglect			8									
	3,27 $\pm$ 0,37	3,22 $\pm$ 0,3	-3,637	0,00*					3,26 $\pm$ 0,38	3,21 $\pm$ 0,33	-1,76	0,077
Characteristics of children prone to abuse and neglect			5		3,24 $\pm$ 0,35	3,19 $\pm$ 0,34	-1,77	0,077				
Information on Family Structure in Child Neglect and Abuse			0						3,50 $\pm$ 0,54	3,40 $\pm$ 0,53	-1,97	0,049
	2,91 $\pm$ 0,41	2,89 $\pm$ 0,4	-0,988	0,32	2,90 $\pm$ 0,40	2,88 $\pm$ 0,39	-0,20	0,842	2,89 $\pm$ 0,36	2,89 $\pm$ 0,41	-0,51	0,606
Total Scale Mean score			3									
	3,51 $\pm$ 0,57	3,43 $\pm$ 0,5	-3,178	0,001*	3,49 $\pm$ 0,52	3,34 $\pm$ 0,54	-3,02	0,002*				
	3,50 $\pm$ 0,33	3,35 $\pm$ 0,2	24163	0,00*	3,47 $\pm$ 0,32	3,38 $\pm$ 0,30	27252	0,007	3,48 $\pm$ 0,30	3,42 $\pm$ 0,32	25323	0,033

*Mann Witney-U Testi

Table 4. DSRSCAN subscale mean score of the students age and in terms of year

	Age			Year				X ²	P	
	18-20 Age (n=195)	21-23 Age (n=279)	24 Age and up (n=46)	1 st Year (n=96)	2 nd Year (n=138)	3 rd Year (n=132)	4 th Year (n=154)			
Physical signs of neglect on child	3,50±0,363	3,59±0,443	53±0,424,63	0,0983	53±0,393	47±0,363	54±0,433	55±0,411	2,98	0,005*
Behavioral symptoms of abuse and neglect in child	3,45±0,373	3,56±0,463	49±0,465,38	0,0693	47±0,353	44±0,383	50±0,433	51±0,431	11,2	0,011*
Neglect symptoms	3,74±0,583	3,76±0,583	69±0,620,604	0,7393	69±0,603	73±0,593	78±0,573	75±0,581	12	0,774
Parental characteristics prone to abuse and neglect	3,19±0,343	3,24±0,353	27±0,394,00	0,1353	13±0,333	19±0,303	24±0,353	22±0,351	3,93	0,003*
Characteristics of children prone to abuse and neglect	2,86±0,372	2,91±0,422	90±0,300,981	0,6122	84±0,332	87±0,392	87±0,382	89±0,407	6,2	0,054
Information on Family Structure and Abuse	3,36±0,473	3,48±0,563	45±0,554,77	0,0923	33±0,513	38±0,403	47±0,573	43±0,537	3,67	0,061
Total Scale Mean score	3,39±0,273	3,47±0,343	43±0,344,81	0,0903	38±0,273	38±0,253	44±0,333	52±0,361	3,07	0,004*

*Kruskal Wallis- H Testi

The significant difference was found receive information about child neglect and abuse in your education life (physical signs of neglect on child (p=0,05, p<0,05), behavioral symptoms of abuse and neglect in child' subscale (p=0,003, p<0,05) and family structure to neglect and abuse' subscale (p=0,002, p<0,05). DSRSCAN subscale mean score of the nursing students who receive information about child neglect and abuse was determined to be higher than the score of other students. The students who encounter any child neglect or abuse case or suspicion, a significant difference was found in family structure subscales (p=0,049, p<0,05) and total scale mean score (p=0,033, p<0,05) of DSRSCAN (Table 3).

While a statistically significant difference was determined in 'physical signs of neglect on child' subscale (p=0.005, P<0.05), 'behavioral symptoms of abuse and neglect in child' subscale (p=0.011, p<0.05), and 'Parental characteristics prone to neglect and abuse' subscale (p=0.003, p<0.05) of the nursing students, the difference in the other subscales was not statistically significant. DSRSCAN subscale total mean score of 4th-year students (3.52±0.36) was higher than the other years and the difference between the students' year and DSRSCAN subscale mean score was

significant ($p=0.004$, $p<0.05$). In the Post-Hoc advanced analysis, this significance was determined to be caused by the difference between the mean scores of 4th and 2nd years in 'physical signs of neglect on child' subscale and 'sit was caused by the difference between the mean scores of the 4th and 1st years in the 'Parental characteristics prone to abuse and neglect' subscale. When subscale mean scores of the students were examined based on age, a significant difference was not found in all subscales of DSRSCAN (Table 4).

Discussion

In the study, it was determined that although the students' levels of identifying child neglect and abuse were higher than the average (3.45 ± 0.45), they were not enough. This result was similar to the results of the study on identifying the awareness levels of students and nurses (Metinyurt and Sarı, 2016; Burç and Güdücü Tüfekçi, 2015). In a limited number of studies conducted with nursing students, it was reported that the students had insufficient knowledge and education needs about CNA (Poreddi et al., 2016). It was determined that more than half of the students participating in the study (62.3%) received education about child neglect and abuse. In the literature, the status of receiving information about abuse and neglect during nursing education varies. The status of receiving information about abuse and neglect during nursing education was determined as 67.7% in the study by Seferoğlu et al., (2019), 52.5% in the study by Burç and Tüfekçi (2015) and 13.5% in the study by Uncu and Oğuzöncül (2013). This difference between the study results may be caused by the education curriculum in nursing schools. On the other hand, the majority of the related studies have been conducted with working nurses. Nurses' status of not remembering their past educational experiences may also be effective. Although the basic structure of the education is determined by nursing framework education program, the absence of a standard in terms of time and content about neglect and abuse during education is one of the main reasons for this difference. The fact that almost $\frac{1}{4}$ of the students (74.4%) stated that they needed information about this issue supports that this matter is not sufficiently included in the curriculum. The study results show similari-

ties (Poreddi et al., 2016). On the other hand, when considering that the working years of nurses are in a wide range, conducting the studies on lack of knowledge in this field with students would be a correct research approach.

The scale sub-dimension of the students who received information about child neglect and abuse during their education was higher than those who did not. These sub-dimensions are related to the child's physical, behavioral symptoms and family structure. This result, which is also compatible with the literature (Burç and Güdücü Tüfekçi, 2015), can be interpreted as that students who receive information may be more advantageous in recognizing negligence and abuse.

It was found based on the result of the study that one out of three students (30.6%) encountered child neglect and abuse case or suspicion and three out of four students (83.1%) would report when they encountered child neglect and abuse case or suspicion. Additionally, the mean score of the students who encountered child neglect and abuse case or suspicion was higher than those who did not. In the studies conducted with healthcare professionals, it was determined that while the rate of encountering child neglect and abuse case or suspicion was about 20%, the knowledge about reporting perception was insufficient (Metinyurt and Sarı, 2016; Güdek-Seferoğlu, Sezici and Yiğit, 2019; Başdaş and Bozdağ, 2018). The fact that the rate of encountering child abuse and neglect is incontrovertibly high is an important result in terms of suggesting that neglect and abuse may actually occur at a higher rate. In addition, the high rate of students stating that they would report in the present study may suggest that the students are aware of the importance of the subject. The studies conducted on increasing the reporting rates have focused on mandatory reporting and education programs. According to this limited number of studies, education programs increase the intention of reporting (Victor-Chmil and Foote, 2016; Lee and Chou, 2017; Cho and Kim, 2016).

DSRSCAN total and subscale mean scores of the female students were higher than male students. The study results about the effect of gender of healthcare professionals in child abuse and neglect literature vary (Güdek-Seferoğlu, Sezici and Yiğit, 2019; Burç and Güdücü Tüfekçi, 2015; Uncu and Oğuzöncül, 2013; Başdaş and Bozdağ, 2018; Özçevik,

Güneş and Ocakçı, 2018). In the literature review by Read et al. (2018), male staff members asked less often than female staff members (Read et al., 2018). Female clinicians were significantly more likely than their male counterparts to record at least one type of abuse or neglect and male staff members were significantly more likely to leave the abuse/neglect section blank (Sampson and Read, 2017).

There was a difference between the awareness of the students included in the study according to their classes. This result is similar to the literature (Güdek-Seferoğlu, Sezici and Yiğit, 2019; Burç and Güdücü Tüfekçi, 2015; Cho and Kim, 2016). This was caused by the fact that courses related to child health are included more in the last year and therefore students encounter with information and practices about children more frequently.

Conclusion

The knowledge level of nursing student, who play an important role especially in children's health, on child abuse and neglect in their future career should be planned and implemented effectively by the managers of health care centers and hospitals. The study results support nursing curricula need to improve the curricular content related to the assessment and training about child abuse and neglect. Curricular changes may provide nurses with an opportunity to reduce the prevalence of child abuse and neglect. Additionally, the results of the present study could be used to improve policies for awareness risk of child abuse and neglect and to ensure their protection and health promotion as a professional responsibility.

References

- Başdaş, Ö. and Bozdağ, F. (2018). Hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama durumlarının belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3) 267-275.
- Burç, A. and Güdücü Tüfekçi, F. (2015). Hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama düzeyleri. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 144-151.

- Cho, K. and Kim E. (2016). Nursing students' knowledge, attitudes, perceived behavior control and intention to report cases of child abuse. *Child Health Nurs Res*, 22(2), 145-152
- Gölge, Z. B., Hamzaoğlu, N. and Türk, B. (2012). Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26(2), 86-96. <https://dx.doi.org/10.5505/adlitip.2012.36349>
- Guedes, A. (2016). Violence against children in Latin America and Caribbean, data and action. Pan American Health Organization / World Health Organization Regional Office for the America. (cited 2020 May 4). Available from: https://www.paho.org/hq/index.php?option=com_docman&view=download&slug=violence-against-children-in-latin-america-and-the-caribbean-data-and-action&Itemid=270&lang=en
- Güdek-Seferoğlu, E., Sezici, E. and Yiğit, D. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama düzeyleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 257-276. DOI: 10.26466/opus.511405
- Hills, S., Mercy, J., Amobi, A. and Kress, H. (2016). Global prevalence of past-year violence against children: A systematic review and minimum estimates. *Pediatrics*, 137(3), e20154079.
- KADEM. Sos Çocuk köyü Derneği Kuzey Kıbrıs'ta Çocukların Konumu ve Çocuk Hakları Araştırma Raporu. 2009. (cited 2020 May 4). Available from: <http://www.soscocukkoyu.org/wpcontent/uploads/2016/12/KADEM-%C3%87ocuk-Haklar%C4%B1-Ara%C5%9F%C4%B1rma-Raporu-2009.pdf.11.10.2017a>
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. and Lozano, R. (Eds.). (2002). World report on violence and health. Geneva: World Health Organization. (cited 2020 May 4). Available from: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/introduction.pdf
- Lavigne, J.L. (2014). Pediatric inpatient nurses' knowledge and perceptions of child maltreatment. *The University of North Carolina Master Thesis*, North Carolina. (cited 2020 May 4). Available from: https://www.researchgate.net/publication/330824426_Pediatric_Inpatient_Nurses'_Perceptions_of_Child_Maltreatment

- Lee, P. and Chou, F. A. (2017). Training programme for Taiwan nurses to improve child abuse reporting, *Journal of Clinical Nursing*, 26(15-16), 2297-2306. <https://doi.org/10.1111/jocn.13447>
- Metinyurt, H. A. I. ve Sarı, H. Y. (2016). Sağlık çalışanlarının çocuk ihmali ve istismarını tanıma düzeyleri. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(1), 101-121.
- Özbey, H., Gül, U., Özçelep, G. A. and Kahriman İ. (2018). Knowledge and awareness of nursing students about child abuse and. *J Nurs Res Pract*, 2(3), 21-25.
- Özçevik, D., Güneş, Ö. D and Ocağcı, A. F. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerinin çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı ile ilişkisi . *ASHD*, 17(2), 16-27.
- Polat, O. and Reva, Z. (2019). Çocuk Hakları Sözleşmesi. O. Polat (Ed.) içinde, *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı-2 önleme ve rehabilitasyon*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınları. p.321-336
- Poreddi, V., Pashapu, D. R., BV, K., Gandhi, S., El-Arousy, W. and Math, S. B. (2016). Nursing students' knowledge of child abuse and neglect in India. *British Journal of Nursing*, 25(5), 264-268. <http://dx.doi.org/10.12968/bjon.2016.25.5.264>
- Read, J., Harper, D., Tucker, I. and Kennedy, A. (2018). Do adult mental health services identify child abuse and neglect? A systematic review. *Int J Ment Health Nurs*, 27, 7-19. <https://doi.org/10.1111/inm.12369>.
- Sampson, M. and Read, J. (2017). Are mental health services getting better at asking about abuse and neglect. *International Journal of Mental Health Nursing*, 26, 95-104.
- Uncu F. and Oğuzöncül F. (2013). Health care workers who work in the province of Elazığ levels of awareness about child abuse and neglect, and the factors affecting this situation. *International Journal of Medical Investigation*, 1(1), 129-142
- Uysal, A. (1998). *Çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılamada hemşire ve ebelerin bilgi düzeylerinin saptanması*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Victor-Chmil, J. and Foote, E. (2016). An Interprofessional Simulation for Child Abuse Reporting, *Clinical Simulation in Nursing*, 12(3), 69-73.
- World Health Organization. Child Abuse. (2016). (cited 2020 May 4). Available from: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>.

Citation Information

Tek, S. and Karakaş, G.(2021). Awareness levels of child neglect and abuse in nursing students. *OPUS–International Journal of Society Studies*, 18(43), 6162-6176.DOI: 10.26466/opus.885123.

Environmental Education, Attitudes, and Behaviours of Nutrition and Dietetics Students on Buying Organic Foods

DOI: 10.26466/opus.872561

*

Nurhan Unusan* – Mustafa Agah Tekindal**

* Prof.Dr, KTO Karatay University, Konya/Turkey

E-Mail: nurhan.unusan@karatay.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7445-6903](https://orcid.org/0000-0002-7445-6903)

** Assoc. Prof, İzmir Katip Çelebi University, Faculty of Medicine, İzmir/Turkey

E-Mail: matekindal@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4060-7048](https://orcid.org/0000-0002-4060-7048)

Abstract

Environmental knowledge is a main determinant of organic food buying. This study investigated the relationships among nutrition and dietetics students' knowledge, attitudes, and behaviours toward organic foods as they are marketed as healthier and environment friendly. The participants included all fourth-year nutrition and dietetics undergraduate students at 3 faculties in Konya, Turkey. The Cronbach's alpha and factor loadings were calculated for the constructed indexes to check the reliability. The Kaiser-Meyer-Olkin test was conducted and the sample size was found to be sufficient. Bartlett's sphericity test was used to measure the suitability of the chi-square value for factor analysis. The factor analysis was performed on the obtained data of the questionnaire items using the Varimax method. The higher the ratio, the more suitable the data set is for factor analysis. The ANOVA Tukey's test of additivity was used to calculate the total score of the scale. It was found that students with a higher score on environment knowledge showed a more positive environmental attitude. Specifically, nutrition and dietetics students with more positive environmental attitudes showed positive environmental behaviours. Moreover, environmental knowledge, attitudes, and behaviours were significantly associated with increased frequency of purchasing organic food among students. This is the first research study to investigate the environmental knowledge, attitudes, and behaviours of nutrition and dietetics students, which are believed to be associated with their frequency of purchasing organic foods.

Key Words: *Environmental Knowledge, Organic Food, Nutrition and Dietetics Students.*

Beslenme ve Diyetetik Öğrencilerinin Organik Gıda Satın Alma Konusundaki Çevre Eğitimi, Tutum ve Davranışları

*

Öz

Çevre bilgisi, organik gıda satın almanın temel belirleyicisidir. Bu çalışma, beslenme ve diyetetik öğrencilerinin daha sağlıklı ve çevre dostu olarak pazarlanan organik gıdalara yönelik bilgi, tutum ve davranışları arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Katılımcılar arasında Konya'da 3 fakültenin beslenme ve diyetetik lisans öğrencilerinin tamamı yer almıştır. Güvenilirliği kontrol etmek için yapılandırılmış indeksler için Cronbach alfa ve faktör yükleri hesaplanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin testi yapılmış ve örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu görülmüştür. Ki-kare değerinin faktör analizi için uygunluğunu ölçmek için Bartlett'in küresellik testi kullanılmıştır. Anket maddelerinin elde edilen verileri üzerinde Varimax yöntemi kullanılarak faktör analizi yapılmıştır. Oran ne kadar yüksekse, veri seti faktör analizi için o kadar uygundur. Ölçeğin toplam puanını hesaplamak için ANOVA Tukey'in toplamsallık testi kullanılmıştır. Çevre bilgisinden daha yüksek puan alan öğrencilerin daha olumlu bir çevre tutumu sergilediği görülmüştür. Özellikle, daha olumlu çevresel tutuma sahip beslenme ve diyetetik öğrencileri olumlu çevresel davranışlar sergilemişlerdir. Dahası, çevresel bilgi, tutumlar ve davranışlar, öğrenciler arasında organik gıda satın alma sıklığının artmasıyla önemli ölçüde ilişkilendirilmiştir. Bu, beslenme ve diyetetik öğrencilerinin organik gıda satın alma sıklıkları ile ilişkili olduğuna inanılan çevresel bilgi, tutum ve davranışlarını araştıran ilk araştırma çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Bilgisi, Organik Gıda, Beslenme ve Diyetetik Öğrencileri.

Introduction

Environmental education is defined as a process that promotes awareness of the relationship between humans and their cultural and technological environments. It has been found to be an effective way to improve the environmental knowledge of students, which, in turn, positively affects the environmental attitudes of the students, further influencing their behaviour. However, investigating the relationship between the environmental attitudes and behaviours of students is a difficult process. The universities have the potential to educate the students regarding environmental sustainability through their education system, curriculum, syllabus, and practices. Therefore, it is crucial that universities incorporate environmental education into their curriculum as well as student activities (Lozano, Lozano, Mulder, Huisingsh, and Waas, 2013).

Environmental knowledge can be defined as the individual's knowledge and awareness on environmental problems and the likely solutions to the problems. Any knowledge on the interrelation between individuals' life and their environment can be considered as environmental knowledge (Mantzicopoulos and Patrick, 2011). The essential elements for evaluating the environmental knowledge can include environmental conservation, air pollution, and water resource (Chang, 2011). Recent studies in environmental education have found influence on a one's intent to act responsibly; i.e. personality, skills, values, and attitudes (Bamberg and Möser, 2007). Considering that the individual's partial knowledge counts as an essential precondition for a person's behaviour, and most educational interventions concentrate on the knowledge transfer process (Kaiser, Roczen, and Bogner, 2008). Moreover, environmental knowledge has the capacity to develop positive environmental attitudes and behaviours, especially among students (Liefländer, Bogner, Kibbe, and Kaiser, 2015). Although the knowledge about environmental problems may pique the individual's interest and concern, it does not certainly result in positive changes in their behaviour (Kollmuss and Agyeman, 2002). For the environmental education to be effective and successful, strengthening the sense of responsibility among the students and academic professionals is definitely key, especially in universities where innovative methods are needed to prepare students

effectively to deal with both sustainability and environmental issues. Therefore, the main objective of environmental education must be to foster behavioral change with regard to the environmental awareness (Zsóka, Szerényi, Széchy, and Kocsis, 2013).

Environmental attitudes are assumed as a vital predictor for environmental behaviour. Pro-environmental behaviour describes a behaviour that avoids harming the environment as far as possible, in a way that it benefits the environment. Moreover, pro-environmental attitudes are dependent on gender, age, experience, knowledge, cultural backgrounds, and rural-urban residences (Gifford, Sussman, and Clayton, 2012).

Research results regarding correlations between knowledge, attitudes, and behaviour remain inconsistent (Kollmuss and Agyeman, 2002), and environmental attitudes appear to be a minor predictor for pro-environmental behaviour. Environmental knowledge and pro-environmental attitudes are extremely interconnected. Environmental attitudes are defined as being composed of emotions and beliefs towards an object. These attitudes are evident in an individual's preference to attribute importance to various environmental activities. Moreover, an environmental attitude can be defined by an individual's characteristics that were developed over time. Those will be affected with environmental issues and in time take actions in environment protection (Chen, 2013). Researches yield mixed results regarding the relationship between behaviour and attitude alongside the effect of environmental education on attitude development (Drissner, Haase, and Hille, 2010; Johnson and Manoli, 2010). Environmental behaviour is defined as the behaviour manifested by a one or a group to work out a specific environmental problem (Hadzigeorgiou, Prevezanou, Kabouropoulou, and Konsolas, 2011). The changes in attitudes are insufficient to alter behaviour in a predictable manner (Szerényi, Ágnes, and Anna, 2011).

Organic farming aims to produce food products utilizing natural substances and processes. Producing organically means respecting the rules of organic farming that encourages the responsible use of natural resources and energy, maintenance of biodiversity, preservation of the regional ecological balance, water quality maintenance, soil fertility improvement, and building consumer trust in organic products. The

European Union (EU) describes “organic farming” as a method of production that aims to produce high-quality products and the use of processes that are harmless to environment, humans, plants, or animals (Afonso, Gavilán, Martins Gonçalves, and García de Madariaga, 2017). While the EU organic market is continually expanding, just 6% of total EU agricultural area is used for organic agriculture that is a fast-growing field in EU agriculture, and it is the reason for the increased consumer interest in organic products. The EU has adopted a new legislation that will be effective on January 1, 2021 (EU, 2018). In Turkey, the number of organic farms was 14,401 in 2005 and increased to 75,067 in 2017 (MAF, 2020). Growing trends are observed in organic production (Boz and Kaynakçı, 2019). In 2018, Worldwide sales of organic foods amounted to 95 billion US dollars. In 2017, nearly 70 million hectares of organic farms were recorded worldwide. Moreover, 835,000 organic food producers are in India alone, which is more than any other country (Shahbandeh, 2020).

“Organic” is a labelling term defined by the United States Department of Agriculture. A product must meet the federal standards for processing, production, and certification under the Organic Food Production Act of 1990 (Thalheimer and RD, 2013). Organic agriculture uses an approach towards raising livestock and growing crops that avoids antibiotic agents, hormones, synthetic chemicals, sewage sludge, genetic engineering, and irradiation. The animals must also have access to the outdoors. All feeds must be 100% organic, together with no animal by-products. To qualify as organic, crops must be produced in farms that do not use synthetic fertilizer, herbicides, and pesticides for three years before harvest and must provide a buffer zone to reduce contamination from nearby lands. Nutrient content and soil fertility are managed together with crop rotations, cultivation practices, and cover crops enhanced with crop and animal waste fertilizers. Weeds, pests, and diseases are controlled mainly by mechanical, physical, and biological controls rather than the use of synthetic herbicides and pesticides. Exceptions are permitted if the materials are on a national approved list. If an animal is treated with antibiotics, it cannot be sold as organic. Preventive health practices include vitamin and mineral supplementation and vaccination (Forman and Silverstein, 2012).

Consumers' perceptions regarding organic food consumption are influenced by food safety, price, age, gender, environmental knowledge, nutrition, and sensory attributes (Akgüngör, Miran, and Abay, 2010; Bramer, de Jonge, Rethlefsen, Mast, and Kleijnen, 2018; Çabuk, Tanrikulu, and Gelibolu, 2014; Ghali-Zinoubi, 2020; Muhammad, Fathelrahman, Ullah, and Ullah, 2016; Oraman and Unakitan, 2010; Sharma and Singhvi, 2018). Comparative health outcomes, together with safety of organic and conventional foods, and nutrition are deemed factors that influence the superiority of organic foods. However, it was shown that a higher number of women hold a more positive environmental attitude and purchase organic foods more often than men (Katt and Meixner, 2020). Also pregnant women (Konuk, 2018), and families with kids are more likely to buy organic foods (Aertsens, Verbeke, Mondelaers, and Huylenbroeck, 2009). The findings concerning education and age seem to be not consistent.

The research does not indicate marked health benefits from consuming conventional versus organic foods, although organic foods may decrease exposure to pesticide residues and organic meat may decrease exposure to antibiotic-resistant bacteria (Smith-Spangler et al., 2012). Dietitians also have to address the health needs of the population through a global food system, promoting consumption that supports sustainable agriculture, preservation of biodiversity and natural resources, waste reduction, and improvement in environmental sustainability (ICDA, 2010). organic food consumption behaviours and attitudes are strongly and consistently associated with any particular demographic variables (Baumann, Engman, Huddart-Kennedy, and Johnston, 2017). Attitude has a huge effect on the relationship between environmental knowledge and organic food intention (Indriani, Rahayu, and Hadiwidjojo, 2019). Environmental knowledge is a main determining factor of organic food buying. Since organic foods are marketed as environmentally friendly and being healthier, it is necessary to explore the relationships among nutrition and dietetics students' knowledge, attitude, and behaviour toward organic foods. Furthermore, the findings of this study could help educators and producers design the appropriate educational and marketing promotion strategies for organic food consumption.

Methods

Ethical Approval: The ethical approval was obtained from the School of Medicine Research and Ethics Committee at Foundation University. All students were requested to sign the consent form before participating in the research. Confidentiality of the participants' information was ensured by not including the students' names and universities on the questionnaires. Self-administered questionnaires were distributed to all students and collected at once to minimize all-or-none response. The questionnaires were completed individually by final year nutrition and dietetics students during class time, supervised by the author.

Study Design and Sample Collection: The study was conducted from December 2018 to January 2019. Final year nutrition and dietetics students at 3 Universities in Konya/Turkey were invited to participate in the cross sectional survey. As part of their degree plan, the students in these programs were required to take a course in environmental issues. The choice of the 3 universities was based on willingness. One professor at each university undertook to get permission from faculty deans to have the questionnaire administered in their classes.

A pilot study with 15 undergraduate students was conducted in October 2018 in order to test the validity and the reliability and of the questions. Minor revisions were made based on the responses to the pilot survey. A convenience sampling method, which relies on the subjects available to the researcher, was utilized for this study. The findings of this study cannot be generalised the entire undergraduate population. The inclusion criteria of this study was that the student should have taken at least one environmental course.

Material: Enhancing the students' environmental knowledge and awareness can help alleviate some academic risks. However, this survey will in no way determine whether the students have the adequate knowledge to serve as an environmental professional. The data obtained from this study will serve as an initial evaluation of the level of environmental knowledge, attitudes, and behaviours. The questionnaire items were developed from earlier studies (Braun, 2018; Harding, 2016;

Manoli et al., 2014) for future dietitians. Moreover, this study is exploratory in nature.

Each questionnaire had a short introductory section to brief the participants about the research objectives, and the instruction about the voluntarily basis of the evaluation. Data on environmental attitudes, knowledge, and behaviour of university students were collected from the questionnaire results. Internal consistency and reliability were examined. Thus, the final version of the survey consisted of 18 items written in English. Participants' gender (1 question) environmental knowledge (3 questions), behaviours (5 questions), and attitudes (8 questions) of the associations between preference for organic foods (1 question) were assessed using a 5-point Likert scale ('1 = never', '2 = rarely', '3 = sometimes', '4 = frequently', '5 = always'). The relationship between two continuous variables was assessed by the Pearson correlation coefficient and the Spearman correlation coefficient when the parametric test prerequisites were not met.

Statistical Analysis: For data analyses, the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) software version 24 (SPSS Inc., Chicago, IL, USA) was used. Continuous variables were reported as mean and standard deviation (SD). The Cronbach's alpha (α) and factor loadings were calculated for the constructed indexes to check the reliability. The Kaiser-Meyer-Olkin test was conducted and the sample size was found to be sufficient. Bartlett's sphericity test was used to determine the suitability of the chi-square value for factor analysis. The factor analysis was performed on the data obtained from the questionnaire items using the Varimax method. The higher the ratio, the more suitable the data set is for factor analysis. ANOVA Tukey's test of additivity was used to calculate the total score of the scale.

Results

Data were obtained from 207 participants. Among them, 8.7% identified as male, and 91.3% as female, representing an unequal distribution of males and females. The questionnaire was found to have acceptable reliability (Cronbach's $\alpha > 0.70$) and validity (loadings > 0.5 , eigenvalues > 1). The Cronbach's α reliability coefficients for each construct are displayed in Table 1.

Table 1. Cronbach's α reliability coefficients for each question

	Scale mean if item deleted	Scale variance if item deleted	Corrected item-total correlation	Cronbach's α if item deleted
Environmental behaviour				
I turn the lights off when I leave the room.	60,6108	33,823	0,339	0,619
I am careful enough not to waste food.	60,8424	33,975	0,345	0,619
I am careful enough not to waste water.	60,7734	34,156	0,327	0,621
I speak about environment to my family and friends.	61,4778	34,063	0,220	0,633
I would love to join an environment project in my community.	61,5172	31,479	0,359	0,610
Environmental attitude				
Plants, animal, and people have equal rights to live.	60,1527	34,387	0,385	0,619
There are too many people on Earth.	60,4828	34,399	0,282	0,626
People are very clever to keep the Earth from ruining.	61,3695	32,561	0,260	0,628
People must obey the nature laws.	60,2759	34,240	0,311	0,623
If people mess with nature, it has bad results.	60,3153	35,187	0,212	0,634
Nature is strong enough to handle the bad effects of people' modern lifestyle.	61,5911	34,282	0,216	0,654
People are treating nature very bad.	60,6305	36,462	0,258	0,650
If things do not change, there will be a big disaster in the environment very soon.	60,6305	32,561	0,410	0,607
Environmental knowledge				

If the producers in the ecosystem reduces so does the number of consumers.	61,1773	31,859	0,268	0,628
By getting a drive to school I can reduce negative impact on the environment.	61,6158	33,673	0,250	0,650
It is much better to reduce/reuse than to recycle.	60,7980	33,528	0,255	0,628

No items with a Cronbach’s α value less than 0.60 were observed in the survey. Since all the 16 items were of high reliability, no items were excluded. As a result of the application and item analysis, the results of the 16 items were quite favourable. Moreover, the reliability coefficient of the questionnaire was examined. The means to calculate the coefficient of reliability differ depending on the type of source and number of applications. The difference of the calculation path also affects the interpretative meaning of the reliability coefficient. The reliability coefficient is the degree of purity from accidental errors and gives information about the amount of error involved in the measurement results. Although reliability takes values ranging from 0 to +1, it is required to take values close to + 1. Therefore, the reliability coefficient of more than 0.70 is a favourable result. Since each item uses a 5-point Likert scale, a reliability meaning was found in terms of reliability, Cronbach’s α reliability, and internal consistency. The Cronbach’s α coefficient of the questionnaire used in the research is shown in Table 2.

Table 2. Questionnaire items per construct and reliability

Construct	Cronbach’ α
Environmental knowledge	0.78
Environmental attitude	0.70
Environmental behaviour	0.73
Total Cronbach’s Alpha(α)	0.743

The calculated Cronbach’s α reliability coefficient was 0.743. Therefore, the questionnaire was found to be suitable. In the validity study of the questionnaire, the factor analysis was made on the data obtained from the items in the questionnaire using the Varimax method (the findings are shown in the Table 3). When the total explained variance was analysed, it was concluded that three factors could be considered based on the application data for 15 items and the property was measured with this

three-factor (environmental knowledge, environmental attitude, environmental behaviour) measurement tool. In the social sciences, a total explained variance of at least 55% was found to be sufficient. A Kaiser-Meyer-Olkin sample adequacy statistic above 0.50 is an indication of a sufficient sample size. Bartlett's sphericity test revealed that the data were suitable for factor analysis. Therefore, it can be said that these data are suitable for factor analysis ($p < 0.05$). In general, it can be concluded that the validity of the measurement tool is dependent on the factor analysis results.

Table3. Total variance

Factor	Varimax rotation sums of squared factor loadings		
	Total	% of variance	% of cumulated variance
1	2.79	18.61	18.61
2	2.76	22.00	40.61
3	2.12	21.40	61.85

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Test for Sampling Adequacy: 0.69

Bartlett's test of sphericity: 526.69

Degrees of freedom: 120 $p=0.001$

As shown in Table 4, a statistically positive significant relationship was found between environmental attitude and environmental behaviour; as one increases, the other also increases (79.1%) ($p < 0.01$). A statistically significant relationship of 72.9% was found between environmental attitude and environmental knowledge ($p < 0.01$). Additionally, a statistically significant relationship of 73% was found between the environmental behaviour and environmental knowledge ($p < 0.01$).

Table 4. Relationship between environmental attitude, environmental knowledge, and environmental behaviour

		Environmental behaviour	Environmental attitude
Environmental attitude	r	,791**	
	p	0,001	
Environmental knowledge	r	,730**	,729**
	p	0,001	0,001

* $p < 0.05$ ** $p < 0.001$

As shown in Table 5, environmental behaviours are significantly associated with preferring organic foods ($p < 0.001$) that is also associated

with environmental attitude ($p < 0.05$), and environmental knowledge ($p < 0.001$).

Table 5. Relationship between environmental attitude, environmental knowledge, environmental behaviour, and organic food preference

Environmental	Preferring organic foods
Behaviour	0.001**
Attitude	0.013*
Knowledge	0.001**

Discussion

This study aimed to explore the relationships among the nutrition and dietetics students' environmental knowledge, environmental attitude, and environmental behaviour in buying organic foods. Such outcomes deliver crucial information to education and agricultural sector. The results of this study show that students with a higher score of environmental knowledge manifest a more optimistic environmental attitude and vice versa. Students with more abundant environmental knowledge display more positive environmental behaviours and vice versa.

Therefore, it is important that environmental issues be taken seriously, considering the rapid development of science in the twenty-first century. The demand for organic foods has grown exponentially more than two decades. Additionally, the need for an improved environment and the increased demand for consumer and government action are also being considered. Moreover, environmental knowledge, attitude, and behaviour are significantly associated with the increased frequency of organic food purchase (Wheeler, Gregg, and Singh, 2019). The greatest task for environmental education is to educate, create, and stimulate internally motivated, committed and conscious students with a pro-environmental attitude (Zsóka et al., 2013), as they are essential drivers of a more sustainable future. In terms of the implications regarding stakeholders, the results indicate potential tools to stimulate the consumption of organic products. The credence characteristics of organic foods must be delivered to the consumer with clarity, simplicity, and trustworthiness. Successful communication strategies and advertising

campaigns on promoting good animal welfare and the positive effects of organic farming on the environment could increase the number of people opting for organic foods. Particularly, the product packaging must include text / graphic elements referring to the concepts of environmental sustainability and animal welfare (Scozzafava et al., 2020).

The relationship between humans and the environment is becoming worse. Unless individuals change their behaviours, the degradation of general well-being of the people, and the environment, can be expected. This study contributes further information regarding the implications of promoting environmental knowledge and education.

The outcomes of this study show how the students' decision to purchase organic food is affected by their own knowledge, attitude, and behaviour toward the environment. Moreover, students may care a great deal for the environment regardless of their social status. Further studies on pro-environmental attitudes can contribute to the understanding of organic buying among nutrition and dietetic students. Overall, the findings in this study are consistent with previous studies, which support that the concern for the environment is the determining factor of an individual's decision in purchasing organic foods (Melovic, Dabic, Rogic, Durisic, and Prorok, 2020; Olsen, Thach, and Hemphill, 2012; Paul and Rana, 2012; Saleki, Quoquab, and Mohammad, 2019).

Conclusions

Dieticians can provide information on benefits of consuming organic foods. In turn, this can stimulate agricultural production and an increase in the number of organic restaurant menus. However, there are several limitations for this study. The findings of this research may not be applicable to other students from different departments. It is also important to note that the questionnaire was not able to collect information about the consumers' health perspective on organic food, how these were linked to their stated preference, and types of food (i.e. animal products, vegetables and fruits). Finally, the present research's model did not consider the effect of the demographic variables. Therefore, it is suggested that future studies integrate gender, age, department into the present study model and explore their influences.

This study then postulates that nutrition and dietetic students prefer organic food. Furthermore, the findings of this study could contribute to the collective knowledge on the environment and the benefits of organic foods, in the health education context.

Acknowledgements

The authors acknowledge the participants who volunteered to be a part of this research project.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the authors.

References

- Aertsens, J., Verbeke, W., Mondelaers, K. and Huylenbroeck, G. V. (2009). Personal determinants of organic food consumption: A review. *British Food Journal*, 111(10), 1140-1167.
- Afonso, C., Gavilán, D., Martins Gonçalves, H. and García de Madariaga, J. (2017). *Why consumers purchase organic products? The role of environment, health and age*. Paper presented at the XXIX Congreso de Marketing AEMARK (2017), p.36-50.
- Akgüngör, S., Miran, B. and Abay, C. (2010). Consumer willingness to pay for organic food in Urban Turkey. *Journal of International Food and Agribusiness Marketing*, 22(3-4), 299-313. doi:10.1080/08974431003641455.
- Bamberg, S. and Möser, G. (2007). Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 27(1), 14-25.
- Baumann, S., Engman, A., Huddart-Kennedy, E. and Johnston, J. (2017). Organic vs. local: Comparing individualist and collectivist motivations for “ethical” food consumption. *Canadian Food Studies/La Revue canadienne des études sur l'alimentation*, 4(1), 68-86.

- Boz, I. and Kaynakçı, C. (2019). Possibilities of Improving organic farming in Turkey. Paper presented at the Proceedings Book, 3th International Conference on Food and Agricultural Economics.
- Bramer, W. M., de Jonge, G. B., Rethlefsen, M. L., Mast, F. and Kleijnen, J. (2018). A systematic approach to searching: An efficient and complete method to develop literature searches. *Journal of the Medical Library Association: JMLA*, 106(4), 531-541. doi:10.5195/jmla.2018.283.
- Braun, T. (2018). *Efficacy of Outdoor environmental education: A Cross-national comparative research study investigating nature connectedness, environmental attitudes, knowledge and behavior*. Doctoral Thesis, Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg.
- Chang, C. (2011). Feeling ambivalent about going green. *Journal of Advertising*, 40(4), 19-32.
- Chen, F.-Y. (2013). The intention and determining factors for airline passengers' participation in carbon offset schemes. *Journal of Air Transport Management*, 29, 17-22.
- Çabuk, S., Tanrikulu, C. and Gelibolu, L. (2014). Understanding organic food consumption: Attitude as a mediator. *International Journal of Consumer Studies*, 38(4), 337-345. doi:10.1111/ijcs.12094.
- Drissner, J., Haase, H. M. and Hille, K. (2010). Short-term environmental education-does it work? An evaluation of the 'green classroom'. *Journal of Biological Education*, 44(4), 149-155.
- EU. (2018). Organic farming legislation - Revision of EU Regulation on organic production and labelling of organic products. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EP_RS_BRI%282018%29614743. Accessed 01.10.2020.
- Forman, J. and Silverstein, J. (2012). Organic foods: health and environmental advantages and disadvantages. *Pediatrics*, 130(5), 1406-1415.
- Ghali-Zinoubi, Z. (2020). On linking socioeconomic status to consumer willingness to buy and pay for organic food. *Journal of Food Science and Technology*, 58(3), 1042-1050. doi:10.1007/s13197-020-04618-9.
- Gifford, R., Sussman, R. and Clayton, S. (2012). The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology. In: Oxford University Press, USA.
- Hadzigeorgiou, Y., Prevezanou, B., Kabouropoulou, M. and Konsolas, M. (2011). Teaching about the importance of trees: A study with young children. *Environmental Education Research*, 17(4), 519-536.

- Harding, B. A. (2016). Considering Efficacy of an outdoor environmental education program: Facilitating elementary students' environmental knowledge, attitudes, and behaviours. In: Kingston: Queen's University Kingston.
- ICDA. (2010). Role of dietitians in food sustainability: Position of the Italian Association of Dietitians (ANDID). *National Association Reports*.
- Indriani, I. A. D., Rahayu, M. and Hadiwidjojo, D. (2019). The Influence of Environmental Knowledge on Green Purchase Intention the Role of Attitude as Mediating Variable. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 6(2), 627-635.
- Johnson, B. and Manoli, C. C. (2010). The 2-MEV scale in the United States: a measure of children's environmental attitudes based on the theory of ecological attitude. *The Journal of Environmental Education*, 42(2), 84-97.
- Kaiser, F. G., Roczen, N. and Bogner, F. X. (2008). Competence formation in environmental education: Advancing ecology-specific rather than general abilities. *Umweltpsychologie*, 12(2), 56-70.
- Katt, F. and Meixner, O. (2020). A systematic review of drivers influencing consumer willingness to pay for organic food. *Trends in Food Science and Technology*, 100, 374-378.
- Kollmuss, A. and Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.
- Konuk, F. A. (2018). Antecedents of pregnant women's purchase intentions and willingness to pay a premium for organic food. *British Food Journal*, 120(7), 1561-1573.
- Liefländer, A. K., Bogner, F. X., Kibbe, A. and Kaiser, F. G. (2015). Evaluating environmental knowledge dimension convergence to assess educational programme effectiveness. *International Journal of Science Education*, 37(4), 684-702.
- Lozano, R., Lozano, F. J., Mulder, K., Huisingh, D. and Waas, T. (2013). Advancing higher education for sustainable development: international insights and critical reflections. In: Elsevier.
- MAF, R. o. T. (2020). 2018 yılı organik tarım istatistikleri.
- Manoli, C. C., Johnson, B., Hadjichambis, A. C., Hadjichambi, D., Georgiou, Y. and Ioannou, H. (2014). Evaluating the impact of the Earthkeepers Earth education program on children's ecological understandings,

- values and attitudes, and behaviour in Cyprus. *Studies in Educational Evaluation*, 41, 29-37.
- Mantzicopoulos, P. and Patrick, H. (2011). Reading picture books and learning science: Engaging young children with informational text. *Theory Into Practice*, 50(4), 269-276.
- Melovic, B., Dabic, M., Rogic, S., Durisic, V. and Prorok, V. (2020). Food for thought Identifying the influential factors that affect consumption of organic produce in today's youth. *British Food Journal*, 122(4), 1130-1155.
- Muhammad, S., Fathelrahman, E., Ullah, T. and Ullah, R. (2016). The significance of consumer's awareness about organic food products in the United Arab Emirates. *Sustainability*, 8(9), 833.
- Olsen, J., Thach, L. and Hemphill, L. (2012). The impact of environmental protection and hedonistic values on organic wine purchases in the US. *International Journal of Wine Business Research*, 24(1), 47-67.
- Oraman, Y. and Unakitan, G. (2010). Analysis of factors influencing organic fruit and vegetable purchasing in Istanbul, Turkey. *Ecology of Food and Nutrition*, 49(6), 452-466. doi:10.1080/03670244.2010.524105.
- Paul, J. and Rana, J. (2012). Consumer behavior and purchase intention for organic food. *Journal of consumer Marketing*, 29(6), 412-422.
- Saleki, R., Quoquab, F. and Mohammad, J. (2019). What drives Malaysian consumers' organic food purchase intention? The role of moral norm, self-identity, environmental concern and price consciousness. *Journal of Agribusiness in Developing and Emerging Economies*, 9(5), 584-603.
- Scozzafava, G., Gerini, F., Boncinelli, F., Contini, C., Marone, E. and Casini, L. (2020). Organic milk preference: Is it a matter of information? *Appetite*, 144, 104477. doi:<https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.104477>.
- Shahbandeh, M. (2020). Area of organic farming worldwide 2000-2018.
- Sharma, N. and Singhvi, R. (2018). Consumers perception and Behaviour towards organic food: A systematic review of literature. *Journal of Pharmacognosy and Phytochemistry*, 7(2), 2152-2155.
- Smith-Spangler, C., Brandeau, M. L., Hunter, G. E., Bavinger, J. C., Pearson, M., Eschbach, P. J. and Stave, C. (2012). Are organic foods safer or healthier than conventional alternatives?: A systematic review. *Annals of Internal Medicine*, 157(5), 348-366.
- Szerényi, Z., Ágnes, Z. and Anna, S. (2011). Consumer behaviour and lifestyle patterns of Hungarian students with regard to environmental awareness. *Society and Economy*, 33(1), 89-109.

- Thalheimer, J. C. and RD, L. (2013). The organic foods debate: Are they healthier than conventional. *Today's Dietitian*, 15(7), 28.
- Wheeler, S. A., Gregg, D. and Singh, M. (2019). Understanding the role of social desirability bias and environmental attitudes and behaviour on South Australians' stated purchase of organic foods. *Food Quality and Preference*, 74, 125-134. doi:<https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2019.01.007>.
- Zsóka, Á., Szerényi, Z. M., Széchy, A. and Kocsis, T. (2013). Greening due to environmental education? Environmental knowledge, attitudes, consumer behavior and everyday pro-environmental activities of Hungarian high school and university students. *Journal of Cleaner Production*, 48, 126-138. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.11.030>.

Citation Information

Unusan, N. ve Tekindal, M. A. (2021). Environmental education, attitudes, and behaviours of nutrition and dietetics students on buying organic foods. *OPUS– International Journal of Society Studies*, 18(43), 6177-6194. DOI: 10.26466/opus.872561.

Comparison of Turkey and Countries with High PISA Achievement in terms of Education Expenditures and Academic Achievements

DOI: 10.26466/opus.957777

*

İlknur Maya* – Sedat Yakut**

* Prof. Dr., Canakkale Onsekiz Mart University, Education Faculty, Canakkale/ Turkey

E-Mail: mayailknur@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9964-1382](https://orcid.org/0000-0001-9964-1382)

** English Teacher, Canakkale Ibrahim Bodur Anatolian High School, Canakkale/ Turkey

E-Mail: yakut.sedat83@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6492-9439](https://orcid.org/0000-0002-6492-9439)

Abstract

The aim of this research is to compare the education expenditures of the Economic Cooperation and Development Organization (OECD) countries such as Canada, Finland and South Korea, which are successful in the 2018 cycle of the Program for International Student Assessment (PISA) with Turkey, and to make suggestions for Turkey. The research was designed in the scanning model. The research population is 36 OECD countries. Canada, Finland and South Korea which were succeed in the 2018 PISA and Turkey were selected as samples. Data were obtained from OECD reports on the 2018 PISA cycle and other international and national documents. In the research, document analysis method was used. According to the results of the research, it has been seen that the education expenditures of Canada, Finland and South Korea are high and the countries are successful in PISA. Therefore, it can be said that there is a positive relationship between PISA achievement and education expenditures. Public education expenditures only in higher education in Turkey are higher than Canada, Finland and South Korea and the OECD average. Education expenditures per student in Turkey are below the OECD average and almost a third of that of Canada, Finland and South Korea. There are significant differences when comparing Turkey with other countries (Canada, Finland and South Korea) in terms of Gross Domestic Product (GDP), expenditure per student and teachers' salaries.

Key Words: Education Expenditures, Achievement, PISA, Turkey.

Türkiye ile PISA Başarısı Yüksek Ülkelerin Eğitim Harcamaları ve Akademik Başarıları Yönünden Karşılaştırılması

*

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkiye ile Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) 2018 döngüsünde başarılı olan Kanada, Finlandiya ve Güney Kore gibi Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinin eğitim harcamalarının istatistiki yönünden karşılaştırmasını yapmak ve Türkiye açısından öneriler getirmektir. Araştırma, tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırma evreni 36 OECD ülkesi olup, örneklem olarak Türkiye ile 2018 PISA'da başarılı olan Kanada, Finlandiya ve Güney Kore seçilmiştir. Veriler, 2018 PISA döngüsüne ilişkin OECD raporları, diğer uluslararası ve ulusal dokümanlardan elde edilmiştir. Araştırmada, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Kanada, Finlandiya ve Güney Kore ülkelerinin eğitim harcamalarının yüksek ve ülkelerin PISA araştırmasında başarılı olduğu görülmüştür. Bu nedenle, PISA başarısı ile eğitim harcamaları arasında bir pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir. Türkiye'de sadece yükseköğretimde kamu eğitim harcamaları, Kanada, Finlandiya ve Güney Kore ülkelerinden ve OECD ortalamasından yüksektir. Türkiye'nin öğrenci başına eğitim harcamaları, OECD ortalamasının altında ve Kanada, Finlandiya ve Güney Kore ülkelerine göre üçte biri kadardır. Türkiye ile diğer ülkeler (Kanada, Finlandiya ve Güney Kore) Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), öğrenci başına harcama ve öğretmen maaşları bakımından karşılaştırıldığında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Harcamaları, Başarı, PISA, Türkiye.

Introduction

Education transforms life for the better, ensures peace, tries to eradicate poverty and promotes sustainable development (UNESCO, 2020). Education offers individual contributions to people as well as social contributions to countries. Well-educated people generally have better health and living conditions. They also participate more in civic and political life (Lonescu, Lonescu and Jaba, 2013, p.141). Thanks to education, adaptation to change and development becomes faster and easier (Özen, 2020, p.6439). It is possible to see the benefits of education in many areas such as health, security and justice, decent society, environmental awareness and respect for differences.

Undoubtedly, resources are needed to carry out education services properly that provide positive contributions to many areas of life, from social and cultural developments to raising qualified human resources, from average life expectancy to taxation (Işık, 2019, p.41). The fact that education is a human right above all makes it necessary to see it as a public service. Most of the education expenditures are made through public resources. Therefore, investments in education are expected to show positive results in national and international exams.

The International Education Community reports that they are strongly united to provide inclusive and equitable quality education for children, youth and adults, while promoting lifelong learning opportunities for all. The Community says that it is necessary to work together to achieve educational goals, which will strengthen international cooperation in the world of education. It emphasizes that significant additional financing is needed to achieve these goals and that resources should be used in the most effective way to ensure progress (Education 2030, 2016, p.71). Within the scope of comparative education, education expenditures are examined as well as many elements such as an overview of the education systems of the countries, education management, grading of the education system, teacher training, curriculum and supervision system.

Countries are developing policies to mobilize resources to increase the social and economic expectations of individuals, to provide incentives for more output at school, and to meet increasing demands. It

plans to increasingly explore international comparisons of these policies with educational opportunities and outcomes (OECD 2019a, p.3). It is understood from this that the importance given to education by countries is increasing day by day. Many countries are curious about the worldwide education rankings and try to participate in international exams such as PISA and TIMSS.

Through international exams, countries can see their current situation and find the opportunity to compare their situation with other countries. In recent years, the International Student Assessment Program (PISA), which has been developed by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and applied in many countries at the international level, has come to the fore.

PISA, implemented through the OECD, is an international research conducted cyclically every three years that measures and evaluates the knowledge and skills acquired by 15-year-old students enrolled in formal education in certain areas. It measures 15-year-olds' ability to use three core subjects; reading, mathematics and science knowledge and skills to meet real-life challenges. In the cycle, which takes place every three years, a subject is determined as the major domain of assessment and detailed analyzes are made about that subject. In the PISA research conducted in 2018, the field of reading skills was chosen as the major domain of assessment. The demand for PISA research, which was first applied in 2000, has increased over the years (OECD, 2019b, p.3; PISA 2018 Türkiye Ön Raporu, 2019, p.10, 16). From the beginning, the distribution for the major subjects determined in PISA cycles and the number of participating countries is shown in Table 1.

Table 1. Major Subjects Determined in PISA Cycles and Number of Participating Countries

PISA Cycles	PISA 2000	PISA 2003	PISA 2006	PISA 2009	PISA 2012	PISA 2015	PISA 2018
Major Subject	Reading	Mathematics	Science	Reading	Mathematics	Science	Reading
Participating Countries	43	41	57	65	65	72	79

Source: (PISA 2018 Türkiye Ön Raporu, 2019, p.20).

PISA research included 43 countries in 2000, 41 in 2003, 57 in 2006, 65 in 2009 and 2012, 72 in 2015 and 79 in 2018. In addition, reading skills in 2000 and 2009, mathematical literacy in 2003 and 2012, science literacy in 2006 and 2015, and reading skills in 2018 were determined as the major domain of assessment. It is seen from the table that the number of countries participating in PISA is increasing every year.

It can be said that PISA research results have an important place in the analysis of education services of countries. In this context, comparing countries using comparative educational science in terms of effectiveness and efficiency in educational services can make a positive contribution to the allocation of resources in educational expenditures (Kılıçaslan and Yavuz, 2019, p.301). Thus, it may be possible to spend resources for the right purposes and to ensure effectiveness in education. Education expenditures provide economic growth, increase production and ensure justice in income distribution (Tüleykan and Parlak, 2018, p.51). Considering the benefits of education to economic growth and development, the high number of the young population in Turkey makes it necessary to transfer sufficient resources to education expenditures (Egeli and Hayrullahoğlu, 2014, p.107). Investment in education is a requirement for the development of human capital. As education expenditure increases, countries' economies strengthen, and positive outcomes occur in the education of those countries (Maya, 2019, p.89).

Related Research

When the literature is examined, it is seen that although the studies dealing with the relationship between public education expenditures and academic achievements of countries in the context of comparative education have increased in recent years, they are few. In most of the studies, a positive relationship was found between education expenditures and academic achievement.

Research in the field has shown that education expenditures have a positive effect on academic achievement (Arseven, 2020, Aydın, Selvitopu and Kaya, 2018; Ceğer, 2018; Ciro and Garcia, 2017; French, French and Li, 2015; Konan, Çetin and Bozanoğlu, 2018; Toprak, Ağçakaya and Gül, 2016). In addition, it has been found that Ireland,

Japan and South Korea (Ciro and Garcia, 2017), Estonia, Finland, Ireland, Slovak Republic, Sweden, Norway and Switzerland (Gavurova, Kocisova, Belas, and Krajcik, 2017), Poland, Slovenia and the Czech Republic (Flores, 2017), Finland, Greece and Ireland (Clement, 2002) are the countries where education expenditures are used effectively and have a positive impact on education performance. In these studies, it is understood that although there are countries that invest less and achieve better results, there are also countries that invest heavily and perform poorly. It has been understood that not only the quantity but also the efficiency of use is important in education expenditures. It has been also found that teachers' salaries, which are included in education expenditures, affect academic achievement positively (Agasisti, 2014; Akiba, Chiu, Shimizu and Liang, 2012; Gameda and Tynjala, 2015).

On the other hand, it is seen that the studies in which the education expenditures of Turkey and other countries were analyzed (Akinci, 2017; Ayrangöl and Tekdere, 2014; Egeli and Hayrulloğlu, 2014; Çondur and Şimşir, 2017; Işık, 2018; Kurban, 2018). In these studies, it has been found that the amount of education expenditure in Turkey has increased over the years, but this increasing rate is low when compared to OECD countries. There have been both a quantitative increase in investment in education in Turkey and an increase in achievement level in PISA cycles between 2003 and 2012. However, in the 2015 PISA, the results were not at the desired level and there was no improvement in educational outcomes despite the investments (Kılıçaslan and Yavuz, 2019; Tüleykan and Parlak, 2018).

As a result, the relevant literature shows that there are few studies dealing with the relationship between education expenditures and academic achievements of countries. However, it is understood that there is no research examining the relationship between the results of international exams such as PISA (2018) and education expenditures.

Aim and Importance of the Research

In the research, it is aimed to compare the education expenditures of Turkey and OECD countries such as Canada, Finland and South Korea, which are highly successful in the PISA 2018 cycle in terms of statistics

and to make suggestions for Turkey. The research is important for Turkey and countries such as Canada, Finland and South Korea, which succeeded in PISA 2018, to examine education expenditures and PISA achievement situations and to identify differences and shed light on the policies and strategies that need to be developed in the Turkish education system. It is thought that comparing the current education systems by examining the education expenditures of the countries and the results of international exams will contribute to the literature.

Problem Statement

What is the relationship between Turkey and Canada, Finland and South Korea with high PISA achievement in education expenditures and academic achievement?

Research Sub-Problems

- 1) What is the GDP per capita in Turkey and Canada, Finland and South Korea?
- 2) What is the share of education in total public expenditures in Turkey and Canada, Finland and South Korea?
  - a) What is the public education expenditure for primary level?
  - b) What is the public education expenditure for secondary level?
  - c) What is the public education expenditure for tertiary (higher education) level?
  - d) What is the total public education expenditure for primary, secondary and tertiary level?
- 3) What is the expenditure on education levels as a percentage of GDP in Turkey and Canada, Finland and South Korea?
  - a) What is the share of education for primary level?
  - b) What is the share of education for secondary level?
  - c) What is the share of education for tertiary level?
  - d) What is the share of education in total primary, secondary and tertiary level?
- 4) What is the expenditure on educational institutions per a student in Turkey and Canada, Finland and South Korea?
  - a) What is the expenditure per student in primary level?

- b) What is the expenditure per student in secondary level?
- c) What is the expenditure per student in tertiary level?
- d) What is the expenditure per a student between the age of 6 and 15?
- 5) What are the salaries of teachers in Turkey, Canada, Finland and South Korea?
- 6) What are the 2018 PISA achievement levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea, reading, mathematics and science achievement scores?
- 7) What is the relationship between education expenditures and 2018 PISA achievement in Turkey and Canada, Finland and South Korea?

Method

Research Model

The research is in the scanning model as it aims to make a comparative analysis of Turkey and the OECD countries of Canada, Finland and South Korea, which were successful in the PISA 2018 cycle, and Turkey in terms of education expenditures and academic achievement.

Population and Sample

The population of the research consists of 36 OECD countries. Canada, Finland and South Korea which are among the OECD countries that were successful in the 2018 PISA research and Turkey were chosen as the sample in the research. While obtaining the data, current OECD reports showing the years 2016-2017-2018 were used.

Data Collection and Analysis

The research data are taken from the 2016-2017-2018 OECD reports between the 2015 PISA cycle and the 2018 PISA cycle years. If there are reports, all years, if there are missing data, the latest year reports are considered. In the analysis of the data, the values of Canada, Finland and South Korea and the arithmetic mean of OECD countries were examined and these values were compared with Turkey's. While examining the

education expenditures, the reports presented by the OECD showing statistics on the amount of GDP and its share in education, the share of education in public expenditures, its share in education levels, the amount of expenditure per student, and teachers' salaries were considered.

Findings

In this section, information about the GDP per capita, the share of education in public expenditures, the share of education in GDP, expenditures per student, teacher salaries and 2018 PISA achievement status in Turkey and Canada, Finland and South Korea and their comparison are given.

Findings on GDP Per Capita in Turkey and Canada, Finland and South Korea

The distribution of GDP per capita by years (2016, 2017 and 2018) in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 2.

Table 2. Comparison of GDP Per Capita in Turkey, Canada, Finland and South Korea (2016- 2017-2018)

Countries	2016 GDP Per Capita (USD)	Ranking among OECD countries in 2016 (37)	2017 GDP Per Capita (USD)	Ranking among OECD countries in 2017 (36)	2018 GDP Per Capita (USD)	Ranking among OECD countries in 2018 (36)
Canada	46481	14	48623	14	50242	14
Finland	44930	15	47502	15	49377	15
South Korea	39567	21	41001	20	42240	20
Turkey	26693	34	28418	34	28714	34
OECD Average	41894	18	43603	18	45174	18

Source:(OECD, 2020) <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>

Among these selected OECD countries, the highest GDP in 2016 is Canada with 46481 dollars, the lowest is Turkey with 26693 dollars, and the OECD average is 41894 dollars. In the general ranking of OECD countries, the highest ranking is Canada as 14th, and the lowest ranking is Turkey as 34. In terms of GDP per capita, Turkey was below the OECD

average in 2016, while Canada, Finland and South Korea were above the OECD average.

In 2017, the highest GDP is in Canada with 48623 dollars, the lowest in Turkey with 28418 dollars, and the OECD average is 43603 dollars. In the general ranking of OECD countries, the highest ranking is Canada as 14th, and the lowest ranking is Turkey as 34th. In terms of GDP per capita, Turkey was below the OECD average in 2017, while Canada, Finland and South Korea were above the OECD average.

In 2018, the highest GDP is in Canada with 50242 dollars, the lowest in Turkey with 28714 dollars, and the OECD average is 45174 dollars. In the general ranking of 37 OECD member countries, Canada is ranked as the 14th at the top and Turkey as the 34th at the bottom. It was understood that Turkey was below the OECD average in terms of GDP in 2018. As a result, it can be said that Turkey is the country with the lowest income among the selected countries in terms of GDP per capita in the three years 2016, 2017 and 2018.

Findings Regarding the Share of Education in Public Expenditures as a Percentage by Education Levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea

The distribution regarding the comparison of the share of education in public expenditures as percentage according to education levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 3.

Table 3. Comparison of the Share of Education in Public Expenditures as a Percentage by Education Levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea (2016)

Countries	Primary (%)	Secondary (%)	Tertiary (%)	Total (%)
Canada	4.5	3.1	3.8	11.4
Finland	2.5	4.6	3.3	10.4
South Korea	4.5	5.5	2.9	12.9
Turkey	2.3	5.3	4.6	12.2
OECD Average	3.4	4.4	2.9	10.8

Source: Table C4.1 (OECD, 2020) <https://doi.org/10.1787/888933981115>

It is seen that the rate of public expenditures at primary education level is 4.5% in Canada, 2.5% in Finland, 4.5% in South Korea, 2.3% in Turkey and 3.4% in OECD average. It is understood that the highest

public expenditure is in Canada and South Korea with 4.5%, and the least in Turkey with 2.3%. It is understood that the rates of Turkey and Finland are below the OECD average.

In secondary education level, it is stated that Canada with 3.1%, Finland with 4.6%, South Korea with 5.5%, Turkey with 5.3% and OECD average with 3.4%. It is understood that the highest rate of public education expenditure is South Korea with 5.5 and Canada with the lowest rate of 3.1%. Thus, it is understood that the rates allocated to secondary education by each of the selected OECD countries -except Canada- are higher than the OECD average.

In tertiary level, it is stated that Canada with 3.8%, Finland with 3.3%, South Korea with 2.9%, Turkey with 4.6% and OECD average with 2.9%. It was observed that the highest rate was Turkey with 4.6%, and the lowest rate was South Korea with 2.9%. While South Korea is at the same rate as the OECD average, the rates of other selected countries are higher than the rates of OECD countries. It draws attention with Turkey's 4.6% public expenditure rate. This situation is thought that higher education is free at state universities in Turkey and universities are supported by the state. In South Korea and Canada from other countries, it can be said that the lower rate of public expenditures in higher education and higher private student expenditures are the most important factors in the emergence of this result (MOE, 2021; Erçetin, Akbaşlı and Baysülen, 2020; Gölpek and Kavak, 2020).

In Turkey, Canada, Finland and South Korea, public expenditures in the total of primary, secondary and tertiary levels are seen to be Canada with 11.4%, Finland with 10.4%, South Korea with 12.9%, Turkey with 12.2% and OECD average with 10.8%. It is understood that the highest rate is South Korea with 12.9% and the lowest rate is Finland with 10.4%.

When the rates of public expenditures on education are considered, it is seen that Turkey, Canada, Finland and South Korea countries make higher public expenditures than the general average of OECD countries. Although Turkey's public expenditure rate is higher than the average rate of OECD countries, it could not achieve success in 2018 PISA such as Canada, Finland and South Korea.

Findings Regarding the Share of Education in GDP as a Percentage by Education Levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea

The distribution regarding the comparison of the share of education in GDP as a percentage according to education levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 4.

Table 4. Comparison of the Share of Education in GDP as a Percentage by Education Levels in Turkey and Canada, Finland and South Korea (2016)

Countries	Primary (%)	Secondary (%)	Tertiary (%)	Total (%)
Canada	2.1	1.5	2.3	5.9
Finland	1.4	2.5	1.7	5.5
South Korea	1.6	2.1	1.7	5.4
Turkey	1.0	2.5	1.9	5.4
OECD Average	1.5	2.0	1.5	5.0

Source: Table C2.1 (OECD, 2020) <https://doi.org/10.1787/888933981077>

Among the selected countries, it is understood that the highest rate of education expenditures in GDP at primary education level is Canada with 2.1%, and the lowest rate is Turkey with 1%. It is seen that the highest rate in secondary education is Finland and Turkey with 2.5%, and the lowest rate is Canada with 1.5%. It is understood that the highest rate in higher education level is Canada with 2.3%, the lowest rate is Finland and South Korea with 1.7%. The share of education in GDP of all countries included in the research is higher than OECD countries. When the shares of education in GDP are analyzed by education levels in Turkey, Canada, Finland and South Korea in the total of primary, secondary and tertiary levels, it is understood that the highest rate is Canada with 5.9%, the lowest rate is South Korea and Turkey with 5.4%. It is seen that the average share of education in the GDP of OECD countries is 5%. It is noteworthy that Turkey, whose total expenditure on educational institutions as a percentage of GDP is higher than the average of OECD countries such as Canada, Finland and South Korea, which were successful in the PISA 2018 cycle, was not as successful in 2018 PISA as other countries.

Findings on Expenditures per Student in Turkey and Canada, Finland and South Korea

The distribution of per-student expenditure in Turkey and Canada, Finland and South Korea by education levels is shown in Table 5.

Table 5. Comparison of Expenditures per Student by Education Levels in Turkey, Canada, Finland and South Korea (2016)

Countries	Primary (USD)	Secondary (USD)	Tertiary (USD)	Expenditure between the age of 6 and 15 (USD)	Ranking of expenditure between the age of 6 and 15 (35)
Canada	9207	13856	23700	110668	12
Finland	9447	10427	17541	112767	9
South Korea	11029	12370	10486	113717	8
Turkey	4168	4659	10519	43351	34
OECD Average	8470	9968	15556	92674	

Source: Table C1.1; Figure C1.3 (OECD, 2020) <https://doi.org/10.1787/888933981058>

It is seen that the highest amount of expenditure per student at primary education level is South Korea with 11029 dollars, the lowest is Turkey with 4168 dollars, and the OECD average is 8470 dollars. It is understood that Turkey's expenditures per student are below the OECD average.

In the secondary education level, the highest amount is Canada with 13586 dollars, and the lowest amount is Turkey with 4659 dollars. The OECD average was determined as 9968 dollars. While other countries spend above the OECD average, Turkey spends below the OECD average.

It is understood that the highest amount in the tertiary level is Canada with 23700 dollars, the least amount is South Korea and the OECD average is 15556 dollars. While Canada and Finland spend above the OECD average, Turkey and South Korea spend below the OECD average.

When the total expenditures for the 6-15 age group are ranked from the highest to the lowest: South Korea with 113717 dollars, Finland with 112767 dollars, Canada with 110668 dollars and Turkey with 43351 dollars. While Turkey spends on the 6-15 age group below the OECD average, Canada, Finland and South Korea spend above the OECD

average. According to OECD data, among 35 countries, South Korea ranks 8th, Finland 9th, Canada 12th and Turkey 34th.

It is noteworthy that while the amount of expenditure per student in education increases gradually from primary to tertiary in Turkey, Canada, Finland and the OECD average, it decreases in South Korea. In South Korea, the amount of expenditure per student is mostly in secondary and primary education, and the least in higher education. In other countries, the situation is the opposite.

Findings on Teacher Salary in Turkey and Canada, Finland and South Korea

The distribution regarding the comparison of the salaries of teachers with 15 years of experience in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 6.

Table 6. Comparison of Salaries of Teachers with 15 Years of Experience in Turkey and Canada, Finland and South Korea

Countries	2016 (USD)	2017 (USD)	Ranking among OECD countries in 2017 (32)	Ranking among OECD countries in 2018 (USD)	Ranking among OECD countries in 2018 (33)
Canada	m	65475	3	67301	3
Finland	m	40991	17	42180	18
South Korea	m	53405	8	57179	9
Turkey	m	28835	26	28545	27
OECD Average	m	m		45947	

m: Missing data, data for those years are not available in OECD reports.

Source: Table D3.1 (OECD, 2020) <https://doi.org/10.1787/888933981229>, (OECD, 2020) <https://data.oecd.org/teachers/teachers-salaries.htm>

When teachers' incomes are ranked from highest to lowest in 2017; Canada with 65475 dollars, South Korea with 53405 dollars, Finland with 40991 dollars and Turkey with 28835 dollars. Among the 32 countries in the OECD data, when teachers' salaries are ranked from the highest to the lowest; Canada ranks 3rd, South Korea 8th, Finland 17th, and Turkey 26th.

When the income of the teachers in 2018 is analyzed, the ranking from the highest to the lowest is; Canada with 67301 dollars, South Korea with 57179 dollars, Finland with 42180 dollars and Turkey with 28545 dollars.

The average income of teachers in OECD countries is 45947 dollars. While the income of teachers in Canada and South Korea in 2018 is above the OECD average, it is understood that the income of teachers in Turkey and Finland is below the OECD average. Among the 33 countries in the OECD data, when teachers' salaries are ranked from the highest to the lowest; Canada ranks 3rd, South Korea 9th, Finland 18th, and Turkey 27th.

The distribution of starting teachers' salaries and the salaries of teachers with 15 years of experience in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 7.

Table 7. Comparison of Starting Teachers' Salaries and Teachers' Salaries with 15 Years of Experience in Turkey, Canada, Finland and South Korea (Primary Level)

Countries	Starting teachers' salary (USD) 2017	15 years of experience teachers' salary (USD) 2017	Starting teachers' salary (USD) 2018	15 years of experience teachers' salary (USD) 2018
Canada	39222	65474	39937	67301
Finland	33408	40991	33916	42180
South Korea	30395	53405	32485	57179
Turkey	26219	28835	25955	28545

Source: (OECD, 2020) <https://data.oecd.org/teachers/teachers-salaries.htm>

The annual incomes of starting teachers and teachers with 15 years of experience in Turkey, Canada, Finland and South Korea for the years 2017 and 2018 are shown. While the income of teachers increases significantly as experience increases in Canada, Finland and South Korea, the increase between starting teachers and teachers with 15 years of experience is very limited in Turkey. While teacher experience is given importance in Canada, Finland and South Korea, it is thought that teacher experience is not given much importance in Turkey.

Findings on 2018 PISA Achievement Status in Turkey and Canada, Finland and South Korea

The distribution regarding the comparison of 2018 PISA achievement rates in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 8.

Table 8. Comparison of 2018 PISA Achievement Situations in Turkey and Canada, Finland and South Korea (2018)

Countries	Reading Score	Reading Ranking in OECD Countries (36)	Mathematics Score	Mathematics Ranking in OECD Countries (37)	Science Score	Science Ranking in OECD Countries (37)
Canada	520	2	512	7	518	5
Finland	520	3	507	11	522	3
South Korea	514	5	526	2	519	4
Turkey	466	31	454	33	468	30
OECD Average	487		489		489	

Source: PISA 2018 Türkiye Ön Raporu, 2019, (OECD, 2020) <https://PISAdataexplorer.oecd.org/ide/idePISA/>

Canada ranked 2nd in Reading, 7th in Mathematics, and 5th in Science in 2018 PISA among OECD countries. Finland ranked 3rd in Reading, 11th in Mathematics, and 3rd in Science among OECD countries in 2018 PISA. South Korea ranked 5th in Reading, 2nd in Mathematics, and 4th in Science among OECD countries in 2018 PISA. Turkey, on the other hand, ranked 31st in Reading, 33rd in Mathematics, and 30th in Science among OECD countries in 2018 PISA, and scored below the OECD average in all score types.

When the results of PISA 2018 are examined, it is seen that, as in the 2015 PISA cycle, Canada is among the most successful countries in the American continent, South Korea in the Asian continent, and Finland in the European continent. Turkey, on the other hand, achieved scores below the OECD average and could not show the desired success.

Findings on Education Expenditures and 2018 PISA Achievement Status in Turkey and Canada, Finland and South Korea

Information on the comparison of 2018 PISA academic achievement status, GDP, student expenditures and teacher salaries in Turkey and Canada, Finland and South Korea is shown in Table 9.

Table 9. Comparison of GDP, Student Expenditures, Teacher Salaries and 2018 PISA Academic Achievement in Turkey and Canada, Finland and South Korea

Countries	GDP Ranking (2016-17-18) (36 countries)	Ranking of expenditure per a student aged 6-15 (2016) (35 countries)	Teacher salary rankings (2017-2018) (33 countries)	PISA 2018 Reading Score Ranking (36 countries)
Canada	14	12	3	2
Finland	15	9	18	3
South Korea	20	8	9	5
Turkey	34	34	28	31

When the average of 2016, 2017 and 2018 is taken in the GDP ranking, it is seen that Canada ranks 14th, Finland 15th, South Korea 20th and Turkey 34th among 36 countries in GDP per capita ranking. Since data for 2017 and 2018 could not be accessed for the expenditure ranking of students (6-15 age range), only 2016 OECD data were obtained. In terms of expenditure per student, South Korea ranks 8th, Finland 9th, Canada 12th, and Turkey 34th among 35 countries.

Among 33 countries in the ranking of teacher salaries; Canada ranks 3rd, South Korea 9th, Finland 18th and Turkey 28th. In the calculations of teacher salaries, the accounts of primary school teachers with 15 years of experience were considered.

Since the reading is determined as the major domain of assessment in the PISA 2018 cycle, only the reading was considered. Among 36 countries in the PISA 2018 Reading Ranking; Canada is at the 2nd, Finland is at the 3rd, South Korea is at the 5th and Turkey is at the 31st.

There are differences in GDP, expenditure per student, teacher salaries and reading scores between Turkey and selected OECD countries (Canada, South Korea and Canada), which are the successful countries in the PISA 2018. When these data are considered, it is seen that if the GDP, the amount of expenditure per student and teacher salaries are effectively used, it is likely to achieve success. However, it is very difficult to say that spending more on education is the definitive solution for success. For example, Canada ranked 12th in expenditure per student, and South Korea ranked 8th, but Canada ranked 2nd, South Korea ranked 5th in reading.

Discussion

Education provides significant benefits not only to the individual getting education, but also to the country and society (Çondur and Şimşir, 2017, p.51). As educated individuals develop, that country and society develop. Education has a positive effect on economic development. Although economic development is seen as an increase in income, education expenditures are also seen as an important indicator of economic development (Ayrangöl and Tekdere, 2014, p.6). When education expenditures are used effectively, they contribute to economic growth and development. Akıncı (2017) found that education expenditures positively affect economic growth in the short and long term. He stated that investment in education and therefore education expenditures increase the welfare level of people.

Aristovnik (2011), in his research on the efficiency of education expenditures, found Japan, Korea and Finland as the most productive and successful countries in the field of education sector. Among OECD countries, the performance of Finnish students shows positive results above expectations according to the level of education expenditures. Of course, the effective success of an education system does not depend only on spending (Kupiainen, Hautamaki and Karjalainen, 2009, p.43). Finland prioritizes teacher quality in order to use education expenditures effectively. Some of the lessons to be learned from PISA that make a school successful in Finland include prioritizing spending on improving teacher quality (Lewis, 2020, p.138). It is thought that academic success in PISA will increase when education expenditures are increased and used effectively, just like in successful countries shown in this example.

A prominent feature of the South Korean education system is the high quality of teachers who are carefully selected, supported and rewarded. Not only have they invested in teachers' salaries, but they have also invested in teacher training and an effective recruitment system for teachers. Thus, they achieved better than expected performance in education expenditures per student (OECD, 2014). South Korea, which uses education expenditures effectively, continues to be among the leading countries in PISA.

Canada invests significant public resources in the provision of education. Canadian people are deeply concerned with the quality of education offered in schools (Council of Ministers of Education, 2021). Canada shows its commitment to education with its high expenditures on education. The Canadian government gives great importance to education and continues to invest in education. In the research covering the years 2013 to 2018 in Canada, a significant increase was observed in the expenditures per student in public schools (Hill, Li and Emes, 2021, p.19). These education expenditures showed a positive effect on the PISA scores.

According to the results of the research, it has been seen that education expenditures have a positive effect on academic achievement. Arseven (2020); Aydın et al., (2018); Ceğer (2018); Konan et al., (2018); Ciro and Garcia, (2017); French et al., (2015); Flores, (2017); Gavurova et al. (2017); Toprak et al., (2016) found in their research that education expenditures positively affect academic achievement. In this research, it has been determined that Turkey's expenditures per student are below the OECD average. Ayrangöl and Tekdere (2014), Egeli and Hayrullahoğlu (2014) also stated in their research that expenditures per student in Turkey are below the OECD average. While there is a difference in favor of experienced teachers when comparing experienced teachers and starting teachers in countries that are successful in PISA in terms of their salaries, this difference is very small in Turkey. Akiba et al. (2012); Aydın et al. (2018) and Işık (2018) reached the same results in their research.

Conclusion and Recommendations

In terms of the Gross Domestic Product (GDP) variable, it was found that the GDP amount of Canada, Finland and South Korea is higher than the OECD average, while the GDP amount of Turkey is low. In addition, Canada, Finland and South Korea are ranked higher in the overall GDP ranking, while Turkey is at the bottom.

In terms of public expenditures on education, Turkey and Canada, Finland and South Korea all have higher public expenditures than the general average of OECD countries. It is noteworthy that Turkey's public

expenditures on education at the tertiary level are higher than those of Canada, Finland and South Korea. It can be said that it is because state universities are offered to students free of charge in Turkey. Although the rate of public expenditures on tertiary in Turkey is higher than other selected countries, it could not achieve success in 2018 PISA such as Canada, Finland and South Korea.

Considering the percentage of education in GDP; The percentage of education in Turkey (GDP) is higher than the OECD average, as are the countries that were successful in the PISA 2018 cycle, such as Canada, Finland and South Korea. However, although Turkey's percentage of GDP allocated to education is above the OECD average, Turkey cannot allocate as much money as the countries of Canada, Finland and South Korea, since the amount of GDP is less than other countries. For this reason, especially in countries with limited opportunities, such as Turkey, education expenditures should be effective and its results should be evaluated well and spent in the right place at the right time.

While Canada, Finland and South Korea countries are above the OECD averages in expenditures per student at all educational levels, they are below Turkey. According to OECD data, South Korea, Finland and Canada are at the top of the expenditure rankings among 35 countries, while Turkey is at the bottom. It has been observed that Turkey's expenditures are almost 3 times less than South Korea, Finland and Canada in expenditures for the 6-15 age group. It can be said that there is a positive relationship between PISA achievement and education expenditures.

According to teacher salaries, Canada, Finland and South Korea are above the OECD averages, while Turkey is below. It has been found that Turkey is one of the countries with the lowest teacher salaries among OECD countries. When the salaries of the starting and 15 years experienced teachers are compared; In Canada, Finland and South Korea, it is seen that incomes increase significantly as the years of experience increase, while the increase between the starting teacher and the experienced teacher in Turkey is quite limited. It is thought that while teacher experience is given importance in countries that are successful in PISA, it is not given much importance in Turkey. This

situation reduces the professional motivation of teachers. This result is compatible with the studies of Aydın et al., (2018) and Işık (2018).

As a result, Turkey does not get good results in student outcomes in international exams. There were significant differences in GDP, expenditure per student, teacher salaries and PISA success between Turkey and selected OECD countries (Canada, South Korea and Canada), which are among the successful countries in PISA 2018. It is seen that the success of PISA is also high in countries with a high economic share allocated to education. However, it is very difficult to say that spending more on education is the definitive solution for success. There are many factors to ensure success in education.

Education is the future of a country. Politicians should prioritize education and facilitate their people's access to quality education. Educational outcomes may not yield results in the short run, but in the long run, they can keep a country afloat for years and optimize the welfare of its people. While deciding how to make education expenditures, managers should be so careful. Resources allocated to education should be used effectively and the results should be monitored. If the quality of education expenditures is given importance rather than the quantity, more benefits can be achieved with less cost. Social justice should be considered in education investments, and priority should be given to the regions that really need them.

Politicians, school administrators, teachers, parents and students must be diligent in fulfilling their educational responsibility in order to achieve successful results in international exams. When determining policies regarding education investments, good investment models should be used by making cost-benefit analysis.

References

- Agasisti, T. (2014). The efficiency of public spending on education: An empirical comparison of EU countries. *European Journal of Education*, 49(4), 543-557.
- Akıncı, A. (2017). Türkiye'de eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Maliye Dergisi*, 173, 387-397.

- Akiba, M., Chiu, Y-F., Shimizu, K. and Liang, G. (2012). Teacher salary and national achievement: A cross-national analysis of 30 countries. *International Journal of Educational Research*, 53, 171–181.
- Aristovnik, A. (2011). An analysis of the efficiency of education spending in central and eastern Europe. *Management, Knowledge and Learning International Conference 2011*, Slovenia.
- Arseven, İ. (2020). Türkiye'de eğitim ve ekonomi. A. Arseven ve İ. Arseven (Der.), *Türk eğitim sistemi farklı ülkelerle karşılaştırmalı içinde* (p.181-205). Ankara: Anı yayıncılık.
- Aydın, A., Selvitopu, A. and Kaya, M. (2018), Eğitime yapılan yatırımlar ve PISA 2015 sonuçları: Karşılaştırmalı bir inceleme. *İlköğretim Online*, 17(3), 1283-1301.
- Ayrançöl, Z. and Tekdere, M. (2014). Türkiye ve OECD ülkelerinde yapılan eğitim harcamalarının karşılaştırmalı analizi. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-30.
- Ceğer, B. (2018). *OECD ülkeleri ile Türkiye eğitim harcamalarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Ciro, J. A. and Garcia, A. T. (2018). Economic efficiency of public secondary education expenditure: How different are developed and developing countries. *Primer Semester*, 80, 119-154.
- Clements, B. (2002). How efficient is education spending in Europe. *European Review of Economics and Finance*, 1, 3-26.
- Council of Ministers of Education, Canada (2021). Programme for international student assessment (PISA). [https://www.cmec.ca/251/Programme_for_International_Student_Assessment_\(PISA\).html](https://www.cmec.ca/251/Programme_for_International_Student_Assessment_(PISA).html) (Accessed on 15.05.2021).
- Çondur, F. and Cömertler-Şimşir, N. (2017). Türkiye'de eğitim harcamaları, ekonomik büyüme ve genç işsizlik ilişkilerinin analizi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 44-59.
- Education 2030-4, (2016). Incheon declaration and framework for action for the implementation of sustainable development goal 4. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656____ (Accessed on 22.02.2021).
- Egeli, H. and Hayrulloğlu, B. (2014). Türkiye ve OECD ülkelerinde eğitim harcamalarının analizi. *Finans Politik and Ekonomik Yorumlar*, 51(593), 93-108.

- Erçetin, Ş. Ş., Akbaşlı, S. and Baysülen, E., (2020). Devletin yükseköğretim öğrencilerine yönelik yaptığı karşılıksız harcamalarının mali boyutu. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1183-1199. DOI: 10.26466/opus.680225.
- Flores, I. (2017). Modelling efficiency education. *Sociologia*, 83, 157-170.
- French, J. J., French, A. and Li, W. (2015). The relationship among cultural dimensions, education expenditure, and PISA performance. *International Journal of Educational Development*, 42, 25–34.
- Gavurova, B., Kocisova, K., Belas, L. and Krajcik, V. (2017). Relative efficiency of government expenditure on secondary education. *Journal of International Studies*, 10(2), 329-343.
- Gemeda, F. T. and Tynjala, P. (2015). Exploring teachers' motivation for teaching and professional development in Ethiopia: Voices from the field. *Journal of Studies of Education*, 5(2), 169-186.
- Gölpek, F. and Kavak, O. (20220). Yükseköğretimde bir finansman politikası. *International Black Sea Coastline Countries Symposium* , 4, 159-169.
- Hill, T., Li, N. and Emes, J. (2021). Education Spending in Public Schools in Canada. Fraser Institute. <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/education-spending-in-public-schools-in-canada-2021.pdf> (Accessed on 15.05.2021).
- Işık, S. (2018). *Yatırım carilerinin Türkiye'nin küresel rekabet gücü üzerindeki etkileri.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kılıçaslan, H. and Yavuz, H. (2019), PISA sonuçları ile Türkiye'de eğitim harcamaları ilişkisi. *Bilgi*, 21(2), 296- 319.
- Konan, N., Çetin, R. B. and Bozanoğlu, B. (2018). PISA'da başarılı olan ülkelerin eğitim finansmanının uluslararası göstergeler ışığında analizi. *Scientific Educational Studies*, 2(1), 56-70.
- Kupiainen, S., Hautamaki J. and Karjalainen, T. (2009). *The Finnish education system and PISA*. Helsinki: Ministry of Education Publications.
- Kurban, S. (2018). OECD Bir bakışta eğitim raporu 2017 bağlamında Türkiye'de finans ve insan kaynakları yatırımlarının değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(68), 437-452.
- Lewis, S. (2020). *PISA, Policy and the OECD respatialising global educational governance through PISA for schools*. Singapore: Springer Nature Singapore Pte Ltd.

- Lonescu, D. D., Lonescu, A. M. and Jaba, E. (2013). The investments in education and quality of life. *Scientific Papers, Special Issue (December)*, 141-158.
- Maya, İ. (2019). *Gelişmekte olan ülkelerde eğitim politikaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- MEB. (2019). PISA 2018 Türkiye ön raporu, http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/03105347_PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.pdf. (Accessed on 15.01.2021).
- MOE. (2021). Korean education system, higher education. <http://english.moe.go.kr/sub/info.do?m=020105ands=english>. (Accessed on 18.06.2021).
- OECD (2014), Lessons from PISA for Korea, strong performers and successful reformers in education. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264190672-en>. (Accessed on 14.05.2021).
- OECD (2019a). Education at a glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>, (Accessed on 21.05.2021).
- OECD (2019b), PISA 2018 assessment and analytical framework, PISA, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/b25efab8-en>, (Accessed on 21.06.2021).
- OECD (2020), OECD Statistics. <https://stats.oecd.org>, (Accessed on 05.12.2020).
- Özen, H. (2020). Dromokratik çağda eğitim ve okulun açmazları: Paul Virilio'ya açıdan analogik bir çözümleme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(Eğitim ve Toplum Özel Sayısı), 6437-6459. DOI: 10.26466/opus.724349.
- Toprak, D., Ağcakaya, S. E. and Gül, H. (2016). Sosyal devlet yaklaşımı açısından Türkiye'de 1980 sonrası eğitim harcamalarının analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 123-165.
- Tüleykan, H. and Parlak, M. A. (2018). Türkiye'de kamu kesiminin eğitim harcamalarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi*, 6(2), 34-53.
- UNESCO, (2020). Education transforms lives, <https://en.unesco.org/themes/education> (Accessed on 15.05.2020).

Citation Information

Maya, İ. ve Yakut, S. (2021). Comparison of Turkey and countries with high PISA achievement in terms of education expenditures and academic achievements. *OPUS– International Journal of Society Studies*, 18(43), 6195-6219. DOI: 10.26466/opus.957777.

Altın, Gümüş ile BİST Madencilik Endeksi Getirileri Arasındaki Volatilite Etkileşiminin Diagonal VECH GARCH Modeliyle Analizi

DOI: 10.26466/opus.905547

*

Hüseyin Başar Önem*

* Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta MYO, Isparta/ Türkiye

E-Posta: basaronem@isparta.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0192-2886](https://orcid.org/0000-0003-0192-2886)

Öz

Altın uzun zamandır yatırım aracı olarak kullanılan ve yatırımcıların ilgisini çeken bir finansal varlık iken gümüş son yıllarda daha fazla oranda yatırımcıların dikkatini çekmekte ve portföylerinde yer almaktadır. Gerek ülke ekonomilerinde gerekse küresel finans piyasalarında finansal yatırım araçları arasında etkileşim çok hızlı bir şekilde artmaktadır ve bu araçlar arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Bu çalışmada altın ve gümüş fiyat getirileri ile BİST Madencilik Endeksi getirisi arasındaki volatilite etkileşiminin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla altın ve gümüş fiyatları ile BİST Madencilik Endeksi arasındaki, volatilite etkileşimini ölçmek için, 01.02.2017-01.02.2021 tarihleri arasında günlük verilerin baz alındığı çalışmada, Augmented Dickey-Fuller birim kök testi ile durağanlık sınaması yapılmış ve Diagonal VECH GARCH Modeli kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre BİST Madencilik Endeksi getirisi ile altın ve gümüş fiyat getirilerinde yoğun volatilite kümelenmeleri görülmekte olup bu getirilerde volatilitenin sürekli ve kalıcı etkilere sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca altın ve gümüş fiyatlarının volatilitelerini arttıran şoklar BİST Madencilik Endeksi volatilitelerini azaltmaktadır. Buna göre altın ve gümüş fiyatlarından BİST Madencilik Endeksi fiyatlarına doğru bir volatilite etkileşimi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Altın Fiyatları, Gümüş Fiyatları, BİST Madencilik Endeksi, Volatilite, Diagonal VECH GARCH Modeli.

Analysis of Volatility Interaction between Gold, Silver and BIST Mining Index Returns with Diagonal VECH GARCH Model

*

Abstract

While gold is a financial asset that has been used as an investment tool for a long time and attracts the attention of investors, silver has been attracting the attention of investors in recent years and is included in their portfolios. The interaction between financial investment instruments is increasing rapidly both in national economies and in global financial markets, and there is an important relationship between these instruments. In this study, it is aimed to reveal the volatility interaction between gold and silver price returns and BIST mining index return. For this purpose, in order to measure the volatility interaction between gold and silver prices and BIST mining index, in the study based on daily data between 01.02.2017 and 01.02.2021, the Augmented Dickey-Fuller unit root test was used and the Diagonal VECH GARCH Model was used. According to the results of the analysis, intense volatility clusters are seen in the BIST mining index return and gold and silver price returns, and it has been found that volatility has continuous and permanent effects on these returns. In addition, shocks that increase the volatility of gold and silver prices reduce the volatility of the BIST mining index. Accordingly, there is a volatility interaction from gold and silver prices to BIST mining index prices.

Keywords: Gold Prices, Silver Prices, BIST Mining Index, Volatility, Diagonal VECH GARCH Model.

Giriş

Finans piyasalarında küreselleşmenin etkisiyle sürekli ve önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler sermayeye ilişkin kısıtlamaların kaldırılması ile özellikle yükselen ve gelişmiş ekonomileri etkilemiştir (Gopal ve Munusamy, 2016, s.41). Ekonomik birimlerin ekonomiye yönelik beklentileri ile ekonomik değişkenler arasında yakın bir ilişki olduğu 1970'li yıllardan bu yana ekonomi biliminin içine yerleşmiş bir konudur. Bu nedenle ülkelerin çeşitli kurumları ekonomik birimlerin beklentilerini ölçmeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. (Gökalp, 2019, s.140)

Altın, 1971'den beri piyasada emtia olarak kullanılmaktadır (Baig, Shahbaz, Imran, Jabbar ve Ain, 2013, s.28). Altın uzun zamandır mal ve para yerine kullanılmış ve altına yönelik yatırımcıların ilgisi her dönem önemli olmuştur. Aynı zamanda modern para sistemlerinin oluşmasında da, bir güvence ya da dayanak olarak kullanılan altın, gün geçtikçe çeşitli alternatiflerin ortaya çıkmasına rağmen, önemli bir yatırım aracı olma statüsünü devam ettirmektedir. Bundan dolayı, altın fiyatı volatilitésinin hesaplanması çok önemlidir (Karabacak, Meçik ve Genç, 2014, s.81). Altın, olağanüstü özellikleri nedeniyle güvenli bir geri dönüş yatırımı olarak dünyadaki en değerli emtia olmuştur. Altın fiyatlarının davranışını incelemek ve geliştirmek çok faydalı olacaktır (Senaviratna ve Cooray, 2017, s.100).

Gümüş, değerli bir metaldir. Gümüşün spot fiyatı yalnızca mevcut durumu yansıtmaz, aynı zamanda arz ve talep koşullarının yanı sıra yatırımcıların gelecekteki enflasyon beklentilerini de yansıtmaktadır (Harper, Jin, Sokunle ve Wadhwa, 2013, s.2). Gümüşün dünya üzerinde sınırlı bir kaynak olduğu tartışılmayacak bir gerçektir. İnsanların kullandığı ilk para birimi olan gümüş, her zaman oldukça nadir olması ve tedarik süresinin kısa olmasından dolayı, bir değer ölçütü olarak hizmet etmiştir (Sverdrup, Koca ve Ragnarsdottir, 2014, s.121).

Altın ve gümüş, yaygın olarak kullanılan değerli metallerdir. Bu metaller standart parasal değişim araçlarıdır ve büyük menkul kıymetler borsalarında kağıt veya kaydileştirilmiş hisse senedi formunda işlem görmektedirler (Mahato ve Attar, 2014, s.1). Tarih boyunca, altın ve gümüş, kıymetli metaller olarak birbirleri ile yakından ilişkili roller

oynamışlardır ve yatırımcıların portföylerinde güvenli liman terimiyle bulundurduğu yatırım araçlarındandır. Ayrıca, altın ve gümüş fiyatları arasında uzun vadeli rasyonel karşılıklı bir ilişkinin olduğu da tartışılabilir (Ciner, 2001, s.299).

Zaman serilerinde görünen ani artış ve azalışlar şeklinde açıklanan belirsizlik kavramı iktisadi ve finansal kararları etkileyen önemli unsurlardan biridir (Erdoğan ve Bozkurt, 2009, s.145). Makroekonomik unsurlarda tahmin edilemeyen ani artış ya da azalışlar (oynaklık), varyansın değişmesine sebep olur. Literatürde ARCH kavramı açıklanmadan önce, meydana gelen ani değişiklikler değişkenlik olgusu ile aynı anlamda kullanılmaktaydı. Ancak koşullu varyans olgusunun çıkmasıyla birlikte, serilerdeki tahmin edilemeyen ani değişimler, bir başka açıdan seriye ilişkin belirsizlik, koşullu varyansla açıklanan oynaklık olgusu ile açıklanmaya başlanmıştır (Bozkurt, 2009, s.126).

Finansal zaman serilerinin volatilité kümelenmesi, aşırı basıklık ve kaldıraç etkisi gibi sabit varyans varsayımını ortadan kaldıran unsurlara sahip olmalarından dolayı literatürde volatilité modellemesi için yüksek miktarlarda koşullu değişen varyansları temel alan ARCH/GARCH modelleri kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki volatilité yayılımının bulunabilmesi için ise literatürde en sık kullanılan modeller çok değişkenli koşullu değişen varyans modelleri olan Multi-GARCH modelleridir (Yaman ve Korkmaz, 2020, s.682).

Bu çalışmada, altın, gümüş fiyat getirileri ile BİST Madencilik Endeksi getirileri arasındaki volatilité yayılım etkisinin ekonometrik yöntemlerle belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın teorik bilgilerinin verildiği giriş bölümünün ardından altın, gümüş fiyatları getirileri ile BİST Madencilik Endeksi getirileri arasındaki ilişkileri inceleyen ulusal ve uluslararası literatür incelemesinin yer aldığı literatür bölümü oluşturulmuştur. Daha sonra analizde kullanılacak yöntemden bahsedilmiş olup en son araştırma bulguları ve sonuç kısmı ile çalışma tamamlanmıştır.

Literatür

Erol ve Aytekin (2020), çalışmalarında altın fiyatlarını etkileyen faktörler arasındaki nedensellik ilişkisini ölçmek için 01.08.2010 ile 31.03.2020 dönemi günlük verileri kapsayan altın, gümüş, platin, paladyum ons Fiyatları, BIST 100, Dow Jones, VIX korku endeksi, Brent petrol fiyatı, USD/JPY Paritesi ve ABD 10 yıllık tahvil faiz oranı değişkenleri kullanarak Granger nedensellik testini uygulamışlardır. Elde edilen bulgulara göre altın ile platin ve paladyum arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu, altından gümüş ve Dow Jones endeksine doğru ve Brent petrol ve ABD 10 yıllık tahvil faiz oranından altına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, BIST 100 endeksi, VIX korku endeksi ve USD/JPY paritesi ile altın arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Başarır (2019), çalışmasında altın ve BIST 100 piyasası arasındaki ilişkiyi 2006 Nisan- 2018 Ağustos tarihleri arasında aylık veriler kullanarak Toda-Yamamoto nedensellik testleri ile ölçmüştür. Analiz sonuçlarına göre, altın getirisinden BIST 100 endeksine doğru bir nedensellik ilişkisi olmadığını bulmuştur.

Cicioğlu, Eraslan ve Torun (2018), çalışmalarında 2003:03 - 2016:05 tarihleri arasında altın fiyatlarının, Dow Jones Endeksi, enflasyon, BİST 100 endeksi, Reel efektif döviz kuru, gümüş ve petrol fiyatları ile ilişkisini FMOLS, DOLS ve CCR eş bütünleşme testleri ve basit regresyon modeli ile analiz etmişlerdir. Eş bütünleşme testlerine göre BİST'deki değişimler altın fiyatlarını negatif etkilerken, gümüş fiyatları ve Amerikan borsasındaki değişimler altın fiyatlarını pozitif etkilemektedir. Regresyon analizine göre ise BİST, Amerikan Borsası ve gümüş fiyatlarındaki değişimlerin altın fiyatları üzerinde etkisi bulunurken, diğer değişkenlerin etkisi bulunamamıştır.

Gazel (2018), çalışmasında Mart-1999 ile Ekim-2016 tarihleri arasında altın, gümüş ve platin ile BIST 100 endeksi, faiz oranı ve döviz kuru arasındaki uzun dönemli ilişkiyi, Fourier eşbütünleşme testi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre kıymetli metaller ile makroekonomik değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.

Deniz, Okuyan ve Sakarya (2018) çalışmalarında 1999-2018 tarihleri arasında, altının BİST hisse senedi portföylerine sağladığı çeşitlendirme

araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre hisse senetleri ile altın arasında negatif korelasyon ve negatif beta katsayısının varlığı tespit edilmiş, söz konusu negatif ilişkinin yerel ve global şok dönemlerinde artış gösterdiği görülmüştür. Aynı zamanda portföyde bulunan BİST100 endeksine çeşitli ağırlıklarda altın eklendiğinde oluşan portföyün riskinin azaldığı/Sharpe oranının arttığı sonucuna varmışlardır.

Şencan (2017), çalışmasında, BİST altın endeks getiri volatilitesi için model oluşturulması amacıyla 1 Ağustos 2012 ve 13 Ekim 2015 tarihleri arasındaki günlük BİST altın endeks kapanış değerlerini kullanarak en uygun koşullu değişen varyans modelinin GARCH (1,1) yöntemi olduğunu belirlemiştir.

Vveinhardt, Streimikiene, Ahmed, Ghauri ve Ashraf (2017), çalışmalarında, 1 Ocak 2010- 30 Haziran 2016 tarihleri arasındaki günlük veri seti ile ham petrol ve altın fiyatlarının Baltık ülkelerinin ve Güney Asya borsaları hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Analizde Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi uygulanmış olup, Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, incelenen ekonomik göstergeler arasında eşbütünleşmenin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Granger Nedensellik testine göre değişkenler arasında nedensellik ilişkisi tespit edememişlerdir.

Eyüboğlu ve Eyüboğlu (2016), çalışmalarında 2003: 5-2014: 12 tarihleri arasında altın, gümüş ve bakır fiyatlarının Borsa İstanbul'da işlem gören ve madencilik sektöründe faaliyet gösteren 6 şirketin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini Johansen eşbütünleşme testi ve EKK ile incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre IHMAD, IPEKE, KOZAA ve PRK-ME hisse senedi fiyatları ile altın, gümüş ve bakır fiyatları arasında uzun dönemli ilişki bulunamamıştır. En küçük kareler yöntemine göre; bakır fiyatlarının IHMAD hisse senedi fiyatlarını negatif yönde, altın fiyatlarının ise IPEKE ve KOZAA hisse senedi fiyatları üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Aijaz, Faisal ve Meraj (2016), çalışmalarında Pakistan'da Ocak 1995 - Aralık 2015 tarihleri arasında altın ve ham petrol fiyatlarının borsa endeksi (KSE 100 Endeksi) üzerindeki etkisini regresyon analizi yardımıyla araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, altın fiyatının Karaçi Menkul Kıymetler Borsası 100 endeksine önemli ölçüde pozitif etkisi olduğunu

gösterirken, ham petrol fiyatı ile Karaçi Borsası100 Endeksi arasında önemsiz pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Shaique, Aziz ve Herani (2016), çalışmalarında Pakistan'da Ekim 1993 - Mayıs 2014 tarihleri arasında Karaçi altın fiyatları ile KSE-100 endeksi arasındaki uzun dönem ilişkisini Johnson Co-Integration testi ve Vector Auto-Regressive Model (VAR) kullanılarak incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre KSE 100 endeksi ile altın fiyatları arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığını bulmuşlardır.

Gültekin ve Hayat (2016), çalışmalarında 2005: 01-2015: 04 tarihleri arasında aylık verileri kullanarak İstanbul Altın oluşan altın fiyatları, döviz kuru, faiz oranı, TÜFE ve BİST 100 endeksi, altının ons fiyatı ve petrol fiyatı değişkenleri eşbütünleşme testleri ve VAR modeli ile incelemiştir. Elde edilen bulgular, İstanbul Altın Borsası'nda altın fiyatı için gelecek dönem öngörü hata varyansı içinde en büyük payın ons fiyatı ile petrol fiyatı olduğunu gösterirken, en düşük payın ise faiz oranı olduğunu göstermektedir.

Bhunja (2013), çalışmasında, Hindistan'da ham petrol fiyatı ile yurt içi altın fiyatı, döviz kurları ve hisse senedi fiyat endeksleri arasındaki eşbütünleşme ilişkilerini Johansen eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi ile araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre Johansen eşbütünleşme testi ile değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Baig, Shahbaz, Imran, Jabbar ve Ain (2013), çalışmalarında 2000-2010 dönemi aylık veriler kullanarak altın fiyatları, petrol fiyatları ve KSE100 getirisi arasındaki ilişkiyi Johansen ve Jelseluis Eş bütünleşme testi, Varyans Ayrıştırma testini kullanarak incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre altın, petrol fiyatları ve KSE100 getirisi arasında uzun vadede önemli bir ilişki olmadığını sonucuna varmışlardır.

Patel (2012), çalışmasında Hindistan borsasında Ocak 1991'den Aralık 2011'e kadarki zaman aralığında Faiz Oranı, Enflasyon, Döviz Kuru, Sanayi Endeksi Üretim, Para Arzı, Altın Fiyatı, Gümüş Fiyatı ve Petrol Fiyatı gibi değişkenlerin Sensex ve S&P CNX Nifty borsa endeksine etkilerini, Johansen Eşbütünleşme testi, Granger Nedensellik testi ve Vektör Hatası Düzeltme Modeli (VECM) ile araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre makroekonomik değişkenlerle borsa endeksleri arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur.

Yöntem

Çalışmada Borsa İstanbul'da faaliyette bulunan BİST Madencilik Endeksi ile altın ve gümüş fiyat getirileri arasındaki volatilité etkileşimi ve aktarımı Diagonal VEC GARCH modeli ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada kullanılan Diagonal VEC GARCH modelini Engle ve Kroner, (1995)'te geliştirmişlerdir. Bu model ile ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir.

VEC-GARCH modelinde koşullu varyans, A_j ve B_j $(N \times (N+1)/2) \times (N \times (N+1)/2)$ boyutundaki parametre matrisleri olmak üzere;

$$\text{vec}(H_t) = c + \sum_{j=1}^q A_j \text{vech}(\varepsilon_{t-j} \varepsilon'_{t-j}) + \sum_{j=1}^p B_j \text{vech}(H_{t-j})$$

şeklinde ifade edilmektedir. Burada, $\text{vech}(\cdot)$ simetrik bir $N \times N$ boyutlu matrisin alt üçgensel bölgede kalan kısmını $(N \times (N+1)/2) \times 1$ boyutlu bir vektöre çeviren matematiksel operatörü temsil etmektedir. (Songül, 2010, s.22)

Matris formunda ifade edilecek olursa, dışsal etkiler taşımayan iki değişkenli bir VEC-GARCH(1,1) modeli; (Engle ve Kroner, 1995, s.125)

$$h_t = \begin{bmatrix} h_{11,t} \\ h_{12,t} \\ h_{22,t} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} c_1 \\ c_2 \\ c_3 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon^2_{1,t-1} \\ \varepsilon_{1,t-1} \varepsilon_{2,t-1} \\ \varepsilon^2_{2,t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} g_{11} & g_{12} & g_{13} \\ g_{21} & g_{22} & g_{23} \\ g_{31} & g_{32} & g_{33} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} h_{11,t-1} \\ h_{12,t-1} \\ h_{22,t-1} \end{bmatrix}$$

İki değişkenli Diagonal VEC GARCH modelini basitçe göstermek için ise şu formülü kullanırız: (Engle ve Kroner, 1995, s.126)

$$h_t = \begin{bmatrix} h_{11,t} \\ h_{12,t} \\ h_{22,t} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} c_{01} \\ c_{02} \\ c_{03} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11} & 0 & 0 \\ 0 & a_{22} & 0 \\ 0 & 0 & a_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon^2_{1,t-1} \\ \varepsilon_{1,t-1} \varepsilon_{2,t-1} \\ \varepsilon^2_{2,t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} g_{11} & 0 & 0 \\ 0 & g_{22} & 0 \\ 0 & 0 & g_{33} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} h_{11,t-1} \\ h_{12,t-1} \\ h_{22,t-1} \end{bmatrix}$$

Burada gösterilen iki değişkenli modelde, her birinde üç serbest parametre vardır. a_1 ve g_1 matrislerinin ve genel n-değişken köşegen modelinde her matristeki $((n(n+1))/2)$ serbest parametrelerdir. (Engle ve Kroner, 1995, s.126)

Veriler

Borsa İstanbul'da faaliyette bulunan BİST Madencilik Endeksi ile altın ve gümüş fiyat getirileri arasındaki volatilité etkileşiminin ve aktarımının araştırıldığı çalışmada, 01.02.2017-01.02.2021 dönemlerinde ilgili endekslerin günlük kapanış değerleri kullanılmıştır. Çalışmada altın ve gümüş ile ilgili günlük fiyatlar Merkez Bankası EVDS' den (Elektronik Veri Dağıtım Sistemi) alınmış olup, BİST maden endeksi fiyatları ise Finnet 2000 Plus veri tabanından elde edilmiştir. Ayrıca tüm değişkenlerin getiri serileri oluşturulmuştur.

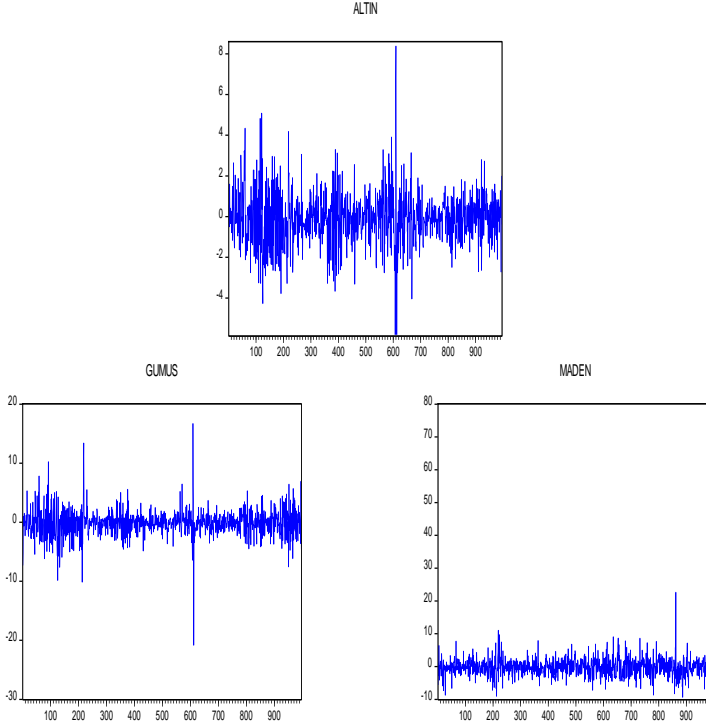
Altın ve gümüş fiyatları ile BİST Madencilik Endeksine ilişkin getiriler, kapanış fiyat serileri kullanılarak aşağıda yer alan sürekli getiri formülü yardımıyla hesaplanmıştır. (Yaman ve Korkmaz, 2020, s.687)

$$R_t = Ln (P_t/P_{t-1})$$

Denklem 1'de R_t endeks ve döviz serilerinin t günündeki getirisini, P_t endeks ve döviz serilerinin t günündeki kapanış fiyatını, P_{t-1} ise serilerin t-1 günündeki kapanış fiyatını ifade etmektedir.

Bulgular

Altın, gümüş ve BİST Madencilik Endeksine ait fiyat endekslerinin getirilerine ait grafikler sırasıyla Şekil1'de sunulmuştur

Altın, gümüş ve BİST Madencilik Endeksine ait fiyat endekslerinin getirilerine ait tanımlayıcı istatistikler tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerin Getiri Serilerine ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Altın	Gümüş	BİST Maden
Ortalama	-0.100453	-0.095622	-0.072763
Medyan	-0.057355	0.000000	-0.080455
Maksimum	8.380048	16.70668	70.16682
Minimum	-10.60358	-20.81952	-9.354332
Standart Sapma	1.356279	2.307547	3.552308
Çarpıklık	-0.440119	-0.162271	8.058584
Basıklık	11.42891	14.60645	156.8469
Jarque-Bera	2980.584	5594.825	993038.8
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000
Gözlem Sayısı	996	996	996

Tablo 1’deki değerler incelendiğinde altın, gümüş ve BİST Madencilik Endeksinin sifıra çok yakın bir ortalamaya sahip olduğunu göstermektedir. Standart sapma değerleri altın getirileri için %135, gümüş getirileri

için %230 ve BİST Madencilik Endeksinin getirileri için ise %355 düzeyinde olmuştur.

Çalışmada kullanılan değişkenlerin durağan yapıda olması için birim kök testleri yapılır. Eğer bir veri birim kök içeriyorsa, bu durum ilgili verinin durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Augmented Dickey-Fuller birim kök testi sonuçları tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Durağanlık seviyesi	Augmented Fuller Test Değeri	Dickey-Olasılık İstatistiği
Altın	Düzyey	-23.59886	0.0000
Gümüş	Düzyey	-34.40621	0.0000
BİST Madencilik Endeksi	Düzyey	-32.61024	0.0000

Tablo 2’de yeralan Augmented Dickey-Fuller birim kök testi sonuçlarına göre altın, gümüş ve BİST Madencilik Endeksi değişkenlerinin düzey değerlerinde durağan olduğu görülmektedir. Birim kök testinden sonra serilerin uygun gecikme uzunlukları Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiş olup, ilgili gecikme uzunlukları tablo 3 ve tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Altın ve BİST Madencilik Endeksine Ait Uygun Gecikme uzunlukları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-4359.158	4.785468	23.39449	8.828255	8.838165*	8.832023*
1	-4355.698	6.897913	23.42010	8.829349	8.859080	8.840655
2	-4348.142	15.03609*	23.25211*	8.822150*	8.871701	8.840994
3	-4345.975	4.302997	23.33856	8.825861	8.895233	8.852242
4	-4343.253	5.395121	23.39902	8.828447	8.917640	8.862366
5	-4341.501	3.465470	23.50575	8.832997	8.942010	8.874454
6	-4339.501	3.947018	23.60114	8.837046	8.965880	8.886041
7	-4339.264	0.465693	23.78167	8.844665	8.993319	8.901197
8	-4337.989	2.506004	23.91327	8.850181	9.018656	8.914251

Altın ve BİST Madencilik Endeksine ait uygun gecikme uzunlukları Akaike bilgi kriterine göre 2 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4. Gümüş ve BİST Madencilik Endeksine Ait Uygun Gecikme uzunlukları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-4873.569	6,546985	66.27536	9.869572	9.879483*	9.873341*
1	-4868.615	9.877779	66.14751*	9.867641*	9.897372	9.878948
2	-4865.675	5.850503	66.28959	9.869787	9.919338	9.888631
3	-4860.733	9.813707*	66.16334	9.867880	9.937252	9.894262
4	-4857.841	5.730194	66.31202	9.870124	9.959317	9.904044
5	-4853.952	7.691903	66.32694	9.870348	9.979362	9.911805
6	-4852.597	2.674006	66.68313	9.875703	10.00454	9.924698
7	-4851.527	2.107309	67.07994	9.881634	10.03029	9.938167
8	-4848.789	5.382146	67.25164	9.884189	10.05266	9.948258

Gümüş ve BİST Madencilik Endeksine ait uygun gecikme uzunlukları Akaike bilgi kriterine göre 1 olarak tespit edilmiştir.

Altın ve BİST Madencilik Endeksinin getirilerine ait tahmin edilen Diagonal VECH GARCH modeli sonuçları tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Altın ve BİST Madencilik Endeksinin Getirilerine ait Sonuçlar

	Katsayılar	t-İstatistikleri	Olasılık Değerleri
C(1,1)	0.039548594	1.98917	0.04668285
C(2,1)	0.112668995	0.72854	0.46628048
C(2,2)	0.294362333	2.27473	0.02292208
A(1,1)	0.127899595	5.07426	0.00000039
A(2,1)	0.028644842	1.36306	0.17286253
A(2,2)	0.058052826	3.55664	0.00037563
G(1,1)	0.853249158	26.53309	0.00000000
G(2,1)	-0.887482902	-10.07970	0.00000000
G(2,2)	0.899960665	29.45711	0.00000000

Altın ve BİST Madencilik Endeksinin getirilerine ait tahmin edilen Diagonal VECH GARCH modeli sonuçlarının yer aldığı Tablo 5’e göre C(1,1), C(2,1), C(2,2) parametreleri sabit sayıyı ifade etmektedir. A(1,1) ve G(1,1) parametreleri altın fiyatlarının volatilitisini açıklamakta olup bu parametrelerin %5 güven seviyesinde her ikisi de anlamlı olduğu için katsayıların toplamı alındığında 0,98 sonucu çıkmaktadır. 1 sayısına çok yakın olan bu sonuç altın fiyatı getirilerinde yoğun volatilitite kümelenmeleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca altın fiyatlarında volatilitite kalıcı ve sürekli etkilere sahiptir. A(2,2), G(2,2) parametreleri BİST Madencilik Endeksinin volatilitisini açıklamakta olup bu parametrelerin %5 güven seviyesinde her ikisi de anlamlı olduğu için katsayıların toplamı alındığında 0,96 sonucu çıkmaktadır. 1 sayısına çok yakın olan bu sonuç BİST Madencilik Endeksi getirilerinde yoğun volatilitite kümelenmeleri

olduğunu göstermektedir. Ayrıca BİST Madencilik Endeksinde volatilite kalıcı ve sürekli etkilere sahiptir.

A(2,1), G(2,1) parametreleri de altın fiyatları getirilerinin volatilitesinin BİST Madencilik Endeksi volatilitesine etkisini ölçmektedir. İlgili tablo sonuçlarına göre %5 güven seviyesinde A(2,1) parametresi anlamsız olup, G(2,1) parametresi anlamlıdır. G(2,1) parametresinin katsayısı -0,88 çıkmış olup bu sonuca göre altın fiyatları getirilerinin volatilitesini artıran % 1'lik bir şok, bir sonraki işlem günü BİST Madencilik Endeksi volatilitesini % 0,88 oranında azaltmaktadır. Buna göre altın fiyatlarından BİST Madencilik Endeksine doğru bir volatilite etkileşimi bulunmaktadır.

Gümüş ve BİST Madencilik Endeksi getirilerine ait tahmin edilen Diagonal VECH GARCH modeli sonuçları tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Gümüş ve BİST Madencilik Endeksi Getirilerine ait Sonuçlar

	Katsayılar	t-İstatistikleri	Olasılık Değerleri
C(1,1)	0.082081015	2.41397	0.01577987
C(2,1)	0.597558939	2.34676	0.01893768
C(2,2)	0.261174582	2.17431	0.02968194
A(1,1)	0.086702387	4.77622	0.00000179
A(2,1)	-0.025297377	-0.96020	0.33695304
A(2,2)	0.051178545	3.11212	0.00185746
G(1,1)	0.894983841	39.54844	0.00000000
G(2,1)	-0.656247226	-2.12263	0.03378471
G(2,2)	0.910955916	31.65907	0.00000000

Gümüş ve BİST Madencilik Endeksi getirilerine ait tahmin edilen Diagonal VECH GARCH modeli sonuçlarının yer aldığı Tablo 6'ya göre C(1,1), C(2,1), C(2,2) parametreleri sabit sayıyı ifade etmektedir. A(1,1) ve G(1,1) parametreleri gümüş fiyatları getirilerinin volatilitesini açıklamakta olup bu parametrelerin %5 güven seviyesinde her ikisi de anlamlı olduğu için katsayıların toplamı alındığında 0,98 sonucu çıkmaktadır. 1 sayısına çok yakın olan bu sonuç gümüş fiyatı getirilerinde yoğun volatilite kümelenmeleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca gümüş fiyatları getirilerinde volatilite kalıcı ve sürekli etkilere sahiptir. A(2,2), G(2,2) parametreleri BİST Madencilik Endeksi volatilitesini açıklamakta olup bu parametrelerin %5 güven seviyesinde her ikisi de anlamlı olduğu için katsayıların toplamı alındığında 0,96 sonucu çıkmaktadır. 1 sayısına çok

yakın olan bu sonuç BİST maden endeksi getirilerinde yoğun volatilitate kümelenmeleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca BİST Madencilik Endeksinde volatilitate kalıcı ve sürekli etkilere sahiptir.

A(2,1), G(2,1) parametreleri de gümüş fiyatları getirilerinin volatilitatesinin BİST Madencilik Endeksi volatilitesine etkisini ölçmektedir. İlgili tablo sonuçlarına göre %5 güven seviyesinde A(2,1) parametresi anlamsız olup, G(2,1) parametresi anlamlıdır. G(2,1) parametresinin katsayısı -0,65 çıkmış olup bu sonuca göre gümüş fiyatları getirilerinin volatilitelerini artıran % 1'lik bir şok, bir sonraki işlem günü BİST Madencilik Endeksi volatilitelerini % 0,65 oranında azaltmaktadır. Buna göre gümüş fiyatlarından BİST Madencilik Endeksine doğru bir volatilitate etkileşimi bulunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Altın ve gümüş uzun zamandır değerli metaller olarak zihinlerde yer edinmiş olup, ödemeler dengesinde kullanılan ve yatırımcıların çok ilgisini çeken kavramlardır. Altın ve gümüşün fiyatlarında meydana gelen değişimler yatırımcılar tarafından kısa ve uzun dönemli yatırım aracı olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Altın gerek ülke ekonomilerinde gerekse küresel dünya ekonomilerinde güvenli liman kavramı ile kendisini bağdaştırmıştır. Ayrıca altın hane halkında, işletmelerde ve devletlerde bir zenginlik ölçüsü olarak karşılık bulmaktadır. Finansal piyasalarda önemli bir işlem hacmine sahip olan altın ve gümüş, makroekonomik değişkenler içinde yer alarak birçok finansal enstrümanı da etkilemektedir. Bu çalışmada altın ve gümüş fiyat getiri volatilitelerinin BİST Madencilik Endeksi fiyat getiri volatilitesine etki düzeyi amaçlanmıştır. Çalışmada ilk olarak araştırmanın modeli kurulmuş olup daha sonra tanımlayıcı istatistikler, birim kök testi yapılmış ve ilgili değişkenler arasındaki volatiliteleri ölçmek amacıyla çok değişkenli GARC yöntemlerinden Diagonal VECH GARCH modeli kullanılmıştır. İlgili literatür incelendiğinde altın ve gümüş getirilerindeki volatilitate yayılımının BİST Madencilik Endeksi volatilitesine etki düzeyinin Diagonal VECH GARCH modeli kullanarak araştırılmasına rastlanılmamıştır. Bu yüzden çalışmanın özgünlük sunabileceği ve literatüre katkı sağlaması düşünülmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre altın fiyatı getirilerinde, gümüş fiyatı getirilerinde ve BİST Madencilik Endeksi getirilerinde yoğun volatilitite kümelenmeleri olduğu ve bu değişkenlerdeki volatilitenin kalıcı ve sürekli etkilere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Altın fiyatlarının volatilitelerini artıran % 1'lik bir şok, bir sonraki işlem günü BİST Madencilik Endeksi volatilitelerini % 0,88 oranında azaltmaktadır. Buna göre altın fiyatlarından BİST Madencilik Endeksine doğru bir volatilitite etkileşimi bulunmaktadır. Ayrıca gümüş fiyatlarının volatilitelerini artıran % 1'lik bir şok, bir sonraki işlem günü BİST Madencilik Endeksi volatilitelerini % 0,65 oranında azaltmaktadır. Buna göre gümüş fiyatlarından BİST Madencilik Endeksine doğru bir volatilitite etkileşimi bulunmaktadır.

Çalışmada elde edilen sonuçların, BİST Madencilik Endeksi hisse senedini elinde bulunduran ve yatırım yapmak isteyen yatırımcılara, ilgili şirketlere ve diğer ilgili unsurlara yatırım kararı konusunda yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma, bağımsız değişken olarak farklı metaller ve değişik makroekonomik faktörler eklenmek suretiyle, aynı zamanda bağımlı değişkenlerin de farklılaştırılmasıyla yeni yapılacak araştırmalar için yol gösterici olabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Analysis of Volatility Interaction between Gold,
Silver and BIST Mining Index Returns with
Diagonal VECH GARCH Model**

*

Hüseyin Başar Önem

Isparta Uygulamalı Bilimler University

While gold is a financial asset that has been used as an investment tool for a long time and attracts the attention of investors, silver has been attracting more and more investors' attention in recent years and is included in their portfolios. The interaction between financial investment instruments is increasing rapidly both in national economies and in global financial markets, and there is an important relationship between these instruments. In this study, it is aimed to determine the volatility spillover effect between gold and silver price returns and BIST Mining Index returns by econometric methods. For this purpose, after the introductory part, where the theoretical information of the study is given, the literature section, which includes the national and international literature review, which examines the relations between the returns of gold and silver prices and the returns of the BIST Mining Index, has been created. Then, the method to be used in the analysis was mentioned, and finally the study was completed with the research findings and the conclusion part.

In the study, which investigates the interaction and transfer of volatility between the BIST Mining Index operating in Borsa Istanbul and the gold and silver price returns, the daily closing values of the relevant indices for the periods 01.02.2017-01.02.2021 were used.

For this purpose the daily prices of gold and silver were obtained from the Central Bank EVDS (Electronic Data Distribution System), and the BIST mining index prices were obtained from the Finnet 2000 Plus database. In addition, return series of all variables were created.

When the descriptive statistics of the returns of the price indices of gold, silver and BIST Mining Index are examined, it is seen that gold, silver and BIST Mining Index have an average very close to zero.

Standard deviation values were 135% for gold returns, 230% for silver returns and 355% for BIST Mining Index returns.

In order for the variables used in the study to be stationary, unit root tests are performed. If a data contains a unit root, it means that the data is not stationary. According to Augmented Dickey-Fuller unit root test results, it is seen that gold, silver and BIST Mining Index variables are stationary at level values. After the unit root test, the appropriate lag lengths of the series were determined according to the Akaike information criterion, and the appropriate lag lengths of the Gold and BIST Mining Index were determined as 2 and the appropriate lag lengths of the Silver and BIST Mining Index were determined as 1.

According to the results of the Diagonal VECH GARCH model estimated for the returns of the Gold and BIST Mining Index, the parameters $C(1,1)$, $C(2,1)$, $C(2,2)$ represent a fixed number. Parameters $A(1,1)$ and $G(1,1)$ explain the volatility of gold prices, and since both of these parameters are significant at the 5% confidence level, when the coefficients are summed, the result is 0.98. This result, which is very close to the number 1, shows that there are intense volatility clusters in gold price returns. In addition, volatility in gold prices has permanent and continuous effects. $A(2,2)$, $G(2,2)$ parameters explain the volatility of the BIST Mining Index, and since both of these parameters are significant at the 5% confidence level, the result is 0.96 when the coefficients are summed. This result, which is very close to 1, shows that there are intense volatility clusters in the BIST Mining Index returns. In addition, volatility has permanent and continuous effects in the BIST Mining Index. $A(2,1)$, $G(2,1)$ parameters also measure the effect of the volatility of gold price returns on the BIST Mining Index volatility. According to the results of the related table, the $A(2,1)$ parameter is meaningless at the 5% confidence level, and the $G(2,1)$ parameter is significant. The coefficient of the $G(2,1)$ parameter is -0.88, and according to this result, a 1% shock that increases the volatility of gold price returns reduces the BIST Mining Index volatility by 0.88% on the next trading day. Accordingly, there is a volatility interaction from gold prices to BIST Mining Index.

According to the results of the Diagonal VECH GARCH model estimated for the Silver and BIST Mining Index returns, the parameters $C(1,1)$, $C(2,1)$, $C(2,2)$ represent a fixed number. Parameters $A(1,1)$ and

G(1,1) explain the volatility of silver price returns, and since both of these parameters are significant at the 5% confidence level, when the coefficients are summed, the result is 0.98. This result, which is very close to the number 1, shows that there are intense volatility clusters in silver price returns. In addition, volatility has permanent and continuous effects on the returns of silver prices. A(2,2), G(2,2) parameters explain the BIST Mining Index volatility and since both of these parameters are significant at the 5% confidence level, when the coefficients are summed, the result is 0.96. This result, which is very close to the number 1, shows that there are intense volatility clusters in the BIST mining index returns. In addition, volatility has permanent and continuous effects in the BIST Mining Index. A(2,1), G(2,1) parameters also measure the effect of volatility of silver price returns on BIST Mining Index volatility. According to the results of the relevant table, the A(2,1) parameter is meaningless at the 5% confidence level, and the G(2,1) parameter is significant. The coefficient of the G(2,1) parameter is -0.65, and according to this result, a 1% shock that increases the volatility of silver prices returns reduces the BIST Mining Index volatility by 0.65% on the next trading day. Accordingly, there is a volatility interaction from silver prices to BIST Mining Index.

It is thought that the results obtained in the study can help investors who hold BIST Mining Index stocks and want to invest, related companies and other relevant elements in their investment decision. In addition, this study can be a guide for new researches by adding different metals and different macroeconomic factors as independent variables, and also by differentiating the dependent variables.

Kaynakça / References

- Aijaz, U., Faisal, M. ve Meraj, S. (2016). Impact of oil and gold prices on stock market index. *Journal of Business Strategies*, 10(2), 69–84.
- Baig, M. M., Shahbaz, M., Imran, M., Jabbar, M. ve Ain, Q. U. (2013). Relationship between gold and oil prices and stock market returns. *Acta Universitatis Danubius*, 9(5), 28-39.

- Başarır, Ç. (2019). Altın ve hisse senedi getirileri arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 475-490.
- Bhunja, A. (2013). Cointegration and causal relationship among crude price, domestic gold price and financial variables: An evidence of BSE and NSE. *Journal of Contemporary Issues in Business Research*, 2(1), 1-10.
- Bozkurt, H. (2009). M-GARCH modellerinin karşılaştırmalı analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 126 – 145.
- Cicioğlu, Ş., Eraslan, B. ve Torun, P. (2018). Türkiye’de altın fiyatlarını belirleyen faktörler. *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1551-1560.
- Ciner, C. (2001). On the long run relationship between gold and silver prices a note. *Global Finance Journal*, 12, 299 – 303.
- Deniz, D., Okuyan, H. A. ve Sakarya, Ş. (2018). Kıymetli madenlerin portföy çeşitlendirme katkısı: BİST uygulaması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 366-382.
- Elmastaş, Gültekin, Ö. ve Aktürk Hayat, E. (2016). Altın fiyatını etkileyen faktörlerin VAR modeli ile analizi: 2005-2015 dönemi. *Ege Akademik Bakış*, 16(4), 611-625.
- Engle, R. F. ve Kroner, K. F. (1995). Multivariate simultaneous generalized ARCH. *Econometric Theory*, 11, 122-150.
- Erdoğan, S. ve Bozkurt, H. (2009). Türkiye’de cari açığın belirleyicileri: MGARCH modelleri ile bir inceleme. *Maliye Finans Yazıları*, 23(84), 135-172.
- Erol, A. F. ve Aytekin, S. (2020). Altın fiyatlarını etkileyen faktörlerin nedensellik analizi ile incelenmesi. *International Congress of Management, Economy and Policy Proceedings Book, (ICOMEPE’20)*, 77-89.
- Eyüboğlu, K. ve Eyüboğlu, S. (2016). Metal fiyatları ile BİST-madencilik endeksinde işlem gören hisse senetleri arasındaki ilişkinin test edilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 130-141.
- Gazel, S. (2018). Değerli metaller ve makroekonomik değişkenler: Türkiye için bir Fourier eşbütünleşme testi uygulaması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 527-542.
- Gopal, S. ve Munusamy, J. (2016). Causal relationship between gold, crude oil & us dollar rates and S&P BSE 100 in India: An experimental study. *International Journal of Financial Management Volume*, 6(2), 41-50.

- Gökalp, B. T. (2019). Hisse senedi getirileri ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki: Diyagonal Vech modeli üzerinden bir değerlendirme. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 139-150.
- Harper, A., Jin, Z., Sokunle, R. ve Wadhwa, M. (2013). Price volatility in the silver spot market: an empirical study using Garch applications. *Journal of Finance and Accountancy*, 1(1), 1-11.
- Karabacak, M., Meçik, O. ve Genç, E. (2014). Koşullu değişen varyans modelleri ile BİST 100 endeksi getirisi ve altın getiri serisi volatilitesinin tahmini. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(1), 79-90.
- Mahato, P.K. ve Attar, V. (2014). Prediction of gold and silver stock price using ensemble models. *IEEE International Conference on Advances in Engineering & Technology Research, Dr. Virendra Swarup Group of Institutions, Unnao, India*, 1-4.
- Patel, S. (2012). The effect of macroeconomic determinants on the performance of the Indian stock market. *NMIMS Management Review*, XXII, 117-127.
- Senaviratna, N. A. M. R. ve Cooray, T.M.J.A. (2017). Forecasting gold prices in Sri Lanka using generalized autoregressive conditional heteroskedasticity approach. *International Research Journal of Natural and Applied Sciences*, 4(7), 99-110.
- Shaique, M., Aziz, A. ve Herani, G. M. (2016). Impact of gold prices on stock exchange market: A case of Karachi stock exchange market of Pakistan. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 4(1), 60-63.
- Songül, H. (2010). *Otoregresif koşullu değişen varyans modelleri: Döviz kurları üzerine uygulama*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, Ankara, 1-68.
- Sverdrup, H., Koca, D. ve Ragnarsdottir, K.V. (2014). Investigating the sustainability of the global silver supply, reserves, stocks in society and market price using different approaches. *Resources, Conservation and Recycling*, 83, 121-140.
- Şencan, İ. (2017). BİST altın endeksi oynaklığı analizi ve performans ölçümü. *Maliye Finans Yazıları*, 107, 9-24.
- Vveinhard, J., Streimikiene, D., Ahmed, R. R., Ghauri, S. P, ve Ashraf, M. (2017). Asymmetric influence of oil and gold prices on Baltic and South Asian stock markets: Evidence from Johansen cointegration and ARDL approach. *Acta Montanistica Slovaca*, 22(4), 422-438.

Yaman, S.ve Korkmaz, T. (2020). Döviz kurları ile BİST turizm endeksi getirileri arasındaki volatilite yayılım etkisinin belirlenmesi. *Business and Economics Research Journal*, 11(3), 681-702

<https://www.finnet2000.com/f2000plus/EndeksAnaliz/Endeks/GecmiseDonukKapanislar/XMADN> 25.02.2021

<https://evds2.tcmb.gov.tr/> 15.02.2021

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Önem, H. B. (2021). Altın, gümüş ile BİST madencilik endeksi getirileri arasındaki volatilite etkileşiminin diagonal VECH GARCH Modeliyle analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6220-6240. DOI: 10.26466/opus. 905547.

Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.930223

*

Ertuğrul Sahin*- Kurtman Ersanlı**

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Amasya/Türkiye

E-Posta: ertugrulsahin@amasya.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3341-8887](https://orcid.org/0000-0003-3341-8887)

**Prof. Dr., Özel Hürriyet Yıldız Okulları, Samsun/Türkiye

E-Posta: kurtmanersanli@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0135-0566](https://orcid.org/0000-0003-0135-0566)

Öz

Bu çalışmada ergenler için bir benlik algısı ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda beş farklı araştırmayla ölçeğin kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği, iç tutarlılığı, test-tekrar test güvenilirliği gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen kapsam geçerliliği çalışması sonucunda 96 maddelik bir taslak form oluşturulmuştur. Bu taslak form üzerinde gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analiziyle de ölçeğin genel benlik algısı, fiziksel benlik algısı, akademik benlik algısı, sosyal benlik algısı ve aile benlik algısı boyutlarından oluşan beş faktörlü bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Bu beş faktörlü yapı farklı bir lise öğrencisi örnekleminde doğrulayıcı faktör analizi ve açımlayıcı yapısal eşitlik modellemesi analizleriyle (Set-ESEM) de doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ölçek alt boyutlarının ve ölçeğin tamamının yüksek düzeyde iç tutarlılığa ve iyi düzeyde test-tekrar test güvenilirliğine sahip olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği'nin lise öğrencilerinin benlik algılarının ölçülmesinde kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. İlerleyen araştırmalarda ölçeğin yordama geçerliliği, eş değer ölçekler ve aykırı ölçekler geçerliliği incelenebilir. Ayrıca ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ortaokul öğrencilerinden oluşan bir ergen örnekleminde tekrarlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik Algısı, Ergenler, Geçerlilik, Güvenilirlik.

¹ Bu makale Prof.Dr. Kurtman ERSANLI danışmanlığında yürütülen ‘Akılcı duygusal davranışçı yaklaşıma dayalı bir psikoeğitim programının ergenlerin benlik algısına etkisi’ isimli doktora tez çalışmasında geliştirilen ölçeğin özetidir.

Development of Self-Perception Scale for Adolescents

*

Abstract

The aim of this study is to develop a self-perception scale for adolescents. In line with this purpose, content validity, construct validity, internal consistency, and test-retest reliability of the scale were carried out across five different studies. As a result of the content validity study, a 96-item draft form was created. Results of the exploratory factor analysis suggested that the scale has a five-factor structure consisting of general self-perception, physical self-perception, academic self-perception, social self-perception, and family self-perception. This five-factor structure was confirmed by confirmatory factor analysis and exploratory structural equation modeling analysis (Set-ESEM) in a different sample of high school students. Results of the reliability analyses of the scale also suggested that subscales and total scale had a high level of internal consistency and acceptable temporal stability. Consequently, results of five studies suggest that the Self Perception Scale for Adolescents is a valid and reliable scale that can be used to measure multidimensional self-perception of high school students. Future studies can examine, the predictive, concurrent, and divergent validity of the scale. Moreover, the validity and reliability studies of the scale can be repeated in an adolescent sample consisting of middle school students.

Keywords: *Self-Perception, Adolescents, Validity, Reliability.*

Giriş

Bireyin bir bütün olarak benliğine yönelik olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri olarak tanımlanabilecek benlik algısının öğrencilerin sağlıklı bir kişilik gelişimi göstermelerinde önemi büyüktür (Ersanlı, 2012). Bireyin aile ve arkadaşları ile ilişkilerinde, gelecekle ilgili kararlarında, meslek seçiminde, okulda ve hayattaki başarısında, çevreye uyumunda ve ruh sağlığı üzerinde benlik algısının önemli bir rol oynadığı günümüzde kabul edilen bir gerçektir. Alan yazınında gerçekleştirilen araştırmalar olumlu benlik algısına sahip bireylerin akademik başarısının, başa çıkma becerilerinin, sosyal ve kişilerarası ilişkilerinin daha iyi olduğunu; diğer taraftan olumsuz benlik algısına sahip bireylerinse kendine yabancılaşma, sosyal kaygı, depresyon, yalnızlık, intihar, çocuk suçluluğu, madde bağımlılığı gibi bir dizi istenmeyen davranışları ve ruhsal rahatsızlıkları yaygın biçimde yaşadığını göstermektedir (Denissen, Zarrett ve Eccles, 2007; Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt ve Caspi, 2005; Huang, 2011; Pietsch, Walker ve Chapman, 2003; Robins, Hendin ve Trzesniewski, 2001; Zeigler-Hill, 2011).

Çocuk ve ergenlerde görülen bir dizi olumsuz davranışın ve bunlarla ilişkili olabilecek risk faktörlerinin azaltılmasında benlik algısının önemli bir rolü vardır. Bu nedenle, olumlu benlik algısının geliştirilmesi çağdaş eğitim sistemlerinin başlıca amaçlarından biridir (Korkut Owen, 2015). Ayrıca, ülkelerin eğitim programları ve politikaları doğrultusunda öğrencilerin olumlu bir benlik algısı geliştirmesine yönelik önleyici müdahaleler, ruh sağlığı çalışanları ve diğer toplumsal kuruluşlar tarafından desteklenmektedir (Korkut Owen, 2015).

Gerçekleştirilen araştırmalar çocukluk ve ergenlik döneminde ruh sağlığı problemlerinin yaygın olduğunu göstermektedir (Bor, Dean, Najman ve Hayatbakhsh, 2014; Kieling ve diğerleri, 2011). Bu ruh sağlığı problemlerinin tedavi edilmediği durumlarda; ergen suçluluğu, madde kötüye kullanımı, riskli cinsel davranışlar, okul bırakma, aile işlevlerinde bozulma, kendine zarar verme ve yetişkinlik yıllarında ruh sağlığı problemlerinin tekrar yaşanması gibi bir dizi istenmeyen durumlara yol açabileceğini göstermektedir (Angold ve diğerleri, 1998; Glied ve Pine, 2002; Merikangas ve diğerleri, 2010). Gerçekleştirilen araştırmalar bireylerin benlik

algısının aynı zamanda depresyon, yeme bozuklukları, kaygı bozuklukları başta olmak üzere çok sayıda farklı ruh sağlığı problemiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Zeigler-Hill, 2011, 2013). Bu nedenle öğrencilerin benlik algılarının ölçülmesi hem ruh sağlığı problemlerinin hem de benlik algılarıyla ilgili problemlerin belirlenmesinde ve önlenmesinde kritik bir öneme sahiptir.

Araştırmacılar, bireylerin benlik algılarının bir bütün olarak değerlendirilmesi yerine çok boyutlu olarak ölçülmesinin bireylerin benliklerindeki güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesine daha iyi bir şekilde yardımcı olabileceğini belirtmektedir (Marsh, Craven ve Martin, 2006). Bu doğrultuda bireylerin benlik algılarının çok boyutlu bir şekilde ölçülmesine yönelik çok sayıda ölçek geliştirildiği alanyazında görülmektedir. Ancak bu ölçekler içerisinde sıklıkla kullanılan ve ülkemizde uyarlama çalışmaları gerçekleştirilen farklı benlik algısı ölçeklerinin tutarlı bir şekilde işlemediği ve belirlenen faktör yapılarının Türk örneklemelerinde benzer olmadığı görülmektedir (Şekercioğlu ve Güzeller, 2011; Yandı ve Köse, 2013; Yıldız ve Fer, 2008). Aynı zamanda Türk kültürü içerisinde sıklıkla kullanılan bazı ölçme araçlarının geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin sınırlı miktarda veri bulunmaktadır (Örn. Benlik Tasarımı Ölçeği). Bu nedenle belirli bir teorik modele uygun, Türk kültürüne özgü, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesinin ergenlerin benlik algısıyla ilgili gerçekleştirilecek araştırmalarda faydalı olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada Shavelson, Hubner ve Stanton (1976) tarafından önerilen çok boyutlu benlik algısı modeli ve DeVellis (2012) tarafından önerilen ölçek geliştirme aşamaları izlenerek ergenler için bir benlik algısı ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma 1: Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği Taslak Formunun Oluşturulması Kapsam Geçerliliği Çalışması

Yöntem

Çalışma Grubu

Uzmanların belirlenmesinde uygun örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi birlikte kullanılmıştır. Uygun örnekleme yönteminde araştırmacı

maliyet ve zaman gibi etkenleri göz önüne alarak araştırma süresinde ulaşabileceği araştırma amacına uygun kişileri araştırmasına dâhil eder. Kartopu örnekleme yönteminde ise araştırmacı çalışmak istediği bireylere ulaştığında bu bireylere gerekli veri toplama araçlarını uygular ve bu bireylerden tavsiye edebileceği benzer durumda olan kişilere kendisini yönlendirmesini ister (Cohen, Manion ve Morrison, 2018). Araştırmacı ilk olarak üniversite ve Millî Eğitim Bakanlığı'nda yukarıdaki kriterleri taşıyan kişilere ulaşmıştır. Daha sonra bu uzmanlardan kendisini yukarıda belirtilen niteliklere sahip diğer uzmanlara yönlendirmesini istemiştir.

Uzman grubunu oluşturan bireylerin %68'i ($n=17$) kadın ve %32'si ($n=8$) erkektir. Uzman bireylerin yaş aralıkları 24 ile 62 arasında değişmekte olup ortalama yaşları 32.76'dır (S.s: 9.21). Bu bireylerin %76'sı ($n=19$) psikolojik danışma ve rehberlik, %12'si ($n=3$) psikoloji, %8'i ($n=2$) çocuk gelişimi, %4'ü ($n=1$) psikiyatri alanında uzmandır. Eğitim durumları bakımından %56'sı ($n=3$) üniversite mezunu, %12'si ($n=3$) yüksek lisans öğrencisi, %8'i ($n=2$), yüksek lisans mezunu, %8'i ($n=2$) doktora öğrencisi, %16'sı ($n=4$) doktora mezunudur. Uzmanların mesleki deneyimleri 1 ile 42 yıl arasında değişmekte olup, ortalama mesleki deneyimleri 9.78 (S.s: 9.60) yıldır.

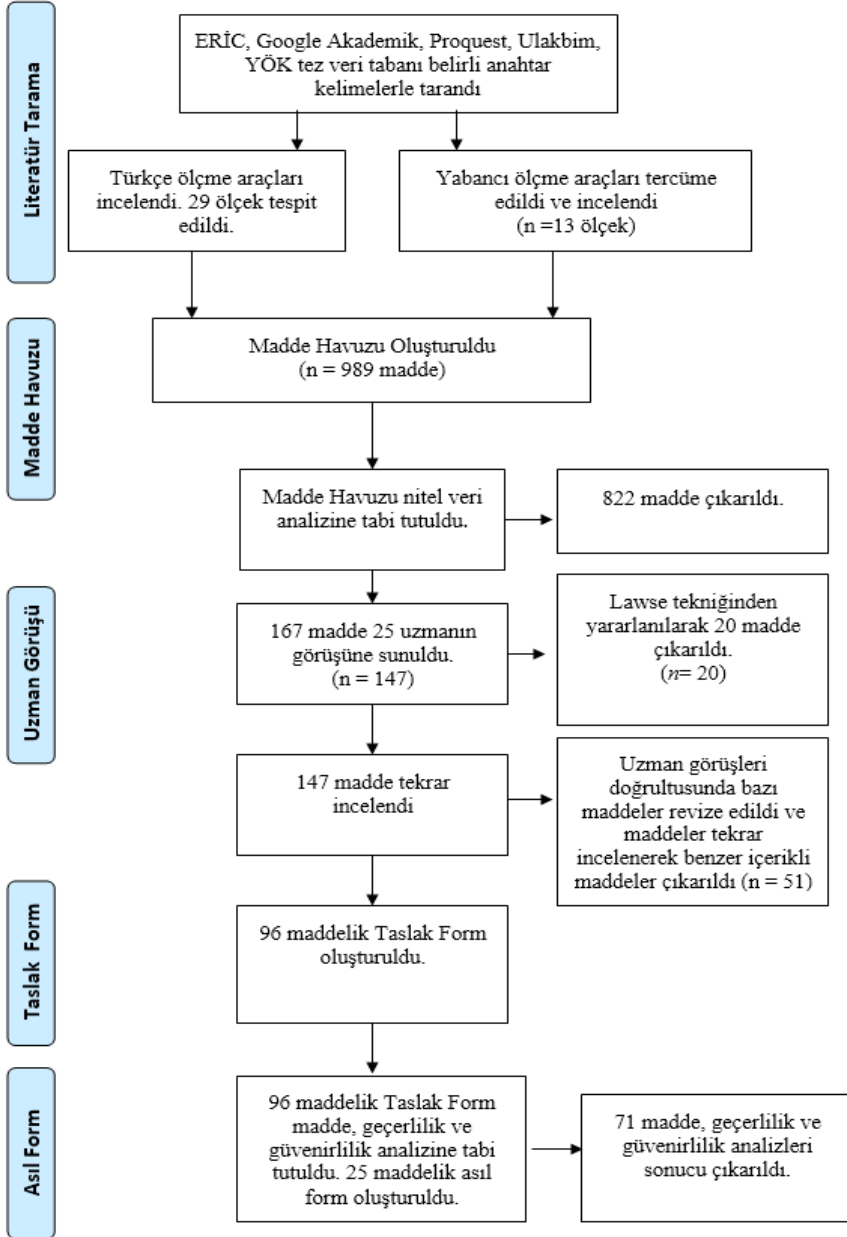
Veri Toplama Araçları

Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği Taslak Formu: Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği Taslak Formunun oluşturulmasında ilk olarak ölçek alt boyutları işevuruk tanımları yapılmış ve sonrasında madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunun oluşturulmasında ölçeğin alt boyutlarıyla ilişkili olabilecek ülkemizde ve yurt dışında geliştirilmiş ölçme araçlarından yararlanılmıştır. Ölçek alt boyutlarının çoğu benlik algısı ölçeğinde ortak olarak bulunan genel benlik algısı, akademik benlik algısı, fiziksel benlik algısı, sosyal benlik algısı ve aile benlik algısı alt boyutlarından oluşması planlanmıştır ve bu boyutların işevuruk tanımları yapılmıştır. Ülkemizde geliştirilmemiş olan toplam on üç ölçeğin çeviri işlemi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Madde havuzunun oluşturulmasında 42 farklı ölçekten genel benlik algısı, akademik benlik algısı, fiziksel benlik algısı, sosyal benlik algısı ve aile benlik algısı ölçeği için uygun olabilecek maddeler yazılarak her bir alt ölçeğe ait madde havuzu oluşturulmuştur.

Madde havuzunda sırasıyla genel benlik algısını ölçmeye yönelik 187, akademik benlik algısını ölçmeye yönelik 195, fiziksel benlik algısına ilişkin 178, sosyal benlik algısına ilişkin 231, aile benlik algısına ilişkin 198 madde bulunmaktadır. Her bir alt boyutta, ilgili maddeler nitel veri analizi programı QDA Miner 4.11 (Provalis Research, 2011) aracılığıyla incelenmiştir. Bu programda benzer içeriğe sahip olan maddeler gruplandırılmış ve herhangi bir gruba girmeyen maddeler çıkarılmıştır. Bu işlem sonucunda geriye 167 madde kalmıştır. Bu 167 maddeyle kapsam geçerliliği çalışması gerçekleştirilmiştir. Ölçek geliştirme sürecinin grafiksel gösterimi Şekil 1’de yer almaktadır.

Prosedür ve İstatistiksel Analiz

Araştırma için gerekli izinler Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan alınmıştır. Uzmanlara ait görüşler Ekim 2015-Ocak 2016 tarihleri arasında toplanmıştır. Uzmanların görüşleri toplanmasından sonra her bir uzmana ait veriler SPSS 23 programına aktarılmış ve bu programda istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Kapsam geçerlilik oranlarının belirlenmesinde Lawshe (1975) tarafından önerilen formül kullanılmıştır. Bu formül madde gerekli diyen uzman sayısının maddeye görüş bildiren uzman sayısının yarısına bölünmesiyle elde edilen değer bir eksiğidir. Örneğin, taslak ölçekte yer alan maddelerden biri olan “Önemli biriyim.” ifadesinin genel benlik algısı alt boyutuna uygunluğunu değerlendiren 25 uzmandan 19’u bu maddeyi gerekli olarak değerlendirmiş, beş uzman yararlı ama yetersiz olarak değerlendirmiş, bir uzman ise gereksiz olarak değerlendirmiştir. Yukarıda sözü edilen formül kullanılarak kapsam geçerliliği oranı hesaplandığında bu oranın 0.52 olduğu görülmüştür. Uzman görüşüne sunulan 167 madde için bu formül kullanılarak kapsam geçerlilik oranları hesaplanmıştır. Daha sonra bu kapsam geçerlilik oranları minimum kapsam geçerlilik ölçütü değerleri ile karşılaştırılmış ve çıkarılması gereken maddeler belirlenmiştir.

Şekil 1. EİBAÖ Geliştirme Aşamaları

Bulgular

Lawshe'ye (1975) göre minimum kapsam geçerlilik ölçütü 25 uzman için .37'dir (Veneziano ve Hooper, 1997). Bu değer in altında kapsam geçerlilik değerlerine sahip genel benlik algısı ölçeğinde yedi madde, akademik benlik algısı ölçeğinde sekiz madde, fiziksel benlik algısı ölçeğinde iki madde, sosyal benlik algısı ölçeğinde iki madde, aile benlik algısı ölçeğinde bir madde taslak ölçekten çıkarılmıştır. Geliştirilen ölçme aracı birden fazla alt boyuta sahip olduğunda her bir alt boyut için kapsam geçerlilik indeksleri hesaplanmaktadır (Lawshe, 1975; Veneziano ve Hooper, 1997). Genel benlik algısı alt ölçeği için kapsam geçerlilik indeksi .64, akademik benlik algısı ölçeği için .74, fiziksel benlik algısı ölçeği için .74, sosyal benlik algısı ölçeği .74, aile benlik algısı ölçeği için ise .73 olduğu bulunmuştur. Lawse tekniğinden yararlanılarak 20 maddenin çıkarılmasından sonra toplamda madde havuzunda 147 maddenin kaldığı görülmüştür. Taslak formada çok sayıda madde bulunduğundan, yeterli kapsam geçerlilik oranına sahip ancak uzmanlar tarafından revize edilmesi önerilen maddelerinde ölçek formundan çıkarılmasına karar verilmiş ve bu işlem sonucunda 96 maddeden oluşan Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği Taslak Formu (EİBAÖTF) oluşturulmuştur.

Çalışma 2: EİBAÖTF Açımlayıcı Faktör Analizi

Yöntem

Çalışma Grubu

Doksan altı maddeden oluşan form uygun örnekleme yoluyla seçilen 405 öğrenciden oluşan ilk çalışma grubuna uygulanmıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler Amasya ilinde yer alan bir liseye devam etmektedir. Öğrencilerin tamamı erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 13 ile 19 arasında değişmekte olup ortalama yaşları 15.77'dir (S.s: 1.19). Öğrencilerin 173'ü (%43) dokuzuncu sınıf öğrencisiyken, 82'si (%20) 10. sınıf, 69'u 11. sınıf (%17), 78'i (%19) 12. sınıf öğrencisidir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu form öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve yaşına ilişkin sorular içermektedir.

EİBAÖTF: Taslak form 96 maddeden oluşmaktadır. Taslak ölçekte 30 maddesi tersten kodlanmaktadır. Katılımcılar her bir ölçek ifadesine katılma derecelerini *ok Yanlış*'tan (1), *ok Doğru*'ya (5) uzanan beşli likert tipi bir ölçekte cevaplamaktadır.

Prosedür

Araştırmalar için gerekli tüm izinler Millî Eğitim Bakanlığından alınmuştır. Öğrencilere taslak ölçek sınıf rehber ğretmenlerinin gözetimi ve denetimi altında uygulanmuştır. Uygulamalar gerçekleştirilmeden önce öğrencilere, araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı, toplanan verilerin araştırma amacı dışında kullanılmayacağı, araştırmanın başlangıcında, ortasında ya da sonunda herhangi bir yaptırma uğramadan çekilebilecekleri hakkında bilgi verilmiştir. Tüm ğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Uygulamalar yaklaşık olarak 20 dakika srmuştr.

İstatistiksel analiz

İstatistiksel analizler SPSS 23 ve Factor 9.3 (Lorenzo-Seva ve Ferrando, 2006) istatistiksel analiz programları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin bir kısmı EİBAÖTF maddelerinin tamamını cevaplamamıştır. Kayıp değerler madde düzeyinde %0 ile %3.7 arasında değiştiği görülmüştür. Bu nedenle, sınırlı sayıdaki bu kayıp değerlere açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmeden önce lme ve değerlendirme uzmanları (Graham, 2009; Schlomer, Bauman ve Card, 2010) tarafından açımlayıcı faktör analizi kullanıldığı durumlarda yansız ve etkili bir kayıp değer ataması yöntemi olması nedeniyle tavsiye edilen Beklenti-Maksimizasyon (Expectation-Maximization) algoritması kullanılarak veri atama işlemi gerçekleştirilmiştir. Ancak beklenti-maksimizasyon algoritması kullanıldığında verilerin büyük bir kısmına küsuratlı değer ataması gerçekleştirildiğinden

(Örn: 4.33) ve öğrencilerin küsuratlı bir cevap vermesi mümkün olmadığından en yakın tam sayıya yuvarlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki verilen örnekte atanmış değer olan 4.33 değeri dörde yuvarlanmıştır. Ancak Tabachnick ve Fidell'e (2012) göre kayıp değer veri setinde %5 ve altında olduğunda farklı kayıp değer atama işlemleri (ortalama değer atama, medyan değer atama, çoklu veri atama, regresyona dayalı veri atama) benzer sonuçlar verme eğilimindedir. İkinci olarak, veri setinde tek değişkenli ve çok değişkenli aykırı değerler olup olmadığı incelenmiş ve 57 çok değişkenli aykırı değer tespit edilerek veri setinden çıkarılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2012).

Alan yazını incelendiğinde, geliştirilen ölçeklerin faktör yapılarının belirlenmesinde açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinden yararlanıldığı görülmektedir. Ancak açımlayıcı faktör analizi belirli bir teorik yapı oluşturulması ya da başka bir anlatımla ölçek geliştirme sürecinde kullanılan çok değişkenli bir istatistiktir. Doğrulayıcı faktör analizi ise var olan teorik bir yapının farklı kültürlerde ya da farklı örneklemelerde benzer bir yapıya sahip olup olmadığının değerlendirilmesinde kullanılan çok değişkenli bir istatistiktir (Keith, 2019). Bu nedenle, EİBAÖTF cevapları açımlayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur.

Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesinde teorik çerçeveden, özdeğeri birden büyük faktör sayısı, yamaç birikinti grafiği, paralel analiz ve Veliçer'in en küçük kısmi korelasyon (Map) faktör sayısına karar verme tekniklerinden yararlanılmıştır. Özdeğeri birden büyük faktör sayısı tekniği özdeğeri birden küçük faktörlerin önemsiz miktarda varyansı açıkladığı için sadece özdeğeri birden büyük faktörlerin ölçekte bulunması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım altında yatan temel gerekçe, faktör analizinde başladığında her bir maddenin özdeğeri birdir. Eğer bir faktör analiz başlangıcında her bir maddenin açıkladığı kadar varyans açıklıyorsa bu faktörün açıkladığı varyans yeterlidir. Yamaç-birikinti grafiği yöntemi öz değerleri görsel açıdan inceleyerek ölçekteki faktör sayısını belirlemeyi amaçlamaktadır. Grafikte öz değerlerin belirli bir şekilde kırılma gerçekleştirdiği nokta ölçeğin kaç faktörden oluşabileceğine ilişkin bilgi sağlamaktadır. Paralel analiz tekniği, ölçekteki madde sayısı ve örneklem büyüklüğüyle aynı tesadüfi korelasyon matrisleri oluşturularak bu matrislerden elde edilen ortalama özdeğerleri, ölçekten elde edilen gerçek öz değerlerle karşılaştırmakta, gerçek özdeğeri paralel analiz sonucu elde

edilen öz değerlerden büyük en son öz değer ölçeğin oluşması gereken faktör sayısını belirlemektedir. Velicer'in en küçük kısmi ortalama korelasyon yöntemi ise ölçekte var olan genel faktörlerin, gizil faktörlerle ilişkili olduğunu ve bu gizil faktörlerin ölçekteki son faktöre kadar kısmi korelasyon gösterdiğini ileri sürmektedir. Başka bir ifadeyle Velicer's Map testi, kısmi korelasyonlar en düşük düzeye ulaştığında faktörleri çıkarmayı durdurmaktadır (Cattell, 1966; Horn, 1965; Lorenzo-Seva ve Ferrando, 2006; Lorenzo-Seva, Timmerman ve Kiers, 2011; Velicer, 1976).

Ancak çoğu durumda, araştırmacılar özdeğeri birden büyük faktör sayısını ve yamaç birikinti grafiğinin kullanımını özdeğeri birden büyük faktör sayısı için çok sayıda faktörün çıkarılmasına neden olduğu ve yamaç birikinti grafiği için ise birden fazla noktada kırılma gösterdiğinde yorumlanmasındaki öznellik nedeniyle kullanımını önermemektedir (Baglin, 2014; Costello ve Osborne, 2005). Diğer taraftan araştırmacılar, Velicer Map testi ve paralel analiz tekniği gibi ileri faktör sayısına karar verme tekniklerinin daha doğru sonuçlar verdiği görüşündedirler. Bundan dolayı Velicer Map testi ve paralel analiz tekniği gibi faktör sayısına karar verme tekniklerinin açılımcı faktör analizi sırasında kullanımını önermektedir (Baglin, 2014; Costello ve Osborne, 2005). Bu nedenle bu araştırmada sıklıkla kullanılan özdeğeri birden büyük faktör sayısı ve yamaç birikinti grafiğinin yanı sıra Türkiye'deki psikoloji araştırmalarında kullanımı yaygın olmayan Velicer Map testi ve paralel analizden yararlanılmıştır.

Ölçeğin faktör sayısına karar vermede kullanılan tekniklerin uyuşmaması durumunda, faktör analizi her bir tekniğin önerdiği faktör yapısına sınırlandırılarak analiz gerçekleştirilmiştir ve teorik çerçeveye en uygun olduğu belirlenen faktör yapısıyla analizlere devam edilmiştir. Ölçeğin faktör sayısına karar vermede ölçek maddelerinin yorumlanabilirliği ve maddelerin uyumu bir diğer kriterdir. Yukarıda belirtilen şartlarla birlikte her bir alt boyutta en az dört madde olması (Izquierdo, Olea ve Abad, 2014) ve her bir faktör alt boyutu Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısının .70 ve üzerinde olması şartı oluşturulmuştur. Ölçeğin maddelerinin hangi faktöre ait olduğunu belirlemek amacıyla da madde faktör yük değerlerinin .30 (Field, 2018) ve üzerinde olması ve diğer faktörlerle .10 üzerinde fark olması (Gorsuch, 1983) kriteri kullanılmıştır. Öğrencilerin EİBAÖTF'e verdikleri cevaplar, maksimum olabilirlik yöntemi ve Direk Oblimin ($\gamma=$

0) rotasyon döndürme yöntemiyle açımlayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Direk Oblimin rotasyon yönteminin seçilmesinin nedeni teorik olarak ve daha önce benlik algısıyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda benlik algısı alt boyutlarının birbiriyle ilişkili olduğunun bulunmasıdır (Örn., Fuentes, García, Gracia ve Alarcón, 2015).

Öğrencilerin EİBAÖTF'e verdikleri cevapların faktör analizi için uygun olup olmadığı üç farklı test aracılığıyla incelenmiştir. İlk olarak EİBAÖTF ölçek maddeleri arasında çoklu doğrusallık problemi olup olmadığı ölçek maddelerine ait determinant matrisi değerleri incelenerek belirlenmiştir. Determinant matrisi değerinin 0.00001 değerinin üstünde olması (Field, 2018) ölçek maddeleri arasında çoklu doğrusallık problemi olmadığını göstermektedir. Gerçekleştirilen tüm analizlerde determinant matrisinin bu değer üstünde olduğu görülmüştür. İkincisi ölçek maddelerine ait korelasyon matrisinin birim matrisi olup olmadığının test edilmesidir. Bu amaçla Barlett Küresellik testinden yararlanılmaktadır ve bu testin anlamlı olması ($p < .05$) verilere ait korelasyon matrisinin birim matrisi olmadığını göstermektedir (Field, 2018). Birim matris tüm değişkenlerin kendileriyle korelasyonlarının 1 diğer değişkenlerle korelasyonlarının tamamının 0 olduğu matristir. Örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olup olmadığı ise Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği katsayısı aracılığıyla incelenmektedir ve bu test değerinin faktör analizi gerçekleştirebilmek için minimum .60 ve üstü değerlere sahip olması gerekmektedir (Kaiser, 1974).

Bulgular

Faktör Sayısının Belirlenmesi

Gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda ölçeğin özdeğeri birden büyük 23 faktörden oluştuğu ancak yamaç-birikinti grafiğinin beş ve altı faktörde bir kırılma gösterdiği görülmüştür. Paralel analiz ölçeğin altı faktörden oluşabileceğini belirtirken, Velicer'in MAP testi üç faktörden oluşabileceğini belirtmiştir. Faktör sayısına karar verme testlerinin farklı sonuçlar vermesi nedeniyle ölçek faktör yapısı 3 faktörden 7 faktöre kadar değişen faktörlere zorlanarak bir dizi açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen faktör analizleri sonucunda en yorumlanabilir faktör yapısını beş faktör oluşturduğundan analizlere beş faktörle devam edilmesine karar verilmiştir.

EİBAÖTF Açımlayıcı Faktör Analizi

Barlett Küresellik testinin anlamlı ($\chi^2(4560) = 17179.23, p < .001$) olduğu ve Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği değerinin .91 olduğu görülmüştür. EİBAÖTF faktör analizi için uygun olduğu görüldükten sonra maksimum olabilirlik faktörleştirme ve Direk Oblimin ($\gamma=0$) eğik döndürme rotasyon tekniğiyle bir dizi analiz gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerde madde faktör yük değeri .30'un altında olan maddeler, tasarlanan boyuta yüklenmeyen maddeler ve binişik maddeler sırasıyla çıkarılarak analizler tekrar edilmiştir. Bu analizler sonucunda 25 maddelik asıl form oluşturulmuştur. Tablo 1'de bu formda yer alan maddeler, bu maddelerin madde faktör yük değerleri, boyutların öz değerleri ve açıkladıkları varyans oranları yer almaktadır. Tablo 1'de görüldüğü gibi genel benlik algısı alt ölçeğinin madde faktör yük değerleri .30 ile .66 arasında, fiziksel benlik algısının .37 ile .58 arasında, akademik benlik algısının .31 ile .76 arasında, sosyal benlik algısı .33 ile .67, aile benlik algısı ise .43 ile .66 arasında değişmektedir.

Tablo 1. EİBAÖ açımlayıcı faktör analizi sonuçları

	λ	h^2
Genel benlik algısı (F1)		
Kendimi seviyorum. (M1)	.66	.55
Kendimi değerli hissediyorum. (M6)	.60	.53
Kendimle gurur duyuyorum. (M11)	.56	.49
Kendime saygı duyuyorum. (M16)	.51	.55
Çok sayıda olumlu özelliğim var. (M21)	.30	.37
Özdeğer	8.02	
Açıklanan varyans	32.06	
Fiziksel benlik algısı (F2)		
Yaşıtlarımın çoğundan daha etkileyici bir vücuda sahibim. (M2)	.58	.43
Tanıdığım akranlarımdan çoğundan daha yakışıklıyım/güzelim. (M7)	.50	.29
Yaşıtlarıma göre daha kuvvetli bir fiziksel yapıya var. (M12)	.47	.39
Fiziksel olarak kendimi beğeniyorum. (M17)	.43	.30
Fiziksel olarak çekici bir insanım. (M22)	.37	.39
Özdeğer	1.86	
Açıklanan varyans	7.43	
Akademik benlik algısı (F3)		
Genellikle derslere karşı ilgiliyimdir. (M3)	.76	.58
Öğretmenlerim benim çalışkan bir öğrenci olduğumu düşünür. (M8)	.67	.44
Derslerimin çoğunda başarılıyım. (M13)	.59	.45

Öğretmenlerim tarafından takdir ediliyorum. (M18)	.48	.36
İstediğim yükseköğretim programını kazanacak kadar yetenek sahibiyim. (M23)	.31	.28
Özdeğer	1.46	
Açıklanan varyans	5.84	
Sosyal benlik algısı (F4)		
Arkadaşlarımla birlikteyken kendimi iyi hissediyorum. (M4)	.67	.48
Arkadaşlarımla iyi anlaşırım. (M9)	.65	.54
Arkadaşlarıma duygu ve düşüncelerimi kolaylıkla ifade edebiliyorum. (M14)	.51	.44
Çevremde ihtiyaç duyduğumda destek alabileceğim birçok arkadaşım var. (M19)	.46	.44
Arkadaşlarım bana değer verir. (M24)	.33	.32
Özdeğer	1.17	
Açıklanan varyans	4.70	
Aile benlik algısı (F5)		
Ailemle birlikteyken kendimi iyi hissediyorum. (M5)	.66	.44
Ailemle birlik beraberlik içerisindeyiz. (M10)	.54	.58
Kendi çocuklarım olursa, onları ailemin beni yetiştirdiği gibi yetiştirmek isterim. (M15)	.54	.41
Ailemle iyi anlaşıyorum. (M20)	.49	.38
Mutlu bir aile hayatım var. (M25)	.43	.45
Özdeğer	1.13	
Açıklanan varyans	4.53	

Not: ||.30|| ve altındaki değerler rapor edilmemiştir. λ = Madde faktör yük değeri, h^2 : Açıklanan ortak varyans değeri çıkarılan.

Çalışma 3: EİBAÖ Doğrulamalı Faktör Analizi ve Açıklayıcı Yapısal Eşitlik Modellemesi Analizi

Yöntem

Çalışma Grubu

İkinci çalışma grubunu uygun örnekleme yoluyla seçilen Amasya ilinde bir liseye devam etmekte olan 218 lise öğrencisi oluşturmuştur. Katılımcıların yaklaşık olarak %39 ($n=85$)'u kadın ve %61 ($n=133$)'i erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 14 ile 17 arasında değişmekte olup ortalama yaşları 15.83 (S.s: .75)'tür. Öğrencilerin 82'si (%38) dokuzuncu sınıf öğrencisiyken, 125'i (%57) 10. sınıf, 11'i 11.sınıf (%5) öğrencisidir.

Veri toplama araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu form öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, sınıf düzeyi hakkında bilgi edinmeye yönelik olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

EİBAÖ: Öğrencilerin farklı boyutlardaki benlik kavramını ölçek amacıyla EİBAÖ kullanılmıştır. Ölçek katılımcıların benlik algısını genel, fiziksel, akademik, sosyal ve aile benlik algısı alanlarında değerlendirmesini amaçlamaktadır. Ölçeğin her bir alt boyutunda beş madde bulunmakta olup katılımcılar ölçek ifadesine katılma derecelerini *Çok Yanlış*'tan (1), *Çok Doğru*'ya (5) uzanan beşli Likert tipi bir ölçekte cevaplamaktadır. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınabilecek puanlar 5 ile 25 arasında değişmektedir. Ölçekte her bir alt boyuttan alınan puanların yüksekliği, bireyin o alt boyuta ilişkin benlik algısının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Prosedür

Öğrencilere Kişisel Bilgi Formu ve EİBAÖ veri toplama aracı birlikte uygulanmıştır. Uygulamalar sınıf rehber öğretmenlerinin gözetimi ve denetimi altında normal ders saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere, araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı, toplanan verilerin araştırma amacı dışında kullanılmayacağı, araştırmanın başlangıcında, ortasında ya da sonunda herhangi bir yaptırıma uğramadan çekilebilecekleri hakkında bilgi verilmiştir. Tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Uygulamalar yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür.

İstatistiksel analiz

Tüm istatistiksel analizler SPSS 23 ve Mplus 7.4 (Muthén ve Muthén, 1998-2012) programında gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucu elde edilen beş faktörlü yapısının yeni bir örnekleme benzer olup olmadığını test etmek amacıyla hem doğrulayıcı faktör analizi hem de açımlayıcı yapısal eşitlik modellemesi (ESEM) analizleri gerçekleştirilmiştir. Sınırlı sayıda kayıp değere, birinci araştırmaya benzer şekilde ilk olarak beklenti-maksimizasyon algoritması kullanarak veri atama işlemi gerçekleştirilmiş ve sonrasında en yakın tam sayıya yuvarlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Veri setindeki tek değişkenli ve çok değişkenli aykırı değerler Tabachnick ve Fidell'in (2012) önerileri doğrultusunda incelenmiştir.

Bu inceleme sonucunda üç tek değişkenli, 18 çok değişkenli aykırı değer veri setinden çıkarılmıştır.

Katılımcıların EİBAÖ maddelerine verdikleri cevaplar ortalamaya ve varyansa göre düzeltilmiş ağırlıklandırılmış en küçük kareler (mean and variance adjusted weighted least squares [WLSMV]) model tahmin yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir (Beauducel ve Herzberg, 2006; Finney ve DiStefano, 2013). Araştırmacılar, doğrulayıcı faktör analizinde sıklıkla kullanılan maksimum olabilirlik tahmin yönteminin, normal dağılım göstermeyen ya da sınırlı sayıda cevaplama kategorisine sahip, sıralama tipi ölçek maddeleriyle kullanıldığında doğru olmayan sonuçlar verebileceğini belirtmektedir (Beauducel ve Herzberg, 2006; Finney ve DiStefano, 2013).

Araştırmalar, WLSMV tahmin yönteminin sınırlı sayıda cevaplama kategorisine sahip Likert tipi ölçeklerde ve normal dağılım göstermeyen ve küçük örneklem büyüklüklerinde daha iyi performans sergilediğini, daha doğru madde faktör yük değerleri tahminleri ve daha doğru uyum iyiliği indekslerine sahip olduğunu göstermektedir (Beauducel ve Herzberg, 2006; Rhemtulla, Brosseau-Liard ve Savalei, 2012). Bu bağlamda, EİBAÖ maddelerinin sınırlı sayıda cevaplama kategorisine sahip, Likert tipi ölçek maddelerinden oluşan bir ölçek olduğu dikkate alınarak bu araştırmada WLSMV tahmin yöntemi kullanılmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizlerinde test edilen modelin verilerle uyumu uyum iyiliği indeksleri aracılığıyla test edilmektedir. Bu araştırmada modellerin test edilmesinde, Ki-kare (χ^2), düzeltilmiş ki-kare değeri (ki-karenin serbestlik derecesine oranı [χ^2/sd]), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Tucker-Lewis Index (TLI), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA), Ağırlıklandırılmış Hataların Ortalama Karekökü (WRMR) uyum iyiliği indeksleridir.

Ki-kare (χ^2) uyum iyiliği indeksi örneklem kovaryans/korelasyon matrisi ile model tarafından oluşturulan kovaryans/korelasyon matrisi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmektedir. Anlamsız bir χ^2 değeri ($p > .05$) gözlenen ve oluşturulan korelasyon/kovaryans matrisi arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Ancak χ^2 istatistiği büyük örneklemelerde ve tahmin edilen değişken sayısı fazla olduğunda (karmaşık modellerde) model veri uyumu belirgin bir şekilde kötü olmasa da anlamlı olma eğilimindedir. Ki-kare (χ^2) değerinde belirli bir

değer önerilmemekle birlikte düşük χ^2 değerleri model veri uyumunda artışa işaret etmektedir (Dattalo, 2013). Araştırmacılar, χ^2 testinin bilinen sınırlılıkları nedeniyle χ^2 değerine bir düzeltme yapılarak rapor edilmesini önermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012; Wheaton, Muthen, Alwin ve Summers, 1977). Ki-kare değerinin model serbestlik derecesine (χ^2/sd) bölünerek elde edilen bu düzeltme değeri düzeltilmiş χ^2 değeri olarak isimlendirilmektedir. Doğrulayıcı faktör analizlerinde kullanılan uyum iyiliği indekslerinde iyi ya da mükemmel uyumu ifade eden değerler üzerinde araştırmacılar arasında bir görüş birliği olmamasına rağmen, sd oranının 2'den yüksek ancak 5'ten düşük olması ($2 < \chi^2 /sd \leq 5$) kabul edilebilir uyuma, 2 ve altı değerler ($2 \geq \chi^2 /sd$) mükemmel uyuma işaret etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012; Wheaton ve diğerleri, 1977). CFI araştırmacı tarafından oluşturulan model ile başlangıç modelini karşılaştırarak model veri uyumundaki göreceli artışı ifade etmektedir. Başlangıç modeli tüm değişkenlerin birbiriyle ilişkisiz olduğu başka bir ifadeyle gizil değişkenlerin olmadığı modeli ifade etmektedir. CFI değerlerin .90 ile .94 aralığında olması kabul edilebilir uyuma, .95 ve üzeri olması mükemmel uyuma işaret etmektedir. TLI indeksi de CFI indeksi gibi bir göreceli uyum indeksidir ve modellerin tahmininde model karmaşıklığını dikkate alır. Her iki indeksin de alabileceği değerler genellikle 0 ile 1 arasında değişirken, bazı durumlarda CFI değerleri 1'in üzerinde değerler alabilir. CFI indeksi 1'in altında olduğunda TLI her zaman CFI'den daha düşük değerler alır. TLI değerlerinin .90 ve üzerinde olması iyi uyuma, .95 ve üzeri olması mükemmel uyuma işaret etmektedir. RMSEA her bir serbestlik derecesine göre model uyumsuzluğunu gösterir. Genel olarak, .06 ile .10 arasında değerler kabul edilebilir uyuma işaret ederken, .05 ve altı değerler mükemmel uyuma işaret etmektedir. Diğer uyum indekslerinden farklı olarak RMSEA değerinin güven aralıkları hesaplanabildiğinden, RMSEA değerinin .05'ten anlamlı bir şekilde farklılaşmış farklılaşmadığı test edilebilmektedir (Wang ve Wang, 2020). Anlamsız bir olasılık değeri ($p > .05$) RMSEA değerinin .05'ten anlamlı bir farklılık göstermediğini, yani model veri uyumunun mükemmel olduğunu ifade etmektedir. Son olarak WRMR artık temelli bir uyum iyiliği indeksidir. WRMR'nin 1 yakın değerlere sahip olması iyi uyuma, .90 ve altı değerler mükemmel uyuma işaret etmektedir (Dattalo, 2013; Schreiber, Stage, King, Nora ve Barlow, 2006; Tabachnick ve Fidell, 2012; Wang ve Wang, 2020; Yu, 2002).

ESEM analizleri son yıllarda geliştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve açımlayıcı faktör analizinin (AFA) güçlü yönlerini bir araya getiren yeni bir istatistiksel tekniktir (Asparouhov ve Muthén, 2009). AFA sonucu basit ve belirgin bir faktör yapısına sahip çok boyutlu ölçekler, DFA gerçekleştirildiğinde sıklıkla kabul edilebilir ya da mükemmel uyumdan uzak bir yapı sergilemektedir. Bu durum kısmen DFA'nın sınırlayıcı bağımsız kümeler varsayımından (BKV, Independent Clusters Model [ICM]) kaynaklanmaktadır. BKV da her bir madde sadece belirli bir gizil faktöre yüklenmekte ve diğer faktörlerle olan çapraz yük değerleri (cross-loadings) 0'a eşitlenmektedir. Bu durum DFA modellerinde gizil faktörler arasındaki korelasyon değerlerinin olduğundan daha yüksek görünmesine neden olabilmekte ve çok boyutlu ölçeklerin aykırı ölçekler geçerliliğine zarar verebilmektedir (Tomás, Marsh, González-Romá, Valls ve Nagengast, 2014). Gizil faktörler arasındaki korelasyonların artması aynı zamanda gizil değişkenler arasında çoklu doğrusallık problemlerine neden olarak tahmin sürecinde sıkıntılar meydana getirebilmektedir (Booth ve Hughes, 2014). Bu durum maddeler diğer boyutlarla da ilişkili olduğunda daha kötü model veri uyumuna da neden olabilmektedir. Marsh, Liem, Martin, Morin ve Nagengast'a (2011) göre bu varsayım bazı durumlarda araştırmacıların bu durumun üstesinden gelebilmek için uygunsuz, yanıltıcı ya da basit bir şekilde yanlış yöntemler (Örn., çok sayıda hata teriminin birbirleriyle ilişkili olmasına izin verme, madde parselleme) kullanılmasına neden olabilmektedir. ESEM analizleri test edilen modellerin DFA gibi uyum iyiliği indeksleri aracılığıyla test edilmesine de olanak sağlamaktadır. Bu araştırma kapsamında incelenecek EİBAÖ bağlamında değerlendirildiğinde bazı maddeler teorik olarak aynı boyutta olmamasına rağmen benzer kelimelerle ifade edildiğinden, maddeler ölçülmek istenen psikolojik yapıyla ilgili olduğu boyutun yanı sıra birlikte belirgin bir değişim de gösterebilir (Sánchez-Carracedo ve diğerleri, 2012). Bu durum özellikle model artıklarında artışa neden olabilir ve WRMR ve RMSEA gibi artık temelli uyum iyiliği indekslerini arttırabilir. Bu nedenle, EİBAÖ maddeleri ESEM kullanılarak analiz edildiğinde daha iyi uyum verebilir.

ESEM analizleri açımlayıcı ya da doğrulayıcı bir şekilde kullanılabilir (Marsh ve diğerleri, 2011; Marsh, Morin, Parker ve Kaur, 2014). ESEM analizleri açımlayıcı bir şekilde kullanıldığında (full-ESEM) ölçülmek istenen

gizil değişkenleri oluşturan maddelerin hangi gizil değişkenlere ait olduğu belirtilmez. Bu şekilde kullanıldığında AFA'dan belirgin bir farklılık göstermez. Araştırmacı basit faktör yapısını elde edebilmek için dik ve eğik döndürme yöntemlerini kullanabilir. Ancak, açıklayıcı faktör analizinden farklı olarak test edilen model uyum iyiliği indeksleri aracılığıyla test edilebilir. Doğrulamalı bir şekilde kullanıldığında (Set-ESEM), araştırmacı her bir gizil değişkenin hangi maddelerle ilişkili olduğunu belirtir ve bu maddelerin madde faktör yük değerleri ait oldukları faktörde diğer maddelerin madde faktör yük değerleri 0'a yakın bir değere sahip olmaya zorlanarak analiz gerçekleştirilir. Doğrulamalı bir tarzda gerçekleştirildiğinde ESEM analizlerinde araştırmacı hangi maddelerin hangi gizil faktörlerle ilişkili olabileceğine ilişkin bilgi sahibidir (Marsh ve diğerleri, 2014). Bu araştırma da EİBAÖ'nin faktör yapısı bilindiğinden doğrulamalı bir şekilde kullanılmıştır. Analizlerde gizil değişkenlerin birbiriyle ilişkili olmasına izin verilmiştir.

Bulgular

Gerçekleştirilen doğrulamalı faktör analizi sonucunda beş faktörlü modelin model veri uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür ($\chi^2(265)$: 521.050, $p < .0001$, χ^2/sd : 1.966, CFI: .949, TLI: .942, RMSEA: .067, $p < .001$, RMSEA %90 Güven Aralığı Alt Sınır: .058, RMSEA %90 Güven Aralığı Üst Sınır: .075, WRMR: 1.040).

Tablo 2'te doğrulamalı faktör analizi sonucu elde edilen standardize edilmiş madde faktör yük değerleri, standardize edilmiş madde faktör yük değerlerinin standart hataları, z-değerleri, R^2 değerleri ve gizil değişkenler arasındaki korelasyon değerleri görülmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi genel benlik algısı boyutunun madde faktör yük değerleri .71 ile .79 arasında değişirken, fiziksel benlik algısı .63 ile .82, akademik benlik algısı .72 ile .85, sosyal benlik algısı .56 ile .81, aile benlik algısı .65 ile .96 arasında değişmektedir. Ölçeğin tüm maddeleri istatistiksel olarak en az $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır ve maddelerin açıkladıkları varyans oranları .31 ile .91 arasında değişmektedir.

Gizil değişkenler arasındaki korelasyon değerleri .27 ile .74 arasında değişmektedir. Doğrulamalı faktör analizleri kabul edilebilir düzeyde model veri uyumu vermesine rağmen artık temelli uyum iyiliği indeksleri

olan WRMR değerinin kötü uyuma işaret ettiği ve RMSEA değerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Bu bulgular modelin değişkenler arasındaki ilişkileri yeterli düzeyde iyi bir şekilde açıklayamadığını göstermektedir. Bu nedenle, EİBAÖ maddelerine doğrulayıcı biçimde ESEM analizleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ESEM analizleri sonucunda model veri uyumunun mükemmel olduğu görülmüştür ($\chi^2(185): 271.776, p < .0001, \chi^2/sd: 1.469, CFI: .983, TLI: .972, RMSEA: .046, p > .05, RMSEA \%90$ Güven Aralığı Alt Sınır: .034, RMSEA %90 Güven Aralığı Üst Sınır: .058, WRMR: .502).

Tablo 3'te görüldüğü gibi tüm maddeler kendi faktörlerine anlamlı bir şekilde yüklenmiştir. Genel benlik algısı boyutunun madde faktör yük değerleri .31 ile .64 arasında değişirken, fiziksel benlik algısı .57 ile .86, akademik benlik algısı .40 ile .88, sosyal benlik algısı .46 ile .92, aile benlik algısı .60 ile .93 arasında değişmektedir. Ölçeğin tüm maddeleri kendi boyutlarında istatistiksel olarak en az $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

	λ	S.H	z	R ²
Genel benlik algısı(F1)				
M1	.789	.037	21.221	.623
M6	.780	.032	24.134	.608
M11	.786	.030	26.401	.617
M16	.707	.046	15.433	.499
M21	.791	.034	23.332	.625
Fiziksel benlik algısı (F2)				
M2	.630	.043	14.573	.396
M7	.818	.032	25.333	.669
M12	.806	.037	21.818	.650
M17	.699	.039	17.841	.488
M22	.816	.034	23.711	.666
Akademik benlik algısı (F3)				
M3	.765	.030	25.330	.586
M8	.845	.027	31.018	.714
M13	.827	.032	25.600	.683
M18	.793	.035	22.361	.629
M23	.720	.040	18.114	.519
Sosyal benlik algısı (F4)				
M4	.556	.061	9.078	.310
M9	.704	.045	15.514	.496
M14	.609	.056	10.968	.371
M19	.807	.041	19.932	.652
M24	.802	.039	20.327	.644
Aile benlik algısı (F5)				
M5	.801	.043	18.648	.641
M10	.845	.036	23.730	.714

Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi

M15	.647	.056	11.646	.419
M20	.891	.027	32.765	.794
M25	.955	.027	36.019	.913

Gizil değişkenler arasındaki korelasyon değerleri

	F1	F2	F3	F4
F1				
F2	.743			
F3	.652	.417		
F4	.731	.507	.386	
F5	.545	.274	.406	.496

Not: λ = Madde faktör yük değeri, S.H: Standart hata, Tüm kritik değerler ve korelasyon değerleri en az $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3. ESEM analizi sonuçları

	F1(λ)	F2(λ)	F3(λ)	F4(λ)	F5(λ)
Genel benlik algısı(F1)					
M1	.641***	.062	.089	.023	.188***
M6	.483***	.260***	.088	.030	.146**
M11	.619***	.133**	.122*	.097	.010
M16	.583***	-.022	-.017	.311***	.030
M21	.308***	.272***	.178***	.305***	-.027
Fiziksel benlik algısı (F2)					
M2	-.167*	.752***	.059	.012	.003
M7	.380***	.612***	-.007	-.101	-.027
M12	.407***	.567***	-.124**	-.103*	.124**
M17	-.249***	.809***	.059	.136*	.002
M22	.031	.861***	-.088*	.034	.025
Akademik benlik algısı (F3)					
M3	.109*	-.135**	.760***	.028	.032
M8	-.001	-.058	.876***	.015	.069
M13	.030	.015	.866***	-.097*	.032
M18	-.042	.099*	.763***	.012	.048
M23	.355***	.091	.396***	.088	-.121*
Sosyal benlik algısı (F4)					
M4	.174*	-.156	-.126	.605***	.071
M9	.133	-.068	.029	.592***	.086
M14	.050	.207**	.101	.455***	-.133*
M19	.098	-.053	.004	.657***	.181***
M24	-.066	.102*	-.035	.918***	-.040
Aile benlik algısı (F5)					
M5	-.047	-.016	.064	-.038	.848***
M10	.046	.096	.021	-.062	.813***
M15	.112	-.044	.003	.009	.597***
M20	-.069	-.012	.001	.075	.933***
M25	.031	.035	.042	.094	.838***
Gizil değişkenler arasındaki korelasyon değerleri					
	F1	F2	F3	F4	F5
F1					
F2	.472				
F3	.428	.358			
F4	.443	.418	.281		
F5	.386	.165	.324	.381	

Not: λ = Madde faktör yük değeri, $p < .05^*$, $p < .01^{**}$, $p < .001^{***}$, F2-F5 arasındaki korelasyon değeri .05 düzeyinde anlamlıyken, diğer tüm korelasyon değerleri en az $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır.

Çalışma 4 ve 5: EİBAÖ Güvenirliliği

Yöntem

Çalışma Grupları

EİBAÖ güvenirliliğini test etmek amacıyla birinci (açımlayıcı faktör analizi) ve ikinci (doğrulayıcı faktör analizi ve ESEM) çalışma grubu verileri kullanılarak madde toplam korelasyonları ve Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenirliliğini belirlemek amacıyla ölçek 2 ay, 6 ay ve 9 ay arayla üç farklı çalışma grubuna uygulanmıştır. Uygulamalarda kolaylık açısından test-tekrar test güvenirliliği çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin tamamı aynı okula devam eden öğrencilerden seçilmiştir. Bu nedenle test tekrar test güvenirliliğinin incelendiği çalışma gruplarının tamamında uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygulamalar aynı okulda gerçekleştirildiğinden bazı öğrenciler birden fazla uygulamaya katılmıştır. İki aylık test tekrar test güvenirliliği 125 kişilik bir lise öğrencisi grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin 59'u (%47) kadın ve 66'sı (%53) erkektir. İki aylık test tekrar test güvenirliliğinin gerçekleştirildiği çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin yaş aralığı 14 ile 19 arasında değişmekte olup ortalama yaşları 15.86'dır (S.s: .82). Bir öğrenci yaşını bildirmemiştir. Altı aylık test tekrar test güvenirliliğinin incelendiği çalışma grubunu 95 lise öğrencisi oluşturmuştur. Öğrencilerin 47'si (%49.5) kadın ve 48'i (%50.5) erkektir. Öğrencilerin yaş aralığı 14 ile 18 arasında değişmekte olup, ortalama yaşları 16.06 (S.s: .70)'dur. İki öğrenci yaşını bildirmemiştir. Son olarak, dokuz aylık test tekrar test güvenirliliğinin incelendiği çalışma grubunu 113 lise öğrencisi oluşturmuştur. Öğrencilerin yaş aralığı 14 ile 17 arasında değişmekte olup ortalama yaşları 15.84 (S.s: .70)'tür.

Veri toplama araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu form öğrencilerin cinsiyeti, yaşı ve sınıf düzeyi hakkında bilgi edinmeye yönelik olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

EİBAÖ: Öğrencilerin tamamı ikinci çalışmada tanıtılan EİBAÖ'ni cevaplamıştır.

Prosedür

Öğrencilere Kişisel Bilgi Formu ve EİBAÖ veri toplama aracı olarak birlikte uygulanmıştır. Uygulamalar sınıf rehber öğretmenlerinin gözetimi ve denetimi altında normal ders saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere, araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı, toplanan verilerin araştırma amacı dışında kullanılmayacağı, araştırmanın başlangıcında, ortasında ya da sonunda herhangi bir yaptırıma uğramadan çekilebilecekleri hakkında bilgi verilmiştir. Tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Test tekrar test güvenilirliğini oluşturan örneklerde katılımcılar veri toplama aracını 2 ay, 6 ay ve 9 ay arayla tekrar cevaplamıştır. Öğrencileri belirlemek amacıyla katılımcıların sınıfını ve öğrenci numarasını veri toplama araçlarına yazmaları istenmiştir. Uygulamalar yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür.

İstatistiksel analiz

Tüm istatistiksel analizler SPSS 23 programında gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin maddelerinin ayırt ediciliğini belirleyebilmek amacıyla iki farklı örneklemede madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. EİBAÖ maddelerinin iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla her bir ölçek alt boyutu ve ölçeğin tamamı için Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliğini belirleyebilmek amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Tablo 4'te birinci ve ikinci çalışma grubunda ölçeğin alt boyutlarına ve ölçeğin tamamına ilişkin hesaplanan madde toplam korelasyonları ve Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları görülmektedir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi birinci çalışmada genel benlik algısı alt boyutunun madde toplam korelasyonları .51 ile .66 arasında değişirken fiziksel benlik algısı alt boyutunun madde toplam korelasyonları .43 ile .55, akademik benlik algısı .41 ile .57, sosyal benlik algısı .49 ile .57, aile benlik algısı .51 ile .61 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamının madde toplam korelasyonları ise birinci çalışmada .40 ile .62 arasında değişmektedir. İkinci çalışmada ise genel benlik algısı alt boyutunun madde toplam korelasyonları .58 ile .65 arasında değişirken fiziksel benlik algısı alt boyutunun madde toplam korelasyonları .58 ile .73, akademik benlik algısı .50 ile .75, sosyal benlik algısı .39 ile .68, aile benlik algısı .54 ile .78 arasında değişmektedir. Ölçeğin madde toplam korelasyonları ikinci çalışmada .32 ile .66 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları ilk çalışmada genel benlik algısı alt boyutu için .82, fiziksel benlik algısı alt boyutu için .72, akademik benlik algısı için .74, sosyal benlik algısı için .77, aile benlik algısı için .77 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamının Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı ilk çalışmada .91 olarak hesaplanmıştır. İkinci çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayıları genel benlik algısı alt boyutu için .83, fiziksel benlik algısı alt boyutu için .83, akademik benlik algısı alt boyutu için .85, sosyal benlik algısı alt boyutu için .75, aile benlik algısı alt boyutu için .86 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamının iç tutarlılık katsayısı ikinci çalışmada .91 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Madde toplam korelasyonları ve cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları

	Çalışma Grubu-1		Çalışma Grubu-2	
	r_{jxb}	r_{jx}	r_{jxb}	r_{jx}
Genel benlik algısı (F1)				
M1	.66	.60	.65	.63
M6	.64	.62	.64	.65
M11	.61	.60	.69	.65
M16	.64	.66	.58	.57
M21	.51	.57	.60	.66
Cronbach Alpha	.82		.83	
Fiziksel benlik algısı (F2)				
M2	.55	.46	.60	.39
M7	.45	.40	.63	.57
M12	.50	.44	.58	.56
M17	.43	.42	.61	.45
M22	.47	.48	.73	.54
Cronbach Alpha	.72		.83	
Akademik benlik algısı (F3)				
M3	.53	.46	.67	.49
M8	.53	.45	.75	.53

M13	.57	.43	.74	.50
M18	.53	.48	.67	.51
M23	.41	.44	.50	.54
Cronbach Alpha	.74		.85	
Sosyal benlik algısı (F4)				
M4	.55	.49	.49	.32
M9	.59	.54	.51	.43
M14	.57	.56	.39	.41
M19	.54	.56	.58	.54
M24	.49	.52	.68	.51
Cronbach Alpha	.77		.75	
Aile benlik algısı (F5)				
M5	.53	.42	.70	.41
M10	.61	.58	.66	.46
M15	.56	.53	.54	.37
M20	.51	.47	.78	.48
M25	.55	.58	.75	.57
Cronbach Alpha	.77	.91	.86	.91

Not: r_{jxb} = Alt boyut kendi içerisinde madde-toplam korelasyonları, r_{jx} = Ölçeğin tamamı için madde-toplam korelasyonları.

Ölçeğin 2 ay, 6 ay ve 9 ay arayla hesaplanan test tekrar test güvenilirliğine ilişkin Pearson korelasyon katsayıları Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. Test tekrar test güvenilirliği katsayıları

	2 ay (N=125)	6 ay (N=95)	9 ay (N=113)
	r	r	R
Genel benlik algısı	.74	.63	.57
Fiziksel benlik algısı	.66	.62	.48
Akademik benlik algısı	.71	.48	.47
Sosyal benlik algısı	.69	.43	.48
Aile benlik algısı	.72	.60	.69
Toplam benlik algısı	.82	.64	.59

Not: r = Pearson korelasyon katsayısı, Tüm r değerleri en az $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5'te görüldüğü gibi genel benlik algısının 2 aylık test tekrar test güvenilirliği .74 iken, 6 aylık test tekrar test güvenilirliği .63, dokuz aylık test tekrar test güvenilirliğinin .57 olduğu görülmüştür. Fiziksel benlik algısının iki ay arayla uygulanması sonucu elde edilen test tekrar test güvenilirliği .66 iken, altı aylık test tekrar test değeri .62, dokuz aylık test tekrar test değeri .48'dir. Akademik benlik algısının iki aylık, altı aylık ve dokuz aylık test tekrar test güvenilirlikleri sırasıyla .71, .48 ve .47'dir. Sosyal benlik algısının iki aylık, altı aylık ve dokuz aylık test tekrar test güvenilirlikleri sırasıyla .69, .43 ve .48'dir. Aile benlik algısı alt ölçeğinin iki aylık test

tekrar test güvenilirliği .72 iken, altı aylık test tekrar test güvenilirliği .60, dokuz aylık test tekrar test güvenilirliği .69'dur. Son olarak benlik algısı toplam puanlarının iki aylık test tekrar test güvenilirliği .82, altı aylık test tekrar test güvenilirliği .64, dokuz aylık test tekrar test güvenilirliği .59 olarak hesaplanmıştır.

Tartışma

Bu araştırmada Shavelson ve diğerleri (1976) tarafından önerilen çok boyutlu benlik algısı modeli ve DeVellis (2012) tarafından önerilen ölçek geliştirme aşamaları izlenerek ergenler için bir benlik algısı ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin taslak formunun oluşturulması amacıyla gerçekleştirilen kapsam geçerliliği çalışması sonucunda ölçekten 20 madde çıkarılmış ve 96 maddeden oluşan taslak bir form oluşturulmuştur. Bununla birlikte gerçekleştirilen kapsam geçerliliği çalışması sonuçları, ölçek taslak formunda ilgili alt boyutlarda yer alan maddelerin bir bütün olarak yeterli düzeyde kapsam geçerlilik indeksi değerlerine sahip olduğunu göstermiştir (Veneziano ve Hooper, 1997).

Kapsam geçerliliği çalışması sonucunda oluşturulan 96 maddeden oluşan ölçek taslak formu ileri faktör sayısına karar verme (Örn., Velicer MAP testi, paralel analiz) teknikleri kullanılarak açımlayıcı faktör analizine tabii tutulmuş ve ölçeğin yorumlanabilir beş boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Bu boyutlar sırasıyla genel benlik algısı, fiziksel benlik algısı, akademik benlik algısı, sosyal benlik algısı ve aile benlik algısı olup toplam varyansın yaklaşık olarak %55'ini açıklamaktadır. Alanyazında çok faktörlü ölçeklerin açıkladığı varyans oranının %50 ve üzerinde olması önerilmektedir (Beavers ve diğerleri, 2013). Bu bağlamda, ölçeğin açıkladığı varyans oranının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Ayrıca ölçeğin madde faktör yük değerlerinin her bir alt boyutta yeterli düzeyde olduğu bulunmuştur (Field, 2018).

Açımlayıcı faktör analizi sonucu ulaşılan beş faktörlü yapının farklı bir örnekleme benzer olup olmadığını test etmek amacıyla lise öğrencilerinden oluşan yeni bir örnekleme hem doğrulayıcı faktör analizleri hem de ESEM analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerin sonuçları ölçeğin faktör yapısını farklı bir örnekleme doğrulamıştır. Ölçeğin, beş faktörlü yapısının doğrulayıcı faktör analizinde iyi düzeyde uyum gösterdiği, ESEM

analizlerinde ise mükemmel düzeyde uyum gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca ölçek maddelerinin faktör yük değerlerinin her iki analizde de yüksek olduğu bulunmuştur (Field, 2018). Bu çalışmada, Türk psikoloji alanının ilk defa doğrulayıcı tarzda ESEM (set-ESEM) analizleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen set-ESEM analizleri sonuçları elde edilen korelasyon değerlerinin DFA sonucu elde edilen değerlerden daha düşük olduğunu göstermiştir. DFA sonucu elde edilen korelasyon değerleri .27 ile .74 arasında değişirken, ESEM analizleri sonucunda ise, .17 ile .47 arasında değiştiği görülmüştür. Başka bir ifadeyle faktörler daha belirgin bir şekilde ayrılmış ve benlik algısı alt boyutlarının aykırı ölçekler geçerliliği artmıştır. Bu bulgular, set-ESEM analizlerinin EİBAÖ gibi benlik algısını çok boyutlu olarak ölçmeyi amaçlayan, maddelerin farklı boyutlarla ilişkili olabileceği ölçeklerde yapı geçerliliğinin test edilmesinde faydalı bir teknik olabileceğini göstermiştir.

EİBAÖ güvenilirliği madde analizleri, Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenilirliği yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda ölçeğin iki farklı örnekleme madde-toplam korelasyon değerlerinin genel benlik algısı alt boyutunda .51 ile .69, fiziksel benlik algısı alt boyutunda .43 ile .73, akademik benlik algısı alt boyutunda .41 ile .75, sosyal benlik algısında .39 ile .68, aile benlik algısında .51 ile .78 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin tamamının madde-toplam korelasyon değerlerinin .32 ile .66 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçek alt boyutlarının Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları her iki örnekleme .72 ile .86 arasında değişirken, ölçeğin tamamının Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı her iki çalışmada .91 olarak hesaplanmıştır. Araştırmacılar madde toplam korelasyonunun .30 ve üzerinde olmasının maddenin yeterli düzeyde ayırt ediciliğe sahip olduğunu gösterdiğini belirtmektedir (Boateng, Neilands, Frongillo, Melgar-Quinonez ve Young, 2018; Field, 2018). Araştırmacılar ayrıca ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısının .70 ve üzerinde olmasının araştırma ve tarama amacıyla kullanılacak ölçeklerde yeterli düzeyde bir iç tutarlılık katsayısı olduğunu belirtmektedir (Boateng ve diğerleri, 2018; DeVellis, 2012). Yockey'e göre (2011) göre Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı değerlerinin .59 ve altı değerler düşük, .60 ile .69 aralığındaki değerler sınırdadır, .70 ile .79 arasındaki değerler kabul edilebilir, .80 ile .89 arası değer-

ler iyi, .90 ve üstü değerler mükemmel düzeyde güvenilirliğe işaret etmektedir. Bu bağlamda, ölçek alt boyutlarının ve tamamının yeterli düzeyde madde toplam korelasyon değerlerine sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları her iki çalışmada ölçek alt boyutları bağlamında değerlendirildiğinde kabul edilebilir ve iyi düzeydeyken ölçeğin tamamı için her iki çalışma da mükemmel bir güvenilirlik katsayısına işaret etmektedir (Yockey, 2011).

Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğine ilişkin bulgular ölçek alt boyutları güvenilirliğinin iki aylık bir zaman aralığında .66 ile .74, altı aylık bir zaman aralığında .43 ile .63, dokuz aylık bir zaman aralığında .47 ile .69 arasında değişen durağanlık katsayılarına sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin tamamının iki aylık test-tekrar test güvenilirliği .82 iken, altı aylık test-tekrar test güvenilirliğinin .64, dokuz aylık test-tekrar test güvenilirliğinin .59, olduğu bulunmuştur. Test tekrar test güvenilirliğinde kabul edilebilir ya da iyi güvenilirlik katsayısının ne olduğunu konusunda alan yazınında bir görüş birliği bulunmamaktadır (Anastasi ve Urbina, 1997; Crocker ve Algina, 2008; Gregory, 2015; Kline, 2007). Bunun önemli bir nedeni test-tekrar test güvenilirliğinin uygulanan zaman aralığına bağlı bir değer olmasıdır. Kısa süreli zaman aralıklarında gerçekleştirilen uygulamalarda (Örn. İki hafta, bir hafta gibi) korelasyon değerlerinin yüksek olması beklenirken daha uzun sürelerde korelasyon değerlerinin düşmesi beklenmektedir. Ancak test tekrar test güvenilirliği için korelasyon değerleri ne kadar yüksekse o kadar iyi olduğu söylenebilir. Benlik algısı ölçeğinin iki aylık test tekrar test güvenilirliği değerleri kabul edilebilir düzeyde olmasına rağmen (.60 ve üzeri; Anastasi ve Urbina, 1997), altı aylık ve dokuz aylık test tekrar güvenilirliğinin bazı alt boyutlarının önerilen bu değerlerin altında olduğu görülmüştür. Test tekrar test güvenilirliğinin aynı koşullarda ve farklı zamanlarda uygulanan aynı ölçme aracının benzer sonuçlar verme derecesini ölçtüğü dikkate alındığında, ergenlik döneminde yaşanan hızlı bilişsel, fiziksel ve duygusal değişimler zaman içerisinde öğrencilerin benlik algısı değerlendirilmelerini etkileyebilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, bu araştırma Orta Karadeniz Bölgesinde yer alan bir ilde gerçekleştirilmiştir. Bu ilde yaşayan ergenlerin benlik algısı değerlendirmeleri Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan ergenlerden farklılık gösterebilir. Bu nedenle, ilerle-

yen çalışmalarda ölçeğin faktör yapısı Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan ergenlerle incelenebilir. Ayrıca ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği ortaokul öğrencilerinden oluşan bir örneklemde de incelenebilir. Ancak ortaokul öğrencileriyle geekleştirilecek geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında ölçeğin yirmi nc maddesindeki (İstediyim yükseköğretim programını kazanacak kadar yetenek sahibiyim.) "yükseköğretim programını" kelimeleri "liseyi" olarak değiştirilmelidir. İkincisi bu araştırmada ergenler için benlik algısı leğinin lise öğrencileri üzerinde sadece kapsam ve yapı geçerliliği çalışmaları geekleştirildiğinden ilerleyen çalışmalarda ölçeğin eşdeğer ve aykırı ölçekler ve yordama geçerliliği incelenebilir.

Geekleştirilen geçerlilik ve güvenirlilik çalışmalarının sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde; araştırma bulguları EİBA'nin lise ğrencisi ergenlerde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir lme aracı olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar, ğrencilerin çok boyutlu benlik algılarını değerlendirmek istediklerinde alt boyutları bağlamında ya da bir bütün olarak benlik algılarını değerlendirmek istediklerinde toplam puan bağlamında bu leği kullanılabirler. Ölçek toplam puan alınarak kullanıldığında Coopersmith benlik saygısı ölçeğinde olduğu gibi kişinin benlik algısını çok boyutlu bir bütün olarak değerlendirmeye yöneliktir. Alanyazınında benlik algısı kavramının benlik kavramı ile eş anlamlı olarak kullanıldığı dikkate alındığında (Rosenberg, Schooler, Schoenbach ve Rosenberg, 1995) lek öğrencilerin çok boyutlu benlik kavramlarının ölçülmesinde de kullanılabir. Bununla birlikte ölçeğin genel benlik algısı alt leğinin kullanılmasıyla bireylerin kendilerine yönelik olumlu ya da olumsuz tutumları başka bir ifadeyle benlik saygıları değerlendirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Development of Self-Perception Scale for
Adolecents**

*

Ertuğrul Şahin- Kurtman Eranlı
Amasya University-Private Hürriyet Yıldız Schools

Introduction

Researchers noted that measuring self-concept on a multidimensional structure, rather than assessing them as a whole, can help to determine the strengths and weaknesses of individuals in a better way (Marsh, Craven, & Martin, 2006). Therefore, many scales have been developed to measure the self-perception of individuals in a multidimensional structure in the literature. However, it is seen that different self-perception scales, which are frequently used and adapted in our country, do not consistently support the original factor structure of the scales and different factor structures emerge in Turkish samples (Şekercioğlu & Güzeller, 2011; Yandı & Köse, 2013; Yıldız & Fer, 2008). At the same time, there is limited data on the validity and reliability of some measurement tools that are frequently used in Turkish culture. For this reason, the development of a valid and reliable measurement tool using a theoretical framework, specific to Turkish culture, may be beneficial in studies to be conducted on the self-perception of adolescents. The aim of this study was to develop a self-perception scale for adolescents by following the multidimensional self-concept model proposed by Shavelson, Hubner, and Stanton (1976) and the scale development stages suggested by DeVellis (2012).

Method

The content validity study of the scale was conducted with 25 experts. The age ranges of the experts vary between 24 and 62 and their average age was 32.76. The construct validity study of the scale was carried out in two different samples. Exploratory factor analyzes were carried out on a sample of 405 students, while confirmatory factor analysis and ESEM

analysis were carried out on a sample of 218 students. In order to examine the test-retest reliability of the scale, three different high school student samples were used. Content validity of scale examined using Lawshe (1975) technique. The construct validity of scale was examined using exploratory factory analysis, confirmatory factor analysis and exploratory structural equation modeling.

Results

Results of Content Validity

According to Lawshe (1975), the minimum content validity ratio was .37 for 25 experts (Veneziano ve Hooper, 1997). Seven items in the general self-perception scale with content validity values below this value, eight items in the academic self-perception scale, two items in the physical self-perception scale, two items in the social self-perception scale, and one item in the family self-perception scale were removed from the draft scale. When the developed measurement tool has more than one subscale, content validity indices are calculated for each subscale (Lawshe, 1975; Veneziano & Hooper, 1997). The content validity index was found to be .64 for the general self-perception subscale, .74 for the academic self-perception subscale, .74 for the physical self-perception subscale, .74 for the social self-perception subscale, and .73 for self-perception subscale. After removing 20 items by using Lawshe technique, it was observed that 147 items remained in the item pool. Since there were many items in the draft form, it was decided to exclude the items with sufficient content validity, but recommended to be revised by the experts, and as a result of this process, the Self-Perception Scale for Adolescents Draft Form (SPSADF) consisting of 96 items was created.

Results of Exploratory Factor Analysis

As a result of the exploratory factor analysis, the draft scale was found to have an interpretable five-dimensional structure. These dimensions were general self-perception subscale, physical self-perception subscale, academic self-perception subscale, social self-perception subscale and family

self-perception subscale, and explained approximately 55% of the total variance. Item factor loadings ranged from .30 to .66 in general self-perception subscale, .37 to .58 in physical self-perception subscale, .31 and .76 in academic self-perception subscale, .33 to .67 in social self-perception subscale and finally, .43 to .66 in family self-perception subscale.

Results of Confirmatory Factor Analysis and ESEM Analysis

As a result of the confirmatory factor analysis performed, it was seen that the model data fit of the five-factor model was at an acceptable level ($\chi^2(265)$: 521.050, $p < .0001$, χ^2/df : 1.966, CFI: .949, TLI: .942, RMSEA: .067, $p < .001$, RMSEA %90 Confidence Interval Lower Limit: .058, RMSEA 90% Confidence Interval Upper Limit: .075, WRMR: 1.040). Result of the confirmatory factor analysis suggested that item factor loadings of the general self-perception subscale ranged from .71 to .79, .63 to .82 in physical self-perception subscale, .72 to .85 in academic self-perception subscale, .56 to .81 in social self-perception subscale, .65 to .96 in family self-perception subscale. As a result of the ESEM analysis, it was also found that the model data fit was perfect ($\chi^2(185)$: 271.776, $p < .0001$, χ^2/df : 1.469, CFI: .983, TLI: .972, RMSEA: .046, $p > .05$, RMSEA 90% Confidence Interval Lower Limit: .034, RMSEA 90% Confidence Interval Upper Limit: .058, WRMR: .502). Result of the ESEM analysis also suggested that item factor loadings of the ranged from .31 to .64 in general self-perception subscale, .57 to .86 in physical self-perception subscale, .40 to .88 in academic self-perception subscale, .46 to .92 in social self-perception subscale and .60 to .93 in family self-perception subscale.

Results of Reliability Analyses

The reliability of Self-Perception Scale for Adolescents was examined using item analysis, Cronbach alpha internal consistency coefficient and test-retest reliability method. Result of the reliability analyses suggested that the item-total correlation values of the scale in two different samples were found to be between .51 to .69 in the general self-perception subscale, .43 to .73 in physical self-perception subscale, .41 to .75 in the academic self-perception subscale, .39 to .68 in social self-perception subscale, and

.51 to .78 in family self-perception subscale. The item-total correlation values of the total scale also ranged from .32 to .66. While the Cronbach alpha internal consistency coefficients of the subscales varied between .72 and .86 in both samples, the Cronbach alpha internal consistency coefficient of the whole scale was calculated as .91.

Findings regarding the test-retest reliability of the scale also showed that the temporal reliability of the subscales ranged from .66 to .74 in a two-month time interval, .43 to .63 in a six-month interval, and .47 to .69 in a nine-month interval. While the two-month test-retest reliability of the whole scale was .82, it was found that the six-month test-retest reliability was .64, and the nine-month test-retest reliability was .59.

Discussion

Self-Perception Scale for Adolescents (SPSA) was developed using multidimensional self-concept model proposed by Shavelson et al. (1976) and the scale development stages suggested by DeVellis (2012) in this study. Results of validity and reliability studies demonstrated that SPSA is a valid and reliable measurement tool that can be used in high school adolescents. This scale can be used when researchers want to evaluate students' self-perception on multidimensional basis or their self-perception as a whole. When the scale is used by using total scores, it is intended to evaluate the overall self-esteem of the adolescent, as in the Coopersmith Self-Esteem Scale. Considering that the concept of self-perception interchangeably used in literature with the self-concept in the literature (Rosenberg, Schooler, Schoenbach, & Rosenberg, 1995), the scale can also be used to measure students' multidimensional self-concepts. However, by using the general self-perception subscale of the scale, positive or negative attitudes towards themselves, in other words, self-esteem can be assessed.

Kaynakça / References

- Anastasi, A. ve Urbina, S. (1997). *Psychological testing*. New Jersey: Prentice Hall.
- Angold, A., Messer, S. C., Stangl, D., Farmer, E. M. Z., Costello, E. J. ve Burns, B. J. (1998). Perceived parental burden and service use for child and

- adolescent psychiatric disorders. *American Journal of Public Health*, 88(1), 75-80. doi:10.2105/AJPH.88.1.75.
- Asparouhov, T. ve Muthén, B. (2009). Exploratory structural equation modeling. *Structural Equation Modeling*, 16(3), 397-438. doi:10.1080/10705510903008204.
- Baglin, J. (2014). Improving your exploratory factor analysis for ordinal data: A demonstration using FACTOR. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 19(1), Article 5. doi:10.7275/dsep-4220.
- Beauducel, A. ve Herzberg, P. Y. (2006). On the performance of maximum likelihood versus means and variance adjusted weighted least squares estimation in CFA. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 13(2), 186-203. doi:10.1207/s15328007sem1302_2.
- Beavers, A. S., Lounsbury, J. W., Richards, J. K., Huck, S. W., Skolits, G. J. ve Esquivel, S. L. (2013). Practical considerations for using exploratory factor analysis in educational research. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 18(1), Article 6.
- Boateng, G. O., Neilands, T. B., Frongillo, E. A., Melgar-Quinonez, H. R. ve Young, S. L. (2018). Best Practices for Developing and Validating Scales for Health, Social, and Behavioral Research: A Primer. *Frontiers in Public Health*, 6, Article 149. doi:10.3389/fpubh.2018.00149.
- Booth, T. ve Hughes, D. J. (2014). Exploratory structural equation modeling of personality data. *Assessment*, 21(3), 260-271. doi:10.1177/1073191114528029.
- Bor, W., Dean, A. J., Najman, J. ve Hayatbakhsh, R. (2014). Are child and adolescent mental health problems increasing in the 21st century? A systematic review. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 48(7), 606-616. doi:10.1177/0004867414533834.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1(2), 245-276. doi:10.1207/s15327906mbr0102_10
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8. bs.). New York: Routledge.
- Costello, A. B. ve Osborne, J. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical assessment, research, and evaluation*, 10(1), Article 7. doi:10.7275/jyj1-4868.
- Crocker, L. M. ve Algina, J. (2008). *Introduction to classical and modern test theory*. Mason, Ohio: Cengage Learning.

- Dattalo, P. (2013). *Analysis of multiple dependent variables*. New York: Oxford University Press.
- Denissen, J. J. A., Zarrett, N. R. ve Eccles, J. S. (2007). I like to do it, I'm able, and I know I am: Longitudinal couplings between domain-specific achievement, self-concept, and interest. *Child Development, 78*(2), 430-447. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01007.x.
- DeVellis, R. F. (2012). *Scale development: Theory and applications* (4. bs.). Los Angeles: SAGE.
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E. ve Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science, 16*(4), 328-335. doi:10.1111/j.0956-7976.2005.01535.x.
- Ersanlı, K. (2012). *Benliğin gelişimi ve görevleri* (3. bs.). Ankara: DH Basım Yayın.
- Field, A. P. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (5. bs.). London: SAGE.
- Finney, S. J. ve DiStefano, C. (2013). Non-normal and categorical data in structural equation modeling. G. R. Hancock ve O. Mueller (Ed.), *Structural equation modeling: A second course* içinde (2. bs., s.439-492). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Fuentes, M. C., García, F., Gracia, E. ve Alarcón, A. (2015). Parental socialization styles and psychological adjustment. A study in Spanish adolescents. *Revista de Psicodidáctica, 20*(1), 117-138. doi:10.1387/RevPsicodidact.10876.
- Glied, S. ve Pine, D. S. (2002). Consequences and correlates of adolescent depression. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 156*(10), 1009-1014. doi:10.1001/archpedi.156.10.1009.
- Gorsuch, R. L. (1983). *Factor analysis*. New York: Psychology Press.
- Graham, J. W. (2009). Missing data analysis: Making it work in the real world. *Annual Review of Psychology, 60*, 549-576. doi:10.1146/annurev.psych.58.110405.085530.
- Gregory, R. J. (2015). *Psychological testing: History, principles, and applications*. Boston: Pearson.
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika, 30*(2), 179-185. doi:10.1007/BF02289447.

- Huang, C. (2011). Self-concept and academic achievement: A meta-analysis of longitudinal relations. *Journal of School Psychology, 49*(5), 505-528. doi:10.1016/j.jsp.2011.07.001.
- Izquierdo, I., Olea, J. ve Abad, F. J. (2014). Exploratory factor analysis in validation studies: Uses and recommendations. *Psicothema, 26*(3), 395-400. doi:10.7334/psicothema2013.349.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika, 39*(1), 31-36. doi:10.1007/BF02291575.
- Keith, T. Z. (2019). *Multiple regression and beyond: An introduction to multiple regression and structural equation modeling* (3. bs.). New York: Routledge.
- Kieling, C., Baker-Henningham, H., Belfer, M., Conti, G., Ertem, I., Omigbodun, O., ... Rahman, A. (2011). Child and adolescent mental health worldwide: Evidence for action. *The Lancet, 378*(9801), 1515-1525. doi:10.1016/S0140-6736(11)60827-1.
- Kline, P. (2007). *The handbook of psychological testing*. London: Routledge.
- Korkut Owen, F. (2015). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma: Psikolojik danışman eğitimcileri, uygulamacıları ve öğrencileri için* (4. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology, 28*(4), 563-575. doi:10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x.
- Lorenzo-Seva, U. ve Ferrando, P. J. (2006). FACTOR: A computer program to fit the exploratory factor analysis model. *Behavior Research Methods, 38*(1), 88-91. doi:10.3758/BF03192753.
- Lorenzo-Seva, U., Timmerman, M. E. ve Kiers, H. A. L. (2011). The Hull method for selecting the number of common factors. *Multivariate Behavioral Research, 46*(2), 340-364. doi:10.1080/00273171.2011.564527.
- Marsh, H. W., Craven, R. G. ve Martin, A. J. (2006). What is the nature of self-esteem? Unidimensional and multidimensional perspectives. M. H. Kernis (Ed.), *Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives* içinde (s.16-24). New York: Psychology Press.
- Marsh, H. W., Liem, G. A. D., Martin, A. J., Morin, A. J. S. ve Nagengast, B. (2011). Methodological measurement fruitfulness of exploratory structural equation modeling (ESEM): New approaches to key substantive issues in motivation and engagement. *Journal of Psychoeducational Assessment, 29*(4), 322-346. doi:10.1177/0734282911406657.

- Marsh, H. W., Morin, A. J. S., Parker, P. D. ve Kaur, G. (2014). Exploratory structural equation modeling: An integration of the best features of exploratory and confirmatory factor analysis. *Annual Review of Clinical Psychology, 10*, 85-110. doi:10.1146/annurev-clinpsy-032813-153700.
- Merikangas, K. R., He, J., Burstein, M., Swanson, S. A., Avenevoli, S., Cui, L., ... Swendsen, J. (2010). Lifetime prevalence of mental disorders in U.S. adolescents: Results from the National Comorbidity Survey Replication-Adolescent Supplement (NCS-A). *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 49*(10), 980-989. doi:10.1016/j.jaac.2010.05.017.
- Muthén, L. K. ve Muthén, B. O. (1998/2012). *Mplus user's guide* (Seventh edition.). Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- Pietsch, J., Walker, R. ve Chapman, E. (2003). The relationship among self-concept, self-efficacy, and performance in mathematics during secondary school. *Journal of Educational Psychology, 95*(3), 589-603. doi:10.1037/0022-0663.95.3.589.
- Provalis Research. (2011). *QDA Miner*. Montreal: Provalis Research.
- Rhemtulla, M., Brosseau-Liard, P. É. ve Savalei, V. (2012). When can categorical variables be treated as continuous? A comparison of robust continuous and categorical SEM estimation methods under suboptimal conditions. *Psychological Methods, 17*(3), 354-373. doi:10.1037/a0029315.
- Robins, R. W., Hendin, H. M. ve Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single-item measure and the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27*(2), 151-161. doi:10.1177/0146167201272002.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C. ve Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review, 60*(1), 141-156.
- Sánchez-Carracedo, D., Barrada, J. R., López-Guimerà, G., Fauquet, J., Almenara, C. A. ve Trepát, E. (2012). Analysis of the factor structure of the Sociocultural Attitudes Towards Appearance Questionnaire (SATAQ-3) in Spanish secondary-school students through exploratory structural equation modeling. *Body Image, 9*(1), 163-171. doi:10.1016/j.bodyim.2011.10.002.

- Schlomer, G. L., Bauman, S. ve Card, N. A. (2010). Best practices for missing data management in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 57(1), 1-10. doi:10.1037/a0018082.
- Schreiber, J. B., Stage, F. K., King, J., Nora, A. ve Barlow, E. A. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: A review. *The Journal of Educational Research*, 99(6), 323-337. doi:10.3200/JOER.99.6.323-338.
- Shavelson, R. J., Hubner, J. J. ve Stanton, G. C. (1976). Self-Concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research*, 46(3), 407-441. doi:10.3102/00346543046003407.
- Şekercioğlu, G. ve Güzeller, O. C. (2011). Ergenler İçin Benlik Algısı Profili'nin faktör yapısının yeniden değerlendirilmesi. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 215-236.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics* (6. bs.). Boston: Pearson.
- Tomás, I., Marsh, H. W., González-Romá, V., Valls, V. ve Nagengast, B. (2014). Testing measurement invariance across Spanish and English versions of the Physical Self-Description Questionnaire: An application of exploratory structural equation modeling. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 36(2), 179-188. doi:10.1123/jsep.2013-0070.
- Velicer, W. F. (1976). Determining the number of components from the matrix of partial correlations. *Psychometrika*, 41(3), 321-327. doi:10.1007/BF02293557.
- Veneziano, L. ve Hooper, J. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21(1), 67-70.
- Wang, J. ve Wang, X. (2020). *Structural equation modeling: Applications using Mplus* (2. bs.). New Jersey: Wiley.
- Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F. ve Summers, G. F. (1977). Assessing reliability and stability in panel models. *Sociological methodology*, 8, 84-136.
- Yandı, A. ve Köse, İ. A. (2013). Akademik ve Genel Benlik Algısı Envanteri'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 289-309.
- Yıldız, G. ve Fer, S. (2008). Öz Kavram Envanteri-I'in geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 209-232.

- Yockey, R. D. (2011). *SPSS demystified: A step-by-step guide to successful data analysis*. Boston: Prentice Hall.
- Yu, C.-Y. (2002). *Evaluating cutoff criteria of model fit indices for latent variable models with binary and continuous outcomes*. (Doctor of philosophy). University of California, Los Angeles.
- Zeigler-Hill, V. (2011). The connections between self-esteem and psychopathology. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 41(3), 157-164. doi:10.1007/s10879-010-9167-8.
- Zeigler-Hill, V. (2013). The importance of self-esteem. V. Zeigler-Hill (Ed.), *Self-Esteem* içinde (s.1-20). London: Psychology Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

şahin, E. ve Ersanlı, K. (2021). Ergenler İçin Benlik Algısı leğinin geliştirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6241-6279. DOI: 10.26466/opus. 930223.

KOVID-19 Kaygısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.943710

*

Serhat Arslan* - Savaş Karagöz** - Nihan Arslan***

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye

E-Posta: serhat.arslan@erbakan.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4422-8421](https://orcid.org/0000-0003-4422-8421)

** Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Aksaray/Türkiye

E-Posta: savaskaragoz@aksaray.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4410-9214](https://orcid.org/0000-0002-4410-9214)

*** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya /Türkiye

E-Posta: nihan.arslan@erbakan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4410-9214](https://orcid.org/0000-0002-4410-9214)

Öz

Tarihsel süreç içinde insanoğlu varolduğu günden itibaren genel tanım itibariyle afet diyebileceğimiz, savaşlar ve salgın hastalıklar gibi olumsuz olaylarla karşı karşıya kalmıştır. Bu gibi durumlarda psikolojik olarak kaygı, stress, anksiyete yaşamayı kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada, KOVID Kaygı Ölçeğinin psikometrik özelliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach'ın (α) katsayısı .92 olarak bulunmuştur. KOVID Kaygı Ölçeği maddelerinin korelasyon puanları .63 ile .82 aralığında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri; NNFI = .95, CFI = .97, IFI = .97, SRMR = .04, RMSEA = .15. Ayrıca, araştırma kapsamında cinsiyet; eğitim durumu ve yaşanan yer değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olup olmadığı incelenmiştir. KOVID kaygı düzeyleri; cinsiyet; eğitim durumu ve yaşanan yer değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olup olmadığını tespit etmek Bağımsız Gruplar t-Testi ve Anova uygulanmıştır. KOVID Kaygı düzeylerine göre erkek ve kadın katılımcılar arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. KOVID Kaygı düzeylerine göre katılımcıların yaşanan yer değişkeni açısından anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim durumları açısından araştırmaya katılan bireylerin KOVID kaygısı puan ortalamalarına ilişkin anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: KOVID-19, Kaygı, Ölçek, Ölçek Uyarlama.

Examining the COVID-19 Anxiety in Terms of Various Variables

*

Abstract

In the historical process, human beings faced with such events as wars and epidemics. In such cases, it was inevitable that he/she would experience anxiety, stress, anxiety psychologically. In this study, it was aimed to examine the psychometric properties of the COVID Anxiety Scale in terms of various variables. Cronbach's coefficient (α) for the entire scale was .92. According to the results of confirmatory factor analysis, it was found that the uni-dimensional model of the scale was suitable for the Turkish sample. Compliance indices obtained as a result of confirmatory factor analysis of the scale; NNFI = .95, CFI = .97, IFI = .97, SRMR = .04, RMSEA = .15. In addition, Independent Groups t-test and Anova were applied to determine whether there were significant differences between gender, educational status and experienced location variables. There was a significant level of difference between male and female participants according to COVID Anxiety levels. There were no significant differences in the mean COVID anxiety scores of the individuals participating in the study. There were no significant differences in the mean COVID anxiety scores of the individuals participating in the study in terms of their educational status.

Keywords: COVID-19, Anxiety, Scale, Scale Adaptation.

Giriş

Tarihsel süreç içinde insanoğlu varolduğu günden itibaren genel tanım itibarıyla afet diyebileceğimiz, savaşlar ve salgın hastalıklar gibi olumsuz olaylarla karşı karşıya kalmıştır. Bu gibi durumlarda psikolojik olarak insanların kaygı, stress, anksiyete yaşaması kaçınılmaz olmuştur. İngilizce anxiety kavramına karşılık gelen kaygı *“Bireylerin, toplumsal kümelerin herhangi bir güçlü istek ya da güdülerinin, gerçekleşmemesi olasılığı karşısında duydukları tedirginlik”* olarak tanımlanırken Türk Dil Kurumu(2021) sözlüğünde ise *“Üzüntü, endişe duyulan düşünce, gam, tasa ve genellikle kötü bir şey olacaktı düşünceyle ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu”* şeklinde tanımlanmıştır. İnsan yaşamının olumsuz etkilendiği dönemlerde en çok ortaya çıkabilecek problemlerden biri kaygıdır (Atak, 2020). İnsanları sosyal, ekonomik ve psikolojik yönlerden etkileyen tarihte yaşanan önemli salgınlar; Antonine Salgını (165-180 yılları arası), 1.Veba Salgını (541-542 yılları arası); Kolera Pandemileri 1-6 (1817-1923 yılları arası), SARS (2002-2004 yılları arası); COVID 19 (2019-günümüz) (Türk, Bilgöl ve Ak 2020) arasında yer almaktadır.

COVID-19 salgını, 31 Aralık 2019 tarihinde Çin’ in Wuhan kentinde ortaya çıktığından beri giderek tüm dünyada yayılmaya başlayan ve insan hayatını etkisi altına alan bir pandemiye dönüşmüştür. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemik bir hastalık olarak ilan edilmiştir. COVID-19 sürecinin dünya geneline ne zaman son bulacağına bilinmemesi ve bu süreçte COVID-19 a karşı üretilen aşuların ve tıbbi tedavilerin etkililiğinin tam olarak bilinmemesinin yanı sıra sıklıkla duyduğumuz sosyal mesafe, izolasyon ve karantina gibi salgınla ilgili konular, sosyal iletişimden uzak durma gibi durumlar kişilerde üzüntü, endişe, korku, öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı, suçluluk, çaresizlik, yalnızlık ve gerginlik gibi psikolojik rahatsızlıkların yaşanmasına neden olabilir ve olmaktadır (Ahorsu vd., 2020, s.2; Banerjee, 2020; Gencer,2020, s.1153-1173; Mamun ve Griffiths, 2020; Xiang vd., 2020, s.228-229;).

Son dönem dünya genelini etkisi altına alan ve bu alanda akademik çalışmaların odağında yer alan COVID-19 pandemisi ile ilişkili olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde, hastalığa yakalanma korkusuyla birlikte yoğun endişelerin yaşandığı görülmüştür. Ayrıca yaşanan bu endişeler, bireylerin psikolojik iyi oluş hallerinde olumsuzluklara neden olmakla beraber insanların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir (Ahmed

ve diğ., 2020; Batigün ve Ertürk, 2020; Chen ve diğ., 2020; Erdoğan ve diğ., 2020; Ho ve diğ., 2020; Okur ve Demirel, 2020; Qiu ve diğ., 2020; Sani ve diğ., 2020). COVID-19 süreci ile ilgili bilgilerin internet üzerinden paylaşılmasının olumsuz duygular olan anksiyete, depresyon, öfke ve sosyal risklere olan eğilimi anlamlı düzeyde arttırdığını, pozitif duyguları ise azalttığı belirtilmiştir (Li ve diğ., 2020). Bu görüşü destekler nitelikte Strong (1990)' da, virüs haberlerinin sıklıkla verilmesinin hasta olma korkusunu arttırdığını ifade etmiştir. Bekaroğlu ve Yılmaz (2020) 'a göre COVID-19- enfeksiyonu yaşayan ya da enfekte olduğundan şüphe duyulan hastaların Brooks ve diğ. (2020) ve Ornell, Schuch, Sordi ve Kessler (2020) çalışmalarında olduğu gibi korku, can sıkıntısı, yalnızlık, kaygı, uykusuzluk veya öfke gibi yoğun duygusal ve davranışsal tepkiler göstermektedirler.

Doğan ve Düzel (2020) yapmış olduğu araştırmada salgının Türkiye'de görüldüğü ilk haftalarda bireylerin aile yakınlarını kaybetme korkusu ve kalabalık yerlerden virüse maruz kalmaktan korktukları görülmüştür. Salgın sürecinde korku ve kaygı bir tepki olarak tüm bireylerde gözlenmekle birlikte, yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, çalışma koşulları ve yaşanan çevreye bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Çalışma, salgın konusunda erkeklerin kadınlara, ortaöğretim mezunlarının lisans mezunlarına oranla daha kaygılı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda cinsiyet ve eğitim düzeyinin bireylerin kaygı düzeyleri üzerinde farklılık yarattığı görülmektedir.

COVID-19 'un psikolojik olarak olumsuz etkileri konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde; C. Wang ve diğ. (2020) kronik hastalığı olanların salgını daha ağır bir şekilde geçirdiği sonucuna ulaşmıştır (Gencer, 2020). Rajkumar ve diğ. (2020) tarafından yapılan bir diğer araştırmada ise diğer araştırmaların bulgularını destekler biçimde salgının ortaya çıkışı ve vaka sayılarının arttığı dönemlerde bireylerde artan düzeyde korku, endişe, stress ve kaygı algıladığını tespit etmişlerdir (Gencer,2020; Tönbul, 2020). Bu çalışmada, Kovid Kaygı Ölçeğini çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Ölçek çalışması 292 kişi üzerinde uygulanmıştır. Araştırma kapsamında örneklemin 181'i (%62) kadın, 111'i (%38) erkek bireyden oluşmaktadır. Örnekleminde yer alan bireylerin; 126 'sı (% 43) büyükşehirde; 166 'sı (%57) ilçe-köyde yaşamaktadır. Ayrıca, araştırmaya katılan bireyler eğitim durumları açısından; 217 (% 74) üniversite, 55 (% 18) lise, 20 (%6) ilköğretim ortaokul eğitimine sahiptir. Örneklemin yaş ortalaması 34.4' (Std = 8.4)'dir. Araştırmanın etik kurul izni, Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 22.06.2020 tarihinde alınmıştır.

KOVID-19-Kaygı Ölçeği: KOVID-19- Kaygı Ölçeği Silva ve diğerleri (2021) tarafından KOVID-19 ile ilişkili kaygıyı ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçek 7 maddeden oluşmakta ve tek boyutludur. Ölçekte yer alan maddeler dörtlü Likert tipi bir ölçekte puanlanmaktadır. Ölçek uyarlama sürecinde, psikolojik danışma alanından dört bağımsız akademisyen tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiş ve yazarlar çevirileri karşılaştırarak fikir birliğine varmıştır. Ardından, Türkçe form üç bağımsız İngilizce uzmanı tarafından tekrar İngilizceye çevrildi. Son aşamada, dört araştırmacı da tüm maddeleri Türkçe ve İngilizce olarak gözden geçirerek herhangi bir anlamsal farklılığı tartışmıştır.

Ölçeği uyarlama çalışması kapsamında, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılarak faktör yapısı incelenmiştir. AFA'da, 7 maddenin tümü temel bileşenler faktörleme ve varimax rotasyonuna tabi tutulmuştur. Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett'in küresellik değeri anlamlıdır. Açıklanan toplam varyans% 69.00 olarak hesaplanmıştır. Yedi maddenin faktör yükleri 0.62 ile 0.80 arasında değişmekte olup, her bir maddenin faktöre iyi ve mükemmel düzeylerde önemli ölçüde katkı sağladığını göstermektedir.

Ölçeğin yapısını doğrulamak amacı ile LISREL'de kullanarak tek boyutlu ölçüm modeli test edilmiştir. Varsayımlanan ölçüm modeli, Kabul edilebilir model uyumu sağlamıştır. Model uyum indeksleri; NNFI = .95, CFI = .97, IFI = .97, SRMR = .04, RMSEA = .15 olarak bulunmuştur. Bu değerler, kabul edilebilir bir veri uyumu düzeyini göstermektedir.

Bulgular

Madde Analizi ve Güvenirlik

Kovid Kaygı Ölçeği maddelerinin korelasyon puanları .63 ile .82 aralığında değiştiği bulunmuştur.

Tablo 1. Kovid Kaygı Ölçeği Maddelerinin Korelasyon Puanları

Madde No	r _{ix}
1	.78
2	.72
3	.81
4	.82
5	.80
6	.77
7	.63

Ölçeğin KMO ve Bartlett analiz sonuçları Tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2. KMO ve Bartlett's Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,900
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1495,744
	df	21
	Sig.	,000

Kovid Kaygı Ölçeği Maddelerinin açıklanan toplam varyans puanları Tablo 3 de görülmektedir.

Tablo3. Açıklanan toplam varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,865	69,502	69,502	4,865	69,502	69,502
2	,653	9,326	78,829			
3	,446	6,370	85,199			
4	,374	5,348	90,547			
5	,272	3,884	94,431			
6	,226	3,228	97,659			
7	,164	2,341	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Kovid kaygı düzeyleri açısından araştırma kapsamında; cinsiyet; eğitim durumu ve yaşanılan yer değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farklılıklar

olup olmadığını tespit etmek Bağımsız Gruplar t-Testi ve Anova uygulanmıştır.

Kovid kaygı düzeyleri açısından cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olup olmadığını tespit etmek Bağımsız Gruplar t-Testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4 de yer almaktadır.

Tablo 4. Kovid Kaygı Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	Ss	t	Sd	p
Kovid Kaygısı	Kadın	181	22.1	7.8	2.641	.009
	Erkek	111	19.7	7.8		

Kovid Kaygı düzeylerine göre erkek ve kadın katılımcılar arasında Tablo 4'e göre anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır ($p = .009$; $p < .05$). Tablo'ya göre kadınların ($\bar{X} = 22,1$) Kovid Kaygı ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları erkeklerin ($\bar{X} = 19,7$) Kovid Kaygı ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarından daha yüksektir ($t(249) = 2,641$, $p < .05$).

Kovid kaygı düzeyleri açısından eğitim durumu değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olup olmadığını tespit etmek ANOVA Testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5 de yer almaktadır.

Tablo 5. Kovid Kaygı Ölçeği Puanlarına İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

	N	$\bar{X}$	Std. Sapma	F	p
İlkokul-Ortaokul	55	21.7	6.98	1.117	.329
Lise	20	19.9	5.21		
Üniversite	216	21.7	5.01		

Tablo 5'de eğitim durumları açısından araştırmaya katılan bireylerin Kovid kaygı puan ortalamaları, standart sapmalar ve ANOVA sonuçları verilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin kovid kaygısı puan ortalamalarına ilişkin anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Kovid kaygı açısından araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumlarının Tukey testi sonuçları Tablo 6 da görülmektedir.

Tablo 6. Çoklu Karşılaştırma Tukey HSD

(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	1,73636	2,08000	,682	-3,1639	6,6366
	3	-,05000	1,86184	1,000	-4,4363	4,3363
2	1	-1,73636	2,08000	,682	-6,6366	3,1639
	3	-1,78636	1,20311	,300	-4,6208	1,0480
3	1	,05000	1,86184	1,000	-4,3363	4,4363
	2	1,78636	1,20311	,300	-1,0480	4,6208

1= İlkokul-Ortaokul; 2= Lise;3= Üniversite

Kovid kaygı düzeyleri açısından yaşanan yer değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olup olmadığını tespit etmek Bağımsız Gruplar t-Testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7 da yer almaktadır.

Kovid Kaygısı Ölçeği Puanlarının Yaşanılan Yer Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Tablo 7. Kovid Kaygı Ölçeğinin Puanlarının Yaşanılan Yer Değişkenine Anova Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Kovid Kaygısı	Büyükşehir	125	23,00	7,7	3,008	271	.003
	İlçe-Belde	166	20,21	7,9			

Kovid Kaygı düzeylerine göre katılımcıların yaşanan yer değişkeni açısından Tablo 7'ye göre anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır ($p = .003$; $p < .05$). Tablo 7'ye göre büyükşehirde yaşayanların ($\bar{X} = 23,0$) Kovid Kaygı ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları İlçe-belde de yaşayanların ($\bar{X} = 20,21$) Kovid Kaygı ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarından daha yüksektir ($t(271) = 3,008$, $p < .05$).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Kovid Kaygı Ölçeğinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayılarının yüksek bulunması, güvenilirliğin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Araştırmamız bulgularına göre kadınların COVID-19 salgınında erkeklere oranla daha fazla kaygı yaşamaktadır. Benzer sonuçlar Bakıoğlu ve vd.(2020), Ekiz vd.(2020), Kong vd., (2020), Kurt vd., (2020), Özdin ve Özdin, (2020), C. Wang vd., (2020), Erdoğan, Koçoğlu ve Sevim (2020), Öz Ceviz ve vd(2020), Çölgeçen ve

Çölgeçen (2020) ve Gencer(2020)'in çalışmalarında görülmektedir. Ayrıca sağlık alanında çalışan kadınlarda kaygı puanının erkeklere oranla daha yüksek olduğu da görülmüştür (Ocaktan, Keklik ve Çöl, 2002; Sakaoğlu ve vd.2020). Maaravi ve Heller (2020)' Birleşik Krallık'ta 407 kişiye yönelik gerçekleştirdiği çalışmada Kovid-19 sürecinde kadınların daha fazla kaygı yaşadığı sonucuna ulaşmışlardır. Tayvan'da Wong ve arkadaşlarının(2020) yapmış olduğu araştırmada da kadınların erkeklere göre Kovid -19 sürecinde daha fazla kaygı yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır (Çölgeçen ve Çölgeçen, 2020). Eğitim düzeyine göre Kovid -19 un kaygı oluşturma düzeyleri incelendiğinde ise eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür. Eğitim durumuna göre kaygı durumuna bakıldığında, durumluk ve sürekli kaygı puanları arasında fark saptanmamıştır. Öğrenim düzeyi düşük olan kişilerde, kaygı düzeylerinin yüksek olması beklenmekte olup, kaygı düzeyi ile ilgili yapılan birçok araştırma neticesi bunu desteklemektedir (Sakaoğlu ve diğ.2020). Bakioğlu ve diğ.(2020), Ekiz ve diğ. (2020)'nin yapmış olduğu benzer çalışmalar incelendiğinde de aynı sonuçlar görülmektedir.

Araştırma bulgularından bir diğeri ise bireylerin Kovid-19 salgınında yaşamış oldukları kaygı düzeyleri ile yerleşim yerleri arasındaki ilişkiyi saptamaktır. Elde edilen bulgulara göre il ve ilçe merkezlerinde yaşayan bireylerin köy ve kasabada yaşayan bireylere göre kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak Artan ve diğ. (2020) tarafından yapılan araştırmada ise yerleşim yerine göre bireylerin kaygı yaşamadıkları görülmüştür. Büyük şehirlerde yaşayan bireylerin kırsal alana göre daha fazla kaygı yaşamaması çok yönlü etkenlere bağlı olarak değerlendirilebilir. Bu etkenleri kırsal alanda yaşayan nüfusun ağırlıklı olarak yaşlı nüfus olması, bilgi iletişim imkânlarının yeterli olmaması, eğitim düzeylerinin düşük olması, günlük kırsal alan aktivitelerinin yoğunluklu olması kırsal alan sakinlerinin COVID-19'un etkisini araştırmalarına ve bu konu üzerinde düşünmemelerine neden olabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examining COVID-19 Anxiety in Terms of Various Variables

*

Serhat Arslan- Savaş Karagöz- Nihan Arslan

Necmettin Erbakan University-Aksaray University- Necmettin Erbakan University

In the historical process, human beings have been faced with negative events such as wars and epidemics, which call disasters in general terms from the day they existed. In such cases, it has become inevitable to experience psychological anxiety, stress and anxiety. Anxiety, which corresponds to the concept of anxiety in English, is defined as “the uneasiness of individuals in the face of the possibility of not realizing any strong desires or motives of social groups. Epidemics have been periods when many distressing emotions were experienced intensely. Intense negative emotions can lead to an increase in existing mental problems or to the emergence of mental problems that did not exist before. Emotions and specific situations that are difficult to cope with can be counted as intolerance to uncertainty and uncertainty, isolation, staying away from emotional sharing, fear, loneliness, anxiety, sadness, and stigmatization. According to Kandemir and Atak, who stated that one of the most common problems that can arise in periods when human life is negatively affected, anxiety is also a problem that arises with negative thoughts in our minds. As concerns about many things are seen in our daily lives, these concerns also arise against the coronavirus, which negatively affects a large community around the world.

When the researches related to the COVID-19 pandemic, which has recently affected the whole world that seen that intense concerns are experienced with the fear of contracting the disease. In addition, these concerns show that people's mental health is adversely affected, as well as causing negativities in the psychological well-being of individuals. It has been stated that sharing information about the COVID-19 process over the internet significantly increases the tendency to negative emotions such as anxiety, depression, anger and social risks, and decreases positive emotions.

In this study, it was aimed to adapt the Covid Anxiety Scale developed by Silva et al. (2021) to Turkish culture. EFA and DFA were used to test

the construct validity of the comments made from the "COVID-19 Anxiety" measurements. Findings obtained in EFA and CFA showed that the fit indexes of the single factor structure related to the scale were sufficient. The groups in which validity and reliability studies were carried out are sufficient enough for statistical analysis in terms of number. The high reliability coefficients of the scale indicate that the reliability is at a sufficient level.

According to the findings of the research, women experience more anxiety than men in the COVID-19. Similar results are Bakioğlu et al. (2020), Ekiz et al. (2020), Kong et al., (2020), Kurt et al., (2020), Özdin & Özdin, (2020), C. Wang et al., (2020) , Erdoğan, Koçoğlu and Sevim (2020), Öz Ceviz and et al (2020), Çölgeçen and Çölgeçen (2020) and Gencer (2020). In addition, it was observed that the anxiety score of women working in the health field was higher than that of men (Ocaktan, Keklik, & Çöl, 2002; Sakaoğlu et al. 2020). Maaravi and Heller (2020) concluded in their study of 407 people in the UK that women experienced more anxiety during the COVID-19 process. In the study conducted by Wong et al. (2020) in Taiwan, they found that women experienced more anxiety during the COVID-19 process than men (Çölgeçen and Çölgeçen, 2020). When the anxiety levels of COVID-19 were examined according to the education level, it was seen that there was no significant difference between the education levels. Considering the anxiety level by education level, no difference was found between state and trait anxiety scores. People with low education levels are expected to have high levels of anxiety, and many research results on the level of anxiety support this (Sakaoğlu et al. 2020). The same results are seen when similar studies by Bakioğlu et al. (2020), Ekiz et al. (2020) are examined.

Another of the research findings was to determine the relationship between the anxiety levels that individuals experienced in the COVID-19. According to the findings, it was observed that individuals living in city and district centers had higher anxiety levels than those living in villages and towns. It was observed that individuals did not experience anxiety depending on the place of residence. The fact that individuals living in big cities experience more anxiety compared to rural areas can be evaluated due to multifaceted factors. These factors may cause rural residents not to investigate the effect of COVID-19 and not to think about the effect of the

rural population, mainly the elderly population, the lack of information communication opportunities, low education levels, and intensity of daily rural activities.

Kaynakça/References

- Ahmed, M. Z., Ahmed, O., Aibao, Z., Hanbin, S., Siyu, L. ve Ahmad, A. (2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated psychological problems. *Asian Journal of Psychiatry*, 51, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102092>
- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. ve Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and initial validation. *International Journal of Mental Health And Addiction*, Brief Communication 1-9. Advance Online Publication. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11469-020-00340-x>. Erişim tarihi: 25.07.2021.
- Artan, T., Atak, I., Karaman M. ve Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) salgınında sosyodemografik özellikler, psikolojik sağlık ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 15(6), 79-94. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43882>
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O. ve Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and positivity: mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *Int J Ment Health Addiction*, 1- 14. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11469-020-00331-y> . Erişim tarihi: 21.07.2021.
- Banerjee, D. (2020). The COVID-19 outbreak: Crucial role the psychiatrists can play. *Asian J. Psychiatr*, 50, 102014.
- Bekaroğlu, E. ve Yılmaz, T. (2020). COVID-19 ve psikolojik etkileri: Klinik psikoloji perspektifinden bir derleme. *Nesne*, 8(18), 573-584. DOI: 10.7816/nesne-08-18-14.
- Bingül Ak, B., Türk, A. ve Ak, R. (2020). COVID-19 bağlamında tarihteki büyük salgınlar ve ekonomik sonuçları. *Turkish Studies*, 15(4), 189-200. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44242>
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. ve Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912-920. doi:10.1016/S0140-6736(20)304

- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. ve Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 Epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287(112934), 1- 5.
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., He, L., Sheng, C., Cai, Y., Li, X., Wang, J. ve Zhang, Z. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, 7(5), 15-16. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30164-4](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30164-4).
- Çölgeçen, Y. ve Çölgeçen, H. (2020). COVID-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 261-275. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44399>
- Durak Batıgün, A. ve Şenkal Ertürk, İ. (2020). Çok Boyutlu COVID-19 Ölçeği geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Nesne*, 8(18), 406-421. DOI: 10.7816/nesne-08-18-04.
- Ekiz, T, İlman, E. ve Dönmez, E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile COVID-19 Salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Usaysad Dergisi*, 6(1), 139-154.
- Erdoğan, Y., Koçoğlu, F. ve Sevim, C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1), 24-37. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.35403>.
- Gencer, N. (2020). Pandemi sürecinde bireylerin Koronavirüs (Kovid-19) korkusu: Çorum örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1153-1173.
- Ho, C. S. H., Chee, C. Y. I. ve Ho, R. C. M. (2020). Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic. *Annals, Academy of Medicine, Singapore*, 49(1), 1-6. <https://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/881/131020201683-bolum12.pdf> Erişim tarihi.25.07.2021.
- <https://www.instagram.com/druamkku/> Erişim tarihi: 20.8.2021.
- Kong, X., Zheng, K., Tang, M., Kong, F., Zhou, J., Diao, L. ve Yuchao, D. (2020). Prevalence and factors associated with depression and anxiety of hospitalized patients with COVID-19. *MedRxiv*, 2020, 1-12.
- Kurt, O., Deveci, S. E. ve Oguzoncul, A. F. (2020). Levels of anxiety and depression related to COVID-19 among physicians: An online cross-sectional study from Turkey. *Annals of Clinical and Analytical Medicine*, 11(1), 283-293.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N. ve Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19-19 epidemic declaration on psychological consequences: A study on active

- Weibo users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(6), 1-9. <https://doi.org/10.3390/ijerph17062032>
- Maaravi, Y. ve Heller, B. (2020). Not all worries were created equal: The case of COVID-19 Anxiety. *Public Health* 185, 243-245. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.06.032>
- Ocaktan, M. E., Keklik, A. ve Mamun, M. A. ve Griffiths, M. D. (2020). First COVID-19 suicide case in bangladesh due to fear of COVID-19 and xenophobia: Possible suicide prevention strategies. *Asian Journal of Psychiatry*, 51,(102073), <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1876201820301842?via%3Dihub>
- Memiş Doğan, M. ve Düzel, B. (2020). COVID-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, 15(4), 739-752.
- Ocaktan, M. E., Keklik, A. ve Çöl, M. (2002). Abidinpaşa Sağlık Grup Başkanlığı'na bağlı sağlık ocaklarında çalışan sağlık personelinde Spielberger durumluluk ve sürekli kaygı düzeyi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 21-8.
- Okur, İ. ve Demirel, Ö. F. (2020). COVID-19 ve psikiyatrik bozukluklar. *Medical Research Reports*, 3(Supp 1), 86-99.
- Ornell, F., Schuch, J. B., Sordi, A. O. ve Kessler, F. H. P. (2020). Pandemic fear and COVID-19: Mental health burden and strategies. *Brazilian Journal of Psychiatry*, (AHEAD), 42(3), 232-235. doi:10.1590/1516-4446-2020-0008
- Öz Ceviz, N., Tektaş N., Basmacı G. ve Tektaş, M. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin analizi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(2), 312-329
- Özdin, S. ve Özdin, Ş. B. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 Pandemic in Turkish Society: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry* 66(5), 504–511.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B. ve Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: Implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33(2), 1-3. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2020-100213>
- Rajkumar, R. P. (2020). COVID-19 and mental health: A review of the existing literature. *Asian Journal of Psychiatry*, 52(2020). <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102066>
- Sakaoğlu H.H., Orbatu D., Emiroğlu M. ve Çakır Ö. (2020). COVID-19 salgını sırasında sağlık çalışanlarında spielberger durumluk ve sürekli kaygı

- düzei: Tepecik hastanesi örneği. *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*, 30(Ek sayı), 1-9.
- Sani, G., Janiri, D., Di Nicola, M., Janiri, L., Ferretti, S. ve Chieffo, D. (2020). Mental health during and after the COVID-19 emergency in Italy. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74, 372-373. <https://doi.org/10.1111/pcn.13004>.
- Silva, W. A. D., Brito, T. R. S. ve Pereira, C. R. (2021). Anxiety associated with COVID-19 and concerns about death: Impacts on psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 176(2021).110772.<https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110772>.
- Strong, P. (1990). Epidemic psychology: A model. *Sociology of Health & Illness*, 12(3), 249-259.
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-174.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S. ve Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1729), 1-25.
- Wong, L. P., Hung, C. C., Alias, H. ve Lee, T. S. (2020). Anxiety symptoms and preventive measures during the COVID-19 outbreak in Taiwan. *BMC Psychiatry*, 20, 376. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02786-8>
- Xiang Y-T, Yang Y, Li W, Zhang L, Zhang Q, Cheung T et al. (2020) Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. *Lancet Psychiatry*, 7, 228-229.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan, S., Karagöz, S. ve Arslan, N. (2021). KOVID-19 kaygısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6280-6294. DOI:10.26466//opus.943710.

X, Y ve Z Kuşaklarının Eğitim, Öğretmen, Öğrenci Algıları

DOI: 10.26466/opus.948789

*

Canan Tunç Şahin* - Selçuk Turan** - Öğuzhan Karadeniz***

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Zonguldak/Türkiye

E-Posta: canantuncsahin@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0997-2124](https://orcid.org/0000-0003-0997-2124)

** Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Zonguldak/Türkiye

E-Posta: selcukturan25@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2234-6494](https://orcid.org/0000-0003-2234-6494)

*** Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Zonguldak/Türkiye

E-Posta: oguzhankaradeniz25@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-1717-861X](https://orcid.org/0000-0002-1717-861X)

Öz

Bu araştırmanın amacı; X, Y ve Z kuşağında yer alan bireylerin eğitim, öğretmen ve öğrenciye yönelik algılarını belirlemektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan X kuşağından 4, Y kuşağından 5, Z kuşağından 5 olmak üzere toplam 14 kişi ile yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Uzman görüşü alınarak hazırlanan görüşme formunda "Eğitim nedir?", "Bir öğrenciyi tarif eder misin?", "Sence öğrenci nasıl olmalıdır?" ve "Bir öğretmen nasıl olmalıdır?" soruları yer almıştır. Veriler, içerik analizi tekniğiyle işlenmiştir. Araştırma sonucunda X, Y, Z kuşağında yer alan katılımcıların eğitim, öğretmen ve öğrenciye yönelik algıları belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim algıları incelendiğinde; X kuşağı eğitimi, tecrübe ve deneyim olarak tanımlarken, Y kuşağının aile, okul ve arkadaş çevresinde öğrenilenler olarak, Z kuşağının ise toplumdaki davranışlarımız olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Kuşakların öğretmen algıları incelendiğinde X kuşağı öğretmeni disiplinli ve sorumlu, Y kuşağı güvenilir ve sabırlı, Z kuşağı ise güvenilir, sabırlı ve sevecen olarak tarif etmiştir. Katılımcıların öğrenci algıları incelendiğinde X kuşağı öğrenciyi çalışkan ve sorumlu olarak ifade erken, Y kuşağı öğrencinin istekli, terbiyeli, çalışkan ve duygulu olması gerektiğini, Z kuşağı ise öğrencinin saygılı ve disiplinli olması gerektiğini ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Öğretmen, Öğrenci, Kuşak Farklılıkları.

Education, Teacher and Student Perceptions of Generations X, Y and Z

*

Abstract

The aim of this study is to determine the perceptions of individuals in the X, Y and Z generations towards education, teachers and students. In this study, the phenomenology design, which is one of the qualitative research methods, was used. The participants of the research were determined by purposive sampling method. Data were collected by using a semi-structured interview form with a total of 14 people, 4 from the X generation, 5 from the Y generation, and 5 from the Z generation, which constitute the study group of the research. "What is education?", "Can you describe a student?", "How do you think a student should be?" and "How should a teacher be?" questions have been included. The data were processed with content analysis technique. As a result of the research, the perceptions of the participants in the X, Y and Z generations towards education, teachers and students were determined. When the participants' perceptions of education were examined, it was found that while Generation X defined education as experience and practice, generation Y defined it as learned around family, school and friends, and generation Z defined education as our behaviors in society. When the teachers' perceptions of the generations were examined, the generation X described the teacher as disciplined and responsible, the Y Generation as reliable and patient, and the Z generation as reliable, patient and loving. When the students' perceptions of the participants were examined, Generation X stated that the student should be diligent and responsible early, Generation Y stated that the student should be willing, decent, hardworking and emotional, while Generation Z stated that the student should be respectful and disciplined.

Keywords: *Education, Teacher, Student, Generation Differences.*

Giriş

Toplumsal yaşamdaki hızlı gelişmeler ve dönüşümler nesiller arası farklılıklara neden olmuştur. Çağlar değiştikçe nesillerin ihtiyaç ve beklentileri de değişime uğramıştır. Bu toplumsallaşmanın bir sonucudur ve kuşak kavramıyla ilişkilidir. Farklı dönemlerde farklı koşullar içinde yetişen kuşaklar birbirlerinden farklı değerlere ve görüşlere sahip olabilirler. Dolayısıyla farklı kuşağa mensup bireylerin bazı konulara veya kavramlara yönelik farklı algılara sahip olması da olağan bir durumdur. Bu durum her kuşağın kendi çağının özellikleriyle yetişmiş olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu noktada farklı kuşakların yaşamda karşılaştığı olgu ya da olaylara karşı düşüncelerinin bilinmesi onların daha iyi anlaşılması noktasında önemli görülmektedir.

Kuşak, belli zaman aralığında doğan aynı dönemlerde yaşayan, ortak özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu gruplar olarak tanımlanır (Karaaslan, 2014). Zaman, insanların hayata bakış açılarını, beklenti ve önceliklerini, tutum ve davranışlarını değiştirebilir (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014). Toplumsallaşma süreçleri, siyasi, sosyolojik, ekonomik olaylardan ve gelişmelerden aynı anda etkilenen kuşaklardaki bireylerin inanç, tutum, değer ve davranışlarında benzerlikler görülür (Tezcan, 2017). Farklı dönemlerde ve farklı kültürel değerlerle sosyalleşmiş olan bireyler gerek duygusal ve düşünsel gerekse de normatif değerlerde ayrılmakta ve farklılaşmaktadırlar (Duman, 2019). Bu ayrışma, eğitim açısından bakıldığında yetişkinlerle genç kuşaklar arasında görülmektedir. Bu farklılaşmanın daha net anlaşılması için öncelikle kuşakların özelliklerinin incelenmesi gerekir.

Kuşaklar; kurucular kuşağı, bebek patlaması kuşağı (baby boomers), X kuşağı, Y kuşağı, Z kuşağı ve α (alfa) kuşağı olarak sınıflandırılır (Berkup, 2014; Bütün ve Güneş, 2020; Sarı ve Harta, 2018; Taş, Demirdöğmez ve Küçüköğlü, 2017; Yüksekbilgili, 2013). Kuşak kavramı yaklaşık olarak 20-25 yıllık yaş kümelerini oluşturan, aynı zaman diliminde doğan bireylerden oluşur. Doğdukları zamandaki toplumsal olaylardan ve gelişimlerden aynı anda etkilenmişlerdir. Ancak günümüzdeki nesiller oldukça hızlı değişmeye başlamıştır ki bu sınıflama geçerliliğini yitirmiştir (Bütün ve Güneş, 2020). Bu kuşaklar içinden

araştırma konusu çerçevesi içinde X, Y, Z kuşakların genel özellikleri incelenmiştir.

X kuşağı, 1965 ve 1979 yılları arasında doğanları kapsayan kuşaktaki bireylerden oluşur. Ülke nüfusunun %20'den fazlasını oluşturur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018). Bu kuşaktaki bireylerin çoğu iş hayatındadır. Bu nesil teknolojik sistemlerin dönüşümüyle özellikle bilgisayarlarla iş yapma şekline adapte olmaya çalışan bir nesil olmuştur. Bu kuşağa ait bireylerin yönetici olmaya başlamasıyla teknolojik sistemlerin daha fazla kullanıldığı görülmüştür (Yelkikalan ve Altın, 2010). Y kuşağı, 1980 ile 2000 yılları arasında doğanlardır. Ülke nüfusunun %35'inden fazlasını oluşturur (TUİK, 2018). Bu kuşak için Milenyum Kuşağı (Pedró, 2006), Oyun Kuşağı (Oblinger ve Oblinger, 2005), Dijital Kuşak, Dijital Yerliler (Prensky, 2001) gibi isimler kullanılır. Söz konusu kuşak dijital teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bir dönemde doğmuştur. Küresel ekonomi ve kültürler arası etkileşimin arttığı bir dönemde yaşayan bu kuşağın sosyal medyayı etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir (Bütün ve Güneş, 2020). Bu kuşaktakiler, görsel yetenekleri gelişmiş, özgürlüğü ve esnekliği seven, takım çalışmasına yatkın, yeni yaklaşımlara açık bireylerdir (Lower, 2008). Z kuşağı, 2000-2010 yılları arasında doğanları kapsamaktadır. İnternet kuşağı ya da kristal kuşak olarak isimlendirilir (Demirkaya, Akdemir, Karaman ve Atan, 2015). İleri teknoloji içinde yetişen bireyler bilgisayarı kitaba, metinleri ise konuşmaya tercih etmektedirler (Sarı ve Harta, 2018). Dışarıda çok zaman geçirmeyen Z kuşağı yalnız yaşamayı ve bireyselleşmeyi tercih etmektedirler (Bütün ve Güneş, 2020).

Kuşaklar arası farklılıklardan kaynaklanan özellikler bireylerin olay, olgu ve kavramlara bakışlarını da etkilemektedir. Toplumda yaşanan değişim ve dönüşümlere paralel olarak toplumda yaşayan farklı kuşaklardaki bireylerin eğitime yönelik algıları da değişmektedir (Özoğlu, Gür ve Altınoğlu, 2013). Alanyazın incelendiğinde Türkiye'de kuşaklararası eğitim algılarının incelendiği çalışma az sayıdadır (Nayır ve Çinkır, 2017). Yapılan çalışmalar genelde kuşaklararası değer farklılıkları (Aygün ve İmamoğlu, 2002; Bowman, 2010; Morsümbül, 2014; Kaya, 2013), kuşaklararası çatışma (Arslan ve Polat, 2016) ve kuşakların iş hayatındaki yeri (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014) konularına yoğunlaşmaktadır. Bu araştırmalar incelendiğinde kuşaklararası değer

farklılıklarının eğitime yansıdığı ve bu doğrultuda öğretmen ve öğrencilere yüklenen anlamında değiştiği söylenebilir (Aygün ve İmamoğlu, 2002; Bowman, 2010; Kaya, 2013; Morsümbül, 2014).

Öğretmenlik bireylerin yaşantısı üzerinde dönüştürücü gücü olan bir meslektir. Bu mesleğin doğasında öğretimsel etkinlerin yanında öğrencilere rol model olma ve onları yaşama hazırlama vardır. Millî Eğitim Bakanlığı (2012) öğretmen niteliklerini profesyonellik, adalet, dürüstlük, doğruluk, mesleki bağlılık, sürekli gelişime açıklık, hizmette sorumluluk, eşitlik, yolsuzluk yapmama, tarafsızlık, saygı, kaynakları etkili kullanabilme, sağlıklı ve güvenli bir ortam sağlayabilmek olarak belirlemiştir.

Öğretmenin bileşeni olduğu eğitim sistemi dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal etkilerine dayanır bu nedenle öğretmenlik mesleğinin ve öğretmenden beklenen niteliklerin dönemin özelliklerinden etkilenerek dönüştüğü görülür (Ünal, 2011). Dönemin siyasi, ekonomik, teknolojik, toplumsal yapısı değiştikçe öğretmen ve öğretmenlik mesleğinin yapısı da değişebilmektedir (Yapıcı ve Yapıcı, 2003, Yıldız, 2013). Teknolojinin hızla gelişmesi öğrenme ortamlarında öğretmen ve öğrenen açısından değişime sebep olmuştur. Genç kuşaklarda yer alan bireylerin teknolojiyi daha rahat kullanabilirken, yaşlı gruplardaki bireylerin teknoloji kullanımında zorluk yaşadığı tespit edilmiştir (Öztürk, 2021). Bu durum toplumsal olgudur ve kuşaklar arası farklılıklar dijital vatandaşlık kavramını gündeme getirmektedir. Buna göre teknolojinin içinde doğan nesil (Y ve Z kuşağı) “dijital vatandaş”, teknolojinin yaygın olmadığı dönemde doğan nesil (X kuşağı) “göçmen” olarak adlandırılır (Prensky, 2001). Bu farklılık öğrenciler nezdinde bazı öğretmenleri çağın gerisinde olarak düşündürmektedir. Öğretmenlik mesleği kuşak farklılıklarına bağlı olarak dijital vatandaşlık ve göçmenlik arasında dönüşüm geçirmektedir.

Eğitimde yenileşme hareketleriyle birlikte öğrenme öğretme kuramlarında yapılan değişiklikler öğretmene ve öğrenciye yüklenen rollerde dönüşüme sebep olmuştur (Kayaalp ve Şimşek, 2021). Yapılandırmacı yaklaşımın eğitimde yaygın olarak benimsenmesiyle öğretmene ve öğrenciye biçilen roller de değişmiştir. Artık öğretmen merkezde olan değil, rehber ve yol göstericidir (Yuen ve Hau, 2006). Öğretmenin görevi bilgi otoritesi olmak yerine öğrencinin bilgiye sahip olması için rehber olmaktır (Tezcek, 2013, s.124). Bu öğrenme ve öğretme yaklaşımında

öğretmene biçilen pasif rol öğretmene ve öğretmenlik mesleğinin etkisiz olduğuna dair bir algı oluşturmaktadır (Ünal, 2011; Yıldız ve Ünlü, 2014). Öğretmenlik geçmiş dönemde bilgi otoritesi olarak görülürken günümüzde “bakıcı” olarak görülmektedir. Bu söylemler öğretmenlik mesleğini değersizleştirmektedir (Fwu ve Wang, 2010; Hall ve Langton, 2006, Ünsal ve Bağçeci, 2016). Alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde öğretmenlerin toplum nezdinde mesleklerinin saygınlığını yitirmeye başlaması öğretmenleri üzen bir durumdur (Aydın, Demir ve Erdemli, 2016; Celep, 2004; Gök, 2003; Karaman, Acar, Kılınç, Buluş ve Erdoğan, 2013; Ozankaya, 2002, Özoğlu, Gür ve Altunoğlu, 2013; Özoğlu, 2010; Özpolat, 2002; Semerci, Semerci, Eliüşük ve Kartal, 2012; Ünsal ve Bağçeci, 2016; Ünsal, Ağçam ve Korkmaz, 2017; Ünsal,2018; Yıldız ve Ünlü, 2014).

Eğitim, toplumsal gelişmelere bağlı olarak sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Toplumda yaşanan sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler eğitimi ve eğitimin bileşenleri olan öğretmen ve öğrencilere yönelik algıları da etkilemektedir. Ekonomik, siyasal, sosyal ve teknolojik gelişmelerin kuşakların yaşam tarzlarını değiştirmesi ve şekillendirmesi göz önünde bulundurulduğunda toplumda yaşayan farklı kuşakların eğitim, öğretmen ve öğrenci algılarının incelenmesi oldukça önemlidir. Bu araştırmanın amacı X, Y, Z kuşaklarında yer alan bireylerin eğitim, öğretmen, öğrenci algılarını belirlemektir. Belirlenen amaca yönelik derinlemesine tespitlerde bulunmak için aşağıdaki alt problemler belirlenmiştir:

1. X,Y,Z kuşaklarının eğitime yönelik algıları nelerdir?
2. X,Y,Z kuşaklarının öğretmene yönelik algıları nelerdir?
3. X,Y,Z kuşaklarının öğrenciye yönelik algıları nelerdir?

Bu çalışmayla eğitim, öğretmen ve öğrenci kavramlarının literatürde X kuşağı (55-40 yaş), Y kuşağı (39-41 yaş) ve Z kuşağı (20 yaş ve altı) olarak tanımlanan farklı üç kuşak üzerinden nasıl algılandığı ve yorumlandığı ortaya koyulmuştur (Bütün ve Güneş, 2020; Demirkaya vd., 2015; Yelkikalan ve Altın, 2010).

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, araştırmaya katılanlara ilişkin bilgiler, veri toplama aracı ile verilerin analizi süreçlerine ilişkin bilgiler verilmiştir

Araştırmanın Deseni: Bu araştırma X, Y ve Z kuşağında yer alan bireylerin eğitim, öğretmen ve öğrenciye yönelik algılarını belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenolojik) araştırmasıdır. Olgu bilim (fenomenoloji) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.72). Araştırmacının odaklandığı temel nokta bir olay/olgu/kavram ile ilgili katılımcıların deneyimlerinin ne ifade ettiği'dir. Olgu bilim çalışmalarında amaç bir olgu ile ilgili deneyimin ya da gerçeğin tanımlanmasıdır (Creswell, 2008).

Katılımcılar: X, Y ve Z kuşakları hedef alınarak hazırlanan bu çalışmada, doğum yılları odaklı bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda seçilen her bir katılımcının, araştırmaya konu olan bir kuşağa mensup olması beklenmektedir. Araştırma X kuşağından 4, Y kuşağından 5, Z kuşağından 5 olmak üzere toplam 14 kişi ile yapılmıştır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemleri arasında yer alan kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Olgubilim araştırmalarında deneyimlerin daha iyi anlaşılması için fazla katılımcıya ihtiyaç olmadığı üç, beş veya on katılımcıyla çalışmaların gerçekleştirilebileceği iddia edilir (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2013). Katılımcılar araştırmaya katılmadan önce araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve gönüllü olarak araştırmaya katılmışlardır. Araştırmanın etik izni Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (2021/76) alınmıştır. Etik ilkeler gereği katılımcıların isimleri gizli tutulmuş her katılımcıya mensup olduğu kuşağı ve yaşını simgeleyen rumuzlar verilmiştir. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin bilgiler

Katılımcı Kodları	Cinsiyet	Yaş	Kuşak	Meslek
Z7	Kadın	7	Z	Öğrenci (ilkokul)
Z10	Kadın	10	Z	Öğrenci (ilkokul)
Z15	Kadın	15	Z	Öğrenci (lise)
Z17	Kadın	17	Z	Öğrenci (lise)
Z20	Kadın	20	Z	Öğrenci (üniv)
Y21	Kadın	21	Y	Öğrenci (üniv)
Y23	Kadın	23	Y	Siyaset Bilimi Mezunu
Y30	Kadın	30	Y	Ev hanımı
Y32	Erkek	36	Y	Öğretmen
Y36	Erkek	36	Y	Avukat
X42	Kadın	42	X	Mühendis
X46	Kadın	46	X	Öğretim Üyesi
X50	Erkek	50	X	Öğretmen
X55	Erkek	55	X	İşçi

Veri Toplama Aracı: Araştırma verilerinin toplanmasında görüşme yöntemi uygulanmıştır. Olgu bilim araştırmalarında veriler toplanırken genelde görüşme yöntemi kullanılır, uygulanacak görüşme tekniği ise yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış görüşme tekniğidir (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2013, s.243). Önceden belirlenmiş bir dizi görüşme prosedürünü temel alarak sürdürüldüğü için daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sağlayan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği araştırmacıya önemli bir kolaylık sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.283). Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların iç ve dış geçerliğini sağlamak için, görüşme formu iki uzman tarafından incelenmiştir. Uzmanlardan gelen dönütlerle forma son şekli verilmiştir. Uzmanlardan gelen dönütlerin uyum yüzdesi için Miles ve Huberman (2015) formülünden yararlanılmıştır. Uyum yüzdesi, % 85 olarak bulunmuştur. Bu uyumun %70'ten yüksek olması gerektiği (Tavşancıl ve Aslan, 2001) için araştırmada yapılan içerik analizi güvenilir kabul edilmiştir. Görüşme protokolünün giriş bölümünde her bir katılımcı araştırmannın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. X, Y ve Z kuşağı katılımcılarının eğitim öğretmen ve öğrenci ile ilgili algılarını belirlemek amacıyla "Eğitim nedir?", "Bir öğrenciyi tarif eder misin?", "Sence öğrenci nasıl olmalıdır?" ve "Bir öğretmen nasıl olmalıdır?" soruları sorulmuş, bu sorular görüşmenin gidişatına bağlı olarak çeşitlendirilmiş, kişinin yanıtlarını açması sağlanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi: Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen nitel veriler içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. İçerik analizi tekniği aşağıdaki aşamalar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir:

Kodların belirlenmesi; görüşmelerden sonra, görüşüne başvurulmuş her katılımcı için ayrı bir word dosyası açılarak tüm görüşme dökümü bu dosyaya aktarılmıştır. Dosyalara aktarılan tüm bu görüşmeler araştırmacıların her biri tarafından titiz bir şekilde okunarak sistematik kodlama işlemine geçilmiştir. Kodlamada analiz birimi olarak kelime öbekleri ve cümleler kullanılmıştır. Kodlama sürecinde, cümlelerdeki gizli ve açık ifadelerin deşifre edilmesinde hem katılımcıların söyledikleri sözcükler hem de araştırmacı tarafından katılımcıların ifade etmek istediklerini daha iyi temsil edecek kavramlar kullanılmıştır.

Kodlamaların karşılaştırılması ve doğrulanması: Tüm görüşme içeriklerinin kodlanması her bir araştırmacı tarafından bağımsız olarak ayrı ayrı yapıldıktan sonra bunlar karşılaştırılmış, uygun kodlamalar üzerinde görüş birliği oluşana kadar kodlamalar yeniden yapılmıştır.

Temaların belirlenmesi: Kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar esas alınarak, kategoriler oluşturulmuş ve kategorilerden temalara gidilmiştir.

Temaların analizi: Temaların analizinde çetele tablosu oluşturularak hangi katılımcı hangi tema, kategori ve alt tema altında görüş bildirdiği tematik olarak verilmiştir. Nitel araştırmalarda bu tür tabloları kullanılarak konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunulur (Yıldırım, Şimşek, 2008, s.27). Bu çalışmada verilerin tema analizi sonuçlarının çetele tablosu kullanılarak verilmesi uygun görülmüştür. Örneğin X, Y, Z kuşağı katılımcıların eğitime ilişkin algularına yönelik tema analizi eğitim ana temasında, eğitimin tanımı, eğitimin anlamı, eğitimin içeriği alt temaları olarak belirlenmiştir. Tematik veri analizi sonrası eğitimin tanımı alt temasına ilişkin katılımcıların görüşlerine ilişkin çetele tablosu örnek olarak Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. X, Y, Z Kuşağı Katılımcıların Eğitime İlişkin Algıları

Tema	Kodlar	X (55-40 yaş) (n=2)	Y (39-21 yaş) (n=4)	Z (20 yaş ve altı) (n=5)
Eğitimin Tanımı	Bilgidir.		√	√√
	Aile, arkadaş, çevreden öğrendiklerimizdir.		√√	√√
	Gelişimdir.		√	√
	Tecrübedir.	√		√√
	İstendik davranış geliştirmedir.		√	√
	Süreçtir.	√	√	
	Görevdir.	√		
	Değişimdir.	√		
Değerlerdir.	√√			

Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması için inandırıcılık, aktarılabilirlik ve tutarlılık prensipleri belirlenmiştir (Lincoln ve Guba, 1985). Araştırmada inandırıcılığı sağlamak için katılımcı dürüstlüğünü destekleyen taktikler kullanılmıştır. Araştırma, samimi olarak katkı sağlayacak, özgür iradesiyle veri sunmaya hazır kişilerle yürütülmüştür. Katılımcılar açık sözlü olmaları konusunda teşvik edilmiş ve istediklerinde çalışmadan ayrılacakları açıklanmıştır (Shenton, 2004). Araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için araştırma analizleri iki kodlayıcı tarafından analiz edilmiştir. Kodlayıcıların veriyi analiz ederken, benzer kodlar kullanıp kullanmadıklarını tespit etmek için üzerinde uzlaşılan kod sayısının toplam uzlaşılan ve uzlaşılamayan kod sayısına bölünmesiyle bulunan kodlayıcılar arası güvenilirlik oranı % 90 olarak tespit edilmiştir. Bu oran veriler arasındaki uyum için yeterli görülür (Miles ve Huberman, 2015). Araştırmanın dış geçerliliğini arttıran unsurlardan biri de aktarılabilirliktir. Araştırma boyunca yapılanların araştırma deseni, veri toplama araçları, veri analizi süreci açık ve anlaşılır bir dille yazılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca araştırmada toplanan verilerle uzun süre meşgul olunması, verilerin başka bir araştırmacıya inceletirilmesi ve katılımcıların ifadelerinin araştırmanın tutarlılığını arttıran unsurlardır.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Sınırlılıklardan biri bu araştırmanın sınırlı sayıda katılımcıyla yürütülmesidir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı tekrarlanabilirliği ile alakalıdır. Olgu bilim araştırmalarında her araştırmacının farklı veriler toplaması ve farklı

yorumlanması söz konusudur. Çalışmanın bulguları ve sonucu katılımcılarla yapılan görüşmelerle sınırlı kalmaktadır.

Bulgular

X, Y, Z Kuşaklarının Eğitime Yönelik Algıları: Bu başlık altında katılımcıların eğitime ilişkin algılarına yönelik bulgular yer almaktadır. Katılımcıların eğitime ilişkin algıları eğitimin tanımı, eğitimin içeriği ve eğitimin amacı temalarına göre incelenmiştir.

Tablo 3. X, Y, Z Kuşağı Katılımcıların Eğitime İlişkin Algıları

Tema	Kodlar	X (55-40 yaş) (n=5)	Y (39-31 yaş) (n=5)	Z (20 yaş ve altı) (n=5)
Eğitimin Tanımı	Bilgi		√	√√
	Aile, arkadaş, çevreden öğrenilenler		√√	√√
	Gelişim	√	√	√
	Tecrübe	√		√√
	İstendik davranış geliştirme		√	√
	Süreç	√√	√	
	Görev	√		
	Değişim	√√		
	Değerler	√√√		
	Aileden öğrenilenler			√√√
Eğitimin İçeriği	Dersler, kitaplar			√√√
	Okul, kurslar, öğretmen, müdür			√√√√
	Arkadaşlar			√
	Yaşam boyu	√	√√	√√
	Toplumda nasıl davranılması gerektiği			√
	Düşünceler/görüşler	√	√	
	Deneyimler/tecrübeler	√√	√√	√
	Yeni bilgiler öğrenmek			
	Toplumdaki düzeni sağlamak.	√	√	√√
	Hayata uyum sağlamak.			√
Eğitimin Amacı	Özgüven kazanmak		√√	√
	Kendini geliştirmek	√	√	√
	Değişim	√√√		
	Değerleri aktarmak	√√√		

Bulgular doğrultusunda X kuşağı (55-40 yaş) katılımcıların eğitim tanımlarına bakıldığında eğitimi tecrübe, süreç, görev, değişim ve değerler olarak tanımladıkları görülmektedir. Y kuşağı (39-41 yaş) katılımcılar eğitimi bilgi, aile ve arkadaşlardan (çevreden) öğrendiklerimiz, gelişim, istendik davranış geliştirme ve süreç olarak tanımlamaktadır. Z kuşağı (20 yaş ve altı) ise eğitimi bilgi, aile ve arkadaşlardan

(çevreden) öğrendiklerimiz, gelişim, tecrübe istendik davranış geliştirme olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların eğitimin tanımına ilişkin ifadelerinde X50'nin *"Eğitim değiştirmedir, insanları değiştirmeye yönelik yapılan faaliyetlerdir."* ve X55'in *"Eğitim, değerleri yeni nesillere aktarmaktır."* şeklindeki ifadeleri X kuşağının eğitimi değişim ve değerler çerçevesinde tanımladıklarını göstermektedir. X46 eğitimin çok yönlü bir süreç olduğunu *"Eğitim bireyin toplumdaki konumunun kişisel, sosyal, psikolojik yönünün kapsayan çok yönlü bir süreçtir."* şeklinde ifade etmiştir. X42 eğitimi, *"Bireyin toplumdaki gereksinimlerini giderebilmesi için alması gereken değerler"* olarak tanımlamıştır. Y kuşağı katılımcıların eğitimi aile, okul ve arkadaş çevresinde öğrenilenler olarak tanımladıkları görülür. Y23'ün *"Eğitim aileden, okuldan çevreden öğrendiklerimizdir ilk olarak ailede başlar, temeller ailede atılır."* ve Y30'un *"Eğitimde toplumun, ailenin, arkadaşların çevrenin ve bütün sosyal hayatın çok etkisi vardır."* şeklindeki ifadeleri örnek ifade olarak gösterilebilir. Z17'nin *"Eğitim öğrencilere bilgi vermektir."* ve Z15'in *"Eğitimi tecrübe olarak görüyorum."* ifadelerinden Z kuşağının eğitimi bilgi ve tecrübe olarak yorumladıkları anlaşılmaktadır. X46 eğitim ve öğretimin farklı olduğunu *"Eğitim öğretimi de kapsayan ama çok daha bütüncül bir yapıdır."* şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca X46 *"Matematik, fizik, tarih, coğrafya bunlar eğitimin parçalarıdır, insani özellikler, toplumsal ilişkiler bunlar eğitim aracılığıyla olur."* ifadesiyle eğitim ve öğretimin ayrımını belirtmiştir. Katılımcıların eğitimin içeriğine yönelik ifadelerine göre üç kuşağın tanımlarında da deneyim ve tecrübeler vurgusu yer alırken Y kuşağının buna ek olarak yaşam boyu edinilen bilgi ve deneyimleri ve Z kuşağının ise toplumsal davranış normlarını bu içeriğe dahil ettiği görülmüştür. Z17'nin eğitim içeriğine yönelik *"Öğrencilerin bir toplumda nasıl davranmaları gerektiğini öğretir."* şeklindeki ifadesi bu açıdan önemli ve dikkat çekicidir. Katılımcıların hemfikir oldukları eğitimin içeriğinin deneyim ve tecrübelerden oluştuğuna dair Y30'un *"Başımıza gelen olaylardan yaşadığımız hayatımız boyunca elde ettiğimiz tecrübelerle geliştirebildiğimiz, bazen pişmanlıklar yaşadığımız, bazen mutlu olduğumuz bir zaman dilimidir."* ifadesi örnek olarak gösterilebilir. Y ve Z kuşağındaki katılımcıların eğitimi yaşam boyu devam eden bir olgu olarak algıladıkları söylenebilir. Y23, Y30, Z15 ve Z20 eğitimin yaşam boyu bir süreç olduğunu vurgulamışlardır. Bu ifadelerden Y23'ün *"İnsanların hayatı boyunca yeni bir şeyler öğrenerek geliştirdiği iyi yöne doğru*

kendisini adım atarken bulmak istediği bir süreçtir.” ifadesi örnek olarak gösterilebilir. Katılımcıların eğitimin amacına yönelik ifadelerine bakıldığında, X kuşağından katılımcıların eğitimin amacını değişim ve değerler, Y ve Z kuşağındaki katılımcıların ise bu amacı kendini geliştirme ve özgüven kazandırma kavramlarıyla ilişkilendirdikleri söylenebilir. X46 eğitimin toplumsal gelişimdeki rolünü vurgulayarak, eğitimin amacını *“Bireysel ve toplumsal gelişimin bir sürece dönüşümü eğitimle olur”* şeklinde ifade etmiştir. X55 ise eğitimin amacını *“toplumdaki değişimlere ve hayata uyum sağlama”* olarak ifade etmiştir. X50 eğitimin amacını *“Değerlerimizi yeni nesillere aktarmak”* olarak ifade etmiştir. Y30 ve Z20 eğitimin amacını *“Kendini geliştirmek de bir eğitimidir.”* (Y30), *“Eğitim kendini geliştirilmek üzerine olumlu yöne doğru izlenen yoldur.”* (Z20) şeklinde ifade etmişlerdir. Y17 ise *“Bireyleri eğiterek toplumun düzeni sağlanır”* ifadesi ile eğitimin amacının toplumda düzeni sağlamak olduğunu belirtmiştir.

X, Y, Z Kuşaklarının Öğretmene Yönelik Algıları: Katılımcıların öğretmene ilişkin algıları mesleki özellikler ve davranışlar temalarına göre incelenmiştir. Mesleki özellikler teması sınıf yönetimi, alan bilgisi, pedagojik bilgi alt temalarında, davranış teması ise kişilik özellikleri ve demokratik özellikler alt temalarında incelenmiştir.

Tablo 4. X, Y, Z Kuşağı Katılımcıların Öğretmene İlişkin Algıları

Tema	Kodlar	X (55-40 yaş) (n=2)	Y (39-31 yaş) (n=4)	Z (20 yaş ve altı) (n=5)
Mesleki Özellikler	İyi bir gözlemci	√	√	√
	İyi bir ses tonu		√	
	İlgili			√
	Dersi iyi anlatan			√√
	Sınıf hâkimiyeti		√√	√√
	Çocukları seven		√	
	Otorite sahibi olan		√√√	√√
	İletişimi iyi olan		√	
	Birikimli	√		√√
	İyi alan bilgisi	√√	√	√
	Kendini geliştirmek	√	√	
	Çağa uyumlu olmak	√√		
	Ödev vermeyen			√
	Sınavlarda zorlamayan			√
	Öğrenci seviyesine uygun ders anlatan		√	√√√
	Derste aktif yöntemler uygulayan			√√
	Öğrenciye rol model olan	√	√√	√
	Davranışlar	Sevecen (Güler yüzlü - Eğlenceli Kızmayan- Bağırmayan- Mutlu)		√√√√
Duyarlı			√	√
Disiplinli		√√	√√	√√
Sorumlu		√√√	√√√	√
Öğrenciyle etkileşim		√	√√	
İletişim, Görsellik				√
İşini seven		√	√√	
İşini iyi yapan				√
İçki sigara kullanmayan			√√	
Güvenilir			√√	
Sabırlı			√√	
Fedakâr			√√√	
İyi görünümlü (kılık kıyafet düzgün)			√√	
Eşit			√√	√√
Ayırım yapmayan			√√√	√√
Hoşgörülü			√	
Demokratik davranışlar			√	√
Empati kuran				√√√
Mesleğini seven			√√√√	
Değerlerine bağlı olan	√			
Objektif olan		√		

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin mesleki özellikler açısından Y ve Z kuşağındaki katılımcıların sınıf yönetimine dair öğretmenden beklentilerinin benzer olduğu görülmektedir. Y ve Z kuşağında yer alan katılımcılar öğretmenden sınıfa hâkim ve otorite sa-

hibi olmasını beklemektedir. Y5'in "Öğrenciyle arasında mutlaka bir saygı çerçevesi belli bir ölçü olmalıdır." ve Y20'nin "Sınıf içerisinde otoritesini sağlayan biri olmalı." ifadeleri sınıfta otoriter bir öğretmen beklentisine örnek olarak gösterilebilir. Benzer şekilde Z15'in "Disiplinli, güven sahibi olmalı" ve Z17'nin "İnsanları yönetebilen, sınıfa hakim biri olmalı." şeklinde ifadeleri sınıf yönetimine ilişkin öğretmenden otoriter ve disiplinli olması beklentisine örnek olarak gösterilebilir. Üç kuşağın öğretmenden beklediği ortak özellik ise öğretmenin iyi bir gözlemci olmasıdır. X42'nin bu konudaki görüşü "Bir öğretmenin öğrenciyi tanıması için iyi bir gözlemci olması gerekir." örnek verilebilir. Katılımcılar öğretmenin mesleki özelliklerinden alan bilgisinin olması, çağa uyumlu olması, kendini geliştirmesi ve birikimli olması gerektiği yönünde hem fikir oldukları söylenebilir. X46'nın bu konudaki ifadesinin de "Bir öğretmen gerek şart olarak bulunduğu uzmanlık alanıyla ilgili yeterli olmalıdır, yeter şart olarak ise çağın gerçeklerinden haberdar olan, kişisel gelişimi süreklilik arz eden olmalıdır." bu durumu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğretmenlerin mesleki özelliklerinden pedagojik bilgiye yönelik görüşleri içerisinde Y ve Z kuşağında ortak olan bazı ifadeler görülmektedir. Bunlar öğretmenin öğrenci seviyesine uygun ders anlatımı, derste aktif yöntemler kullanımı, öğrenciye rol model olması gerektiği yönündeki ifadelerdir. Z kuşağı katılımcıları arasında öğretmenin pedagojik bilgisinin yanında fazla ödev vermemesi ve sınavda zorlamaması gerektiği yönünde görüşler vardır. Z17'nin "Öğretmen sınavları da çok zor yapmamalıdır. Öğretmen anlattığı kadar sormalıdır." ve Z7'in "Çok ödev vermeyen, dersi hızlı anlatmayan kızmayan" şeklindeki ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

Katılımcıların görüşlerine göre öğretmenlerin öğrencilere yaklaşımı, etkileşimleri, iletişim becerileri gibi konuları kapsayan özellikler öğretmenin davranışsal özellikleri boyutunda değerlendirilmiştir. X, Y ve Z kuşağı katılımcılar öğretmenlerin öğrencileriyle etkileşimlerinde güler yüzlü olmaları, sevecen olmaları, öğrenciye karşı duyarlı ve sorumlu olmaları yönünde ortak görüşler belirttikleri görülmektedir. Z10'un "Bir öğretmen sempatik olmalı, öğrencilerine karşı duyarlı uyumlu, güler yüzlü olmalı" ifadesi örnek bir ifade olarak gösterilebilir. Y kuşağı katılımcıları bu boyutta farklı olarak öğretmenin görsel açıdan kendine dikkat etmesi yönünde kılık kıyafetinin düzenli olması ve iyi görünümü olması gibi

görüşe sahip oldukları görülmektedir. Y36'nın *"Kıyafet düzeni çok önemli öğretmen görünümüne dikkat etmelidir"* şeklinde ifadesi dikkat çekicidir. Y23 ise *"İçki ve sigara kullanımının öğrenciler üzerinde çok fazla kötü örnek oluşturduğunu düşünüyorum bunu bir öğretmen kesinlikle yapmamalı"* ifadesiyle öğretmenin içki ve sigara kullanmaması gerektiğini vurgulamıştır. X kuşağı katılımcıları ise öğretmenin davranışsal özelliklerini disiplinli, otorite, sorumluluk sahibi ve işini iyi yapması olarak görmektedirler. Bu durum katılımcılardan X46'nın *"Etik değerler açısından son derece yüksek sorumluluğu olan bir meslek grubunda olduğu için öğretmen sürekli kendini geliştirmeli ve örnek olmalıdır."* şeklindeki ifadeleriyle ortaya konmaktadır.

Öğretmenlerin eşit davranması, ayırım yapmaması, objektif olması, empati kurabilmesi, hoşgörülü olması, değerlerine bağlı olması, mesleğini sevmesi gibi özellikler demokratik özellikler boyutunda değerlendirilmiştir. Y ve Z kuşağı katılımcılarının bu boyuta ilişkin görüşleri incelendiğinde öğretmenin eşit davranan, ayırım yapmayan, objektif olması gerektiği yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Katılımcılardan Y17'nin *"Öğretmen öğrencilerine aynı eşitliği sağlamalıdır sadece çalışkanlarla ilgilenmemeli tembel öğrencilerle de ilgilenmelidir."*, Y23'ün *"Öğretmen kesinlikle erkek/kız ayırımı yapmamalıdır."* ve Z15'in *"Bir öğretmen her şekilde adil olmalıdır."* şeklindeki ifadeleri öğretmenin demokratik davranışlar içerisinde olması gerektiğini gösteren bulgular olarak değerlendirilebilir. X kuşağı katılımcıları öğretmenin değerlerine bağlı olması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Y kuşağı katılımcıları öğretmenin hoşgörülü olması ve empati kurabilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Y32'nin *"Öğretmen kendini öğrencisinin yerine koyup düşünmeli yani empati yapabilmeli."* ifadesi örnek olarak gösterilebilir.

X, Y, Z Kuşaklarının Öğrenciye Yönelik Algıları: X, Y ve Z kuşağı katılımcıların öğrenciye ilişkin algıları kişilik özellikler, davranışlar ve beceriler temalarına göre incelenmiştir.

Tablo 5. X, Y, Z Kuşağı Katılımcıların Öğrenciye İlişkin Algıları

Tema	Kodlar	X (55-40 yaş) (n=2)	Y (39-31 yaş) (n=4)	Z (20 yaş ve altı) (n=5)
Kişilik	Sempatik			√
	Uyumlu			√
	Saygılı			√√√
	Disiplinli			√
	İlgili			√
	Sorumlu			√
	Okulu sevmek			√
	Öğretmeni sevmek		√	√√√
	Saygılı	√	√	√√
	Arkadaşlarıyla iyi ilişkiler içinde olan			√√
Davranışlar	Sorumlu	√√	√√√	√√
	Güçlü			√
	Düşündüğünü ifade eden	√		√
	Kılık kıyafeti düzgün			√
	İstekli		√	
	Canlı		√√	
	Terbiyeli		√	
	Sevecen		√	
	İstekli		√	
	Çalışkan	√	√√√	
Beceriler	Duygulu		√	
	Başarılı			√
	İletişimi iyi	√	√	√
	Girişken		√	√
	Zamanı iyi kullanan		√	
	Sosyal sorumluluk	√		
	Hedefli olan	√√		
Bilinçli	√√			
Farkındalık sahibi	√√			

Katılımcılar öğrencilerin kişisel özelliklerini; sempatik, öğretmeni seven, okulu seven, uyumlu, saygılı, disiplinli, ilgili olma açısından değerlendirmişlerdir. Z kuşağı katılımcılarda genel olarak öğrenci kişisel özellikleri ile ilgili genel olarak sempatik, öğretmeni seven, okulu seven, uyumlu, saygılı, disiplinli olması yönünde görüşler hâkimdir. Z10'un "Bir öğrenci sempatik ve uyumlu olmalıdır", Z17'nin "Bir öğretmen bir öğrenciye ne kadar yumuşak davranırsa davranırsa o öğretmene karşı saygılı olmalıdır" ve Z20'nin "Öğrenci, öğrenmeye istekli ve edindiği bilgileri hayatına uyarlayabilen bir nitelikte olmalıdır." şeklindeki ifadeleri öğrencinin kişisel özelliklerine yönelik ifadeler olarak dikkat çekmektedir. Y kuşağı katılımcılarının bu boyutta öğrencilerin öğretmeni sevmesi yönünde görüş belirttikleri görülmektedir. Y36'nın "Öğrenci en başta öğretmenini, dersini sevmeli, dinlemeli" şeklinde ifadesi örnek olarak

gösterilebilir. X kuşağı katılımcıların ise öğrencilerin kişisel özelliklerine yönelik herhangi bir görüş belirtmedikleri görülmektedir.

X, Y ve Z kuşağı katılımcıların öğrencilerin davranışsal özelliklerine yönelik algıları ele alındığında, öğrencilerin saygılı, sorumlu, arkadaşlarıyla iyi ilişkileri olan, güçlü, çalışkan, terbiyeli, istekli ve kıyak kıyafetinin düzenli olması gerektiğini belirtmişlerdir. X, Y ve Z kuşakları öğrencilerin çalışkan, sorumlu ve saygılı olması yönünde ortak görüşe sahiptir. Z17'nin *"Öğrenci kıyak kıyafetine dikkat etmeli okul formasına uyumlu olmalı, forma dışında bir şeyler giymemelidir."* ve Y30'un *"Öğrenci saygılı, zamanını iyi kullanan, terbiyeli, sevecen olmalı."* ifadeleri örnek olarak gösterilebilir. Y kuşağı katılımcıları öğrencilerin istekli, terbiyeli, çalışkan ve duygulu olması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcılardan Y21 bu durumu *"Öğrenci en başta derse katılmalıdır, çalışmalıdır, öğretmenine saygılı olmalıdır, ödevlerini zamanında yapmalıdır."* şeklinde ifade etmiştir. Z20'nin *"Öğrenci canlı ve enerjik olmalı. Çünkü sıkılgan bir öğrenci zaten dersten zevk almaz, dersi dinlemek istemez."* şeklindeki ifadesi öğrenciden beklenen kişilik özelliklerinin canlı, hareketli olması gerektiği yönündedir. X kuşağı katılımcıları öğrencilerden bekledikleri kişilik özelliklerini sorumluluk ve çalışkan olma olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan X50 *"Öğrenci sorumluluk sahibi olmalıdır."* şeklinde ifade ederken, X55 *"Öğrenci verilen görevi yapar, derse zamanında gelir, derslerinde başarılı olmak için gayret gösterir."* şeklinde ifade etmiştir.

X, Y ve Z kuşağı katılımcıları öğrencide olması gereken becerileri iletişim, girişkenlik, zamanı iyi kullanma, sosyal sorumluluk, hedef koyan, bilinçli olmak olarak sıralamışlardır. Y ve Z kuşağında öğrencilerin sahip olması gereken becerilerden iletişim ve girişkenlik becerilerinin ortak olduğu görülmektedir. Katılımcılardan Z15, öğrencinin sahip olması gereken beceriyi *"Her ortamda kendi düşüncesine, fikrine sahip çıkmalı, özgürce ifade edebilmelidir."* olarak ifade etmiştir. Z10 ise *"Düşüncelerini sadece sözle değil davranışlarına da aktarabilen biri olmalıdır."* ifadesi ile iletişim becerisinin önemini vurguladığı söylenebilir. Öğrencilerin becerilerine yönelik Y kuşağı katılımcıları daha fazla görüş bildirdiği görülmüştür. Y kuşağı katılımcıları öğrencilerin iletişim ve girişkenlik becerilerine vurgu yaparken, X kuşağı katılımcıların öğrencilerin sosyal sorumluluk, bilinçli olma ve farkındalık becerilerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. X42'nin *"Kendini ifade edebilen, ne istediğini bilen, bir amacı olan birey olma-*

lı", X50' nin "Öğrencinin akademik başarısı yanında sosyal sorumluluk, çevresine karşı duyarlılığı da önemlidir." ve X55'in "Öğrenci yaşadığı çevreye, topluma karşı sorumludur bunun farkında olan bir nesil yetiştirmek önemlidir." ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada farklı yaş gruplarındaki kişilerin eğitim, öğretmen ve öğrenciye yönelik algılarının kuşaklar arası farklılıklara göre tanımlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda X, Y, Z kuşağında yer alan katılımcıların görüşleri doğrultusunda eğitim, öğretmen ve öğrenciye yönelik algıları belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitime yönelik algıları eğitimin tanımı, eğitimin amacı ve eğitimin içeriği olarak belirlenmiştir. Katılımcıların eğitimin tanımına yönelik görüşleri incelendiğinde X kuşağı katılımcıları eğitimi tecrübe, süreç, görev, değişim ve değerler olarak tanımlarken, Y kuşağı katılımcıları bilgi, çevreden öğrendiklerimiz, gelişim ve istendik davranış değiştirme olarak tanımlamışlardır. X kuşağı eğitimi, eğitimin toplumla olan ilişkisi ve topluma uyum sağlama amacı olarak ifade etmişlerdir. X kuşağın eğitim tanımında toplumsallık vurgusu ön plandayken, Z kuşağı katılımcıları eğitimi, tecrübe, deneyim ve yaşantılar sonucu edinilen bilgi olarak tanımlamışlardır. Y ve Z kuşağı katılımcılarının eğitim tanımlarındaki bilgi, çevreden öğrenilenler ve istendik davranış değiştirme süreci ortak kavramlar olduğu görülmektedir. Titiz (2000) araştırmasında eğitimin yeni tanımını şöyle yapmıştır: "Eğitim, değişen durumların gerektirdiği bilgi ve becerileri yarımsız öğrenme ve bunları yaşamın özel durumlarına uygulayabilme sanatının kazanılmasıdır." Bu tanımdaki bireysellik vurgusu Y ve Z kuşağı katılımcıların eğitim algılarında görülmektedir.

Eğitimin içeriği X kuşağı için deneyim ve tecrübeler, Y kuşağı için yaşam boyu edinilen düşünceler ve görüşler, Z kuşağı için ise aileden, çevreden, öğretmenlerden öğrenilenler ve toplumdaki davranışlarımız olarak görülmektedir. 21. yüzyıl eğitimi, öğrenme ortamı olarak tüm çevresini kullanan, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda bireyselleştirilmiş eğitimden yararlanabileceği ortamlardan oluşturur (Oktay, 2001, s.21). Bu nedenle eğitim, zaman, mekân ve programlar yönünden

sınırsız denilebilecek düzeye ulaşabilir (Ensari, 2001, s.53). 21. yüzyıl eğitim anlayışındaki sınırsızlık ya da bireysellik vurgusu Y ve Z kuşağının eğitim tanımlarında da görülmektedir.

Eğitimin amacını X kuşağı katılımcıları deneyim ve değerler, Y kuşağı toplumdaki düzeni sağlamak ve kendini geliştirmek, Z kuşağı ise toplumdaki düzeni sağlamak, hayata uyum sağlamanın yanında kendini geliştirmek ve özgüven sağlamak olarak ifade etmişlerdir. Bu bulgu Hesapçioğlu (2009, s.139)'nun; *"eğitimin amacı özgür ve adil insanı yetiştirmektir. Eğitim etkinliklerinde sadece bireyi ya da toplumu değil, ikisini de birleştiren özgür ve adil bir hedef olmalıdır."* görüşüyle benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların öğretmene yönelik algılarında öğretmenin mesleki özellikleri ve davranışları olduğu görülmektedir. Öğretmenlere yönelik algıların belirlenmesi amacıyla yapılan araştırma sonuçları görsel, davranışsal ve mesleki boyutların etkili olduğunu gösterir. Öğretmenin mesleki alan bilgisi, öğretme arzusu, ifadelerinin netliği, öğretim yöntemlerindeki çeşitlilik, geri bildirim vermesi, öğrenci katılımını desteklemesi ve dersin planlanması gibi faktörlere bağlıdır (Coats, Swierenga ve Wickert, 1972; DenBrok, Brekelmans ve Wubbels, 2004). Bu bağlamda öğretmenin mesleki özelliklerinin onun mesleki becerileriyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (Ölçüm ve Polat, 2016). Araştırma bulguları incelendiğinde öğretmenlerden beklenen mesleki özelliklerin sınıf yönetimi, alan bilgisi ve pedagojik bilgisi olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Öğretmenlerden beklenen davranışların ise öğrenciye yönelik davranışlar ve demokratik davranışlar şeklinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların öğretmenin mesleki özellikleri ile ilgili algıları kuşaklar arası farklılık açısından incelendiğinde, Y ve Z kuşağı katılımcılarının öğretmenlerin sınıfa hâkim, otoriter olmalarını beklediği görülmektedir. Alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde X ve Y kuşağı bireylerinin liderliğe verdikleri önem noktasında da benzer durum söz konusudur. Liderlik vasfına sahip olmak Y kuşağı üyeleri tarafından, X kuşağının üyelerine göre daha önemli bulunmaktadır (Akdemir, Konakay, Demirkaya, 2013). Aynı zamanda Y kuşağına mensup bireyler çalışma ortamlarında da yöneticilerinden mentor ya da rol model olmalarını talep etmektedir (Gürsoy Maier ve Chi, 2013, s.45).

Y kuşağı katılımcıları sınıf yönetiminde öğretmenin ses tonu ve iletişimin de etkili olduğunu, Z kuşağı katılımcıları ise öğretmenin dersi iyi anlatmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Keleş'e (2011) göre Y ve Z kuşağı özelliklerinden biri de esnek bir çalışma ortamı isteği içinde olmalarıdır. Bu durumda otorite olma ve sınıfa hakim olma beklentisi kuşakların bu özelliğine ters düşen bir durumdur.

Öğretmenlerden beklenen davranışsal özellikler kuşaklar bazında değerlendirildiğinde X kuşağı katılımcıların öğretmenden beklediği özellikler disiplin ve sorumluluk iken Y ve Z kuşağı katılımcılar için güvenilir, sabırlı ve sevecen olma gibi özelliklerdir. İnsanların davranış tarzları ve iletişim becerileri, nasıl algılandıklarına ilişkin temel göstergelerdir (Bulduklu, 2015). Etkileşim ve iletişim, öğretmenlik mesleğinin doğasının temel yeterlikleri olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla, öğretmenlerin bu yeterliklere ilişkin sergileyeceği davranışlar insanların hafızasında şekillenen öğretmen imajını etkiler. Ker-Dinçer'e (2000) göre iletişim becerileri sözel, yazılı ve sözsüz iletişimi, iletişim tarzları ise kişilerin iletişim esnasında sergiledikleri genel davranış kalıplarını ifade etmektedir. Cuickshank, Bainer ve Metcalf'a göre (1995), öğrencileri ile etkili iletişim kurma becerilerine sahip olan, onların güvenini kazanan, onlara karşı hoşgörülü olan ve onları cesaretlendiren öğretmenler, öğrencilerin saygısını kazanır, aynı zamanda onların akademik başarılarına katkı sağlar. Bu noktadan hareketle, öğretmenlerin öğrencilere yönelik yapıcı tutumlarının, onlarla kurduğu etkili iletişimin, etkileşimin ve ılımlı davranışlarının öğretmen imajının oluşumunda kritik öneme sahip olduğu söylenebilir.

X kuşağı katılımcıların öğretmenden beklediği demokratik davranış değerlerine bağlı olmasıyken, Y ve Z kuşağının öğretmenden beklediği demokratik davranışlar eşitlik, empati ve hoşgörülü olmasıdır. Y kuşağının lider tercihleri arasında demokratik lider tipi öncelikli olarak gelmektedir (Akdemir, Konakay, Demirkaya, 2013). Y kuşağı katılımcılar öğretmenin sahip olması gereken özellikleri; dersi iyi anlatması ve sınavda zorlamaması olarak ifade etmiştir. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte öğretmene yüklenen toplumsal liderlik ve kanaat önderliği gibi rollerin (Türk Eğitim Derneği, 2009) 1980'lerden sonra sınav ve başarı odaklı eğitim sistemine bağlı olarak kaybolması ve öğretmenlik mes-

leğinin teknisyen öğretmen olarak algılanması olarak belirtilebilir (TEDMEM, 2014, Ünsal 2018).

Nayir ve Çinkır (2017) Türkiye’de kuşaklararası eğitim farklılıklarını inceledikleri araştırmalarında öğretmen öğrenci ilişkileri boyutunda önceden öğretmenin daha saygın olduğu ve öğrenci üzerinde yaptırım gücünün fazla olduğu ancak son zamanlarda artık öğretmene yeterince saygı duyulmadığı sonucuna varmışlardır. Bu durumun oluşmasında öğretmenlik mesleğinin saygınlığının yitirilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Öğretmenler son zamanlarda özellikle medyanın ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın kendilerine yeterince değer vermediğini düşünmektedir (Özoğlu, Gür ve Altınoğlu, 2013). Bu durum aynı zamanda toplumun öğretmenlere verdiği önemin bir göstergesidir. Dolayısıyla, öğretmenliğin toplumda giderek saygınlığını yitirmesinin, okulda öğretmen- öğrenci ilişkilerine de olumsuz olarak yansıdığı söylenebilir.

X, Y ve Z kuşağı katılımcıların öğrenciye ilişkin algıları kişilik özellikler, davranışlar ve becerilerdir. Katılımcılar öğrencilerin kişisel özelliklerini; sempatik, öğretmeni seven, okulu seven, uyumlu, saygılı, disiplinli, ilgili olma açısından değerlendirmişlerdir. Z kuşağı katılımcıları için öğrenci sempatik, öğretmeni seven, okulu seven, uyumlu, saygılı ve disiplinli olmalıdır. Y kuşağı için öğrencilerin öğretmeni sevmesi önemli bir özelliktir.

X, Y ve Z kuşağı katılımcıların öğrencilerin davranışsal özelliklerine yönelik algıları ele alındığında öğrencilerin saygılı, sorumlu, arkadaşlarıyla iyi ilişkileri olan, güçlü, çalışkan, terbiyeli, istekli ve kılık kıyafetinin düzenli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Y kuşağı katılımcılar öğrencilerin istekli, terbiyeli, çalışkan ve duygulu olması gerektiğini, X kuşağı katılımcılar ise öğrencilerden bekledikleri kişilik özelliklerini sorumluluk ve çalışkan olma olarak belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalar Y kuşağı olarak adlandırılan kuşağın önceki kuşaklara göre daha pratik, dinamik ve daha sonuç odaklı bir kuşak olduğunu göstermiştir (Savaş ve Karataş, 2019). Bu kuşağın üyeleri önceki kuşaklardan daha sabırsız, daha hırslı ve sadakat duygusu daha zayıf bir kuşak olarak adlandırılmıştır (Kuyucu, 2014).

X, Y ve Z kuşağı katılımcıların öğrencilerin becerilerine yönelik algıları ele alındığında; öğrencilerin iletişim, girişkenlik, zamanı iyi

kullanma, sosyal sorumluluk, hedefi olan ve bilinçli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Y ve Z kuşağında öğrencilerin sahip olması gereken becerilerden iletişim ve girişkenlik becerilerinin ortak olduğu görülmüştür. Y kuşağı katılımcılar öğrencilerin iletişim, girişkenlik, becerilerine vurgu yaparken, X kuşağı katılımcılar öğrencilerin sosyal sorumluluk, bilinçli olma, farkındalık becerilerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Y kuşağının karakteristik özellikleri var oldukları kültürün sosyal ve ekonomik koşullarına göre değişim göstermekle birlikte, en belirgin özellikleri teknolojiye son derece hâkim bir kuşak olmaları internet ve medya ile büyümüş olmalarıdır (Kuyucu, 2017).

Araştırma sonucunda X, Y, Z kuşağında yer alan katılımcıların eğitim, öğretmen ve öğrenciye yönelik algıları belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim algıları incelendiğinde; X kuşağı eğitimi, tecrübe ve deneyim olarak tanımlarken, Y kuşağının aile, okul ve arkadaş çevresinde öğrenilenler olarak, Z kuşağının ise toplumdaki davranışlarımız olarak tanımladığı tespit edilmiştir. Kuşakların öğretmen algıları incelendiğinde; X kuşağı öğretmeni disiplinli ve sorumlu, Y kuşağı güvenilir ve sabırlı, Z kuşağı ise güvenilir, sabırlı ve sevecen olarak tarif etmiştir. Katılımcıların öğrenci algıları incelendiğinde; X kuşağı öğrenciyi çalışkan ve sorumlu olarak ifade ederken, Y kuşağı öğrencinin istekli, terbiyeli, çalışkan ve duygulu olması gerektiğini, Z kuşağı ise öğrencinin saygılı ve disiplinli olması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu çalışmada genel sonuçlar ortaya koyup, neden-sonuç ilişkileri kurmanın aksine, araştırma konusuyla ilgili öğelerin derinlemesine tanımlanması ve anlaşılması amaçlanmış ve bu yönde genellemeler yapmak yerine kuramsal önermelerde bulunulmuştur. Bu araştırma, başta eğitim kavramı olmak üzere, okullardaki en önemli aktörler olarak nitelendirilebilecek olan öğretmen ve öğrencilere yönelik farklı kuşakların ne düşündüğünü; bu kavramları nasıl algıladıklarını incelemeyi amaçlamış ve bu doğrultuda bir dizi sonucu ortaya koymuştur. Bu noktada bu sonuçların, karar vericilere, okul yöneticilerine ve öğretmenlere okul bileşenleri hakkında farklı kuşakların ne düşündüğü hakkında fikir verebileceği düşünülmektedir. Kuşakların eğitime, öğretmen ve öğrenciye ilişkin bakış açıları arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, konu ile ilgili farklı kavramlar üzerinde de araştırmalar

yapılması önerilmektedir. Bu araştırmada veriler sınırlı sayıda katılımcıdan nitel yöntem kullanılarak elde edilmiştir. Bu bağlamda nicel veya nitel ve nicel yöntemin birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemleriyle daha geniş kitlelere ulaşarak konu ile ilgili daha derinlemesine araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Education, Teacher and Student Perceptions of
Generations X, Y and Z**

*

Canan Tunç Şahin- Selçuk Turan- Oğuzhan Karadeniz
Zonguldak Bülent Ecevit University

Characteristics arising from the differences between generations also affect individuals' perspectives on events, phenomena and concepts. Parallel to the changes and transformations in the society, the perceptions of individuals from different generations living in the society towards education also change (Özoğlu, Gür, & Altınoğlu, 2013). When the literature is examined, there are few studies examining the perceptions of intergenerational education in Turkey (Nayır & Çınkır, 2017). Studies generally focus on intergenerational value differences (Aygün & İmamoğlu, 2002; Bowman, 2010; Morsümbül, 2014; Kaya, 2013), intergenerational conflict (Arslan & Polat, 2016) and the place of generations in business life (Adıgüzel, Batur and Ekşili, 2014). When these studies are examined, it can be said that intergenerational value differences are reflected in education and the meaning attributed to teachers and students has changed accordingly (Aygün & İmamoğlu, 2002; Bowman, 2010; Kaya, 2013; Morsümbül, 2014). Considering that economic, political, social and technological developments change and shape the lifestyles of generations, it is very important to examine the education, teacher and student perceptions of different generations living in the society. The aim of this research is to determine the education, teacher and student perceptions of individuals in X, Y, Z generations. In order to make in-depth determinations for the determined purpose, the following sub-problems were determined.

1. What are the perceptions of X,Y,Z generations towards education?
2. What are the perceptions of X,Y,Z generations towards teachers?
3. What are the perceptions of X,Y,Z generations towards students?

With this study, it has been revealed how the concepts of education, teacher and student are perceived and interpreted through three different generations defined in the literature as X generation (55-40 years

old), Y generation (39-41 years old) and Z generation (20 years and under).

Method

Pattern of the Research: The phenomenology design, one of the qualitative research methods, was adopted in the study.

Participants: In this study, which was prepared by targeting X, Y and Z generations, a group of participants focused on birth years was formed. Each participant selected for the purpose of the research is expected to belong to a generation that is the subject of the research. The research was conducted with a total of 14 people, 4 from the X generation, 5 from the Y generation, and 5 from the Z generation. The participants were informed about the research before participating in the research and participated in the research voluntarily. Ethical approval of the study was obtained from the Ethics Committee of Zonguldak Bülent Ecevit University (2021/76). The names of the participants were kept confidential in accordance with ethical principles, and nicknames representing the generation and age of each participant were given to each participant.

Data collection tool: Research data were collected through a semi-structured interview form.

Analysis of Data

In the research, the data were analyzed by content analysis technique. The principles of credibility, transferability and consistency were determined to ensure the validity and reliability of the research (Lincoln & Guba, 1985).

Result

In line with the opinions of the participants in the X, Y, Z generation, their perceptions of education, teachers and students were determined.

The perceptions of the participants about education were examined according to the themes of definition of education, content of education and purpose of education. When the definitions of education of the X generation (55-40 years) participants are examined, it is seen that they define education as experience, process, duty, change and values. Y generation (39-41 years old) participants define education as knowledge, learning from family and friends (environment), development, development of desired behavior and process. Generation Z (20 years and under) defines education as knowledge, learning from family and friends (environment), development, experience and desired behavior development.

The perceptions of the participants about the teacher were examined according to the themes of professional characteristics and behaviors. The theme of professional characteristics was examined under the sub-themes of classroom management, content knowledge, and pedagogical knowledge, and the theme of behavior was examined under the sub-themes of personality traits and democratic features. When the views of the participants are examined, it is seen that the teachers' expectations from the teacher about classroom management of the Y and Z generation participants are similar in terms of professional characteristics. Participants in the Y and Z generation expect the teacher to be dominant and authoritative in the classroom. Participants agree that the teacher should have field knowledge, be compatible with the age, develop himself, and be cumulative. Among the participants' views on pedagogical knowledge from the professional characteristics of teachers, there are some expressions common to the Y and Z generation. These are statements that the teacher should lecture appropriate to the student's level, use active methods in the lesson, and be a role model for the student. Among the Z generation participants, there are opinions that the teacher should not give too much homework and should not force it in the exam in addition to his pedagogical knowledge. The characteristics such as the equal treatment of teachers, being objective, being able to empathize, being tolerant, being loyal to their values, and loving their profession were evaluated in the dimension of democratic characteristics.

The participants' perceptions of the student were examined according to the themes of personality traits, behaviors and skills. Participants

evaluated personal characteristics of students in terms of being sympathetic, loving the teacher, loving the school, being compatible, respectful, disciplined, and interested. In general, the opinions of the Z generation participants on the personal characteristics of the students are that they should be sympathetic, loving the teacher, loving the school, harmonious, respectful and disciplined. Considering the perceptions of the X, Y and Z generation participants regarding the behavioral characteristics of the students, they stated that the students should be respectful, responsible, have good relations with their friends, be strong, hardworking, well-mannered, willing, and have a regular dress code. X, Y and Z generation participants listed the skills that a student should have as communication, assertiveness, good use of time, social responsibility, goal setting and being conscious. It has been seen that the skills of communication and assertiveness, which are the skills that the students of the Y and Z generation should have, are common.

Kaynakça/Referances

- Adıgüzel, O., Batur, H. ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 165-182.
- Akdemir, A. (2012), *İşletmeciliğin temel bilgileri*. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Arslan, Y. ve Polat, S. (2016). Eğitim örgütlerinde kuşaklar arası çatışma: Nedenleri ve başa çıkma yaklaşımları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 263-282.
- Aydin, İ., Demir, T., G. ve Erdemli, O. (2015). Teacher's views regarding the social status of the teaching profession. *Anthropologist*, 22(2), 146-156.
- Aygün, Z. K. ve İmamoğlu, E. O. (2002). Value domains of turkish adults and university students. *The Journal of Social Psychology*, 142(3), 333-351.
- Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19), 218-229.
- Bowman, D. M. (2010). *The effect of value differences in workplace motivation: A study comparing worker value priorities across generations and gender*. (Unpublished Doctor Thesis). Capella University, Minnesota.

- Bulduklu, Y. (2015). *İmaj yönetimi*. Konya: Literatürk Academia Yayınları.
- Bütün M. F. ve Güneş A. (2020). Dijital çağda öğretmen olmak. Ahmet Güneş (Der.) *Geçmişten ve geleceğe öğretmenlik* içinde (s.173-196). Ankara Otto Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Celep, C. (2004). *Meslek olarak öğretmenlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Coats, W. D., Swierenga, L. ve Wickert, J. (1972). Student perceptions of teachers—A factor analytic study. *The Journal of Educational Research*, 65(8), 357-360.
- Creswell, J. W. (2008). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Cruickshank, D. L., Bainer, D. L. ve Metcalf, K. K. (1995). *The act of teaching* (2nd ed.). Boston: Mc Graw-Hill.
- Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E. ve Atan, Ö. (2015). Kuşakların yönetim politikası beklentilerinin araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 186-204.
- DenBrok, P., Brekelmans, M. ve Wubbels, T. (2004). Interpersonal teacher behaviour and student outcomes. *School Effectiveness and School Improvement*, 15(3-4), 407-442.
- Duman, M. Z. (2019). *Kuşak çatışması: X ve Z kuşağı üzerine sosyolojik bir çalışma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ensari, H. (2001), 21. yüzyıl için çağdaş bir yönetim yaklaşımı: Toplam kalite yönetimi. O. Oğuz, A. Oktay, H. Ayhan (Der.), *21. yüzyılda eğitim ve Türk Eğitim Sistemi* içinde (s.151-188). İstanbul: Sedar.
- Gürsoy, D., Maier, T. A. ve Chi, C. G. (2008). Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), 448-458.
- Gök, F. (2003). Hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen yetiştirme. *Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı Sempozyumu*. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları. 9-22.
- Güler, A., Halicioğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fwu, B. J. ve Wang, H. H. (2002). The social status of teachers in Taiwan. *Comparative Education*, 38(2), 211-224.

- Hall, D. ve Langton, B. (2006). *Perceptions of the status of teachers Ministry of education*. New Zealand: Ministry of Education.
- Hesapçioğlu, M. (1998). Modernizmden postmodernizme eğitim anlayışları ve okulun geleceği. *Yeni Türkiye Dergisi* 21. Yüzyıl Özel Sayısı I. Ocak-Şubat Sayısı, 4(19), 813- 820.
- Karaaslan, S. (2014). *Kuşaklararası farklılıkları örgütler üzerinden anlamak: Bir alan araştırması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaman, M., Acer, A., Kılınç, O., Buluş, U. ve Erdoğan, Ö. (2013). Sakarya ilinde görev yapan öğretmenlerin gözüyle öğretmenlik mesleğinin statüsü ve saygınlığı. VI. *Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Bildiriler Kitabı II*, s.104-111.
- Kaya, B. (2013). *Üç kuşak arasındaki değer değişimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kayaalp, F. ve Şimşek, U. (2021). Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme amaçlı yazma. S. Polat ve B. Aksoy (Eds). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretiminde çağdaş öğrenme ve öğretme yaklaşımları içinde*. (s.48-72). Ankara: Pegem Akademi.
- Keleş, H. N. (2011). Y kuşağı çalışanlarının motivasyon profillerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 129-139.
- Ker-Dinçer, M. (2000). *İş dünyasında kişisel imajın yeri ve önemi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kuyucu, M. (2014). Y kuşağı ve facebook: Y kuşağının facebook kullanım alışkanlıkları üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 55-83.
- Kuyucu M. (2017). Y kuşağı ve teknoloji: Y Kuşağının iletişim teknolojilerini kullanım alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 845-872.
- Lower, J. (2008). Brace yourself here comes generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5), 80-84.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, 30, 73-84.

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2012). Hoş geldin öğretmenim. 2 Ocak 20221 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?ID=8351> adresinden erişildi.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun, A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Morsümbül, Ş. (2014). Kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişimi üzerine bir inceleme: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 137-160.
- Nayır, F. ve Çınkır, Ş. (2017). Değişen zaman, değişen ihtiyaçlar: Türkiye’de kuşaklararası eğitimin karşılaştırılması. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 19-28.
- Oblinger, D. ve Oblinger, James L. (2005). Educating the net generation. 02.01.2021 tarihinde <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf> internet adresinden erişildi.
- Oktay, A. (2001), 21. yüzyılda yeni eğilimler ve eğitim. O. Oğuz, A. Oktay, H. Ayhan (Der.), 21. *Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi* içinde (s.15-37). İstanbul: Sedar.
- Ozankaya, Ö. (2002). Çağdaş toplumlarda öğretmenin yeri ve konumu. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 63-80.
- Ölçüm, D. ve Polat, S. (2016). Evaluation of teacher image on the basis of generations. *Journal of Teacher Education and Educators*, 5(3), 361-391.
- Özoğlu, M. (2010). Türkiye’de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları. *Seta Analiz*, 17(26), 131-155.
- Özoğlu, M., Gür. B. S. ve Altunoğlu, A. (2013). *Türkiye’de ve Dünyada öğretmenlik*. Eğitim Bir-Sen Yayınları. Araştırma Dizisi, 10.
- Özpolat, A. (2002). *Sosyolojik açıdan öğretmenlik mesleği ve öğretmenlerin toplumdaki yeri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, B. (2021). Türkiye’de kuşaklar arasındaki siyasi iletişim algılarının farkları; Kültür ve liderlik perspektifinden bir değerlendirme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(26), 331-346.
- Pedró, F. ve OECD-CERI (2006). The new millennium learners: Challenging our views on ICT and learning. 02.01.2021 tarihinde <http://www.oecd.org/dataoecd/1/1/38358359.pdf> internet adresinden edinilmiştir.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, Digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.

- Sarı, E., ve Harta, G. (2018). Kuşakların tüketim ve satın alma davranışları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 967-980.
- Savaş S., ve Karataş, S. (2019). Z kuşağı öğrencisini tanımak. *Eğitim Araştırmaları 2019* içinde (s.223-237). Ankara: Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları yayınları.
- Semerci, Ç., Semerci, N., Eliüşük, A. ve Kartal, S. E. (2012). Öğretmenlik mesleğinin gündemine ilişkin öğretmen görüşleri (Bartın İli Örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 22-40.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Taş, H.Y., Demirdöğmez, M. ve Küçükkoğlu, M. (2017). Geleceğin mimarları Z kuşağının iş hayatına muhtemel etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- TEDMEM (2014). *Öğretmen gözüyle öğretmenlik mesleği*. Ankara: Rapor Dizisi: 3.
- Tezcan, M. (2017). *Kuşaklar çatışması kuşaklararası ilişkiler eğitimi ve sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcek F. Ö (2013). Kapitalizmde emeğin gayri-maddi bileşenleri: TEPAV örneğinde bilgi işçilerinin yükselişi. *Eğitim Bilim Toplum*, 11(42), 94 – 164.
- Titiz, M. T. (2000). *Okulda yeni eğitim*. İstanbul: Beyaz.
- Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2018). Nüfus projeksiyonları 2018-2080 28 Ocak 2021 tarihinde <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> adresinden edinilmiştir.
- Türk Eğitim Derneği. (2009). *Öğretmen yeterlikleri*. Ankara: Adım Okan Matbaacılık.
- Ünal, I. L. (2011). Öğretmenliğe ve öğretmen yetiştirmeye ilişkin ekonomi politik bir çözümleme, Songül Aynalı Kilimci (Der.), *Türkiye’de öğretmen yetiştirme* içinde (s.16). Ankara: Pegem Akademi.
- Ünsal, S. ve Bağçeci, B. (2016). Öğretmenlerin mesleki imajlarına ilişkin görüşleri ve mesleki imaja etki eden faktörler. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3905-3926.

- Ünsal, S., Ağçam, R. ve Korkmaz, F. (2017). Exploring teaching profession from a sociological perspective: Evidence from Turkey. *Universal Journal of Educational Research*, 5(5), 874-880.
- Ünsal, S. (2018). Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin statüsüne ilişkin bir pareto analizi . *Sakarya University Journal of Education*, 8(2) , 111-130.
- Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş. (2013). Öğretmen adaylarının pedagojik formasyona ilişkin metaforları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1421-1429.
- Yelkikalan, N. ve Altın E. (2010). Farklı kuşakların yönetimi II. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 13-17.
- Yuen, K. ve Hau, K. (2006) Constructivist teaching and teacher-centred teaching: A comparison of students' learning in a university course, *Innovations in Education and Teaching International*, 43(3), 279-290.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2013). Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin dönüşümü: İdealist öğretmenden sınava hazırlayıcı teknisyen öğretmene. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 5(27), 43-50.
- Yıldız, A. ve Ünlü, D. (2014). Eleştirel eğitim seçkisi. Baykal N.S, A. Ural, Z. Alica (Der.), *Metaforlarla öğretmenliğin dönüşümü: Dün heybetli bir şelaleydik, bugün ise kurumaya yüz tutmuş dere içinde* (s.56-67). Ankara: PegemA. Yayıncılık.
- Yüksekbilgili, Z. (2013). Türk tipi Y kuşağı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 342-353.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tunç Şahin, C., Turan, S. ve Karadeniz, O. (2021). X, Y ve Z kuşaklarının eğitim, öğretmen, öğrenci algıları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6295-6327.
DOI:10.26466/opus.948789.

Benlik Saygısının Gençlerin Mobil Telefon Bağımlılığı ile İlişkisine Yönelik Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.899200

*

Yasin Bulduklu* - Abdullah Koçak**

* Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye

E-Posta: drbulduklu@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9997-8663](https://orcid.org/0000-0001-9997-8663)

** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: kocaka@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6981-8482](https://orcid.org/0000-0001-6981-8482)

Öz

Toplumsal ilişkiler üzerinde değişim ve dönüşümü ortaya çıkaran akıllı telefonlar, bütünlük yapıları ve diğer kitle iletişim araçlarını kendi bünyelerine eklemeleriyle akademik alanda önemli düzeyde ilgiye mazhar olmuşlardır. Başta akıllı telefonlar olmak üzere yeni olarak adlandırılan araçların değerler ve kültür üzerindeki etkileri genellikle eleştirel olarak ele alınmaktadır. Sadece iletişim ve haberleşme işlevini yerine getirmek için icat edilen telefonun akıllı hale gelişi, eğlence, statü, güvende hissetme ve en önemlisi, yeni bir toplumsal etkileşim yaratma potansiyeli nedeniyle bağımlılık boyutunda ele alınmayı gerektirir hale gelmiştir. Telefon bağımlılığının bireysel boyutuna odaklanan bu araştırmanın konusunu da akıllı telefon bağımlılığı ve gençlerin benlik saygısı arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Araştırma, betimleyici niteliktedir ve akıllı telefon kullanımının bağımlılık düzeyi ile üniversite öğrencilerinin benlik saygısı algıları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmada bağımlılık düzeyini saptamak için Kwon ve arkadaşları tarafından geliştirilen, Noyan ve arkadaşları (2015) kısa forma çevrilen Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği; Benlik saygısının saptanmasında ise Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ve Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanan "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler, Konya'da üç farklı üniversitede öğrenim gören 1819 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmada bağımlılık düzeyi ile benlik saygısı arasında negatif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Telefon, Bağımlılık, Benlik Saygısı, Yeni Medya.

A Research on The Relationship of Self-Esteem and Youth's Mobile Phone Addiction

*

Abstract

Smartphones, which reveal change and transformation in social relations have gained interest at all academic levels with their integrated structures and incorporating other mass media into their own bodies. The effects of new media, especially the smart phone, on values and culture, are often critically discussed. Excessive and uncontrolled use required to be addressed at all demographic levels and at an addictive level. The subject of this study, which focuses on the individual dimension of phone addiction is the relationship between smartphone addiction and youth's self-esteem. The research is descriptive and aims to reveal the relationship between the addiction level of smartphone use and the self-esteem perceptions of university students. In the study, the short version of the Smartphone Addiction Scale developed by Kwon et al (2013), which was converted into short-form by Noyan et al. (2015), was used to determine the level of addiction. In determining self-esteem, "Rosenberg Self-Esteem Scale" developed by Rosenberg (1965) and adapted into Turkish by uhadaroğlu (1986) was used. Research data were collected from 1819 university students studying at three different universities in Konya. In the study, a negative and moderate relationship was found between the level of addiction and self-esteem.

Key Words: *Smartphone, Addiction, Self-Esteem, New Media.*

Giriş

Teknoloji, yaşamı kolaylaştıran yapıdaki donanıma dayalı tüm aygıtları ifade etmek için kullanılan, insanların el emeği ya da kas gücü ile yerine getirmeleri gereken iş ve işlemlerin mekanik veya elektronik olarak icra edilmesine yarayan tüm gelişmeleri niteleyen bir terimdir. Teknoloji denildiğinde insanların aklına çok sayıda aygıt ve kolaylık gelmektedir. Ancak tüm bu teknolojilerin hiçbiri cep telefonu kadar tartışılmamış ve bireysel ya da toplumsal yaşamda bu denli kabul görmemiştir. Günlük yaşamda bireylerin daha fazla mobilize yaşam sürmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bir mekâna bağımlı olarak iletişim kurma zorunluluğunu ortadan kaldıran bu teknolojik aygıtlar, her geçen yıl artan ve gidecek aşırıya evrilen kullanımı ile akademik ilginin de merkezine konulmuşlardır.

Akıllı telefonlar, biçim ve boyutunda yapılan değişiklikler ve yenilikler sonucunda insanların yaşam alışkanlıklarını ve iş yapma yöntemlerini kökten değiştirmiş durumdadır. Hatta toplumsal ilişkilerin yönünü de artan bir dönüşüm meydana getirerek yeni bir ekosistem oluşturmuştur. Aynı şekilde kültürel değerlerin ve geleneklerin bu teknolojilerin tehdidi altında olduğu da ileri sürülen konulardandır. Salt iletişim ve haberleşme işlevinin dışında mobil telefonlar, eğlence, statü, güvende hissetme ve en önemlisi, yeni bir toplumsal etkileşim yaratma potansiyeli nedeniyle bağımlılık boyutunda ele alınmayı gerektirir hale gelmiştir. Bağımlılık sorunsalı çerçevesinde ele alış, mobil telefon kullanımına akademik ilgi yanında politika yapıcılarının, sağlık hizmeti sunucularının, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmeti sağlayıcıların, ebeveynlerin ve sivil toplum örgütlerinin de yakın ilgi göstermesine neden olmuştur. Sunduğu çeşitli imkanlarla akıllı telefonlar, iletişim amacını aşan biçimde aşırı kullanıma neden olmuş; bu kullanım çok küçük yaşlardan başlayarak toplumun büyük bölümünün bu araçlarla aşırı zaman geçirmesi sonucu ortaya çıkarılmıştır. Aşırı ve denetimsiz biçimde kullanım, tüm demografik düzeylerde bağımlılık yaratan boyuta ele alınmayı gerektirmiştir.

Bu çalışmanın konusunu da akıllı telefon bağımlılığı ve gençlerin benlik saygısı arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Araştırma, betimleyici niteliktedir ve akıllı telefon kullanımının bağımlılık düzeyi ile üniversite öğ-

rencilerinin benlik saygısı algıları arasındaki ilişkiyi ortaya koyma amacına yöneliktir. Çalışmada bağımlılık düzeyini saptamak için Kwon, Kim, Cho ve Yang (2013) tarafından ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı riskini ölçmek için geliştirilen, Noyan ve arkadaşlarınca (2015) kısa forma çevrilen Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği kısa versiyonu kullanılmıştır.

Bağımlılık ve Medya

Bağımlılık, bir madde ya da davranışı kullanmayı bırakamama veya kontrol edememe şeklinde tanımlanabilmektedir. Bireyin bir maddeye biyolojik olarak bağlanmasıyla ve sinir sisteminin bir işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar bağımlılıkların biyolojik olabileceği gibi davranışsal da olabileceğini ileri sürmektedirler. Özellikle teknolojinin gelişmesi ile teknolojik aletler toplumda çığır açan bir değişime yol açmış ve davranışsal bağımlılıkları da arttırmıştır (Şata, Çelik, Ertürk, ve Taş, 2016, s.157). Bağımlılık esasen tıbbi çerçevede tanımlanan ve geleneksel olarak bu haliyle bilinen bir kavramdır. Uyuşturucu veya alkol gibi madde kullanımı ile ilişkili olarak anılan bağımlılık, son zamanlarda yapılan çeşitli disiplinlerdeki araştırmacılar tarafından sorgulanmaya başlanılmıştır. Bu çabalar, bağımlılık kavramının daha geniş bir yelpazede ele alınmasının da önünü açmıştır. Son dönem araştırmacıları konunun artık davranışsal bağımlılık modeli gerçekliğinde ele alınmasını savunmaktadırlar.

Teknolojik bağımlılık Griffiths (1995) tarafından davranışsal bağımlılığın bir alt kümesi olarak nitelenmiştir. Bu haliyle teknolojik bağımlılık insan – makine etkileşimini içeren ve kimyasal madde içermeyen bir davranış bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır. Davranışsal bağımlılığın bir alt kümesi olarak teknoloji bağımlılığını ise insan – makine etkileşiminde aşırılık olarak kavramsallaştırmıştır (Griffiths, 1995, s.14). Bağımlılık, bireyin zihinsel, ruhsal, bilişsel ya da toplumsal sağlığına zararlı sonuçlar doğursa da karşı konulması zor olan ve sürekli yineleyen eylemlerin yaşandığı bir durumdur. Bağımlılığa ilişkin geçmişte yapılan pek çok çalışma (Beard, 2002; Beard ve Wolf, 2001; Bianchi ve Philips, 2005; Leung, 2004; Leung ve Wei, 2000; Scherer, 1997; Young, 1998), kumar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ile benzer biçimde bağımlı kişilere yaklaşan internet bağımlılığına dayandırılarak konuyu ele almaktadır (Bian ve Leung, 2014, s.2). Hol-

lender (1993)'e mobil telefon bağımlılığını obsesif-kompulsif bozukluklara benzetmektedir ve endişe ya da bir dürtüyü ortadan kaldırmaya yönelik zorlayıcı davranışa neden olan bozukluk olarak ifade edilmektedir. Ancak, bu iki davranış arasında bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre, obsesif kompulsif davranış daha çok endişeyi azaltmak için yapılırken, problemlili mobil telefon ve internet kullanımı gibi davranışlar ise zevk için yapılmaktadır (Akt. Şar ve Işıklar, 2012, s. 266). Akıllı telefon bağımlılığına yönelik yapılan araştırmalar olgunun yeni olması nedeniyle sınırlıdır. Bu anlamda en yakın alan olarak cep telefonu bağımlılığı hakkında yapılan çalışmalar fikir vermesi açısından kullanılabilir. Kang ve Son (2009) telefon bağımlılığına ilişkin belirtileri; çekinme, hoşgörü, uyumsal işlevlerde bozulma, zorlanma ve patolojik dalma olarak; Choliz (2010) yoksunluk, kontrol eksikliği, kullanımdan ortaya çıkan sorunlar, hoşgörü ve diğer aktiviteleri bırakma olarak saptamıştır.

Güney Kore'de Bilim Bakanlığı tarafından 2012 yılında akıllı telefon bağımlılığı hakkında yapılan bir araştırmada, çocuklardaki bağımlılık oranının yetişkinlere kıyasla iki kat daha fazla olduğu saptanmış; çocukların gelişimi üzerinde akıllı telefon bağımlılığının diğer çocuklara karşı hoşgörü gösterme, arkadaş edinme ve büyüme ve fiziksel aktivitelerde azalma gibi sonuçları ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda çocukların daha agresif olmalarına yol açtığı da bulunmuştur (Park ve Park, 2014, s.147).

Bağımlılık, alkol ve uyuşturucu gibi belli bir mobil teknoloji için de söz konusu olabilmektedir. Tıpkı madde bağımlılığında olduğu gibi mobil telefon ile aşırı düzeyde zaman geçirme, kullanımını denetim altında tutamama, sağladıkları sayesinde olmadığı yoksunluğunu hissetme mobil teknoloji bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır. Mobil teknolojilere bağımlılık, aygıttan beklenen ve buna karşılık kullanım ile edilen doyum ya da medyanın ya da aracın sundukları ile izleyicinin beklentilerinin örtüştüğü durumlarda artış göstermektedir. Kişilerin daha fazla medyaya yöneldiği durumlar, bağımlılık düzeyinde kullanımı sorunsallaştırmayı gerektirmektedir. Beklenti ile elde edilen doyumun yakın olduğu durumlar, daha fazla araca yönelme ve daha fazla zaman geçirme anlamına gelmektedir.

Benlik Saygısı

Benlik saygısı, bireyin kendini değerli hissedip hissetmemesi ile ilişkili bir kavramdır. Kişinin kendi gururlu, değerli, gayretli, etkin ve başarılı hissetmesi benliğine ilişkin saygısı ile ilintilidir. Karmaşık olarak kendini yargılama ve değerlendirme sonucu ortaya çıkan bir histir. Kişinin kendini öz değerlendirmesiyle vardığı bireyin öz "kendiliğini kabullenmesi sonucunda ortaya çıkan bir beğenme durumu" dur (Özkan, 1994, s.4). Benlik saygısı, genel özdeğer ve özduygusal deneyimler arasında bireyin bilişsel değerlendirmelerini içeren bir barometre gibidir (Abdel-Khalek, 2016, s.3). Bireyin kendini olumlu değerlendirmesi ve kendinden memnuniyeti, benlik saygısını ifade etmektedir.

Alanın öncü isimlerinden Rosenberg (1965), benlik saygısının kendine özgü bir genel olumlu değerlendirme anlamına geldiğini ifade etmiştir ve yüksek özgüveninin kendine saygı duyan ve kendini değerli gören bireylerin özelliği olduğunu ileri sürmüştür (Akt. Abdel-Khalek, 2016, s.2). Benlik saygısı kişinin zihinsel, bilişsel, duygusal, sosyal ve dolaylı bir biçimde bedensel boyutları vardır. Bireyin Kendini değerli hissetme, yeteneklerini, bilgi ve becerilerini ortaya koyabilme, başarıma, basanlarıyla öğünme, toplum içinde beğenilir olma, kabul görme, sevilen olma ve kendi bedensel özelliklerini kabul ve benimseme, benlik saygısının oluşması ve gelişmesinde öne çıkan etkenlerdir (Özkan, 1994, s.4). Ayrıca bireyin zorlukları yenme deneyimi, benlik saygısı üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır.

Benlik saygısı, aynı zamanda bireyin toplumsallaşması ile ilişkili bir kavramdır. Benlik saygısı yüksek olan birey, daha sağlıklı bir ruhsal gelişime sahiptir ve topluma katılımı da bu çerçevede yüksektir. Ergenlerde ve gençlerde benlik saygısı tutum, düşünce ve davranışları etkilemekte, topluma uyum sağlamada ve içinde bulunulan gelişim ve sosyalleşme problemleriyle baş etmede olumlu katkı sunmaktadır (Yıldız ve Çapar, 2010, s.106). Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi yanında sosyal ilişkiler boyutunda da önemlidir. Bireyin toplumsal konumu, ilişkileri, grup aidiyeti ve tüm bunlara ilişkin inanışlarından da etkilenmektedir.

Benlik saygısı bireyin içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi, bu çerçevede tutum ve davranışlarını denetleyebilmesi ile ilişkili bir kavram

olarak görülmektedir. Zorlukları aşma, karar alma, alışkanlıklarını ve bağımlılıklarını kontrol etmenin de bu haliyle benlik saygısı ile ilişkili olabileceğini akla getirmektedir. Akıllı teknolojilerin çok sayıda işlevi sunuyor oluşu bireyin reel ilişkiler yerine gerçekle yüzleşmenin olmadığı, kimliğin özelliklerinin alenileşmesini gerektirmeyen sanal uygulamalarla daha çok zaman geçirme sonucunu doğurmaktadır. Sorunların gerçek yaşamda bırakıldığı çok sayıda uygulama ve eğlence içeriğiyle akıllı telefonlar, özellikle gençlerin bu teknolojiyle geçirdiği zamanın artırmasına yol açmaktadır. Bireyin değerlilik hislerini etkilemesi olası bu yeni etkileşim biçimi, yeni kişilik ve kimlik algılarının da tekrar biçimlenmesi anlamına gelmektedir. Özellikle akıllı telefon gibi davranışsal düzeyde bir bağımlılığın benlik ve benliğe duyulan saygı ile ilişkisi araştırılması gereken konu olarak öne çıkmaktadır. Aracın yarar amaçlı kullanımının ötesine geçen bağımlılık, özellikle benlik saygısının yüksek olduğu varsayılan gençlik dönemindeki bireyler açısından kullanımı etkileme düzeyi bağlamında ele alınmayı gerektirmektedir. Araştırmada bu amaçla Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen "Benlik Saygısı Ölçeği" Konya'da eğitim gören üniversite öğrencilerine uygulanmıştır.

Önceki Çalışmalar

Bağımlılık ve benlik saygısı çalışmalarının genel olarak psikoloji ve psikiyatri alanına yönelik yapıldığı ve konunun da madde bağımlılığı olduğu görülmektedir. Teknoloji bağımlılığında en çok atıfta bulunulan ise madde bağımlılığının benlik saygısının artırılması yoluyla giderilebileceğidir. Bu çerçevede Avşar ve arkadaşlarının 2016 yılında psikiyatriye başvuran 108 madde bağımlısı olduğu saptanan katılımcı ile yaptıkları çalışma, bağımlılık düzeyi yüksek olan hastaların benlik saygısı skorlarının düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmada belirsiz sıklıkta madde kullanan hastaların ortalamaları yüksek bulunmuş ve belirsiz sıklıkta madde kullanımının çevre tarafından tam bağımlılık olarak algılanmaması bu durumun nedeni olduğu ileri sürülmüştür.

Zengin ve Altay (2014) sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin benlik saygısı ve madde kullanma alışkanlıkları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programı birinci öğretimde okuyan toplam

320 öğrenci ile yaptıkları çalışma, herhangi bir madde kullanmayan öğrencilerin Benlik Saygısı Ölçeği puan ortalamasının madde kullanan öğrencilerden yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Madde bağımlılığını açıklamada literatürde genel olarak, sosyal destek algısı, yalnızlık algısı ve benlik saygısı bağımlılığın nedenleri olarak ortaya konulmaya çalışılmakta; akademik çalışmaların bu alanlara odaklandıkları görülmektedir. Çalışmaların oldukça büyük bir kısmı benlik saygısını, bağımlılığın güçlü bir yordayıcısı olarak açıklamaktadır. Sonuçların, bağımlılık ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi negatif yönlü olarak ortaya koyduğu görülmektedir. Ancak akıllı telefon bağımlılığı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çalışma sayısının literatürde nadir olarak ele alındığı görülmektedir. Sosyal medya ve teknoloji kullanımı ve internet bağımlılığı temelinde konuya yaklaşan bazı araştırmalar ve sonuçlarına ilişkin bilgiler aşağıda açıklanmaktadır.

Takao, Takahashi ve Kitamura (2009), yaptıkları çalışmada sorunlu cep telefon kullanımı yordayıcıları arasında cinsiyet, benlik algısı ve onay motivasyonunun bir işlevi olarak saptanmıştır.

Şahin ve Kumcağız (2017), sosyal medya bağımlılığı ile benlik saygısı ve narsisizm arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda farklı bölümlerde okuyan 520 öğrenci üzerinde bir araştırma yapmışlar; araştırma sonucunda sosyal medya bağımlılığı ile benlik saygısı arasında zayıf düzeyli ve negatif yönlü bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Yaptıkları çoklu regresyon analizinde benlik saygısı ve narsisizm değişkenlerinin sosyal medya bağımlılığını %17 oranında (%9 oranında benlik saygısı, %8 oranında narsisizm) açıkladıklarını belirtmişlerdir.

Koo ve Kwon (2014) Kore'de internet bağımlılığını etkileyen faktörleri açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmada psikososyal değişkenler ile kullanım arasındaki ilişkiyi meta analiz yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Çalışmada kişiliğin tanımlamaya ve bireyin kendi kontrol mekanizmalarına yönelik değerlendirmelerin bağımlılığı etkileyen unsurlar olduğu sonucu ortaya konulmuştur. Çalışma, internet bağımlılığı ile kişilik özelliklerinin ilişkili olduğunu ortaya koymuş; kişilerarası becerilere göre bağımlılık düzeyinin değiştiğini saptamıştır. İnternet bağımlılığını önemli düzeyde etkilediği ileri sürülen bu değişkenler, "kendinden kaçış" ve "öz kimlik"

“dikkat sorunu”, “kendi kendini kontrol etme” ve “duygusal düzenleme”, olarak sıralanmıştır. Benlik saygısı ile de ilişkili olan bu değişkenler, bağımlılığın açıklayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fortes ve Fernandes tarafından (2016) yapılan bir araştırmada benlik saygısının ergenler arasında mobil ve internet bağımlılığı üzerindeki etkisini incelemiştir. 216 ergen (109 erkek ve 107 kadın) üzerinde yapılan çalışmada veri toplamak için İnternet Bağımlılığı Ölçeği (IAS), Cep Telefonu Bağımlılığı Anketi (MPDQ) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda benlik saygısı ile internet bağımlılığı arasında negatif bir korelasyon olduğu, mobil bağımlılık ile benlik saygısı arasında pozitif bir korelasyon bulunduğu ve mobil bağımlılık ile internet bağımlılığı arasında güçlü bir pozitif korelasyon olduğunu ortaya konulmuştur.

Yang ve Tung (2007), Taywan’da lise öğrencilerinin internet kullanımını etkileyen değişkenleri ve internete bağımlılığın belirleyicilerini incelemişler, 1708 kişi ile yaptıkları araştırmada internet bağımlılarının, bağımlı olmayanlara göre ortalama olarak iki kat daha fazla zamanlarını bu mecraya ayırdıklarını saptamışlardır. Özellikle, toplumsallık ve eğlence motivasyonu ile gezinmek ve doyum aramak, internet bağımlılığını belirleyen faktörler olarak bulunmuştur. Araştırmaya göre internet bağımlıları, interneti günlük rutinler, okul performansı, öğretmen ve ebeveyn ilişkisi amaçlı olarak daha fazla kullanmaktadırlar. İnternet bağımlıları kullarımlarında akranlarıyla ilişkilerini geliştirici bir unsur olarak interneti gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bağımlılık, utangaçlık, depresyon ve düşük özgüven kişiliğine sahip öğrencilerin bağımlı olma eğiliminin daha yüksek olduğu ileri sürülmüştür.

Yıldırım, Sevincer, Kandeger, ve Afacan (2018) tarafından lise öğrencilerinde internet bağımlılığı, gıda bağımlılığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlayan ve 14- 18 yaşları arasındaki 378 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada gıda bağımlılığının internet bağımlılığı riski için güçlü bir yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca düşük özgüven puanları yüksek internet bağımlılığı puanları ile ilişkilendirilmiştir. Bağımlılık düzeyi yüksek olanların anlamlı derecede düşük bir özgüvene sahip oldukları, internet bağımlılığı ile benlik saygısı arasındaki negatif bir ilişki olduğu, internet kullanımının, özgüven ve oyun koşullarına bağlı kendine

özgü değer yoluyla dolaylı olarak İnternet bağımlılığını arttırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Blachnio, Przepiorka ve Pantic (2016) tarafından üç ülke yurttaşlarının benlik saygısının internet bağımlılığının bir belirleyicisi olup olmadığını saptamayı amaçlayan araştırma, 13-56 yaş aralığındaki 1.011 kişi (Türkiye = 320, Polonya = 350 ve Ukrayna = 341) üzerinde yapılmıştır. Young'ın İnternet Bağımlılığı Testi ve Rosenberg'in Benlik Saygısı Ölçeğinin kullanıldığı çalışmada benlik saygısının İnternet bağımlılığının bir belirleyicisi olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmada kendilerini değersiz olarak değerlendiren insanların internet bağımlılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bahranian, Alizadeh, Raeisoon, Gorji, ve Khazae (2014), Birjand İslami Azad Üniversitesi'nde okuyan tüm öğrenciler arasından küme örnekleme yöntemi ile seçilen 408 öğrenci (150 kız ve 258 erkek) üzerinde üniversite öğrencilerinde benlik saygısı ve depresyon ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmada depresyon, benlik saygısı ve internet bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Regresyon analizinde depresyon ve benlik saygısının, bağımlılığı açıklayan değişkenler (%11) olduğu ileri sürülmüştür.

Yöntem

Akıllı telefon uygulamaları, eşzamanlılık imkânı ve iki yönlü iletişim olanağı sunarlar. Kullanıcılar, aktif, katılımcı ve içerik üreticisi olma eğilimindedirler. Akıllı telefonların bu işlevleri, aşırı kullanımı ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda teşhircilik boyutuna ulaşan paylaşım kültürü ve bir şeyi görmek ya da yapmaktan ziyade gösterme isteği, toplumsal olarak üzerinde durulması gereken konulardandır. Aşırı akıllı telefon kullanımının uzun vadede gençlerin fiziksel, ruhsal ve zihinsel sağlığı üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler giderek artan oranda tartışılmaya devam edilmektedir. Yapılan araştırmalarda madde bağımlılığı ile eşdeğer bir biçimde ele alınan akıllı telefon bağımlılığı toplumların mücadele etmesi gereken konuların başında gösterilmektedir. Gençler arasında kişilerarası ilişkileri sanallaştıran, kamusal alanlarda bile bu cihazlarla etkileşime yönelen akıllı telefonların ana işlevi dışında araç olmaktan çıkarılarak yaşa-

mın bir parçası olarak görülmeye başlanması, mücadele edilmesini gerektiren unsurlardan bir diğeridir. Bağımlılığın kişilik özellikleri ile ilişkisi geleneksel madde bağımlılığı çerçevesinde literatürde sıklıkla ele alındığı görülse de akıllı teknoloji ve telefon bağımlılığı konusunda çalışmaların henüz yeni ve az olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle giderek artan akıllı telefon bağımlılığının benlik saygısı ile ilişkisinin ortaya konulmasını amaçlayan bu araştırma Konya'da öğrenim gören üniversite öğrencileri evreninde yapılmıştır. Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon kullanım bağımlılık düzeyleri ile kendi öz değerlendirmelerinde kendiliğini kabullenmeleri ve değerli hissetmeleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde araştırma soruları:

AS1: Gençlerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri nedir?

AS2: Katılımcıların benlik saygısı düzeyleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasında bir ilişki var mıdır?

AS3: Akıllı telefon zararlarına ilişkin tutumlar nasıldır?

AS4: Akıllı telefona aşırı yönelimi etkileyen yarar beklentileri nelerdir?

Örnekleme

Araştırmanın evreni Konya'daki üniversite öğrencileridir. Araştırma geniş olarak kabul edilebilecek bir örneklem çevresinde konuyu ele alması açısından önemlidir. Bağımlılık, benlik saygısı ve kullanım deseni açısından sorunu ele alan araştırma, 2019 yılında 1.819 katılımcı ile soru formu yardımıyla yüz yüze görüşme yoluyla yapılmıştır. Konya'da eğitim gören toplam üniversite öğrencileri için 1.819 örneklem büyüklüğü %3 hata payı ve %99 güven aralığından hesaplanmıştır. Araştırmada kota örnekleme yöntemi kullanılmış; Konya'da yer alan 3 üniversitede öğrenim gören öğrenci sayıları kendi içinde orantılanarak örneklem çerçevesi saptanmıştır. Bu kapsamda, araştırmanın yapıldığı dönemde Selçuk Üniversitesi'nde kayıtlı 93.819 il merkezinde öğrenim gören 874, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde kayıtlı 35.686 öğrenciden il merkezinde öğrenim gören 779 ve Karatay Üniversitesi'nde eğitim gören 1.204 öğrenciden 166 katılımcı örneklem kapsamına alınmıştır. Üniversitelerden yaklaşık 130.000 öğrenci arasından toplam 1.819 öğrenci araştırmanın katılımcıları olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verisi iki ölçekle toplanmıştır. İlk ölçek, Kwon ve arkadaşları tarafından (2013) ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı riskini ölçmek için geliştirilmiş; Noyan, Darçın-Enez, Nurmedov, Yılmaz, ve Dilbaz (2015) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 10 maddeye indirgenmiş ve araştırmacılar tarafından 5'li Likert tipe uyarlanmış olan Bağımlılık Ölçeği'dir. Çalışmada ölçeğin güvenirliği (Cronbachs' Alpha) ,926 olarak saptanmıştır. Likert tipli bu ölçek, 5'li olarak sorulmuş; katılımcıların bu ölçekte minimum 10; maksimum 50 puan alabilecekleri hale getirilmiştir. Araştırmada yapılan öntestten de yararlanılarak 10-19 puan bağımlı olmayan, 20-29 puan düşük bağımlılık, 30-39 puan orta bağımlılık, 40-50 puan ise yüksek bağımlılık kategorileri olarak belirlenmiştir. Öte yandan benlik saygısının saptanmasında Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ve Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanan "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Benlik saygısı düzeyleri, skorlarına göre yüksek, orta ve düşük olarak gruplandırılmıştır. Ölçekte 10 alt madde puanlanmış, 1,2,4,6,7. Maddeler Çok Doğru 0,34 ve Doğru 0,17; Çok Yanlış ile yanlış "0" olarak değerlendirilmiştir. Aşağıdaki Tablo-1'de diğer soruların değerlendirilme biçimi ve puan aralıklarına ilişkin bilgi verilmiştir (İçer, 2014:8).

Tablo 1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puan Değerleri

1	(C)=0,17	(D)=0,34	6	(C)=0,50	(D)=1
2	(C)=0,16	(D)=0,33	7	(C)=0,50	(D)=1
3	(A)=0,17	(B)=0,33	8	(A)=1	(B)=0,50
4	(C)=0,25	(D)=0,50	9	(A)=0,50	(B)=0,25
5	(C)=0,25	(D)=0,50	10	(A)=0,50	(B)=0,25

Ölçeğin kendi içinde değerlendirme sistemine göre, denekler 0-6 arasında puan almaktadırlar. 0-1,99 puan yüksek, 2-4,99 puan orta, 5-6 puan düşük benlik saygısı olarak değerlendirilmektedir. Puanın yüksek olması benlik saygısının düşük, düşük olması ise benlik saygısının yüksek olduğunu göstermektedir (Hesapçioğlu, Tural ve Kandil, 2014, s. 325; Sezer ve Gülleroğlu, 2016, s.75).

Bulgular

Konya’da bulunan üç üniversitede eğitim gören 1819 öğrencinin benlik saygısı düzeyleri ile ve akıllı telefon bağımlılık seviyelerini saptamak ve değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada toplanan veriler analiz edilmiş ve bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	973	53,5
	Erkek	846	46,5
Yaş	17-20	1277	70,2
	21-24	515	28,3
	25 ve +	27	1,5
Üniversite	SÜ	874	48,0
	NEÜ	779	42,8
	KTO	166	9,1
Sınıf	1. Sınıf	508	27,9
	2. Sınıf	912	50,1
	3. Sınıf	265	14,6
	4. Sınıf	134	7,4

Konya’da eğitim gören üniversite öğrencileri evreninden üniversitele-
rin il merkezinde eğitim gören öğrenci sayıları ve kendi öğrenci sayılarına
göre belirlenen oranlarda temsiline dayalı olarak belirlenen (%3 hata payı
ve %99 güven aralığı) 1.819 kişinin 874’ü Selçuk, 779’u Necmettin Erbakan
ve 166’sı Karatay üniversitesi öğrencisidir. Katılımcılar 17 ile 30 yaş ara-
sındaki öğrencilerden oluşmaktadır ve yaş ortalaması 20’dir. Örneklemin
yarısı ikinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. En az katılım ise dör-
düncü sınıf düzeyindeki öğrencilerdendir.

Tablo 3. Kullanılan cihaza ilişkin bulgular.

Değişkenler		Sayı	Yüzde
Önceki Telefonunun Akıllı mıydı?	Evet	1356	74,5
	Hayır	456	25,1
	İlk Telefon	7	,4
Ne kadar Süredir Akıllı Telefon Kullanıyorsunuz?	1 Yıldan Az	17	0,9
	1-3 Yıl	375	20,6
	4-6 Yıl	1096	60,3
	7 Yıl ve +	305	16,8
	Akıllı Değil	26	1,4
Önceki Telefonu Kullanma Süreniz	1 Yıldan Az	32	1,8
	1-3 Yıl	1367	75,2
	4-6 Yıl	375	20,6

	7 Yıl ve +	17	0,9
	İlk telefonum	28	1,5
Akıllı Telefonla Geçirilen Zaman	Akıllı değil	26	1,4
	1 saatten az	24	1,3
	1-2 saat	262	14,4
	3-4 saat	703	38,6
	5-6 saat	458	25,2
	7 saat ve +	346	19,0

Akıllı telefon kullanım davranışlarını ortaya koymaya yönelik sorulara verilen yanıtlardan katılımcıların %74,5'inin mevcut telefonlarından önce de akıllı telefon kullandıkları görülmektedir. Katılımcılar, bir önceki telefonlarını ortalama 4 yıl kullanmakta olduklarını ifade etmişlerdir. Gençlerin ortalama 6 yıldır akıllı teknoloji kullanmakta oldukları saptanmıştır. Gençlerin akıllı telefonlarla gün içinde geçirdikleri sürenin 3-4 saat arasındaki kategoride yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 4. Akıllı telefon sahip olma gerekçeleri.

Gerekçeler	Sayı	Yüzde
Kamera Kalitesi	518	22,8
Sosyal Medya Kullanımı	514	22,7
Görüşme Kalitesi	435	19,2
e-posta Erişimi	238	10,5
Mobil Mesaj Uygulamaları	237	10,4
Mobil Oyun	194	8,6
Diğerlerini Etkileme	126	5,6
Fiyatı uygun	6	0,3
Toplam	2268	100,0

Akıllı telefonların tercih edilme nedenlerine ilişkin literatürde oldukça farklı sınıflandırma ve sıralama olduğu görüldüğünden sahiplik gerekçesini ölçmeyi amaçlayan ifadeler bu çalışmada kategorik olarak ve çoklu yanıt verilebilir biçimde katılımcılara yöneltilmiştir. Çoklu yanıtlardan elde edilen toplam 2268 yanıt yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre verilen yanıtların %22,8'i kamera kalitesinin tercih nedeni olduğu yönündedir. Görüşme kalitesini tercih nedeni olarak belirten yanıtlar, tüm cevapların %19,2'sini oluşturmaktadır. Cihazın teknik üstünlüklerini gösteren bu iki maddenin doğrudan donanım ile ilgili olduğu görülmektedir. Buna göre alınan yanıtların %42'si akıllı telefona yönelmede donanımsal niteliklerin üstünlüğüne, %22,7'si sosyal medya erişimine, %10,5'i e-posta erişimine, %10,4'ü mobil mesaj uygulamalarının tercihte etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal statü göstergesi olduğu için telefon tercihini

ifade eden seçeneğe katılım ise %5,6 olarak bulunmuştur. Sosyal medya, eposta, mobil mesaj ve mobil oyunların ağ temelli oldukları düşünüldüğünde akıllı telefona yönelim yanıtlarının %52,2'sinin internet erişimi olanağı nedeniyle sahipliği gerekçelendirmeye dönük olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Akıllı telefonun zararlarına ilişkin tutumlar

Zararlar	Sayı	Yüzde
Zaman kaybı	1007	36.0
Sağlık sorunlarına neden olması	535	19.1
Asosyallık	377	13.5
Bağımlılık	349	12.5
Yüz yüze iletişimi azaltır	225	8.0
Zararsız	73	2.6
Kontrolsüz kullanım	69	2.5
Mahremiyet ihlali	49	1.8
Yanıt Yok	46	1.6
Kişisel gelişimi azaltır	38	1.4
Sorumluluk İhmalı	28	1.0
Toplam	2796	100,0

Öğrencilerin akıllı telefonların zararlarına ilişkin görüşlerini öğrenmek için oluşturulan soruya verilen yanıtlarda ilk sırada zaman kaybı yer almaktadır. Çoklu cevap şeklinde oluşturulan bu madde ile elde edilen yanıtların %36'sı zaman kaybı, %19,1'i sağlık sorunları, %13,5'i Asosyal kişiliğin gelişmesi olarak saptanmıştır. Yüz yüze iletişimin azalması her ne kadar sosyal oluşun önünde bir engel gibi görünse de bu ölçekte kişilere arası iletişimin sadece yüz yüze olmayacağından hareketle toplumsallığa etkisinden ayrı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların akıllı telefonu mahremiyet ihlal eden bir öge olarak görmelerinin düşük bir skor alması, gençlerin mahremiyet algısına yönelik kavramsallaşmaya dayandığı şeklinde yorumlanmıştır. Yukarıdaki tablo, öğrencilerin sorumluluklarının bir ihmal ögesi olarak da akıllı telefonları görmediklerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan yanıtların %2,1'i akıllı telefonun zararının olmadığı oluşturmaktadır. Diğer bir bakış açısından yanıtların %97,8'inin zararla ilişkin olduğu ve gençlerin bu teknolojilerin olumsuz yönlerinin farkında olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Akıllı telefon yararlarına ilişkin tutumlar

Yararlar	Sayı	Yüzde
Bilgiye hızlı erişim sağlar	994	35,1
İletişimi kolaylaştırır	731	25,8
İşlem kolaylığı (e-uygulama)	389	13,7
Her şeyi kaydetme/teknoloji	256	9,0
Zaman ve mekan sınırı olmayışı	143	5,1
Sosyal medya	79	2,8
Sosyalleşme	74	2,6
Zaman geçirme	45	1,6
Eğlenceli	30	1,1
Kendini daha rahat ifade etme imkanı	20	0,7
Hiç yararı yok	9	0,3
Yanıt yok	60	2,1
Toplam	2830	100,0

Akıllı telefonu yararlı bulan görüşlerin ve bu görüşlerin yönünün ortaya konulması için toplanan veriden elde edilen bulgular yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Katılımcıların görüşlerine göre ilk yarar, bilgiye hızlı erişim sağlama olanağıdır. Yanıtların %25,8'i iletişimi daha kolay ve kaliteli hale getirmesinin yarar olduğuna ilişkindir. Akıllı telefonların uygulamalar yoluyla kolaylık sağlaması, %13,7; teknolojiye vurgu ise %9 olarak saptanmıştır. Hiç yararı olmadığı yönündeki yanıtların oranı ise %0,3'tür. Buna göre katılımcıların tamamına yakını akıllı telefonların yararlı olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir. Akıllı telefon kullanmayanların bile yararlarına ilişkin bir tutum sahibi oldukları görülmektedir. t

Tablo 7. Katılımcıların genel bağımlılık düzeyi

Bağımlılık Düzeyi	Sayı	Yüzde
Bağımlı Değil	309	17,0
Düşük Bağımlılık Düzeyi	785	43,2
Orta Bağımlılık Düzeyi	534	29,4
Yüksek Bağımlılık Düzeyi	191	10,4
Toplam	1819	

Kwon ve arkadaşları tarafından (2013) ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı riskini ölçmek için geliştirilmiş; Noyan ve arkadaşlarınınca (2015) Türkçeye çevrilmiş ve 10 maddeye indirgenmiş ve araştırmacılar tarafından 5'li Likert tipe uyarlanmış olan Bağımlılık Ölçeği'dir. Çalışmada ölçeğin güvenilirliği ,926 olarak saptanmıştır. Likert tipli bu ölçek 5'li olarak sorulmuş; katılımcıların bu ölçekte minimum 10; Maksimum 50 puan ala-

bilecekleri hale getirilmiştir. Araştırmada yapılan öntestten de yararlanılarak 10-19 bağımlı olmayan, 20-29 düşük bağımlılık, 30-39 orta bağımlılık, 40-50 ise yüksek bağımlılık kategorileri olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %10,4'ü yüksek düzeyde bağımlılığa sahiptirler. %43,2'si düşük bağımlılığa sahiptirler. %29,4'ü orta düzeyde iken %17'si kesinlikle bağımlı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Örneklemin bağımlılık skorları ortalaması 27,9 (düşük bağımlılık) olarak saptanmıştır. Orta ve üzerinde bağımlılığa sahip kişilerin oranı, 39,8 olarak saptanmıştır. Gençlerde akıllı telefon bağımlılığı düşük düzeye yakındır. Bu durum esasen onların telefon yerine diğer mobil cihazlarla zaman geçirmeleri ile açıklanabilir. Pinho ve Soares (2011) üniversite öğrencilerinin yeni medyayı kullanımlarını teknoloji kabul modeli ile incelemişler, kullanımın benimsenmesi ve teknolojiye bağımlı hale gelmeyi, davranışsal niyet, algılanan yararlılık ve kullanımda kolaylık olarak teknolojiye yönelmenin değişkenlerini ortaya koymuşlardır. Dijital ortamın yerlileri olarak tanımlanan bu kuşak için de araca aşırı düşkünlük sonucu ortaya çıkmamıştır. Ayrıca Kuyucu (2017) tarafından İstanbul'da 655 üniversite öğrencisiyle yapılan ve üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeylerini betimlemeyi amaçlayan çalışmada; akıllı telefon bağımlılığının cinsiyet ve cep telefonu kullanım özelliklerine göre farklılaşmadığı; yaş arttıkça akıllı telefondan beklentilerin azaldığı ve dolayısıyla daha düşük bir bağımlığın olduğu ortaya konulmuştur. Üniversite eğitimine başlayan ve yaş aralığının düşük olduğu bu çalışmada da öğrencilerin bağımlılık yargılarına katılımlarının düşük olduğu saptanmıştır. Benzer bir sonuç Minaz ve Çetinkaya-Bozkurt (2017) tarafından Burdur'da 393 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada da ortaya konulmuştur. Onların araştırmasında üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ve kullanım amaçları saptanmaya çalışılmış; cinsiyet, eğitim ve yaş ile öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 8. Benlik saygısı ölçeği skorlar

Benlik Saygısı Düzeyleri	Sayı	Yüzde
Yüksek	897	49,3
Orta	884	48,6
Düşük	38	2,1
Toplam	1819	100

Katılımcıların yaklaşık yarısının benlik saygısının yüksek olduğu (%49,3) saptanmıştır. Orta düzeyde benlik saygısına sahip olanların oranı %48,6 iken düşük benlik algısına sahip olanların oranı %2,1 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin Y ve Z kuşağı olarak nitelenen sınıflandırma arasında yer alması, onların yüksek adaptasyon gücüne sahip ve çoklu görev yapabilen bireyler olması anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda hayatın güçlükleriyle yüzleşmeyen katılımcılar, her şeyin üstesinden gelebileceklerine yönelik tutum sahibidirler. Bu yaş grubunun genel özelliğinin zorlukları yenme ve kendilerini değerli hissetme yönündeki tutumları kapsamında değerlendirildiğinde örneklemin büyük bir kısmının orta-üst benlik algısına sahip bireylerden oluşması gerçek durumun da yansımasıdır. Örneklemin benlik saygısı skorlarının ortalaması araştırmada 2,16; Mod'un ise 0,50 olarak bulunması da bu varsayımı destekler niteliktedir.

Tablo 9. Bağımlılık ile benlik saygısı arasındaki korelasyon

		Benlik	Bağımlılık
Benlik	Pearson Correlation	1	-,062*
	Sig. (2-tailed)		,008
	N	1818	1818
Bağımlılık	Pearson Correlation	-,062*	1
	Sig. (2-tailed)	,008	
	N	1819	1819

Benlik saygısı skorları ile bağımlılık puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılan korelasyon analizinde iki değişken arasında negatif yönlü orta düzeyde ilişki ($r=-0,62$) olduğu saptanmıştır. Bağımlılığın yüksek oluşu ile düşük benlik algısı arasındaki negatif ilişki, benlik saygısı düşük olanların daha fazla teknolojiye yönelmeleri ile ortaya çıkan bir durumu göstermekle birlikte aşırı teknoloji düşkünlüğünün benlik saygısı üzerinde olumsuz etkisi bulunduğu biçiminde de değerlendirilebilir. Bianchi ve Phillips (2005) aşırı teknoloji kullanımı ile dışadönüklüğün ve benlik saygısının azaldığını ortaya koydukları çalışma, Takao ve diğerlerinin (2009) düşük benlik saygısının akıllı telefonlara ve dijital teknolojilere yönelimi artırabileceğine yönelik bulguları, bu araştırmanın sonuçları ile benzerlikler göstermektedir. Akıllı telefonların giderek artan işlevsel yarar algısının bireylerin sanal topluluklar içine giderek eklememesi, sağladığı yararlar yoluyla reel yaşamdan kopuş, gerçek yaşamdaki zorluk-

larla başa çıkma deneyimlerinden uzaklaşma, düşük benlik saygısının nedeni olarak gerekçelendirilebilir. Bu sonuçlardan yola çıkarak benlik saygısının artırılmasının bağımlılığın azaltılmasında etkili olacağı sonucuna ulaşılabilir.

Tartışma ve Sonuç

İletişim, bir kişi, grup ya da topluluk tarafından kodlanmış içeriklerin diğer birey grup ya da topluluğa aktarılmasını ifade eden bir kavramsallaştırmadır. Teknoloji ile yakın ilişki içindeki iletişim kavramı, her teknolojik devinme ile farklı anlam ve işlevleri yerine getirmeye başlamıştır. Baş döndüren hızda gelişen ağ temelli teknoloji ise iletişim araçlarının hiç olmadığını kadar bir süreç tasarımıyla işleyen etkileşimli mecralar haline getirmiştir. Teknolojinin bu son sayısallaşmış biçimi geleneksel mecraların ve iletişim konulu araştırmaların da ekseninde değişikliği ortaya çıkarmıştır. Özellikle internet, bağımlılık, toplumsallaşma ve yeni iletişim teknolojilerinin konu edinen bu araştırmalar, kuramsal olmaktan ziyade uygulamaya yöneliktirler. Bu çalışma, akıllı telefon bağımlılığı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu sorunsala yönelik olarak araştırma, Konya'da eğitim gören üç üniversitenin öğrencileri evreninde yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini içerisinde Selçuk üniversitesinden 874, Necmettin Erbakan Üniversitesinde 779, KTO Karatay Üniversitesinde 166 öğrenci yer almıştır.

Gençlerin akıllı telefon kullanım desenlerine de yönelik sonuçlara erişmeyi amaçlayan çalışmada alışkanlıklarını da ölçmeye yönelik soruların yer aldığı araştırmada gençlerin akıllı telefonları çoğunlukla 2 yılda bir değiştirdikleri saptanmıştır. Bu türden teknolojilerin ortalama 10 yıl ekonomik ömürleri olduğu düşünüldüğünde bu süre oldukça kısadır. Diğer taraftan gelişen uygulama güncellemesi gereksinimi de göz önüne alındığında değişim süresi için 4-5 yıl bandının ihtiyaç olduğu söylenebilir. Böyle durumda bile iki yılda bir telefon değiştirmenin taahhüt ile alınan akıllı telefonlar da düşünüldüğünde taksiti biter bitmez yenisinin taksitini ödemek anlamına geldiği görülmektedir. Buna göre özellikle yetişkinlerin aylık olarak telekomünikasyona akıllı telefonların yapısından kaynaklanan nedenlerle önemli tutarları ödemeyi taahhüt ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Akıllı teknolojilerin Türkiye piyasasına girişleri 2000'li yıllar olsa da (2002 – BlackBerry) mevcut haliyle yaygınlaşması, özellikle Apple tarafından üretilen iPhone marka akıllı telefonları 2007 yılında Türkiye'ye girmesi ve 2009 yılında 3G ve 2015'te 4,5G ile olmuştur. Kısa geçmişine bakıldığında gençlerin çocuk yaşta (ortalama 14 yaşında) akıllı cihazlarla etkileşime geçtikleri görülmektedir. Zaten Y-kuşağı olarak adlandırılan jenerasyonun son bölümü Z- kuşağı olarak bilinen jenerasyonun ilk neslinden oluşan örneklemin cihazlara kullanım yararlılığı ve işlem kolaylığı boyutunda önemli değer attedikleri görülmektedir. Bu kuşakların teknoloji içine doğduğu ve akıllı teknolojilere onların farklı tutumlarının da esas nedenini oluşturduğu bağımlılıkla mücadelede göz önünde tutulmalıdır.

Katılımcılardan elde edilen çoklu yanıtların yarısından fazlasının (%52,2) internet erişimi nedeniyle (Bkz. Tablo-5) akıllı telefonları işlevsel buldukları görülmektedir. Diğerlerini etkileyecek ya da statü simgesi olarak görülecek bir akıllı telefon sahipliğinin bu çalışmada skorunun düşük olması, akran gruplarının (öğrenci olmaları nedeniyle) aşağı yukarı aynı telefona sahip olmaları ve kendilerinin seçimi ile telefon sahibi olamayışlar ile ilişkilidir. Avrupa'da ve Amerika ülkelerinde yapılan akıllı telefonlara yönelimin oranının ise %5,6 olduğu görülmektedir. North, Joihnston ve Ophiff (2014), Güney Afrika üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada mobil telefonların satın alma gerekçeleri arasında ilk sıralarda yer alan fiyat güdüsü bu çalışmada oldukça düşük olarak bulunmuştur. Benzer şekilde fiyat, Malezya ve Yunanistan'daki üniversite öğrencileri için önemli bir faktör olarak bulunmuş; Finlandiyalı öğrencilerin daha eski cep telefonu modellerini satın almalarında da fiyatın etken olduğu (Karjaluo ve ark., 2005) ortaya konulmuştur. Tayvan'daki üniversite öğrencileri bir cep telefonu satın alırken pratik işlevlere (ör. pil ömrü) ve eğlence ile ilgili işlevlere (örneğin, resim çekme gibi) önem atfetmektedirler (Tsai, 2012). Malezya, Finlandiya ve İtalyan üniversite öğrencilerinin cep telefonu satın alırken üç ana düşüncenin; marka, eğilim ve fiyat olduğu Balakrishnan ve Raj (2012) tarafından yapılan çalışmada saptanmıştır. Bu çalışmada fiyatın son sırada yer alması, örneklemin koşulları ve Türkiye'deki toplumsal, kültürel ve ekonomik yapı gerekçeleri çerçevesinde açıklanabilir.

Öğrencilerin akıllı telefonlarla gün içinde 3-4 saat zaman geçirdikleri görülmektedir (Bkz. Tablo-4). Bu sonuç Noyan vd. (2015) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. 3-4 saat süreli akıllı telefonlarla zaman geçirdiklerini ifade eden katılımcılar göz önüne alındığında bağımlılığın çok yüksek olmadığı söylenebilir. Zaten bağımlılık skorunun düşük düzeyde saptanması da bu sonucu desteklemektedir. Buna göre gençlerin akıllı teknolojileri yönetebildiği söylenebilir.

Gençler, akıllı telefonun mahremiyete dönük olumsuz bir algısı olduğu seçeneğine daha düşük oranda katılım göstermişlerdir. Bunun nedeninin öğrencilerin mahremiyet kavramsallaştırması olduğu düşünülmektedir. Yeni medya ile iç içe büyüyen ve yaşamlarının vazgeçilmezi olarak bu teknolojilerle etkileşim halinde olan bu kuşağın mahremiyete ilişkin soyutlamasının ayrıca ele alınması ve bir başka araştırma ile detaylı irdelenmesi yararlı olacaktır.

Hayatı kolaylaştırıcı işlevinin farkında olan gençlerin (Tablo-5) yine tamamına yakınının akıllı telefonların zararlarına ilişkin farkındalığa sahip oldukları görülmektedir. Bu noktadan hareketle hem yararını bilen hem de zararlarının bilincinde olan gençlerin bağımlılık boyutuna varan biçimde telefon kullanmalarının önüne farkındalık yaratılmak suretiyle geçilebileceği söylenebilir. Gençlerin içine doğdukları bu aygıtları amacına uygun olarak bir diğer deyişle bu teknolojiyi araç olarak kullanmasını sağlamak, onların reel ilişki ve iletişim kurmasına olanak sağlamakla olasıdır.

Öğrenciler akıllı telefonlarını arızalandığı durumlarda değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak çalışmada arıza ile kastedilenin açık biçimde ifade edilmesi mümkün olmadığından öğrencilerin subjektif algıları ile arıza kavramının nitelendiği gibi bir sonuca ulaşılabileceği kuşkusuz ortaya çıkmıştır. Bu varsayımdan hareketle “hiç açılmadığı ya da çalışmadığı zaman” biçiminde maddenin sonraki çalışmalar için kullanılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle tamir ve yeniden bakım anlayışının nostalji unsuru haline geldiği günümüzde garanti koşullarından yararlanmanın bile giderek azalan biçimde rağbet gördüğü de ileri sürülmektedir. Buna göre çalışmalarda bu maddenin tam çalışmazlığı niteleyecek biçimde düzeltilmesi yararlı olacaktır.

Katılımcıların yarıdan fazlasının benlik saygısının yüksek olduğu (%49,3) saptanmıştır. Orta düzeyde benlik saygısı da yarıya yakındır

(%48,6). Düşük benlik saygısı oranı ise %2,9 olarak bulunmuştur. Bağımlılık düzeyi ile benlik saygısının ilişkisini ortaya koymaya yönelik yapılan analizde negatif yönlü ve orta düzeyli bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Kişinin kendi öz değerlendirmesindeki düşük benlik saygısı, akıllı teknolojilere daha fazla yönelmesi, reel bir dünya yerine yaratılan fantastik çerçeveye ile doyum aranması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Buna göre öğrencilerin benlik saygılarının yükseltilmesi, onların farklı aktivitelere yönlendirilmesi ve reel ilişkilere odaklanması, bağımlılıkla mücadele için hayata geçirilmesi gereken yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of the Effects of Psychological
Counselors' Emotional Labor Strategies on Burnout
Levels**

*

Yasin Bulduklu - Abdullah Koçak
İzmir Katip Çelebi University- Selçuk University

Together with the introduction of personal computers into social life and more and more people have computers at an increasing speed brought about the change called the "digital revolution". In the following years, by creating mobile communication technology, respectively, smartphones and tablets, digital revolution turned into a structure called "smart revolution". The first decade of 2000's smart devices have rapidly risen worldwide. Changing and developing smart technology has come to the agenda with the important changes which are described as positive and negative in the lives of people. These technologies which are used only for communication purposes in the past, started to perform more functions as they become smart ones. These devices, which have life facilitating features with many applications, have become the kind of tools that people spend a lot of time. Smart phones are not only the products of one type of technology they also have different types and featured versions and by continual software or hardware updates they become the articles needed. Every change increases the appeal and attribution to the devices. These devices, which have eliminated the dependency on payphones, with usage benefits and mobility function, have gone far beyond their target. Going far beyond the target shows itself not only in functions but in usage as well. Providing individuals opportunities to process without ascending causes to inactivation and this leads to negative consequences on the health of the individuals. On the other hand, unlimited possibilities for access to unqualified information which are presented by smart phones cause the spread of wrong information. Accessibility to the Internet without time and space limitations leads the individuals to use the knowledge in the wrong content. Furthermore, continuous and fast access to the Internet, which is an uncontrolled environment, facilitated the establishment of extreme organizations over this channel. In this context, smartphone use is

nowadays considered as one of the essential elements of individual addiction. Smartphones have become important components of social life in the recent past, by means of individual use and the facilities they provide. Despite their short history, smartphones have changed all habits and transformed the way individuals do business and act with their structure that offers functions in all areas of life. Smartphones, which reveal change and transformation in social relations have gained interest at all academic levels with their integrated structures and incorporating other mass media into their own bodies. The effects of these so-called new devices, especially the telephone, on cultural values and traditions and their social functions, are often critically discussed. The smartphone, which was invented only to fulfill its communication and communication function made it necessary to be addressed in the addiction dimension due to its entertainment, status, feeling of security and most importantly, it's potential to create a new social interaction. Smartphones have caused excessive use beyond the purpose of communication with the various possibilities they offer. This use has emerged as a result of the majority of the society spending excessive time with these tools, starting from a very young age. This excessive and uncontrolled use required to be addressed at all demographic levels and at an addictive level. On the other hand, self-esteem is related to self-evaluation and self-acceptance perceptions of the person, and it is important to consider its relationship with addiction. The subject of this study, which focuses on the individual dimension of phone addiction is the relationship between smartphone addiction and youth's self-esteem. The research is descriptive and aims to reveal the relationship between the addiction level of smartphone use and the self-esteem perceptions of university students. In the study, the short version of the Smartphone Addiction Scale developed by Kwon et al. to measure the risk of smartphone addiction in adolescents, which was converted into short-form by Noyan et al. (2015), was used to determine the level of addiction. In determining self-esteem, "Rosenberg Self-Esteem Scale" developed by Rosenberg (1965) and adapted into Turkish by Çuhadaroğlu (1986) was used. Research data were collected from 1819 university students studying at three different universities in Konya. The universe of the research is university students in Konya. In order to determine the distribution of this population, three college enrolled students in Konya were taken as basis. The sample was selected from approximately

130.000 students from the universities of Selçuk University (93819), Necmettin Erbakan University (35686) and Karatay University (1204). At the end of the study, it was found that more than half of the participants had high self-esteem (49.3%). Additionally, in the analysis made to reveal the relationship between the level of addiction and self-esteem, a negative and moderate relationship was found.

Kaynakça/References

- Abdel – Khalek, A. M. (2016). *Introduction to the psychology of self-esteem. Self-esteem: Perspectives, Influences, and Improvement strategies* (F. Holloway, Ed.). (1-23). New York: Nova Science Publisher.
- Bahranian, S. A., Alizadeh, K. H., Raeisoon, M. R., Gorji, O. H. ve Khazae, A. (2014). Relationship of internet addiction with self-esteem and depression in university students. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 55(3), 86-89.
- Balakrishnan, V. ve Raj, R. G. (2012). Exploring the relationship between urbanized Malaysian youth and their mobile phones: A quantitative approach. *Telematics and Informatics*, 29(3), 263–272.
- Beard, K. W. (2002). Internet addiction: Current status and implications for employees. *Journal of Employment Counseling*, 39, 2–11. doi:10.1002/j.2161-1920.2002.tb00503.x
- Beard, K. W. ve Wolf, E. M. (2001). Modification in proposed diagnostic criteria for internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*, 4, 377–383. doi:10.1089/109493101300210286
- Bian, M. ve Leung, L. (2014). Linking loneliness, shyness, smartphone addiction symptoms, and patterns of smartphone use to social capital. *Social Science Computer Review*, 33(1), 1-19. doi: 10.1177/0894439314528779
- Bianchi, A. ve Phillips, J. (2005). Psychological predictors of problem mobile phone use. *CyberPsychology & Behavior*, 8, 39–51. DOI:10.1089/cpb.2005.8.39.
- Blachnio, A., Przepiorka, A. ve Pantic, I. (2016). Association between Facebook addiction, self-esteem and life satisfaction: A cross-sectional study. *Computers in Human Behavior*, 55, 701-705.
- Choliz, M. (2012). Mobile-phone addiction in adolescence: The test of mobile phone dependence (TMD). *Prog Health Sci*, 2(1), 33-44.

- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fortes, L. ve Fernandes M. (2016). The effect of mobile and internet addiction on self-esteem among adolescents. *International Journal of English Language, Literature Humanities*, 4(9), 200-209.
- Griffiths, M. (1995). Technological addictions. *Clinical Psychology Forum*, 76,14-19.
- Hesapçoğlu, S. T., Tural, M. K. ve Kandil, S. (2014). Kronik tik bozukluğu bulunan çocuklarda yaşam kalitesi ve benlik saygısı. *Turkish Archives of Pediatrics*, 49, 323-332.
- İçer, İ. (2014). Okul sosyal hizmeti uygulamaları, https://www.academia.edu/13214501/Okul_Sosyal_Hizmeti_Uygulamaları, E.T: 23.09.2017
- Kang, H. Y. ve Son, C. N. (2009). Development and validation of the mobile phone addiction scale for adolescents. *The Korean Journal of Health Psychology*, 14, 497-510 <https://doi.org/10.17315/kjhp.2009.14.3.002>
- Karjaluoto, H. Karvonen, J. Ketsi, M. Koivamki, T. Manninen, M. Pakola, J. Ristola, H. ve Salo J. (2005). Factors affecting consumer choice of mobile phones: Two studies from Finland. *Journal of Euromarketing*, 14(3), 59-82. doi: 10.1300/J037v14n03_04.
- Koo, H. J. ve Kwon, J. H. (2014). Risk and protective factors of internet addiction: A meta-analysis of empirical studies in Korea. *Yonsei Medical Journal*, 55(6), 1691-1711.
- Kuyucu, M. (2017). Gençlerde akıllı telefon kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı sorunsalı: "Akıllı Telefon (Kolik)" üniversite gençliği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 328-359.
- Kwon M, Kim D-J, Cho H. ve Yang, S. (2013). The smartphone addiction scale: Development and validation of a short version for adolescents. *PloS One*, 8(12): e83558. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0083558>
- Leung, L. (2004). Net-generation attributes and seductive properties of the internet as predictors of online activities and internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*, 7, 333-348.
- Leung, L. ve Wei, R. (2000). More than just talk on the move: Uses and gratifications of the cellular phone. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(2), 308-320.
- Minaz, A. ve Çetinkaya- Bozkurt, Ö. (2017). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin ve kullanım amaçlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(9), 268-286.

- North, D., Joihnston, K. ve Ophiff, J. (2014). The use of mobile phones by South African university students. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 11, 115-138.
- Noyan, C.O., Darçın-Enez, A., Nurmedov, S. Yılmaz, O. ve Dilbaz, N. (2015). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinin kısa formunun üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(Özel sayı.1):73-78.
- Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etkenler. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 3, 4-9.
- Park, C. ve Park, Y.R. (2014). The conceptual model on smart phone addiction among early childhood. *International Journal of Social Science and Humanity*, 4(2), 147-150.
- Pinho, J. C. M. R. ve Soares, A. M. (2011). Examining the technology acceptance model in the adoption of social networks. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 5(2/3), 116-129.
- Rosenberg, M. (1965) *Society and adolescent self-image*. New Jersey: Princeton University Pres.
- Sezer, S. ve Gülleroğlu, D. (2016). Psikolojik yardım arama tutumlarını yordayan değişkenler: Kendini damgalama, özsaygı, psikolojik yardım almış olma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 75-93.
- Şahin, C. ve Kumcağız, H. (2017). Narsisizm ve benlik saygısının sosyal medya bağımlılığı üzerindeki yordayıcı rolü. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 2136-2155.
- Şar, A. H. ve Işıklar, A. (2012). Problemlili mobil telefon kullanım ölçeğinin Türkçeye uyarlaması. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 264-275.
- Şata, M., Çelik, İ., Ertürk, Z. ve Taş, U.E. (2016). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeği'nin (ATBÖ) Türk lise öğrencileri için uyarlama çalışması. *Eğitimde Psikoloji ve Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 7(1), 156-169.
- Takao, M., Takahashi, S. ve Kitamura, M (2009) Addictive personality and problematic mobile phone use. *Cyberpsychology & Behavior*, 5(12), 501-507.
- Tsai, M. (2012). *The Trends and Adoption Behaviors of Mobile Multimedia Internet Devices (MMID) in Taiwan among different cohorts*. Taipei: National Science Council Report.
- Yang, S. C. ve Tung, C. J. (2007). Comparison of internet addicts and nonaddicts in Taiwanese high school. *Comput Human Behavior*, 23, 79-96.
- Yıldırım, M.S., Sevincer, G., Kandeger, A. ve Afacan, C. (2018). Investigation of the relationship between risk of internet addiction, food addiction, and

selfesteem in high school. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(2), 187-194.

Yıldız, M. ve Çapar, B. (2010). Orta öğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(3), 103- 131.

Zengin, S. ve Altay, B. (2014). Sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin madde kullanım durumlarına göre benlik saygısının incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 892-907.

Kaynakça Bilgisi/Citation Information

Bulduklu, Y. ve Koçak, A. (2021). Benlik saygısının gençlerin mobil telefon bağımlılığı ile ilişkisine yönelik bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6328-6355. DOI:10.26466//opus.899200.

Türk Bankacılık Sektöründe Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının DuPont Sistemine Göre İncelenmesi: 2015-2019 Dönemi¹

DOI: 10.26466/opus.930091

*

Erdal Arslan* – Ali Bora**

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Konya/Türkiye

E-Posta: erdalarslan@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4892-2963](https://orcid.org/0000-0003-4892-2963)

** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Konya /Türkiye

E-Posta: ali.bora@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1766-0123](https://orcid.org/0000-0002-1766-0123)

Öz

Türk Bankacılık Sektöründe mevduat bankaları sermaye sahipliğine göre kamu sermayeli mevduat bankaları, özel sermayeli mevduat bankaları ve yabancı sermayeli mevduat bankaları olarak gruplandırılmaktadır. 2015 yılından itibaren Türk Bankacılık sisteminde 3 kamu sermayeli mevduat bankası, 9 özel sermayeli mevduat bankası ve 21 yabancı sermayeli mevduat bankası faaliyetine devam etmektedir. DuPont sistemi ilk başlarda şirketlerin finansal performanslarını, finansal oranlardan özkaynak karlılığı ile ölçmek için kullanılan, daha sonra bankacılık sektörüne uyarlanarak bu sektörde de kullanılmaya başlanan bir finansal analiz tekniğidir. DuPont sisteminde özkaynak karlılığının kaynağı detaylı olarak analiz edilmektedir. Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankaları sermaye sahipliğine göre gruplandırılarak, 2015-2019 yılları arası finansal performansları DuPont sistemine göre karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Kamu sermayeli mevduat bankaları 2015-2018 yılları arasında sektör ortalamasının üzerinde özkaynak karlılığı elde ederken 2019 yılında sektör ortalamasının altında özkaynak karlılığı elde etmiş, özel sermayeli mevduat bankaları ağırlıklı olarak sektör ortalamasının altında kalmış, yabancı sermayeli mevduat bankaları ise özellikle 2018 ve 2019 yıllarında sektör ortalamasının üzerinde özkaynak karlılığına sahip olmuşlardır. Bu çalışmada özellikle sektör ortalamasının altında özkaynak karlılığı elde eden banka gruplarının başarısızlıklarının kaynakları DuPont sistemi ile incelenmektedir. Çalışmada Türkiye Bankalar Birliğinin yayınlamış olduğu istatistikler ve raporlardan elde edilen veriler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

DuPont Sistemi, Finansal Oran Analizi, Türk Bankacılık Sistemi, Bankaların Performansları, Özkaynak Karlılığı.

¹ Bu çalışma 26-27 Eylül 2020 tarihlerinde Plovdiv/Bulgaristan'da düzenlenen "XIV. International Balkan and Near Eastern Congress Series on Economics, Business and Management" kongresinde sunulan bildirden makale haline getirilmiştir.

Analysis of the Financial Performance of Deposit Banks in the Turkish Banking Sector According to DuPont System: 2015-2019 Period

*

Abstract

In the Turkish Banking System, deposit banks are grouped according to their capital structures as state-owned, private-owned and foreign-owned banks. Since 2015, 3 state-owned deposit banks, 9 private-owned deposit banks and 21 foreign-owned deposit banks have been operating in the Turkish Banking System. The DuPont system is a financial analysis technique primarily used to measure the financial performance of the companies by their return on equity from financial ratios, then adapted to banking sector and used in this sector. In the DuPont system, the sources of return on equity is analyzed in detail. In this study, deposit banks operating in the Turkish banking sector are grouped according to capital ownership and their financial performance between 2015-2019 is examined comparatively according to the DuPont system. State-owned deposit banks between the years 2015-2018, while getting a return on equity above the industry average achieved a return on equity lower than the sector average in 2019, private-owned deposit banks under the industry average, foreign-owned deposit banks particularly in 2018 and 2019 have return on equity above the industry average. In this study, the sources of failures of bank groups that achieve return on equity below the sector average are examined with DuPont system. In the study, data obtained from statistics and reports published by The Banks Association of Turkey were used.

Keywords: *DuPont System, Financial Ratio Analysis, Turkish Banking System, Performance of Banks, Return on Equity.*

Giriş

Bankaların faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan finansal performansları değişik yöntemlerle ölçülmektedir. Bu ölçme yöntemlerinden biri de finansal oran analizidir. Bu yöntem kolay anlaşılabilir olması nedeni ile tercih edilmektedir. DuPont sistemi çoklu oran analizi yöntemi olarak da ifade edilmektedir. Bu analizde banka faaliyetleri sonucu özkaynak karlılığına göre değerlendirilmektedir. Özkaynak karlılığı banka sahip ve ortakların bankaya sermaye olarak koydukları her bir TL karşılığı elde ettiği karı göstermektedir. Bu çerçevede özkaynak karlılığı banka sahip ve ortakları ile potansiyel yatırımcılar için önemli bir gösterge olmaktadır. Diğer bankalarla karşılaştırılarak bir bankanın özkaynak karlılığına göre başarılı ya da başarısız olduğu ortaya konabilmektedir. Özkaynak karlılığında problem olan bankanın bu başarısızlığının nedeni DuPont sistemine göre özkaynak karlılığı bileşenleri incelenerek ortaya konabilmektedir. Türk Bankacılık Sektöründe sahiplik yapılarına göre mevduat bankaları kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli mevduat bankaları olarak gruplandırılmaktadır.

Türk Bankacılık Sektöründe sahiplik yapılarına göre banka gruplarının sayısı incelendiğinde yıllar itibariyle artış gösterse de 1954 yılında 14 olan kamu sermayeli mevduat bankası sayısı 1964 yılında 12'ye, 1986 yılında 8'e, 1992'de 6'ya, 1995'te 5'e, 1998'de 4'e gerilemiş, 2001 yılında 3'e düştükten sonra bu yıldan itibaren 3 olarak varlığını devam ettirmiştir. 2006 yılına kadar özel sermayeli mevduat bankalarının sayısı yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısından yüksek olurken, 2006 yılında bu durum değişmiş ve yabancı sermayeli mevduat bankaları sayı olarak özel sermayeli mevduat bankalarını geçmiştir. 2015 yılından itibaren Türk Bankacılık Sektöründe 3 kamu sermayeli mevduat bankası, 9 özel sermayeli mevduat bankası ve 21 yabancı sermayeli mevduat bankası faaliyetine devam etmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünden sonra gelen literatür incelemesinde DuPont sistemi kullanılarak yapılan banka finansal performans incelemeleri ile ilgili çalışmalar ve ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiş, üçüncü bölümde Türkiye Bankalar Birliği (TBB) istatistik ve raporları kullanılarak 2015-2019 dönemi Türk Bankacılık Sektörünün yapısı ile ilgili bilgiler verilmiş, dördüncü bölümde DuPont sistemi ve bileşenleri hakkında

bilgi verilmiş ve beşinci bölümde Türk Bankacılık Sektöründe sahiplik yapılarına göre bankalar DuPont finansal analiz yöntemine göre incelenmiştir.

Literatür İncelemesi

Ajmera (2012) tarafından yapılan çalışmada DuPont modeli ile 2006-2011 yılları arası bankacılık sektörünün finansal sağlığı analiz edilmiş, PBIDT/Satışlar oranı en yüksek banka SBI, Satışlar/Net varlıklar oranı en yüksek Corporation Bankası, PBDIT/Net varlık oranı en yüksek SBI, Dena Bank ve Corporation Bankası, PAT/PBDIT oranı en yüksek Dena Bank, Net varlık/Net değer oranı en yüksek Baroda Bank ve Özkaynak karlılık oranı (ROE) en yüksek SBI olarak belirlenmiştir (Ajmera, 2012, s.58).

Balaj (2015) tarafından yapılan çalışmada Kosova'da yerli ve yabancı bankaların 2001-2007 dönemine ait finansal performansları DuPont finansal analiz modeli kullanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiş; yabancı bankaların daha etkin ve karlı olduğu, daha yüksek aktif karlılığı ve özkaynak karlılıklarına sahip olduğu belirlenmiştir. Yabancı bankaların yüksek özkaynak karlılık oranları yüksek faiz marjından kaynaklandığı belirlenmiş, bu durum, yabancı bankaların maliyet yönetiminin daha iyi olduğu ve yüksek kaldıraç oranı kullandıklarının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Yabancı bankalarla karşılaştırıldığında yerli bankaların daha yüksek aktif verimliliğine rağmen düşük karlılığının nedeni zayıf kalitede kredi portföyüne bağlı olarak yüksek kredi karşılıkları maliyetleri olarak belirlenmiştir. Buna göre, yerli bankaların çoğunlukla düşük kredibiliteye sahip müşterilere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Balaj, 2015, s.71).

Haider (2016) tarafından yapılan çalışmada Hindistan bankacılık sektörünün en büyük kamu ve özel sermayeli bankalarından Baroda Bank ve HDFC Bank'ın finansal karlılığı Dupont yöntemiyle analiz edilmiş, HDFC Bank'ın Baroda Bank'a göre finansal kaynakları daha etkin yönettiği sonucuna ulaşılmıştır (Haider, 2016, s.9).

Rooplata (2016) tarafından yapılan çalışmada Hindistan'da 19 ulusal banka performansı DuPont analiz yöntemiyle incelenmiş, sonuçta Baro-

da Bank ile India Bank karşılaştırılmış, Baroda Bank son beş yılda en yüksek karı elde etmesine rağmen India Bank daha yüksek özkaynak karlılığı elde etmiştir. Bu durumda daha yüksek kar elde eden bankanın daha yüksek özkaynak karlılığı elde edeceği anlamına gelmediği sonucuna ulaşılmıştır (Rooplata, 2016, s.211).

Rahman ve Mia (2018) tarafından yapılan çalışmada 15 Bangladeş ticaret bankasının DuPont yöntemiyle 2010-2016 dönemine ait finansal performansları incelenmiş, çalışma sonucunda Dhaka Bank en yüksek, AB Bank'ın ise en düşük özkaynak karlılığına sahip olduğu belirlenmiştir (Rahman ve Mia, 2018, s.165).

AlAli (2019) tarafından yapılan çalışmada Kuveyt bankalarının 2012-2017 dönemi finansal performansları DuPont sistemine göre analiz edilmiş, National Bank of Kuwait aktif karlılığa göre en iyi banka, Ahli United bankası ikinci en iyi banka olmuş, özkaynak karlılığına göre ise Ahli United bankası en iyi performansa sahip banka, National Bank of Kuwait ise ikinci en iyi banka olmuştur. Diğer taraftan en kötü performansa sahip bankanın ise Warba bankası olduğu, AlAhli bankasının da onu takip ettiği belirlenmiştir (AlAli, 2019, s.1-6).

Ülkelerle ilgili yapılan çalışmaların yanında ülkemizde Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların finansal performansları ile ilgili çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan Önal ve Sevimeser (2006) Türk bankacılık sektöründeki bankaların sahiplik yapılarına göre etkinliklerini incelemiş, çalışma sonucunda en etken banka grubunun yabancı bankalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Önal ve Sevimeser, 2006, s.295).

Aktaş ve Kargın (2007), Türk bankacılık Sisteminde faaliyet gösteren yabancı bankalar ile kamu ve yerli özel bankaları bazı finansal oranlar açısından, 2003 – 2006 dönemi için karşılaştırmış, çalışmanın sonucunda yabancı bankaların daha yüksek sermaye yeterlilik ve likidite oranlarına sahip olduğunu belirlemiştir (Aktaş ve Kargın, 2007, s.44).

Akbulut ve Albayrak (2009) çalışmalarında, Türkiye'de mülkiyet yapısı açısından bankaların performansı ve bu mülkiyet yapılarının hangi faktörlere göre ayrıştığını incelemiş, Çalışmada temel bileşenler analizi ile mevduat bankaları için yıllara göre performans endeksleri elde edilmiş, elde edilen endekslere göre genelde yabancı bankaların özel ve kamu bankalarından daha iyi bir performansa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akbulut ve Albayrak, 2009, s.27). Ata (2009) çalışmasında, ül-

kemizde bankacılık sektöründe yer alan yerli ve yabancı bankaların finansal performanslarını ve sektöre yabancı sermaye girişinin bankaların performansı üzerindeki etkisini incelemiş, performans göstergeleri açısından yerli bankaların yabancı bankalara oranla daha etkin olduğu, ancak özellikle faiz dışı giderin toplam aktife oranı, aktif karlılığı ve faaliyet karının toplam aktife oranı açısından yabancı bankaların etkinliğinin arttığı sonucuna ulaşmıştır (Ata, 2009, s.109). Yücel (2009), ülkemizde faaliyet gösteren 3 kamu, 10 özel sermayeli mevduat bankası ve 11 Türkiye’de kurulmuş yabancı bankadan oluşan 24 bankanın, 2002-2007 yılları arasındaki performanslarını incelemiş, çalışmanın sonucunda 2002 yılında kamu bankalarının; sermaye, likidite, kredi ve karlılık oranları bakımından yabancı bankalar ve özel sermayeli bankaların önüne geçtiklerini, 2005 yılında ise yabancı ve özel sermayeli bankaların lehine dönmeye başladığını belirlemiştir (Yücel, 2009, s.118).

Demirel, Atakişi ve Abacıoğlu (2013), özel, kamu ve yabancı mevduat bankalarının faaliyet oranlarını ve karlılık göstergelerini, 2002 Mart – 2012 Haziran arasında üçer aylık veriler kullanarak incelemiş, çalışma sonucunda, “personel giderleri / toplam aktif” ve “operasyonel giderler / toplam aktif” oranlarında kamu bankalarının daha verimli çalıştığını, özel karşılıklar sonrası net faiz geliri / toplam aktifler oranında kamu sermayeli mevduat bankalarının, net faiz geliri / toplam aktifler oranında ise yabancı sermayeli bankaların daha yüksek karlılık göstergelerine sahip olduğu belirlemiştir (Demirel, Atakişi ve Abacıoğlu, 2013, s.101, 110). Kandemir ve Arıcı (2013), ülkemizde faaliyet gösteren mevduat bankalarını sahiplik yapılarına göre gruplandırarak 2001 – 2010 dönemine ait performanslarını karşılaştırmalı olarak incelemiş, çalışma sonucunda, 2001 krizi sonrasında mevduat bankalarının yüksek sermaye yeterlilik ve likidite oranlarına sahip olduğu, yabancı sermayeli mevduat bankalarının aktif kalitesi ve yönetim kalitesi açısından en iyi performans gösteren banka grubu olduğu sonucuna ulaşmıştır (Kandemir ve Arıcı, 2013, s.61, 83).

Gümüş ve Nalbantoğlu (2015) tarafından yapılan çalışmada, kamu, yerli özel, yabancı sermayeli ve katılım bankalarından oluşan Türk Bankacılık Sektörünün 2002 – 2013 dönemi performansı, CAMELS analiz yöntemiyle karşılaştırmalı olarak incelenmiş, çalışma sonucunda, yerli özel sermayeli bankaların yönetim kalitesi ve karlılıkta başarılı perfor-

mans gösterdiği ve güçlü sermaye yapıları ile en yüksek nota sahip banka grubu olduğu belirlenmiştir (Gümüş ve Nalbantoğlu, 2015, s.83).

Arslan (2017) tarafından yapılan çalışmada Türk Bankacılık Sisteminde aktif büyüklüğüne göre ilk yedi bankanın 2003–2015 dönemi faaliyetleri oran analizi yöntemi ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş, çalışma sonucunda sektör paylarına göre bankalar sıralandığında; incelenen oranların tamamında aynı kamu bankası ilk sırayı alırken, karlılık oranlarında; sektör paylarında ilk sırayı alan kamu bankası incelenen dört orandan ikisinde ilk sırayı almakta, diğer iki orandan birinde özel sermayeli banka diğerinde ise yabancı sermayeli banka ilk sırayı aldığı belirlenmiştir (Arslan, 2017, s.226).

Gümüş ve Çıbık (2018) tarafından yapılan çalışmada DuPont yöntemi kullanılarak borsada işlem gören gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketleri içindeki 25 şirketin özsermaye verimlilik analizleri yapılmış, bu analizler sonucunda en iyi işletme Ak Merkez GYO işletmesi olduğu, şirketin özsermaye verimliliğinin yüksek olmasının sebebi net kar marjının yüksek olması ve aktif devir hızı oranının da diğer işletmelere göre yüksek olması sonucuna ulaşılmıştır (Gümüş ve Çıbık, 2018, s.2178, 2192).

Türkiye’de 2015-2019 Dönemi Bankacılık Sisteminin Yapısı

Türk Bankacılık Sisteminde mevduat bankaları sermaye yapılarına göre kamu sermayeli mevduat bankaları, özel sermayeli mevduat bankaları ve yabancı sermayeli mevduat bankaları olarak gruplandırılmaktadır. Yıllar itibariyle artışlar gösterse de 1954 yılında 14 olan kamu sermayeli mevduat bankası sayısı 1964 yılında 12’ye, 1986 yılında 8’e, 1992’de 6’ya, 1995’te 5’e, 1998’de 4’e gerilemiş, 2001 yılında 3’e düştükten sonra bu yıldan itibaren 3 olarak varlığını devam ettirmiştir. 2006 yılına kadar özel sermayeli mevduat bankalarının sayısı yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısından yüksek olurken, 2006 yılında bu durum değişmiş ve yabancı sermayeli mevduat bankaları sayı olarak özel sermayeli mevduat bankalarını geçmiştir. (Türkiye Bankalar Birliği, 2020).

Tablo 1. Türk Bankacılık Sisteminde Sahiplik Yapılarına Göre Banka Sayıları, 2015-2019

Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019
Kamu Sermayeli	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli	9	9	9	9	9
Yabancı Sermayeli	21	21	21	21	21
Toplam	33	33	33	33	33

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

Tablo 1'e göre 2015-2019 dönemi boyunca Türk Bankacılık sisteminde 3 kamu sermayeli mevduat bankası, 9 özel sermayeli mevduat bankası ve 21 yabancı sermayeli mevduat bankası faaliyet göstermiştir.

Tablo 2. Bankaların Sektör Payları (%), 2019

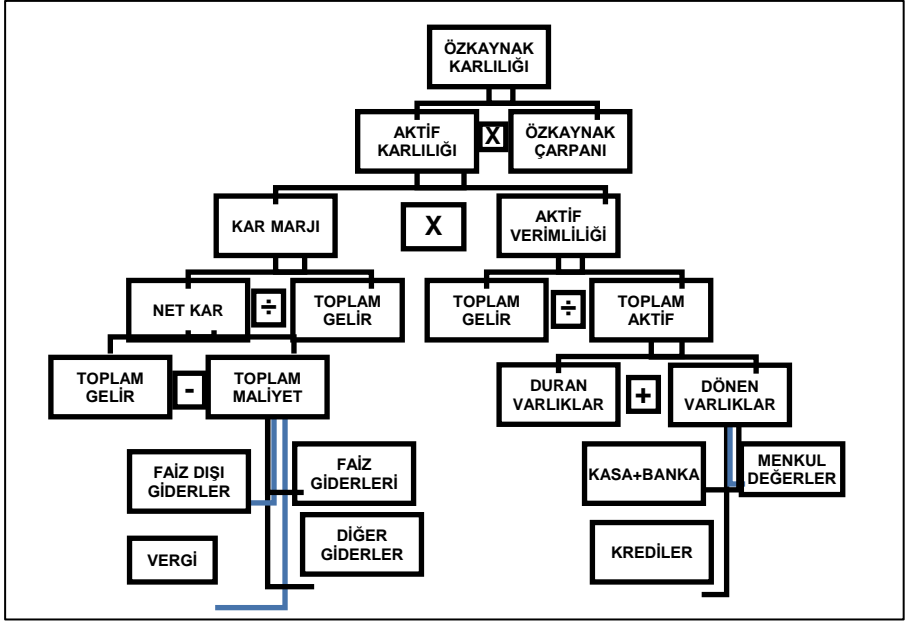
Mevduat Bankaları	Toplam Aktifler	Krediler	Mevduat
Kamu Sermayeli	36,3	38,5	40,3
Özel Sermayeli	33,2	30,6	35,1
Yabancı Sermayeli	23,2	22,0	24,7

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

Tablo 2'ye göre bankaların sektör payları toplam aktifler, krediler ve mevduata göre 2019 yılı için incelendiğinde; kamu sermayeli mevduat bankalarının diğer iki banka grubundan daha yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Özel sermayeli bankalar kamu sermayeli bankaların ardından ikinci sırada gelmektedir.

Dupont Finansal Analiz Yöntemi

Birleşik oranlar analizi olarak da ifade edilen DuPont sistemi ilk kez 1919 yılında bir kimya firması olan Du-pont firması tarafından kullanıldığı için bu isimle isimlendirilmektedir (Gümüş ve Çıbık, 2019, s.2182). Bu analiz yöntemi öncelikle şirketler tarafından kullanılmış, daha sonra model geliştirilerek bankacılık sektöründe finansal performansın ölçümü için kullanılmaya başlanmıştır (Balaj, 2015, s.72). Bu sistemde özkaynak karlılığının kaynağı detaylı olarak analiz edilmektedir.

Şema 1. Bankacılık Sektörü Açısından DuPont Şeması

Kaynak: Berk, 1999, s.53; Tandon vd., 2016, s.66.

DuPont sistemi, işletmenin dönemsel faaliyetinin sonucunu nihai olarak özkaynak karlılığı ile ölçen çoklu finansal oran analizi yöntemidir. Şema 1’de gösterilen özkaynak karlılığını oluşturan bileşenler aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir (Rose ve Fraser, 1988, s.201).

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Toplam Özkaynak}} \quad (1)$$

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \text{Aktif Karlılığı} \times \text{Özkaynak Çarpanı} \quad (2)$$

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Toplam Aktifler}} \times \frac{\text{Toplam Aktifler}}{\text{Toplam Özkaynak}} \quad (3)$$

$$\text{Aktif Karlılığı} = \text{Kar Marjı} \times \text{Aktif Verimliliği} \quad (4)$$

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \text{Kar Marjı} \times \text{Aktif Verimliliği} \times \text{Özkaynak Çarpanı} \quad (5)$$

Özkaynak karlılığı dönem sonu elde edilen net karın toplam özkaynaklara bölünmesi (1) ile bulunmaktadır. Özkaynak karlılığı aktif karlılığı ile özkaynak çarpanının çarpılması (2) sonucu da hesaplanabilmektedir. Aktif karlılığı kar marjı ile aktif verimliliği çarpılarak elde (4) edildiği dikkate alındığında özkaynak karlılığı; kar marjı, aktif verimliliği ve özkaynak çarpanının çarpılması (5) ile hesaplanabilmektedir. Eğer bankanın özkaynak karlılığında bir problem varsa bu problemin kaynağının

bulunması açısından bu formül yol gösterici olmaktadır. Buna göre bir bankanın özkaynak karlılığı sektör ortalamasının altında kalmışsa bunun nedeninin kar marjından mı, aktif verimliliğinden mi yoksa özkaynak çarpanından mı kaynaklandığı kolayca belirlenebilmektedir.

Türk Bankacılık Sektöründe Sahiplik Yapılarına Göre Bankaların Dupont Finansal Analiz Yöntemine Göre İncelenmesi

Bu bölümde banka gruplarının 2015-2019 dönemine ait finansal performansları DuPont sistemine göre incelenecektir. Bu incelemede önce özkaynak karlılığı ve bileşenleri daha sonra aktif karlılığı ve bileşenleri ele alınacaktır.

Özkaynak Karlılığı ve Bileşenlerinin Analizi

Özkaynak karlılığı net dönem karının özkaynaklara bölünmesiyle hesaplanmakta ve banka sahip ve ortaklarının bankaya sermaye olarak koydukları her bir TL karşılığı elde ettiği karı göstermektedir. Özkaynak karlılığı ayrıca aktif karlılığı ile özkaynak çarpanının çarpılmasıyla hesaplanabilmektedir. Aktif karlılığı net dönem karının toplam aktiflere bölünmesiyle elde edilmektedir. Bankanın yapmış olduğu gelir getirici yatırımlar (plasmanlar) ile üstlendiği risk derecesini gösteren özkaynak çarpanı toplam aktiflerin özkaynaklara bölünmesi ile elde edilir. Finansal analiz sonucunda özkaynak karlılığı düşük olan bankanın bu olumsuzluğunun kaynağı aktif karlılığının veya özkaynak çarpanının düşük olmasında aranır. Banka ya aktiflerini karlı plasmanlarda kullanmamıştır veya özkaynaklara göre daha az aktif bulundurmaktadır. Tablo 3'te banka gruplarının 2015-2019 dönemi özkaynak karlılığı ve bileşenleri incelenmekte, ardından tablo değerlendirilmektedir.

Tablo 3. Özkaynak Karlılığı ve Bileşenleri

Özkaynak Karlılığı (Net Dönem Karı / Özkaynak) (%)						
Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Kamu Sermayeli	14,7	16,1	17,5	13,5	8,7	14,1
Özel Sermayeli	9,0	13,5	13,6	13,2	10,0	11,9
Yabancı Sermayeli	11,0	12,3	13,7	14,3	12,5	12,8
Sektör Ortalaması	10,8	13,5	14,3	13,4	10,6	12,5
Aktif Karlılığı (Net Dönem Karı / Aktifler) (%)						

Türk Bankacılık Sektöründe Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının DuPont Sistemine Göre İncelenmesi: 2015-2019 Dönemi

Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Kamu Sermayeli	1,5	1,6	1,7	1,2	0,7	1,3
Özel Sermayeli	1,0	1,5	1,5	1,5	1,2	1,3
Yabancı Sermayeli	1,2	1,4	1,5	1,6	1,5	1,4
Sektör Ortalaması	1,2	1,5	1,6	1,4	1,2	1,4
Özkaynak Çarpanı (Toplam Aktifler / Özkaynaklar) (X)						
Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Kamu Sermayeli	10,0	10,2	10,6	10,9	11,3	10,6
Özel Sermayeli	9,1	9,1	8,8	8,5	8,2	8,7
Yabancı Sermayeli	9,1	8,9	8,7	8,6	8,2	8,7
Sektör Ortalaması	8,9	9,0	9,0	9,0	8,9	9,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

Tablo 3'e göre mevduat bankalarının 2015 – 2019 dönemi özkaynak karlılığı incelendiğinde; 2015 yılında sadece özel sermayeli bankalar %9 ile %10,8 olan sektör ortalamasının altında kalmıştır. Ortalama aktif karlılığı ile özkaynak çarpanından oluşan özkaynak karlılığı bileşimine bakılarak bunun nedeni incelendiğinde; özkaynak çarpanının sektör ortalamasının üzerinde olmasına rağmen ortalama aktif karlılığın sektör ortalamasının altında olduğu görülmektedir. 2015 yılında özel sermayeli bankaların sektör ortalamasının altında özkaynak karlılığına sahip olmasının nedeni aktif karlılığının sektör ortalamasından düşük olmasıdır. 2016 yılında yabancı sermayeli bankaların %12,3 olan özkaynak karlılığı %13,5 olan sektör ortalamasının altında kalmıştır. Bunun nedeni aktif karlılığı ve özkaynak çarpanından oluşan özkaynak karlılığı bileşenlerinin her ikisinin de sektör ortalamasının altında kalmasıdır. 2017 yılında ise hem özel sermayeli hem de yabancı sermayeli bankalar sırasıyla %13,6 ve %13,7 ile sektör ortalaması olan %14,3'ün altında kalmıştır. Her iki banka grubunun da başarısızlığının temel nedeni aktif karlılığının ve özellikle de özkaynak çarpanının sektör ortalamasının altında kalmış olmasıdır. 2018 yılında özel sermayeli bankalar %13,2 özkaynak karlılık oranı ile %13,4 olan sektör ortalamasının altında kalmıştır. Özel sermayeli bankaların bu başarısızlığının nedeni aktif karlılığının sektör ortalamasının üzerinde olmasına rağmen 8,5 kat özkaynak çarpanı ile 9,0 kat olan sektör ortalamasının altında kalmasıdır. Aynı yılda kamu sermayeli bankalarının, %1,2 aktif karlılığı ile %1,4 olan sektör ortalamasının altında kalmasına rağmen, yüksek özkaynak çarpanı nedeni ile sektör ortalamasının üzerinde özkaynak karlılığına sahip olduğu görülmektedir. 2019 yılı özkaynak karlılığında hem kamu sermayeli bankalar hem de özel sermayeli bankalar sektör ortalamasının altında kalırken yabancı

sermayeli banklar yaklaşık iki puan sektör ortalamasının üzerinde orana sahip olmuştur. Bu yılda kamu sermayeli bankalar %8,7 ile sektör ortalamasının 2 puan altında kalarak en düşük özkaynak karlılığına sahip banka grubu olmuştur. Özkaynak karlılığı bileşenleri incelendiğinde bunun nedeninin kamu sermayeli bankaların 11,3 kat ile sektör ortalaması olan 8,9 katın üzerinde özkaynak çarpanına sahip olmasına rağmen, %0,7 aktif karlılığı ile %1,2 olan sektör ortalamasının 0,5 puan altında kalması olduğu görülmektedir. Bu durumda kamu sermayeli bankalar, yüksek özkaynak çarpanı ile özkaynaklara göre yüksek aktif bulundurmasına ve daha fazla risk almasına rağmen aktiflerin karlılığının düşük olması nedeniyle düşük özkaynak karlılığına sahip olmuşlardır.

Aynı çerçevede banka gruplarının 2015-2019 dönemi ortalama değerleri karşılaştırıldığında; %11,9 ile sadece özel sermayeli bankaların sektör ortalaması olan %12,5'in altında kaldığı görülmektedir. Bunun nedeni hem aktif karlılığının hem de özkaynak çarpanının sektör ortalamasının altında olmasıdır.

Tablo 3'e göre banka gruplarının 2015 – 2019 dönemi toplam aktiflerin özkaynaklara oranı olarak formüle edilen ve bankaların risk durumunu gösteren özkaynak çarpanı incelendiğinde; kamu sermayeli bankaların dönem boyunca en yüksek katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, kamu sermayeli bankaların daha fazla yabancı kaynak toplayarak fon kullandığını ve daha fazla risk aldığını göstermektedir. Bununla birlikte, 2015 yılında hem özel sermayeli bankalar hem de yabancı sermayeli bankalar, 2016 yılında özel sermayeli bankalar sektör ortalamasının üzerinde özkaynak çarpanına sahip olurken diğer yıllarda sektör ortalamasının altında kalmışlardır. Bu durum özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların daha az risk üstlendiğini göstermektedir. Daha düşük özkaynak çarpanı aktif karlılığına bağlı olarak özkaynak karlılığını etkilemektedir.

Aktif Karlılığı ve Bileşenlerinin Analizi

Bankaların aktif karlılığı net karın toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilmektedir. Ayrıca aktif karlılığına kar marjı ile aktiflerin verimliliğinin çarpılması sonucunda da ulaşılmaktadır. Kar marjı net karın toplam aktiflere bölünmesiyle, aktif verimliliği ise toplam gelirlerin toplam aktifle-

re bölünmesi ile elde edilmektedir. Aktif karlılığı incelenen bankanın bu oranı diğer bankaların ortalamasını gösteren sektör ortalamasının altında ise bankanın performansının zayıf olduğu değerlendirilmektedir. Aktif karlılığı sektör ortalamasının altında olan bir bankada problemin kaynağını tespit etmek için bu oranı oluşturan bileşenlere bakmak gerekir. Problem ya kar marjının veya aktif verimliliğinin düşük olmasından kaynaklanır. Kar marjı düşük olan banka yeterli düzeyde finansal ürün ve hizmet satışı gerçekleştirmiş ancak düşük net kar elde etmiş demektir. Bu durum, banka çalışanlarının çabasının yeterli düzeyde kara çevrilememiş olduğunu göstermektedir. Aktif verimliliğinin düşük olması toplam aktiflerin yeterince gelir getirecek plasmanlarda değerlendirilmediğini göstermektedir. Banka aktiflerinden nakit değerler ve maddi duran varlıklar bankaların faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli olan aktiflerden olsa da gelir getirici aktiflerden değildir. Tablo 4’te banka gruplarının 2015-2019 dönemi aktif karlılığı ve bileşenleri incelenmekte, ardından tablo değerlendirilmektedir.

Tablo 4. Aktif Karlılığı ve Bileşenleri

Aktif Karlılığı (Net Dönem Karı / Aktifler) (%)						
Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Kamu Sermayeli	1,5	1,6	1,7	1,2	0,7	1,3
Özel Sermayeli	1,0	1,5	1,5	1,5	1,2	1,3
Yabancı Sermayeli	0,9*	1,4	1,5	1,6	1,5	1,4
Sektör Ortalaması	1,2	1,5	1,6	1,4	1,2	1,4
Kar Marjı (Net Kar / Toplam Gelir**) (%)						
Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Kamu Sermayeli	16,8	17,2	17,3	11,1	6,7	13,8
Özel Sermayeli	13,0	16,0	16,7	13,1	10,5	13,9
Yabancı Sermayeli	10,3	14,3	16,9	13,3	11,9	13,3
Sektör Ortalaması	14,0	16,4	17,5	13,0	10,4	14,3
Aktif Verimliliği (Toplam Gelir/Toplam Aktifler) (%)						
Mevduat Bankaları	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Kamu Sermayeli	8,3	8,6	8,8	10,6	10,5	9,4
Özel Sermayeli	8,3	8,7	8,8	11,4	11,0	9,6
Yabancı Sermayeli	8,6	9,0	9,3	12,0	12,1	10,2
Sektör Ortalaması	8,2	8,6	8,7	10,9	10,7	9,4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2020.

*Bu oran TBB verilerinde %1,2 olarak açıklanmıştır. %0,9 TBB verilerinde açıklanan net karın toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilen sonuçtur.

**Toplam Gelirler = Faiz Gelirleri + Temettü Gelirleri + Net Ticari Kar/Zarar + Net Ücret Komisyon Gelirleri + Diğer Faaliyet Gelirleri

Tablo 4’e göre banka gruplarının 2015-2019 dönemi aktif karlılığı incelendiğinde; 2015 yılında kamu sermayeli bankalar %1,5 ile %1,2 olan

sektör ortalamasının üzerinde orana sahip olurken, özel sermayeli bankalar %1,0 ile yabancı sermayeli bankalar ise %0,9 ile sektör ortalamasının altında kalmıştır. Hem özel sermayeli bankaların hem de yabancı sermayeli bankaların aktif karlılığının sektör ortalamasının altında kalmasının nedenini belirlemek için aktif karlılığını oluşturan kar marjı ve aktif verimliliği değerlerine bakmak gerekir. Bu çerçevede özel sermayeli bankaların aktif verimliliği %8,3 ile %8,2 olan sektör ortalamasının üzerinde olmasına rağmen %13,0 olan kar marjı %14,0 olan sektör ortalamasının altında kalmıştır. Yabancı sermayeli bankalar da %8,6 aktif verimliliği ile sektör ortalamasının üzerinde bir orana sahipken, %10,3 kar marjı oranına sahip olması nedeni ile aktif karlılığı sektör ortalamasının altında kalmıştır. Buna göre 2015 yılında hem özel sermayeli bankaların hem de yabancı sermayeli bankaların aktif karlılığının sektör ortalamasının altında kalmasının nedeni düşük kar marjı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. 2016 yılında kamu sermayeli bankalar %1,6 ile %1,5 olan sektör ortalamasının üzerinde, özel sermayeli bankalar %1,5 ile sektör ortalaması ile aynı iken yabancı sermayeli bankalar %1,4 ile sektör ortalamasının altında kalmıştır. Yabancı sermayeli bankaların aktif karlılığı bileşenleri incelendiğinde; sektör ortalamasının altında kalmasının nedeni kar marjının %14,3 ile %16,4 olan sektör ortalamasının altında olması sonucuna ulaşılmaktadır. 2017 yılında hem özel sermayeli bankalar hem de yabancı sermayeli bankalar %1,5 aktif karlılığı oranı ile %1,6 olan sektör ortalamasının altında kalmıştır. Bu olumsuzluğun nedenini bulmak için banka gruplarının aktif karlılığı bileşenleri incelendiğinde; her iki banka grubunun da aktif verimliliği sektör ortalamasının üzerinde olmasına rağmen kar marjının sektör ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. 2017 yılında özel sermayeli ve yabancı sermayeli banka gruplarının aktif karlılığının sektör ortalamasının altında kalmasının nedeni kar marjının sektör ortalamasından düşük olmasıdır. 2018 yılında sadece kamu sermayeli bankalar grubunun aktif karlılığı oranı sektör ortalamasının altında kalmıştır. Bunun nedenini belirlemek için aktif karlılığı bileşenleri incelendiğinde; hem kar marjı hem de aktif verimliliği sektör ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. 2019 yılında kamu sermayeli bankaların %0,7 aktif karlılık oranı ile %1,2 olan sektör ortalamasının 0,5 puan altında kaldığı görülmektedir. Bunun nedeni incelendiğinde hem kar marjının hem de aktif verimliliğinin sektör ortalamasının altında kaldığı

görülmektedir. Özellikle %6,7 olan kar marjının %10,4 olan sektör ortalamasının yaklaşık 3,7 puan altında kalması bu olumsuzluğun temel nedeni olmaktadır.

Aynı çerçevede Tablo 4'e göre banka gruplarının 2015-2019 dönemi ortalama değerleri karşılaştırıldığında; yabancı sermayeli bankalar %1,4 ile sektör ortalaması ile aynı ortalama orana sahipken hem kamu sermayeli bankalar hem de özel sermayeli bankalar sektör ortalamasının altında ortalama orana sahip olmuşlardır. Banka gruplarının aktif karlılığı bileşenleri incelendiğinde üç banka grubunun da sektör ortalamasının altında oranlara sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeni sektör ortalamasında kalkınma ve yatırım bankalarının oranlarının da yer almasıdır. Dolayısıyla sektör ortalamasını yükselten oranların kalkınma ve yatırım bankalarına ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Kar marjı oranı ortalamasında üç banka grubunun da sektör ortalamasının altında kalmasına rağmen, yabancı bankaların sektör ortalaması ile aynı aktif karlılığa sahip olmasının nedeni; sahip oldukları %10,2 aktif verimliliği oranı ile sektör ortalaması olan %9,4'un üzerinde olmalarıdır. Bu durum, yabancı sermayeli bankaların kamu sermayeli ve özel sermayeli bankalara göre aktiflerini daha fazla gelir getirici yatırımlarda kullandığını göstermektedir.

Sonuç

Çalışmada, DuPont çoklu oran analizi yöntemiyle Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankaları kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar olarak sahiplik yapılarına göre gruplandırılarak finansal performans göstergesi olarak kullanılan özkaynak karlılığı ve bileşenleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre, özkaynak karlılığı açısından 2015 yılında sadece özel sermayeli bankalar sektör ortalamasının altında kalmıştır. Ortalama aktif karlılığı ile özkaynak çarpanından oluşan özkaynak karlılığı bileşimine bakılarak bunun nedeni incelendiğinde; özkaynak çarpanının sektör ortalamasının üzerinde olmasına rağmen ortalama aktif karlılığın sektör ortalamasının altında olduğu görülmüştür 2015 yılında özel sermayeli bankaların sektör ortalamasının altında özkaynak karlılığına sahip olma-

sının nedeni aktif karlılığının sektör ortalamasından düşük olmasıdır. 2016 yılında yabancı sermayeli bankaların özkaynak karlılığı sektör ortalamasının altında kalmıştır. Bunu nedeni hem aktif karlılığının ve hem de özkaynak çarpanının sektör ortalamasının altında kalmasıdır. 2017 yılında hem özel sermayeli hem de yabancı sermayeli bankalar sektör ortalamasının altında kalmıştır. Her iki banka grubunun da olumsuzluğun temel nedeni aktif karlılığının ve özellikle de özkaynak çarpanının sektör ortalamasının altında olmasıdır. 2018 yılında özel sermayeli bankalar sektör ortalamasının altında kalmıştır. Özel sermayeli bankaların bu olumsuzluğun nedeni aktif karlılığının sektör ortalamasının üzerinde olmasına rağmen özkaynak çarpanının sektör ortalamasının altında kalmasıdır. Aynı yılda kamu sermayeli bankaların %1,2 aktif karlılığı ile %1,4 olan sektör ortalamasının altında kalmasına rağmen yüksek özkaynak çarpanı nedeni ile sektör ortalamasının üzerinde özkaynak karlılığına sahip olduğu görülmektedir. 2019 yılı özkaynak karlılığında hem kamu sermayeli bankalar hem de özel sermayeli bankalar sektör ortalamasının altında kalırken yabancı sermayeli bankalar yaklaşık iki puan sektör ortalamasının üzerinde orana sahip olmuştur. Özkaynak karlılığı bileşenleri incelendiğinde; bunun nedeninin kamu sermayeli bankaların sektör ortalamasının üzerinde özkaynak çarpanına sahip olmasına rağmen, %0,7 aktif karlılığı ile %1,2 olan sektör ortalamasının 0,5 puan altında kalması olduğu görülmektedir. Bu durumda kamu sermayeli bankalar, yüksek özkaynak çarpanı ile özkaynaklara göre yüksek aktif bulundurmasına ve daha fazla risk almasına rağmen aktiflerin karlılığının düşük olması nedeniyle düşük özkaynak karlılığına sahip olmuşlardır. Aynı çerçevede banka gruplarının 2015-2019 dönemi ortalama değerleri karşılaştırıldığında; %11,9 ile sadece özel sermayeli bankaların sektör ortalaması olan %12,5'in altında kaldığı görülmektedir. Bunun nedeni hem aktif karlılığının hem de özkaynak çarpanının sektör ortalamasının altında olmasıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of the Financial Performance of Deposit Banks in the Turkish Banking Sector According to DuPont System: 2015-2019 Period

*

Erdal Arslan- Ali Bora
Selcuk University

In the Turkish Banking System, deposit banks are grouped according to their capital structures as state-owned, private-owned and foreign-owned banks. In this study, deposit banks operating in the Turkish banking sector are grouped according to capital ownership and their financial performance between 2015-2019 is examined comparatively according to the DuPont model. The DuPont system, also referred to as combined ratio analysis, was named with this name because it was first used by Du-pont, a chemical company, in 1919. This analysis method was first used by companies, then the model was developed and started to be used for the measurement of financial performance in the banking sector. In this system, the source of return on equity is analyzed in detail. The DuPont system is a multiple financial ratio analysis method that ultimately measures the outcome of the periodic activity of the business with return on equity. Return on equity is calculated by dividing the net profit at the end of the period by total equity. Return on equity can also be calculated by multiplying the return on assets and the equity multiplier. Considering that return on assets is obtained by multiplying profit margin by asset efficiency, return on equity; the profit margin can be calculated by multiplying the asset productivity and the equity multiplier. If there is a problem in the return on equity of the bank, this formula is a guide to find the source of this problem. Accordingly, if a bank's return on equity is below the industry average, it can be easily determined whether it is due to profit margin, asset productivity or equity multiplier.

In the study conducted by Ajmera (2012), one of the international studies that make bank performance analysis using the Dupont model, the financial health of the Indian banking sector between 2006 and 2011 was

analyzed with the DuPont model. In the study conducted by Balaj (2015), the financial performances of domestic and foreign banks in Kosovo for the 2001-2007 period were analyzed comparatively using the DuPont financial analysis model. In the study conducted by Haider (2016), the financial profitability of Baroda Bank and HDFC Bank, one of the largest public and private banks in the Indian banking sector, was analyzed using the Dupont method. In the study conducted by Rooplata (2016), the performance of 19 national banks in India was analyzed using DuPont analysis method. In the study conducted by Rahman and Mia (2018), the financial performances of 15 Bangladesh commercial banks for the period 2010-2016 with DuPont method were examined. In the study conducted by AlAli (2019), the financial performances of Kuwait banks for the period of 2012-2017 were analyzed according to the DuPont system.

In addition to studies on countries, there are also studies on the financial performance of banks operating in the Turkish Banking Sector. Among them, Önal and Sevimeser (2006) compared the activities of banks operating in the Turkish banking sector according to their ownership structures. In the study of Aktaş and Kargın (2007), foreign banks operating in the Turkish banking system between 2003 and 2006 were compared with national (public and private) banks in terms of some financial ratios. Akbulut and Albayrak (2009) studies, the performance of banks in terms of the ownership structure in Turkey and examined it decomposes according to which the ownership structure of these factors. In the study conducted by Yucel (2009), the 3 public operating in Turkey, 10 private owned banks, and 11 of them were established in Turkey consisting of foreign banks, 24 banks were assessed performance between 2002-2007. In the study conducted by Demirel, Atakişi and Abacıoğlu (2013), the activity rates and profitability indicators of private, public and foreign deposit banks were analyzed using quarterly data between March 2002 and June 2012. In the study conducted by Gümüş and Nalbantoğlu (2015), the performance of the Turkish Banking Sector, which consists of public, domestic private, foreign capital and participation banks, in the period of 2002-2013, was analyzed comparatively with the CAMELS analysis method. In the study conducted by Gümüş and Çıbık (2018), equity efficiency analyzes of 25 companies among real esta-

te investment trust companies traded in the stock exchange were made using the DuPont method.

State-owned deposit banks between the years 2015-2018, while getting a return on equity above the industry average achieved a return on equity lower than the sector average in 2019, private-owned deposit banks under the industry average, foreign-owned deposit banks particularly in 2018 and 2019 have return on equity above the industry average. When the results of the study are analyzed in detail, only private banks remained below the sector average in 2015 in terms of return on equity. When the reason for this is examined by looking at the composition of return on equity consisting of average return on assets and equity multiplier; although the equity multiplier is above the sector average, it is seen that the average return on assets is below the industry average. The reason that private banks have a return on equity below the sector average in 2015 is that their return on assets is lower than the sector average. In 2016, the return on equity of foreign banks remained below the sector average. The reason for this is that both the return on assets and the equity multiplier are below the industry average. In 2017, both private and foreign banks remained below the sector average. The main reason for the negativity of both bank groups is that the return on assets and especially the equity multiplier is below the sector average. Private banks remained below the sector average in 2018. The reason for this negativity of private banks is that although their return on assets is above the sector average, the equity multiplier is below the sector average. While both state-owned banks and private banks remained below the sector average in return on equity in 2019, foreign banks had a ratio of approximately two points above the sector average.

Kaynakça / References

- Ajmera, B. C. (2012). Analysis of financial health of banking industry through Dupont model. *Global Journal of Research In Management (GJRIM)*, 2(2), 58-75.
- Akbulut, R. ve Albayrak, A. S. (2009). Mevduat bankalarında performansın mülkiyet yapısına göre finansal göstergelerle incelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 46(530), 27 – 40.

- Aktaş, H. ve Kargın M. (2007). Türk bankacılık sektöründeki yabancı ve ulusal bankaların finansal oranlar açısından karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 31 – 45.
- Alali, M. S. (2019). The use of Dupont modified financial model in evaluating the financial performance of Kuwaiti banks. *Journal of Banking and Financial Dynamics*, 3(1), 1-9.
- Arslan, E. (2017). Türk bankacılık sisteminde aktif büyüklüğüne göre ilk yedi bankanın karlılık ve verimlilik açısından karşılaştırmalı analizi: 2003 – 2015 dönemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(34), 226-247.
- Ata, H. A. (2009). Banka yabancılaşmasının Türkiye’deki yerli ve yabancı bankalar açısından karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 109 – 124.
- Balaj, D. (2015). A Comparison of financial performance of domestic and foreign banks in Kosovo by using Dupont model. *Acta Universitatis Danubius. Economica*, 11(6), 71-86.
- Berk, N. (2000). *Finansal yönetim* (5. Bb.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Demirel, E., Atakişi A. ve Abacıoğlu S. (2013). Bankacılık faaliyet oranlarının panel veri analizi: Türkiye’deki kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların durumu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 59, 101 – 112.
- Gümüş, U. T. ve Çıbık, E. (2018). Borsa’da işlem gören gayrimenkul yatırım ortaklığı işletmelerinin birleşik oran analizi (Dupont) yöntemiyle performansının ölçülmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2178-2194. doi:10.17218/hititsosbil.421602.
- Gümüş, F. B. ve Nalbantoğlu, Ö. (2015). Türk bankacılık sektörünün CAMELS analizi yöntemiyle 2002-2013 yılları arasında performans analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 83 – 106.
- Haider, A. (2016). Comparative analysis of financial efficiency of bank of Baroda and HDFC bank using Dupont model. *International Journal of Research in Management, Economics and Commerce*, 6(8), 9-18.
- Kandemir, T. ve Arıcı, N. D. (2013). Mevduat bankalarında Camels performans değerlendirme modeli üzerine karşılaştırmalı bir çalışma (2001-2010). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 61 – 87.
- Önal, Y. B. ve Sevimeser, N. C. (2006). Yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sistemine etkileri: yerli ve yabancı bankaların etkinlik analizi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 295-312.

- Rahman Z. and Rubel M. (2018). Deconstruction of ROE: An implementation of DuPont model on selected Bangladeshi commercial banks. *International Journal of Economics and Financial Research*, 4(6), 165-170.
- Rooplata P. (2016). DuPont analysis of nationalised banks in India. *International Journal of Management, IT & Engineering*, 6(12), 211-223.
- Rose, P. S. and Fraser D. R. (1988). *Financial institutions: Understanding and managing financial*. Texas: Business Publications.
- Tandon, D.; Singh, H. and Singh K. (2016). Profitability valuation in Indian banks – emperics via David Cole model. *IOSR Journal of Business and Management*, 2(special issue), 64-83.
- Türkiye Bankalar Birliği (2020). Türkiye’de bankacılık sistemi 1959 – 2019. Temmuz. Erişim adresi: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (22.09.2020).
- Yücel, L. İ. (2009). Türkiye’de faaliyet gösteren kamu bankaları, özel sermayeli bankalar ve yabancı bankaların performanslarının 2002–2007 döneminde temel bileşenler ve faktör analizi ile değerlendirilmesine ilişkin bir uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 118 – 138.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan, E. ve Bora, A. (2021). Türk bankacılık sektöründe mevduat bankalarının finansal performanslarının DuPont Sistemine göre incelenmesi: 2015-2019 dönemi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6356-6376. DOI: 10.26466/opus.930091.

Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları İle Girişimcilik Düzeyleri Arasındaki İlişki

DOI: 10.26466/opus.933385

*

Yeşim Avunduk*

* Dr., İstanbul Ayyansaray Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: dryavunduk@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6841-630X](https://orcid.org/0000-0001-6841-630X)

Öz

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırmanın örneklemini, İstanbul Ayyansaray Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesinde öğrenim gören ve amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 87 erkek ve 148 kadın olmak üzere toplamda 235 kişi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Kişisel bilgi formunun yanı sıra; Hart ve ark. (2008) tarafından geliştirilen, Doğan (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" ile Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen "Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım göstermesinin anlaşılmasından sonra analizler, bağımsız t-testi, ANOVA ve Pearson Korelasyon testleri ile yapılmıştır. Analiz sonuçları; bireylerin cinsiyetlerine göre sosyal görünüş kaygısı ile girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Sınıf değişkenine göre ise, bireylerin girişimcilik düzeylerinde istatistiksel olarak farklılık olduğu saptanmıştır. Katılımcıların refah durumlarına göre sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeyleri arasında farklılık olduğu saptanmıştır. Son olarak, sosyal görünüş kaygısı ile girişimcilik düzeyleri arasında ilişki olmadığı saptanmıştır. Sonuç olarak, bireylerin sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeylerinin sosyo-demografik özelliklere göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Sosyal Görünüş Kaygısı, Girişimcilik.

The Relationship between Social Appearance Anxieties and Entrepreneurship Levels of University Students

*

Abstract

The aim of the study is to determine the relationship between university students' social appearance anxiety and their entrepreneurship level. The sample of the study consisted of a total of 235 people, 87 males and 148 females, who were selected by the purposeful sampling method, studying at the Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences of Istanbul Ayoansaray University. As a data collection tool in the research, besides the personal information form; Hart et al. (2008) and "Social Appearance Anxiety Scale" adapted to Turkish by Doğan (2010) and "Scale of University Students Entrepreneurship" developed by Yılmaz and Sünbül (2009) were used. After the normal distribution of the data was understood, the analyzes were performed by independent t-test, ANOVA and Pearson Correlation tests. Analysis results; It was determined that there is a significant difference between social appearance anxiety and entrepreneurship levels of individuals according to their gender. According to the class variable, it was determined that there is a statistically significant difference in the entrepreneurship levels of individuals. It was determined that there is a difference between social appearance concerns and entrepreneurship levels according to the welfare status of the participants. As a result, it was determined that individuals' social appearance concerns and entrepreneurship levels differ according to socio-demographic characteristics.

Keywords: *University Students, Social Appearance Anxiety, Entrepreneurship.*

Giriş

Üniversite dönemi bireylerin sosyalleşme ortamlarının farklılaştığı ve artmaya başladığı dönemdir. Doğup büyüdüğü şehirden eğitim amacıyla farklı bir ildeki üniversiteye gitmesiyle birey aynı zamanda kültürel bir değişiklik ile karşı karşıya kalmaktadır. Aynı zamanda üniversitelerde öğrenciler eğitim hayatlarında ilk defa serbest kılık kıyafet ile öğrenim görmeye başlamaktadır. Özellikle bireyler dış görünüşlerine bu dönemde daha fazla dikkat etmektedir.

Sosyal görünüş bireylerin kendilerini bir tanıtım aracı olarak yansıttıkları konudur. Birey kendilerinde beğendikleri ve güzel gördükleri özelliklerini dış görünüşünü kullanarak yansıtmaya çalışırlar. Bu yollardan biri iyi bir dış görünüşe sahip olmaktır. Hatta iyi bir dış görünüşe sahip olmak için bireyler estetik ameliyatlara olmakta ve spor branşlarıyla ilgilenmektedirler. Çünkü güzel ve beğenilen bir dış görünüş, bireyin kendine olan güvenini arttırmakta, psikolojik olarak sağlıklı olmasında etkili bir araçtır. Sosyal ilişkilerinde kendisini daha iyi ifade edebilmekte ve olumlu anlamda bireye etkisi olduğu düşünülmektedir (Gökdoğan, 1988; Grogan, 2016). Fiziksel görünüm bireyin çevresiyle kuracağı iletişimi de etkilemektedir. İletişimde birey, boy, kilo ve kıyafetleriyle karşı tarafta bir etki bırakır. Aynı zamanda fiziksel görünüme göre iletişim şekli de değişebilmektedir (Gökcan, 2011). İş başvurularında kıyafete dikkat edilmesini örnek olarak gösterebiliriz. Mülakata çağırıldığı zaman genelde bireyler gömlek giymeyi tercih ederler. İş verdikleri önemi daha mülakat aşamasında kıyafetleriyle göstermek isterler. Geçmişten günümüze fiziksel görünüm bireyin kendini toplum içinde var olma unsuru olarak görülmektedir. İnsanoğlunun fiziksel görünüme verdiği bu değer kendisi için öncelik haline gelmiştir. Günümüzde ise gittikçe fiziksel görünüme verilen önem artmaya devam etmektedir (Kılıç ve Karakuş, 2006). Dış görünüşün bireyin kendisini nasıl algıladığı dışında, etrafındaki insanlar tarafından nasıl algılandıkları da önemlidir. Bireyin davranışları şekillenirken aynı zamanda etrafında olumlu izler bırakmak isterler. Bunu herkes başaramaz ve bazıları daha fazla kaygı duymaya başlarlar (Çepikkurt ve Coşkun, 2010).

Son zamanlarda sosyal medya kanallarının artmasıyla birlikte sosyal mecralarda fiziksel görünüme önem verilmeye başlanmıştır. Günümüzde bireyler olması gerekenden fazla dış görünüme ve başkalarının da fiziksel görünüşüne dikkat etmektedirler. Sosyal görünüş kaygısı, bireyin çevre tarafından beğenilip beğenilmediği hakkında yaşadığı kaygı durumudur. Sosyal anksiyetenin bir çeşididir. Bedensel görünüş sadece kilo ve boy gibi özellikler değildir. Aynı zamanda burun, kulak, çene yapısı gibi doğuştan gelen çok fazla özellikleri de içinde barındırmaktadır. Olumsuz beden imajı sosyal görünüş kaygısının oluşmasına sebep olmaktadır. Sosyal görünüş kaygısı yaşayan bireylerde olduğu gibi depresyon yaşayan bireylerde de kendileri hakkında olumsuz düşünceleri olabilmektedir. Ancak sosyal görünüş kaygısı olan bireyler kendilerini iyi hissettiğinde veya girdikleri ortamda mental olarak rahat davrandıklarında herhangi bir olumsuz düşünceye kapılmamaktadırlar (Doğan, 2009). Özellikle bu süreç ergenlik döneminde ortaya çıkmaya başlar. Birey için çevresi hakkında güzel ve çirkin kavramları oluşmaya başlamaktadır. Bedensel görünüşü hakkında bireye gelen geribildirim kaygılı duruma gelmesini sağlar. Olumlu geribildirimde mutlu olur. Ancak fiziksel görünüşü hakkında olumsuz yapılan bir geribildirim bireyin utanç duymasını sağlayabilir hatta sosyal ortamlardan uzaklaşmasına neden olmaktadır (Köknel, 2010). Herhangi bir bireyin dikkat noktası sosyal endişe haline gelebilmektedir. Farklı bireyler açısından olumlu bir değer taşımadığı gibi bireyin kendini değersiz hissederek olumsuz bir düşünceye kapılmasını sağlamaktadır (Beck, 2005). Bireyin kendi özellikleri hakkında olumsuz bir düşünce ortaya çıktığında endişe oluşmaya başlar. Olumsuz olduğu taktirde sosyal çevrede ötekileştirme durumuyla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Kendisini sosyal çevreden uzak tutmaya başlar, içine kapanık bir hale bürünebilir. Birey fiziksel özelliklerini tam anlamıyla olumlu kabul edip özgüveni yüksek olduğu taktirde sosyal ortamlarda veya iş ortamında daha girişken bir tavır alabilmesini sağlamaktadır.

Girişimcilik kavramı son zamanlarda üzerine çok konuşulan bir konu haline gelmiş fakat ortak bir tanım bulunamamaktadır. Sosyoloji, ekonomi, psikoloji gibi çok farklı disipline uzanan bir konudur. Kişilerin var olan sınırlı kaynaklar ile fırsatlar ve imkanları kullanarak yenilikçi süreçler için kullanabilme yeteneğidir (Mitchell vd., 2002). Girişimcilik

kavramıyla beraber öne çıkan diğer bir kavram girişimcidir. Richard Cantillon, girişimci olgusunu tarihte ilk kullanan kişidir. Cantillon, girişimciyi faaliyetlerini gelirlerini belirsiz, giderleri ise belirli koşullarda gösteren kişi olarak belirtmektedir. Girişimci sistem içinde büyük öneme sahip kişidir. Sistem içindeki arz-talep dengesini korumaktadır (Güney, 2008). Bir başka tanımda girişimcilik, pazarda var olan fırsatların risklerini de göz önüne alarak bu fırsatları ticari amaçla başlatarak devam ettirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Gökerik, 2013). Aynı zamanda girişimcilik fırsatlardan fayda sağlama amacı da taşımaktadır. Girişimcilik ekonomik olarak ülkeye katkı da sağlamaktadır. Özellikle istihdam imkânlarının artması ve toplumun refah düzeyinin gelişmesine katkısı ile önemli bir değer olarak görülmektedir (Döm, 2006). Girişimci kişilerin diğer insanlardan farklı özellikleri vardır. Yenilik yapma isteği, iş fırsatlarını değerlendirme, risk alabilen ve liderlik özellikleri mevcuttur. Bu özelliklere sahip kişisel toplum tarafından olumlu karşılanarak ülke geneline yayılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda girişimci bireyler bağlı bulunduğu gruba ilham kaynağı olurlar (İlter, 2010). Girişimcilik bilgi çağına geçtikçe hızlanmaya başlamıştır. Var olan bilginin çoğaltılması için harcanan çaba olarak görülmektedir. Toplumda fark yaratmak ve hayalini gerçekleştirmek isteyen bireyler için bir kariyer fırsatı alanı haline gelmiştir (Ries, 2014). Girişimcilik ruhunun kazandırılması için üniversite ortamında alınan eğitim etkili olmaktadır. Birey bilgi sahibi oldukça, piyasada yer alan fırsatları ve tehditleri gördükçe hayal kurmaya başlar ve gerçekleştirmeye çalışır. Bu süreçte daha önce yapılan girişimcilik planlarını inceler ve başarılı olmuş kişilerin hayatlarını örnek almaya başlar. Özellikle üniversitede bireyin sosyal çevresinin genişlemesi ve kendini gerçekleştirme ortamının var olmasıyla girişimcilik kavramı olgunlaşmaya başlar. Bu bağlamda çalışmamızın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma nicel bir çalışma olup, model olarak ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. İlişkisel modelde olgu ya da değişkenlerin ilişkisi, etkisi ve bunların dereceleri saptanmaya çalışılmaktadır (Kaya ve ark., 2012).

Araştırma Grubu

İstanbul Ayyansaray Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesinde öğrenim gören ve amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 87 erkek ($Ort_{yaş}=22.59\pm3.15$) ve 148 kadın ($Ort_{yaş}=20.47\pm6.47$) olmak üzere toplamda 235 kişi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, yaş, medeni durum, refah durumu, iş yeri çalışma şartları ve iş yerinde çalışma sürelerine ilişkin bilgileri tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği: Bireylerin sosyal görünüş kaygılarını belirlemek amacıyla Hart ve ark., (2008) tarafından geliştirilen, Türkçe’ye Doğan (2010) tarafından uyarlanan “Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 16 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert olup (1=Hiç uygun değil; 5=Tamamen uygun) şeklinde cevaplanmaktadır. Güvenirlik kat sayısı 0.94 olarak tespit edilmiş olup, bu çalışmada ise iç tutarlılık kat sayısı ise, 0.90 Olarak belirlenmiştir

Girişimcilik Ölçeği: Araştırmaya katılan bireylerin girişimcilik düzeylerini belirlemek için Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 36 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert olup (1=Hiçbir Zaman; 5=Çok Sık) şeklinde cevaplanmaktadır. Güvenirlik kat sayısı 0.90

olarak tespit edilmiş olup, bu çalışmada ise iç tutarlılık kat sayısı ise, 0.86 Olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Analizler Spss 22 programı aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Bireylerin demografik değişkenlerinin dağılımlarında frekans ve yüzde yöntemlerinden faydalanılmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadını saptamak için Shapiro Wilks normallik testi kullanılmış ve test sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Daha sonra analizlerde t testi, ANOVA ve Pearson Korelasyon testleri kullanılmıştır.

Bu araştırma İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Akademik Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 23.03.2021 tarih 2021/02 sayılı kurulunda görüşülmüş olup; araştırmanın etik ilkelere uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Bilgilerinin Dağılımları

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	148	63,0
Erkek	87	37,0
Toplam	235	100
Sınıf		
1.Sınıf	45	19,1
2.Sınıf	85	36,2
3.Sınıf	66	28,1
4.Sınıf	39	16,6
Toplam	235	100
Refah Düzeyi		
Kötü	58	24,7
Normal	97	41,3
İyi	80	34,0
Toplam	235	100

Tablo 1’de araştırmaya katılan bireylerin kişisel bilgilerinin dağılımı verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; araştırmaya katılanların %63,0’ı “Erkek”, %36,2’i “2.Sınıfta” öğrenim görürken, %41,3’ünün ise refah durumu “Normal” olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Ölçek Puanlarının Dağılımı

Alt Boyutlar		Madde Sayısı	n	Ort.	Ss.	Çar.	Bas.
Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği	Sosyal Görünüş Kaygısı	16	235	2.49	0.98	-.61	1.05
Girişimcilik Ölçeği	Girişimcilik	36	235	3.20	1.40	-.74	1.07

Tablo 2’de çalışmaya katılan katılımcıların ölçek puanlarından aldıkları ortalama puanlar verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; sosyal görünüş kaygısı ölçeğinin ortalama puanı (2.49) olarak tespit edilirken; girişimcilik ölçeğinin ise, ortalama puanı (3.20) olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımsız t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort. ± Ss.	t	p
Sosyal Görünüş Kaygısı	Kadın	148	2.79±0.82	6.514	.000*
	Erkek	87	1.99±1.02		
Girişimcilik	Kadın	148	3.58±1.12	5.834	.000*
	Erkek	87	2.54±1.59		

Tablo 3’de araştırmaya katılan bireylerin cinsiyetlerine göre ölçek puanlarına ilişkin bağımsız t-Testi sonuçları verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; bireylerin sosyal görünüş kaygıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Kadınların ortalama puanları erkeklerden daha yüksektir. Benzer şekilde, bireylerin cinsiyetlerine göre girişimcilik düzeylerinde anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p<0.05$). Kadınların girişimcilik düzeyleri daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Sınıf Değişkenine Göre Ölçek Puanlarına İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

	Sınıf	N	Ort. ± Ss.	F	p	Fark
Sosyal Görünüş Kaygısı	1.Sınıf	45	3.06±0.41	4.598	.089	
	2.Sınıf	85	3.04±0.38			
	3.Sınıf	66	2.89±1.07			
	4.Sınıf	39	2.84±0.58			
Girişimcilik	1.Sınıf	45	4.02±0.47	2.488	.000*	1-3
	2.Sınıf	85	3.84±0.56			
	3.Sınıf	66	3.67±0.86			
	4.Sınıf	39	3.89±0.41			

Tablo 4’de araştırmaya katılan bireylerin sınıflarına göre ölçek puanlarına ilişkin ANOVA analizi sonuçları verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; bireylerin sosyal görünüş kaygıları arasında istatistiksel olarak

anlamli farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Ancak, katılımcıların sınıf seviyelerine göre girişimcilik düzeyleri arasında anlamli farklılaşma saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 5. Refah Düzeyine Göre Ölçek Puanlarına İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

	Refah Düzeyi	N	Ort. ± Ss.	f	p	Fark
Sosyal Görünüş Kaygısı	Kötü	58	2.65±0.87	2.046	.001*	1-3
	Normal	97	2.84±0.57			
	İyi	80	3.39±0.99			
Girişimcilik	Kötü	58	2.84±0.41	3.894	.000*	1-3
	Normal	97	3.04±0.75			
	İyi	80	3.20±0.46			

Tablo 5’de araştırmaya katılan bireylerin refah durumlarına göre ölçek puanlarına ilişkin ANOVA analizi sonuçları verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; bireylerin sosyal görünüş kaygıları arasında istatistiksel olarak anlamli farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Refah durumu iyi olan bireylerin ortalama puanları diğer bireylerden daha yüksektir. Benzer şekilde, bireylerin refah durumlarına göre girişimcilik düzeylerinde anlamli farklılaşma vardır ($p<0.05$). Bu Bulgularda refah durumu iyi olan bireylerin ortalama puanları diğer bireylerden daha yüksek görülmektedir.

Tablo 6. Sosyal Görünüş Kaygısı ile Girişimcilik Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	Sosyal Görünüş Kaygısı	Girişimcilik
Sosyal Görünüş Kaygısı	1	0.269
Girişimcilik	0.269	1

Sosyal görünüş kaygısı ile girişimcilik arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları tablo 6’da bulunmaktadır. Analiz bulgularına göre sosyal görünüş kaygısı ile girişimcilik arasında bir ilişki olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tartışma ve Sonuç

Sosyal görünüş kaygısı, bireyin çevre tarafından fiziksel görünümünün olumsuz olarak değerlendirilme düşüncesine sahip olma olarak tanımlanmaktadır. Beğenilme ihtiyacı hisseden ve özgüveni düşük olan

bireylerde bu kaygının daha fazla görüldüğü söylenebilir. Girişimcilik ise, fırsatları değerlendirmek için riskleri göz önüne alarak harekete geçme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeyleri arasında ilişkisinin incelenmesidir. Araştırmada % 63,0'ı (148) Kadın, %37,0'ı (87) Erkek olmak üzere toplam 235 katılımcı yer almaktadır. Yapılan analiz sonuçları incelendiğinde Tablo 3'de katılımcıların cinsiyet değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı ile girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız T-tesisi sonucuna göre anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Literatürde daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde; Çetinkaya ve ark., (2019) tarafından yapılan "Lise Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" adlı çalışmada cinsiyet değişkenine göre sosyal görünüş kaygı düzeyleri arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Aynı zamanda İsmail (2018) tarafından yapılan "Mutluluğun Yordayıcısı Olarak Cinsel Benlik Şeması Ve Sosyal Görünüş Kaygısı" adlı çalışmada cinsiyete göre sosyal görünüş kaygısı arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak Toprak ve Saraç (2018) tarafından yapılan "Sporcuların Sosyal Görünüş Kaygısı Ve Kilo-fobı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı çalışmada cinsiyetlerine göre sosyal görünüş kaygısı arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Öcal ve ark., (2020) tarafından yapılan "Araştırma Görevlilerinde Ortoreksiya Nervoza ve Sosyal Görünüş Kaygısının Değerlendirilmesi" adlı çalışmada da cinsiyete göre sosyal görünüş kaygı düzeyleri arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Pan ve Akay (2015) tarafından yapılan "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı çalışmada cinsiyete göre girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Benzer şekilde Taysı ve Canbaz (2014) tarafından yapılan çalışmada cinsiyete göre girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Araştırma sonuçları, çalışma sonucumuzla farklılık göstermektedir.

Tablo 4'de katılımcıların sınıf değişkenine göre sosyal görünüş kaygıları ve girişimcilik düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre; sınıf değişkeni ile sosyal görünüş kaygıları arasında anlamlı ilişki bulunamazken, girişimcilik

düzeyleri ile sınıf değişkeni arasında ilişki anlamlı bulunmuştur. Literatürde yer alan çalışma sonuçları incelendiğinde, Tekeli (2017) tarafından yapılan “Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmeni Adayları İle Diğer Öğretmen Adaylarının Sosyal Görünüş Kaygısı Ve Akademik Öz – Yeterlik Düzeylerinin Karşılaştırılması” adlı çalışmada sınıf değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Ancak Telli ve Ünal (2016) tarafından yapılan “Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı: Bir Alan Araştırması” adlı çalışmada sınıf değişkenine göre sosyal görünüş kaygısı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Çalışma sonuçları ile literatürde yer alan sonuçlar benzerlik ve farklılık göstermektedir. Sınıf değişkeni ile girişim düzeyleri arasında literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında, Pan ve Akay (2015) tarafından yapılan çalışma sonucunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Benzer şekilde Dolu ve ark., (2016) tarafından yapılan “Hemşirelik Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeyleri İle Bazı İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi” adlı çalışmada sınıf değişkenine göre girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Araştırma sonucu, literatürde yer alan sonuçlarla farklılık göstermektedir.

Tablo 5’de katılımcıların refah durumu değişkenine göre sosyal görünüş kaygıları ve girişimcilik düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Refah düzeyi “İyi” olan katılımcıların ortalama puanları diğer katılımcıların ortalama puanlarından yüksek bulunmuştur. Literatürde yer alan çalışma sonuçları incelendiğinde, Pehlivanoglu ve Kayan (2019) tarafından yapılan “Türkiye’de Girişimcilik: Mevcut Durum Analizi ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmada girişimcilik çalışmalarının artması, refah düzeyinin artmasına ve orta sınıfın güçlenmesine sebep olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Refah seviyesi iyi olan özellikle rahat yaşayan insanların girişimcilik düzeylerinin daha yüksek olabileceği, risk almakta daha cesaretli olabileceği söylenebilir. İnsanların hayatta kalmaları için bir gruba ait olmaları gerekmektedir. Aktaş (2020) tarafından yapılan çalışmada grup tarafından dışlanmaya maruz kalan bireyin, grubun refah düzeyine bir katkı sağlamamasından kaynaklandığını belirtmektedir.

Sonuç olarak; üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve refah düzeyi değişkenlerine göre sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkarken, sınıf değişkenine göre girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Sonuçlara göre; üniversitelerde girişimcilik derslerinin artırılmasının gerekmekte olduğu söylenebilir. Aynı zamanda sınıf farklılıkların ortadan kalkmasını sağlayabilir. Bireylerin, sosyal görünüş kaygılarından uzak kalmalarını sağlamak için iletişim becerilerini yükseltecek derslerin müfredatlara eklenmesi gerektiği söylenebilir. Böylelikle öğrencilerin fiziksel görünüşlerinden ötürü yaşayacakları kaygı kuvvetli iletişim ile çözüme kavuşabileceği sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship between Social Appearance
Anxieties and Entrepreneurship Levels of University
Students**

*

Yeşim Avunduk
İstanbul Ayoansaray University

Social appearance is the position in which individuals project themselves as a promotional tool. Individuals try to reflect the features they like and consider beautiful in themselves by using their external appearance. One of these ways is to have a good appearance. Because a beautiful and admired appearance increases the self-confidence of the individual and is an effective tool for being psychologically healthy. He can express himself better in his social relations and is thought to have a positive effect on the individual (Gökdoğan, 1988; Grogan, 2016). Apart from how the individual perceives himself, how he is perceived by the people around him is also important. While the behavior of the individual is shaped, they also want to leave positive traces around them. Not everyone can do this and some start to worry more (Çepikkurt ve Coşkun, 2010). Anxiety begins to occur when a negative thought arises about the individual's own characteristics. If it is negative, it causes them to face marginalization in the social environment. He starts to distance himself from the social environment, and may become withdrawn. If the individual accepts his physical characteristics as fully positive and has high self-confidence, it enables him to take a more assertive attitude in social or work environments.

The concept of entrepreneurship has become a hot topic recently, but a common definition cannot be found. It is a subject that extends to many different disciplines such as sociology, economics and psychology. It is the ability of people to use existing limited resources, opportunities and opportunities for innovative processes (Mitchell vd., 2002). In another definition, entrepreneurship is defined as the process of starting and

continuing these opportunities for commercial purposes, taking into account the risks of existing opportunities in the market (Gökerik, 2013). Entrepreneurship has started to accelerate as it moves into the information age. It is seen as an effort to reproduce existing knowledge. It has become a career opportunity area for individuals who want to make a difference in society and realize their dreams (Ries, 2014). In order to gain the entrepreneurial spirit, the education taken in the university environment is effective. As the individual gains knowledge, as he sees the opportunities and threats in the market, he begins to dream and tries to realize it. In this process, he examines the entrepreneurship plans made before and starts to take the lives of successful people as an example. The concept of entrepreneurship begins to mature, especially in the university, with the expansion of the individual's social environment and the existence of an environment of self-realization. In this context, the aim of our study is to examine the relationship between university students' social appearance concerns and entrepreneurship levels.

Relational screening model was used in this study. In the relational survey model, a situation or event is described as it is, and the relationship, effect and degrees of the variables that cause this situation are determined (Kaya et al., 2012). A total of 235 people, 87 men and 148 women, were selected by purposive sampling method, studying at Istanbul Ayvansaray University Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences. In addition to the personal information form, "Social Appearance Anxiety Scale" and "Entrepreneurship Scale" were used in the research. SPSS 22.00 package program was used to evaluate the data. Percentage and frequency methods were used to determine the distribution of personal information of the individuals participating in the research. Shapiro Wilks normality test was performed to determine whether the data showed normal distribution and after determining that the data showed normal distribution, independent t-test, ANOVA and Pearson Correlation analyzes were performed. This research was discussed at the Board of Academic Research and Publication Ethics Committee of Istanbul Ayvansaray University, dated 23.03.2021 and numbered 2021/02; It was decided that the research was in compliance with ethical principles. Social appearance anxiety is defined as having the thought of negatively evaluating physical appearance by the environment. It can be said that

this anxiety is seen more in individuals who feel the need to be liked and have low self-confidence. Entrepreneurship, on the other hand, is defined as the act of taking action by considering the risks in order to evaluate the opportunities. In this context, the aim of the research is to examine the relationship between university students' social appearance concerns and their entrepreneurship levels.

As a result; While there were significant differences between university students' social appearance concerns and entrepreneurship levels according to gender and welfare level variables, no significant relationship was found between entrepreneurship levels according to class variable. According to the results; It can be said that there is a need to increase entrepreneurship courses in universities. At the same time, it can make class differences disappear. It can be said that courses that will increase communication skills should be added to the curriculum in order to ensure that individuals stay away from social appearance concerns. Thus, it can be ensured that students' anxiety due to their physical appearance can be resolved with strong communication.

Kaynakça / References

- Aktaş, E. (2020). *Ergenlerġn ebeveynne baġlanma stilleri ile sosyal görünüş kaygısı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eġitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Beck, T. A. (2005). *Bilişsel terapi ve duygusal bozukluklar*. (A. Türkcan,  ev.), İstanbul: Litera Yayıncılık.
-  epikkurt, F. ve Coşkun, F. (2010). Üniversiteli dansçıların sosyal fizik kaygı ve beden imgesinden hoşnut olma düzeyleri. *Pamukkale Spor Bilimleri Dergisi*, 1, 17-24.
- Çetinkaya, B., Gülaçtı, F. ve  ift i, Z. (2019). Lise  ğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeylerinin bazı deġiřkenlere göre incelenmesi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 904-922.
- Doġan, T. (2009). *Bilişsel ve kendini deġerlendirme sürelerinin sosyal anksiyete açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Doġan, T. (2010). Sosyal Görünüş Kaygısı  l eġi' nin Türkçeye uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik  alışması. *Hacettepe Üniversitesi Eġitim Fakültesi Dergisi*, 39, 151-159.

- Dolu, İ.Ç., Temucin, E.D. ve Özkan, H.A. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin girişimcilik düzeyleri ile bazı ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(58), 28-34.
- Döm. S. (2006). *Girişimcilik ve küçük işletme yöneticiliği*. Ankara: Detay Yayıncılık, s.30-31.
- Gökcan K. (2011). Giyim kuşam ve fiziksel görünüm algısı. Erişim tarihi, 05 Ocak 2021, Erişim adresi, <http://sosyalhizmetuzmani.org/giyim-kusam.html>
- Gökdoğan, F. (1988). *Ortaöğretime devam eden ergenlerde beden imajından hoşnut olma düzeyi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Grogan, S. (2016). *Body image: Understanding body dissatisfaction in men, women and children*. UK:Taylor & Francis
- Güney, S. (2008). *Girişimcilik – temel kavramlar ve bazı güncel konular*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C. ve Heimberg, R. C. (2008). Development and examination of the social appearance anxiety scale. *Assessment*, 15, 48-59.
- İlter, B. (2010). Girişimcilik sürecinde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların analizi: KADİGER örneği. Ankara: Adalet Yayınları.
- İsmail, M. (2018). *Mutluluğun yordayıcısı olarak cinsel benlik şeması ve sosyal görünüş kaygısı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, A., Balay,R. ve Göçen,A.(2012). Öğretmenlerin alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine ilişkin bilme, uygulama ve eğitim ihtiyacı düzeyleri. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 1303-5134.
- Kiliç, M. ve Karakuş, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13, 3837-3852.
- Köknel, Ö. (2010). *Kültür ve gençlik sorunları*. Türkyılmaz, N.C. (Ed.) Çocuk ve ergen eğitiminde anne baba tutumları içinde (s.41-93). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mehmet G. (2013). *Şehir markalaşmasının girişimcilik eğilimi üzerine etkisi: Uşak İli örneği*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Mitchell, R. K., Nbusenitz, L., Lant, T., Mcdougall, P. P., Morse, E. A. ve Smith, J. B. (2002). Toward a theory of entrepreneurial cognition: Rethinking the people side of entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 27(2), 93-104.
- Öcal, E., Ünsal, A., Demirtaş, Z., Emiral, Ö.G. ve Arslantas, D. (2020). Araştırma Görevlilerinde ortoreksiya nervoza ve sosyal görünüş kaygısının değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniv. Sağ. Bil. Enst. Dergisi*, 2(5), 49-59.
- Pan, V.L. ve Akay, C. (2015). Eğitim Fakültesi öğrencilerinin girişimcilik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 10(2), 125-138.
- Pehlivoğlu, P. ve Kayan, K. (2019). Türkiye’de girişimcilik: Mevcut durum analizi ve çözüm önerileri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 58-78.
- Ries, E. (2014). *Yalın yeni girişim*. Çev. Ece Elgin. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Taysı, K. ve Canbaz, S. (2014). Önlisans öğrencilerinin girişimcilik özelliklerini ve eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(1), 59-67.
- Tekeli, Ş.C. (2017). *Beden eğitimi ve spor öğretmeni adayları ile diğer öğretmen adaylarının sosyal görünüş kaygısı ve akademik öz – yeterlik düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Toprak, N. ve Saraç, L. (2018). sporcuların sosyal görünüş kaygısı ve kilofobi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *SPORMETRE*, 16(2), 111-118.
- Yılmaz, E. ve Sünbül, A. M. (2009). Üniversite öğrencilerine yönelik Girişimcilik Ölçeğinin geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 196-203.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Avunduk, Y. (2021). Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile girişimcilik düzeyleri arasındaki ilişki. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6377-6393. DOI: 10.26466/opus.933385.

COVID-19 Metaforları: COVID-19 Pandemisinde Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.936487

*

Mehtap Pekesen* – Şengül Akdeniz**

* Öğr. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Antalya/Türkiye

E-Posta: mehtappekese@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2193-1675](https://orcid.org/0000-0003-2193-1675)

** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Antalya/Türkiye

E-Posta: sengulakdeniz07@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4477-7159](https://orcid.org/0000-0002-4477-7159)

Öz

Yaşlı bireylerin COVID-19 hastalık kavramına ilişkin risk algılarının belirlenmesi, morbidite ve mortalite açısından önemli bir psikososyal hedefi oluşturmaktadır. Araştırma COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylerin kronik hastalığa sahip olma durumlarına göre “COVID-19” kavramına ilişkin algıları ve bu algılara sebep olabilecek nedenleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu nitel çalışma Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşayan 65 yaş ve üstü bireyler ile yapılmıştır. Araştırmaya amaçlı örneklem yöntemi olan kolay ulaşılabilir örnekleme yolu ile kronik hastalığı olan ve olmayan toplam 124 yaşlı birey dahil edilmiştir. Araştırma verileri 2020 yılı Haziran-Temmuz aylarında telefon görüşmesi yolu ile elde edilmiştir. Nitel veriler, araştırmacıların oluşturduğu metaforik algı formu aracılığı ile derinlemesine görüşme şeklinde toplanmıştır. Araştırmada yaşlı bireylerin “COVID-19” kavramına ilişkin algılarını, kronik hasta olma durumlarına göre kullandıkları zihinsel görüntüleri ve nedenlerini ortaya çıkarmak amacıyla “COVID-19 ..... gibidir. Çünkü .....” cümlelerini tamamlamaları istenmiştir. Araştırmaya katılanların ürettikleri metaforlara bir gerekçe veya dayanak sağlamaları için “çünkü” kavramına yer verilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, dezavantajlı gruplar olarak kabul edilen yaşlı bireylerin pandemiye nasıl algıladıkları, yönettikleri ve bu salgına karşı mücadeleye nasıl uyum sağladıkları konusunda ipuçları vermektedir. Araştırmada yaşlı bireylerin COVID-19’a ilişkin algılarının tehdit edici ve cesaret kırıcı şekilde olumsuz olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Metafor, Yaşlılık, Yaşlı, COVID-19 Metaforları.

COVID-19 Metaphors: A Qualitative Study in Elderly Individuals in COVID-19 Pandemia

*

Abstract

Determining the risk perceptions of elderly individuals regarding the COVID-19 concept constitutes an important psychosocial goal in terms of morbidity and mortality. The research was conducted in order to determine the perceptions and reasons of the concept of "COVID-19" according to the chronic disease status of elderly individuals during the COVID-19 pandemic. This qualitative study was conducted with individuals aged 65 and over living in different regions of Turkey. A total of 124 elderly individuals with and without chronic disease were included in the study by means of easily accessible sampling, which is a purposeful sampling method. Research version obtained by telecommunication in June-July 2020. Qualitative data were collected in the form of in-depth interviews through the metaphorical perception form created by the researchers. In the study, revealing the perceptions of elderly individuals on the concept of "COVID-19" according to their chronic illness and its reasons is like "COVID-19 ..... Because..." sentences were asked to complete. The concept of "because" was used to provide a justification or a basis for the metaphors produced by the participants in the research. These results give clues about how elderly individuals, who are regarded as disadvantaged groups, perceive and manage the pandemic and adapt to the fight against this epidemic. In the study, it was determined that the perceptions of elderly individuals regarding COVID-19 were negative as threatening and discouraging.

Key Words: COVID-19, Metaphor, Old Age, Elderly, COVID-19 Metaphors.

Giriş

Tarihin en eski çağlarından beri kitlesel ölümlerin yaşandığı salgın hastalıkları metaforlar ile ilişkilendirme ve hatta tanımlama söz konusu olmuştur (Aykutalp 2021). Nitekim 21. yüzyılın en büyük sağlık krizi olan COVID-19 salgını, gündelik hayattan, politikacıların söylemine kadar uzanan bir dizi metafor ile tanımlanmaktadır (Aykutalp, 2021; Craig, 2020; MacLeod, 2021).

COVID-19 pandemi süreci, Susan Sontag'ın "Metafor Olarak Hastalık" (1978) ve "AIDS ve Metaforları" (1989) adlı eserlerini tekrar gündeme getirmiştir (Craig, 2020; Güven, 2016). Eleştirel teorisyen Sontag, kanserden kurtulduktan sonra kaleme aldığı eserlerinde, salgınlara yönelik metaforik kullanımlarında efsaneleştirme eksenli sağlık-hastalık karşıtlığına dayanan "amansız hastalık" söylemlerine yer vermiştir. Sontag eserlerinde tarihsel süreç tüberküloz ve kanser gibi hastalıklara ilişkin üretilen metaforların, hastalığın önüne geçtiğini ve hastalığı tanımladığını iddia etmektedir (Craig, 2020; Güven, 2016). Sontag, metafor yolu ile tanımlanan hastalığın sadece hastalık olarak değil aynı zamanda kötülükle, korkuyla, şeytanilikle, delilikle, tutkuyla, zenginlik ve yoksullukla, zamansal olarak yavaşlık ya da hızlilikle ve yerle özdeşleştirilen bir olguya dönüştüğünü ortaya koymaktadır (Sontag, 2005 akt. Aykutalp, 2021; Sontag, 1989 akt. Craig, 2020; Sontag, 1978 akt. MacLeod, 2021).

Tüm dünyayı hazırlıksız yakalayan ve COVID-19 hastalığına neden olan SARS CoV 2 virüsü, ilk olarak Aralık 2019 tarihinde Çin'in Vuhan şehri'nde tespit edildikten sonra hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılmıştır (WHO, 2021). COVID-19 yüksek bulaştırıcı özelliği, 65 yaş ve üzerindeki bireyler başta olmak üzere her yaş grubunda öldürücü olabilen klinik prognozu gerekçesi ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilmiştir. Tüm dünyayı ve insanlığı fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak tehdit altına alan COVID-19 pandemisi halen devam etmektedir (Budak ve Korkmaz, 2020). Bu tarihe kadar (22 Eylül 2021 tarihi itibarıyla) COVID-19 nedenli ölümlerin sayısı küresel bazda 4.705.111 iken, ülkemizde bu sayı 59.384 olarak bildirilmiştir (WHO, 2021; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021).

COVID-19 salgını, hükümetleri hastalığın etkisini en aza indirmek için sert halk sağlığı önlemleri almaya zorlamıştır. COVID-19 hastalığı her yaş grubunda görülebilmekle birlikte, ölümle sonuçlanan ilk vakaları çoğunlukla yaşlı nüfusun oluşturması dikkatleri yaşlıların üzerine çekmiştir (Daoust, 2020). Pandemi sırasında yaşlıları yüksek risk grubu altında tanımlayan en belirgin riskler ise; fizyolojik risk, kronik hastalık/hastalıklara sahip olma, çoklu ilaç kullanımı ve artan ölüm oranları olmuştur. Ayrıca dolaylı riskler arasında; güvenlik eksikliği, yalnızlık, izolasyon, yaş ayrımcılığı, bağımlılık, damgalanma, istismar ve sağlık hizmetlerine erişimin kısıtlanması yer almaktadır. Yaşlı bireylerin hem salgının fizyolojik riskleri hem de mesafe ve izolasyonun psikososyal yan dallarına karşı mücadele ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir (D'cruz ve Banerjee, 2020).

Küresel olarak pandemiye karşı mücadele devam ederken bir taraftan da tüm bunlara bir virüsün neden olması gerçeği, insanların "COVID-19" kavramını sorgulamasına sebep olmuştur (WHO, 2021). Bu süreçte üst solunum yolu semptomları ile ortaya çıkan ve yüksek ölüm potansiyeline sahip olan COVID-19 hastalığı etkeni olan virüs hakkında farklı hipotezler geliştirilmiştir. Virüsün zoonotik yapıda olduğu, hayvanlardan insana geçtiği veya laboratuvar ortamında yapay veya kasıtlı olarak üretildiğine dair farklı bilgiler gündemdeki yerini almıştır (Üstün ve Özçiftçi, 2020). İnsanlar ise hala kendi bilgi dağarcığı ölçüsünde COVID-19 kavramını zihninde anlamlandırmaya ve anlamaya çalışmaktadır.

İnsanların yeni bir kavramı anlamlandırmaya ilişkin algılarının, metafor aracılığıyla tespit edilmesi yaygın bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Aykutalp, 2021; Isaacs ve Priesz, 2020; MacLeod, 2021). Pandemi sürecinde dezavantajlı grup olarak nitelendirilen yaşlı bireylerin COVID-19 kavramına ilişkin zihinlerinde şekillendirdikleri algıların sorgulanması bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında yaşlı bireylerin salgına yönelik fikirlerinin açığa çıkarılmasında araç olarak metaforlardan faydalanılmıştır.

Metafor bilinmeyen bir kavramla ilgili duygu ve düşünceleri algılama sürecidir. İnsanlar metafor yolu ile anlamaya ve yorumlamaya çalıştığı yeni kavramı nasıl algıladığını, eski bilindik bir bilişsel nesne ya da kavram üzerinden daha derinlemesine ifade edebilmektedir (Şahan,

2017). Metafor kullanımı, hastalıktan mustarip kişilerin deneyimlerini ifade etmelerine imkan verirken, sağlık profesyonellerinin de metafor yolu ile hastalığın ve tedavinin çeşitli boyutlarını netleştirmelerini sağlamaktadır (Salih Mohamed, 2021). Lakoff ve Johnson'a göre metaforlar yalnızca inançları, değerleri ve tutumları ifade etmekle kalmaz aynı zamanda, gelecekteki eylemlere yön verebilme potansiyeline sahiptir (Craig, 2020; Güven, 2016; Salih Mohamed, 2021). COVID-19 salgının da hastalık hakkında üretilen metaforların da hastalığın kendisine karşı verilecek mücadele hakkında açıklayıcı ve yön verici olacağı düşünülmektedir (Aykutalp, 2021; Craig, 2020; MacLeod, 2021).

COVID-19 hastalığını ifade eden metaforların edebiyattan sanata her alanda yaygın kullanıldığı ve gündelik söyleme dönüştüğü görülmektedir (Arapoğlu, 2020). Özellikle medya ve politik söylemlerde savaş metaforlarının yaygın kullanımı dikkat çekmektedir. Sağlık çalışanları için "beyaz ordu", "yüzleşmenin ön saflarında askerler", tıbbi maskeler için "silah" ve iyileşme için "hasta için bir zafer ve hastalık için yenilgi" şeklindeki metaforlar kullanılmaktadır (Salih Mohamed, 2021). Ancak Sontag'ın salgın hastalıklardaki edebî ya da bilimsel söylemlerinin ayrımcılığı doğurduğu tezi unutulmamalıdır. Sontag "amansız hastalık" metaforlarının, zorunlu olarak ayrımcı bir söylemi beraberinde getirdiğini, söze dayalı sanatların sağlığı nasıl olumsuz etkileyebildiğini ve hatta insanların cesaretini kırabildiğini ortaya koymaktadır (Güven, 2016). Bu doğrultuda COVID-19 pandemi sürecinde dezavantajlı olan yaşlı bireylerin bu hastalığı nasıl algıladıklarının belirlenmesi, pandemi ile nasıl mücadele edeceklerini tayin etme potansiyeline sahip görünmektedir. Ancak literatür incelendiğinde COVID-19 pandemi sürecinde yüksek risk altında olduğu savunulan yaşlı bireylerin COVID-19 hastalık kavramına yönelik algılarını belirleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu alandaki eksikliği gidermek bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylerin kronik hasta olma durumuna göre COVID-19 hastalık kavramını nasıl algıladıklarını ve nedenlerini metafor analizi aracılığı ile belirlemek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada yaşlı bireylerin zihinlerinde COVID-19 hastalığına yönelik oluşan algılarının metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılması amaçlanmış ve bu amaç doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Yaşlı bireylerin COVID-19'a yönelik metaforik algıları nelerdir?
- Yaşlı bireyler tarafından üretilen COVID-19 metaforları, benzerlik ve farklılıklarına göre hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?
- Yaşlı bireylerin kronik hasta olma durumuna göre COVID-19 hastalığına yönelik metaforik algıları nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu araştırma nitel araştırma modeli kapsamında olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak yapılmıştır. Nitel araştırma modeli, bireylerin bakış açılarının, algılarının, olayların gerçekçi ve bütüncül yaklaşım ile ortaya konmasına yönelik gözlem, görüşme ve doküman analizi şeklinde verilerin toplanması süreci olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırma modelinde kullanılan birçok desen bulunmakla birlikte bu çalışmada olgubilim (fenomenoloji) deseni tercih edilmiştir. Nitel araştırmaların temelinde katılımcıların deneyim ve bakış açılarına odaklanarak onların algı ve deneyimlerinin açığa çıkarılması yer almaktadır. Bu amaçla fenomenoloji deseni ile de katılımcıların yaşadıkları deneyimlerin anlamlandırılması yapılmaktadır (Creswell, 2020, s.72-98). Fenomenoloji bir grup bireyin ortak deneyimlerini vurgularken, günlük olarak sıklıkla karşılaştığımız ancak anlamını tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlamaktadır (Creswell, 2020, s.72-98;Yıldırım ve Şimşek, 2018). Fenomenolojik araştırmalarda katılımcıların fenomene (bir kavram, bir düşünce ya da bir duygu) ilişkin bakış açıları ve algıları, fenomeni nasıl deneyimledikleri, nasıl anlamlandırdıkları ve nasıl betimledikleri üzerine odaklanılmaktadır. Fenomenoloji deseninde genelleme yapmak değil, fenomeni tanımlamak ve kişisel deneyimlere dayalı sonuçları belirlemek önemlidir (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020). Bu çalışmada yaşlı bireylerin COVID-19 hastalık kavramına ilişkin bakış açıları ve

algılarını metaforlar yoluyla tespit etmek amacıyla fenomenoloji deseni tercih edilmiştir.

Araştırma Grubu

Araştırma, pandemi gerçeğini göz önünde bulundurma ve araştırma katılımcılarını herhangi bir risk almamaları prensibi temel alınarak, koruma tedbirleri kapsamında gerçekleşmiştir. Bu amaçla kendi evlerinde yaşayan yaşlı bireyler ile telefon görüşmesi aracılığı ile görüşmeler yapılmıştır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan Yaşlı Bakım Programı son sınıf öğrencileri, çevrelerinde iletişim halinde oldukları yaşlı bireyler ile ön görüşmelerin yapılması ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan kriterlere uygun katılımcıların belirlenmesi konusunda araştırmaya katkı sağlamışlardır. Örneklem seçiminde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmış ve örneklem büyüklüğü hesabı yapılmadan “doygunluk” noktasına ulaşana kadar veriler toplanmaya devam edilmiştir.

Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri

- COVID-19 hastalık tanısı almamış yaşlı bireyler
- Telefon görüşmesine ve soruları cevaplamaya iştirake problemi gibi herhangi bir engeli olmamak,
- 65 yaş ve üstü olmak,
- Araştırmayı kabul eden bireyler çalışmaya alınacaktır.

Araştırmaya Dahil Edilmeme Kriterleri

- 65 yaşından küçük olmak,
- Araştırmaya katılmayı kabul etmemek,
- Herhangi bir mental problem ya da konuşma ve dinleme gibi bir engele sahip olmak

Katılımcılara İlişkin Tanımlayıcı Bulgular

Araştırma kapsamına giren 124 yaşlı bireyin % 41,1'i 65-74 yaş grubunda, %50'si 75-84 yaş grubunda ve % 8,9'u 85 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %59,7'si kadın, %56,5'i evli, %16,1'i okuma yazma bilmiyor, %58,1'i ev hanımı, %13,7'si halen çalışmakta olup, %26,6'sının sosyal güvencesi yok, %20,2'si yalnız yaşamakta, %33,9'unun ortalama aylık geliri asgari ücretin altındadır. Yaşlıların %75,8'inin en az bir kronik hastalığı bulunmaktadır. Bu hastalıkların başında; %52,4 ile hipertansiyon, %46,8 ile diabetes mellitus ve %20,2 ile romatizmal hastalıklar gelmektedir. Yaşlı bireylerin %55,6'sının her gün düzenli olarak içtiği bir ilaç bulunmaktadır. Katılımcıların nörolojik veya psikiyatrik hastalık tanısı bulunmamaktadır. Ayrıca araştırma katılımcılarında araştırma verilerinin toplandığı tarihe kadar, COVID-19 pozitif olgu durumu bildirilmemiştir.

Verilerin Elde Edilmesi

Araştırma verileri aynı araştırmacı tarafından Haziran-Temmuz 2020 tarihlerinde yapılan derinlemesine görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen katılımcılara ilişkin bilgi formu ve metaforik algı formu aracılığı ile toplanmıştır. Katılımcıların metaforik algılarının belirlenmesinde metafor formları, veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Kılcan, 2017, s.13). Araştırmada COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylerin COVID-19 hastalığı hakkında algı ve farkındalıklarını, kronik hasta olma durumlarına göre kullandıkları zihinsel görüntüleri ve nedenlerini ortaya çıkarmak amacıyla "COVID-19 ... gibidir. Çünkü ..." cümlelerini tamamlamaları istenmiştir. Araştırmaya katılanların ürettikleri metaforlar için bir gerekçe veya mantıksal dayanak sağlamaları için "çünkü" kavramına yer verilmiştir (Kılcan, 2017, s.13) Görüşmelerin tamamı katılımcılara araştırma hakkında bilgi verildikten ve onayı alındıktan sonra gerçekleşmiştir. Görüşmelerin her biri yaklaşık 15 dakika (10-20dk) sürmüştür. Görüşme yapılan her bir katılımcıya ayrı bir kod numarası verilerek ses kayıtları alınmıştır. Verilerin analizi sırasında

katılımcıların isimleri yerine görüşmeler sırasında belirlenen kodlar (G1,...G125) kullanılmıştır.

Verilerin analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 21 paket programından yararlanılmıştır. Araştırma verileri görüşmelerin hemen bitiminde yazıya dökülerek transkriptleri hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizinden faydalanılmıştır. İçerik analizi, birbirine benzeyen verileri kavramsal olarak ifadelere dönüştürmek (kodlar) ve bu kavramlar arasındaki ilişkilere (temalar) ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırma kapsamında yaşlı bireylerden elde edilen veriler analiz edilirken öncelikli olarak metafor formları incelenmiş ve kontrol edilmiştir. Metafora ilişkin herhangi bir mantıksal dayanağın ya da gerekçenin sunulmadığı, COVID-19 hastalığı algısının anlaşılmasına katkı sağlamayacağı düşünülen 18 adet görüşme araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmada metafor özelliği gösteren 106 form tekrar okunarak incelenmiştir ve her bir form numaralandırılmıştır. İki araştırmacı tarafından numara sırasına göre düzenlenen metaforlar sesli olarak okunmuş ve benzer anlamları ifade eden metaforlar bir araya getirilmiştir. Tüm metaforların yer aldığı genel bir frekans tablosu hazırlanmıştır. Sonraki aşamada benzer özellikleri esas alınarak üretilen metaforlar katılımcıların sunmuş olduğu gerekçeler doğrultusunda araştırmacılar tarafından kategorize edilmiştir.

Ayrıca metaforların temsil ettiği özellikler doğrultusunda kavramsal kategorileri ve yaşlı bireylerin kronik hasta olup-olmama değişkenine göre frekans değerleri hesaplanarak bir metafor tablosu oluşturulmuştur. Araştırma verilerinin SPSS 21 paket programında Frekans (f) ve oran (%) değerleri hesaplanmıştır. Bulgularda kategorilerde yer alan metaforlara yönelik katılımcı cümlelerine de yer verilmiştir. Analiz sürecinde metafor formlarına yönelik yapılan numaralandırma işlemi yaşlı bireylerin sıralamasını temsil edecek biçimde ele alınmıştır (G1 ... G106).

Araştırmada aynı verileri farklı araştırmacıların yorumlaması, analiz etmesi ve kıyaslaması, güvenilirliğin sağlanması açısından önemlidir. Araştırmanın tutarlılığını ve anlaşılmasını arttırmak amacı ile

araştırmada yer almayan başka bir alan uzmanı tarafından oluşturulan kodlar arasında uzlaşma olup olmadığına bakması ve hiçbir metafor dışarıda bırakılmayacak biçimde kavramsal kategorileri eşleştirmesi istenmiştir. Alan uzmanı ile araştırmacıların yapmış olduğu eşleştirmeler karşılaştırılmış ve görüş birliği ve ayrılığı sayıları tespit edilmiştir. Oluşturulan kavramsal kategorileri için güvenilirlik hesaplaması Miles ve Huberman'ın güvenilirlik formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Güvenirlik için değerin en az 80 olması gerekmekte iken; bu araştırmada Güvenirlik= $\frac{\text{görüş birliği}}{(\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı})}$ formülü ile hesaplamalara göre $(41 / (41 + 8) \times 100 = 84) \% 84$ oranında bir uzlaşma sağlandığı hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 2016).

Araştırmanın Etik Boyutu

Bu araştırma Helsinki Bildirgesi'nin (2016) ilkelerine göre yapılmış ve ayrıca yaşlı bireylere gizlilik ilkesinin çiğnenmeyeceği, elde edilen verilerin bilimsel araştırma dışında diğer amaçlarla asla kullanılmayacağı ve kimliklerinin gizleneceği konusunda güvence verilmiştir. Araştırmanın etik onayı TC Sağlık Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (19.06.2020 tarihli ve 70904504/376 sayılı 2012-KAEK-20 kodu) izin alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırma sonuçları literatürle uyumlu olmakla birlikte, bu kanıt nitel çalışmaların doğası gereği çalışma grubu için geçerlidir ve genellenemez. Araştırmaya yansıyan perspektif sınırlıdır çünkü derinlemesine görüşmeler telefon yoluyla gerçekleştirilmiştir ve gözlemsel boyut değerlendirilememiştir. Araştırma verileri sözlü ifadelerle dayalı olarak elde edilmiştir. Bu nedenle, katılımcıların acı verici deneyimlerini hatırlamasında ve onlara verdiği tepkilerde önyargı olabilir.

Bulgular

Araştırma bulguları araştırma alt problemleri doğrultusunda üç bölümde ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla; yaşlı bireylerin COVID-19 hastalığına yönelik oluşturdukları metaforlar, yaşlı bireylerin oluşturdukları metaforlara ilişkin kavramsal kategoriler ve yaşlı bireylerin kronik hasta olma durumuna göre oluşturdukları metaforlar şeklinde açıklanmıştır.

Yaşlı Bireylerin COVID-19 Hastalığına Yönelik Metaforik Algıları: Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda yaşlı bireyler tarafından “COVID-19” kavramına ilişkin 41 geçerli metafor üretildiği saptanmıştır. Ayrıca katılımcı sayısına göre metafor algısı hesaplanarak, metafora ait frekans değerleri belirlenmiştir. Araştırmada yer alan 124 katılımcının üretmiş oldukları metaforlar incelenirken; 106 katılımcının (%85,5) COVID-19 salgınına ilişkin algılarını metafor yoluyla açıklayabildikleri, 18 katılımcının (%15) ise metafor yoluyla açıklayamadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla metafor özelliği göstermeyen 18 adet veri çalışma dışında bırakılmıştır.

Yaşlı bireylerin COVID-19 hastalığına yönelik üretmiş oldukları metaforlar ve frekans değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Yaşlı Bireylerin COVID-19 Hastalığına İlişkin Oluşturdukları Metaforlar

No	Metafor	Frekans (f)	No	Metafor	Frekans (f)
1	Mikrop	8	21	Verem	2
2	Ölüm	7	22	Karanlık	1
3	Görünmeyen Düşman	5	23	Biyolojik Terörist	1
4	Ceza	5	24	Uçan Akrep	1
5	Boğulma	5	25	İflas	1
6	Ecel Sınavı	4	26	Yangın	1
7	Öksürük	4	27	Tehlikeli Diken	1
8	Kıyamet	4	28	Hırsız	1
9	Öldürücü Grip	4	29	Fırtına	1
10	Silah	4	30	Kanser	1
11	Ölüm Makinesi	4	31	Yok Edici	1
12	Şeytan	4	32	Çığ Düşmesi	1
13	Zehir	4	33	İnsan Kapanı	1
14	Hapislik	4	34	Miknatıslı Virüs	1
15	Öğretmen	3	35	Körlük	1
16	İstila	3	36	Komutan	1
17	Cüzzam	3	37	Veba	1
18	Bomba	3	38	Gezgin	1
19	Afet	3	39	Kabus	1
20	Katliam	3	40	Anıma	1
			41	Disiplin Cezası	1

Tablo 1 incelendiğinde, yaşlı bireylerin COVID-19 hastalığına ilişkin olarak toplamda 41 farklı metafor üretmiş oldukları görülmektedir. Bu üretilen metaforlardan katılımcıların en sık kullandıkları metaforlar sırasıyla: “Mikrop (f:8)”, “Ölüm (f:7)”, “Görünmeyen Düşman (f:5)”, “Ceza (f:5)”, “Boğulma (f:5)”, “Sınanma/Ecel Sınavı (f:4)”, “Öksürük (f:4)”, “Kıyamet (f:4)”, “Öldürücü Grip (f:4)”, “Silah (f:4)”, “Ölüm Makinesi (f:4)”, “Şeytan (f:4)”, “Zehir (f:4)”, “Hapislik (f:4)”, “Öğretmen (f:3)”, “İstila (f:3)”, “Cüzzam (f:3)”, “Bomba (f:3)”, “Afet (f:3)”, “Katliam (f:3) şeklinde ifade edilmiştir. Yaşlı bireylerin COVID-19 salgınına ilişkin olarak ürettikleri metaforlar incelendiğinde, üretilen metaforların çoğunun salgının hızlı bir şekilde yayılmasıyla ve öldürücülük özelliği ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Yaşlı Bireylerin COVID-19 Hastalığına İlişkin Oluşturdukları Metaforlara İlişkin Kavramsal Kategorileri: Yaşlı bireyler tarafından COVID-19 hastalığına ilişkin üretilmiş olan 41 farklı metafor değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonrasında benzer özelliklere işaret eden metaforlar tekrardan incelenerek kategorize edilmiştir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin COVID-19’a yönelik üretmiş oldukları metaforlar sırasıyla “Sağlıklı Yaşamı Tehdit Eden Olumsuz Unsur ile İlişkilendirme”, “Savaş Unsuru ile İlişkilendirme”, “Spiritüel Bakış Algısı ile İlişkilendirme”, “Diğer Hastalıklar ile İlişkilendirme”, “COVID-19 Belirtileri ile İlişkilendirme” “Doğa Olayları ile İlişkilendirme”, “Öğreticilik ve Eğitim ile İlişkilendirme” ve “Diğer Canlılar ile İlişkilendirme” olmak üzere toplam 8 kategori altında gruplandırılarak kategorize edilmiştir. Yaşlı bireylerin COVID-19 salgınına yönelik oluşturdukları metaforlara ilişkin kavramsal kategoriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Yaşlı Bireylerin COVID-19 Hastalığına İlişkin Oluşturdukları Metaforlara İlişkin Kavramsal Kategoriler

Metafor Kategorisi	Metaforlar	Yaşlı Birey		Metafor	
		(f)	(%)	(f)	(%)
Sağlıklı Yaşamı Tehdit Eden Olumsuz Unsur ile İlişkilendirme	Mikrop (8), Ölüm (7), Şeytan (4), Zehir (4), Hapislik (4), Karanlık (1), İflas (1), Yangın (1), Hırsız (1), Miknatıslı Virüs (1), Kabus (1), Hastalık Taşıyan Gezgin (1), Körlük (1)	35	33	13	31,7
Savaş Unsuru ile İlişkilendirme	Görünmeyen Düşman (5), Silah (4), Ölüm Makinesi (4), İstila (3), Bomba (3), Katliam (3), Biyolojik Terörist (1), Yok Edici (1), İnsan Kapanı (1), Komutan (1)	26	24,5	10	24,4
Spiritüel Bakış Algısı ile İlişkilendirme	Ceza (5), Sınanma/Ecel sınavı (4), Kıyamet (4), Arınma (1)	14	13,2	4	9,8
Diğer Hastalıklar ile İlişkilendirme	Öldürücü Grip (4), Cüzzam (3), Verem (2), Kanser (1), Veba (1)	11	10,4	5	12,2
COVID-19 Belirtileri ile İlişkilendirme	Boğulma (5), Öksürük (4)	9	8,5	2	4,9
Doğa Olayları ile İlişkilendirme	Afet (3), Fırtına (1), Çığ Düşmesi (1)	5	4,7	3	7,3
Öğreticilik ve Eğitim ile İlişkilendirme	Öğretmen (3), Disiplin Cezası (1)	4	3,8	2	4,9
Diğer Canlılar ile İlişkilendirme	Uçan Akrep (1), Tehlikeli Diken (1)	2	1,9	2	4,9
Toplam		106	100	41	100

Tablo 2’de COVID-19’a ilişkin ifade edilen metafor kategorileri, kategorilerde yer alan metafor ve katılımcı sayıları yer almaktadır. Aşağıda yaşlı bireyler tarafından COVID-19 hastalığına ilişkin ifade edilen ilgili metaforlar ve metafor örnekleri ile birlikte kategoriler yer almaktadır.

Kategori 1: Sağlıklı Yaşamı Tehdit Eden Olumsuz Unsur ile İlişkilendirme: COVID-19'a ilişkin oluşturulan ifadelerin yer aldığı bu kategoride 35 (%33) katılımcı tarafından toplam 13 (%31,7) metafor üretilmiştir. Üretilen metaforlar; Mikrop (f:8), Ölüm (f:7), Şeytan (f:4), Zehir (f:4), Hapislik (f:4), Karanlık (f:1), İflas (f:1), Yangın (f:1), Hırsız (f:1), Mıknatıslı Virüs (f:1), Kabus (f:1), Hastalık Taşıyan Gezgin (f:1) ve Körlük (f:1) şeklinde sıralanmaktadır. Bu kategoride COVID-19 hastalığına ilişkin oluşturulan metaforlara ait örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“COVID-19 **mikrop** gibidir. Çünkü aynı mikroplar gibi insanları hayvanları hasta ediyor. Mikrop gibi zarar veriyor” (G9)

“COVID-19 **ölüm** gibidir. Çünkü dediklerine göre ölmekten farkı yok ya öldürüyor ya ölmekten beter ediyor” (G21)

“COVID-19 **şeytan** gibidir. Çünkü bir nevi şeytan gibi görünmeden insanın iliklerine kadar girip şeytan gibi zarar veriyor” (G82)

“COVID-19 **zehir** gibidir. Çünkü zehir içmişten beter ediyor adamı Aynı zehir bir farkı yok... Öldürüyor” (G104)

“COVID-19 **hapislik** gibidir. Çünkü bu lanet şey çıktığından beri hapislik yaşıyoruz. Hasta olan hastane de olmayan evde hapis. Hapislik gibi yani bir farkı yok” (G13)

“COVID-19 **karanlık** gibidir. Çünkü karanlık gibi ne olduğu belli değil... Bilmiyoruz ne olduğunu. Doktorlar bile kesin şu şöyledir diyemiyor hala...” (G78)

“COVID-19 **iflas** gibidir. Çünkü aynı iflas eden iş yeri ya da esnaf gibi vücudun iflas ediyor diyorlar. Tüm vücudu tüketiyormuş” (G32)

“COVID-19 **yangın** gibidir. Çünkü bu hastalık girdiği evi ya da insanı aynı yangın misali yakıyor, yok ediyor” (G69)

“COVID-19 **hırsız** gibidir. Çünkü aynı hırsız gibi insana gizlice girip hayatını çalıyor ” (G50)

“COVID-19 **mıknatıslı virüs** gibidir. Çünkü bulduğu her şeye mıknatıs gibi yapışan bir virüs” (G44)

“COVID-19 **kabus** gibidir. Çünkü kabus gibi insanlara ecel terleri döktürüyor. Korkutuyor...” (G30)

“COVID-19 **hastalık taşıyan gezgin** gibidir. Çünkü gezginler öyledir dağ taş demeden gezer. Bu virüs de öyle. ‘O ülke senin bu ülke benim’ demiyor. Geziyor milleti kırıp dökerek ” (G57)

“COVID-19 **körlük** gibidir. Çünkü nasıl ki kör olduğunda önünü göremezsin bir sonraki adımında neye çarpacağımı kestiremezsin bu virüste öyle işte. Hem göremiyorsun hem de ne olacağını kestiremiyorsun. Kör olmuş gibi bekliyoruz” (G3)

Kategori 2: Savaş Unsuru ile İlişkilendirme: COVID-19 Hastalığına ilişkin oluşturulan ifadelerin yer aldığı bu kategoride 26 (%24,5) katılımcı tarafından toplam 10 (%24,4) metafor üretilmiştir. Üretilen metaforlar; Görünmeyen Düşman (f:5), Silah (f:4), Ölüm Makinesi (f:4), İstila (f:3), Bomba (f:3), Katliam (f:3), Biyolojik Terörist (f:1), Yok Edici (f:1), İnsan Kapanı (f:1) ve Komutan (f:1) şeklinde sıralanmaktadır. Bu kategorideki metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“COVID-19 **görünmeyen düşman** gibidir. Çünkü COVID-19 da tıpkı görünmeyen düşman misali nereden geleceği kimden bulaşacağı belli olmayan tehlike” (G28)

“COVID-19 **silah** gibidir. Çünkü silahta insanı ya öldürür ya sakat bırakır sonuçta mutlaka bir zarar verir” (G13)

“COVID-19 **ölüm makinesi** gibidir. Çünkü ölüm makinesi gibi insanları hızlı hızlı öldürmeye komutlanmış sanki...” (G7)

“COVID-19 **istila** gibidir. Çünkü istila da aynı COVID-19 gibi bir yeri istila etmek yerle bir etmek ele geçirmek anlamına geliyor. Bu virüs istilaya benziyor” (G54)

“COVID-19 **bomba** gibidir. Çünkü bomba patladığı yeri yok eder” (G84)

“COVID-19 **katliam** gibidir. Çünkü katliamda toplu insan ölümleri olur” (G12)

“COVID-19 **biyolojik terörist** gibidir. Çünkü terör sadece silahlı insanla olmaz bu virüste bir nevi laboratuvarında hazırlanmış terörist” (G24)

“COVID-19 **yok edici** gibidir. Çünkü yok edici de önüne geleni ayırt etmeden yok eder adam seçmez” (G67)

“COVID-19 **insan kapanı** gibidir. Çünkü insanı tuzağa düşürmek için kurulan kapan misali yakalanan kaçamıyor, kurtulamıyor” (G2)

“COVID-19 **komutan** gibidir. Çünkü komutan nasıl emir verirse komut ettiği askerler o emre uyar. COVID-19’ da bütün dünyaya komutanlık ediyor, bizi yönetiyor” (G91)

Kategori 3: Spiritüel Bakış Algısı ile İlişkilendirme: COVID-19 Hastalığına ilişkin oluşturulan ifadelerin yer aldığı bu kategoride 14 (%13,2) katılımcı tarafından toplam 4 (%9,8) metafor üretilmiştir. Üretilen metaforlar; Ceza (f:5), Sınanma/Ecel sınavı (f:4), Kıyamet (f:4), Arınma (f:1) şeklinde sıralanmaktadır. Bu kategorideki COVID-19 Hastalığına ilişkin metafor örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir:

“COVID-19 **ceza** gibidir. Çünkü ceza da Hak yolundan çıkan kullarına Rabbim’in verdiği Hak’tır. Bu virüs yolunu şaşırmiş insanlara ceza” (G1)

“COVID-19 **sınanma** gibidir. Çünkü sınanma bu dünyadaki insanların ecel sınavı yani tam da böyle sınıyor insanın iman gücünü” (G29)

“COVID-19 **kıyamet** gibidir. Çünkü dünyanın sonu gelmiştir ve bütün ruhların mahşerde toplanıp hesap verme zamanıdır” (G86)

“COVID-19 **arınma** gibidir. Çünkü arınma temizlenmek, tüm kötü alışkanlıkları ve günahı bırakmaktır. Bu hastalık tüm dünyayı arındırıyor kah öldürerek kah günahlardan uzak tutarak” (G10)

Kategori 4: Diğer Hastalıklar ile İlişkilendirme: Bu kategoride 11 (%10,4) katılımcı tarafından toplam 5 (12,2) metafor üretilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; Öldürücü Grip (f:4), Cüzzam (f:3), Verem (f:2), Kanser (f:1), Veba (f:1) şeklinde belirlenmiştir. COVID-19 Hastalığına ilişkin bu kategoride oluşturulan metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“COVID-19 **öldürücü grip** gibidir. Çünkü öldürücü grip de hapşırık aksırık ile insanlardan bulaşır basit başlar ama ölüme götürür” (G81)

“COVID-19 **cüzzam** gibidir. Çünkü cüzzam da dokunma ile bulaşır ve cüzzamlı insandan da herkes uzak durur...” (G96)

“COVID-19 **verem** gibidir. Çünkü verem de aynı havayı soluduğun insana geçer. Bulaşıcıdır” (G47)

“COVID-19 **kanser** gibidir. Çünkü kanser de öldürücü ya da süründüren kötü hastalıktır” (G8)

“COVID-19 **veba** gibidir. Çünkü veba insanları ve hayvanları kırıp geçiren tehlikeli, öldürücü bir salgındır” (G53)

Kategori 5: COVID-19 Belirtileri ile İlişkilendirme: Bu kategoride 9 (%8,5) katılımcı tarafından toplam 2 (%4,9) metafor üretilmiştir. Üretilen metaforlar; Boğulma (f:5), Öksürük (f:4) şeklinde belirlenmiştir. Bu

kategori altında katılımcıların belirtmiş oldukları metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıdaki gibidir:

“COVID-19 **boğulma** gibidir. Çünkü boğulan canlı nefes alamaz can çekiştir, çırpınır durur nefes için...” (G35)

“COVID-19 **öksürük** gibidir. Çünkü öksürük sırasında ciğerlerin ağzına gelir gibi olur, ne konuşabilirsin, ne nefes alabilirsin... Ta ki bitene kadar” (G72)

Kategori 6: Doğa Olayları ile İlişkilendirme: Bu kategoride 5 (% 4,7) katılımcı tarafından toplam 3 (7,3) metafor üretilmiştir. Bu metaforlar sırasıyla; Afet (f:3), Fırtına (f:1), Çığ Düşmesi (f:1) şeklinde belirlenmiştir. Bu kategori altında katılımcıların belirtmiş oldukları metaforlara ilişkin doğrudan alıntı örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“COVID-19 **afet** gibidir. Çünkü afetlerde tüm dünyayı yerle bir eder” (G70)

“COVID-19 **fırtına** gibidir. Çünkü fırtınadan kaçış mümkün değildir” (G4)

“COVID-19 **çığ düşmesi** gibidir. Çünkü çığ düştüğünde apansız yakalanır, altında ezilirsin. Çıkamazsın. Kurtuluşun zor olur ” (G58)

Kategori 7: Öğreticilik ve Eğitim ile İlişkilendirme: Bu kategoride 4 (%3,8) katılımcı tarafından toplam 2 (4,9) metafor üretilmiştir. Bu metaforlar; Öğretmen (f:3), Disiplin Cezası (f:1) şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların bu kategori altında belirtmiş oldukları metaforlara ilişkin doğrudan alıntı örnek cümleleri aşağıdaki gibidir:

“COVID-19 **öğretmen** gibidir. Çünkü öğretmen öğretici, eğitici, terbiye edicidir. Yol göstericidir” (G106)

“COVID-19 **disiplin cezası** gibidir. Çünkü disiplin cezası söz dinlemeyen yaramazlara verilir” (G63)

Kategori 8: Diğer Canlılar ile İlişkilendirme: COVID-19 Hastalığına ilişkin oluşturulan ifadelerin yer aldığı bu kategoride 2 (%1,9) katılımcı tarafından toplam 2 (%4,9) metafor üretilmiştir. Üretilen metaforlar; Uçan Akrep (f:1), Tehlikeli Diken (f:1) şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların bu kategori altında belirtmiş oldukları metaforlara ilişkin örnek ifadeler aşağıdaki gibidir:

“COVID-19 **uçan akrep** gibidir. Çünkü akrebin uçanı olsaydı tıpkı bu virüs gibi ansızın içimize kadar girip bize zarar verirdi” (G42)

“COVID-19 *tehlikeli diken* gibidir. Çünkü dikenin tehlikeli olanı battığı anda insana zarar verir, can yakar ve yapışır insana çıkarmak zordur” (G105)

Yaşlı Bireylerin Kronik Hasta Olma Durumuna Göre Oluşturdukları COVID-19 Metaforlarına İlişkin Bulgular

Yaşlı bireylerin kronik hasta olma değişkenine göre COVID-19 hastalığına ilişkin oluşturdukları metafor ve kavramsal kategorilerin dağılımları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Yaşlı Bireylerin Kronik Hasta Olma Durumuna Göre Oluşturdukları COVID-19 Metaforları ve Kavramsal Kategorileri

Kategoriler	Metaforlar	Metafor		Kronik Hastalığı Olan Katılımcı		Kronik Hastalığı Olmayan Katılımcı		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
Sağlıklı Yaşamı Tehdit Eden Olumsuz Unsur ile İlişkilendirme	Mikrop (8), Ölüm (7), Şeytan (4), Zehir (4), Hapislik (4), Karanlık (1), İflas (1), Yangın (1), Hırsız (1), Miknatıslı Virüs (1), Kabus (1), Hastalık Taşıyan Gezgin (1), Körlük (1)	13	31,7	24	31,2	11	37,9	35	33
Savaş Unsuru ile İlişkilendirme	Görünmeyen Düşman (5), Silah (4), Ölüm Makinesi (4), İstila (3), Bomba (3), Katliam (3), Biyolojik Terörist (1), Yok Edici (1), İnsan Kapanı (1), Komutan (1)	10	24,4	17	22,1	9	31	26	24,5
Spiritüel Bakış Algısı ile İlişkilendirme	Ceza (5), Sınanma/Ecel sınavı (4), Kıyamet (4), Arınma (1)	4	9,8	10	13	4	13,8	14	13,2
Diğer Hastalıklar ile İlişkilendirme	Öldürücü Grip (4), Cüzzam (3), Verem (2), Kanser (1), Veba (1)	5	12,2	9	11,7	2	6,9	11	10,4
COVID-19 Belirtileri ile İlişkilendirme	Boğulma (5), Öksürük (4)	2	4,9	7	9,1	2	6,9	9	8,5
Doğa Olayları ile İlişkilendirme	Afet (3), Fırtına (1), Çığ Düşmesi (1)	3	7,3	5	6,5	-	-	5	4,7
Öğreticilik ve Eğitim ile İlişkilendirme	Öğretmen (3), Disiplin Cezası (1)	2	4,9	4	5,2	-	-	4	3,8
Diğer Canlılar ile İlişkilendirme	Uçan Akrep (1), Tehlikeli Diken (1)	2	4,9	1	1,3	1	3,4	2	1,9
Toplam		41	100	77	100	29	100	106	100

Tablo 3'e göre COVID-19 hastalığı metaforlarında ilgili kategorilerde yer alan yaşlı bireylerin kronik hasta olma değişkenine göre dağılımına bakıldığında kronik hastalığı olan ve olmayan katılımcıların ilk sıralarda yer alan kategoriler arasında fark bulunmamaktadır. Bu kategoriler sırasıyla; *sağlıklı yaşamı tehdit eden olumsuz unsur ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan%31,2 ve kronik hastalığı olmayan %37,9), *savaş unsuru ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan%22,1 ve kronik hastalığı olmayan %31), *spiritüel bakış algısı ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan %13 ve kronik hastalığı olmayan %13,8), *diğer hastalıklar ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan % 11,7 ve kronik hastalığı olmayan %6,9) *ve COVID-19 belirtileri ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan %9,1 ve kronik hastalığı olmayan %6,9) kategorileridir. Diğer kategorilerde farklılıkların yer aldığı *doğa olayları ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan %6,5) ve *öğreticilik ve eğitim ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan %5,2) kategorilerinde ise kronik hastalığı olmayan yaşlı bireylerin ifade ettikleri metafor bulunmamaktadır. Son olarak *diğer canlılar ile ilişkilendirme* (kronik hastalığı olan % 1,3 ve kronik hastalığı olmayan %3,4) kategorisinde ifade edilen metaforlar, benzer olarak kronik hastalığı olan ve olmayan katılımcılarda son sırada yer almaktadır.

Tartışma

Pandemi sürecinde yaşlı bireylerin COVID-19 kavramına ilişkin risk algılarını ve hastalığın anlamını belirlemek morbidite ve mortalite açısından önemli bir psikososyal hedefi oluşturmaktadır. Bu araştırma sonuçları dezavantajlı grup olarak nitelendirilen yaşlı bireylerin pandemi ile mücadeleyi nasıl algıladıkları, nasıl yönettikleri ve uyum süreçleri hakkında ipuçları vermektedir. Yaşlı bireylerin "COVID-19" kavramına ilişkin ürettikleri 41 farklı metafor belirlenmiştir. Araştırmada yer alan 106 katılımcının (%85,5) COVID-19 kavramına ilişkin algılarını metafor yoluyla açıklayabildikleri belirlenmiştir. Katılımcıların ürettikleri COVID-19 metaforları öncelikli olarak algıları ve nedenlerine göre 8 ana temada kategorize edilmiş ve sonra kronik hastalığa sahip olma değişkenine göre karşılaştırması yapılmıştır.

Yaşlı bireylerin en sık tanımladıkları (ikiden fazla tanımlanan) COVID-19 metaforları sırasıyla; mikrop, ölüm, görünmeyen düşman,

ceza, boğulma, sınanma/ecel sınavı, öksürük, kıyamet, öldürücü grip, silah, ölüm makinesi, şeytan, zehir, hapislik, öğretmen, istila, cüzzam, bomba, afet, katliam şeklindedir. Yaşlı bireylerin en az kullandıkları COVID-19 metaforları ise; verem, karanlık, biyolojik terörist, uçan akrep, iflas, yangın, tehlikeli diken, hırsız, fırtına, kanser, yok edici, çığ düşmesi, insan kapanı, miknatıslı virüs, körlük, komutan, veba, gezgin, kabus, arınma ve disiplin cezası'dır.

Yaşlı bireylerin kronik hasta olma değişkenine göre ürettikleri metafor kategorileri ele alındığında frekans sıklıklarına göre ilk sıralarda yer alan; *sağlıklı yaşamı tehdit eden olumsuz unsur ile ilişkilendirme*, *savaş unsuru ile ilişkilendirme*, *spiritüel bakış algısı ile ilişkilendirme*, *diğer hastalıklar ile ilişkilendirme ve COVID-19 belirtileri ile ilişkilendirme* kategorileri benzer olarak belirlenmiştir. Diğer *doğa olayları ile ilişkilendirme* ve *öğreticilik ve eğitim ile ilişkilendirme* kategorilerinde ise farklı olarak kronik hastalığı olmayan yaşlı bireylerin ürettikleri metafor bulunmamaktadır. Ancak kronik hastalığı olan ve olmayan yaşlı bireylerde benzer olarak son sırada yer alan *diğer canlılar ile ilişkilendirme* kategorisi belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre en sık tanımlanan "sağlıklı yaşamı tehdit eden olumsuz unsur ile ilişkilendirme" kategorisinde; mikrop, ölüm, şeytan, zehir, hapislik, karanlık, iflas, yangın, hırsız, miknatıslı virüs, kabus, hastalık taşıyan gezgin ve körlük metaforları yer almaktadır. Bu kategoride üretilen metaforların gerekçeleri incelendiğinde COVID-19'un insan yaşamını ciddi anlamda tehdit eden veya sonlandıran nitelikte algılandığı belirlenmiştir. Yaşlı bireylerin zihinlerinde COVID-19 ile özdeşleştirdikleri algıların oluşumunda, medya gündeminden düşmeyen artan vaka ve ölüm haberlerinde yüksek riskli grup olarak nitelendirilen 65 yaş ve üstü bireylere yapılan atıfların etkili olduğu düşünülmektedir. Ölümle sonuçlanan COVID-19 olgularını çoğunlukla yaşlı nüfusun oluşturmaları ve tıbbi komorbiditesi olan bireylerde sürecin öldürücü olması araştırma sonuçlarının yorumlanmasında gerekçe oluşturmaktadır. Zira araştırma katılımcılarının tamamını yaşlı nüfus ve 77'sini (%72,6) kronik hastalığı olan bireyler oluşturmaktadır. Ayrıca pandemi sürecinde "yaşlılar için riskli" vurgusu küresel ve toplumsal söylemlerde "tehlikeli yaşlı" şeklindeki algı ile yer değiştirmiştir. Tüm

bu faktörlerin yaşlı bireylerin COVID-19 algılarının oluşumunda etkili olduğu düşünülmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalarda yaşlı nüfusun damgalanmasına dönüşen bu durumun, yaşlı nüfus üzerinde bırakacağı etkilerin en az pandemi kadar yıkıcı olacağı öngörülmektedir (Türk, 2020; Previtali vd., 2020). Yaşlı bireylerin COVID-19'un potansiyel yıkıcı etkilerinin yanında COVID-19 hastalığına yakalanma yüksek riski algılarının davranışsal olarak stres, panik, kaygı gibi problemlere neden olabileceği düşünülmektedir. Literatürde yer alan bazı tahminler ruh sağlığı nedeniyle ölümlerin COVID-19 kaynaklı ölüm ile kıyas edilebileceğini göstermektedir (Bohlken vd., 2020). Türkiye’de 65 yaş üstü bireyler ile yapılan bir anket çalışmasında (n=1.304), yapılan haber ve paylaşımların yaşlıları olumsuz etkilediği %59'luk bir oranla ortaya konulmuştur (Özdemir, 2020).

Araştırmada “savaş unsuru ile ilişkilendirme” kategorisinde üretilen metaforlar; görünmeyen düşman, silah, ölüm makinesi, istila, bomba, katliam, biyolojik terörist, yok edici, insan kapanı ve komutan şeklinde sıralanmaktadır. 17.yüzyıldan itibaren hastalık söylemlerinde geleneksel kullanımı olan savaş metaforlarının, Covid- 19 salgınında medya ve politik söylemlerdeki yaygın kullanımı dikkat çekmektedir (Isaacs and Priesz, 2020; Semino, 2021). Bu bağlamda araştırma sonuçlarının medyada ve politikacıların söylemlerinde yer alan, "bilinmeyen ve tehlikeli bir düşman" "uzun bir savaş" gibi daha çok COVID-19 ile başetme şeklindeki metafor örnekleri ile örtüştüğü belirlenmiştir (Salih Mohamed, 2021; Semino, 2021). Katılımcıların ürettikleri savaş metaforlarında daha çok COVID-19’u güçlü ve yenilmez kılan algıların yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu algı doğrultusunda kullanılan savaş metaforlarının rutin ve yoğun kullanımlarının sosyal ve kişisel refah için risk oluşturduğu ve olumsuz sonuçlara yol açabileceği düşünülmektedir. Savaş metaforlarının kaderciliği artırdığı ve insanların kendilerini sınırlayıcı davranışlarda bulunma istekliliğini azalttığı belirtilmektedir (Semino, 2021). Zira salgın hastalıklarda savaş metaforlarının kullanım tehlikesine dikkat çeken araştırmalar savaş metaforunun önyargısı, şiddet eğilimi, bedeni bir savaş alanı olarak görmesi, kaybetme ve yenilgi olasılığı eleştirilmektedir (Flusberg vd., 2018; Salih Mohamed, 2021).

Araştırmada “spiritüel bakış algısı ile ilişkilendirme” kategorisinde ceza, sınanma/ecel sınavı, kıyamet, arınma metaforları yer almaktadır. Yaşlı bireyler tarafından COVID-19’un dini ve ruhani olarak algılandığı ve değerlendirildiği görülmektedir. İnsanoğlu, ilk çağlarda salgın hastalıkların nedenini anlayamadığı için salgın hastalıkları ve salgından kaynaklı ölümleri Tanrı cezası veya kötü ruhlar olarak algılamıştır. Bu felaketlerin önlenmesi için tapınaklarda tanrılarına dua etme ve kurbanlar verme ile önlem almaya çalışmışlardır (Yumul, 2021). Hatta ortaçağda Avrupa’da Tanrı gazabı olarak değerlendirilen Kara Veba hastalığı günahkârlara ceza olarak kabul edilmiştir. Bazı inanışlarda hastalıkları önlemenin yani beden ve ruhun arınması için çekilen acının önüne geçilmesinin Tanrı’ya karşı gelmekle aynı manaya geldiği vurgulanmıştır. O dönemde günahkâr olarak kabul ettikleri veba hastalarına “Flagellant” denen kırbaççılar tarafından toplum içinde fiziksel cezaların uygulandığı bilinmektedir (Tapısız and Altınbaş, 2020). Halbuki günümüzde salgınların nedeni çoğunlukla ekosistemi rahatsız eden doğa olayları ve insan faaliyetlerine patojenlerin gösterdikleri tepkiler olarak kabul edilmektedir (Platto vd., 2021). Ancak yaşlı bireylerin bazılarında salgının nedeni olarak Tanrı tarafından gönderilen bir ceza, sınav, arınma algısının yer aldığı belirlenmiştir. Yaşlı bireylerin COVID-19 salgınına Tanrı’nın takdiri olarak algılamaları tevekkülü doğururken, kaçış ve korunmanın mümkün olmadığı algısını da beraberinde getirebilmektedir. Bu bakış açısı yaşlı bireylerin korunma tedbirlerini ve salgınla mücadeleyi bırakmalarına sebep olabilecek riski taşımaktadır.

Araştırmada “diğer hastalıklar ile ilişkilendirme” kategorisinde öldürücü grip, cüzzam, verem, kanser, veba metaforları yer almaktadır. Bu sonuçlar, asırlarca birçok medeniyet tarafından varoluşsal bir tehdit olarak görülmüş salgın ve amansız hastalıkların, kendilerini hatırlattığı ve metaforlarda yerini aldığını göstermektedir. Literatürde amansız hastalık söyleminde kullanılan verem ve kanser gibi hastalık tabularının sağlığı olumsuz etkilediği belirtilmektedir (Aykutalp, 2021; Craig, 2020; Güven, 2016; MacLeod, 2021). Arı ve Arslan (2020) ortaokul öğrencilerinin COVID-19 kavramına ilişkin metafor çalışmalarında “diğer hastalıklar ile ilişki” kategorisinde; grip, sars, bronşit, sigara, mers, gıcık şeklinde metaforlar elde etmişlerdir. Araştırmamız ile aynı

kategoride farklı metaforların üretilmesi, ortaokul öğrencileri ve yaşlı bireylerin COVID-19 algılarının farklılığına işaret etmektedir. Ortaokul öğrencilerinin dile getirdikleri diğer hastalıklar ile ilişkilendirmede çaresiz bir hastalık algısının şekillenmediği, yaşlı bireylerin ise COVID-19 algısında çaresizlik ve tedavi edilemez algıları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada “COVID-19 belirtileri ile ilişkilendirme” kategorisinde boğulma ve öksürük metaforları yer almaktadır. Literatürde tıbbi kayıtlara dayanarak COVID-19 klinik semptomlarına yönelik yapılan araştırmalarda, bu salgının olgu bildirimlerinde en sık; ateş, kuru öksürük, bulantı-kusma, yorgunluk gibi yakınmaların olduğu belirtilmektedir.(Fu vd., 2020; Guan vd. 2020) Yaşlı bireylerin bu kategorideki metafor algılarını, COVID-19 medya ve kamu spotu haber görüntüleri ile özdeşleştirmiş olabilecekleri düşünülmektedir. Nitekim Yeşilyurt (2021), COVID-19 kamu spotlarını ele aldığı araştırmasında, hijyen kurallarına uyumun yanında farkındalık ve genel bilgilendirme amaçlı yapılan ateş, öksürük, nefes darlığı, zatürre ve böbrek yetmezliği yaşayan COVID-19 olgularına sıklıkla yer verildiğini belirtmektedir. Araştırma katılımcılarının ürettikleri bu metaforlarda yapılan kamu spotlarının etkili olduğu ve tedbirli davranmalarına sebep olabilecek algıların oluştuğu düşünülmektedir.

Araştırmada kronik hastalığı bulunmayan yaşlı bireylerin “doğa olayları ile ilişkilendirme” ve “öğreticilik ve eğitim ile ilişkilendirme” kategorilerinde metafor üretmedikleri görülmektedir. Kronik hastalığı olan yaşlı bireyler ise doğa olayları ile ilişkilendirme kategorisinde; afet, fırtına ve çığ düşmesi metaforlarını, öğreticilik ve eğitim ile ilişkilendirme kategorisinde ise; öğretmen ve disiplin cezası metaforlarını oluşturmuştur.

Saatçi ve Murat (2020) üniversite öğrencileri ile yaptıkları COVID-19 metafor çalışmasında, bizim araştırma sonuçlarımız ile kısmen örtüşen doğa olayları ile ilgili kategoride; şimşek, Çanakkale'nin havası, sel, afet, yabani, ateş ve deprem metaforlarını elde etmiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin bu kategoride oluşturduğu metafor gerekçeleri ile bizim araştırmamızda yer alan yaşlı bireylerin metafor gerekçeleri benzerlik göstermektedir. Her iki araştırma katılımcıları da doğa olayları ile ilgili

metaforların nedeni olarak COVID-19'un tıpkı doğa olayları gibi plansız aniden gelişmesi ve hızlı bir şekilde dünyaya yayılmasını göstermiştir.

Araştırmada kronik hastalığı olan katılımcıların öğreticilik ve eğitim kategorisinde yer alan metaforların nedenleri incelendiğinde, kronik hastalık yönetimlerine paralel olarak salgını insanlara yol gösterici disipline edici bir eğitim olarak algıladıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde katılımcıların COVID-19 kavramına ilişkin bu algılarının kronik hastalık ve salgın yönetiminde olumlu etki yaratabileceği söylenebilir. Saatçi ve Murat (2020) yaptıkları COVID-19 metafor çalışmasında ise eğitim ile ilgili kategoride; bilinmeyen bir problem ve okul metaforlarını elde etmiştir. Üniversite öğrencilerinin oluşturdukları metafor nedenleri bizim çalışma sonuçlarımızdan farklı olarak hiç bitmeyecek bir süreç olarak okul ve bilinmeyen problem olarak COVID-19 algıları belirtilmiştir.

Araştırmada “diğer canlılar ile ilişkilendirme” kategorisinde; COVID-19'un zarar verici özelliği ile özdeşleştirilen uçan akrep ve tehlikeli diken metaforları yer almaktadır. Dönmez ve Gürbüz (2020) üniversite öğrencilerinin COVID-19'a yönelik algılarını inceledikleri çalışmalarında; sağlık, yaşam alanı, doğa, hayat, yuva, korku, dünya, kuş, yaşam, okul, acı, ekonomi, alışveriş, çevre, deniz, endişe, huzursuzluk, psikolojinin bozulması, toplum, umutsuzluk, eğitim, iletişim şeklinde metaforlar elde etmişlerdir. Bu metaforlardan diğer canlılar ile ilişkilendirme niteliği taşıyan kuş metaforu dikkat çekmekle birlikte, çalışma sonuçlarımız ile örtüşmemektedir.

Araştırmanın bulguları ışığında yaşlı bireylerin COVID-19 kavramına ilişkin ürettikleri metaforların, COVID-19 hastalığına karşı verilecek mücadele hakkında açıklayıcı ve yön verici olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşlı bireylerin COVID-19'a ilişkin algılarının tehdit edici ve cesaret kırıcı şekilde olumsuz olduğu belirlenmiştir. Yaşlı bireylerin zihinlerinde oluşan bu algılar salgından korunmaları ya da pozitif olgu durumunda mücadele etmeleri konusunda engelleyici nitelik taşıyabilmektedir. Nitekim Daoust'un (2020) 27 farklı ülkede yaşlı bireylerin COVID-19'a tepkilerini ortaya koyduğu araştırması bu görüşü destekler niteliktedir (Daoust, 2020). Araştırmasında toplu taşıma ve sosyal etkinliklerden kaçınan yaşlı bireylerin, kendi kendine izolasyon ve tecrit açısından duyarlı olmadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca Daoust, yaşlı bireylerin

önleyici tedbirlere uyum açısından, örneğin yüz maskesi takmak konusunda disiplinli olmadıklarını vurgulamıştır (Daoust 2020).

Sonuç

Sonuç olarak araştırma sonuçlarında yaşlı bireylerin COVID-19 kavramına ilişkin; sağlık ve yaşam alanlarına özgü olumsuz etkiler yaratan, korku ve kaygının hakim olduğu algılar yer almaktadır. Katılımcıların üzerindeki bu etkilerin ve buna uyarlanabilen yanıt verme yeteneklerinin, sahip oldukları sosyokültürel kaynaklar tarafından şekillendirildiği düşünülmektedir. Bu araştırma sonuçlarında yaşlı bireylerin COVID-19 hastalığını anlama ve yorumlama konusunda bilgi akışını sağlayan medya ve kamu spotlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle COVID-19 hastalığının doğru algılanması ve salgının daha iyi kontrol edilmesine yönelik halka güncel, zamanında, doğru, şeffaf, kısa, basit ve anlaşılır şekilde bilgi sağlamak hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla COVID-19 salgını ile ilgili resmi ve güvenilir bilgiler sunan erişilebilir platformların kritik öneme sahip olduğu gözetilmelidir.

Ayrıca geçmişten geleceğe uzanan salgın hastalıkların gelecekte de yaşanacak olması muhtemeldir. Bu gerçek doğrultusunda küresel düzeyde kriz durumlarında hali hazırda karşılık verecek sağlık alt yapıları, sosyal politika oluşumları ve stratejileri geliştirilmelidir. Zira COVID-19 salgını, küresel sağlık otoriteleri dahil tüm dünya devletlerinin hazırlıksızlığı ve yetersizliğini gözler önüne sermiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**COVID-19 Metaphors: A Qualitative Study in
Elderly Individuals in COVID-19 Pandemia**

*

Mehtap Pekesen– Şengül Akdeniz
Akdeniz University

Although the COVID-19 disease can be seen in all age groups, the elderly population has drawn attention to the elderly population as the first cases resulting in death. The COVID-19 pandemic, which threatens the whole world and humanity physically, spiritually, and socially, still continues. While the fight against the pandemic continues globally, the fact that all this is caused by a virus has caused people to question the concept of "COVID-19". In this process, different hypotheses have been developed about the virus, which is the causative agent of COVID-19 disease, which occurs with upper respiratory tract symptoms and has a high death potential. People are still trying to make sense of and understand the concept of COVID-19 in their minds to the extent of their own knowledge. It is common use to determine people's perceptions of making sense of a new concept through metaphor. The subject of this research is to question the perceptions of the elderly individuals, who are described as the disadvantaged group in the pandemic process, regarding the concept of COVID-19.

The research was conducted in order to determine the perceptions and reasons of the concept of "COVID-19" according to the chronic disease status of elderly individuals during the COVID-19 pandemic. Determining the risk perceptions of elderly individuals regarding the COVID-19 concept constitutes an important psychosocial goal in terms of morbidity and mortality.

Within the scope of the research, metaphors were used as a tool to reveal the ideas of elderly individuals about the epidemic. This qualitative study was conducted with individuals aged 65 and over living in different regions of Turkey. A total of 124 elderly individuals with and without chronic disease were included in the study by means of easily accessible sampling, which is a purposeful sampling method. Research version obtained by telecommunication in June-July 2020. Qualitative data were collected in the form of in-depth interviews through the metaphorical perception form created by the researchers. In the study, revealing the perceptions of elderly

individuals on the concept of "COVID-19" according to their chronic illness and its reasons is like "COVID-19 ..... Because..." sentences were asked to complete. The concept of "because" was used to provide a justification or a basis for the metaphors produced by the participants in the research.

SPSS 21 package program and content analysis were used in the analysis of the research data. While analyzing the data obtained from elderly individuals within the scope of the research, primarily metaphor forms were examined and checked. Eighteen interviews, which did not provide any logical basis or justification for the metaphor and were thought to not contribute to the understanding of the perception of COVID-19 disease, were not included in the study.

It was determined that 106 participants (85.5%) in the study were able to explain their perceptions of the concept of COVID-19 through metaphor. 41 different metaphors produced by elderly individuals regarding the concept of "COVID-19" were determined. The COVID-19 metaphors produced by the participants were primarily categorized into 8 main themes according to their perceptions and reasons and then compared according to the variable of having a chronic disease.

The most frequently defined (more than two) COVID-19 metaphors by the elderly are respectively; germ, death, invisible enemy, punishment, suffocation, ordeal, cough, doomsday, lethal flu, weapon, death machine, devil, poison, prison, teacher, invasion, leprosy, bomb, disaster, massacre. The least used COVID-19 metaphors by elderly people are; tuberculosis, darkness, biological terrorist, flying scorpion, bankruptcy, fire, dangerous thorn, thief, storm, cancer, exterminator, avalanche, human trap, magnet virus, blindness, commander, plague, wanderer, nightmare, purification and disciplinary punishment' is.

Considering the metaphor categories produced by elderly individuals according to the variable of being chronically ill, the ones that rank first in terms of frequency are; The categories of associating with the negative element threatening healthy life, associating with the element of war, associating with the perception of spiritual perspective, associating with other diseases and associating with the symptoms of COVID-19 were determined to be similar. On the other hand, in the categories of associating with other natural events, teaching and associating with education, there are no metaphors produced by elderly individuals who do not have chronic diseases. However, in elderly individuals with and without chronic diseases,

the category of association with other living things, which is in the last place, was determined similarly.

These results give clues about how elderly individuals, who are regarded as disadvantaged groups, perceive and manage the pandemic and adapt to the fight against this epidemic. According to the results of the research, it is revealed that the metaphors produced by the elderly individuals regarding the concept of COVID-19 are explanatory and guiding about the fight against the COVID-19 disease. It has been determined that elderly individuals' perceptions of COVID-19 are threatening and discouragingly negative. These perceptions formed in the minds of elderly individuals can be a hindrance for them to protect themselves from the epidemic or to fight in the case of a positive case.

It is thought that the references made to individuals aged 65 and over, who are described as a high-risk group, in the news of increasing cases and deaths that do not fall on the media agenda, are effective in the formation of perceptions that elderly individuals identify with COVID-19 in their minds. The fact that the cases of COVID-19 resulting in death are mostly composed of the elderly population and that the process is lethal in individuals with medical comorbidities constitute the reason for the interpretation of the research results. Because all of the research participants are elderly population and 77 (72.6%) of them are individuals with chronic diseases. In addition, the emphasis of "risky for the elderly" during the pandemic process has been replaced by the perception of "dangerous elderly" in global and social discourses. All these factors are thought to be effective in the formation of COVID-19 perceptions of elderly individuals.

The results of this research reveal the importance of media and public service announcements that provide information flow for elderly individuals to understand and interpret the COVID-19 disease. For this reason, it is vital to provide the public with up-to-date, timely, accurate, transparent, concise, simple and understandable information for the correct detection of the COVID-19 disease and better control of the epidemic. Therefore, it should be considered that accessible platforms that provide official and reliable information about the COVID-19 outbreak are of critical importance.

In addition, it is possible that epidemic diseases from the past to the future will also be experienced in the future. In line with this fact, health infrastructures, social policy formations and strategies should be developed

to respond to crisis situations at the global level. Because the COVID-19 outbreak has revealed the unpreparedness and inadequacy of all world states, including global health authorities.

Kaynakça / References

- Arapoğlu, F. (2020).Sanatta konu olarak hastalık. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 82-86.
- Aykutalp, A. (2021).Geç Modern çağda gündelik hayat ve kamusal karşılaşma: COVID-19 salgınının sosyolojisi üzerine bir analiz. In: Ceylan, A.Ç., Özbay, F., Özomay, Z., Kurt, M.B. (Ed.) Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler, Cilt 1. 1.rd edn. Gece KitaplığıYayınları, Ankara, 221-236. Erişim Tarihi 03.05.2021 <https://philpapers.org/archive/AYKGMMA.pdf>.
- Bohlken, J., Schömig, F., Lemke, M.R., Pumberger, M. and Riedel-Heller, S.G. (2020) COVID-19 Pandemic: Stress experience of healthcare workers. *Psychiatr Prax*, 47(4), 190-197.
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1, 62-79.
- Craig, D. (2020). Pandemic and its metaphors: Sontag revisited in the COVID-19 era. *European Journal of Cultural Studies*, 23(6), 1025-1032. <https://doi.org/10.1177/1367549420938403>.
- Creswell, J.W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Çev. Ed.Bütün, M. ve Demir, S.B. 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Daoust, J.F. (2020). Elderly people and responses to COVID-19 in 27 Countries. *PloS one*, 15(7): e0235590. <https://doi.org/10.1371/journal.pone>.
- D'cruz, M. ve Banerjee, D. (2020). 'An invisible human rights crisis': The marginalization of older adults during the COVID-19 pandemic–An advocacy review. *Psychiatry research*, 292, 113-369 <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113369>.
- Dönmez, İ. ve Gürbüz, S. (2020) Üniversite öğrencilerinin COVID-19 virüsü hakkında bilişsel yapılarının belirlenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2159-2172.
- Flusberg, S.J., Matlock, T., Thibodeau, P.H. (2018). War metaphors in public discourse. *Metaphor and Symbol*, 33(1), 1-18.

- Fu, L., Wang, B., Yuan, T., Chen, X., Ao, Y., Fitzpatrick, T. and Zou, H. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 (COVID-19) in China: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Infection*, 80(6), 656-665.
- Guan, W.J., Ni, Z.Y., Hu, Y., Liang, W.H., Ou, C.Q., He, J.X and Zhong, N.S. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. *New England journal of medicine*, 382(18), 1708-1720.
- Güven, D.Ç. (2016). Dünya edebiyatında "Amansız Hastalık" söylemi--Sontag, Karatani Ve Dumas Fils Örneklerinde. *Electronic Turkish Studies*, 11(4).
- Isaacs, D. ve Priesz, M.A, (2020). Covid-19 and the metaphor of war. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 57(2021), 6-8.
- Kılcan, B. (2017). *Metafor ve eğitimde metaforik çalışmalar için bir uygulama rehberi*. Ankara: Pegem Akademi.
- MacLeod, N. (2021). COVID-19 metaphors. *Critical Inquiry*, 47(2), 49-51.
- Miles, M.B. ve Huberman AM (2016). *Nitel veri analizi*. Çev. Ed. Akbaba Altun, S. ve Ersoy, A. Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, M. (2020) Yaşlılık algısının koronavirüs salgını sürecindeki kültürel değişimi. *Milli Folklor*, 16(127), 46-58.
- Platto, S., Wang, Y., Zhou, J. ve Carafoli, E. (2021). History of the COVID-19 pandemic: Origin, explosion, worldwide spreading. *Biochemical and biophysical research communications*, 538, 14-23.
- Previtali, F., Allen, L.D. ve Varlamova, M. (2020). Not Only Virus Spread: The Diffusion of Ageism during the Outbreak of COVID-19. *Journal of Aging & Social Policy* 32(4-5), 506-514.
- Saatçı, G.,Murat, A.K.S.U. (2020). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin koronavirüs algularını metafor yolu ile tespit etmeye yönelik bir araştırma. *Journal Of Awareness*, 5(4), 617-630.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2021). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi. 23 Eylül 2021 tarihinde, https://Covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf adresinden erişildi.
- Salih Mohamed. H.A. (2021). COVID-19 Pandemisi haberlerinde savaş metaforu kullanımının eleştirel analizi. *HABITUS Toplum Bilim Dergisi*, 2(2), 33-53.
- Semino, E. (2021). Not Soldiers but Fire-fighters–Metaphors and COVID-19. *Health Communication*, 36(1), 50-58.
- Şahan, K. (2017) Metafor ne değildir? *Kesit Akademi Dergisi*, 3(8), 166-176.

- Tapısız, Ö.L. ve Altınbaş, S.K. (2020). Mikroorganizmalar mavi gezegende bizden çok önce vardı: Pandemiler tarihi. *Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi*, 2(2), 53-69.
- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153- 182.
- Türk, A. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Pandemisi sürecinde yaşlılara yönelik uygulamalar ve yaşlıların psiko-sosyal durumu üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Hizmet*, 35-46.
- Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(Special Issue on COVID 19), 142-153.
- WHO, (2021). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report 23 Eylül 2021 tarihinde, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports> adresinden erişildi.
- Yeşilyurt, Ö. (2021) COVID-19 Pandemi sürecinin yönetilmesinde sosyal pazarlama aracı olarak kamu spotlarının incelenmesi: İçerik analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3475 – 3505.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yumul, A. (2021)Yine bir salgın, yeni bir salgın. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 8(28), 13-31.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Pekesen, M. ve Akdeniz, Ş. (2021). COVID-19 metaforları: COVID-19 Pandemisinde yaşlı bireyler üzerine nitel bir çalışma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6394-6424. DOI: 10.26466/opus.936487.

Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakatine Etkisinde Kurum İmajı ve Müşteri Memnuniyetinin Aracı Rolü: Türkiye'deki Yüksek Hızlı Tren Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.928989

*

Burak Leblebicioğlu* - Abdulkadir Keskin**

* Dr, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: burak.leblebicioğlu@medeniyet.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5370-9265](https://orcid.org/0000-0001-5370-9265)

** Araş.Gör, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: abdulkadir.keskin@medeniyet.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4795-1028](https://orcid.org/0000-0002-4795-1028)

Öz

Güvenli, hızlı ve pratik bir ulaşım şekli olması yönüyle havayolu taşımacılığına iyi bir alternatif olan ve her geçen gün daha fazla rağbet gören yüksek hızlı tren hizmetleri, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kısa sürede önemli bir ulaşım aracı haline geldi. Yüksek hızlı tren hizmetleri hizmet sektörünün önemli bir bileşeni olarak ulaşım sektöründeki payını her geçen gün artırırken, artan rekabet ve büyüyen pazar yüksek hızlı tren hizmetlerinin hizmet kalitesi, kurum imajı, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakatinin daha fazla sorgulanmasına neden oldu. Dolayısıyla bu kavramlar arasındaki ilişki araştırmacılar ve sektör tarafından araştırmaya değer bir hale geldi. Bu doğrultuda araştırma kapsamında bahsi geçen konular arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasına yönelik toplam 203 kişiden online anket yöntemi ile veri toplandı. Toplanan veriler analize uygun olarak düzenlendikten sonra Process Analizi yöntemi kullanılarak oluşturulan modeller test edildi. Sonuç olarak yüksek hızlı tren hizmetlerindeki hizmet kalitesi, kurum imajı, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati kavramları arasındaki ilişki ortaya çıkartılarak dikkat çekici bulgulara ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Yüksek Hızlı Tren (YHT), Müşteri Sadakati, Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti, Process Analizi.

Examining the Relationship between Service Quality, Corporate Image, Customer Satisfaction and Customer Loyalty with Process Analysis: A Study on High-Speed Train Services in Turkey

*

Abstract

High-speed train services, which are a good alternative to airline transportation in terms of being a safe, fast and practical form of transportation, and which are more and more popular with each passing day, have become an important means of transportation in our country in a short time as in many countries. While high-speed train services are increasing their share in the transportation sector as an important component of the service sector, increasing competition and growing market have led to more questioning of the service quality, corporate image, customer satisfaction and customer loyalty of high-speed train services. Therefore, the relationship between these concepts has become worth researching. In this direction, data were collected from 203 people in total to reveal the relationship between the issues mentioned within the scope of the research. The collected data was tested with the Process Analysis method and the relationship between service quality, corporate image, customer satisfaction and customer loyalty concepts in high-speed train services was revealed and remarkable findings were obtained.

Key Words: *High-Speed Train, Customer Loyalty, Service Quality, Corporate Image, Customer Satisfaction, Process Analysis.*

Giriş

Ürün hizmet ve hatta memnuniyete dair birçok şeyin değiştiği günümüz dünyasında sektörel dinamikler ve pazar payları da her geçen gün değişmektedir. Örneğin hizmet sektörünün payı sürekli artmakta ve hizmet anlayışı çeşitlenmektedir. Hizmet sektörünün önemli bir kolu olan ulaşım ve lojistiğe dair sektörel büyüme de her geçen gün daha belirgin bir biçimde gözlemlenmektedir. Bu büyümeye katkı sağlayan önemli bir gelişme ise şüphesiz demiryolu ulaşımında yüksek hızlı trenlerin ortaya çıkması ve yeni bir sektörel dinamizm kazandırmasıdır.

Yüksek hızlı trenlerin ortaya çıkışı ulaşım sektöründe kayda değer bir hareketlilik kazandırmıştır. Dünyada ilk yüksek hızlı tren (YHT) yolcu hizmeti 1 Ekim 1964'te Japonya'nın Tokyo ve Osaka şehirleri arasında saatte 210 km hızla çalışan trenlerle başlamış ve günümüze ulaşana kadar sektörde önemli bir yolcu taşıma modeli haline gelmiştir. O günden beri hızlı tren ulaştırma işletmeciliği günümüzde birçok ülkede uygulanan bir ulaşım metodudur (Givoni, 2006). Dünyanın çeşitli coğrafyalarında zamanla çoğalan hızlı tren ulaştırma hizmetleri Türkiye'de ise Ankara-İstanbul demiryolu projesinin ilk etabını oluşturan bir uygulama ile 2009 yılında başlamıştır. 2011 yılında ise Polatlı-Konya arasında 212 km uzunluğunda yüksek hızlı demiryolu inşa edilmiştir. Eskişehir-Pendik bölgesi arasındaki yüksek hızlı tren seferleri ise 25 Temmuz 2014 tarihinde başlamıştır. Türkiye'de şu ana kadar toplam 1.213 km YHT hattı işletmeye alınmış ve 1.870 km YHT demiryolu inşası ise sürmektedir (Pektaş, 2018). Özellikle iki farklı şehir arasındaki yolcu taşımacılığında önemli oranda yolcuyla cezbeden yüksek hızlı tren, ülkemizde de oldukça tercih edilen bir ulaşım aracıdır. Öyle ki 2020 yılı sonunda taşınan yolcu sayısı 56,1 milyona ulaşmıştır (Karaismailoğlu, 2021 <https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/haber/555/>).

YHT'yi gerek ülkeler gerekse yolcuların tercih etmesinin sebeplerinden bazıları yüksek güvenlik, güçlü taşıma kapasitesi, düşük enerji tüketimi ve çevre üzerindeki düşük toksik etkidir. Bu özellikleri sayesinde havayolu taşımacılığı karşısında güçlü bir alternatif olmaya adaydır. Bu durum ise YHT'nin hizmet kalitesi, kurum imajı, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati kavramlarını gündeme getirmektedir. Öyle ki yüksek hızlı trenlere ilişkin yapılan önceki çalışmalar (Hsiao ve

Yang, 2010; Chou ve Kim, 2008) hizmet kalitesinin ve müşteri memnuniyetinin iyileştirilmesinin rekabet avantajını artıran kritik faktörler olduğunu göstermiştir. Müşteri sadakati yaratmada kurum imajı, müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesi anahtar kavramlardan bazılarıdır (Andreassen ve Lindestad, 1998; Park vd., 2004; Kuo vd., 2009). Bu nedenle bu çalışmanın amacı Türkiye’de yüksek hızlı tren bağlamında hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, kurum imajı ve müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi ortaya çıkartmaktır. Bu ilişkileri araştırmak için literatür taraması yapılmış ve bir araştırma metodolojisi önerilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiler Process Analizi ile test edilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Hizmet Kalitesi: Hizmet kalitesi, tüketicilerin şirket veya hizmetin göreceli mükemmelliğine dair genel fikridir. Hizmet kalitesi deneyimin beklenen hizmet ile karşılaştırılmasının bir ölçütüdür. Tüketici beklenen ve elde edilen hizmetlerin karşılaştırılması ile bir izlenim elde eder ve hizmet kalitesine dair bir algı oluşturur (Bitner ve Hubbert, 1994). Benzer biçimde çoğu araştırma hizmet kalitesini algılanan performansın hizmet beklentisini karşılama becerisi olarak tanımlamıştır (Grönroos 1984; Parasuraman vd., 1988). Zeithaml vd. (1988) hizmet kalitesini, müşterinin bir hizmetin genel mükemmelliği ya da üstünlüğüne ilişkin yargısı olarak tanımlamaktadır. İşletmeler açısından tanımlandığında ise hizmet kalitesi bir örgütün müşteri beklentilerini karşılayabilme ya da beklentilerinin üzerine çıkabilme becerisi olarak tanımlanabilir (Bylthe, 2001).

Tanımı her ne olursa olsun hizmet kalitesi bir organizasyonun başarısı, pazarlama faaliyetlerinin etkinliği gibi konularda önemli ipuçları veren, ürün farklılaştırmasında pazar payını ve karlılığı artırmak için kilit bir stratejik faktördür (Aydın ve Özer, 2005). Çünkü hizmet kalitesi müşterilerin aynı hizmeti tekrar satın alıp almayacakları ya da edindikleri deneyimi çevrelerine ne şekilde anlatacakları konusunda önemli ipuçları sunmaktadır (Venetis ve Ghauri, 2004).

Kurum İmajı: İmaj, bir bireyin bir nesneyle ilgili duygularının, izlenimlerinin, güvenlerinin, deneyimlerinin, düşüncelerinin ve inançlarının toplamıdır (Aaker, 1996; Kotler, 2003). Kurumsal imaj ise bireylerin bir şirketin genel izlenimine vurgu yapar ve tüketicilerin veya toplumdaki bireylerin bir şirketin performansına, ürünlerine veya hizmetlerine ilişkin duygu, tutum ve deneyimleriyle ilişkili olumlu veya olumsuz algısını ifade eder (Aaker, 1996; Nandan, 2005). Kurumsal imajın diğer bir tanımı, bir organizasyonun insanlar üzerinde oluşturduğu genel izlenimdir (Barich ve Kotler, 1991). Lai vd. (2009) kurum imajını müşterinin hafızasında sakladığı bir şirket veya organizasyona ilişkin algı olarak tanımlamış ve bu nedenle müşterinin zihnindeki algıyı etkileyen bir filtre görevi gördüğünü belirtmiştir.

Kurum imajı birçok faktörden etkilenir. Örneğin ürünler, hizmetler, söylemler, işlemler, promosyon bunlardan birkaçıdır. Bunlara ek olarak bir müşteri veya tüketici açısından birçok soyut ve algısal faktörden etkilenebilir. Nguyen ve Leblanc (2001) kurumsal imajın işletme adı, mimari, ürün/hizmet yelpazesi, müşterinin satın alma temaslarında yaşadığı deneyimler gibi birçok fiziksel ve davranışsal özelliklerin yanında organizasyon üyeleri tarafından müşteriler ile etkileşimde bulunurken iletilen kalite izleniminden etkilendiğini belirtmişlerdir.

Müşteri Memnuniyeti: Müşteri memnuniyeti duygusal olarak bir ürün ya da hizmet tüketiminden elde edilen, ürüne ve hizmete dair değerlendirmeyi ifade eder (Wong ve Zhou, 2006). Kotler (2000) memnuniyeti ürün veya hizmete dair beklentiler ile performansın karşılaştırılmasından doğan bir duygu olarak tanımlamıştır. Yang ve Peterson (2004) ise müşteri memnuniyetini bir ürün veya hizmete ilişkin zamana yayılmış toplam deneyime ilişkin genel bir değerlendirme olarak tanımlamışlardır. Benzer biçimde Ibanez vd. (2006) da müşteri memnuniyetini, müşterinin kullanım sonrasında duygusal bir tepki geliştirmesi olarak kavramsallaştırmıştır. Yapılan tanımlamalar dikkate alındığında memnuniyetin ürün veya hizmetin tüketicinin beklentilerini karşılamaya (Oliver, 1997, s. 13) ilişkin yanıtı olduğunun ve bireyin tatmini ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum aslında memnuniyetin ürün ya da hizmetin özneliliklerine bağlı olarak kişi ve beklentisi ile ilişkili olduğunu, farklı kişilerde farklı memnuniyet

düzeylerinin ifade edileceğini ortaya çıkartmaktadır (Ueltschy ve diğerleri, 2007).

Baines, Egan ve Jefkins'e (2004) göre şirket imajı, bir organizasyonun bütünüdür, dolayısıyla ürün ve hizmetin imajı değildir. Şirketler için görüntüler aynı zamanda şirket kimliğinin topluluk algıları olarak da yorumlanabilir, bir kişinin şirket hakkındaki algısı, ilgili şirket hakkında bildiklerine veya düşündüklerine dayanır. Salam vd. tarafından açıklanan şirket görüntüsü (2013), hafızada depolanan şirketlerle duygu, fikir, tutum ve deneyimlerden oluşan bir koleksiyon sonucunda tüketicilerin zihninde bırakılan genel bir izlenim olarak. İzlenim daha sonra şirketteki tüketicilerin duygu ve deneyimlerine göre olumlu veya olumsuz bir imaja dönüştürülür.

Yapılan birçok araştırmada kurum imajının müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir. Ji ve Jung (2015), kurumsal imajın, tüketicinin içerik hizmeti algısında tüketici memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti, her ne kadar kavramsal olarak benzer görünseler de aslında tamamen farklıdır (Cronin ve Taylor, 1992; Hess et al., 2013). Hizmet kalitesi bilişsel bir yargıyı ifade etmekle birlikte müşteri memnuniyeti alınan hizmete ilişkin duyusal bir tatmini içerir (Oliver, 1997). Bu bilişsel algı doyumun duyusal olarak yargılanmasından önce oluşur (Cronin ve Taylor, 1992; Anderson ve Sullivan, 1993). Yani hizmet kalitesi müşteri memnuniyetinin öncülüdür (Cronin ve Taylor, 1992). Bu bağlamda bazı araştırmacılar hizmet kalitesini memnuniyeti etkileyen önemli bir unsur olarak ortaya koymuşlardır (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1988; Ruyter vd.,1998). Bu konu birçok araştırmaya konu edilmiş ve müşteri memnuniyetinin bir öncülü olarak hizmet kalitesine ilişkin algı hizmet pazarlaması literatüründe geniş çapta kabul görmüştür (Parasuraman, Zeithaml ve Berry 1988; Cronin ve Taylor 1992; Park vd., 2006). Bunun sebebi bir müşterinin hizmet kalitesini ne kadar yüksek düzeyde hissederse bu durumun memnuniyet derecesine etki etmesidir (Wong ve Zhou 2006).

Müşteri Sadakati

Müşteri sadakati, bir ürün veya hizmeti sunan organizasyonu tekrar tercih etme ve diğer müşterilere tavsiye etme ile ilgilidir (Ruyter vd., 1998). Morgan ve Hunt (1994) müşteri sadakatini tekrar satın alma ile özdeşleştirmişlerdir. Zeithaml vd. (1996) ise bir müşterinin söz konusu organizasyonda kalma niyeti olarak tanımlamaktadırlar. Müşteri sadakati bir müşterinin söz konusu marka veya hizmet sağlayıcıya sadık kalmasını, gelecekte de tekrar satın alma niyetini açıklayarak viral yollarla yeni müşteriler kazandırma potansiyelini içinde barındırır.

Müşteri sadakati günümüzde birçok organizasyon tarafından önemli bir rekabet avantajı olarak kabul edilmektedir. Birçok çalışma müşteriye elde tutmanın yeni müşteri edinmekten 10 kat daha az maliyetli olacağını vurgulamaktadır (Heskett vd., 1990). Mevcut müşterinin sadakati daha az şikâyet, daha az duyarlılık ve daha yüksek karlılık fikri ile birleştiğinde daha da önemli hale gelmektedir (Dick ve Basu 1994; Zeithaml vd., 1996).

Bir başka önemli konu da hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasındaki ilişkidir. Aydın ve özer (2005) hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasında pozitif bir ilişki olduğunu öne sürmektedirler. Benzer biçimde çeşitli araştırmalar da hizmet kalitesinin müşteri sadakatini etkilediğini bulmuşlardır (Ruyter vd.,1998; Lam vd., 2004; Aydın ve Özer 2005; Park vd., 2006). Dolayısıyla, bu araştırma, operatörleri iyi hizmet kalitesi sunduğunu düşünen yolcuların YHT hizmetlerini kullanmaya devam edeceklerini varsaymaktadır.

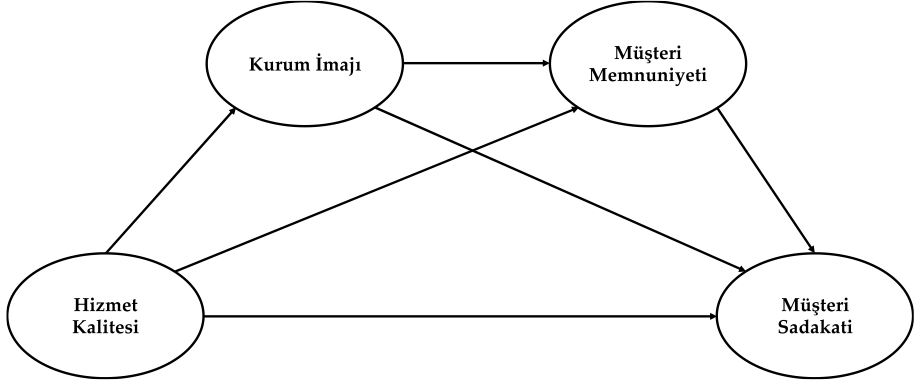
Birçok çalışma, memnuniyetin müşterilerin sadakatinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Leblebicioğlu ve Bilgen, 2019; Lam vd., 2004; Yang ve Peterson, 2004). Zira bir üründen memnun olan müşteri o ürün veya hizmeti tekrar dener ve zamanla hizmet sağlayıcısına karşı sadakat geliştirerek devam eden memnuniyetini viral söylemler ile taçlandırması muhtemeldir. Bunun yanında ilgili organizasyonun diğer ürün veya hizmetlerini de satın alma eğilimi gösterir.

Müşteri sadakati hakkında kurumsal imaj oldukça kritik bir rol oynamasına rağmen özellikle hizmet pazarlaması alanında bu ilişki oldukça az ilgi görmüştür (Nguyen ve Leblanc, 2001). Konu ile ilgili yapılan araştırmalar kurumsal imajın müşteri sadakati ile pozitif ilişkili

olduğu ve bu ilişkinin hem dolaylı hem de doğrudan olduğunu ortaya çıkartmıştır (Andreassen ve Lindestad, 1998; Nguyen ve Leblanc, 2001; Aydın ve zer, 2005).

Yapılan literatür araştırması doğrultusunda kurgulanan araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Yöntem

Çalışmanın amacı Türkiye’de yüksek hızlı tren hizmetlerindeki hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, kurum imajı ve müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi ortaya çıkartmaktır. Verilerin toplanmasında kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anket formu, etik kurul raporunun alınmasının ardından Google Forms üzerinden cevaplayıcılara yayılmıştır. Tüm katılımcılar 18 yaşından büyüktür. Veriler, bir kapalı uçlu sorular içeren anket formunda toplanmıştır. Anket formunda 4 farklı ölçek kullanılmıştır. Hizmet kalitesi (24 soru), müşteri memnuniyeti (3 soru) ve müşteri sadakati (5 soru) ölçekleri Chou vd.’den (2014) uyarlanmıştır. Kurum imajı ölçeği (3 soru) ise Kuo ve Tang’den (2013) alınmıştır. Ölçeklere ait sorular 5’li Likert formundadır. Çalışmaya toplam 203 kişi katılmıştır. Katılımcıların demografik profilleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Demografik değişkenler

Cinsiyet	N	%	Yaş Aralığı	N	%
Kadın	122	60.1	18-26	55	27
Erkek	81	39.9	27-45	119	58.7
Toplam	203	100.0	46-59	25	12.3
			60-64	2	1.0
			65 ve üzeri	2	1.0
			Toplam	203	100.0

Eğitim Durumu	N	%	Aylık Gelir	N	%
İlköğretim	3	1.5	0-1,500 TL	42	20.7
Lise	28	13.8	1,501-2,500 TL	16	7.9
Ön Lisans	10	4.9	2,501-4,000 TL	37	18.2
Lisans	86	42.4	4,001-6,000 TL	48	23.6
Lisansüstü	76	37.4	6,001 TL ve üzeri	60	29.6
Toplam	203	100.0	Toplam	203	100.0

Tablo 2'de faktörlerin tanımlayıcı istatistikleri gösterilmektedir. Bu faktörler Toplam Puan (Total Score Method) yöntemi ile hesaplanmıştır. Müşteri memnuniyeti boyutu en yüksek ortalama (3.645) değere sahipken; hizmet kalitesi boyutu ise en düşük ortalama değere (3.331) sahiptir. Faktörlerin iç güvenilirlikleri Cronbach's alpha testi ile hesaplanmıştır. Cronbach's alpha değerinin 0.7'den büyük olması beklenmektedir (Nunnally, 1978) ve araştırmada kullanılan tüm faktörlerin Cronbach's alpha değerleri yeterli büyüklüğe sahiptir.

Tablo 2. Faktörlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach's Alpha
Hizmet Kalitesi	203	3.331	0.542	0.932
Müşteri Memnuniyeti	203	3.645	0.630	0.924
Müşteri Sadakati	203	3.444	0.667	0.884
Kurum İmajı	203	3.388	0.782	0.848

Yüksek hızlı tren hizmetlerinde hizmet kalitesi, kurum imajı, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla bootstrap yöntemini esas alan regresyon analizi yapılmıştır. Daha önce yapılan birçok araştırmada bootstrap yönteminin geleneksel yöntemlerden ve Sobel testinden daha güvenilir olduğu ortaya konulmuştur (Gürbüz, 2019; Hayes, 2018; Zhao vd., 2010). Bu nedenle bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizler Hayes (2018) tarafından geliştirilen ve SPSS programı üzerinden uygulanan Process Analizi kullanılarak yapılmıştır. Analizlerde bootstrap tekniği ile 5000 yeniden örneklem tercihi yapılmıştır. Bootstrap tekniği kullanılan aracılık etki analizlerinde, aracılık etkisinden bahsedebilmek için analiz sonucunda ulaşılan %95 güven aralığındaki (confidence interval, CI) değerler sıfır'ı (0) içermemelidir (MacKinnon, vd., 2004).

Tablo 3'teki bulgular hizmet kalitesinin, kurum imajını anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (katsayı= .8174, %95 CI [1.065, 1.296], $t = 20.115$, $p < .05$). Kurum imajı, hizmet kalitesindeki değişimin %66.81'ini ($R^2 = .6681$) açıklamaktadır.

Tablo 3. Hizmet Kalitesinin Kurum İmajı Üzerindeki Doğrudan Etkisi

Çıktı Değişkeni: Kurum İmajı							
Model Özeti	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
Model	.8174	.668	.204	404.604	1.000	201.000	.000
		katsayı	se	t	P	LLCI	ULCI
sabit		-.544	.198	-2.746	.007	-.934	-.153
Hizmet Kalitesi		.8174	.059	20.115	.000	1.065	1.296

Tablo 4’teki bulgular hizmet kalitesinin, müşteri memnuniyetini anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (katsayı = .409, %95 CI [.322, .628], $t = 6.128$, $p < .05$). Yine aynı şekilde kurum imajı müşteri memnuniyetini anlamlı düzeyde olumlu yönde etkilemektedir (katsayı = .472, %95 CI [.274, .486], $t = 7.080$, $p < .05$). Hizmet kalitesi ve kurum imajı, müşteri memnuniyetindeki değişimin %70.49’unu ($R^2 = .7049$) açıklamaktadır.

Tablo 4. Hizmet Kalitesi ve Kurum İmajının Müşteri Memnuniyeti Üzerindeki Doğrudan Etkisi

Çıktı Değişkeni: Müşteri Memnuniyeti							
Model Özeti	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
Model	.840	.705	.118	238.919	2.000	200.000	.000
		katsayı	se	t	P	LLCI	ULCI
sabit		.773	.154	5.030	.000	.470	1.076
Hizmet Kalitesi		.409	.078	6.128	.000	.322	.628
Kurum İmajı		.472	.054	7.080	.000	.274	.486

Tablo 5’teki bulgular hizmet kalitesinin, müşteri sadakati üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir (katsayı = .108, %95 CI [-.036, .302], $t = 1.555$, $p > .05$). Yine aynı şekilde kurum imajının da müşteri sadakati üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir (katsayı = .126, %95 CI [-.0130, .227], $t = 1.765$, $p > .05$). Müşteri memnuniyetinin ise, müşteri sadakatini anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği görülmektedir (katsayı = .660, %95 CI [.557, .839], $t = 9.766$, $p < .05$). Bu durumda müşteri memnuniyeti tek başına, müşteri sadakatindeki değişimin %73.20’sini ($R^2 = .7320$) açıklamaktadır.

Tablo 5. Hizmet Kalitesi, Kurum İmajı ve Müşteri Memnuniyetinin Müşteri Sadakati Üzerindeki Doğrudan Etkisi

Çıktı Değişkeni: Müşteri Sadakati							
Model Özeti	R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P

Model	.856	.732	.121	181.137	3.000	199.000	.000
	katsayı	se	t	P	LLCI	ULCI	
sabit	.092	0.165	0.560	.576	-.233	.418	
Hizmet Kalitesi	.108	.086	1.555	.122	-.036	.302	
Kurum İmajı	.126	.061	1.765	.079	-.013	.227	
Müşteri Memnuniyeti	.660	.072	9.766	.000	.557	.839	

Hizmet kalitesinin, müşteri sadakati üzerinde dolaylı bir etkisinin olup olmadığı Bootstrap tekniği ile elde edilen güven aralıklarına göre tespit edilmiştir ve Tablo 6'da gösterilmektedir. Buna göre, ilk olarak (Ind1) hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerinde dolaylı etkisinin anlamsız olduğu, dolayısıyla da kurum imajının hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasındaki ilişkiye aracılık etmediği tespit edilmiştir (katsayı (K^2) = .103, %95 BCA CI [-.075, .282]). İkinci olarak (Ind2) hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerinde dolaylı etkisi anlamlı olduğu ve müşteri memnuniyetinin hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasındaki ilişkiye aracılık ettiği görülmektedir (katsayı (K^2) = .270, %95 BCA CI [.130, .415]). Son olarak (Ind3) hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerinde dolaylı etkisi anlamlı olduğu; müşteri memnuniyeti ve kurum imajının birlikte hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasındaki ilişkiye aracılık ettikleri görülmektedir (katsayı (K^2) = .255, %95 BCA CI [.131, .392]). Zira, Bootstrap analizi neticesinde düzeltilmiş yanlılık ve hızlandırılmış güven aralığı değerleri (BCA CI) 0 (sıfır) değerini kapsamamaktadır. Etki büyüklükleri yorumlanırken genellikle tam standardize etki büyüklüğü $K^2 = .01$ 'e yakın ise düşük etki, $K^2 = .09$ 'a yakın ise orta etki, $K^2 = .25$ 'e yakın ise yüksek etki şeklinde yorumlanır (Preacher ve Kelly, 2011). Buna göre hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerindeki etkisinde hem yalnızca müşteri memnuniyeti hem de kurum imajı ile birlikte müşteri memnuniyeti yüksek bir aracılık etkisine sahiptir.

Tablo 6. Aracılık İlişisine İlişkin Regresyon Analizi

Model :6				
Y: Müşteri Sadakati				
X: Hizmet Kalitesi				
M1: Kurum İmajı				
M2: Müşteri Memnuniyeti				
Örnek Büyüklüğü: 203				

X'in Y üzerindeki tamamen standartlaştırılmış dolaylı etkisi:

Effect BootSE BootLLCI BootULCI

TOTAL	.627	.083	.470	.790
Ind1	.103	.090	-.075	.282
Ind2	.270	.072	.130	.415
Ind3	.255	.068	.131	.392

Dolaylı etki anahtarları:

Ind1: Hizmet Kalitesi -> Kurum İmajı -> Müşteri Sadakati

Ind2: Hizmet Kalitesi -> Müşteri Memnuniyeti -> Müşteri Sadakati

Ind3: Hizmet Kalitesi -> Kurum İmajı -> Müşteri Memnuniyeti -> Müşteri Sadakati

***** ANALİZ NOTLARI VE HATALARI *****

Çıktadaki tüm güven aralıkları için güven seviyesi: 950.000

Yüzdelik önyükleme (bootstrap) güven aralıkları için önyükleme örneği sayısı: 5000

Sonuç

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de yüksek hızlı tren hizmetlerinde hizmet kalitesi, kurum imajı, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Sonuçlar; hizmet kalitesi ve kurum imajının müşteri sadakati üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı, bunun yanında müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu yönündedir.

Araştırma sonuçlarına göre, yüksek hızlı tren hizmetlerini kullanan yolcularda müşteri sadakati yaratmak için hizmet kalitesi tek başına yeterli değildir. Bunun yanında hizmet kalitesi ile müşteri sadakati arasındaki ilişki incelendiğinde, kurum imajının tek başına aracılık etkisine sahip olmadığı da görülmektedir. Yüksek hızlı tren hizmetlerinden faydalanan yolcularda hizmet kalitesi ancak müşteri memnuniyeti yaratıldığında müşteri sadakatini etkileyebilmektedir. Yine benzer şekilde olumlu bir kurum imajı ile birlikte müşteri memnuniyeti yaratılırsa hizmet kalitesinin müşteri sadakatini etkilediği görülmektedir.

Gelecekteki çalışmalarda yüksek hızlı tren hizmetlerine ilişkin müşteri sadakatini etkileyebilecek farklı değişkenlerin sorgulanması ve paradigmanın genişletilmesi önerilebileceği gibi uygulanan bu modelin farklı yöntemlerle test edilmesi ile de literatüre katkı sağlanması mümkün olabilir. Hizmet sektöründe önemli bir paya sahip olan farklı ulaşım modlarında da müşteri sadakatinin incelenmesi ve araştırma sonucunun genel bir eğilim mi yoksa araştırma alanına dair sektörel bir olgu mu olup olmadığı konusunda fikir verecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Examining the Relationship between Service Quality, Corporate Image, Customer Satisfaction and Customer Loyalty with Process Analysis: A Study on High-Speed Train Services in Turkey

*

Burak Leblebicioğlu- Abdulkadir Keskin
İstanbul Medeniyet University

In today's world, where many things about products, services and even satisfaction are changing, sectoral dynamics and market shares are also changing day by day. For example, the share of the service sector is constantly increasing and the understanding of service is diversifying. Sectoral growth in transportation and logistics, which is an important branch of the service sector, is observed more clearly with each passing day. An important development contributing to this growth is undoubtedly the emergence of high-speed trains in railway transportation and bringing a new sectoral dynamism.

The emergence of high-speed trains has given the transportation sector a remarkable dynamism. The first high-speed train passenger service in the world started with trains running at 210 km per hour between Tokyo and Osaka cities in Japan on October 1, 1964 and has become an important passenger transportation model in the sector until today. Since then, high-speed train transportation management is a transportation method applied in many countries today (Givoni, 2006). High-speed train transportation services, which have increased over time in various geographies of the world, started in 2009 with an application that constitutes the first stage of the Ankara-Istanbul railway project in Turkey. In 2011, a 212 km long high-speed railway was built between Polatlı and Konya. High-speed train services between Eskişehir-Pendik region started on 25 July 2014. A total of 1,213 km of high-speed train lines have been put into operation in Turkey so far, and the construction of 1,870 km of high-speed train railways continues (Pektaş, 2018). The high-speed train, which attracts a significant number of passengers, especially in passenger transportation between two different

cities, is a highly preferred means of transportation in our country. So much so that the number of passengers carried by the end of 2020 has reached 56.1 million (Karaismailoğlu, 2021).

High safety, strong carrying capacity, low energy consumption and low toxic effect on the environment are among the reasons why high-speed trains are preferred. Thanks to these features, it is a candidate to be a strong alternative to air transportation. This situation brings the concepts of service quality, corporate image, customer satisfaction and customer loyalty of high-speed trains to the agenda. In fact, previous studies on high-speed trains (Hsiao and Yang, 2010; Chou and Kim, 2008) have shown that improving service quality and customer satisfaction are critical factors that increase competitive advantage. Corporate image, customer satisfaction and service quality are some of the key concepts in creating customer loyalty (Andreassen & Lindestad, 1998; Park et al., 2004; Kuo et al., 2009). Therefore, the aim of this study is to reveal the relationship between service quality, customer satisfaction, corporate image and customer loyalty in the context of high-speed trains in Turkey.

To investigate these relationships, a literature review was conducted and a research methodology was proposed. In this direction, data were collected from 203 people in total to reveal the relationship between the issues mentioned within the scope of the research. Convenience sampling method was used in data collection. The questionnaire form was distributed to the respondents via Google Forms after receiving the ethics committee report. All participants are over the age of 18.

Data were collected in a questionnaire containing closed-ended questions. Four different scales were used in the questionnaire form. Service quality (24 questions), customer satisfaction (3 questions) and customer loyalty (5 questions) scales were adapted from Chou et al. (2014). The corporate image scale (3 questions) was taken from Kuo and Tang (2013). The questions of the scales are in 5-point Likert form. The collected data was tested with the Process Analysis method and the relationship between service quality, corporate image, customer satisfaction and customer loyalty concepts in high-speed train services was revealed and remarkable findings were obtained.

According to the results of the research, service quality alone is not enough to create customer loyalty in passengers using high-speed train services. In addition, when the relationship between service quality and customer loyalty is examined, it is seen that corporate image does not have a mediating effect on its own. Service quality for passengers benefiting from high-speed train services can only affect customer loyalty when customer satisfaction is created. Similarly, if customer satisfaction is created with a positive corporate image, it is seen that service quality affects customer loyalty.

In future studies, it is recommended to question different variables that may affect customer loyalty regarding high speed train services and to expand the paradigm. It may be possible to contribute to the literature by testing this model with different methods. Examining customer loyalty in different transportation modes, which have an important share in the service sector, will give an idea about whether the result of the research is a general trend or a sectoral phenomenon in the research area.

Kaynakça / References

- Aaker, D. A. (1996). *Building strong brands*. New York, NY: Free Press.
- Abd-El-Salam, E. M. (2013). The impact of corporate image and reputation on service quality, customer satisfaction and customer loyalty: Testing the mediating role Case analysis in an international service company. *Journal of the Business & Management Review*, 3(2), 177-196.
- Anderson, E. W. and M. W. Sullivan. (1993). The antecedents and consequences of customer satisfaction for firms. *Marketing Science*, 12(2), 125-143.
- Andreassen, T.W. and Lindestad, B. (1998). Customer loyalty and complex services. *International Journal of Service Industry Management*, 9, 7-23.
- Aydin, S. and Özer, G. (2005). The analysis of antecedents of customer loyalty in the Turkish Mobile Telecommunication market. *European Journal of Marketing*, 39(7/8), 910-925.
- Baines, P., Egan, J., and Jefkins, F. W. (2004). *Public relations: Contemporary issues and techniques*. Boston: Elsevier/Butterworth-Heinemann.
- Barich, H. and Kotler, P. (1991). A framework for marketing image management. *Sloan management review*, 32(2), 94-104.

- Baron, M. and Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bitner, M.J. and Hubbert, A.R. (1994). *Encounter satisfaction versus overall satisfaction versus quality*. London: Sage Publications, Inc.
- Bylthe, J. (2001). *Pazarlama ilkeleri*. Çev: Yavuz Odabaşı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Chou J. S. and Kim, C.W. (2009). A structural equation analysis of the QSL relationship with passenger riding experience on high speed rail: An empirical study of Taiwan and Korea. *Expert Systems with Applications*, 36, 6945-6955.
- Chou, P.F., Lu, C.S. and Chang, Y.H. (2014). Effects of service quality and customer satisfaction on customer loyalty in high-speed rail services in Taiwan. *Transportmetrica A: Transport Science*, 10(10), 917-945.
- Cronin Jr, J. J. and S. A. Taylor. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. *Journal of Marketing* 56(3), 55-68.
- Dick, A. S. and Basu, K. (1994). Customer loyalty: Toward an integrated conceptual framework. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 22, 99-114.
- Givoni, M. (2006). Development and impact of the modern high-speed train: A review. *Transport Reviews* 26(5), 593-611.
- Grönroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications. *European Journal of Marketing* 18(4), 36-44.
- Gürbüz, S. (2019). *Sosyal Bilimlerde aracı, düzenleyici ve durumsal etki analizleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: The Guilford Press.
- Heskett, J.L., Sasser, W.E. and Hart, C.W. (1990). *Service breakthroughs*. New York: The Free Press.
- Hess, S., Ryley, T., Davison, L. and Adler, T. (2013). Improving the quality of demand forecasts through cross nested logit: A stated choice case study of airport, airline and access mode choice. *Transportmetrica A: Transport Science*, 9(4), 358-384.
- Hsiao, C. H. and Yang, C. (2010). Predicting the travel intention to take high speed rail among college students. *Transportation Research. Part F*, 13, 277-287.

- Ibanez, V. A., P. Hartmann and Calvo, P. Z. (2006). Antecedents of customer loyalty in residential energy markets: Service quality, satisfaction, trust and switching costs. *The Service Industries Journal* 26(6), 633–650.
- Karaismailoğlu, A. (2021). 2020 Sonunda YHT ile taşınan yolcu sayısı 56,1 Milyona Ulaştı. <https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/haber/555/>. Erişim Tarihi: 10.03.2021.
- Kotler, P. (2003). *Marketing management (11th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Kuo, C. and Tang, M. (2013). Relationships among service quality, corporate image, customer satisfaction, and behavioral intention for the elderly in high speed rail services. *Journal of Advanced Transportation*, 47, 512-525.
- Kuo, Y.F., Wu, C.M. and Deng, W.J. (2009). The relationships among service quality, perceived value, customer satisfaction, and post-purchase intention in mobile value-added services. *Computers in Human Behavior*, 25, 887-896.
- Lai, F., Griffin, M. and Babin, B.J. (2009). How quality, value, image, and satisfaction create loyalty at a Chinese telecom. *Journal of Business Research*, 62, 980–986.
- Lam, S.Y., Shankar, V., Erramilli, M.K. and Murthy, B. (2004). Customer value, satisfaction, loyalty, and switching costs: an illustration from a business-to-business service context. *Acad Mark Sci Journal* 4, 32(3), 293.
- Leblebicioğlu, B. ve Bilgen, İ. (2019). Müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerine etkisi: Kozmetik mağazaları üzerine bir araştırma. *18th International Business Congress*, 1192-1202.
- Lu, J.L. and Ling, F.Y. (2008). Cross-cultural perspectives regarding service quality and satisfaction in Chinese cross-strait airlines. *Journal of Air Transport Management*, 14, 16–19.
- MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M. and Williams, J. (2004). Confidence limits for the indirect effect: Distribution of the product and resampling methods. *Multivariate Behavioral Research*, 39, 99-128.
- Morgan, R. M. and Hunt, S.D. (1994). The Commitment-trust theory of relationship marketing. *Journal of Marketing* 58(3), 20–38.
- Nandan, S. (2005). An exploration of the brand identity–brand image linkage: A communications perspective. *Journal of Brand Management*, 12, 264–278.

- Nguyen, N. and Leblanc, G. (2001). Corporate image and corporate reputation in customers' retention decisions in services. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 8, 227-36.
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric theory*. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer*. New York: McGraw-Hill Company.
- Parasuraman, A., V. A. Zeithaml, and L. L. Berry. (1988). Servqual: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Pektaş, İ. (2018). Yüksek hızlı trenlerin dünü, bugünü ve yarını. <https://www.ilhamipektas.com/yuksek-hizli-trenlerin-dunu-bugunu-ve-yarini-dr-ilhami-pektas>. Erişim tarihi: 12.03.2021.
- Park, J. W., Robertson, R. and Wu, C.L. (2006). Modelling the impact of airline service quality and marketing variables on passengers' future behavioural intentions. *Transportation Planning and Technology*, 29(5), 359-381.
- Preacher, K. J. and Kelley, K. (2011). Effect size measures for mediation models: Quantitative strategies for communicating indirect effects. *Psychological Methods*, 16, 93-115.
- Ruyter, K. D., Wetzels, M. and Bloemer, J. (1998). On the relationship between perceived service quality, service loyalty and switching costs. *International Journal of Service Industry Management*, 9(5), 436-453.
- Ueltschy, L.C., Laroche, M., Eggert, A. and Bindl, U. (2007). Service quality and satisfaction: An international comparison of professional services perceptions. *Journal of Services Marketing*, 21(6), 410-423.
- Venetis, K. and Ghauri, P. (2004). Service quality and customer retention: Building long-term relationships. *European Journal of Marketing*, 38, 1577-1598.
- Wong, A. and L. Zhou. (2006). Determinants and outcomes of relationship quality: A conceptual model and empirical investigation. *Journal of International Consumer Marketing*, 18(3), 81-105.
- Yang, Z. and Peterson, R.T. (2004). Customer perceived value, satisfaction, and loyalty: The role of switching costs. *Psychology and Marketing*, 21(10), 799-822.
- Zeithaml, V. A., L. L. Berry and A. Parasuraman. (1988). Communication and control processes in the delivery of service quality. *Journal of Marketing*, 52(2), 35-48.

Zhao, X., Lynch, J. G. and Chen, Q. (2010). Reconsidering baron and kenny: Myths and truths about mediation analysis. *Journal of Consumer Research*, 37, 197-206.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Leblebicioğlu, B. ve Keskin, A. (2021). Hizmet kalitesinin müşteri sadakatine etkisinde kurum imajı ve müşteri memnuniyetinin aracı rolü: Türkiye'deki yüksek hızlı tren hizmetleri üzerine bir araştırma. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6425-6444. DOI: 10.26466/opus.928989.

Vatandaşlık Algısı Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.938404

*

Mehmet Sabir Çevik * – Şefika Şule Erçetin **

* Dr. Öğr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye

E-Posta: sahici1980@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8817-4747](https://orcid.org/0000-0002-8817-4747)

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversite, Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye

E-Posta: sefikasule@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7686-4863](https://orcid.org/0000-0002-7686-4863)

Öz

Bu araştırmanın amacı ortaöğretim (lise) kurumu öğrencilerinin vatandaşlık algılarını ölçebilecek geçerli ve güvenilir likert tipi bir ölçme aracı geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Siirt il merkezinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın açımlayıcı faktör analizi bulguları 485, doğrulayıcı faktör analizi bulguları ise 426 öğrenci üzerinden elde edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçek, 28 madde ve 5 alt boyuttan oluşmuştur. Bu alt boyutlar; insan olmak, görev ve sorumluluk, hak ve özgürlükler, etkin (aktif) vatandaşlık ve birlikte yaşama şeklinde adlandırılmıştır. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktöryel yapının doğrulanıp doğrulanmadığını tespit etmek amacıyla birinci düzey faktör analizi ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Birinci düzey faktör analizi ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin faktör yapısının verilerle uyum içinde olduğuna işaret etmiştir. Ölçeğin Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayısı .90, Spearman Brown iki yarı güvenilirlik katsayısı ise .84 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda "Vatandaşlık Algısı Ölçeğinin (VAÖ)" psikometrik açıdan öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Vatandaşlık Algısı, Ortaöğretim (Lise) Öğrencileri.

Validity and Reliability Study of the Citizenship Perception Scale

*

Abstract

The aim of this study is to develop a valid and reliable Likert type measurement tool that can measure the citizenship perceptions of secondary education (high school) students. The study group of the research consists of students studying at secondary education institutions in the city center of Siirt in the 2020-2021 academic year. The exploratory factor analysis findings of the study were obtained from 485 students, and the confirmatory factor analysis findings were obtained from 426 students. According to the exploratory factor analysis results, the scale consists of 28 items and 5 sub-dimensions. These sub dimensions have been named as being human, duty and responsibility, rights and freedoms, active citizenship and coexistence. First-order confirmatory factor analysis was conducted to determine whether the factorial structure of the scale was confirmed as a result of the exploratory factor analysis. The first level confirmatory factor analysis results indicated that the factor structure of the scale is in agreement with the data. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as .90, and Spearman Brown split-half reliability coefficient was calculated as .84. In this context, it was concluded that the "Citizenship Perception Scale (CPS)" is a valid and reliable measurement tool that can measure students' perception of citizenship psychometrically.

Key Words: *Citizenship, Perception of Citizenship, Secondary Education (High School) Students.*

Giriş

Modern devletlerin doğuşuyla birlikte olgunlaşmaya ve ortaya çıkmaya başlayan vatandaşlık kavramı, köken olarak oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Vatandaşlığa ilişkin tanımlamalar, Antik Yunan medeniyetinden başlayarak günümüze kadar kültürel, sosyal ve coğrafik faktörlerin etkisiyle sürekli bir değişim geçirmiştir (Gündüz ve Gündüz, 2007; İbrahimoglu, 2014). Pamuk'a (2007) göre vatandaşlık, doğumla birlikte elde edilen ve bir devletin vatandaşını başka devletlerin vatandaşlarından ayıran özellikler, Waltzer ve Heilman'a (2005) göre vatandaşlık bir siyasi otoriteye bağlı olan tüm bireylerin her açıdan eşit haklara sahip olması, Erdem'e (2012) göre vatandaşlık aynı toprak parçası üzerinde yaşayan bireylere verilmiş hukuki statü, Marshall ve Bototomore'ye (2000) göre vatandaşlık bir toplumun tüm üyelerine tanınan sosyal statü olarak tanımlanmaktadır. Alanyazınında vatandaşlığa ilişkin farklı tanımlamalar olsa da vatandaşlığın genel olarak birey ve devlet arasında meydana gelen siyasi bağ olarak ifade edildiği (Battery, 2003; Edge ve Copp, 2000; İbrahimoglu, 2014) söylenebilir.

Tarihsel süreç içerisinde vatandaşlık, çeşitli modeller şeklinde ele alınmıştır. Örneğin; liberal model vatandaşlık bireyselliğe ve bireysel kimliğe; topluluk modelinde vatandaşlık ulusal ve kültürel kimliğe; demokratik modelde vatandaşlık vatandaş olma özelliğine önem verir (Kartal, 2002). Çoğu düşünür ise vatandaşlığı sivil, siyasi ve toplumsal boyutlarla ele almaktadır (Biesta, 2014; Wildemeersch, 2014). Sivil vatandaşlık bireylerin sahip olması gereken temel hak ve özgürlüklere, siyasi vatandaşlık seçme-seçilme ve siyasi bir örgütlenmeye katılım hakkı, toplumsal vatandaşlık ortak amaçlar çerçevesinde bireylerin birlikte hareket etmesine vurgu yapmaktadır (Biesta, 2014; Marshall, 2016). Tüm bu açıklamalardan hareketle vatandaşlığın teorik alt yapısının ya da kuramsal bileşenlerinin "insan olmak, hak ve özgürlükler, görev ve sorumluluklar, etkin (aktif) vatandaşlık ve birlikte yaşama (çokkültürlülük / çeşitliliğe çoğulcu bakış)" boyutlarıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Vatandaşlığın "insan olmak" boyutunda her insan değerlidir yaklaşımı hâkimdir. Başka bir ifadeyle vatandaşlığın insan olmak

boyutu, insana insan olması nedeniyle önem vermeyi ve insan olma değerini her türlü değerden üstün tutmayı içermektedir. İnsan olmak boyutunda kişisel farklılıklar bir kenara bırakılarak insanlar arasında dil, din, kültür ve ırk farkı gözetilmez (Flowers, 2000). Hak ve özgürlükler boyutu; bireylere hukuk düzeni tarafından verilen yetkiler ile bireylerin bir baskı ve kısıtlama olmaksızın herhangi bir konuda kendi iradelerine göre karar vermeleridir (Esen, 2011; Yurtseven, 2006). Hak ve özgürlükler bireylere sınırsız ve orantısız bir serbestlik tanımaz, aksine vatandaşlara bazı sorumluluklar yükler (Yeşil, 2002). Temel hak ve özgürlükler kişisel hak ve özgürlükler, sosyal-ekonomik hak ve özgürlükler, siyasal hak ve özgürlüklerden meydana gelmektedir. Görev ve sorumluluk boyutu; vatandaş olmanın bir gereği olarak bireylerden beklenen görev ve sorumlulukların yerine getirilmesidir. Görev ve sorumluluk sahibi vatandaş, toplumsal prensiplere ve kanunlara uygu hareket eder (Westheimer, 2015). Devletlerin gelişmişlik düzeyi ve çeşitli gereksinimlerine göre vatandaşlarından görev ve sorumluluk kapsamındaki beklentileri değişiklik gösterebilir. Türkiye açısından devletin kendi vatandaşlarından görev ve sorumluluk kapsamındaki belli başlı beklentileri oy kullanmak, vergi ödemek, yasalara uymak ve askere gitmek şeklinde özetlenebilir (Şahin, 2012). Etkin (aktif) vatandaşlık boyutu ise demokrasi ve insan haklarına uygun olarak bireylerin herhangi bir baskı altında bulunmaksızın hür iradeleriyle siyasi yaşama katılımlarıdır (Golubeva, 2018). Ersoy (2007) etkin (aktif) vatandaşlığın seçimlerde oy kullanma, güncel sosyal taleplere duyarlı olma ve herhangi bir siyasi örgütlenmede yer alabilme özgürlüğüyle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Etkin (aktif) vatandaş toplumsal olayların gidişatına karşı tepkisiz kalmaz, farklı ve etkin yollarla toplumsal olayları şekillendirmeye çalışır (Ross, 2012; Onyx, Kenny ve Brown, 2012). Son olarak vatandaşlığın birlikte yaşama (çokkültürlülük / çeşitliliğe çoğulcu bakış) boyutu; bir arada olmanın, farklı değerlere saygı duymanın ve farklılıklara dayanan siyasi oluşumların desteklenmesine vurgu yapar (Parekh, 2002). Birlikte yaşama kültüründe toplumun genel değerleriyle ters düşmeyen her türlü düşünme ve örgütlenme serbesttir (Demir ve Acar, 2005). Birlikte yaşama felsefesinde yaşamın etnik köken, din, dil, ırk ve renk gibi hiçbir farklılık yadsınmaz, aksine bir zenginlik olarak görülür (Fay, 2017). Dolayısıyla vatandaşlık

algısının tüm bu boyutları içine alan geniş bir kavram olduğu söylenebilir.

Vatandaş olma bilinci ve vatandaşlık algısı vatandaşın devletten beklentileri ile devletin vatandaştan beklentileri bakımından önemlidir. Çünkü vatandaşlık algısı, içinde bulunulan toplumun genel kabullerinin yeni nesillere aktarımında ve beraber yaşama anlayışının yerleşmesinde belirleyici olabilmektedir. Aynı zamanda vatandaşlık algısı, milli kimlik algısının şekillenmesinde de büyük bir rol oynamaktadır (İpek, 2011; Osler ve Starkey, 2003). Bu nedenle tarih boyunca bireylerin vatandaşlık algıları hem politik hem de toplumsal açılardan ele alınmıştır (Blaug ve Schwarzmantel, 2016; Marshall, 2016). Bireyin hak ve özgürlükler çerçevesinde siyasi süreçlere etkin katılımı vatandaşlığın politik; bireyin toplumsal kurallara ve yapıya uygun hareket etmesi ise vatandaşlığın toplumsal özelliklerine işaret etmektedir (Biesta, 2014). Vatandaşlık algısı politik ve toplumsal yönleriyle dinamik, toplumlara göre değişiklik göstermesi nedeniyle bağlamsal, pek çok özelliği kendi içerisinde barındırması bakımından da çok boyutlu bir kavramdır (Schugurensky, 2005). Vatandaşlık algısına ilişkin tanımlar ve açıklamalar ise kavramın çok boyutlu olmasıyla ve hızla değişen dünya düzeninin gerekleriyle izah edilebilir. Bu açıdan bakıldığında vatandaşlık algısına yüklenen anlam ve bireylerden beklenen istendik vatandaşlık algısının zaman zaman değiştiği söylenebilir.

Eğitim sistemleri değişen koşullar içerisinde vatandaşlık görevlerini yerine getirebilen ve vatandaşlığı gerçek anlamda benimsemiş bireyler yetiştirmeyi amaçlar (Öztürk ve Deveci, 2011). Özellikle öğrencilerin sahip olmaları gereken etkin vatandaşlık becerilerinin ve vatandaşlık değerlerinin temel vatandaşlık yeterlikleri arasında görülmesi (Özden, 2011) söz konusu amaca hizmet etmektedir. Nitekim yurt içi (Bingöl, 2000; Çolak, 2015; Demirbaş, 2016; Durmuş, 2017; Durualp ve Doğan, 2017; Ersoy, 2012; İcen, 2017; İcen, Öztürk ve Yılmaz, 2017; Öcal, 2011; Özbek, 2004; Tonga, 2013; Utku, 2015) ve yurt dışı alanyazınında (Dinesen, Norgaard ve Klemmensen, 2014; Evans, 2006; Groot, 2011; Hahn, 2015; Kennedy, 2007; Kuang ve Kenedy, 2014; Marshall, 2005; O'Brien ve Smith, 2011; Losito ve D'Amira, 2003; Sears ve Hughes, 1996; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr ve Losito, 2009; Torney-Purta, Lehmann, Oswald ve Schulz, 1999; Zhang, 2011) vatandaşlık kavramının çeşitli

yönleriyle ele alınması ve öğrencilerin vatandaşlık algılarının ölçüldüğü çok sayıda araştırmanın varlığı vatandaşlık konusuna verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öte yandan alanyazınında vatandaşlığa ilişkin bazı araştırmalar, ölçek geliştirme çalışması şeklinde de yapılmıştır (Arslan, 2014; Durualp ve Doğan, 2017; İçen, Öztürk ve Yılmaz, 2017; Kaya, 2013; Morais ve Ogden, 2011; Tonga, 2013; Utku, 2015; Uydaş, 2014). Ancak vatandaşlığa yönelik sözü edilen ölçek geliştirme çalışmaları, öğrencilerin vatandaşlık algılarını bir bütün olarak ölçmemekte veya vatandaşlığın sadece tek boyutu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin vatandaşlık algılarını bir bütünlük içerisinde ölçebilecek ölçme araçlarının geliştirilmesi alanyazındaki boşluğu doldurabilir ve alanyazına katkı sağlayabilir. Ayrıca vatandaşlık algısına yönelik geliştirilecek güncel ve yeni bir ölçme aracının öğrencilerin vatandaşlık algılarının daha iyi anlaşılmasına ışık tutacağı umut edilmektedir.

Görüldüğü gibi vatandaşlık algısının öğrencilerde hangi düzeyde olduğu, öğrencilerin vatandaşlık algılarının hangi yönde yoğunluk kazandığı ve öğrencilerin istedik vatandaşlık algısına sahip olup olmadıklarının belirlenmesi ancak geçerli ve güvenilir ölçme araçlarıyla mümkündür. Bununla birlikte geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi öğrencilerin vatandaşlık algılarının tespit edilerek öğrencilerde vatandaşlık davranışlarının tahmin edilmesine de katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda mevcut araştırma, öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçebilecek bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada bu temel amacının yanı sıra aşağıda belirtilen sorulara da yanıt aranmaya çalışılmıştır;

1. Vatandaşlık algısı ölçeği, öğrencilerin vatandaşlık algısının ölçülmesinde kullanılacak psikometrik açıdan geçerli ve uygun bir ölçek midir?
2. Vatandaşlık algısı ölçeği, araştırmalarda kullanılacak güvenilir bir ölçek midir?

Yöntem

Araştırmanın bu bölümü araştırma modeli, çalışma grubu, ölçek geliştirme süreci, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıklarından oluşmaktadır.

Araştırma Modeli: Bu araştırma tarama modelinde nicel bir araştırmadır. Tarama modeli araştırmaları evrenin geneli hakkında bir yargıya varmak amacıyla evrenin tamamı ya da evreni temsil eden örneklem üzerinde yürütülen araştırmalardır (Erçetin ve Açıkalın, 2020; Karasar, 2014). Tarama çalışması olarak yapılan bu araştırma çerçevesinde vatandaşlık algısı ölçeğine ilişkin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

Çalışma Grubu: Araştırmanın, açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için iki çalışma grubu oluşturulmuştur. AFA ve DFA çalışma grubu 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Siirt il merkezinde resmi ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrencilerden oluşmaktadır. Ölçek geliştirme çalışmalarında genellikle 300 kişilik veya ölçek maddelerinin en az beş katı kadar katılımcı sayısı olması yeterli görülmektedir (Comrey ve Lee, 1992; Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu bağlamda birinci çalışma grubu AFA için 485 öğrenciden; ikinci çalışma grubu DFA için 426 öğrenciden veri toplanmıştır. Ölçeğin AFA uygulaması için 485, DFA uygulaması için 426 öğrenciye ulaşılmış olması örneklem sayısının oldukça yeterli olduğuna işaret etmektedir. AFA'nın yapıldığı çalışma grubundaki öğrencilerin 250'si (%51.5) kız, 235'i (%48.5) erkek; 139'u (%28.7) 9.sınıfta, 107'si (%22.1) 10.sınıfta, 147'si (%30.3) 11.sınıfta, 92'si (%19) 12.sınıfta; 331'i (%68.2) anadolu, fen ve sosyal bilimler lisesinde, 154'ü (%31.8) ise mesleki ve teknik, imam-hatip ve spor lisesinde öğrenim görmektedir. DFA'nın uygulandığı çalışma grubundaki öğrencilerin 219'u (%51.4) kız, 207'si (%48.6) erkek; 125'i (%29.3) 9.sınıfta, 93'ü (%21.8) 10.sınıfta, 130'u (%30.5) 11.sınıfta, 78'si (%18.3) 12.sınıfta; 289'u (%67.8) anadolu, fen ve sosyal bilimler lisesinde, 137'si (%32.2) ise mesleki ve teknik, imam-hatip ve spor lisesinde öğrenim görmektedir.

Öçek Geliştirme Süreci: Öğrencilerin vatandaşlık algısını ölçmek amacıyla “Vatandaşlık Algısı Ölçeği (VAÖ)” geliştirilmiştir. VAÖ’nün boyutları ve maddeleri Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) Sosyal Bilgiler, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersleri öğretim programındaki “insan olmak (her insan değerlidir), görev ve sorumluluk, hak ve özgürlükler, etkin (aktif) vatandaşlık, birlikte yaşama (çeşitliliğe çoğulcu bakış)” temaları temel alınarak oluşturulmuştur (Altay vd., 2019; Tüysüz, 2019; Tüzün, 2019). Bununla birlikte madde havuzu oluşturma süreci boyunca vatandaşlıkla ilgili yurt içi (Bingöl, 2000; Çolak, 2015; Demirbaş, 2016; Durmuş, 2017; Durualp ve Doğan, 2017; Ersoy, 2012; İçen, 2017; İçen, Öztürk ve Yılmaz, 2017; Öcal, 2011; Özbek, 2004; Tonga, 2013; Utku, 2015) ve yurt dışı alanyazını (Dinesen, Norgaard ve Klemmensen, 2014; Evans, 2006; Groot, 2011; Hahn, 2015; Kennedy, 2007; Kuang ve Kenedy, 2014; Marshall, 2005; O’Brien ve Smith, 2011; Losito ve D’Amira, 2003; Sears ve Hughes, 1996; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr ve Losito, 2009; Torney-Purta, Lehmann, Oswald ve Schulz, 1999; Zhang, 2011) ayrıntılı bir şekilde taranmış ve vatandaşlık algısını ölçen benzer ölçekler incelenmiştir. Aynı zamanda 52 öğrenciye vatandaşlık konulu kompozisyonlar da yazdırılmıştır.

Alanyazın taramasından ve kompozisyon yazılarından hareketle 68 maddeden oluşan VAÖ madde havuzu oluşturulmuştur. Dörtlü likert tipinde tasarlanan VAÖ, “1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Katılıyorum ve 4-Kesinlikle katılıyorum” aralığında cevaplanmaktadır. Ölçekten tersten kodlanan madde bulunmamaktadır. 68 maddeden oluşan ölçek madde havuzu, kapsam geçerliği bakımından 3’ü eğitim yönetimi, 2’si ölçme ve değerlendirme alanından olmak üzere toplam 5 uzman kişinin görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler ve öneriler doğrultusunda aynı anlama gelen veya ölçülmek istenilenle ilgili olmayan bazı maddelerin olduğu saptanmıştır. Bu nedenle VAÖ’nün maddeleri bir kez daha gözden geçirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca kolayca cevaplandırılabilirlik ve anlaşılabilirlik açısından da uygun olmayan maddelerin olduğu görülmüştür. Bu ölçütler ve özellikler bağlamında madde havuzundan toplam 18 madde çıkartılarak ön uygulamaya hazır 50 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. 50 maddeden oluşan VAÖ taslak ölçek formu

rastgele Siirt il merkezinde ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim görev 84 öğrenciye ön pilot çalışma olarak uygulanmıştır. Ön pilot uygulama sonucunda öğrencilerden alınan dönütler doğrultusunda ve uzman görüşleri çerçevesinde taslak ölçek maddeleri yeniden gözden geçirilmiştir. Bu kapsamda ölçekten 6 madde daha çıkartılarak ölçek 44 maddeyle asıl uygulamaya için hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Toplanması: Araştırmanın ön pilot ve asıl uygulamasına geçilmeden önce Hacettepe Üniversitesi'nden 28/12/2020 tarih ve E-35853172-300-00001376850 sayılı etik kurul onay izni alınmıştır. Ölçek formu katılımcılara bizzat araştırmacılar tarafından ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak ölçek soruları COVID-19 nedeniyle ulaşılmakta zorluk çekilen ya da ulaşılamayan öğrencilere öğretmenlerin iletişim araçlarıyla kurdukları gruplar yardımıyla doldurtulmuştur. Öğrencilere araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı ve verilen yanıtların hiçbir şekilde bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı bilgisi verilmiştir. Bunu yanı sıra öğrencilere istedikleri vakit araştırmadan ayrılacakları belirtilerek ölçek sorularına samimi cevaplar vermeleri sağlanmıştır.

Verilerin Analizi: Ölçeğin AFA ve DFA analizlerden önce ölçek verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu çerçevede uç değerlerin saptanmasında z puanları ve Mahalanobis uzaklıkları ölçüt alınmıştır. Z değeri -3 ve +3 aralığı dışında olan veiler ile .01 manidarlık düzeyinde ki-kare (χ^2) tablo değerinin üzerindeki değerler uç değer olarak kabul edilerek veri setinden çıkartılmıştır. Böylece AFA çalışma grubu için 492 kişilik veri seti, DFA çalışma grubu için 436 kişilik veri seti z standart puanlarına ve Mahalanobis uzaklıklarına bakılmıştır. AFA çalışma grubunda ($n=7$), DFA çalışma grubunda ($n=10$) kişiye ait veriler -3 ve +3 aralığı dışında ve Mahalanobis uzaklıkları uygun olmadığından uç değer olarak kabul edilmiş ve veri setinden çıkarılmıştır. Böylece AFA için 485 öğrenciden; DFA için 426 öğrenciden elde edilen veriler analize uygun görülmüştür.

Ölçekteki kayıp değerler EM algoritması (Beklenti-maksimizasyon algoritması/Expectation-maximization algorithm) seri ortalaması alınarak giderilmiştir. Ölçeğin Kurtosis (basıklık) ve Skewness (çarpıklık) değerleri ise sırasıyla 1.692 ve -1.127 olarak bulunmuştur. Kurtosis

(basıklık) ve Skewness (çarpıklık) değerlerinin -2 ve +2 arasında değişmesi verilerin normal dağılım gösterdiğine işaret etmektedir (Field, 2009; Kalaycı, 2010). Bu nedenle araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği anlaşıldıktan sonra açımlayıcı faktör analizinde varimax dik döndürme yöntemi ve temel bileşenler analizi, doğrulayıcı faktör analizinde ise maksimum olabilirlik analizinin uygulanmasına karar verilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı ve Spearman Brown iki yarı güvenilirlik katsayısı hesaplanmış olup tüm geçerlik ve güvenilirlik analizleri SPSS 24.00 ve LISREL 8.80 istatistiksel paket programları kullanılarak bulgulanmıştır.

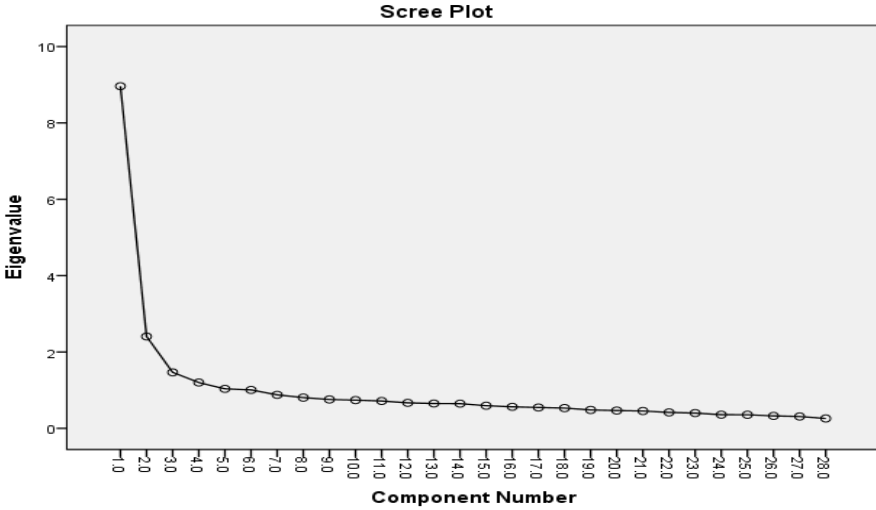
Bulgular

Bu kısım ölçeğin açımlayıcı faktör analizi (AFA) bulguları, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) bulguları ve güvenilirlik analizi bulguları alt başlıklarından oluşmaktadır.

Ölçeğin Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Bulguları: Vatandaşlık algısı ölçeğinin (VAÖ) faktör yapısını belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. AFA çalışma grubundan elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testleri yapılmıştır. VAÖ için yapılan analiz sonucunda KMO değeri .95 ve Barlett Küresellik testi [$\chi^2=5193.487$; $sd=378$; $p<.01$] olarak bulunmuştur. KMO değerinin .60'dan büyük ve Bartlett testinin anlamlı çıkması, araştırma verilerinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Ntoumanis, 2001; Şencan, 2005). Başka bir anlatımla Bartlett's değerinin anlamlılığı araştırma verilerinin çok değişkenli normal dağılımdan geldiklerini ispatlamaktadır. Verilerin analize uygun olduğunun görülmesinin ardından ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme yöntemi olarak da dik döndürme yöntemlerinden varimax (maksimum değişkenlik) seçilmiştir. Alanyazında ölçek geliştirme çalışmalarında ölçekte yer alan maddeler için madde test korelasyonlarının .30 ve üstünde olması ve maddelerin birden fazla faktöre girmemesi önerilmektedir (Abell, Springer ve Kamata; 2009; Erkuş, 2011; Stevens, 2002; Tavşancıl, 2010). Birden fazla faktöre girme

ile ilgili alınabilecek ölçüt maddelerin faktör yükleri arasında en az .10 fark olmasıdır. Bu bakımdan ölçek maddelerinin iki faktördeki yük değerleri arasında .10'dan az fark olan maddeler binişik maddeler olarak adlandırılmakta ve ölçekten çıkarılmaktadır (Özdamar, 2015; Tavşancıl, 2010; Yavuz, 2005). Bununla beraber açımlayıcı faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin elenmesi, ortak faktör varyansı, madde özdeğerlerinin en az 1 olması, açıklanan varyans oranı ve ölçülmek istenen kuramsal alt yapının temsil edilebilmesi gibi kriterler de dikkate alınmaktadır (Shevlin ve Lewis, 1999; Tabachnick ve Fidell, 2013).

Araştırmanın AFA sonuçlarına göre ortak varyans değeri .30'un altında olan 4 madde, madde faktör yükü .30'un altında olan 7 madde ve birden çok faktörde yüksek yük değeri veren binişik 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Gerçekleştirilen temel bileşenler analizine göre, ölçekte yer alan 28 maddenin anlam ve içerik bakımından uyumlu ve öz değeri 1'den büyük 5 alt faktör altında toplandığı görülmüştür. VAÖ'nün faktör sayısının belirlenmesinde ortaya çıkan yamaç-birikinti (Scree Plot) grafiği ise Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. VAÖ'nün yamaç-birikinti (Scree Plot) grafiği

Şekil 1'de anlaşılacağı gibi yamaç-birikinti grafiğinde Y eksenindeki bileşenler, X eksenine doğru bir iniş göstermektedir. Bu iniş 6. faktörden

itibaren önemli ölçüde kaybolmaya başlamış ve 5 önemli kırılma noktasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece 6. kırılma noktasından sonra bileşenlerin varyansa yaptıkları katkı hem küçük, hem de neredeyse aynı düzeydedir. Bu nedenle ölçeğin faktör sayısının 5 olmasının uygun olacağına karar verilmiştir.

VAÖ maddelerinin faktörlere göre dağılımı, ortak varyans değeri, döndürme sonrası madde faktör yük değerleri, özdeğerler, faktörlerin açıklanan varyans değeri ve açıklanan toplam varyans değeri ise Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. VAÖ’nün AFA sonuçları

Faktör	Madde	Maddelerin Ortak Varyansı	Döndürme Sonrası Madde Faktör Yükleri	Özdeğerler	Açıklanan Varyans Değeri (%)	Açıklanan Toplam Varyans Değeri (%)
Faktör 1	V1	.58	.71	5.020	17.930	
	V2	.51	.63			
	V3	.40	.38			
	V4	.58	.67			
	V5	.33	.45			
Faktör 2	V6	.67	.76	3.110	11.107	
	V7	.66	.75			
	V8	.60	.74			
	V9	.31	.40			
	V10	.37	.52			
	V11	.43	.50			
	V12	.63	.69			
	V13	.61	.61			
	V14	.60	.67			
	V15	.56	.60			
Faktör 3	V16	.57	.44	2.352	8.401	
	V17	.66	.73			
	V18	.68	.72			
	V19	.52	.52			
Faktör 4	V20	.62	.50	2.303	8.224	
	V21	.61	.70			
	V22	.53	.65			
	V23	.45	.46			
Faktör 5	V24	.44	.32	2.285	8.161	
	V25	.59	.75			
	V26	.61	.76			
	V27	.48	.67			
	V28	.58	.70			53.822

Tablo 1'de görüldüğü üzere ölçekte yer alan maddeler birbirinden bağımsız 5 faktörde toplanmıştır. Maddelerin ortak varyans değerlerinin .31 ile .68; döndürme sonrası faktör yük değerlerinin .32 ile .76; faktör özdeğerlerinin 2.285 ile 5.020; açıklanan varyans değerlerinin %8.161 ile %17.930 arasında değiştiği bulgulanmıştır. 5 faktörün açıkladığı toplam varyans oranı ise %53.822'dir. Sosyal bilimlerde açıklanan toplam varyans değerinin çok faktörlü ölçeklerde %40 ile %60 arasında olması gerektiği belirtilmektedir (Tavşancıl, 2010). Buna göre ölçeğin %53.822'lik açıklanan toplam varyans değeriyle yeterli olduğu söylenebilir.

VAÖ'nin AFA sonucunda 5 faktörlü ve 28 maddeden oluşan bir ölçme aracı ortaya çıkmıştır. AFA sonucunda ortaya çıkan 5 alt faktör, faktörü oluşturan maddelerin içerikleri dikkate alınıp birer boyut olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda VAÖ'nün 5 alt boyutu ve madde numaraları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. VAÖ'nün alt boyutları ve madde numaraları

VAÖ'nün Boyutları	Madde Numarası
İnsan Olmak Boyutu	1.,2.,3., 4. ve 5. sorular
Görev ve Sorumluluk Boyutu	6.,7.,8.,9.,10.,11.,12.,13.,14. ve 15.sorular
Hak ve Özgürlükler Boyutu	16.,17.,18. ve 19.sorular
Etkin (Aktif) Vatandaşlık Boyutu	20.,21.,22.,23. ve 24.sorular
Birlikte Yaşama Boyutu	25.,26.,27. ve 28.sorular

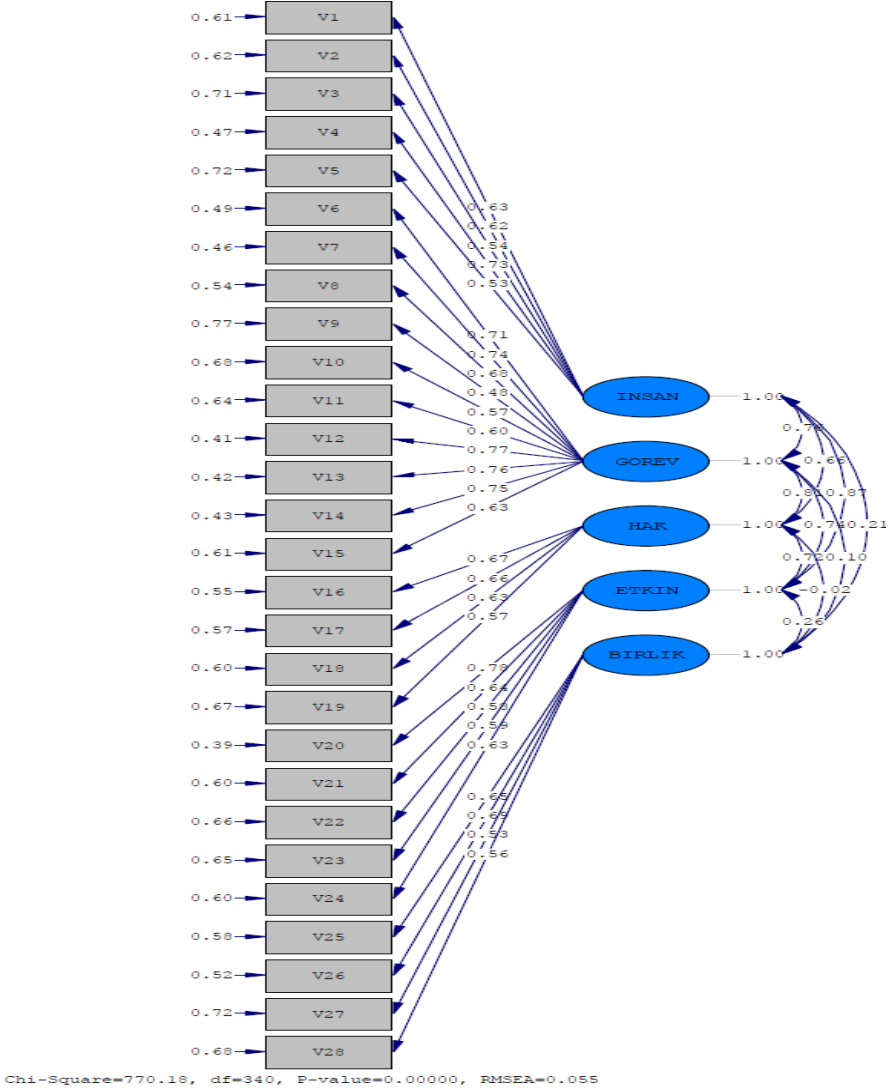
VAÖ'nün cevaplama şekli "(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Katılıyorum, (4) Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde dördümlü likert olarak düzenlenmiştir. Ölçekte katılımcıların her bir maddeye katılma düzeyi ise "1.00-1.75: Kesinlikle katılmıyorum; 1.76-2.51: Katılmıyorum; 2.52-3.27: Katılıyorum; 3.28-4.00:Kesinlikle Katılıyorum" şeklindedir. Ayrıca ölçek maddelerinin puan ortalamaları "1-2.00 arasında düşük düzey katılım"; "2.01-3.00 arasında orta düzey katılım"; "3.01-4.00 arasında ise yüksek düzey katılım" olarak yorumlanabilir. Ölçeğin tersten kodlanan maddesi bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan 112; en düşük toplam puan ise 28'dir. VAÖ'den alınabilecek yüksek puanlar öğrencilerin vatandaşlık algılarının yüksek olduğunu; düşük puanlar ise öğrencilerin vatandaşlık algılarını düşük olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları: Vatandaşlık algısı ölçeğinin (VAÖ) AFA sonucunda ortaya çıkan 5 boyutlu yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını ortaya çıkarmak LISREL 8.80 paket bilgisayar programıyla birinci düzey DFA ve ikinci düzey DFA yapılmıştır. DFA, esas itibarıyla bir yapısal eşitlik modelidir (YEM) ve önceden kurgulanmış ya da tasarlanmış yapının toplanan verilerle ne derece doğrulandığını tespit etmeyi amaçlar (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010; Lee, 2007). DFA işlemlerinde çeşitlik iyilik uyum değerleri bulunmaktadır. Bu araştırmada iyilik uyum değerlerinin eşik değerleri ve kabul edilebilir sınırları Tablo 3'te gösterilmiştir (Brown, 2014; Çokluk vd., 2010; Harrington, 2009; Hu ve Bentler, 1999; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008; Kline, 2011; Meyers, Gamst ve Guarino, 2006; Munro, 2005; Şimşek, 2007; Tabachnick ve Fidell, 2013).

Tablo 3. DFA İçin İyilik Uyum İndeksleri

Uyum İyiliği Değerleri	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
P	> .01 veya .05	< .01 veya .05
χ^2 / sd	≤ 2	2-5
RMSEA	$\leq .05$	$\leq .08$
SRMR	$\leq .05$	$\leq .08$
RMR	$\leq .05$	$\leq .08$
AGFI	$\geq .90$	$\geq .85$
GFI	$\geq .90$	$\geq .85$
CFI	$\geq .95$	$\geq .90$
NFI	$\geq .95$	$\geq .90$
NNFI	$\geq .95$	$\geq .90$
IFI	$\geq .95$	$\geq .90$
RFI	$\geq .95$	$\geq .90$
PNFI	$\geq .95$	$\geq .50$
PGFI	$\geq .95$	$\geq .50$

VAÖ'nün birinci düzey DFA ve ikinci düzey DFA'sında en çok olabilirlik yöntemi (maximum likelihood) kullanılmış ve ortaya çıkan yapıya ilişkin uyum iyilik değerleri hesaplanmıştır. Bu bağlamda VAÖ'nün birinci düzey DFA'dan elde edilen maddelerin faktör yük değerleri ve hata varyansları Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. VAÖ'nün birinci düzey DFA path (yol) diyagramı

Şekil 2'de görüldüğü gibi VAÖ'nün birinci düzey path (yol) diyagramında her bir maddenin örtük bağımlı değişken üzerindeki etki miktarları ve madde faktör yük değerleri görülmektedir. Maddelere

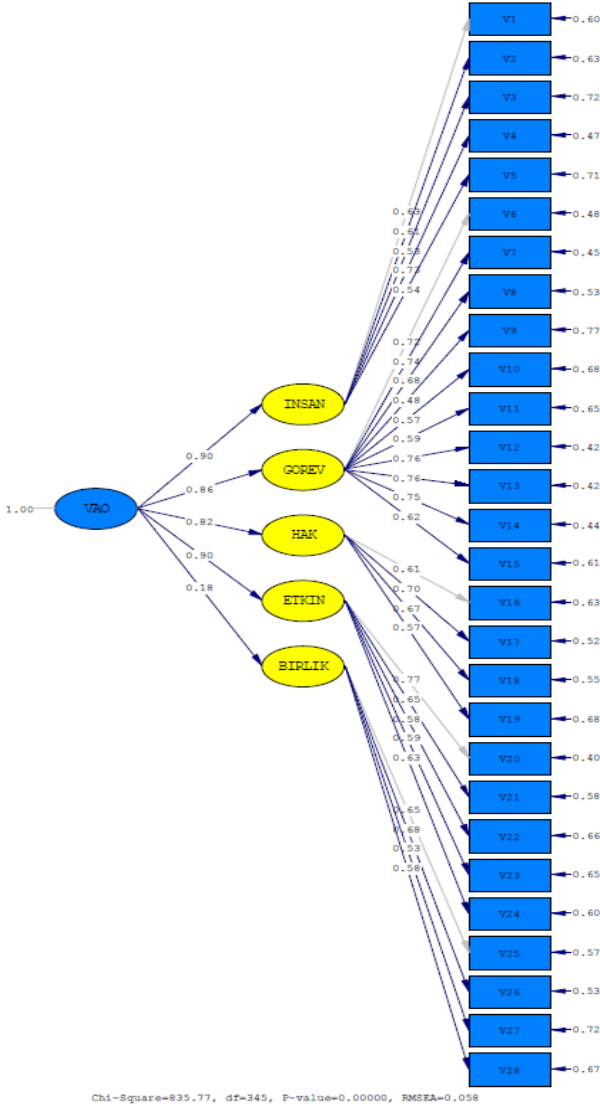
ilişkin faktör yük değerleri insan olmak boyutunda .53 ile .73 arasında; görev ve sorumluluk boyutunda .48 ile .77 arasında; hak ve özgürlükler boyutunda .57 ile .67 arasında; etkin vatandaşlık boyutunda .58 ile .78 arasında; birlikte yaşama boyutunda ise .53 ile .69 arasında değişmektedir. Ölçeğin tümü için maddelerin faktör yüklerinin .48 ile .78; hata varyanslarının ise .39 ile .77 arasında değiştiği bulgulanmıştır. Buna göre ölçeğin madde faktör yük değerleri ve hata varyansları bakımından da uygun değerlere sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra VAÖ'nün birinci düzey DFA sonuçlarının uyum iyilik değerleri de hesaplanmıştır. VAÖ'nün birinci düzey DFA uyum iyilik değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. VAÖ'nün birinci düzey DFA uyum iyilik değerleri

Model	χ^2/df	RMSEA	SRMR	AGFI	GFI	CFI	NFI	NNFI	IFI
5 Faktörlü Yapı	2.088	.055	.051	.86	.89	.97	.95	.97	.97

Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere VAÖ'nün birinci düzey DFA uyum iyilik değerlerinin uygun olduğu belirlenmiştir (bkz: Tablo 3 ve Tablo 4). Ayrıca VAÖ'nün birinci düzey uyum iyilik değerleri yeterli olduğundan herhangi bir modifikasyona ihtiyaç duyulmamıştır. Tablo 4'te yer almayan uyum ölçütlerinden biri de araştırmamızın örneklem yeterliğini gösteren "Kritik N (Critical N-CN)" değeridir. Bu araştırma için kritik N değeri 227.30 olarak bulunmuştur. Bu değer, araştırmada kullanılan 426 kişilik örneklemin yeterli olduğunun bir göstergesidir.

Alanyazında çok boyutlu ölçeklerin ikinci düzey DFA'sının yapılması gerektiği belirtilmektedir (Meydan ve Şeşen; 2011; Seçer, 2013). Bu nedenle VAÖ'nün ikinci düzey DFA'sı da yapılmıştır. Ölçeğe ilişkin ikinci düzey DFA'dan elde edilen maddelerin faktör yük değerleri ve hata varyansları Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. VAÖ'nün ikinci düzey DFA path (yol) diyagramı

Şekil 3'te anlaşılacağı üzere VAÖ'nün ikinci düzey path (yol) diyagramında maddelere ilişkin faktör yük değerleri insan olmak boyutunda .53 ile .73 arasında; görev ve sorumluluk boyutunda .48 ile .76 arasında; hak ve özgürlükler boyutunda .57 ile .70 arasında; etkin

vatandaşlık boyutunda .58 ile .77 arasında; birlikte yaşama boyutunda ise .53 ile .68 arasında değişmektedir. Ölçeğin tümü için maddelerin madde faktör yüklerinin .48 ile .77; hata varyanslarının ise .42 ile .77 arasında değiştiği bulgulanmıştır. Buna göre ölçeğin ikinci düzey DFA'da da madde faktör yük değerleri ve hata varyansları bakımından uygun değerlere sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra VAÖ'nün ikinci düzey DFA sonuçlarının uyum iyilik değerleri de hesaplanmıştır. VAÖ'nün ikinci düzey DFA uyum iyilik değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. VAÖ'nün ikinci düzey DFA uyum iyilik değerleri

Model	χ^2 / df	RMSEA	SRMR	AGFI	GFI	CFI	NFI	NNFI	IFI
5 Faktörlü Yapı	2.422	.058	.057	.86	.88	.97	.95	.97	.97

Tablo 5'ten anlaşılacağı üzere VAÖ'nün ikinci düzey DFA uyum iyilik değerlerinin de uygun olduğu belirlenmiştir (bakınız: Tablo 3 ve Tablo 5). Ayrıca VAÖ'nün ikinci düzey uyum iyilik değerleri yeterli olduğundan ikinci düzey DFA'da herhangi bir modifikasyona ihtiyaç duyulmamıştır. Tablo 5'te yer almayan uyum ölçütlerinden biri de araştırmamızın örneklem yeterliliğini gösteren "Kritik N (Critical N-CN)" değeridir. Bu araştırma için kritik N değeri 215.84 olarak bulunmuştur. Bu değer, araştırmamızda kullanılan 426 kişilik örneklemin yeterli olduğunun bir göstergesidir.

VAÖ'nün birinci düzey DFA ve ikinci düzey DAF analizlerinde yapılan standart çözümlemelerden sonra maddeler ve faktörler arasındaki t değerlerine bakılmıştır. t değerleri örtük değişkenlerin gözlenen değişkenleri açıklama oranlarına yönelik anlamlılık düzeyini ifade eder (Çolak, Yorulmaz ve Altınkurt, 2017). Ölçeğin birinci düzey DFA'da t değerleri 9.86 ve 18.07 arasında; ikinci düzey DFA'da t değerleri ise 8.01 ve 15.23 arasında değişmektedir. Ölçeğin birinci ve ikinci düzey DFA'sında t değerlerinin 2.58'den büyük olması t değerlerinin .01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Güvenirlilik Analizi Bulguları: VAÖ'nün güvenirliliği madde toplam korelasyonları, Cronbach's Alpha katsayısı ve Spearman Brown iki yarı güvenirlilik katsayıları hesaplanarak bulunmuştur. Tablo 6'da ölçeğin güvenirliliğine ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6. VAÖ'nün güvenirlilik analiz sonuçları

Boyut	Madde	Madde Korelasyonu	Toplam	Cronbach's Tutarlık Katsayısı	Alfa İç	Spearman Yarı Katsayısı	Brown İki Güvenirlilik
İnsan Olmak Boyutu	V1	.47		.73		.71	
	V2	.50					
	V3	.48					
	V4	.58					
	V5	.45					
Görev ve Sorumluluk Boyutu	V6	.60		.89		.85	
	V7	.63					
	V8	.57					
	V9	.45					
	V10	.52					
	V11	.54					
	V12	.66					
	V13	.70					
	V14	.66					
	V15	.53					
Hak ve Özgürlükler Boyutu	V16	.48		.72		.75	
	V17	.52					
	V18	.50					
	V19	.47					
Etkin(Aktif) Vatandaşlık Boyutu	V20	.66		.78		.72	
	V21	.53					
	V22	.50					
	V23	.49					
	V24	.48					
Birlikte Yaşama Boyutu	V25	.35		.71		.73	
	V26	.32					
	V27	.31					
	V28	.33					
Ölçeğin Tamamına İlişkin Güvenirlilik Katsayısı				.90		.84	

Tablo 6'da görüldüğü gibi VAÖ'nün madde toplam korelasyon değerleri .31 ile .70 arasında değişmektedir. Madde toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olması ölçek maddelerinin bireyleri iyi derecede ayırt ettiğini ifade eder (Seçer, 2013). Bununla birlikte ölçeğin güvenirliliği için Cronbach's Alfa iç tutarlık katsayıları ve Spearman Brown iki yarı güvenirlilik katsayıları da incelenmiştir. VAÖ'nün Cronbach's Alpha iç tutarlık katsayıları ile Spearman Brown iki yarı güvenirlilik katsayıları ölçeğin tüm alt boyutlarında ve tamamında .70'in üzerindedir. Ölçme araçlarının güvenirlilik katsayısının .70 ve daha yüksek olması verilerin güvenirliliği bakımından yeterli olduğu (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012; Liu, 2003) göz önünde bulundurulduğunda ölçeğin güvenilir bir

ölçek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca VAÖ'nün iç geçerlik kapsamında alt % 27 ve üst % 27 gruplarının madde ortalama puanları arasındaki farklar bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. VAÖ'nün iç geçerliğine yönelik analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. VAÖ'nün alt %27 ve üst %27'lik gruplar için bağımsız örneklem t testi sonuçları

Madde Numarası	Alt %27 ve Üst %27	
	t değerleri	p
V1	-9.185	.00*
V2	-10.475	.00*
V3	-10.970	.00*
V4	-11.553	.00*
V5	-10.812	.00*
V6	-13.680	.00*
V7	-13.228	.00*
V8	-13.057	.00*
V9	-12.796	.00*
V10	-12.538	.00*
V11	-12.264	.00*
V12	-16.462	.00*
V13	-14.708	.00*
V14	-14.340	.00*
V15	-12.228	.00*
V16	-13.321	.00*
V17	-12.548	.00*
V18	-11.367	.00*
V19	-11.941	.00*
V20	-14.406	.00*
V21	-12.351	.00*
V22	-11.440	.00*
V23	-10.401	.00*
V24	-12.086	.00*
V25	-7.215	.00*
V26	-6.337	.00*
V27	-3.275	.00*
V28	-7.718	.00*

* $p < .001$; $N_{Alt \%27} = 130$ ve $N_{Üst \%27} = 130$

Tablo 7'den anlaşılacağı üzere VAÖ'nün tüm maddeleri için t değerleri $p = .001$ düzeyinde anlamlıdır. Buna göre VAÖ maddelerinin iç geçerliklerinin yüksek olduğu ve maddelerin ayırt edici olduğu söylenebilir. Araştırmanın tüm geçerlik ve güvenirlik sonuçları birlikte değerlendirildiğinde "Vatandaşlık Algısı Ölçeğinin (VAÖ)" psikometrik

açından öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçebilecek uygun bir ölçme aracı olarak kullanılabilmesi söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları “insan olmak, görev ve sorumluluk, hak ve özgürlükler, etkin (aktif) vatandaşlık ve birlikte yaşama” boyutlarından oluşan ölçeğin öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğuna işaret etmektedir.

Vatandaşlık algısı ölçeğinin (VAÖ) boyutları ve maddeleri Milli Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersleri öğretim programındaki “insan olmak (her insan değerlidir), görev ve sorumluluk, hak ve özgürlükler, etkin (aktif) vatandaşlık, birlikte yaşama (çeşitliliğe çoğulcu bakış)” temaları göz önünde bulundurulmuştur (Altay vd., 2019; Tüysüz, 2019; Tüzün, 2019). Ölçeğin madde havuzu oluşturma sürecinde ilgili yurt içi (Bingöl, 2000; Çolak, 2015; Demirbaş, 2016; Durmuş, 2017; Durualp ve Doğan, 2017; Ersoy, 2012; İcen, 2017; İcen, Öztürk ve Yılmaz, 2017; Öcal, 2011; Özbek, 2004; Tonga, 2013; Utku, 2015) ve yurt dışı alanyazınından (Dinesen, Norgaard ve Klemmensen, 2014; Evans, 2006; Groot, 2011; Hahn, 2015; Kennedy, 2007; Kuang ve Kenedy, 2014; Marshall, 2005; O'Brien ve Smith, 2011; Losito ve D'Amira, 2003; Sears ve Hughes, 1996; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr ve Losito, 2009; Torney-Purta, Lehmann, Oswald ve Schulz, 1999; Zhang, 2011) yararlanılmıştır.

68 ifadeden oluşan ölçek madde havuzu, kapsam geçerliği bakımından 3'ü eğitim yönetimi, 2'si ölçme ve değerlendirme alanından olmak üzere toplam 5 uzman kişinin görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler ve öneriler doğrultusunda VAÖ'nün maddeleri bir kez daha gözden geçirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede madde havuzundan toplam 18 madde çıkartılarak ön uygulamaya hazır 50 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. VAÖ, Siirt il merkezinde ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim görev 84 öğrenciye ön pilot çalışma olarak uygulanmıştır. Ön pilot uygulama sonucunda ölçek, 44 maddeyle asıl uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Araştırmada iki örneklem grubundan yararlanılmıştır. AFA ve DFA için 300 kişilik veya ölçek maddelerinin en az beş katı kadar katılımcı sayısı olmasına (Comrey ve Lee, 1992; Tabachnick ve Fidell, 2013) dikkat edilmiştir. AFA için 485 öğrenciye; DFA için 426 öğrenciye ulaşılmış olması örneklem sayısının yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca ölçeğin Kurtosis (basıklık) ve Skewness (çarpıklık) değerlerinin -2 ve +2 değerleri arasında olması ve normal dağılım göstermesi nedeniyle (Field, 2009; Kalaycı, 2010) açımlayıcı faktör analizinde varimax dik döndürme yöntemi ve temel bileşenler analizi, doğrulayıcı faktör analizinde ise maksimum olabilirlik analizinin uygulanmasına karar verilmiştir.

AFA çalışma grubundan elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testleri yapılmıştır. VAÖ için yapılan analiz sonucunda KMO değeri .95 ve Barlett Küresellik testi [$\chi^2=5193.487$; $sd=378$; $p<.01$] olarak bulunmuştur. KMO ve Barlett Küresellik testi bulguları, verilerin çok değişkenli normal dağılım gösterdiklerinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. AFA işlemleri aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin elenmesi, ortak faktör varyansı, madde özdeğerlerinin en az 1 olması, açıklanan varyans oranı ve ölçülmek istenen kuramsal alt yapının temsil edilebilmesi ölçütlerine göre (Shevlin ve Lewis, 1999; Tabachnick ve Fidell, 2013) yapılmıştır. Bu ölçütler doğrultusunda ölçekte yer alan maddeler birbirinden bağımsız 5 faktörde toplanmıştır. Maddelerin ortak varyans değerlerinin .31 ile .68; döndürme sonrası faktör yük değerlerinin .32 ile .76; faktör özdeğerlerinin 2.285 ile 5.020; açıklanan varyans değerlerinin %8.161 ile %17.930 arasında değiştiği bulgulanmıştır. 5 faktörün açıkladığı toplam varyans oranı ise %53.822'dir. Sosyal bilimlerde açıklanan toplam varyans değerinin çok faktörlü ölçeklerde %40 ile %60 arasında olması gerektiği belirtilmektedir (Tavşancıl, 2010). Dolayısıyla ölçeğin %53.822'lik açıklanan toplam varyans değeri açısından yeterli olduğu söylenebilir. Ölçeğin tersten kodlanan maddesi bulunmamaktadır. 4'lü likert tipine göre ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan 112; en düşük toplam puan ise 28'dir. VAÖ'den alınabilecek yüksek puanlar öğrencilerin vatandaşlık algılarının yüksek olduğunu; düşük puanların ise öğrencilerin vatandaşlık algılarının düşük olduğunu ifade etmektedir.

Vatandaşlık algısı ölçeğinin AFA sonucunda ortaya çıkan 5 boyutlu yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını ortaya çıkarmak birinci düzey DFA ve ikinci düzey DFA yapılmıştır. Birinci düzey DFA ($x^2 / df=2.088$, RMSEA= .055, SRMR= .051, AGFI=.86, GFI=.89, CFI= .89, NFI= .95, NNFI= .97, IFI= .97) ikinci düzey DFA ($x^2 / df=2.422$, RMSEA= .058, SRMR= .057, AGFI=.86, GFI=.88, CFI= .97, NFI= .95, NNFI= .97, IFI= .97) sonuçları araştırma verilerinin ölçeğin faktöryel yapısıyla uyum gösterdiği şeklinde açıklanabilir. Bunun yanı sıra ölçeğin güvenirliliği için Cronbach's Alfa iç tutarlık katsayıları ve Sperman Brown iki yarı güvenirlilik katsayıları da incelenmiştir. VAÖ' nün Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları ile Sperman Brown iki yarı güvenirlilik katsayıları ölçeğin tüm alt boyutlarında ve tamamında .70'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ölçme araçlarının güvenirlilik katsayısının .70 ve daha yüksek olması verilerin güvenirliliği bakımından yeterli olduğu (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012; Liu, 2003) anlamına gelmektedir. Araştırmanın tüm geçerlik ve güvenirlilik sonuçları birlikte değerlendirildiğinde "Vatandaşlık Algısı Ölçeğinin (VAÖ)" psikometrik açıdan öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçebilecek uygun bir ölçme aracı olarak kullanılabilmesi söylenebilir.

Araştırma bir ölçek geliştirme çalışması olarak farklı örneklem gruplarıyla test edilebilir veya farklı örneklem gruplarına uyarlanabilir. "Duyuşsal vatandaşlık ve davranışsal vatandaşlık" boyutlarından oluşan yeni vatandaşlık algısı ölçeği geliştirilebilir. Bununla birlikte ölçeğin güvenirliliğinin test-tekrar test yöntemine göre de yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Validity and Reliability Study of the Citizenship
Perception Scale**

*

Mehmet Sabir Çevik– Şefika Şule Erçetin
Hacettepe University

Education systems aim to raise individuals who can fulfill their civic duties in changing conditions and who have truly embraced citizenship (Öztürk and Deveci, 2011). Especially, considering the effective citizenship skills and citizenship values that students should have as one of the basic citizenship competencies (Özden, 2011) serves the purpose in question. Indeed, in domestic (Bingöl, 2000; Durualp and Doğan, 2017; İçen, 2017; İçen, Öztürk and Yılmaz, 2017; Öcal, 2011; Özbek, 2004; Utku, 2015) and international literature (Dinesen, Norgaard and Klemmensen, 2014; Kennedy, 2007; Kuang and Kenedy, 2014; Marshall, 2005; O'Brien and Smith, 2011; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr and Losito, 2009; Zhang, 2011) discussing the concept of citizenship with various aspects and the existence of numerous studies measuring the citizenship perceptions of students can be considered as an indicator of the importance given to citizenship. On the other hand, in the literature, some studies on citizenship have also been conducted in the form of a scale development study (Durualp and Doğan, 2017; İçen, Öztürk, and Yılmaz, 2017; Morais and Ogden, 2011; Utku, 2015; Uydaş, 2014). However, the mentioned scale development studies on citizenship do not measure students' perception of citizenship as a whole or they concentrate on only one dimension of citizenship. For this reason, developing measurement tools that can measure students' perceptions of citizenship in integrity can fill the gap in the literature and contribute to the literature. Besides, it is hoped that an up-to-date and new measurement tool to be developed for citizenship perception will shed light on better understanding of students' citizenship perceptions.

It is only possible to determine the level of citizenship perception in students, the direction in which students' perception of citizenship intensifies, and whether students have the desired perception of

citizenship only with valid and reliable measurement tools. In addition to this, the development of a valid and reliable measurement tool can contribute to the prediction of citizenship behaviors in students by determining the citizenship perceptions of the students. Accordingly, the current research aims to develop a valid and reliable measurement tool that can measure students' perception of citizenship.

In the process of creating the item pool of the scale, related domestic literature (Bingöl, 2000; Durualp and Doğan, 2017; İçen, 2017; İçen, Öztürk and Yılmaz, 2017; Öcal, 2011; Özbek, 2004; Utku, 2015) and international literature (Dinesen, Norgaard and Klemmensen, 2014; Kennedy, 2007; Kuang and Kenedy, 2014; Marshall, 2005; O'Brien and Smith, 2011; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr and Losito, 2009; Zhang, 2011) were used. In line with the feedback and suggestions from the experts, the articles of CPS were reviewed once again and the necessary arrangements were made. In this framework, a total of 18 items were removed from the item pool and a 50-item scale ready for pre-application was obtained.

Two sample groups were used in the study. 485 students for EFA; 426 students were reached for CFA. It was decided to apply the varimax vertical rotation method and principal component analysis in the exploratory factor analysis, and the maximum likelihood analysis in the confirmatory factor analysis. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Barlett tests were conducted to test whether the data obtained from the EFA study group compatible with factor analysis. As a result of the analysis for CPS, it was found that KMO value was .95 and Barlett's Sphericity test was [$\chi^2 = 5193.487$; $sd = 378$; $p < .01$]. As a result of EFA, the items in the scale were collected in 5 independent factors. It was found that the common variance values of the items were between .31 and .68; After rotation, factor load values were between .32 and .76; factor eigenvalues were between 2.285 and 5.020; and the variance values explained varied between 8.161% and 17.930%. The total variance rate explained by 5 factors was 53.822%. The scale has no items coded in reverse. The highest total score that can be obtained from the scale according to the 4-point Likert type is 112; the lowest total score is 28. High scores that can be obtained from CPS indicate that students' perception of citizenship is high; low scores indicate that students' perception of citizenship is low.

First level CFA was performed to find out whether the 5-dimensional structure of the citizenship perception scale, which emerged as a result of EFA, was confirmed. The first level CFA results ($\chi^2/df=2.088$, RMSEA=.055, SRMR=.051, AGFI=.86, GFI=.89, CFI=.89, NFI=.95, NNFI=.97, IFI=.97) can be explained as the research data are compatible with the factorial structure of the scale. In addition, Cronbach's Alpha internal consistency coefficients and Spearman Brown split half reliability coefficients were also examined for the reliability of the scale. Cronbach's Alpha internal consistency coefficients and Spearman Brown split half reliability coefficients of CPS were found to be above .70 in all sub-dimensions of the scale. When all the validity and reliability results of the study are evaluated together, it can be said that the "Citizenship Perception Scale (CPS)" can be used as an appropriate measurement tool that can measure students' perception of citizenship psychometrically.

Kaynakça/References

- Abell, N., Springer, D. W. and Kamata, A. (2009). *Developing and validating rapid assessment instruments*. New York: Oxford University Press.
- Altay, N., Ay, S., Ertek, Z. Ö., Polat, H., Selmanoğlu, E. and Yalçın, H. (2019). *İnsan Hakları ve Demokrasi*. Ankara: Cem Web Ofset A.Ş.
- Arslan, S. (2014). *Çokkültürlü toplumlarda vatandaşlık eğitimine yönelik öğretmen ve öğrenci düşüncelerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aybay, R. and Özbek, N. (2015). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Battery, M. (2003). The end of citizenship? The nation state, threats to its legitimacy and citizenship education in the twenty first century. *Cambridge Journal of Education*, 33(1), 101-102.
- Biesta, G. (2014). Learning in public places: Civic learning for the twenty-first century. Biesta, G., De Bie, M., and Wildemeersch, D. (Eds.). *Civic learning, democratic citizenship and the public sphere* (p.1-14). New York: Springer.
- Bingöl, D. (2000). Demokratik tutum ve değerler açısından üniversite gençliği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 129-157.
- Blaug, R. and Schwarzmantel, J. (2016). *Democracy: A reader* (2nd ed.). New York: Columbia University Press.

- Brown, T. A. (2014). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York: Guilford Publications.
- Comrey, A. L. and Lee, H. L. (1992). *A first course in factor analysis*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. and Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çolak, İ., Yorulmaz, Y. İ. and Altinkurt, Y. (2017). Öğretmen özyeterlik inancı ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 20-32.
- Çolak, K. (2015). *Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, Ö. and Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınevi.
- Demirbaş, İ. (2016). *Üniversite öğrencilerinin vatandaşlık algısının belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Dinesen, P. T., Norgaard, A. S. and Klemmensen, R. (2014). The civic personality: Personality and democratic citizenship. *Political Studies*, 62(1), 134-152.
- Durmuş, G. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık ve çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Durualp, E. and Doğan, İ. (2017). Vatandaşlık algısı ölçeğinin faktör yapısının incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62, 65-83.
- Edge, D. and Copp, G. (2000). Young people and changing identities/citizenship in Europe: Citizens 'R' Us?. A. Ross. (Ed). *Proceedings of the Second Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe Thematic Network- Athens* (p.217-222). London: CiCe Publication.
- Erçetin, Ş. Ş. and Açıkalın, Ş. N. (2020). Bilimsel araştırmalarda temel yaklaşımlar, araştırma modelleri ve desenleri. (Edt.: Ş. Ş. Erçetin). *Araştırma teknikleri* (p.29-49). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erdem, F. H. (2012). Osmanlı-Türkiye anayasalarında ve yeni anayasada vatandaşlık. *Seta analiz*, 51, 1-23.

- Erkuş, A. (2011). Çok boyutlu lider-izleyici etkileşiminde kişilik özelliklerinin ve güç kaynaklarının rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 127-152.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ersoy, A. F. (2012). Annelerin vatandaşlık algısı, çocuklarında vatandaşlık bilinci geliştirme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2111-2124.
- Esen, H. (2011). *Sosyal bilgiler öğretim programındaki insan hakları ve vatandaşlık bilinci ile ilgili konuların öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Evans, M. (2006). Educating for Citizenship: What teachers say and what teachers do. *Canadian Journal of Education, Democracy and Education*, 29(2), 410-435.
- Fay, B. (2017). *Çağdaş sosyal bilimler felsefesi:çokkültürlü bir yaklaşım* (Çev.: İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS for windows*. London: Sage Publications.
- Flowers, N. (2000). *The human rights education handbook: Effective practices for learning, action, and change*. Minnesota: Human Rights Resource Center.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. and Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw Hill.
- Golubeva, I. (2018). The links between education and active citizenship/civic engagement. NESET II Ad Hoc Report No 1/2018.https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2019/06/NESET2_AHQ1.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2019).
- Groot, I. (2011). Why we are not democratic yet: the complexity of developing a democratic attitude. In Veugelers, W. (Ed.), *Education and humanism: linking autonomy and humanity*. (p.79-93). Rotterdam: Sense Publishers.
- Gündüz, M. and Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Hahn, C. L. (2015). Teachers' perceptions of education for democratic citizenship in schools with transnational youth: A comparative study in the UK and Denmark. *Research in Comparative and International Education*, 10(1), 95-119.

- Harrington, D. (2009). *Confirmatory factor analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Hu, L. and Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- İbrahimoglu, Z. (2014). *Gayri müslim azınlıklara göre Türkiye'de vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İçen, M. (2017). *Dezavantajlı bölgelerdeki lise öğrencilerinin vatandaşlık algısı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İçen, M., Öztürk, C. and Yılmaz, A. (2017). Vatandaşlık duygusu ölçeği güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *International Journal of Field Education*, 3(2), 26-36.
- İpek, İ. (2011). *İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler öğretim programındaki hedeflere uygunluk yönünden değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör analizi. (Edt.: Ş. Kalaycı). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kartal, F. (2002). Liberal and republican conceptualizations of citizenship: A theoretical inquiry. *Turkish Public Administration Annual*, 27-28, 101-130.
- Kaya, B. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık algıları ile politik ilgi ve katılımları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kennedy, K. J. (2007). Student constructions of 'active citizenship': What does participation mean to students? *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 304-324.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.

- Kuang, X. and Kennedy, K. J. (2014). Assian students' perceptions of 'good' citizenship: The role of democratic values and attitudes to traditional culture. *Asia Pacific Journal of Educational Development*, 3(1), 33-42.
- Lee, S. Y. (2007). *Structural equation modeling*. New Jersey: John Wiley and Sons Ltd.
- Liu (2003). Developing a scale to measure the interactivity of websites. *Journal of Advertising Research*, June, 207-217.
- Losito, B. and D'Amira, A. (2003). Democracy, citizenship, participation. The results of the second IEA civic education study in Italy. *International Journal of Education Research*, 39(6), 609-620.
- Marshall, T. H. and Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar* (Çev.: A. Kaya). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Marshall, H. (2005). Developing the global gaze in citizenship education; exploring the perspectives of global education ngo workers in England. *International Journal of Citizenship and Teacher Education*, 1(2), 76-91.
- Marshall, T. H. (2016). Class, citizenship and social development. In Blaug, R., and Schwarzmantel, R. (Eds.), *Democracy: A reader* (2nd ed.). New York: Columbia University Press.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellenmesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Meyers, L. S., Gamst, G. and Guarino, A. J. (2006). *Applied multivariate research: Design and interpretation*. London: Sage.
- Morais, B. D. and Ogden, C. A. (2011) Initial development and validation of the global citizenship scale. *Journal of Studies in International Education*, 15(5), 445–466.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research*. New York: Lippincott Williams and Wilkins.
- Ntoumanis, N. (2001). *A step-by-step guide to SPSS for sport and exercise studies*. New York: Routledge.
- O'Brien, J. L. and Smith J. M. (2011). Elementary education students' perceptions of "good" citizenship. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1), 21-36.
- Onyx, J., Kenny, S. and Brown, K. (2012). Active citizenship: An empirical investigation. *Social Policy and Society*, 11(1), 55-66.

- Osler, A. and Starkey, H. (2003). Learning for cosmopolitan citizenship: Theoretical debates and young people's experiences. *Educational Review*, 55(3), 243-254.
- Öcal, A. (2011). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık hakları konusundaki görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 134-149.
- Özbek, R. (2004). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders amaçlarının gerçekleşme düzeyi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özdamar, K. (2015). *Ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi*. Ankara: Nisan Kitabevi.
- Özden M. (2011). *4. ve 5. sınıflar fen ve teknoloji dersinin vatandaşlık eğitimi bakımından işlevselliği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi. C. ÖZTÜRK içinde, *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Pamuk, A. (2007). Avrupa vatandaşlığı ve eğitim. *Ulusal teknik eğitim, mühendislik ve eğitim bilimleri genç araştırmacılar sempozyumu*. Kocaeli (20-22 Haziran), 957-961.
- Parekh, B. (2002). *Çok kültürlülüğü yeniden düşünmek*. (Çev.: B. Tanrıseven). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Ross, A. (2012). Editorial: Education for active citizenship: Practices, policies and promises. *International Journal of Progressive Education*, 8(3), 7-14.
- Sağırılı, M. (2005). Bir konu alanı olarak vatandaşlık bilgisi. E. T. Temiz (Ed.), *Vatandaşlık bilgisi* (s.9-25). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Schugurensky, D. (2005). Citizenship and citizenship education: Canada in an international context. Ontario Institute for Studies in Education. [1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/31416546/DS_Contexts_of_citizenship_ed_2006.pdf?1371618583=and_response-content-disposition=inline%3B](https://www.ontariostudies.com/1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/31416546/DS_Contexts_of_citizenship_ed_2006.pdf?1371618583=and_response-content-disposition=inline%3B) (E.Tarihi: 02.10.2020).
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. and Losito, B. (2009). *ICCS international report: civic knowledge, attitudes and engagement among lowersecondary school students in 38 countries*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Sears, A. M. and Hughes, A. S. (1996). Citizenship education and current educational reform. *Canadian Journal of Education*, 21(2), 123-142.

- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shevlin, M. E. and Lewis, C. A. (1999). The revised social anxiety scale: Exploratory and confirmatory factor analysis. *The journal of social psychology, 2*, 250-252.
- Stevens, J. P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. (Fourth Edition). New Jersey: Lawrance Erlbaum Association, Inc.
- Şahin, K. (2012). *Türkiye’de sosyal bilgiler dersi müfredatındaki yurttaşlık eğitiminin avrupa birliği yurttaşlık eğitimi politikaları bağlamında değerlendirilmesi (2005-2011)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: SeçkinYayıncılık.
- Şimşek Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tonga, D. (2013). *8. sınıf öğrencilerinin vatandaşlık bilinci düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Torney Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. and Schulz, W. (1999). *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Tüysüz, S. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitabı 4*. Ankara: Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
- Tüzün, G. (2019). *Demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Ada Matbaacılık Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
- Utku, M. (2015). *Üniversite öğrencilerinin vatandaşlık ve sosyal medya (sosyal ağ) vatandaşlık algısının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Uydaş, İ. (2014). *Ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi (Çanakkale ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Waltzer, K. and E. Heilman (2005). When Going Right is Going Wrong. Education for Critical Democratic Patriotism. *The Social Studies*, 156-162.
- Westheimer, J. (2015). *What kind of citizen? educating our children for the common good*. New York: Teachers College Press.
- Wildemeersch, D. (2014). Displacing concepts of social learning and democratic citizenship. In Biesta, G., De Bie, M., and Wildemeersch, D. (Eds.), *Civic Learning, Democratic Citizenship and the Public Sphere* (p.15–28). Newyork: Springer.
- Yavuz, S. (2005). Developing a technology attitude scale for pre-service chemistry teachers. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(1), 17-25.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yurtseven, G. (2006). *Vatandaşlık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Zhang, Y. (2011). *Citizenship education in china: comparing eighth grade students' civic attitudes and civic engagement in shangai and Hong Kong*. (Unpublished doctoral dissertation). Minnesota Üniversitesi, USA.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çevik, M. S. ve Erçetin, Ş. Ş. (2021). Vatandaşlık Algısı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6445-6477. DOI: 10.26466/opus.938404.

Covid-19 Salgınlarının Türkiye'nin Vergi Gelirleri Üzerine Etkisi

DOI: 10.26466/opus.931186

*

Hamza Erdoğan* - Murat Demir** - Rıdvan Önder ***

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: hamzaerdogdu@harran.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5025-2367](https://orcid.org/0000-0002-5025-2367)

** Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: mdemir@harran.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1466-1104](https://orcid.org/0000-0002-1466-1104)

*** Vergi Müfettişi, Dr. Öğr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: ridvan.onder@vdk.gov.tr

ORCID: [0000-0003-0021-7771](https://orcid.org/0000-0003-0021-7771)

Öz

Bu çalışma, 2019 yılının son çeyreğinde Çin Halk Cumhuriyetinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının, Türkiye'de vergi gelirlerine olan etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bunun için Türkiye'nin vergi gelirleri; ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranları gibi makro değişkenlerin yanında, Covid-19 pandemisinden kaynaklanan ekonomik krizin etkisini dikkate almak için, bir kukla değişkenin de dahil edildiği bir model tarafından 2006.M01-2021.M01 aralığı aylık verileri kullanılarak açıklanmaktadır. Çalışmada değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkisinin olup olmadığını sınamak için kullanılan doğrusal ARDL ile doğrusal olmayan ARDL yöntemlerine ilave olarak şokların modelde yer alan değişkenler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla etki-tepki (impulse-response) fonksiyonları ile varyans ayrıştırması (variance decomposition) yöntemleri kullanılmıştır. Hem doğrusal ARDL hem de doğrusal olmayan ARDL yönteminde desteklenen ilk ampirik sonuç, değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkisinin var olduğudur. İkinci olarak, Covid-19 küresel salgın krizinin Türkiye'de vergi gelirlerini olumsuz etkilediği istatistiksel olarak gösterilmektedir. Pandemi koşulları, ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının düşük olması nedeniyle vergi gelirlerinin de azalacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemi, Vergi Gelirleri, Kukla Değişken, ARDL, NARDL.

JEL Kodu: H20, C10, C51, C52

Impact of the Covid-19 Outbreak on Turkey's Tax Revenues

*

Abstract

This study aims to analyze the epidemic Covid-19, emerging in the People's Republic of China in the last quarter of 2019 and influencing the whole world, effect on tax revenues in Turkey. For this tax revenue of Turkey is explained by a model with macro variables such as economic growth, inflation and interest rates, including a dummy variable to take into account the impact of the economic crisis caused by the Covid-19 pandemic, using monthly data on 2006.M01-2021.M01. In the study, in addition to linear ARDL and non-linear ARDL methods used to test whether there is a long-term relationship between variables, impulse-response functions and variance decomposition methods were used to determine the effects of shocks on the variables in the model. The first empirical result supported by both linear ARDL and nonlinear ARDL methods is that there is a long-term relationship between variables. Secondly, Covid-19 global outbreak crisis negatively affects tax revenues in Turkey is shown statistically. The conditions of the pandemic show that due to the low rates of economic growth of the countries, tax revenues will also decrease.

Keywords: Covid-19 Outbreak, Tax Revenues, Dummy Variable, ARDL, NARDL.

JEL Classification

Codes: H20, C10, C51, C52

Giriş

Dünya Bankası 2019 yılı sonunda Çin'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan salgın hastalık nedeniyle küresel ölçekte GSYİH'daki küçülmenin yaklaşık %5,2 olarak gerçekleşeceğini öngörmektedir Dünya Bankası 2020 yılında ortaya çıkan bu daralmayı, 1929 yılından sonra dünyada yaşanan en büyük ekonomik durgunluk olarak ifade etmektedir (World Bank, 2020, s. 3). Daralmanın nedenlerine bakıldığında; salgın hastalığın yayılımının önlenmesi amacıyla birçok ekonomik aktivitenin durdurulması ile tüketim ve yatırım harcamalarında ortaya çıkan keskin düşüşlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Hemen her sektörde giderek yaygınlaşan kısıtlamalar ve tüketim ve yatırım harcamalarının azalması ile birlikte işsizlik üzerinde de önemli baskılar yaratmıştır.

Maliye politikası ve araçları krizlerle mücadelede etkili politika araçlarıdır. Pandemi süreci bir yandan kamu gelirlerinin azalmasına neden olurken öte yandan kamu harcamalarında önemli artışlara yol açmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu finansman sorunlarının derinleşmesine neden olan bu gelişmeler maliye politikalarının hareket alanını ve etkinliğini de sınırlandırmıştır. Bilindiği üzere ekonomik daralma dönemlerinde vergi gelirleri azalırken ekonominin genişleme dönemlerinde vergi gelirlerinde artış beklenir. Hiç kuşkusuz pandemi süreci de ekonomik ve mali yapıyı olumsuz etkilemekte alınan tedbirler, işyerlerinin kapanması, ulusal ve uluslararası ticaretin yavaşlaması ekonomik krize benzer etkiler yaratarak vergi gelirlerini doğrudan etkilemektedir.

Covid-19 salgını kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış ve tüm ülkeleri derinden etkilemiştir. Bu kapsamda uluslararası ticaret durma noktasına gelmiş, tüm ülkeler ciddi ekonomik daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Hükümetler pandeminin neden olduğu olumsuzlukların, ekonomik ve toplumsal krize dönüşmemesi için çeşitli önlemler almışlardır. Birçok ülkede ağırlıklı olarak maliye politikaları temelinde şekillenen önlemlere bakıldığında transfer harcamalarında artışlar olduğu, vergi ertelemeleri ve sektörel vergi indirimleri ile durgunluğun ve daralmanın hafifletilmeye çalışıldığı görülmektedir. Dünya Bankası verilerine göre; gelişmekte olan ülkelerin açıkladığı destek paketleri GSYİH'lerinin %5,4-%10'u arasındadır. Avro bölgesinde bu destekler GSYİH'in ortalama %2,6'sı düzeyinde gerçekleşirken Almanya'da %4,5'i, İtalya'da %4'ü olarak gerçekleşmiştir. (World Bank, 2020, s.4).

Bu çalışmada Türkiye’de vergi gelirlerinin küresel düzeyde 2020 yılı Mart ayından itibaren etkili olan Covid-19 pandemi sürecinden nasıl etkilendiği incelenmiştir. Çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibarıyla eldeki mevcut veriler dikkate alınarak 2006.M01-2021.M01 dönemi için doğrusal olmayan ARDL (NARDL) doğrusal ARDL metodolojileri uygulanmıştır. Söz konusu çalışma ile literatüre üç farklı alanda katkı sunulması hedeflenmektedir. Öncelikle çalışma, Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalarda Covid-19 pandemisi etkisinin varlığını (test sayısı, vaka sayısı, hasta sayısı, vefat sayısı vb. değişkenleri modellemede kullanmaksızın) ekonometrik olarak gösterdiği için öncül nitelik taşımaktadır. İkincisi, Covid-19 pandemisinin spesifik olarak Türkiye’de vergi gelirlerine etkisinin istatistiksel olarak ortaya konmasıdır. Üçüncü olarak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki Covid-19 pandemisinin etkisi de dikkate alınarak hem doğrusal ARDL hem de ilişkinin asimetrik olduğu varsayımı ile doğrusal olmayan ARDL yaklaşımı ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde vergi gelirleri ile GSYİH ilişkisini teorik çerçevesi çizilip literatür özeti sunulmaktadır. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan veriler ve oluşturulan model ile yöntemlere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ampirik çalışma bulguları tablolar ve grafikler şeklinde verilmektedir. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır.

GSYİH ve Vergi Gelirleri İlişkisi

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bütçe gelirlerinin yaklaşık %80-95’ini oluşturan vergi gelirleri, en önemli maliye politikası araçlarından biridir. Verginin ilk ve öncelikli hedefi mali amaç olmasına rağmen son yüzyılda gelişen olayların etkisiyle verginin mali olmayan amaçları da kabul görmüş ve sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Verginin fiskal olmayan amaçları içerisinde yer alan konjonktür politikasına ilişkin amacı; ekonomide ortaya çıkan dönemsel nitelikli gelişmelere karşı vergiler aracılığıyla önlem alınmasını ifade etmektedir. Klasikler açısından vergilerin tarafsız olması ve bütçe denkliliği ilkesinden sapılmaması adına, vergi gelirlerinin azaldığı ve/veya bütçe gelirlerinin azaldığı dönemlerde, minimal devletin giderlerini karşılamak üzere ekstra vergi konularak veya vergi oranları artırılarak bütçenin denkleştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Ancak 1929 yılında yaşanan buhranla ortaya çıkan

Keynesyen iktisadi görüş ise tam aksi yöndedir. Kriz dönemlerinde kamunun bütçe denkliliğini sağlamaya çalışması krizi daha da derinleştirebilir. Bu açıdan krize yönelik olarak karşı önlemler alınması gerektiği savunulmaktadır (Turhan, 2020, s.37-41).

Covid-19 salgın hastalığında görüldüğü gibi pandemi dönemleri de bir dizi ekonomik sorunu bünyesinde taşıyarak her zaman bir ekonomik kriz üretme potansiyeline sahip bulunmaktadır. Hem reel sektör üzerinde hem de finans sektörü üzerinde ağır baskılar yaratan pandemi süreci tüm ekonomilerde ciddi düzeyde daralmalara yol açarak işsizlik oranlarını artırmıştır. Keynesyen doktrine uygun pozisyon alan hükümetlerin önemli bir bölümü kamu harcamalarını (özellikle transfer harcamalarını) artırmak zorunda kalmıştır. İlgili dönemde hemen her ülkede kamu harcamalarında önemli artışlar olurken ekonomik daralmalara bağlı olarak vergi gelirlerinde de önemli azalmalar olmuştur. Bu çalışmada da üzerinde ağırlıklı olarak durulan husus; pandemi dönemi vergi gelirleri büyüme arasındaki ilişkidir. Ekonomik daralmanın görüldüğü dönemlerde vergi gelirlerinin azalması, genişleme dönemlerinde ise vergi gelirlerinin artması beklenmektedir. Bu durum aynı zamanda vergi yapısının esnekliğini ve konjoktüre ne denli uyumlu olduğunu göstermektedir.

Ekonominin daralma ve genişleme dönemlerine, vergi gelirlerinin verdiği tepki vergi türlerine ve vergi yapısına göre farklılıklar göstermektedir. Ekonomik gelişmelerden doğrudan etkilenen kişisel gelir vergileri esnekliği en yüksek olan vergi türüdür. Gelir veya servetin kullanılmasıyla doğan harcamalar üzerinden alınan vergilerin de dönemsel esnekliği oldukça yüksektir. Temel mal ve hizmetlerin vergi dışı bırakılması ya da çok düşük oranlı vergilendirilmesi halinde harcamalar üzerinden alınan vergilerin dönemsel esnekliğinin daha da arttığı belirtilmektedir. Servet vergilerinin dönemsel esnekliği ise; ekonomik yapıya göre farklılık gösterebilmektedir. (Turhan, 2020, s.319-324). Servetin büyük bir kısmının kayıt dışı olduğu (paha biçilememesi, değerlendirilmesi vb. dahil) ve/veya servetin yeterince vergilendirilemediği ekonomilerde, servet vergilerinin dönemsel esnekliği pek fazla anlam ifade etmeyecektir. Bu açıdan ekonomik daralma dönemlerinde vergi politikaları gelir ve harcamalar üzerinden alınan vergiler ile daha kolay yürütülebilir. Ekonomik kriz dönemlerinde alınacak servet vergileri ile transfer harcamalarının finanse edilmesi de düşünülebilir.

Ülkelerin vergi yapıları ve vergi gelirleri kalkınma seviyesiyle orantılıdır. Ülkeler gelişip kalkındıkça, vergi yapısı güçlenmekte ve vergilerin kamu harcamalarını karşılama oranı artmaktadır. Aynı zamanda modern devletlerin gelir kalemlerine bakıldığında büyük bir kısmının vergi gelirlerinden oluştuğu görülmekte ve bu durum bir gelişmişlik göstergesi olarak sayılmaktadır. Bir ekonomide toplam gelir arttıkça vergilendirilebilir kapasitede gelire orantılı olarak artmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik yapılan bir çalışmada kişi başına gayrisafi milli hasıla (GSMH) artışının, toplam vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışma sonucunda; kişi başına gayrisafi milli hasıla ile toplam vergi geliri/GSYİH arasında güçlü ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla kişi başına GSMH'nin artışı toplam vergi geliri/GSYİH'yı da de artırmaktadır (Akkaya, 1998, s.261).

G7 (Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, Kanada, Japonya, ABD) ve BRIC-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Türkiye) ülkelerinde vergi gelirlerinin belirleyicileri üzerine yakın dönemde panel veri analiz yöntemiyle yapılan bir çalışmada; her iki ülke grubunda da kişi başına düşen milli gelir arttıkça vergi gelirlerinin yükseldiği sncuna ulaşılmıştır. Hatta her iki ülke grubunda vergi gelirlerini etkileyen en önemli değişkenin kişi başına düşen gelir olduğu ifade edilmiştir. Yine sanayi üretim endeksinde ortaya çıkan artışın vergi gelirlerini artıracığı, sanayi üretim endeksinin %1 artışı, G7 ülkelerinde vergi gelirlerini %0.02 oranında, BRIC-T ülkelerinde ise %0.64 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Kutbay, 2019, s.611). Ülkelerin milli gelir artışının vergileme kapasitesini ve dolaylı olarak vergi gelirlerini artıracığını ifade edebiliriz. Bu açıdan çalışmamızda, 2020 yılına ilişkin GSYİH yerine bağımlı değişken olarak aylık sanayi üretim endeksi verileri alınmış ve çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

GSYİH'nun arttığı bir ülkede kişi başına düşen gelirlerde yükselmektedir. Literatür incelendiğinde birçok ampirik çalışma ile de kişi başına gelir ve/veya GSYİH'nun artışı ile vergi gelirlerinin artışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Vergiler, en etkili maliye politikası araçlarından birisidir. Vergi gelirlerinin ekonomik yapıya duyarlı olması, ekonomi yönetimlerine geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. Ekonomide yaşanan deflasyonist ve/veya enflasyonist dönemlerde, vergi gelirlerinin otomatik istikrar aracı olarak ön plana çıkması

beklenmekte ve arzu edilmektedir. Vergi esnekliği ve vergi canlılığı kavramları ile maliye yazınında kendine yer bulan bu durum ekonomik krizlerin daha kolay yönetilmesine olanak sağlamaktadır.

Vergi gelirlerindeki değişimin, gayri safi yurt içi hasıladaki değişime oranlanması halinde vergi esnekliği elde edilmektedir. Vergi esnekliği, vergi gelirlerinin olağan durumda artış veya azalışlarına göre tespit edilmekteyken vergi canlılığı ise daha geniş kapsamlı olup vergi sistemine yapılan müdahaleler neticesinde ortaya çıkan değişimi de ölçmeye yarar (Nalraj, 2015, s.522).

Vergi gelirlerinin esnekliği; vergi gelirlerinde ortaya çıkan yüzde değişimin, aynı dönemde GSYİH'da meydana gelen yüzde değişime oranı olarak ifade edilmektedir (Akar; 2013, s.28; Turhan, 2002, s.62). Vergi esnekliği esasında vergi politikasında ve kurallarında herhangi bir değişiklik olmadığı durumda vergi gelirlerinin GSYİH karşısındaki değişiminin ne kadar olduğunu ölçmektedir. Vergi esnekliği genelde hangi vergilerin daha esnek olduğunu, GSYİH'de ortaya çıkan artışların hangi vergi gelirlerini daha fazla artırdığının belirlenmesine fayda sağlar (Haughton, 1998, s.3).

30 OECD ülkesine yönelik yapılan ve 1989-2008 yılları verilerini ele alan bir çalışmada; kişi başına gelirden meydana gelen 1 birimlik artışın, vergi gelirlerini 1 birimden daha az oranda artırdığı bu oranın yaklaşık 0,3-0,5 arasında olduğu, gelir artışı ile vergi gelirleri arasında pozitif yönlü ve uzun dönemli bir ilişki bulunduğu, vergi esnekliği katsayısının esnek olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Hepaktan ve Çınar, 2011, s.149-150).

OECD tarafından yayımlanan 2020 gelir istatistikleri raporu incelendiğinde; 1965-2018 yılları arasında OECD bölgesindeki ortalama vergi/GSYİH oranı % 24,8'den % 33,9'a yükselmiştir. 53 yıllık seride vergi/GSYİH oranı yaklaşık %9 oranında yükselmiştir. Bu durum kamu gelirlerinin arttığını ve/veya kamunun ekonomik yapıdan daha fazla kaynak temin ettiğini göstermektedir. OECD raporunda; ortalama rakamın vergi çeşitliliğini sakladığı ifade edilerek bazı ülkeler üzerinden örnekler verilmiştir. Örneğin; vergi/GSYİH ortalaması 1965 yılında Türkiye'de %10,6 (en düşük) iken Fransa'da %33,7 (en yüksek) olarak tespit edilmiştir. 2018 yılında ise bu oranlar Meksika'da %16,2 (en düşük) Fransa'da %45,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran Türkiye'de 2018 yılında %24 olmuştur. Neredeyse tüm OECD ülkelerinde yüksek vergilere doğru bir eğilim olduğu ve kamu sektöründe yaşanan yüksek miktarda harcama artışını finanse etme ihtiyacının olduğu belirtilmiştir (OECD, 2020).

Vergi canlılığı, genellikle vergi esnekliği kavramıyla birlikte anılmakta ve karışıklıklara neden olmaktadır. Bu karışıklığın nedeni vergi canlılığı kavramının vergi esnekliğini kapsamamasıdır. Mevcut vergi politikası ve uygulamalarıyla vergi gelirindeki değişimin, GSYİH'deki değişime oranlanması vergi esnekliğini ifade ederken, vergi sistemine devlet tarafından müdahale edilmesi sonucu vergi gelirlerinde ortaya çıkan toplam değişimin GSYİH'deki değişime oranlanması da vergi canlılığı denilmektedir (Haughton, 1998, s.1; Ertürk Atabey vd., 2009, s.112).

Vergi canlılığı 1'den büyük ise GSYİH'deki artıştan daha fazla oranda vergi geliri elde edilmesi söz konusudur ve vergi otomatik stabilizatör olarak görevini yerine getirmiştir. Vergi canlılığının 1'e eşit olması durumunda vergi GSYİH ile hareket ederken bu rakamın 1'den küçük olması verginin otomatik istikrarlandırıcı olarak daha az işleve sahip olduğu anlamına gelir. 2003 yılından itibaren 2009 yılında yaşanan krize kadar geçen süreçte, OECD ülkelerinin nominal vergi gelirleri artışı, nominal GSYİH'den daha fazla oranda gerçekleşmiştir. Ancak 2009 yılında bu oran tam tersi olarak gerçekleşmiş ve vergi gelirleri GSYİH'den daha fazla oranda azalmıştır. OECD ortalamalarına bakıldığında bu durum vergi canlılığının 1'den büyük olduğunu göstermektedir (Belinga vd., 2014, s.4).

OECD ülkeleri için 1965-2012 yılları arasında vergi canlılığını analiz eden bir çalışmada; uzun dönemde vergi canlılığının birçok ülkede 1'i aştığı sonucu elde edilmiştir. Bu durumda GSYİH büyümesi bütçenin gelir tarafı aracılığıyla mali performansın iyileştirilmesine yardımcı olmuştur. Bu çalışmada vergi canlılığının 1980 yılından bu yana azaldığı ancak son dönemde yine artmaya başladığı sonuçlarına da ulaşılmıştır (Belinga vd., 2014, s.16). Daha öncede vergi esnekliğinde belirtildiği üzere; ülkeler vergi esnekliklerinin ve vergi canlılıklarının 1'den yüksek olmasını arzu ederler. Daralma dönemlerinde ekonomik krizin derinleşmesini ve/veya vergilerin daha fazla daraltıcı olmasını engellemek açısından esnekliğin birden büyük olması önemlidir. Tabii olarak genişleme dönemlerinde de enflasyonist etkiye sebep olunması için vergi gelirlerinin otomatik artması istenmektedir. Bunlara ilaveten literatürde pek fazla yer verilmediği görülen, siyasi iktidarların vergi politikalarının etkinliğinden yararlanabilme ve politikaların karşılıksız olmaması açısından da vergi canlılığı çok önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin; bir kısım mal ve hizmet grubu üzerinde vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini

ya da talebi artırmıyor ise orada vergi canlılığının etkinliğinden söz edilemeyecektir.

Geçmişten günümüze yaşanan iktisadi ekonomik ve doğal/yapısal şoklar nedeniyle çeşitli ekonomik krizler ortaya çıkmıştır. Yakın tarihte birinci ve ikinci dünya savaşları, 1929 yılında başlayan küresel iktisadi kriz ve 1970'li yıllarda stagflasyonla birlikte yaşanan petrol şokları, 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan mortgage krizi bunların en önemlileri olarak sayılabilir. Geçmiş krizlerde küreselleşmenin etkisinin düşük olması nedeniyle tüm ülkeler krizden aynı oranda etkilenmemiştir. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren internet ve elektronik ortamdaki gelişmeler dünyayı tek bir düzlemde birleştirmiş ve küreselleşme en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu nedenle özellikle 2008 yılında ortaya çıkan kriz tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Bu krizlerin ise vergi gelirlerine farklı etkileri olmuştur. Örneğin; Peacock-Wiseman sıçrama teziyle de ortaya konulduğu üzere savaşlar kamu harcamalarını dolayısıyla vergi gelirlerini artırıcı etki göstermişlerdir. Diğer yandan 1980'ler sonrası özelleştirme politikalarının etkisiyle kamu harcamalarının azaltıldığı ifade edilse de artış trendi halen devam etmektedir. 2008 yılında dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz ile GSYİH'ler oldukça sert düşüş göstermiş ancak vergi gelirleri buna paralel bir düşüş göstermemişlerdir. Bu çalışmayla GSYİH'lerin keskin bir şekilde düşüşüne neden olan salgın hastalığın vergi gelirlerine olan etkisi araştırılmıştır.

Literatür açısından çalışma sonucundan beklenen Covid-19 salgın hastalığı nedeniyle ülkelerin GSYİH'lerindeki düşüşe paralel olarak vergi gelirlerinin de düşmesidir. Ayrıca salgın hastalık döneminde boyutları farklı olmakla birlikte tüm ülkeler çeşitli mali teşvik, destek, indirim ve istisna açıklamıştır. Diğer bir deyişle hükümetlerin vergi gelirlerine müdahalesi söz konusudur. Hükümetlerin vergi uygulamalarında gerçekleştirdiği değişiklikler nedeniyle vergi canlılığının etkilerinin de sonuçlara yansımaları beklenmektedir. Ancak bu yansıma olumlu ve vergi gelirlerinin artışı anlamında değil vergi gelirlerinin azalması şeklinde beklenmektedir.

Model, Veri Seti ve Yöntem

Literatürde vergi gelirlerinin ekonomik büyüme, enflasyon oranları ve faiz oranlarının bir fonksiyonu olarak ifade edildiği teorik ve ampirik çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür Temiz (2008), Gül ve Kenar (2009), Ekici

(2009), Göçer ve diğerleri (2010), Mishra (2011), Dackehag ve Hansson (2012), Taha, Loganathan ve Colombage (2012), Muibi ve Sinbo (2013), Velaj ve Prendi (2014), Demir ve Sever (2017), Mozdzierz (2017), Akbulut (2017), Kutbay (2019).

Regresyon analizinde en kullanışlı araçlardan biri, kukla veya ikili değişkendir. Bir kukla değişken, bir gruptaki bir etkinin veya üyeliğin varlığını göstermek amacıyla bazı gözlemler için bir değerini ve geri kalan gözlemler için sıfır değerini alır Greene (2012, s.189). Regresyon modellerinde kukla değişken uygulamaları için bakınız. Laeven ve Valencia (2013); Chang, Rogers ve Zhou (2020); Elgin, Basbug ve Yalaman (2020). Bu çalışmada vergi gelirlerini açıklamada yukarıda sözü edilen makro değişkenlere ilave olarak, kukla değişken (kukla_covid; 2020.M03 – 2021.M01 için 1, diğerleri için 0 olacak şekilde) Covid-19 pandemisinden kaynaklanan ekonomik kriz döneminin etkisini dikkate almak için modele dahil edilmiştir. Verilen bilgiler ışığında çalışmada kurgulanan ekonometrik model (1) no.lu denklemde verilmektedir:

$$lnvg_t = \beta_0 + \beta_1 ln eb_t + \beta_2 ln enf_t + \beta_3 ln fo_t + \delta kukla\_covid + \varepsilon_t \quad (1)$$

Bu denklemde vergi gelirleri değişkeni (vg) Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı web sitesi bütçe gerçekleştirmeleri merkezi yönetim bütçe gelirlerinin vergi gelirleri (milyon tl) değerleri, (eb) ekonomik büyüme değişkenini temsilen sanayi üretim endeksi genel (2015=100) olarak ve (enf) enflasyon oranını temsilen tüketici fiyat endeksi değişkeni genel (2003=100) olarak Türkiye İstatistik Kurumunun İstatistik Veri Portalı'ndan ve faiz oranları değişkeni (fo) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden 1 Yıl ve Daha Uzun Vadeli (TL Üzerinden Açılan Mevduatlar-Akım %) olarak temin edilmiştir. β_0 sabit ve ε_t hata terimi göstermektedir. Modele dahil edilen değişkenlerin katsayılarının beklenen işaretleri aşağıdaki gibidir:

$$\beta_1, \beta_2 > 0, \beta_3 < 0, \delta < 0.$$

Çalışmada; ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranlarının vergi gelirlerine etkisi Türkiye örneğinde 2006.M01-2021.M01 aralığı aylık verileri kullanılarak incelenmektedir. Tüm seriler mevsimsellik etkilerinden arındırılıp logaritmaları alınarak analizlere dahil edilmişlerdir.

$$\begin{aligned}
 \Delta \ln vg_t &= \alpha_0 + \sum_{i=0}^{p_1} \alpha_{1,i} \Delta \ln vg_{t-i} + \sum_{i=0}^{p_2} \alpha_{2,i} \Delta \ln eb_{t-i} + \sum_{i=0}^{p_3} \alpha_{3,i} \Delta \ln enf_{t-i} \\
 &+ \sum_{i=0}^{p_4} \alpha_{4,i} \Delta \ln fo_{t-i} + \beta_1 \ln eb_{t-1} + \beta_2 \ln enf_{t-1} + \beta_3 \ln fo_{t-1} \\
 &+ \beta_4 \text{kukla\_covid}_t \\
 &+ \varepsilon_t
 \end{aligned} \tag{2}$$

(2) no.lu eşitlik, çalışmada kullanılan kukla değişkenin de dahil edildiği ekonomik büyüme, enflasyon oranı ve faiz oranları açıklayıcı değişkenlerinin vergi gelirleri üzerindeki etkilerini kısa ve uzun dönem için yansıtan standart ARDL (p_1, p_2, p_3, p_4) modelini göstermektedir.

(2) no.lu eşitlikte yer alan model, kukla değişkenin de dahil olduğu açıklayıcı değişkenlerin vergi gelirleri üzerine simetrik etkilerini incelemektedir. Standart yaklaşımın yanında açıklayıcı değişkenlerin muhtemel asimetrik etkilerinin vergi gelirlerine etkilerini incelemek amacıyla Shin ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen doğrusal olmayan ARDL (NARDL) metodolojisi de kullanılmıştır. Bu amaçla vergi gelirlerinin ekonomik büyüme değişkeninde meydana gelecek bir artış veya bir azalışa aynı büyüklükte yani simetrik olmayan bir tepki verebileceğinden hareketle oluşturulan NARDL modelini kurgulamak için öncelikle ekonomik büyüme değişkeninin bileşenlerine ayrıştırılması gerekmektedir.

eb_t^+ : birikimli pozitif şokları,

eb_t^- : birikimli negatif şokları,

göstermekte olduğu varsayımı ile aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\begin{aligned}
 eb_t^+ &= \sum_{i=1}^t \Delta eb_i^+ = \sum_{i=1}^t \max(\Delta eb_i, 0) \\
 eb_t^- &= \sum_{i=1}^t \Delta eb_i^- = \sum_{i=1}^t \min(\Delta eb_i, 0)
 \end{aligned} \tag{3}$$

$$\begin{aligned}
 eb_t^- &= \sum_{i=1}^t \Delta eb_i^- = \sum_{i=1}^t \min(\Delta eb_i, 0) \\
 eb_t^+ &= \sum_{i=1}^t \Delta eb_i^+ = \sum_{i=1}^t \max(\Delta eb_i, 0)
 \end{aligned} \tag{4}$$

(2) no.lu denklemde formüle edilen doğrusal ARDL modeline (3) ve (4) no.lu ekonomik büyüme değişkeninin birikimli bileşenlerinin eklenmesi ile doğrusal olmayan ARDL -NARDL(p_1, p_2, p_3, p_4, p_5)denklemini elde edilmekte ve aşağıda (5) no.lu denklemde verilmektedir:

$$\begin{aligned}
\Delta \ln v g_t = & \alpha_0 + \sum_{i=0}^{p_1} \alpha_{1,i} \Delta \ln v g_{t-i} + \sum_{i=0}^{p_2} \alpha_{2,i} \Delta \ln e b_{t-i}^+ \\
& + \sum_{i=0}^{p_3} \alpha_{3,i} \Delta \ln e b_{t-i}^- + \sum_{i=0}^{p_4} \alpha_{4,i} \Delta \ln e n f_{t-i} \\
& + \sum_{i=0}^{p_5} \alpha_{5,i} \Delta \ln f o_{t-i} + \beta_1 \ln e b_{t-1}^+ + \beta_2 \ln e b_{t-1}^- \\
& + \beta_3 \ln e n f_{t-1} + \beta_4 \ln f o_{t-1} + \beta_5 \text{kukla\_covid}_t \\
& + \varepsilon_t \quad (5)
\end{aligned}$$

Ampirik Çalışma Bulguları

Data

Tablo 1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	lnvg	ln eb	lnenf	lnfo
Ortalama	10.19097	4.465602	5.445582	2.429444
Medyan	10.23808	4.471722	5.409197	2.317585
Maksimum	11.35360	4.869475	6.238372	3.145574
Minimum	9.215677	3.953684	4.814272	1.856391
Std. Sapma.	0.565817	0.232254	0.387807	0.299078
Jarque-Bera	9.947222	11.84189	9.276372	12.88731
Olasılık	0.006918	0.002683	0.009675	0.001591
Gözlem Sayısı	181	181	181	181

Tablo 1’de çalışmada ele alınan 2006.M01-2021.M01 dönemine ait 181 adet gözlem değerinden oluşan serilerin tanımlayıcı istatistikleri verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

Değişkenler	Lnvg	ln eb	lnenf	lnfo
Lnvg	1.000000			
ln eb	0.950490	1.000000		
lnenf	0.984090	0.910665	1.000000	
lnfo	-0.183564	-0.155085	-0.129686	1.000000

Tablo 2’de verilen korelasyon matrisine göre, vergi gelirleri ile modelde açıklayıcı değişken olarak yer alan ekonomik büyüme ve enflasyon değişkenleri arasında pozitif yönlü ve oldukça kuvvetli bir ilişki söz konusu iken faiz oranları ile ise ters yönlü ve zayıf bir ilişki söz konusudur.

Birim Kök Testleri

Çalışmanın analiz kısmında kullanılacak olan vergi gelirleri bağımlı değişkeni ile sanayi üretim endeksi, faiz oranları ve tüketici fiyat endeksi bağımsız değişkenlerinin durağanlık sınamaları gerçekleştirilmiştir. Bunun için, Dickey ve Fuller (1979)'un geleneksel Augmented Dickey Fuller (ADF) ile Phillips-Perron (PP) (1988) birim kök testleri kullanılmıştır. Birim kök test sonuçları aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Testi				Philips Perron Testi			
	Düzyey	Olasılık	Birinci Fark	Olasılık	Düzyey	Olasılık	Birinci Fark	Olasılık
lnvg	0.275531	0.9764	-15.94861	0.0000	-0.441017	0.8982	-103.1694	0.0001
lnsb	-1.271496	0.6425	-22.18732	0.0000	-1.640334	0.4599	-33.44502	0.0001
lnenf	2.570133	1.0000	-9.834670	0.0000	3.124299	1.0000	-9.892162	0.0000
Info	-2.082462	0.2521	-9.693428	0.0000	-2.040946	0.2692	-9.737918	0.0000

Tablo 3'teki değişkenlerin birim kök testi istatistik ve olasılık sonuçları incelendiğinde, % 5 anlamlılık seviyesinde, değişkenlerin düzeyde durağan olmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte ilk farkları alındığında ise değişkenler durağan hale geldiği gelmektedir. Bu anlamda değinilmesi gereken önemli bir hususta çalışmada kullanılan ARDL metodolojisinin uygulanabilmesi için gerekli şart olan değişkenlerden hiçbirinin ikinci seviyede durağan olma $I(2)$ durumunun olmadığı görülmektedir.

Eşbütünleşme

Doğrusal ARDL

Tablo 4. Bağımlı Değişken: $\Delta \ln vg_t$ ile kurulan ARDL (7,12,6,11) Modelinin Sonuçları

Panel A: Kısa Dönem Katsayılar

Değişken	Katsayı	Standart Hata	Olasılık
$\Delta \ln vg_{t-1}$	-0.362968	0.162611	0.0273
$\Delta \ln vg_{t-2}$	-0.340221	0.160554	0.0360
$\Delta \ln vg_{t-3}$	-0.129184	0.155317	0.4071
$\Delta \ln vg_{t-4}$	-0.009105	0.144398	0.9498
$\Delta \ln vg_{t-5}$	0.111873	0.119319	0.3502
$\Delta \ln vg_{t-6}$	0.191724	0.077980	0.0153
$\Delta \ln sb_t$	0.634678	0.076414	0.0000
$\Delta \ln sb_{t-1}$	0.276685	0.141599	0.0529
$\Delta \ln sb_{t-2}$	0.327607	0.149252	0.0300
$\Delta \ln sb_{t-3}$	0.080511	0.149854	0.5920

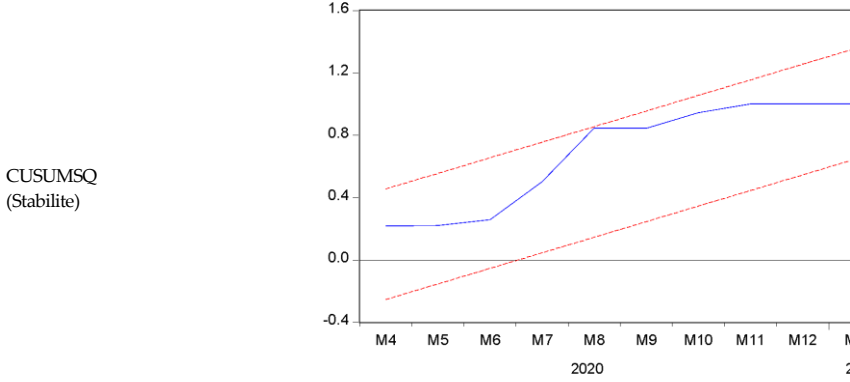
$\Delta lneb_{t-4}$	-0.273914	0.142319	0.0565
$\Delta lneb_{t-5}$	-0.335837	0.126340	0.0089
$\Delta lneb_{t-6}$	-0.338604	0.114665	0.0037
$\Delta lneb_{t-7}$	-0.085908	0.108235	0.4288
$\Delta lneb_{t-8}$	0.112524	0.118387	0.3437
$\Delta lneb_{t-9}$	0.292041	0.118458	0.0150
$\Delta lneb_{t-10}$	0.345506	0.124046	0.0062
$\Delta lneb_{t-11}$	0.224963	0.103078	0.0309
$\Delta lnenf_t$	0.878413	0.725950	0.2285
$\Delta lnenf_{t-1}$	0.680452	0.811453	0.4033
$\Delta lnenf_{t-2}$	-1.380850	0.828088	0.0979
$\Delta lnenf_{t-3}$	-1.932926	0.819097	0.0198
$\Delta lnenf_{t-4}$	-1.467390	0.798750	0.0685
$\Delta lnenf_{t-5}$	-1.904985	0.795146	0.0180
$\Delta lnfo_t$	0.015506	0.079181	0.8451
$\Delta lnfo_{t-1}$	0.046775	0.083721	0.5773
$\Delta lnfo_{t-2}$	0.204506	0.082927	0.0150
$\Delta lnfo_{t-3}$	0.135086	0.082512	0.1041
$\Delta lnfo_{t-4}$	0.150351	0.080620	0.0645
$\Delta lnfo_{t-5}$	0.071138	0.080792	0.3802
$\Delta lnfo_{t-6}$	-0.064789	0.074895	0.3886
$\Delta lnfo_{t-7}$	-0.129883	0.078708	0.1014
$\Delta lnfo_{t-8}$	-0.208516	0.080048	0.0103
$\Delta lnfo_{t-9}$	0.080874	0.082582	0.3293
$\Delta lnfo_{t-10}$	-0.152258	0.079619	0.0581
$kukla\_covid_t$	-0.067579	0.032106	0.0373
ECT_{t-1}	-0.896293	0.169091	0.0000

Panel B: Uzun Dönem Katsayılar

Değişken	Katsayı	Standart Hata	Olasılık
$lnnb_t$	0.647792	0.098318	0.0000
$lnenf_t$	1.133190	0.068355	0.0000
$lnfo_t$	-0.070772	0.028595	0.0146
C	1.358469	0.192240	0.0000

Panel C: Tanısal Testler

		Anlamlılık dü- zeyi	I(0)	I(1)
$F_{Sınır Testi}$ (Eşbütünlüşme)	5.449090	5%	2.79	3.67
		1%	3.65	4.66
$F_{Breusch Godfrey LM Testi}$ (Otokorelasyon)	0.344610 (0.7092)			
$F_{Breusch Pagan Godfrey Testi}$ (Değişen Varyans)	1.264755 (0.1643)			
$F_{Ramsey RESET Testi}$ (Spesifikasyon)	2.029986 (0.1567)			

* Δ : Birinci fark işlemcisi ; ECT_{t-1} : Hata Düzeltme Katsayısı.

*Parantez içerisindeki değerler test istatistiklerine ait olasılık değerleridir.

Tablo 4'te doğrusal ARDL (7,12,6,11) model sonuçları yer almaktadır. İlgili tablo üç panelden oluşmaktadır. Panel A, bağımlı değişkenin $\Delta Invgt_t$ olarak alındığı modelin kısa dönem katsayılarını Panel B ise, söz konusu modelin uzun dönem katsayılarını göstermektedir. Panel C, değişkenler arasında eşbütünlüğün var olup olmadığını test eden Sınır testi sonuçlarına ilave olarak regresyon modelinin tahminlerine ilişkin çıkarımlar yapmadan önce karşılanması gereken varsayımları (koşulları) gösteren tanısal test sonuçlarını göstermektedir. Bu tanısal testler; otokorelasyon sorununun araştırılması için Breusch-Godfrey LM (Lagrange Multiplier) testi, değişen varyans sorununun araştırılması için Breusch Pagan Godfrey testi, modelde fonksiyonel formun yanlış tanımlanıp tanımlanmadığını tespit etmek için Ramsey RESET (Regression Specification Error Test) testi ve model parametrelerinin stabilitesinin (kararlı) olup olmadığını belirlemek için CUSUMSQ testidir.

Klasik regresyon modelinin varsayımlarının sağlanıp sağlanmadığını kontrol etmek için öncelikle model sonuçlarına ilişkin Panel C'de verilen tanısal testlerin sonuçlarına bakmak yerinde olacaktır. Bu test sonuçlarına göre modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. İlave olarak modelin fonksiyonel kalıbı yanlış tanımlanmamış ve model parametrelerinin stabil olduğu görülmektedir. Varsayımların karşılanmasıyla birlikte ele alınan modelin tahminlerine ilişkin ekonometrik çıkarımlar yapmak mümkün olacaktır.

İlk olarak modeldeki değişkenler arasında bir eşbütünlük ilişkisinin söz konusu olup olmadığı Panel C’de yer alan Sınır Testi F-istatistiğine bakılarak kararlaştırılabilir. Buna göre, %1 anlamlılık düzeyinde hesaplanan F test istatistik değeri (5.449), kritik tablo üst değerinden büyüktür. Bundan dolayı değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin olmadığını ifade eden H_0 yokluk hipotezini reddetmek mümkün olmaktadır. Yani, çalışmada ele alınan dönem aralığında vergi gelirleri ile ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranları değişkenleri arasında bir uzun dönem ilişkinin var olduğu görülmektedir. Değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkisinin varlığı ile birlikte Panel B’de verilen modelde yer alan açıklayıcı değişkenlere ait uzun dönem parametre tahminlerine bakıldığında tümünün iktisadi teoriye uygun işaretlere sahip ve % 5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, diğer değişkenlerin etkisi sabit tutulduğunda, ekonomik büyüme de meydana gelen % 1’lik bir artışın vergi gelirlerini yaklaşık olarak % 0.65 oranında arttırdığı söylenebilir. Diğer bir açıklayıcı değişken olan enflasyon oranında meydana gelebilecek % 1’lik bir artışın ise vergi gelirlerinde % 1.13 oranında artışa yol açacağı görülmektedir. Son olarak, faiz oranlarında meydana gelebilecek % 1’lik bir artışın ise vergi gelirlerini % 0.07 oranında azalttığı ifade edilebilir.

Çalışmada, Covid-19 pandemisinden kaynaklanan ekonomik krizin etkisini modele taşımak için tercih edilen kukla değişken (kukla_covid) katsayısı da Panel A’da yer almaktadır. Bu katsayının negatif (-0.067579) ve %1 anlamlılık seviyesinde istatistiksel anlamlı olduğu görülmektedir. Bu negatif kukla değişken katsayısı, Covid-19 küresel salgın krizinin Türkiye’de vergi gelirlerini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu katsayının yorumu şu şekildedir: Diğer tüm değişkenlerin etkisi sabit tutulduğunda, kriz kuklasında olumlu bir değişiklik (yani küresel Covid-19 krizinin etkileri bir birim daha şiddetli hale geldiğinde) olduğunda, aylık vergi gelirleri yaklaşık olarak % 0.07 oranında azalmaktadır.

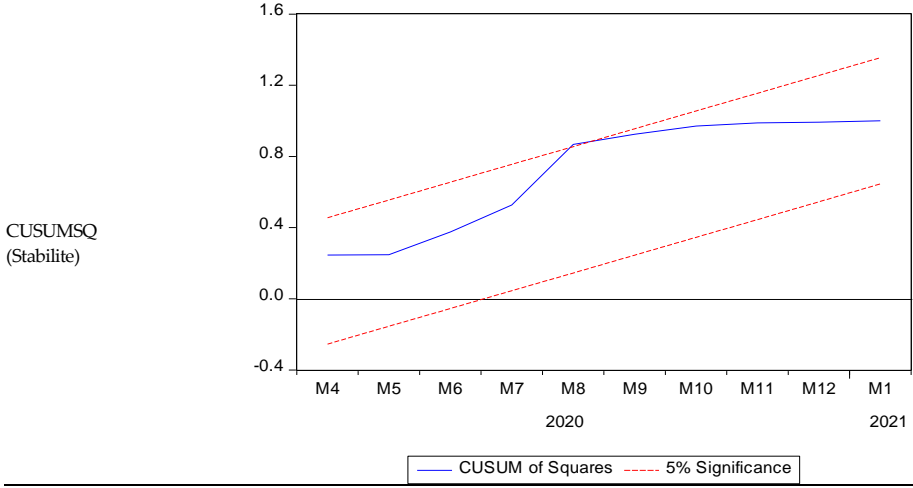
Panel A’da yer alan son katsayı, değişkenler arasında eşbütünlüğün tespit edilmesinin ardından hata düzeltme modelinin tahmin edilmesiyle elde edilen hata düzeltme katsayısıdır. Modelde bu katsayının negatif (-0.896293) ve %1 anlamlılık seviyesinde istatistiksel anlamlı olduğu görülmektedir. Bu katsayı, vergi gelirlerinin açıklandığı değişkenlerin birlikte oluşturduğu sistemin bir şoka maruz kalması durumunda bir ay (dönem) sonunda söz konusu şokun yüzde 90’nunun düzeltilebildiğini ifade etmektedir.

NARDL - Doğrusal Olmayan ARDL

Yukarıda doğrusal ARDL modeli kurulurken modelde bulunan ekonomik büyüme, enflasyon oranı ve faiz oranları değişkenlerinin tamamının vergi gelirleri üzerindeki etkilerinin hem kısa dönemde hem de uzun dönemde simetrik olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu bölümde ise ekonomik büyüme değişkenindeki pozitif ve negatif değişikliklerin vergi gelirleri üzerindeki etkisinin simetrik olmadığı varsayımı ile Tablo 5'teki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 5. Bağımlı Değişken: $\Delta lnvgt$ ile Kurulan NARDL (3,3,0,2,0) Modelinin Sonuçları

Panel A: Kısa Dönem Katsayılar				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Olasılık	
$\Delta lnvgt_{t-1}$	-0.261503	0.081138	0.0015	
$\Delta lnvgt_{t-2}$	-0.183806	0.062251	0.0036	
$\Delta lneb\_pos_t$	0.460585	0.093440	0.0000	
$\Delta lneb\_pos_{t-1}$	0.128513	0.093565	0.1715	
$\Delta lneb\_pos_{t-2}$	0.334063	0.096959	0.0007	
$\Delta lnenf_t$	1.512327	0.591490	0.0115	
$\Delta lnenf_{t-1}$	1.544824	0.592756	0.0100	
$kukla\_covid_t$	-0.015684	0.018912	0.4082	
ECT_{t-1}	-0.965865	0.101401	0.0000	
Panel B: Uzun Dönem Katsayılar				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Olasılık	
$lneb\_pos_t$	0.739515	0.056557	0.0000	
$lneb\_neg_t$	0.640877	0.074868	0.0000	
$lnenf_t$	0.737446	0.103217	0.0000	
$lnfo_t$	-0.092908	0.017348	0.0000	
C	5.893500	0.494861	0.0000	
Panel C: Tanısal Testler				
$F_{Sınır\ Testi}$ (Eşbütünleşme)	14.67156	Anlamlılık düzeyi 5% 1%	I(0) 2.56 3.29	I(1) 3.49 4.37
$F_{Breusch\ Godfrey\ LM\ Testi}$ (Otokorelasyon)	1.625951 (0.1999)			
$F_{Breusch\ Pagan\ Godfrey\ Testi}$ (Değişen Varyans)	1.526164 (0.1128)			
$F_{Ramsey\ RESET\ Testi}$ (Spesifikasyon)	0.698599 (0.4045)			

Tablo 5’te doğrusal olmayan ARDL (3,3,0,2,0) model sonuçları yer almaktadır. İlgili tablo Tablo 4’te olduğu gibi üç panelden oluşmaktadır. Panel C’de verilen tanısal testlerin sonuçlarına bakıldığında bu modelde de otokorelasyon ve değişen varyans probleminin bulunmadığı görülmektedir. Benzer şekilde modelin fonksiyonel kalıbının yanlış tanımlanmadığı ve model parametrelerinin stabil olduğu görülmektedir. Modeldeki değişkenler arasında bir eşbütünlük ilişkisinin varlığı için Panel C’de yer alan Sınır Testi F-istatistik değeri (14.67156) kontrol edildiğinde, %1 anlamlılık düzeyinde kritik tablo üst değerinden (4.37) oldukça büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin olmadığını ifade edildiği H_0 yokluk hipotezini reddetmek için yeterince kanıt olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, ele alınan dönemde bağımlı değişken vergi gelirleri ile bu değişkeni açıklayan diğer değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkisinin varlığı söz konudur. Panel B’de modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerin katsayılarına bakıldığında tümünün iktisadi teoriye uygun işaretlere sahip ve % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Buna göre, diğer değişkenlerin etkisi sabit tutulduğunda, ekonomik büyüme meydana gelen % 1’lik pozitif bir şokun vergi gelirlerini yaklaşık olarak % 0.74 oranında arttırırken, % 1’lik negatif bir şokun vergi gelirlerini yaklaşık olarak % 0.64 oranında arttırdığı görülmektedir. İlave olarak, enflasyon oranında meydana gelebilecek % 1’lik bir artışın ise vergi gelirlerinde yaklaşık %

0.74 oranında artışa yol açacağı gözlemlenmektedir. Son olarak, faiz oranlarında meydana gelebilecek % 1'lik bir artışın ise vergi gelirlerini % 0.09 oranında azalttığı ifade edilebilmektedir.

Panel A'da yer alan kukla değişken (kukla_covid) katsayısının iktisadi beklentiye uygun şekilde negatif (-0.015684) işaretli fakat % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Son olarak, değişkenler arasında eşbütünleşmenin tespit edilmesinin ardından hata düzeltme katsayısının iktisadi teoriye uygun şekilde 0 ile -1 aralığında, negatif (-0.965865) olduğu ve %1 anlamlılık seviyesinde istatistiksel anlamlı olduğu görülmektedir. Söz konusu katsayı, vergi gelirlerinin açıklandığı değişkenlerin birlikte oluşturduğu sistemin bir şoka maruz kalması durumunda bir dönem (ay) sonunda söz konusu şokun yaklaşık yüzde 97'sinin düzeltilebildiğini ifade etmektedir.

Varyans Ayrıştırma ve Etki-Tepki Fonksiyonu

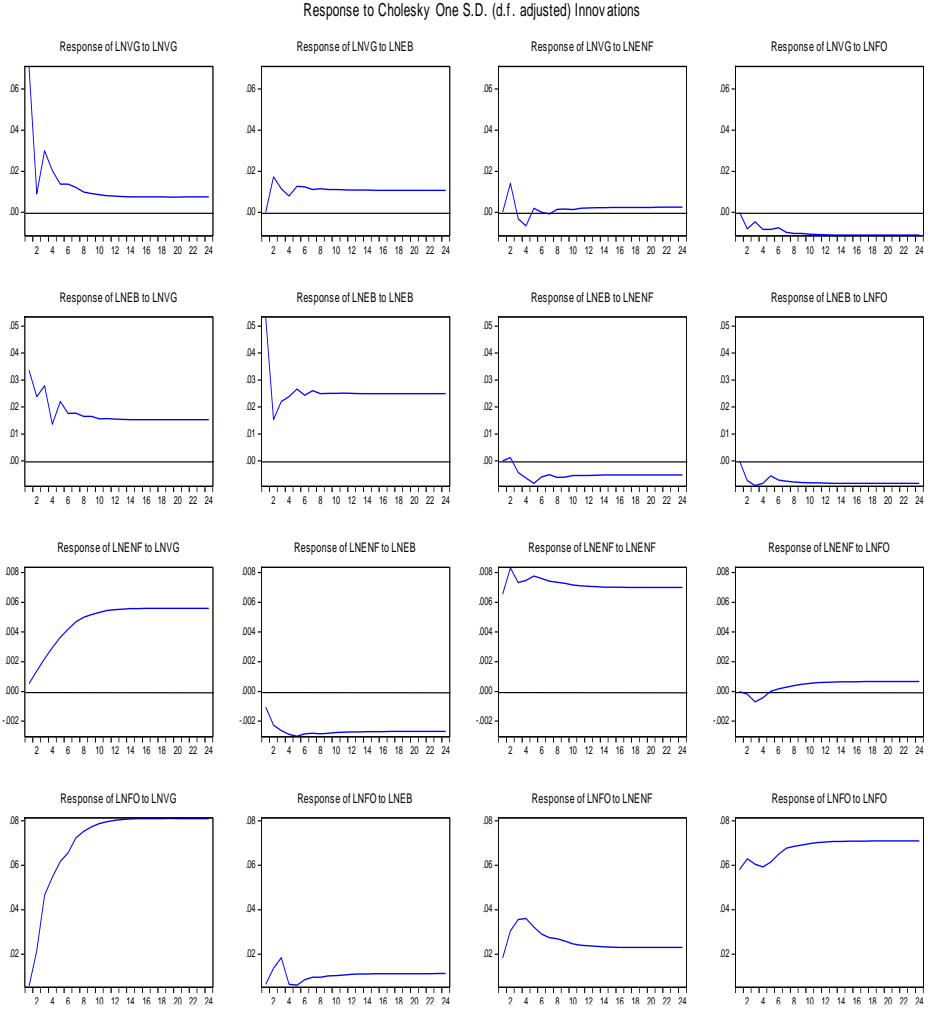
Vergi gelirleri ile açıklayıcı değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkinin varlığının gösterilmesinin ardından tahmin edilen vektör hata düzeltme modeli yardımıyla, şokların modelde yer alan değişkenler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla etki-tepki (impulse-response) fonksiyonları ile varyans ayrıştırması (variance decomposition) yöntemleri kullanılmıştır. Türkiye'nin vergi gelirleri değişkenine ait 24 periyot (aylık) için varyans ayrıştırma sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Bunun yanında modelde ele yer alan her bir değişken bir standart sapmalı şoka maruz kaldığında diğer değişkenlerin buna tepkisini gösteren etki-tepki grafiklerinin gösterimi aşağıda Şekil 1'de verilmiştir.

Tablo 6. Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Periyot	<i>lnvg</i>	<i>lnsb</i>	<i>lnenf</i>	<i>lnfo</i>
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000
2	90.03638	5.306107	3.527813	1.129702
3	89.20032	6.428964	3.108376	1.262340
4	87.67512	6.791209	3.449237	2.084430
5	85.32130	8.527634	3.313505	2.837560
6	83.44396	10.01593	3.149639	3.390473
7	81.56485	11.05587	3.018855	4.360424
8	79.56955	12.13495	2.927525	5.367970
9	77.76228	13.06708	2.855423	6.315223
10	75.98479	13.93400	2.782830	7.298378
11	74.26050	14.74178	2.736167	8.261555

12	72.64285	15.47359	2.703008	9.180548
13	71.09758	16.15456	2.673143	10.07471
14	69.62688	16.79567	2.649220	10.92822
15	68.23849	17.39279	2.630015	11.73871
16	66.91972	17.95628	2.613192	12.51082
17	65.66718	18.48983	2.598084	13.24491
18	64.47892	18.99417	2.584291	13.94262
19	63.34896	19.47284	2.571590	14.60661
20	62.27330	19.92841	2.559657	15.23863
21	61.24866	20.36214	2.548315	15.84089
22	60.27127	20.77573	2.537555	16.41545
23	59.33792	21.17071	2.527303	16.96407
24	58.44577	21.54827	2.517480	17.48848

Tablo 6'ya göre ilk periyotta, vergi gelirlerindeki varyasyonun tamamı vergi gelirleri değişkeni tarafından karşılanmaktadır. Sonraki periyotlarda vergi gelirleri değişkeninin payı düşerken diğer değişkenlerin payları ise artmaktadır. İkinci periyottan itibaren açıklayıcı değişkenler arasında vergi gelirlerinin varyasyonunu açıklamada büyüklük sırasıyla ekonomik büyüme, faiz oranı ve enflasyon değişkenlerinin geldiği görülmektedir. İkinci periyotta vergi gelirlerindeki varyasyonun yüzde 90'ını vergi gelirleri değişkeni tarafından karşılanırken, yüzde 10'unu da modeldeki diğer açıklayıcı değişkenlerin katkılarıyla olmaktadır. Bu değişkenlerden ekonomik büyüme yüzde 5.3, enflasyon yüzde 3.5 ve faiz oranları yüzde 1.2 katkı paylarına sahiptirler. Yedinci periyotta vergi gelirlerindeki varyasyonun yüzde 81.5'i vergi gelirleri değişkeni tarafından karşılanırken, geri kalan yüzde 18.5'lük katkıyı da yüzde 11 oranıyla ekonomik büyüme, yüzde 4.3 oranıyla faiz oranları ve yüzde 3 oranıyla enflasyon değişkeni vermektedir. Bu periyot için enflasyon değişkeninin vergi gelirlerindeki varyasyonu açıklamada kendi içinde en yüksek katkıyı sunduğu ve sonraki periyotlarda katkısının azaldığı vurgulanması gerekmektedir. Yirmi dördüncü periyotta vergi gelirlerindeki varyasyonun kendisi tarafından açıklanma oranı yüzde 58.4'e kadar düşerken, geri kalan yüzde 41.6'lık katkı da yüzde 21.5 oranıyla ekonomik büyüme, yüzde 17.5 oranıyla faiz oranları ve yüzde 2.5 oranıyla enflasyon değişkeni tarafından sağlanmaktadır. Bir bütün olarak sonuçlar yorumlanmak istenirse, ekonomik büyüme değişkeninin vergi gelirlerindeki değişkenliği diğer değişkenlerle karşılaştırıldığında daha yüksek oranda açıkladığı görülmektedir. Bu sonuç yukarıda verilen NARDL model kurgusunu da destekler nitelik göstermektedir.

Şekil 1. Bir Standart Sapmalı Şoka Karşılık Değişkenlerin Tepkileri

Şekil 1’de yer alan bir standart sapmalı şoka karşılık değişkenlerin tepkilerini gösteren grafiklerin; x –eksenleri 24 periyotluk (ay) süreyi, y –eksenleri ise tepkinin derecesini göstermektedir. Vergi gelirleri değişkeninin kendi şoklarına maruz kaldığında genel olarak pozitif yönde tepki verdiği görülmektedir. Bu tepkilerin; başlangıçtan ikinci aya kadar hızla düşüş gösterdiği, sonrasında üçüncü aya kadar bir miktar arttığı sonrasında ise on ikinci aya

kadar azalarak geldiği ve son olarak on ikinci aydan olsa yirmi dördüncü aya kadar ise değişmeden sabit kaldığı görülmektedir. Vergi gelirleri değişkeninin ekonomik büyüme değişkenindeki bir birimlik şoka karşı verdiği tepki sıfırdan başlayarak ikinci aya kadar artış göstermekte sonrasında dördüncü aya kadar kısmen azalmakta ve sonrasında sabit bir seyir izlemektedir. Enflasyon değişkeni bir standart sapmalık şoka maruz kaldığında vergi gelirleri değişkeninin sıfırdan başlayarak ikinci aya kadar arttığı, üçüncü haftaya kadar tekrar sıfır seviyesine inmesinin ardından dördüncü ve beşinci aylarda negatif tepki verdiği ve sonrasında sıfır seviyesinde yirmi dördüncü aya kadar devam ettiği izlenmektedir. Son olarak, faiz oranları değişkeni bir standart sapmalık şoka uğradığında vergi gelirlerinin tepkisinin negatif yönlü sekizinci aya kadar dalgalanmakta olduğu ve bu aydan sonra yirmi dördüncü aya kadar aynı düzeyde kaldığı şeklindedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki Covid-19 küresel pandemisinin muhtemel ekonomik etkileri dikkate alınarak aylık veriler kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak değişkenler arasındaki korelasyon matrisi elde edilmiştir. Buna göre, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ve enflasyon değişkenleri arasında pozitif yönlü, faiz oranları ile ise ters yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Sonrasında, değişkenlerin birim kök sınamalarına bakılmış ve durağanlık düzeyleri tespit edilmiştir. Buna göre çalışmada yer alan değişkenler düzey seviyelerinde durağan değilken birinci farkları alındıklarında durağan hale gelmektedir.

ARDL metodolojisi için gerekli şartların sağlandığının görülmesi üzerine uygulanan Sınır testi sonuçları, incelenen dönem için Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme, enflasyon ve faiz oranları arasında bir eşbütünlüşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Uzun dönemde ekonomik büyümede meydana gelecek % 1’lik bir artışın vergi gelirlerini yaklaşık olarak % 0.65 oranında arttırdığı, yine enflasyon oranında meydana gelebilecek % 1’lik bir artışın ise vergi gelirlerinde % 1.13 oranında artışa yol açacağı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, faiz oranlarında meydana gelebilecek % 1’lik bir artışın ise vergi gelirlerini % 0.07 oranında azalttığı bulunmuştur. Çalışmada,

Covid-19 pandemisinden kaynaklanan ekonomik krizin etkisini modele taşımak için tercih edilen kukla değişken katsayısının, negatif (-0.067579) ve %1 anlamlılık seviyesinde istatistiksel anlamlı olduğu görülmüştür. Bu negatif kukla değişken katsayısı, küresel Covid-19 krizinin etkileri bir birim daha şiddetli hale geldiğinde, aylık vergi gelirlerinin yaklaşık olarak % 0.07 oranında azalacağını göstermektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde şu hususları vurgulamakta yarar vardır:

Makalenin yazıldığı tarih itibariyle küresel düzeyde ve Türkiye'de üçüncü ve dördüncü dalgalar şeklinde Covid-19 pandemisinin etkisinin sürmesi çeşitli sosyal ve ekonomik kısıtlamaları zorunlu kılmaktadır. Bu durum ülkelerin ekonomik büyümelerinin düşük oranlarda gerçekleşmesi dolayısıyla vergi gelirlerinin de azalması anlamına gelmektedir. Covid-19 pandemisinin etkisinin bu şekilde artarak sürmesi tasarlanacak regresyon modellerinde söz konusu etkiyi üzerinde taşıması amacıyla yer alacak kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı çıkmaları ve katsayılarının (etki düzeylerinin) artmasını da beraberinde getirecektir.

Türkiye gibi, genç ve artan bir nüfusa sahip ve her alanda yaşam standartlarını geliştirmiş ülkeler seviyesine çıkartmak isteyen, gelişmekte olan bir ülke için sürdürülebilir pozitif büyümenin taşıdığı önemin yadsınamaz oluşudur. Uzun yıllar sürecektir bu durumun etkisi devletin kamu finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında, borçlanma ve vergi dışı diğer alternatiflere yönelimini minimum düzeyde tutarak yaşanabilecek olası her türlü iktisadi şoklara karşı kamu maliyesi ve hazinesinin elini güçlendirecektir.

Covid-19 salgını süresince çeşitli ekonomilerdeki enflasyon görünümüne bakıldığında; hükümetlerin devasa boyutlu mali teşviklerine rağmen birçok gelişmiş ekonomide enflasyon negatif seyretmektedir. Uluslararası Para Fonu verilerine göre; 2020 yılında Dünya'da enflasyon ortalaması %2,8'lerde seyretmektedir. Enflasyon verileri, vergi gelirleri için oldukça büyük önem arz etmektedir. Enflasyonun vergi gelirlerini aşındırıcı etkisi(tanzi etkisi) sıklıkla tartışılmasına rağmen, aynı zamanda enflasyon nominal gelirleri artırarak vergi yükünün artışına neden olabilmektedir. Kamu maliyesinde enflasyon ile vergi ilişkisine yönelik olarak ilk akla gelen, talebin baskılanması açısından vergilerin deflasyonist olduğu ve enflasyonist dönemlerde vergi artışı veya vergilerin kamu harcamalarından daha fazla artırılması suretiyle enflasyonun kontrol altına alınabileceğidir (Uluatam, 1990, s.19). Enflasyonist dö-

nemlerde vergilerin artırılmasının talep üzerinde baskı yaratması beklenirken yanlış vergi politikalarının tercih edilmesi durumunda, vergilerin mal ve hizmet fiyatlarına eklenerek tüketicilere yansıtılması halinde artırılan vergiler enflasyonist bir etki de doğurabilmektedir (Uluatam(a): 1981, s.51). Enflasyon vergi ile yakın bir ilişki içerisinde bulunmakta olup literatürde enflasyon vergisi tartışılmaktadır. Teorik açıdan enflasyon vergisi adı altında bir vergi bulunmamakla birlikte pratik açıdan enflasyonunun kamu bütçesine sağladığı gelirler nedeniyle enflasyonun vergi etkisi yerine, enflasyon vergisi gibi adlandırmalar kullanılmaktadır. Vergi gelirleri 1245 yılında akdedilen Magna Carta Libertatum'dan beri birçok ülkede kanunla konulmakta ve alınmaktayken enflasyon için bu durum söz konusu değildir. Ayrıca vergilerin kanunlaşması aşamasında vergide belirlilik ilkesinin gereği olarak verginin yükümlüsü, matrahı, oranı ve diğer unsurlar sarih olarak belirlenmekteyken yine enflasyonda böyle bir belirleme yoktur (Engin, 2000, s.98-101).

Enflasyon, emisyon gelirleri ve vergi matrahlarında yaşanan nominal artışlar nedeniyle kamuya ekstra gelir sağlarken diğer yandan Tanzi etkisiyle de kamu gelirlerinin reel değerini azaltmaktadır. Bunun için vergi sistemlerinde enflasyonun etkilerini azaltıcı olarak; endeksleme, yeniden değerlendirme, geçici vergi ve benzeri gibi çeşitli önlemler geliştirilmiştir. Yine yüksek enflasyonun yaşandığı ekonomilerde kamunun mal ve hizmet alımlarında yaptığı ödemeler ile ürettiği fiyatlandırılabilir mal/hizmet bedellerinin tahsilinde yaşanan gecikmelerde enflasyonun kamu gelir/giderleri üzerindeki etkisi yadsınamayacak derecede önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

Impact of the Covid-19 Outbreak on Turkey's Tax Revenues

*

Hamza Erdoğan- Murat Demir- Rıdvan Önder
Harran University - Harran University- Hacı bayram Veli University

Background: The World Bank predicts that due to the epidemic that emerged in China at the end of 2019 and affected the whole world, the shrinkage in GDP on a global scale will be approximately 5.2%. The World Bank expresses this economic contraction that emerged in 2020 as the biggest economic recession in the world after 1929. Considering the reasons for the contraction; it is seen that the cessation of many economic activities in order to prevent the spread of the epidemic and the sharp decreases in consumption and investment expenditures are the determinants.

Purpose: This study aims to analyze the epidemic Covid-19, emerging in the People's Republic of China in the last quarter of 2019 and influencing the whole world, effect on tax revenues in Turkey. For this tax revenue of Turkey is explained by a model with macro variables such as economic growth, inflation and interest rates, including a dummy variable to take into account the impact of the economic crisis caused by the Covid-19 pandemic, using monthly data on 2006.M01-2021.M01.

Method: In the study, the effects of economic growth, inflation and interest rates on tax revenues are analyzed using monthly data in the case of Turkey. All series were seasonally adjusted and included in the analysis by taking their logarithms. The standard ARDL model, which reflects the effects of the explanatory variables of economic growth, inflation rate and interest rates, including the dummy variable used in the study, on tax revenues for the short and long term was used. In addition to the standard approach, the non-linear ARDL (NARDL) methodology, which was developed to examine the effects of the possible asymmetric effects of explanatory variables on tax revenues, was also used.

Findings: In the study, firstly, the correlation matrix between the variables was obtained. Accordingly, it shows that there is a positive relationship between tax revenues and economic growth and inflation variables, and an inverse relationship with interest rates. Afterwards, the unit root tests of the variables were examined and their stationarity levels were determined. Accordingly, while the variables in the study are not stationary at level levels, they become stationary when their first difference is taken.

When it was seen that the necessary conditions for the ARDL methodology were met, the Bounds test was applied. The test results show that there is a cointegration relationship between tax revenues and economic growth, inflation and interest rates in Turkey for the examined period. It has been determined that a 1% increase in economic growth in the long run will increase tax revenues by approximately 0.65%, and a 1% increase in inflation will lead to an increase of 1.13% in tax revenues. However, a 1% increase in interest rates has been found to reduce tax revenues by 0.07%.

In the study, it was seen that the dummy variable coefficient used to include the effect of the economic crisis caused by the Covid-19 pandemic into the model was negative (-0.067579) and statistically significant at the 1% significance level.

If the variance decomposition results are to be interpreted as a whole, it is seen that the variable of economic growth explains the variability in tax revenues at a higher rate compared to other variables. This result also supports the results of the NARDL model.

Conclusions : When the results obtained from the study are evaluated together, it is useful to emphasize the following points:

The continuation of the impact of the Covid-19 pandemic in the form of third and fourth waves at the global level and in Turkey as of the date of writing of the article necessitates various social and economic restrictions. This situation means that the economic growth of the countries is realized at low rates and thus the tax revenues decrease. If the effect of the Covid-19 pandemic continues to increase in this way, it can be expected that the dummy variable, which is the carrier of the Covid-19 effect in the regression models, will be statistically significant and its coefficient will increase.

The importance of sustainable positive growth is undeniable for a developing country like Turkey, which has a young and growing population and wants to raise its living standards to the level of developed countries in every field. The effect of this situation, which will last for many years, will strengthen the hand of the public finance and treasury against all possible economic shocks, by keeping the government's orientation to borrowing and other non-tax alternatives to a minimum in meeting the public financing needs of the state.

Kaynakça/References

- Akar, S. (2013). Vergi gelirlerinin esnekliği ve istikrarı: Merkezi bütçe sınıflandırmasına dayalı ampirik bir analiz. *Maliye Dergisi*, 165, 27-37.
- Akbulut, H. (2017). Enflasyon ve faiz oranlarının vergi gayreti ile ilişkisi: Türkiye'de uygulanan gelir vergisi için ampirik bir uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(630), 55-65.
- Akkaya, Ş. (1998). Gelişmekte olan ülkelerdeki vergi sisteminin değerlendirilmesi ve bu ülkelerdeki vergi yapısının kantitatif analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 37, 213-267.
- Belinga, V., Benedek, D., Mooij, R. ve Norregaard, J. (2014). Tax Buoyancy in OECD countries. *IMF Working Paper*, Fiscal Affairs Department, WP/14/110 1-18.
- Dackehag, M. ve Hansson, Å. (2012). Taxation of income and economic growth: An empirical analysis of 25 Rich OECD Countries. *Working Papers*, Lund University, Department of Economics, s.6.
- Demir, M. ve Sever, E. (2017). Vergi gelirleri ekonomik büyüme ilişkisi: OECD ülkelerine ilişkin panel veri analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 51-66.
- Dickey, D. A. ve Fuller, W.A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *J. Amer. Stat. Assoc.*, 74(366), 427-431.
- Ekici, M. S. (2009). Vergi gelirlerini etkileyen ekonomik ve sosyal faktörler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 200-223.
- Elgin, C, Basbug, G. ve Yalaman, A. (2020). Economic policy responses to a pandemic: developing the Covid-19 economic stimulus index. *Covid Economics: Vetted and Real Time Papers*, 3, 40-54.
- Engin, İ. (2000). Enflasyonun vergi etkisi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 98-101.

- Ertürk, Atabey, S., Avşar, T. ve Bulut, M. (2009). Türkiye verilerine göre vergi canlılığı ve esnekliğinin tahmin edilmesi. *Ekonomik Yaklaşım*, 20(71), 109-119.
- Göçer, İ., Mercan, M. ve diğerleri, (2010). Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki: Sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 97-110.
- Greene, William H. (2012). Econometric analysis. Seventh Edition. *International Edition*, Pearson Education, Prentice Hall.
- Gül, E. ve Barış K. (2009). AB ülkeleri ve Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisi: 1980–2008. *Süleyman Demirel Üniversitesi, 1.Uluslararası Davraz Kongresi*, Isparta.
- Haughton, J. (1998). Estimating tax buoyancy, elasticity and stability. *Ea-ger/PSGE- Excise Project Methodological Note 1*, 1-8.
- Hepaktan, C. E. ve Çınar, S. (2011). OECD Ülkeleri vergi sistemi esnekliğinin panel eşbütünleşme testleri ile analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, IV(2), 133-153.
- Kutbay, H. (2019). Vergi gelirlerini etkileyen faktörler: Seçilmiş ülkeler için panel veri analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3) , 602-617.
- Laeven, L. ve F. Valencia, (2013). Systemic banking crises database. *IMF Economic Review*, 61, 225–270.
- Ma, C., Rogers, J. ve Sili Z., (2020). Modern pandemics: Recession and recovery. *International Finance Discussion Papers*. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, <https://doi.org/10.17016/IFDP.2020.1295>.
- Mishra, P. K. (2011). The Cointegration and causality between tax revenue and economic growth in India. *IASMS Journal of Business Spectrum*, 4(2), 124-134.
- Moździerz, A. (2017). The impact of changes in indirect tax rates on inflation in selected EU countries. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia*, 51(4), 257-267.
- Muibibi, O. S. ve Sinbo, O. M. (2013). Macroeconomic determinants of tax revenue in Nigeria (1970-2011). *World Applied Sciences Journal*, 28(1), 27-35.
- Nalraj, P. (2015). An estimate to tax buoyancy of service tax of union budget of India. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 3(3), 522-525.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, (2020). *Revenue Statistics 2020: Tax Revenue Trends In The OECD*, Paris, <http://www.oecd.org>
- Organisation for Economic Co-operation and Development, (2020). *OECD Data*. <https://data.oecd.org>

- Phillips, P.C. ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Shin, Y., Yu, B. ve Greenwood-Nimmo, M. (2014). Modelling asymmetric cointegration and dynamic multipliers in a nonlinear ARDL framework. *Festschrift in Honor of Peter Schmidt*, Springer, New York, NY, 281-314.
- Taha, R., Loganathan, N. ve Sisira R.N. C. (2011). The effect of economic growth on taxation revenue: The case of a newly industrialized country. *International Review of Business Research Papers*, 7(1), 319-329.
- Temiz, D. (2008). Türkiye'de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1960-2006 dönemi. 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir-Türkiye.
- Turhan, S. (2002). İktisadi istikrar ve vergi politikası uygulamasına ilişkin sorunlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 59-86.
- Turhan, S. (2020). *Vergi teorisi ve politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uluatam(a), Ö. (1981). Enflasyon ve devlet gelirleri(1963-1978). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, 462.
- Uluatam, Ö. (1990). Enflasyon ve vergileme. VI. *Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*.
- Velaj, E. ve Prendi, L. (2014). Tax revenue - the determinant factors - the case of Albania. *European Scientific Journal. Special Edition*, 1, 526-531.
- World Bank, (2020). Global outlook pandemic, recession: the global economy in crisis. *Global Economic Prospects*, 2020.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdoğan, H., Demir, M. ve Önder, R. (2021). Covid-19 salgınının Türkiye'nin vergi gelirleri üzerine etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6478-6506.
DOI:10.26466//opus.931186.

COVID-19 Pandemi Sürecinde, Türk Üniversitelerinin Hizmet Kalite Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.944561

*

Alpaslan Alpaslanoğlu*

* Dr. Öğretim Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Iğdır/Türkiye
E-Posta: aalpaslanoglu@gmail.com ORCID: [0000-0003-0859-984X](https://orcid.org/0000-0003-0859-984X)

Öz

COVID-19 Pandemi döneminde yapılan araştırmada, Pandemi döneminin hizmet algısına etkisinin kaçınılmaz olabileceği düşüncesi ile çalışmanın önemli bir mihenk taşı olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan literatürde tekil olmayan, kapsayıcı nitelikte üniversite hizmet kalitesini belirlemeye yönelik araştırmaların olmayışı, COVID-19 Pandemi döneminin dikkate alınması da diğer önemli görülebilecek hususlardandır. Araştırma, Devlet veya Vakıf Üniversitelerinde okuyan ya da mezunu olan 494 katılımcı ile Türk Üniversitelerinin hizmet kalitelerini belirlemeye yönelik olarak yapılmış, birincil tür verilerle ve kantitatif yöntemlerle tümevarımsal bulguları elde etmek üzere gerçekleştirilmiştir. Hizmet kalitesi, bu maksatla kullanılan en önemli ve kabul gören ölçeklerden birisi olan SERVQUAL yöntemi ve ölçeği ile ölçümlenmiş, istatistik analizlerle bulgulara erişilmiş ve sonuçlandırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, hem Devlet hem de Vakıf Üniversitelerinin, COVID-19 Pandemi döneminde SERVQUAL ölçeğinde belirtilen 22 adet konunun tamamında memnuniyet oluşturamadıkları gözlemlenmiştir. En yüksek memnuniyetsizlik konularının; “teknolojik donanım eksikliği”, “eğitim hizmetlerine duyulan güven” ile “çalışanların nitelik ve nicelikleri” ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Vakıf Üniversiteleri için “eğitim hizmetlerine duyulan güven” konusu en büyük memnuniyetsizlik konusu iken Devlet Üniversiteleri için “teknolojik donanım eksikliği” olduğu bulunmuştur. “Güvence”, “Güvenirlik” ve “Empati” faktörleri en fazla memnuniyetsizlik oluşturan parametreler olarak gözlemlenmişlerdir. Araştırmada kullanılan SERVQUAL ölçeğinin kullanılabilmesi için telif hakkı sahiplerinden kullanım izni alınmış ve Etik kurul uygunluğu alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Hizmet Kalitesi, Türk Üniversiteleri Hizmet Kalitesi, Üniversite Eğitim Hizmetleri Halitesi, Devlet Ve Vakıf Üniversite Eğitim Hizmetleri Kalitesi, SERVQUAL Ölçeği İle Üniversite Hizmet Kalitesi Ölçümü.

A Research to Determine the Service Quality Levels of Turkish Universities in the COVID-19 Pandemic Process

*

Abstract

In the study conducted during the COVID-19 Pandemic period, it is thought that the study may be an important touchstone with the thought that the effect of the pandemic period on service perception may be inevitable. On the other hand, the lack of studies to determine the quality of university service in a non-singular and inclusive nature in the literature and the consideration of the COVID-19 Pandemic period are other important issues. The research was carried out to determine the service quality of Turkish Universities with 494 participants who are studying or graduated from State or Foundation Universities, and it was carried out to obtain inductive findings with primary type data and quantitative methods. Service quality was measured with the SERVQUAL method and scale, which is one of the most important and accepted scales used for this purpose, and the findings were reached and concluded with statistical analysis. According to the findings of the research, it was observed that both State and Foundation Universities were not able to create satisfaction in all 22 subjects specified on the SERVQUAL scale during the COVID-19 Pandemic period. The highest issues of dissatisfaction; It has been observed that it is related to "lack of technological equipment", "trust in education services" and "the quality and quantity of employees". While the issue of "trust in educational services" is the biggest dissatisfaction issue for Foundation Universities, it has been found that "lack of technological equipment" is for State Universities. "Assurance", "Reliability" and "Empathy" factors were observed as the parameters that created the most dissatisfaction. In order to use the SERVQUAL scale used in the study, permission to use was obtained from the copyright owners and the permission of the Ethics committee was requested.

Keywords: *University Service Quality, Turkish Universities Service Quality, University Education Services State, State And Foundation University Education Services Quality, University Service Quality Measurement With SERVQUAL Scale.*

Giriş

COVID-19 Pandemisi, insanlık medeniyetini her alanında olduğu gibi, eğitim kurum ve yönetimlerini de zorlu testlere tabi tutmaktadır. Bu zorlu test dönemi içinde üniversite yönetimlerinin göstermiş oldukları performanslara ilişkin en önemli göstergelerden birisi de hizmet memnuniyet düzeyi ile paydaş beklentilerinin karşılanabilme düzeyi olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle, COVID-19 Pandemisi dönemi içinde gösterilmiş olan yönetim davranışlarının etkinliği araştırmasının problemi temsil ederken, pandemi sürecinde üniversite yönetimlerinin şu ana değin göstermiş oldukları yönetim davranışları sonucunda ortaya çıkan memnuniyet düzeyinin belirlenmesi ve optimal yönetim uygulamaları arayışı, bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın gerekçeleri; COVID-19 Pandemi dönemi içinde, örgüte yönelik beklentiler ile örgütsel varlıklardan hangilerinin daha önemli görüldüğü ve üniversite yönetimleri başta olmak üzere, tüm alanlarda; COVID-19 Pandemi döneminde daha etkin yönetim davranışlarının gösterilip gösterilemedeğine ilişkin cevap arayışlarıdır.

Araştırma bulgularının; COVID19 Pandemi dönemi, dönem sonrası ve olağanüstü ya da öngörülemez durumlarda daha etkin yönetim davranışlarının geliştirilebilmesi için önemli olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan benzer yöntemlerle diğer alan ve sektörlerden edilebilecek değerler ile COVID-19 Pandemi süreci için yönetim davranışları karşılaştırmaları ve neticesinde daha etkin uygulamaların ortaya konulabileceği de düşünülmektedir. Öte yandan insanlık tarihinin istisnai bir zaman dilimi olarak kabul edilebilecek COVID19 Pandemi döneminde, üniversite hizmet kalite seviyesini belirlemeye yönelik olarak, mihenk taşı olabilecek nitelikte bir araştırma olabileceği beklentisi nedeni ile de önemli görülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Yüksek kaliteli araştırma ve eğitim, toplumlar için son derece gereklidir ve toplumunun ihtiyaç duyduğu yeniliklerin sadece bunu sağlayanlarca değil, herkes tarafından yapılması için, her yerde desteklenmeleri gerekmektedir (Marinoni, Land ve Jensen, 2020). COVID-19 Pandemi krizi,

yüksek öğretim kurumlarına birçok bakımdan yeni ve beklenmedik şekilde etkilerde bulunmuştur (International Association of Universities, 2021). Bu nedenle üniversiteler, salgına karşı radikal önlemler almak ve büyük çabalar sarf etmek zorunda kalırken, kriz yönetiminde yeni yollar aramaktadırlar. Özellikle dijitalleşme ve dijital tabanlı öğrenim, açık bilim ve araştırma, kalite güvencesi, üniversite özerkliği, finansman ve sivil katılım ile ilgili konularda, üniversiteler için hem zorlukların hem de fırsatların söz konusu olduğu (European University Association, 2021) ifade edilebilir. Dolayısıyla, süreç içinde öne çıkan bu konular içinde eğitim kalitesinin hem bir girdi hem de bir sonuç olması nedeni ile dikkat çekici olduğu ifade edilebilir. Uluslararası Üniversiteler Birliği tarafından küresel ölçekte yapılan kapsamlı bir araştırmaya göre; özellikle COVID-19 döneminde öne çıkan dijital tabanlı uzaktan eğitim odaklı üniversite eğitim kalitesi ile ilgili eğitimin fizibilitesini ve kalitesini etkileyen birbiriyle bağlantılı birkaç boyut ortaya konulmuştur, söz konusu boyutlar: “Teknik altyapı ve erişilebilirlik”, “uzaktan eğitim yeterlilikleri ve pedagojileri” ile “çalışma alanları” olarak ifade edilmiştir (Marinoni, Land ve Jensen, 2020).

Hizmet, sıklıkla faydalı bir faaliyet olarak tanımlanabilir. Faydalı bir faaliyet olarak kabul edilen bir hizmetin aslında uzun bir geçmişi vardır (Qiu, 2014, s.1). Hizmet; tüketicileri için yarar sağlaması amacı ile insan çabası sonucunda, insan ve/veya makina aracılığı ile üretilen, fiziksel nitelikte olmayan ürünler (Skinner, 1990, s.631) biçiminde açıklanabilir. Ayrıca, satışa sunulan, esasen soyut olan ve hiçbir şeye sahip olmakla sonuçlanmayan faaliyetler, faydalar veya tatminlerden oluşan bir ürün biçimi (Armstrong, Kotler, Trifts ve Buchwitz, 2017, s.278) olarak da ifade edilebilir. Hizmete ilişkin dört ayırt edici özellikten bahsedilebilir, bunlar: soyutluk, ayrılmazlık, değişkenlik ve çabuk bozulabilirlik (Kotler ve Armstrong, 2018, s.258) nitelikleridir.

Hizmet için en önemli hususların başında, “hizmet kalitesi” gelmektedir. Genellikle, hizmetin üretilmesinden çok hizmet kalitesi daha önemli olabilmektedir. Aslında hizmetin kalitesi daha çok, tüketicileri tarafından verilen bir derecelendirmeden ibarettir. Çünkü, hizmet kalitesi, tüketici beklentilerinin sunulan hizmet tarafından karşılanma derecesi (Bitner ve Hubbert, 1994) olarak açıklanmaktadır.

Kalitenin tanımı kısadır, ancak doğası gereği biraz tekniktir ve günlük kullanım için yeteri kadar basit değildir. Çünkü kalite ile ilgili terimler grubunda, “müşteri memnuniyeti” ve “gereksinimler” yer almaktadır ve bu kavramlar geniş yelpaze içinde değişkenlik gösterebilmektedir. Öte yandan kalite; ihtiyaçların ve beklentilerin ötesine geçerek, ima edilen ihtiyaç ve beklentilerin karşılanabilmesini içerir (QualityWBT Center for Education, 2017) ki bu durum, hem kavramsal hem de pratik çerçevede kalite kavramına ilişkin bazı güçlükleri ortaya çıkartabilmektedir. Çünkü, bir ürün veya hizmetin kalitesi; biri ürün veya hizmeti sağlayan, diğeri ürün veya hizmeti alan iki taraf arasındaki değiş tokuşa bağlıdır. Tedarikçi ve müşteri, kalitenin ne olduğu konusunda farklı görüşlere sahip olabilir ve bu, yanlış anlaşılmalara ve anlaşmazlıklara yol açabilir. Bu doğrultuda kalite, "müşterilerin gereksinimlerine uygunluk veya amaca uygunluk" olarak da ifade edilebilir (International Trade Centre, 2011, s.7). Dolayısıyla kalitenin; ürünün tüketici beklentilerine göre uygunluk düzeyi olduğu söylenebilir. Önemli olan yönetimin değil, müşterinin kalite algısıdır ve bu açıdan hizmet kalitesinin yegane belirleyicisi, tüketicilerdir (Berry, Parasuraman ve Zeithaml, 1988). Bu durumda, müşteriye elde tutma, belki de en iyi kalite ölçüsüdür; bir hizmet üreticisinin müşterilerine bağlı kalma yeteneği, onlara ne kadar tutarlı bir şekilde değer kattığına bağlıdır (Kotler, Armstrong, Harris ve He, 2020, s.250). Öte yandan "kalite" terimi göreceli bir anlama da sahiptir. "Bir ürün veya hizmetin belirtilen veya ima edilen ihtiyaçları karşılama kabiliyetine dayanan özellik ve özelliklerinin toplamıdır" (Food and Agriculture Organization of the United Nations, t.y.). Bir başka ifade ile, bir ürünün "tüketicinin belirttiği gereksinimleri karşıladığında" iyi bir kaliteye sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan Deming, kalitenin dinamik yönüne vurgu yaparak, kalitenin "müşterinin şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçlarına yönelik olması" (Fonseca, Amaral ve Oliveira, 2021) gerektiğini belirtmiştir. Buraya kadar verilen bilgiler ışığında, en genel tanımı itibari ile kalitenin; "tüketicilerin ürün ya da hizmet ile ilgili yargıları" (Deming, 2019, s.137) ya da bir ürün veya hizmetin belirtilen veya ima edilen ihtiyaçları karşılama kabiliyetine dayanan özellik ve özelliklerinin toplamı (Organisation for Economic Cooperation and Development. Glossary of statistical terms, 2006) olarak ifade edilebilir. Bir organizasyon için kabul edilebilir bir kalite düzeyi

olarak nitelendirilen husus; sonuçta paydaşlara yönelik bir sorudur. Söz konusu paydaşlar, kuruluşun yaptığı şeyin başarısıyla ilgilenen herkesi kapsamaktadır (Chartered Quality Professional ve International Register of Certificated Auditors, 2021). Kalitenin beklenen yararları şunlardır (American Society for Quality, t.y.):

- Güçlendirilmiş rekabet konumu,
- Değişen veya yükselen piyasa koşullar ile çevresel ve diğer yasal düzenlemelere uyulanabilirlik,
- Daha yüksek üretkenlik,
- Geliştirilmiş pazar imajı,
- Hataların ve israfın giderilmesi,
- Daha düşük maliyetler ve daha iyi maliyet yönetimi,
- Daha yüksek karlılık,
- İyileştirilmiş müşteri odaklılık ve memnuniyet,
- Artan müşteri sadakati ve elde tutma,
- Artan iş güvenliği,
- Çalışan moralinin artması,
- Hissedar ve paydaş değerinin artması,
- İyileştirilmiş ve yenilikçi süreçler,

Yöntem

COVID-19 Pandemi döneminde üniversite yönetimlerinin etkinliğinde hizmet kalite düzeyine odaklanmış olan bu araştırma; kantitatif nitelikte, birincil tür verilerden yararlanılarak, istatistiksel analizler aracılığı ile tümevarımsal sonuçlar elde etmek üzere yapılmıştır. Tesadüfi örneklem ile 494 katılımcıdan elde edilen veri setinin oluşturulma dönemi 26.12.2020 ile 25.04.2021 tarihleri arasındadır. Söz konusu soru formları, çeşitli sosyal medya ve internet tabanlı iletişim mecraları üzerinden, yükseköğrenimini tamamlamış ya da devam etmekte olan ilgililere sunulmuştur. Araştırmanın evreni üniversiteler iken örnekleme ise Türkiye’de yerleşik olan Devlet ve Vakıf statüsündeki üniversitelerdir.

Araştırmada, hizmet kalitesini ölçmek üzere literatürün en öne çıkan ölçeklerinden olan SERVQUAL hizmet kalitesi ölçeği (Kotler ve Keller, 2016, s.684; Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1994a), Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır. Geniş bir hizmet yelpazesinde uygulanabilen SERV-

QUAL, geçerlilik ve güvenilirliği iyi düzeyde sağlayabilen bir ölçektir (Parasuraman, Berry ve Zeithaml, 1991).

Ölçek soruları 5 basamaklı Likert derecelendirmesine sahiptir (1 en düşük, 5 en yüksek). 5 adet faktör ve 22 adet soru ifadesine sahip olan SERVQUAL ölçeği; bir seti algılanan hizmet kalitesi ile aynı ifadelerle beklenen hizmet kalitesini ölçen bir başka set olmak üzere iki set halinde ölçümler yapmaktadır. Ölçüm işlemi, algılanan hizmet kalite derecesi ile beklenen hizmet kalite derecesinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1985). Karşılaştırma sonucunda; algılanan hizmet, beklenen hizmet seviyesinin üzerinde ise memnuniyet, altında bir değerde ise de memnuniyetsizlik durumunun oluştuğunu göstermektedir (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1988). Çünkü, Parasuraman ve arkadaşlarına göre ise hizmet kalitesi; tüketicilerin herhangi bir hizmetten elde etmek istedikleri faydalar (beklenti) ile elde ettikleri değerler (algılar) arasındaki farklıktır (Parasuraman vd., 1985; Parasuraman, Zeithaml, ve Berry, 1994b). Dolayısıyla çalışmada, hizmet kalite düzeyi bu yöntemle ve ölçekle belirlenmeye çalışılmıştır.

SERVQUAL ölçeğinin uygulanması neticesinde; Ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach's Alpha güvenilirlik düzeyi 0,851 değeri ile yüksek düzeyde güvenilirlik düzeyine sahiptir. Ayrıca KMO değeri 0,952 ($p < 0,05$) mertebesinde hesaplanmış olup iç tutarlık katsayısı da üst düzeyde sağlanmakta, örnek hacminin yeterli düzeyde olduğunu ve verilerin normal dağılıma uygunluğunu göstermektedir (Güriş ve Astar, 2014, s.373). Ölçeğin her bir ifadesi ve faktörlerine ilişkin Cronbach's Alpha güvenilirlik düzeylerinin de son derece yüksek düzeyde (Özdemir, 2019, s.323) olduğu ifade edilebilir (Tablo 1).

Tablo 1. Ölçeğe ilişkin güvenilirlik ve geçerlilik analiz sonuçları

Faktörler	Cronbach's Alpha		KMO*	
	Algı	Beklenti	Algı	Beklenti
Fiziksel Öğeler	0,823	0,765		
Güvenirlilik	0,894	0,834		
Duyarlılık	0,902	0,865	0,965	0,957
Güvence	0,920	0,902		
Empati	0,905	0,843		

* $P < 0,05$

SERVQUAL Ölçeğinin 5 boyutuna ilişkin kısa tanımlar aşağıda sıralanmıştır (Parasuraman vd., 1988; Zeithaml, Berry ve Parasuraman, 1996):

- Fiziksel Öğeler (Tangibles): Fiziksel tesisler, ekipman ve personelin görünümü,
- Güvenilirlik (Reliability): Vaat edilen hizmeti güvenilir ve doğru bir şekilde gerçekleştirme becerisi,
- Duyarlılık (Responsiveness): Tüketicilere yardım etme ve hızlı hizmet sunma istekliliği,
- Güvence (Assurance): Çalışanların bilgisi ve nezaketi ile güven sağlama ve güven uyandırma yetenekleri,
- Empati (Empathy): Kuruluşun tüketicilerine sunduğu özenli, kişiselleştirilmiş ilgi.

Araştırmada kullanılan SERVQUAL ölçeğinin kullanılabilmesi için telif hakkı sahiplerinden kullanım izni alınmış ve Etik kurul uygunluk raporu alınmıştır. Öte yandan, bu çalışma ile ilgili doğrudan ya da dolaylı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamakla beraber, destekleyici veya sponsor vs. gibi herhangi üçüncü taraf ya da ilgili mevcut değildir. Bu araştırma, bilimsel bulgular elde etmek üzere, bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Demografik bulgular: Araştırma katılımcılarının %52 oranı kadınlardan, %48 oranı erkeklerden ve %60 oranı bekar, %40 oranı evli kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların yarıya yakını 21-30 yaş aralığındadır, yaş ilerledikçe katılım oranı düşmektedir (Tablo 2). Katılımcıların eğitim seviyelerine göre; en büyük grubun lisans eğitimi olanlardan (%67), en az katılımın ise doktora dereceli mezun ya da öğrencilerinden (%15) olduğu, dolayısıyla %67 oranında yükseköğrenim, %33 oranında lisansüstü eğitim düzeyinde katılım gerçekleşmiştir (Tablo 3).

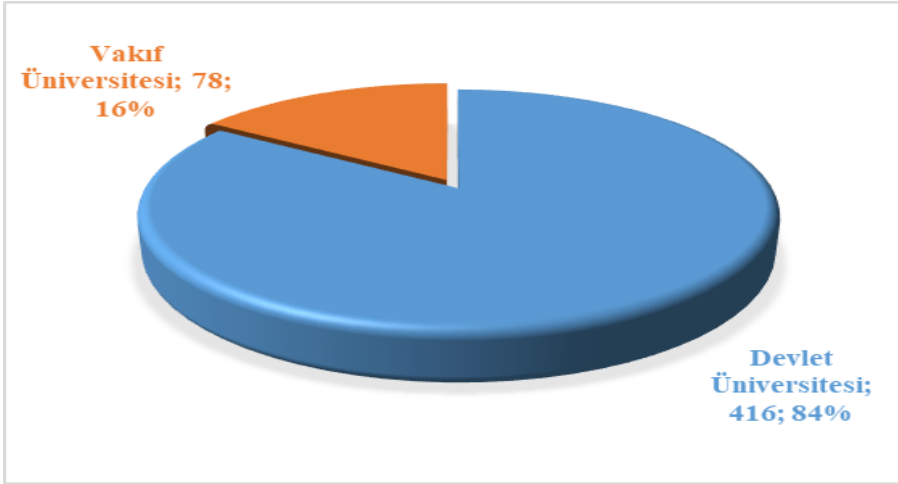
Tablo 2. Katılımcıların yaş dağılımlarına ilişkin göstergeler

Yaş	Dağılım	Oran (%)	Kümülatif oran (%)
21-30	243	49,2	49,2
31-40	113	22,9	72,1
41-50	75	15,2	87,2
51-60	50	10,1	97,4
61 ve üstü	13	2,6	100,0
Toplam	494	100,0	

Tablo 3. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin göstergeler

Eğitim düzeyi	Dağılım	Oran (%)	Kümülatif oran (%)
Ön lisans	99	20,0	20,0
Lisans	231	46,8	66,8
Yüksek Lisans	89	18,0	84,8
Doktora	75	15,2	100,0
Toplam	494	100,0	

Katılımcıların mezun olduğu/okuduğu ve değerlendirmede bulunduğu üniversitelerin yapılarına göre dağılımlarında %84 oranında (416 adet) Devlet Üniversitesine karşın 78 adet Vakıf Üniversitesi olduğu tespit edilmiştir (Şekil 1).

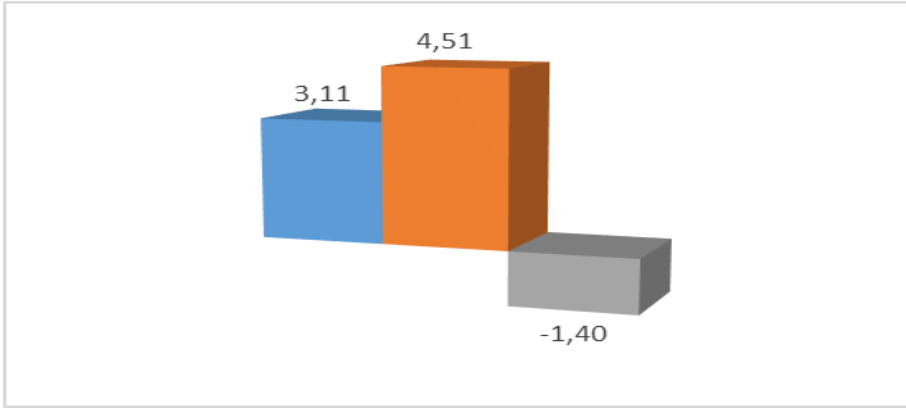

Şekil 1. Katılımcıların değerlendirmiş oldukları üniversitelerin yapılarına göre dağılımları

Üniversite Hizmet Kalitesine İlişkin Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen en göze çarpan bulgu; hizmet kalite düzeyinin hem tüm soru ifadelerinde (22 adet soru) hem tüm faktörlerde (5 adet faktör) ve hem de genel SERVQUAL derecesinde negatif değerlerde gözlemlenmiş olmasıdır. Bu gözlem, hizmet kalite seviyesini belirleyen her bir öge için dikkat çekici düzeyde memnuniyetsizliğe işaret etmektedir. Algılanan hizmet kalite düzeyi 3,45, beklenen hizmet kalite düzeyi 4,51 seviyesinde gözlemlenirken, hizmetler genel memnuniyet düzeyi göstergesi olan SERVQUAL puanı ise -1,06 seviyesinde hesaplanmıştır (Tablo rr).

En yüksek düzeyde memnuniyetsizliğin; 4,51 beklentiye karşın, 3,11 algı derecesi ile -1,40 düzeyinde “Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı” konusunda olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 2 ve Tablo 4).

Şekil 2. “Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımının” Algı, Beklenti ve SERVQUAL puanları

Öne çıkan diğer memnuniyetsizlik alanlarının ise; -1,27 düzeyinde “Üniversitede öğrencilerin, aldıkları eğitim hizmetlerine karşı güven duymaları”, -0,121 düzeyinde “Üniversitede, tüm öğrencilerle ilgilenmeye yetecek sayıda çalışan bulunması” ve “Üniversite çalışanlarının, problem çözme konusunda samimi bir ilgi göstermeleri” biçiminde sıralandıkları gözlemlenmiştir (Tablo 4).

Öte yandan memnuyetsizliğin en düşük olduğu hizmet ögelerinin; -0,73 düzeyinde “Binaların çağdaş bir görünüme sahip olması” ile “Üniversitede eğitim hizmetlerinin mümkün olan en kısa süre içerisinde sunulması”, -0,84 değerle “Çalışanların temiz, düzgün ve tertipli bir görünüme sahip olması”, -0,88 değerle “Eğitim hizmetlerinin, belirlenmiş zaman programlarına bağlı kalınarak düzenli bir şekilde sunulması” biçiminde sıralanmıştır (Tablo 4).

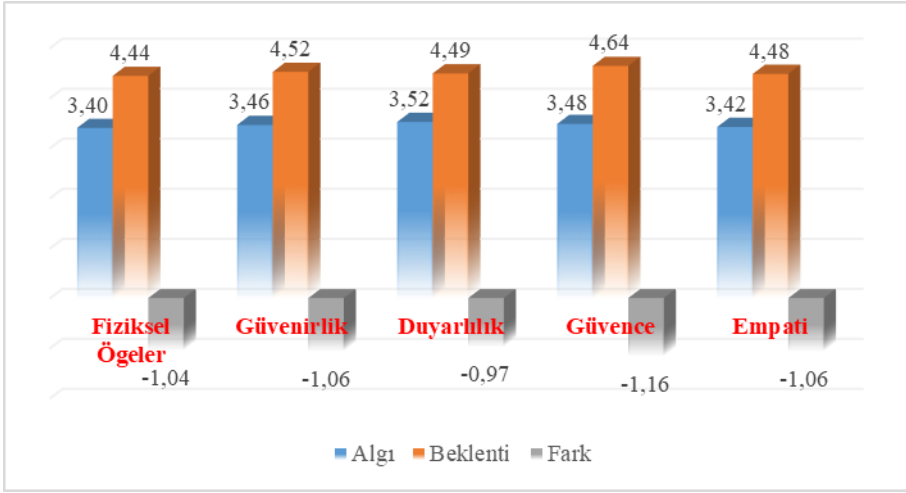
Faktörlere göre SERVQUAL puanlarının tamamının negatif değerlerde olduğu, ayrıca en düşük memnuniyetsizliğin, -1,16 değerle “Güvence”, -1,06 değerle “Güvenirlilik” ve “Empati” faktörlerinde, nispeten en az memnuniyetsizliğin ise -0,97 değerle “Duyarlılık” faktöründe ortaya çıkmış olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 5). En yüksek dereceden beklentiler “Güvence” ile ilgili konularda, en düşük dereceden beklentiler ise “Fiziksel Ögeler” ile ilgili konularda oluşmuştur. Buna karşın, nispeten en düşük dereceli algılar “Fiziksel Ögeler” ile ilgili konularda olurken en yüksek dereceli algılar “Duyarlılık” ile ilgili konularda ortaya çıkmıştır (Şekil 3). Söz konusu değerlerin, 100'lük basamaklara dönüştürülerek ifade edildiği Şekil 4'de durum, daha net görülebilmektedir.

Tablo 4. Algı, Beklenti ve SERVQUAL puanlarının ifadelerle göre dağılımı

Faktörler	İfadeler	Algı Puanı	Beklenti Puanı	SERVQUAL Puanı
Fiziksel Öğeler	1 Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı	3,11	4,51	-1,40
	2 Binaların çağdaş bir görünüme sahip olması	3,23	3,96	-0,73
	3 Fiziki ortamların (koridorlar, odalar, lavabolar vs.) düzenli, kullanışlı ve temizliği	3,52	4,69	-1,17
	4 Çalışanların temiz, düzgün ve tertipli bir görünüme sahip olması	3,75	4,59	-0,84
	5 Eğitim hizmetlerinin, belirlenmiş zaman programlarına bağlı kalınarak düzenli bir şekilde sunulması	3,64	4,52	-0,88
	6 Üniversite çalışanlarının, problem çözme konusunda samimi bir ilgi göstermeleri	3,48	4,69	-1,21
	7 Üniversitede tüm iş ve işlemlerin ilk seferde ve doğru olarak yapılması	3,10	4,28	-1,18
Güvenlilik	8 Üniversitede eğitim hizmetinin; zaman dilimi önceden belirtilmişse mutlaka belirtilen zaman diliminde sunulması	3,52	4,44	-0,92
	9 Üniversitede kayıtların, düzenli ve hatasız olarak tutulması	3,55	4,65	-1,10
	10 Üniversite çalışanlarının, eğitim hizmetinin tam olarak ne zaman ve nasıl sunulacağı konusunda açık ve anlaşılır bir dille açıklama yapması	3,54	4,63	-1,09
	11 Üniversitede eğitim hizmetlerinin mümkün olan en kısa süre içerisinde sunulması	3,64	4,37	-0,73
Duyarlılık	12 Üniversite çalışanlarının, her zaman yardım etme konusunda istekliliği	3,46	4,54	-1,08
	13 Üniversite çalışanların, eğitim hizmetleriyle ilgili istek ve ihtiyaçlara anında cevap vermeye her zaman hazır durumda olmaları	3,44	4,42	-0,98
	14 Üniversite çalışanlarının, davranışlarıyla güven vermeleri	3,45	4,64	-1,19
	15 Üniversitede öğrencilerin, aldıkları eğitim hizmetlerine karşı güven duymaları	3,39	4,66	-1,27
	16 Üniversitede çalışanların, öğrencilere karşı her zaman nazik ve saygılı bir şekilde davranmalarını	3,50	4,58	-1,08
Güvence	17 Üniversitede çalışanların, kendi alanlarında yeterli bilgiye sahip olmaları	3,56	4,67	-1,11
	18 Üniversitede çalışanların, kişisel mahremiyete saygı göstermeleri	3,74	4,70	-0,96
	19 Üniversitede eğitim saatlerinin, tüm öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi	3,45	4,47	-1,02
	20 Üniversitede, tüm öğrencilerle ilgilenmeye yetecek sayıda çalışan bulunması	3,24	4,45	-1,21
Empati	21 Üniversitede çalışanların, yaptıkları tüm işlemlerde mümkün olduğu kadar öğrencilerin menfaatlerini gözetecek şekilde davranmaları	3,29	4,28	-0,99
	22 Üniversitede çalışanların, sunulan eğitim hizmetleriyle ilgili öğrencilerin ihtiyaçlarını anlamaları ve bu ihtiyaçları karşılamada gerekli özeni göstermeleri	3,37	4,51	-1,14
	Genel Ortalama:	3,45	4,51	-1,06

Tablo 5. Algı, Beklenti ve SERVQUAL puanlarının faktörlere göre dağılımı

Faktörler	Algı Puanı	Beklenti Puanı	SERVQUAL Puanı
Fiziksel Ögeler	3,40	4,44	-1,04
Güvenirlilik	3,46	4,52	-1,06
Duyarlılık	3,52	4,49	-0,97
Güvence	3,48	4,64	-1,16
Empati	3,42	4,48	-1,06
Genel puan:	3,46	4,51	-1,06

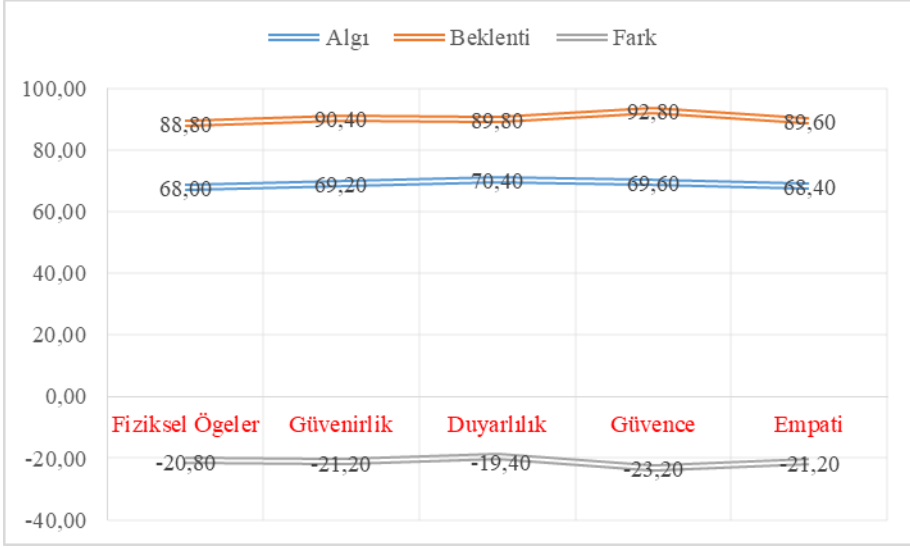

Şekil 3. Algı, Beklenti ve SERVQUAL puanlarının faktörlere göre dağılımı

Memnuniyet düzeyi en düşük olan ifadeler (konular) sıralandığında, ilk beş konu; “1- Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı”, “15- Üniversitede öğrencilerin, aldıkları eğitim hizmetlerine karşı güven duymaları”, “6- Üniversite çalışanlarının, problem çözme konusunda samimi bir ilgi göstermeleri”, “20- Üniversitede, tüm öğrencilerle ilgilenmeye yetecek sayıda çalışan bulunması”, “14- Üniversite çalışanlarının, davranışlarıyla güven vermeleri” biçiminde sıralanmışlardır. “Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı” konusunda; Vakıf Üniversitelerinden daha fazla oranda beklenti söz konusu iken aynı konuya ilişkin algı daha düşük düzeyde Devlet Üniversiteleri için söz konusudur. “Üniversitede öğrencilerin, aldıkları eğitim hizmetlerine karşı güven duymaları” konusunda, Vakıf Üniversitelerinin, Devlet Üniversitelerine göre daha fazla beklenti ve daha az algı düzeyinde oldukları

gözlemlenmiştir. Benzer gözlem “6-Üniversite çalışanlarının, problem çözme konusunda samimi bir ilgi göstermeleri” ifadesi için de geçerlidir. Bunlarla beraber, “14- Üniversite çalışanlarının, davranışlarıyla güven vermeleri” konusunda Devlet Üniversitelerinin nispeten daha az oranda memnuniyet oluşturabildiği de söylenebilir (Tablo 6).

Şekil 4. Algı, Beklenti ve SERVQUAL puanlarının faktörlere göre yüzdelik dağılımı

Tablo 6. Memnuniyet düzeyi en düşük olan ilk 5 ifadenin üniversite yapısına göre dağılımı

İfadeler	Faktörü	Beklenti	Algı	Fark
1-Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı				
Devlet Üniversitesi (%84)	Fiziksel Ögeler	4,50	3,09	-1,41
Vakıf Üniversitesi (%16)		4,53	3,19	-1,33
Ortalama		4,51	3,11	-1,40
15-Üniversitede öğrencilerin, aldıkları eğitim hizmetlerine karşı güven duymaları				
Devlet Üniversitesi (%84)	Güvence	4,64	3,40	-1,24
Vakıf Üniversitesi (%16)		4,79	3,33	-1,46
Ortalama		4,66	3,39	-1,27
6-Üniversite çalışanlarının, problem çözme konusunda samimi bir ilgi göstermeleri				
Devlet Üniversitesi (%84)	Güvenirlilik	4,67	3,51	-1,16
Vakıf Üniversitesi (%16)		4,82	3,29	-1,53
Ortalama		4,69	3,48	-1,21
20-Üniversitede, tüm öğrencilerle ilgilenmeye yetecek sayıda çalışan bulunması				
Devlet Üniversitesi (%84)	Empati	4,44	3,22	-1,22
Vakıf Üniversitesi (%16)		4,55	3,33	-1,22

Ortalama		4,45	3,24	-1,21
14-Üniversite çalışanlarının, davranışlarıyla güven vermeleri				
Devlet Üniversitesi (%84)		4,61	3,44	-1,16
Vakıf Üniversitesi (%16)	Güvence	4,79	3,51	-1,28
Ortalama		4,64	3,45	-1,19

Sonuç ve Değerlendirme

Hizmet kalitesi bir hizmet için en önemli özelliklerden ve gerekliliklerden birisidir. Öte yandan kaliteli hizmetin, “organizasyon genelinde ilham veren liderlikten” meydana geldiği (Kotler ve Keller, 2016, s.685) de ifade edilmelidir. Ayrıca yapılan araştırmalar sonucunda; piyasa yönelim derecesi ile müşteri memnuniyeti düzeyi, göreceli hizmet kalitesi, çalışanların örgütsel bağlılığı ve kârlılık arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler olduğu ortaya konulmuştur. Bununla beraber, bir organizasyonda bir piyasa yönelimi benimsemenin üst yönetim özelliklerine (yönetim tarzı, liderlik, profesyonellik) bağlı olduğu da (Zairi, 1999, s.xxvi) ortaya konulmuştur. Dolayısıyla hizmet kalitesinin doğrudan yönetim tarzı ve etkinliği ile ilgili olduğu kabul edilebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin her ikisi için de, tüm alanlarda memnuniyet düzeyinin düşük olduğu belirtilmelidir. Özellikle COVID-19 Pandemi sürecinde üniversitelerin uzaktan eğitim uygulaması ile beraber teknolojik altyapı ve donanımlarının önem kazandığı açıkça bilinmektedir. Buna rağmen genel olarak, en yüksek düzeyli memnuniyetsizliğin de bu hususta (Son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı) olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan yine Pandemi döneminde önemi (beklenti düzeyi) -geçici olarak- tedricen azalmış gibi algılandığı, fiziksel alanların (binaların) yeterliliğine ilişkin memnuniyetsizlik (Binaların çağdaş bir görünüme sahip olması), en düşük oranda gerçekleşmiştir. Ancak bu algı ve durumun yanıltıcı olabileceği, eğitimin normal akışına dönmesi ile beraber, daha fazla kapalı alanların gereksinimi nedeni ile bu alanda büyük aksaklıkların olabileceği düşünülmektedir. Çünkü, Pandemi dönemi öncesinde olduğu gibi kalabalık, yoğun ve ferah olmayan, insan kullanımına yönelik her türlü kapalı alanların, Pandemi sonrasında bu şekilde kullanılmayacağı ya da kullanılmaması gerekliliği, öncelikle ve özellikle ifade edilmelidir. Dolayısıyla, tüm donanımların teknolojik

gelişmişlik düzeyinin azami ölçüde artırılması ile birlikte, yapıların ve kapalı alanların genişletilmesi, ferahlaştırılması, insan yoğunluğunun seyreltilmesi ve teknolojik gelişmişlik düzeylerinin (eğitim faaliyetlerinin etkin ve verimliliğine, salgınlar, afet ve deprem riskleri, acil tahliye durumlarına yönelik biçimde) spesifik olarak yeniden tasarlanmaları ve/veya bu niteliklere sahip yeni binaların yapılması, öncül gerek ve şart olarak görülmektedir.

“Güvence” faktörü üniversite eğitim hizmetlerinin en önemli eksikliği ve memnuniyetsizlik alanı olarak öne çıkmaktadır. “Güvenirlilik”, “Empati” ve “Fiziksel Ögeler” faktörleri de menfi olarak sıralanmışlardır. Nispeten en düşük oranda memnuniyetsizlik “Duyarlılık” ile ilgili konulardır. Bir başka ifade ile insanlar aldıkları eğitime güven duymamakta, empatik davranış karakteristiğine sahip yönetim anlayışının olmadığına ve üniversitelerin yeterli düzeyde teknoloji ve donanımına sahip olmadıklarını düşünmektedirler.

Vakıf üniversiteleri için en önde gelen memnuniyetsizlik alanları; “çalışanların, problem çözme konusunda samimi ilgi görmemeleri”, “eğitim hizmetlerine duyulan güvensizlik” ve “çalışanların, davranışlarıyla güven vermemeleri” ile ilgili olduğu; buna karşın Devlet Üniversiteleri için en fazla memnuniyetsizlik alanlarının; “son teknolojiye uygun, yeni donanım kullanımı”, “eğitim hizmetlerine duyulan güvensizlik”, ve “yetersiz çalışan sayısı” ile ilgili olduğu söylenebilir.

Eğitim hizmetlerinin kalitesi ve niteliği, her alanda; kişiler için olduğu kadar toplumlar için de, geleceklerini ve yönlerini belirleyen en önemli faktör olarak ifade edilebilir. Öte yandan hizmet kalitesi, doğrudan yönetim etkinliği ve süreci ile ilgili bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır (Kotler ve Keller, 2016, s.685). Dolayısıyla araştırma bulgularına göre, hem Devlet hem de Vakıf Üniversite yönetimlerinin, COVID-19 Pandemi sürecinde etkin bir yönetim tarzı ve becerisi gösterememiş oldukları en göze çarpan, başlıca sonuçtur. Bu sonuç ışığında; Devlet ve Vakıf Üniversite yönetimlerinin sadece COVID-19 dönem şartlarını değil, dönem sonrası kalıcı gereklilik ve şartları da göz önünde bulundurarak (Doğan, 2021), fiziki ögelerinin (binalar ve teknolojik donanımlar başta olmak üzere) nitelik ve niceliklerini yukarı seviyelere ulaştırmaları tavsiye edilebilir. Yönetime katılım, empati, katılımcı liderlik tarzı, vizyoner yönetim, özellikle idari çalışanların eğitim, nicelik ve niteliklerinin

artırılması, mezun kişilerin aidiyetlerinin oluşturulması ve çağdaş yönetim yaklaşımlarının uygulanmasının yararlı olabileceği söylenebilir. Genel olarak, üniversite dışı yönetim tecrübesi ile birlikte yönetim ile ilgili akademik birikimi olan kişilerin yönetimde rol almalarının yararlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Literatür incelemelerine göre, Türk Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin hizmet değerlendirmesine ilişkin; bölgesel, yerel ya da tekil olmayan, kapsayıcı nitelikte çalışmalar bulunmamaktadır. Bu sebeple özellikle araştırmacılar ve akademisyenler için bu konuya ilişkin tek bir üniversiteden ziyade kapsayıcı ve tümevarım sonuçlara ulaşılabilen araştırmaların yapılması, bu araştırmaların COVID-19 Pandemi dönemi ve sonrası için değişimlerin ve beklentilerin ortaya konulması önemli görülmekte ve tavsiye edilmektedir. Yükseköğrenim ile ilgili üst kuruluşlar, bu çalışmada yapılan araştırmaya benzer, tüm üniversiteler için yıllık periyodlarla bir “hizmet kalite indeksi” ve sıralaması yapmalarının da yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Günümüzde üniversite başarılarının, ağırlıklı olarak “yayın sayıları” temelinde değerlendirilme eğilimi gözlemlenmektedir, oysa yayın sayılarının niteliği ve niceliği üniversite yönetimlerinden ziyade akademik çalışanların daha çok bireysel faaliyetleri ile ilgili bir göstergedir ve bu konuda üniversite yönetimlerin desteği son derece kısıtlıdır. Ayrıca bir üniversitenin başarısı sadece yıllık yayın sayısından ibaret değildir. Dolayısıyla, üniversite yönetim etkinliğini belirlemek üzere; sosyal, ekonomik, eğitim ve akademik kriterlerin tamamı dikkate alınmalıdır. Söz konusu bu kriterler içinde hizmet kalite düzeyinin belirlenmesinin son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Üniversite okuyan ya da okumak üzere bir üniversite tercihiinde bulunmak durumunda olan kişilere yönelik olarak; hizmet kalite düzeyinin dikkate alınması, hizmetin zayıf ve güçlü yönlerinin incelenmesi, karar süreçlerine eğitim hizmeti kalite sıralamasının dahil edilmesi, özellikle “verilen eğitimin güvenilirliğine” ilişkin memnuniyet düzeyi başta olmak üzere diğer tüm hizmet alanları ile ilgili hususlara dikkat etmeleri önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Research to Determine the Service Quality Levels
of Turkish Universities in the COVID-19 Pandemic
Process**

*

Alpaslan Alpaslanoglu
Iğdır University

The COVID-19 Pandemic is putting educational institutions and administrations to tough tests, as in all areas of human civilization. It is thought that one of the most important indicators regarding the performance of university administrations during this challenging test period is the level of service satisfaction and the level of meeting stakeholder expectations. From this point of view, while representing the problem of the research of the effectiveness of the management behaviors shown during the COVID-19 Pandemic period, the determination of the level of satisfaction as a result of the management behaviors that the university administrations have shown so far during the pandemic process and the search for optimal management practices are the main reasons of this research. constitutes its purpose. Reasons for the research; During the COVID-19 Pandemic period, expectations for the organization and which organizational assets are considered more important, and in all areas, especially university administrations; It is the search for answers to whether more effective management behaviors can be shown during the COVID-19 Pandemic period. Research findings; It is thought that the COVID-19 Pandemic period may be important for the development of more effective management behaviors in post-period and extraordinary or unpredictable situations. On the other hand, it is thought that more effective applications can be put forward as a result of comparisons of values that can be obtained from other fields and sectors with similar methods and management behaviors for the COVID-19 Pandemic process. On the other hand, during the COVID-19 Pandemic period, which can be considered as an exceptional time period in human history, it is considered

important because of the expectation that it can be a touchstone research to determine the level of university service quality.

Service Service quality is one of the most important features and requirements for a service. In addition, as a result of the research; It has been revealed that there are significant and positive relationships between the degree of market orientation and the level of customer satisfaction, relative service quality, organizational commitment of employees and profitability. Therefore, it can be accepted that service quality is directly related to management style and effectiveness.

According to the findings of the research: It should be noted that the satisfaction level is low in all areas for both State and Foundation Universities. It is clearly known that the technological infrastructure and equipment of the universities, together with the distance education application, especially during the COVID-19 Pandemic process. In general, however, it was observed that the highest level of dissatisfaction was also in this regard (the use of new equipment in accordance with the latest technology). On the other hand, dissatisfaction with the adequacy of physical spaces (buildings) (buildings have a contemporary appearance), whose importance (expectation level) was perceived as temporarily- gradually decreased during the Pandemic period, was at the lowest rate. However, it is thought that this perception and situation may be misleading, and with the return of education to its normal flow, there may be major disruptions in this area due to the need for more closed areas. Because, as before the Pandemic period, all kinds of closed areas for human use, which are not crowded, dense and spacious, cannot or should not be used in this way after the Pandemic, it should be expressed first and foremost. Therefore, with the maximum increase in the technological development level of all equipment, the expansion and refreshment of buildings and closed areas, the dilution of human density and the level of technological development (for the effectiveness and efficiency of educational activities, epidemics, disaster and earthquake risks, emergency evacuation situations). Specific redesigns and/or construction of new buildings with these qualities are seen as prerequisites and conditions. The "assurance" factor stands out as the most important deficiency of university education services and the area of dissatisfaction. "Reliability", "Empathy" and "Physical Components"

factors are also listed as negative. The relatively lowest rate of dissatisfaction is related to "Sensitivity". In other words, people do not trust the education they receive, they think that there is no management understanding with empathic behavior characteristics and that universities do not have sufficient technology and equipment.

The leading areas of dissatisfaction for foundation universities are; It is related to "employees not showing sincere interest in problem solving", "distrust in education services" and "employees not giving confidence with their behavior"; On the other hand, the areas of greatest dissatisfaction for State Universities are; It can be said that it is related to "use of new equipment suitable for the latest technology", "distrust in education services" and "number of incompetent employees".

The quality and quality of education services, in every field; It can be expressed as the most important factor determining their future and direction for societies as well as individuals. On the other hand, service quality emerges as a result directly related to management efficiency and process. Therefore, according to the research findings, it is the most striking and primary result that both State and Foundation University administrations have not been able to demonstrate an effective management style and skill during the COVID-19 Pandemic process. In the light of this result; It can be recommended that State and Foundation University administrations raise the quality and quantity of their physical elements (especially buildings and technological equipment) to higher levels, taking into account not only the COVID-19 term conditions, but also the permanent requirements and conditions after the term. It can be said that participation in management, empathy, participatory leadership style, visionary management, increasing the education, quantity and qualifications of especially administrative staff, creating the belonging of graduates and applying modern management approaches can be beneficial. In general, it is thought that people with non-university management experience and academic background in management can benefit from taking a role in management.

According to the literature review, regarding the service evaluation of Turkish State and Foundation Universities; There are no regional, local or non-singular, inclusive studies. For this reason, it is considered important and recommended for researchers and academics to conduct

inclusive and inductive studies on this subject rather than a single university, and to reveal the changes and expectations of these researches for the COVID-19 Pandemic period and after. It is thought that it may be beneficial for higher education institutions to make a "service quality index" and ranking for all universities on an annual basis, similar to the research conducted in this study.

Kaynakça / References

- American Society for Quality. (t.y.). Benefits of total quality management. 01.05.2021 tarihinde <https://asq.org/quality-resources/total-quality-management/tqm-gets-results> adresinden erişildi.
- Armstrong, G., Kotler, P., Trifts, V. ve Buchwitz, L. A. (2017). *Marketing: An introduction*. Toronto: Pearson.
- Berry, L. L., Parasuraman, A. ve Zeithaml, V.A. (1988). The service quality puzzle. *Business Horizon*, 31(5), 35-43.
- Bitner, M. J. ve Hubbert, A. R. (1994). Encounter satisfaction versus overall satisfaction versus quality: The customer's voice. R. T. Rust ve R. L. Oliver, (Der.), *Service quality: New directions in theory and practice*. İçinde (s.72-94) Thousand Oaks, CA: Sage.
- Chartered Quality Professional ve International Register of Certificated Auditors. (2021). *About quality*. 01.05.2021 tarihinde <https://www.quality.org/what-quality> adresinden erişildi.
- Deming, W. E. (2019). *Krizden çıkış*. (C. Akas, Çev.). İstanbul: Kalder Yayın. (Orijinal eserin yayın tarihi 2000).
- Doğan, A. (2021). The effects of COVID-19 Pandemic on business areas and post covid-19 management trends. *Turkish Studies-Social*, 16(1), 131-156. <https://dx.doi.org/10.47356>.
- European University Association. (2021). *Covid-19 & universities*. 16.06.2021 tarihinde <https://eua.eu/issues/27:covid-19-and-universities-in-europe.html> adresinden erişildi.
- Fonseca, L., Amaral, A. ve Oliveira, J. (2021). Quality 4.0: The EFQM 2020 Model and Industry 4.0 relationships and implications. *Sustainability*, 13, 3107. <https://doi.org/10.3390/su13063107>.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (t.y.). What is quality? 01.05.2021 tarihinde <http://www.fao.org/3/W7295E/w7295e03.htm> adresinden erişildi.

- Güriş, S. ve Astar, M. (2014). *Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik*. İstanbul: Der Yayınları.
- International Association of Universities. (2021). *COVID-19 impact on higher education: Institutional and students' perspectives*. 16.06.2021 tarihinde https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/joint_paper_iau_and_esn_-_institutional_and_students_perspectives_of_covid-19_impact_on_higher_education.pdf adresinden erişilmiştir.
- International Trade Centre. (2011). *Export quality management: A guide for small and medium-sized exporters*. 2th Ed. World Trade Organization and the United Nations.
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (2018) *Principles of marketing*. 17th Ed. Harlow, UK: Pearson Education Limited.
- Kotler, P. ve Keller, K. L. (2016). *Marketing management*. 15 Ed. Pearson India Education Services Pvt. Ltd.
- Kotler, P., Armstrong, G., Harris, L. C. ve He, H. (2020). *Principles of marketing*. Eight European edition published. Harlow, UK: Pearson Education Limited.
- Marinoni, G., Land, H. van't. ve Jensen, T. (2020). *The impact of COVID-19 on higher education around the world, IAU global survey report*. Paris: International Association of Universities (IAU)/UNESCO House.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2006). *Glossary of statistical terms*. 01.05.2021 tarihinde <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=5150> adresinden erişildi.
- Özdemir, A. (2019). *Yönetim Biliminde ileri araştırma yöntemleri ve uygulamalar*. 5. Baskı. İstanbul: Beta.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retail*, 64(1), 12-40.
- Parasuraman, A., Berry, L. L. ve Zeithaml, V.A. (1991). Refinement and reassessment of SERVQUAL Scale. *Journal of Retail*, 67, 420-450.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1994a). Reassessment of expectations as a comparison in measuring service quality: Implications for further research. *Journal of Marketing*, 58(1), 111-124.

- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1994b). Alternative scales for measuring service quality: A comparative assessment based on psychometric and diagnostic criteria. *Journal of Retail*, 70(3), 201–230.
- Qiu, R. G. (2014). *Service science the foundations of service engineering and management*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- QualityWBT Center for Education. (2017). *ISO 9001:2015 Requirements from A to Z16, desk reference*. 01.05.2021 tarihinde <https://www.qualitywbt.org/FlexTraining/file/R39-QMS-2015/ISO%209001%202015%20Requirements%20A%20to%20Z%20Desk%20Reference%20JP07%20Final2.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Skinner, S. J. (1990). *Marketing*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Zairi, M. (Ed.). (1999). *Best practice process innovation management*. Oxford: Buttenvorth-Heinemann.
- Zeithaml, V. A., Berry, L. L. ve Parasuraman, A. (1996). The Behavioral Consequences of Service Quality. *Journal of Marketing*, 60, 31-46.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Alpaslanoğlu, A. (2021). COVID-19 Pandemi sürecinde, Türk Üniversitelerinin hizmet kalite düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6507-6529. DOI: 10.26466/opus.944561.

Öğretmen Adaylarının Ders Esnasında Siber Aylaklık Yapma Nedenlerinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.933566

*

Yusuf Tarık Tatlı* - Fatma Sadık**

* Öğretmen, MEB, Mersin/Türkiye

E-Posta: ytariktatli@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6115-878X](https://orcid.org/0000-0002-6115-878X)

** Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, Adana/Türkiye

E-Posta: fatmasdk@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6565-5679](https://orcid.org/0000-0002-6565-5679)

Öz

Öğretmen adaylarının ders esnasında siber aylaklık yapma nedenlerini inceleyen bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmaya bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinin farklı bölümlerine devam eden toplam 918 öğretmen adayı gönüllü olarak katılmıştır. Araştırma verileri 2017-2018 öğretim yılı güz döneminde, Genç ve Tozkoparan (2017) tarafından geliştirilen Siber Aylaklık Nedenleri Ölçeği ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile toplanmıştır. Veri analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra Mann Whitney- U ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının daha çok güdülenme ve yürütücü kaynaklı nedenlerle siber aylaklık yaptıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının siber aylaklık yapma nedenleri yaşlarına ve sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiş ancak farklı bölümlere devam eden öğretmen adaylarının siber aylaklık yapma nedenleri "Güdülenme" ve "Derse ilişkin tutum" boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Sınıf Eğitimi ve Resim-iş Eğitimi Bölümü öğrencilerinin güdülenme konusunda daha az sorun yaşadığı, Sınıf Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim ve Resim-iş Eğitimi bölümü öğrencilerinin derse yönelik tutumlarının nispeten daha olumlu olduğu saptanmıştır. Sonuçlar alan bilgisi derslerinde erkek, seçmeli ve meslek derslerinde ise kadın öğretmen adaylarının daha çok siber aylaklık yaptığını göstermiştir. Seçmeli derslerde siber aylaklık yapma oranı Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Sınıf Eğitimi; alan bilgisi ve meslek derslerinde Resim Eğitimi; genel kültür derslerinde Fen Bilimleri Eğitimi bölümlerine devam eden öğretmen adaylarında daha yüksek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siber Aylaklık, Siber Aylaklık Nedenleri, Öğretmen Adayları, Cep Telefonu.

¹ Bu çalışma Yusuf Tarık Tatlı'nın Doç. Dr. Fatma Sadık yönetiminde gerçekleştirdiği "Öğretmen adaylarının siber aylaklık davranışları ve nedenlerinin incelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Investigating the Reasons of Pre-Service Teachers' Cyberloafing During the Lesson

*

Abstract

This is a descriptive survey model study aiming at investigating the reasons of pre-service teachers' cyberloafing during the lesson. A total of 918 pre-service teachers from different departments of a state university participated in the research study. The data was collected in the 2017-2018 fall period through the Reasons for Cyber-Loafing Scale developed by Genç and Tozkoparan (2017) and a Personal Information Form developed by the researchers of this study. Mann Whitney-U and Kruskal Wallis H tests as well as descriptive statistics were used for the data analysis. The study reveals that motivation and course-coordinator based reasons lead pre-service teachers to cyber loafing. The reasons for cyper loafing showed no significant difference according to the age or study level of the participants, however a significant difference was found in terms of "motivation" and "attitude towards course" among the pre-service teachers enrolled different departments. It was found that students from Primary Education Teaching Department and Art-Craft Teaching Department reported less problems with motivation, and students from Primary Education Teaching Department, Preschool Teaching Department and Art-Crafts Teaching Education departments had more positive attitudes towards the lesson. The results showed that male pre-service teachers performed more cyber loafing in elective courses while female pre-service teachers performed cyber loafing in elective and vocational courses more. The rate of cyber loafing in elective courses were found higher among the participants from Guidance and Psychological Counseling and Primary Education Teaching Departments; that in vocational and subject matter knowledge courses was found higher in Arts Teaching while it was found higher among pre-service teachers Science Education departments in general culture courses.

Key Words: *Cyberloafing, the Reasons of Cyber Loafing, Pre-Service Teachers, Smart Phones.*

Giriş

Teknolojinin yaygınlaşması, internetin hız ve erişilebilirlik anlamında oldukça iyi düzeylere gelmesi günlük hayatımızı oldukça kolaylaştırmaktadır. İnternet iş ortamlarında temel iş süreçlerinin yönetilmesini sağlamakta, eğitim alanında da ders materyallerine erişim, uzaktan eğitim, online sınavlar yapma vb. gibi farklı eğitsel amaçlarla kullanılmaktadır (Erişen ve Çeliköz, 2007). Ancak önce iş dünyasında (Lim, 2002) sonrasında eğitim ortamlarında bireylerin kurumun internet ağını kişisel amaçları doğrultusunda kullanmaya başlamalarıyla (Brubaker, 2006), 2000' li yıllardan itibaren toplumlar siber aylaklık/ sanal kaytarma (Cyberloafing) olarak adlandırılan yeni bir davranış biçimiyle karşı karşıya kalmıştır. Siber aylaklık genel olarak bilişim sistemlerinin kurumun amaçları dışında kullanılması olarak ifade edilmekte (Guthrie and Gray, 1996, s.23); kişisel e-posta alışverişi, internette gezinme, online alış-veriş yapma, facebook, twitter, blog sayfaları vb. sosyal ağlara girme, haber okuma ve spor sitelerine girme, mesaj alma-gönderme, eğlence ve oyun sitelerine girme vb. davranışları örnek gösterilmektedir (Blau, Yang and Wark-Cook, 2006).

Anandrajan, Devine ve Simmers' e (2004) göre; zarar verici veya bozucu siber aylaklık (Disruptive Cyberloafing), yaratıcı ve boş zamanları doldurucu siber aylaklık (Recreational Cyberloafing) ve öğretici siber aylaklık (Personal Learning Cyberloafing) olmak üzere üç tür siber aylaklık vardır. Zarar verici ve bozucu siber aylaklık davranışlarına yetişkin sitelerine girme ve online oyunlar oynama; yaratıcı ve boş zamanları doldurucu siber aylaklığa online alışveriş yapma ve amaçsız olarak internette dolaşma örnek verilmektedir. Öğretici siber aylaklık ise kişisel gruplara üye olma, tartışma gruplarına katılma ve internet üzerinde bilgi toplama gibi etkinlikler içermektedir (Akt. Özkalp, Aydın ve Tekeli, 2012, s.24). Siber aylaklığı ciddi ve minör düzey olarak sınıflayan Blanchard ve Henle' ye (2008) göre ciddi düzey siber aylaklık; online kumar sayfalarında gezinme, yetişkin içerikli web sayfalarını ziyaret etme, illegal müzik indirme, blog sayfalarında gezinme, çevrimiçi sohbet odalarında zaman geçirme gibi etkinlikleri içermektedir. Minör düzeyde siber aylaklık davranışı ise mail alma- gönderme, haber ve finans

sayfalarında gezinme ve çevrimiçi alışveriş yapma davranışlarından oluşmaktadır. İnce ve Gül' ün (2011) siber aylaklık sınıflaması ise;

Kişi veya kuruluş açısından zararlı olup olmadığına göre: Zararlı ve zararsız siber aylaklık

Etki ve sonuçlarına göre: Küçük ve ciddi siber aylaklık

Etik olma durumuna göre: Ahlaki ve ahlaki olmayan siber aylaklık

Yasaya uygunluk durumuna göre: Yasal ve yasadışı siber aylaklık

Harcanan zamana göre: Kısa süreli ve uzun süreli siber aylaklık

Yönetim politikalarına göre: Mücadele gerektiren siber aylaklık ve tolere edilebilir siber aylaklık şeklindedir.

Gelişen teknolojiyle birlikte siber aylaklık davranışlarına yeni boyutlar ve türler eklenmeye devam etmektedir (Candan ve İnce, 2016). Siber aylaklığın iş dünyasındaki sonuçları çoğunlukla kaynakların ekonomik kullanılmaması, iş veriminin azalması ve zaman kaybı olarak ifade edilmektedir (Andreassen, Torsheim and Pallesen, 2014; Koay, Soh and Chew, 2017). Bu nedenle gerek kamu ve gerekse özel çalışma alanlarında çalışanları siber aylaklığa yönelten iş yeri (ortam, iş yükü, çalışanlar) ve bireyle ilgili özellikler (psikolojik ihtiyaçlar, alışkanlıklar, bilgisayar ve internet kullanma becerileri) sık sık araştırmalara konu olmaktadır (Ahmad and Omar, 2017; Al-Shuaibi, Shamsudin and Subramaniam, 2013; Andreassen vd. 2014; Holguin, 2016; Huma, Hussain, Thurasamy and Malik, 2017; Koay, Soh and Chew, 2017). İlgili literatür incelendiğinde ülkemizde de son 10 yıldır özellikle emniyet, sağlık ve turizm sektörlerinde çalışanların siber aylaklık davranışlarının örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık, örgütsel bağlılık, psikolojik sözleşme algısı, iş stresi ve işe adanmışlık açısından inceleyen çalışmaların arttığı görülmektedir (Candan ve İnce, 2016; Demir ve Seferoğlu, 2016; Kaplan ve Çetinkaya, 2014; Kaplan ve Öğüt, 2012; Keklik, Kılıç, Yıldız ve Yıldız, 2015; Kutanis, Karakiraz ve Aras, 2014; Serttaş ve Şimşek, 2017; Ulukapı, Çelik ve Yılmaz, 2014; Yıldız, Yıldız ve İyigün, 2016; Yıldız, Yıldız ve Ateş, 2015; Yıldız ve Yıldız, 2015). Çalışmaya teşvik eden görev dağılımı yapma, çalışanlara aşırı iş yüklenmeden kaçınma, oyun ve online alışveriş sayfalarının engellenmesi, kınama, uyarı vb. cezaların uygulanması, motivasyonu arttıran düzenlemeler yapma vb. genel olarak iş ortamında siber aylaklığı önleme ve azaltmaya yönelik öneriler arasında yer almaktadır (Andreassen vd. 2014; Koay vd. 2017).

Konuyla ilgili eğitim alanında yapılan çalışmalar ise iş dünyasına göre henüz sınırlı sayıdadır. Ulaşılabilen çalışmalar incelendiğinde de çoğunlukla bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı bölüm veya derslere devam eden öğrencilerle gerçekleştirildiği görülmüştür (Chin-Hooi Soh, Koay and Lim, 2018; Ergün ve Altun, 2012; Hayıt ve Dönmez, 2016, Giles, 2015; Kalaycı, 2010; Knight, 2017; Kurt, 2011; Özcan, Gökçearslan ve Yüksel, 2017; Sarhangpour, Baezzat and Akbari, 2018; Soh ve Yeik, 2018; Wu, Mei and Ugrin, 2018; Yaşar, 2013). Odabaşı' na (2004) göre derslerin içeriği ve öğretim şeklindeki değişiklikler üniversitelerin yüksek hızda internet ağı ve teknolojik cihazlarla donatılmasıyla başladığı için konuyla ilgili çalışmaların üniversitelerde yoğunlaşması son derece doğaldır. Ancak günümüzde hızlı internet bağlantısına sahip tabletler ve cep telefonları gibi taşınabilir teknolojilerin yaygınlaşmasıyla insanlar artık her zaman her yerde internete erişebilir duruma gelmişlerdir (Baert et al. 2020; Knight, 2017). Birçok araştırma insanların günlük internet kullanım sürelerinin arttığını (Karaoğlan Yılmaz, Yılmaz, Öztürk, Sezer ve Karademir, 2015; Altay ve Özerbaş, 2020); mobil cihazların daha çok sosyal ağlara erişmek, eğlenmek, internette gezinmek ve video izlemek amacıyla kullanıldığını göstermektedir (Gezgin ve Çakır, 2016; Gezgin, Çakır ve Yıldırım, 2018). Tindell ve Bohlander'in (2012) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin % 95'nin sınıfa cep telefonu getirdiği, % 92'sinin ders esnasında, % 10'unun sınav esnasında dahi mesajlaştığı saptanmıştır. Benzer bir çok çalışma ders esnasında internette gezinme, e-posta gönderme, video izleme, müzik dinleme ve oyun oynama etkinliklerinin öğrenciler arasında giderek yaygınlaştığını göstermektedir (Akgün, 2020; Altay ve Özerbaş, 2020; Arabacı, 2017; Cha and Seo, 2018; Çınar ve Cinisli, 2018; Çok ve Kutlu, 2018; Ergün ve Altun, 2012; Gökdaş, Torun ve Bağrıaçık, 2014; Hayıt ve Dönmez, 2016; Seçkin ve Kerse, 2017; Solmaz, Tekin, Herzem ve Demir, 2013; Twum, Yarkwah, ve Nkrumah, 2021). Öğrencilerin sınıf ortamında sergiledikleri siber aylaklık etkinlikleri dikkate alındığında tüm örgün eğitim kademelerinde mevcut durumun ve nedenlerinin çok daha iyi anlaşılması gerektiği söylenebilir. Çünkü siber aylaklık sınıfta öğrenim için ayrılan sınırlı zamanı, öğrencilerin öğrenmelerini, öğretim elemanının öğretim ve yönetim davranışlarını olumsuz etkilemekte; derse yönelik dikkat, motivasyon, ilgi ve isteği azaltarak, çalışmada verimlilik ve akademik başarıda düşüşe

neden olmaktadır (Bağrıaçık Yılmaz, 2017; Heflin, Shewmaker and Nguyen, 2017; Kalaycı, 2010; Kurt 2011; Li, Lepp and Barkley, 2015; Soh and Yeik, 2018; Şenel vd. 2019; Taneja, Fiore and Fischer, 2015; Wu, Mei and Ugrin, 2018; Yaşar 2013; Yıldırım, 2016).

İlgili literatürde siber aylıklığın nedenleriyle ilgili farklı görüşlere rastlanmaktadır. Okul laboratuvarlarında internet ağı ve bilgisayarların varlığı; öğrencilerin cep telefonlarını okula getirmeleri, internette yararlanma maliyetinin azalması, gençlerin yeni teknolojilere hemen adapte olması, bilgisayar, tablet ve internet kullanımının yaygınlaşması en sık dile getirilen nedenler arasındadır (Seçkin ve Kerse, 2017; Akbulut, Dursun, Dönmez ve Şahin, 2016). Mayfield' e (2010) göre bu artış sosyal medyanın katılımcıları cesaretlendirmesi, geribildirime ve katılımcılara açık olması, kişilerin sevdikleri fotoğraf, değerler, konular, favorileri olan program ve şovları vb. paylaşma ve ilgili oldukları herhangi bir konuda link bulmalarına olanak tanınmasından kaynaklanmaktadır (Akt. Vural ve Bati, 2010, s.3351-3352). Ünver ve Koç (2017, s.119) ise internetin sağladığı imkânlar, oluşturduğu kolaylıklar ve yaşattığı serbestlik duygusu ile insanı bir süre sonra kendisine bağımlı hale getirebilecek bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Nitekim Wu, Mei ve Ugrin (2018), Soh ve Yeik (2018) araştırmalarında öğrenci alışkanlıklarının siber aylıklık davranışlarını önemli ölçüde yordadığını saptamışlardır. Ancak ifade edilen bu faktörler daha çok teknolojiye gelişmelerle kişilerin cep telefonu ve internet kullanma alışkanlıklarıyla ilgilidir. Öğrencilerin derste siber aylıklık davranışlarını azaltmak veya önleyebilmek için onları sınıf ortamında/ders esnasında bu etkinlikleri yapmaya yönelten nedenlerin de anlaşılması gerekmektedir. Bu konuda ulaşılabilen sınırlı sayıda araştırma incelendiğinde siber aylıklığın kişinin (içsel), sınıf ortamının (dışsal) ve çalışmanın/iş, görev özellikleriyle birlikte ele alındığı görülmüştür (Bağrıaçık Yılmaz, 2017; Ergün ve Altun, 2012; Galluch and Thatcher, 2007; Sarhangpour, Baezzat and Akbari, 2018; Şenel vd. 2019; Yıldırım, 2016). Örneğin Galluch ve Thatcher (2007) öğrencilerin ders esnasında dersle ilgisi olmayan işler yapmaya niyet etmeleri ve birbirlerinden etkilenmelerini siber aylıklık nedenleri olarak belirlerken; Şenel vd. (2019) öğrencilerin öğrenmeye karşı isteksizliğini vurgulamışlardır. Bağrıaçık Yılmaz'ın (2017) çalışmasında öğrenciler sınıfta siber aylıklığa yönelten kişisel faktörleri; merak, ilgi, dikkat

dağınıklığı, odaklanma sorunu ve alışkanlıklar olarak ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada internet erişimi, bildirimler, reklamlar-web önerileri ve telefon sesi dışsal; yorulma, ara verme veya kafa dağıtma isteği ve çalışmanın uzun olması ise çalışmayla ilgili özellikler olarak vurgulanmıştır. Sarhangpour, Baezzat ve Akbari (2018) tarafından yapılan çalışmada da siber aylaklık davranışları ile psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiye bakılmış ve “eğlence ihtiyacı” ile eğlenme yönündeki siber aylaklık davranışları arasında anlamlı bir doğrusal ilişki olduğu saptanmıştır.

Bu araştırmada ise öğrencileri sınıf ortamında siber aylaklık yapmaya yönelten nedenler; güdülenme, dersin yürütücüsü ve derse ilişkin tutum kapsamında ele alınmıştır. Güdülenme kaynaklı nedenler, öğrencilerin öğrenmeye ve ders etkinliklerine yönelmelerine ilişkin iç ve dış etkenleri; derse ilişkin tutum öğrencilerin dersi takip etme ve ders içinde kendilerine verilen görevleri yapmaya yönelik tutumlarını; yürütücü kaynaklı nedenler ise dersi veren öğretim elamanının derste tutumu, kullandığı yöntemleri ve öğrencilerle ilişkilerini vb. içermektedir (Genç ve Tozkoparan, 2017). Araştırmada öğretmen adaylarıyla çalışılma nedeni ise, günümüzde büyük bir hızla yaşanan gelişmelere ayak uydurmak için nitelikli eğitime ve nitelikli öğretmenlere olan ihtiyacın giderek artmasıdır (Caena, 2014; Jiang, Lin and Mariano, 2016). Öğretmenler eğitim sisteminin ana öğelerinden biri olup, sahip oldukları niteliklerle eğitimin diğer öğelerini etkileme, geliştirme, dönüştürme gücüne sahiptir (Adıgüzel, 2008). Eğitimde kalitenin yolu öğretmen niteliklerinin artırılmasından geçmekte, bu da öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimlerinden atanmalarına, okuldaki performanslarından hizmet içi eğitimlerine kadar tüm unsurların titizlikle ele alınmasını gerektirmektedir (Karaca, 2007). Bu açıdan öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimleri sırasında performanslarını etkileyen unsurların incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Sınıf ortamında öğrenme-öğretme sürecinin etkililiği öğrencilerin derste aktif olmalarına bağlıdır. Her ne kadar öğretim elemanları öğrencilere öğrenme süreçlerinde yapmaları gereken davranışlar, beklentiler, sorumluluklar hakkında açıklamalar yapsalar da öğrenme süreci bireyin kendi kontrolü altındadır. Bir diğer ifadeyle her öğrenci kendi öğrenmesinden birincil derecede sorumludur. Bu araştırma öğretmen adaylarını ders sırasında sorumluluklarını yerine

getirmekten alıkoyan ve siber aylaklık yapmaya yönelten/iten unsurları belirleme ve siber aylaklık davranışların giderilmesine yönelik öneriler getirmeyi amaçlaması bakımından önemlidir. Elde edilen sonuçların gerek sınıf ortamında siber aylaklığı en aza indirmeye yönelik alınabilecek önlemlere, gerekse öğretmen yetiştirme sürecinin niteliğine katkı sağlamaya yönelik tartışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Temel amacı öğretmen adaylarının ders esnasında siber aylaklık yapma nedenlerini incelemek olan bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının ders sırasında/sınıf ortamında siber aylaklık yapma nedenleri nelerdir?
2. Öğretmen adaylarının siber aylaklık yapma nedenleri cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Öğretmen adayları hangi derslerde siber aylaklık davranışlarına daha sık yönelmektedirler?
4. Öğretmen adaylarının siber aylaklık davranışlarına daha sık yöneldikleri derslerin cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeylerine göre dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelinde, betimsel bir çalışmadır Tarama modellerinin amacı var olan bir durumu tanımlamaktır. Herhangi bir şekilde değiştirme veya etkileme çabası gösterilmez. Araştırmacı olgulara müdahale etmez, olayların akışını değiştirmez. Önemli olan var olanı uygun bir şekilde gözleyip, olduğu gibi belirleyebilmektir (Karasar, 2012, s.77). Bu çalışmada öğretmen adaylarının siber aylaklık yapma nedenleri farklı değişkenler açısından betimlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinin farklı bölümlerine devam eden öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların evreni temsil edecek şekilde araştırmada yer almasını sağlamak için her bölümün tüm sınıf düzeylerinden (1-2-3-4. sınıf) birer grup random yöntemiyle örnekleme dâhil edilmiştir. Veri toplama araçları belirlenen gruplarda derse giren öğretim elemanları tarafından uygulama yapılan gün/günlerde sınıfta olan bütün öğrencilere ulaştırılmıştır. Araştırmaya toplam 918 öğretmen adayı gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların % 12.2' si Sınıf Eğitimi, %18.5' i Okul Öncesi Eğitimi, %12.3' ü Fen Bilimleri Eğitimi, %14.7' si Sosyal Bilimler Eğitimi, %14.8' i Türkçe Eğitimi, %8.6' sı Resim-iş Eğitimi ve % 18.8' i Rehberlik ve Psikolojik Danışma bölümlerine devam etmektedirler. Öğrencilerin %70.8' i kadın, %29.2' si erkek olup; %48.6' sı 21-23, %42.9' u 18-20, %8.5' i 24-27 yaş aralığındadır. Sınıf düzeylerine göre katılımcıların %25.2' si birinci sınıf, %25.1' i ikinci sınıf, % 30.9' u üçüncü sınıf ve % 18.8' i dördüncü sınıfta öğrencidir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında Genç ve Tozkoparan (2017) tarafından geliştirilen Siber Aylaklık Nedenleri Ölçeği (SANÖ) ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. SANÖ; Güdülenme (4 madde), Yürütücü kaynaklı nedenler (4 madde) ve Derse ilişkin tutum (3 madde) olmak üzere üç alt boyut ve toplam 11 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin KMO değeri .83; Bartlett testi sonucu $\chi^2= 581,899$; $sd=55$ dir. Madde faktör yükleri .40-.82 arasında değişmektedir. "Güdülenme" faktörü toplam varyansın %38.1'ini, "Güdülenme" ve "Yürütücü Kaynaklı Nedenler" faktörleri birlikte toplam varyansın %51.1'ini, üç faktör birlikte toplam varyansın %60.8'ini açıklamaktadır. Maksimum olasılık tekniği kullanılarak yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum indeksleri CMIN/DF (X^2/sd)=3,70; GFI=.948; CFI=.919; AGFI=.916; NFI=.893; RMSEA=.075 ve SRMR=.0472 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayıları "Güdülenme" faktörü için .75; "Yürütücü Kaynaklı Nedenler" faktörü için .64, "Derse İlişkin Tutum" faktörü için .69 ve ölçeğin geneli için .83'tür. Ölçekte yer alan maddeler "(1) Hiçbir zaman", "(2) Nadiren", (3) Ara sıra", "(4) Genellikle" ve "(5) Her zaman" şeklinde cevaplanmaktadır (Genç ve Tozkoparan, 2017). Ölçekte yer alan "

Laboratuvar ortamı sıkıcı geliyor” maddesi Genç ve Tozkoparan’ dan (2017) alınan izinler doğrultusunda bu araştırmada “ Sınıf ortamı sıkıcı geliyor” şeklinde değiştirilerek uygulanmıştır. Uygulama sonrasında öğretmen adaylarından elde edilen veriler üzerinde ölçeğin iç güvenirlik katsayıları tekrar hesaplanmış, Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayıları “Güdülenme” faktörü için .82; “Yürütücü Kaynaklı Nedenler” faktörü için .54, “Derse İlişkin Tutum” faktörü için .71 ve ölçeğin geneli için .80 bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu ise öğrencilerin demografik özellikleri hakkında dört (cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeyi) ve öğrencilerin hangi derslerde cep telefonlarından internete girdiklerini belirlemeye yönelik bir kapalı uçlu soru olmak üzere toplam beş sorudan oluşmaktadır.

Araştırma verileri 2017-2018 öğretim yılı güz döneminde toplanmıştır. Veri toplama araçları araştırmanın yapıldığı devlet üniversitesinin rektörlüğünden alınan izinler doğrultusunda araştırmaya katılmayı kabul eden bölümlerin örneklemde yer alan gruplarında/şubelerinde uygulanmıştır. Uygulama sürecinde öğretim aksatılmamış ve herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.

Veri Analizi

İlk olarak öğretmen adaylarının SANEÖ’ den elde ettikleri puanlar hesaplanmış, sonrasında bu puanlar üzerinde betimsel istatistikler (aritmetik ortalama ve standart sapma) yapılmıştır. Yorumlamada kolaylık sağlama açısından elde edilen puanlar alt ölçeklerdeki madde sayısına bölünerek 1-5 arasında değerler elde edilmiştir. Bu değerler; 1.00–1.80’e kadar “Hiçbir zaman”, 1.81–2.60’a kadar “Nadiren”; 2.61–3.40’a kadar “Ara sıra”; 3.41–4.20’ye kadar “Genellikle” ve 4.21–5.00’ye kadar “Her zaman” aralıklarına göre değerlendirilerek yorumlanmıştır. Daha sonra SANÖ puanlarının normallik sayıltısını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Tablo 1, SANÖ’ en elde edilen verilerin normallik testi analiz sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 1. SANÖ Puanlarına Yönelik Normallik Testi Analizleri

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Güdülenme	.075	918	.000	.986	918	.000
Yürütücü kaynaklı nedenler	.096	918	.000	.980	918	.000
Derse ilişkin tutum	.153	918	.000	.949	918	.000

Tablo 1 incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin anlamlılık düzeylerinin .05' den küçük olduğu görülmektedir. Bu sonuç ölçümlerin normallik sayılığını karşılamadığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2006, s.42). Bu nedenle katılımcıların ölçek puanlarının karşılaştırılmasında Mann Whitney- U testi ve Kruskal Wallis H testi uygulanmış, gözlenen anlamlı farklılıkların hangi gruplar lehine olduğunu belirlemek için grupların ikili kombinasyonları üzerinde Mann Whitney U testleri tekrarlanmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

Bulgular

Öğretmen Adaylarının Sınıf Ortamında Siber Aylaklık Yapma Nedenleriyle İlgili Bulgular

Tablo 2 araştırmaya katılan öğretmen adaylarının SANÖ puanlara ait betimsel istatistikleri göstermektedir.

Tablo 2. SANÖ Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler (N=918)

Ölçek alt-boyutları	$\bar{X}$	Ss	Katılma düzeyi
Güdülenme	2.88	.80	Ara sıra
Yürütücü kaynaklı nedenler	2.88	.70	Ara sıra
Derse ilişkin tutum	2.27	.81	Nadiren

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının SANÖ puanlarına ait aritmetik ortalamalar "Güdülenme" ve "Yürütücü kaynaklı nedenler" alt boyutlarında 2.88, "Derse ilişkin tutum" alt boyutunda ise 2.31' dir. Bu durum katılımcıların siber aylaklık davranışlarında güdülenme ve yürütücü kaynaklı nedenlerin nispeten daha önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Öğretmen Adaylarının Sınıf Ortamında Siber Aylaklık Yapma Nedenlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Katılımcıların eğitim ortamında siber aylaklık yapma nedenleri arasında cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan istatistiksel analizlerin sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Cinsiyet: Tablo 3, öğretmen adaylarının SANÖ puanlarının cinsiyete göre Mann Whitney- U testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3. SANÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney- U Testi Sonuçları

Ölçek alt- boyutları	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Güdülenme	Erkek	268	496.30	133009.00	77237.000	.007*
	Kadın	650	444.33	288812.00		
Yürütücü kaynaklı nedenler	Erkek	268	479.43	128487.00	81759.000	.141
	Kadın	650	451.28	293334.00		
Derse ilişkin tutum	Erkek	268	515.99	138285.50	71960.500	.000*
	Kadın	650	436.21	283535.50		

Tablo 3 incelendiğinde ölçeğin “Güdülenme” ve “Derse ilişkin tutum” alt boyutlarında erkek öğretmen adaylarına ait puan ortalamaların anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir [U=77237.000, 71960.500, p <.05].

Yaş: Öğretmen adaylarının SANÖ puanlarının yaşlarına göre Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 4’ de verilmiştir.

Tablo 4. SANÖ Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek alt-boyutları	Grup	N	Sıra Ortalaması	χ^2	Sd	p
Güdülenme	18-20 yaş (A)	394	464.62	4.926	2	.085
	21-23 yaş (B)	446	466.06			
	24-27 yaş (C)	78	396.10			
Yürütücü kaynaklı nedenler	18-20 yaş (A)	394	452.36	.550	2	.760
	21-23 yaş (B)	446	465.85			
	24-27 yaş (C)	78	459.24			
Derse ilişkin tutum	18-20 yaş (A)	394	471.54	2.966	2	.227
	21-23 yaş (B)	446	456.31			
	24-27 yaş (C)	78	416.94			

Tablo 4' de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının eğitim ortamında siber aylaklık yapma nedenleri yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > .05$).

Bölüm: Katılımcıların SAEÖ puanlarının devam ettikleri bölümlere göre Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 5' de yer almaktadır.

Tablo 5. SANÖ Puanlarının Bölümlere Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Grup	N	Sıra Ort.	χ^2	Sd	p	Anlamlı fark
Güdülenme	SE (1)	112	397.17	14.322	6	.026*	1<2,4,5,7
	OÖE (2)	170	484.61				
	FBE (3)	113	458.54				
	SBE (4)	135	469.84				
	TE (5)	136	474.33				
	RE (6)	79	397.51				
	RPD (7)	173	484.38				
Yürütücü kaynaklı nedenler	SE (1)	112	446.07	6.574	6	.362	
	OÖE (2)	170	486.21				
	FBE (3)	113	460.24				
	SBE (4)	135	480.62				
	TE (5)	136	432.66				
	RE (6)	79	416.07				
	RPD (7)	173	465.92				
Derse ilişkin tutum	SE (1)	112	395.51	14.861	6	.021*	1<3,4,5,7 2,6 <5
	OÖE (2)	170	440.10				
	FBE (3)	113	479.89				
	SBE (4)	135	480.21				
	TE (5)	136	503.48				
	RE (6)	79	424.15				
	RPD (7)	173	472.08				

SE= Sınıf Eğitimi, OÖE= Okul Öncesi Eğitimi, FBE= Fen Bilimleri Eğitimi, SBE= Sosyal Bilimler Eğitimi, TE= Türkçe Eğitimi, RE= Resim-iş Eğitimi, RPD= Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü

Tablo 5 incelendiğinde öğretmen adaylarının ölçeğin “Güdülenme” ve “Derse ilişkin tutum” boyutlarına ait puanları arasında devam ettikleri bölümlere göre anlamlı farklar olduğu görülmektedir. Yapılan analizler “Güdülenme” boyutunda SE bölümüne devam eden öğrencilerin puanlarının diğer bölümlere devam eden; RE bölümündeki öğrencilerin puanlarının ise OOÖ, TE ve RPD bölümlerine devam eden öğrencilerin puanlarından daha düşük olduğunu göstermiştir [$\chi^2(6) = 14.322, p < .026$]. “Derse ilişkin tutum” boyutunda da benzer sonuçlar elde edilmiş, SE bölümüne devam eden öğrencilerin puanları diğer bölümlere devam eden

öğrencilerden; OOÖ ve RE bölümündeki öğrencilerin puanları ise TE bölümündeki öğrencilerden düşük olmuştur [$\chi^2(6) = 14.861$, $p < .021$].

Sınıf Düzeyi: Tablo 6, katılımcıların SAEÖ puanlarının sınıf düzeylerine göre Kruskal Wallis H testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6. SANÖ Puanlarının Sınıf Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek alt-boyutları	Grup	N	Sıra Ortalaması	χ^2	Sd	p
Güdülenme	1.sınıf	231	439.61	5.241	3	.155
	2.sınıf	230	453.04			
	3.sınıf	284	488.43			
	4.sınıf	173	447.16			
Yürütücü kaynaklı nedenler	1.sınıf	231	428.28	5.387	3	.120
	2.sınıf	230	452.68			
	3.sınıf	284	478.22			
	4.sınıf	173	479.52			
Derse ilişkin tutum	1.sınıf	231	448.47	.864	3	.864
	2.sınıf	230	468.48			
	3.sınıf	284	456.58			
	4.sınıf	173	467.10			

Tablo 6' da görüldüğü gibi öğretmen adaylarının eğitim ortamındaki siber aylıklık yapma nedenlerinde sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > .05$).

Öğretmen Adaylarının Siber Aylıklığa Daha Sık Yöneldikleri Derslerle İlgili Bulgular

Hangi derslerde daha çok siber aylıklık yaptıkları sorusuna cevap veren 858 öğretmen adayından elde edilen verilere ait betimsel istatistikler Tablo 7' de yer almaktadır.

Tablo 7. Derslerle İlgili Betimsel İstatistikler

Dersler	f	%
Dersine göre değişiyor	13	1.52
Alan bilgisi dersleri	183	21.32
Genel kültür dersleri	141	16.43
Meslek bilgisi dersleri (formasyon)	88	10.26
Seçmeli dersler	433	50.47
Toplam	858	100.0

Tablo 7 incelendiğinde öğretmen adaylarının %1.52' sinin bu soruya "dersine göre değişiyor" şeklinde genel bir cevap vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların yarısından fazlası (%50.47) seçmeli derslerde cep telefonundan internete daha sık girdiklerini belirtmiştir. Bunu %21.32 oranı ile alan bilgisi dersleri ve %16.43 oranı ile genel kültür dersleri izlemiştir. Meslek derslerinde cep telefonundan internete daha sık girdiklerini belirten öğretmen adaylarının oranı ise 10.26' dır.

Öğretmen Adaylarının Siber Aylaklığa Daha Sık Yöneldikleri Derslerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesiyle Elde Edilen Bulgular

Aşağıda öğretmen adaylarının siber aylaklık davranışlarına daha sık yöneldikleri derslerin cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf düzeylerine göre dağılımını gösteren betimsel istatistikler verilmiştir.

Cinsiyet: Tablo 8, öğretmen adaylarının (N=858) siber aylaklığa daha sık yöneldikleri derslerin cinsiyete göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 8. Derslerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Dersler	Erkek		Kadın	
	f	%	f	%
Dersine göre değişiyor	7	2.7	6	1.0
Alan bilgisi dersleri	60	23.7	123	20.3
Genel kültür dersleri	42	16.7	99	16.3
Meslek bilgisi dersleri (pedagoji)	23	9.11	65	10.7
Seçmeli dersler	120	47.7	313	51.7
Toplam	252	100.0	606	100.0

Tablo 8 incelendiğinde genel kültür derslerinde erkek (%16.7) ve kadın (%16.3) öğretmen adayları arasında oransal olarak büyük bir fark

olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte alan bilgisi derslerinde erkek (%23.7); seçmeli (%51.7) ve meslek derslerinde ise (%10.7) kadın öğretmen adaylarının oranı nispeten daha yüksek olmuştur.

Yaş: Öğretmen adaylarının siber aylıklığa daha sık yöneldikleri derslerin yaşlarına göre dağılımı Tablo 9' da yer almaktadır.

Tablo 9. Derslerin Yaşa Göre Dağılımı

Dersler	18-20 yaş		21-23 yaş		24-27 yaş	
	f	%	f	%	f	%
Dersine göre değişiyor	4	1.1	8	2.0	1	1.4
Alan bilgisi dersleri	82	22.2	84	20.1	17	23.6
Genel kültür dersleri	67	18.2	63	15.1	11	15.3
Meslek bilgisi dersleri	28	7.6	55	13.2	5	7.0
Seçmeli dersler	188	50.9	207	49.6	38	52.7
Toplam	369	100.0	417	100.0	72	100.0

Tablo 9' da görüldüğü gibi seçmeli dersler (%52.7) ve alan bilgisi derslerinde (%23.6) 24-27 yaş; genel kültür derslerinde 18-20 yaş (%22.2), meslek derslerinde ise 21-23 yaş (%13.2) dilimindeki öğretmen adaylarının oranı nispeten daha yüksektir.

Bölüm: Tablo 10, öğretmen adaylarının siber aylıklığa daha sık yöneldikleri derslerin devam ettikleri bölümlere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 10. Derslerin Bölümlere Göre Dağılımı

Bölüm	Dersine göre değişiyor		Alan bilgisi dersleri		Genel kültür dersleri		Meslek dersleri		Seçmeli dersler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
SE	-	-	19	18.3	20	19.2	3	2.9	62	59.6	104	100.0
OOÖ	2	1.2	31	19.6	24	15.0	17	10.8	85	53.4	159	100.0
FBE	2	1.8	18	16.4	25	22.7	6	5.4	59	53.7	110	100.0
SBE	4	3.5	33	28.2	17	14.5	14	12.0	49	41.8	117	100.0
TE	-	-	36	28.6	23	18.2	9	7.2	58	46.0	126	100.0
RE	-	-	31	40.0	11	14.4	16	20.8	19	24.8	77	100.0
RPD	5	3.0	15	9.0	21	12.7	23	14.0	101	61.3	165	100.0

SE= Sınıf Eğitimi, OOÖ= Okul Öncesi Eğitimi, FBE= Fen Bilimleri Eğitimi, SBE= Sosyal Bilimler Eğitimi, TE= Türkçe Eğitimi, RE= Resim-iş Eğitimi, RPD= Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü

Tablo 10 incelendiğinde seçmeli derslerde RPD (%61.3) ve SE (%59.6); meslek (%40.0) ve alan bilgisi derslerinde RE (%20.8); genel kültür derslerinde FB (%22.7); alan bilgisi derslerinde ise Resim Eğitimi (%40.0) bölümlerine devam eden öğretmen adaylarının siber aylaklığa yönelme oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sınıf Düzeyi: Tablo 11, öğretmen adaylarının siber aylaklığa daha sık yöneldikleri derslerin sınıf düzeylerine göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 11. Derslerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf	Dersine göre değişiyor		Alan bilgisi dersleri		Genel kültür dersleri		Meslek bilgisi dersleri		Seçmeli dersler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1.sınıf	1	.5	35	16.7	45	21.5	9	4.3	119	57.0	209	100.0
2.sınıf	2	1.0	58	26.2	33	15.0	18	8.1	110	49.7	221	100.0
3.sınıf	8	3.0	64	24.1	38	14.3	36	13.6	119	45.0	265	100.0
4.sınıf	2	1.2	26	16.0	25	15.3	25	15.3	85	52.2	163	100.0

Tablo 11 incelendiğinde alan bilgisi derslerinde ikinci sınıf (%26.2); genel kültür (%21.5) ve seçmeli derslerde birinci sınıf (%57.0) ; meslek bilgisi derslerinde ise dördüncü sınıf öğrencilerinin siber aylaklığa yönelme oranının nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir (%15.3).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma sonucunda öğretmen adaylarının siber aylaklığa yönelmelerinde güdülenme ve yürütücü kaynaklı nedenlerin derse yönelik tutumlarından daha önemli bir rol oynadığı saptanmıştır. Güdülenmişlik (motivasyon) öğrenmeyi etkileyen bireyle ilgili önemli faktörlerden biridir. Yüksek güdülenmişlik öğrencinin derse ve konuya yönelik dikkatini, öğrenebileceğine ilişkin özgüvenini ve öğrenme çabasını artırırken (Bloom, 2012), düşük güdülenmişlik, öğrencilerin ders dışı şeylerle ilgilenmesine neden olabilmektedir (Wimolmas, 2013). Slavin' e göre (2013) öğrencinin öğrenme motivasyonu öğrenme ortamı, öğrenme materyali, kendi kişilik özellikleri, öğretmenin tutum ve davranışları gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bununla birlikte yapılan araştırmalar öğrencilerin motivasyonlarının ortaya çıkmasında veya azalmasında en kritik faktörün öğretmen davranışları olduğunu

göstermektedir. Elde sonuçlara göre öğretmenlerin verimli ders işlememe, hazırlıksız derse girme (Ünal, 2013), isteksiz ve coşkudan uzak bir ses tonuyla konuşma (Yıldırım, Ünal ve Sürücü, 2015), öğrencilerle ilgilenmeme (Sürücü ve Ünal, 2018), öğrencilerin amaçlarını ve yöntem tercihlerini ihmal etme (Lamb, 2017), olumsuz yargılarda bulunma (Ünal ve Gürsel, 2015), öğrencilere saygı duymama (Toker ve Baturay, 2021) davranışları öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar öğretim elemanlarının derslerde ağırlıklı olarak bilgi aktarmaya odaklandığını, öğrencileri derste aktif kılacak süreçler izlemediklerini veya onlarla sağlıklı bir şekilde iletişime geçemediklerini düşündürmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre öğretmen adaylarının siber aylaklığa yönelme nedenlerinde yaş ve sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olmamıştır. Bununla birlikte Sınıf Eğitimi ve Resim-İş Eğitimi Bölümü öğrencilerinin güdülenme konusunda daha az sorun yaşadığı, Sınıf Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim ve Resim-İş Eğitimi bölümü öğrencilerinin de derse yönelik tutumlarının nispeten daha olumlu olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalar öğrencilerin derse ilgilerini kaybettiklerinde odaklanma problemi yaşadıklarını ve siber aylaklık yapmaya yöneldiklerini göstermektedir. Örneğin Ergün ve Altun' un (2012) araştırmasında öğrenciler ders esnasında siber aylaklık yapma nedenlerini; dersi ve öğretmenini sevmeme, derste başarılı olamayacaklarını ve dersin kendilerine bir yarar getirmeyeceğini düşünme olarak ifade etmişlerdir. Yıldırım (2016) tarafından yapılan araştırmada konuların yoğun veya gereksiz detay içermesi, öğretmenin derste farklı öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanmaması siber aylaklık nedenleri olarak saptanmıştır. Varol ve Yıldırım (2018), Dursun, Dönmez ve Akbulut (2017), Soh ve Yeik (2018) ve Chin-Hooi Soh, Koay ve Lim'in (2018) araştırmalarında ise derse katılımın öğrencilerin davranış kontrolüne karşı tutumlarında ve siber aylaklık davranışlarına yönelmelerinde/yönelmemelerinde önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Bu durumda Sınıf Eğitimi Bölümü programının farklı disiplinlerden beslenmesi, Resim-İş Eğitimi ve Okul Öncesi Eğitimi programında ise uygulamaya dönük derslerin daha fazla olmasının öğrencileri aktif kılarak sıkılmalarını engellediği ve siber aylaklık davranışlarını azalttığı söylenebilir. Flanigan ve Babchuk (2015) tarafından yapılan araştırmada

öğrencilerin aktif oldukları derslerde can sıkıntısının ve siber aylaklık isteklerinin azaldığını; Twum, Yarkwah and Nkrumah' ın çalışmasında (2021) derse yeterince katılmadıklarında siber aylaklığın tetiklendiğini belirtmeleri bu yorumu destekler niteliktedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer önemli sonuç, öğretmen adaylarının çoğunlukla seçmeli derslerde siber aylaklığa yönelmesidir. Seçmeli dersler eğitimin çeşitlenmesine, öğrencilerin farklı alanlarda yeteneklerini geliştirmelerine ve ilgi alanlarına yönelik daha fazla bilgi sahibi olmalarına olanak sağlayan derslerdir (Demir ve Ok, 1996). Ancak uygulamada gerek öğrencilerin gerekse dersi veren öğretim elemanlarının çeşitli sorunlar yaşadıklarını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Seçmeli ders sayısının azlığı, derslerin daha çok teorik olması, seçmeli derslerin öğrenciler tarafından not yükseltme aracı olarak görülmesi, ders saatlerinin çakışması, kontenjan sınırlaması, yabancı dil, spor, müzik, sanat alanlarında seçeneklerin az olması, ders saatlerinin azlığı dile getirilen sorunlardan bazılarıdır (Demir, 1996). Seçmeli derslerle ilgili yaşanan sorunlar Yükseköğretim Kurulu'nun 2018 yılında öğretmen yetiştirme lisans programlarında yaptığı geliştirme çalışmalarıyla önemli ölçüde giderilmeye çalışılmış, 25 programın tamamında seçmeli ders sayısı artırılmıştır (YÖK, 2018). Yapılan araştırmalar bu düzenlemeyle birlikte seçmeli derslerin; alana dönük ve işlevsel olma, üniversiteler arası yaşanan seçmeli ders farklılıklarını azaltma, teknoloji entegrasyonu sağlama, öğrencilerin seçim yapma şanslarının artması, meslek bilgisi ve genel kültür seçmeli derslerinin bütün lisans programlarında ortak alınabilmesi yönlerinden çoğunlukla olumlu değerlendirildiğini göstermektedir. (Aykaç ve Stebler, 2019; Dağtekin ve Zorluoğlu, 2019; Tokcan ve Tangülü, 2019; Yurdakal, 2018; Ülger, 2019).

Bu durumda araştırmadan elde edilen sonuçların örnekleme yer alan öğretmen adaylarının bireysel farklılıklarından kaynaklandığı söylenebilir. Sonuçta her öğretmen adayının ilgi ve yönelimleri farklıdır. Tezcan ve Gümüş (2008), üniversite öğrencilerinin seçmeli ders seçiminde etkili olan faktörleri; öğrencilerin dersi veren öğretim elemanı hakkındaki görüşleri, dersin içerik olarak daha önce aldığı ve başarılı olduğu derslere yakın olması ve dersin işleniş yöntemi olarak belirlemiştir. Dolayısıyla bu sonuç seçmeli derslerle ilgili havuz çeşitlenmiş olsa da katılımcıların

farklı nedenlerle ilgi ve ihtiyaçlarına uygun dersleri seçememiş olmalarından kaynaklanmış olabilir. İlgi duyulan bir ders seçilmiş olsa bile dersin içeriğini veya işleniş yöntemini mesleki ve bireysel ilgilerine cevap vermesi açısından yetersiz bulma da öğretmen adaylarının seçmeli derslerde daha fazla siber aylaklığa yönelmelerine neden olmuş olabilir.

Araştırma sonuçlarına göre seçmeli derslerde cep telefonundan internete girme oranının Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Sınıf Eğitimi; alan bilgisi ve meslek derslerinde Resim-iş Eğitimi; genel kültür derslerinde Fen Bilimleri Eğitimi bölümlerine devam eden öğretmen adaylarında daha yüksek olduğu görülmüştür. Alan bilgisi derslerinde siber ayaklık yapma oranı erkek öğretmen adaylarında, seçmeli dersler ve meslek derslerinde ise kadın öğretmen adaylarında daha yüksek olmuştur. “Güdülenme” ve “Derse ilişkin tutum” boyutlarında da erkek öğretmenlerin daha fazla sorun yaşadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar erkek ve kadın öğretmen adaylarının devam ettikleri programlardan aldıkları doyum ve beklentilerindeki farklılıklarından kaynaklanmış olabileceği gibi mesleki ilgi alanlarıyla da (alan bilgisi, meslek bilgisi ve genel kültür) ilişkili olabilir. Örneğin Özgüngör (2010) çalışmasında üniversiteye gelme amacı diploma almak olan, akademik başarısı düşük öğrencilerin; Gündoğar vd. (2007) çalışmasında da okuduğu bölüme açıkta kalmamak amacıyla gelen öğrencilerin eğitim yaşantılarından aldıkları doyum ve öğretim elemanlarıyla ilişkilerine ait hoşnutsuzluk düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde birçok araştırma kadın öğretmen adaylarının mesleki ilgi ve tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğunu göstermektedir (Akdağ, 2014; Gökçe ve Sezer, 2012; Ömür ve Nartgün, 2013; Şahan ve Söğ, 2017; Şahin ve Şahin, 2017).

Cep telefonundan internete girme oranının alan bilgisi derslerinde dördüncü sınıf öğrencileri, yaş değişkeni açısından da 24-27 yaş dilimindeki öğretmen adaylarında nispeten daha yüksek olması ise öğrencilerin üst sınıflara doğru meslek ve alanlarıyla ilgili temel bilgilere sahip olduklarını düşünmelerinden kaynaklanmış olabilir. Arabacı (2017) ve Yaşar’ ın (2013) araştırmalarında dördüncü sınıf öğrencilerinin diğer sınıf düzeylerindeki öğrencilere göre daha fazla siber aylaklık yaptığının saptanması; Yıldırım’ ın (2016) çalışmasında da öğrencilerin siber aylaklığa yönelme nedenlerini konuyu bilme ve konuyu ders

kitaplarından da öğrenebileceklerini düşünme olarak belirtmeleri bu görüşü destekler niteliktedir.

Sonuç olarak bu araştırmada öğretmen adaylarının daha çok güdülenme ve yürütücü kaynaklı nedenlerle siber aylaklık yaptığı saptanmış, katılımcıların siber aylaklık yapma nedenlerinde yaşlarına ve sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olmamıştır. Öğretmen adaylarının daha çok seçmeli derslerde siber aylaklık yaptığı, cep telefonundan internete girme oranının alan bilgisi derslerinde ikinci sınıf; genel kültür ve seçmeli derslerde birinci sınıf; meslek bilgisi derslerinde ise dördüncü sınıf öğrencilerinde nispeten daha yüksek olduğu görülmüştür. Cinsiyet ve devam edilen bölüm öğretmen adaylarının siber aylaklık yapma nedenlerinde anlamlı farklılık yaratmış, seçmeli derslerde cep telefonundan internete girme oranının rehberlik ve psikolojik danışma ve sınıf eğitimi; alan bilgisi ve meslek derslerinde resim eğitimi; genel kültür derslerinde fen bilimleri eğitimi bölümlerine devam eden öğretmen adaylarında daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda;

- Öğretimden sorumlu olan öğretim elemanlarının derslerde güdüleyici etkinliklere daha fazla yer vermeleri,
- Öğrenme-öğretme sürecinde öğrencileri aktif kılan öğretim yöntemleri kullanmaya ve çok yönlü iletişim kurmaya özen göstermeleri,
- Özellikle son sınıfta mikro öğretim uygulamalarına, öğretmen adaylarının staj uygulamalarıyla ilgili düşüncelerini ve deneyimlerini paylaşacakları tartışmalara, öğretim tasarımı yapma, materyal geliştirme gibi uygulamalı çalışmalara ağırlık verilmesi,
- Sınıf ortamında cep telefonu kullanımıyla ilgili sınıf kurallarının gözden geçirilmesi,
- Eğitim fakültelerinin alan içi ve alan dışı seçmeli derslerle ilgili havuza öğrencilerin bireysel farklılıklarına hitap edecek zenginlikte dersler eklemesi,
- Eğitim fakültelerindeki tüm bölümlerin öğretim programlarının geliştirilmesi gereken yönlerini tespit edilerek, gerekli önlemleri almaları önerilebilir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesindeki farklı bölümlere devam eden öğretmen adaylarıyla

sınırlıdır. Bu konuda genellemelere ulaşabilmek için farklı üniversitelere devam eden öğrencilerle benzer çalışmalar yapılabilir. Öğretmen adaylarının siber aylaklık nedenleri arasında bu çalışmada kullanılan veri toplama aracında yer almayan özellikler de olabilir. Öğretmen adaylarını ders sırasında siber aylaklığa yönelten diğer durumların ve ders sırasında cep telefonu ile internete girmenin onlara ne gibi olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu belirlemek amacıyla öğrencilerle görüşmeye dayalı çalışmalar yapılabilir. Farklı derslerdeki öğrenme-öğretme süreçleri ve öğretim elemanlarının davranışlarının öğrenci davranışlarını nasıl etkilediği gözlem yoluyla incelenerek, öğretim elemanlarının bu yöndeki farkındalıkları artırılabilir. Öğrencilerin eğitim ortamında siber aylaklık yapma nedenleriyle ilgili öğretim elemanlarının da görüşlerini alan karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigating the Reasons of Pre-Service Teachers'
Cyberloafing During the Lesson**

*

Yusuf Tarık Tatlı– Fatma Sadık
MONE-Çukurova University

Introduction

Since the 2000s, all societies have been facing a new behavior called cyberloafing. Cyberloafing is generally defined as the use of information systems for non-work-related purposes (Guthrie and Gray, 1996, p.23) such as surfing the Internet, online shopping, entering social networks namely facebook, twitter, blogs etc., as well as entering entertainment and gaming sites. Nowadays, thanks to portable technologies such as tablets and mobile phones with high-speed internet connection, people are able to access the internet anytime, anywhere and behaviors such as surfing the internet, watching videos, listening to music, or playing games during the lesson have become increasingly common among students at school (Akgün, 2020; Cha and Seo, 2018; Çınar and Cinisli, 2018; Tindell and Bohlander, 2012; Twum, Yarkwah and Nkrumah, 2021). The fact that cyberloafing causes a decrease in productivity and academic achievement by reducing attention, motivation, interest and desire is seen as the impact of cyberloafing on the learning-teaching process (Heflin, Shewmaker and Nguyen, 2017; Li, Lepp and Barkley, 2015; Soh and Yeik, 2018; Wu, Mei and Ugrin, 2018). In the related literature, the existence of internet networks and computers in school laboratories; coming to school with mobile phones, decreasing costs of using the internet, and the rapid adaptation of young people to new technologies are among the most frequently reported causes for cyberloafing (Seçkin & Kerse, 2017; Akbulut, Dursun, Dönmez, & Şahin, 2016). However, these factors are mostly related to the advances in technology and people's habits of using their mobile phones and the internet. It is necessary to understand the reasons why students tend to engage in such behavior during the lesson in order to discourage or prevent cyberloafing behavior of students at

schools. The rationale of completing this research with pre-service teachers is that the need for qualified education and qualified teachers is currently increasing to keep up with current developments and changes (Caena, 2014; Jiang, Lin and Mariano, 2016). In this regard, it is significantly important to examine the factors affecting the performance of teacher candidates during their pre-service training.

Method

Research Design

This research, examining the reasons why pre-service teachers engage in cyberloafing during the lesson and in which courses they engage more in cyberloafing according to gender, age, department and class levels, is a descriptive survey model.

Participants

The research was carried out with 918 pre-service teachers enrolled at different departments at the education faculty of a state university. To ensure that the participants taking part in this research equally represent the population, a group randomly chosen from all years (1-2-3-4) of each department was included in the sample.

Data Collection Tools

The Reasons of Cyberloafing Scale developed by Genç and Tozkoparan (2017) and the Personal Information Form prepared by the researchers were used to collect the data of the study. The scale consists of three sub-scales namely "motivation", "attitude towards the lesson" and "instructor-induced" reasons and a total of 11 items. The answers can be given in the form of a 5-point Likert type. The Personal Information Form, on the other hand, consists of a total of five questions about the demographic characteristics of the students. The research data were collected in the fall semester of the academic year 2017-2018, and participation was voluntary.

Data Analysis

In addition to descriptive statistics, the Mann Whitney-U and the Kruskal Wallis H tests were used for data analysis.

Results, Discussion, and Recommendations

At the end of the research, it was determined that pre-service teachers were mostly engaged in cyberloafing activities due to “motivation and “instructor-induced reasons”. Although the students' motivation to learn is affected by many factors, the most critical factor is the teacher. Studies have shown that teachers who are unprepared for the lesson, speak with an unwilling tone, do not take care of students, do not activated them in the lesson, and make negative judgments about students' performances, negatively affect student motivation (Lamb, 2017; Toker & Baturay, 2021). This situation makes us think that faculty of education instructors also just focus on transferring information during the lessons, that they do not use techniques to activate students in the lesson or that they cannot communicate well with them. The reasons for pre-service teachers' cyberloafing did not show significant difference according to their age or grade level. However, it was determined that the students of the Department of Primary Education and Art Education had less problems with motivation while the attitude of students at the Department of Primary Education, Pre-School Education and Art Education were more positive about the lectures. This may be due to the fact that the Department of Primary Education curriculum consists of different disciplines and that the Art Education and Preschool Education programs include more practical courses. The rate of cyberloafing was higher for male students in field-related courses and for female students in elective and vocational courses, and it was detected that male students had more problems with motivation. These results may be caused by differences in the satisfaction and expectations of male and female students from the programs they are enrolled in as well as related to their professional interests (subject matter knowledge, professional knowledge and general knowledge). The fact that cyberloafing is reported to be higher among more senior students may be related to the fact that such students think

that they have background knowledge about their profession. In this regard, it might be recommended that instructors should pay attention to using motivating methods that make students active during the lesson; that they should establish multi-faceted communication with students; that they should focus on applied studies (micro-teaching, sharing internship experiences, discussing problems, designing syllabi, material development, etc.) especially during the last year's lessons and review the rules regarding the use of mobile phones in the lesson.

Kaynakça / References

- Adıgüzel, A. (2008). *Eğitim fakültelerinde öğretmen eğitimi program standartlarının gerçekleşme düzeyi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Ahmad, A. and Omar, Z (2017). Understanding who cyberloafs from the self-control perspective: A study in the public service sector. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 4(8), 123-128.
- Akbulut, Y., Dursun, Ö. Ö., Dönmez, O. ve Şahin, Y. L. (2016). In search of a measure to investigate cyberloafing in educational settings. *Computers in Human Behavior*, 55, 616-625.
- Akdağ, S. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Akgün, F. (2020). Investigation of high school students' cyberloafing behaviors in classes. *Education and Science*, 45 (201), 79-108.
- Alshuaibi, A., Shamsudin, F. M. and Subramaniam, C. (2013). Do human resource management practices matter in reducing cyberloafing at work: Evidence from Jordan. *Journal of WEI Business and Economics*, 2(2), 1-11.
- Altay, D. ve Özerbaş, M. (2020). İlkokul öğrencilerinin problemleri cep telefonu kullanımlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 13(1), 68-84.
- Andreassen, C. S., Torheseim, T. and Pallesen, S. (2014). Predictors of use of social network sites at work- a specific type of cyberloafing. *Journal Of Computer-Mediated Communication*, 19(2014), 906-921.

- Arabacı, İ. B. (2017). Investigation faculty of education students' cyberloafing behaviors in terms of various variables. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 16(1), 72-82.
- Aykaç, N and Stebler, M. (2019). 2018 Türkçe öğretmenliği lisans programının öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Journal of Language Education and Research*, 5(2) , 116-138. DOI: 10.31464/jlere.610269
- Bağrıaçık Yılmaz, A. (2017). Lisansüstü öğrencilerinin siber aylaklık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Karma bir çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2), 113-134.
- Baert, S., Vujić, S., Amez, S., Claeskens, M., Daman, T., Maeckelberghe, A. and De Marez, L. (2020). Smartphone use and academic performance: Correlation or causal relationship? *Kyklos*, 73(1), 22-46.
- Blanchard, A. and Henle, C. (2008). Correlates of different forms of cyberloafing: The role of norms and external locus of control. *Computers in Human Behavior*, 24(3), 1067–1084.
- Blau, G, Yang, Y. and Wark-Cook, K. (2006). Testing a measure of cyberloafing. *Journal of Allied Health*, 35, 9–17.
- Brubaker, A. T. (2006). *Faculty perceptions of the impact of student laptop use in a wireless internet environment on the classroom learning environment and teaching*. Unpublished master thesis. School of Information and Library Science of the University of North Carolina University. North Carolina, USA.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (6. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Caena, F. (2014). Teacher competence frameworks in Europe: Policy-as-discourse and policy-as-practice. *European Journal of Education*, 49(3), 311-331. <https://doi.org/10.1111/ejed.12088>
- Candan, H. ve İnce, M. (2016). Siber kaytarma ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik emniyet çalışanları üzerine bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 229-235.
- Cha, S. S. and Seo, B. K. (2018). Smartphone use and smartphone addiction in middle school students in Korea: Prevalence, social networking service, and game use. *Health Psychology Open*, January-June, 1-15. <https://doi.org/10.1177/2055102918755046>

- Chin-Hooi Soh, P., Koay, K. Y. and Lim, V. K. G. (2018). Understanding cyberloafing by students through the lens of an extended theory of planned behavior. *First Monday*, 23(6-4), 1-18.
- Çınar, O. ve Cinisli, Z. (2018). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin siber aylaklık davranışları. *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi (BESAD)*, 10(1), 39-48.
- Çok, R. ve Kutlu, M. (2018). Üniversite öğrencilerin ders esnasında ders dışı internet kullanım davranışları ile akademik güdülenme düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4 (1), 1-21.
- Dağtekin, A. ve Zorluoğlu, S. L. (2019). The opinions of academicians on the updated science education undergraduate program. *SDU International Journal of Educational Studies*, 6(1), 36-53. DOI: 10.33710/sduijes.538114
- Demir, A. ve Ok, A. (1996) Orta Doğu Teknik Üniversitesindeki öğretim üye ve öğrencilerinin seçmeli dersler hakkındaki görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 121-125.
- Demir, A. (1996). Üniversitedeki seçmeli ders uygulamasının öğrenciler ve öğretim üyelerince değerlendirilmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 24-31.
- Demir, Ö. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Tecnology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 1-26.
- Dursun, Ö. Ö., Dönmez, O. ve Akbulut, Y. (2017). Öğrenci ve öğretim elemanı görüşleriyle siber aylaklık nedenleri. *11th International Computer & Instructional Technologies Symposium, Özet Kitabı*, (s.55), 24-26 Mayıs, 2017, Malatya.
- Ergün, E. ve Altun, A. (2012). Öğrenci gözüyle siber aylaklık ve nedenleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(1), 36-53.
- Erişen, Y. ve Çeliköz, N. (2007). *Eğitimde bilgisayar kullanımı. Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Flanigan, A. E. and Babchuk, W. A. (2015). Social media as academic quicksand: A phenomenological study of student experiences in and out of the classroom. *Learning and Individual Differences*, 44, 40-45. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2015.11.003>
- Galluch, P. S. and Thatcher, J. P. (2007). Maladaptive vs. Adaptive use of internet applications in the classroom: A test of competing models.

- Paper presented at for Information Systems, 2007. *International Conference on*. Retrieved 22.02.2019 from <http://sais.aisnet.org/2007/SAIS07-07%20Galluch-Thatcher.pdf>
- Genç, Z. ve Tozkoparan, S. B. (2017). Siber aylaklık nedenleri ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 53-61.
- Gezgin, D. M. ve Çakır, Ö. (2016). Analysis of nomophobic behaviors of adolescents regarding various factors. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2504-2519.
- Gezgin, D. M., Cakir O. ve Yildirim, S. (2018). The relationship between levels of nomophobia prevalence and internet addiction among high school students: The factors influencing Nomophobia. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES)*, 4(1), 215-225. DOI:10.21890/ijres.383153.
- Giles, C. (2015). Undergraduate students' perceptions of cyberloafing. Retrieved from 20.04.2021 https://repository.tcu.edu/bitstream/handle/116099117/10333/Chase_Giles_Thesis_Submission_15-05-03.pdf?sequence=1
- Gökçe, F. ve Sezer, G. O. (2012). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları (Uludağ Üniversitesi örneği). *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 1-23.
- Gökdaş, İ., Torun, F. ve Bağrıaçık, A. (2014). Öğretmen adaylarının cep telefonlarını eğitsel amaçlı kullanım durumları ve mobil öğrenmeye ilişkin görüşleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 43-61.
- Guthrie, R. and Gray, P. (1996). Junk computing: Is it bad for an organization? *Information Systems Management*, 13(1), 23-28.
- Gündoğar, D., Gül, S. S., Uskun, E., Demirci, S. ve Keçeci, D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(1), 14-27.
- Hayıt, T. ve Dönmez, O. (2016). Üniversite öğrencilerinin siber aylaklık profilleriyle bilişsel kapılma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(16), 2146-9199.
- Heflin, H., Shewmaker, J. and Nguyen, J. (2017). Impact of mobile technology on student attitudes, engagement, and learning. *Computers and Education*, 107, 91-99. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.01.006>

- Holguin, E. S. (2016). *Strategies functional managers use to control cyberloafing behaviors*. Unpublished doctoral dissertation. Walden University, USA.
- Huma, Z., Hussain, S., Thurasamy, R. and Malik, M.I. (2017). Determinants of cyberloafing: A comparative study of a public and private sector organization. *Internet Research*, 27(1), 97–117.
- İnce, M. ve Gül, H. (2011). The relation of cyber slacking behaviors with various organizational outputs: Example of Karamanoglu Mehmetbey University. *European Journal of Scientific Research*, 52(4) , 507-527.
- Jiang, F., Lin, S. and Mariano, J. M. (2016). The influence of Chinese college teachers' competence for purpose support on students' purpose development. *Journal of Education for Teaching*, 42(5), 565-581, DOI: 10.1080/02607476.2016.1226555
- Kalaycı, E. (2010). *Üniversite öğrencilerinin siber aylıklık davranışları ile öz düzenleme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaplan, M. ve Çetinkaya, A. Ş. (2014). Sanal kayıtarma ve demografik özellikler açısından farklılıklar: Otel işletmelerinde bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 26-34.
- Kaplan, M. ve Öğüt, A. (2012). Algılanan örgütsel adalet ile sanal kayıtarma arasındaki ilişkinin analizi: Hastane çalışanları örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 13(1), 1-13.
- Karaca B. (2007). *İlköğretim ve ortaöğretim beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmini üzerine ampirik bir çalışma: Ankara'daki devlet ve özel okulların karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Karaoğlan Yılmaz, F.G., Yılmaz, R., Öztürk, H. T., Sezer, B. ve Karademir, T. (2015). Cyberloafing as a barrier to the successful integration of information and communication technologies into teaching and learning environments. *Computers in Human Behavior*, 45, 290–298.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (24. baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Keklik, B., Kılıç, R., Yıldız, H. ve Yıldız, B. (2015). Sanal kayıtarma davranışlarının örgütsel öğrenme kapasitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Business and Economics Research Journal*, 6(3), 129-144.

- Knight, R. (2017). *Academic cyberloafing: A study of perceptual and behavioral differences on in-class cyberloafing among undergraduate students*. Unpublished master's dissertation. East Carolina University, USA.
- Koay, K. Y., Soh, P.C.H. and Chew, K.W. (2017). Antecedents and consequences of cyberloafing: Evidence from the Malaysian ICT industry. *First Monday*, 22(3-6), 1-16.
- Kurt, M. (2011). Siber aylaklık davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *5th International Computer & Technology Symposium, Proceedings Book* (Ed. Genç, Z. 22-24 September), Fırat Üniversitesi, s.935-941.
- Kutunis, R. Ö., Karakiraz, A. ve Aras, M. (2014). İş stresi sanal kaytarma üzerinde etkili midir? 2. *Örgütsel Davranış Kongresi, Sözlü bildiri*, 7-8 Kasım, 2014, Kayseri.
- Lamb, M. (2017). The motivational dimension of language teaching. *Language Teaching, Surveys and Studies*, 50(3), 301-346. doi:10.1017/S0261444817000088
- Li, J., Lepp, A. and Barkley, J. E. (2015). Locus of control and cell phone use: Implications for sleep quality, academic performance, and subjective well-being. *Computers in Human Behavior*, 52, 450-457.
- Lim, V.K.G. (2002). The it way of loafing on the job: Cyberloafing, neutralizing and organizational justice. *Journal of Organizational Behavior*, 23, 675-694.
- Odabaş, H. (2004). İnternet tabanlı uzaktan öğrenim modelinin bilgi hizmetlerine yönelik yükseköğretim programlarında kullanımı. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu*, 21-24 October 2004, Ankara, Turkey.
- Özcan, S., Gökçearslan, Ş. ve Yüksel, A. O. (2017). An investigation of the relationship between cyberloafing and academic motivation among university students. Ö. Demirel and S. Dinçer (Eds.), *Trends in Distance Education: Theories & Methods* (s. 725-733) . Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özgüngör, S. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin fakülte yaşantısına ilişkin doyum düzeylerine belirleyen öğrenci ve okul özellikleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(3), 623-644.
- Özkalp E., Aydın ve Tekeli S. (2012). Sapkın örgütsel davranışlar ve çalışma yaşamında yeni bir olgu: Sanal kaytarma (cyberloafing) ve iş ilişkilerine etkileri. *Çimento İşveren Sendikası Dergisi*, 26(2), 18-33.

- Sarhangpour, H., Baezzat F., and Akbari, A. (2018). Predicting cyberloafing through psychological needs with conscientiousness and being goal-oriented as mediators among university students. *International Journal of Psychology*, 12(2), 147-168.
- Slavin, R. E. (2013). Öğrencileri öğrenmeye motive etmek. G. Yüksel (Çev. Ed.), *Eğitim Psikolojisi* (s.284-312). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Seçkin, Z. ve Kerse, G. (2017). Üniversite öğrencilerinin sanal kaytarma davranışları ve bu davranışların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Ampirik bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 89-110.
- Serttaş, O. ve Şimşek, G. (2017). Konaklama işletmelerinde siber aylaklık: Çalışanların demografik özellikleri ile siber aylaklıkları üzerine bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Özel Sayı, 1*, 20-34.
- Soh, P. C. H. and Yeik, K. K. (2018). Understanding cyberloafing by students through the lens of an extended theory of planned behavior. *First Monday*, 23(6/4), 1-18.
- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. and Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk İletişim*, 7(4), 23-32.
- Sürücü, A. ve Ünal, A. (2018). Öğrenci motivasyonunu artıran ve azaltan öğretmen davranışlarının incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 253-295. DOI: 10.26466/opus.404122
- Şahan, H. H. ve Zöğ, H. (2017). An analysis of the relation between teacher candidates' attitudes toward the teaching profession and teaching-learning process competencies. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 7(4), 583-610, <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2017.021>
- Şenel, S., Günaydın, S., Sarıtaş, M.T. ve Çiğdem, H. (2019). Üniversite öğrencilerinin siber aylaklık seviyelerini yordayan faktörler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 95-105.
- Taneja, A., Fiore, V. and Fischer, B. (2015). Cyber-slacking in the classroom: Potential for digital distraction in the new age. *Computers & Education*, 82, 141-151.
- Tezcan, H. ve Gümüş, Y. (2008). Üniversite öğrencilerinin seçmeli ders tercihlerine etki eden faktörlerin araştırılması. *GÜ. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 1-17.

- Tindell, D. R. and Bohlander, R.W. (2012). The use and abuse of cell phones and text messaging in the classroom: A survey of college students. *College Teaching*, 60(1), 1-9.
- Toker, S. ve Baturay, M. H. (2021). Factors affecting cyberloafing in computer laboratory teaching settings. *International Journal of Educational Technology in Higher Education* 18(20), 20-24.
- Twum, R., Yarkwah, C. and Nkrumah, I. K. (2021). Utilisation of the internet for cyberloafing activities among university students. *Journal of Digital Educational Technology*, 1(1), 1-8. <https://doi.org/10.21601/jdet/10912>
- Ugrin, J. C., Pearson, J. M. and Odom, M. D. (2008). Profiling cyber-slackers in the workplace: Demographic, cultural, and workplace factors. *Journal of Internet Commerce*, 6(3), 75 -89.
- Ulukapı, H., Çelik, A. ve Yılmaz, A. (2014). Algılanan işe adanmışlığın sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinin incelenmesi: Selçuk Üniversitesi örneği. 2. *Örgütsel Davranış Kongresi*, Sözlü bildiri, 7-8 Kasım, 2014, Kayseri.
- Ülger, K. (2019). Yeni resim iş öğretmenliği lisans programının (2018) uygulamaya dayalı dersler açısından öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme gelişimleri üzerine etkisinin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1561-1573.
- Ünal, A. (2013). Teachers' deviant workplace behaviors: Scale development. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 41(4), 635-642.
- Ünal, A. ve Gürsel, M. (2015). Negative teacher behaviors from which teacher candidates are affected. *Proceedings of Teaching and Education Conferences* (p.163-168). Amsterdam: International Institute of Social and Economic Sciences. doi: 10.20472/TEC.2015.001.013
- Ünver, H. ve Koç, Z. (2017). Siber zorbalık ile problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 117-140.
- Varol, F. ve Yıldırım, E. (2018). An examination of cyberloafing behaviors in classrooms from students' perspectives. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 9(1), 26-46.
- Vural, Z. ve Bati, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 20(5), 3348-3382.

- Wu, J., Mei, W. ve Ugrin, J. C. (2018). Student cyberloafing in and out of the classroom in China and the relationship with student performance. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21(3), 199–204.
- Yaşar, S. (2013). *Üniversite öğrencilerinin denetim odağı ve bilgisayar laboratuvarına yönelik tutumlarının siber aylaklık davranışlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Yıldırım, E. (2016). *Sınıf öğretmenleri adaylarının siber aylaklık sorununa ilişkin durum analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Yıldırım, A., Ünal, A. ve Sürücü, A. (2015). Effective teacher behaviors based on the opinions of teacher candidates. *Proceedings of Teaching and Education Conferences* (p.195-200). Amsterdam: International Institute of Social and Economic Sciences. doi: 10.20472/TEC.2015.001.017
- Yıldız, H., Yıldız, B. ve Ateş, H. (2015). Sanal kayıtarma davranışlarının sergilenmesinde örgütsel adalet algısının rolü var mıdır? *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 10(2), 55-66.
- Yıldız, B. ve Yıldız, H. (2015). İş yaşamındaki sanal kayıtarma davranışlarının hukuki yönden incelenmesi. *Bandırma İİBF Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 1-17.
- Yıldız, H., Yıldız, B. ve İyigün, N. Ö. (2016). Psikolojik sözleşme algısının sanal kayıtarma davranışları üzerindeki etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 47, 147-165.
- YÖK. (2018). Öğretmen yetiştirme lisans programları. <https://www.yok.gov.tr> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Yurdakal, İ. H. (2018). Değişen sınıf öğretmenliği lisans program içeriğinin incelenmesi. *Ullakbilge*, 6(29), 1483-1499.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tatlı, Y. T. ve Sadık, F. (2021). Öğretmen adaylarının ders esnasında siber aylaklık yapma nedenlerinin incelenmesi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6530-6563. DOI: 10.26466/opus.933566.

Covid-19 Sürecinde Online Eğitimin Akademisyenlerin Örgütsel Stresine Etkisi: Harran Üniversitesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.939850

*

Abdullah Çelik* – Fatmanur Aksöz**

* Prof. Dr, Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: acelik@harran.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9413-7918](https://orcid.org/0000-0002-9413-7918)

** Arş. Gör., Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: f.aksoz@harran.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4765-0986](https://orcid.org/0000-0003-4765-0986)

Öz

COVID-19 pandemisi tüm dünyayı etkisi altına almış ve hayatımızın her alanında ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bu bağlamda uzaktan eğitim sistemine yapılan hızlı bir geçişle birlikte pandemiden etkilenen önemli bir kesim de akademisyenler olmuştur. COVID-19 pandemisine dair literatürde akademik çalışmalar bulunmakla birlikte bu süreçte uzaktan eğitimin akademisyenler üzerinde yarattığı stresi konu alan çalışmalarda bir eksiklik bulunmaktadır. Bu nedenle akademisyenlerin uzaktan eğitime dair görüşlerinin alınarak sürecin akademisyenlerin örgütsel streslerine olan etkisinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada, COVID-19 pandemisi sürecinde bir kamu hizmeti olarak uzaktan eğitimin, akademisyenlerin örgütsel stresi üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma Harran Üniversitesi'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde görev yapmakta olan 278 akademisyen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara online olarak anket uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak "web tabanlı öğretim tutum ölçeği" ve "örgütsel stres ölçeği" kullanılmıştır. Çalışma sonuçları SPSS programında analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizleri sonucunda, web tabanlı öğretimin etkililiğinin örgütsel stres üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı ve bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Web tabanlı öğretime karşı direnmenin ise örgütsel stres üzerinde etkisinin olduğu ve aralarında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Akademisyen, Örgütsel Stres.

The Effect of Online Education on Organizational Stress of Academicians in Covid-19 Process: The Case of Harran University

*

Abstract

The COVID-19 pandemic has affected the whole world and has caused serious changes in every aspect of our lives. In this context, with the rapid transition to the distance education system, a significant group of people affected by the pandemic has been academicians. Although there are academic studies in the literature on the COVID-19 pandemic, there is a lack of studies on the stress of distance education on academics in this process. For this reason, it is important to examine the effects of the process on the organizational stress of academicians by taking the views of academicians on distance education. In this study, it was aimed to determine the effect of distance education as a public service on the organizational stress of academicians during the COVID-19 pandemic process. The study was carried out on 278 academicians working at Harran University in the spring semester of the 2020-2021 academic year. An online questionnaire was applied to the participants. "Web-based teaching attitude scale" and "organizational stress scale" were used as data collection tools. The results of the study were analyzed in the SPSS program. As a result of the analysis of the data obtained, it was concluded that the effectiveness of web-based teaching did not have a significant effect on organizational stress and there was no significant relationship between these two variables. On the other hand, it has been determined that resistance to web-based teaching has an effect on organizational stress and there is a significant relationship between them.

Key Words: Covid-19, Distance Education, Academician, Organizational Stress.

Giriş

Tarihsel sürece bakıldığında dünya üzerinde çeşitli salgınların insan hayatında etkili olduğu görülmektedir. Günümüzde ise dünya gündemini bir anda sarsan COVID-19 pandemisi ile mücadele hala devam etmektedir. COVID-19 pandemisinin hayatımıza girmesi ile birlikte tüm dünyada günlük hayatın ritmi tamamen değişmiştir. Pandeminin yüksek bulaşıcı özelliği nedeniyle yayılımını ve etkisini azaltmak için çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemler ekonomi, siyaset, sosyal hayat, psikoloji ve eğitim üzerinde değişiklikler meydana getirmiş ve yeni normal olarak adlandırılan bir düzene geçiş gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu olan bu yeni düzende, eğitim sistemi de zaruri olarak ani bir değişim ile uzaktan eğitim sistemine dönüşmüştür. Bu kapsamda tüm eğitim kademelerinde olduğu gibi yükseköğretim sisteminde de uzaktan eğitim uygulamasına geçiş yapılmıştır. Bu durum akademisyenlerin çalışma koşullarını ve yaşam tarzlarını etkilemiştir. Zira hayatımızda gündelik rutinlerimizi bozan belirsizliğe neden olan faktörlerin stres yarattığı bilinmektedir. Bu noktada COVID-19 pandemi sürecinde ani bir şekilde uzaktan eğitime geçilmesinin, akademisyenlerin örgütsel stresine olan etkisinin araştırılması gerekli görülmüştür.

Bu çalışmada öncelikli olarak COVID-19 süreci, uzaktan eğitim ve örgütsel stres gibi konular kavramsal olarak ele alınmaktadır. Daha sonra çalışmanın uygulama kısmında ise, COVID-19 sürecinde görev yapan akademisyenlerin örgütsel stres düzeylerinin uzaktan eğitimden nasıl etkilendiği ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Çok yönlü bir sorun olan COVID-19 pandemisine dair literatürde pek çok çalışma mevcuttur. Ancak bu süreçte uzaktan eğitimin akademisyenler üzerinde meydana getirdiği stresi konu alan çalışmalarda bir eksiklik bulunmaktadır. Bu durum çalışmayı benzerlerinden ayırarak özgün kılmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmanın literatürdeki, azda olsa, bir eksikliği gidererek devam eden süreçteki çalışmalara katkı sunabileceği düşünülmekte ve çalışmanın yapılması önemli görülmektedir.

Covid-19 Sürecine Genel Bir Bakış

Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi, ilk kez Çin'in Wuhan şehrinde, 2019 yılının aralık ayında, ateş, öksürük, nefes darlığı gibi solunum yolu belirtileri görülen hastalarda yapılan araştırmalar neticesinde tanımlanan bir virüstür (Aydın ve Doğan, 2020, s.94). 31 Aralık 2019 tarihinde, Dünya Sağlık Örgütü Çin Ülke Ofisi, Çin'in Wuhan şehrinde, nedeni o an için bilinmeyen zatürre vakaları bildirmiştir. Bildirim sonucunda 5 Ocak 2020 tarihinde daha önce insanlarda görülmemiş yeni bir koronavirüs tespit edilmiştir. Hastalık başlangıçta 2019-nCoV şeklinde ifade edilirken sonrasında COVID-19 olarak adlandırılmış ve yüksek bulaşma özelliği gösteren virüs, kısa sürede başta Avrupa olmak üzere bütün dünyayı etkisi altına almıştır (Budak ve Korkmaz, 2020, s.66). 11 Mart 2020 tarihinde, COVID-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel bir pandemi olarak ilan edilmiştir. Türkiye'deki ilk COVID-19 vakası, 11 Mart 2020 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. Türkiye'de virüse bağlı ilk ölüm, 15 Mart 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Sağlık Bakanı, 1 Nisan 2020 tarihinde bir açıklama yaparak koronavirüs vakalarının tüm Türkiye'ye yayıldığını ifade etmiştir (Güreşçi, 2020, s.57).

Türkiye, neredeyse kendisinden altı bin kilometre uzaklıkta başlayan bu pandemiyi başından itibaren ciddiyetle takip etmiş ve Türkiye'de henüz vaka görülmeden gerekli önlemler alınmaya başlanmıştır. İlk vakanın açıklanmasıyla birlikte öncelikle krizden kaçma daha sonra krizi çözme yaklaşımı benimsenmiştir (Güngör, 2020, s.844-845). Nitekim COVID-19 pandemisi tüm dünyada sağlık başta olmak üzere ekonomik, politik, psikolojik, sosyo-kültürel, sosyal yaşam ve eğitim uygulamaları üzerinde derin etkiler yaratmış ve hayatın akışı küresel düzeyde değişmiştir. Bu düşünceler ekseninde COVID-19 sonrası dünyada yaşananların, yeni normal ve yeni paradigma oluşturduğunu, bu durumun ise yeni bir dünya düzenini doğuracağını söylemek mümkündür (Bozkurt, 2020, s.113; Can, 2020, s.12).

Pandeminin etkisini azaltmak ve yüksek bulaşıcı özelliğinden dolayı yayılımını yavaşlatmak için esnek çalışma, dönüşümlü çalışma, evden çalışma gibi uygulamalara geçiş yapılmıştır. Dahası tüm dünyada kısmi

veya tam zamanlı sokağa çıkma yasakları, seyahat kısıtları, sınırların uçuşlara kapatılması, sosyal mesafenin korunması, bireylerin kendilerini izole etmeleri ve karantina süreçleri gibi ciddi önlemler alınmıştır. Bu önlemler doğrultusunda insanlar arasında temasın olabileceği yerler kapatılmış, ciddi oranda insan etkileşimine sahip olan okullar ve üniversiteler de bu kapsama dâhil edilmiştir. Kısıtlamalar ve tedbirler nedeniyle ani bir şekilde tüm dünya ülkeleri normal hayatı değiştirmek durumunda kalmıştır. Zira normal olmayan bir sürece girilmiştir (Bozkurt, 2020, s.114; Aydın ve Doğan, 2020, s.95).

COVID-19 pandemisinin yayılmasını kontrol altına almaya yönelik tedbirler, küresel düzeyde eğitim sistemlerini de etkilemiş ve eğitim kurumlarının kapatılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda COVID-19 pandemisi yükseköğretim sistemini de ciddi bir şekilde etkilemiştir.

Türkiye’de yükseköğretim sistemine 12 Mart 2020 tarihinde ara verilmiş, 23 Mart 2020 tarihinden itibaren ise öğretim sürecinin tamamen uzaktan eğitime dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır (YÖK, 2020f). Ayrıca, Yükseköğretim Kurulunca alınan kararlar, koronavirüs salgını nedeniyle ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim gören öğrencilerin talep etmeleri halinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde kayıtlarını dondurabilmesine; tez savunma ve yeterlik sınavlarının ise denetlenebilir olma ve “kayıt altına alınmak şartıyla” video konferans gibi dijital imkânlar ile yapılabilmesine olanak sağlanmıştır (YÖK, 2020g). Bu açıklamalarla beraber, bütün öğretim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilmiş, uzaktan eğitim sistemine geçiş yapılmış, öğrencilerin başarısını ölçme ve değerlendirme işlemleri de web tabanlı olarak gerçekleştirilmiş, merkezi sınavlar ise ertelenmiştir. Böylelikle, örgün eğitimde mevcut olan sistemin ivedilikle web tabanlı uzaktan eğitim sistemine dönüştürülmesi zaruri olmuştur (Keskin ve Özer Kaya, 2020, s.60). Nitekim COVID-19 pandemisi nedeni ile uzaktan eğitim, tüm öğretim kademeleri için temel öğrenme kaynağı haline gelmiştir. Bu durum, ülkeleri, eğitim sistemlerini ayakta tutmak ve uzaktan eğitim sisteminin kalitesini arttırmak için yenilikler yapmaya ve uzaktan eğitime erişimi kesintisiz bir hale getirmeye zorlamıştır (Can, 2020, s.13).

Web Tabanlı Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitim zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde sunulabilen, farklı teknolojileri öğrenim sürecine dâhil edebilen, materyalleri elektronik ortama uygun bir şekilde yapılandırabilen, güncellenebilen ve 7 gün 24 saat kullanılabilen çağdaş ve etkin bir öğrenme biçimidir (Yamamoto ve Altun, 2020, s.29). En kısa haliyle, uzaktan eğitim terimi öğrenci ile eğitmenin fiziksel olarak ayrı ortamlarda bulunmaları ile gerçekleşen eğitimi ifade etmektedir (Akdemir, 2011, s.69).

Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi yalnızca ders içeriğinin internet üzerinden erişilebilir olduğu bir sistem değildir. Aynı zamanda öğrencilerin tanımlandığı, takip edildiği, ders içeriklerinin yönetildiği, ödev ve sınav sistemlerinin uygulandığı, öğrencinin başarı durumlarının değerlendirildiği bir sistemdir (Düzakın ve Yalçınkaya, 2008, s.231).

Uzaktan eğitim, tıpkı yüz yüze eğitimde olduğu gibi öğrencilerin belli bilgiler, beceriler ve tutumlar ile donatılmasını hedeflemelidir. Bu nedenle uzaktan eğitimin öğrencilerin yaşlarına, psikolojilerine ve niteliklerine göre motivasyonlarını arttıracak bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. E-ölçme ve değerlendirme araçlarının geliştirilmesi, sanal ortamdaki yenilikçi teknikler ile ders programlarının bütünleştirilmesi ve tartışma platformlarının oluşturulması ile kaliteli ve yenilikçi bir uzaktan eğitim sistemi sağlanabilir (Atasoy vd, 2020, s.100).

Uzaktan eğitim ilk kez 1728 yılında posta yöntemiyle uygulanmıştır. Günümüzde uzaktan eğitim sistemi her geçen gün gelişmekte ve birbirinden uzakta bulunan öğrenciler ve eğitmenler internet üzerinden yazılı, sözlü ve görüntülü iletişim kurabilmektedir (İşman, 2011, s.3).

Türkiye’de uzaktan eğitim çalışmaları ilk kez 1924 yılında ünlü eğitimci John Dewey tarafından yazılan “Report and Recommendation upon Turkish Education” (Türk Eğitimi Üzerine Öneriler ve Rapor) adlı rapor ile gündeme gelmiştir. Esasında Türkiye’de 1923-1955 arası dönemde uzaktan eğitim kavramsal olarak tartışılmıştır. Türk eğitim sisteminde uzaktan eğitim ilk kez 1950 yılında mektup ile öğretimle gerçekleşmiştir.

1980 sonrasında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi’nin kurulmasıyla uzaktan eğitim çalışmaları yükseköğretime taşınmıştır.

Anadolu Üniversitesi'nde 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Açık Öğretim Fakültesi kurulmuş, ilk öğrencilerini ise 1982-1983 eğitim-öğretim yılında almıştır. Böylelikle ülkemizdeki uzaktan eğitim sistemi yükseköğretim düzeyinde yerini almıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde uzaktan eğitim sistemi ilk, orta ve yükseköğretim düzeylerine yerleşmeye ve bünyesinde yer alan öğrenci sayısını artırmaya başlamıştır. Elde edilen bu başarılarla birlikte uzaktan eğitim sistemi kabullenilmiş ve ilgi gören bir alan haline gelmiştir. 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren, her geçen gün bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan ilerleme, uzaktan eğitim sisteminin gelişimine imkân sağlamıştır (Bozkurt, 2017, s.86-88; Akdemir, 2011, s.69).

Öğrencilere ve öğretmenlere küresel düzeyde eğitim ve iletişim fırsatı sağlayan uzaktan eğitim sistemine gereken önem verilebilmelidir. Bu ihtiyacın etkisi COVID-19 sürecinde yoğun olarak hissedilmiştir. COVID-19 sürecinde etkilenen en önemli alanlardan biri de eğitimidir. Yakın geçmişte ütopyik karşılanabilecek birtakım değişiklikler, COVID-19 ile birlikte hayatımızın her alanında ve tüm dünyada yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerden biri de aniden uzaktan eğitim sistemine geçiştir ve bununla birlikte eğitime dair bakış açısının yeniden değerlendirilmesi de gün yüzüne çıkmıştır (Bozkurt, 2020, s.112). Tüm dünyada eğitim açısından alınan ilk önlem eğitime ara vermek iken pandeminin hızla yayılması ile eğitime ara vermenin yeterli olmayacağı anlaşılacak uzaktan eğitim sistemine geçiş yapılmıştır. Daha öncesinde bazı üniversitelerde ortak derslerin verilmesinde uzaktan eğitim sistemi benimsenmiş olsa da bütün bölümlerde ve düzeylerde uzaktan eğitime geçiş yapılması ilk kez karşı karşıya kalınmıştır. Bu yeni sisteme ayak uydurmaya çalışan öğrenciler ve akademisyenler ise çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmışlardır (Kurnaz ve Serçemeli, 2020, s.264-266).

Uzaktan eğitim sisteminin gelişimi açısından süreye gereksinim duyulması hem öğrencilerin hem de eğitim-öğretim kadrosunun dijital okuryazarlık seviyesinin henüz yeterli düzeyde olmaması, uygulama gerektiren konuların işlenmesinde sıkıntılar yaşanması başlıca sorunlar arasındadır (Odabaş, 2003, s.31). Dahası küresel çapta öğrencilerin internet ortamına taşınması, eğitim alanında yeni eşitsizlikler meydana getirmiştir. Uzaktan eğitim için gerekli olan cihaz eksikliği, internete

erişimin olmaması, her ebeveynin farklı bilinçte ve güçte olması, ebeveynlerin uzaktan eğitim sürecinde evde eğitim için çocuklarına ayıracak zamanı bulamaması gibi pek çok eşitsizlik söz konusudur. COVID-19 pandemisi ile birlikte tüm dünyada eğitim-öğretim sistemi ani bir değişikliğe uğramış ve uzaktan eğitime ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde öğrenimin kesintiye uğramaksızın devam etmesi için uzaktan eğitim sisteminin güçlü bir alt yapısının olması gerektiği net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu durum uzaktan eğitim sistemine gerekli yatırımların yapılması ve geleneksel eğitim sistemine destek niteliğinde bir uygulama olarak değil tek başına yeterli olacak bir sistem olarak önem verilmesi gerektiğini göstermiştir. Nitekim günümüzde olduğu gibi salgın, afet, zorunlu göç, savaş gibi kriz durumlarında uzaktan eğitim sisteminin ne kadar ehemmiyetli olduğu unutulmamalıdır (Can, 2020, s.17).

Örgütsel Stres

Literatürde stres hakkında farklı tanımlamalar yapılmıştır. Stres, “insan vücudunun herhangi bir dış talebe verdiği özel olmayan tepkiler bütünü”dür. Stres, “olağanüstü talepler, baskılar veya fırsatlardan dolayı bireyde oluşan gerilim durumudur”. Stres, “psikolojik, fiziksel ve davranışsal sonuçlar yaratan koşullar ve uyarıcılara verilen bir cevap”tır. Stres için yapılan bu tanımlama dikkate alındığında stres, bireyin kendinden veya çevresinden kaynaklanan ve üzerinde aşırı fiziksel ya da psikolojik baskı yaratan etkilere gösterdiği bireysel uyum çabasından kaynaklanan, organizmanın tümünü etkileyen bir tepkidir (Eren Gümüştekin ve Öztemiz, 2004, s.64; Soysal, 2009, s.335).

Günümüz toplumunda iş, insanların hayatında önemli bir yere sahiptir. Çünkü insanlar vakitlerinin büyük bir kısmını işte ya da işe dair konuları düşünmekle geçirmektedir. Bu bağlamda çoğu kişinin en çok stres yaşadığı alanlardan biri çalışma yaşamıdır. Kişi, çalışma yaşamında yer alarak hem maddi açıdan hem de sosyal, psikolojik ve kültürel açıdan doyum sağlayarak bedensel ve zihinsel olarak güç harcar. Ancak çalışma yaşamı ve çalışılan örgüt pek çok kişi için mühim bir stres faktörü olabilmektedir. Bu noktada en genel haliyle örgütsel stres, örgüt çalışanlarında fiziksel, psikolojik ya da davranışsal bakımdan farklılıklara yol açan, işin gerekleri ile çalışanların yetenekleri veya

gereksinimleri arasında uyumsuzluk olması halinde oluşan bir tepki olarak açıklanmaktadır (Yamuç ve Türker, 2015, s.393). Örgütsel stres, çalışanlardan beklenen ile onların becerileri arasındaki dengesizlikten yahut çalışanların işteki performansları ile buna karşılık elde ettikleri gelir arasındaki dengesizlikten kaynaklanabilir. Bunlardan hareketle örgütsel stres, bireyin çalıştığı örgütteki münasebetleri doğrultusunda, iş yükü, kazancı, çalışma arkadaşları ve yönetimle olan ilişkileri ile bağlantılı bir şekilde ortaya çıkan baskının tümünü ifade eder (Öztürk, 2018, s.14). Neticede örgütsel stres birey ve iş ilişkilerinden kaynaklanan ve bireyi normal işlevlerinden alıkoyan değişiklikler yaratan bir durumdur (Eren Gümüştakin ve Öztemiz, 2004, s.65).

Örgütsel stres, çalışma yaşamında başlıca sorunlardan biridir. Karmaşık iş modelleri, iş yükü, zaman baskısı gibi faktörler modern çalışma yaşamının bileşenleri arasındadır. Bunlar çalışanların stresten etkilenmesi, fiziksel ve psikolojik sorunların yaşanması, devamsızlık artışları ve verimliliğin düşmesi gibi pek çok olumsuzluğa yol açmaktadır. Örgütsel stres yalnızca çalışanların sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmamakta aynı zamanda örgütsel stresin yol açtığı sorunlar, örgütün varlığını devam ettirmesini ve geleceğini de olumsuz etkilemektedir (Şahin Erbaş, 2019, s.14). Örgütler üzerinde stres, işten tatminsizlik, personel şikâyet ve taleplerinin artması, örgüte bağlılığın azalması, iş ilişkilerinde gerginlik, örgütsel iklimde soğukluk, örgütsel iletişimin zayıflaması, uzayan yemek ve çay molaları, işe devamsızlıklarda artış, hesapta olmayan zaman kayıpları, mal ve hizmetlerin kalitesinde düşüş, bölümler arası işbirliğinin zayıflaması, verimliliğin azalması, kararların etkinliğinin zayıflaması, uyarı ve cezalarda artış, işgücü devrinin yükselmesi, kariyer durgunluğu, iş kazaları, sağlık maliyetlerinde aşırı yükselme, sigorta ödemelerinin miktarında artış, personele ödenen tazminatların artması hile ve sabotaj, aleyhte açılan davaların sayısında artış ve örgütün imajının zayıflaması gibi pek çok olumsuz etki oluşturmaktadır (Yılmaz ve Ekici, 2003, s.8). Örgütsel stres bireylerde, fiziksel, psikolojik ve davranışsal sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Stres, fiziksel olarak sürekli yorgunluk, baş ağrısı, iştahta değişiklik, sivilce, kaslarda gerginlik, bulantı gibi kısa dönemli rahatsızlıklar oluşturabildiği gibi uzun vadede kalp ve damar hastalıkları, migren, kanser, ülser, romatizmal artrit ve alerji gibi önemli

rahatsızlıklara da yol açabilmektedir. Psikolojik olarak stres depresyon, uyku bozukluğu, sıkıntı, duygusuzluk, kararsızlık gibi rahatsızlıklara neden olabilmektedir. Davranışsal olarak stres sigara, tütün, alkol, ilaç kullanımında artış, uyuşturucu alışkanlığı ve düzensiz beslenme gibi etkiler yaratabilmektedir (Yılmaz ve Ekici, 2003, s.3-7; Eren Gümüştakin ve Öztemiz, 2004, s.65).

Tüm örgütlerde, az ya da çok, görevin niteliğinden, iş arkadaşlarından, ast-üst ilişkilerinden veya iş çevresinden kaynaklı stres ortaya çıkabilmektedir. Örgütteki çalışanları etkileyen çeşitli stres kaynakları olabilir. Bu stres kaynakları; iş yükünün fazlalığı, zamanın sınırlılığı, denetimin sıkı ve yakından olması, yetkinin sorumlulukları karşılama yetersiz olması, politik havanın güvensizliği, rol belirsizliği, örgüt ve bireyin değerleri arasındaki uyumsuzluk, engellenme, rol çatışması, sorumlulukların yarattığı endişe, çalışma koşulları, insan ilişkileri ve yabancılaşma şeklinde sıralanabilir (Aydın, 2008, s.21).

Yöntem

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi sürecinde bir kamu hizmeti olarak online eğitimin, akademisyenlerin örgütsel stresi üzerindeki etkisini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle teorik bir çerçeve oluşturularak ülkemizde COVID-19 sürecinden, bu sürecin eğitimde meydana getirdiği değişikliklerden, web tabanlı eğitimden ve örgütsel stresten söz edilmiştir. Daha sonra Harran Üniversitesi'nde görev yapmakta bulunan akademisyenlerin web tabanlı eğitime dair tutumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacını, çok yönlü bir konu olan COVID-19 sürecindeki kamusal hizmetlerden, online eğitim ve bunun akademisyenlerin örgütsel stresine etkisinin incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

COVID-19 sürecine dair, sürecin başlangıcından günümüze dek literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. COVID-19 ile ilgili yapılan

çalışmalarda genellikle online eğitim ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada, COVID-19 sürecin uzaktan eğitimin akademisyenler üzerinde oluşturduğu stres analiz edilmektedir. Bu husus literatürdeki online eğitime dair yapılan diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Bu nedenle akademisyenlerin, konuya dair görüşlerinin ele alınmasının önemli olacağı düşünülmüştür. Diğer taraftan yaşamımızda rutin düzeni bozan, belirsizlik yaratan faktörler strese neden olabilmektedir. Bu noktada COVID-19 süreci ile beraber eğitim sisteminde yaşanan ani değişikliğin, akademisyenlerin stresine olan etkisinin incelenmesinin, devam eden sürece ve yeni sisteme katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Yapılan çalışma nicel bir araştırma olup araştırmada kullanılacak verilerin toplanması için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket hazırlanırken literatürdeki çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmada kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; ankete katılan akademisyenlerin demografik yapılarının öğrenilmesi amacıyla yedi soru içermektedir. İkinci bölümde ise Erdoğan, Bayram ve Deniz (2007) tarafından geliştirilen “Web tabanlı öğretim tutum ölçeği” referans alınmıştır. Ölçek 25 sorudan ve iki farklı alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar sırasıyla 17 sorudan oluşan “web tabanlı öğretimin etkililik boyutu” ve sekiz sorudan oluşan “web tabanlı öğretime karşı direnme boyutu” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu anket öğrencilere yönelik hazırlanmıştır. Bu nedenle sorular akademisyenlerin tutumlarını ölçmeye yönelik uyarlanmıştır. Anket beşli likert ölçekten oluşmuş ve önermelere verilen cevaplar “1.tamamen katılıyorum” dan “5.tamamen katılmıyorum” aralığında cevaplanmıştır. Üçüncü bölümde ise Theorell ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilen ve araştırmacılar tarafından Türkçeye uyarlanan “Örgütsel stres ölçeği” referans alınmıştır. Bu ölçek, 11 sorudan oluşmakta olup, “İş yükü”, “Beceri kullanımı”, “Karar serbestliği” ve “Sosyal destek” olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek soruları online eğitim sürecine uygun olarak uyarlanmıştır. Bu bölümdeki anket soruları da beşli likert ölçekten oluşmuş ve önermelere verilen cevaplar “1. hiçbir zaman” dan “5. her zaman” aralığında cevaplanmıştır.

Anket uygulaması Harran Üniversitesi'nde 2020-2021 eğitim öğretim yılı bahar döneminde görev yapmakta olan 278 akademisyene online olarak uygulanmıştır. Elde edilen veriler için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programıyla gerekli analizler yapılmıştır ve elde edilen sonuçlar tablolar halinde yorumlanmıştır.

Çalışmanın Evreni, Örnekleme ve Sınırlılıkları

Çalışmanın evrenini Harran Üniversitesi'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde görev yapmakta olan öğretim elemanları oluşturmaktadır. Harran Üniversitesi verilerine göre bu dönemde üniversite bünyesinde görev yapmakta olan 1079 öğretim elemanı bulunmaktadır. Cohen, Manion ve Morrison'a göre evreni 1000 kişiden oluşan bir çalışma için örneklem sayısı %95 güven ile en az 278 kişiden; evreni 3000 kişiden oluşan bir çalışma için örneklem sayısı %95 güven ile en az 341 kişiden oluşmalıdır (Yıldız, 2017, s.442). Yapılan çalışmanın evreni 1079 kişi ile 1000 kişilik evrene daha yakın olduğu için çalışmanın örnekleme Harran Üniversitesi'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde görev yapmakta olan ve kolayda örneklem yöntemi ile seçilmiş olan 278 akademisyenden oluşmaktadır. Buna istinaden Harran Üniversitesi'nde görev yapmakta olan akademisyenlere 278 adet anket formu e-posta yoluyla uygulanmaya çalışılmıştır. Çalışma, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle araştırma süreci döneminde Harran Üniversitesi'nde görev yapmakta olan akademisyenlerle sınırlı tutulmuştur. Verilerin sadece bir ilden ve tek bir kurumdan toplanmış olması çalışmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır.

Etik Kurul Onayı

"COVID-19 Sürecinde Online Eğitimin Akademisyenlerin Örgütsel Stresine Etkisi: Harran Üniversitesi Örneği" konulu çalışmamız ile ilgili Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'na başvurulmuş olup, 09.02.2021 tarih ve 2021/24 sayılı karar ile etik açıdan çalışmanın yapılmasının uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

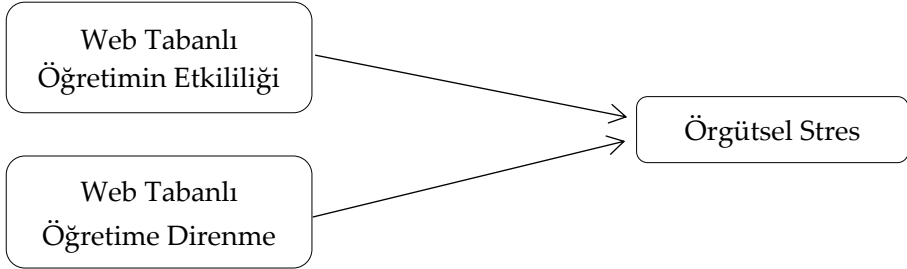
Ayrıca etik kurul onayından sonra Sağlık Bakanlığının web sitesi aracılığıyla Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş

olan COVID-19 Bilimsel Araştırma Değerlendirme Komisyonu'ndan da gerekli izin alınmıştır.

Çalışmanın Modeli ve Hipotezi

Kuramsal çalışma sonrasında, çalışmanın amacına uygun bir model oluşturulmuştur.

Şekil 1. Çalışmanın Modeli

Çalışmanın modeli ve amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezler aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 1. Çalışma Hipotezleri

Hipotez	Açıklama
H1	Web tabanlı öğretimin akademisyenlerin örgütsel stres üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H1a	Web tabanlı öğretimin etkililiği boyutunun akademisyenlerin örgütsel stresi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H1b	Web tabanlı öğretime karşı direnme boyutunun akademisyenlerin örgütsel stresi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
H2	Web tabanlı öğretim ve akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H2a	Web tabanlı öğretimin etkililiği boyutu ve akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H2b	Web tabanlı öğretime karşı direnme boyutu ve akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bulgular

Bu bölümde çalışmanın güvenilirlik ve geçerlilik analizleri, katılımcıların demografik bilgileri için yapılan frekans analizlerinin sonuçları verilmiştir. Esas olarak çalışmanın hipotezlerine uygun olarak web tabanlı öğretimin, örgütsel strese etkisinin ölçülebilmesi ve web tabanlı

öğretim ile örgütsel stres arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının saptanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikli olarak verilerin dağılımının parametrik olup olmadığını (normal dağılım) belirlemek için Shapiro-Wilk Testi yapılmış ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bir bağımsız bir bağımlı değişken arasındaki etkiyi analiz etmek için basit regresyon analizi yapılmıştır. Daha sonra web tabanlı öğretim ile örgütsel stres arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek adına hipotezler doğrultusunda korelasyon analizi yapılmıştır. Çalışmanın hipotezleri bu bölümde test edilmiş ve bu hipotezlerin durum özetlerini gösteren tablo da bu bölümde paylaşılmıştır.

Güvenilirlik Analizi

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğini belirleyebilmek için Cronbach's Alpha testinden faydalanılmıştır. Cronbach Alpha Katsayısının değerlendirilmesi şu şekildedir (Arslan, 2020, s.3394):

- $\alpha < 0,40$: Ölçek güvenilir değil,
- $0,41 < \alpha < 0,60$: Ölçek düşük düzeyde güvenilir,
- $0,61 < \alpha < 0,80$: Ölçek oldukça güvenilir,
- $0,81 < \alpha < 1,00$: Ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Cronbach's Alpha analizi sonucu elde edilen güvenilirlik testinin sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

Ölçek	Soru Sayısı	Cronbach's Alpha Değeri
Web Tabanlı Öğretim	25	,813
Örgütsel Stres	11	,773

Yapılan analiz sonucu web tabanlı öğretim ölçeğinin güvenilirlik analizi 0,813 gibi yüksek bir oranda; örgütsel stres ölçeğinin güvenilirlik değeri de 0,773 oranında açıklanmıştır. Dolayısıyla hem web tabanlı öğretim ölçeğinin hem örgütsel stres ölçeğinin güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Faktör Analizi

Çalışmada yer alan her iki ölçeğe ayrı ayrı faktör analizi uygulanmıştır. İlk olarak web tabanlı öğretim düzeyini ölçmeye yönelik değişkenlerle, daha sonra da örgütsel stres düzeyini ölçmeye yönelik değişkenlere faktör analizi uygulanmıştır.

Web Tabanlı Öğretim Ölçeğinin Faktör Analizi

Tablo 3. Web Tabanlı Öğretim Ölçeğine İlişkin KMO Örneklem Yeterliliği Ölçeği ve Bartlett Küresellik Testi Değeri

KMO	,925	
	Yaklaşık Ki-Kare	4251,500
Bartlett Küresellik Testi	Df.	300
	Sig.	,000

KMO (örneklem yeterliliği istatistiği) verilerin faktör analizi için yeterli olup olmadığını ölçen testtir. KMO testinin değeri 0 ile 1 aralığında olmalıdır ve bu değer 1'e yaklaştıkça örneklemin faktör analizine uygunluğu artmaktadır. KMO'su 0,8'in üzerinde olan değerler mükemmel kabul edilmektedir (Yaşlıoğlu, 2017, s.75-76). Tablo 3'te görüldüğü üzere KMO değeri 0,925 ile faktör analizi yapılması için uygun bir değerdedir. Yine aynı nedenle yapılan Bartlett testi sonucu Significance = 0,000 olduğu ve $p < 0.05$ koşulunu sağladığı için verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4. Web Tabanlı Öğretim Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

WTÖ (Web tabanlı öğretim) Ölçeği (Faktör ve Değişkenler)	Faktör Yük Değerleri	
	1	2
Faktör 1: Web Tabanlı Öğretimin Etkililiği Boyutu		
1. WTÖ'ü meslektaşlarıma tavsiye ederim.	,686	
2. WTÖ sorumluluk duygusunu geliştirmektedir.	,599	
3. WTÖ klasik eğitim kadar etkilidir.	,672	
4. Yüksek öğretimde WTÖ uygulamalarına geçilmelidir.	,659	
5. WTÖ'de öğrencilerle iletişim kurabilmekteyim.	,636	
6. WTÖ "eğitim sorununa" alternatif bir çözümdür.	,630	
7. WTÖ yaşam boyu öğrenmeyi sağlar.	,739	
8. WTÖ'ün yaygınlaşması toplum için yararlıdır.	,756	
9. Verdiğim WTÖ'e güvenmekteyim.	,708	
10. WTÖ öğrencilerin kendi hızlarına uygun öğrenme fırsatı sağlamaktadır.	,781	
11. WTÖ öğrencileri araştırmaya teşvik etmektedir.	,726	
12. WTÖ'de yeterli rehberlik hizmeti verilebilmektedir.	,706	
13. WTÖ'de yeterli geribildirim alabilmekteyim.	,713	
14. WTÖ önümüzdeki yıllarda kaçınılmaz olacaktır.	,593	
15. WTÖ öğrencilerin kendilerine olan özgüvenlerini arttırmaktadır.	,747	
16. WTÖ'de öğrenciler düşüncelerini özgürce ifade edebilmektedir.	,740	
17. WTÖ üniversite-sanayi iş birliğini teşvik etmektedir.	,681	
Faktör 2: Web Tabanlı Öğretime Karşı Direnme Boyutu	1	2
18. Web üzerinden ders anlatmak sıkıcıdır.		,787
19. WTÖ'de öğrenilen konu çabuk unutulmaktadır.		,765
20. WTÖ'ün sıkıcı olduğunu düşünmekteyim.		,839
21. WTÖ'de ortaya çıkan teknik sorunlar beni sınırlendirmektedir.		,646
22. WTÖ takım çalışmasını olumsuz yönde etkilemektedir.		,773
23. WTÖ zaman kaybıdır.		,643
24. WTÖ sosyal yönü zayıflatmaktadır.		,649
25. WTÖ yüzünden kendime yeterli zaman ayıramamaktayım.		,643

Tablo 5. Faktör Analizi Sonrası Etkililik ve Direnme Boyutunun Güvenilirlik Analizi

Boyut	Soru Sayısı	Cronbach's Alpha Değeri
WTÖ Etkililik Boyutu	17	,939
WTÖ Direnme Boyutu	8	,881

Web tabanlı öğretim ölçeğinin faktör analizi Tablo 4'te verilmiştir. Analiz sonucunda, web tabanlı öğretim ölçeğinde yer alan ifadelerin web tabanlı öğretimin etkililiği ve web tabanlı öğretime karşı direnme olmak üzere iki ayrı boyutta toplandığı görülmüştür. Sonuçların, ölçeğin orijinali ile aynı boyutlara toplandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca faktör analizi sonrasında araştırmanın amacına uygun olarak hipotezleri test edebilmek adına etkililik ve direnme boyutuna ilişkin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Tablo 5'ten de anlaşıldığı üzere elde

edilen sonuçlara göre her iki boyutun da yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Örgütsel Stres Ölçeğinin Faktör Analizi

Tablo 6. Örgütsel Stres Ölçeğine İlişkin KMO Örneklem Yeterliliği Ölçeği ve Bartlett Küresellik Testi Değeri

KMO	,704		
	Yaklaşık Ki-Kare	1025,003	
Bartlett Küresellik Testi	Df.	55	
	Sig.	,000	

Tablo 6'da görüldüğü üzere KMO değeri 0,704 ile faktör analizi yapılması için uygun bir değerdedir. Ayrıca, Bartlett testi sonucu Significance = 0,000 olduğu ve $p < 0.05$ koşulunu sağladığı için verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 7. Örgütsel Stres Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Örgütsel Stres Ölçeği (Faktör ve Değişkenler)	Faktör Yük Değerleri			
	1	2	3	4
Faktör 1: İş Yükü				
1. Uzaktan eğitim sürecinde çok hızlı çalışmak zorundayım.	,853			
2. Uzaktan eğitim sürecinde çok yoğun çalışmak zorundayım.	,864			
3. Yaptığım iş teknolojik açıdan çok fazla çaba gerektirir.	,633			
4. Uzaktan eğitim sebebiyle her şeyi yapmak için yeterli zamanım var.	,651			
Faktör 2: Beceri Kullanımı	1	2	3	4
5. Bu süreçte yaptığım iş yeni şeyler öğrenmeme imkân sağlamaktadır.		,579		
6. Bu süreçte yaptığım iş teknolojik olarak üst düzeyde beceri ve uzmanlık istemektedir.		,854		
7. Tekrar ve tekrar aynı şeyleri yapmak zorunda kalmaktayım.		,510		
Faktör 3: Karar Serbestliği	1	2	3	4
8. Bu süreçte işimde nasıl çalışacağımın kararını kendim verebilmekteyim.			,892	
9. Bu süreçte işimde ne yapacağımın kararını kendim verebilmekteyim.			,890	
Faktör 4: Sosyal Destek	1	2	3	4
10. Uzaktan eğitim sürecinde meslektaşlarım ile teknolojik bilgi açısından birbirimizi desteklemekteyiz.				,787
11. Meslektaşlarım ile çalışmaktan zevk alırım.				,782

Tablo 8. Faktör Analizi Sonrası İş Yükü, Beceri Kullanımı, Karar Serbestliği ve Sosyal Destek Boyutunun Güvenilirlik Analizi

Boyut	Soru Sayısı	Cronbach's Alpha Değeri
ÖS İş Yükü Boyutu	4	,729
ÖS Beceri Kullanımı Boyutu	3	,711
ÖS Karar Serbestliği Boyutu	2	,882
ÖS Sosyal Destek Boyutu	2	,751

Örgütsel stres ölçeğinin faktör analizi Tablo 7’de verilmiştir. Analiz sonucunda, tanımlanan faktör yapısının Demiral ve arkadaşlarının tanımlamış olduğu faktör yapısı ile benzerlik göstererek, iş yükü, beceri kullanımı, karar serbestliği ve sosyal destek alt boyutlarına ayrıldığı ve yine Demiral ve arkadaşlarının çalışmalarına paralel nitelikte ifadelerin aynı alt boyutlarda toplandığı tespit edilmiştir (Demiral, 2007).

Ayrıca faktör analizi sonrası örgütsel stres ölçeğinin alt boyutlarının güvenilirlik analizi yapılmıştır. Tablo 8’den de anlaşıldığı üzere dört boyutun da güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demografik bulgular

Tablo 9. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Demografik Bilgiler		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	58	20.9
	Erkek	220	79.1
Yaş	22-28	18	6.5
	29-35	55	19.8
	36-42	51	18.3
	43-49	55	19.8
	50-56	71	25.5
	57-63	26	9.4
	64 ve üstü	2	0.7
Medeni Durum	Evli	226	81.3
	Bekâr	52	18.7
Akademik Unvan	Araştırma Görevlisi	31	11.2
	Öğretim Görevlisi	93	33.5
	Doktor Öğretim Üyesi	55	19.8
	Doçent Doktor	41	14.7
	Profesör	58	20.9
Yönetmel Göreviniz Var Mı?	Evet	122	43.9
	Hayır	156	56.1
Hizmet Süresi	0-5	71	25.5
	6-11	63	22.7
	12-17	17	6.1
	18-23	37	13.3
	24-29	76	27.3
	30 ve üstü	14	5.0
Ders Yüğü	Ders vermiyorum	23	8.3
	0-5	17	6.1
	6-11	35	12.6
	12-17	61	21.9
	18-23	54	19.4
	24 ve üstü	88	31.7

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 9'da verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların %79,1 gibi büyük bir çoğunluğu erkeklerden oluşurken, %20,9'u kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %81,3 ile önemli bir çoğunluğu evli iken %18,7'si bekârdır.

Yaş aralıklarına baktığımızda oranların birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. En fazla %25,5 ile "50-56 yaş" aralığında katılımcı yer alırken bu oranı %19,8 ile eşit bir şekilde "43-49 yaş" aralığındaki ve "29-35 yaş" aralığındaki akademisyenler takip etmektedir. "36-42 yaş" aralığındaki akademisyenlerin oranı da birbirine yakın olup %18,3'tür. Bunu sırasıyla %9,4 ile "57-63 yaş" aralığındaki akademisyenler ve %6,5 ile "22-28 yaş" aralığındaki akademisyenler takip etmektedir. Yaş aralığı açısından en düşük orana sahip grup ise %0,7 ile "64 yaş ve üstü" akademisyenlerdir.

Katılımcıların akademik unvan oranlarının dağılımı incelendiğinde %33,5 ile en fazla öğretim görevlilerinin yer aldığını görmekteyiz. Bu oranı %20,9 ile profesörler, %19,8 ile doktor öğretim üyeleri, %14,7 ile doçent doktorlar takip ederken en az orana sahip olan grup %11,2 ile araştırma görevlileridir. Ancak oransal olarak bakıldığında araştırma görevlilerin diğer gruplarla aralarında çok büyük bir fark görünmemektedir.

Katılımcıların %56,1'lik oranının yönetsel bir görevi yok iken, %43,9'luk oranının yönetsel görevi bulunmaktadır. Yönetsel görevler açısından oranlar birbirine çok yakındır.

Katılımcıların hizmet süreleri birbirine yakın olmakla birlikte %27,3'ü "24-29 yıl" aralığında, %25,5'i "0-5 yıl" aralığında, %22,7'si "6-11 yıl" aralığında hizmet süresine sahiptir. Hizmet süresi açısından daha düşük oranlara sahip aralıklar ise sırasıyla %13,3 ile "18-23 yıl" aralığı, %6,1 ile "12-17 yıl" aralığı ve en düşük %5 ile "30 ve üstü yıl" aralığıdır.

Ders yükü açısından katılımcıların %31,7'sinin "24 ve üstü saat" aralığında ders yükü bulunmaktadır. Katılımcıların %21,9'unun "12-17 saat" aralığında, %19,4'ünün "18-23 saat" aralığında ders yükü vardır. Bu durumdan da anlaşıldığı üzere Harran Üniversitesi öğretim elemanlarının önemli bir çoğunluğunun ders yükünün fazla olduğu sonucuna ulaşılır. Bu oranları nispeten daha az olarak sırası ile %12,6 katılımcının "6-11 saat" aralığında, %8,3'ünün ders vermediği, %6,1'inin "0-5 saat" aralığında ders yüküne sahip olması takip etmektedir.

Dolayısıyla daha az orandaki katılımcıların ders yükü daha az iken katılımcıların çoğunluğunu oluşturan oranın daha fazla ders yüküne sahip olduğu söylenebilir.

Regresyon Analizi

Bir değişkenin (bağımlı) diğer değişken ya da değişkenler (bağımsız) tarafından nasıl açıklandığını gösteren analiz, regresyon analizi olarak adlandırılmaktadır. Regresyon analizinde, birden fazla bağımsız değişken kullanılabilir. Bu analiz araştırmacıya, ilişkinin yönünü, şeklini, bilinmeyen değerlere ait tahminleri vermektedir (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2016, s.154).

Web tabanlı öğretim ölçeğine ve örgütsel stres ölçeğine uyarlama yapıldığı için söz konusu bu iki ölçek için de ölçeklerin güvenilirliklerini ve geçerliliklerini yeniden test edebilmek adına faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda ölçeklerin orijinaleri ile paralel nitelikte olduğu dolayısıyla uyarlanan ölçeklerin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışmanın amacına uygun olarak örgütsel stres ölçeğinin alt boyutları analize tabi tutulmayacak ve web tabanlı öğretim ölçeğinin etkililik ve direnme boyutlarının örgütsel stres ölçeğinin genel toplam puanı üzerinden etkisine bakılacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, 278 anket üzerinde basit doğrusal regresyon analizi yapılacak ve hipotezlerin sonuçları test edilecektir.

Tablo 10. Genel Regresyon Modeli Özetleri ve Anova

Model	Bağımlı Değişken	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hata Oranı	Karelerin Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	Anlamlılık
1 (H1a)	Örgütsel Stres	,108	,012	,008	,53433	,933	1	,933	3,268	,072
Kalıntı						78,800	276	,286		
Toplam						79,734	277			
2 (H1b)	Örgütsel Stres	,133	,018	,014	,55273	1,405	1	1,405	4,951	,027
Kalıntı						78,328	276	,284		
Toplam						79,734	277			

Bağımsız Değişkenler: Etkililik ve Direnme

Model 1'e (H1a) göre, web tabanlı öğretimin etkililiği boyutunun, örgütsel stres üzerindeki etkisine ilişkin regresyon analizinde p değerinin $0,072 > 0,05$ olması nedeniyle, regresyon modelinin anlamlı bir sonucu bulunmamaktadır. Dolayısıyla web tabanlı öğretimin etkililik boyutunun örgütsel stres üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Bu nedenle H1a reddedilmiştir.

Model 2'ye (H1b) göre, web tabanlı öğretime karşı direnme boyutunun, örgütsel stres üzerindeki etkisine ilişkin regresyon analizinde p değerinin $0,027 < 0,05$ olması, regresyon modelinin anlamlı bir sonucu olduğunu göstermektedir. Bu modelde bağımlı değişkenin, bağımsız değişken (direnme boyutu) ile ilişkisinin $0,108$ olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni açıklama derecesi (varyans) $0,012$ 'dir. Diğer bir ifadeyle web tabanlı öğretime direnme boyutunun örgütsel stresi tanımlama derecesinin $\%13,3$ olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Genel Regresyon Katsayıları

Model	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar B	Standardize Olmuş Katsayılar Beta	T Değeri	Anlamlılık
1 (H1a)	Örgütsel Stres	(Sabit)	3,561		27,616	,000
		Etkililik		-,108	-1,808	,072
2 (H1b)	Örgütsel Stres	(Sabit)	3,105		28,710	,000
		Direnme		,133	2,225	,027

(Model 2) Örgütsel Stres: $3,105 + 0,133$ (Direnme)

Beta değerinin 1'e yakın olması ve p değerinin $0,05$ 'ten küçük olması modele anlamlı bir katkı sağlamaktadır. Buna göre, tablo 11'de görüldüğü üzere web tabanlı öğretim boyutlarından, direnme boyutunun beta değeri $0,133$, p değeri $0,027$ 'dir. Bu sebeple web tabanlı öğretim boyutlarından olan direnmenin, örgütsel stres üzerinde pozitif ve anlamlı derecede etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Fakat web tabanlı öğretimin bir diğer boyutu olan etkililik ($\beta = -0,108$, $p = 0,072$) boyutunun örgütsel stres üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Tüm bunlarla birlikte H1a hipotezi reddedilirken, H1b hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, web tabanlı öğretimin akademisyenlerin örgütsel stresi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Korelasyon Analizi

Değişkenlerin, bağımlı mı bağımsız mı olduğu dikkate alınmaksızın aralarındaki ilişkinin yönü ve derecesini belirlemek amacı ile yapılan istatistiki analiz korelasyon analizi olarak adlandırılmaktadır (Durmuş, Yurtkoru ve Çınko, 2016, s.143). Bu bağlamda, çalışma modeline yer alan web tabanlı öğretimin etkililiği, web tabanlı öğretime karşı direnme ve örgütsel stres değişkenleri arasındaki ilişkiyi ölçmek adına korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 12. Korelasyon Analizi Sonucu

		Direnme	Etkililik	Örgütsel Stres
Direnme	Pearson Correlation	1	-,429	,133*
	Sig. (2-tailed)		,000	,027
	N	278	278	278
Etkililik	Pearson Correlation	-,429	1	-,108
	Sig. (2-tailed)	,000		,072
	N	278	278	278
Örgütsel Stres	Pearson Correlation	,133*	-,108	1
	Sig. (2-tailed)	,027	,072	
	N	278	278	278

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Çalışmada web tabanlı öğretime karşı direnme, web tabanlı öğretimin etkililiği ve örgütsel stres arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan korelasyon analizi sonucunda etkililik ve örgütsel stres arasındaki ilişki baz alındığında sig=0,072 ile 0,05'ten büyük olduğu için bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Direnme ve örgütsel stres arasındaki ilişkiye bakıldığında ise elde edilen sig. (p) değerinin 0,05'ten küçük olma ($P<0,05$) koşulunu sağladığı için, bu iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Pearson Korelasyon katsayısının 0,133 olmasından dolayı direnme ile örgütsel stres arasında pozitif ve zayıf bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu bağlamda H2a hipotezi reddedilirken, H2b hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, web tabanlı öğretim ile akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat aralarındaki ilişkinin pozitif ve zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 13. Çalışmanın Hipotezlerinin Durum Özetleri

No	Hipotez	Durum
H1	Web tabanlı öğretimin akademisyenlerin örgütsel stres üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	KABUL
H1a	Web tabanlı öğretimin etkililiği boyutunun akademisyenlerin örgütsel stresi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	RED
H1b	Web tabanlı öğretime karşı direnme boyutunun akademisyenlerin örgütsel stresi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	KABUL
H2	Web tabanlı öğretim ve akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
H2a	Web tabanlı öğretimin etkililiği boyutu ve akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.	RED
H2b	Web tabanlı öğretime karşı direnme boyutu ve akademisyenlerin örgütsel stresi arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada COVID-19 sürecinde uzaktan eğitimin akademisyenlerin örgütsel stresi üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla öncelikli olarak kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Ardından çalışmanın amacı doğrultusunda Harran Üniversitesi'nde görev yapmakta olan akademisyenlerin konuya dair görüşlerinin tespit edilebilmesi için hazırlanan anket kolayda örnekleme yöntemi ile online olarak Harran Üniversitesi'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde görev yapmakta olan 278 akademisyene gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde ise ileri sürülen hipotezler doğrultusunda gerekli analizler yapılmış, elde edilen veriler incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışmada verilerin analizi için SPSS paket programı kullanılmıştır. İlk olarak verilerin normal dağılıp dağılmadığını test etmek adına Shapiro-Wilk Testi yapılmıştır. Verilerin tüm ölçekler için normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucu web tabanlı öğretim ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu ve örgütsel stres ölçeğinin de oldukça güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her

iki ölçekte de uyarlamalar yapıldığı için faktör analizi yapılarak geçerliliklerinin test edilmesi uygun görülmüştür. Bu doğrultuda web tabanlı öğretim ölçeği, web tabanlı öğretimin etkililiği ve web tabanlı öğretime karşı direnme olmak üzere iki ayrı alt boyuta toplanırken; örgütsel stres ölçeği iş yükü, beceri kullanımı, karar serbestliği ve sosyal destek alt boyutlarına ayrılmaktadır. Elde edilen bu bulgular ile her iki ölçeğin de orijinaleri ile benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılması çalışmanın geçerliliği açısından önemlidir.

Katılımcıların demografik özellikleri inceleyebilmek adına frekans analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların büyük çoğunluğunun erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç normaldir. Çünkü Harran Üniversitesi verilerine göre akademisyenlerin çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcılar çoğunluklu olarak evli ve yönetsel görevi bulunmayan öğretim elemanlarıdır. Akademik unvan açısından dengeli bir dağılım söz konusudur ve oranlar birbirine yakın olmakla birlikte en çok öğretim görevlilerinden ve daha sonra profesörlerden oluşmaktadır. En az orana sahip unvan grubu ise araştırma görevlileridir. Hizmet süresi açısından da dengeli bir dağılım olmakla birlikte akademisyenlerin çoğunluğunun "24-29 yıl" arasında çalışma süresine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum örneklemin tecrübe birikimine sahip akademisyenlerden oluştuğunu ve mevcut uzaktan eğitim sistemini pandemi öncesi yüz yüze eğitim sistemi ile kıyaslama imkânına sahip öğretim elemanları olduklarını göstermektedir. Ders yükü açısından elde edilen sonuçları incelediğimizde akademisyenlerin büyük çoğunluğunun "24 saat ve üstü" ders yüküne sahip olduğunu görmekteyiz. Bu oranı takip eden diğer ders yükü oranları da yine yüksek oranlardır. Bu durumdan hareketle çalışma kapsamındaki akademisyenlerin genel olarak fazla ders yüküne sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuç akademisyenlerin uzaktan eğitim sürecinde daha fazla yorulmalarına ve yıpranmalarına yol açmış olabilir.

Web tabanlı öğretimin etkililiğinin örgütsel stres üzerindeki etkisini test etmek için basit regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda web tabanlı öğretimin etkililiğinin örgütsel stres üzerinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca web tabanlı öğretimin etkililiği ile örgütsel stres

arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi gerçekleştirilmiş ve ikisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Web tabanlı öğretime karşı direnmenin örgütsel stres üzerindeki etkisini test etmek için yapılan basit regresyon analizi sonucunda ise web tabanlı öğretime karşı direnmenin, örgütsel stres üzerinde pozitif ve anlamlı derecede etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca web tabanlı öğretime karşı direnme ve örgütsel stres değişkenleri arasındaki ilişkiyi ölçmek adına korelasyon analizi gerçekleştirilmiş ve analiz sonucunda bu iki değişken arasında pozitif ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Regresyon ve korelasyon analizleri ile elde edilen bulgulardan hareketle web tabanlı öğretimin etkili olduğunu düşünen akademisyenlerin COVID-19 pandemi sürecinde örgütsel stres yaşamadığını ancak web tabanlı öğretime karşı direnen akademisyenlerin örgütsel stres yaşadıklarını söylemek mümkündür.

Her çalışmanın olduğu gibi yapılan bu çalışmanın da bazı kısıtları bulunmaktadır. Araştırmanın yalnızca bir üniversite ile sınırlı tutulması, çalışmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır. Bu nedenle kolayda örnekleme yapıldığı için elde edilen sonuçlar tüm Türkiye'deki akademisyenlere genellenemez. Bu noktada daha sonra yapılacak araştırmaların farklı evren, örneklem ve yöntemlerle tekrarlanması tavsiye edilebilir.

Sonuç olarak uzaktan eğitimi, yüz yüze eğitimi ortadan kaldırmaya yönelik rakip bir sistem olarak görmek yerine yüz yüze eğitim sisteminin yükünü hafifletmeye yönelik bir sistem olarak kabullenmek ilerleyen süreçlerde akademisyenlerin stres düzeyinin azalmasına ve uzaktan eğitime gereken önemin verilmesine yardımcı olabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Online Education on Organizational
Stress of Academicians in Covid-19 Process:
The Case of Harran University**

*

Abdullah Çelik- Fatmanur Aksöz
Harran University

The COVID-19 epidemic, which was first detected in Wuhan, China, has taken the whole world under its influence in a short time. The COVID-19 pandemic has had profound effects on health, economic, political, psychological, socio-cultural, social life and educational practices, and the flow of life has changed at a global level. Measures such as flexible working, rotating working, working from home, curfews and quarantine processes have been taken to reduce the impact of the pandemic and slow its spread due to its highly contagious nature. In line with these measures, places where there may be contact between people have been closed, and schools and universities that have serious human interaction are also included in this scope. Face-to-face education was suspended at all education levels, the transition to the distance education system was made, the measurement and evaluation processes of students' success were also carried out on a web-based basis, and central exams were postponed. In this context, the COVID-19 pandemic has also severely affected the higher education system. Thus, a very rapid and compulsory transition from formal education to web-based distance education system has taken place. As a result of this rapid transformation in education systems, it has had an important place in the agenda of countries to offer distance education in an uninterrupted and high quality manner.

The term distance education refers to the education that takes place when the student and the instructor are physically in separate environments. Due importance should be given to the distance education system, which provides education and communication opportunities to students and trainers at a global level. The impact of this need has been felt intensely during the COVID-19 process. Although the distance

education system was adopted in the teaching of common courses in some universities before, the transition to distance education in all departments and levels was realized for the first time. Students and academics trying to keep up with this new system have faced various problems. The need for a certain period of time for adaptation to the distance education period, the fact that the digital literacy level of the instructors and students is not yet at a sufficient level, there are problems in the processing of the courses that require practice, and the inability of some students to have the necessary devices or to access the internet are among the leading problems. In addition to all these, sudden system changes and uncertainties in the system cause stress for both instructors and students. Today, with the pandemic, this situation has clearly manifested itself. As a matter of fact, it has been clearly understood how important the distance education system is in crisis situations such as epidemics, disasters, forced migration, and war, and that the distance education system must have a strong infrastructure in order to continue education uninterrupted. Because the existence of a distance education system with a strong infrastructure will be the most important factor in preventing the stress to be experienced in such periods. At this point, it was thought that handling the process in terms of academicians would contribute to the distance education system, which has become the main source of learning with COVID-19. Based on this idea, it was deemed necessary to conduct this study.

Stress caused by the individual's self or around and harmony arising from the extreme physical or individual efforts to effect creates psychological pressure can be expressed as a reaction affecting the entire organism. In today's society, work has an important place in people's lives. Because people spend most of their time at work or thinking about work-related issues. However, working life and the organization they work for can be an important stress factor for many people. Organizational stress is one of the main problems in working life. Factors such as complex business models, workload and time pressure are among the components of modern working life. On the other hand, factors that disrupt the routine order and create uncertainty in our lives can cause stress. At this point, it is thought that examining the impact of the sudden change in the education system with the COVID-19 process

on the stress of academicians will contribute to the ongoing process and the new system. In this direction, the aim of the study is to examine the effect of online education on the organizational stress of academics during the COVID-19 process. The study is a quantitative research and the survey method was used to collect the data to be used in the research. While preparing the questionnaire, studies in the literature were taken into consideration. The questionnaire used in the study consists of three parts. First part; It contains seven questions in order to learn the demographic structures of the academicians participating in the survey. In the second part, "Web-based teaching attitude scale" developed by Erdoğan, Bayram and Deniz (2007) is taken as reference. The aforementioned questionnaire was prepared for students. For this reason, the questions were adapted to measure the attitudes of academics. In the third part, the "Organizational stress scale" developed by Theorell et al. (1988) and adapted into Turkish by the researchers was taken as reference. The scale questions were adapted according to the pandemic conditions. Since adaptations were made in both scales, it was deemed appropriate to test their validity by performing factor analysis. With these findings, it is important for the validity of the study to reach the conclusion that both scales are similar to the originals.

The questionnaire was applied online to 278 academicians working at Harran University in the spring term of the 2020-2021 academic year. The necessary analyzes were made with the SPSS program for the obtained data and the results were interpreted in tables. As a result of the analyzes, it was determined that the majority of the participants had a long period of service and therefore a large amount of experience, the majority of them were lecturers and professors, and the course load was high. At this point, it has been concluded that the researched academicians have the experience to compare face-to-face education and distance education. Moreover, as a result of the analyzes made, it is possible to say that academics who think web-based teaching is effective did not experience organizational stress during the COVID-19 pandemic, but academics who resist web-based teaching experience organizational stress.

Kaynakça/References

- Akdemir, Ö. (2011). Yükseköğretimimizde uzaktan eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 69-71.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Arslan, B. (2020). Materyalizm ve marka rezonansının tüketicilerin tekrar satın alma davranışına etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(Özel Sayı), 3387-3410.
- Atasoy, R., Özden, C. ve Kara, D. N. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde yapılan E-ders uygulamalarının etkililiğinin öğrencilerin perspektifinden değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 15(6), 95-122.
- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni koronavirüs (COVID-19) pandemisinin turistik tüketici davranışları ve Türkiye turizmi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Aydın, İ. (2008). *İş yaşamında stres*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *AUAd*, 3(2), 85-124.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (COVID-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *AUAd*, 6(3), 112-142.
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD)*, (1), 62-79.
- Can, E. (2020). Koronavirüs (COVID-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *AUAd*, 6(2), 11-53.
- Demiral, Y., Ünal, B., Kılıç, B., Soysal, A., Bilgin, A. C., Uçku, R. ve Theorell, T. (2007). İş stresi ölçeğinin İzmir Konak Belediyesi’nde çalışan erkek işçilerde geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(1), 11-18.
- Durmuş, B., Yurtkoru E.S. ve Çinko, M. (2016). *Sosyal Bilimlerde SPSS’le veri analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Düzakın, D. ve Yalçınkaya, S. (2008). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının yatkınlıkları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 225-244.

- Erdoğan, Y., Bayram, S. ve Deniz, L. (2007). Web tabanlı öğretim tutum ölçeği: Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-14.
- Gümüştekin Eren, G. ve Öztemiz, A. B. (2004). Örgütsel stres yönetimi ve uçucu personel üzerinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23, 61-85.
- Güngör, B. (2020). Türkiye’de COVID-19 pandemisi süresince alınan önlemlerin kriz yönetimi perspektifinden değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 2(4), 818-851.
- Güreşçi, M. (2020). COVID-19 salgınında Türkiye’de kriz yönetimi iletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 53-65.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Keskin, M. ve Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Kurnaz, E. ve Serçemeli, M. (2020). COVID-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitime yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi (USBAD)*, 2(3), 263-288.
- Odabaş, H. (2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi bölümleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(1), 22-36.
- Öztürk, B. (2018). *Örgütsel stresle başa çıkma, örgütsel adalet algısı, iş tatmini ve duyguların üretkenlik karşısı iş davranışlarındaki rolü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Tobb Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Soysal, A. (2009). Farklı sektörlerde çalışan iş görenlerde örgütsel stres kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep’te bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 333-359.
- Şahin Erbaş, E. (2019). *Örgütsel stres, çatışma ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerine bir inceleme*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, İstanbul.

- Theorell T, Perski A, Akerstedt T, Sigala F, Ahlberg-Hulten G, Svensson J et al. (1988) Changes in job strain in relation to changes in physiological state. *Scand J Work Environ Health*, 14(3), 189-196.
- Yamamoto Telli, G. ve Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi(online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.
- Yamuç, V., Türker, D. (2015). Örgütsel stres kaynaklarının analizi: Bir üretim işletmesinde kadın ve erkek çalışanlar üzerine inceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25), 389-423.
- Yaşlıoğlu, M. (2017). Sosyal Bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(0), 74-85.
- Yıldız, S. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme sorunu: Nicel ve nitel paradigmalardan örnekleme kuramına bütüncül bir bakış. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(11), 421-442.
- Yılmaz, A. ve Ekici, S. (2006). Örgütsel yaşamda kamu çalışanlarının örgütsel stres kaynakları üzerine bir araştırma. *S.D.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(1), 31-58.
- YÖK. (2020f). Basın açıklaması. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/YKS%20Ertelenmesi%20Basin%20Acı%20klamasi.aspx>, web adresinden 03 Aralık 2020 tarihinde edinilmiştir.
- YÖK. (2020g). YÖK'ten üniversite öğrencileri için kayıt dondurma ve erteleme hakkı. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/erteleme-ve-kayit-dondurmahakki.aspx>, web adresinden 04 Aralık 2020 tarihinde edinilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Çelik, A. ve Aksöz, F. (2021). Covid-19 sürecinde online eğitimin akademisyenlerin örgütsel stresine etkisi: Harran Üniversitesi örneği. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6564-6594. DOI: 10.26466/opus.939850.

Özengen Müzik Eğitimi Kurumlarında Keman Derslerini Yürüten Öğretmenlerin Karşılaştığı Problemler¹

DOI: 10.26466/opus.910883

*

Beyza Tokatlı* - Önder Mustul**

* Dr. Öğr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya/Türkiye

E-Posta: beyzattokatli@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9388-6714](https://orcid.org/0000-0002-9388-6714)

** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, AKEF, Konya/Türkiye

E- Posta: ondermustul@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7045-5145](https://orcid.org/0000-0002-7045-5145)

Öz

Özengen müzik eğitimi, genel müzik eğitimini destekleyici ve mesleki müzik eğitimine hazırlayıcı rolü ile müzik eğitiminin önemli bir alt boyutudur. Son yıllarda özengen müzik eğitimi alanında yapılan çalışmaların, bu hedefe yönelik müzik eğitimi veren kurumlarda yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Özengen müzik eğitimi kurumlarında müzik eğitiminin diğer alanlarına kıyasla çalgı eğitimi alanının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin öğrenci, öğrenci velisi ve kurum kaynaklı karşılaştığı problemleri tespit etmek ve elde edilen bulgulara göre çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır. Nitel veri toplama yöntemi işe koşulan bu çalışmada verilerin toplanabilmesi için, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan "gözlem", "görüşme" ve "doküman incelemesi" tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmış, görüşme formu yoluyla Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten 25 öğretmenden görüş alma yoluna gidilmiş ve alınan cevaplara betimsel analiz uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre; özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin büyük bir kısmının çalışma koşullarından memnun olmadığı ve öğrencilerin bireysel çalgı çalışmalarını yetersiz bulduğu, özengen müzik eğitimi kurumlarının büyük bir kısmında keman eğitimi destekleyici derslerin vermediği, öğrencilerin birlikte düzenli olarak çalgı çalabileceği bir toplu ders olmadığı ve kurumun öğrencileri kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere yönlendirmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre; özengen müzik eğitimi kurumlarında bireysel yapılan keman dersine ek olarak işitme, solfej ve orkestra derslerinin verilmesi ve bu kurumların kent içerisindeki sanatsal faaliyetleri takip ederek öğrencilerini yönlendirmesi, öğretmenlerin dinlenme, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, bu kurumlardaki ders programlarının yoğunluğunun azaltılması, bir gün içerisinde art arda 8 saatten fazla ders yapılmaması, ders sürelerinin maksimum 40 veya 45 dk. olması ve öğretmenlerin verimliliğinin düşmemesi adına dersler arasında mutlaka boşlukların olması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Özengen Müzik Eğitimi, Keman Eğitimi.

¹ Bu makale Dr. Öğr. Üyesi Önder Mustul danışmanlığında yürütülen, Temmuz 2020'de savunulan ve başarılı bulunan aynı isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Çalışmanın görüşmeye ilişkin verileri 2019 yılının eylül, ekim ve kasım aylarında toplandığından etik kurul izni alınmamıştır.

The Problems Faced by the Teachers Who Conduct Violin Lessons in the Institutions Teaching Amateur Music

*

Abstract

Amateur music education is an important sub-dimension of music education with its supporting and preparing role for general music education. It is noteworthy that, in recent years, the research conducted in the field of amateur music education has concentrated on the institutions that offer education towards this goal. It is also seen that, compared with other fields of education, instrument education comes to prominence in the institutions of amateur music education. In this research, the aim is to identify the problems faced by teachers conducting violin lessons in the institutions of amateur music education under the Ministry of National Education and to offer solutions based on the findings. The qualitative data collection method was employed in collecting data in this research; the interview technique was used out of the techniques often used in qualitative research, which are "observation", "interview" and "document review". An interview form was used and descriptive analysis was applied to the answers received from 25 teachers who conducted violin lessons in amateur music education institutions under the Ministry of National Education. From the findings, a greater proportion of teachers in violin lessons music education institutions amateur in carrying out their working conditions and the work of individual students unsatisfactory you are not satisfied with the instrument found in most of the institutions supporting education courses for his violin, amateur music education is not given, the students and the institution is not cumulative instrument that can play together regularly a course in artistic activities within the city, the orientation of the students of the conclusions were reached. According to these results; in addition to individual violin lessons music education institutions made, amateur hearing, sight reading and ensemble and artistic activities, the provision of students with orientation courses follow the teachers of these institutions within the city, the remainder of the consideration of basic needs such as nutrition, the reduction of the intensity of the curriculum at these institutions, one day is not more than 8 hours in a row made in the course of the course of the time up to 40 or 45 min. It is decidedly suggested that there should be gaps between the lessons in order to ensure that the productivity of teachers does not decrease.

Key Words: Music Education, Amateur Music Education, Violin Education.

Giriş

İnsan, doğumundan itibaren bir gelişim sürecine girer. Eğitim ise, yaşam boyu süregelen, hayatımızın hemen her alanında yer alan bir kavramdır. Eğitim yoluyla insanoğlu farklı birçok alanda yeni bilgiler, beceriler, deneyimler kazanarak kendini geliştirmeye devam etmektedir.

Sanat eğitimi eğitimin, müzik eğitimi ise sanat eğitiminin çok önemli bir alt boyutudur. “Müzik eğitimi, genel müzik eğitimi, mesleki müzik eğitimi ve özengen müzik eğitimi olarak üç ana türe ayrılır. Genel müzik eğitimi, müzikle ilişkisi ne olursa olsun herkes için gereklidir ve herkese yöneliktir. Mesleki müzik eğitimi, müziğe üst düzeyde yetenekli olup müziği kendisine bir iş, meslek, ciddi-sürekli uğraş, görev alanı veya çalışma alanı olarak seçenlere yöneliktir. Özengen müzik eğitimi ise, müziğe özel ilgisi, isteği ve yatkınlığı olup müziği kendisi için bir düşkü (hobi) alanı olarak seçenlere dönüktür” (Uçan, 1997, s.7-8).

Uçan’a göre (1997, s.32) özengen müzik eğitimi müziği maddi bir karşılık beklemeden, sadece zevk ve doyum sağlamak için müzik yapan amatör müzikçiler yetiştirmeyi amaçlar. Müziksel öğrenmenin son derece kalıcı olduğu özengen müzik eğitiminde bireyin yatkınlığı, yeteneği, ilgisi ve isteği doğrultusunda gelişim kaydetmesi önem arz etmektedir.

“Özengen müzik eğitimi ülkemizde özel-kurumsal müzik dershaneleri, dernekler, vb. kurum ve kuruluşlar eliyle yürütülmektedir” (Aksoy, 2015, s.1). “Müzik dershaneleri, mesleki ve meslek dışı müzik eğitimini destekleyici bir konumdadır. Bu dershaneler müzik eğitimini hem amatör olarak sürdürmeyi düşünenlere hem de mesleki olarak sürdürmeyi düşünenlere eğitim hizmeti sağlamaktadır” (Karan, 2011, s.9).

Müzik eğitimi içerik açısından ele alındığında; işitme (kulak eğitimi), ses eğitimi, çalgı eğitimi gibi alanları içerir. Müzik eğitiminin en önemli boyutlarından biri de çalgı eğitimidir. Hancıoğlu (2010)’na göre; Türkiye’de MEB’in sağlamış olduğu müzik eğitimi çalgı eğitimi bakımından yetersizdir. Sınıflardaki öğrenci sayısının fazla olması, sosyoekonomik koşullar ve benzeri sebeplerden dolayı okullarda genel olarak çalgı eğitimi sağlıklı yapılamamaktadır. Bireylerin çalgı eğitimi isteği varsa, okul dışında temin etmeleri gerekmektedir. Bu eğitim de özel dersler ile ya da müzik kursları (dershaneleri) aracılığı ile yapılmaktadır. Son yıllarda sayıları artan özengen müzik eğitimi veren kurumların, bireylerin müziksel

anlamda gelişmelerinde büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu kurumlarda yaylı çalgılardan nefesli çalgılara, vurmali çalgılardan geleneksel çalgılara kadar oldukça geniş bir yelpazede, farklı zevk ve beğenilere sahip insanlara hitap edebilmek üzere çeşitli çalgıların eğitimi sürdürülmektedir.

Yaylı çalgılar ailesinin en küçük üyesi olan keman, örgün ve yaygın eğitim kapsamında, çalgı eğitiminin yapıldığı çoğu ortamda yaygın olarak öğretilen bir çalgıdır (Uslu, 2012, s.2). Son yıllarda keman, taşıma kolaylığı, başlangıç aşamasında çok maliyetli olmaması ve kendine farklı kültür ve coğrafyalarda yer bulmuş her tür müziğe elverişli evrensel bir çalgı olması sebebiyle sıkça tercih edilen bir çalgıdır. Bu yoğun talep sebebiyle bugün özengen müzik eğitimi veren kurumların neredeyse tamamında keman eğitimi de verildiğini söylemek mümkündür. Özdemir (2015)'de günümüzde keman çalmayı öğrenme isteğinin oldukça yaygınlaştığını ve özellikle son yıllarda Uzak Doğu kökenli (Çin) fabrikasyon keman üretiminin artmasının, maddi olanaklar açısından çalgıya daha kolay ulaşabiliyor olmayı sağladığını ve bu durumda birçok sosyokültürel katmandan insanın keman eğitimi alma şansına sahip olmasını kolaylaştırdığını, dolayısıyla özengen keman eğitiminin yaygınlaştığını belirtmiştir.

Günümüzde ülkemizin hemen her ilinde çalgı eğitimi veren özengen müzik eğitimi kurumlarının sayısı git gide artmaktadır ve dolayısıyla müzik eğitiminin her boyutunda olduğu gibi özengen müzik eğitimi boyutunda da verilen eğitimin niteliğinin artırılması önemlidir. Uslu'nun (2012, s.3) da belirttiği üzere ülkemizde yaygın olarak sürdürülen keman eğitiminde, birbirine benzer kurumlarda ya da ortamlarda, nitelik açısından ciddi farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir.

Müzik eğitiminin hem mesleki hem de özengen boyutunda keman eğitiminin oldukça önemli bir yeri vardır. Fakat ilgili literatür tarandığında, özellikle özengen müzik eğitiminde keman eğitim-öğretimine ilişkin az sayıda araştırma olması dikkat çekmiştir. Özengen müzik eğitiminin genel müzik eğitimini destekleyici ve mesleki müzik eğitime hazırlayıcı bir köprü olması ve özengen müzik eğitimi alanında keman derslerini yürüten öğretmenlerin ne tür problemler ile karşılaştığına ilişkin sonuçlara yeterli düzeyde ulaşılabilmesi, bu araştırma için önemli bir çıkış noktası

olmuştur. Bu genel düşünce ışığında araştırmanın problem cümlesi şu şekilde oluşturulmuştur;

“Özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin karşılaştığı problemler nelerdir?”

Bu problem ışığında araştırmanın alt problemleri şu şekilde oluşturulmuştur;

- 1- Özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin öğrencinin performansı ile ilgili karşılaştığı problemler nelerdir?
- 2- Özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin çalıştıkları kurumun işleyişi ile ilgili problemleri nelerdir?
- 3- Özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin ders yürüttüğü öğrencilerin aileleri ile ilgili problemler nelerdir?

Araştırmanın Amacı

Özengen müzik eğitimi, genel müzik eğitimini destekleyici ve mesleki müzik eğitime hazırlayıcı özellikleri ile müzik eğitiminin oldukça önemli bir alt boyutudur. Özengen müzik eğitimi kurumlarındaki problemlerin belirlenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması amacıyla yapılan araştırmaların bu kurumlarda yürütülen eğitimin niteliğinin artmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak araştırmanın genel amacı; özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin karşılaştığı sorunları tespit etmek ve konuya ilişkin çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma; özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin karşılaştığı problemlerin tespit edilebilmesi ve konuya ilişkin çözüm önerilerinin sunulması açısından, özengen müzik eğitimi konusunda sayısı oldukça sınırlı olan araştırmalar içerisinde, özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerle

İlgili yapılan ilk araştırma olması açısından, özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerinin daha nitelikli şekilde yürütülebilmesine katkı sağlayacağına düşünülmesi açısından, özengen müzik eğitimi ile ilgilenen öğretmen, veli ve öğrencilere bir kaynak niteliği taşıması açısından, ilgili konularda daha sonra yapılacak araştırmalar için bir kaynak niteliği taşıması açısından önemlidir.

Sayıltı

Bu araştırmada MEB'e bağlı olarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren özengen müzik eğitimi kurumlarının daha kapsamlı bir programa ve sistemli bir işleyişe sahip olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma; müzik eğitiminin bir alt boyutu olan özengen müzik eğitimi ile, farklı illerde ve farklı özengen müzik eğitimi kurumlarında keman dersini yürüten, ulaşılabilen ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğretmenlerin görüşleri ile, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan özengen müzik eğitimi kurumları ile, araştırma sürecinde ulaşılabilen kaynaklar ile sınırlıdır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın katılımcıları; İstanbul, Konya, İzmir, Ankara, Amasya, Antalya, Balıkesir, Batman, Çanakkale, Denizli ve Kocaeli illerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı özengen müzik eğitimi kurumlarında fiilen keman derslerini yürüten ve ulaşılabilen, araştırmaya gönüllü olarak katkıda bulunmak isteyen 25 keman öğretmeninden oluşmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin görev yaptığı il ve kurum adı

İl	Kurum Adı	f	%
İstanbul	Kartal Sanat Tiyatrosu	1	4
	OD Müzik	1	4
	BT Müzik ve Sahne Sanatları	1	4
	Koza Bale ve Güzel Sanatlar Kursu	1	4
	Başakşehir Bilgievleri	1	4
Konya	Öner Mustul Sanat Merkezi	1	4
	Duru Sanat Merkezi	1	4
	Yakamoz Sanat Merkezi	1	4
	Özel Mart Akademi Sanat Kursu	2	8
	Cihan Orhan Müzik Merkezi	1	4
Ankara	Vivo Sanat	1	4
	Arya Sanat Ses Müzik Merkezi	1	4
Balıkesir	Burhaniye Sosyal Etkinlik Merkezi	1	4
Batman	Arya Müzik	1	4
İzmir	Özel Laterna Müzik Kursu	1	4
Çanakkale	E-Stüdyo Sanat Merkezi	1	4
Antalya	Trio Sanat Merkezi	1	4
Kocaeli	Filiz Özer Müzik ve Bale Kursu	1	4
Amasya			
Denizli			
Kocaeli	Kurum adını paylaşmak istemeyen	6	24
İstanbul			
İzmir			
Toplam		25	100

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma, bilimsel araştırma modellerinden biri olan genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırma verilerine ulaşabilmek için nitel araştırmalarda sıkça kullanılan görüşme tekniğine başvurulmuştur.

“Nitel araştırmalar; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 41). Araştırmaya kuramsal bir temel sağlamak için müzik eğitimi, özengen müzik eğitimi, çalgı eğitimi ve keman eğitimine ilişkin kaynaklar taranarak incelenmiştir. Tarama sonucu ulaşılan veriler ve araştırmanın genel amacı doğrultusunda özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin karşılaştığı sorunları tespit etmek üzere hazırlanan görüşme soruları, uzman görüşleri ve pilot uygulama ile geliştirilip belirlenen çalışma grubu üzerinde uygulanarak bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmada, araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanan tamamı

açık uçlu toplam 30 sorudan oluşan yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanırken soru havuzunda 39 soru hazırlanmış, daha sonra soru sayısı 30'a indirgenmiştir. Görüşme formundaki sorular öğrenci performansları ile ilgili problemler, çalışılan kurumun işleyişi ile ilgili problemler ve öğrenci ailelerine ilişkin problemler olmak üzere üç tema altında toplanmıştır. Görüşmeler 2019 yılının güz yarısında, ses kayıt cihazı yoluyla kayıt altına alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler kayıt altına alınmadan önce katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmış, ses kaydı için izinleri alınmıştır. Katılımcıların verecekleri cevapların gizli tutulacağı belirtilerek içten ve dürüst cevap vermelerinin önemi vurgulanmıştır. Ses kayıtları, verilerin daha kolay analiz edilebilmesi amacıyla araştırmacı tarafından yazıya çevrilmiştir. Bulgular bölümünde çalışma grubunda yer alan katılımcı görüşlerine doğrudan alıntılar ile yer verilmiştir. Verilerin analizi sürecinde görüşme yapılmış her bir katılımcı için Ö1, Ö2, Ö8 vb. şeklinde kodlama yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen verilere, veri toplama tekniğine uygun olarak betimsel analiz yapılmıştır. Veriler, tanımlayıcı istatistiksel metotlardan frekans ve yüzde hesaplamaları kullanılarak tablolaştırılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma soruları yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara ve bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 2. Öğretmenlerin çalgıya başlangıç öncesinde dikkat ettiği ölçütler

Ölçütler	f	%
Öğrencinin işitme yeteneğinin iyi olması	12	31,6
Öğrencinin parmak boyu, esnekliği ve tırnak yapısı	9	23,7
Öğrencinin çalgıya ilgi duyması	7	18,5
Öğrencinin vücut yapısı	5	13,2
Öğrencinin kendi isteği ile başlaması	2	5,2
Öğrencinin yaşı	2	5,2
Dikkat ettiğim bir ölçüt yok	1	2,6

Tablo 2'ye baktığımızda öğretmenlerin büyük bir kısmının çalgıya başlangıç öncesinde öğrencinin işitme yeteneğinin iyi olmasına ya da öğrencinin parmak boyu, esnekliği ve tırnak yapısına dikkat ettiği görülmektedir. Diğer ölçütler azalan değerler içerisinde “öğrencinin çalgıya ilgi duyması, öğrencinin vücut yapısı, öğrencinin kendi isteği ile başlaması ve öğrencinin yaşı” olarak ifade edilmiştir. Bir öğretmen ise dikkat ettiği bir ölçüt olmadığını dile getirmiştir.

Tablodan elde edilen verilere göre öğretmenlerin dörtte üçü çalgıya başlangıç öncesinde öğrencilerin fiziksel ya da işitsel özelliklerine dikkat ettiğini belirtmiştir. Verimli ve uzun soluklu bir keman eğitimi için, mesleki herhangi bir amaç güdülmese dahi, başlangıç öncesinde fiziksel ve işitsel özelliklere dikkat edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ö-8: “Hobi olarak bu eğitimi aldıkları için sadece istekli olması benim için yeterlidir.”

Ö-16: “Öğrenciye öncelikle bir işitme testi yapıyoruz, bu test sonucunda işitme becerisi yeterli ise fiziksel özelliklerine bakıyoruz. Fiziksel özellikleri de yeterli ise eğitime başlıyoruz.”

Ö-25: “Parmaklarının ince ve uzun olması benim için önemli bir ölçüt.”

Tablo 3. Öğretmenlere göre keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemi ve öğretmenlerin fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışma durumu

Görüşler	f	%	Çalışma Durumu	f	%
Gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olmak çok önemlidir	16	64	Fiziksel ve işitsel özellikleri yeterli olmayan öğrenciler ile çalışıyoruz	14	56
Gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olmak önemli değildir	9	36	Fiziksel ve işitsel özellikleri yeterli olmayan öğrenciler ile çalışmıyoruz	11	44
Toplam	25	100		25	100

Tabloda görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük bir kısmı keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemli olduğunu düşünmektedir. Buna ek olarak öğretmenlerin çoğunluğu fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalıştığını dile getirmiştir. Verilere göre, 9 öğretmen keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olmanın önemli olmadığını düşünmesine rağmen; 14 öğretmen fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalıştığını dile getirmiştir.

Bu durumda keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olmanın önemli olduğunu düşünmesine rağmen, fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışmak zorunda kalan 5 öğretmen bulunmaktadır.

Tablo 4. Öğretmenlerin fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışma ve çalışmama nedenleri

Çalışıyorum	f	%	Çalışmıyorum	f	%
Öğrencinin ilgili ve istekli olması daha önemlidir.	4	28,7	Fiziksel ve işitsel gelişimi için öğrenciyi başka çalgıya (özellikle piyanoya) yönlendiririm.	11	100
Kurum patronunun ticari istekleri nedeniyle çalışıyorum.	2	14,3			
Müzik yapmak herkesin hakkıdır.	2	14,3			
Öğrencinin fiziksel ve işitsel özelliklerini geliştirmek amacıyla çalışıyorum.	2	14,3			
Ebeveyn isteği nedeniyle çalışıyorum.	1	7,1			
Öğrencinin diğer alanlardaki gelişimini desteklemesi amacıyla çalışıyorum.	1	7,1			
Tedavi-terapi amaçlı çalışıyorum.	1	7,1			
Öğrenciler çok ısrarcı olduğu için çalışıyorum.	1	7,1			

Tablo 4'te görüldüğü üzere fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışan öğretmenlerin çoğunluğu öğrencinin ilgili ve istekli olmasının daha önemli olduğu görüşünü dile getirmiştir. Öğretmenlerin üçte birinin kendi isteği dışında (kurum patronu isteği, ebeveyn isteği, öğrenci isteği) fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrencilerle çalışması oldukça dikkat çekicidir.

Tabloda görüldüğü üzere fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışmayan öğretmenlerin tamamı, böyle bir durumda öğrenciyi fiziksel ve işitsel gelişimi açısından başka bir çalgıya, özellikle piyanoya yönlendirdiğini ifade etmiştir. Piyanonun keman aksine vücut tarafından taşınmayı gerektirmemesi ve tuşlu bir çalgı olması, fiziksel özellikleri yetersiz olan öğrencilerde kolaylık sağlayabilirken, yine doğru akortlanmış bir piyanoda öğrencinin sürekli olarak temiz

sesleri çoksesli duymasının da işitsel gelişimine oldukça katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ö-1: "Tüm olumsuz özelliklerine rağmen ilgili ve emek vermeye hazırsa bu tarz öğrenciler ile çalışıyorum."

Ö-2: "Fiziksel ve işitsel özellikleri yetersiz olan öğrencilerle çalışıyorum çünkü her bireyin çalgı eğitimi alması gerektiğini düşünüyorum. Akademik başarılarına, analitik düşüncelerine büyük oranda katkı sağlıyor."

Ö-15: "Kurum patronunun ticari istekleri doğrultusunda fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışmak zorunda kalıyorum."

Ö-22: "Özellikle işitsel olarak yetersiz gördüğüm öğrencileri öncelikle piyano dersine yönlendiriyorum."

Tablo 5. Öğretmenlere göre keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemli veya önemsiz olmasının nedenleri

Çok önemlidir	f	%	Önemli değildir	f	%
Kemanın perdesiz bir çalgı olması nedeniyle işitsel yetenekleri yeterli olmayan öğrenciler ilerleme kaydedemez.	9	56,3	Öğrencinin istekli olması daha önemlidir.	4	4,5
Fiziksel özellikleri keman çalmak için yetersiz olan öğrencilerin çalgıdaki gelişimi ve başarısı olumsuz anlamda etkilenir.	4	25	Hobi olarak devam ettirilen keman eğitiminde işitsel ve fiziksel özellikler önemli değildir.	2	2,2
Öğrencinin ilerde mesleki bir düşüncesi varsa çok önemlidir.	2	12,5	Keman çalmak için fiziksel bir ayrıcalık gerekmez, çalışma ve azimle her şey düzelir.	1	11,1
Öğrencinin bireysel çalgı çalışmalarını esnasında gelişim kaydedebilmesi adına işitsel yeteneklerinin kuvvetli olması önemlidir.	1	6,2	Herkes keman çalabilir.	1	11,1
			Fiziksel sorunlar esneme hareketleri ile, işitsel sorunlar ise bantlar yardımıyla çözülebilir.	1	11,1

Tablo 5'e baktığımızda öğretmenlerin büyük bir kısmının kemanın perdesiz bir çalgı olması nedeniyle işitsel yetenekleri yeterli olmayan öğrencilerin ilerleme kaydedemeyeceğini, bu nedenle keman çalmak için ge-

rekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemli olduğunu düşündüğü görülmektedir. Buna ek olarak öğretmenler fiziksel özellikleri keman çalmak için yetersiz olan öğrencilerin çalgıdaki gelişiminin ve başarısının olumsuz anlamda etkileneceğini, öğrencinin ilerde mesleki bir düşüncesi varsa fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun çok önemli olduğunu ve öğrencinin bireysel çalgı çalışmaları esnasında gelişim kaydedebilmesi adına işitsel yeteneklerinin kuvvetli olmasının önemli olduğunu dile getirmiştir.

Keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemsiz olduğunu düşünen öğretmenlerin büyük bir kısmı, öğrencinin istekli olmasının daha önemli olduğu görüşünü dile getirmiştir. Bunlara ek olarak hobi olarak devam ettirilen keman eğitiminde işitsel ve fiziksel özelliklerin önemli olmadığı, keman çalmak için fiziksel bir ayrıcalık gerekmediği, çalışma ve azimle her şeyin düzeleceği, herkesin keman çalabileceği ve fiziksel sorunların esneme hareketleri ile, işitsel sorunların ise bantlar yardımıyla çözülebileceğine ilişkin görüşler de dile getirilmiştir.

Öğrenci ve ebeveynler tarafından hiçbir mesleki amaç güdülmese dahi, öğrencinin çalgı eğitimi sürecinden keyif alabilmesi ve karşılaştığı teknik zorlukları hayal kırıklığına uğramadan, düzenli bireysel çalışmalarla kısa sürede yenebilmesi adına bazı fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olmanın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Özengen müzik eğitimi kurumunda çalgı eğitimi alan öğrencilerin bu eğitimi hobi olarak sürdürdüklerini düşünen öğretmenler, fiziksel ve işitsel özelliklerin önemli olmadığı görüşünü dile getirmiştir ancak bu durum özengen müzik eğitimi kurumlarının mesleki müzik eğitime hazırlayıcı rolü açısından oldukça düşündürücüdür.

Ö-15: *"Keman çalmak için fiziksel ve işitsel özelliklerin yeterli olması çok önemlidir fakat özengen müzik eğitimi kurumlarında ne yazık ki çocukların yetenekleri ikinci plana atılıyor, ticari kaygı nedeniyle fiziksel ve işitsel özellikleri yetersiz olan öğrenciler kuruma kabul ediliyor ve öğrencimiz oluyor."*

Ö-20: *"Keman çalan bir bireyin kesinlikle çok iyi işitmesi gerekir."*

Tablo 6. Öğretmenlere göre öğrencilerin çalgı tercihlerini etkileyen faktörler

Görüşler	f	%
Çevresindeki bireylerden etkillenme ve özenme	10	33,5
Çalgının popülaritesi nedeniyle	7	23,2
Çalgının tınısı nedeniyle	6	19,9
Sosyal medya yoluyla	4	13,3
Ebeveyn istekleri nedeniyle	2	6,7
Çalgının taşıma kolaylığı nedeniyle	1	3,4

Tablo 6’da görüldüğü üzere öğretmenlerin çoğunluğu öğrencilerin çevresindeki bireylerden etkilenecek ve özenerek ya da çalgının popülaritesi nedeniyle çalgı tercihi yaptığını ifade etmiştir. Tablodaki bulgulardan öğrencilerin büyük bir kısmının çalgı tercihini kendi yaptığı sonucu çıkarılabilir. Öğrencinin çalgı eğitimini severek ve isteyerek sürdürmesi, başarılı olabilmenin ilk adımı olduğundan öğrencilerin çalgı seçimini kendilerinin yapması olumlu bir durumdur.

Ö-2: “Çevre önemli bir etken. Çoğu öğrenci arkadaşının çaldığı çalgıya göre seçim yapıyor.”

Ö-6: “Çoğu öğrenci aileleri tarafından hobi amaçlı yönlendiriliyor.”

Ö-18: “Sosyal medya artık çok yaygınlaştığı için tercihler genellikle internet ortamında gördükleri kişilere özenerek oluyor.”

Tablo 7. Öğretmenlere göre keman eğitimine başlamadan önce başka bir çalgı çalmanın ya da müzikle farklı etkileşimler içinde bulunmuş olmanın keman eğitimi sürecine etkileri

Görüşler	f	%
Öğrencinin notayı algılama hızının daha yüksek olması	7	28
Daha az entonasyon problemi yaşanması	5	20
Daha hızlı ilerleme kaydedilmesi	5	20
Böyle bir öğrencim yok	5	20
Öğrencinin hazırbulunuşluk durumunun daha iyi olması	2	8
Öğrencinin teori bilgisinin daha kuvvetli olması	1	4

Tablo 7’ye göre öğretmenlerin büyük bir kısmı keman eğitimine başlamadan önce başka bir çalgı çalan ya da müzikle farklı etkileşimler içerisinde bulunmuş olan öğrenciler ile çalışmıştır. Keman eğitimine başlamadan önce başka bir çalgı çalan ya da müzikle farklı etkileşimler içerisinde bulunmuş olan öğrenciler ile çalışan öğretmenlerin çoğu, öğrencilerin notayı algılama hızlarının daha yüksek olduğunu dile getirmiştir. Buna ek olarak öğrencilerin daha az entonasyon problemi yaşadığına, daha hızlı

ilerleme kaydedildiğine ve öğrencinin hazırbulunuşluk durumun daha iyi olduğuna ilişkin görüşler de ifade edilmiştir.

Keman eğitimi öncesinde başka bir çalgı çalmış ya da müzikle farklı etkileşimler içinde bulunmuş olan öğrenciler, keman eğitimi sürecinde karşılaşacakları durumlara hazırlıklı olduklarından daha bilinçli bir şekilde eğitime başlamakta ve olası zorlukları göze almaktadırlar. Öte yandan müzik ile ilk etkileşimine keman eğitimi ile başlayan bazı öğrencilerin, çalgı çalmanın onların düşündüklerinden daha zor olması, yoğun emek ve fedakârlıklar gerektirmesi, sabır isteyen uzun bir süreç olması gibi sebeplerle hayal kırıklığına uğrayabileceği ve keman eğitimi süreçlerinin kısa ömürlü olabileceği düşünülmektedir.

Ö-3: *“Daha önce piyano eğitimi almış olan bir öğrencim diğer öğrencilerime göre daha az entonasyon problemi yaşamaktadır.”*

Ö-19: *“Daha önce farklı bir müzik aleti çalmış kişi kemana daha çabuk adapte oluyor, sol elini daha rahat kullanıyor ve notaları okumakta zorluk çekmiyor.”*

Tablo 8. Öğretmenlere göre öğrencilerin keman eğitimi almasındaki genel amaçları ve hedefleri

Görüşler	f	%
Hobi amacı ile	13	46,5
Meslek edinme amacı ile	7	25
Popüler parçaları çalabilme amacı ile	6	21,4
Konser ve etkinliklere aktif katılımcı olma amacı ile	2	7,1

Tablo 8'e göre öğretmenlerin büyük bir kısmı öğrencilerin hobi amacı ile çalgı eğitimlerini sürdürdüğünü ifade etmiştir. Öğretmenlerin neredeyse yarısının, öğrencilerin hobi amacı ile keman eğitimi aldığını belirtmesi özengen müzik eğitimi kurumları için şaşırtıcı bir sonuç olmamakla birlikte, öğretmenlerin dörtte birinin öğrencilerin meslek edinme amacı ile keman eğitimi aldığı görüşünü dile getirmesi, özengen müzik eğitiminin mesleki müzik eğitimine hazırlayıcı rolünü kanıtlar niteliktedir.

Ö-9: *“Çoğu öğrenci hobi olarak bu eğitimi sürdürüyor fakat profesyonel anlamda ilerlemek isteyen öğrencilerim de var.”*

Ö-16: *“Kurumda bir konser ya da etkinlik yapılıyorsa bunlara aktif olarak katılabilmek için derslere gelen öğrenciler var.”*

Ö-17: *“Bu zamana kadar bu işi meslek edinmek isteyen öğrencim hiç olmadı.”*

Tablo 9. Öğretmenlere göre öğrencilerin ders dışında çalgıları üzerinde çalışma yapma durumları

Çalışmaları yeterlidir	f	%	Çalışmaları yeterli değildir	f	%
Öğrenciler verilen etüt ve eserlerin tekrarını düzenli olarak yaparlar	3	12	Öğrencilerin örgün eğitim gördükleri okulları ve ev ödevleri çok vakit aldığından keman çalışmalarına gereken zamanı ayıramıyorlar.	6	24
İlk dersten her gün çalgı çalışma şartı koyarım aksi takdirde derslere devam etmem.	2	8	Öğrencilerin çok büyük çoğunluğu yeteri kadar çalgı çalışmıyor.	6	24
Hobi amaçlı olduğu için yaptıkları çalışma yeterlidir.	2	8	Öğrenciler yalnızca dersten bir gün önce keman çalışıyor.	2	8
Öğrencileri zaten çok zorlamadığımız için yeterlidir.	1	4	Öğrenciler sadece dersten derse keman çalışıyor.	2	8
			Öğrenciler keman dersini hobi olarak gördükleri için yeterince ciddiye almıyor ve çalgı çalışmıyor.	1	4
Toplam	8	32		17	68

Tablo 9’da görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük bir kısmı öğrencilerin ders dışında çalgıları üzerinde yaptığı çalışmaların yeterli olmadığını dile getirmiştir. Çalgı çalmanın gereklilikleri göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenlerin oldukça büyük bir kısmının öğrencilerinin çalgıları üzerinde yeterli çalışma yapmadıklarını ifade etmesi fazlasıyla düşündürücüdür.

Bir çalgıda gelişim kaydedebilmek için gereken en önemli hususlardan biri, öğretmensiz yapılan ders dışı çalgı çalışmalarınıdır. Hangi çalgı olursa olsun, becerilerini geliştirmek isteyen her çalgı öğrencisi, düzenli olarak öğretmensiz ders dışı çalgı çalışması yapmalıdır. Öğretmenlerin dörtte birinin öğrencilerin örgün eğitim gördükleri okulları ve ev ödevleri çok vakit aldığı için keman çalışmalarına gereken zamanı ayıramadıklarını belirtmesi ise oldukça dikkat çekicidir.

Ö-8: “İtiraf etmeliyim ki ders dışında düzenli olarak çalgı çalışsan bir ya da iki öğrencim var. Geri kalan öğrencilerim maalesef sadece dersten derse kemanı eline alıyor. O yüzden asla yeterli değil.”

Ö-10: “Öğrencilerin örgün eğitimlerine devam ettikleri okulları ve ödevleri hafta içi çok zamanlarını alıyor, düzenli-planlı çalışma sistemleri de olmadığından öğrenciler keman egzersizlerine yeteri kadar zaman ayıramıyorlar. Maalesef yaptıkları bireysel çalışmalar yeterli değildir.”

Ö-13: “Öğrencinin kaydını alırken günde en az 1 saat bireysel çalışma şartı koyuyorum. Çalışmayan öğrencilere karşı biraz sertiz, dersi bitirmek ile tehdit ederiz. Başta böyle bir tavır ortaya koyduğumuz için öğrenciler çalışmamaya cesaret edemiyor. Düzenli çalışmalarının faydalarını hem öğrenciler hem de biz görüyoruz, derslerimiz akıcı oluyor.”

Ö-18: “Ne yazık ki yeterli değil. Birçok öğrenci bu işi hobi olarak devam ettirdiği için ders olarak değil eğlence olarak görüyor. Bu durumda çalgı çalışmaya ayrılan süreyi etkiliyor ve bu sürenin az olması öğrencinin yavaş ilerlemesine ve potansiyelini kullanamamasına neden oluyor. Öğrenci okuldaki diğer derslerine daha fazla vakit ayırdığı için çalgı çalışmaya yeterince vakit bulamıyor. Bir de fiziksel güç gerektiren bir aktivite olduğu için bazı öğrencilerin üşendiğini düşünüyorum. Keman kutusunu açmaya bile üşenen öğrencim var.”

Tablo 10. Öğretmenlere göre öğrencilerin derslere düzenli olarak katılma durumu

Görüşler	f	%
Düzenli olarak katılıyorlar	24	96
Düzenli olarak katılmıyorlar (Sağlık sorunları, sınavlar, şehir dışı seyahatleri, diğer aktiviteler)	1	4
Toplam	25	100

Tabloda görüldüğü üzere öğretmenlerin neredeyse tamamı öğrencilerin derslere düzenli olarak katıldıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin derslere düzenli olarak katılmama sebepleri arasında ise sağlık sorunları, sınavlar, şehir dışı seyahatleri ve diğer aktiviteler belirtilmiştir.

Çalgı eğitimi sürecinde derse düzenli olarak katılım gösteren öğrencilerin, beceri gelişimleri öğretmen tarafından düzenli olarak takip edilir ve öğrenci geri dönütler alır. Bu geri dönütler sayesinde bireysel çalgı çalışmalarına yön veren öğrencinin motivasyonunu kaybetmemesi ve bireysel çalgı çalışma alışkanlıklarını sürdürebilmesi adına çalgı derslerine düzenli olarak katılımı oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin neredeyse tamamının öğrencilerin derse düzenli olarak katıldığını belirtmesi olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Ö-5: “Zor geldiği için katılmayabiliyorlar. Elim acıdı, kolum ağrıdı, yoruldum gibi pes etmeler görülüyor.”

Ö-13: “Düzenli olarak katılıyorlar fakat çoğu öğrenci özel okullarda örgün eğitimine devam ettiği için hafta sonu sınavları oluyor, o zamanlar derse katılmıyorlar.”

Ö-21: “Kurumumuzda öğrenciler okul gibi aynı gün aynı saatte gelmek zorunda, düzenli katılmama gibi bir durum söz konusu olamaz.”

Tablo 11. Öğretmenlere göre öğrencilerin keman eğitimini bırakma sebepleri

Görüşler	f	%
Liseye-üniversiteye giriş sınavı hazırlıkları	7	22,5
Maddi sebepler	5	16,1
Bireysel çalgı çalışmaya vakit bulamama	4	13
Bir çalgı öğrenme disiplininin zor gelmesi	4	13
Şehir dışına taşınma	4	13
Örgün eğitim kurumlarının yoğunluğu	3	9,6
Keman eğitimini bırakan öğrencim olmadı	3	9,6
Evlilik	1	3,2

Tabloda görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük bir kısmı keman eğitimini bırakan öğrenciler ile karşılaşmıştır. Öğretmenlerin birçoğu, öğrencilerin liseye-üniversiteye giriş sınavı hazırlıkları ya da maddi sebepler nedeniyle eğitimini bıraktığını ifade etmiştir. Günümüzdeki sınav sistemi nedeniyle adeta bir yarış ortamında olan öğrencilerin liseye-üniversiteye giriş sınavı hazırlıkları esnasında özengen müzik eğitimi kurumlarında çalgı eğitimlerini bırakması ne yazık ki şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Ö-14: “Genellikle lise ve üniversite giriş sınavlarına hazırlık döneminde olan öğrenciler keman dersini bırakmak zorunda kalıyor.”

Ö-25: “Bu disiplin zor geldiği için bırakıyorlar.”

Ö-5: “Öğrenciler okul yoğunluğundan ötürü dersleri bırakabiliyorlar.”

Tablo 12. Öğretmenlere göre öğrencilerin çalgı çalmaya karşı ilgi ve hevesleri

Görüşler	f	%
Çok ilgili ve hevesliler	9	36
Başta çok ilgili ve hevesliler, zamanla pes ediyorlar	4	16
Genellikle ilgililer	4	16
İlgililer fakat çalışmadan başarmak istiyorlar	3	12
İlgi ve heves düzeyi öğretmen ile alakalıdır	3	12
İlgi yaşa göre değişiyor	1	4
İlgili değiller	1	4
Toplam	25	100

Tablo 12’de görüldüğü üzere öğretmenlerin çoğu kısmen de olsa öğrencilerin çalgı çalmaya karşı ilgili ve hevesli olduklarını dile getirmiştir.

Çalgı eğitimi sürecinde öğrencinin çalgısı ile bolca vakit geçirmesi beklendiğinden, öğretmenlerin büyük bir kısmının öğrencilerin keman çalmaya karşı ilgi ve heveslerinin olduğunu belirtmesi olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Öğretmenlerin dörtte birinin öğrencilerin ilgili olduğunu fakat çalışmadan başarmak istediklerini ve başta çok ilgili ve hevesli olan öğrencilerin zamanla pes ettiğini belirtmesinin ise, öğrencilerin çalgı çalmanın gereklilikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadan çalgı eğitimine başlaması ile ilgili olduğu düşünülebilir.

Ö-2: “Çoğu öğrencim ilgili ve dersten keyif alıyorlar, bu durumda kendi istekleri ve merakları doğrultusunda derslere başlamalarının büyük etkisi var. Öğrenmekten keyif alan öğrenciler ile çalışıyorum.”

Ö-7: “İlk başta ilgililer ancak seviye zorlaştıkça pes etmeye meyilliler.”

Ö-15: “Ne yazık ki öğrencilerin çalgı çalmaya karşı bir ilgisi ya da hevesi yok. Keman dersi almak onlar için bir hayal iken, o hayale ulaşıncaya bütün hevesleri kaçıyor. Derslere büyük umutlar ve hayallerle başlıyorlar, fakat disiplini ve zoru görünce maalesef bütün heves bitiyor.”

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 13. Öğretmenlere göre düzenli olarak konser etkinlikleri yapılmasının öğrenci üzerindeki etkileri

Görüşler	f	%
Öğrencilerin motivasyonu artıyor	11	40,7
Öğrenciler çalgı üzerinde daha çok çalışma yapıyor	6	22,2
Kurumda düzenli olarak konser etkinlikleri yapılmıyor	4	14,8
Kalabalık karşısına çıkmak ve hata yapma korkusu öğrencileri tedirgin ediyor	3	11,1
Öğrencinin özgüveni artıyor	2	7,4
Öğrenciler kendilerini ifade etmeyi öğreniyorlar	1	3,8

Tablo 13'e göre öğretmenlerin büyük bir kısmının çalıştığı kurumda düzenli olarak konser etkinlikleri yapılmaktadır. Öğretmenlerin çoğu, düzenli olarak yapılan konser etkinliklerinin öğrencilerin motivasyonunu artırdığını ifade etmiştir. Bu ifadeyi azalan bir değer içerisinde "öğrenciler çalgı üzerinde daha çok çalışma yapıyor, kalabalık karşısına çıkmak ve hata yapma korkusu öğrencileri tedirgin ediyor" ifadeleri takip etmektedir.

Öğrencinin kazandığı becerileri sergileme imkânı bulması ve bu sayede çevresinden takdir görmesinin, çalgı çalmaya karşı ilgisini, hevesini ve motivasyonunu artıracığı göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenlerin büyük bir kısmının görev yaptığı kurumda düzenli olarak konser etkinlikleri yapılması olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Düzenli olarak konser etkinlikleri yapılmasının öğrenci üzerinde birçok olumlu etkisi vardır. Öğrencinin sahne deneyimini tatması, çalgısına verdiği emeklerin karşılığını aldığını hissettirir ve öğrencinin motivasyonunu artırabilir. Bununla birlikte ebeveynler konserler sayesinde çocuklarındaki gelişimi canlı olarak görme fırsatına sahip olurlar ve bu sayede çocuklarını çalgı eğitimi alanında desteklemeye devam edebilirler.

Ö-2: "Sahne deneyimi sayesinde motivasyonu artan ve daha sıkı çalışan öğrencilerim var."

Ö-15: "Bazı öğrenciler kalabalık karşısında çalacağı için strese kapılıyor. Kalabalık bir topluluk karşısına çıkmak ve hata yapma korkusu onları tedirgin ediyor."

Ö-22: "Konserler sayesinde öğrencilerin motivasyonu ve özgüveni artıyor, yaptıkları işi daha da önemsemeye başlıyorlar."

Tablo 14. Öğretmenlere göre öğrencilerin kurum tarafından kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere yönlendirilmesinin öğrenci üzerindeki etkileri

Görüşler	f	%
Kurum sanatsal faaliyetlere yönlendirmiyor	12	48
Öğrenci üzerinde olumlu birçok etkisi vardır	7	28
Öğrenciler yorum yapmayı öğreniyor	2	8
Öğrenciler sahnede nasıl davranılması gerektiğini öğreniyor	1	4
Öğrencilerin motivasyonu artıyor	1	4
Öğrenciler farklı bir bakış açısı kazanıyor	1	4
Öğrenciler çalgılarına daha hevesli çalışıyor	1	4

Tablo 14'te görüldüğü üzere öğretmenlerin çoğunluğu, kurumlarının öğrencileri kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere yönlendirmediği görülmektedir. Öğretmenlerin yarısının görev yaptığı kurum öğrencileri kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere yönlendirirken, diğer yarısının yönlendirmemesi ise düşündürücüdür. Çalgı eğitimi alan öğrencilerin kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere katılımı pek çok yönden önem arz etmektedir. Müzikle amatör olarak ilgilenen öğrencilerin ve ebeveynlerinin bu işi profesyonel olarak yürüten kişileri dinlemesi ve izlemesi, bireylerin kültürlenmesi ve bilinçlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle kent içerisindeki sanatsal faaliyetlerin düzenli olarak takip edilmesi ve bu faaliyetlere katılım sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

Ö-19: "Bu etkinlikler sayesinde öğrenciler sahnede nasıl davranmaları gerektiğini ve heyecanlarını nasıl kontrol edeceklerini öğreniyor."

Ö-23: "İstanbul'da yaşadığımız için bu konuda çok fazla seçeneğimiz oluyor ve bu durumun olumlu etkilerini de gözlemliyoruz elbette."

Tablo 15. Öğretmenlere göre kurumlarında keman eğitimini destekleyici derslere ilgi ve katılım düzeyinin durumu

Görüşler	f	%
Kurumda keman eğitimini destekleyici dersler verilmiyor	11	44
İlgi ve katılım düzeyi yüksek	5	20
Mesleki hedefi olan öğrenciler ile sınırlı kalıyor	4	16
Zaman darlığı ve maddi nedenlerden ötürü katılım oldukça düşük	3	12
İlgi ve katılım düzeyi düşük	2	8

Tablo 15'te görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, kurumlarında keman eğitimini destekleyici derslerin verilmemesini dile getirmiştir.

Kemanın perdesiz bir çalgı olması nedeniyle işitme becerilerinin geliştirilmesinin oldukça önemli olduğu keman eğitimi sürecinde, öğrencinin işitme eğitimi ile desteklenmesinin oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir. Öğretmenlerin yarısının çalıştığı kurumda keman eğitimini destekleyici derslerin verildiğini belirtmesine rağmen, bu derslere katılım oranının oldukça düşük olduğunu belirten öğretmen sayısının araştırma grubunun beşte üçünden fazlasını oluşturması düşündürücüdür.

Ö-2: "Bu dersler sadece güzel sanatlar eğitimi almak isteyen öğrencilerle sınırlı kalıyor. Keman öğrencileri tarafından hiç tercih edilmedi."

Ö-5: "Kurumumuzda bu tarz dersler verilmiyor fakat biz bu desteği ders içerisinde sağlamaya çalışıyoruz. Teoriye yönelik çalışmalar yapıyoruz."

Ö-18: "Kurumumuzda keman eğitimini destekleyici dersler veriliyor fakat biz öğretmenler bu derslerin çalgı dersinin yanında ne kadar gerekli olduğunu söylesek de veliler tarafından sıcak bakılmıyor. Öğrencilerin derslere ilgisi olsa dahi maddi durumdan kaynaklı çok ilgi olmadığını düşünüyorum ve bu bana göre bir problem."

Tablo 16. Öğretmenlere göre düzenli olarak birlikte çalgı çalınan toplu derslerin öğrenci üzerindeki etkileri

Görüşler	f	%
Kurumda düzenli olarak birlikte çalgı çalınan toplu ders yok	18	72
Öğrencilerin birlikte çalma becerileri gelişir	2	8
Öğrencilerin işitme becerileri gelişir	2	8
Öğrencilerin bireysel çalgı çalışmaları artar	2	8
Öğrenciler görev bilinci kazanır	1	4

Tabloda görüldüğü üzere öğretmenlerin oldukça büyük bir kısmı çalıştıkları kurumda düzenli olarak birlikte çalgı çalınan bir toplu ders olmadığını dile getirmiştir. Öğretmenlerin dörtte üçünün çalıştığı kurumda düzenli olarak birlikte çalgı çalınan toplu bir ders olmadığını belirtmesi birlikte çalmanın faydaları düşünüldüğünde fazlasıyla dikkat çekicidir. Kurumlarında düzenli olarak birlikte çalgı çalınan bir toplu ders olduğunu ifade eden az sayıdaki öğretmen ise bu durumun faydaları ile ilgili olarak "öğrencilerin birlikte çalma ve işitme becerilerinin geliştiği, öğrencilerin bireysel çalgı çalışmalarının arttığı ve öğrencilerin görev bilinci kazandığı" görüşlerini ifade etmiştir.

Birlikte çalgı çalmak müzikal faydalarının yanı sıra oldukça keyifli bir aktivitedir. Düzenli olarak birlikte çalgı çalınan toplu dersler sayesinde öğrencilerin motivasyonunun artacağı, daha çok çalgı çalışacağı, birlikte çalma becerilerinin gelişeceği düşünülmekle birlikte, sosyalleşen öğrencilerin iletişim becerilerinin de gelişeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Ö-13: "Bu ders sayesinde öncelikle öğrencide birlikte hareket etme duygusu gelişiyor. Sandalyelerin ya da nota sehparlarının düzeni bile öğrenciye düzenli yaşamayı öğretiyor. Öğrenciye görev bilinci kazandırıyor."

Ö-21: "Öğrenciler çoksesli duyularını geliştiriyor, bir bütünün parçası olmak ve topluca bir iş başarmak gibi duyguları tadıyor."

Ö-25: “Orkestra dersi sayesinde öğrenci kesinlikle daha çok çalgı çalışıyor ve bunun sayesinde de seviyesi hızla yükseliyor.”

Tablo 17. Öğretmenlerin çalıştığı kurumda ders öğretim programının belirlenme şekli

Görüşler	f	%
Öğretmen tarafından	10	40
MEB ve Kurum yönetimi ortak kararı ile	4	16
MEB tarafından	3	12
Belirli bir program olmadan	3	12
Bilmiyorum	3	12
Öğretmen ve kurum yönetimi ortak kararı ile	1	4
Kurum yönetimi tarafından	1	4
Toplam	25	100

Tabloda görüldüğü üzere araştırma grubuna dâhil edilen öğretmenlerin tamamının çalıştığı kurum MEB’e bağlı olmasına rağmen, yalnızca dörtte birinin ders öğretim programının MEB tarafından ya da MEB-Kurum yönetimi ortak kararı ile belirlendiğini ifade etmesi fazlasıyla dikkat çekicidir. Ders öğretim programının belirlenme şeklini bilmeyen ve herhangi bir ders öğretim programı olmadığını belirten öğretmenler yine araştırma grubunun dörtte birini oluşturmaktadır. Öğretmenlerin büyük bir kısmı ders öğretim programını kendilerinin belirlediğini ifade etmiştir. Bu durumun aynı kurum çatısı altında çalgı eğitimi alan öğrencilerde dahi seviye anlamında ciddi farklılıklara yol açabileceği düşünülmektedir.

Ö-16: “Herhangi bir program yok.”

Ö-24: “Çalıştığım kurum MEB denetiminde bir kurs yeri. Öğrenci eğer sertifika almak isterse MEB programına göre eğitim alıyor. Diğer öğrencilerin programı öğretmen tarafından belirleniyor.”

Ö-25: “Ders öğretim programı kurum yönetimi ve MEB ortak kararı ile belirlenir.”

Tablo 18. Öğretmenlerin görev yaptıkları kurumun çalışma şartlarına yönelik değerlendirmeleri

Görüşler	f	%
Oldukça olumlu	11	30,5
Art arda çok fazla derse girmemiz gerekiyor	4	11
Ders arası yok	3	8,4
Yemek aramız yok	3	8,4
Öğretmenler odası yok	2	5,5
Ders ücretleri çok az	2	5,5
Geç saatlere kadar çalışma zorunluluğumuz var	2	5,5
Derslikler çok küçük	1	2,8

Özengen Müzik Eğitimi Kurumlarında Keman Derslerini Yürüten Öğretmenlerin Karşılaştığı Problemler

Dersliklerde havalandırma yetersiz	1	2,8
Ders olmasa dahi kurumda bulunmak zorundayız	1	2,8
Çok fazla ders saati değişikliği oluyor	1	2,8
Dersliklerin ses yalıtımları kötü	1	2,8
Derslikler çok soğuk-sıcak	1	2,8
Alanım olmayan derslere girmem konusunda yönetim tarafından baskı yapılıyor	1	2,8
Ders işleme şeklim ile ilgili yönetim tarafından baskı yapılıyor	1	2,8
Veli ödemesini geciktirdiğinde öğretmen de ödeme alamıyor	1	2,8

Tablo 18'e göre öğretmenlerin yaklaşık olarak üçte biri kurumdaki çalışma şartlarını gayet olumlu olarak değerlendirirken, üçte ikisinin olumsuz değerlendirmeler yapması bu kurumlardaki işleyiş açısından düşündürücüdür. Ayrıca art arda çok fazla derse girilmesi gerektiğini, ders arası ve yemek arası olmadığını belirten öğretmenlerin araştırma grubunun dörtte birini oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun özel kurumlarda kurum yönetiminin ticari beklentileri doğrultusunda, öğretmenlerin ders-yemek arası olmadan çok yoğun ve uzun saatler çalışmak zorunda bırakılması nedeniyle olabileceği düşünülmektedir.

Ö-2: "Çalışma şartlarım gayet güzel ve rahat. Sıcak bir aile ortamı ile çalışıyorum."

Ö-10: "Dersliklerimiz çok küçük ve havalandırma yetersiz."

Ö-15: "Derslere sabah 10'da başlıyorum ve akşam 6'da çıkıyorum. En son ders saatinde gelen keman öğrencime ne kadar faydalı olabildiğim tartışılır çünkü mola vaktimiz de olmadığı için tüm gün çok yoruluyorum. Bu durum verimimi düşürüyor. Yemek aramız da yok, ders içerisinde bir şeyler atıştırmaya çalışıyoruz. Nefes alacak vaktimiz yok."

Ö-16: "Kendimize ayıracak zamanımız olmuyor, çok yoğun çalıştığımız için en büyük sıkıntımız zaman. Bazen kurum çok sıcak ya da soğuk oluyor. Genellikle yemek aramız yok. Kurumdan birkaç günlüğüne izin almak da problem, veliler ücretlerini tam ve zamanında ödemediğinde bizde ödeme alamıyoruz ne yazık ki."

Tablo 19. Öğretmenlerin ders saatlerinin belirlenme şekli ve ders programlarından memnun olma durumları

Görüşler	f	%
Veli ve öğretmen ortak kararı ile belirlenir, memnunum.	10	40
Ders saatlerimi kendim belirlediğim için memnunum.	7	28
Memnun değilim.	4	16
Kurum yönetimi belirlediği için memnun değilim.	3	12
Kurum yönetimi ve öğretmen ortak kararı ile, memnunum.	1	4
Toplam	25	100

Tabloya bakıldığında öğretmenlerin büyük bir kısmının ders programından memnun olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Öğretmenlerin büyük bir kısmının ders programından memnun olduğunu belirtmesinin, özel kurumlarda ders programlarını kendi yaşantılarına göre düzenleyebilmeleri nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Öğretmenlerin dörtte birinden fazlası ders programından memnun değildir, bu durumunda özel kurumlarda kamu kurumlarına göre daha uzun süreli ve geç saatlere kadar çalışılması nedeniyle olabileceği düşünülmektedir.

Ö-13: “Ders programımı kendim belirlediğim için memnunum.”

Ö-18: “Ders programı esasında öğretmene göre planlanıyor. Haftada bir gün tatil ve diğer 6 günde dersler 10-11 saat, bazen öğretmen kendini zorlarsa günde 13-14 saate kadar çıkabiliyor. Bu durum hem öğretmen hem de öğrenci için faydalı değil. Günde ortalama 8-9 saat ders ideal olabilir. Ayrıca günde bir saat öğretmenin kendine vakit ayırabileceği ve yemek ihtiyacını giderebileceği bir boşluk yaratılması gerektiğini düşünüyorum. Fakat özel bir kurum olduğu için sonuçta bir yönetici var ve ne derse onu yapmak durumundasınız.”

Ö-20: “Ders saatlerimizi patronumuz belirliyor. O nasıl isterse ona göre plan yapıyoruz. Ders programından memnun değilim.”

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 20. Öğretmenlere göre ailelerin müzik eğitimi veya çalgı çalmanın gereklilikleri gibi konularda öğrenciye yeterli desteği ve motivasyonu sağlama durumu

Görüşler	f	%
Genellikle sağlıyor	13	52
Bazı aileler sağlıyor, bazıları sağlamıyor	8	32
Sağlamıyor	4	16
Toplam	25	100

Tablo 20'ye göre öğretmenlerin çoğunluğu ailelerin müzik eğitimi veya çalgı çalmanın gereklilikleri gibi konularda öğrenciye yeterli desteği ve motivasyonu sağladığını dile getirmiştir.

Çalgı eğitimi sürecinde ailelerin özellikle küçük yaş grubu öğrencilere destek olması ve motivasyon sağlama pek çok açıdan önemlidir. Ailenin de çalgı eğitimi sürecine dâhil olması, öğretmenin verdiği ödevleri takip etmesi, çocuğun düzenli olarak bireysel çalışma yapıp yapmadığını kont-

rol etmesi ve öğretmenin geri dönütlerini mutlaka dikkate alması gerektiği düşünülmektedir. Öğretmenlerin yarısından fazlasının aileler tarafından bu desteğin ve motivasyonun sağlandığını söylemesi olumlu bir durum olarak değerlendirilebilirken, öğretmenlerin üçte birinin bazı ailelerin sağladığını, bazı ailelerin sağlamadığını söylemesi ise toplumun bu konuda bilinç kazanabilmesi için müzik öğretmenlerine önemli görevler düştüğünü düşündürmektedir.

Ö-5: “Çoğu veli çocuğunu başından savmak, uğraşmamak için kursa gönderiyor.”

Ö-8: “Bazı veliler destek ve motivasyon sağlıyor bazıları ise sağlamıyor. Dışarıya karşı bir gösteriş olarak çocuklarını derse getiren aileler de var, gerçekten çocuğuna faydalı bir beceri kazandırmak için getiren de. Gösteriş olsun diye derse getiren aileler ne yazık ki bu konularda çok ilgili olmuyor.”

Ö-17: “Aileler kesinlikle destek ve motivasyon sağlıyor. Öğrenci çalgı çalmak ve müzik yapmak istediği zaman aile tarafından destekleniyor. Aileler kendi zamanlarında bu imkânlara sahip olmadığı için şimdi çocuklarının bir çalgı çalmasını ve müzik eğitimi almasını istiyor.”

Tablo 21. Öğretmenlere göre ailede müzikle ilgilenen veya çalgı çalan başka bireyler olması durumunun öğrenci üzerindeki etkileri

Görüşler	f	%
Olumlu yönde etkilemektedir	20	80
Hem olumlu hem olumsuz yönde etkilemektedir	5	20
Toplam	25	100

Tablo 21'e göre öğretmenlerin oldukça büyük bir kısmı ailede müzikle ilgilenen veya çalgı çalan başka bireyler olması durumunun öğrenciyi olumlu yönde etkileyeceği görüşünü ifade etmiştir.

Ailede çalgı çalan diğer birey çalgı çalmanın gerekliliklerini yerine getiriyor, düzenli olarak bireysel çalgı çalışması yapıyor ve sonucunda gelişim kaydediyorsa öğrenci için rol model konumunda olacağından oldukça olumlu sonuçlara sebep olabilir. Öte yandan özellikle daha küçük yaş öğrencilerde rekabet duygusu doğru yönetilemezse, öğrenci kendini sürekli diğer aile üyesi ile kıyaslayarak yetersiz olduğu hissine kapılıp pes edebilir.

Ö-2: "Olumlu etkiler. Anne, baba veya kardeşten etkilenecek müziğe başlayan öğrencilerim var. Birlikte müzik yapıyorlar. Eşiyle beraber piyano trompet düet çalan öğrencim de var, abisine kemanla eşlik eden öğrencim de."

Ö-18: "Ailede çalgı çalan bir başka birey varsa bu durum çocuk için güzel bir örnek teşkil eder ve çocuğun çalgısını sevmesi, çalgı çalışması olumlu anlamda etkilenir."

Ö-23: "Öğrenciyi kesinlikle etkileyen bir durumdur ancak kendisinden daha iyi çalan birkaç yaş büyük kardeş kıskançlık duygusunun doğmasına sebep olabileceğinden eğitimci için iyi yönetilmesi gereken bir süreç doğurur, krize açık bir durumdur."

Tartışma ve Sonuç

Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Öğretmenlerin çoğunluğu, keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemli olduğunu düşünmekle birlikte, çalgıya başlangıç öncesinde öğrencilerin fiziksel ya da işitsel özelliklerine dikkat ettiğini belirtmiştir. Hancıoğlu (2010)'na göre özengen müzik eğitimi veren kurumlarda öğrencilerin seçeceği çalgı belirlenirken kendi isteklerinin yanı sıra öğrencilerin fiziki yapılarının uygunluğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Kurtçu (2012)'ya göre de, öğrencilerin çalgı seçimi sırasında fiziksel olarak çalgıya uygun olup olmadıkları dikkatle incelenmelidir. Ancak çalgı eğitimi süreci zorlu ve sürekli bir çalışma süreci olduğundan, öğrencinin çalgısını sevmesinin ve kendi isteği ile seçmesinin, bu süreci azim ve kararlılıkla aşması bağlamında büyük önem taşıdığını düşündüğünü de belirtmiştir. Gidergi Alptekin (2010)'in belirttiğine göre, çocuğun çalgıya olan ilgisi, müzikal yatkınlık ve işitme, el ve parmakların yapısı gibi temel unsurlar göz önüne alınarak çalgı seçimi yapılabilir. Bunlara ek olarak, fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalışmayan öğretmenlerin tamamı, öğrencileri fiziksel ve işitsel gelişimleri için başka bir çalgıya, özellikle piyanoya yönlendirdiklerini dile getirmişlerdir. Angı ve Hamzaoğlu Birer (2013) de, keman çalmak için işitsel becerileri yeterli olmayan öğrencilerin sabit perdeli başka çalgıları tercih etmesini önermiştir. Ayrıca, keman çal-

mak için fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olmanın önemli olduğunu düşünmesine rağmen fiziksel ve işitsel özellikleri yetersiz olan öğrenciler ile kurum patronu isteği, ebeveyn isteği ya da öğrenci ısrarı nedeniyle çalışmak zorunda kalan öğretmenlerin olması da oldukça dikkat çekici sonuçlardandır.

Öğretmenlere göre öğrencilerin büyük bir kısmı çalgı tercihini kendi yapmaktadır. Tokatlı ve Mustul (2020) da araştırmasında özengen müzik eğitimi kurumlarında çalgı eğitimi alan öğrencilerin çoğunun çalgı tercihlerini kendi isteği doğrultusunda gerçekleştirdiğini tespit etmiştir. Bu durum, araştırmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Öğretmenlerin büyük bir kısmı keman eğitimine başlamadan önce başka bir çalgı çalan ya da daha önce müzikle farklı etkileşimler içinde bulunmuş olan öğrenciler ile çalıştığını belirtmiştir. Öğretmenler bu durumun öğrenci üzerindeki etkileri ile ilgili olarak öğrencinin notayı algılama hızının daha yüksek olması ve daha az entonasyon problemi yaşaması gibi görüşler dile getirmiştir. Akpınar ve Öztosun Çaydere (2011)'nin aktardığına göre, Cynthia Richards ve Jerry L. Jaccards'ın (2010), "Applying Kodály's principles to string instrument pedagogy (Kodály yönteminin telli çalgı pedagojisindeki uygulaması)" konulu makalesinde, çalgı eğitimi almadan önceki müzik eğitiminin ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır. Çocuklara küçük yaşlarda şarkılar öğretilerek, kulakların, beynin yani düşüncenin eğitilmesinden sonra çalgı eğitiminin verilmesinin gerektiği, böylece çocukların müziğin teori kısmıyla birlikte müziğin uygulama kısmını da yaparak yaşayarak öğrenebileceği ve bu şekilde gerçek müzisyen olabileceği vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin neredeyse yarısı, öğrencilerin hobi amacı ile keman eğitimi aldığını belirtirken, öğretmenlerin bir kısmı öğrencilerin meslek edinme amacı ile keman eğitimi aldığını dile getirmiştir. Hancıoğlu'nun 2010 yılındaki çalışmasının sonucunda da özengen müzik eğitimi kurumunda çalgı eğitimi alan öğrencilerin genelinin, çalgı eğitimlerini hobi amaçlı yaptığı görülmüştür.

Öğretmenlerin büyük bir kısmının öğrencilerin ders dışında çalgıları üzerinde yaptığı çalışmalarını yeterli bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin bir kısmı ise öğrencilerin örgün eğitim gördükleri okulları ve ev ödevleri çok vakit aldığı için keman çalışmalarına gereken zamanı ayı-

ramadıklarını belirtmiştir. Oktay (2017) araştırmasının sonucunda, kursiyerlerin bireysel olarak çalgı çalışmaya günde yarım saatten az zaman ayırdıklarını, buna karşın öğrencilerin büyük çoğunluğunun çalgılarını çok sevdiğini ifade ettiğini tespit etmiştir. Çalgılarını çok seven ve çalgı çalma becerilerini geliştirmek isteyen öğrencilerin bu işe ayırdıkları sürenin bu denli az olmasının, yapılan işin ciddiyetinin yeterince anlaşılmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Büyükköse ve Yıldırım Orhan (2016)'ın araştırma bulgularına göre özenen müzik eğitimi alan ortaokul öğrencilerinin bir kısmının ders dışında çalgı çalmaya hiç zaman ayırmadığı, bir kısmının ise haftada bir kere çalgı çalışmak için zaman ayırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Tokatlı ve Mustul (2020) da araştırmaları sonucunda özenen müzik eğitimi kurumlarında çalgı eğitimi alan öğrencilerin bireysel çalgı çalışmalarının yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Angı ve Hamzaoğlu Birer (2013), her çalgıda olduğu gibi keman eğitiminde de başarıya ulaşmak için kısa ve kolay bir yol bulunmadığını, çalgı öğrencisinin düzenli bir şekilde günlük çalışmalarını uygulaması gerektiğini dile getirmiştir.

Öğretmenlerin neredeyse tamamı öğrencilerin derslere düzenli olarak katıldıklarını ifade etmiştir. Karan (2011) yüksek lisans tezinin sonucunda; özenen müzik eğitimi veren kurumlarda çalgı eğitimi alan öğrencilerin, eğitime yoğunlukla kendi istekleri ile ve ailelerinin teşviki ile başladıkları, sevak ve isteyerek devam ettikleri ve zorunlu olmadıkça devamsızlık yapmadıklarını tespit etmiştir. Tokatlı ve Mustul (2020)'un çalışmasında da özenen müzik eğitimi kurumlarında çalgı eğitimi alan öğrencilerin çok büyük bir bölümünün çalgı dersine düzenli katılım sağlamak ve az devamsızlık yapmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Öğrencilerin keman eğitimini bırakma sebepleri ile ilgili olarak öğretmenlerin bir kısmı liseye-üniversiteye giriş sınavı hazırlıkları nedeniyle, bir kısmı ise maddi sebepler nedeniyle öğrencilerin dersleri bıraktığını ifade etmiştir. Ayrıca bireysel çalgı çalışmaya vakit bulamama ve bir çalgı öğrenme disiplininin zor gelmesi nedeniyle ve örgün eğitim kurumlarının yoğunluğu nedeniyle çalgı eğitimini bırakan öğrencilerin olduğu da tespit edilmiştir. İmik ve Dönmez (2017)'e göre "Günümüzde, özenen müzik severlerin ilgisi bazı durumlarda kendilerini profesyonel müzisyenliğe kadar taşıyabilmektedir fakat çoğu zaman bu ilgi, ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerden dolayı kısa sürmektedir".

İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Öğretmenlerin büyük bir kısmı çalıştıkları kurumda düzenli olarak konser etkinlikleri yapıldığını ve bu etkinliklerin öğrencilerin motivasyonunu artırdığını dile getirmiştir. Tebbs (2006), konserlerin keman eğitiminde motivasyonu artırmada önemli bir yeri olduğunu, bir resital yaklaştığında öğrencilerinin çalışma tempolarının arttığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu resitaller sayesinde ailelerin çocuktaki gelişimi apaçık gözlemleyebildiğini ve çocuğun da derste öğrenemeyeceği özgüven ve stres ile başa çıkma gibi bazı becerileri sahnede öğrendiğini dile getirmiştir. Tepeli (2018)'ye göre de düzenlenen dinleti ve konser faaliyetleri, müzik dershanelerinin eğitim kalitesinin doğrudan ölçülebildiği önemli ortamlardır. Canlı olarak sunulan konser ve dinleti gibi faaliyetler yakın ve uzak ortamlara ulaşarak toplumda müziğe ilgi duyan geniş kitleler arasında önemli paylaşım ve etkileşimlerin gerçekleşmesini sağlar. Bu yolla özengen müzik eğitimi veren kurumların toplum kaynaşmasında ve ortak değerlerin paylaşımında önemli bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir.

Öğretmenlerin yarısının görev yaptığı kurum öğrencileri kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere yönlendirirken, diğer yarısı ise yönlendirmemektedir. Tebbs (2006), sahnede canlı olarak ya da kayıttan diğer keman sanatçıları dinlemenin motivasyonu olumlu yönde etkilediğini belirtmiş ve keman öğrencilerinin senfonilere, oda müziği orkestralarının performanslarına gitmelerini önermiştir.

Öğretmenlerin yarısının görev yaptığı kurumda keman eğitimini destekleyici dersler verildiği ancak bu derslere ilgi ve katılım düzeyinin oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hancıoğlu (2010)'na göre "Çalgı eğitimi, müzik eğitiminin diğer boyutlarıyla, özellikle işitme eğitimiyle bağlantılı olarak ele alınabilir ve çalgı eğitiminin işitme eğitimiyle paralel olarak yürütülmesi birçok açıdan önem taşımaktadır". Tarkum (2006)'a göre de keman öğretimindeki entonasyon sorunlarının çözümünde kulak eğitimi de önemli bir rol oynar, bu nedenle kulak eğitiminin de öncelikle dikkate alınması gerekir. Kulak eğitiminden kopuk bir keman öğretiminin amacına ulaşmasının güçleşeceği de aynı çalışmada belirtilmiştir. Tarkum (2006)'un aktardığına göre (Ginzburg, 28,29) özellikle eğitimin ilk aşamasında entonasyon için, solfejnin büyük önemi olduğunu, bir müzik cümlesinin entonasyonunun çoğu zaman bu cümlelerin solfejnin

yapılmasıyla düzeltilebileceğini belirtmiştir. Yapılan solfejler sayesinde ton duygusunun gelişiminin sağlanacağı da ilave edilmiştir. Angı ve Hamzaoğlu Birer (2013) de, keman eğitimiyle kulak eğitimi arasında doğrusal bir ilişki olduğu gerçeğinden hareketle, öğrencilerin kulak eğitimi derslerine de gereken ilgi ve önemi vermesinin önemine dikkat çekmiştir.

Öğretmenlerin büyük bir kısmının görev yaptığı kurumda öğrencilerin düzenli olarak birlikte çalgı çalabilecekleri bir toplu ders olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özay ve Öztürk (2008)'e göre çalgı eğitimi alan öğrenciler, çalgı çalma becerisi kazanmanın yanı sıra toplu müzik yapma becerilerini de geliştirirse beğenileri ve sosyal yönleri de gelişeceği için birey olarak kendilerini daha iyi ifade edebileceklerdir. Kurtçu (2012) çalışmasının sonucunda keman öğrencilerinin birlikte müzik yapmayı öğrenmeleri ve sahne deneyimi kazanmaları açısından sıklıkla bireysel dinletiler, orkestra konserleri ve öğretmen konserleri düzenlenmesinin eğitim sürecine olumlu katkılar sağlayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tümünün çalıştıkları kurum MEB'e bağlı olmasına rağmen, oldukça az sayıdaki öğretmen ders öğretim programının MEB tarafından ya da MEB-kurum yönetimi ortak kararı ile belirlendiğini ifade etmiştir. Ders öğretim programının belirlenme şeklini bilmeyen ve herhangi bir ders öğretim programı olmadığını belirten öğretmenler de bulunmaktadır. Öğretmenlerin büyük bir kısmının ders öğretim programını kendilerinin belirlediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kurumlarda ortak bir ders programı olmasının öğrencilerin gelişimi ve başarısı açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kurumlarda MEB tarafından belirlenen bir ders öğretim programı olsa dahi, yöneticiler öğretmenleri bu öğretim programına uyma konusunda yönlendirmediği için her öğretmen kendi ders öğretim programını kendi belirlemekte ve bu durumun da benzer kurumlar arasında nitelik olarak ciddi farklar olmasına yol açtığı düşünülmektedir. Hancıoğlu (2010)'nun araştırmasından elde edilen bulgulara göre de özengen müzik eğitimi veren kurumlarda ortak bir eğitim anlayışı ve öğretim programı yoktur. Ortak bir öğretim programı ve eğitim anlayışı olsa bile denetimler sadece yönetim tarafından zaman zaman yapılmaktadır. Özengen müzik eğitimi kurumlarında ortak bir çalgı eğitimi programının olmaması dershaneler arasında, hatta aynı dershanedeki öğretmenler arasında bile farklılıklara sebep olmaktadır. Ayrıca

bu kurumların, mesleki müzik eğitimine hazırlayıcı özelliği ile, müzik bölümlerine öğrenci yetiştirdiği ve çok büyük kitlelere hitap ettiği için belli bir denetlemeden geçmesi gerektiği düşünülmektedir. Ulucak (2003) çalışmasında, lisans seviyesindeki gitar öğrencilerinden daha önce özengen müzik eğitimi kurumlarında gitar eğitimi almış olanların, aldıkları eğitimin niteliği bakımından kendi içlerinde büyük farklılıklar gösterdiğini, bu farklılıkların öğrencilerin gitar tekniklerinde, çaldıkları eserlerde, eser üzerindeki yorumlarında ortaya çıktığını belirtmiştir. Bir ders öğretim programının olmayışının, öğretmenleri başka arayışlara yönlendirdiğini ve öğretmenlerin bu aşamada, kendi bilgi birikimi ve tecrübesi doğrultusunda öğrencilere yol göstermeye çalıştığını, bunun sonucunda ise öğrencilerdeki eksiklik ve farklılıkların daha da arttığını ilave etmiştir. Bozdemir (2009)'e göre "Eğitimin taşıdığı önem münasebetiyle planlı ve programlı bir süreç olması kaçınılmazdır. Bir sürecin başarılı olması o sürecin planlanması ile doğru orantılıdır. Eğitim sürecinin de başarılı olması eğitim programlarının ihtiyaca uygun olarak belirlenmesi ile mümkün olabilir".

Öğretmenlerin büyük bir kısmının kurumdaki çalışma şartları ile ilgili olumsuz görüşleri olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bir kısmı bu olumsuzlukları arka arkaya çok fazla derse girilmesi gerekmesi, ders arası ve yemek arası olmaması, kurumda öğretmenler odası olmaması şeklinde ifade etmiştir. Bunlara ek olarak öğretmenler dersliklerin çok küçük olması, dersliklerin çok soğuk ya da sıcak olması, havalandırmanın yetersiz olması, ses yalıtımının kötü olması ve öğretmenler odasının olmaması gibi olumsuz fiziksel koşulları da dile getirmiştir. Tepeli (2018)'in aktardığına göre; bir eğitimin amacı ne olursa olsun etkililiği ve verimliliği büyük oranda eğitim ortamının niteliğine bağlıdır. Her programın başarılı olabilmesi için eğitimde kullanılacak araç ve gereç, bunların etkili bir şekilde kullanılacak zengin bir ortamın olması esastır (Çilenti, 1988, s.36).

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Öğretmenlerin yarısından fazlası ailelerin müzik eğitimi veya çalgı çalmanın gereklilikleri gibi konularda öğrenciye yeterli desteği ve motivasyonu sağladığını belirtirken, öğretmenlerin bir kısmı bazı ailelerin sağladığını, bazı ailelerin sağlamadığını ifade etmiştir. Altuntaş (2007)'in aktardığına

göre Noie (2005), müzik eğitiminde anne ve babaya aktif bir rol düştüğünü, müzik eğitiminin anne ve babanın katılımı ile olması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Türkmen (2010), çocuklarına özengen müzik eğitimi aldırın ailelerin aktif olması, belli aralıklarla dersleri takip etmesi gerektiğini belirtmiş ve bu sayede Türk toplumunun daha büyük bir kesiminin müzik konusunda bilinçleneceği görüşünü savunmuştur.

Öğretmenlerin büyük bir kısmının ailede müzikle ilgilenen veya çalgı çalan başka bireyler olması durumunun öğrenci üzerinde olumlu etkileri olacağını düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Maria Calissendorff'un (2006), "Understanding the learning style of pre-school children learning the violin "(Okul öncesi çocuklarının keman eğitimi sürecindeki öğrenme stilini anlamak) isimli makalesinde, özellikle küçük yaştaki çocukların çalgı eğitiminde velilerin çok önemli bir rolü olduğu, kendisi de müzisyen olan ya da bir çalgı çalabilen velinin, çocuk için güzel bir örnek olabileceği, öğretmen ve veli işbirliğinin çocuğun çalgı eğitiminde çok önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir.

Öneriler

- 1- Özengen müzik eğitimi kurumlarının büyük bir kısmında keman eğitimi destekleyici derslerin verilmediği, öğrencilerin birlikte düzenli olarak çalgı çalabileceği bir toplu ders olmadığı ve kurumun öğrencileri kent içerisindeki sanatsal faaliyetlere yönlendirmediği sonuçlarına dayanarak, özengen müzik eğitimi kurumlarında bireysel yapılan keman dersine ek olarak işitme, solfej ve orkestra derslerinin verilmesi ve bu kurumların kent içerisindeki sanatsal faaliyetleri takip ederek öğrencilerini yönlendirmesi önerilmektedir.
- 2- Özengen müzik eğitimi kurumlarında görev yapan öğretmenlerin bir kısmının keman çalmak için gerekli fiziksel ve işitsel özelliklere sahip olma durumunun önemli olduğunu düşünmesine rağmen, kendi isteği dışında (kurum patronu isteği, ebeveyn isteği ve öğrenci ısrarı) fiziksel ve işitsel özellikleri keman çalmak için yeterli olmayan öğrenciler ile çalıştığı sonucuna dayanarak, özengen müzik eğitimi kurumlarının ticari kaygılardan arındırılması, çalgı

eğitimi başlangıcı öncesinde öğrencinin fiziksel ve işitsel özelliklerinin dikkate alınması ve bu özelliklere uygun çalgılara yönlendirilmesi önerilmektedir.

- 3- Özengen müzik eğitimi kurumlarında görev yapan öğretmenlerin büyük bir kısmının çalışma koşullarından memnun olmadığı sonucuna dayanarak; öğretmenlerin dinlenme, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, bu kurumlardaki ders programlarının yoğunluğunun azaltılması, bir gün içerisinde art arda 8 saatten fazla ders yapılmaması, ders sürelerinin maksimum 40 veya 45 dk. olması ve öğretmenlerin verimliliğinin düşmemesi adına dersler arasında mutlaka boşlukların olması, kurum içerisinde bu boşluklarda öğretmenlerin dinlenebileceği, yemek yiyebileceği kendilerine özel bir alanın tahsis edilmesi önerilmektedir.
- 4- Özengen müzik eğitimi kurumlarında görev yapan öğretmenlerin kurumların fiziksel şartları ile ilgili olumsuz görüşleri olduğu sonucuna dayanarak bu kurumlarda dersliklerin ses yalıtımına, dersliklerin havalandırılabilir olmasına, dersliklerin çok küçük olmamasına dikkat edilmesi önerilmektedir.
- 5- Özengen müzik eğitimi sürecinde öğretmen görüşlerine göre ailelerin bir kısmının öğrencilere çalgı eğitimi sürecinde yeterli desteği ve motivasyonu sağlamadığı sonucuna dayanarak, ebeveynlerin bu süreçte çocuklarını yakından takip ederek desteklemesi önerilmektedir.
- 6- Özengen müzik eğitimi kurumlarında görev yapan öğretmenlerin öğrencilerin bireysel çalgı çalışmalarını yetersiz bulduğu sonucuna dayanarak, özengen müzik eğitimi sürecinde bir çalgı üzerinde gelişim göstermek isteyen her öğrencinin düzenli olarak sabırla çalgı çalışması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Problems Faced by the Teachers
Who Conduct Violin Lessons in the Institutions
Teaching Amateur Music**

*

Beyza Tokatlı- Önder Mustul

Necmettin Erbakan University

Amateur music education is an important sub-dimension of music education with its supporting role in general music education and with its preparatory role for vocational music education. It is noteworthy that studies in the field of amateur music education have focused in recent years on institutions that provide music education towards this goal. It is seen that the field of instrument education comes to the fore in the institutions of amateur music education, compared with other fields of music education. It is thought that the research carried out in order to determine the problems in the institutions of amateur music education and to offer solutions will help to increase the quality of the education given in these institutions. In this study, the aim is to determine the problems faced by the teachers who conduct violin lessons in amateur music education institutions affiliated to the Ministry of National Education, due to students, parents and institutions, and to offer solutions according to the findings.

This research is of great importance as it aims to identify the problems faced by teachers who conduct violin lessons in amateur music education institutions and to offer solutions regarding the subject; also, among the very limited number of studies on amateur music education, it is the first research on teachers who conduct violin lessons in amateur music education institutions. In addition, it is considered that it will contribute to the way of conducting violin lessons in a more qualified way in amateur music education institutions. Besides, this research is also important in terms of being a source for teachers, parents, students who are interested in amateur music education and for future research on related issues.

Method

Working group: The participants of this research consist of 25 available violin teachers who wanted to contribute to the research voluntarily and who were actively conducting violin lessons in amateur music education institutions affiliated to the Ministry of National Education in the provinces of Istanbul, Konya, İzmir, Ankara, Amasya, Antalya, Balıkesir, Batman, Çanakkale, Denizli and Kocaeli.

Data Collection and Analysis: The research is a descriptive study in the general survey model, which is one of the scientific research models. In order to provide a theoretical basis for the research, the resources related to music education, amateur music education, instrument education and violin education were scanned and examined. The interview questions prepared in line with the data obtained as a result of the scanning and with the general purpose of the research in order to determine the problems faced by the teachers who conducted violin lessons in amateur music education institutions were developed with expert opinions and with a pilot application, and the findings were obtained by applying them on the predetermined study group. A structured interview form consisting of a total of 30 open-ended questions prepared by the researcher with expert opinion was used in the research. While the interview form was being prepared, 39 questions were prepared in a question pool. Then, the number of the questions was reduced to 30. While applying the interview form, necessary explanations were made to the working group, and it was emphasized that their answers would be kept confidential and the importance of giving sincere and honest answers was emphasized. Descriptive analysis was carried out on the data obtained as a result of the interviews, in accordance with the data collection technique. The data were tabulated using frequency and percentage calculations from descriptive statistical methods.

Results: The findings obtained as a result of the analysis of the data collected through the research questions are included in this section. According to this;

- Three-quarters of the teachers stated that they paid attention to the physical or auditory characteristics of the students before starting the instrument.

- Most of the teachers thought that it was important to have the necessary physical and auditory characteristics to play the violin. In addition, the majority of teachers stated that they worked with students whose physical and auditory characteristics were not sufficient to play the violin. According to the data, there were 5 teachers who had to work with students whose physical and auditory characteristics were not sufficient to play the violin, although they thought that it was important to have the necessary physical and auditory characteristics to play the violin.

- The majority of teachers working with students whose physical and auditory characteristics were not sufficient to play the violin stated that it was more important for the student to be interested and willing. It is quite remarkable that one third of the teachers worked with students whose physical and auditory characteristics were not sufficient to play the violin, against their own will (due to a desire of the boss of the institution, upon the request of the parent or request of the student).

- It is seen that most of the teachers thought that students with insufficient auditory abilities couldn't progress due to the fact that the violin is a fretless instrument, and therefore it is important to have the necessary physical and auditory characteristics to play the violin.

- The majority of the teachers stated that the students chose an instrument because of being influenced and emulated by the individuals around them or because of the popularity of the instrument.

- Most of the teachers worked with students who played another instrument or had different interactions with music before starting violin education.

- Most of the teachers stated that the students continued their instrument education as a hobby.

- Most of the teachers stated that the studies on the instruments of the students outside the classroom were not sufficient.

- Almost all of the teachers stated that the students attended the classes regularly.

- Most of the teachers have encountered students who dropped out of violin education. Most of the teachers stated that the students quit their education due to the preparation for the high school-university entrance exam or due to financial reasons.

- Most of the teachers stated that the students were interested in and enthusiastic about playing instruments, albeit partially.

- Concert events were held regularly in the institution where most of the teachers worked.

- The majority of the teachers remarked that their institutions didn't direct students to artistic activities in the city, that there were no lessons to support violin education in their institutions, and that there were no collective lessons in which instruments were played together on a regular basis.

- Although all of the teachers included in the research group are affiliated with the Ministry of National Education, it is remarkable that only one-fourth of them stated that the curriculum was determined by the Ministry of National Education or by the joint decision of the Ministry of National Education and the Institution management.

- While approximately one-third of the teachers rated the working conditions in the institution as very positive, two-thirds of them made negative evaluations, which is thought-provoking in terms of the functioning of these institutions.

- It is seen that most of the teachers stated that they were satisfied with the curriculum.

- The majority of teachers expressed that families provided sufficient support and motivation to students in subjects such as musical education or the requirements of playing an instrument.

- Most of the teachers were of the opinion that if there were other members of the family who were interested in music or who played an instrument, it would affect the students positively.

Conclusion: It is concluded that the teachers who conduct violin lessons in amateur music education institutions have various problems with three groups in total: "student performances", "the functioning of the institution" and "opinions about student families", as well as with the subjects within these groups.

Kaynakça/References

- Akpınar, G. ve Öztosun Çaydere, Ö. (2011). Başlangıç keman eğitiminde kullanılabilir okul şarkıları, türküler ve tekerlemeler. *ISSN:1306-3111 e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 290-302.
- Aksoy, Y. (2015). *Özengen keman eğitiminde video destekli öğretimin keman performansına etkisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- Altuntaş Saçlıoğlu, E. (2007). *7-11 yaş grubu çocuklarında keman eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Anabilim Dalı, Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bolu.
- Angı, Ç.E. ve Hamzaoğlu Birer, A.R. (2013). Keman öğretiminde karşılaşılan entonasyon problemleri ve çözüm önerileri. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 1(2), 48-69.
- Bozdemir, Z. (2009). *Yaygın eğitim sürecinde yerel yönetimlerin rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Büyükköse, A., Yıldırım Orhan, Ş. ve Şeren, M. (2016). Amatör müzik eğitiminin, ortaokul öğrencilerinin problem çözme becerilerine etkisi (Kırıkkale ili örneği). *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/21*, 565-582.
- Calissendorff, M. (2006). Understanding the learning style of pre-school children learning the violin. *Music Education Research*, 8(1), 3-96.
- Gidergi Alptekin, A. (2010). 06-15 yaş arası çocuklarda keman eğitimi, uygulanan metotlar ve bu eğitimin çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimlerine etkileri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Ana Sanat Dalı Yaylı Çalgılar Programı Sanatta Yeterlik Tezi*. İstanbul.

- Hancioğlu, G. (2010). *Ankara'daki özengen (amatör) müzik eğitimi veren kurumların eğitim anlayışları ve yönetim biçimleri üzerine genel bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Ankara.
- İmİK, Ü. ve Dönmez, Y. E. (2017) Özengen müzik eğitimi veren kurumlarda Türk müziği ilgisi: Malatya örneği. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 3(2), 114-128.
- Karan, M. (2011). *Özengen müzik eğitimi veren kurumlarda çalgı eğitimi alan öğrencilerin mesleki yönelimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Kurtçu, E. (2012). *Güzel sanatlar fakülteleri müzik bölümü müfredatlarında bulunan keman eğitimi derslerinde yaşanan sorunların öğrenci ve öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Ana Sanat Dalı, Erzurum.
- Oktay, C. (2017). *Türkiye'de özengen müzik eğitiminde uluslararası sertifikalı müzik eğitimi programlarının işlevinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Özay, S. ve Öztürk, F. G. (2008). Keman ve viyola eğitiminde kullanılan Mazas "Special Etudes Op.36" Metodu'nun sağ ve sol el teknikleri yönünden incelenmesi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 57-74.
- Özdemir, S. (2015). *Amatör keman eğitiminde amaç ve hedeflere göre keman öğretim metotlarının ve tekniklerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Tarkum, E. (2006). Entonasyon açısından keman öğretimi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 121-126.
- Tebbs, J. (2004). *Motivating your student/child to practice*. The violin Case, LLC, Kirkland, WA. <https://shop.theviolincase.com/pages/February-2004.html>
- Tepeli, H. (2018). *Ankara'daki özengen müzik eğitimi veren kurumların çok yönlü incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Tokatlı, B. ve Mustul, Ö. (2020). Özengen müzik eğitimi sürecinde çalgı eğitimi alan öğrencilerin çalgı çalışmalarını etkileyen faktörler. *Gece Kitaplığı. Güzel Sanatlar Alanında Akademik Çalışmalar – II, Bölüm 4*. 59-82.

- Türkmen, U. (2010). Çocuğun bireysel, toplumsal ve kültürel gelişiminde amatör müzik eğitiminin yeri, problemleri ve çözüm önerileri. *İlköğretimonline*, 9(3), 960-970.
- Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar ve Türkiye’de Cumhuriyetin ilk altmış yılındaki durum*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uslu, M. (2012). Nitelikli keman eğitimine yönelik yaklaşımlar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 1-11.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi/Citation Information

Tokatlı, B. ve Mustul, Ö. (2021). Özengen müzik eğitimi kurumlarında keman derslerini yürüten öğretmenlerin karşılaştığı problemler. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6595-6634. DOI:10.26466//opus.910883.

Yetişkin Bireylerde Saldırganlık ve Yalnızlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.925687

*

Kahraman Güler* – Zeynep Özgörüş**

* Dr.Öğr. Üyesi , İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: kahramanguler@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0049-0658](https://orcid.org/0000-0002-0049-0658)

** Psikolog, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa/Türkiye

E-Posta: zeynepozgorus@stu.aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8874-0542](https://orcid.org/0000-0002-8874-0542)

Öz

Saldırganlık diğerlerini incitmeyi amaçlayan her türlü davranıştır ve kişinin kendine, çevresine ve topluma zarar vermesi ile sonuçlanır. Yalnızlık ise kişilerin niteliksel ve/veya niceliksel olarak sosyal ilişkilerinde önemli bir eksiklikten kaynaklanan hoş olmayan bir deneyimdir. Bu çalışma yetişkin bireylerde saldırganlık ve yalnızlık arasındaki ilişkiyi incelemek ve yaş, cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu sosyodemografik özelliklerin saldırganlık ve yalnızlık değişkenleri ile ilişkisini araştırmak amacı ile yapılmıştır. Örneklem grubunu araştırmaya gönüllü katılmış olan 18-55 yaşları arasında 216 (%65,7) kadın ve 113 (%34,3) erkek toplam 329 katılımcı oluşturmuştur. Araştırmada UCLA Yalnızlık Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bu araştırmada Bağımsız Örneklem T-testi iki bağımsız grubu karşılaştırıp farkın anlamlılığını test etmek için kullanılmıştır. Pearson Korelasyon analizi ile ölçekler arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda saldırganlık ve yalnızlık arasında zayıf seviyede pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Yalnızlık düzeyinin cinsiyet, yaş, medeni durum ve çalışma durumu gibi sosyodemografik değişkenler ile anlamlı bir farklılık göstermediği. Saldırganlığın bu değişkenler ile anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuş ve bu farklılıklar detaylıca incelenmiştir. Elde edilen bulgular, literatür ve diğer çalışmalar çerçevesinde tartışılarak yeni çalışmalar için öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Yalnızlık, Sosyodemografik Değişkenler.

Investigation of the Relationship between Aggression and Loneliness in Adult Individuals

*

Abstract

Aggression is any behavior that aims to hurt others and results in harm to one's self, people around them and society. Loneliness, on the other hand, is an unpleasant experience arising from a significant lack of social relations of people qualitatively and / or quantitatively. The aim of this study is to examine the relationship between aggression and loneliness in adult individuals and to investigate the relationship between age, gender, marital status, employment status, sociodemographic characteristics, and aggression and loneliness variables. The sample group consisted of a total of 329 participants, 216 (65.7%) females and 113 (34.3%) males between the ages of 18-55 who voluntarily participated in the study. UCLA Loneliness Scale, Buss-Perry Aggression Scale, and Personal Information Form were used in the study. In this study, the Independent Samples T-test was used to compare two independent groups and test the significance of the difference. The relationship between the scales was examined with Pearson Correlation analysis. As a result of the study, a weak positive relationship was found between aggression and loneliness. The level of loneliness did not differ significantly with sociodemographic variables such as gender, age, marital status and employment status. It was found that aggression showed a significant difference with these variables and these differences were examined in detail. The findings were discussed within the framework of the literature and other studies, and suggestions for new studies were made.

Key Words: *Aggression, Loneliness, Sociodemographic Variables.*

Giriş

Yalnızlık insanlığın başlangıcından beri var olan bir deneyim olmasına rağmen her insan için benzersizdir ve birçok şekilde tanımlanmıştır. Yalnızlık terimi ilk kez Freud tarafından 1939'da yalnızlığı deneyimleyen kişilerin tamamen değişen iç yapısını tanımlamak için kullanılsa da yıllar sonra Sullivan bu tanımlı ayrıntılı olarak açıklamış ve yalnızlığı insanların temasa ihtiyaç duyan sosyal hayvanlar olmasından kaynaklanan ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda ortaya çıkan bir sonuç olduğunu söylemiştir (Sullivan, 1953, akt. Bekhet, Zauszniewski ve Nakhla, 2008). Peplau ve Perlman (1982) yalnızlığın kişilerin niteliksel ve niceliksel olarak sosyal ilişkilerinde önemli bir eksiklikten kaynaklanan hoş olmayan bir deneyim olduğunu belirtirken, Sermant (1978) yalnızlığın, kişilerin ideallerindeki ve sahip oldukları ilişki türleri arasındaki tutarsızlık olduğunu söylemiştir. Sullivan (1953) yalnızlığın hoşnutsuz olduğu kadar kişiyi motive eden bir deneyim olduğunu ve kişiler arası yakınlık ile karşılanmamış ihtiyaçlar sonucu doğduğunu belirtmiştir, buna karşılık olarak Moustakas (1961) yalnızlığı insanın varoluşundan kaynaklanan ayrılıkların getirdiği kaçınılmaz bir deneyim olarak tanımlamıştır. Cambiridge Üniversitesinin el kitabında ise yalnızlık 'bireylerin kişisel olarak deneyimledikleri belirli ilişkilerin kabul edilemeyecek şekilde eksikliğinin olduğu' bir durum olarak tanımlanmıştır. Bu mevcut ilişkilerin sayısının arzu edilenden ve kabul edilenden daha az olduğu durumların yanı sıra arzu edilen yakınlıkların gerçekleşmediği durumları içerir' (Gierueld, Tilburg ve Dvkstra, 2006, akt. Qureshi, Khan ve Masroor, 2013). Tek bir tanımlı olamamasıyla beraber genel olarak yalnızlık hoş olmayan ve kişilerarası ilişkilerde ciddi sorunların göstergesi olan gecici bir deneyim veya kalıcı bir özellik olarak kavramlaştırılır. Çalışmalar yalnızlığın kişilerarası sorun hale gelme oranının arttıkça yalnız kişilerin yalnızlığı azaltmak için aldıkları önlemlerin oranının azaldığını göstermektedir. Bu kişiler potansiyel olarak ilişkiye girebilecekleri yabancılara karşı daha pasif ve tepkisiz davranma eğiliminde olup diğer insanlara karşı düşmanca ve karamsar yargılara sahip olma eğilimindedirler (Jones ve Carver, 1991).

Kişileri yalnızlığa iten 3 temel unsur olduğunu söyleyen Papeleu ve Perlman (1982) bu etkenlerden ilkinin kişilerin hoşnut olmadığı,

duygusal olarak üzücü tecrübeler yaşadığı, yani herhangi bir grup veya topluluktan dışlanmış olma deneyimi olduğunu; ikincisini bireylerin sevilmemesini hissetme ve olumsuz bilişsel deneyimler ve son olarak kişilerin sosyal ilişkiler kurmakta ve bu ilişkileri sürdürmekte güçlük çekmesinden paylaşımda bulunacak kişiler bulamamasından yani sosyal ilişkilerde yetersiz kalmasından kaynaklanabileceğini belirtmiştir (Bilgi, 2005).

Rokach (1988)'ın belirttiği üzere yalnızlığın kişilere yaşattığı sıkıntı hissini 4 bileşeni vardır. Bunlardan ilki fizyolojik ve davranışsal sıkıntıdır bu kişilerde mide bulantısı, baş ağrısı gibi somatik şikayetleri ve normale göre daha fazla ağlama, uyku problemleri gibi davranışsal stresi içerir. İkincisi ise kişinin kendisine dair genelleştirilmiş olumsuz düşüncelerin sonucunda oluşan kendini küçümsemedir. Bir diğer bileşen ise kişilerin kendi kendilerine yarattığı sosyal kopukluktur ve bunun sosyal ortamlardan sakin biçimde geri çekilme veya daha agresif bir şekilde aktif ayrılma ile oluştuğunu belirtmiştir. Son olarak hareketsizlik; yalnız kişilerin acısını ve ızdırabını yani duygusal karışıklık, iç kargaşa, uyuşukluk, öfke, düşmanlık, anksiyete, korku, utanç ve aşağılanma gibi duygu ve deneyimleri içeren üç bileşenden oluşan kavramdır.

Saldırganlık davranışı, "Başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış" olarak tanımlanmaktadır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989). Saldırgan davranışı neyin oluşturduğuna dair birçok araştırma bulunmaktadır. Evrimsel kuram saldırganlığı kişilerin geçmiş dönemlerde hayatta kalma, genlerini aktarabilmek amacı ile geliştirdikleri ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir davranış olarak tanımlamıştır. Biyolojik yaklaşım ise saldırganlığın sebebinin kromozomdaki değişiklikler, merkezi sinir sistemindeki bazı özelleşmiş bölgeler ve hormon seviyeleri olduğunu belirtmiştir (Tayınmak, 2020). Psikodinamik kuram saldırganlığı doğum anından itibaren başlayan ve oral dönemde ısırma ve ağlamayla hem duygusal hem de davranışsal olarak ortaya çıkan ölüm içgüdüsünün bir sonucu olduğunu belirtmiştir (Freud, 1927). Freud ise, insan yaşamının yaşam ve ölüm olarak iki içgüdü ile yönlendirildiğini ve kişilerin bilinçaltında yıkıcılığa dair bir dürtüye sahip olduklarını söylemiştir. Ölüm içgüdüsü, yaşam içgüdüsünün tersine yıkıcı özelliklere sahiptir ve diğer insanlara yönelik olan bu yıkıcı eğilimlerin dış dünyada bulunan nesnelere çevrilmesine

“saldırganlık” denir (Geçtan, 1989). Öte yandan sosyal öğrenme kuramı insanların saldırgan dürtülerle doğmadıklarını veya var olmadıklarını bu davranışları öğrendiklerini söyler. Gözlemsel öğrenme insanlığın gelişmesi ve hayatta kalması için hayati önem taşımaktadır. Araştırmalar çocukların agresif modelleri gözlemleyerek yeni davranış stratejileri geliştirebileceğini ve bu davranışları koruyabileceğini göstermiştir. Kişiler gözlemledikleri modelleri sentezleyerek yeni saldırganlık biçimleri geliştirebilir. Bandura’ya göre birey, çevre ve davranış üçgenini etkileşimleri sonucu saldırganlık davranışı öğrenilir (Bandura, 1973). Bu doğrultuda yapılan çalışmaların sonucunda, sorunlara karşı agresif çözümler üreten ebeveynlerin çocuklarının benzer eğilimleri olduğu (Bandura ve Walters, 1959) ve saldırgan davranış düzeyi yüksek olan toplumlarda agresif modellerin sık rastlandığı ve kavga gücünün değerli bir özellik olduğu görülmüştür (Wolgang ve Ferracuti, 1967). Engelleme-Saldırganlık kuramına göre, saldırgan davranışın ortaya çıkmasının sebebi engellenmedir. Bireyin hedefe yönelik elde edemediği durumlara engellenme denir ve herhangi bir dürtünün karşılanmaması, engellenmesi durumunda saldırganlık ortaya çıkar. Hedefe ulaşamama durumunda kişinin engellenmesi her ne kadar saldırganlığı arttıran bir durum olsa da bu engellenme duygusu her seferinde saldırganlığa yol açacağı anlamına gelmemektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014).

Saldırganlık davranışı bireylerde genellikle huzursuzluk ve acı hissettiren sıcak saldırı, aşırı kabalık ve kaygı gibi olumsuz deneyimleri içerir (Myers, 2008). Ağrı, sızı, gürültü gibi hoş olmayan fiziksel olayların, psikolojik acının ve sosyal olarak reddedilmenin sonucu doğan olumsuzluk içeren durumların saldırganlık davranışına sebep olabileceği bilinmektedir; araştırmalar ve gözlemlerin sonucunda sosyal olarak dışlanan bireylerin diğerlerine göre daha kızgın ve saldırgan tutum gösterdiği belirtilmiştir (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Jimnastik ve cinsellik gibi uyarıcıların da saldırgan davranışa sebep olabileceği, Ayrıca saldırıya ve hakarete uğramanın sonucu olarak, saldırgan davranışın ortaya çıkabileceği gözlemlenmiştir (Myers, 2008). Kişilerin çocukluk döneminde içinde bulunduğu bazı durumlar saldırganlık davranışına yatkın olmalarının sebepleri arasında yer almaktadır. Çocuğun bulunduğu aile ortamı, aile ortamındaki çatışmalar, anne-baba tutumları, anne-baba tarafından yaratılan olumsuz koşullar, içinde

olduğu ortamlarda silahın var olması, medya ve televizyonda maruz kaldığı şiddet görüntüleri, video oyunları, sosyal desteğin düşük olması, çocuğun diğerleri ile güvensiz bağlanması, akranları ile ilişkisinin, mizacının, kültürel ve toplumsal çevresinin etkisi saldırganlık davranışına sebep olmaktadır (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Biyolojik etmenler de saldırganlığı tetiklemektedir. Araştırmalar, düşük fizyolojik uyarılmanın, düşük serotonin düzeyinin, yüksek testosteronun ve zaman zaman alkol kullanımını saldırgan davranış için ortam hazırlayabileceğin göstermiştir (Brushman ve Huesmann, 2010).

Saldırganlık fiziksel ve psikolojik zarara sebebiyet vermekte olup fiziksel ve sözel saldırganlığın yanı sıra öfke ve düşmanlık olmak üzere 4 farklı türe ayrılır (Buss ve Perry, 1992). Fiziksel saldırganlık kişinin kendisine veya karşısındakine yönelik uyguladığı vurma, dövme veya yaralama gibi dokunma veya bir nesne ile meydana gelen bedensel temas içeren eylemlerini içerir. Sözel saldırganlık ise başkasının benlik kavramına saldırmayı yani kişinin iletişim yoluyla ifade ettiği küçük düşürme, aşağılama, hakaret etme, bağırma, tehdit, alay etme gibi davranışları içerir (Roberto, Meyer, Boster ve Roberto, 2003). Öfke kişinin ihtiyaçlarının karşılanmadığı, engellendiği veya istemediği durumlarda bulunması sonucu ortaya çıkan duygudur (Haskan ve Yıldırım, 2012). Öfkeye genellikle terlemede ve kalp hızında artış gibi otonom sinir sistemi uyarılması, bilişsel eksiklikler ve çarpıtmalar, sosyal olarak oluşturulmuş ve güçlendirilmiş senaryolar eşlik eder (Sukhodolsk, Kassinove ve Gorman, 2004). Son olarak düşmanlık, nesnelere ve kişilerin olumsuz bir şekilde değerlendirilmesi ve genellikle bu düşüncelerin güçlendirilip kişilere zarar verme o kişilere karşı genel bir hoşnutsuzluk ve küçümsemeyi isteğini içerir (Ramirez ve Andreu, 2006).

Sosyal psikologlar ve toplum içinde şiddet kavramının kullanımı açısından farklılıklar vardır. Sosyal psikolojide şiddet, hedeflenen kişiyi yaralama, vurma, tekmeleme, dövme, gasp, öldürme, tecavüz gibi ölçüsüz ve aşırı fiziksel zarar veren bir saldırganlık davranışı olarak kullanılmaktadır. Şiddet kavramı saldırganlığın bir alt boyutu olarak kabul edilmekte ve şiddet içeren bütün davranışlar saldırganlık olarak kabul edilirken saldırgan tutumların tümü şiddet davranışı içermeyebilir (Bushman ve Huesman, 2014). Kadir Has Üniversitesi (2020)'nin yaptığı

araştırmada 2016 yılından sonra her sene toplanan verilerde kadınların toplumda yaşadığı en büyük sorun şiddet olarak görünmektedir ve 2020 yılında kadınların %68'i erkeklerin ise %63'ü şiddeti birinci sıraya koymuştur. Türkiye'de yapılan bir çalışmada lise öğrencilerinin yaklaşık olarak %30'nun sözel, %44'nün fiziksel, %18'nin duygusal ve %9'unun cinsel içerikli zorbalığa uğradığı ve özellikle fiziksel zorbalığın erkek öğrenciler arasında daha yaygın olduğu görülmüştür (Karaman, Kepenekçi ve Çınar, 2002). Kişilerin birbirlerine karşı uyguladığı saldırgan ve şiddet içerikli davranışlar duygusal ve sözel olabileceği gibi fiziksel hatta toplumsal da olabilmektedir. Saldırganlık ve yalnızlık kavramları bireylerin günlük yaşamını, kişiler arası ilişkilerini, yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyen ve birbirleriyle ilişkili olan kavramlardır. Yalnızlık kişilerde ergenlik döneminde (Buelga, Musitu, Murgui ve Pons, 2008) ve yetişkinlikte saldırganlık düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir (Jeong, Kim, Lee ve Lee, 2016). Bu sebepten bu çalışma gerek toplum gerek bireylerin gelişimi için saldırganlık ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın sonucunda kişilerde saldırganlık düzeyi ile yalnızlık puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu, saldırganlık ve yalnızlık düzeylerinin kişilerin cinsiyet, yaş, medeni durum ve çalışma durumu ilişkili olduğu ve cinsiyet değişkenine göre saldırganlığın alt boyutlarının farklılık göstereceği düşünülmüştür.

Yöntem

Örneklem

Bu araştırmaya Türkiye'nin farklı bölgelerinden olmak üzere 329 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması ($\bar{X}=29$, Ss.=9)'dur. En küçük yaş 18, en büyük yaş 55'tir. Katılımcıların dağılımlarını incelediğimizde, %65.7'sinin kadın, %34.3'ünün erkek, %33.7'sinin evli, %66.3'ü bekar, %0.6'sının ilkökul mezunu, %0.6'sının ortaokul mezunu, %14.9'unun lise mezunu, %9.4'ünün ön lisans mezunu, %54.7'sinin lisans mezunu, %19.8'inin lisansüstü mezunu, %52.6'sının çalışmadığı, %47.4'ünün çalıştıkları görülmektedir. Katılımcılara dair tanımlayıcı bilgiler Tablo 1. ve Tablo 2.'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	216	65.7
	Erkek	113	34.3
	Toplam	329	100.0
Medeni durum	Evli	111	33.7
	Bekar	218	66.3
	Toplam	329	100.0
Eğitim durumu	İlkokul	2	0.6
	Ortaokul	2	0.6
	Lise	49	14.9
	Ön lisans	31	9.4
	Lisans	180	54.7
	Lisansüstü	65	19.8
	Toplam	329	100.0
Çalışma durumu	Çalışmıyorum	173	52.6
	Çalışıyorum	156	47.4
	Toplam	329	100.0

Tablo 2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	n	Min	Maks	$\bar{X}$	Ss.
Yaş	329	18	55	29	9

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılacak verilerin toplanması 11/2020-01/2021 ayları arasında gerçekleşmiş olup pandemi koşulları sebebiyle veri toplama araçlarının uygulanabilmesi için Kişisel Bilgi Formu, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Google Form kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması için Kişisel Bilgi Form, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır.

UCLA Yalnızlık Ölçeği: Bireylerin yalnızlık düzeyini ölçmek için Russel, Paplau ve Ferguson (Russell, Peplau ve Ferguson, 1978) tarafından geliştirilen UCLA (University of California, Los Angeles) Yalnızlık Ölçeği, tüm maddeleri tekrar gözden geçirilerek Russel, Paplau ve Cutrona tarafından yarısı olumlu yarısı olumsuz cümle yapısına sahip olacak şekilde değiştirilmiştir (Russell, Peplau ve Cutrona, 1980). Türkçeye Demir (1989) tarafından uyarlanan ölçek 20 maddeden oluşmaktadır ve Likert tipte bir ölçme aracı olarak “Bu Durumu Hiç Yaşamam” (1) ve “Bu Durumu Sık Sık Yaşarım” (4) arasında bir puanlamaya sahiptir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20 iken en yüksek puan ise 80’dir. T estin geçerlik yöntemini belirleyen Beck Depresyon Envanteri kriter geçerliği tabanı olmakla birlikte korelasyon katsayısı 0.82’dir. Güvenirlik çalışmaları test tekrarı yöntemi ile yapılmıştır ve güvenirlik katsayısı 0.94’tür. Ölçeğin bu çalışmadaki Cronbach alpha katsayısı 0.82 olarak bulunmuştur (Demir, 1989).

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ): Buss- Perry Saldırganlık Ölçeği saldırganlık ölçekleri arasından en çok kullanılan saldırganlık ölçeklerinden biridir ve ölçek Buss-Durkee Düşmanlık Envanteri’nden uyarlanmıştır (Buss ve Durkee, 1957). Ölçek 5 aralıklı ölçek türü olup “Kesinlikle Katılmıyorum” (1) ve “Tamamen Katılıyorum” (5) arasında bir puanlamaya sahiptir ve 29 maddeden oluşmaktadır. Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık olmak üzere saldırganlığın 4 farklı boyutunu ölçmeyi amaçlayan ölçekte sözel saldırganlığın alt ölçeği olarak başkalarına sözel yolla incitmekle ilişkili 5 soru; fiziksel saldırganlığın alt ölçeği olarak başkalarına zarar verme ile ilişkili 9 soru; düşmanlığın alt ölçeği olarak saldırganlığın bilişsel boyutuyla ilişkili 8 soru; öfkenin alt ölçeği ise saldırganlığın duygusal boyutuyla ilişkili 7 soru bulunmaktadır (Madran, 2012) Buss ve Perry’nin özgün çalışmalarında elde ettikleri iç tutarlılık katsayıları sırasıyla şu şekildedir: Fiziksel saldırganlık alt boyutu için 0.85, sözel

saldırıcılık alt boyutu için 0.72, öfke alt boyutu için 0.83 ve son olarak düşmanlık alt boyutu için 0.77'dir, toplam puan için ise 0.89 olarak belirlenmiş olup (Buss ve Perry, 1992), Türkçede geçerlilik ve güvenilirlik çalışması üniversite öğrencileri örnekleminde Madran (2012) tarafından yapılmıştır

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan formda kişilere cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve çalışma durumu gibi demografik bilgilere ulaşılacak sorulara yer verilmiştir.

Veri Analizi

Analizlerden önce, internet ortamında toplanılan veriler SPSS 25 programına aktarılmış ve sonrasında analizlere başlanmıştır. Analizin ilk adımlarından biri olan normal dağılım varsayımı kontrol edilmiştir. Bu süreçte ölçek ve alt ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. George ve Mallery (2010) çalışması referans alınarak, bu değerlerin -2 +2 referans aralığında olması normal dağılımı sağlamaktadır.

Tablo 3. Buss-Perry Saldırıcılık Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	n	Çarpıklık	Basıklık
	329	0.700	0.301
Fiziksel Saldırıcılık	329	1.102	0.919
Öfke	329	0.383	-0.424
Düşmanlık	329	0.406	-0.149
Sözel Saldırıcılık	329	0.354	-0.031
UCLA Yalnızlık Ölçeği	329	0.279	0.780

Yukarıdaki değerleri kontrol ettiğimizde değişkenlerimizin basıklık ve çarpıklık referans aralığını sağladığı görülmektedir. Pearson Korelasyon analizi kullanılarak Buss-Perry Saldırıcılık Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeğinin birbirleriyle ilişkisine, Bağımsız Örneklem T-Testi

kullanılarak Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeğinin demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılarak yordayıcılığa bakılmıştır. Referans alınacak p değeri 0.05 ve güven aralığı değeri %95'tir.

Bulgular

Bu kısımda UCLA Yalnızlık Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu ölçeklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ve UCLA Yalnızlık Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı Değerler

	n	Min	Maks	$\bar{X}$	Ss.
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	329	33	131	69.27	19.20
Fiziksel Saldırganlık	329	9	43	17.59	7.33
Öfke	329	7	32	17.82	5.95
Düşmanlık	329	8	37	20.14	6.36
Sözel Saldırganlık	329	5	24	13.73	3.52
UCLA Yalnızlık Ölçeği	329	39	68	50.85	4.16

Katılımcıların ölçek ortalamalarına bakıldığında, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ortalaması ($\bar{X}$ =69.27, Ss.=19.20), Fiziksel Saldırganlığın ortalaması ($\bar{X}$ =17.59, Ss.=7.33), Öfkenin ortalaması ($\bar{X}$ =17.82, Ss.=5.95), Düşmanlığın ortalaması ($\bar{X}$ =20.14, Ss.=6.36), Sözel Saldırganlığın ortalaması ($\bar{X}$ =13.73, Ss.=3.52), UCLA Yalnızlık Ölçeği ortalaması ($\bar{X}$ =50.85, Ss.=4.16) olduğu bulunmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyet, Medeni Durum, Çalışma Durumuna Göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Tanıcı Özellikler (n=329)	n	Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	Fiziksel Saldırganlık	Öfke	Düşmanlık	Sözel Saldırganlık	UCLA Yalnızlık Ölçeği
		$\bar{X} \pm SS.$	$\bar{X} \pm SS.$	$\bar{X} \pm SS.$	$\bar{X} \pm SS.$	$\bar{X} \pm SS.$	$\bar{X} \pm SS.$
Cinsiyet							
Kadın	216	65.84 $\pm$ 17.81	15.58 $\pm$ 5.67	17.17	19.81 $\pm$ 6.54	13.29 $\pm$ 3.45	50.58 $\pm$ 4.03
Erkek	113	75.83 $\pm$ 20.13	21.42 $\pm$ 8.53	$\pm$ 5.71	20.77 $\pm$ 5.98	14.57 $\pm$ 3.53	51.37
Test sonucu t/p		t=-4.61, p=0.000**	t=-6.56, p=0.000**	19.07 $\pm$ 6.20 t=-2.78, p=0.006**	t=-1.31, p=0.192	t=-3.17, p=0.002**	$\pm$ 4.38 t=-1.64, p=0.101
Medeni Durum							
Evli	111	63.44 $\pm$ 16.35	15.77 $\pm$ 6.07	16.34	18.48 $\pm$ 5.84	12.85 $\pm$ 2.92	50.29
Bekar	218	72.24 $\pm$ 19.89	18.51 $\pm$ 7.75	$\pm$ 5.19	20.99 $\pm$ 6.46	14.17 $\pm$ 3.72	$\pm$ 4.28
Test sonucu t/p		t=-4.28, p=0.000**	t=-3.51, p=0.001**	18.58 $\pm$ 6.17 t=-3.46, p=0.001**	t=-3.43, p=0.001**	t=-3.54, p=0.000**	51.14 $\pm$ 4.08 t=-1.75, p=0.080
Çalışma Durum							
Çalışmıyorum	173	73.01 $\pm$ 20.69	18.16 $\pm$ 7.99	19.12	21.59 $\pm$ 6.58	14.15 $\pm$ 3.88	50.64
Çalışıyorum	156	65.13 $\pm$ 16.52	16.95 $\pm$ 6.51	$\pm$ 6.22	18.54 $\pm$ 5.72	13.26 $\pm$ 3.02	$\pm$ 4.02
Test sonucu t/p		t=3.83, p=0.000**	t=-1.50, p=0.134	16.40 $\pm$ 5.29 t=4.29, p=0.000**	t=4.48, p=0.000**	t=2.34, p=0.020*	51.09 $\pm$ 4.32 t=-0.98, p=0.296

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$ Kullanılan test: Bağımsız Örneklem T-Testi

Bulguları kontrol ettiğimizde, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ($t(327)=-4.61$, $p < 0.01$), Fiziksel Saldırganlık alt boyutundan ($t(327)=-6.56$, $p < 0.01$), Öfke alt boyutundan ($t(327)=-2.78$, $p < 0.01$), Sözel Saldırganlık alt boyutundan ($t(327)=-3.17$, $p < 0.01$) elde edilen puanları cinsiyete göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Sonuçları değerlendirdiğimizde, erkeklerin, kadınlara göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir.

Düşmanlık alt boyutu ve UCLA Yalnızlık Ölçeğinden elde edilen puanları cinsiyete göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0.05$).

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ($t(327)=-4.28$, $p<0.01$), Fiziksel Saldırganlık alt boyutundan ($t(327)=-3.51$, $p<0.01$), Öfke alt boyutundan ($t(327)=-3.46$, $p<0.01$), Düşmanlık alt boyutundan ($t(327)=-3.43$, $p<0.01$), Sözel Saldırganlık alt boyutundan ($t(327)=-3.54$, $p<0.01$) elde edilen puanları medeni duruma göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Sonuçları değerlendirdiğimizde, bekarların, evlilere göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir.

UCLA Yalnızlık Ölçeğinden elde edilen puanları medeni duruma göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ($t(327)=3.83$, $p<0.01$), Öfke alt boyutundan ($t(327)=4.29$, $p<0.01$), Düşmanlık alt boyutundan ($t(327)=4.48$, $p<0.01$), Sözel Saldırganlık alt boyutundan ($t(327)=2.34$, $p<0.01$) elde edilen puanları çalışma durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Sonuçları değerlendirdiğimizde, çalışmayanların, çalışanlara göre daha yüksek puan aldığı görülmektedir.

Fiziksel Saldırganlık alt boyutu ve UCLA Yalnızlık Ölçeği elde edilen puanları çalışma durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 6. Yaş ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği Arasındaki İlişkiler

	Yaş
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	-.332*
Fiziksel Saldırganlık	-.289*
Öfke	-.300*
Düşmanlık	-.276*
Sözel Saldırganlık	-.203*
UCLA Yalnızlık Ölçeği	-0.087

** $p<0.01$, * $p<0.05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

Yaş ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ($r=-.332$, $p<0.01$) puanları arasında orta düzey ve negatif, Yaş ile Fiziksel Saldırganlık ($r=-.289$,

$p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif, Yaş ile Öfke ($r=-.300$, $p<0.01$) puanları arasında orta düzey ve negatif, Yaş ile Düşmanlık ($r=-.276$, $p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif, yaş ile Sözel Saldırganlık ($r=-.203$, $p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 7. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ile UCLA Yalnızlık Ölçeği Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5	6
1-Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	-					
2-Fiziksel Saldırganlık	.856**	-				
3-Öfke	.903**	.685**	-			
4-Düşmanlık	.838**	.541**	.742**	-		
5-Sözel Saldırganlık	.631**	.455**	.469**	.387**	-	
6-UCLA Yalnızlık Ölçeği	.184**	0.093	.122'	.271**	.117'	-

** $p<0.01$, * $p<0.05$ Kullanılan test: Pearson Korelasyon Testi

UCLA Yalnızlık Ölçeği ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ($r=.184$, $p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif, UCLA Yalnızlık Ölçeği ile Öfke ($r=.122$, $p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif, UCLA Yalnızlık Ölçeği ile Düşmanlık ($r=.271$, $p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif, UCLA Yalnızlık Ölçeği ile Sözel Saldırganlık ($r=.117$, $p<0.01$) puanları arasında zayıf düzey ve negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin UCLA Yalnızlık Ölçeğini Yordaması

	B	SH	β	t	p
(Sabit)	47.277	0.736		64.232	0.000*
Düşmanlık	0.177	0.035	0.271	5.092	0.000*

$R=-.271$ $R^2=.073$
 $F=25.924$ $p=0.000$

* $p<0.05$ Kullanılan test: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Düşmanlık alt ölçeğinin ölçeğinin ucla yalnızlık ölçeğini yordadığı tespit edilmiştir ($R^2=.073$, $p<0.05$). Kurulan regresyon modelinde olan bağımsız değişkeninin ucla yalnızlık ölçeğindeki değişimin %7'sini açıkladığı tespit edilmiştir. Sonuçları değerlendirdiğimizde, düşmanlığın yalnızlığa pozitif etkisi vardır ($\beta=.271$, $p<0.05$).

Tartışma ve Sonuç

Yetişkin bireylerde saldırganlık ve yalnızlık arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışma yapılan analizlerin sonucunda ilk olarak saldırganlığın 4 bileşeninden biri olan düşmanlığın yalnızlık düzeyini yordadığı görülmüştür. İkinci olarak saldırganlık ve yalnızlık arasında zayıf seviyede pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur, bu da yalnızlık puanları arttıkça saldırgan davranışların da arttığı yönünde bir sonuç göstermiştir. Literatür incelendiğinde araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur. Yalnızlık ve depresyonun erken yetişkinlikte saldırganlığı olumlu ve anlamlı bir şekilde yordadığı ortaya konulmuştur (Yavuzer, Albayrak ve Kılıçarslan, 2019). Öfke saldırganlığın 4 farklı türünden biri olarak ele alınır (Buss ve Perry, 1992). Türkiye'nin Hatay ilinde ergenlerle yapılan bir çalışmada yalnızlık düzeyi ile öfke kontrolü arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür (Koçak, 2008). Bıyık (2004)'ın üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin kızlara göre daha çok yalnızlık duygusu yaşadığı; sürekli öfke düzeyi ve öfkeyi içte tutma düzeyi yüksek olan kişilerin orta ve düşük olan kişilerden, öfkeyi kontrol etme düzeyi düşük olanların orta ve yüksek olanlardan daha çok yalnızlık duygusunu deneyimlediği görülmüştür. Ergenlerle yapılan bir çalışma şiddete başvuran ve şiddet davranışı sergileyen ergenlerin diğerlerine oranla daha yalnız hissettikleri belirtilmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla yalnızlık düzeyi daha yüksek çıkmıştır (Yıldırım, 2007). Haskan (2009), yaptığı araştırma sonucunda kız öğrencilerin %32'sinde erkek öğrencilerin ise %76'sında şiddet eğilimi yüksektir. Yüksek şiddet eğilimi olan ve olmayan grupların yalnızlık düzeyi arasında ki farka baktığında ise yüksek şiddet eğilimi olan öğrencilerin yalnızlık düzeyi daha yüksek bulunmuştur. İspanya'da 11-16 yaşları arasında 1319 katılımcı ile yapılan çalışmada, katılımcıların yalnızlığı

deneyimlemesinin saldırganlığın üzerinde dolaylı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür (Buelga, Musitu, Murgui ve Pons, 2008).

Yalnızlık kişinin içinde bulunduğu bir durum olması ile beraber yanında yeni olumsuz duygular getiren bir kavramdır, kişilerde yalnızlık düzeyi yükseldikçe sosyal, kişisel ve genele uyum düzeylerinin düştüğü görülmüştür (Bilgen, 1989). Saldırganlık ve yalnızlık konuları ele alındığında kendilik algısı, utangaçlık, özgüven, sosyal destek gibi birçok kavram bu ikilinin arasındaki ilişkiyi etkilemektedir (Sun, Fu ve Zheng, 2021; Thomas ve Smith, 2004). Thomas ve Smith (2004)'in yaptığı çalışma sonucunda, diğerlerine karşı şiddet uygulayan gençlerin çoğunluğunun sınıf arkadaşları tarafından sevilmediğini düşündükleri ve yalnızlık hissettikleri görülmüştür. Kendilik algısı ve saldırganlığın arasındaki ilişkide yalnızlığın aracı rolünü incelemeyi amaçlayan bir çalışma sonucunda kendilik algısının yalnızlığı, yalnızlığın ise saldırganlığı yordaladığı yönündedir. Çin'de yapılan bir çalışma utangaçlık ve yalnızlığın saldırganlık davranışı ile ilişkisini bulmayı amaçlamıştır ve sonuç olarak saldırgan davranışların utangaçlık ve yalnızlık arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiğini bulmuştur. Utangaç davranışlar bireylerin kendilerini olumsuz değerlendirmelerine ve uygun duygusal ifadeleri göstermelerine engel olabilmekte ve duyguların bastırılmasının sonucu olarak kişiler saldırgan davranışlar göstermeye daha meyilli hale gelmektedir. Sun vd. (2021) utangaçlık sonucu gelişen bu saldırgan davranışların bireylerin çevrelerindeki kişiler tarafından izole edilme şansını arttıracaklarını, kişiler ile olumlu ilişkilerin zedeleneceğini ve bunun sonucunda bireylerin yalnızlık seviyesinin artacağını belirtmiştir.

Çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre cinsiyet, yaş, medeni durum ve çalışma durumunun yalnızlık düzeyi ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Literatüre bakıldığında bu verileri destekleyen çalışmalar kadar desteklemeyen çalışmalar da olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda cinsiyetin yalnızlık düzeyini etkilemediği görülmüştür (Çeçen, 2008). Demir (1990)'in üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada ise erkeklerin kızlardan ve aylık kazançlarının sosyal etkinliklere yeteceğine dair inanca sahip olanların olmayanlara oranla yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucu çalışmayı desteklemez iken diğer yandan

çalışmada olduğu gibi yaşın yalnızlık düzeyi ile ilişkili olmadığını görmüştür. Yalnızlık düzeyini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan bir diğer çalışma yalnızlık düzeyinin cinsiyet ve yaşla anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu sonucundayken medeni durumun yalnızlık üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını belirtmiştir (Yakut ve Certel, 2016). Literatürde yapılan çalışmaların analizlerinin bu çalışmayı ve birbirlerini desteklememesinin sebeplerinden birinin çalışma yapılan örneklemelerin yaş, cinsiyet, medeni durum ve çalışma durumu açısından homojen dağılmamaları olduğu düşünülmektedir.

Saldırganlık ile cinsiyet arasındaki ilişkiye baktığımızda yapılan çalışma sonucunda erkeklerin fiziksel saldırganlık, öfke ve sözel saldırganlık alt boyutlarından aldıkları puanlarının kadınlara oranla daha yüksek olduğu ve cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Diğer yandan düşmanlık alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Yapılan çalışmalar erkeklerin saldırganlık düzeyinin kadınlara oranla daha yüksek olduğunu destekler niteliktedir (Yavuzer, Albayrak ve Kılıçarslan, 2019). Camadan ve Yazıcı (2017)'nin üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerine bakıldığında kız öğrencilerin saldırganlık düzeyine oranla anlamlı bir şekilde yüksek çıktığı, saldırganlık düzeyinin anne-baba tutumu ve aylık gelir düzeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Saldırganlık ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik yapılan bir diğer çalışma 129 lise öğrencisiyle yapılmış olup sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfkede cinsiyet ile anlamlı bir ilişkisi olmadığını fakat fiziksel saldırganlığın cinsiyet değişkeninden etkilendiği ve erkeklerin kızlardan daha yüksek puan aldığı belirtilmiştir (Scharf, 2000). Araştırmalardan 7-19 yaş arası öğrenciler ile yapılan bir diğeri ise kız öğrencilerin öfkelenmesinde saldırganlığı daha örtük bir şekilde yaşarken erkek öğrencilerin öfkelenmesinde kız öğrencilere göre fiziksel şiddete ve provokasyona daha meyilli oldukları görülmüştür (Thomas ve Smith, 2004). Ergenlik döneminde ki kişilerin şiddete yönelik tutumlarını cinsiyet ve yaşa göre incelemeyi amaçlayan bir diğer çalışma da lise ve üniversite öğrencileri ile çalışılmış ve sonucunda erkek ergenlerin kızlara göre şiddeti daha çok onayladığını belirtmiştir (Çetin, 2004). Dünya genelinde yapılan çalışmaların genel bir meta-analizini belirten çalışmanın sonucunda ise fiziksel saldırganlığa ve sözel

saldırganlığa erkeklerin daha yatkın olduğu, erkeklerin silah taşıma gibi tehlikeli fiziksel saldırganlığa yönelik daha çok meyillendiği ve öfkeli olduklarında fiziksel saldırganlığa kadınlara oranla daha yüksek biçimde başvurdukları görülmüştür. Aynı çalışma dolaylı saldırganlıkta bir cinsiyet farkı olmadığını belirtirken kadın olmanın düşmanlığa küçük bir etkisi olduğunu gözlemlemiştir (Archer, 2004). Algur (2019) bulduğu sonuçlara göre üniversite öğrencilerinde saldırganlık düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ve kadın veya erkek olmanın saldırganlık düzeyini etkilemediği görülmüştür fakat fiziksel saldırganlık düzeyinin erkek öğrencilerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Ortaokul son sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada saldırganlık düzeyinin cinsiyeti ile ilişkili olduğu görülmüştür (Gönültaş, 2013). Cinsiyet saldırgan davranışın risk faktörlerinden biridir özellikle erkek olmak saldırganlığı tetikleyen bir risk faktörü olarak kabul edilmekte (Can Gürkan, 2016) ve özellikle ergenlik çağında fiziksel saldırganlık erkeklerde kızlara oranla daha yüksektir (Bacıoğlu ve Özdemir, 2012). Genç yetişkinlerin saldırganlığı ifade ediş biçimleri incelendiğinde cinsiyetin fiziksel ve sözel saldırganlık üzerinde yordalayıcı bir etkisinin olduğu, bunda cinsiyet rolleri, gen dizilimi ve hormonların etkisinin olduğu belirtilir (Çelik ve Kocabıyık, 2014). Saldırganlığın alt boyutları ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında literatürde birçok çalışmanın verileri destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Saldırganlığın alt boyutları ve medeni durum arasındaki ilişkiye baktığımızda öfke, düşmanlık, fiziksel ve sözel saldırganlık puanları medeni durum değişkeni ile anlamlı bir fark göstermiş ve bekar kişilerin evlilere göre saldırganlık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Verilerin analizinin sonucunda çalışmayanların öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutlarının çalışanlara oranla daha yüksek çıktığı görülmüştür. Çalışmak kişilerin kendileri ve gerekirse aileleri için maddi gelir elde edebilmesi için önemli bir yoldur ve saldırganlık düzeyinin aylık gelir düzeyi ile ilişkilidir (Camadan ve Yazıcı, 2017). Çalışmak kişilere maddi olarak bir gelir elde etmenin yanında bireylerin öz güvenini arttıran, içinde bulunduğu gruba ait hissettiren, sosyal ilişkilerini güçlendirme gibi artılar sağlamaktadır bunun yanı sıra işsizlik bireylerde yoksulluğa sebep olma, özgüveni

zedeleme ve yaşam standartlarını düşürme gibi olumsuz deneyimler katan bir durumdur. Bu sebepten kişilerin çalışmama durumunda topluma kızdıkları ve öfkelenmeleri görülür (Nurşen, 2010). Kişilerin iş bulma isteğinin karşılanmaması ve işsizlik süreci öfkeyi (Öztürk ve Erbat, 2015), düşmanlığı ve sözel saldırganlığı arttırması beklenir bir durumdur.

Bu çalışmada çıkan sonuçlardan biri yaş arttıkça saldırganlığın azaldığı yönündedir. Öfke, fiziksel ve sözel saldırganlık ile yaş arasında düşük düşmanlık ile yaş arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Saldırganlığın yaş ile ilişkisine gelince yapılan çalışmaların sonucunda fiziksel saldırganlığın başlangıcının erken yaşlara işaret ettiğini ve sözlü saldırganlığın da daha sonraki yaşlarda başlayabileceğini gösteriyor. Dolaylı saldırganlığın genç kızlarda çok yaygın olduğu fakat genç yetişkinlikte bir fark olmadığı görülmüştür. Öfke ise cinsiyet farklılığı göstermemiştir. Cinsiyetler arası saldırganlık farklılıklarının ergenlik yaşları arasında başlamadığını fakat fiziksel saldırganlığın cinsiyete göre değişiminin 20-30 yaşlarında zirvede olduğunu belirtiyor. (Archer, 2004). Çetin (2004)'in lise ve üniversitede yapılan bir çalışmada 14-17 yaş grubunda bulunan ergenlik dönemindeki kişilerin 18-21 yaş grubuna oranla şiddete dair tutumlarının daha olumlu olduğunu ve bu da ergenlikte yaş arttıkça şiddete dair tutumun olumsuzlaştığını göstermektedir. Saldırganlığın boyutlarını ve ilişkili olduğu faktörleri lise ve üniversite öğrencileri ile yapılan bir diğer araştırma da göstermiştir ki yaş ile cinsiyet değişkeni saldırganlık düzeyi ile anlamlı bir şekilde ilişkilidir. Üniversite öğrencilerinin lise öğrencilerine göre saldırganlık düzeyi daha düşük olmakla birlikte her iki eğitim düzeyinde de erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyi kız öğrencilere göre daha fazladır (Eroğlu, 2009). Yeter (2011) normal gelişim gösteren ve farklı gelişim gösteren çocukların anneleri ile yapmış olduğu araştırmanın sonucunda annelerin saldırganlık düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında yaş ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi açıklayan veriler bu çalışmada elde edilen veriler ile uyusmaktadır.

Cinayetler, saldırılar, terörizm, tecavüz ve daha birçoğu saldırgan tutumlardan doğan davranışlardır ve bu davranışları kabul etmek

mümkün değildir. Saldırganlık davranışı ne yazık ki insanoğlu için yeni bir davranış türü değildir ve günümüzde saldırganlık davranışının yaygınlığı bu konuyu dikkate almamız gerektiğini göstermektedir. Saldırganlık davranışının tetikleyicilerini ve bu davranışa yönelebilecek olası risk gruplarını belirlemek bunlarla baş etme yolunda ilk adım olup günümüz toplumunda hayati önem taşımaktadır. Yalnızlık ve saldırganlık bu yolda birçok araştırmaya konu olmuştur fakat literatüre bakıldığında bu araştırmaların çoğu çocuklar ve ergenlerle yapılmıştır (Bacıoğlu ve Özdemir, 2012; Buelga vd. , 2008; Çetin, 2004; Gönültas, 2013; Haskan, 2009; Koçak, 2008; Scharf, 2000; Thomas ve Smith, 2004; Yıldırım, 2007). Bu sebepten çalışmanın yetişkin bireylerle yapılmasının literare katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle katılımcıların yaş, cinsiyet ve medeni durum olarak homojen bir şekilde dağılmamaları bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Verilerin toplandığı ölçeklerin kişilerin kendi bildirimlerine dayanıyor olması ve internet üzerinden doldurulması araştırmanın bir diğer sınırlılığdır. Çalışmaya katılan bireylere daha önce yalnızlıktan şikayetçi oldukları bir dönemin olup olmaması ya da yakın zamanda saldırganlığa yönelip yönelmedikleri sorulmadığından, depresyon tanısı almış kişiler veya saldırgan tutumları sebebi ile adli ceza almış kişilerle yeni araştırmalar yapılması önerilmektedir. Son olarak çalışmada alınan bireysel değişkenler sınırlıdır bu sebepten gelecek çalışmalarda kültürel, ailesel değişkenlerin, sosyoekonomik sınıfları ve madde kullanımı sorulması tavsiye edilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of the Relationship between
Aggression and Loneliness in Adult Individuals**

*

Kahraman Güler– Zeynep Özgörüş
Istanbul Aydın University

Loneliness is an experience that has existed since the beginning of humanity and its perception is unique to every human being. Although there are many definitions of loneliness, it is generally defined as unpleasant situation and indicative of serious problems in interpersonal relationships; conceptualized as a temporary experience or a permanent feature.

Aggression is defined as "any behavior intended to hurt others". It usually includes negative experiences such as hot attacks, extreme rudeness and anxiety that make individuals feel uneasy and painful. Many researches have been studied on the causes of aggressive behavior and many theories such as evolution theory, biological approach, psychodynamic approach, social learning theory and frustration-aggression theory have attempted to better grasp aggressive behavior.

Aggression causes physical and psychological harm. Buss and Perry (1992) classified aggression into 4 different types, including physical and verbal aggression, as well as anger and hostility. Physical aggression includes acts that involve bodily contact, such as hitting, beating, injuring oneself or another. Verbal aggression, on the other hand, includes attacking another's self-concept, that is, humiliating acts, insults, shouting, threatening and mocking behaviors expressed by the person through communication (Roberto, Meyer, Boster and Roberto, 2003). According to Haskan and Yildirim (2012), anger is an emotion that occurs when needs are not met, blocked or undesirable. Finally, hostility involves a negative evaluation of objects and people and a general dislike for these people, often by reinforcing aggressive thoughts and aggressive behaviors (Ramirez and Andreu, 2006).

The concepts of aggression and loneliness are interrelated concepts that significantly affect interpersonal relationships, quality of life and

daily life of individuals in general. Loneliness significantly affects the level of aggression in individuals during adolescence (Buelga, Musitu, Murgui and Pons, 2008) and adulthood (Jeong, Kim, Lee and Lee, 2016). For this reason, this study aims to examine the relationship between aggression and loneliness for the development of both society and individuals.

The current study includes 329 participants (65.7% = female, 34.3% = male) from various regions of Turkey. The average age of the participants is 29-years-old, (sd.=9). The youngest age is 18 and the oldest is 55. The demographic data demonstrate that 33.7% of participants are married, 66.3% single, 0.6% primary school graduates, 0.6% secondary school graduates, 14.9% high school graduates, 9.4% associate degree graduates, 54.7% undergraduate graduates, 19.8% graduate graduates, and 52.6% unemployed, 47.4% employed. Personal Information Form, UCLA Loneliness Scale and Buss-Perry Aggression Questionnaire were used to collect data in the study. For analysis, the Independent Samples T-test is applied to compare two independent groups (e.g. gender and UCLA Loneliness Scale) and test the significance of the difference. The correlation between the scales were examined with Pearson correlation coefficient analysis. Multiple Linear Regression analysis is applied to analyze the predictive variable of the independent variables (UCLA Loneliness Scale and Bussy- Perry Agression Questionnaire).

The results show that hostility, which is one of the 4 components of aggression, firstly predicted the level of loneliness. Another finding is that there is a weak positive correlation ($r=.184$,

$p<0.01$) between aggression and loneliness, which showed that as the loneliness scores increased, aggressive behaviors also increased. In the literature, there are studies that support the results of the the current study. Another finding is there is no statistically significant relationship between gender, age, marital status and working status and the level of loneliness.

When we look at the relationship between aggression and gender, it is found that the scores of men in physical aggression ($t(327)=-6.56$, $p<0.01$), anger ($t(327)=-2.78$, $p<0.01$) and verbal aggression ($t(327)=-3.17$, $p<0.01$) sub-dimensions were higher than women and the difference is

statistically significant. On the other hand, there is no significant difference between the hostility sub-dimension and the gender variable. When we look at the relationship between the sub-dimensions of aggression and marital status, physical aggression ($t(327)=-3.51$, $p<0.01$), anger ($t(327)=-3.46$, $p<0.01$), hostility ($t(327)=-3.43$, $p<0.01$) and verbal aggression ($t(327)=-3.54$, $p<0.01$) scores showed a significant difference with the marital status variable, and it is found that single people had higher aggression levels than married people. As a result of the analysis of the data, it is found that the anger ($t(327)=4.29$, $p<0.01$), hostility ($t(327)=4.48$, $p<0.01$) and verbal aggression ($t(327)=2.34$, $p<0.01$) sub-dimensions of the unemployed people were higher than the employed people. And another pinpoint of this study is that aggression decreases as age increases. There is a moderate and negative relationship between Buss-Perry Aggression Scale scores ($r=-.332$, $p<0.01$) and anger sub-dimension of aggression ($r=-.300$, $p<0.01$) with age. Lastly there is a weak and negative relationship between age and physical aggression ($r=-.289$, $p<0.01$), hostility ($r=-.276$, $p<0.01$) and verbal aggression ($r=-.203$, $p<0.01$) sub-dimensions of aggression scores.

Murders, attacks, terrorism, rape and many more are behaviors that arise from aggressive attitudes and it is not possible to accept these behaviors. Aggressive behavior is unfortunately not a new type of behavior for human beings. The prevalence of aggressive behavior today has an increasing fashion that it needs to be taken into consideration and necessary actions more. Identifying the triggers of aggressive behavior and possible risk groups that may lead to this behavior is the first step in dealing with them and is vital for the wellbeing of individuals and societies. Therefore, this study aimed to examine the relationship between loneliness and aggression and analyzed and interpreted the results in this direction.

Kaynakça / References

Algur, V. (2019). *Üniversite öğrencilerinin anksiyete ve depresyon düzeyleri ile fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of general Psychology*, 8(4), 291-322.
- Austin, A. G. (1989). Becoming immune to loneliness helping the elderly fill a void. *Journal of Gerontological Nursing*, 15(9), 25-28.
- Bacıoğlu, S. D. ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 169-187.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. New York: Prentice-hall.
- Bandura, A. and Walters, R. H. (1959). *Adolescent aggression: A study of the influence of child-training practices and family interrelationships*. New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Bekhet, A. K., Zauszniewski, J. A. and Nakhla, W. E. (2008). Loneliness: A concept analysis. *In Nursing Forum*, 43(4), 207-213.
- Bıyık, N. (2004). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık duygularının kişisel ve sosyal özellikleri, öfke eğilimleri açısından incelenmesi*. Yüksek lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Bilgen, S. (1989). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ve bazı değişkenlerin uyum düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Buelga, S., Musitu, G., Murgui, S. and Pons, J. (2008). Reputation, loneliness, satisfaction with life and aggressive behavior in adolescence. *The Spanish Journal of Psychology*, 11(1), 192-200.
- Bushman, B. J. and Huesmann, L. R. (2014). Twenty-five years of research on violence in digital games and aggression revisited. *European Psychologist*, 19, 47-55.
- Buss, A. and Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Camadan, F. ve Yazıcı, H. (2017). Üniversite öğrencilerinde gözlenen saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 225-234.
- Can Gürkan, Ö. (2016). Nursing students' tendency to aggression and relevant factors. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Dernegi*, 7(2), 87-93.

- Cowie, H., Hutson, N., Oztug, O. and Myers, C. (2008). The impact of peer support schemes on pupils' perceptions of bullying, aggression and safety at school. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 13(1), 63-71.
- Çeçen, A. R. (2008). Öğrencilerinin cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 415-431.
- Çelik, H. ve Kocabıyık, O. O. (2014). Genç yetişkinlerin saldırganlık ifade biçimlerinin cinsiyet ve bilişsel duygu düzenleme tarzları bağlamında incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 139-155.
- Çetin, H. (2004). Öğrenci ergenlerin şiddete yönelik tutumları: Yaş ve cinsiyete göre bir inceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Ankara.
- Demir A. (1989). UCLA Yalnızlık Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 7(23), 14-8.
- Demir, A. (1990). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Ankara.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Freedman, J. L., Sears, D. O. and Carlsmith, J. M. (1989). *Sosyal psikoloji* (Çeviren: Ali Dönmez). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Gierueld, J.J., Tilburg, T.U. and Dijkstra P.A., (2006). *Cambridge handbook of personal relationships*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jeong, E. J., Kim, D. J., Lee, D. M. and Lee, H. R. (2016). A study of digital game addiction from aggression, loneliness and depression perspectives. *Hawaii International Conference On System Sciences (HICSS)*, 49, 3769-3780.
- Jones, W. H. and Carver, M. D. (1991). Adjustment and coping implications of loneliness. *Handbook of social and clinical psychology*, 42, 682-689.
- Kepenekçi, Y. K. and Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Koçak, E. (2008). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans

- tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana.
- Kutlu, Y. (2011). *Farklı gelişim gösteren ve normal gelişim gösteren çocuk sahibi annelerin düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Madran, H. A. D. (2012). Buss-Perry saldırganlık ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(2), 1-6.
- Nurşen, A. D. A. K. (2010). Sosyal bir problem olarak işsizlik ve sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 105-116.
- Gönültaş, O. (2013). *Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Öztürk, Ö. and Erbay, E. (2015). Üniversite mezunu kadınların işsizlik süreçlerinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(2), 125-148.
- Qureshi, H. S., Khan, M. J. and Masroor, U. (2013). Increased aggression and loneliness as potential effects of pathological video-gaming among adolescents. *Pakistan Journal of Social & Clinical Psychology*, 11(1), 66-71.
- Ramirez, J. M. and Andreu, J. M. (2006). Aggression, and some related psychological constructs (anger, hostility, and impulsivity) Some comments from a research project. *Neuroscience & biobehavioral reviews*, 30(3), 276-291.
- Roberto, A. J., Meyer, G., Boster, F. J. and Roberto, H. L. (2003). Adolescents' decisions about verbal and physical aggression: An application of the theory of reasoned action. *Human Communication Research*, 29(1), 135-147.
- Rokach, A. (1988). The experience of loneliness: A tri-level model. *The Journal of Psychology*, 122(6), 531-544.
- Russell, D., Peplau, L. A. and Cutrona, C. E. (1980). The revised UCLA loneliness scale: Concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of personality and social psychology*, 39(3), 472-480.
- Russell, D., Peplau, L. A. and Ferguson, M. L. (1978). Developing a measure of loneliness. *Journal of personality assessment*, 42(3), 290-294.

- Scharf, S.C. (2000). Gender differences in adolescent aggression: an analysis of instrumentality expressiveness. (Doctoral Thesis). Michigan University, Department Of Clinical Psychology, Michigan.
- Sukhodolsky, D. G., Kassinove, H. and Gorman, B. S. (2004). Cognitive-behavioral therapy for anger in children and adolescents: A meta-analysis. *Aggression and violent behavior*, 9(3), 247-269.
- Sun, L., Fu, Z. and Zheng, Y. (2021). Shyness and loneliness in Chinese young adults: Roles of aggression and gender. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 30(1), 43-53.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. and Sears, D. O. (2007). *Sosyal psikoloji*.(çev. Ali Dönmez). İstanbul: İmge yay.
- Thomas, S. P. and Smith, H. (2004). School connectedness, anger behaviors, and relationships of violent and nonviolent American youth. *Perspectives in psychiatric care*, 40(4), 135-148.
- Yavuzer, Y., Albayrak, G. and Kılıçarslan, S. (2019). Relationships amongst aggression, self-theory, loneliness, and depression in emerging adults. *Psychological reports*, 122(4), 1235-1258.
- Yakut, S. and Certel, H. (2016). Öğretmenlerde yalnızlık düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 69-94.
- Yıldırım, M. (2007). *Şiddete başvuran ve başvurmeyen ergenlerin yalnızlık düzeyleri ve akran baskısı düzeyleri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Güler, K. ve Özgörüş, Z. (2021). Yetişkin bireylerde saldırganlık ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6635-6661. DOI: 10.26466/opus.925687.

Psikolojik Danışmanların Duygusal Emek Stratejilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.968874

*

Ümit Kalay* - Merve Mamacı**

* Uzm. Psk., İstanbul Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: umitkalay1@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7875-4000](https://orcid.org/0000-0002-7875-4000)

** Dr., Fenerbahçe Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: merve.mamacı@fbu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7882-3670](https://orcid.org/0000-0001-7882-3670)

Öz

Bu çalışmada, aktif iş yaşamı olan psikolojik danışmanların kullandığı duygusal emek stratejileri ile tükenmişlik ve alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul ilinde aktif çalışma yaşamı olan 294 psikolojik danışman katılmıştır. Araştırmanın verileri Demografik Bilgi Formu, Duygusal Emek Ölçeği ve Psikolojik Danışman Tükenmişlik Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen bulgular; duygusal emek alt boyutu olan yüzeysel rol yapma ile psikolojik danışman tükenmişliği ve alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir duygusal emek stratejisi olan doğal duygular ile psikolojik danışman tükenmişliği ve alt boyutları ile arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca, derin rol yapma ile psikolojik danışman tükenmişliğinin yetersizlik alt boyutu arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna karşın, derin rol yapma boyutu ile psikolojik danışman tükenmişliği ve diğer alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı görülmüştür. Araştırmanın sonuç bölümünde, bulgular alan yazın çerçevesinde incelenerek, gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Danışman, Duygusal Emek, Tükenmişlik.

Investigation of the Effects of Psychological Counselors' Emotional Labor Strategies on Burnout Levels

*

Abstract

In this study, the relationship between emotional labor strategies used by psychological counselors, burnout levels and its sub-dimensions were examined. 294 psychological counselors with active working life in Istanbul participated in the research. The data of the study were obtained by using the Demographic Information Form, the Emotional Labor Scale and the Psychological Counselor Burnout Scale. Results showed that; there is a significant and positive relationship between the emotional labor subdimension - surface acting and psychological counselor burnout and its sub-dimensions. It has been determined that there is a significant and negative relationship between genuine feelings and psychological counselor burnout and its sub-dimensions. In addition, a significant and positive relationship was found between deep acting and the inadequacy sub-dimension of psychological counselor burnout scale. On the other hand, it was observed that there was no significant relationship between deep acting and psychological counselor burnout and other sub-dimensions. At the end of the research, the findings were examined within the framework of the literature and suggestions were presented for future studies.

Key Words: *Renewable Energy, Electrical Energy, ARDL Boundary Test, Simulation.*

Giriş

Duygusal emek ve tükenmişlik literatür tarafından sıklıkla incelenen konular arasında yer almaktadır. Duygusal emek kavramını ilk kez literatüre kazandıran Hochschild (1983) duygusal emek stratejilerinin kullanılabilmesi için üç şartın sağlanması gerektiğini dile getirmiştir. Bu şartlara göre; (1) çalışan kişiler ve hizmet alanlar arasında yüz yüze görüşme ve sesli bir iletişimin bulunması, (2) çalışanın hizmet alan kişiye karşı duygusal bir durum (minnettarlık ya da korku gibi) üretmesi, (3) çalışanların duygulanımı üzerinde gözetim ya da eğitim yoluyla dışarıdan etki eden bir kontrol mekanizması olması gerekmektedir. Psikolojik danışmanlar bahsedilen kriterleri karşılamaktadır ve bu sebepten bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadırlar.

Türkiye'deki psikolojik danışmanların %92'si eğitim sektöründe çalışmaktadır. Eğitim sektöründe psikolojik danışmanların, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve problemlerini çözmek için sistematik bir şekilde bireysel ya da gruplara yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmeti sağlaması beklenmektedir. Psikolojik danışmanların iş yüklerinin fazla oluşu ve meslek rollerindeki belirsizlikler gibi durumların psikolojik danışmanlarda tükenmişliğe neden olabileceği dile getirilmektedir (Owen ve Güneri, 2015). Tükenmişlik çalışanların iş hayatını ve sağlıklarını olumsuz etkileyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Maslach ve Leiter, 2017). Bu açıdan bakıldığında psikolojik danışmanların tükenmişlik düzeylerinin saptanması önem kazanmaktadır.

Türkiye'deki ve dünyadaki alan yazın incelendiğinde duygusal emek ve tükenmişlik arasındaki ilişkinin öğretmenler (Yin, Huang ve Chen, 2019), turizm çalışanları Wang (2020), futbol antrenörleri (Tolukan, 2019) gibi farklı gruplarda incelendiği görülmektedir. Vasquez (2020) ise psikolojik danışmanlarda duygusal emek ve tükenmişlik arasındaki ilişki üzerine bir çalışma bulunmaktadır. Ancak Türkiye'de psikolojik danışmanlarda duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu sebeplerden, mevcut çalışmada Türkiye'de aktif çalışma yaşamı olan psikolojik danışmanların duygusal emek stratejilerinin ve tükenmişlik düzeylerinin tespiti hedeflenmiştir. Ayrıca duygusal emek

stratejileri ile tükenmişlik ve alt boyutları arasındaki ilişkilerin incelenmesini amaçlanmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Hochschild (1983) duygusal emeği, çalışanların örgütsel ve mesleki beklentileri karşılamak için gereken bedensel ifadeleri yaratmak amacıyla duyguların düzenlenmesi olarak tanımlamıştır. Çalışanlar, hizmet alan kişiler ile olan iletişimlerinde bedensel ifadeler ve mimikler göstermektedirler. Duyguların düzenlenmesi çalışanların uygun ifadeleri göstermelerini sağlar. Duyguların yönetilmesinde harcanan bu çabayı Hochschild (1979;1983) bir çeşit rol yapma olarak tanımlamıştır.

Hochschild (1983) duygusal emeği yüzeysel rol yapma ve derin rol yapma boyutlarıyla açıklamaktadır. Yüzeysel rol yapma alt boyutu duygunun bedensel gösteriminin düzenlenmesini ifade etmektedir. Kişi gerçekte deneyimlediği duygudan farklı olarak bedensel bir gösterimde bulunur. Duygunun bu şekilde farklı gösterimi bireyde duygusal çelişkiye sebep olmaktadır. İkinci boyut olan derin rol yapmada ise kişilerin bilinçli bir çaba ile hissedilen duyguyu değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde bireyler uygun duyguyu ifade etmeyi amaçlarlar.

Ashforth ve Humphrey (1993) duygusal emeğin her zaman duyguların yönetimine ihtiyaç duymadığını savunmuştur. Bu sebeple yüzeysel rol yapma ve derin rol yapma boyutlarının yanına doğal duygular boyutunu ilave etmişlerdir. Bu bakış açısına göre çalışanlar kendi içten doğal duyguları ile gösterim kurallarına uygun davranışı sergileyebilmektedir.

Morris ve Feldman (1996) duygusal emeği, örgütsel bağlamda duyguların kişilerarası iletişimde uygun bir şekilde gösterimi için gereken çaba, planlama ve kontrol olarak tanımlamışlardır. Yazarlar, örgütsel beklentilerin çalışanların duyguları ile uyumlu olsa bile duyguların sergilenmesinde belli bir miktar gayret sarf edileceğini belirtmişlerdir, çünkü hissedilen duygunun uygun şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bir diğer deyişle doğal duyguyu sergilemek de çaba gerektirmektedir.

Grandey (2000) duygusal emeği örgütsel amaçlara ulaşmak için duyguların ve duyguların ifade ediliş biçimlerinin düzenlenmesi olarak

tanımlamıştır. Yazar, duygu düzenleme sürecinin öncül odaklı (antecedent-focused) duygu düzenleme ve tepki odaklı (response-focused) duygu düzenleme (Gross 1998'den akt. Grandey, 2000) şeklinde gerçekleştirilebileceğini öne sürmektedir. Öncül odaklı duygu düzenlemede, kişiler duygunun öncülü olan durumu ya da durumun algısını değiştirmektedir. Durumu değiştirmek için çalışanlar mümkünse ortamı terk edebilir ya da iş ortamlarını seçebilir koşullarda olmalıdır. Durum algısının değişimi ise dikkat dağıtımı (attentional deployment) ve bilişsel değişim (cognitive change) yöntemleriyle gerçekleşmektedir (Grandey, 2000). Dikkat dağıtımı yönteminde kişi dikkatini farklı bir yere yöneltebilir. Bilişsel değişim ise olayın yeniden değerlendirildiği, yorumlandığı bir yöntemdir. Çalışan yaşanan duruma farklı anlamlar yükleyerek, durumun duygusal etkilerini azaltmaya çalışır (Lazarus 1991'den akt. Grandey, 2000). Çalışanda duruma yönelik gerçekleşen bilişsel değişim, derin rol yapmaya hizmet eden bir yöntemdir.

Tepki odaklı duygu düzenlemede, birey durumu ya da duygusunu değiştirmeye değil duygunun ifade ediliş şeklini değiştirmeye odaklanmıştır. Bu şekilde kişi duruma tepkisini ya da duygu gösterimini daha uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Bu açıdan yüzeysel rol yapma ile benzerlikler taşıdığı dile getirilmiştir (Grandey, 2000).

Görüldüğü üzere çalışanlar iş ortamında hizmet alan kişileri memnun etmek ve işveren beklentilerini karşılamak amacıyla birçok rol üstlenmektedir. Bu roller çalışanlar için belirli derecede zorluğu ve baskıyı beraberinde getirmektedir. Bu durum çalışanların yorgunluk, öfke, hayal kırıklığı, yetersizlik ve başarısızlık hissi yaşamalarına neden olmaktadır. Tükenmişlik, bireylerin deneyimledikleri bu yaşantıların bir sonucudur (Maslach ve Jackson, 1981; Maslach ve Goldberg, 1998).

Tükenmişlik kavramı, çok farklı görüşle ve yaklaşımla açıklanmaya çalışılmıştır ve tükenmişliğin standart bir tanımı olmadığı görülmektedir (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001; Maslach ve Leiter, 2017). Örneğin Kesler (1990) tükenmişliği, düşük motivasyon ve enerjiye sebep olan; inancın, tutkunun ve başkalarına yardımcı olma isteğinin yitip gittiği ve bunların yerini hüsranın, hissizliğin ve yalnızlık algısının aldığı bir bunalmışlık hali olarak açıklamaktadır. Maslach ve Leiter (2017) ise tükenmişliği; duyguları, tutumları, istekleri ve beklentileri içeren olumsuz bir psikolojik

deneyim olarak tanımlamaktadır. Bu olumsuz deneyimler sıkıntı, rahatsızlık, düşük işlevsellik ve olumsuz sonuçlarla kendini göstermektedir.

Maslach (1982; 1998) tarafından öne sürülen tükenmişlik modelinde mutabakat bulunmaktadır. Bu modelde tükenmişlik yorgunluk (exhaustion), duyarsızlaşma (depersonalization), kişisel başarısızlık (reduced personal accomplishment) boyutlarını içinde bulunduran bir sendrom olarak ele alınmaktadır.

Yorgunluk, tükenmişliğin en temel boyutu ve en belirgin ifadesi olarak gösterilmektedir. Kişilerin en fazla deneyimlediklerini belirttikleri tükenmişlik boyutudur. Buna bağlı olarak da yorgunluk araştırmacılar tarafından sıklıkla incelenmiştir. İş ortamındaki stresin bir temsili olarak kendini göstermektedir. (Maslach vd., 2001). Bireylerin duygusal olarak bunalmışlığı ve duygusal kaynaklarının tükenmesi yorgunluk olarak adlandırılmaktadır. Çalışanlar bitkin ve enerjiden yoksun hissetmektedirler. Bu durum fazla iş yükü ve kişisel çatışmaların bir sonucudur (Maslach ve Goldberg 1998).

Duyarsızlaşma tükenmişliğin kişiler arası boyutudur. Çalışanların, hizmet alanlarla duygusuzca ve işlevsel olmayan baş etme şeklidir. Genellikle hizmet veren kişiler yorgunluğun bir sonucu olarak, kendilerini koruma amacıyla kayıtsızlık tepkisini geliştirirler (Maslach ve Goldberg, 1998). Bu bağlamda duyarsızlaşma bireylerin, bilişsel olarak diğer kişiler ile arasına mesafe koyma çabasıdır. Gösterilen bu çabadaki en büyük risk ise hizmet alan kişilerin insani özelliklerinden bağımsız değerlendirilmesidir (Maslach vd., 2001). Lee ve Ashforth (1990) ise duyarsızlaşmayı istenmeyen bir talep veya algılanan tehdide karşı, kişinin kendisini korumak için gösterdiği koruma davranışı olarak ifade etmişlerdir.

Kişisel başarısızlık çalışanların yaşadığı yetersizlik ve verimsizlik hissini ifade etmektedir. Bu kişisel yetersizlik hissi depresyon ve düşük baş etme becerileri ile ilişkilendirilmiştir. Çalışanlar kendilerinin mesleki beklentileri karşılama ve müşterilerine yardımcı olmada başarısız olduklarını düşünmektedirler. Kişisel başarısızlık tükenmişliğin "kendini değerlendirme" boyutunu temsil etmektedir (Maslach ve Goldberg, 1998). Yorgunluk ve duyarsızlaşma, bireylerin kişisel başarı hissini düşürmektedir (Lee ve Ashforth, 1996).

İş gerekleri – kaynakları tükenmişlik modeline göre ise tükenmişliğin iş gerekleri ile iş kaynaklarının etkileşiminin sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir. İş yükü, zaman baskısı gibi iş gerekleri arttıkça yorgunluk ortaya çıkmaktadır. İş güvenliği ve ödül gibi iş kaynaklarının azalması ise işe olan bağlılığın azalmasına neden olmaktadır (Demerouti vd., 2001).

Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Yüzeysel rol yapma boyutunun genel olarak bireyler üzerindeki olumsuz etkiler ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Yoğun gayret gerektiren bu yöntem Kaynakları Koruma Kuramı'na göre, bireylerin kaynaklarının tükenmesine yol açabilmektedir (Hobfall, 1989). Alan yazındaki çalışmalar yüzeysel rol yapmanın, yorgunluğa (Grandey 2003; Zhang, Zhang, Lei, Yue ve Zhu, 2016), iş gücünde azalmaya (Goodwin, Groth, ve Frenkel, 2011; Yalçın, 2010) ve iyi oluş üzerinde olumsuz etkilere (Brotheridge ve Lee, 2002) sebep olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, yüzeysel rol yapma boyutunun işteki stres ile pozitif (Jeung vd, 2018), iş doyumunu (Zhang ve Zhu, 2008) ve iş iklimi (Yao vd., 2015) ile negatif bir ilişkisinin bulunduğu belirtilmiştir. Birçok farklı sektörde yapılan çalışmalar yüzeysel rol yapmanın tükenmişlik ve tükenmişliğin boyutları ile pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir (Akın vd., 2014; Yılmaz vd., 2015; Zhang ve Zhu, 2008). Bu bilgilerden yola çıkarak, yüzeysel rol yapma boyutu ile psikolojik danışmanların tükenmişliğine ilişkin hipotez aşağıdaki gibidir:

H1: Yüzeysel rol yapma boyutu ile psikolojik danışmanların tükenmişliği arasında anlamlı pozitif yönde ilişki vardır ve yüzeysel rol yapma tükenmişliği yordar.

Alan yazında duygusal emek derin rol yapma boyutunun iş doyumunu (Lee ve Chelladurai, 2018) öz yeterlilik ve iş performansı ile pozitif ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Hülshager ve Schewe 2011). Duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisinin incelendiği çalışmalarda derin rol yapma boyutunun tükenmişlik ve boyutları ile negatif ilişkili olduğu ortaya konmaktadır (Pervaiz vd., 2019; Wang, 2020). Alan yazında belirtilen bulgulara dayanarak, derin rol yapma boyutu ile psikolojik danışmanların tükenmişliği arasındaki ilişkiye yönelik hipotez aşağıdaki gibidir:

H2: Derin rol yapma boyutu ile psikolojik danışmanların tükenmişliği arasında anlamlı negatif yönde bir ilişki vardır ve derin rol yapma tükenmişliği yordar.

Duygusal emeğin doğal duygular boyutunun, düşük stres (Karim ve Weisz, 2011), öz yeterlilik (Yin vd. 2017) ve iş doyumunu ile (Yin, 2015) pozitif ilişkili olduğu alan yazındaki çalışmalar tarafından ortaya konulduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, doğal duygular ile tükenmişlik ve boyutlarının negatif bir ilişkiye sahip olduğu belirtilmiştir (Ma vd., 2020; Tepeci ve Pala 2016; Tolukan, 2019). Alan yazında belirtilen bulgulara dayanarak, doğal duygular boyutu ile psikolojik danışmanların tükenmişliği arasındaki ilişkiye yönelik hipotez aşağıdaki gibidir:

H3: Doğal duygular boyutu ile psikolojik danışmanların tükenmişliği arasında anlamlı negatif yönde bir ilişki vardır ve doğal duygular tükenmişliği yordar.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni psikolojik danışmanlardan ve örneklemini İstanbul ilinde aktif olarak çalışan 294 psikolojik danışmandan oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasına başlanmadan önce İstanbul Kent Üniversitesi Etik Kurul'undan etik onam alınmıştır. Araştırmanın örneklemini kartopu örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Veriler, internet ortamı üzerinden ve araştırmacı tarafından anketin katılımcılara iletilmesi ile toplanmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Demografik Bilgi Formu katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini değerlendirmek amacıyla oluşturulan 11 sorudan oluşmaktadır. Form soruları cinsiyet, yaş, ilişki durumu, çocuk sahibi olup olmadıkları, eğitim durumu, meslek, çalıştıkları kurum (kamu-özel), çalışma zamanları (Tam zamanlı- yarı zamanlı), buldukları kurumda çalışma süreleri ile toplam çalışma süreleri ve çalışılan sektör gibi konuları içermektedir.

Duygusal Emek Ölçeği: Duygusal Emek Ölçeği'nin orijinal formu Die-fendorff, Croyle ve Gosserand (2005) tarafından geliştirilmiştir. Basım ve Beğenirbaş (2012) tarafından ölçeğin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçek 3 boyuttan oluşmaktadır ve 13 madde içermektedir. Bu boyutlar; yüzeysel rol yapma, derin rol yapma ve doğal duygulardır. Bu çalışmada, puanlama sistemi orijinal ölçekte olduğu gibi 5'li likert tipi olarak kullanılmıştır. Ölçeğin toplam Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .78 , yüzeysel rol yapma boyutu için .89, derin rol yapma boyutu için .88 ve doğal duygular için .86 olarak tespit edilmiştir.

Psikolojik Danışman Tükenmişlik Ölçeği: Psikolojik Danışman Tükenmişlik Ölçeği'nin orijinal formu Lee, Baker, Cho, Heckathorn, Holland, Newgent, Ogle, Powell, Quinn, Wallace ve Yu (2007) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ise Akın, Şentürk ve Özçelik (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. Psikolojik Danışman Tükenmişlik Ölçeği 5 alt boyuttan oluşan toplam 20 madde içermektedir. Bu alt boyutlar yorgunluk, yetersizlik, olumsuz çalışma koşulları, danışanı değersizleştirme ve özel hayatta bozulmadır. Bu çalışmada, puanlama sistemi orijinal ölçekte olduğu gibi 5'li likert tipi olarak kullanılmıştır. Psikolojik danışman tükenmişlik ölçeğinin toplam Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .87, yorgunluk boyutu için .87, yetersizlik boyutu için .80, olumsuz çalışma koşulları boyutu için .86, danışanı değersizleştirme boyutu için .85 ve özel hayatta bozulma boyutu için .83 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SSPS v.27 istatistik programı ile istatistiksel analize tabi tutulmuştur. İstatistiksel analizlere geçilmeden önce katılımcıların verileri uç değerler açısından incelenmiştir. Uç değerler analizi sonucunda 2 katılımcının verileri analizler dışında tutulmuştur. Ölçeklerden alınan puanların dağılımı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk testleri ile normal dağılım testine tabi tutulmuştur (Duygusal Emek Ölçeği $W=.986$ $p=.006$ Psikolojik Danışman Tükenmişlik Ölçeği $W=.986$ $p=.005$). Tabachnick ve Fidell'in (2013) belirttiği gibi çarpıklık ve basıklık (Skewness-Kurtosis) değerlerinin ± 1.5 aralığında olup olmadıkları

incelenmiştir. Ölçeklerden alınan puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1.5 aralığında oldukları gözlemlendikten sonra puanların normal dağılım gösterdiği kabul edilmiş ve istatistiksel analizler parametrik testlerle yürütülmüştür. Değişkenler arasında Pearson korelasyon analizi ile regresyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Demografik Bulgular

Araştırmaya toplam 294 kişi katılmıştır. 238 kişi (%81) kadın ve 56 kişi (%19) erkektir, yaşları 23-54 arasında değişmektedir. Araştırmada yer alan psikolojik danışmanların %50.7'si 23-30 yaş, %28.9'u 31-40 yaş, %18'i 41-50 yaş aralığında, %2.4'ü 51 yaş ve üzerindedir. Bu kişilerin %31.6'sı bekar hiç evlenmemiş, %5.8'i bekar evlenmiş boşanmış, %47.3'ü evli, %13.3'ü partneri olan beraber yaşamayan ve %2'si partneri olan beraber yaşayan kişilerdir. Katılımcıların % 39.1 çocuk sahibidir. Örneklemi oluşturan kişilerin, %73.5'i lisans, %25.9'u yüksek lisans ve %0.7'si doktora mezundur. Katılımcıların %74.8'i psikolojik danışmanlık ve rehberlik, %15.3'ü psikoloji, %4.4'ü felsefe ve %5.4 sosyoloji bölümü mezunudur. Psikolojik danışmanların %54'ü kamuda, %45.2'si özel sektörde çalışmaktadır. Ayrıca katılımcıların %98.3'ü tam zamanlı, %1.7'si yarı zamanlı çalışmaktadır.

Korelasyon Analizi

Tablo 3'te araştırmanın yüzeysel rol yapma, derin rol yapma, doğal duygular, tükenmişlik, yorgunluk, yetersizlik, danışanı değersizleştirme ve özel hayatta bozulma değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizinin sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Değişkenlerine Yönelik Korelasyon Analizi Bulguları

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.YüzeyselRol Yapma	1							
2.DerinRol Yapma	.313**	1						
3.Doğal Duygular	-.356**	.050	1					
4.Tükenmişlik	.398**	.105	-.173**	1				
5.Yorgunluk	.260**	.081	-.142*	.745**	1			
6.Yetersizlik	.438**	.161**	-.156**	.577**	.252**	1		
7.Değersizleştirme	.312**	.105	-.236**	.469**	.120*	.443**	1	
8.ÖzelHayatta Bozulma	.171**	.075	-.133*	.744**	.519**	.221**	.264**	1

* $p < .05$; ** $p < .01$

Analizler neticesinde, psikolojik danışmanların yüzeysel rol yapma puanları ile tükenmişlik ölçeği puanları arasında anlamlı ve pozitif ($r=.398$; $p=.001$) yorgunluk alt boyutu puanları arasında anlamlı ve pozitif ($r=.260$; $p=.001$) yetersizlik alt boyutu puanları arasında anlamlı ve pozitif ($r=.438$; $p=.001$) danışanı değersizleştirme alt boyutu arasında anlamlı ve pozitif ($r=.312$; $p=.001$) ve özel hayatta bozulma alt boyutu arasında anlamlı ve pozitif ($r=.171$; $p=.003$) ilişki bulunmuştur

Gerçekleştirilen analizler incelendiğinde psikolojik danışmanların derin rol yapma puanları ile tükenmişlik ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=.105$; $p=.072$). Ayrıca, derin rol yapma puanları ile yorgunluk puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($r=.081$; $p=.167$). Bir diğer bulgu ise, derin rol yapma puanları ile yetersizlik puanları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir ($r=.161$; $p=.006$). Derin rol yapma puanları ile danışanı değersizleştirme alt boyutu arasındaki ilişki değerlendirildiğinde anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Derin rol yapma boyutu ve özel hayatta bozulma alt boyutu arasındaki ilişki değerlendirildiğinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=.075$; $p=.200$).

Psikolojik danışmanların doğal duygular boyutu puanları ile tükenmişlik ölçeği puanları arasında anlamlı ve negatif ($r=-.173$; $p=.003$) yorgunluk puanları arasında anlamlı ve negatif ($r=-.142$; $p=.017$) yetersizlik alt boyutu puanları arasında anlamlı ve negatif ($r=-.156$; $p=.007$) danışanı değersizleştirme alt boyutu puanları arasında anlamlı ve negatif ($r=-.236$; $p=.001$) özel hayatta bozulma alt boyutu puanları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur ($r=-.133$; $p=.023$).

Yüzeysel rol yapma ve doğal duygular boyutlarının psikolojik danışman tükenmişliği üzerindeki yordama gücünü anlamak amacıyla bu değişkenler arasında regresyon analizleri yürütülmüştür.

Tablo 2. Bağımsız Değişken Yüzeysel Rol Yapma ile Bağımlı Değişken Tükenmişlik Arasındaki Regresyon Analizine ait Bulgular

Değişken	R	R2	B	Bsh	β	t	F	p
Sabit			31.096	1.640		18.965		
Yüzeysel Rol Yapma	.398	.158	.912	.123	.398	7.408	54.9	.001

Regresyon analizi sonucunda elde edilen modelin $[F(1-293)=54.9; p<.01]$ anlamlı olduğu; modelde tükenmişlik bağımlı değişkenindeki varyansın %16'sının bağımsız değişken yüzeysel rol yapma ile açıklandığı ($r=.398; r^2=.158$); yüzeysel rol yapma stratejisinin $[t=7.408; p<.01]$ tükenmişliği yordadığı tespit edilmiştir

Tablo 3. Bağımsız Değişken Doğal Duygular ile Bağımlı Değişken Tükenmişlik Arasındaki Regresyon Analizine ait Bulgular

Değişken	R	R2	B	Bsh	β	t	F	p
Sabit			51.287	3.058		16.773	9.00	.003
Doğal Duygular	.173	.030	-.775	.258	-.173	-3.001		

$p<.01$

Regresyon analizi sonucunda elde edilen modelin $[F(1-293)=9.00; p<.01]$ anlamlı olduğu; modelde tükenmişlik bağımlı değişkenindeki varyansın %3 ünün bağımsız değişken doğal duygular ile açıklandığı ($r=.173; r^2=.030$); doğal duyguların $[t=-3.001; p<.01]$ tükenmişliği yordadığı tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, İstanbul'da aktif çalışma yaşamı olan psikolojik danışmanların duygusal emek stratejileri ile tükenmişlikleri arasındaki ilişkiyi anlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada yapılan analizler sonucunda yüzeysel rol yapma ile psikolojik danışmanların tükenmişliği ve alt boyutları ile arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca doğal duygular ile tükenmişlik ve alt boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna karşın, derin rol yapma davranışı ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Yüzeysel rol yapma, gösterilen duygunun hissedilenden farklı olduğu bir duygusal emek stratejisidir. Burada gösterilen çaba iş yükünü arttırmakta ve kişilerde duygusal çelişkiye yol açmaktadır. Bu nedenle tükenmişlik ile ilişkilendirilmiştir (Morris ve Feldman, 1996; Maslach vd., 2001). Bu araştırmada da yüzeysel rol yapmanın, tükenmişlik ve alt boyutları (yorgunluk, yetersizlik, danışanı değersizleştirme ve özel hayatta bozulma) ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. Alan yazındaki araştırma sonuçları (Lee ve Chelladurai, 2018; Tolukan, 2019) bu açıdan araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Derin rol yapma ile psikolojik danışmanların tükenmişliği ve tükenmişliğin alt boyutları (yorgunluk, danışanı değersizleştirme ve özel hayatta bozulma) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Derin rol yapma ile tükenmişlik arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonuçlarında farklılıklar görüldüğü Yin vd. (2019) tarafından dile getirilmiştir. Buna karşın, derin rol yapma ile yetersizlik alt boyutu arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Grandey (2000) derin rol yapma sürecini, öncül odaklı duygu düzenleme ile açıklamış ve bir çaba gerektirdiğini belirtmiştir. Bu nedenle danışmanlık hizmeti sürecinde, durumun ya da durumun algısının değiştirilmesi psikolojik danışmanların yetersizlik hislerini güçlendiren bir faktör olarak görülebilir.

Literatürdeki çalışmalar doğal duyguların tükenmişlik ve alt boyutları ile negatif bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Yılmaz vd., 2015; Yin vd., 2019). Doğal duygular, çalışanların duyguları ile örgütsel beklentilerin uyumlu olduğu çalışma ortamlarında ortaya çıkan bir duygu gösterimidir. Bu durum, çalışanların duygularında herhangi bir değişime gerek duymadan, çok daha az çabayla duygularını ifade etmelerine olanak sağlar. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulguların, diğer çalışmalarla paralel olduğu söylenebilir.

Psikolojik danışmanların duygusal emek stratejileri ile olan ilişkisini daha iyi anlamak önem taşımaktadır. Öğretmen ve danışman rollerini bir arada bulunduran psikolojik danışmanların rol çatışması yaşadıkları dile getirilmiştir. Ayrıca bu çatışmanın tükenmişlikle bir ilişkisinin bulunduğu saptanmıştır (Bardhoshi vd., 2014; Maor ve Hemi, 2021). Yaşanan çatışmanın, duygusal emek ve duygusal emeğin tükenmişlikle olan ilişkisindeki rolünün ileride yapılacak olan çalışmalarda incelenmesi literatüre katkı sağlayabilir.

Hochschild (1983) tarafından belirtilen duygusal emek koşulları arasında yüz yüze bir iletişimin olması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Ancak günümüzde çalışanlar ile hizmet alanlar arasında yüz yüze iletişimin gerçekleşmediği çalışma alanları bulunmaktadır. Bu meslek grupları özelinde yürütülecek bir çalışma ile yüz yüze gerçekleşmeyen iletişimin duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisi üzerinde nasıl bir rolünün bulunduğu araştırılması önem taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of the Effects of Psychological Counselors' Emotional Labor Strategies on Burnout Levels

*

Ümit Kalay- Merve Mamacı

Kent University- Fenerbahce University

Emotional labor and burnout are among the topics that are frequently examined by the literature. Hochschild (1983), who introduced the concept of emotional labor to the literature for the first time, stated that three conditions must be met in order to mention about emotional labor strategies. These conditions are (1) face-to-face meeting and a voice communication between the employees and the service recipients, (2) the employee produces an emotional state (such as gratitude or fear) towards the service recipient, (3) the affect of employees' should be observed from organization and there must be an effective control mechanism on employees. Psychological counselors meet the mentioned criteria and therefore constitute the sample of this study.

Owen and Güneri (2015) stated that situations such as high workload of psychological counselors and uncertainties in their professional roles may cause burnout in psychological counselors. Burnout emerges as a situation that negatively affects the work life and health of employees (Maslach & Leiter, 2017). From this point of view, it is important to determine the burnout levels of psychological counselors.

When the literature in Turkey and in the world is examined, it is seen that the relationship between emotional labor and burnout is examined in different populations such as teachers (Yin, Huang, & Chen, 2019), tourism workers Wang (2020), football coaches (Tolukan, 2019). Vasquez (2020), on the other hand, has a study on the relationship between emotional labor and burnout in psychological counselors. However, no research has been found in Turkey examining the relationship between emotional labor and psychological counselors' burnout.

For these reasons, in the present study, it was aimed to determine the emotional labor strategies and burnout levels of psychological counselors

who have an active working life in Turkey. In addition, it was aimed to examine the relationships between emotional labor strategies and burnout and its sub-dimensions.

Hochschild (1983) explains emotional labor with *surface acting* and *deep acting* dimensions. The surface acting expresses the regulation of the bodily display of emotion. The person makes a bodily representation, different from the emotion he actually experiences. This different display of emotion causes emotional conflict in the individual. The second dimension, deep acting is defined as a person's conscious effort to change the emotion felt. Ashforth and Humphrey (1993) argued that emotional labor does not always require the management of emotions. For this reason, they added the dimension of *genuine feelings* to the superficial acting and deep acting dimensions. According to this point of view, employees can display behaviors in accordance with the display rules with their own natural feelings.

The concept of burnout has been explained with many different views and approaches, and it seems that there is no standard definition of burnout (Maslach, Schaufeli, & Leiter, 2001; Maslach & Leiter, 2017). Maslach and Leiter (2017) on the other hand defines burnout as a negative psychological experience that includes emotions, attitudes, wishes and expectations. These negative experiences are characterized by distress, discomfort, reduced functioning, and negative consequences. In this research, burnout has analyzed through *fatigue, feelings of inadequacy, adverse working conditions, devaluation of the client and deterioration in private life*.

To test hypothesis, 294 psychological counselors with active work life in Istanbul were participated in this research. The data of the study were obtained by using the Demographic Information Form, the Emotional Labor Scale and the Psychological Counselor Burnout Scale. Results showed that; there is a significant and positive relationship between the surface acting and psychological counselor burnout and its sub-dimensions. It has been determined that there is a significant and negative relationship between genuine feelings and psychological counselor burnout and its sub-dimensions. In addition, a significant and positive relationship was found between deep acting and the inadequacy sub-dimension of psychological counselor burnout scale. On the other hand, it was observed that there was

no significant relationship between deep acting and psychological counselor burnout and other sub-dimensions.

It is important to better understand the relationship between psychological counselors and emotional labor strategies. It has been stated that psychological counselors, who have the roles of teaching and counseling together, experience role conflicts. It has also been determined that this conflict has a relationship with burnout (Bardhoshi et al., 2014; Maor & Hemi, 2021). Examination of the role conflict of psychological counselors in terms of emotional labor and burnout in future studies may contribute to the literature.

It was mentioned that there should be a face-to-face communication between the emotional labor conditions stated by Hochschild (1983). However, today, there are working areas where face-to-face communication does not occur between employees and service recipients. For further research it is important to investigate the role of communication that does not take place face-to-face on the relationship between emotional and burnout, with a study to be carried out specifically for these occupational groups.

Kaynakça/References

- Akın, U., Aydın, İ., Erdoğan, Ç., ve Demirkasımoğlu, N. (2014). Emotional labor and burnout among Turkish primary school teachers. *The Australian Educational Researcher*, 41(2), 155-169.
- Akın, A., Şentürk, L. ve Özçelik, B. (2016). Psikolojik Danışman Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçe Formunun geçerlik ve güvenilirliği. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 7(22), 350-359.
- Ashforth, B. E. ve Humphrey, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18(1), 88-115.
- Basım, H. N. ve Beğenirbaş, M. (2012). Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 77-90.
- Bardhoshi, G., Schweinle, A. ve Duncan, K. (2014). Understanding the impact of school factors on school counselor burnout: A mixed-methods study. *Professional Counselor*, 4(5), 426-443.

- Brotheridge, C. M. ve Lee, R. T. (2002). Testing a conservation of resources model of the dynamics of emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology, 7*(1), 57.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F. ve Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied psychology, 86*(3), 499.
- Diefendorff, J. M., Croyle, M. H. ve Gosserand, R. H. (2005). The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies. *Journal of Vocational Behavior, 66*(2), 339-357.
- Grandey, A. A. (2000). Emotional regulation in the workplace: A new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology, 5*(1), 95.
- Grandey, A. A. (2003). When "the show must go on": Surface acting and deep acting as determinants of emotional exhaustion and peer-rated service delivery. *Academy of Management Journal, 46*(1), 86-96.
- Goodwin, R. E., Groth, M. ve Frenkel, S. J. (2011). Relationships between emotional labor, job performance, and turnover. *Journal of Vocational Behavior, 79*(2), 538-548.
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist, 44*(3), 513.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology, 85*(3), 551-575.
- Hochschild Arlie, R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hülshager, U. R., ve Schewe, A. F. (2011). On the costs and benefits of emotional labor: a meta-analysis of three decades of research. *Journal of Occupational Health Psychology, 16*(3), 361.
- Jeung, D. Y., Kim, C. ve Chang, S. J. (2018). Emotional labor and burnout: A review of the literature. *Yonsei Medical Journal, 59*(2), 187.
- Karim, J., ve Weisz, R. (2011). Emotional intelligence as a moderator of affectivity/emotional labor and emotional labor/psychological distress relationships. *Psychological Studies, 56*(4), 348-359.
- Kesler, K. D. (1990). Burnout: A multimodal approach to assessment and resolution. *Elementary School Guidance ve Counseling, 24*(4), 303-311.
- Lee, R. T. ve Ashforth, B. E. (1990). On the meaning of Maslach's three dimensions of burnout. *Journal of Applied Psychology, 75*(6), 743.

- Lee, R. T. ve Ashforth, B. E. (1996). A meta-analytic examination of the correlates of the three dimensions of job burnout. *Journal of Applied Psychology*, 81(2), 123.
- Lee, S. M., Baker, C. R., Cho, S. H., Heckathorn, D. E., Holland, M. W., Newgent, R. A., ... ve Yu, K. (2007). Development and initial psychometrics of the counselor burnout inventory. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 40(3), 142-154.
- Lee, Y. H., ve Chelladurai, P. (2018). Emotional intelligence, emotional labor, coach burnout, job satisfaction, and turnover intention in sport leadership. *European Sport Management Quarterly*, 18(4), 393-412.
- Ma, Y., Wang, F. ve Cheng, X. (2021). Kindergarten teachers' mindfulness in teaching and burnout: The mediating role of emotionallabor. *Mindfulness*, 12(3), 722-729.
- Maor, R. ve Hemi, A. (2021). Relationships between role stress, professional identity, and burnout among contemporary school counselors. *Psychology in the Schools*, 58(8), 1597-1610.
- Maslach, C. (1982). Understanding Burnout: Definitional Issues in Analyzing a Complex Phenomenon. W.S. Paine (Ed.), *Job Stress and Burnout: Research, Theory and Intervention Perspectives* içinde (s.29-40). Beverly Hills: Sage Focus Editions.
- Maslach, C. (1998). A multidimensional theory of burnout. *Theories of Organizational Stress*, 68, 85.
- Maslach, C. ve Goldberg, J. (1998). Prevention of burnout: New perspectives. *Applied and Preventive Psychology*, 7(1), 63-74.
- Maslach, C. ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 2(2), 99-113.
- Maslach, C. ve Leiter, M. P. (2007). Burnout. G. Fink (Ed.), *Encyclopedia of Stress* içinde (s.368-371). California: Academic Press.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B. ve Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 397-422.
- Maslach, C., ve Leiter, M. P. (2017). Understanding burnout: New models. C. L. Cooper ve J. C. Quick (Ed.), *The Handbook of Stress and Health: A Guide to Research and Practice* içinde (s.36-56). New Jersey:Wiley Blackwell.
- Morris, J. A. ve Feldman, D. C. (1996). The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor. *Academy of Management Review*, 21(4), 986-1010.

- Owen, F. K. ve Güneri, O. Y. (2015). Counseling in Turkey. T. H. Hohenshil, N.E. Amundson ve S.G. Niles (Eds.), *Counseling Around the World: An International Handbook* içinde (s.293-302). Virginia: American Counseling Association.
- Pervaiz, S., Ali, A. ve Asif, M. (2019). Emotional intelligence, emotional labor strategies and satisfaction of secondary teachers in Pakistan. *International Journal of Educational Management*, 33(4), 721-733.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tepeci, M., ve Pala, T. (2016). The effects of job-focused and employee-focused emotional labor on burnout in the hospitality industry in Turkey. *Journal of Global Strategic Management*, 10(2), 95-105.
- Tolukan, E. (2019). Relationship between emotional labor behavior and burnout level of football coaches. *International Journal of Higher Education*, 8(2), 7-15.
- Wang, C. J. (2020). Managing emotional labor for service quality: A cross-level analysis among hotel employees. *International Journal of Hospitality Management*, 88, 102-396.
- Yalçın, A. (2010). *Emotional labor: Dispositional antecedents and the role of affective events*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Middle East Technical University, Ankara.
- Yin, H. (2015). The effect of teachers' emotional labour on teaching satisfaction: Moderation of emotional intelligence. *Teachers and Teaching*, 21(7), 789-810.
- Yin, H., Huang, S. ve Lee, J. C. K. (2017). Choose your strategy wisely: Examining the relationships between emotional labor in teaching and teacher efficacy in Hong Kong primary schools. *Teaching and Teacher Education*, 66, 127-136.
- Yao, X., Yao, M., Zong, X., Li, Y., Li, X., Guo, F., ve Cui, G. (2015). How school climate influences teachers' emotional exhaustion: The mediating role of emotional labor. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12(10), 12505-12517.
- Yılmaz, K., Altinkurt, Y. ve Güner, M. (2015). The relationship between teachers' emotional labor and burnout level. *Eurasian Journal of Educational Research*, 15(59), 75-90.

- Yin, H., Huang, S., ve Chen, G. (2019). The relationships between teachers' emotional labor and their burnout and satisfaction: A meta-analytic review. *Educational Research Review*, 28, 100283.
- Zhang, Y., Zhang, L., Lei, H., Yue, Y. ve Zhu, J. (2016). Lagged effect of daily surface acting on subsequent day's fatigue. *The Service Industries Journal*, 36(15-16), 809-826.
- Zhang, Q. ve Zhu, W. (2008). Exploring emotion in teaching: Emotional labor, burnout, and satisfaction in Chinese higher education. *Communication Education*, 57(1), 105-122.

Kaynakça Bilgisi/Citation Information

Kalay, Ü. ve Mamacı, M. (2021). Psikolojik danışmanların duygusal emek stratejilerinin tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6662-6681. DOI:10.26466//opus.968874.

Otizimli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Deneyimleri

DOI: 10.26466/opus.923379

*

Ferhat Toper* – Yasemin Özkan**

* Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Malatya/Türkiye

E-Posta: ferhat.toper@ozal.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6398-5343](https://orcid.org/0000-0001-6398-5343)

** Prof. Dr. Yasemin Özkan, Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Ankara/Türkiye

E-Posta: ymozkan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2968-363X](https://orcid.org/0000-0002-2968-363X)

Öz

Otizim belirtilerinin erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve etkileri genellikle bir ömür süren geniş spektrumlu nöro-gelişimsel bir bozukluktur. Otizmin küresel yaygınlığı her geçen yıl katlanarak artmakta ve bu durum otizimli birey ve ailelerini odak alan çalışmalar daha önemli hale gelmektedir. Zira otizm sadece bireyin değil aile üyelerinin iyilik halini de ciddi anlamda etkileyen bir bozukluktur. Başta bakım ile ilgili yükler olmakla birlikte aileler üzerindeki psikolojik ve sosyal yükler, aile dinamiklerini etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı da otizimli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları psikolojik ve sosyal zorluklara ilişkin deneyimlerini ortaya koymak ve ihtiyaçlarını belirlemektir. Araştırma, ailelerin otizimli çocuğa sahip olma konusundaki hislerini, deneyimlerini ve algılarını keşfetmek amacıyla nitel olarak tasarlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 18 yaş altı çocukları için tıbbi anlamda otizm tanısı almış 10 ebeveyn ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem kullanılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak araştırmacı tarafından gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilmiş ve MAXQDA 2020 programı ile analiz edilmiştir. Ailelerin tanı öncesi, tanı sonrası ve sosyal kabul ile ilgili çeşitli zorlukları bulunmaktadır. Ailelerin şüphe duydukları an ile tanı almak için profesyonellere gitme süreleri arasında geçen sürenin uzaması zorluklar arasındadır. Bu durum kabullenmeme ve inkâr ile ilgilidir. Tanı sonrası kabullenmekte zorlanan aileler bu süreçte farklı profesyonellere gitmekte ve bu durum erken müdahale ve eğitimle ilgili gecikmelere neden olmaktadır. Aileler tanı sonrası ne yapacakları ile ilgili net bir yol haritasına sahip olmamayı ve aile bilgilendirmesinin oldukça yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Sosyal Destek, Sosyal Hizmet, Psikolojik Yük.

The Experiences of Families with Autistic Children with Their Difficulties

*

Abstract

It is a broad-spectrum neurodevelopmental disorder that manifests symptoms of autism in early childhood and its effects usually last a lifetime. The global prevalence of autism increases exponentially with each passing year, and studies focusing on individuals with autism and their families are becoming more important. Because autism is a disorder that seriously affects not only the individual but also the well-being of family members. Although there are burdens related to care, psychological and social burdens on families affect family dynamics. The aim of this study is to reveal the experiences of families with children with autism regarding psychological and financial difficulties and to determine their needs. The research was qualitatively designed to explore families' feelings, experiences and perceptions about having a child with autism. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 10 parents who were medically diagnosed with autism for their children under the age of 18. Purposeful sampling was used to determine the study group. The data were obtained as a result of face-to-face interviews conducted by the researcher using a semi-structured interview form and analyzed with the MAXQDA 2020 program. Families have various difficulties regarding pre-diagnosis, post-diagnosis and social acceptance. Difficulties include the prolongation of the time between the moment when families are in doubt and the time they go to professionals for a diagnosis. This is about non-acceptance and denial. Families who have difficulties in accepting after the diagnosis go to different professionals during this process, which causes delays in early intervention and education. The families stated that they do not have a clear road map about what to do after the diagnosis and that informing the family is quite sufficient.

Key Words: *Autism, Social Support, Social Work, Psychological Burden.*

Giriş

Otizm spektrum bozukluğu, belirtileri erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve genellikle etkileri ömür boyu süren, sosyal etkileşim ve iletişim becerilerini olumsuz yönde etkileyen nöro-gelişimsel bir bozukluktur. Otizm, Yunanca'da "autos" yani "kendilik" anlamına gelmektedir.

Bleuler 1950'li yıllarda bu terimi şizofreni tanılı hastaların kendilerini dış dünyadaki algı ve deneyimlerden soyutlayarak iç dünyalarına çekilmelerini tanımlamak için kullanmıştır (Kuhn and Cahn, 2004, s.361). Bleuler bu dönemde otizmi, "gerçek dünya ve gerçeklikle ilişki kurma bozukluğu" olarak nitelendirmiş ve bu durumu "çocukluk şizofrenisi" olarak adlandırmıştır (Kayaoğlu and Görür, 2008, s.27).

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (5. baskı, DSM-5, Amerikan Psikiyatri Birliği 2013), Otizm Spektrum Bozukluğunu, sosyal iletişim ve sosyal etkileşim bozukluğu ile "kısıtlı, tekrarlayan davranış kalıpları, ilgi alanları veya faaliyetler" şeklindeki iki alanda yaşanan bozukluklar şeklinde tanımlamaktadır (APA 2013).

İlk olarak 1943 yılında John Hopkins Üniversitesinde psikiyatr olan Leo Kanner'in kullanmış olduğu otizm kavramı, çevresel, ailesel ve genetik nedenlerden kaynaklanan bir bozukluk olarak tanımlanmıştır (Volkmar and Lord, 2007, s.2; Çolak, 2016, s.22). Aradan geçen onca yılın ardından yapılan sayısız çalışmalar, otizmi, bireyin sosyal ilişkilerini, iletişim becerilerini ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen nöro-gelişimsel bir bozukluk olduğunu ortaya koymuştur.

Otizm, yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan ve göz kontağı kurma, ortak dikkat ve işaret etme davranışlarındaki yetersizliklerle kendini belli eden ve genellikle hayatın ilk 3 yılında hatta bazen daha erken dönemde ortaya çıkan nörobiyolojik ve nöropsikiyatrik bir bozukluktur (Baker, 2013). Otizm, sosyal etkileşim ve iletişim bozukluklarının yanı sıra sosyal davranış, stereotip davranış ve ilgiler ile dil gelişimindeki yetersizliklerle kendini gösteren ve etkileri yaşam boyu sürebilen, nörobiyolojik bir bozukluktur.

Otizmin nedeni yıllardır birçok alandan bilim insanı tarafından merak edilmiş, psikoloji, tıp ve eğitim alanındaki bilim insanları başta olmak üzere çok sayıda bilimsel çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda, otizmle ilgili olarak nörokimyasal, nörobiyolojik, nöroanatomik,

nöropsikiyatrik gibi alanlarda yapılan pek çok araştırma sonuçları bulunmaktadır (Köse Özbaran ve Eeremiş, 2012, s.103). Çalışmalar otizmin sık görülen nöropsikiyatrik bozukluklar arasında yer aldığını ortaya koymuşsa da nedeni henüz aydınlatılamamış ve ana belirtileri üzerine iyileştirici etkisi olan bir tıbbi tedavi bulunamamıştır (Bilgiç and Cöngöloğlu, 2009, s.154). Birçok farklı nedeni olduğu ortaya çıkan otizm ile ilgili araştırmalardan çıkan en önemli sonuç; otizm spektrum bozukluğunun tek bir tip olmadığı gibi oluş sebebinin de tek bir nedene bağlanamayacağıdır.

Otizmin neden kaynaklandığına ilişkin pek çok fikir öne sürülmüştür. Bazı araştırmacılar beyinde çevreden gelen uyarıcıların işlendiği bölgedeki işlevsel bozukluklar ve beynin temporal bölgesindeki hasarın otizme neden olabileceğini iddia etmişlerdir. Genetik alanında çalışan araştırmacılar ise otizmin genetik etmenlerin rol oynadığını savunmuşlardır (Frith, 2008, s.54).

Otizmin etiyolojik etmenleri arasında genetik hastalıklar, nöroanatomik faktörler, natal faktörler, nörokimyasal faktörler, immün faktörler, çevre faktörü ve genetik faktörler sayılmaktadır (Yüksel, 2005, s.36). Otizmin risk etmenleri arasında gluten içeren besinler, ağır metaller maruziyet, vitaminler, enfeksiyonlar, anne-baba yaşı, alkol ve madde bağımlılığı vb. birçok etmene değinilmiştir (Baker, 2013, s. 44).

Özet olarak otizmin belli bir nedenden kaynaklanmadığını, genetik ve çevresel faktörler gibi birçok etmenin etkileşimsel olarak karmaşık bir gelişimsel nörolojik bozukluk olarak kendini gösterdiğini söyleyebiliriz (Çolak, 2016, s.33; Şener ve Özkul, 2013, s.89).

Otizme ilgili bir diğer konu otizmin yaygınlığı ve son yıllarda olağanüstü bir şekilde artışıdır. Otizmin, zihin engelinden sonra en yaygın görülen gelişimsel bozukluk olduğu bilinmektedir (Wing and Potter, 2002, s.159). Ayrıca otizm, dünya üzerinde bulunan tüm ırk, etnik grup ve sosyal statüden toplumda görülmektedir (Korkmaz, 2010). 1960'lardan bu yana otizmin yaygınlığındaki olağanüstü artış, başta tıp ve psikoloji olmak üzere birçok farklı sosyal bilim araştırmacılarının dikkatini çekmiştir. Otizmin yaygınlığı ile ilgili ilk çalışma, 1966 yılında Victor Lotter tarafından yapılmış ve yapılan bu ilk çalışmada otizmin yaygınlığı 10.000'de 4,5 olarak ortaya konmuştur (Lotter, 1966, s.125).

Baird ve arkadaşları (2006) Lancet’de yayınlanan çalışmalarında otizmin yaygınlığı ile ilgili 1990’lara kadar 10.000’de 20 vakaya kadar farklı yaygınlık araştırmaları bulunsa da genel olarak 10.000’de 4-5 olarak kabul edildiğini belirtmişlerdir (Baird, ve diğerleri, 2006, s.211).

Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC-Centers for Disease Control and Prevention) tarafından oluşturulan Otizm ve Gelişimsel Bozuklukları İzleme Ağı (ADDM-NET Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network) otizmin yaygınlığının 2000 yılında 1/150, 2006 yılında 1/110, 2012 yılında 1/69, 2014 yılında 1/59 ve 2016 yılında 1/54 olarak açıklamıştır (National Autism Center at MayInstitute, 2020).

Otizm, bireysel bir gelişimsel bozukluk olmaktan ziyade tüm aile üyelerini belirli düzeylerde etkilediği için otizmle ilgili çalışmalarda, otizmin aile sistemine olan etkisi üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Genel olarak aileye yeni bir üyenin katılımı ve bu yeni üyenin aileye adaptasyonunun en kısa sürede sağlanması tercih edilen bir durum olsa da bu her zaman için mümkün olmamaktadır. Özellikle yetersizliği olan bir bireyin aileye katılması çoğu zaman aileler için zorlu bir süreç haline gelmektedir. Bu durum, ailenin üzerine çok daha fazla sorumluluk yüklediği için stres kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelişimsel geriliği olan bir çocuğa sahip ailelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip aileler ile karşılaştırıldığında, daha depresif ve sosyal olarak izole oldukları bildirilmiştir (Benderix, Nordström, & Sivberg, 2006; Gupta, 2007). Ayrıca çalışmalar, otizimli çocuğa sahip ailelerin, normal gelişim gösteren çocuklar ve diğer engelli çocukların ailelerinden daha fazla ebeveynlik stresi yaşadığını ortaya koymuştur. Bu stres genellikle çocuklarının ihtiyaçları karşılamanın zorluklarıyla ilgilidir (Hayes and Watson, 2013; Ooi, Mehmood, Khan and Tahir, 2016). Bu durum otizimli çocukların ihtiyaçları, eğitim ve tedavi ile ilgili zorlukları ve toplumsal kabul ile ilgili olabildiği gibi sosyal destek ve bakım yükü ile de ilgili olabilmektedir.

Hem çocuk hem de aile üzerinde yaşam boyu etkileri süren en ciddi gelişimsel engellerden biri olan otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre çok daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını, daha yüksek düzeyde strese

altında olduklarını, psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşadıkları ortaya konmuştur (Dyches, Wilder, Sudweeks, Obiakor and Algozzine, 2004; Lee, Harrington, Louie and Newschaffer, 2007). Ebeveynler bakım yükü ve yetersiz sosyal destek dolayısıyla psikolojik iyilik hallerini kaybetmekte ve yaşadıkları stresle bağlantılı olarak farklı sağlık sorunları ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Ayrıca otizmlili çocuğa sahip ailelerin, gelecekle ilgili çok daha fazla kötümserlik gösterdikleri ve otizmin şiddetinin artmasının ailedeki stres düzeyini de doğrudan etkilediği belirtilmiştir (McGrath, 2006, s.30). Marcus, Kunce ve Schopler (2005), otizmlili çocuğa sahip ailelerin artan stres yükü altında olmalarını belirli etmenler özelinde açıklamışlardır. İlk olarak aile, karmaşık bir tanı sürecinden geçmekte ve tanı sonrasında neler yapacakları veya yapmaları gerektiği ile ilgili net bir yol haritasına sahip olmadıklarından dolayı ciddi bir belirsizlikle karşı karşıya kalmaktadır (Marcus, Kunce and Schopler, 2005). Otizm, diğer bazı gelişimsel gerilikler gibi doğumdan hemen sonra hatta ve hatta doğum öncesinde belli tetkiklerle ortaya konan ve teşhis edilebilen bir gelişimsel gerilik değildir. Örneğin down sendromlu bir çocuğa sahip ebeveynler, doğumla birlikte hatta daha anne karnında, çocuklarının down sendromlu olduğunu öğrenebilmektedir. Ancak otizmde sebeplerin belirsizliği ve tanı sürecinin uzaması, ailelerde belirsizliğin getirdiği bir strese neden olmaktadır.

Ailelerin stresini arttıran ikinci etmen ise çocukların gelişiminin tutarsız oluşu ve bu durumun ailelerde kafa karışıklığına yol açmasıdır. Çocuklar belli yaşlara kadar yaşlıları ile benzer gelişim seyri içerisindeyken belli bir yaştan sonra duraksamakta, bazen de gerilemeler yaşamaktadır. Bu durum ise aileler için içinden çıkılması zor bir hal almaktadır (Marcus, Kunce and Schopler, 2005).

Aileler için bir diğer stres etmeni ise çocuklarının normal gelişim gösteren çocuklarla aynı dış görünüşe sahip olmalarına rağmen akranlarıyla benzer tutum ve davranışları sergileyememesidir. Toplum içerisinde sergilenen bazı problemlili davranışlar, çocukların normal gelişim gösteren çocuklarla benzer görünüşe sahip olmasından dolayı toplum tarafından yadırganmakta, eleştirilmektedir. Bu durum ise ailelerin utanma ve çocuklarını kontrol edemeyen ebeveynler gibi

hissetmelerine ve dolayısıyla stres yüklerinin artmasına neden olmaktadır (Marcus, Kuncce and Schopler, 2005, s.1058).

Otizimli çocuğa sahip aileler yukarıda belirtilen etmenlere ek olarak çocuklarının ilerleyen yaşlarda kendilerine yetecek ve öz yaşam becerilerini kazanacak bireyler olabilmesi için başta öğretmenlik ve savunuculuk dolayısıyla avukatlık gibi birçok role bürünmek zorunda kalmaktadırlar. Tüm bu nedenlerden dolayı otizimli çocuğa sahip ailelerin psikolojik ve duygusal olarak sağlıklı olmalarının yanında fiziksel olarak da sağlıklı olmaları oldukça önemlidir (Kaya, 2016, s.293). Zira aile ne kadar güçlü ise çocuk için o denli güçlü ve etkili savunucular olabilirler

Aileler farkındalık ve tanılama sürecinde de çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. İlk olarak farkındalık sürecinde aileler çocuklarıyla ilgili farklılıkları ve gecikmeleri görseler dahi kabullenmek istememektedirler. Çevrelerinde bu farklılığa dikkat çeken ve kendilerine bu farklılıkla ilgili söylemlerde bulunan geniş aile üyeleri ve arkadaş çevresinden kişilere karşı öfkelenmekte ve kendilerini izole etmeye çalışmaktadırlar (Kaya, 2016, s.294).

Tanılama süreci de aileler için en az farkındalık süreci kadar zorlu geçmektedir. Aileler bu süreçte farklı uzmanlar tarafından farklı değerlendirmelere tabi tutulmakta ve bu durum sürecin uzamasıyla birlikte ailelerin duygusal ve maddi olarak zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Aileler farklı bir şey duyabilmek adına farklı uzman görüşlerine başvurmakta ve bu durum şüphe ile tanı arasında geçen sürenin artmasına neden olmaktadır. Tanılama sürecinde aileler ortalama 4-5 uzmana başvurmakta ve bu durum ortalama 3 yıl sürmektedir (Keen, Couzens, Muspratt, & Rodger, 2010; Ailing-Moh & Magiati, 2012).

İngiltere’de 1200 aile ile yapılan bir çalışmada, ailelerin neredeyse yarısının (%48) ilk 24 ay içerisinde şüphe duymalarına rağmen ortalama 5 yaşında tanı aldıklarını ortaya koymuştur (Howlin and Moore, 1997, s.142). Tanılama sürecinde yaşanan bu gecikmeler, ailelerdeki çaresizlik, belirsizlik ve kaygıyı arttırdığı gibi uygun erken müdahalenin de gecikmesine neden olmaktadır. Bu belirsizlik ve en nihayetinde erken müdahale çabalarında yaşanan gecikmeler, ailelerin stresinin artmasına neden olmaktadır. (Midence and O’Neill, 1999, s.283).

Otizmin göz ardı edilemeyecek denli hızlı artışı, desteğe ihtiyaç duyan başta otizmlili birey ve aile sayısında artış yaşanmasına ve bu bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması amacıyla koruyucu, önleyici ve destekleyici müdahaleler geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Yılmaz and Atalar, 2021). Bu anlamda gerçekleştirilecek çalışmalar ve bu ailelerin sorun ve ihtiyaçlarının ortaya konması önem arz etmektedir.

Problem

Çocuk sahibi olmak tüm ebeveynler için beklenen ve özlenen bir durumdur. Ebeveynlerin doğacak çocukları ile ilgili umutları, beklentileri ve hayalleri vardır. Ancak normal gelişim göstermeyen çocuklarda bu hayaller ve beklentiler, öngörülemeyen zorluklar sebebiyle ulaşılamaz görünmeye başlar. Bu durum otizmlili çocuğa sahip aileler için de geçerli bir durumdur. Zira otizmlili çocuğa sahip aileler nerdeyse günün her saatini otizmlili çocuğa adar ve günlük rutinlerini buna göre belirler. Bu da ailede başta ebeveynler olmak üzere diğer aile üyeleri için çeşitli zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır.

Otizm, belirli bölgeler ve etnik gruplarla sınırlı olmayan bir gelişimsel yetersizliktir. Otizmin küresel yaygınlığı oldukça hızlı bir şekilde artmaktadır ve bu nedenle otizmi bir çocuğa sahip ailelerin deneyimlerinin tam olarak anlaşılması onlar için “en zor” olanın ne olduğunun bilinmesi çok önemlidir.

Amaç

Çalışmanın amacı, otizmlili çocuğa sahip olmanın aile dinamikleri üzerindeki etkisini, aile üyelerinin yaşadığı zorlukları ortaya koymaktır. Ayrıca aileler için otizmlili bir çocuk yetiştirmenin psikolojik ve sosyal etkisini anlamak ve aileler için sonuçlarını ortaya koymak araştırmanın amaçları arasındadır. Ebeveynlerin otizmlili bir çocuğa sahip olmaktan dolayı fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak nasıl etkilendiğini belirlemek de araştırmanın amaçları arasındadır.

Araştırmanın amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Otizm Spektrum Bozukluğu teşhisi konmuş bir çocuğu yetiştiren ailelerin psikolojik ve sosyal açıdan ne tür zorluklar yaşadıklarını ortaya koymak
- Otizm Spektrum Bozukluğu olan bir çocuk yetiştirmenin ebeveynler üzerindeki psikolojik etkisini anlamak.
- Yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla, ebeveynlerin Otizm Spektrum Bozukluğu olan bir çocuk yetiştirme konusundaki hislerini, deneyimlerini ve algılarını keşfetmek.

Yöntem

Araştırmanın Modeli: Araştırma, otizmli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları psikolojik ve sosyal zorluklarla ilgili deneyimlerini ortaya koymak amacıyla nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma tasarımı sözcükler, açıklamalar, anlatılar ve gözlemler yoluyla ham verilerden bilgi üretir. Veri toplama, veri analizi ve bunların yorumlanması bu tasarımın bir parçasını oluşturur. Nitel araştırma, araştırmacının bir problem ile ilgili temel fikir, nedenler ve motivasyonunu anlamak adına kullandığı bir keşif araştırması olarak tanımlanabilir. Nitel araştırma, insanların hikâyelerinin, deneyimlerinin ve anlatılarının koleksiyonuna dayanmaktadır (Morse, 2016).

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım bir grup insanın belirli bir konu ile ilgili deneyimlerini ele alan bir yaklaşımdır. Creswell (2013) fenomenolojik çalışmayı, belli insanların bir fenomen veya kavramla ilgili yaşadıkları deneyimlerinin ortak anlamını tanımlama ve neyin nasıl deneyimlendiğini bütünleştiren, bireylerin deneyimlerinin özünün tartışıldığı betimleyici bir çalışma olarak tanımlamaktadır (Creswell, 1994).

Çalışma Grubu: Nitel araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemek için belirli kurallar yoktur. Patton'a (2002) göre, "örneklem büyüklüğü bilmek istediklerinize, araştırmanın amacına, neyin tehlikede olduğuna, neyin yararlı olacağına, neyin güvenilirliğe sahip olacağına ve mevcut

zaman ve kaynaklarla neler yapılabileceğine bağlıdır” (Fletcher, Markoulakis and Bryden, 2012, s.48).

Araştırmaya katılacak çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, araştırmanın problemine ve araştırmanın odağında yer alan fenomene uygun bilgiler vereceği tahmin edilen katılımcıların seçimidir (Creswell, 2013). Patton (2014) ise amaçlı örnekleme, yapılan araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek için yeterli ve zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen katılımcıların, çalışma grubu olarak seçilmesi şeklinde tanımlamaktadır (Patton, 2014).

Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubunu otizmli çocuğa sahip 10 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde ebeveynlerin çocukları için tıbbi olarak otizm tanısı almış olmaları ve çocuklarının 18 yaşından küçük olması kriter olarak alınmıştır. Araştırmaya katılımda gönüllülük esas alınmış ve katılımcılara araştırma hakkında bilgi veren ve onların onamlarının alındığı bilgilendirilmiş onam formu sunulmuştur. Ayrıca araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından araştırmanın etik açıdan uygun olduğu yönünde uygunluk raporu alınmıştır.

Tablo 1. Çalışmaya katılan ebeveynler ve otizmli çocuğa ilişkin sosyo-demografik bilgiler

Ebeveyn	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuğun Yaşı	Çocuğun Cinsiyeti	Görüşme Süresi
Baba-1	57	Lise	Emekli	15	Erkek	18.53 dk.
Anne-1	53	Üniversite	Özel Sektörde Yönetici	13	Erkek	28.05 dk.
Anne-2	34	Üniversite	Öğretmen	8	Erkek	26.06 dk.
Baba-2	38	Üniversite	Öğretmen	9	Erkek	35.24 dk.
Baba-3	48	Doktora	Akademisyen	16	Kız	50.32 dk.
Baba-4	39	Üniversite	Optisyen	8	Erkek	20.45 dk.
Anne-3	55	Üniversite	Özel Sektörde Yönetici	16	Erkek	38.15 dk.
Anne-4	35	Üniversite	Sosyolog	9	Erkek	55.02 dk.
Baba-5	48	Üniversite	İnşaat Mühendisi	17	Erkek	43.15 dk.
Baba-6	40	Lise	Güvenlik Görevlisi	10	Kız	42.40 dk.

Veri Toplama Araçları: Araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan ve 16 sorudan oluşan sosyo-demografik özellikler formu ile yine araştırmacı tarafından hazırlanan ve 25 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Sosyo-demografik

özellikler formunda otizimli çocuğa yönelik tanıtıcı bilgiler ile ailenin yaş, gelir durumu, tanı alma yaşı vb. bilgilerin elde edilmesine yönelik sorular yer almaktadır. Aileler için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda ailenin otizimli bir çocuğa sahip olma ile ilgili tanı sürecinden eğitim ve rehabilitasyon sürecine, psikolojik ve sosyal açıdan yaşadıkları zorluklardan, eşler, kardeşler ve geniş aileye kadar yaşadıkları deneyimlerini anlamak amacıyla hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Verilerin Analizi: Nitel araştırmada elde edilen verilerin analizi çeşitli basamaklardan oluşmaktadır. Toplanan ham veriler analiz için düzenlenmekte ve bu hazırlık sürecinde veriler tekrar tekrar okunmaktadır. Ebeveynlerle yapılan görüşmeler akıllı telefon aracılığı ile kayıt altına alınmış ve görüşülen 10 ebeveynin ses kayıtlarının transkripsiyonu yapılmıştır. Görüşmelerin toplam uzunluğu 6 saat 22 dakikadır. Ses dosyalarının ile derinlemesine görüşmeler 123 sayfalık metin dosya dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler el ve bilgisayar yardımıyla gerçekleştirilerek temalar, betimlemeler ve birbirleri aralarındaki ilişkiler meydana getirilmekte ve yorumlanmaktadır (Creswell, 2013). Veriler daha sonra MAXQDA 2020 programına aktarılmıştır. Ara yüzü Türkçe olan, görsel analiz araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı, temel istatistiksel analizlere ek olarak karma araştırma yöntemlerinde de kullanılabilen MAXQDA programı, elde yapılan analizlere göre verilerin daha sistematik bir şekilde çözümlenmesini sağlamaktadır (Kuckartz & Rädiker, 2019).

MAXQDA 2020 programına aktarılan verilerin analiz sürecinde tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Veriler defalarca okunmuş ve ilk kodlar oluşturulmuştur. Ardından birbiri ile ilişkili kodlar temalar altında toplanarak isimlendirilmiştir. Elde edilen temalar literatür ile paralel ve anlaşılır bir dil ile açıklanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen veriler MAXQDA 2020 Nitel analiz programına aktarılmış, tüm veriler baştan sona okunarak kod listeleri oluşturulmuştur. Oluşturulan kod listeleri daha sonra

kategorileştirilerek üç temel tema belirlenmiştir. Bu temalar, otizmlili çocuğa sahip ailelerin tanı öncesi ve tanı sırası yaşanan zorluklar, tanı sonrası yaşanan zorluklar ve toplumsal kabul ile ilgili zorluklardır.

Tanı Öncesi ve Tanı Sırasında Yaşanan Zorluklar: Ebeveynler tanı öncesi ve tanı sırasında yaşanan zorluklarla ilgili başta şüphe duyma ve şüphe sonrası tanı sürecine girme ile ilgili zorluklardan, tanı ile ilgili netlik bulunmayışından, tanının kendilerine direkt olarak söylenmesinden, çoğu zaman tanının ne olduğunun net olarak ifade edilmeyişinden ve ailenin otizmin ne olduğu ile ilgili bilgi yetersizliğine kadar çeşitli zorluklardan bahsetmişlerdir. Bu anlamda tanı sürecinin uzaması, tanının aileye söylendiği ilk anda ailenin şok yaşaması, tanı ile ilgili geniş aile üyelerinden duyulan sözlere karşı verilen tepkiler, farklı bir şeyler duyabilmek adına farklı profesyonellere başvurmak için harcanan zaman ve bu süre içerisinde ailenin belirsizlik içerisinde oluşunu temel zorluklar arasında sayabiliriz. Bu konu ile ilgili ebeveynlerin görüşleri şu şekildedir;

“...Daha çocuk içeri adım atar atmaz doktor sizi neredeydiniz şimdiye kadar dedi, ardından direkt yüzümüze, sizin çocukta atipik otizm var dedi. Nutkumuz tutuldu. [...] Neyse ben doktorun yanında ağladım. Bakın hala elim titriyor anlatırken. Biz daha önce defalarca doktora gittik. Hatta bir seferinde psikoloğa gittik. Psikolog benden sonra eşime demiş ki senin çocuğun normal, eşini psikiyatriste götür.” (Anne-4/35)

“Açıkçası bir profesöre gitmiştik ilk. Özel muayenehanesine. [...] ..bize sorular sordu, biz de çocuğumuzun olumsuz yönlerini anlattık. Çocuğumuzu görmemişti ve 10-15 dakika sonra çocuğunuz otizmlili demişti. Yani ben açıkçası inanamadım. İnanamadık. [...] Daha sonra farklı bir doktora gittik. O da ben size net bir şey söyleyemem dedi. Otizmlidir veya değildir diyemem dedi. Belli bir yaşa geldikten sonra ancak bunu söyleyebilirim dedi.” (Baba-4/39)

Ailelerin ilk etapta kısa bir muayene sonucunda çocukları için otizm tanısı konulmasının şok edici bir durum olduğunu ve tanı için farklı profesyonellere yöneldiklerini belirtmişlerdir. Tanının kendilerine söylenmesi ile birlikte şokla birlikte çaresizlik hissini yaşadıklarını ifade eden aileler bu durumu “duvara toslamak” olarak betimlemişlerdir. Otizmlili olduğu düşünülen çocuk farklı uzmanlar tarafından farklı değerlendirmelere tabi tutulmakta, bu durum ise aileyi hem duygusal

anlamda hem de maddi anlamda oldukça yıpratılmaktadır. Aileler doktorların çocuklarıyla ilgili kendilerinden 10-15 dakika içerisinde aldıkları bilgiler doğrultusunda tanı koyduklarını ve bu kısa tanılama sürecinin kendilerinde güvensizliğe sebep olduğu bildirilmiştir.

Ayrıca ailelerin tanılama sürecinde ortalama 4-5 uzmana başvurdıkları ve ortalama 3 yıl zaman geçirdikleri belirtilmektedir (Keen, Couzens, Muspratt and Rodger, 2010; Ailing-Moh and Magiati, 2012). Tüm bunlar ailelerin tanı ve dolayısıyla erken müdahalede gecikmeler yaşamalarına sebep olmaktadır.

“Ve ilk tanıyı aldığımızda biz Adana’da aldık ilk tanıyı aynen şu kelimeyi söylediler bize formu doldurdular doktor kalemi bıraktı çocuğunuz otizm dedi atipik otizm. Bu çocuk kendi başına yemeğini yiyemez kendi başına tuvaletini yapamaz hayatını idame ettiremez ne yaparsanız yapın dedi. Yani dünyamız yıkıldı Adana’dan gelene kadar ben ağladım hiç durmadım.” (Anne-1/53)

“Götürmediğim doktor kalmadı. Gaziantep’te bir Doçent var dediler ona götürdük. Oradaki doçente şunu söyledim. Ben çocuğumun otizimli olduğuna inanmıyorum. Dedi ki siz dedi, öncelikle bunu kabul edin, çocuğunuzun hasta olduğuna kabul edin. 1 yaşındayken annem dedi ki; oğlum bu çocuk normal değil, bir doktora götür. Bunu söyledikten sonra annemin kalbini kırdiğini hatırlıyorum.” (Baba-5/48)

Aileler tanıyı kabullenmekte zorlandıkları için farklı profesyonellere gitse de bazen durumun çok da ciddi olmadığı veya belirtiler hafifletilerek anlatıldığı için sonrasında tanı ile karşılaştıklarında şok yaşamakta ve kabullenmekte zorlanmaktadır. Bazı ailelerin çocuklarıyla ilgili kendilerini uyaran yakınlarını dahi dinlemek istemedikleri ve bazen onlardan uzaklaştıkları görülmektedir.

Tanı Sonrası Yaşanan Zorluklar: Tanı sonrasında ebeveynlerin ne yapacaklarını bilmeyişleri, öncelikle hangi müdahalenin gerçekleştirilmesi gerektiği, özel eğitimin yoğunluğunun ne kadar olacağı, yaşanan bölgede özel eğitim ve benzeri hizmetlere erişmede yaşanan zorluklar, ailenin günlük rutinleri ve planlarının tamamen çocuğa endekli hale gelmesiyle birlikte iş hayatı ve eğitim hayatının sekteye uğraması gibi zorluklar, ailelerin bu anlamda karşı karşıya kaldıkları zorluklar arasındadır. Ayrıca ailelerin tanı sonrasında maddi

ve manevi olarak enerjilerini bir anda tamamen çocuklarının “otizmi aşması” umuduyla harcamaları, aileler için bir diğer zorluktur.

“Tamamen *** odaklı yaşıyoruz zaten. Onun kendi başına ayakta kalabilmesi için çalışmalarımız, eğitimlerimiz, düzenimiz her şeyimiz ona göre değişti. Biz bir de diyetle başladık. Diyetle birlikte rutinlerimiz günlük ***’un istediği gibi olmaya başladı. Sabah kahvaltısını yapar, oyunları oynanır, yapılacak diğer birkaç etkinlik yaparız. [...] Evde televizyonu falan kaldırdık, sürekli eğitimlere başladık, eve özel öğretmen tuttuk. (Anne-2/34)

“Şimdi ben çocuğumla ilgileniyordum ama tanıdan sonra daha çok ilgilenmeye başladım. Hatta arkadaşlarım bile şey diyorlardı, ya biz senin çocuğunla ilgilendiğinin onda biri kadar kendi çocuğumuzla ilgilenmiyoruz. Çocuğumla geçirdiğim vakit hayli arttı, işe yönelik yoğunluklarım azaldı. Mesela ben ful ek ders alıyordum onu azalttım.” (Baba-2/38)

“Tabi o sıralar bizim çocuğumuz oldu, bir kız çocuğumuz oldu. Aslında biz tanı almadan kızıma hamileydim. Doğduktan sonra tanı aldık. Bilmiyorum belki de tanı alsaydık ikinci bir çocuk düşünmezdik sanırım.” (Ann-4/35)

Aileler tanı sonrasında günlük rutinlerinin büyük oranda değiştiğini, çalışma hayatından sosyal hayata kadar birçok alandan geri çekilen aileler, zamanlarının büyük kısmını çocuklarına ayırmaya başlamışlardır. Ailelerin çocuk sahibi olmayla ilgili planlarının dahi tanı sonrası değişebileceği aileler tarafından ifade edilmiştir.

“İş hayatımı, anında zaten bitirdim. Sosyal hayatımı bitirdim yani bu derneği kurana kadar ben hiçbir şekilde sosyal hayat falan hiç olmadı. Yani günün 24 saati ben oğlumla beraberdim. Ondan sonra oğlum biraz daha iyi gitmeye başlayınca acaba ben diğer çocuklar için ne yapabilirim diye düşünmeye başladık derneği kurduk yani elimizden geldiği kadar insanları bilgilendirmeye ailelere destek olmaya çalışıyoruz.” (Anne-1/57)

“Yani mesela ben kendim özel sektörde olduğum için çocuğuma biraz daha zaman ayırabilmek için personel sayısını artırdım. Eşim işten çıkmadı ama uzunca bir süre suçluluk hissetti. Başka çocuklara eğitim verirken kendi çocuğumu ihmal mi ettim diye düşündü. Bir ara öğretmenliği bırakmayı düşündü. Ama daha sonra vazgeçti.” (Baba-4/39)

Aileler tanı sonrasında özellikle çalışma hayatları ile ilgili radikal değişimler yaşadıklarını, işi bıraktıklarını, bırakmasalar dahi zaman zaman suçluluk hissettiklerini belirtmişlerdir.

“Bu çocuk eğitim alacak, rapor çıktı ama nereye kadar gidecek. Bunun okul hayatı var, ilkokulda mesela şu an 3. sınıf öğrencisi. Ortaokulda ben ne yapacağım, lisede ben ne yapacağım. Yani ilerisi hakkında fazla bir plan yapamıyorsunuz Yani kısa vadeli düşünüyorsunuz, nereye kadar gideceğini bilmediğiniz için.” (Anne-4/35)

“Sadece çocuğumu düşündüm. İlk tanımı 3 yaşında, 4 yaşında aldık ve biz o yaşlarda kabul ettik. Fakat şunu söyleyeyim. Ben oğlumu üç yıl aralıksız her hafta Hatay’a götürdüm. Rehabilitasyon merkezine götürdüm. Kahramanmaraş’ta yok muydu? Vardı ama hepsi ticaret üzerine, para üzerine, rant üzerine kurulmuş tesisler, kuruluşlar.” (Baba-5/48)

“...yetmedi biz Ankara’ya gidiyoruz. Ankara’da bir özel eğitim merkezine başladık. Şehir dışında özel eğitime 6 ay falan gittik. Haftada bir gün gidebiliyoruz Ankara’ya. Onda da iki saat bireysel eğitim alıyoruz, bir saat ergoterapi alıyoruz. Daha önce bir de dil terapisi alıyorduk ama hem uzaktan geldiğimiz için o kadar ders saati çocuğuma uygun olmadı, zorlanmaya başladı” (Anne-2/34)

“Otizmli bir çocuğa sahipseniz bir kere özel eğitim masrafınız var. Bir de küçük bir şehirde yaşıyoruz biz. Buradaki özel eğitimlerin yetersizliğinden dolayı Büyükşehir’e gitmek zorunda kalıyoruz. İşte gidiş-geliş, oradaki eğitim masrafları.” (Baba-4/39).

Tanı sonrasında kimi ailelerde ne yapacağını bilmeme ya da ilerleyen yıllarda ne gibi şeylerle karşılaşılacağını bilmeme ciddi bir sorun olarak karşılarında durmaktadır. Ayrıca ailelerin ne yapacaklarını bilseler dahi buldukları şehirlerde “iyi” olarak niteleyebilecekleri özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin olmayışından dolayı şehir dışında çıkmak zorunda kalmaları da aileler için maddi ve manevi açıdan oldukça yıpratıcı bir süreç olmaktadır.

Toplumsal Kabul ile İlgili Zorluklar: Ailelerin yaşadığı zorluklardan biri de toplumsal kabul ve sosyal destek ile ilgilidir. Aileler sürecin başından itibaren bazen tercihen bazen de toplum tarafından izole edilmektedirler. Aileler tanı sonrasında yalnız kaldıklarını, büyük oranda geniş aile üyeleri tarafından dahi desteklenmediklerini, arkadaş ve akraba ile ilişkilerinin zayıfladığını, sosyal yaşantılarının bittiğini belirtmişlerdir. Bu durum ebeveynlerin çevreden gelecek tepkiler dolayısıyla kendilerini

izole etmeleri ile ilgili olduğu gibi çevredeki insanların ailelerden uzaklaşmaları ile de ilgilidir.

“Toplumun içerisinde bizim de var olduğumuzu insanlar kabullenmiyor. Bize öcü gibi bakıyorlar bize. Zannediyorlar ki bu insanlar gelip bizi ısıracak, zannediyorlar ki gelip bu insanlar bize vuracak, zannediyorlar ki bu insanlar uzaydan gelmiş. Bizim onlardan uzaklaşmamızı istiyorlar. Bugün belediye otobüsüne binsek herkes dönüyor, 40 kişi dönüp bize bakıyor. Tüm gözlerin sizin üzerinizde olması ne kadar rahatsız edici düşünebiliyor musunuz” (Baba-1/57)

“İnsanların bizlere karşı bakışlarından rahatsız oluyoruz. Sorduğu sorulardan rahatsız oluyoruz. Her eve geldiğimde bir daha çocukla dışarı çıkmayacağım diyorum. Bazen insanlar ters karşılıyor. O zoruma gidiyor. Çocuğun bir art niyeti olmamasına rağmen insanlar ters tepki verdiğinde zoruma gidiyor. Ama bazı insanlar çok anlayışlı melek gibiler.” (Baba-2/38)

“Gittiğimiz yerlerde bir de ister istemez stereotipik hareketleri var. Ses çıkarma olayımız var. Bir AVM'ye bile gittiğimiz zaman farklı bir tavır sergilediği zaman dönüp bakıyorlar. Fiziksel olarak bir farklılığı yok ama öyle olunca da ister istemez çıkmamayı tercih ediyoruz. Yani insanlara bir şey anlatmaktansa geri planda kalmayı tercih ediyoruz.” (Anne-2/34)

Aileler toplum içerisinde çocukları dolayısıyla kendilerine yöneltilen bakışlardan rahatsız olduklarını, kimi zaman çocuklarıyla dışarı çıkmak istemeyecek hale geldiklerini, bu bakışlara maruz kalmak yerine dışarı çıkmamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

“Bütün okulları gezdim. Hiçbir öğretmen ben böyle bir çocuğu kabul ederim demedi. Hiçbiri kabul etmedi. [...] Bacım öğretmen, bacım dahi kabul etmedi. Sonra halamın kızı öğretmen, belki ben kabul edebilirim, ben idealist bir öğretmenim dedi. İdealistlik sınıfındaki çocukları birinci çıkartmakla olmuyor maalesef.” (Baba-5/48)

“Bizim otizmliler aileler olarak, şahsıma konuşmuyorum genel olarak konuşuyorum. Hiçbir aile akrabasından, yakınından, en yakın kardeşi ve kız kardeşi, kardeşlerinden veyahut da dayısından hiç kimse destek almamıştır. Aldım diyorsa da yanıldığını düşünüyorum. [...] Şu anda biz aile olarak kimiz biliyor musunuz? Bir çocuk, bir anne, bir ben. Diğerleri sadece ve sadece Allah yardımcımız olsun, siz cennetliksiniz deyip geçiyorlar.” (Baba-1/57)

“Arabayla kaza yaptık, 3 gün sanayide kaldı araba. Kardeşim arabasını vermiyor, bacım arabasını vermiyor. Yani kardeşim fabrikada çalışıyor sabahtan

akşama kadar araba kapının önünde, binmiyor zaten. Vermiyorlar yani. Nasıl bir yapı anlamış değilim” (Baba-5/48)

Tanı sonrası en yakın aile üyeleri tarafından dahi desteklenmediklerini belirten aileler bazı ihtiyaçlar için kendilerine destek vermeyen ailelerin bu tavırlarına anlam vermediklerini ve en nihayetinde yalnız olduklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada otizimli çocuğa sahip ailelerin otizimli çocuğa sahip olmaktan dolayı karşı karşıya oldukları zorlukların neler olduğu ve bu durumun aile dinamiklerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Aileler otizimli bir çocuğa sahip olmaktan dolayı stres yükü altındadırlar. Bu stresin kaynağı başta bakım yükü olmak üzere çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamayla ilgilidir. Son meta analizler ve meta-sentezler, otizimli çocuğa sahip ebeveynlerin, tipik olarak gelişen çocuklara ve diğer engelli çocukların ebeveynlerine kıyasla daha fazla ebeveynlik stresi yaşadığını desteklemektedir. Bu stres sıklıkla çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamamanın zorluğu ile ilgilidir (Hayes and Watson, 2013; Ooi, Mehmood, Khan and Tahir, 2016). Çalışmamızda literatüle benzer şekilde ebeveynlerin otizimli çocuklarının başta bakım olmak üzere diğer ihtiyaçlarını karşılama noktasında eksiklikler ve zorluklar yaşadıkları, bu durumun ise onların yaşadığı ebeveynlik stresinin artmasına neden olduğu ortaya konmuştur.

Aileler ilk olarak farkındalık sürecinde çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. Çocuklarındaki farklılıkları hisseden aileler genellikle bu durumun geçici bir durum olduğunu düşünmekte ve tanı konusunda gecikmektedirler. Bu durum ailenin kabulü ile ilgili olduğu gibi çevreden gelen tepkilerle de ilgilidir. Özellikle otizm hakkında bilgi sahibi olmayan geniş aile üyelerinin, ebeveynleri bu durumun geçici bir durum olabileceği ve çocuklarının “normal” olduğu yönündeki söylemleri, ailenin şüphe duyması ile tanı aşamasına geçiş sürecini uzatmaktadır. Bu durum literatürdeki diğer çalışmaları doğrular niteliktedir. Wiseman (2009) farkındalık sürecinde kimi ailelerin tanı sürecinde yapılacak uygulamaları vakit kaybı olarak görebildiğini, yanlış yönlendirmeler neticesinde sorunun geçici olabileceğini düşünerek

kapsamlı bir değerlendirme sürecine dahil olmadıklarını bilmiştir (Wiseman, 2009)

Aileler farkındalık aşamasından tanılama sürecine geçtiklerinde ise doğru tanılamaya ulaşma ve farklı profesyonellerden farklı değerlendirmeler almayla ilgili zorluklarla karşı karşıyadır. Bu süreçte aileler kimi zaman daha iyimser söylemler duyarken bazen de oldukça kötümser söylemlere maruz kalabilmektedirler. Bu durum ise ailelerde kafa karışıklığına yol açtığı gibi aileyi duygusal ve maddi anlamda yormaktadır. Yapılan bir çalışmada ailelerin tanılama sürecinde ortalama 4-5 uzmana başvurdukları ve ortalama 3 yıl zaman geçirdikleri belirtilmektedir (Keen, Couzens, Muspratt ve Rodger, 2010). Howlin ve Moore (1997) İngiltere’de 1200 aile ile yapmış oldukları çalışma neticesinde ailelerin yaklaşık yarısının (%48) ilk 24 ay içerisinde ortalama ise 1,69 yaşında şüphe duymalarına rağmen tanının ortalama 5 yaşında konduğunu ortaya koymuşlardır (Howlin and Moore, 1997, s.142). Çalışmamıza katılan ailelerin benzer şekilde tanı sürecinde farklı profesyonellere gitme ve “doğru” tanıyı alma konusunda yoğun bir çaba harcadıkları ve bu sürecin onlar için oldukça yorucu olduğu ortaya konmuştur.

Otizmlili bir çocuğa sahip olmak aile içi ilişkileri de ciddi anlamda etkilemektedir. Çiftler tanı sonrasında suçluluk ve depresyon aşamalarına ek olarak kimi zaman birbirlerini suçlayabilmektedirler. Kimi zaman boşanmaya kadar varan aile içi ilişkilerdeki çatışmanın nedenleri arasında ailenin çocuğa 7 gün 24 saat olacak şekilde bakım verme gibi bir bakım yükü altında olması, tanı sonrası ebeveynlerin başta çalışma hayatı ile sosyal hayatında yaşanan radikal değişimler, çocuğun bakım, tedavi, eğitim ve diyetleri için ailenin ciddi bir finansal yük altına girmek zorunda kalması sayılabilir. Bu durum alanyazında yer alan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. 2010 yılında ABD’de otizmlili çocuğa sahip 391 ebeveyn ile gerçekleştirilen bir çalışmada otizmlili çocuğa sahip çiftlerin boşanma olasılığı, otizmlili çocuğu olmayan çiftlerle karşılaştırılmış ve %23,5’e %13,8’lik bir oran olduğu ortaya konmuştur (Hartley, ve diğerleri, 2010, s.452). Yapılan diğer bir araştırmada otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin, aile ve evlilik ilişkilerinde engeli olmayan çocukların ebeveynlerine göre daha fazla zorluk yaşadıkları, daha düşük aile uyumu ve evlilik memnuniyetine

sahip oldukları ve birbirlerine daha az sevgi ifadeleri kullandıkları bildirilmiştir (Gau, ve diğerleri, 2012).

Bu anlamda otizmlil çocuklarla ilgili etkili müdahaleler ve sağlanacak destekler hem çocuğun hem de ailenin iyilik halinin devamı için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda başta farkındalık sürecinin hızlı bir şekilde tanı aşamasına geçişinin ağlanabilmesi adına farkındalık çalışmalarının arttırılması ve ailenin dolayısıyla toplumun otizmle ilgili bilinç ve farkındalık düzeyinin arttırılması gerekmektedir. Tanı aşamasında doğru tanıya ulaşma konusunda ailelere verilecek danışmanlık hizmetleri tanıdaki gecikmeleri önleyeceği gibi erken müdahaleyi de hızlandıracaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Experiences of Families with Autistic Children
with Their Difficulties**

*

Ferhat Toper– Yasemin Özkan

Malatya Turgut Ozal University- Hacettepe University

Background

Autism spectrum disorder is a neuro-developmental disorder whose symptoms appear in early childhood and whose effects last a lifetime, negatively affecting social interaction and communication skills. Many ideas have been put forward regarding the cause of autism. Some researchers have claimed that functional disorders in the region of the brain where stimuli from the environment are processed and damage in the temporal region of the brain may cause autism. Another issue related to autism is the prevalence of autism and its extraordinary increase in recent years. It is known that autism is the most common developmental disorder after intellectual disability. The extraordinary increase in the prevalence of autism since the 1960s has attracted the attention of many different social science researchers, especially medicine and psychology. The first study on the prevalence of autism was made in 1966, and in this first study, the prevalence of autism was found to be 4.5 per 10,000. Since autism affects all family members at certain levels rather than being an individual developmental disorder, studies on autism often focus on the effect of autism on the family system. In general, it is preferable for a new member to join the family and to ensure the adaptation of this new member to the family as soon as possible, but this is not always possible. Particularly, the joining of an individual with a disability to the family often becomes a difficult process for families. This situation emerges as a source of stress as it puts much more responsibility on the family.

Purpose

The aim of the study is to reveal the effect of having a child with autism on family dynamics and the difficulties experienced by family members. In addition, understanding the psychological, social and

financial effects of raising a child with autism for families and revealing the consequences for families are among the aims of the research. It is also among the aims of the research to determine how parents are affected physically, emotionally and mentally because of having a child with autism.

Method

The research was designed as a qualitative research in order to reveal the experiences of families with autistic children regarding the psychological and social difficulties they experience. The phenomenological approach, which is one of the qualitative research designs, was used in the research. The phenomenological approach is an approach that deals with the experiences of a group of people on a particular subject. Purposive sampling was used to determine the study group to participate in the research. In this context, the study group of the research consists of 10 parents with a child with autism. The criteria for determining the study group were that the parents had a medical diagnosis of autism for their children and that their children were younger than 18 years of age. In the research, a socio-demographic characteristics form consisting of 16 questions prepared by the researcher and a semi-structured interview form consisting of 25 questions prepared by the researcher were used. . Interviews with the parents were recorded via smartphone and the voice recordings of the 10 interviewed parents were transcribed. The data was then transferred to the MAXQDA 2020 program. An inductive approach has been adopted in the analysis process of the data transferred to the MAXQDA 2020 program. The data was read many times and the first codes were created. Then, related codes were grouped under themes and named. The themes obtained are explained in a language that is parallel and understandable with the literature.

Findings

The data obtained within the scope of the research were transferred to the MAXQDA 2020 Qualitative analysis program, and code lists were created by reading all the data from beginning to end. The generated

code lists were then categorized and three main themes were determined. These themes are the difficulties experienced by families with autistic children before and during diagnosis, difficulties experienced after diagnosis, and difficulties related to social acceptance. Parents have doubts about the difficulties experienced before and during the diagnosis, and difficulties in entering the diagnosis process after suspicion, the lack of clarity about the diagnosis, the diagnosis being told directly to them, the fact that the diagnosis is not clearly expressed most of the time, and the family's concerns about autism. They mentioned various difficulties, ranging from lack of knowledge. In this sense, the prolongation of the diagnosis process, the family's shock at the first moment of the diagnosis, the reactions given to the words heard from the extended family members about the diagnosis, the time spent applying to different professionals to hear something different, and the uncertainty of the family during this period can be counted among the main difficulties. Families who stated that they experienced the feeling of helplessness along with shock after being told the diagnosis to them described this situation as "hitting a wall". The child, who is thought to have autism, is subjected to different evaluations by different experts, and this situation can wear down the family both emotionally and financially. After the diagnosis, parents do not know what to do, which intervention should be carried out first, how intense the special education will be, difficulties in accessing special education and similar services in the region where they live, and the interruption of work and education life as the daily routines and plans of the family become completely dependent on the child. Difficulties are among the difficulties faced by families in this sense. In addition, it is another challenge for families to spend their financial and moral energies after the diagnosis in the hope that their children will "overcome autism". One of the difficulties faced by families is related to social acceptance and social support. Families are isolated from the beginning of the process, sometimes preferably by the society. Families stated that they were left alone after the diagnosis, they were not supported even by their extended family members, their relations with friends and relatives weakened, and their social life ended. This situation is related to the

isolation of the parents due to the reactions from the environment, as well as the separation of the people from the family.

Conclusions

In the study, the difficulties faced by families with autistic children due to having a child with autism and how this situation affects family dynamics were examined. Families are under stress because of having a child with autism. The source of this stress is related to meeting the needs of their children, especially the burden of care. Families first experience various difficulties in the awareness process. Families who feel the differences in their children generally think that this is a temporary situation and they delay in diagnosis. This is related to the acceptance of the family as well as the reactions from the environment. When families move from the awareness stage to the diagnosis process, they face difficulties in reaching the correct diagnosis and getting different evaluations from different professionals. In this process, families can sometimes hear more optimistic statements, and sometimes they can be exposed to quite pessimistic statements. This situation causes confusion in families and exhausts the family emotionally and financially. Having a child with autism also seriously affects family relationships. In addition to the stages of guilt and depression after the diagnosis, couples can sometimes blame each other. Among the reasons for the conflict in the family relations, which sometimes leads to divorce, the family is under a care burden such as caring for the child 24/7, the radical changes in the working and social life of the parents after the diagnosis, the care, treatment, education and diet of the child. It can be considered that the family has to bear a serious financial burden.

Kaynakça / References

- Ailing-Moh, T. and Magiati, I. (2012). Factors associated with parental stress and satisfaction during the process of diagnosis of children with Autism Spectrum Disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 293-303.
- Baird, G., Simonoff, E., Pickles, A., Chandler, S., Loucas, T., Meldrum, D. and Charman, T. (2006). Prevalence of disorders of the autism spectrum in

- a population cohort of children in South Thames: the special needs and autism project (SNAP). *Lancet*, 268(9531), 210-215.
- Baker, S. M. (2013). Learning about autism. *Global Advances In Health And Medicine*, 2(6), 38-46.
- Benderix, Y., Nordström, B. and Sivberg, B. (2006). Parents' experience of having a child with autism and learning disabilities living in a group home. A case study. *Autism*, 10(6), 629-641.
- Bilgiç, A. ve Cöngöloğlu, A. (2009). Otizm spektrum bozukluklarında biyolojik temelli tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(3), 153-164.
- Coren, L. A., Najjar, D. V., Ray, G. T., Lotspeich, L. and Bernal, P. (2006). A comparison of health care utilization and costs of children with and without autism spectrum disorders in a large group-model health plan. *Pediatrics*, 118(4), 1203-1211.
- Creswell, J. W. (1994). *Research design: Qualitative & quantitative approaches*. New York: Sage Publications Inc.
- Dyches, T. T., Wilder, L. K., Sudweeks, R. R., Obiakor, F. E. and Algozzine, B. (2004). Multicultural issues in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34(2), 211-222.
- Fletcher, P. C., Markoulakis, R. and Bryden, P. J. (2012). The costs of caring for a child with an autism spectrum disorder. *Comprehensive Child and Adolescent Nursing*, 35(1), 45-69.
- Frith, U. (2008). *Autism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Gau, S. S.F., Chou, M.C., Chiang, H.L., Lee, J.C., Wong, C.C., Chou, W.J. and Wu, Y.-Y. (2012). Parental adjustment, marital relationship, and family function in families of children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 263-270.
- Gupta, V. B. (2007). Comparison of parenting stress in different developmental disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19(4), 417-425.
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G. and Bolt, D. (2010). The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Family Psychology*, 14(4), 449-457.
- Hayes, S. A. and Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: a meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in

- parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629-642.
- Howlin, P. and Moore, A. (1997). Diagnosis in autism: A survey of over 1200 patients in the UK. *Autism*, 1(2), 135-162.
- Kaya, Ö. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin değerlendirilmesi. Ş. Y. Özkan, Y. Ergenekon, A. Çolak ve Ö. Kaya içinde, *Otizm Spektrum Bozukluğu* (s.59-92). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kayaoğlu, H. ve Görür, Ö. (2008). *Otistik çocuklar nasıl öğrenir?* Ankara: Epsos Yayınları.
- Keen, D., Couzens, D., Muspratt, S. and Rodger, S. (2010). The effects of a parent-focused intervention for children with a recent diagnosis of autism spectrum disorder on parenting stress and competence. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(2), 229-241.
- Köse, S., Özbaran, B ve Eremiş, S. (2012). Otizm yelpaze bozukluklarında nöropsikolojik profil. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 19(2), 103-115.
- Kuckartz, U. and Rädiker, S. (2019). *Analyzing qualitative data with MAXQDA*. USA: Springer.
- Kuhn, R. and Cahn, C. H. (2004). Eugen Bleuler's concepts of psychopathology. *History of Psychiatry*, 15(3), 361-366.
- Lee, L.-C., Harrington, R. A., Louie, B. B. and Newschaffer, C. J. (2008). Children with autism: Quality of life and parental concerns. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(6), 1147-1160.
- Lotter, V. (1966). Epidemiology of autistic conditions in young children. *Social Psychiatry*, 1(1), 124-137.
- Marcus, L. M., Kunce, L. J. and Schopler, E. (2005). Working with families. F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin and D. Cohen içinde, *Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders, Assessment, Interventions, and Policy* (Volume 2) (s. 1055-1085). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- McGrath, P. (2006). Psychosocial issues in childhood autism rehabilitation: A review. *The International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 11(1), 29-36.
- Midence, K. and O'Neill, M. (1999). The experience of parents in the diagnosis of autism. *Autism*, 3(3), 273-285.
- Morse, J. M. (2016). What is qualitative research? *Qualitative Health Research*, 25(1), 859-860.

- Newschaffer, C. J., Croen, L. A., Daniels, J., Giarelli, E., Grether, J. K., Levy, S. E., . . . C.Windham, G. (2007). The epidemiology of autism spectrum disorders. *Annual Review of Public Health, 28*, 235-258.
- Ooi, K. L., Mehmood, Y. S., Khan, S. A. and Tahir. (2016). A meta-synthesis on parenting a child with autism. *Neuropsychiatric Disease and Treatment, 5*(12), 745-762.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods*. California: Sage Publications.
- Rogge, N. and Janssen, J. (2019). The economic costs of autism spectrum disorder: A literature review. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 49*(7), 2873-2900.
- Wiseman, N. D. (2009). *The first year: Autism spectrum disorders: An essential guide for the newly diagnosed child*. Pennsylvania: Da Capo Press.
- Yılmaz, M. and Atalar, U. (2021). Otizmli kardeşe sahip çocukların yapısal aile terapisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırması Dergisi, 10*(1), 590-604.
- Yüksel, A. (2005). Otizm genetiği. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi, 22*(1), 35-41.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Toper, F. ve Özkan, Y. (2021). Otizmli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları zorluklara ilişkin deneyimleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18*(43), 6682-6707. DOI: 10.26466/opus.923379.

Pandemi Sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin Halkla İlişkiler Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı¹

DOI: 10.26466/opus.898016

*

Serife Pekküçükşen* – Balı Yıldırım**

*Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Karaman/Türkiye

E-Posta: serifepotuk@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-2244-2646](https://orcid.org/0000-0003-2244-2646)

**Uzm., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman/Türkiye

E-Posta: baliyildirim3@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3206-9542](https://orcid.org/0000-0002-3206-9542)

Öz

Vatandaşları günlük faaliyetlerinden haberdar etmek, yeni projeler hakkında vatandaşların görüşlerini almak ve faaliyet alanları ile ilgili konularda bilgilendirmek için yerel yönetimlerde halkla ilişkiler önem taşımaktadır. Çağın gereklerine uygun olarak yerel yönetimlerde halkla ilişkiler faaliyetlerinin yürütüldüğü mecralar da farklılaşmış ve sosyal medya kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu çalışmanın amacı Covid-19 pandemi döneminde büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler faaliyetlerinde sosyal medya kullanma sıklıklarını ortaya koymaktır. Çalışma halkı bilgilendirmek ve yönlendirmek adına kamu kurumlarının sosyal medyayı kullandıklarının değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmada büyükşehir belediyelerinin pandemi dönemini kapsayan 13 Mart – 01 Haziran 2020 tarih aralığında Twitter üzerinden yaptıkları paylaşımlar, NCapture uzantısıyla Nvivo programına uygun verilere dönüştürülmüş ve bu veriler nitel bir çerçevede analiz edilerek belirli kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca en fazla paylaşım yapan üç belediyenin "WordCloud" görünümüleri oluşturulmuş ve incelenmiştir. Analiz sonucunda sosyal medyayı tüm büyükşehir belediyelerinin aktif olarak kullandığı, paylaşımlarda "Başkandan Retweet" ve "Kurumsal Faaliyet" kategorilerine daha çok yer verildiği ve bunun yanında tüm belediyelerin koronavirüs temasıyla ilgili paylaşımlar yaptığı görülmüştür. WordCloud görünümler ise kategorilerin ağırlıkları ile uyumlu sonuçlar vermiştir. Sonuç olarak büyükşehir belediyelerinin sosyal medyayı iletişim ve halkla ilişkiler aracı olarak aktif bir şekilde kullandıkları ve koronavirüs temasına sıklıkla yer verdikleri varsayımları desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halkla İlişkiler, Yerel Yönetimler, Büyükşehir Belediyeleri, Twitter, Covid-19.

¹Bu çalışma "Kamuda Halkla İlişkiler Sürecinde Bir Araç Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Covid-19 Pandemi Döneminde Büyükşehir Belediyeleri Üzerinden Bir Analiz" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Use of Social Media as a Public Relations Tool During the Pandemic by Metropolitan Municipalities

*

Abstract

Public relations are important in local governments in order to inform citizens about their daily activities, to get their views on new projects and to inform them about their fields of activity. In accordance with the requirements of the age, the media where public relations activities are carried out in local governments have also differentiated and the use of social media has become widespread. The aim of the study is to reveal the frequency of using social media in the public relations activities of metropolitan municipalities during the Covid-19 pandemic period. The study is important in terms of evaluating the use of social media by public institutions in order to inform and guide the public. In the study, the shares of metropolitan municipalities on Twitter between the process on March 13th – June 01st 2020 were transformed into data suitable for NCapture extensions Nvivo program, and these data were analyzed and classified under certain categories. In addition, the “WordCloud” views of the three most shared municipalities were created and analyzed. In the result of the analysis, it was seen that all metropolitan municipalities have actively used the social media, “Retweet from the Mayor” and “Corporate Activity” categories have been mentioned more in the posts, as well as all the municipalities has shared post with the coronavirus theme in the related process. WordCloud views also gave coherent results with the severity of the categories. As a result, the assumptions that metropolitan municipalities actively use social media as a communication and public relations tool and that they often include the coronavirus theme are supported.

Key Words: *Public Relations, Local Governments, Metropolitan Municipalities, Twitter, Covid-19.*

Giriş

İnsanların yöneten yönetilen, satıcı alıcı gibi karşılıklı iletişimde bulunmaya başladıkları dönemlerden beri var olan halkla ilişkiler günümüzde önemli bir alan olarak gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Kitleleri etkileyen küresel çaplı olaylar halkla ilişkilerin dönüm noktaları olup, bu dönüm noktalarından en önemlisi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerdir. Teknolojinin iletişim araçları üzerinde hızlı bir gelişim göstermesi, halkla ilişkiler uygulamalarını dijital ortama taşımış ve halkla ilişkiler adına yeni değişimleri beraberinde getirmiştir.

Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla küreselleşen dünyada rekabet hat safhaya ulaşmıştır. Bu rekabet ortamının oluşması halkla ilişkiler uygulamalarını ihtiyaçtan öte zorunluluk haline getirmiş ve artan iletişim olanakları halkla ilişkilerin uygulanabilirliğini arttırmıştır. Yaygın uygulanabilirlik alanlarında özellikle internet, entegre medya özelliğiyle birlikte ucuz, hızlı ve karşılıklı iletişime olanak sağlayan yönüyle teknolojinin halkla ilişkilere sunduğu en önemli ve en gelişmiş iletişim aracıdır. Halkla ilişkilerin amacı olan tanıma, tanıtma ve karşılıklı iletişimi, ulaştığı büyük kitlelerde uygulama şansı sunan internet, halkla ilişkiler adına yeni bir penceredir. İnternetin sunduğu fırsatları değerlendirmek isteyen örgütler halkla ilişkiler çalışmalarını dijital ortama kaydırmaktadır. Örgütlerin bu amaçla dijital ortamda kullandıkları en önemli araçların başında sosyal medya platformları gelmektedir. Günümüzde sosyal medya platformları hedef kitlelerin aktif olarak kullanıp sürekli iletişim halinde oldukları platformlardır ve kitle iletişimine olanak sağlaması açısından ön plana çıkmaktadır. Sosyal medya araçları gelişen teknolojiyle şekillenmekte ve değişmektedir. Bu değişim içerisinde hem kamu kurumları hem özel sektör örgütleri yerlerini almaktadır.

Devletlerin kamu yönetimi örgütlenmelerinde yer alan yerel yönetim birimleri halkla ilişkilere en çok ihtiyaç duyan kamu kurumlarıdır. Bu ihtiyaç yerel yönetimlerin merkezi yönetim ve halk arasında bir yerde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Merkezi yönetimin en alta ulaşmasında ve halkın da merkezi örgüte taleplerini iletmesinde yerel yönetimler önemli bir paya sahiptir. Bu görevlerin yanında yerel yönetimlerin halka yakın olmaları ve günümüzde artan katılımcı

demokrasi talepleri halkla ilişkileri yerel yönetimlerde zorunlu kılmaktadır. Bunların dışında halkın merkezi yönetim de dâhil olmak üzere yönetime gösterdiği tepkinin ve yönetimden beklediği geri bildirim muhatabı yine yerel yönetim birimleridir. Bu durum yerel yönetimlerin halkla güçlü bir iletişim kurmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde yerel yönetim birimleri bu iletişimi sağlıklı ve verimli yapabilmek adına profesyonel anlamda halkla ilişkiler uygulamaları yürütmektedir. Bu amaçla yürütülen faaliyetlerin sosyal medya ayağı ise bu çalışmada değerlendirilmeye alınacak husustur.

Sosyal medyanın halkla ilişkiler alanı ve yerel yönetimlerin halkla ilişkiler uygulamalarındaki etkisi göz önünde bulundurularak çalışmada ilk olarak halkla ilişkiler, yerel yönetimler ve sosyal medya kavramları üzerinde durulacak ve aralarındaki bağlantıya değinilecektir. Daha sonra Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medyayı kullanma düzeyleri irdelenecektir. Büyükşehir belediyelerine ait sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlar analiz edilerek, büyükşehir belediyelerinin sosyal medya örgütlenmeleri, hedef kitleden gelen geri bildirimlerin yoğunluğu ve bu geri bildirimlerin ne ölçüde değerlendirildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Yerel Yönetimlerde Halkla İlişkiler

Halkla ilişkiler ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda birçok görüş bulunan bir kavramdır. Aslında ne olması gerektiği konusunda tartışmaların sürmesi kavramın sürekli bir devinim içinde olduğunu göstermektedir. Bu da tanım çokluğuna neden olmaktadır. Bu kavram yoğunluğunda halkla ilişkileri tanımlamaya deyimden içerdiği "halk" kelimesinden başlamak doğru bir yaklaşım olacaktır. Deyimdeki teknik anlamıyla halk, örgütün eylem ve faaliyetlerinden etkilenen, kanaat ve davranışlarıyla örgütü etkileyen, ortak çıkarlara sahip insan topluluğudur. Bu açıyla bakıldığında halkla ilişkiler de örgütün bu insan topluluğuyla arasındaki etkileşimi ifade etmektedir (Mihçioğlu, 1970, s.92).

Tanım olarak halkla ilişkiler kavramına bütün olarak bakıldığında; özel ya da tüzel kişilerin belirtilmiş kitlelerle dürüst ve sağlam bağlar kurup geliştirerek onları olumlu inanç ve eylemlere yöneltmesini,

tepkileri değerlendirerek tutumuna yön vermesini ve karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler sürdürme yolundaki planlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatı olarak tanımlanabilir (Asna, 2006, s.23). Tanımdan hareketle halkın zihninde olumlu izlenim bırakmak, halkla ilişkilerin amacı; halkın tepkilerine göre politika üretilmesi ise halkla ilişkilerin sonucu olarak görülebilir. Dolayısıyla her örgütün kendi “halk” tanımını kapsayan insan topluluğunu belirleyip o alanda uzmanlaşmaya mecbur olduğu söylenebilir.

Halkla ilişkiler kamu kurumları çerçevesinde değerlendirildiğinde; örgüt olarak kamu kurumlarının -deyimdeki teknik anlamıyla- ‘halkı’ doğrudan vatandaşdır. Vatandaşa en yakın resmî kurumlar ise yerel yönetim birimleridir. Yerel yönetim birimleri merkezi yönetimin sorumluluğu dışındaki belirli alanlarda yaşayan bireylere hizmet sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler ihtiyacını ortaya çıkaran birçok etmen vardır. Eryılmaz (2017), yönetimin isabetli karar vermek adına karar sonrası doğacak hizmetten yararlanacak bireylerin düşünce ve eğilimlerine ihtiyaç duyacağını ve bunu sağlamanın en basit yolunun halkın yönetime demokratik katılımının sağlanması olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede halkın düşünce ve eğilimlerini öğrenme yollarından birisi de halkla ilişkiler faaliyetleridir. Seçim dönemi ya da halkın yönetimde görev alması gibi yolların dışında halkla ilişkiler faaliyetleri, yönetimi başarıya ulaştıracak görüşleri halktan toplamak adına önemli bir araçtır. Halkla ilişkiler ihtiyacını ortaya çıkaran bir diğer etmen, yerel yönetimlerin hedef kitlenin kontrolüne açık olmasıdır. Özellikle fiziksel hizmetlerde halka yakın olunması, halkın karar alma ve bu kararı yürütme sürecine katılma iştahını kabartmaktadır. Dolayısıyla seçim dışı katılımcı demokrasiyi yürütme görevi de halkla iç içe olan yerel yönetimlere kalmıştır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin halkla ilişkiler ihtiyacı, hizmetlerin hedef kitleye aktarılmasının yanında seçim dışı katılımcı demokrasinin de yürütülmesini sağlamaktır (Karadeniz, 2008, s.106).

Bu etmenlerin dışında, yerel yönetimlerde yöneticilerin halk tarafından seçilmesi ve doğrudan doğruya bölge halkına yönelik hizmet üretilmesi, yerel yönetimlerde halkla ilişkileri zorunlu kılmaktadır. Yerel yönetim birimlerinin başarısı yürütülen halkla ilişkiler faaliyetlerinin

başarısıyla doğru orantılıdır. Etkili bir örgütlenmeye sahip yerel idareler şüphesiz halkla ilişkiler uygulamalarında başarıya ulaşacaktır. Yerel yönetim birimlerinde halkla ilişkilerin temel amaçları şöyle sıralanmaktadır (Tortop ve Özer, 2017, s.233-234):

- Vatandaşları yerel kuruluşun politikasından ve günlük faaliyetlerinden haberdar etmek,
- Yerel kuruluşlar tarafından kesin kararlar alınmadan önce, önemli yeni projeler hakkında vatandaşlara görüşlerini belirtme fırsatı vermek,
- Yerel kuruluşun işleyiş sistemi ile kendi hak ve sorumlulukları konusunda vatandaşları aydınlatmak,
- Vatandaşlık gururunu aşlamak ve geliştirmek.

Yerel yönetimlerde ve dahi kamu yönetiminde halkla ilişkilerin temel amaçları içerisinde burada belirtilmeyen kurum içi fonksiyonları da önemlidir. Halkla ilişkiler kurum içi ast üst ilişkilerini iyileştirip etkili bir iletişim ağı kurarak kurumun etkinliğini arttırmaktadır. Kurumlarda halkla ilişkiler sayesinde oluşan etkili iletişim, yöneticilerin doğru değerlendirmeler yaparak doğru kararlar almalarını ve iyi planlama yapmalarını sağlamaktadır (Selvi ve Şentürk, 2019, s.338).

Yerel yönetimlerde halkla ilişkilerin diğer bir önemi de geri bildirimdir. Geri bildirim olarak halkın tepkisi ve isteklerinin öğrenilmesine herkesten çok yerel yönetimler ihtiyaç duyar. Yine aynı şekilde halk, şikâyetlerini merkezi yönetime göre yerel yönetim birimlerine daha çabuk iletebilir ve buna göre işlem yapılmasını yine yerel yönetim birimlerinden bekler. Bu kapsamda özellikle seçimle yönetime gelen ve sürekli halkın desteğine ihtiyacı olan yöneticilerin halk ve kuruluşlar arasındaki bu ilişkiyi korumak adına halkla ilişkilere önem vermesi gerekmektedir (Karadeniz, 2008, s.109).

Genel çerçeveden bakıldığında yerel yönetimlerin halkla ilişkiler adına doğal yaşam alanı olduğu ve yerel yönetimin kendine has özelliklerinin halkla ilişkilerle bütünlük içinde ilerlediği görülmektedir. Yıldırım (2015), yerel yönetimlerin gerekliliklerine değinirken; yerel yönetimlerin aktif yurttaşlığı geliştirmesine, halka hesap sorma yönetime hesap verme sorumluluğu aşılmasına, yerel temsili ve katılımı sağlamasına ve merkez ile halk arasında iletişim aracı olmasına

değinkenmektedir. Tüm bu sayılan görevler yerel yönetimlerin doğal halkla ilişkiler sürecinin bir parçasıdır.

Halkla İlişkiler Aracı Olarak İnternet ve Sosyal Medya

Yerel yönetimler sağlıklı bir halkla ilişkiler süreci yürütmek adına birçok araç kullanmaktadır. Bir çalışanın herhangi bir hedef kitle mensubuyla girdiği sözlü diyalogdan dağıtılan afişlere kadar her türlü iletişim unsuru halkla ilişkiler aracı olarak düşünülebilir. Ancak burada çalışmanın konusunu oluşturan internet ve sosyal medya platformlarına değinmek yerinde olacaktır.

Başlangıçta savunma amaçlı geliştirilen internet ağı günümüzde bilgiye ulaşma, eldeki bilgiyi yayma ve iletişim amaçlı kullanılmaktadır. Karşılıklı iletişimin olduğu her yerde doğal olarak halkla ilişkiler de mevcuttur. Ancak internetin halkla ilişkilere etkisi bununla sınırlandırılmayacak kadar önemlidir. İnternet, halkla ilişkilerin kolaylaşmasını ve yaygınlık kazanmasını sağlayan en önemli olgulardan birisi olmuştur. Halkla ilişkileri reklam ve propagandadan ayıran en önemli özelliği karşılıklı iletişimin olmasıdır. İnternet ile birlikte halkla ilişkiler uygulamasında yavaş işleyen hedef kitleye bilgi aktarılması ve sonuçların toplanması süreci hız kazanmış ve karşılıklı iletişim sürekli hale gelmiştir. Bu kapsamda karşılıklı iletişime imkân sağlayan internet halkla ilişkilerin diğer alanlarla karışmasının önüne ket vurmuştur. Bunun dışında internet, halkla ilişkilerde gerekli olan birçok işlevi daha avantajlı bir şekilde yerine getirmektedir. Bu açıdan internet halkla ilişkiler çalışmalarında doğru kullanılıp stratejik bir araç olarak değerlendirilmelidir (Aydın ve Taş, 2016, s.112).

Grunig, yeni medyanın geleneksel medyaya göre stratejik halkla ilişkiler yönetimine daha uygun olduğunu ve uygulamada mükemmelliğin yakalanacağını savunmaktadır. Yeni medya ve halkla ilişkilerin özellikleri birbiriyle uyumlu olsa da mükemmelliği yakalamak adına, dijital halkla ilişkiler uygulamalarını geleneksel yollarla yapmak çalışmaları başarısızlığa itecektir. Web 1.0 döneminde internet halkla ilişkiler özelinde bilgiyi yaymak ve haber bültenleri paylaşmak gibi amaçlarla kullanılmış, ancak web 2.0 dönemiyle internet dijital medyayı oluşturmuş ve dijital halkla ilişkiler çalışmalarının da güncellenmesi

gerekmıştır. Grunig (2009), günümüzde birçok halkla ilişkiler uygulayıcısının bu ayrımı göz ardı ettiğine ve sosyal ağ siteleri üzerinden yürütülen çalışmaların pazarlamaya daha yakın olduğuna değinmektedir. Dijital medya üzerinden yapılan çalışmaların güncellenmemesi durumunda internet halkla ilişkiler için faydalı bir araç olmaktan çıkacaktır.

Etkili bir iletişim aracı olmalarının yanında internet ve sosyal medya, halkla ilişkileri hem teorik hem de uygulamada olumlu yönde etkilemektedir. Öyle ki halkla ilişkiler birimleri internet ile birlikte kendi istek ve arzularına göre doğrudan kontrol edebilecekleri kitle ile iletişimde etkili bir iletişim aracına sahip olmuşlardır. Bu sayede hedef kitle ile maliyetsiz ve süre kısıtlaması olmadan istedikleri zaman birebir karşılıklı iletişim imkânı bulmuşlardır. Bunun yanında internet üzerinden yapılan halkla ilişkiler çalışmalarının herkese açık ve sürekli erişilebilir olması, kurumların şeffaflık, açıklık, dürüstlük, hesap verebilirlik ve güvenilirlik gibi ilkelere daha çok önem vermelerini gerekli kılmıştır. Bu ilkeler çerçevesinde yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarının daha başarılı olacağı varsayımından hareketle; internetin, ilkelere uyma zorunluluğu çerçevesinde halkla ilişkilere dolaylı olarak olumlu etki ettiği söylenebilir.

İnternet tabanlı kullanılan tüm ağların detaylı ve güncel verilerini içeren We Are Social (2020) raporuna göre; Türkiye’de aktif olarak sosyal medya kullanan 54 milyon nüfusun %99’u sosyal medyaya erişmek için mobil telefon kullanmaktadır. Masaüstü veya dizüstü bilgisayar gibi diğer araçlardan sosyal medya kullanımı önceki yılın Ocak ayına göre %49 azalmıştır. Türkiye’de mobil telefon kullanımı çok yüksek olduğu için aşağıdaki tabloya burada değinmek yerinde olacaktır.

Tablo 1. 2019’da Türkiye’de Telefondan En Çok Kullanılan 10 Uygulama

Sıra	Uygulama Adı	Şirket
1	Whatsapp Messenger	Facebook
2	İnstagram	Facebook
3	Facebook	Facebook
4	Facebook Messenger	Facebook
5	Twitter	Twitter
6	Sahibinden.com	Sahibinden
7	E-Devlet	T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
8	Ziraat Mobil	Ziraat Bankası
9	Letgo	Letgo
10	Hepsiburada	Hepsiburada.com

Kaynak: *We Are Social, Ocak 2020.*

Tablo 1’de görüldüğü gibi mobil telefon üzerinden en çok kullanılan uygulamalarda sosyal medya araçları başat durumdadır. Bu durum Türkiye özelinde hedef kitleye ulaşmadaki en etkili halkla ilişkiler aracının sosyal medya olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, “sosyal medya platformlarının, büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler uygulamalarındaki yerinin ne olduğu, hedef kitleye bu platformlar aracılığıyla ne ölçüde ulaşıldığı ve geri bildirimlerin ne düzeyde olduğu?” sorusundan hareketle; büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medya kullanımlarını pandemi süreci özelinde değerlendirmektir.

Varsayım ve Sınırlılıklar

Çalışma temel olarak “büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medyayı kullandıkları” varsayımına dayandırılmıştır. İkinci varsayım ise “büyükşehir belediyelerinin beklenmedik ve olağanüstü bir durum olarak ortaya çıkan pandemi döneminde sosyal medyayı daha aktif olarak kullandıkları” varsayımdır.

Çalışmanın sınırlılıkları da mevcuttur. Bu sınırlılıklar;

Sosyal medyanın yerel yönetimlerdeki yerini belirlemede inceleme kolaylığı sağlaması açısından belirli bir dönemin seçilmesi zorunluluğundan dolayı çalışma süreci Covid-19 pandemi dönemiyle sınırlandırılmıştır. Bu örneklem daha da kısıtlanarak 13 Mart-01 Haziran 2020 tarihleri arasına indirgenmiştir. İlgili tarih aralığının belirlenme sebebi ise pandemi dönemindeki ilk kısıtlama süreci olması ve Covid-19 pandemisinin en etkili gündem olduğu süre zarfı olmasıdır.

Twitter, yapılan araştırmalarda kitlesel olaylarla en çok ilişkili sosyal medya aracı olarak görülmektedir (Vicari, 2012, s.280). Bu nedenle sosyal medya platformlarından sadece Twitter verileri temel alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini yerel yönetim birimleri oluşturmaktadır. Evrenin belirlenmesinde halka yakın olma ve halkla iletişim kurma ihtiyacının daha fazla olma kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmanın örneklemini internet olanaklarını ve sosyal medyayı daha yaygın kullanabiliyor oldukları varsayımı ve inceleme kolaylığı sağlaması açısından büyükşehir belediyeleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada 30 büyükşehir belediyesinin 13 Mart-01 Haziran 2020 tarih aralığında Twitter üzerinden yaptıkları paylaşımlar Twitter Advanced Search Browser üzerinden görüntülenmiştir. Her belediye adına özel olarak derlenen bu paylaşımlar NCapture uzantısı kullanılarak doğrudan Nvivo programına aktarılmıştır.

Araştırmanın nicel ayağında, Nvivo programı üzerinden büyükşehir belediyelerinin ilgili tarihler arasında Twitter üzerinden yaptıkları paylaşım sayıları listelenmiştir. Nitel anlamda, örnek olarak 3 belediyenin verileri incelenerek kategoriler belirlenmiş ve tüm paylaşımlar bu kategoriler altında sınıflandırılarak analiz yapılmıştır. Ayrıca daha fazla verinin daha doğru sonuç vereceği varsayımıyla en fazla paylaşım yapan üç belediye adına WordCloud görünüm elde edilmiştir.

Bulgular

Tablo 2. Büyükşehir Belediyeleri Tweet Sayıları Karşılaştırması

Belediye	24 Aralık-13 Mart Arası Atılan Tweet (80 Gün)	13 Mart-01 Haziran Arası Atılan Tweet (80 Gün)	Fark (%)
Aydın	54	58	7.4
Balıkesir	139	276	98.5
Bursa	319	420	31.6
Denizli	218	404	85.3
Diyarbakır	571	790	38.3
Erzurum	175	222	26.8
Eskişehir	250	309	23.6
Gaziantep	397	821	106.8
Hatay	299	344	15
İstanbul	307	700	128
İzmir	281	374	33
Kahramanmaraş	679	792	16.6
Kayseri	311	453	45.6
Konya	266	471	77
Malatya	496	528	6.4
Manisa	122	268	19.6
Mardin	1008	938	-7
Mersin	217	232	6.9
Muğla	67	177	164.1
Ordu	229	349	52.4
Sakarya	439	494	12.5
Samsun	186	293	57.5
Şanlıurfa	744	690	-7.3
Tekirdağ	255	239	-6.3
Trabzon	252	361	43.2
Van	401	317	-21
Toplam	8682	11320	30.3

Tablo 2’de büyükşehir belediyelerinin 13 Mart-01 Haziran 2020 tarihleri arasındaki tweet sayılarına ve bu tarih aralığından önceki aynı süreye karşılık gelen 80 günlük dönemdeki tweet sayılarına yer verilmiştir. Tabloda yer almayan büyükşehir belediyelerinin 24 Aralık 2019-13 Mart 2020 tarihleri arasındaki tweetlerine erişilememiştir. Bunların dışındaki 26 belediyeden sadece 4 belediyede tweet sayıları önceki döneme göre düşüş göstermiştir. Toplam tweet sayılarında ise %30,3’lük bir artış görülmektedir. Bu tablodan hareketle pandemi döneminde büyükşehir belediyelerinin Twitter’ı daha aktif kullandıkları söylenebilir.

Tablo 3. Büyükşehir Belediyeleri Takipçi Sayıları

Büyükşehir Belediyesi	13 Mart 2020 Takipçi Paylaşılan Sayısı	Tweet01 Haziran 2020 Artış (Yüzde)
Adana	67792	240
Ankara	788843	893
Antalya	257502	205
Aydın	38183	58
Balıkesir	16931	276
Bursa	259070	420
Denizli	18591	404
Diyarbakır	38904	790
Erzurum	33813	222
Eskişehir	76539	309
Gaziantep	111783	821
Hatay	37111	344
İstanbul	1108517	700
İzmir	282105	374
Kahramanmaraş*		792
Kayseri	42332	453
Kocaeli	61043	937
Konya	199725	471
Malatya	22952	528
Manisa*		268
Mardin*		938
Mersin	30905	232
Muğla	23774	177
Ordu	21086	349
Sakarya	11573	494
Samsun	8426	293
Şanlıurfa*		690
Tekirdağ	20393	239
Trabzon	18680	361
Van	31208	317

*İllerin belirtilen günlerdeki takipçi sayılarına ulaşılammıştır.

Tablo 3’de büyükşehir belediyelerinin 13 Mart-01 Haziran 2020 tarihleri arasında yaptıkları paylaşım sayılarına ve bu tarihlerdeki takipçi sayıları ile artış oranlarına yer verilmiştir. Her iki tarih için de en çok takipçisi olan büyükşehir belediyesi İstanbul iken, en az takipçiye sahip büyükşehir belediyesi Samsun’dur. Bu tarihler arasında en çok paylaşımı 938 tweet ile Mardin Büyükşehir Belediyesi yaparken en az paylaşımı 58 tweet ile Aydın Büyükşehir Belediyesi yapmıştır. Takipçi sayılarındaki artış oranında ise 361 tweet paylaşan Trabzon Büyükşehir Belediyesi %56 ile ilk sırada yer alırken 420 tweet paylaşan Bursa Büyükşehir Belediyesi %4 ile son sırada yer almaktadır. Buradan paylaşım sayısı ile takipçi oranındaki artışın orantılı olmadığını çıkarımı

yapılabilmektedir. Belirtilen günlerdeki takipçi sayısı verilerine ulaşamayan Kahramanmaraş, Manisa, Mardin ve Şanlıurfa büyükşehir belediyeleri bu analizlerde yer almamıştır.

Araştırmada 30 büyükşehir belediyesinin 13 Mart-01 Haziran 2020 tarihleri arasında Twitter hesaplarından yapılan paylaşımlar Nvivo analiz programı yardımıyla kodlanarak kategoriler oluşturulmuş ve analiz yapılmıştır. Yapılan paylaşımların bu kategoriler özelindeki genel görünümü Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Büyükşehir Belediyeleri Genel Görünüm

Tweet Konusu	Tweet Sayısı	Yüzde
Başkandan Retweet	2936	21.6
Kurumsal Faaliyetler	3010	22.2
Koronavirüs	2262	16.6
Sosyo-Kültürel	1450	10.7
Duyuru-Bilgilendirme	2234	16.4
Taziye, Anma ve Kutlama	1065	7.8
Ramazan Ayı Temalı	408	3
Hava Durumu	144	1.1
İlan	86	0.6
Toplam	13595	100

30 büyükşehir belediyesinde toplam 13595 tweet analize tabi tutulmuştur. Genel görünümde “Kurumsal Faaliyetler” ve “Başkandan Retweet” başlıkları ön plana çıkmaktadır. Daha sonra ise “Koronavirüs” ve “Duyuru-Bilgilendirme” temalı tweetler yoğunluktadır.

Tablo 5. Büyükşehir Belediyeleri Ayrıntılı Kategori Görünümü

	Başkandan Retweet	Kurumsal Faaliyet	Koronavirüs	Sosyo-Kültürel	Duyuru-Bilgilendirme	Taziye, Anma ve Kutlama
Adana	38 (%15,09)	49 (%20,40)	60 (%25,00)	25 (%10,40)	28 (%11,60)	40 (%16,70)
Ankara	200 (%22,40)	220 (%24,60)	100 (%11,20)	73 (%8,20)	170 (%19,00)	44 (%4,90)
Antalya	53 (%25,80)	49 (%23,90)	7 (%3,40)	0,00	84 (%41,00)	12 (%5,90)
Aydın	0,00	22 (%38,00)	19 (%32,70)	1 (%1,70)	4 (%6,90)	12 (%20,70)
Balıkesir	50 (%18,10)	39 (%14,10)	48 (%17,40)	66 (%23,90)	42 (%15,20)	31 (%11,30)
Bursa	81 (%19,30)	115 (%27,40)	62 (%14,80)	38 (%9,00)	96 (%22,80)	28 (%6,70)
Denizli	131 (%32,50)	69 (%17,00)	78 (%19,30)	48 (%11,90)	35 (%8,70)	43 (%10,60)
Diyarbakır	244 (%30,90)	151 (%19,10)	161 (%20,40)	40 (%5,10)	149 (%18,80)	45 (%5,70)
Erzurum	14 (%6,30)	28 (%12,60)	56 (%25,20)	42 (%18,90)	32 (%14,40)	50 (%22,60)
Eskişehir	41 (%13,30)	64 (%20,70)	68 (%22,00)	37 (%12,00)	75 (%24,30)	24 (%7,70)
Gaziantep	29 (%3,50)	131 (%15,90)	145 (%17,70)	225 (%27,40)	127 (%15,50)	62 (%7,60)
Hatay	57 (%16,60)	135 (%39,30)	42 (%12,20)	42 (%12,20)	40 (%11,60)	28 (%8,10)
İstanbul	228 (%32,60)	177 (%25,30)	49 (%7,00)	86 (%12,30)	131 (%18,70)	29 (%4,10)
İzmir	110 (%29,40)	84 (%22,50)	52 (%13,90)	42 (%11,20)	59 (%15,80)	27 (%7,20)
Kahramanmaraş	169 (%21,40)	123 (%15,50)	104 (%13,10)	123 (%15,50)	108 (%13,60)	33 (%4,20)
Kayseri	195 (%43,00)	103 (%22,80)	50 (%11,00)	19 (%4,20)	59 (%13,00)	27 (%6,00)
Kocaeli	229 (%24,40)	229 (%24,40)	200 (%21,40)	95 (%10,10)	113 (%12,20)	34 (%3,70)
Konya	104 (%22,10)	62 (%13,20)	47 (%9,90)	113 (%23,90)	63 (%13,40)	29 (%6,20)
Malatya	124 (%23,50)	86 (%16,30)	88 (%16,60)	37 (%7,00)	58 (%11,00)	10 (%20,30)
Manisa	98 (%36,60)	52 (%19,40)	40 (%14,90)	8 (%3,00)	34 (%12,70)	36 (%13,40)
Mardin	0,00	379 (%40,40)	277 (%29,50)	63 (%6,70)	146 (%15,60)	55 (%5,90)
Mersin	97 (%41,80)	27 (%11,60)	22 (%9,50)	50 (%21,60)	30 (%12,90)	6 (%2,60)
Muğla	60 (%33,90)	22 (%12,40)	35 (%19,80)	11 (%6,20)	29 (%16,40)	20 (%11,30)
Ordu	110 (%31,50)	90 (%25,80)	46 (%13,20)	42 (%12,00)	38 (%10,90)	14 (%4,00)
Sakarya	30 (%6,10)	125 (%25,30)	90 (%18,20)	40 (%8,10)	104 (%21,00)	39 (%7,90)
Samsun	5 (%1,70)	90 (%30,70)	56 (%19,10)	10 (%3,40)	62 (%21,20)	70 (%23,90)
Şanlıurfa	174 (%25,20)	103 (%14,90)	91 (%13,20)	48 (%7,00)	163 (%23,60)	33 (%4,80)
Tekirdağ	84 (%35,50)	42 (%17,60)	54 (%22,60)	0,00	40 (%16,70)	19 (%7,90)
Trabzon	93 (%25,80)	55 (%15,20)	55 (%15,20)	26 (%7,20)	51 (%14,20)	52 (%14,40)
Van	88 (%27,80)	89 (%28,00)	60 (%19,00)	0,00	64 (%20,20)	16 (%5,00)

Tablo 5’de tüm büyükşehir belediyelerinin paylaşımlarının kategorik dağılımı bir arada verilmiştir. İlgili tabloda belediyeler tarafından daha az paylaşım yapılan “Ramazan Ayı Temalı”, “İlan” ve “Hava Durumu” kategorileri bulunmamaktadır. İlgili tabloya göre kategorilerin değerlendirilmeleri aşağıda yapılmıştır.

“Başkandan Retweet” kategorisinde belediyelerin hesabında belediye başkanının paylaşımlarına yer verilme sayıları bulunmaktadır. Bu kategorideki paylaşımların genel paylaşımlar içerisindeki oranı %21,6’dır. Paylaşımlarında belediye başkanının tweetlerine en çok yer veren belediyeler %43 ile Kayseri ve %41,8 ile Mersin’dir. Belediye başkanının tweetlerine hiç yer vermeyen iki belediye bulunmaktadır. Bunlar Aydın ve Mardin’dir. Aydın Büyükşehir Belediyesi’nin toplam

paylaşım sayısının az olması ve Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili tarihler aralığında belediye başkanlığı görevini vekaleten yürüten Mardin Valisi Mustafa YAMAN'ın 09 Haziran 2020'de görev yerinin değişmesi bu durumu açıklamaktadır.

"Kurumsal Faaliyet" kategorisinde kurum bünyesinde yapılan çalışmalar, yapım-onarım işleri, sosyal yardımlar gibi içeriğe sahip olan paylaşımlar değerlendirilmiştir. En fazla paylaşım yapılan kategori olup tüm paylaşımlar içerisinde %22,2'lik orana sahiptir. Paylaşımlarında bu kategoriye en fazla yer veren belediyeler %40,4 ile Mardin ve %39,3 ile Hatay'dır. Bu kategoride en az paylaşım yapan belediye ise %11,6 ile Mersin'dir.

"Koronavirüs" kategorisinde dezenfekte çalışmaları, karantina bölgeleri gibi doğrudan koronavirüse yönelik bilgileri içeren paylaşımlar değerlendirilmiştir. Her belediyenin aktif olarak kullandığı bu kategorinin genel paylaşımlar içerisindeki ağırlığı %16,6'dır. Paylaşımlarında bu kategoriye en fazla yer veren belediyeler %32,7 ile Aydın ve %29,5 ile Mardin olmuştur. Bu kategoride oran olarak en az paylaşım yapan belediyeler ise %3,4 ile Antalya ve %7 ile İstanbul'dur.

"Duyuru-Bilgilendirme" kategorisinde belediyenin yapmış olduğu duyurular, il huzursuzluk kurulu kararları, yasaklara ilişkin bilgiler, dijital canlı yayın bilgileri, otobüs güzergâhları gibi paylaşımlar değerlendirilmiştir. Tüm paylaşımlar içerisinde %16,4'lük orana sahiptir. Paylaşımlarında bu kategoriye en çok yer veren belediyeler %41 ile Antalya ve %24,3 ile Eskişehir'dir. En az paylaşım oranına sahip belediyeler ise %6,9 ile Aydın ve %8,7 ile Denizli'dir.

"Sosyo-Kültürel" kategorisinde kentin kültürel değerlerine, sosyal yaşama ya da pandemi özelinde evde yapılabilecek sosyal etkinliklere yönelik paylaşımlar değerlendirilmiştir. Tüm paylaşımlar içerisindeki ağırlığı %10,7'dir. Paylaşımlarında bu kategoriye en fazla yer veren belediye %27,4 ile Gaziantep'tir. Bu kategoride hiç paylaşım yapmayan üç belediye bulunmaktadır. Bunlar; Antalya, Tekirdağ ve Van Büyükşehir Belediyeleridir.

"Taziye, Anma ve Kutlama" kategorisinde dini ve resmî gün kutlamaları, şehit taziyeleri, ölüm yıldönümlerine yönelik yapılan paylaşımlar değerlendirilmiştir. Tüm paylaşımlar içerisindeki oranı

Resim 2. Ankara Büyükşehir Belediyesi WordCloud Görünümü

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin paylaşımları Tablo 5'de görüleceği üzere "Başkandan Retweet" ve "Kurumsal Faaliyet" kategorilerinde ağırlık göstermektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı paylaşımların WordCloud görünümü incelendiğinde Belediye Başkanı Mansur YAVAŞ'ın kullanıcı adı ve belediyenin kurumsal faaliyetlerle ilgili paylaşımlarda kullandığı etiket dikkat çekmektedir. Pandemi dönemiyle ilgili koronavirüs, salgın gibi terimler az miktarda kullanılmıştır.

Sonuç

Örgütlerin ayakta kalması ve doğru yönetilmesi için bilimsel olarak yürütülen halkla ilişkiler faaliyetlerinin önemi büyüktür. Halkla ilişkilerin bu konumu sadece özel kuruluşlar için değil kamu kurumları için de geçerli bir değerlendirmedir. Kamu kurumları içerisinde başarılı

halkla ilişkiler çalışmalarına daha çok yerel yönetim birimleri ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç şüphesiz yerel yönetimlerin, kanunda belirtildiği üzere, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulmaları ve halka en yakın kamu kurumları olmalarından kaynaklanmaktadır. Böyle bir değerlendirmede yerel yönetim birimlerinin halkla ilişkiler faaliyetlerini titizlikle yürütmeleri ve bu faaliyetlerin sonuçlarına göre yeni politikalar belirlemeleri yönetsel bir zorunluluktur.

Günümüzde halkla ilişkiler faaliyetleri çoğunlukla dijital ortamlarda yürütülmektedir. İnsanlarla hızlı, ucuz ve kitlesel iletişim kurma özelliğine sahip olan sosyal medya platformları dijital ortamlarda örgütler tarafından en çok tercih edilen araçlardır. Yerel yönetim birimleri de sosyal medya platformlarına kayıtsız kalmamışlardır. Bir yerel yönetim birimi olarak büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler faaliyetlerinde sosyal medyanın yerinin incelendiği bu çalışmada yukarıda verilen bulgular ışığında çalışma soruları dikkate alınarak şu değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmadaki sayısal verilere bakıldığında bir belediye günde ortalama 5,7 paylaşım yapmıştır. Bu durum büyükşehir belediyelerinin iletişim aracı olan Twitter'ı aktif olarak kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca çalışmanın yapıldığı dönemde büyükşehir belediyelerinin yaptıkları paylaşım sayısı, önceki eşit aralıklı döneme göre %30,3 artmıştır. Bu oran Twitter'ın pandemi döneminde büyükşehir belediyeleri tarafından daha fazla kullanıldığını göstermektedir.

Çalışmanın odak noktasında bulunan ve bütün belediyelerin paylaşımlarında yer verdiği "Koronavirüs" kategorisi tüm paylaşımlar içerisinde %16,6'lık orana sahiptir. Altı ana kategorili bir değerlendirmede bu oranın ortalama bir gündem olduğu görülmektedir. Ancak değerlendirmeye tabi tutulan diğer beş kategorinin kalıplaşmış temalar olması ve "Koronavirüs" temasının en fazla paylaşım yapılan üçüncü kategori olması, büyükşehir belediyelerinin Twitter kullanımlarının olağanüstü bir döneme ilişkin gündeme kayıtsız kalmadığını göstermektedir.

"Kurumsal Faaliyet" kategorisindeki paylaşımlar, yapılan çalışmaların halka duyurulması açısından belediyenin reklamı olarak görülebilir. "Başkandan Retweet" kategorisi de bu amaç içerisinde değerlendirilirse iki kategori toplamda %43,8'lik bir orana sahiptir. Bu

oran kurumu halka tanıtmak amacıyla Twitter'ın halkla ilişkiler aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

“Duyuru-Bilgilendirme” kategorisi değerlendirilecek olunursa, bu kategori %16,4'lük bir orana sahiptir. Bu oran Twitter'ın büyükşehir belediyeleri tarafından önemli mesajları halka iletme amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

Son olarak en fazla paylaşım yapan üç belediyenin WordCloud görünümünden hareketle; kategorilerde oluşan sayısal ağırlıkların içeriklerde kullanılan kelimelerle doğru orantılı ve uyum içinde olduğu söylenebilir.

Bu doğrultuda yerel yönetimler, halkla ilişkiler faaliyetlerinde doğrudan ve anında etkileşime ulaşabilecekleri dijital platformu iyi analiz etmelidir. Sosyal medyanın gücünün farkından olan ve bunu iyi kullanabilen yerel yönetim birimleri kendilerini anlatma ve halkı anlama konusunda önde olacaklardır. Sosyal medya ekseninde bundan sonra yapılacak çalışmalarda, sosyal medyanın hem kişiler hem kurumlar için iletişim aracı olarak bir seçenekten bir ihtiyaca/zorunluluğa dönüşüp dönüşmediği tartışılabilir. Bunun yanında nüfus bakımından benzer ölçekte olan büyükşehir belediyelerinin sosyal medya kullanma sıklıkları ve sosyal medya üzerinden halka ulaşabilme durumları karşılaştırmalı olarak çalışılabilir ve yerel seçimlere yansımaları değerlendirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Use of Social Media as a Public Relations Tool
During the Pandemic by Metropolitan
Municipalities**

*

Şerife Pekküçükşen– Balı Yıldırım
Karamanoğlu Mehmetbey University

In this study, the concepts of public relations and social media are emphasized and the importance of these concepts in terms of local governments is mentioned. In the practice of the study, a research on the use of social media for public relations in local government entities was referred. It would be appropriate to touch briefly on the concepts presented detailed in the study and the practice here.

The term of public relations has gained a different dimension with the development of communication technologies. With the technological developments that allow cheap and fast communication, competition in many economic, political and administrative fields has reached the highest phase. The formation of this competitive environment has made public relations a necessity, in parallel with technological developments, increasing communication opportunities have increased the applicability of public relations. From the public relations point of view, the most important of these technological developments is undoubtedly the internet. The Internet, with its integrated media feature, is the most important and most advanced communication tool that technology offers to the whole world and even to public relations, as it enables cheap, fast and mutual communication. The internet, which offers the chance to practice recognition, promotion and mutual communication, which is the purpose of public relations, in the large masses it reaches, is a new window in the name of public relations. Organizations that want to take advantage of these opportunities are also shifting their public relations work to digital environments. Social media platforms are one of the most important tools that organizations use in the digital environment for this purpose. Today, social media platforms are platforms that target

audiences actively use and are in constant communication with. The adoption by people and the rapid increase in its use in society have turned social media into an important tool to reach the public. Today, both private and public institutions use social media widely in their public relations studies. The study focused on local governments, which are public institutions.

Local governments have an important structure in the public administration organizations of states. This importance is due to the fact that local governments are somewhere between the central government and the public. Local governments have a significant share in reaching the bottom of the central government and in communicating the demands of the people to the central organization. In addition to these duties, the closeness of local governments to the public and the increasing demands for participatory democracy today necessitate public relations in local governments. Apart from these, the response of the people to the government, including the central government, and the feedback they expect from the government are again the local government units. This situation necessitates local governments to establish a strong communication with the public. Today, local government units carry out professional public relations practices in order to make this communication healthy and efficient. One of the tools that local governments use for public relations activities is social media platforms.

Based on this, the aim of the study is to reveal the use of social media as a public relations tool of metropolitan municipalities during extraordinary periods. The study is important in terms of examining the effect of social media on public relations, the level of use of social media by public institutions and the frequency of using social media in order to inform and guide the public in extraordinary times. Considering these, the main theme of this research is local government units, and its sample is metropolitan municipalities. The research is basically based on the assumption that "metropolitan municipalities use social media as a public relations tool". In the research, the shares made by metropolitan municipalities on Twitter were filtered according to the constraints and classified under certain categories and analyzed. Six main categories were

used in the study, and different additional categories specific to the municipality were also included.

Within the framework of the findings obtained, the level of using social media as a public relations tool by all metropolitan municipalities in Turkey was examined and the social media organizations of metropolitan municipalities, the intensity of the feedback from the target audience and the extent to which these feedbacks were evaluated were tried to be explained.

As a result, during the Covid-19 pandemic period, thirty metropolitan municipalities in Turkey used Twitter for public communication. While 13595 shares were shared between these dates, the average number of tweets shared per day was 5.79. As with all social media platforms, this shows that Twitter's feature, which allows direct and fast communication with the public, is actively used by metropolitan municipalities

Kaynakça/References

- Acar, M. (1993). *Belediyelerde halkla ilişkiler*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Asna, A. (2006). *Kuramda ve uygulamada halkla ilişkiler*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Asna, M. A. (1997). *Halkla ilişkiler düünden bugüne bir sanat-meslek öyküsü*. İstanbul: Yön Matbaacılık.
- Aydın, A. H. ve Taş, İ. E. (2016). *Kamu yönetiminde halkla ilişkiler*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2017). *Kamu yönetimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Grunig, J. E. (2009). Paradigms of global public relations in an age of digitalisation. *PRism*, 6(2), 1-19.
- Karadeniz, M. (2008). *Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler faaliyetleri ve bir uygulama (Çanakkale Belediyesi Örneği)*. Doktora tezi.Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Kazancı, M. (2013). *Kamuda ve özel kesimde halkla ilişkiler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Mihçioğlu, C. (1970). Halkla ilişkiler nedir? *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(1), 91-108.
- Okay, A. ve Okay, A. (2014). *Halkla ilişkiler ve medya*. İstanbul: Derin Yayınları.

- Peltekoğlu, F. B. (2016). *İletişimin gücü kurumsaldan küresele halkla ilişkiler*. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.
- Selvi, Ö. ve Şentürk, Z. A. (2019). *Halkla ilişkiler ve uygulama alanları*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tortop, N. ve Özer, M. A. (2017). *Halkla ilişkiler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vicari, S. (2012). Protests for global change on Twitter: The cas of #15oct in Italy. From *Social to Political: New Forms of Mobilization and Democratization (Conference Proceedings)*.
- We Are Social (2020). Global digital overview. 14 Şubat 2021 tarihinde <https://wearesocial.com/digital-2020> adresinden erişildi.
- Yayınoğlu, P. E. (2007). *Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler belediyeler yönünden bir değerlendirme*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Yıldırım, S. (2015). *Yerel yönetim ve Demokrasi*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Pekküçükşen, Ş. ve Yıldırım, B. (2021).Pandemi sürecinde Büyükşehir Belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medya kullanımı.*OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6708-6731. DOI: 10.26466/opus.898016.

Spor Katılımının Atılganlık ve Sportmenlik Düzeyleri İle İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.945546

*

Engin Efek* - Korkmaz Yiğiter**

* Öğr. Gör., Burdur Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Burdur/Türkiye

E-Posta: enginefek@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7889-8151](https://orcid.org/0000-0002-7889-8151)

** Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yalova/Türkiye

E-Posta: korkmazyigiter@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6933-3466](https://orcid.org/0000-0002-6933-3466)

Öz

Araştırmanın amacı spora katılımın atılganlık ve sportmenlik düzeyleriyle ilişkisini incelemektir. Araştırmanın modeli için nicel araştırma türlerinden olan tarama modeli seçilmiştir. Araştırmada veri toplama süreci 2020 yılı Haziran ve Ağustos tarihleri arasında yürütülmüş ve çalışmanın evrenini 17-34 yaş arasında olup Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde yaşayan bireyler oluşturmuştur. Çalışmanın örneklemini ise rastgele örneklem seçim tekniği kullanılarak araştırmaya gönüllü katılım sağlayan 1254 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların çeşitli demografik özelliklerini belirlemek için 5 soruluk "Kişisel Bilgi Formu", atılganlık düzeylerini belirlemek için "Rathus Atılganlık Envanteri" ve sportmenlik düzeylerini belirlemek için ise "Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi için Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 17.0 paket programı kullanılmıştır. Yapılan normallik testleri (Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk) sonucunda veriler normal dağılım göstermediğinden Spearman Rank Korelasyon Testi, Mann Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis Testi ve Post Hoc testlerinden Bonferroni Testi uygulanmıştır. Ayrıca, verilerin analizinde frekans, yüzde, minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi ise $p < 0,05$ olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bulguları katılımcıların orta derecede çekingen olmakla birlikte yüksek düzeyde sportmen davranışlara sahip olduğunu göstermiştir ve atılganlık ile sportmenlik arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca atılganlık ile cinsiyet, yaş, spor yaşı ve branş; sportmenlik ile cinsiyet ve branş arasında anlamlı bir ilişki vardır. Araştırmanın sonuçları bireylerde atılganlığın arttıkça sportmenliğin de arttığını, cinsiyetin ve branşın atılganlık ve sportmenlik üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, spor yapan bireylerin atılganlık ve sportmenlik düzeyleri de artmaktadır. Ayrıca yaş ve spor yaşı atılganlık üzerinde belirleyici olurken sportmenlik üzerinde etkili değildir.

Anahtar Kelimeler: Spora Katılım, Atılganlık, Sportmenlik.

The Relationship between Participation in Sports and the Levels of Assertiveness and Sportsmanship

*

Abstract

The aim of the research is to examine the relationship between participation in sports and assertiveness and sportsmanship levels. The survey model, which is one of the quantitative research types, was chosen for the model of the research. The data collection process in the research was carried out between June and August 2020, and the population of the study consisted of individuals between the ages of 17-34 and living in various cities of Turkey. The sample of the study consists of 1254 people who voluntarily participated in the research using the random sample selection technique. The "Personal Information Form" with 5 questions was used to determine the various demographic characteristics of the participants, the "Rathus Assertiveness Inventory" to determine the assertiveness levels, and the "Multidimensional Sportsmanship Orientation Scale" to determine the sportsmanship levels. Statistical Packadge for Social Sciences (SPSS) 17.0 package program was used for the analysis of the obtained data. As the results of the normality tests (Kolmogorov-Smirnov and Shapiro Wilk) did not show normal distribution, the Spearman Rank Correlation Test, Mann Whitney-U Test and Kruskal Wallis Test and the Post Hoc Bonferroni Test were applied. In addition, frequency, percentage, minimum, maximum, mean and standard deviation values were used in the analysis of the data. The significance level was determined as $p < 0.05$. The findings of the study showed that the participants were moderately shy, but had a high level of sportsmanship, and there was a positive and significant relationship between assertiveness and sportsmanship. In addition, there is a significant relationship between assertiveness and gender, age, sports age and branch variables. There is a significant relationship between sportsmanship and gender and branch variables. The results of the study show that as assertiveness increases, sportsmanship also increases, and gender and branch are determinants on assertiveness and sportsmanship. The assertiveness and sportsmanship levels of individuals who do sports increase. In addition, while age and sports age are determinants on assertiveness, they are not effective on sportsmanship.

Key Words: *Participation in Sports, Assertiveness, Sportsmanship.*

Giriş

İlk insanlar doğa ile giriştikleri mücadelede uzun yıllar ölüm kalım savaşı vermişlerdir. Bu mücadeleler çoğu zaman avlanma, kaçma ve kovalama şeklinde olmuştur. Spor olgusu sonraki dönemlerde zaman zaman amaç değiştirmiş; kimi zaman savaşa yönelik birtakım hareketlerin barışçıl bir rekabet ile yapıldığı, kimi zaman eğitim amaçlı uygulanan hareketlerin sağlıklı bir yaşam reçetesine dönüştüğü bir olgu haline gelmiştir. İnsan nasıl sürekli olgunlaşp geliyor ise spor da çok eski tarihlere kadar uzanmakta ve gelişimini devam ettirmektedir (Efek, 2020). Günümüzde ise küresel bir yapıya kavuşan spor bilim, teknik ve entelektüelite gibi olgulardan daha geniş bir tabana oturarak etki alanını genişletmiştir (Çaha, 1999; Erkal, 1981; Sunay, 2017). Dolayısıyla spor gelişmiş toplumların en yaygın ve en etkili sosyal kurumlarından biri haline gelerek karşımıza çıkmaktadır (Yetim, 2000).

İlgili alanyazın incelendiğinde sporun birçok tanımının yapıldığı görülmekte ve fiziksel anlamda birçok faydasının olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan sporun yalnızca fiziksel anlamda değil sosyal ve toplumsal anlamda da faydalarının olduğu (Zorba ve Göksel, 2016) bilinen bir gerçektir. Fiziksel etkinlikler yoluyla kişilerin gelişen sosyal ilişkileri (Chang, Wray ve Lin, 2014; Chang vd., 2018; Ertüzün, Hadi ve Fidan, 2020), gelişen fiziksel ve zihinsel sağlıkları (Yeh, Chang ve Lai, 2017) alanyazına sık sık konu edilmiştir. Sportmenlik kavramı da spor olgusu içerisinde ifade edilmekte olup en bilinen anlamıyla “fair play” veya “centilmenlik”tir (Certel, Bahadır ve Çelik, 2020; Pehlivan, 2004). Sportmenlik kavramı ahlak, adalet, felsefe, saygı ve etik kurallarının bir bağlamı olarak ifade edilirken kurallara uymama, hile yapma, uygunsuz davranışlar sergileme ve toplumlar tarafından kabul görmeyen yalan söyleme gibi bazı davranışları reddetmektedir (Greni, 1997; Yapan, 2007). Kısacası sportmenlik spor alanında ahlaki açıdan kabul edilebilir tutum veya davranışlar (Cremades, 2014; Efek, 2019) olarak ifade edilebilir. Kavramsal açıdan bakıldığında yine spor yoluyla geliştirilebilir bir davranış olan atılganlık Wolpe ve Lazarus (1966) tarafından ilk kez ortaya atılmıştır. Kısaca atılganlık tanımı; kişilerin sadece içsel eylemleri açısından değil aynı zamanda farklı bireylerle ilgili

davranış ve tutumlarında da hoşgörü ve saygı çerçevesinde dostane bir tavırla yaklaşımda bulunmasını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Literatürde sportmenlik ve atılganlık ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Özellikle spora katılım yoluyla sportmenliğin ve atılganlığın geliştirilebildiği düşünüldüğünde bu araştırmalar farklı türden örneklem ve değişkenlerle birçok araştırmaya konu edilmiştir. Mathner vd. (2010)'nin, Mendez vd. (2015)'nin, Mouratiodu, Goutza ve Chatzopoulos (2007)'un, Proios, Doganis ve Proios (2006)'un, Karafil vd. (2017)'nin ve Yalız Solmaz ve Bayrak (2016)'ın yapmış olduğu çalışmalar sporun sportmenlik üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymuştur. Yine aynı şekilde Newman (2003)'ın, Etzel-Wise ve Mears (2004)'ın, Ryan ve Dzewaltowski (2002)'nin, Gönener (2020)'in, ve Çam vd. (2010)'nin yapmış olduğu çalışmalar da spora katılımın atılganlık üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymuştur. Atılganlık, kabul edilen bir davranış sayılan kişinin başkalarına dostça yaklaşımları olarak ifade edilirken sportmenlik kavramı açısından pozitif davranışlar sergileme ile ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla sportmenlik ve atılganlık kavramları birbirlerini etkileyebilecek kavramlar olarak düşünülebilir. Literatürde sportmenlik ve atılganlık kavramlarının spora katılım açısından birlikte ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamasından dolayı bu araştırma önem arz etmekle birlikte bu çalışmadan elde edilecek sonuçlar alana katkı sağlayacaktır. Bu çalışmayla spora katılımın atılganlık ve sportmenlik ile ilişkisine farklı ve daha geniş bir örneklem grubuyla bir kez daha bakmanın yanı sıra ilk kez atılganlık ve sportmenlik kavramlarının birlikte ele alınacak olması bu çalışmanın önemini ifade etmektedir. Giderek küreselleşen ve büyüyen spor ortamına paralel bir şekilde artan ahlak dışı davranışların azaltılması ve bireylerin hem kendi hem de karşılarındaki kişilerin hak ve hukukunu gözetecek davranışlarda bulunması önemlidir. Dolayısıyla hem spor için hem de bireylerin gündelik hayatı için sporun bu iki parametreye katkısını ortaya koymak bu çalışmanın diğer bir önemini ifade etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, spora katılımın atılganlık ve sportmenlik düzeyleriyle ilişkisini incelemektir. Bu amaçla yapılan araştırmada; çalışmaya katılanların ölçek sorularını içtenlikle yanıtladıkları, çalışma için seçilen örneklemin evreni temsil ettiği ve kullanılan ölçeklerin katılımcıların atılganlık ve sportmenlik düzeylerini ölçebilir niteliğe

sahip olduğu varsayılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler kullanılan ölçeklerle ve araştırmaya gönüllü olarak katılanlarla sınırlandırılmıştır. Spora katılımın atılganlık ve sportmenlik ile ilişkisinde cinsiyet, yaş, spor yaşı ve branş değişkenlerinin etkisi olabileceği düşünülerek araştırma için bazı hipotezler oluşturulmuştur. Bu hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₁: Atılganlık ile sportmenlik arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Atılganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Sportmenlik ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Spora katılım gösterenlerin atılganlık düzeyleri daha yüksektir.

H₅: Spora katılım gösterenlerin sportmenlik düzeyleri daha yüksektir.

H₆: Atılganlık ile yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₇: Sportmenlik ile yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₈: Atılganlık ile spor yaşı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₉: Sportmenlik ile spor yaşı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₁₀: Atılganlık ile branş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₁₁: Sportmenlik ile branş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yöntem

Katılımcılar: Araştırmanın modeli için nicel araştırma türlerinden olan tarama modeli seçilmiştir. Araştırmanın evrenini 2020 yılında Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde bulunan ve spora katılım gösteren ve göstermeyen kişiler oluştururken örneklemini ise bu evren içinden rastgele tesadüfi yöntemle seçilmiş 1254 kişi oluşturmuştur. Araştırma için Düzce Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulu biriminden izin alınmıştır (2021/15).

Tablo 1. Katılımcıların Çeşitli Demografik Özellikleri

Değişken	F	%	
Cinsiyet	Kadın	642	51,2
	Erkek	612	48,8
Yaş	18 ve altı	188	15,0
	19-23 yaş arası	371	29,6
	24-28 yaş arası	238	19,0
	29-33 yaş arası	81	6,5
	34 yaş ve üzeri	376	30,0
Spor Yapma Durumu	Evet	785	62,6
	Hayır	469	37,4
Spor Yapma Yılı (Spor Yaşı)	Yapmıyor	398	31,7
	0-5 yıl arası	228	18,2
	6-10 yıl arası	368	29,3
	11-15 yıl arası	104	8,3
	15 yıl ve üzeri	156	12,4
Branş	Atletizm	183	14,6
	Futbol	151	12,0
	Voleybol	128	10,2
	Mücadele Sporları	168	13,4
	Diğer	183	14,6
	Yok	441	35,2
Toplam	1254	100%	

Veri Toplama Araçları: Yapılan araştırmada 3 farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Katılımcıların çeşitli demografik özelliklerini (cinsiyet, spora katılım, yaş, spor yaşı ve branş) belirlemek için araştırmacılar tarafından oluşturulan 5 soruluk “*Kişisel Bilgi Formu*” kullanılmıştır. Katılımcıların atılganlık düzeylerini belirlemek için Rathus (1973) tarafından geliştirilen ve Voltan (1980) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan “*Rathus Atılganlık Envanteri*” kullanılmıştır. Katılımcıların sportmenlik düzeylerini belirlemek için ise Vallerand vd. (1997) tarafından geliştirilen ve Sezen Balçıkınlı (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan “*Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği*” kullanılmıştır.

Rathus Atılganlık Envanteri: Rathus (1973) tarafından geliştirilen “*Rathus Atılganlık Envanteri*” Voltan (1980) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Envanter iki şekilde puanlanmaktadır. İlki, -3’ten +3’e doğru sıralanmış şekilde 6 likertli olarak kullanılmaktadır. Alınacak toplam puan -90 ile +90 arasında değişmektedir. -90 en yüksek çekingenliği, +90 ise en yüksek atılganlığı belirtmektedir. İkinci

puanlama sisteminde ise her maddeye 1-6 arasında puan verilmektedir. 3, 6, 7, 8, 10, 18, 20, 21, 22, 25, 27, 28 ve 29. maddeler (13 madde) olumlu ifadeleri; 1, 2, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 24, 26 ve 30. maddeler (17 madde) ise olumsuz ifadeleri belirtmektedir. İfadeler sırası ile 1-6 arasında puanlanır ve olumlu ifadeler ters çevrilir. Olumlu ve olumsuz ifadelerin toplamından elde edilen puan envanterin toplam puanını vermektedir. Çekingenliğe doğru uzanan uç 30 puan, atılganlığa doğru uzanan uç puan ise 180'dir. Puanlama yapılırken atılganlık düzeyi; 30-80 puan arası çekingen, 80-130 puan arası orta derecede çekingen ve 130-180 puan arası ise atılgan özellik olarak ifade edilmiştir. Voltan (1980), envanterin alfa tutarlılık katsayısını 0.70, test-tekrar test güvenilirliğini ise 0.92 olarak bulmuştur.

Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği: Vallerand vd. (1997) tarafından geliştirilen ve Sezen Balçıkanlı (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan "Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği" orijinalinde 25 maddeden ve 5 faktörden oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Orijinal ölçeğin alt faktörlerini "Sosyal Normlara Uyum", "Kurallara ve Yönetime Saygı", "Sporda Sorumluluklara Bağlılık", "Rakibe Saygı" ve "Negatif Yaklaşımlar" faktörleri oluşturmaktadır. Türkçeye uyarlama çalışmaları yapılırken "Negatif Yaklaşımlar" alt faktörünün çalışmadığı gözlenmiş ve bu yüzden bu faktör ve maddeleri orijinal ölçekten çıkarılmıştır. Türkçe uyarlaması yapılan ölçek 4 faktörden ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 20 ve maksimum puan 100'dür. Faktörler şöyledir: Sosyal Normlara Uyum (Madde 1, 2, 3, 4, 5). Kurallar ve Yönetime Saygı (Madde 6, 7, 8, 9, 10). Sporda Sorumluluklara Bağlılık (Madde 11, 12, 13, 14, 15). Rakibe Saygı (Madde 16, 17, 18, 19, 20). Cronbach Alpha değerleri; Faktör 1 (Sosyal Normlara Uyum) 0,86; Faktör 2 (Kurallara ve Yönetime Saygı) 0,83; Faktör 3 (Sporda Sorumluluklara Bağlılık) 0,91; Faktör 4 (Rakibe Saygı) 0,82'dir. Değerler, yüksek derecede güvenilir olarak bulunmuştur. Buna göre, ölçeğin Türkçe uyarlaması geçerli ve güvenilir bir yapıya sahiptir.

Veri Analizi

Elde edilen verilerin analizi için Statistical Packadge for Social Sciences (SPSS) 17.0 paket programı kullanılmıştır. Yapılan normallik testleri (Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk) sonucunda ölçeklerden elde edilen puanların normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu sebeple çalışmada parametrik olmayan testlerden Spearman Rank Korelasyon Testi, Mann Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis Testi ve çözümleme sonucunda gruplar arasında bulunan anlamlı farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için ise Post Hoc testlerinden Bonferroni Testi uygulanmıştır. Ayrıca, verilerin analizinde frekans, yüzde, minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi ise $p<0,05$ olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Rathus Atılganlık Envanteri ve Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Toplam Puanlarına Ait Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	p	İstatistik	df	p
Rathus Atılganlık Envanteri	,055	1254	,000*	,989	1254	,000*
Sportmenlik	,094	1254	,000*	,858	1254	,000*

^a($p<0,05$).

Yapılan testler incelendiğinde ölçeklerden elde edilen toplam puanların normal dağılım göstermediği ($p<0.05$) görülmektedir.

Bulgular

Spora katılımın atılganlık sportmenlik düzeyleriyle ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde betimsel istatistik testi, t-testi ve anova testi sonuçlarına tablolar halinde yer verilmiştir.

Tablo 3. Atılgnlık Ölçeği ve Sportmenlik Ölçeğinden Alınan Puanlara Ait İstatistikler

Ölçek	N	Min	Maks	Ort	Ss
Atılgnlık	1254	60,00	179,00	119,5104	20,85662
Sportmenlik Toplam	1254	20,00	100,00	86,2687	10,45136
Sosyal Normlara Uyum	1254	5,00	25,00	21,7959	3,61249
Kurallar ve Yönetime Saygı	1254	5,00	25,00	20,6388	3,16724
Sosyal Sorumluluklara Bağlılık	1254	5,00	25,00	22,6372	2,95482
Rakibe Saygı	1254	5,00	25,00	21,1970	3,42009

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara ait istatistiksel bilgiler görülmektedir. Buna göre katılımcıların atılgnlık ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması 119,5104 ve sportmenlik ölçeğinin toplam puanından aldıkları puanların ortalaması ise 86,2687'dir. Çok boyutlu sportmenlik yönelimi ölçeğinin sosyal normlara uyum alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması 21.7959; kurallar ve yönetime saygı alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması 20.6388; sosyal sorumluluklara bağlılık alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması 22,6372 ve rakibe saygı alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması ise 21.1970 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Atılgnlık Ölçeği, Sportmenlik Ölçeği ve Sportmenlik Ölçeği Alt Boyutlarından Alınan Puanlar Arasındaki İlişki (Spearman Korelasyon Analizi)

		RAE Toplam	Sportm. Toplam	SNU	KYS	SSB	RS
RAE Toplam	Korelasyon	1,000	,153**	,108**	,004	,257**	,126**
	p	.	,000*	,000*	,892	,000*	,000*
	N	1254	1254	1254	1254	1254	1254
Sportmenlik Toplam	Korelasyon	,153**	1,000	,808**	,747**	,700**	,757**
	p	,000*	.	,000*	,000*	,000*	,000*
	N	1254	1254	1254	1254	1254	1254
Sosyal Normlara Uyum	Korelasyon	,108**	,808**	1,000	,517**	,472**	,468**
	p	,000*	,000*	.	,000*	,000*	,000*
	N	1254	1254	1254	1254	1254	1254
Kurallar ve Yönetime Saygı	Korelasyon	,004	,747**	,517**	1,000	,397**	,409**
	p	,892	,000*	,000*	.	,000*	,000*
	N	1254	1254	1254	1254	1254	1254

Sosyal Sorumluluklara Bağlılık	Korelasyon	,257**	,700**	,472**	,397**	1,000	,416**
	p	,000*	,000*	,000*	,000*	.	,000*
	N	1254	1254	1254	1254	1254	1254
Rakibe Saygı	Korelasyon	,126**	,757**	,468**	,409**	,416**	1,000
	p	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	.
	N	1254	1254	1254	1254	1254	1254

*($p<0,05$).

Tablo 4'te atılganlık ölçeği, sportmenlik ölçeği ve sportmenlik ölçeğinin alt boyutları puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde;

Atılganlık ile sportmenlik arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r=,153$; $p<0,05$); atılganlık ile sosyal normlara uyum alt boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r=,108$; $p<0,05$); atılganlık ile kurallar ve yönetime saygı alt boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r=,004$; $p<0,05$); atılganlık ile sosyal sorumluluklara bağlılık alt boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r=,257$; $p<0,05$) ve atılganlık ile rakibe saygı alt boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r=,126$; $p<0,05$) ilişkiler tespit edilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Atılganlık, Sportmenlik ve Sportmenlik Ölçeğinin Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Z	P
Atılganlık	Kadın	642	600,90	-2,665	,008*
	Erkek	612	655,41		
Sportmenlik	Kadın	642	678,23	-5,084	,000*
	Erkek	612	574,29		
Sosyal Normlara Uyum	Kadın	642	671,04	-4,521	,000*
	Erkek	612	581,82		
Kurallar ve Yönetime Saygı	Kadın	642	672,05	-4,492	,000*
	Erkek	612	580,77		
Sosyal Soruml. Bağlılık	Kadın	642	651,46	-2,492	,013*
	Erkek	612	602,36		
Rakibe Saygı	Kadın	642	660,15	-3,301	,001*
	Erkek	612	593,25		

*($p<0,05$).

Tablo 5'e göre katılımcıların cinsiyetleri ile atılganlık, sportmenlik, sosyal normlara uyum, kurallar ve yönetime saygı, sosyal sorumluluklara bağlılık ve rakibe saygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Kadınların algılanan stres,

sportmenlik, sosyal normlara uyum, kurallar ve yönetime saygı, sosyal sorumluluklara bağlılık ve rakibe saygı düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir. Erkeklerin ise atılganlık düzeyleri kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 6. Katılımcıların Atılganlık, Sportmenlik ve Sportmenlik Ölçeğinin Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Spor Yapma Değişkenine Göre Mann Whitney-U Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Spor Yapma	N	Sıra Ortalaması	Z	P
Atılganlık	Evet	785	667,62	-5,076	,000*
	Hayır	469	560,35		
Sportmenlik	Evet	785	632,90	-,684	,494
	Hayır	469	618,46		
Sosyal Normlara Uyum	Evet	785	639,35	-1,555	,120
	Hayır	469	607,66		
Kurallar ve Yönetime Saygı	Evet	785	620,79	-,855	,393
	Hayır	469	638,73		
Sosyal Soruml. Bağlılık	Evet	785	659,50	-4,205	,000*
	Hayır	469	573,94		
Rakibe Saygı	Evet	785	611,32	-2,066	,039*
	Hayır	469	654,58		

*($p<0,05$).

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların spor yapma durumları ile atılganlık, sosyal sorumluluklara bağlılık ve rakibe saygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Spor yapma durumu ile sportmenlik, sosyal normlara uyum ve kurallar ve yönetime saygı düzeyleri arasında ise herhangi bir anlamlı ilişki yoktur ($p>0,05$). Spor yapanların atılganlık, sportmenlik, sosyal normlara uyum ve sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyleri spor yapmayanlara göre daha yüksektir. Spor yapmayanların ise kurallar ve yönetime saygı ve rakibe saygı düzeyleri spor yapanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Atılganlık, Sportmenlik ve Sportmenlik Ölçeğinin Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Yaş Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Yaş	n	Sıralar Ort	X ²	sd	p	Bonferroni
Atılganlık	18 ve altı	188	692,51	23,103	4	,000*	1>2 1>5 3>2
	19-23 yaş arası	371	561,83				
	24-28 yaş arası	238	678,00				
	29-33 yaş arası	81	644,40				
	34 yaş ve üzeri	376	624,19				
Sportmenlik	18 ve altı	188	631,88	5,447	4	,244	
	19-23 yaş arası	371	596,03				
	24-28 yaş arası	238	664,53				
	29-33 yaş arası	81	623,66				
	34 yaş ve üzeri	376	633,75				
Sosyal Normlara Uyum	18 ve altı	188	646,43	9,600	4	,048*	3>2
	19-23 yaş arası	371	603,20				
	24-28 yaş arası	238	683,57				
	29-33 yaş arası	81	607,45				
	34 yaş ve üzeri	376	610,85				
Kurallar ve Yönetime Saygı	18 ve altı	188	586,55	8,542	4	,074	
	19-23 yaş arası	371	631,88				
	24-28 yaş arası	238	602,67				
	29-33 yaş arası	81	596,56				
	34 yaş ve üzeri	376	666,04				
Sosyal Soruml. Bağlılık	18 ve altı	188	711,66	27,080	4	,000*	1>5 2>5
	19-23 yaş arası	371	641,27				
	24-28 yaş arası	238	655,36				
	29-33 yaş arası	81	588,27				
	34 yaş ve üzeri	376	562,66				
Rakibe Saygı	18 ve altı	188	600,16	28,373	4	,000*	5>1 3>2 4>2 5>2
	19-23 yaş arası	371	555,91				
	24-28 yaş arası	238	653,73				
	29-33 yaş arası	81	666,94				
	34 yaş ve üzeri	376	686,71				

*($p<0,05$).

Tablo 7'ye göre katılımcıların yaşları ile atılganlık, sosyal normlara uyum, sosyal sorumluluklara bağlılık ve rakibe saygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yaş değişkeni ile sportmenlik ve kurallar ve yönetime saygı düzeyi arasında ise herhangi bir anlamlı farklılık yoktur ($p>0,05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Bonferroni testi sonucuna göre atılganlık düzeylerine bakıldığında, 18 ve altı yaş grubundaki katılımcıların atılganlık düzeyleri 19-23, 34 yaş ve üzerine göre ve 24-28 yaş grubundaki katılımcıların atılganlık düzeyleri de 19-23 yaş

arasındaki katılımcılara göre anlamlı derecede daha yüksektir. Ayrıca atılganlık düzeyi en yüksek olan yaş grubu 18 ve altı; en düşük olan yaş grubu ise 19-23 yaş grubudur. Sosyal normlara uyum düzeylerine bakıldığında, 24-28 yaş arasında olan katılımcıların sosyal normlara uyum düzeyi 19-23 yaş arasında olan katılımcılara göre anlamlı derecede daha yüksektir. Sosyal sorumluluklara bağlılık düzeylerine bakıldığında, 18 yaş ve altında olan katılımcıların sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyi 34 yaş ve üzerinde olan ve 19-23 yaş arasında olan katılımcıların sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyi 34 yaş ve üzerinde olan katılımcılara göre anlamlı derecede daha yüksektir. Rakibe saygı düzeylerine bakıldığında ise, 34 yaş ve üzeri, 29-33 yaş arası ve 24-28 yaş arası olan katılımcıların rakibe saygı düzeyleri 19-23 yaş arasında olan katılımcılara göre anlamlı derecede daha yüksektir. Ayrıca 34 yaş ve üzeri olan katılımcıların rakibe saygı düzeyleri 18 yaş ve altında olan katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 8. Katılımcıların Atılganlık, Sportmenlik ve Sportmenlik Ölçeğinin Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Spor Yaşı Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Spor Yaşı	n	Sıralar Ort	X ²	sd	p	Bonferroni
Atılganlık	Spor Yapmıyor	398	548,32	57,814	4	,000*	3 > 1
	0-5 yıl arası	228	601,63				4 > 1
	6-10 yıl arası	368	631,92				4 > 2
	11-15 yıl arası	104	764,78				4 > 3
	16 yıl ve üzeri	156	765,69				5 > 2
							5 > 3
			5 > 4				
Sportmenlik	Spor Yapmıyor	398	607,92	5,730	4	,220	
	0-5 yıl arası	228	625,48				
	6-10 yıl arası	368	630,06				
	11-15 yıl arası	104	702,98				
	16 yıl ve üzeri	156	624,05				
Sosyal Normlara Uyum	Spor Yapmıyor	398	613,19	12,622	4	,013*	
	0-5 yıl arası	228	637,02				
	6-10 yıl arası	368	611,42				4 > 3
	11-15 yıl arası	104	739,77				
	16 yıl ve üzeri	156	613,17				
Kurallar ve Yönetime Saygı	Spor Yapmıyor	398	624,27	,570	4	,966	
	0-5 yıl arası	228	623,56				
	6-10 yıl arası	368	627,34				
	11-15 yıl arası	104	652,54				
	16 yıl ve üzeri	156	625,19				
Sosyal Soruml.	Spor Yapmıyor	398	547,95				
	0-5 yıl arası	228	673,11				2 > 1

Bağlılık	6-10 yıl arası	368	683,06	34,148	4	,000*	3 > 1
	11-15 yıl arası	104	641,47				3 > 5
	16 yıl ve üzeri	156	623,42				
Rakibe Saygı	Spor Yapmıyor	398	656,16				
	0-5 yıl arası	228	600,95				
	6-10 yıl arası	368	604,01	6,153	4	,188	
	11-15 yıl arası	104	658,63				
	16 yıl ve üzeri	156	627,85				

*($p < 0,05$).

Tablo 8'e göre katılımcıların spor yaşları ile atılganlık, sosyal normlara uyum ve sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Spor yaşı değişkeni ile sportmenlik, kurallar ve yönetime saygı ve rakibe saygı düzeyleri arasında herhangi bir anlamlı farklılık yoktur ($p > 0,05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Bonferroni testi sonucuna göre atılganlık düzeylerine bakıldığında, spor yapmayanların atılganlık düzeyleri 6-10 yıl arası, 11-15 yıl arası ve 16 yıl ve daha fazla spor yapanlara göre daha düşüktür. 11-15 yıl arası spor yapanların atılganlık düzeyleri 0-5 yıl arası ve 6-10 yıl arası spor yapanlara göre daha yüksektir. 16 yıl ve üzeri spor yapanların atılganlık düzeyleri ise 0-5 yıl arası, 6-10 yıl arası ve 11-15 yıl arası spor yapanlara göre daha yüksektir. Ayrıca en yüksek atılganlık düzeyine sahip olanlar en fazla spor yapanlar iken en düşük atılganlık seviyesine sahip olan katılımcılar ise spor yapmayan katılımcılardır. Sosyal normlara uyum düzeylerine bakıldığında, 11-15 yıl arası spor yapanların sosyal normlara uyum düzeyi 6-10 yıl arası spor yapanlara göre daha yüksektir. Sosyal sorumluluklara bağlılık düzeylerine bakıldığında ise, spor yapmayanların sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyi 0-5 yıl arası ve 6-10 yıl arası spor yapanlara göre daha düşüktür. 6-10 yıl arası spor yapanların sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyleri ise 16 yıl ve üzeri spor yapanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Atılganlık, Sportmenlik ve Sportmenlik Ölçeğinin Alt Boyutlarından Aldıkları Puanların Branş Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Branş	n	Sıralar Ort	X ²	sd	p	Bonferroni
Atılganlık	Atletizm	183	721,65	39,881	5	,000*	
	Futbol	151	643,08				1 > 6
	Voleybol	128	692,85				2 > 6
	Mücadele Sp.	168	666,85				3 > 6
	Diğer	183	629,38				4 > 6
	Yok	441	548,36	5 > 6			
Sportmenlik	Atletizm	183	721,99	32,511	5	,000*	
	Futbol	151	591,55				1 > 4
	Voleybol	128	727,41				1 > 5
	Mücadele Sp.	168	556,83				1 > 6
	Diğer	183	593,13				3 > 4
	Yok	441	612,79	6 > 4			
Sosyal Normlara Uyum	Atletizm	183	657,77	44,074	5	,000*	1 > 4
	Futbol	151	589,97				3 > 2
	Voleybol	128	805,67				3 > 4
	Mücadele Sp.	168	569,20				3 > 5
	Diğer	183	587,45				3 > 6
	Yok	441	614,91	6 > 4			
Kurallar ve Yönetime Saygı	Atletizm	183	732,89	31,185	5	,000*	1 > 2
	Futbol	151	610,15				1 > 4
	Voleybol	128	672,38				1 > 5
	Mücadele Sp.	168	531,55				1 > 6
	Diğer	183	598,89				3 > 4
	Yok	441	625,11	6 > 4			
Sosyal Soruml. Bağlılık	Atletizm	183	712,76	49,541	5	,000*	1 > 4
	Futbol	151	666,10				1 > 6
	Voleybol	128	757,68				2 > 6
	Mücadele Sp.	168	605,67				3 > 4
	Diğer	183	607,46				3 > 6
	Yok	441	557,75				
Rakibe Saygı	Atletizm	183	692,66	24,460	5	,000*	
	Futbol	151	580,76				1 > 3
	Voleybol	128	563,27				1 > 4
	Mücadele Sp.	168	549,44				5 > 4
	Diğer	183	639,49				6 > 4
	Yok	441	659,87				

*($p < 0,05$).

Tablo 9 incelendiğinde ise katılımcıların branşı ile atılganlık, sportmenlik, sosyal normlara uyum, kurallar ve yönetime saygı, sosyal sorumluluklara bağlılık ve rakibe saygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Bonferroni testi

sonucuna göre; atılganlık düzeylerine bakıldığında, hiçbir branşı olmayan katılımcıların atılganlık düzeyleri atletizm, futbol, voleybol, mücadele sporları ve diğer branşlar ile uğraşan katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Ayrıca en yüksek atılganlık düzeyine sahip olan katılımcıların branşı atletizm iken en düşük atılganlık düzeyine sahip katılımcılar ise herhangi bir spor dalıyla ilgilenmeyen katılımcılardır. Sportmenlik düzeylerine bakıldığında, branşı atletizm olan katılımcıların sportmenlik düzeyleri branşı mücadele sporları, diğer branşlar ve branşı olmayan katılımcılara göre daha yüksektir. Branşı mücadele sporları olan katılımcıların sportmenlik düzeyleri ise branşı voleybol olan ve herhangi bir branşla ilgilenmeyen katılımcılara göre daha düşüktür. Ayrıca en yüksek sportmenlik düzeyine sahip olan katılımcıların branşı voleybol ve atletizm iken en düşük sportmenlik düzeyine sahip olan katılımcıların branşı ise mücadele sporlarıdır. Sosyal normlara uyum düzeylerine bakıldığında, branşı atletizm ve voleybol olan ve herhangi bir branş ile ilgilenmeyenlerin sosyal normlara uyum düzeyi branşı mücadele sporları olan katılımcılara göre daha yüksektir. Branşı voleybol olan katılımcıların sosyal normlara uyum düzeyi ise branşı futbol olan, diğer branşlarla ilgilenen ve hiç branşı olmayanlara göre daha yüksektir. Ayrıca en yüksek sosyal normlara uyum düzeyine sahip katılımcıların branşı voleybol ve atletizm iken en düşük düzeye sahip olanların branşı ise mücadele sporlarıdır. Kurallar ve yönetime saygı düzeylerine bakıldığında, branşı atletizm olanların kurallar ve yönetime saygı düzeyi branşı futbol, mücadele sporları, diğer branşlar olan ve herhangi bir branş ile ilgilenmeyenlere göre daha yüksektir. Branşı voleybol olanların mücadele sporları ile ilgilenenlere göre ve hiçbir branşla ilgilenmeyenlerin mücadele sporları ile ilgilenenlere göre kurallar ve yönetime saygı düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca en yüksek kurallar ve yönetime saygı düzeyine sahip olanların branşı atletizm iken en düşük düzeye sahip olanların branşı ise mücadele sporlarıdır. Sosyal sorumluluklara bağlılık düzeylerine bakıldığında, branşı atletizm olanların sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyi mücadele sporları ile ilgilenenlere ve hiçbir branşla ilgilenmeyenlere göre daha yüksektir. Futbol ve voleybol ile ilgilenenlerin sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyi hiçbir branşla ilgilenmeyenlere göre daha yüksektir. Voleybol branşı ile ilgilenenlerin sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyi ise

mücadele sporları ile ilgilenenlere göre daha yüksektir. Ayrıca en yüksek sosyal sorumluluklara bağlılık düzeyine sahip olanların branşı voleybol ve atletizm iken en düşük düzeye sahip olanlar ise hiçbir branşla ilgilenmeyen katılımcılardır. Rakibe saygı düzeylerine bakıldığında, branşı atletizm olanların rakibe saygı düzeyi voleybol ve mücadele sporları ile ilgilenenlere göre; diğer branşlarla ilgilenenlerin ve hiçbir branşla ilgilenmeyenlerin mücadele sporları ile ilgilenenlere göre daha yüksektir. Ayrıca en yüksek rakibe saygı düzeyine sahip olanların branşı atletizm iken en düşük düzeye sahip olanların branşı ise mücadele sporlarıdır.

Tartışma ve Sonuç

Spora katılımın atılganlık ve sportmenlik düzeyleriyle ilişkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde, elde edilen veriler ilgili literatür ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

Atılganlık ölçeğinden elde edilen veriler katılımcıların genel olarak orta derecede çekingen olduklarını gösterirken sportmenlik ölçeğinden elde edilen veriler de katılımcıların yüksek düzeyde sportmen davranışlar sergilediklerini göstermiştir. Bu sonuçlara bağlı olarak;

Araştırmanın 1. hipotezi ('Katılımcıların atılganlık düzeyleri ile sportmenlik düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.')(H₁) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 4), katılımcıların atılganlık düzeyleri ile sportmenlik düzeyleri arasında anlamlı ($p < 0,05$) ve pozitif yönlü bir ilişki ($r = ,153$) vardır. Bu bulgu, katılımcılarda atılganlık düzeyinin arttıkça sportmenlik düzeyinin de arttığını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde Koç ve Güllü (2017)'nin, Erskine (1988)'nin, Chantal vd. (2005)'nin ve Trisnawati (2019)'nin yapmış oldukları çalışmalar araştırmamız bulguları ile uyumludur. Atılgan bireylerin hem kendi haklarını ve özgürlüklerini hem de karşısındaki kişilerin hak ve özgürlüklerini tanıyıp gözettiği için ahlaki olmayan davranışları uygulaması beklenmemektedir. Atılgan kişiler haksız rekabeti, ne olursa olsun kazanmayı ve ahlaki olmayan davranışları yapmayı tercih etmeyeceklerinden bu sonuçlar normal kabul edilebilir. Elde edilen ve literatürdeki bulgular doğrultusunda da

atılganlık ile sportmenlik arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkinin olduğu, yani atılgan olan bireylerin aynı zamanda sportmen davranışlar ortaya koydukları söylenebilir.

Araştırmanın 2. hipotezi ('Katılımcıların atılganlık düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.')(H₂) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 5), katılımcıların atılganlık düzeyleri ile cinsiyetleri arasında erkekler lehine anlamlı (p<0,05) bir ilişki vardır. Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde, Onyeizugbo (2003)'nun, Feingold (1994)'un ve Öztürk ve Bayazıt (2016)'ın yapmış olduğu çalışmalar araştırmamız bulguları ile paralellik göstermektedir. Parray ve Kumar (2016)'ın, Qadir ve Sugumar (2013)'ın ve Uzaina Parveen (2015)'in çalışmaları ise bulgularımızla benzerlik göstermemektedir. Alanyazındaki araştırmaların çoğunda elde edilen sonuçlar bulgularımıza paralel olmakla birlikte, araştırmalar arasındaki bu tutarsızlıkların sebebi toplumun cinsiyete yüklediği rol ve sorumluluklarla ilişkilendirilmiştir (Şahin, 2020). Toplumun, ailenin, arkadaşların veya antrenörlerin kişiler üzerine yüklemiş oldukları kimi sorumlulukların veya rollerin, o kişilerin atılganlık düzeyi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bizim elde ettiğimiz bulgu, katılımcılarda cinsiyet değişkeninin atılganlık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın 3. hipotezi ('Katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.')(H₃) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 5), katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile cinsiyetleri arasında kadınlar lehine anlamlı (p<0,05) bir ilişki vardır. Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde Proios (2011)'un, Tsai ve Fung (2005)'un ve Efek (2019)'ın yapmış oldukları çalışmalar bulgularımızı desteklemektedir. Shields vd. (2007)'nin, Miller, Roberts ve Ommundsen (2004)'in ve Efek, Sivrikaya ve Sadık (2018)'in çalışmalar ise bulgularımızla benzerlik göstermemektedir. Araştırmalar arasındaki bu tutarsızlıkların sebebi spora katılım, spor yaşı, fiziki yaş, spora karşı tutum, ailevi ve sosyolojik etmenler olabilir. Bizim elde etmiş olduğumuz bulgu katılımcılarda cinsiyetin sportmenlik üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın 4. hipotezi ('Spora katılım gösterenlerin atılganlık düzeyleri daha yüksektir.'(H₄)) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 6), spor yapan katılımcıların atılganlık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde, araştırmanın bulgularını destekleyen farklı araştırma bulguları mevcuttur. Akande vd. (2000)'nin yapmış olduğu çalışmada, sporun atılganlık düzeyini geliştirdiği belirtilmiştir. Etzel ve Mears (2004)'ın yaptığı çalışmada, beden eğitiminin ve rekreasyon aktivitelerinin atılganlık düzeyini geliştirdiği belirtilmiştir. Newman (2003)'ün yapmış olduğu çalışmada, sporun atılganlık düzeyini geliştirdiği belirtilmiştir. Riykman vd. (1997)'nin yapmış olduğu çalışma, atılganlık ile spor becerileri arasında ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Spora katılım yoluyla sosyalleşen, yenmeyi ve yenilmeyi tadan kişilerin daha atılgan olması olağan bir durumdur. Ayrıca spora katılım yoluyla paylaşmayı, yardım etmeyi, amaç edinmeyi, takım ruhunu, hak ve özgürlükleri, sosyal sorumlulukları ve beklentileri daha iyi öğrenen kişiler atılganlık konusunda gelişim göstermektedirler ve bu durum normal kabul edilebilir. Bizim bulgumuz da spor yapanlarda atılganlık düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın 5. hipotezi ('Spora katılım gösterenlerin sportmenlik düzeyleri daha yüksektir.'(H₃₅)) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 6), spor yapan katılımcıların sportmenlik düzeyleri daha yüksektir. Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde, araştırmanın bulgularını destekleyen farklı araştırma bulguları mevcuttur. Akandere, Baştuğ ve Güler (2009)'in, Bencik Kangal ve Arı (2013)'nın, Mouratidou, Goutza ve Chatzopoulos (2007)'un ve Ryska (2003)'ün çalışmaları bulgularımız ile benzerlik göstermektedir. Spor yoluyla kişiler yenmeyi, yenilmeyi, kimi zaman beklemeyi ve kimi zaman da öne çıkmayı pratiğe dökebilmektedirler. Yenmek kadar yenilmenin ve kazanmak kadar yarışmanın önemini spor yoluyla kavrayan bireyler sportmenlik davranışlarını geliştirebilmektedirler. Literatürle uyumlu bir şekilde elde etmiş olduğumuz bulgu da spor yapanlarda sportmenlik düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın 6. hipotezi ('Katılımcıların atılganlık düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.')(H₆) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 7), katılımcıların atılganlık düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0,05$). Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Buna göre, katılımcıların en yüksek atılganlık düzeyleri 18 yaş ve altında olan gruptadır. Literatür incelendiğinde Gacar ve Coşkuner (2010)'in, Karataş ve Tabak (2009)'ın ve Otrar ve Demirbilek (2013)'in çalışmaları bulgularımız ile uyumludur. Çam vd. (2010)'nin ve Ibrahim (2011)'in yapmış oldukları çalışmalar ise bulgularımızla benzerlik göstermemektedir. Literatürdeki araştırmaların sonuçları karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar tutarsızlık göstermektedir. Bu durumun sebebi araştırmalara katılan kişilerin sporcu olup olmaması, spor yaptıkları yıl değişkeni, eğitim düzeyleri, atılganlıklarını etkileyebilecek farklı değişkenlerin olması, yaş gruplarının birbirinden farklı olması gibi durumlar olabilir. Literatürde genel itibari ile yaş ile doğru orantılı olarak atılganlık düzeyi artmakta iken, çalışmamızda ise yaşlar arasında herhangi bir orantıda artış ya da azalma meydana gelmemiştir. Diğer yandan, yaş faktörü atılganlık durumuna etki eden önemli faktörlerden biri olarak bildirilmiştir. Gelişim dönemlerinde her yaş grubunun kendine has gelişimsel özellikleri bulunmaktadır ve kişinin atılganlık düzeyi de içinde bulunduğu yaş grubunun özelliklerine göre değişiklikler göstermektedir (Gündoğdu, Tüfekçi ve Çelebi, 2016). Dolayısıyla kişinin atılganlığını yaş faktörü etkileyebilmekte ve kişinin farklı demografik özellikleri yaş ve atılganlık faktörü ilişkisinde etkili olabilmektedir denilebilir. Elde ettiğimiz bulgu, yaşın atılganlık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın 7. hipotezi ('Katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.')(H₇) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 7), katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p > 0,05$). Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklememektedir. Literatür incelendiğinde Certel, Bahadır ve Çelik (2020)'in, Türkmen ve Varol (2015)'un ve Kayışoğlu vd. (2015)'nin yapmış oldukları çalışmalar bulgularımız ile paraleldir.

Araştırmanın 8. hipotezi ('Katılımcıların atılganlık düzeyleri ile spor yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.'(H₈)) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 8), katılımcıların atılganlık düzeyleri ile spor yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0,05$). Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde, Çam vd. (2010)'nin çalışması bulgularımız ile benzerdir. Ayrıca Kırımoğlu (2008)'nin yapmış olduğu çalışmada spor yaşı fazla olan katılımcıların atılganlık düzeyi spor yaşı az olan katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur. Literatürde ve çalışmamızda elde edilen sonuçlar, atılganlık ile spor yapma süresi veya spor yaşı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Spor yoluyla deneyim ve tecrübe kazanan sporcular rakiplerine, taraftarlarına ve kamuoyuna karşı daha fazla sorumluluk hissedebilmektedirler. Spor yoluyla kazanılan bilgi ve deneyimler arttıkça bireyler kendilerinin ve karşısındakilerinin haklarını, özgürlüklerini, sorumluluklarını, tutumlarını ve davranışlarını daha iyi çözümlene fırsatı yakalayabilmektedirler. Buna göre, spor yapma süresi arttıkça atılganlık düzeyinin de arttığı söylenebilir.

Araştırmanın 9. hipotezi ('Katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile spor yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.'(H₉)) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 8), katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile spor yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p > 0,05$). Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklememektedir. Literatür incelendiğinde, Yalçın, Tek ve Çetin (2020)'in, Özsarı vd. (2018)'nin ve Barkoukis ve Mouratidou (2015)'nin yapmış oldukları çalışmalar bulgularımız ile benzerlik göstermektedir. Literatürdeki birçok çalışmada, sporculuk tecrübesi veya spor yaşı ile sportmenlik arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. İlişkili çalışmaların ise bir kısmında küçük yaştaki katılımcıların yüksek; bir kısmında ise düşük sportmenlik düzeylerine sahip olduğu bildirilmiştir. Çalışmalar arasındaki bu tutarsızlıklar sportmenliğin spor yaşından kesin olarak etkilenmediği, sportmenlik üzerinde daha çok spordaki beklentilerin, rekabet düzeyinin, toplumsal yapının ve yetişme ortamının, eğitimin ve bazı ailevi sebeplerin etkili olduğu söylenebilir. Elde ettiğimiz bulgu, spor yaşının sportmenlik üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın 10. hipotezi ('Katılımcıların atılganlık düzeyleri ile branşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.'(H₁₀)) doğrultusunda yapılan

testin bulgusuna göre (Tablo 9), katılımcıların atılganlık düzeyleri ile branşları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$). Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde Çam vd. (2010)'nin yapmış olduğu çalışma bulgumuz ile uyum göstermektedir. Atan, Göçer ve Ünver (2018)'in, İnce (2017)'nin ve Yiğit, Ramzanoğlu ve Kavas (2017)'in yapmış oldukları çalışmalar ise bulgularımıza benzer değildir. Çalışmalar arasındaki bu tutarsızlıklar çalışmalarda kullanılan branşların ve katılımcıların çeşitliliğinden kaynaklanmış olabilir. Spordaki beklentilerin, spor yapma amacının, sporcuların amatör ya da profesyonel olmasının ve ailevi veya kültürel yapılarıdaki farklılıklar bu durumun ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir. Elde ettiğimiz bulgu, branşın atılganlık üzerinde etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın 11. hipotezi ('Katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile branşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.'(H_{11})) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 9), katılımcıların sportmenlik düzeyleri ile branşları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$). Elde edilen bulgu araştırmanın hipotezini desteklemektedir. Literatür incelendiğinde, Tsai ve Fung (2005)'un, Lee vd. (2007)'nin ve Kaye ve Ward (2010)'in yapmış oldukları çalışmalar bulgularımızı desteklemektedir. Koç ve Seçer (2018)'in ve Akandere, Baştuğ ve Güler (2009)'in yapmış oldukları çalışmalar ise bulgularımızla uyumsuzdur. Çalışmalar arasındaki bu tutarsızlıklar katılımcıların farklı özelliklerinden (yaş, spor yaşı, kültürel ve ailevi yapı, spordan beklentiler ve spor yapma amacı gibi) kaynaklanmış olabilir. Elde ettiğimiz bulgu, branşın sportmenlik üzerinde etkili olduğu yönündedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship between Participation in Sports
and the Levels of Assertiveness and Sportsmanship**

*

Engin Efek – Korkmaz Yiğiter
Burdur University- Yalova University

Psychology is a study field that included the study of human behavior, emotion, development, and more. Psychology is a branch of science that explains the reasons behind behavior. Physical health and mental health cannot be separated from each other. People can improve their physical appearance by participating in sports. This causes an increase of the psychological mood of the people. All people have factors such as anxiety, stress, depression at different levels and for different reasons. Therefore, the right level and method to be happy and healthy may vary from person to person.

In general, people shows many signal related to psychological mood that is good or bad. For example, symptoms of depression, high perceived stress levels, and low self-ratings of mental health reflect poor mental health and can challenge overall health, well-being, and quality of life (Himelhoch, at all, 2004). Physical and psychological health have both been shown to benefit from regular participation in physical activities. Health reasons are, however, not the only motives individuals have for taking part in sports. Motives related to appearance, competition and excitement, fun and enhanced competence, are a few other reasons (some psychological conditions such as anxiety, stress, phobia, depression etc.). It also has been suggested that the motives for participation influence sport participation time and adherence (Koivula, 1999).

Assertiveness is related to psychological mood. Having a good psychological mood helps to be assertive. If a person has an assertive skill, that person is a positive and confident. They know their own worth and believe in themselves. Assertive people adapt quickly to any new environment. They have no difficulty in socializing. They have no trouble socializing and make friends quickly.

Assertiveness as, "behavior which enables people to stand up for themselves without undue anxiety, maximizes the reinforcement value of social interactions, and is positive, direct, courteous, and goal-oriented" (Geisman, 1988). Assertiveness consist of multidimensional aspects of human expression, including behavior, cognition, and affect etc.. Assertive people are able to express their emotions, defend their goals, and establish favorable interpersonal relationships in society they have been (Herzberger et al.,1984; Yong, 2010). In addition, the assertive people are not only a clear and open communicator but also one who is concerned with the feelings of other people. Therefore, they can make the distinction between being assertive and rude (Solberg et. al, 1995). People who speak assertively could explain the real problems in their relationship. Moreover, they have high self-esteem level therefore, they don't hesitate to participate in group activities. Assertiveness involves being able to speak up for oneself. Assertive communicators are often very dominant, independent, and competitive. Responsiveness involves being other-oriented. Responsive communicators are often very empathic, friendly, and helpful (Richmond & Martin, 1998). Assertiveness is a skill concerning communication and social development, accordingly, it can be said that the recreational activity is one of the most important predictors of psychological parameters owing to its structure which contains communication and social relationships (Yiğiter, 2013). According to McCay and Keyes (2001) social competence includes five fields which are independence, assertiveness, social sensitivity, friendship building and social problem solving. Highly assertive individuals possess greater levels of internal locus of control and report experiencing fewer health problems than people with lower levels of assertiveness (Williams & Stout, 1984).

In the light of all the above explanations, the purpose of the current study is to investigate the relationship between participation in sports and assertiveness and sportsmanship levels. For the research process, the survey model, which is one of the quantitative research types, was chosen. 1254 people participated in the research voluntarily and, they were selected using the random sample selection technique. The significance level was determined as $p < 0.05$. The findings of the study showed that the participants were moderately shy, but had a high level

of sportsmanship, and there was a positive and significant relationship between assertiveness and sportsmanship. In addition, there is a significant relationship between assertiveness and gender, age, sports age and branch variables. There is a significant relationship between sportsmanship and gender and branch variables. The current study showed that as assertiveness skill of the people increases, sportsmanship of the people also increases, and gender and branch are determinants on assertiveness and sportsmanship. The assertiveness and sportsmanship levels of individuals who participated in various sports could be increased. In addition, while age and sports age are determinants on assertiveness, they are not effective on sportsmanship. Presumably, many other parameters could effect on the assertiveness skill and sportsmanship behavior. There future research can expand the study samples.

Kaynakça/References

- Akande, A., Van Wyk, C. ve Osagie, J. E. (2000). Importance of exercise and nutrition in the prevention of illness and the enchancement of health. *Journal article by Education*, 120(4), 758-772.
- Akandere, M., Baştuğ, G. ve Güler, E. D. (2009). Orta öğretim kurumlarında spora katılımın çocuğun ahlâki gelişimine etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 59-68.
- Altınkök, M., Kayışoğlu, N. B., Temel, C. ve Yüksel, Y. (2015). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının incelenmesi: Karabük ili örneği. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 1(3), 1045-1056.
- Atan, T., Göçer, S. ve Ünver, Ş. (2018). Farklı branşlardaki erkek ve kadın sporcuların atılganlık ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1359-1366. Doi: 10.17719/jisr.2018.2882.
- Barkoukis, V. ve Mouratidou, K. (2015). Achievement goals and sportpersonship orientations in team sports. The moderating role of demographic characteristics. *Ethics in Progress*, 6(2), 74-92. <https://doi.org/10.14746/eip.2015.2.6>

- Bencik Kangal, S. ve Arı, M. (2013). Üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocukların ahlâki yargı düzeyine yaratıcı drama programlarının etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 308-320.
- Certel, Z., Bahadır, Z. ve Çelik, B. (2020). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışları. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi Journal of Sports and Performance Researches*, 11(3), 231-244. Doi: 10.17155/omuspd.676577.
- Chang, P. J., Wray, L. ve Lin, Y. (2014). Social relationships, leisure activity, and health in older adults. *Health Psychology*, 33(6), 516-523. Doi:10.1037/hea0000051.
- Chang, Y. C., Yeh, T. M., Pai, F. Y. ve Huang, T. P. (2018). Sport activity for health! The effects of karate participants' involvement, perceived value, and leisure benefits on recommendation intention. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 15(5), 953. Doi: 10.3390/ijerph15050953.
- Chantal, Y., Robin, P., Vernat, J. P. ve Bernache Assollant, I. (2005). Motivation, sportpersonship, and athletic aggression: A mediational analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 6, 233-249. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2003.10.010>.
- Cremades, J. G. (2014). *Becoming a sport, exercise, and performance psychology professional: A global perspective*. New York: Psychology Press.
- Çaha, Ö. (1999). *Spora yaslanarak bir nefes alma*. Ankara: Beta.
- Çam, İ. Ö., İlknur, Y., Çetin, B., Salman, M. ve Çekin, R. (2010). Spor Yüksekokulu öğrencilerinin değişik demografik özelliklere göre atılganlık düzeylerinin araştırılması. *Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 46-51.
- Efek, E. (2019). Farklı fakültelerde eğitim gören ve spor yapan düzce üniversitesi öğrencilerinin ahlaki gelişim düzeyleri ile spora yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(43), 2967-2975. Doi: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1438>.
- Efek, E. (2020). Spor ve dikkat. (Ed. Doç. Dr. Özgür Karataş). *Spor Bilimleri Alanında Akademik Araştırmalar*. (s.39-69). Ankara: Duvar Yayınları.
- Efek, E., Sivrikaya, Ö. ve Sadık, R. (2018). Spor bilimleri alanında okuyan üniversite öğrencilerinin ahlaki gelişim düzeyleriyle spor tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(29), 3895-3903. Doi: 10.26450/jshsr.828.

- Erkal, M. (1981). *Sosyolojik açıdan spor*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Erskine, R. G. (1988). Ego structure, intrapsychic function and deffense mechanisms: A commentary on Eric Berne's original therotical concepts. *Transactional Analysis Journal*, 18(1), 15-19.
- Ertüzün, E., Hadi, G. ve Fidan, E. (2020). Spor merkezine üye bireylerin rekreasyon fayda düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Sports and Performance Researches*, 11(3), 221-230. Doi: 10.17155/omuspd.657210.
- Etzet-Wise, D. ve Mears, B. (2004). Adapted Physical Education and Therapeutic Recreation in Schools. *Journal Article by Intervention in School & Clinic*, 39(4), 223-232.
- Feingold, A. (1994). *Gender differences in personality: A meta-analysis*. *Psychological Bulletin*, 116(3), 429-456.
- Gacar, A. ve Coşkun, Z. (2010). Güreşçilerin atılganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(3), 195-203.
- Geisman, C. (1988). Becoming and remaining assertive. *Psychological Reports*, 63, 596-605.
- Gönener, A. (2020). Effect of sport education on stress and assertiveness of middle school students. *International Education Studies*, 13(5), 108-116. Doi:10.5539/ies.v13n5p108.
- Green, F. T. (1997). *Sportsmanship education in secondary school athletics: Athletic directors' perspectives*. Doctorate Thesis. Texas A & M University, US.
- Gündoğdu, C, Tüfekçi, Ş. ve Çelebi, E. (2016). Gençlik merkezlerine üye olan gençlerin atılganlık düzeylerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Herzberger, S.D., Chan, E. ve Katz, J. (1984). The development of an assertiveness selfreport inventory. *Journal of Personality Assessment*, 48(3), 317-323.
- Himelhoch, S., Lehman, A., Kreyenbuhl, J. et al. (2004). Prevalence of chronic obstructive pulmonary disease among those with serious mental illness. *American Journal of Psychiatry*, 161, 2317.
- Ibrahim, S. A. E. A. (2011). Factors Affecting assertiveness among student nurses. *Nurse Education Today*, 31(4), 356-360. Doi: 10.1016/j.nedt.2010.07.006.

- İnce, G. (2017). Farklı spor branşlarıyla uğraşan bedensel engelli bireylerin atılgnlık durumlarının karşılaştırılması. *Uls Spor Egz & Ant Bil Dergisi*, 1(2), 1-7. <https://doi.org/10.18826/useeabd.282144>.
- Karafil, A. Y., Atay, E., Ulaş, M. ve Melek, C. (2017). Spora katılımın beden eğitimi dersi sportmenlik davranışları üzerine etkisinin araştırılması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1-11.
- Karataş, S. ve Tabak, N. (2009). Okul öncesi öğretmen adaylarının atılgnlık düzeylerinin bazı sosyodemografik özellikler açısından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 143-159.
- Kaye, M. P. ve Ward, K. P. (2010). Participant-related differences in high school athletes' moral behavior. *Athletic Insight: The Online Journal of Sport Psychology*, 12(1), 1-17.
- Kırmoğlu, H. (2008). Türkiye 13 yaş altı badminton şampiyonasına katılan sporcu öğrenciler ile sporcu olmayan öğrencilerin atılgnlık düzeylerinin karşılaştırılması. *S.Ü. BES Bilim Dergisi*, 10(2), 1-9.
- Koç, Y. ve Güllü, M. (2017). Lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Sportmetre*, 15(1), 19-30.
- Koç, Y. ve Seçer, E. (2018). Spor bilimleri alanında eğitim gören üniversite öğrencilerinin sportmenlik davranışları ile saygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2), 247-259. Doi: 10.33459/cbubesbd.383027.
- Koivula, N. (1999). Sport participation: Differences in motivation and actual participation due to gender typing. *Journal of Sport Behavior*, 22, 360-380.
- Lee, M. J., Whitehead, J. ve Ntoumanis, N. (2007). Development of the attitudes to moral decisionmaking in youth sport questionnaire (AMDYSQ). *Psychology of Sport and Exercise*, 8(3), 369-392. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.12.002>.
- Mathner, R. P., Martin, C. L., Tatum, S. A. ve Chouti, D. (2010). The effects of a sportsmanship educational program on the behavior of college intramural sports participants. *Recreational Sports Journal*, 34(2), 119-128. Doi: 10.1123/Rsj.34.2.119.
- McCay, L. ve Keyes, D. (2001). Developing social competence in the inclusive primary classroom. *Childhood Education*, 78(2), 70-78.
- Méndez-Giménez, A, Fernández-Río, J. ve Méndez-Alonso, D. (2015). Sport education model versus traditional model: Effects on motivation and

- sportsmanship. *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Fisica y del Deporte*, 15, (59), 449-466. <http://dx.doi.org/10.15366/rimcafd2015.59.004>.
- Miller, B. W., Roberts, G. C. ve Ommundsen, Y. (2004). Effect of motivational climate on sportspersonship among competitive youth male and female football players. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 14(3), 193-202. Doi: 10.1111/j.1600-0838.2003.00320.x.
- Mouratidou, K., Goutza, S. ve Chatzopoulos, D. (2007). Beden eğitimi ve ahlâki gelişim: Lise öğrencilerinin beden eğitimi yoluyla ahlâki akıl yürütmeyi teşvik eden bir müdahale programı. *Avrupa Beden Eğitimi Dergisi*, 13(1), 41-56. <https://doi.org/10.1177/1356336X07072675>.
- Newman, R. (2003). It pays to be personal: Baseball and product endorsements. *Nine*, 12(1), 25-42.
- Onyeizugbo, E. U. (2003). Effects of gender, age, and education on assertiveness in a Nigerian sample. *Psychology of Women Quarterly*, 27(1), 12-16. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.t01-2-00002>.
- Otrar, M. ve Demirbilek, M. (2013). Ebeveynleri birlikte olan ergenler ile parçalanmış olan aileye sahip ergenlerin benlik saygıları ve atılganlık düzeyleri üzerine bir inceleme. *Eğitimde Politika ve Analizi Dergisi*, 2(2), 21-40.
- Özsarı, A, Demirel, H., Altın, M, Yalçın, Y. ve Demir, H. (2018). Kadın basketbolcuların sportmenlik yönelimleri. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 66-71.
- Öztürk, A. ve Bayazıt, B. (2016). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin atılganlık düzeyleri ve problem çözme becerilerinin incelenmesi (Kocaeli Üniversitesi Rekreasyon Bölümü Örneği). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(25), 332-340. Doi: 10.16992/ASOS.1086.
- Parray, W. M. ve Kumar, S. (2016). Assertiveness among undergraduate students of the University. *The International Journal of Indian Psychology*, 4(1), 283-291.
- Richmond, V. P. ve Martin, M. M. (1998). Sociocommunicative style and sociocommunicative orientation. In J. C. McCroskey, J. A. Daly, M. M. Martin, & M. J. Beatty (Eds.) *Communication and personality: Trait perspectives* (p.133-146). Cresskill, NJ: Hampton Press.

- Proios, M. (2011). Relationship between student perceived conduct in physical education settings and "Unfair" play. *International Journal of Applied Sports Sciences*, 23(2), 421-440. Doi: 10.24985/ijass.2011.23.2.421.
- Proios, M., Doganis, G. ve Proios, M. (2006). Form of athletic exercise, school environment, and sex in development of high school students' sportsmanship. *Perceptual and Motor Skills*, 103(1), 99–106. <https://doi.org/10.2466/pms.103.1.99-106>.
- Qadir, A. S. ve Sugumar, V. R. (2013). A study on assertiveness among adolescents. *Golden Research Thoughts*, 3(4), 1- 4.
- Rathus, S. A. (1973). A 30-item schedule for assessing assertive behavior. *Behavior Therapy*, 4(3), 398-406. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(73\)80120-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(73)80120-0).
- Richard, M. Ryckman., Butler, J.C., Thornton, B. ve Lindner, M.A. (1997). Assessment of physique subtype stereotypes. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 123, 1.
- Ryan, J. G. ve Dzewaltowski, D. A. (2002). Comparing the relationship between different types of self-efficacy and physical activity in youth. *Health Education and Behavior*, 29, 491. Doi: 10.1177/1090198102029004008.
- Ryska, T. A. (2003). Sportsmanship in young athletes: The role of competitiveness, motivational orientation and perceived purposes of sport. *Journal of Psychology*, 137, 273–293. Doi: 10.1080/00223980309600614.
- Sezen Balçıklanlık, G. (2010). Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(1), 1-10.
- Shields, D., La Voi, N., Bredemeier, B. ve Power, F. (2007). Predictors of poor sportpersonship in youth sports: Personal attitudes and social influences. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 29(6), 747-762. Doi: 10.1123/jsep.29.6.747.
- Soldberg, V., Fischer, A., Good, G., Brown, S. ve Nord, J. (1995). Career decision making and career search activities: Relative effects of career search self-efficacy and human agency. *Journal of Counseling Psychology*, 42, 448-455.
- Sunay, H. (2017). *Spor yönetimi*. (3. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Şahin, G. (2020). *Öğretmenlerin kişilik özellikleri ile atılganlıkları arasındaki ilişkide pozitif psikolojik sermayelerinin aracı rolü*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Trisnawati, K. A. (2019). Mengatasi perilaku terisolir remaja menggunakan konseling behaviour teknik assertive training. *Daiwi Widya Journal Pendidikan*, 6(1), 49-60.
- Tsai, E. ve Fung, L. (2005). Sportspersonship in youth basketball and volleyball players. *The Online Journal of Sport Psychology*, 7(2), 37-46.
- Türkmen, M. ve Varol, S. (2015). Beden eğitimi ve spor dersinin ortaokul öğrencileri üzerinde sportmenlik davranışı oluşturma etkisinin belirlenmesi: Bartın İl örneği. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 1, 42-64.
- Vallerand, R. J., Briere, N. M., Blanchard, C. ve Provencher, P. (1997). Development and validation of the multidimensional sportspersonship orientations scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19(2), 197-206.
- Uzaina Parveen, A. (2015). Study of relationship between mental health and assertiveness among adolescents. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(1), 98, 103. Doi: 10.25215/0301.085.
- Voltan, A. N. (1980). Rathus Atılganlık Envanteri geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Psikoloji Dergisi*, 10, 23-25.
- Williams, J. M. ve Stout, J. K. (1984). The effect of high and low assertiveness on locus of control and health problems. *The Journal of Psychology*, 119(2), 169-173.
- Wolpe, J. ve Lazarus, A. A. (1966). The commonwealth and international library. *Mental Health and Social Medicine Division*. Behavior Therapy Techniques: A guide to the treatment of neuroses. Oxford, New York: Pergamon Press.
- Yalçın, Y. G., Tek, T. ve Çetin, M. Ç. (2020). Amatör olarak spor yapan üniversite öğrencilerinin sportmenlik yönelimlerinin incelenmesi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 29-34.
- Yalız Solmaz, D. ve Bayrak, C. (2016). Beden eğitimi dersindeki fiziksel etkinlik oyunlarının ilköğretim öğrencilerinin karakter gelişimleri üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 31(4), 644-656. doi: 10.16986/HUJE.2016015695.
- Yapan, H. T. (2007). *Spor ahlakı*. Gaziantep: Merkez Ofset.

- Yeh, T. M., Chang, Y. C. ve Lai, M. Y. (2017). The relationships among leisure experience, leisure benefits and leisure satisfaction of you bike users. *The Journal of Hospitality Leisure Sport and Tourism*, 12, 67-97. Doi: 10.29429/JSLHR.201706_12(2).05.
- Yetim, A. (2000). Sporun sosyal görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 63-72.
- Yong, F. (2010). A Study on the assertiveness and academic procrastination of English and communication students at a private university. *American Journal of Scientific Research*, 9, 62-72.
- Yiğit, Ş., Ramzanoğlu, F. ve Kavas, E. T. (2017). An examination of levels of assertiveness in students who do sport in different branches in university. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(60), 353-361. Doi: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.13075>.
- Yiğiter, K. (2013). Improving the nursing students' assertiveness skills by participating in recreational physical activities. *International journal of sport studies*, 3(3), 258-262.
- Zorba, E. ve Göksel, A. G. (2016). Türkiye'deki plaj hentbolu sporcularının spora başlamasına etki eden unsurlar ve spordan gelecek beklentileri. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3092-3101. Doi: 10.14687/jhs.v13i2.3773.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Efek, E. ve Yiğiter, K. (2021). Spor katılımının atılganlık ve sportmenlik düzeyleri ile ilişkisi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6732-6763. DOI: 10.26466/opus.945546.

Eldivan İlçesinde Yaşayan Yaşlılara İnfomal Bakım Verenlerin Bakım Yükleri¹

DOI: 10.26466/opus.926095

*

Tahsin Barış Değer* – Yadigar Ordu**

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çankırı/Türkiye

E-Posta: drbarisdeger@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4231-0782](https://orcid.org/0000-0002-4231-0782)

** Öğr. Gör, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Eldivan Sağlık Hizmetleri MYO, Çankırı/Türkiye

E-Posta: yadigarordu2818@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4060-0487](https://orcid.org/0000-0002-4060-0487)

Öz

Çalışmada Eldivan ilçesinde yaşayan yaşlılara bakım veren aile bireylerinin (informal bakım veren) bakım yükünü tespit etmek amaçlandı. Bakım veren katılımcılara mahalle muhtarlarından destek alınarak ulaşıldı ve görüşmeler yüz yüze gerçekleştirildi. Katılımcıların bakım yükü Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği (ZBYÖ) kullanılarak tespit edildi. Yaşlıların ve bakım verenlerin sosyodemografik, sağlık ve sosyal verilerine araştırmacılar tarafından tasarlanan sorularla ulaşıldı. Yaşlıların bağımlılık seviyeleri Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği ile tespit edildi. Bakım verenlere ait ZBYÖ puan ortalaması 31,05±15,81 olarak bulundu. İleri yaşta olan, eğitim seviyesi düşük olan, kronik hastalığı bulunan, kronik hastalık ve kullanılan ilaç sayısı fazla olan, uyku problemi yaşayan ve bir işte çalışmıyor olan bakım verenlerde bakım yükü yüksek, evden sık sık dışarıya çıkan, düzenli yürüyüş ve spor yapan, ailesi ile vakit geçiren ve bilgisayar kullanan bakım verenlerde bakım yükü düşük olarak bulundu. Yatalak olan, bir engeli bulunan ve idrarını tutamayan (inkontinans) yaşlılara bakım verenlerde bakım yükü yüksek olarak bulundu. Yaşlının bağımlılığı artış gösterdikçe bakım verenin yükünün de artırdığı tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Bakım Yükü, Bakım Veren, Yaşlı Bakımı.

¹ Çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi (BAP) kapsamında desteklenmiştir (Proje No: EYO 080120B27)

Care Burden of Informal Caregivers of the Elderly Living in Eldivan District

*

Abstract

In the study, it was aimed to determine the care burden of family members (informal caregivers) who care for the elderly living in Eldivan district. Caregiving participants were reached with the support of the neighborhood headmen and the interviews were held face to face. The care burden of the participants was determined using the Zarit Care Burden Scale (ZCBS). Sociodemographic, health and social data of the elderly and their caregivers were reached with questions designed by the researchers. The addiction levels of the elderly were determined with the Katz Daily Living Activities Scale. The mean ZCBS score of the caregivers was found to be 31.05 ± 15.81 . Care burden was found to be high in caregivers who are aged adult, have low education level, have chronic diseases, have the high number of drugs used, have sleep problems and are not working, and to be low in caregivers who go out from home often, walks regularly, spend time with their family and use computers. Care burden was found to be high in the caregivers who care for the bedridden, disabled, and incontinent elderly. It was determined that as the dependence of the elderly increased, the burden of the caregiver also increased.

Key Words: Care Burden, Caregiver, Elderly Care.

Giriş

Dünyada ve ülkemizde son yıllarda yaşanan en büyük demografik değişim nüfusun yaşlanmasıdır. Doğum ve ölüm oranlarındaki azalma, ortanca yaştaki artış, doğuştan beklenen yaşam süresindeki artış ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının artışı Türkiye’de nüfus yaşlanmasının ne kadar hızlı olduğunun göstergeleridir. En önemli göstergelerden birisi ise, 2018 yılında %12,9 olan yaşlı bağımlılık oranının 2080 yılında %43,6 olarak öngörülmesidir (Bostan ve Sertkaya Doğan, 2019, s.82). Yaşlı bağımlılık oranı yaşlı nüfusun çalışan nüfusa oranını ifade etmektedir. Bu orandaki artış gelecekte bakım ihtiyacı olan yaşlı sayısının ve bakım süresinin artacağı anlamına gelmekle birlikte, bakım veren ihtiyacındaki artışı da beraberinde getirecektir.

Bakım, kelime anlamı olarak; bir şeyin daha iyiye gitmesi veya iyi bir şekilde devam etmesi için harcanan emek, birine beslenme, giyinme gibi günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmede destek verme işi olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021). Bakım veren ise, bakıma ihtiyacı olan yaşlının yaşadığı sorunlara göre ona yardım eden, destek sağlayan kişi olarak tanımlanır. Buradaki destek en yaygın oranda duygusal destek olmakla birlikte ulaşım, alışveriş yapmak, ev işleri yapmak, sosyal hizmet ve sağlık hizmeti sağlayıcılarından gelen yardımı koordine etmek, ilaçların verilmesi ve izlenmesi gibi rutin sağlık bakımı, banyo, beslenme, tuvalet ve giyinme gibi kişisel bakım, nezaret etme, finansal asistanlık ve ortak bir evin paylaşımı olarak sıralanabilir (Toseland, Smith, ve McCallion, 2001, s.550). Bakım verme, formal ve informal olmak üzere ikiye ayrılır. Formal bakım evde veya bakım merkezlerinde sağlık veya sosyal bakım hizmetleri sağlayan meslek mensuplarının verdiği bakımdır. Bunlar; hemşire, fizyoterapist, sosyal çalışmacı, evde hasta bakım veya yaşlı bakım teknikerleridir. İnfomal bakım ise; bakım ihtiyacı olan yaşlının eşi, çocuğu, akrabası veya komşusu tarafından verilen bakımdır (Türken Gel ve Tokur Keskin, 2017, s.268).

Bakım verme, yaşlıya bakım veren bireyler açısından hem olumlu hem de olumsuz boyutları olan bir deneyimdir. Olumlu yanları; yaşlı ile bakım veren arasındaki sevgi ve bağlılığın artması, bakım verene anlam bulma, kişisel gelişim, çevresindeki insanlardan taktir görme, öz saygısında artma, duygusal açıdan kendini iyi hissetme gibi özellikler

kazandırmasıdır. Olumsuz yanları ise; informal bakım vericilere stres, fiziksel rahatsızlıklar, sosyal hayata iştirak edememe, aile fertleri ile ilişkilerde, ekonomik ve iş yaşamında pek çok zorluk yaşamaları olarak belirtilmiştir (İnci, 2006, s.7-10).

Bakım yükü Amerikalı bir Gerontolog olan Zarit tarafından, yaşlı bireye bakan aile üyesinin sağlık, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönlerden yaşadığı rahatsızlık olarak tanımlanmıştır (Misra, Oswal, ve Patel, 2020, s.445). Başka bir ifadeyle bakım veren yükü, bakım sağlamanın bakıcıların sosyal, mesleki ve kişisel rolleri üzerindeki etkisine olumsuz bir tepki olarak da tanımlanmaktadır. Bazı yazarlar bakım verenin nesnel ve öznel yükünü birbirinden ayırmaktadır. Nesnel (objektif) yük; aile ve bakım verenin yaşamında meydana gelen değişimleri kapsamaktadır. Bakım verenin davranışları ve fiziksel semptomlarındaki değişikliklerin yanı sıra, ev rutinindeki, aile ve sosyal ilişkilerdeki, işteki ve boş zamanlarındaki değişiklikleri de içine alır. Bakım verenin fiziksel sağlığındaki değişiklikler de bu grubun içinde değerlendirilir (Chan, 2010, s. 471). Öznel (subjektif) yük ise; bakım verenin içinde bulunduğu durum nedeniyle duygularında ortaya çıkan tepkilerdir. Dışarıdan bakıldığında daha az belirgin olan bu değişiklikler; endişe, kaygı, hayal kırıklığı ve sinirlilik gibi duygulardır. (Honea vd., 2008, s.508).

Bakım verme yükü çok boyutlu bir fenomendir. Bakım veren-yaşlı ikilisinin ilişki türü, bakım verenin özellikleri, bakımdaki sosyal desteğin mevcudiyeti, yaşlının sorunlu davranışları, bakım verenin başa çıkma stratejisi ve bakım yönetimi bakım yükünün boyutlarından bazılarıdır (Chan, 2010, s.471). Yaşlıya informal bakım veren bireyler becerikli, duygusal olarak dayanıklı veya bakımı en iyi verebilecek kişiler oldukları için değil aile bireyi, evlat, eş olma sorumluluğu üstlendiklerinden bakım vermeyi kabul ederler. Burada duygusal bağlar, sevgi, saygı, bağlılık, empati kurma, suçluluk duygusundan kurtulma isteği, değer yargıları, inançları ve yaşlı ile beraber geçirilmiş yıllar önem kazanmaktadır (Erdem, 2010, s.103).

Bu çalışmada, Çankırı'nın Eldivan ilçesinde yaşayan yaşlılara informal (aile bireyi) bakım verenlerde bakım yükünü belirlemek amaçlandı. İlçe tarihinde daha önce yaşlılara bakım verenlerle ilgili bir çalışma yapılmamıştı. Bu çalışma, bir ilçenin kendi sosyo-kültürel yapısı

içerisinde yaşlılara bakım verenlerdeki yükü ve bu yükü etkileyen faktörleri ortaya çıkarmak, yaşlı bakımına bakım veren penceresinden bakarak toplumda farkındalık oluşturmak ve ortaya çıkacak raporla ilçede kurumlara yol gösterici olmak için gerçekleştirildi.

Yöntem

Örnekleme

İlçede yaşayan 65 yaş ve üstü bireylere bakım veren kişi sayısı bilinmemekteydi, bu nedenle çalışmada örnekleme sınırlaması yoktu, ulaşılabilen tüm bakım verenlere ulaşılmaya çalışıldı

İlçede bakım verenlere ulaşmada sırasıyla üç yöntem kullanıldı.

Birinci yöntemde, Eldivan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na kayıtlı olan ve bakım aylığı alan kişilere ulaşıldı. Kayıtlarda 22 kişi olan bakım aylığı alanların 13 kişisi 65 yaş altı ve engelli bireylere bakanlardan oluşuyordu ve çalışma dışı bırakıldı. Kalan 9 kişi çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ettikleri için vakıf tarafından kendilerinden randevu alındı ve araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşmeler yapılarak çalışmaya dahil edildi.

İkinci yöntemde, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kayıtlarından rastgele örnekleme metodu ile seçilen yaşlıların evlerine ziyaretler gerçekleştirildi. Ziyaret edilen 90 yaşlı içerisinde bakım alan yaşlı sayısı 10 kişi olduğundan çalışmaya 10 bakım veren dahil edildi, geriye kalan 80 yaşlı yalnız yaşıyor veya eşi ile beraber yaşıyordu, herhangi bir aile bireyinden bakım almıyordu.

Üçüncü yöntemde, ilçe merkezindeki mahalle muhtarlarından destek alındı. Muhtarlar kendi mahallelerinde yaşlıya bakım verenlere ulaşmada araştırmacılara yardımcı oldular. Muhtarların desteği ile yaşlıya bakım veren 55 kişi daha çalışmaya dahil edildi. Araştırmanın işleme ölçütleri, ilçede 65 yaş ve üstü bir yaşlıya bakım veren, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden ve bilgilendirilmiş olur formunu imzalayan bireylerin çalışmaya dahil edilmesiydi. Bakıma ihtiyacı olan yaşlıların bir bölümünün Çankırı, Ankara gibi illerde çocuklarının yanında yaşadığı ve bakıldığı bilgisine ulaşıldı. Çalışmalar yüz yüze anket görüşmesi olarak

gerçekleştirildi. Toplamda ilçede yaşayan 74 yaşlı ve 74 bakım veren çalışmanın örneklemini oluşturdu.

İlçe, iş ve istihdam olanağı kısıtlı olan küçük bir Anadolu kasabasıydı. Gençler ve yetişkinler iş nedeniyle genellikle Çankırı, Ankara gibi daha büyük kentlere göç etmişti. İlçede yaşlılar genellikle eşleri ile beraber veya yalnız yaşıyorlardı. Bakım ihtiyacı olan yaşlılar, çocukları veya kendilerine bakabilecek aile bireylerinden bazıları ilçede yaşıyor ise Eldivan'da kalıyor, aksi takdirde çocuklarının yanına göç etmek zorunda kalıyorlardı. İlçede yaşlılarına bakım verenler informal (aile bireyi) bakıcılardan oluşuyordu.

Çalışma kesitsel olarak tasarlanmıştır. Çalışmaya 2020 yılı mart ayında başlanmış ancak COVID-19 pandemisi ve 21 Mart 2020 tarihinde ülkemizde yaşlılara sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi nedeniyle çalışmaya ara verilmek zorunda kalınmıştır. Yaşlılara yönelik sokağa çıkma yasağı yaz aylarında kaldırılmış, ağustos ve eylül aylarında çalışmaya kaldığı yerden devam edilmiş ve toplam iki ay içerisinde çalışma tamamlanmıştır. Çalışma yaşlılarla ve onlara bakım verenleri ile maske, mesafe ve hijyen kurallarına riayet edilerek gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler özellikle evlerin bahçelerinde, açık havada yapılmıştır. Eldivan ilçesinin genellikle bahçeli evlerden oluşması çalışmanın daha rahat yapılmasına olanak sağlamıştır.

Veri Toplama Yöntemi ve Değerlendirme

Veri Toplama Araçları olarak; Bakım verene yönelik olan Bakım Veren Tanıtım Formu ve Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği (ZBYÖ) olmak üzere iki adet, yaşlıya yönelik olan Yaşlı Tanıtım Formu ve Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği olmak üzere iki adet, toplam dört adet ayrı form kullanıldı.

Bakım verene yönelik kullanılan formlardan ilki Bakım Veren Tanıtım Formu'dur. Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu form bakım verenlere ait sosyo-demografik, sağlık ve sosyal verilerin bulunduğu tanıtım formudur. Bu formda ayrıca bakım verenin ilgi duyduğu sanatsal ve sosyal alanlarla birlikte hobileri, yaşam tarzları, aile ilişkileri ve alışkanlıkları ile ilgili verilerde bulunmaktadır. İkinci form ZBYÖ'dir. Bu ölçekle araştırmanın konusu olan bakım yükü tespit edildi. Bu ölçek ilk

defa Zarit ve arkadaşları tarafından yaşlılara bakım verenlerdeki bakım yükünü ölçmek için geliştirilmiştir (Zarit, Reeve, ve Bach-Peterson, 1980). Bu ölçeğin ülkemizdeki yaşlıların bakım verenlerine yönelik Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır (İnci ve Erdem, 2008). Bakım veren yaşlı ilişkisi, bakım verenin sosyal hayatı, sağlık ve psikolojik durumu, bakım verene ekonomik yükü gibi birçok alanı değerlendiren 22 maddelik Likert (0-4) tipi bir ölçektir. Puanlama; asla (0 puan), nadiren (1 puan), bazen (2 puan), sık sık (3 puan), hemen her zaman (4 puan) şeklindedir. Her bireyin toplam puanı 0-88 arasında değişmektedir. Yüksek puan yüksek derecedeki bakım yükünü göstermektedir (Uşarel ve Işık, 2017, s.206). Bakım yükünün dereceleri ölçekten alınan puanlara göre kategorize edilmiştir. ZBYÖ puanı 0-20 arası yükün olmadığı veya hafif derecede bir yükün olduğu anlamına gelmektedir. 20-40 puan arası hafif-orta derecede yükün olduğu, 40-60 puan arası orta-ağır derecede yükün olduğu ve 60-88 puan arası ise; ağır derecede bakım yükünün mevcut olduğu anlamında değerlendirilmektedir (James vd., 2021, s.175).

Yaşlıya yönelik kullanılan formlardan ilki Yaşlı Tanıtım Formu'dur. Bu formda yaşlılara ait sosyodemografik ve sağlık verileri bulunmaktadır. Form araştırmacılar tarafından literatür taranarak oluşturulmuştur (Erdem, 2010; İnci, 2006; Shrestha vd., 2020). İkincisi ise Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği'dir. Katz tarafından geliştirilen ve yaşlının bakıma muhtaçlık seviyesini belirleyen ölçektir (Katz, 1983). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır (Arık vd., 2015; Pehlivanoglu, Özkan, Balçoğlu, Bilge ve Ünlüoğlu, 2018). Katz ölçeği yıkanma, giyinme, tuvalete gitme, yer değiştirme, mesane ve bağırsak kontrolü, beslenme alt başlıklarını içerir. Her bir faaliyeti yardım almadan yapabiliyorsa 1 puan, yapamıyorsa 0 puan verilir. Alınan en yüksek puan (6) yaşlıda bağımlılığın olmadığını, 4 puan orta derecede bağımlılığın olduğunu, 2 puan ve altı tam bakıma muhtaçlığın olduğunu gösterir (Soysal, 2017, s.34). Çalışmamızda yaşlının bağımlılığı bu ölçek ile tespit edildi.

Çalışmaya başlamadan önce Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulundan onay alınmıştır (Toplantı No: 2019/144, Karar No: 144, Karar Tarihi: 23.10.2019). Çalışma, Eldivan Kaymakamlığı iş birliği (Sayı: SYDV/2020/96, Tarih: 10.03.2020) ve Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi (EYO 080120B27) desteği ile

gerçekleştirilmiştir. Çalışma Helsinki Bildirgesine ve uluslararası etik kurallara uygun bir şekilde yürütülmüştür. Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan ıslak imzalı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

İstatistiksel Analiz

Ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğu Shaphiro wilk testi ile kontrol edilmiş, ölçek sorularının iki kategorili karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, ikiden fazla kategorinin karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis ve Dunn çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Sayısal değişkenler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde Spearman korelasyon katsayısı kullanılmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS for Windows version 24.0 paket programı kullanılmış ve $P < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Çalışmanın bağımlı değişkeni bakım verenin Zarit Bakım Verme Yüğü ölçek puanıdır. Bağımsız değişkenler ise; bakım verenin sosyodemografik, sağlık, sosyal, sanatsal, yaşam tarzı verileri, yaşının sosyodemografik, sağlık verileri ve yaşının Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği puanıdır.

Bulgular

Çalışmada bakım verenlerin yaş ortalamaları $49,87 \pm 13,55$ olarak bulundu. Katılımcıların hepsi informal (aile üyesi) bakım verenlerden oluşuyordu. ZBYÖ puan ortalaması $31,05 \pm 15,81$ olarak belirlendi ve ilçede yaşlılarına bakım verenlerde hafif-orta derecede bakım yükü mevcut olduğu tespit edildi. ZBYÖ puanı medyan (ortanca) değeri 26,5 (8 - 65) olarak bulundu.

Bakım verenlerin sosyodemografik verilerinin bakım yükü üzerine etkisi yaş ve eğitim durumu değişkenlerinde anlamlıydı. Bakım verenlerden ileri yaşta olanların bakım yükleri yaşı daha genç olanlara göre yüksek bulundu ($< 0,05$). Üniversite mezunu katılımcılarda bakım yükü diğer eğitim seviyelerindeki katılımcılara göre daha düşüktü. Lise ve ilköğretim mezunları da okuma yazma bilmeyen katılımcılara göre daha düşük bakım yüküne sahipti ($< 0,05$). Eşine bakım verenlerde bakım yükü anne, baba, kayınvalide, kayınbaba, dede, nineye bakım

verenlerden yüksekti ($<0,05$). Yatalak olan yaşlıya bakanlarda en yüksek bakım yükü bulunurken, engeli olan yaşlılara ve ihtiyacı olan yaşlılara bakım verenlerde diğer bakım nedenlerine göre daha yüksek bakım yükü bulundu ($<0,05$). (Tablo 1).

Tablo 1. Bakım Verenlerin Sosyodemografik Verileri ile Bakıma Ait Verilerin Bakım Yükü Üzerine Etkisi

Değişken	Grup	N	Zarit-Ortanca	Test İst.	p
Yaş	18-34 yaş	9	20 (11 - 49) ^a	$\chi^2=17,30$	0,001*
	35-49 yaş	27	21 (8 - 61) ^a		
	50-64 yaş	25	33 (13 - 65) ^b		
	65+	13	54 (19 - 62) ^b		
Cinsiyet	Kadın	49	28 (11 - 63)	Z=-0,21	0,832
	Erkek	25	25 (8 - 65)		
Medeni durum	Evli	57	28 (11 - 63)	Z=-0,41	0,676
	Bekar	17	25 (8 - 65)		
Eğitim	Okur-yazar değil	9	37 (28 - 63) ^a	$\chi^2=12,32$	0,006*
	İlköğretim	26	28 (11 - 61) ^b		
	Lise	25	26 (13 - 65) ^b		
	Üniversite	14	17,5 (8 - 47) ^c		
Sosyal güvence	Var	65	26 (11 - 65)	Z=1,68	0,093
	Yok	9	41 (8 - 63)		
Kiminle yaşıyor?	Eşi/çocuğu	19	33 (11 - 62)	$\chi^2=2,25$	0,325
	Eşi/çocuğu-yaşlı	41	24 (11 - 63)		
	Yaşlı	14	25,5 (8 - 65)		
Yaşlı kim?	Anne	28	27 (11 - 61) ^a	$\chi^2=12,67$	0,013*
	Baba	13	25 (8 - 65) ^a		
	Eşi	11	43 (16 - 62) ^b		
	Kayın ana/baba	16	24,5 (11 - 63) ^a		
	Dede-nine	6	15 (11 - 20) ^c		
Bakım nedeni	Yaşlılık	16	20 (11 - 65) ^a	$\chi^2=13,02$	0,043*
	Yalnızlık	7	20 (16 - 24) ^a		
	Yatalak	2	47,5 (33 - 62) ^b		
	Aynı evde yaşam	3	25 (8 - 28)		
	İhtiyaç	11	39 (19 - 60) ^c		
	Engel	11	43 (16 - 60) ^c		
Bakım süresi (yıl)	Sağlık-hastalık	24	28 (11 - 63)	$\chi^2=1,30$	0,727
	5 yıldan az	18	23,5 (11 - 62)		
	5-9 yıl arası	12	27 (16 - 48)		
	10-19 yıl	23	26 (13 - 59)		
	20 ve uzun	11	27 (15 - 63)		

*0,05 düzeyinde anlamlı, Z: Mann Whitney U testi, χ^2 : Kruskal Wallis testi, ^{a,b,c,d,e} Farklı harfli gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlılık vardır, Zarit-Ortanca: Zarit puanı Ortanca değeri (Minimum – Maximum değerler).

Tablo 2. Bakım Verenlerin Sağlık-Sosyal Verilerinin Bakım Yükü Üzerindeki Etkisi

Değişken	Grup	N	Zarit-Ortanca	Test İst.	p
Kronik Hastalık	Var	30	30 (8 - 65)	Z=-1,995	0,046*
	Yok	44	23 (11 - 61)		
Hast. sayısı	Yok	44	23 (11 - 61) ^a	X ² =6,131	0,047*
	1 tane	18	26 (8 - 65)		
	2 ve üzeri	12	39 (19 - 60) ^b		
Kullanılan ilaç sayısı	Kullanmayan	49	24 (11 - 61) ^a	X ² =7,071	0,029*
	1 ilaç	11	25 (8 - 63) ^a		
	2 ilaç ve üzeri	14	41 (16 - 65) ^b		
BKI	<25	24	28 (8 - 65)	X ² =0,207	0,902
	25-29,9	33	26 (12 - 63)		
	30-34,9	12	30 (11 - 54)		
Uyku sorunu	Yok	51	25 (11 - 63) ^a	X ² =6,081	0,048*
	Uykusuzluk	20	40 (8 - 65) ^b		
	Sık uyuma	3	14 (11 - 61)		
Çalışıyormu?	Evet	18	20 (11 - 61)	Z=1,961	0,050*
	Hayır	56	28 (8 - 65)		
Bilgisayar kullanma	Evet	35	21 (8 - 65)	Z=2,747	0,006*
Sanatla ilgilenme	Hayır	39	32 (12 - 63)	Z=-0,025	0,980
Müzik dinleme sıklığı	Evet	18	29 (11 - 56)	X ² =3,046	0,218
	Hayır	56	26,5 (8 - 65)		
	Sık sık	25	20 (11 - 65)		
Evden çıkma sıklığı	Nadiren	41	28 (8 - 62)	X ² =6,266	0,044*
	Hiçbir zaman	8	35 (16 - 55)		
	Sıklıkla	32	21 (11 - 61) ^a		
Yürüyüş/spor	Nadiren	40	30 (8 - 65) ^b	Z=3,056	0,002*
	Asla	2	36,5 (23 - 50)		
	Evet	39	21 (11 - 60)		
Çocuklarla ilgilenme	Hayır	35	37 (8 - 65)	X ² =5,062	0,080
	Evet	41	21 (11 - 63)		
	Arasıra	12	28 (8 - 65)		
Aile ile vakit geçirme	Arasıra	12	41,5 (13 - 61)	Z=1,962	0,050*
	Evet	29	23 (11 - 60)		
Komşu ile vakit geçirme	Hayır	45	31 (8 - 65)	X ² =2,254	0,324
	Evet	39	23 (11 - 60)		
	Arasıra	26	31,5 (8 - 63)		

*0,05 düzeyinde anlamlı, Z: Mann Whitney U testi, X²: Kruskal Wallis testi, ^{a,b,c,d,e}Farklı harfli gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlılık vardır, Zarit-Ortanca: Zarit puanı Ortanca değeri (Minimum – Maximum değerler), BKI: Beden Kütle İndeksi

Kronik hastalığı olan katılımcılarda bakım yükü hastalığı olmayanlara göre yüksekti (<0,05). İki veya daha fazla kronik hastalığa sahip olan ve her gün düzenli olarak iki veya daha fazla ilaç kullanan katılımcılarda bakım yükü, hastalığı olmayanlara ve ilaç kullanmayanlara göre daha yüksekti (<0,05). Uykusuzluk çekenlerde uyku problem olmayanlara göre bakım yükü yüksekti (<0,05). Bir işte çalışmayan bakım verenlerde

çalışanlara göre bakım yükü yüksekti ($<0,05$). Bilgisayar kullanamayan katılımcılarda kullananlara göre bakım yükü yüksekti ($<0,05$). Sıklıkla evden dışarıya çıkanlarda, düzenli yürüyüş veya spor yapanlarda, boş zamanlarında ailesi ile vakit geçirenlerde bakım yükü daha hafif olarak belirlendi ($<0,05$). (Tablo 2).

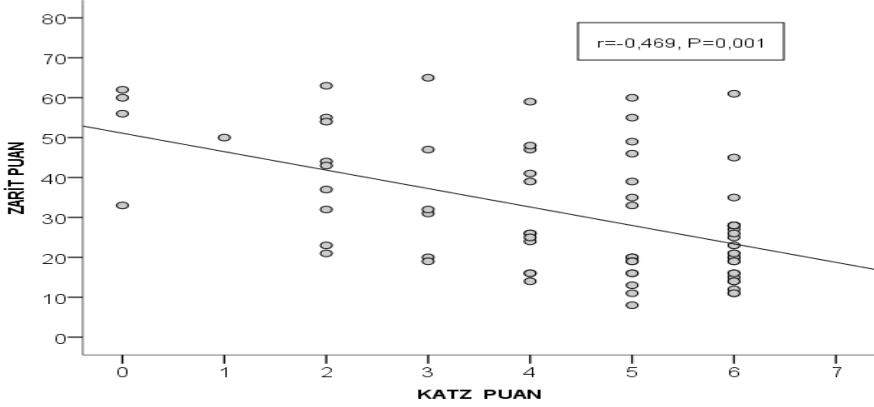
Çalışmada bakım alan yaşlıların yaş ortalaması $80,86 \pm 8,79$ olarak bulundu. Bakım alan yaşlının sosyodemografik ve sağlık verilerinin bakım veren yükü üzerine etkisine bakıldığında; engeli olan yaşlılara bakım verenlerde engeli olmayan yaşlılara bakım verenlere göre bakım yükü daha yüksek bulundu ($<0,05$). İnkontinans (idrarını tutamayan) olan yaşlılara bakım verenlerde bakım yükü, inkontinans olmayan yaşlılara bakım verenlere göre daha yüksek bulundu ($<0,05$). Bakım alan yaşlıların diğer sosyodemografik verilerinin bakım verenlerdeki bakım yükünü etkilemediği belirlendi (Tablo 3).

Bakım verenlerdeki bakım yükünü ölçen Zarit Bakım Verme Yükü Ölçek puanları ile yaşlılardaki bağımlılığı ölçen Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçek puanları arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir korelasyon saptandı ($r = -0,469$, $P = 0,001$). Yaşlılarda bağımlılık seviyesi arttıkça (Katz puanı azaldıkça) bakım verenlerde bakım yükünün yükseldiği (Zarit puanı artışı) belirlendi (Grafik 1).

Tablo 3. Bakılan Yaşlıya Ait Verilerin Bakım Veren Yükü Üzerine Etkisi

Değişken	Grup	N	Zarit-Ortanca	Test ist.	p
Yaş	65-74 yaş	18	24 (11 - 59)	$X^2=2,843$	0,241
	75-84 yaş	32	31,5 (8 - 65)		
	85 + yaş	24	23,5 (11 - 60)		
Cinsiyet	Kadın	46	26 (11 - 63)	$Z=0,703$	0,482
	Erkek	28	28 (8 - 65)		
Medeni durum	Evli	23	28 (8 - 62)	$Z=-0,175$	0,861
	Dul	51	26 (11 - 65)		
Eğitim	Okur yazar değil	46	29,5 (12 - 65)	$X^2=4,988$	0,173
	Okur yazar	8	21 (11 - 47)		
	İlkokul	15	20 (8 - 60)		
	Ortaokul+lise	5	25 (14 - 55)		
Sosyal güvence	Var	51	27 (8 - 65)	$Z=-0,199$	0,842
	Yok	23	24 (11 - 63)		
Kronik hastalık	Var	62	28 (8 - 63)	$Z=-0,250$	0,803
	Yok	12	23 (16 - 65)		
Engel durumu	Var	42	31,5 (8 - 65)	$Z=2,506$	0,012*
	Yok	32	21 (11 - 60)		
İnkontinans	Var	33	35 (8 - 65)	$Z=2,585$	0,010*
	Yok	41	23 (11 - 61)		

*0,05 düzeyinde anlamlı, Z: Mann Whitney U testi, X^2 : Kruskal Wallis testi

Grafik 1. Katz ve Zarit puanları arasındaki ilişkiyi gösteren saçılım grafiği.

Tartışma ve Sonuç

Bir ilçede yaşayan yaşlılara bakan aile üyelerinin bakım yüklerinin ve ilişkili faktörlerin belirlendiği çalışmamızda kullanılan ZBYÖ puan ortalaması $31,05 \pm 15,81$ olarak bulundu. Bakım yükü ile ilişkili faktörler; bakım verenin sosyodemografik, sağlık ve sosyal verilerinin yanı sıra bakım alan yaşlının da sosyodemografik ve sağlık verileri olarak ortaya kondu. Ortaya çıkan bulgular ülkemizde ve dünyada yapılmış çalışmalar ışığında tartışıldı.

Ülkemizdeki çalışmalara bakıldığında, Samsun'da bir hastanenin dahiliye ve cerrahi kliniklerinde çeşitli nedenlerle yatmakta olan 65 yaş üstü hastaların bakım veren yakınları ile yapılan bir çalışmada ZBYÖ puan ortalaması $30,7 \pm 13,6$ olarak bulunmuştur (Sağlam, Koç, Çınarlı, ve Korkmaz, 2016, s.52). Burdur ilinde 85 yaş ve üzeri kişilerin bakım verenleri ile yapılan epidemiyolojik bir çalışmada ZBYÖ puan ortalaması $35,49 \pm 18,08$ olarak belirlenmiştir (Sütlü, Yılmaz, ve Mandıracıoğlu, 2020, s.304). Afyonkarahisar ili Sinanpaşa ilçesinde yapılan çalışmada bakım yükü ortalaması $33,1 \pm 15,9$ puan (Ay, Ünübol, Ezer, Omay, ve Sayar, 2017, s.40), İstanbul'da Sağlık İl Müdürlüğüne kayıtlı ve evde bakım hizmeti alan yaşlıların aile bireyleri ile yapılan çalışmada bakım yükü ortalaması

38,48±12,68 puan (Erkan ve Altuntaş, 2019, s.595) olduğu bildirilmiştir. Bizim çalışmamız literatürlerle uyumluydu.

Ülkemizde bakım yükü yüksek çıkan çalışmalar bulunmaktadır. Samsun'da nöroloji polikliniğinde Alzheimer hastalarının bakım verenleri ile yapılan bir çalışmada ZBYÖ puan ortalamasının 42.356±20.26 olduğu (Altay, Erkuran, ve Aydın Avcı, 2018, s.3), Kahramanmaraş'ın Çağlayancerit ilçesinde 65 yaş ve üstü bireylerin bakım verenleriyle yapılan çalışmada bakım yükü puan ortalamasının 59,76 olduğu bildirilmiştir (Korkut ve Gençtürk, 2019, s.58). Kronik hastalığı olan yaşlıların bakım verenlerindeki yükü belirlemek için hastalığından dolayı en az 5 gün hastanede yatan yaşlıların bakım verenleriyle yapılan bir çalışmada bakım yükü 60,70±14,19 olarak bildirilmiştir (Tarı Selçuk ve Avcı, 2016, s.3). Tarı Selçuk ve Avcı'nın çalışmasının en az bir kronik hastalığa sahip olan ve hastanede yatan yaşlıların bakım verenlerine yönelik olması, bakım yükü puanının yüksek çıkmasının nedeni olarak düşünüldü. Çalışmamız ise sahada, ev ortamında gerçekleştirildi.

Dünyadaki çalışmalara bakıldığında ise; Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeğinin Japonya'da yaşayan yaşlılara bakım verenler için kullanımının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında demans tanısı alan yaşlılara bakım verenlere uygulanmış, Japon bakım vericiler için uygun bulunmuş ve çalışmanın bakım yükü puan ortalaması 28.6±15.3 olarak bildirilmiştir (Hirono, Kobayashi, ve Mori, 1998, s.564). Başka bir çalışmada siroz hastalığı tanısı almış yaşlıların bakım verenlerinin bakım yükü puan ortalaması 27,93 olarak bulunmuştur (Shrestha vd., 2020, s.13). İtalya'da 13 ayrı bölgede yapılan epidemiyolojik bir çalışmada Parkinson tanısı alan yaşlılara bakım verenlerin yükleri ölçülmüş ve puan ortalaması 31,4±16,0 olarak bulunmuştur (Tessitore vd., 2018, s.1127). Hindistan'da demans hastası yaşlılara bakım verenlerin ZBYÖ puan ortalaması 47,7 iken, aynı çalışmada psikoz tanısı olan yaşlılara bakım verenlerde yük puanı ortalaması 33,6 olarak bulunmuştur (Sinha, Desai, Prakash, Kushwaha, ve Tripathi, 2017, s.89). Çalışmamız, yurtdışı çalışmalardaki literatürle de uyumlu bulundu.

Bakım verenlerin sosyodemografik verileri ile bakım yükü arasında ilişki incelendiğinde; yapılan araştırmalarda farklı sonuçların çıktığı bildirilmiştir (Ge ve Mordiffi, 2017, s.474). Bakım verenlerin yaşları ile bakım yükü arasındaki ilişkide; bakım verenin yaşının genç olmasının

bakım yükünü artırdığını (Ge ve Mordiffi, 2017, s.475), bakım veren yaşı ile bakım yükü arasında herhangi bir ilişki olmadığını (Tarı Selçuk ve Avcı, 2016, s.4) ve bakım verenin yaşı ilerledikçe bakım yükünün arttığını (Jafari, Ebrahimi, Aghaei, ve Khatony, 2018, s.3) bildiren çalışmalar mevcuttur. Çalışmamızda ise bakım verenin yaşı arttıkça bakım yükünün de arttığı görüldü. Bakıma muhtaç eşlerine bakan ileri yaştaki bakım verenlerin yüksek ZBYÖ puanlarının bu sonuçta etkili olduğu düşünüldü.

Bakım verenlerin eğitim seviyeleri ile bakım yükü arasındaki ilişkide; eğitim seviyesinin bakım yükü üzerinde etkisi olmadığını bildiren kısıtlı sayıda çalışmaya rastlandı (Ge ve Mordiffi, 2017, s.475). Yapılan birçok araştırmada ise eğitim seviyesinin etkisi bildirilmiştir. İran'da yapılan bir çalışmada üniversite mezunlarına göre ilk ve ortaokul mezunlarının bakım yükü daha fazla bulunmuştur (Jafari, Ebrahimi, Aghaei, ve Khatony, 2018, s.4). Mısır'da yapılan bir çalışmada bakım verenlerin eğitim durumunun bakım yükü puanı üzerinde en önemli belirleyicilerden biri olduğu bildirilmiştir (Ghazawy, Mohammed, Mahfouz, ve Abdelrehim, 2020, s.4). Unver ve arkadaşları da ülkemizde yaptıkları bir çalışmada bakım verenlerin eğitim seviyelerinin bakım yükü puanları üzerindeki etkisini istatistiksel olarak göstermişlerdir (Unver, Basak, Tosun, Aslan, ve Akbayrak, 2016, s.169). Çalışmamızda genel literatürle uyumlu olarak bakım verenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe bakım yüklerinin düştüğü tespit edildi. Bu bulgunun eğitim ve bilginin, insanların empati yeteneğini artırması, yaşlı bakım kalitesi ve genel yaşam tarzı üzerindeki olumlu etkisinden kaynaklanabileceği düşünüldü.

Bakım verenlerin yaşlı ile yakınlığı arasındaki ilişki incelendiğinde; ülkemizde yapılan bir çalışmada ikinci dereceden akrabaların (gelin, torun) bakım yükleri eş ve çocukların bakım yüklerinden yüksek bulunmuştur (Tarı Selçuk ve Avcı, 2016, s.4). Tarı Selçuk'un bu çalışması bir hastanede gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda ise tam tersi olarak dede veya ninesine bakan bakım verenlerde bakım yükü puanları en düşük çıktı. Bunun nedeni olarak çalışmamızın toplumda gerçekleştirilmiş olması, yaşlıya bakan torunların başka akrabalarının da yaşlıya bakımda destek vermesi ve yükü paylaşması olarak düşünülmektedir.

Bakım verenlerin sağlık durumları ile bakım yükü arasındaki ilişki incelendiğinde; Manisa'da evde bakım hizmeti alanların bakım verenleri

ile yapılan bir çalışmada bakım verenin sağlık durumu ile bakım yükü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiden bahsedilmiş, bakım verenin sağlık durumu kötüleştikçe bakım yükünün de arttığı bildirilmiştir (Sögüt ve Erbay Dünder, 2017, s.43). İstanbul’da evde bakım hizmeti alan yaşlılara bakım veren aile bireylerinin dahil edildiği bir çalışmada, tanılanmış bir sağlık sorunu olan bakım verenin bakım yükünün yüksek olduğu gözlenmiştir (Erkan ve Altuntaş, 2019, s.594). Trakeostomi yapılan hastaların bakım verenlerinin dahil edildiği çalışmada ise bakım verenlerin kronik hastalık varlığının bakım yükünü de artırdığı bildirilmiştir (Karaca, Altınbas, ve Aslan, 2019, s.26). Bizim çalışmamızda literatüre uyumlu olarak kronik hastalığı olan bakım verenlerde bakım yükü, hastalığı olmayanlardan yüksekti. Ayrıca bakım verenlerin kronik hastalık sayısı arttıkça Zarit Bakım Verme Ölçeği puanları da artış gösterdi.

Uyku durumu ile bakım yükü arasındaki ilişki incelendiğinde; yapılan bir çalışmada uyku kaliteleri yüksek olan bakım verenlerin bakım yükü seviyelerinin düşük, uyku ilacı kullananların ise bakım yükü seviyelerinin yüksek olduğu ortaya konmuştur (Dağdeviren, Demir, Adahan, Dağdeviren, ve Tekin, 2020, s.190). Bizim çalışmada uykusuzluk çeken bakım verenlerde uyku sorunu olmayanlara göre bakım yükü yüksekti.

Sosyal hayatla bakım yükü arasındaki ilişki incelendiğinde; İspanya’da yapılan bir çalışmada yaşamlarında sosyal desteği yüksek olan bakım verenlerin Zarit yük puanları düşük olarak bulunmuştur (Muñoz Bermejo, Postigo Mota, Casado Verdejo, ve De Llanos Peña, 2015, s.56). İspanya Galiçya’da bakım yükünü artıran risk faktörlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan başka bir çalışmada, yüksek sosyal desteğin düşük bakım yükü riski oluşturduğu ve ev dışında çalışmayan kişilerin de yüksek bakım yükü riski altında olduğu bildirilmiştir (Blanco vd., 2019, s.23). Başka bir çalışmada sosyal destek ve iyi aile ilişkilerinin bakım yükünü hafiflettiği ortaya çıkarılmıştır (Yu, Wang, He, Liang, ve Zhou, 2015, s.7). Benzer şekilde bizim çalışmada; sosyal hayat olarak yürüyüş yapanlarda, bilgisayar kullananlarda, boş zamanlarında ailesi ile vakit geçirenlerde, evden dışarıya sıklıkla çıkanlarda ve çalışmak için dışarıya çıkanlarda bakım yükü istatistiksel olarak düşük bulundu.

Bakılan yaşlının bakıma muhtaçlığı ile bakım verenin bakım yükü arasındaki ilişki incelendiğinde; Sütlü ve arkadaşları tarafından

Burdur'da yapılan çalışmada yaşlının bağımlılığı Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği (Katz GYA) ile ölçülmüş, bağımlılığın artması (GYA ölçek puanının düşük olması) bakım yükünü artıran faktör olarak bildirilmiştir (Sütlü, vd., 2020, s.305). Manisa'da yapılan çalışmada yaşlının bağımlılık düzeyi ile bakım yükü arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur (Sögüt ve Erbay Dünder, 2017, s.43). Kronik hastalığı olan yaşlılarla yapılan çalışmada yaşlının bağımlılık durumu arttıkça (Katz GYA ölçeği puanı azaldıkça) bakım verenin yükünün de arttığı (Zarit Bakım Yükü Ölçeği puanı artması) bildirilmiştir (Tari Selçuk ve Avcı, 2016, s.5). Yaşlının bağımlılığının Bartel Temel Günlük Yaşam Aktiviteleri Skalası kullanılarak ölçüldüğü bir çalışmada Bartel puanındaki düşüş (bağımlılığın artması) ile bakım yükünün artması arasındaki ilişki istatistiksel olarak ortaya konmuştur (Unver vd., 2016, s.169). Sinanpaşa'daki çalışmada Günlük Yaşam Aktiviteleri puanına göre, tam bağımlı grubun bakım verenlerinde bakım yükü en yüksek, bağımsız grubun bakım verenlerinde ise bakım yükü en düşüktür. Bakım yükü puanı ile Günlük Yaşam Aktiviteleri puanı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ancak zayıf bir ters korelasyon tespit edilmiştir ($\rho=-0,33$, $p=0,01$) (Ay vd., 2017, s.41). Benzer şekilde bizim çalışmada da Katz puanı ile Zarit puanı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir korelasyon saptandı ($r=-0,469$, $P=0,001$). Yaşlılardaki bağımlılığın artması bakım verenlerdeki yükü artırdı.

Yaşlının engel durumu ile bakım verenin yükü arasındaki ilişki incelendiğinde; bir çalışmada yaşlıda engel bulunmasının bakım verendeki yükü artırdığı belirtilmiştir (Ghazawy vd., 2020, s.7). Başka bir çalışmada inme sonrası hemipleji gelişmiş geriatrik hastalara bakım verenlerde Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği puanı $50,88\pm 5,67$ çıkmış, aynı çalışmada serebral palsili çocuklara bakım veren annelerde bakım yükü $40,70\pm 6,87$ olarak ölçülmüştür (Karahan ve İslam, 2014, s.4). Çalışmamızda da yaşlının engelinin bulunması bakım verendeki yükü artırdı.

Yaşlıda üriner inkontinans bulunması ile bakım verenin yükü arasındaki ilişki incelendiğinde; Brezilya Sao Paulo'da yapılan bir çalışmada bakıcı yükü ile idrarını tutamayan hastalar arasında anlamlı bir pozitif ilişkinin olduğu, bunun da yaşlı hastalarda idrar tutamamanın daha fazla bakıcı yükü oluşturduğu bildirilmiştir (Tamanini, Santos,

Lebrão, Duarte, ve Laurenti, 2011, s.1283). Başka bir çalışmada inkontinans durumu açısından tam bağımlı olan yaşlıların bakım verenlerinde bakım yükleri bağımsız olan yaşlıların bakım verenlerinin yüklerine göre daha yüksek bulunmuştur (Ay vd., 2017, s.41). Bizim çalışmada literatürle uyumlu olarak üriner inkontinansa sahip yaşlıların bakım verenlerinde bakım yükü yüksek olarak bulundu.

Çalışmanın sonuçları kendi içerisinde değerlendirildiğinde; 65 yaş ve üstünde olan çiftlerden birinin bakıma muhtaçlığı nedeni ile diğer eşin ona bakım vermesi durumu bakım yükünün en yüksek çıktığı olguları oluşturdu. Çalışmada yaşın ilerlemesi ile bakım yükü puanlarının artış göstermesinin nedeninin bu olduğu düşünüldü. Kendisi de geriatrik yaşta olan bakım veren eş, hem kendi yaşlılıkla ilgili sorunları ile baş ederken hem de bakıcı rolü ve sorumluluğu ile baş etmekteydi. Çalışan bakım verenlerde ve evinden dışarıya sıklıkla çıkabilen bakım verenlerde yükün düşük olması tartışılması gereken diğer bulgulardı. Bu bakım verenlerin evden ayrıldıklarında yaşlılarını yalnız bırakmayacak başka imkanlara sahip olduğunu gösteriyordu. İlçede bir gündüz bakım destek merkezinin açılmasının, ileri yaşta olan bakım verenler ile dışarıya çıktıklarında yaşlılarını emanet edecek kimse olmayan bakım verenler için yüklerini azaltacak çok önemli bir hizmet olacağı rapor edildi. Çalışmada bilgisayar kullananlarda yükün hafif olması, uyku problemi yaşayanlarda yükün yüksek çıkması bulgularından yola çıkarak ilçede bilgisayar kursları açılması, kurumlar bünyesinde bir yaşlı destek merkezi kurulması ve bu merkezde bir gerontology, psikolog veya sosyal hizmet uzmanı bulundurulması gibi hizmetleri hayata geçirmeleri kurumlara tavsiye edildi.

Kısıtlılıkları: Bu çalışmanın bazı kısıtlılıkları vardı. Birincisi ilçede yaşlıya bakım veren kişi sayısı bilinmiyordu ve bakım verenlerin kayıtlı olduğu herhangi bir kurum veya sivil toplum kuruluşu mevcut değildi. Kaymakamlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na kayıtlı çok sayıda yaşlı bulunmasına rağmen bunların çoğunluğu yalnız yaşayan yaşlılardan oluşuyordu. Vakıf, yalnız yaşayan ve maddi durumu iyi olmayan yaşlılara yemek ve temizlik hizmeti götürüyordu. Vakıfa kayıtlı "bakım maaşı" alan 22 kişi bulunuyordu ancak bunların sadece 9 kişisi yaşlıya bakım verenlerden oluşuyordu. Aile hekimliği kişisel verilerin

korunması gereği bir veri paylaşmadı. Belediyenin de elinde bir kayıt yoktu. Çalışmada, bakım verenlere Eldivan Kaymakamlığı desteği ile mahalle muhtarlarından yardım alarak ulaşıldı. Bunun dışında, çalışmanın tam ortasında COVID-19 pandemisi nedeniyle yaşlılara sokağa çıkma yasağı ilan edildi ve çalışmaya ara verilmek zorunda kalındı. Maske-mesafeye dikkat edilerek ve genellikle evlerin bahçesinde açık havada görüşmeler yapılmasına rağmen bazı katılımcıların COVID-19 kaygısı ile çalışmaya dahil olmadıkları (4 katılımcı) görüldü. Muhtarların, ilçede bakım verenlerin büyük bir çoğunluğuna ulaşıldığı bildirimlerinden yola çıkarak, tüm bu kısıtlılıkların çalışmanın sonuçları üzerinde bir etkisinin olmadığı düşünüldü. Çalışma bir ilçedeki yaşlılara bakım verenler ile gerçekleştirildiğinden dolayı ortaya çıkan sonuçların tüm topluma genellenemeyeceğini belirtmeliyiz.

Topluma Katkıları: Bu çalışmanın alana akademik katkılarının yanında önemli sosyal ve toplumsal katkıları da vardı. En önemlisi ilçede böyle bir çalışmanın ilk defa yapılıyor olmasıydı. Çalışma bir üniversitenin Bilimsel Araştırmalar Projesi (BAP) kapsamında üniversite ile kaymakamlık iş birliğinde gerçekleştirildi. Çalışma sonucunda ortaya çıkan raporla ilçede hem kurumların hem de toplumun yaşlı bakıma yönelik farkındalığı artırıldı. İlçede yaşlı bakıma yönelik sivil toplum örgütlerine ve belediye hizmetlerine ihtiyaç duyulduğu ortaya koyuldu. Çalışmanın akademik bulgularında yer almayan ancak, içerisinde gündüz yaşlı bakımı hizmetinin yürütüldüğü, fizyoterapi uygulamalarının bulunduğu, yaşlılara sosyal aktivitelerin yaptırıldığı ve böylece bakım verenlerin yükünün hafifletildiği bir aile destek merkezinin kurulması katılımcılar tarafından bir talep olarak dile getirildi (%83,6).

Sonuç olarak bu çalışmada; ileri yaşta olan, eğitim seviyesi düşük olan, kronik hastalığı bulunan, kronik hastalık ve kullanılan ilaç sayısı fazla olan, uyku problemi yaşayan ve bir işte çalışmıyor olan bakım verenlerde bakım yükü yüksek, evden sık sık dışarıya çıkan, düzenli yürüyüş ve spor yapan, ailesi ile vakit geçiren ve bilgisayar kullanan bakım verenlerde bakım yükü düşük olarak bulundu. Yatalak olan, bir engeli bulunan ve idrarını tutamayan (inkontinans) yaşlılara bakım verenlerde bakım yükü yüksek olarak bulundu. Yaşlının bağımlılığı artış gösterdikçe bakım verenin yükünün de artırdığı tespit edildi.

EXTENDED ABSTRACT

**Care Burden of Informal Caregivers of the Elderly
Living in Eldivan District**

*

Tahsin Barış Değer– Yadigar Ordu
Çankırı Karatekin University

The meaning of the word care is defined as effort expended to improve something or continue in the best way, and the work of providing support in completing daily life activities like eating and dressing. The caregiver is defined as the person providing this support to the elderly person requiring care. Here support may be emotional support, but may include shopping, doing housework, routine health care like coordinating the assistance provided by experts for the elderly person and administering medications, personal care like bathing, eating, toileting and dressing, supervising, financial assistance, and sharing a common home. Caregiving is divided in two as formal and informal. Formal care is care provided by members of the profession giving health or social care services at home or in care centers. These include nurses, physiotherapists, social workers or elderly care technicians. Informal care is care given by the partner, children, relatives or neighbors of the elderly person requiring care.

Caregiving is an experience with both positive and negative dimensions in terms of individuals who provide care to elderly people. Positive aspects include features like increased love and commitment between the elderly person and caregiver, praise from people around, and feeling good in emotional terms. Negative aspects include stress and physical discomfort in the caregiver, inability to participate in social life, inability to take time for themselves, disrupted relationships with family members and difficulties in economic and working life. The care burden is defined as discomfort experienced in health, psychological, social and economic terms by the family member caring for the elderly individual.

With the rapid increase in the number of elderly people in the world and in Turkey in recent years, the topic of elder care has become more important. According to population projections, the increase in the

proportion of elderly people in the whole population is reported to continue rapidly. One of the most important indicators of these projections is the prediction that the elderly dependence rate which was 12.9% in 2018 will reach 43.6% in 2080. The elderly dependence rate represents the ratio of the elderly population to the employed population. The increase in this ratio means that the number of elderly people requiring care will increase in the future and the duration of care will increase, which will lead to increased requirements for caregivers.

In this study, the aim was to determine the care burden and factors affecting this burden for informal (family members) caregivers of elderly people living in Eldivan county in Çankırı. In addition to contributing to the literature, a target of this study is to guide institutions about services to be planned for elderly people and their caregivers in similar counties in Anatolia.

Caregivers for individuals aged 65 years and older living in the county were accessed with the aid of neighborhood headman. Studies were completed with face-to-face survey interviews. In total, a sample of 74 elderly people and 74 caregivers living in the county was created. The study was designed to be cross-sectional. The study began in March of 2020; however due to the COVID-19 pandemic and the declaration of a curfew for elderly people in Turkey from 21 March 2020, the study had to be postponed. When the curfew for elderly people was lifted in the summer months, the study continued in August and September and the study was completed in a total of two months. The study was completed by paying attention to masking, distance and hygiene rules with elderly people and their caregivers. Interviews were held in the gardens of houses, in the open air.

In the study, the Zarit Caregiver Burden Scale (ZCBS) for the caregiver and Katz Activities of Daily Living Scale for the elderly were used. The care burden for the caregiver was identified with the ZCBS. This scale, with Turkish validity and reliability studies performed, has points from 0-88 with 22 Likert-type questions and high points showing high degree of care burden. The Katz Activities of Daily Living Scale for the elderly individual measured their dependence level. Points are 0-6 and the scale contains six questions, with low points on the scale indicating increased dependence of the elderly person. Apart from these scale tools,

sociodemographic, health and social data along with hobbies, lifestyle, family relationships and habits were recorded for the caregiver, while sociodemographic and health data were recorded for the elderly individuals. The dependent variable in the study was the ZCBS points of the caregiver. Comparison of two categories used the Mann Whitney U test, while comparison of more than two categories used the Kruskal Wallis multiple comparison test.

In the study mean ZCBS points were determined as 31.05 ± 15.81 and it was identified that caregivers for elderly in the county had mild-moderate degree of care burden. The median value for ZCBS points was 26.5 (8-65). The care burden for those caring for elderly with older ages was higher compared to those caring for younger elderly. The care burden for participants who were university graduates was lower compared to participants with other educational levels. Those who graduated from high school and primary education had lower care burden compared to those who were illiterate. The care burden of those caring for partners was higher than those caring for mother, father, mother-in-law, father-in-law, grandfather or grandmother. The highest care burden was for those caring for bedridden elderly people, while care burden was higher for those caring for disabled elderly or those who need it compared to other reasons for caring (Table 1). The care burden for participants with chronic disease was higher compared to those without chronic disease. The care burden for participants who used two or more medications regularly every day was higher compared to those who did not use medication. Care burden was higher for those with insomnia compared to those without sleep problems. For caregivers who were unemployed, the care burden was higher compared to those who worked. Participants who couldn't use computers had higher care burden than those who could. Those who left the house frequently, did regular walks or sport, and spent free time with family were determined to have lower care burden (Table 2). When the effect of data related to the elderly person is investigated for the effect on care burden, caregivers for elderly people with disabilities had higher care burden than those caring for elderly without disability. The care burden for caregivers of elderly people with incontinence (urinary) was high compared to caregivers for elderly people without incontinence (Table 3). There was a negative and moderate significant correlation identified

between the ZCBS points for caregivers and the Katz scale points for elderly people ($r = -0.469$, $P = 0.001$). As the dependence level of elderly increased (Katz points reduced), the care burden for caregivers increased (Zarit points increased) (Graph 1). The study provides academic contribution to the field in addition to significant social and societal contributions. Awareness about elderly people and caregivers in the county increased and it acted as a guide for institutions.

Kaynakça / References

- Altay, B., Erkan, H. ve Aydın Avcı, İ. (2018). Alzheimerlı hastaya bakım verenlerin bakım yükü ve etkileyen faktörler. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-8.
- Arik, G., Varan, H. D., Yavuz, B. B., Karabulut, E., Kara, O., Kilic, M. K., ... Cankurtaran, M. (2015). Validation of Katz index of independence in activities of daily living in Turkish older adults. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 61(3), 344-350.
- Ay, S., Ünübol, H., Ezer, S., Omay, O. ve Sayar, G. (2017). Evaluation of the relationship between caregiver burden, coping styles and levels of anxiety and depression in caregivers of old age patients. *Family Practice and Palliative Care*, 2(3), 38-44.
- Blanco, V., Guisande, M. A., Sánchez, M. T., Otero, P., López, L. ve Vázquez, F. L. (2019). Síndrome de carga del cuidador y factores asociados en cuidadores familiares gallegos [Caregiver burden and associated factors in family caregivers in the Community of Galicia, Spain]. *Revista Espanola de Geriatria y Gerontologia*, 54(1), 19-26.
- Bostan, H. ve Sertkaya Doğan, Ö. (2019). Türkiye'nin demografik dönüşümü ve nüfus projeksiyonlarına göre fırsatlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(41), 61-90.
- Chan, S. W. C. (2010). Family caregiving in dementia: The Asian perspective of a global problem. *Dement Geriatr Cogn Disord*, 30, 469-478.
- Dağdeviren, T., Demir, N., Adahan, D., Dağdeviren, M. ve Tekin, O. (2020). Evde sağlık hizmeti alan hastaların bakım verenlerinde bakım yükü. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(2), 186-195.
- Erdem, M. (2010). Yaşlıya bakım verme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 101-106.
- Erkan, H. ve Altuntaş, M. (2019). Evde sağlık hizmeti alan hastalarda bakım yükünün değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*, 19(3), 591-601.

- Ge, L. ve Mordiffi S. Z. (2017). Factors associated with higher caregiver burden among family caregivers of elderly cancer patients: a systematic review. *Cancer Nurs*, 40(6), 471-478.
- Ghazawy, E. R., Mohammed, E. S., Mahfouz, E. M., ve Abdelrehim, M. G. (2020). Determinants of caregiver burden of persons with disabilities in a rural district in Egypt. *BMC Public Health*, 20(1), 1156.
- Hirono, N., Kobayashi, H. ve Mori, E. (1998). Caregiver burden in dementia: evaluation with a Japanese version of the Zarit caregiver burden interview. *No To Shinkei*, 50(6), 561-567.
- Honea, N. J., Brintnall, R., Given, B., Sherwood, P., Colao, D. B., Somers, S. C. ve Northouse, L. L. (2008). Putting Evidence into Practice: Nursing assessment and interventions to reduce family caregiver strain and burden. *Clinical Journal of Oncology Nursing*, 12(3), 507-516.
- İnci, F. (2006). *Bakım Verme Yükü Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Denizli.
- İnci, F. H. ve Erdem, M. (2008). Bakım verme yükü ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirliği. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(4), 85-95.
- Jafari, H., Ebrahimi, A., Aghaei, A., ve Khatony, A. (2018). The relationship between care burden and quality of life in caregivers of hemodialysis patients. *BMC Nephrology*, 19(1), 321.
- James, K., Thompson, C., Holder Nevins, D., Donaldson Davis, K., Willie-Tyndale, D., McKoy Davis, J., ... Eldemire-Shearer, D. (2021). Socio-demographic, Health and Functional Status Correlates of Caregiver Burden Among Care Recipients Age 60 Years and Older in Jamaica. *Journal of Community Health*, 46(1), 174-181.
- Karaca, T., Altınbas, Y. ve Aslan, S. (2019). Caring for patients with a tracheostomy at home: A descriptive, cross-sectional study to evaluate health care practices and caregiver burden. *Wound Management & Prevention*, 65(3), 22-29.
- Karahan, A. ve İslam, S. (2014). Fiziksel engelli çocuk ve yaşlı hastalara bakım verme yükü üzerine bir karşılaştırma çalışması. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 3(5), 1-7.
- Katz, S. (1983). Assessing self maintenance: Activities of daily living, mobility and instrumental activities of daily living. *JAGS*, 31(12), 721-726.

- Korkut, G. ve Gençtürk, Z. (2019). Yaşlılara bakım veren aile bireylerinde algılanan bakım yükü ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 53-78.
- Misra, S., Oswal, R. ve Patel, M. (2020). Family burden in caregivers of elderly with cognitive impairment residing in rural and tribal population of a district in Western India - A baseline study. *Indian Journal of Community Medicine: Official Publication of Indian Association of Preventive & Social Medicine*, 45(4), 445-447.
- Muñoz Bermejo, L., Postigo Mota, S., Casado Verdejo, I., ve De Llanos Peña, F. (2015). El cuidador mayor de personas mayores. Sobrecarga y apoyosocial [elderly caregivers of elderly people: burden and social support]. *Revista de Enfermería (Barcelona, Spain)*, 38(12), 52-58.
- Pehlivanoglu, E. F. Ö., Özkan, M. U., Balcioğlu, H., Bilge, U., Ünlüoğlu, İ. (2018). Yaşlılar için Katz Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması ve güvenilirliği. *Ankara Med J*, 2, 219-223.
- Sağlam, Z., Koç, Z., Çınarlı, T. ve Korkmaz, M. (2016). Altmışbeş yaş ve üzeri bireylere bakım veren hasta yakınlarının bakım verme yükü ile etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 40-60.
- Shrestha, D., Rathi, S., Grover, S., Taneja, S., Duseja, A., Chawla, Y. K. ve Dhiman, R. K. (2020). Factors Affecting Psychological Burden on the Informal Caregiver of Patients with Cirrhosis: Looking Beyond the Patient. *Journal of Clinical and Experimental Hepatology*, 10(1), 9-16.
- Sinha, P., Desai, N. G., Prakash, O., Kushwaha, S. ve Tripathi, C. B. (2017). Caregiver burden in Alzheimer-type dementia and psychosis: A comparative study from India. *Asian Journal of Psychiatry*, 26, 86-91.
- Sögüt, Ç. ve Erbay Dünder, P. (2017). Evaluation of caregivers' burden of the patients receiving home health service in Manisa. *Turkish Journal of Public Health*, 15(1), 37-46.
- Soysal, P. (2017). Günlük yaşam aktiviteleri. A. T. Işık ve P. Soysal (Ed.), *Geriatric Pratiğinde Ölçekler içinde*, (s.34). İstanbul: İstanbul Tıp Kitapevleri Yayıncılık, 1. Baskı.
- Sütlü, S., Yılmaz, M. ve Mandıracıoğlu, A. (2020). Identifying the caregiver burden for the elderly population aged ≥85 years in a province. *Ege Tıp Dergisi*, 59(4), 302-309.

- Tamanini, J. T., Santos, J. L., Lebrão, M. L., Duarte, Y. A. ve Laurenti, R. (2011). Association between urinary incontinence in elderly patients and caregiver burden in the city of Sao Paulo/Brazil: health, wellbeing, and ageing study. *Neurourology and Urodynamics*, 30(7), 1281–1285.
- Tarı Selçuk, K. ve Avcı, D. (2016). Kronik hastalığa sahip yaşlılara bakım verenlerde bakım yükü ve etkileyen etmenler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-9.
- Tessitore, A., Marano, P., Modugno, N., Pontieri, F. E., Tambasco, N., Canesi, M., ... Antonini, A. (2018). Caregiver burden and its related factors in advanced Parkinson's disease: Data from the PREDICT study. *Journal of Neurology*, 265(5), 1124–1137.
- Toseland, R.W., Smith, G., McCallion, P. (2001). Family Caregivers of the frail Elderly. A. Gitterman (Ed.), *Handbook of social work practice with vulnerable and resilient populations* içinde (s.548-581). New York, Columbia University Press, Second Edition.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 05 Nisan 2021 tarihinde <http://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- Türken Gel, K. ve Tokur Kesgin, M. (2017). İnfomal bakım verenlerin bakım yüküne ilişkin hemşirelerin görüşleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(4), 267-278.
- Unver, V., Basak, T., Tosun, N., Aslan, O. ve Akbayrak, N. (2016). Care burden and self-efficacy levels of family caregivers of elderly people in Turkey. *Holistic Nursing Practice*, 30(3), 166–173.
- Uşarel, C. ve Işık, A. T. (2017). Bakıcı tükenmişliği. A. T. Işık ve P. Soysal (Ed.), *Geriatrici Pratiğinde Ölçekler* içinde, (s.206). İstanbul: İstanbul Tıp Kitapevleri Yayıncılık, 1. Baskı.
- Yu, H., Wang, X., He, R., Liang, R. ve Zhou, L. (2015). Measuring the caregiver burden of caring for community-residing people with Alzheimer's disease. *PloS One*, 10(7), e0132168.
- Zarit, S. H., Reever, K. E. ve Bach-Peterson, J. (1980). Relatives of the impaired elderly: Correlates of feelings of burden. *Gerontologist*, 20, 649-655.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Değer, T. B. ve Ordu, Y. (2021). Eldivan ilçesinde yaşayan yaşlılara informal bakım verenlerin bakım yükleri. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6764-6789. DOI: 10.26466/opus.926095.

Örgütsel Zekâ Düzeyinin Öğretmenlerin Yenilikçi Çalışma Davranışları Üzerindeki Etkisi¹

DOI: 10.26466/opus.937986

*

Belgin Tura* - Sait Akbaşlı**

* Öğretmen, Melikşah Ortaokulu, Ankara/Türkiye

E-Posta: belgintura@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9120-7928](https://orcid.org/0000-0001-9120-7928)

** Prof. Dr, Hacettepe Üniversitesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: sakbasli@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9406-8011](https://orcid.org/0000-0001-9406-8011)

Öz

Bu araştırma, okulların örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, uygun örnekleme yöntemi ile tespit edilen, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Ankara ili Sincan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı kamu ortaokulu ve imam hatip ortaokullarında görevli 328 branş öğretmenidir. Araştırmada, Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeği ve Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel istatistikler ile öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyinin yenilikçi çalışma davranışlarının anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin görüşlerine göre, görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarını yüksek düzeyde sergiledikleri tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyleri toplamı ve yenilikçi çalışma davranış düzeyleri toplamı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda araştırma ile öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyinin yenilikçi çalışma davranışını yüksek düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Zeka, Yenilikçilik, Eğitimde Yenilikçilik, Yenilikçi Çalışma Davranışı.

¹ Bu çalışma, Belgin Tura tarafından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Sait Akbaşlı danışmanlığında yürütülen "Örgütsel Zekâ Düzeyinin Öğretmenlerin Yenilikçi Çalışma Davranışları Üzerindeki Etkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

The Impact of Organizational Intelligence Level on Teachers' Innovative Work Behavior

*

Abstract

This study was conducted to determine the impact of the organizational intelligence level of schools on teachers' innovative work behaviours. The study group of the study is 328 branch teachers working in public secondary schools and imam hatip secondary schools affiliated to the Ankara province Sincan District National Education Directorate in the 2020-2021 academic year, determined by the appropriate sampling method. Multidimensional Organizational Intelligence Scale and Innovative Work Behavior Scale were used in the study. Descriptive statistics were used in the analysis of the research data, and multiple linear regression analysis was used to determine whether the organizational intelligence level of the schools where teachers work was a significant predictor of teachers' innovative working behaviors. As a result of the study, according to the opinions of the teachers, it was determined that the organizational intelligence levels of the schools they work in are at a high level. In addition, it has been determined that teachers exhibit innovative work behaviors at a high level. The results of the study show that there is a highly significant positive correlation between the total organizational intelligence levels of the schools where teachers work and the total innovative work behavior levels. In this direction, it was concluded that the organizational intelligence level of the schools where teachers work has a high effect on innovative working behavior.

Key Words: *Organizational Intelligence, Innovation, Innovation in Education, Innovative Work Behavior.*

Giriş

Günümüzde belirsizliğin, karmaşa ve kaosun eşliğinde, bilgi ve teknolojinin olanca hızı ile tüm toplumsal alanlarda hakimiyetini ortaya koyduğu ve teknolojik tekillikçe doğru bir yönelimin başladığı bir çağda, eğitim örgütlerinin de bu değişim ve dönüşüm dalgalarının dışında kalması beklenemez. Böylesi bir sorumluluk, eğitimi ve eğitim örgütlerini tüm boyutlarıyla yeniden değerlendirmeyi, değişen durumlara uyum sağlamada yeni stratejiler geliştirmeyi ve uygulamayı zorunlu kılmaktadır. Dünyadaki pek çok eğitim sisteminin dijital çağın ve küreselleşmiş bir dünyanın taleplerini karşılamaya hazır olabilmesi için gereken reform ve dönüşümler, dünya çapındaki birçok ulusal hükümetin temel gündemini meydana getirmektedir. Ulusal hükümetlerin akıllı toplumlar yaratma temelinde şekillenen eğitim gündemi, dikkatleri eğitimsel yeniliklere ve zeki örgütler olması beklenen okul kurumuna yöneltmektedir.

Okul kurumu, gelişen toplumların sosyal düzeni sağlamak ve yaşamlarını bu düzen üzerinde sürdürebilmek amacıyla oluşturdukları, yeni neslin eğitim ihtiyacını karşılamakla sorumlu örgütlerdir. Ancak eğitim kurumunu sadece okul ile sınırlandırmak yanlış bir tutumdur (Akbaşlı ve Tura, 2019, s.1749). Eğitim, öncelikle ailede başlayan ve bireyin ait olduğu sosyal ve doğal çevre ile okul etkileşimi içerisinde yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Akbaşlı, 2007, s.10).

Eğitim çaba gerektiren bir uğraştır. Geçmişte eğitimcilerin ders kitabı ile sınırlı bilgi kümesini öğrencilere ezberletmekten ibaret olan bu uğraş, 21. yüzyılda bilgiye ulaşma yollarını öğrenme, ulaşılan bilgi yığını içerisinde ihtiyaç duyulan esas bilgiyi edinme, edinilen bilgiyi yaşamda problem çözme ve ürüne dönüştürme amacıyla kullanma becerilerini kazandırma şeklinde değişime uğramıştır. Yeni eğitim anlayışı, öğrencilere 21. yüzyılın becerilerinin kazandırılmasını gerekli kılarken, bu becerileri kazandırmakla sorumlu öğretmenlerin de aynı zamanda bu becerilere sahip olmasını zorunlu kılmaktadır.

Bir toplumun ve toplumu meydana getiren bireylerin niteliklerinin geliştirilmesinin temel mimarları, eğitim sistemlerinin temel unsuru olan öğretmenlerdir. Öğretmenlerin kalitesi öğretme-öğrenme uygulamalarında kendini göstermekte ve sadece bireylerin bilgisinin

gelişmesinde değil, aynı zamanda özellikle eğitimlerinin ve kişiliklerinin oluşumunda doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır. Bu nedenle, eğitimin başarısı, esas olarak eğitimin uygulayıcılarının, yani öğretmenlerin sahip oldukları becerilere bağlıdır (Akbaşı , 2010, s.14).

Yeni çağın öğretmenleri, zihinlerini sadece öğretim programı ile sınırlandırmak yerine okulun dışındaki dünyayı, dünyada meydana gelen değişimleri ve okulun bu değişim sürecindeki rolünü fark ederek eğitim ve öğretim süreçlerini yenilikçi bir anlayışla ele almak ve bu süreçleri yenilikçi bir tarzda tasarlamak durumundadır. Yenilikçi çalışma davranışlarına sahip öğretmenler, öğrencilerinin özelliklerini ve birbirinden farklı ihtiyaçlarını yeni stratejiler kullanarak ele almakta, böylece öğrenme ve öğretim süreçlerinde öğrencilerinin yaratıcılıklarını geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda yenilikçilik, öğretmenlik mesleğinin ötesinde okul örgütlerinin geliştirilmesi ve bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde bir katalizör işlevi görmesi açısından hayati bir öneme sahiptir (Tura ve Akbaşı, 2021, s.16).

Öğretmenlerin yenilik yeteneği, eğitim kurumlarında örgütsel yeniliğin merkezinde yer almaktadır. Yenilik yeteneği; yeni fikirleri, ürünleri veya süreçleri başarılı bir şekilde içselleştirme ya da uygulama becerisi, diğer bir ifadeyle örgütün yenilik ortaya koyma potansiyelidir. Yenilik yeteneği, örgütsel kaynak ve yeterliliklere bağlı olarak gelişmektedir. Yenilik yeteneği için en önemli kaynak ve yeterlilikler, örgütsel bilgi ve öğrenme ile ilgili becerilerdir. Öğretmenlerin yenilik yeteneğini çalışma davranışlarına yansıtarak yenilikçi eğitim ve öğretim süreçlerini gerçekleştirmesi beklenmektedir. Öğretmenlerin sahip olduğu kaynak ve yeterliliklerin işlenmesi, kullanılması ve yenilikçi çalışma davranışları ile ortaya konulması ise örgütsel zekaya bağlıdır. Yenilik, özünde zekayı içermektedir. Diğer bir ifadeyle bir yenilik aslında yeni bir fikir, bakış açısı ve uygulamalar bütünüdür (Van de Ven, 1986, s.591). Yenilikçi dehanın yaratıcı kıvılcımı ya da yeniliği tanıyan ve destekleyen örgütsel sistemlerin zekası olmadığında, sorunlara yeni ve yararlı çözümler bulmak da güçleşmektedir. Günümüzün en başarılı girişimleri, zeki girişimler olarak dikkati çekmektedir (Glynn, 1996, s.1081). Okul örgütlerinde örgüt zekasının geliştirilmesi, bilgi, öğrenmeyle ilgili kaynakların ve yetkinliklerin kullanımını artırarak öğretmenlerin yenilik yeteneğinin geliştirilmesini ve yenilikçi çalışma

davranışları ile gösterilmesini desteklemektedir (Kalkan, 2005, s.48-49). Örgütsel zeka ve yenilikçi çalışma davranışlarına ilişkin kavramsal açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Örgütsel Zeka

Zekâ kavramı öncelikle bireysel olarak ele alınmakla birlikte kimi yazarlar tarafından kolektif bir kapsamda değerlendirme ve ölçmeye tabi tutulmuştur (Glynn, 1996, s.1087). Örgütlerde zekâ kavramı ilk kez 1967 yılında Amerikalı bir profesör olan Harold Wilensky tarafından ortaya atılmıştır. Wilensky (1967; akt. Azma, Mostafapour ve Rezaei, 2012, s. 95), örgütlerde toplanan zekaya ilişkin bilgilerin doğru örgütü belirlemek için kullanılabilceğini ifade ederek zekanın örgütün verimliliği ve etkinliği üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ve örgütsel kararlara yardımcı olması için kurumsal bilginin özelliklerinin ve ölçümünün düşünülebileceğini ileri sürmüştür.

Allee (1997, s.42), bir sistem olarak örgütlerin karmaşık yapılara sahip değişken bir çevrede varlığını sürdürebilmesi için paylaşılan sosyal süreçlerde bilgi üretmesi ve kullanması gerektiğini ileri sürmüş ve bu nedenle bireysel düzeyin ötesinde topluluk düzeyinde bir zekaya ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Senge (2007), örgütlerde bireylerin grup halinde öğrenebileceğini ve bunu gerçekleştiren takımların eşgüdümlü eylem için kapasite oluşturarak bireysel zekâ seviyesini aşan kolektif bir zekâ seviyesine erişebileceklerini vurgulamıştır.

Örgütsel zekaya ilişkin olarak alanyazın incelendiğinde; grup zekâsı, kolektif zekâ, yarışmacı zekâ gibi kavramlara rastlanmaktadır. Bu kavramlar, bazen örgütsel zekâ anlamında kullanılabilir. Bununla birlikte, grup zekasına atfedilen anlamların örgütsel zekayı içermediği, kolektif zekaya atfedilen anlamların çoğu kez örgütsel zekadan çok daha kapsayıcı olduğu, yarışmacı zekanın ise örgütsel varoluşa sadece diğer örgütlerle rekabet şeklinde bir tutumu ortaya koyduğunu söylemek mümkündür (Erçetin, 2004, s.41).

Zekâ kavramının örgütlere uyarlanması temelinde bazı varsayımlar bulunmaktadır. İlk varsayım, insan ve örgütsel zekâ arasındaki fonksiyonel benzerliktir. Örgütsel zekâ, bir örgütün bilgiyi amaca yönelik bir şekilde işleme, yorumlama, kodlama, kullanma ve

bunlara erişme yeteneğidir. Bu şekilde örgüt, faaliyet gösterdiği çevrede uyarlanabilme potansiyelini artırabilmektedir. Bu tanım ikinci varsayımı ortaya koymaktadır, yani örgütsel zekâ uyarlanabiliridir. Bireysel zekâ gibi örgütsel zekâ da problemlerin çözülmesi, amaçların karşılanması ve çevresel zorluklara etkili yanıtlar verilmesi ile ilgilidir. Üçüncü varsayım ise örgütsel zekanın örgütsel başarıları ve başarısızlıkları vurgulayan deneysel bir öğrenme süreci olmasıdır (Glynn et al., 1994'den akt. Glynn, 1996, s.1088). Glynn (1996, s.1088), örgütsel zekanın fonksiyonel olarak bireysel zekâ ile benzerlikler taşımasına rağmen açıkça bireysel zekâ ile aynı olmadığını ifade ederek, örgütsel zekâyı kolektif davranışın bir özelliği olarak değerlendirmiş ve sosyal bir çıktı olduğunu ileri sürmüştür.

Veryard (2018, s.1), bu doğrultuda örgütsel zekânın kolektif beceriler olarak kabul edilen karmaşık durumları anlamlandırma ve etkili bir şekilde hareket etme, çevredeki olayları ve işaretleri yorumlama ve bunlara göre hareket etme, amaca uygun bilgiyi üretme, kullanma, paylaşımında bulunma ve tecrübelerinden öğrenme ve yansıtma becerileri ile karakterize edilebileceğini belirtmiştir. Liebowitz (2000)'e göre örgütsel zekâyı, örgüt içerisinde paylaşılan vizyon, yenileme süreçleri ve yön belirlemeye katkı sağlayan tüm zekaların bir kolektif birleşimi olarak ifade ederken; Albrecht (2003, s.15), örgütsel zekâyı bir organizasyonda var olan zihin gücünün tamamını faaliyete geçirme ve bu zihin gücünü örgütün misyonunu gerçekleştirmek için odaklama yeteneği olarak tanımlamıştır. Erçetin (2001, s.58) ise örgütsel zekâ kavramını örgütün varlığını sürdürdürebilmesini olanaklı kılan yeteneklerin bütünü ve bu yeteneklerin kullanılması şeklinde açıklamıştır. Bu yetenekler; eylem ve tepkide çabukluk, değişen durumlara uyum sağlayabilme, işleyişte esnek ve rahat olabilme, sezebilme ve öngörülü olabilme, açık fikirli olabilme, hayal gücünü kullanabilme ve yenilenebilmedir.

Yenilikçi Çalışma Davranışı

Yenilikçi çalışma davranışı, alanyazında ilk olarak West ve Farr (1989'dan akt. Janssen, 2000, s. 288) tarafından rol performansına, gruba veya örgüte katkı sunmak için iş rolü, grup veya örgüt içerisinde yeni

fikirlerin ortaya çıkarılması, tanıtılması ve uygulanması olarak tanımlanmıştır. Farr ve Ford (1990) yenilikçi çalışma davranışını yeni ve faydalı fikirlerin, süreçlerin, ürünlerin ya da yöntemlerin çalışanın iş rolüne bilinçli bir şekilde dahil edilmesi olarak tanımlarken; Janssen (2000, s.288) ise yenilikçi çalışma davranışını, çalışanların iş sürecinde rol performansına, gruba ya da örgüte yarar sağlamak amacıyla yeni fikirleri üretmesi, tanıtması ve sonuçta uygulanabilecek bir yenilik prototipi ya da modeli geliştirerek fikri gerçekleştirmesi olarak ifade etmiştir.

Bos-Nehles, Bondarouk ve Nijenhuis (2017, s.382), örgütsel etkinliği ve başarıyı artırmak amacıyla ürünler, teknolojiler, prosedürler ya da iş süreçleri ile ilgili yeni fikirlerin üretilmesi, işlenmesi ve uygulanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen tüm bireysel eylemlerin yenilikçi çalışma davranışı olduğunu belirtmiştir. Yenilikçi çalışma davranışlarına örnek olarak, çalışanların yeni teknolojileri araştıran, hedeflere ulaşmak için yeni stratejiler geliştiren, yeni çalışma yöntemleri uygulayan ve yenilik fikirlerini destekleyen ve bu fikirleri uygulamak için kaynaklar sağlayan davranışlarını göstermek mümkündür (Kheng, Mahmood ve Beris, 2013, s.93).

Yenilikçi çalışma davranışı, gönüllü ve isteğe bağlı bir çalışan davranışı, iş rollerinin gerekliliğinin ötesine geçen bir davranıştır (Sanders, Moorkamp, Torca, Groeneveld ve Groeneveld, 2010, s.60). Ancak yenilikçi çalışma davranışı, çalışanların işlerini yerine getirirken rol gerekliliklerinin ötesine geçme derecesi olan ekstra rol davranışı (Blader ve Tyler, 2009, s.445) ile aynı anlama gelmemektedir. Benzer şekilde, Abstein, Heidenreich ve Spieth (2014, s.94) bunu gönüllü ve isteğe bağlı bir davranış olarak tanımlamaktadır, çünkü her çalışan diğerlerinin yanı sıra gösterdiği seviyeye karar verme yeteneğine sahiptir.

Scott ve Bruce (1994), yenilikçi çalışma davranışını üç aşamadan oluşan bir süreç şeklinde ifade etmektedir. Yenilikçi çalışma davranışının ilk aşamasında mevcut problem tanımlanarak soruna yönelik yeni fikir veya çözümler üretilmektedir. Bir sonraki aşamada yenilikçi birey, geliştirdiği fikir için destek arayışına girmekte ve fikri destekleyenlerden meydana gelen bir grup oluşturmaya çalışmaktadır. Son aşamada yenilikçi birey, yenilik fikrini bir model veya prototip haline

getirmektedir. Bundan dolayı yenilikçi çalışma davranışı, her aşamasında farklı etkinlik ve davranışları kapsayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Messmann ve Mulder (2011), yenilikçi çalışma davranışının, yenilikçi fikirleri dinlemeyi, değerlendirmeyi, kabul etmeyi, eylem stratejisi oluşturmayı ve bu fikirler için destekçiler bulmayı içerdiğini belirtmiştir. Yenilikçi çalışma davranışı gösteren öğretmenler, mesleki gelişimlerini sürdürebilmekte, çalışma ortamlarını iyileştirebilmekte, performansını artırabilmekte ve meslektaşları ya da okulun dışındaki diğer paydaşlar tarafından önerilen iyileştirmeleri benimsemeye istekli olabilmektedirler (Bos-Nehles, Bondarouk ve Nijenhuis, 2017, s.382). Yeniliklerin köşe taşı olarak değerlendirilen yenilikçi çalışma davranışları, örgütler ve çalışanlar için hayati bir önem taşımaktadır. Dinamik ortamlarda gelişen yenilikçi davranışlar, örgütsel süreçlerin etkinliği ve örgütün başarısı ayrıca ortaya çıkan problemlerin çözümü için yardımcı olarak örgütsel rekabet üstünlüğü sağlamaktadır (Çevik Tekin, 2019, s. 36).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Okulların örgütsel zekâ düzeylerinin öğretmenlerin çalışma davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi, okulların potansiyellerinin keşfi, kurumsal kapasitelerinin artırılması ve bu kapasitenin en değerli unsuru olan öğretmenlerin geliştirilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu araştırmayla, okulların örgütsel zeka düzeylerinin eğitim ve öğretimin ana uygulayıcıları olan öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması sağlanarak, 21. yüzyılın eğitim sisteminin temellerini kurmakla yükümlü politika yapıcılarına ve eğitimcilere fikir vermesi umulmaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda bu araştırmanın amacı, okulların örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmenlere göre, öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyi nedir?
2. Öğretmenlere göre, öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları nasıldır?

3. Öğretmenlere göre, öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyi, öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarının anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Yöntem

Araştırma, tarama modelinde gerçekleştirilen korelasyonel bir çalışmadır. Neuman'a (2016) göre, taramalar, insanların inançlarını, düşüncelerini, sahip oldukları özelliklerini ve şimdiki veya geçmişteki davranışlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Bundan dolayı taramalar, bireylerin ifade ettikleri inançları ya da davranışlarını içeren araştırma soruları için uygun görülmektedir. Korelasyonel araştırmalar ise iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek ve neden-sonuç ile ilgili ip uçlarına ulaşmak amacıyla yapılmaktadır. Korelasyonel araştırmalar, araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkinin türü ya da türlerinin ne dereceye kadar var olduğunu bulmaya çalışmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019, s.16). Araştırma kapsamında ele alınan öğretmenlerin görüşlerine göre, görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi açısından bu araştırma, tarama modelinde bir korelasyonel araştırmaya uygundur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemleri içerisinde yer alan uygun örneklem yöntemi ile tespit edilen, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Ankara ili Sincan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı kamu ortaokulu ve imam hatip ortaokullarında görevli 328 branş öğretmeni oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, "Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeği" ve "Innovative Work Behaviour (IWB)" Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeği: Öğretmenlerin algıları doğrultusunda görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyini belirlemek amacıyla, Erçetin, Potas ve Açıkalin tarafından önceki araştırmalarında geliştirilmiş (2001, 2004, 2007, 2009, 2010) ve 2015 yılında Erçetin, Potas ve Açıkalin tarafından ise yeniden düzenlemesi yapılmıştır. Erçetin, Potas ve Koç (2016) tarafından ise ölçek, iş organizasyonları için uygulanmıştır. “Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeği”, yedi boyut ve toplam 67 maddeden meydana gelmiştir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin olarak, Potas, Erçetin ve Koçak (2010) tarafından Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı, ölçeğin bütünü için .99 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin boyutlarına ilişkin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları Tablo 1’de yer almaktadır. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin olarak hesaplanan Cronbach alfa güvenilirlik katsayılarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeğine İlişkin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları

Boyutlar	α Katsayısı
Değişen Durumlara Uyum Sağlama I	.91
Paydaşlarla Etkili İletişim	.95
Eylemde ve Tepkide Çabukluk	.93
Sezebilme ve Öngörebilme	.96
Hayal Gücünü Kullanabilme ve Yaratıcılık	.93
İşleyişte Esnek ve Rahat Olabilme	.91
Değişen Durumlara Uyum Sağlama II	.95
Tüm Boyutlar	.99

Kaynak: Potas, N., Erçetin, Ş. Ş., Koçak, S. (2010). Multi Dimensional Organizational Intelligence Measurements for Determining the Institutional and Managerial Capacity of Girl's Technical Education Institution (Diyarbakır, Şanlıurfa, Konya/Turkey). African Journal of Business Management, 4(8), 1644-1651.

Innovative Work Behaviour Scale (IWB) - Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği (YÇD): Dorenbosch, Engen ve Verhagen (2005) tarafından geliştirilmiş ve bu araştırmanın yazarları tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği, dört boyut ve 21 maddeden meydana gelmiştir. Ölçeğin boyutları ve her bir boyuta ait madde sayıları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 2. Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği Boyutları ve Madde Sayıları

Boyutlar	Madde Sayısı
Yaratıcılık Odaklı Çalışma Davranışı	10
Uygulama Odaklı Çalışma Davranışı	6
Bilgisayar Teknolojisinin Kullanımına Yönelik Yenilikçi Davranış	3
Finansal Kaynakların Kullanımına Yönelik Yenilikçi Davranış	2
Tüm Boyutlar	21

Dorenbosch, L., Engen, M. and Verhagen, M. (2005). On-The-Job Innovation: The Impact of Job Design and Human Resource Management through Production Ownership. Creativity and Innovation Management, 14(2), 129-141.

Dorenbosch, Engen ve Verhagen (2005), gerçekleştirdikleri faktör analizi sonucunda dört boyutlu olarak geliştirdikleri ölçeğe ilişkin olarak araştırmalarında veri topladıkları çalışma grubunun niteliğinden dolayı (büyük bir Hollanda yerel yönetim kuruluşunun yönetici olmayan 450 personeli) iki boyutu değerlendirmeye almış ve Cronbach alfa güvenirlik katsayılarını “Yaratıcılık Odaklı Çalışma Davranışı” boyutu için .90 ve “Uygulama Odaklı Çalışma Davranışı” boyutu için .88 olarak hesaplamıştır. İki boyutun toplam Cronbach alfa güvenirlik katsayısı ise .92 olarak hesaplanmıştır.

Türkçeye uyarlama sürecinde ölçeğin “Finansal Kaynakların Kullanımına Yönelik Yenilikçi Davranış” boyutu kamu okullarında öğretmenlerin görev yaptıkları okulların finansal edinim ve yönetiminde karar yetkisinin bulunmaması nedeniyle kapsam dışı bırakılmış ve ölçek üç boyut ve on dokuz madde olarak Türk diline uyarlanmıştır. Uyarlama ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısı ise yaratıcılık odaklı çalışma davranışı boyutu için .966, uygulama odaklı çalışma davranışı boyutu için .942 ve bilgisayar teknolojisinin kullanımına yönelik yenilikçi davranış boyutu için .951 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenirlik katsayısı ise bu üç alt boyutun güvenirlik değerlerinin ortalaması alınarak .953 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri hem yüz yüze hem de çevrim-içi veri toplama aracı kullanılarak toplanmıştır. Araştırma kapsamında “Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeği” ve “Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği” birlikte uygulanarak örnekleme oluşturan öğretmenlerin görüşleri veriye

dönüştürülmüştür. Araştırma verilerinin analizinde betimsel istatistikler ile öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarının anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığının belirlenmesi için ise çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Verilerin analizi hazır istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi, öğretmenlerin görüşlerine göre, öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyinin belirlenmesidir. Bu amaçla uygulanan betimsel istatistiklere dair sonuçlar Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Okulların Örgütsel Zekâ Düzeylerine Ait Betimsel İstatistikler (N=328)

Değişken		$\bar{X}$	S.S.	Medyan	Min	Max
Örgütsel Zekâ Düzeyi		3.87	0.83	4.01	1.46	4.97
1.	Değişen Durumlara Uyum	3.80	0.77	4.00	1.33	5.00
Sağlama I						
2.	Paydaşlarla Etkili İletişim	4.01	0.81	4.17	1.08	5.00
3.	Eylem ve Tepkide Çabukluk	4.04	0.76	4.20	1.20	5.00
4.	Sezebilme ve Öngörebilme	3.93	0.89	4.00	1.10	5.00
5.	Hayal Gücünü Kullanabilme	3.75	0.95	3.88	1.00	5.00
ve Yaratıcılık						
6.	İşleyişte Esnek ve Rahat	3.71	1.01	4.00	1.00	5.00
Olabilme						
7.	Değişen Durumlara Uyum	3.82	0.93	4.02	1.05	5.00
Sağlama II						

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin görüşlerine göre, görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyine ilişkin ortalama değer $\bar{X}$ =3.87 olduğu görülmektedir. Bu bulguya dayanarak, öğretmenlerin görüşlerine göre, görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Çok Boyutlu Örgütsel Zekâ Ölçeği, alt boyutları açısından değerlendirildiğinde, diğer tüm alt boyutlarında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarında en yüksek ortalama, eylem ve tepkide çabukluk boyutunda ($\bar{X}$ =4.04) ve en düşük ortalama ise işleyişte esnek ve rahat olabilme boyutunda ($\bar{X}$ =3.71) gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda eylem ve tepkide çabukluk boyutunda

öğretmenlerin, görev yaptıkları okullarda, kararların hızlı bir şekilde alınarak uygulanması ve okulu etkileyen her türlü duruma, uygun ve doğru tepkilerin verilerek eylem geliştirilebilmesi gibi becerilerin diğer becerilere oranla daha fazla gerçekleştiğini düşündükleri ifade edilebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin, işleyişte esnek ve rahat olabilmeye boyutunda görev yaptıkları okulların işleyişine yönelik kuralların değişebilir nitelikte olması, bürokratik iş ve işlemlerin okulun hızını azaltmayacak düzeyde yapılması ve çalışanların her konuda tercih yapabilme özgürlüğüne sahip olmaları gibi becerilerin diğer becerilere oranla daha az ortaya çıktığını düşündükleri söylenebilir.

Araştırmanın ikinci alt problemi, öğretmenlerin görüşlerine göre, öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarının düzeyinin belirlenmesidir. Bu amaçla uygulanan betimsel istatistiklerin sonuçları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Yenilikçi Çalışma Davranışlarına Ait Betimsel İstatistikler (N=328)

Değişken	$\bar{X}$	S.S.	Medyan	Min	Max
Yenilikçi Çalışma Davranışı Düzeyi	3.98	0.86	4.16	1.05	5.00
Yaratıcılık Odaklı Çalışma Davranışı	4.00	0.90	4.20	1.10	5.00
Uygulama Odaklı Çalışma Davranışı	3.87	0.88	4.00	1.00	5.00
Bilgisayar Teknolojisinin Kullanımına Yönelik Yenilikçi Davranış	4.15	0.98	4.33	1.00	5.00

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarına ilişkin ortalama değer $\bar{X}=3.98$ olarak bulunmuştur. Diğer bir ifade ile öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarını yüksek düzeyde gösterdiklerini söylemek mümkündür. Diğer taraftan, ölçeğin alt boyutlarına ait en yüksek ortalamanın, bilgisayar teknolojisinin kullanımına yönelik yenilikçi davranış ($\bar{X}=4.15$) ve en düşük ortalamanın ise uygulama odaklı çalışma davranışı ($\bar{X}=3.87$) boyutlarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda, öğretmenlerin yeni bilgisayar teknoloji ve uygulamalarını araştırma, öğrenme ve çalışmalarında etkili bir şekilde kullanma becerilerini diğer becerilerine oranla daha fazla sergileyebildiklerini düşündükleri ifade edilebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin, yeni fikir ve çözümlerini, yönetici ve meslektaşlarını ikna ederek ve desteklerini alarak uygulamaya geçirme

becerilerini ise diğer becerilerine oranla daha az sergileyebildiklerini düşündüklerini söylemek mümkündür.

Araştırmanın üçüncü alt problemi, öğretmen görüşlerine göre, örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarını yordayıp yordamadığının belirlenmesidir. Bu amaçla yenilikçi çalışma davranış düzeyinin bağımlı değişken olarak ele alındığı çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle çoklu doğrusal regresyon analizinin varsayımları test edilmiştir. Buna göre, öncelikle bağımsız değişkenlerle bağımsız değişken arasında doğrusal bir ilişkinin var olup olmadığı kontrol edilmiştir. Standardize edilmiş artık değerler ile standardize edilmiş yordanan değerler açısından doğrusal bir ilişkinin olduğu, hataların normale yakın bir dağılım gösterdiği ve eş varyanslılık varsayımının sağlandığı söylenebilir. Ayrıca bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olup olmadığı belirlemek için varyans şişme faktörleri (VIF) ve Tolerance değerleri incelenmiştir. VIF değerinin 10'dan düşük ve Tolerance değerinin ise 0.1'in üzerinde olması değişkenler arası çoklu bağlantı probleminin olmadığına işaret etmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016; Mertler ve Vannatta Reinhart, 2017). Bu doğrultuda bağımsız değişkenlere yönelik olarak gerçekleştirilen analiz sonucunda, VIF değerinin tek bir değişken hariç 10'dan düşük biçimde 3.081 ile 9.796 arasında değiştiği görülmüştür. Değişen durumlara uyum sağlama II alt boyutuna ait VIF değeri 11.812 olduğu için ortalamaya merkezleme (mean centering) işlemi yapılmıştır. Tolerance değerleri ise 0.085 ile 0.325 arasında değişmektedir. Verilerin tümü birlikte ele alındığında bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığı söylenebilir. Çoklu doğrusal regresyon analizinin varsayımlarının incelenmesinin ardından yenilikçi çalışma davranışının bağımlı değişken olduğu model analiz edilmiştir. Bu çerçevede, yenilikçi çalışma davranışlarının yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Yenilikçi Çalışma Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	2.042	.379		5.386	.000		
Değişen Durumlara Uyum Sağlama I	.333	.059	.297	5.641	.000	.747	.301
Paydaşlarla Etkili İletişim	.346	.081	.325	4.244	.000	.801	.231
Eylem ve Tepkide Çabukluk	-.145	.067	-.128	-2.154	.032	.667	-.120
Sezebilme ve Öngörebilme	.029	.085	.030	.340	.734	.756	.019
Hayal Gücünü Kullanabilme ve Yaratıcılık	-.002	.081	-.002	-.021	.984	.750	-.001
İşleyişte Esnek ve Rahat Olabilme	-.064	.080	-.075	-.801	.424	.748	-.045
Değişen Durumlara Uyum Sağlama II	.410	.095	.443	4.295	.000	.787	.233

$R=0.843$, $R^2=0.705$, $F_{(7.320)}=112.551$, $p=.000$

Tablo 5'te yer alan bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ikili ve kısmi ilişkiler incelendiğinde, yenilikçi çalışma davranışları ile örgütsel zeka düzeyinin değişen durumlara uyum sağlama I boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.747$) ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişkinin $r=.301$ olarak gerçekleşmiştir. Öğretmenlerin yenilikçi çalışma düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyinin paydaşlarla etkili iletişim boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.801$) izlenmektedir. Diğer taraftan, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişki $r=.231$ olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin yenilikçi çalışma düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyinin eylem ve tepkide çabukluk boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.667$) görülmektedir. Ancak, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişki $r=-.120$ olarak tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin yenilikçi çalışma düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyinin sezebilme ve öngörebilme boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.756$) görülmektedir. Ancak, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişki $r=.019$ olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin yenilikçi çalışma düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyinin hayal gücünü kullanabilme ve

yaratıcılık boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.750$) izlenmektedir. Buna karşın, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişki $r=-.001$ şeklinde hesaplanmıştır. Öğretmenlerin yenilikçi çalışma düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyinin işleyişte esnek ve rahat olabilme boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.748$) görülmektedir. Buna karşın, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişki $r=-.045$ şeklinde hesaplanmıştır. Öğretmenlerin yenilikçi çalışma düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyinin değişen durumlara uyum sağlama II boyutu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu ($r=.748$) görülmektedir. Buna karşın, diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki ilişki $r=.233$ olarak tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyi alt boyutları ve yenilikçi çalışma davranışı ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki göstermektedir ($R=.843$, $R^2=.705$, $p<.01$). Bu doğrultuda, öğretmenlerin örgütsel zeka düzeyi yenilikçi çalışma davranışına ilişkin toplam varyansın yaklaşık %71'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre bağımsız değişkenlerin yenilikçi çalışma düzeyi üzerindeki önem derecesi sırasıyla, değişen durumlara uyum sağlama II, paydaşlarla etkili iletişim, değişen durumlara uyum sağlama I, eylem ve tepkide çabukluk, işleyişte esnek ve rahat olabilme, sezebilme ve öngörebilme, hayal gücünü kullanabilme ve yaratıcılık biçiminde gerçekleşmiştir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, değişen durumlara uyum sağlama I, eylem ve tepkide çabukluk, işleyişte esnek ve rahat olabilme, sezebilme ve öngörebilme boyutlarının anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda, bu boyutların yenilikçi çalışma davranışlarının yordanmasında önemli bir etkiye sahip olmadığını ifade etmek mümkündür.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma, örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla 2020-2021 eğitim öğretim yılında Ankara ili Sincan ilçesi kamu ortaokul ve imam hatip

okullarında, gerçekleştirilmiştir. Bu amaç çerçevesinde araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Araştırmada, öğretmenlerin görüşlerine göre, görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde İmamoğlu Akman ve Akman (2019) ile Turan (2017), araştırma bulguları ile tutarlı olarak okulların örgütsel zekâ düzeyini yüksek, Neyişçi (2015) ise çok yüksek düzeyde bulgulamıştır. Diğer taraftan Erçetin, Potas, Hamedoğlu ve Kısa (2011), Neyişçi, Potas ve Erçetin (2018) ile Potas, Erçetin ve Koçak (2010) araştırmalarında okulların örgütsel zekâ düzeyini orta olarak tespit etmiştir. Aynı şekilde Potas, Erçetin ve Bayrakçeken (2009), bir yükseköğretim kurumunda gerçekleştirdiği araştırmasında örgütsel zekâ düzeyini orta olarak bulgulamıştır. Araştırmada ayrıca okulların örgütsel zekâ düzeylerine yönelik tüm alt boyutların tamamının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Alt boyutlar açısından en yüksek ortalama, eylem ve tepkide çabukluk boyutunda ve en düşük ortalama ise işleyişte esnek ve rahat olabilme boyutunda gerçekleşmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, Turan'ın (2017) araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda yenilikçi çalışma davranışlarını yüksek düzeyde sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Altıntaş Yüksel (2019), Çıtak (2017) ve Tüysüz (2019) araştırmalarında öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları düzeyini yüksek olarak bulgulamışlardır. Diğer yandan Hsiao, Chang, Tu ve Chen (2011) ile İsmail ve Mydin (2019) öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarının orta düzeyde, Uzunbacak, Akçakanat ve Çarıkçı (2018) orta düzeyin biraz üzerinde, Töre (2019) ise çok yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Alt boyutlar açısından incelendiğinde ise öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışlarına ilişkin en yüksek ortalama, bilgisayar teknolojisinin kullanımına yönelik yenilikçi davranış ve en düşük ortalama ise uygulama odaklı çalışma davranışı boyutlarında gerçekleşmiştir.

COVID 19 küresel salgını nedeniyle ülkemizde uzaktan eğitime geçilmesi ve bu süreçte öğretmenlerin bilgisayar teknolojilerini sürekli kullanmak durumunda kalmaları sonucunda dijital becerilerinin daha da gelişmesi, konu ile ilgili özgüvenlerinin artması ve bunun da yenilikçi eğitim uygulamalarına yansımış olması muhtemel olarak

düşünülmektedir. Diğer taraftan Töre (2017) turizm sektör çalışanlarının yenilikçi çalışma davranışlarını incelediği araştırmasında, çalışanların yenilikçi çalışma davranışının fikir destekleme faktörünün ortalama değerinin, fikir üretme ve uygulama faktörüne göre daha yüksek olduğunu belirlemiş ve çalışanların eyleme geçmekten daha fazla eylemi desteklemeyi tercih ettiklerini gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu doğrultuda araştırmada, uygulama odaklı çalışma davranışının, bilgisayar teknolojisinin kullanımına yönelik yenilikçi davranış ve yaratıcılık odaklı çalışma davranışı boyutlarına göre daha düşük bir ortalama vermesi, katılımcıların yeni fikir ve çözümlerini yönetici ve meslektaşlarını ikna ederek ve desteklerini de alarak uygulamaya geçirme becerilerini diğerlerine oranla daha az sergilediklerini ortaya koymakta ve Töre (2017) tarafından yapılan araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyleri toplamı ve yenilikçi çalışma davranış düzeyleri toplamı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırma ile öğretmenlerin görev yaptıkları okulların örgütsel zekâ düzeyinin yenilikçi çalışma davranışını yüksek düzeyde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bu araştırma, nicel desende tasarlanmış kesitsel türden bir tarama araştırmasıdır ve betimlenen değişkenler üzerinde bir seferde ölçüm yapılmıştır. Bu nedenle ilerideki araştırmalarda boylamsal araştırmaların kullanılması zamana bağlı değişimleri de ortaya çıkarabilir. Ayrıca ilerideki araştırmalarda nitel desenlerin kullanılması ile çok daha derinlemesine veri ve bilgi sağlanması mümkün olabilir. Bununla birlikte ilerideki araştırmaların farklı il ve ilçelerde, farklı eğitim kademeleri ve okullarda daha geniş örneklem hacmi ile gerçekleştirilmesi karşılaştırma olanağı açısından fayda sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Impact of Organizational Intelligence Level on
Teachers' Innovative Work Behaviour**

*

Belgin Tura– Sait Akbaşlı
Hacettepe University

This study aimed at determining the effect of schools' organizational intelligence level on teachers' innovative work behaviors. Teachers of today's world must deal with the education and training processes with an innovative approach and innovatively design these processes by noticing the world outside the school, the changes taking place in the world, and the role of the school in this change process instead of limiting their minds only to the available curriculum. Teachers with innovative work behaviors deal with the characteristics and different needs of their students using new strategies and, therefore, help their students to develop their creativity in the learning and teaching processes. Innovation essentially includes intelligence. Without the creative spark of innovative genius or the intelligence of organizational systems that recognize and support innovation, finding new and useful solutions to problems becomes difficult. The development of organizational intelligence in schools increases the use of resources and competencies related to knowledge and learning, supports the development of teachers' innovation ability, and demonstrates them with innovative work behaviors. The determination of the effect of the organizational intelligence levels of the schools on the working behaviors of the teachers has strategic importance in terms of discovering the potentials of the schools, increasing the institutional capacities, and developing the teachers who are the most valuable elements of this capacity. With this research, it is considered that the effect of the organizational intelligence levels of schools on the innovative work behaviors of teachers, who are the main practitioners of education and training, will be revealed and the results will provide an idea to policymakers and educators who are responsible for establishing the foundations of the 21st-century education system.

This study was a correlational study carried out in a survey model. The study group consisted of 328 branch teachers working in the public secondary schools and imam hatip middle schools affiliated to Ankara Sincan District Directorate of National Education (Ministry of National Education, Turkey) in the 2020-2021 academic year. The teachers in the study group were determined using an appropriate sampling method among non-random sampling methods. The data was collected by using the “Multidimensional Organizational Intelligence Scale” previously developed by Erçetin, Potas, and Açıkalın (2001, 2004, 2007, 2009, 2010) and reorganized by Erçetin, Potas, and Açıkalın in 2015 and the “Innovative Work Behavior Scale (IWB)” developed by Dorenbosch, Engen, and Verhagen (2005) adapted by the researchers of this specific study (adapted to Turkish as “Yenilikçi Çalışma Davranışı Ölçeği”). Research data were collected using both face-to-face and online data collection tools. Within the scope of this study, the “Multidimensional Organizational Intelligence Scale” and the “Innovative Work Behavior Scale” were applied together, and the opinions of the teachers were converted into data.

Considering the analysis of the data, multiple linear regression analysis was conducted to determine whether the descriptive statistics and the organizational intelligence level of the schools where the teachers worked were significant predictors of the innovative work behaviors of the teachers or not. The collected data was analyzed using an available statistical package program. Three research questions were identified in this study that was designed to determine the effect of schools’ organizational intelligence level on teachers’ innovative work behaviors.

The first research question of this study was to determine the organizational intelligence levels of the schools where the teachers worked based on the opinions of the teachers. Based on the opinions of the teachers under this research question, it was determined that the organizational intelligence levels of the schools they worked in were high ($\bar{X} = 3.87$). When the Multidimensional Organizational Intelligence Scale was evaluated in terms of its sub-dimensions, it was seen that it was at a high level in all other sub-dimensions. Considering the sub-

dimensions of the scale, the highest average was determined in taking immediate actions and producing instant reactions dimension ($\bar{X}=4.04$) while the lowest average was determined in functioning flexibly and comfortably dimension ($\bar{X}=3.71$). Considering the dimension of taking immediate actions and producing instant reactions, it can be expressed that the teachers thought that skills such as making decisions quickly and implementing them and developing actions by giving appropriate and correct responses to all kinds of situations affecting the school were realized more than other skills. However, considering the dimension of the functioning flexibly and comfortably, it can be expressed that teachers thought that skills such as being able to change the rules regarding the functioning of the schools they worked at, completing the bureaucratic works and procedures are performed at a level that does not reduce the pace of the organization, and the employees' being free to make choices in every subject were realized less than other skills.

The second research question of this study was to determine the innovative work levels of the teachers based on their opinions. In line with this research question, it was determined that they exhibited innovative working behaviors at a high level ($\bar{X}=3.98$). On the other hand, the highest average of the sub-dimensions of the scale was observed in the innovative behavior towards the use of computer technology ($\bar{X}=4.15$), and the lowest average was observed in the practice-oriented work behavior ($\bar{X}=3.87$) dimensions. In this regard, it can be considered that teachers thought that they could demonstrate their ability to research, learn, and use new computer technologies and applications effectively in their studies more than others. However, it can be also considered that teachers thought that they could demonstrate their ability to put their new ideas and solutions into practice by convincing and getting the support of their administrators and colleagues less than others.

The third research question of the study was to determine whether the level of organizational intelligence predicted innovative work behaviors of teachers based on their opinions. It was determined that the level of organizational intelligence demonstrated a high and significant relationship with the organizational intelligence sub-dimensions and innovative work behaviors of the teachers ($R=.843$, $R^2=.705$, $p<.01$). In this

regard, teachers' organizational intelligence level explained approximately 71% of the total variance regarding innovative work behavior. According to the standardized regression coefficient (β), the importance levels of the independent variables on the level of innovative work were as follows; adapting to changing situations II, effective communication with stakeholders, adapting to changing situations I, taking immediate actions, and producing instant reactions, functioning flexibly and comfortably, using imagination and creativity dimension. When the t-test results regarding the significance of the regression coefficients were examined, it was determined that the dimensions of adapting to changing situations I, taking immediate actions and producing instant reactions, being flexible and comfortable in functioning, and being intuitive and prescient sub-dimensions were not significant predictors. In this regard, it can be stated that these dimensions do not have a significant effect on predicting innovative work behaviors. As a result, the findings of this study showed that there was a positive and highly significant relationship between the sum of the organizational intelligence levels of the schools where teachers worked at and the sum of the innovative work behavior levels. In addition to this, it was concluded that the organizational intelligence levels affected the innovative working behaviors of the teachers at a high level.

Kaynakça / References

- Abstein, A., Heidenreich, S. ve Spieth, P. (2014). Innovative work behaviour: The impact of comprehensive HR system perceptions and the role of work-life conflict. *Industry and Innovation*, 21(2), 91-116.
- Akbaşı, S. (2010). The Views of elementary supervisors on teachers' competencies. *Eurasian Journal of Educational Research*, 39, 13-36.
- Akbaşı, S. (2007). *Ortaöğretim okullarındaki okul aile birliklerinin görevlerini gerçekleştirme düzeyleri*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akbaşı, S. ve Tura, B. (2019). Okul aile birlikleri okullara ne getirdi? Neyi Değiştirdi? *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 1747-1768.

- Albrecht, K. (2003). *The power of minds at work. Organizational intelligence in action*. New York: Amacom Books.
- Allee, V. (1997). *The knowledge evolution: Expanding organizational intelligence*. Boston: Butterworth-Heinemann.
- Altıntaş Yüksel, E. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin mesleki yenilikçilik eğilimleri ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Azma, F., Mostafapour, M. ve Rezaei, H. (2012). The application of information technology and its relationship with organizational intelligence. *Procedia Technology*, 1, 94-97.
- Blader, S. ve Tyler, T. (2009). Testing and extending the group engagement model: linkages between social identity, procedural justice, economic outcomes, and extrarole behavior. *Journal of Applied Psychology*, 94(2), 445-464.
- Bos-Nehles, A., Bondarouk, T. ve Nijenhuis, K. (2017). Innovative work behaviour in knowledge-intensive public sector organizations: The case of supervisors in the netherlands fire services. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(2), 379-398.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çevik Tekin, İ. (2019). *Psikolojik güçlendirmenin yenilikçi iş davranışına etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolü: Türkiye otomotiv üreticileri araştırması* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çıtak, S. (2017). *Duyusal zekâ ile yenilikçi iş anlayışı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma Mersin İli örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dorenbosch, L., Engen, M. ve Verhagen, M. (2005). On-the-job innovation: The impact of job design and human resource management through production ownership. *Creativity and Innovation Management*, 14(2), 129-141.
- Erçetin, Ş., Çetin, B. ve Potas, N. (2007). Multi-dimensional organizational intelligence scale (Muldimorins). *World Applied Sciences Journal*, 2(3), 151-157.
- Erçetin, Ş. (2001). *Örgütsel zeka*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Erçetin, Ş. (2004). *Örgütsel zeka ve örgütsel aptallık*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Erçetin, Ş., Potas, N. ve Koç, İ. (2016). Organizational intelligence scale for business organizations in chaotic situations. Ş. Erçetin ve H. Bağcı (Ed.). *Handbook of Research on Chaos and Complexity Theory in the Social Sciences* içinde (s.133-152). Hershey, ABD: IGI Global.
- Erçetin, Ş., Potas, N., Hamedoğlu, M. ve Kısa, N. (2011). Using multi-dimensional organizational intelligence measurements to determine the institutional and managerial capacities of technical education institutions for girls. *African Journal of Business Management*, 5(27), 11256-11264.
- Farr, J. ve Ford, C. (1990). Individual Innovation. M. West ve J. Farr (Ed.). *Innovation and creativity at work: psychological and organisational strategies* içinde (s.63-80). Chichester: John Wiley.
- Glynn, M. (1996). Innovative genius: A framework for relating individual and organizational intelligences to innovation. *Academy of Management Review*, 21(4), 1081-1111.
- Hsiao, H., Chang, J., Tu, Y. ve Chen, S. (2011). The impact of self-efficacy on innovative work behavior for teachers. *International Journal of Social Science and Humanity*, 1(1), 31-36.
- İmamoğlu Akman, G. ve Akman, Y. (2019). Investigation of organizational intelligence level of schools according to teachers' opinion. Ş. Erçetin ve N. Potas (Ed.). *Chaos, Complexity and Leadership 2017. Explorations of Chaos and Complexity Theory* içinde (s.459-468). Cham, Switzerland: Springer.
- Ismail, A. ve Mydin, A. (2019). The impact of transformational leadership and commitment on teachers' innovative behaviour. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR) In 4th ASEAN Conference on Psychology, Counselling, and Humanities (ACPCH 2018)* (s. 426-430). Atlantis Press.
- Janssen, O. (2000). Job demands, perceptions of effort-reward fairness and innovative work behaviour. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73(3), 287-302.
- Kalkan, V. (2005). Organizational intelligence: Antecedents and consequences. *Journal of Business & Economics Research*, 3(10), 43-54.
- Kheng, Y., Mahmood, R. ve Beris, S. (2013). A conceptual review of innovative work behavior in knowledge intensive business services among

- knowledge workers in Malaysia. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 3(2), 91-99.
- Liebowitz, J. (2000). *Building Organizational intelligence. A knowledge management primer*. Boca Raton, Florida: CRC Press.
- Mertler, C. ve Vannatta Reinhart, R. (2017). *Advanced and multivariate statistical methods. practical application and interpretation* (6 b.). New York: Taylor & Francis.
- Messmann, G. ve Mulder, R. (2011). Innovative work behaviour in vocational colleges: understanding how and why innovations are developed. *Vocations and Learning*, 4, 63-84. doi: doi.org/10.1007/s12186-010-9049-y
- Neuman, W. (2016). *Toplumsal Araştırma yöntemleri* (Cilt 2). (Çev. S. Özge) Ankara: Yayınodası.
- Neyişçi, N. (2015). *Sosyal ağ etkileşiminin örgütsel zeka düzeyine etkisi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Ankara.
- Neyişçi, N., Potas, N. ve Erçetin, Ş. (2018). Örgütsel zeka algısı ve ortak değişkenlerin etkisi: ANCOVA analizi ile incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(4), 300-318.
- Potas, N., Erçetin, Ş. ve Bayrakçıken, S. (2009). Organizational Intelligence Scale II (University Version) and its application (The Example of Kazım Karabekir Faculty of Education, Atatürk University. Ş. Erçetin (Ed.). *Organizational Intelligence in Question* içinde (s.23-58). Charleston, South Carolina: BookSurge Publishing.
- Potas, N., Erçetin, Ş. ve Koçak, S. (2010). Multi dimensional organizational intelligence measurements for determining the institutional and managerial capacity of girls' technical education institution (Diyarbakır, Şanlıurfa and Konya/Turkey). *African Journal of Business Management*, 4(8), 1644-1651.
- Sanders, K., Moorkamp, M., Torke, N., Groeneveld, S. ve Groeneveld, C. (2010). How to support innovative behaviour? The role of lmx and satisfaction with hr practices. *Technology and Investment*, 1(1), 59-68.
- Scott, S. ve Bruce, R. (1994). Determinants of innovative behavior: A path model of individual innovation in the workplace. *Academy of Management Journal*, 37(3), 580-607.
- Senge, P. (2007). *Beşinci disiplin*. (Çev. A. İldeniz ve A. Doğukan) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Töre, E. (2017). *Entelektüel sermayenin yenilikçi davranışına etkisinin bilgi paylaşımı, öz-yeterlilik ve iç denetim odağı perspektifinden incelenmesi üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Töre, E. (2019). Öğretmenlerin yenilikçi iş davranışı düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 14(4), 1761-1773.
- Tura, B. ve Akbaşı, S. (2021). Öğretmen yenilikçiliğini etkileyen faktörler. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 15-28.
- Turan, S. (2017). *Okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışlarının örgütsel zeka düzeyine etkisi (Zonguldak İli Örneği)*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Ankara.
- Tüysüz, H. (2019). *Eğitim yöneticilerinin örgütsel destek algısı, örgütsel hafıza ve yenilikçi iş davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Uzunbacak, H., Akçakanat, T. ve Çarıkçı, İ. (2018). Lider-üye etkileşimi ile yenilikçi iş davranışı arasındaki ilişkide algılanan örgütsel desteğin ve işe adanmışlığın rolü. 6. *Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s.17-29). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Van de Ven, A. (1986). Central problems in the management of innovation. *Management Science*, 32(5), 590-607.
- Veryard, R. (2018). Building organizational intelligence. Leanpub Book. Erişim adresi <https://leanpub.com/orgintelligence>. Erişim tarihi: 17 Eylül 2020.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tura, B. ve Akbaşı, S. (2021). Örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6790-6805. DOI: 10.26466/opus.937986.

Müzik Dersi Öğretim Programının Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Açısından İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.962013

*

İlhan Özgül*

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kastamonu/Türkiye

E-Posta: ilhanozgul@kastamonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5615-7934](https://orcid.org/0000-0002-5615-7934)

Öz

Bu araştırmada, 2018 Müzik Dersi Öğretim Programı, Avrupa yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) anahtar yetkinlikleri kapsamında incelenmiştir. İnceleme sürecinde nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışmada, 2018-Müzik Dersi Öğretim Programının özel amaçları, alana özgü beceriler, 1-8 sınıflar için tanımlanan kazanımlar ve dört öğrenme alanının Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) ve Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) kapsamında belirlenen anahtar yetkinlikler ile ilişkisi araştırılmıştır. Müzik Dersi Öğretim Programı ile Avrupa Okulları Müzik Öğretim Programı arasındaki temel benzerlik ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan “özel amaçlar”, “alana özgü beceriler”, “1-8 sınıfları kapsayan kazanımlar” ve “Öğrenme Alanları” ile anahtar yetkinliklerin ilişkisi bir bütün olarak incelendiğinde, en çok öğrenmeyi öğrenme, anadilde iletişim, kültürel farkındalık ve ifade, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlik alanlarına yer verilmiştir. İnisyatif alma ve girişimcilik, dijital yetkinlik, matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik alanlarına daha az yer verilirken, “Yabancı dillerde iletişim” yetkinliğine hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Müzik Dersi Öğretim Programı ile Avrupa okulları müzik öğretim programı karşılaştırıldığında 2018-Müzik dersi öğretim programında müzik dinleme etkinlikleri müzik öğretimi metodolojisinin temel kavramları ve uygulamalarına ilişkin amaçlı dinletiler yapmaktan ziyade öğrencilerde bir “kültürel farkındalık” yaratmak üzere yapılan/düzenlenen dinletiler niteliğinde olduğu, öğrenme alanlarında “çalgi çalma” kazanımlarına yer verilmediği tespit edilmiştir. Avrupa Yeterlilikler Çerçevesinin (AYÇ) bir üyesi olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) kapsamında hazırlanan 2018-Müzik Dersi Öğretim Programının program geliştirme açısından önemli görülebilecek eksikliklerin yeniden düzenlenmesi/düzeltilmesine ilişkin öneriler getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Dersi Öğretim Programı, AYÇ, TYÇ, Anahtar Yetkinlikler.

Examination of the Music Course Teaching Program in Terms of the European Qualifications Framework and the Turkish Qualifications Framework

*

Abstract

The 2018 Music Course Curriculum was examined within the scope of the key competencies of the European Qualifications Framework (AYC) and the Turkish Qualifications Framework (TQF) in this study. Document analysis, one of the qualitative research approaches, was employed in the study. Special objectives of the 2018-Music Course Curriculum, field-specific skills, the achievements defined for grades 1-8, and the relationship of the four learning areas with the key competencies determined within the scope of Turkish Qualifications Framework (TQF) and European Qualifications Framework (EQF) were investigated. It has been tried to determine the main similarities and differences between the Music Course Curriculum in Turkey and the Music Curriculum of European schools. According to the findings, considering the relationship between "special goals", "field-specific skills", "achievements covering grades 1-8" and "Learning Areas" defined in the Music Course Curriculum and the key competencies as a whole, competence areas related with learning to learn, communication in the mother tongue, cultural awareness and expression, social and citizenship are included at most. It has been determined that while some areas included less such as taking initiative and entrepreneurship, digital competence, mathematical competence and competence in science and technology, the competence of "communication in foreign languages" is not included at all. Comparing the Music Course Curriculum and the European Schools Music Curriculum, it is seen that the music listening activities in the 2018-Music Curriculum are in the nature of listening activities held/organized to create a "cultural awareness" in students, rather than a purposeful listening on the basic concepts and applications of music teaching methodology and also it has been determined that the achievements of "playing an instrument" are not included. Recommendations are given regarding the reorganization/correction of the deficiencies that may be considered important in terms of curriculum development in the 2018-Music Course Curriculum prepared within the scope of the Turkish Qualifications Framework (TQF), a member of the European Qualifications Framework (EQF).

Keywords: Music Course Teaching Program, TQF, EQF, Key Competencies.

Giriş

Tarih boyunca toplumlar, bilim, teknoloji, sanat ve doğanın sunduğu olanakları en iyi biçimde kullanmak, ulusal ve küresel düzeyde rekabet edebilmek, değişim ve gelişmeler karşısında ayakta kalabilmek için iyi yetişmiş nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymuşlardır. Bu amaçla bireyleri iyi yetiştirebilmek için eğitim politikalarını sürekli gözden geçirerek yeni ve güncel kalmasına çaba sarf etmişlerdir. Dünyayı etkileyen yeni oluşum ve değişimler karşısında gelişimlerini modern bir şekilde sürdürmek isteyen toplumlar eğitim sistemlerinde, yenilikçi, girişimci ve yaratıcı becerilere sahip bireyler yetiştirmek amacıyla 21.yüzyıl becerilerini belirlemeye ve uygulama sürecine odaklanmışlardır (Delf ve Ovenden-Hope, 2016).

21.yüzyıl becerilerini, bilgiye ulaşma, analiz ve sentez yapma, öğrenmeyi öğrenme, eleştirel düşünme, karmaşık problemleri çözme, alternatif çözümler üretme, yaratma, iletişim kurma, kararlı olma, birlikte çalışma, girişimci olma, stres yönetimi ve empati yapma, topluma ve kültüre katkı sağlama biçiminde tanımlayabiliriz (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018; Uçak ve Erdem, 2020; World Economic Forum [WCF], 2020). Bu kapsamda 21.yüzyılda okullardan, çeşitli etkinlikler yoluyla bireyin sahip olduğu kapasite ve yeteneğin açığa çıkarılması için, bilgi, beceri ve tutum kazandıran bir kurum olmasının yanı sıra, toplumu biçimlendiren ve toplumsal kalkınmaya yön veren eğitim kurumlarına dönüşmesi beklenmektedir (MEB, 2018, Mesleki Yeterlik Kurumu [MYK], 2021). Kuşkusuz okullarda bu hedeflere ulaşmak, eğitim programlarının ana odağı olan bir konu alanına ilişkin ders öğretim programları ve programların uygulamadaki görünümüyle mümkün gözükmemektedir.

Son yirmibeş yılda “İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programı”, bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, öğrenme ve öğretme kuram ve yaklaşımdaki gelişmeler, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları doğrultusunda 1994, 2006, 2018 yıllarında MEB’nin oluşturduğu kurullar tarafından üç kez yeniden düzenlenerek değişime uğramıştır (MEB, 1994, 2006, 2018). Bu değişimler sonucunda en son 2018-Müzik Dersi Öğretim Programında düzenleme yapılarak müzik alanına ilişkin yeni beceriler ve yetkinlikler eklenmiş, özellikle 21.yüzyıl becerileri olarak ifade edilen beceriler eğitim-öğretim sürecine dâhil edilmeye çalışılmıştır. 2018 Müzik

Dersi Öğretim Programında belirlenen “alana özgü beceriler” bir yeterlilik alanı belirlemek amacıyla Avrupa Birliği ülkeleri ve aday ülke olarak Türkiye’nin de içerisinde yer aldığı toplulukta Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ) kapsamında oluşturulmuştur. 2018 Müzik Dersi Öğretim Programında “alana özgü beceriler” şu şekilde ifade edilmektedir.

“Müziği tanıyabilme, müzik-beden uyumunu sağlayabilme, müziği bireysel veya toplu yapabilme, müzikle toplum arasındaki bağı görebilme, müzikle kültür, tarih ve estetik arasında bağ kurabilme, müziği millî ve manevi değerlerle ilişkilendirebilme, müziğin bir bilim dalı olarak da farklı bilimlerle ilişkisini kurabilme, müziğin her insan için öğrenilebilir olduğunu anlayabilme, dinleme, söyleme ve ritimsel etkinliklerle müzik yapabilme, kendini müzik yoluyla ifade edebilme, kültürel miras ve çeşitliliği geliştirebilme, müzik teknolojilerini kullanabilme, etkin müzik üreticisi olabilme.” (MEB, 2018, s.8)

AYÇ, TYÇ ve Anahtar Yetkinlikler

“AYÇ Danışma Grubuna Avrupa Birliği (AB) üyesi 28 ülke, AB’ye aday 5 ülke ve AB üyesi olmayan ancak Avrupa Ekonomik Alanında (AEA) yer alan 3 ülke olmak üzere toplam 36 ülkenin temsilcisi, AYÇ Danışma Grubunda ayrıca Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, Avrupa Mesleki Eğitim Geliştirme Merkezi (CEDEFOP), Avrupa Eğitim Vakfı (ETF), Avrupa düzeyindeki çatı kurumlar, sosyal taraflar ve paydaşların temsilcileri yer almaktadır” (MYK, 2021). 2008 yılı Aralık ayından bu yana AYÇ Ulusal Koordinasyon Noktası olarak belirlenen AYÇ Danışma Grubunda ülkemiz temsil edilmektedir (MYK, 2021).

“Hayat Boyu Öğrenme için Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi Tavsiye Kararında; ulusal mevzuat ve uygulamalarla uyumlu ulusal yeterlilik çerçevelerinin geliştirilmesi ve yeterlilik seviyelerinin AYÇ seviyeleri ile şeffaf bir yaklaşım içerisinde referanslanmasıyla ulusal yeterlilik sistemlerinin AYÇ ile ilişkilendirilmesi tavsiye edilmektedir. Ayrıca, sorumlu kurumlar tarafından düzenlenen tüm yeni yeterlilik belgesi, sertifika, diploma ve Europass dokümanlarının ulusal yeterlilik sistemleri aracılığıyla uygun AYÇ seviyesine açık bir referans içermesine yönelik önlemlerin alınması önerilmektedir. Tavsiye Kararında belirtilen öneriler doğrultusunda ülkelerin Ulusal Yeterlilik Çerçeveleri (UYÇ) geliştirmesi ve

çerçeve seviyelerini AYÇ seviyeleri ile şeffaf bir yaklaşım içinde referanslaması sonucunda farklı ülke ve sistemlerde düzenlenen yeterlilik belgesi, sertifika, diploma ve Europass dokümanları gibi yeterliliklerin kıyaslanabilmesi mümkün olmaktadır” (MYK, 2021, s.1).

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), AYÇ kararları ile uyumlu olmakla birlikte, ülkemizde hâlihazırda bulunan yeterliliklerin detaylı olarak birleştirilmesini, yeterliliklerin kalitesinin ve güvence düzeyinin artırılmasını, ulusal ve uluslararası düzeyde şeffaflığın ve tanınırlığının sağlanabilmesini hedeflemektedir (MYK, 2015). Gerek TYÇ’de gerekse de AYÇ’de bilgi, beceri ve yetkinlik bileşenlerini içeren sekiz farklı seviye bulunmaktadır. Her bir seviye ilgili programın yeterliliğini tespit etmekte kullanılmaktadır. Ayrıca TYÇ kapsamında yeterliliklerin farklı açılardan ele alınabilmesi amacıyla bazı kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler; ana yeterlilikler, destekleyici yeterlilikler, birim yeterlilikler ve özel amaçlı yeterlilikler olarak ifade edilmiştir (MYK, 2021; Yılmaz ve Salman, 2022). Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi’nin kararıyla AYÇ’nin kapsamının geliştirilmesi ve amacına daha iyi hizmet edebilmesi düşüncesinden hareketle mevcut yetkinlik türlerine ayrıca anahtar yetkinlikler (key competencies) adı verilen ve sekiz kategoride tanımlanan bir yetkinlik türü daha ilave edilmiştir (Schola Europaea, 2017; MEB, 2018; MYK, 2021; TYÇ, 2021):

1. “Anadilde iletişim,
2. Yabancı dillerde iletişim,
3. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler,
4. Dijital yetkinlik,
5. Öğrenmeyi öğrenme,
6. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler,
7. İnisiyatif alma ve girişimcilik,
8. Kültürel farkındalık ve ifade”

Milli Eğitim Bakanlığının yeniden düzenlediği bütün 2018-ilkokul ve ortaokul ders programlarının tümünde (fen bilgisi, matematik, sosyal bilgiler müzik, resim...) belirlenen sekiz anahtar yetkinlik temel alınarak/tanımlanarak programların hazırlama ve geliştirme sürecinde yürürlüğe konulmuştur. Çalışmada 2018 Müzik Dersi Öğretim Programının bileşenleri ile anahtar yetkinlikler arasında ilişki kurulurken bu sıraya göre kodlama yapılmıştır.

Müzik Dersi Öğretim Programları

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 8 yıllık (ilkokul ve ortaokul) zorunlu eğitime ilişkin üç kez program değişikliğine gidilmiştir. Bu programlar, 1994, 2006 ve 2018 müzik dersi öğretim programlarıdır. Bu programlara ilişkin bazı temel çıkarımlar şu şekilde özetlenebilir (Özgül, 2014, 2018). 1994 ilköğretim kurumları müzik dersi öğretim programı deneyerek program geliştirme esasına dayanmaktadır. Programın en belirgin özelliği; konuların üniteleştirilmiş olması ve her üniteye ilişkin hedefler, her bir hedefi tanımlayan en az iki kritik davranışın belirlenmiş olmasının yanı sıra örnek öğretme-öğrenme durumları, sınav-ölçme durumları, değerlendirme işlemlerine yer verilmiş olmasıdır. Bu Programının odak noktasını *hedefler ve davranışlar* oluşturmaktadır. 2006 İlköğretim müzik dersi öğretim programı genel amaçlar, programın vizyonu, programın temel yaklaşımı, programın temel yapısı bölümlerini kapsamaktadır. İlköğretim programının en temel özelliği programın dört öğrenme alanı üzerine odaklanmış olmasıdır. Bu öğrenme alanları “dinleme-söyleme-çalma, müziksel algı ve bilgilenme, müziksel yaratıcılık ve müzik kültürü” dür. Her öğrenme alanına ilişkin “kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar” yer almaktadır. 2006-İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programının odağını *kazanımlar ve etkinlikler* oluşturmaktadır.

2018 ilkokul ve Ortaokul müzik dersi öğretim programı, 2006 müzik dersi öğretim programının devamı biçiminde tanımlanabilir. Programda diğer ilkokul ve ortaokul öğretim programları konu/ders alanlarına ilişkin ortak/genel tanımlanan amaçlar, perspektifi (değerlerimiz, yetkinlikler), ölçme değerlendirme yaklaşımı, bireysel gelişim ve öğretim programları ve sonuç bölümlerini kapsamaktadır. Akabinde Müzik Dersi Öğretim Programına ilişkin; özel amaçlar, alana özgü beceriler, uygulama sürecinde dikkat dileyen hususlar ve temel yapı açıklanmaktadır.

İlköğretim programının en temel özelliği programın dört öğrenme alanı üzerine odaklanmış olmasıdır. Bu öğrenme alanları “dinleme-söyleme, müziksel algı ve bilgilenme, müziksel yaratıcılık ve müzik kültürü” dür. 2018 Müzik Dersi Öğretim Programının 2006 Müzik Dersi Öğretim Programından ayıran en belirgin özelliği “çalgı çalma” becerisinin öğrenme alanından çıkarılmış olmasıdır. Her öğrenme alanına ilişkin “kazanımlar ve açıklamalar” yer almaktadır. Bu kapsamda Müzik Dersi

Öğretim Programı bireylerde yeterliliklerin/yetkinliklerin (bilgi, beceri ve tutumlar) edinilmesini içerir. Kişisel gelişim çeşitli manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel bağlamlarda gerçekleşir. Uygun davranış bilincini, öğrencilerin yaşadığı çevreyi anlamalarını ve bireysel kimliklerinin gelişimini içerir. Dolayısıyla yeterliliklerin/yetkinliklerin kuramsal hedefleri/beklentileri, kazanımlar (bilgi, beceri ve tutumlar) üzerinde tanımlanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

2018-İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programına ilişkin alan ayazında birkaç çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, İlkokul ve ortaokul müzik 2006 ve 2018 Müzik Dersi Öğretim Programının karşılaştırılması (Albuz ve Demirci, 2018), Müzik Dersi Öğretim Programlarının amaçları ve içerik açısından incelenmesi (Özgül, 2018), İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programında şarkı söyleme becerisi ile ilişkilendirilen kazanımların incelenmesi (Babaç ve Köse, 2018), 2018 Müzik Dersi Öğretim Programı kazanımları üzerine öğretmen görüşleri (Birgül ve Nacakçı, 2019; Güven ve Çelenk, 2020), müzik dersi kazanımlar boyutuna ilişkin öğretmen ve öğrenci Görüşleri (Yılmaz, 2018) örnek verilebilir. Alanyazında Müzik Dersi Öğretim Programının AYÇ ve TYÇ açısından incelemesi yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. MYK TYÇ Dairesi Başkanlığı Yükseköğretim kurumlarına (YÖK) 2910312021 tarihli ve E-87858754-155.99-1484 sayılı bir yazı göndermiştir. Bu yazıda şu ifadeler yer vermiştir;

“Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ‘nin (TYÇ) oluşturulması, geliştirilmesi ve güncelliğinin korunmasına ilişkin iş ve işlemler, 15/7/2018 tarihli ve 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin On Dokuzuncu Bölümü ve 9/11/2015 tarihli ve 29537 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ‘nin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik gereğince 2010 yılından beri Kurumumuz tarafından yürütülmektedir. TYÇ ve AYÇ ile ilgili paydaş farkındalığını artırmak, TYÇ'nin etkin uygulanmasını sağlamak ve ilgili kurumlar (MEB, YÖK, MYK, Yükseköğretim Kalite Kurulu, meslek kuruluşları, sendikalar ve öğrenci konseyi) arasındaki eşgüdünü güçlendirmek amacıyla çeşitli tanıtıcı ve destekleyici dokümanlar hazır-

lanmıştır. Dokümanların TYÇ ve TYÇ çalışma alanları (öğrenme kazanımları, kalite güvencesi, kredi transfer sistemleri, hayat boyu öğrenme araçları, yaygın ve serbest öğrenmelerin doğrulanması, AYÇ referanslama, Türkiye yeterlilikler veri tabanı) ile ilgilenen birimlerimize dağıtımının sağlanmasını” istemektedir.

2008 yılı Aralık ayından bu yana “AYÇ Ulusal Koordinasyon Noktası” olarak belirlenen AYÇ Danışma Grubunda ülkemiz temsil edilmektedir (MYK, 2021). AYÇ si danışma grubunda, AYÇ’ ne üye olan ülkelerin yeterliliklerin kalitesinin ve güvence düzeyinin artırılmasını, ulusal ve uluslararası düzeyde şeffaflığın ve tanınırlığının sağlanabilmesini hedeflemektedir. AYÇ’nin bir üyesi olan TYÇ’ ise katılımcı, yeniliklere açık ve değişime öncülük eden bir topluluk üyesi olarak etkin rol alması hedeflemektedir. Bu kapsamda “AYÇ üye ülke yeterliliklerinin Türkiye’de, Türkiye yeterliliklerinin de yurtdışında AYÇ’de tanınması için temel ölçütleri oluşturmak ve böylelikle karşılaştırma yapabilmek, üye ülkelerin yaşadığı uygulamalardan, birikim ve deneyimlerden, yapılan bilimsel araştırmaları değerlendirerek yürürlüğe konulması beklenmektedir. Aynı zamanda, TYÇ Dairesi Başkanlığının, MEB, YÖK, MYK, YÖK Kalite Kurulu, meslek kuruluşları, sendikalar gibi kurumların etkin katılımlarıyla eşgüdüm içerisinde çalışması beklenmektedir.

Sonuç olarak, 2018-Müzik Dersi Öğretim Programının bileşenleri (kazanımlar, alana özgü beceriler, amaçlar) ile anahtar yetkinlikler arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bu çalışma, hem programın paydaşları açısından anlaşılması hem de yeni program geliştirme, düzeltme ve yeniden düzenleme sürecine katkı sağlaması, aynı zamanda TYÇ, AYÇ, MEB, YÖK gibi kurumlara da yeni bilgi/veri sağlaması açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda aşağıda belirlenen problemlere cevaplar aranmıştır.

Problemler

1. Müzik Dersi Öğretim Programı özel amaçları ile anahtar yetkinliklerin ilişkisi nasıldır?
2. Müzik Dersi Öğretim Programında alana özgü becerilerin ifade biçimi ve anahtar yetkinlikler ile ilişkisi nasıldır?

3. Müzik Dersi Öğretim Programında 1-8 sınıflar için tanımlanan kazanımlar ile anahtar yetkinliklerin İlişkisi nasıldır?
4. Anahtar Yetkinliklerin Öğrenme Alanlarına göre dağılımı nasıldır?
5. 2018 Müzik Dersi Öğretim Programı ile Avrupa Okulları Müzik Öğretim Programı arasındaki temel benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, veri kaynakları, veri analizi ve değerlendirme süreci, son olarak etik kurallara uygunluk konusuna ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, 2018 Müzik Dersi Öğretim Programının, AYÇ ve TYÇ anahtar yetkinlikleri kapsamında incelenmesine ilişkin nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırma kapsamında incelenen konuya ilişkin olgu ve olaylar hakkında bilgi ve kanıt içeren yazılı belgelerin çözümlenmesi sonucunda dokümanlardan çeşitli sözel, sayısal, grafiksel ve resimsel veriler yoluyla yeni veri oluşturmaya olanak sağlamaktadır (Bowen, 2009; Creswell, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2011; Patton, 2014; Merriam, 2018; Özkan, 2019). Bu kapsamda mevcut durum irdelenerek, gelecek çalışmalara ve uygulamalara yönelik yeni/alternatif düşünce ve önerileri ortaya koyma fırsatı tanımaktadır.

Veri Kaynakları

Bu araştırmanın veri kaynaklarını, MEB tarafından ilkökul ve ortaokullar için hazırlanan 1994, 2006 ve 2018 Müzik Dersi Öğretim Programları, 2019 yılında yayımlanmış 1-8 ilkökul ve ortaokul müzik ders kitapları, 2017-Schola Europaea Syllabus for Music-Secondary cycle, AYÇ, TYÇ, MYK bilgi ve belgeleri oluşturmaktadır.

Veri Analizi ve Değerlendirme Süreci

2018 Müzik Dersi Öğretim Programının AYÇ ve TYÇ kapsamında incelenmesine ilişkin beş yaklaşım/problem belirlenmiştir. Her bir problemin çözümü için aşağıda belirlenen yaklaşımlar kullanılmıştır.

Birinci problemin çözümü için; Müzik Dersi Öğretim Programına ilişkin özel amaçların hangi davranış alanlarını (bilişsel, devinişsel ve duyuşsal) kapsadığı tespit edilmiştir. Amaçların anahtar yetkinliklerle ilişkisi, amaçların AYÇ ve TYÇ kapsamında belirlenen sekiz anahtar yetkinlikten hangilerini kapsadığı belirlenmiştir. Elde edilen veriler bir tablo olarak gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

İkinci problemin çözümü için; Müzik Dersi Öğretim Programında alana özgü becerilerin tanımlanma/ifadelendirme biçiminin uygunluğu, ulusal (diğer öğretim programları) ve Avrupa müzik öğretim programlarındaki yaklaşımlar temelinde irdelenmiştir. Müzik alanına özgü becerilerin hangi beceri alanlarını (bilişsel, devinişsel ve duyuşsal) kapsadığı tespit edilmiştir. Müzik alanına özgü becerilerin anahtar yetkinliklerle ilişkisi, amaçların AYÇ ve TYÇ kapsamında belirlenen sekiz anahtar yetkinlikten hangisini kapsadığı belirlenmiştir. Elde edilen veriler bir tablo olarak gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Üçüncü problemin çözümü için; Müzik Dersi Öğretim Programında 1-8 sınıflar için tanımlanan kazanımlar ile AYÇ ve TYÇ kapsamında tanımlanan sekiz anahtar yetkinliklerin İlişkisinin belirlenmesi için araştırmacı tarafından belirli aralıklarla (2 hafta) kodlamalar yapılmıştır. Kazanımlar ile anahtar yetkinliklerin ilişkisinin tespitinin tutarlılık düzeyini yükseltmeye yönelik araştırmanın dışında, birisi müzik eğitimi diğeri müzik eğitimi alan dışından program geliştirme konularında çalışmaları bulunan iki öğretim üyesinden kodlama konusunda yardım alınmıştır. Kodlamalar sonucunda araştırmacı ve diğeri öğretim üyelerinin yaptıkları kodlamalar karşılaştırılarak ortak bir karara varılmıştır. Kazanımlar ile AYÇ ve TYÇ kapsamında tanımlanan sekiz anahtar yetkinlikle ilişkisi her sınıf için ayrı bir tablo olarak düzenlenme yapılmıştır. Bu kapsamda betimleyici istatistik uygulamaları temelinde frekans değerleri kullanılarak karşılaştırma yapılmış ve yorumlanmıştır.

Dördüncü problemin çözümü için; AYÇ ve TYÇ kapsamında tanımlanan sekiz anahtar yetkinliğin, programdaki 1-8. Sınıflara ilişkin

kazanımların tanımlanan dört öğrenme alanına “dinleme-söyleme müzik kültürü, müziksel yaratıcılık, müziksel algı ve bilgilenme” dağılımı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Beşinci problemin çözümü için; 2018-Müzik Dersi Öğretim Programı ile Avrupa Okulları Müzik Öğretim Programı arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespiti için her iki programda yer alan temel öğrenme alanları ve müzik konuları/eğitimi için içerikler incelenmiştir. Programlardan elde edilen bulgular yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Etik Kurallara Uygunluk

Bu araştırma Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 01.06.2021 Tarih ve 2 sayılı toplantısında alınan 13 karar sayılı etik kurul iznine sahiptir.

Bulgular

Müzik Dersi Öğretim Programı Özel Amaçları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 1. 2018 Müzik Dersi Öğretim Programı Özel Amaçları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Özel Amaçlar	Davranış Alanı	Yetkinlik
“Müzik yoluyla estetik yönünü geliştirmek,	Duyuşsal	1-8
Duygu, düşünce ve deneyimlerini müzik yoluyla ifade etmelerine imkân sağlamak,	Devinişsel	1-5
Yaratıcılığını ve yeteneğini müzik yoluyla geliştirmek,	Devinişsel	1-5-7
Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası müzik türlerini tanıyarak farklı kültürlerle ait öğeleri zenginlik olarak algılamasını sağlamak,	Bilişsel	2-6-8
Müzik aracılığıyla zihinsel becerilerinin gelişimini sağlamak,	Bilişsel	3-5
Müzik yoluyla bireysel ve toplumsal ilişkilerini geliştirmek,	Devinişsel	6-8
Müzik ile ilgili çalışmalarda bilişim teknolojilerinden yararlanmalarını sağlamak,	Devinişsel	4
Bireysel ve toplu olarak nitelikli farklı türlerde şarkı dinleme ve söyleme etkinliklerine katılımlarını sağlamak,	Devinişsel	5-7
Müziksel algı ve bilgilerini geliştirmek,	Bilişsel	1-5
İstiklâl Marşı başta olmak üzere marşlarımızı özüne uygun olarak seslendirmelerini sağlamak,	Devinişsel	1-5-6-8
Müzik yoluyla sevgi, paylaşım ve sorumluluk duygularını geliştirmek, Millî birliğimizi, bütünlüğümüzü pekiştiren ve dünya ile bütünleşmemizi kolaylaştıran müzik kültürü ve birikimine sahip olmalarını sağlamak,	Duyuşsal	1-5-6
Atatürk’ün Türk müziğinin gelişmesine ilişkin görüşlerini kavramak amaçlarına ulaşmalarının sağlanmasıdır.”	Bilişsel	1-5-6-8

“Anahtar Yetkinlikler: 1-Anadilde iletişim, 2-Yabancı dillerde iletişim, 3-Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, 4-Dijital yetkinlik, 5-Öğrenmeyi öğrenme, 6-Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, 7-İnisiyatif alma ve girişimcilik, 8-Kültürel farkındalık ve ifade”

Müzik Dersi Öğretim Programı kapsamında tanımlanan özel amaçlara ilişkin davranış alanları ve özel amaçların anahtar yetkinlikler arasındaki ilişkisi Tablo 2’de gösterilmektedir. Müzik Dersi Öğretim Programında “hedef tanımlı” görünümünde 13 özel amaç tanımlanmıştır. Tanımlanan 13 özel amaçın, 5’i bilişsel alan, 6’ı devinişsel (psikomotor) alan 2 duyuşsal alan (tutum) olarak tanımlanmıştır.

Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan 13 özel amaç, AYÇ kapsamında tanımlanan ve beklenen sekiz anahtar yetkinliği de yer verdiği görülmektedir. Müzik Dersi Öğretim Programı özel amaçları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkileri incelendiğinde, en çok “5-öğrenmeyi öğrenme”(9), “1-anadilde iletişim”(8) yetkinliği yer bulmuştur. Akabinde Özel amaçlar ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkilerine “6-sosyal ve vatandaşlıkla ilgili” (6) “ve “8-kültürel farkındalık ve ifade” (6) yetkinliğine yer verilmiştir. “7-inisiyatif alma ve girişimcilik” (2), kez yer verilirken, “3-dijital yetkinlik” (1), “4-matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik” (1), “2-Yabancı dillerde iletişim” (1) özel amaçlarda en az yer bulan yetkinlik türleri olmuştur.

Müzik Dersi Öğretim Programı Alana Özgü Beceriler ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 2. 2018 Müzik Dersi Öğretim Programı Beceriler ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Beceriler	Beceri sınıfı	Yetkinlik
1. “Müziği tanıyabilme	Bilişsel	1
2. Müzik - beden uyumunu sağlayabilme	Devinişsel	1
3. Müziği bireysel veya toplu yapabilme	Devinişsel	1-5
4. Müzikle toplum arasındaki bağı görebilme	Bilişsel	1-6
5. Müzikle kültür, tarih ve estetik arasında bağ kurabilme	Bilişsel	1-5-6-
6. Müziği millî ve manevî değerlerle ilişkilendirebilme	Bilişsel	1-5-6-
7. Müziğin bir bilim dalı olarak da farklı bilimlerle ilişkisini kurabilme	Bilişsel	1-3-5
8. Müziğin her insan için öğrenilebilir olduğunu anlayabilme	Bilişsel	1-5
9. Dinleme, söyleme ve ritimsel etkinliklerle müzik yapabilme	Devinişsel	1-5
10. Kendini müzik yoluyla ifade edebilme	Devinişsel	1-5-7-8
11. Kültürel miras ve çeşitliliği geliştirebilme	Bilişsel	6-8
12. Müzik teknolojilerini kullanabilme	Devinişsel	4
13. Etkin müzik üreticisi olabilme’	Devinişsel	1-7-8

“Anahtar Yetkinlikler: 1-Anadilde iletişim, 2-Yabancı dillerde iletişim, 3-Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, 4-Dijital yetkinlik, 5-Öğrenmeyi öğrenme, 6-Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, 7-İnisiyatif alma ve girişimcilik, 8-Kültürel farkındalık ve ifade”

2018 Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan alan özgü beceriler ile TYÇ ve AYÇ kapsamında tanımlanan anahtar yetkinlikler (8 yetkinlik) arasındaki ilişki Tablo 2’de gösterilmektedir. Müzik Dersi Öğretim Programında alana özgü beceriye ilişkin “hedef tanımlı” görünümünde 13 beceri tanımlanmıştır. Tanımlanan 13 becerinin, 7’i bilişsel beceri, 6’ı devinişsel (psikomotor) beceri olarak tanımlanmıştır.

Duyuşsal (tutum) becerisine hiç yer verilmediği görülmektedir. Müzik Dersi Öğretim Programı Becerileri ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkileri incelendiğinde, en çok “1-anadilde iletişim” ve öğrenmeyi öğrenme” yetkinliğine yer verilmiştir. Üçüncü sırada “sosyal ve vatandaşlıkla ilgili” yetkinliğe yer verilirken, “kültürel farkındalık ve ifade”, “inisiyatif alma ve girişimcilik”, “dijital yetkinlik”, “matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik” kategorine çok az yer verilmiştir. “2- Yabancı dillerde iletişim” numaralı yetkinliğine hiç yer verilmemiştir.

1.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Müzik Dersi Öğretim Programında 1. Sınıf için; toplam 4 öğrenme alanı, 24 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 60 anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerin dağılımı sırasıyla, “Dinleme-Söyleme” olduğu (n=25), “Müziksel Yaratıcılık” olduğu (n=15), “Müzik Kültürü” (n=13), “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=7) olduğu belirlenmiştir. 1.sınıf Müzik Dersi Öğretim Programında 1, 5 ve 7 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 8, 6, 4 ve 3 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dillerde iletişim” anahtar yetkinliğe hiç yer verilmemiştir. TYÇ ve AYÇ kapsamında tanımlanan anahtar yetkinlikler, kazanımlarda tek başına yer bulurken, bazı kazanımlarda bir, iki veya daha fazla yetkinlik bir arada bulunabilmektedir.

Tablo 3. 1.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.1.A.1.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	25
	Mü.1.A.2.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
	Mü.1.A.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.1.A.4.	x	-	-	-	-	-	-	-	1	
	Mü.1.A.5.	x	-	-	-	-	-	-	x	2	
	Mü.1.A.6.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.1.A.7.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.1.A.8.	x	-	-	-	x	x	x	-	4	
	Mü.1.A.9.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.1.A.10.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.1.A.11.	-	-	-	-	-	x	x	x	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.1.B.1.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	7
	Mü.1.B.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.1.B.3.	x	-	-	-	-	-	-	x	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.1.C.1.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	15
	Mü.1.C.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.1.C.3.	x	-	-	-	x	-	x	x	4	
	Mü.1.C.4.	x	-	-	-	x	-	x	x	4	
	Mü.1.C.5.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
Müzik Kültürü	Mü.1.D.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	13
	Mü.1.D.2.	-	-	-	-	x	-	x	-	2	
	Mü.1.D.3.	x	-	-	x	-	-	-	-	2	
	Mü.1.D.4.	x	-	-	x	-	-	x	-	3	
	Mü.1.D.5.	x	-	x	x	-	-	-	x	4	
Toplam 24		22	-	1	3	12	4	12	6	60	60

2.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Müzik Dersi Öğretim Programında 2. Sınıf için; toplam 4 öğrenme alanı, 18 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 50 anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerin dağılımı sırasıyla, “Dinleme-Söyleme” olduğu (n=19), “Müzik Kültürü” (n=14), “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=11), “Müziksel Yaratıcılık” olduğu (n=6) olduğu belirlenmiştir. 2.sınıf Müzik Dersi Öğretim Programında 1, 5 ve 6 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 7, 8 ve 4 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dillerde iletişim” ile 3 numaralı “matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide temel yetkinlikler” anahtar yetkinliklerine hiç yer verilmemiştir.

Tablo 4. 2.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazımın Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.2.A.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	19
	Mü.2.A.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.2.A.3.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
	Mü.2.A.4.	x	-	-	-	-	x	x	-	3	
	Mü.2.A.5.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.2.A.6.	x	-	-	-	-	x	x	x	4	
	Mü.2.A.7.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.2.B.1.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	11
	Mü.2.B.2.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.2.B.3.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
	Mü.2.B.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.2.B.5.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.2.C.1.	x	-	-	-	x	x	-	x	4	6
	Mü.2.C.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müzik Kültürü	Mü.2.D.1.	x	-	-	x	x	-	-	-	3	14
	Mü.2.D.2.	x	-	-	x	x	-	x	-	4	
	Mü.2.D.3.	x	-	-	-	-	x	x	-	3	
	Mü.2.D.4.	x	-	-	-	-	x	x	x	4	
Toplam 18		18	-	-	2	11	9	7	3	50	50

3.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Müzik dersi öğretim programında 3. Sınıf için toplam 4 öğrenme alanı, 22 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 55 anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerin dağılımı sırasıyla, “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=18), “Dinleme-Söyleme” olduğu (n=14), “Müziksel Yaratıcılık” (n=12), “Müzik Kültürü” (n=11), olduğu belirlenmiştir. Müzik dersi öğretim programında 3.sınıf için 1, 5 ve 7 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 6, 8, 4 ve 3 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dillerde iletişim” ile 3 numaralı anahtar yetkinliğine hiç yer verilmemiştir.

Tablo 5. 3.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazımm Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.3.A.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	14
	Mü.3.A.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.2.A.3.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.3.A.4.	-	-	-	-	-	x	-	x	2	
	Mü.3.A.5.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.3.A.6.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
	Mü.3.A.7.	-	-	-	-	-	x	x	-	2	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.3.B.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	18
	Mü.3.B.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.3.B.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	3	
	Mü.3.B.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.3.B.5.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.3.B.6.	x	-	x	x	x	-	-	-	4	
	Mü.3.B.7.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.3.C.1.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	12
	Mü.3.C.2.	x	-	-	-	X	-	x	-	3	
	Mü.3.C.3.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.3.C.4.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
Müzik Kültürü	Mü.3.D.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	11
	Mü.3.D.2.	x	-	x	x	-	x	-	-	4	
	Mü.3.D.3.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.3.D.4.	x	-	-	-	-	x	-	x	3	
Toplam 22		21	-	2	2	14	5	8	3	55	55

4.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 6. 4.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazımm Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.4.A.1.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	12
	Mü.4.A.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.4.A.3.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.4.A.4.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
	Mü.4.A.5.	-	-	-	-	x	-	x	x	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.4.B.1.	x	-	-	-	-	-	-	-	1	11
	Mü.4.B.2.	x	-	x	-	-	-	-	-	2	
	Mü.4.B.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.4.B.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.4.B.5.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.4.B.6.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.4.C.1.	x	-	-	-	-	-	-	-	1	12
	Mü.4.C.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.4.C.3.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.4.C.4.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.4.C.5.	x	-	-	-	x	-	x	x	4	
Müzik Kültürü	Mü.4.D.1.	x	-	-	-	-	-	-	x	2	12
	Mü.4.D.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.4.D.3.	x	-	-	-	-	-	-	x	2	
	Mü.4.D.4.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.4.D.5.	-	-	-	-	-	x	x	x	3	
Toplam 21		19	-	1	-	11	4	7	5	47	47

Müzik Dersi Öğretim Programında 4. Sınıf için toplam 4 öğrenme alanı, 21 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 47 anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerden “Dinleme-Söyleme”, “Müziksel Yaratıcılık”, “Müzik Kültürü” (n=12), eşit düzeyde dağılırken, “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=11), olduğu belirlenmiştir. Müzik dersi öğretim programında 4.sınıf için 1, 5 ve 7 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 8, 6, 3 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dil-lerde iletişim” ile 4 numaralı “dijital yetkinlik” anahtar yetkinliklerine hiç yer verilmemiştir.

5.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 7. 5.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σf
Dinleme-Söyleme	Mü.5.A.1.	x	-	-	-	-	x	x	-	3	17
	Mü.5.A.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.5.A.3.	x	-	-	-	-	x	x	-	3	
	Mü.5.A.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.5.A.5.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.5.A.6.	-	-	-	-	x	-	x	x	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.5.B.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	14
	Mü.5.B.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.5.B.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.5.B.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.5.B.5.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.5.B.6.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.5.B.7.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.5.C.1.	x	-	x	x	-	-	-	-	3	18
	Mü.5.C.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.5.C.3.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.5.C.4.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.5.C.5.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.5.C.6.	-	-	x	x	-	-	-	x	3	
Müzik Kültürü	Mü.5.D.1.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	9
	Mü.5.D.2.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.5.D.3.	-	-	-	-	-	x	-	-	1	
	Mü.5.D.4.	-	-	x	x	-	x	-	-	3	
Toplam 23		19	-	3	3	16	7	8	2	58	58

Müzik Dersi Öğretim Programında 5. Sınıf için toplam 4 öğrenme alanı, 23 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 58 anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerden “Müziksel Yaratıcılık” (n=18), “Dinleme-Söyleme” (n=17), “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=14), “Müzik Kültürü” (n=9), olduğu belirlenmiştir. Müzik dersi öğretim programında 4.sınıf için 1, 5, 7 ve 6 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 3, 4, 8 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dillerde iletişim” “ anahtar yetkinliğine hiç yer verilmemiştir.

6.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 8. 6.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.6.A.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	18
	Mü.6.A.2.	x	-	-	-	x	-	-	x	3	
	Mü.6.A.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.6.A.4.	x	-	-	-	x	-	-	x	3	
	Mü.6.A.5.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.6.A.6.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.6.A.7.	-	-	-	-	x	-	x	x	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.6.B.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	8
	Mü.6.B.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.6.B.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.6.B.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.6.C.1.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	16
	Mü.6.C.2.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.6.C.3.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.6.C.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.6.C.5.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.6.C.6.	x	-	x	x	-	-	x	-	4	
Müzik Kültürü	Mü.6.D.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	16
	Mü.6.D.2.	x	-	-	x	-	x	-	-	2	
	Mü.6.D.3.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
	Mü.6.D.4.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.6.D.5.	x	-	x	x	-	-	x	-	4	
	Mü.6.D.6.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	
Toplam 23		22	-	2	3	17	5	6	3	58	58

Müzik Dersi Öğretim Programında 6. Sınıf için toplam 4 öğrenme alanı, 23 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 58

anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerden “Dinleme-Söyleme” (n=18), “Müziksel Yaratıcılık” ve “Müzik Kültürü” (n=16), “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=8) olduğu belirlenmiştir. Müzik Dersi Öğretim Programında 6.sınıf için 1, 5, 7 ve 6 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 4, 3 ve 8 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dillerde iletişim” “ anahtar yetkinliğine hiç yer verilmemiştir.

7. Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 9. 7.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazımın Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.7.A.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	18
	Mü.7.A.2.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.7.A.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.7.A.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.7.A.5.	x	-	-	-	x	-	x	x	4	
	Mü.7.A.6.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.7.A.7.	-	-	-	-	x	-	x	x	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.7.B.1.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	8
	Mü.7.B.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.7.B.3.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.7.B.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.7.C.1.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	14
	Mü.7.C.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.7.C.3.	x	-	-	-	-	-	-	x	2	
	Mü.7.C.4.	x	-	-	-	-	-	x	-	2	
	Mü.7.C.5.	x	-	x	x	-	-	x	-	4	
Müzik Kültürü	Mü.7.D.1.	x	-	-	-	-	x	-	-	2	17
	Mü.7.D.2.	x	-	-	x	-	-	-	-	2	
	Mü.7.D.3.	x	-	x	x	-	-	x	-	4	
	Mü.7.D.4.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
	Mü.7.D.5.	x	-	x	-	x	x	-	-	4	
	Mü.7.D.6.	x	-	-	-	-	x	-	x	3	
Toplam 22		21	-	3	3	14	4	8	4	57	57

8. Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Müzik Dersi Öğretim Programında 8. Sınıf için toplam 4 öğrenme alanı, 25 kazanım bulunmaktadır. Bu kapsamda 4 öğrenme alanında 80 anahtar yetkinliğe yer verilmiştir. Bu yetkinliklerden “Müzik Kültürü” (n=32), “Dinleme-Söyleme” (n=30), ve “Müziksel Yaratıcılık” (n=13) ve “Müziksel Algı ve Bilgilenme” (n=5) olduğu belirlenmiştir. Müzik Dersi Öğretim Programında 8.sınıf için 1, 5, 8 ve 7 numaralı anahtar yetkinliklere sıklıkla yer verilirken 6, 4 ve 3 numaralı anahtar yetkinliklere ise daha az yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarında 2 numaralı “yabancı dillerde iletişim” “ anahtar yetkinliğine hiç yer verilmemiştir.

Tablo 10. 8.Sınıf Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanı	Kazanım Kodu	Anahtar Yetkinlik								Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7	8	f	Σ f
Dinleme-Söyleme	Mü.8.A.1.	x	-	-	-	x	x	x	-	4	30
	Mü.8.A.2.	x	-	-	-	x	x	-	-	3	
	Mü.8.A.3.	x	-	-	x	-	-	-	-	2	
	Mü.8.A.4.	x	-	-	-	x	-	-	x	3	
	Mü.8.A.5.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.A.6.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.A.7.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.A.8.	x	-	-	-	x	-	-	x	3	
	Mü.8.A.9.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.A.10.	-	-	-	-	-	x	x	x	3	
Müziksel Algı ve Bilgilenme	Mü.8.B.1.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	5
	Mü.8.B.2.	x	-	-	-	x	-	-	-	2	
Müziksel Yaratıcılık	Mü.8.C.1.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	13
	Mü.8.C.2.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.C.3.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.C.4.	x	-	x	x	-	-	x	-	4	
Müzik Kültürü	Mü.8.D.1.	x	-	-	-	x	-	-	x	3	32
	Mü.8.D.2.	x	-	-	-	x	-	x	x	4	
	Mü.8.D.3.	x	-	-	-	x	-	x	-	3	
	Mü.8.D.4.	x	-	x	-	-	x	-	x	4	
	Mü.8.D.5.	x	-	x	x	-	-	x	-	4	
	Mü.8.D.6.	x	-	-	-	x	x	-	x	4	
	Mü.8.D.7.	x	-	-	-	-	-	-	x	2	
	Mü.8.D.8.	x	-	-	-	x	x	-	x	4	
	Mü.8.D.9.	x	-	-	-	x	x	-	x	4	
Toplam 25	24	-	3	3	19	7	14	10	80	80	

Müzik Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Tablo 11. Müzik Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi

Öğrenme Alanları	Anahtar Yetkinlikler								
	1	2	3	4	5	6	7	8	Σf
Dinleme-Söyleme	25	19	14	12	17	18	18	30	153
Müziksel Algı ve Bilgilenme	7	11	18	11	14	8	8	5	82
Müziksel Yaratıcılık	15	6	12	12	18	16	14	13	106
Müzik Kültürü	13	14	11	12	9	16	17	32	124
Toplam									465

“Anahtar Yetkinlikler: 1-Anadilde iletişim, 2-Yabancı dillerde iletişim, 3-Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, 4-Dijital yetkinlik, 5-Öğrenmeyi öğrenme, 6-Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, 7-İnisiyatif alma ve girişimcilik, 8-Kültürel farkındalık ve ifade”

Tablo 4.de Anahtar yetkinliklerin öğrenme alanlarına dağılımı incelendiğinde sırasıyla dinleme-söyleme (n=153), müzik kültürü (n=124), müziksel yaratıcılık (n=106), müziksel algı ve bilgilenme (n=82), olarak görülmektedir. Anahtar yetkinliklerin öğrenme alanlarına dağılımında en çok dinleme-söyleme öğrenme alanına yer verilirken en az müziksel algı ve bilgilenme öğrenme alanına yer verilmiştir.

2018 Müzik Dersi Öğretim Programı ile Avrupa Okulları Müzik Öğretim Programı Arasındaki Temel Benzerlik ve Farklılıklar

2018 Müzik Dersi Öğretim Programının en temel özelliği programın dört öğrenme alanı üzerine odaklanmış olmasıdır. Bu öğrenme alanları “dinleme-söyleme, müziksel algı ve bilgilenme, müziksel yaratıcılık ve müzik kültürü” dür. Her öğrenme alanına ilişkin “kazanımlar ve açıklamalar” yer almaktadır. Avrupa okulları müzik öğretim programında (Schola Europaea Syllabus for Music-Secondary cycle) “composing and improvising, performing (singing and playing instrument), listening and responding) öğrenme alanları bulunmaktadır. Bu kapsamda programların temel yapısında her ikisinde büyük oranda benzerliklerin olmasının yanı sıra 2018-Müzik Dersi Öğretim Programında “çalgı çalma” öğrenme alanında yer almamaktadır (MEB, 2018; Schola Europaea, 2017). “Müzik dinleme”

ünitesine, 2018 Müzik Dersi Öğretim Programında ve Avrupa okulları müzik öğretim programında yer verilmiştir. Müzik dinleme 2018 Müzik Dersi Öğretim Programında müzik “dinleme-söyleme” öğrenme alanı altında çeşitli türde kazanımlara yer verilmiştir.

“Uzak Doğu, Hint, Arap, İran, Balkan, Kafkas, Latin vb. farklı kültür- lere ait müziklerden seçkin örneklerin yer aldığı dinleti etkinlikleri düzen- lenir. Klasik Batı, caz, pop vb. müzikler üzerinde durulmalı ve bu müzik- lerin doğuşu, genel özellikleri hakkında öğrencilere bilgiler verilmelidir”. Müzik öğretim Programında” dinleme söyleme” öğrenme alanında, Ge- leneksel Türk müziği, Uzak Doğu, Hint, Arap, İran, Balkan, Kafkas, Latin, klasik batı, caz, pop vb. müzikler öğrencilerde ulusal ve uluslararası kül- türel bir farkındalık yaratmak üzere yer almaktadır.

Avrupa okulları müzik öğretim programında dinleme etkinlikleri kül- türel bir farkındalığın yanında, müzik öğretimini kapsamındaki temel ko- nulara ilişkin (müziğin öğeleri: ritim, vuruş-tempo-hız, ezgi/melodi, tını, dinamikler, doku, müzikal yapı/kuruluş/biçim, armoni) bütünleşik ve amaçlı dinleme etkinlikleri düzenlemesi yer almaktadır. Avrupa okulları müzik öğretimi programında öğrenme alanlarında (Performing= singing, playing instrument) çalgı çalma ve şarkı söyleme etkinliklerine yer veril- miş, 2018 Müzik Dersi Öğretim Programı öğrenme alanlarında “şarkı söy- leme” etkinliklerine yer verilmiş, “çalgı çalma” etkinliği yer almamıştır

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan “özel amaçlar” ve “alana özgü beceriler” “hedef tanımlı” görünümünde ifade edilmiştir. Her iki alanın “hedef tanımlı” görünümünde ifade edilmiş olması amaç ve beceri tanımlama yaklaşımına uygun olmadığı düşünülmektedir. Özel amaçlar, bir disiplin ya da çalışma alanında öğrenciye kazandırılması uygun bulunan bilgi, beceri, yetenek, ilgi, tutum ve alışkanlıklar gibi özel- liklerdir. Beceri, bireyin elinden iş gelme durumu, ustalık, kişinin yat- kınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun olarak sonuçlandırma yeteneği.” olarak tanımlanmaktadır (Bilen, 1996; Özgül 2014). AYÇ referans seviyelerinde beceri, görevleri yerine getirmek ve problemleri çözmek için bilgiyi kullanma ve uygulama yeteneğidir.

Bilişsel beceriler (mantıksal, sezgisel ve yaratıcı düşünmeyi içeren veya uygulama becerileri (el becerisi ile malzeme, araç ve gereçlerin kullanımını içeren) olarak tanımlanmaktadır (MYK, 2021). Özel amaçlar öğretim sürecinde bireyde kazandırılması beklenen, düşünülen, tasarlanan durum iken, beceri bir disiplin ya da çalışma alanında öğrenciye kazandırılmış, tamamlanmış sonuçlandırılmış bir durumdur. Bu anlamda “özel amaçlar” ve “alana özgü beceriler” in aynı türde ifade edilmesi uygun gözükmemektedir. “Alana özgü beceriler” 2018 Fen Bilgisi Öğretim Programında “Bilimsel Süreç Becerileri, Yaşam Becerileri, Mühendislik ve Tasarım Becerileri” biçiminde üç boyutta sınıflandırılmıştır. Bu boyutların kapsamında analitik düşünme, ölçme, sınıflama, deney yapma gibi öğrencinin kazanması gereken mevcut durumu tanımlayan ...(me-...ma) takısı kullanılmıştır. Müzik Dersi Öğretim Programında ise alana özgü becerilerin dinleme, söyleme, çalma, yaratma biçiminde tanımlanması düşünülebilirdi.

Müzik Dersi Öğretim Programında “hedef tanımlı” görünümünde 13 özel amaç tanımlanmıştır. Tanımlanan 13 özel amacın, 5’i bilişsel alan, 6’ı devinışsel (psikomotor) alan 2 duyuşsal alan (tutum) olarak tanımlanmıştır. Programda tanımlanan özel amaçların anahtar yetkinliklerle ilişkisi incelendiğinde, en çok öğrenmeyi öğrenme, anadilde iletişim, kültürel farkındalık ve ifade, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlik alanlarına yer verilmiştir. İnisiyatif alma ve girişimcilik, dijital yetkinlik, matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik alanlarına daha az yer verilirken, Yabancı dillerde iletişim yetkinliğine hiç yer verilmemiştir. Müzik dersi öğretim Programında “hedef tanımlı” görünümünde 13 alana özgü beceri tanımlanmıştır. Programda tanımlanan 13 alana özgü becerinin 7’i bilişsel beceri, 6’ı devinışsel (psikomotor) beceri olarak tanımlanmıştır. Müzik Dersi Öğretim Programı alana özgü Becerileri ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkileri incelendiğinde, en çok “anadilde iletişim”, “öğrenmeyi öğrenme”, “kültürel farkındalık ve ifade”, “sosyal ve vatandaşlıkla” ilgili yetkinliklere yer verilirken, inisiyatif alma ve girişimcilik, dijital yetkinlik -matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik kategorine çok az yer verilmiştir. Yabancı dillerde iletişim yetkinliğine hiç yer verilmemiştir. Müzik Dersi Öğretim Programının 1-8 sınıf Kazanımları ile Anahtar Yetkinliklerin İlişkisi incelendiğinde, Anadilde iletişim, Öğrenmeyi öğrenme, İnisiyatif alma ve girişimcilik ve -

Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklere çok yer verilirken Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, Dijital yetkinlik, Kültürel farkındalık ve ifade yetkinliklerin daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Yabancı dillerde iletişim yetkinliği ile Müzik Dersi Öğretim Programı Kazanımları arasında hiçbir ilişki kurulmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan “özel amaçlar”, “alana özgü beceriler”, “1-8 sınıfları kapsayan kazanımlar” ve “Öğrenme Alanları” ile anahtar yetkinliklerin ilişkisi bir bütün olarak incelendiğinde; en çok öğrenmeyi öğrenme, anadilde iletişim, kültürel farkındalık ve ifade, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlik alanlarına yer verilmiştir. İnisiyatif alma ve girişimcilik, dijital yetkinlik, matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik alanlarına daha az yer verilirken, Yabancı dillerde iletişim yetkinliğine hiç yer verilmemiştir.

Programda öğrenmeyi öğrenme, anadilde iletişim, kültürel farkındalık ve ifade, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlik alanlarına yeterince yer verilmesi uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Fakat İnisiyatif alma ve girişimcilik, dijital yetkinlik, matematiksel yetkinlik ve bilim teknolojide yetkinlik alanlarına daha az yer verilmesi 21. Yüzyıl becericilerine ve uluslararası kültürel birikim ve deneyimlere uyum sağlaması beklenen bireylerin yetiştirilmesi sürecine ilişkin eksik bir yaklaşım olarak düşünülebilir. Ayrıca MEB tarafından yayımlanan sekiz yıllık (1-8 sınıflar) İlkokul ve Ortaokul müzik kitapları incelendiğinde, “yabancı dillerde iletişim yetkinliğine” ilişkin hiçbir okul/eğitim müziği çalışmasına, şarkısına ve etkinliklerine yer verilmediği tespit edilmiştir (MEB, 2019). AYÇ hedeflerinden ya da temel prensiplerinden birisi de “bireylerin ülkeler arasında hareketliliğini teşvik etmek” tir. Türkiye, Hayat boyu öğrenme için Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi” işbirliğine katılım sağlayan bir ülkedir. Bu kapsamda Müzik öğretim programında “yabancı dillerde iletişim yetkinliğine” hiç yer verilmemiş olması, çağımızda bir yabancı dil öğrenmenin önemine ilişkin farkındalık yaratılması açısından eksik bir durum olarak gözükmektedir.

2018 Müzik Dersi Öğretim Programı ile Avrupa okulları müzik öğretim programında belirgin iki temel farklılık vardır. Bunlardan birincisi programda “müzik dinlemeye” ilişkin düzenleme yaklaşımı, ikincisi ise müzik derslerinde bir “çalgi çalma” kazanımlarına yer verilmemiş olmasıdır. Sanat olarak müzik sesleri erekli olarak estetik bir yapıda

birleştirme sürecidir. Besteleme ve seslendirme bu sürecin iki ana halkasıdır. Doğaçlama bu iki ana halkanın kesişimidir. Dinleme ise tümüyle ilişkilidir, tümünü kapsar (Uçan, 2005). Müzik eğitiminin, öğrencilerde duygu ve düşünceleri sesle ifade etmek için beceri ve kavramlar geliştirebilme, sözcüklerle ifade edilemeyen deneyimlere karşı anlayış geliştirebilme, sese karşı duyarlı olmalarını sağlayabilme, dil gelişimi, psikomotor beceriler ve konsantrasyon yetisi sağlayabilmek gibi amaçları vardır. Bu amaçlar “dinleme, seslendirme (şarkı söyleme-çalgı çalma) ve besteleme” (Tutt, 1993; YÖK, 1997; Jorgensen, 2003; Mills, 2005). Besteleme ve doğaçlama, seslendirme, dinleme ve responding (Schola Europaea, 2017) biçiminde müzik eğitimine yönelik üçlü yaklaşımı kapsayan bir çalışma yöntemine işaret eder. 2006 İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programı “dinleme-söyleme-çalma, müziksel algı ve bilgilenme, müziksel yaratıcılık ve müzik kültürü” olmak üzere dört öğrenme alanı üzerine odaklanmıştır (MEB, 2006). Müzik eğitimi ve öğretimi sürecinin temel bileşenleri, müziğin kuramsal temellerini açıklama, şarkı söyleme ve çalgı çalma, müziksel yaratma, bütünleştirme, müzik dinleme ve materyal geliştirme biçiminde ifade edilmiştir (Özgül, 2015).

Alinyasında tanımlanan ve uygulanan müzik eğitimi ve öğretimi sürecine ilişkin “dinleme” müzik yapmanın ve deneyimlemenin tüm yönleri için merkezidir, daha açık bir ifadeyle kesişim noktasıdır. Bu kapsamda dinlemeden iki açıdan bahsedilebilir. Birincisi, öğrenciler performans sergilerken kendilerini ve başkalarını dinleyerek müzikal performanslarını ve anlayışlarını geliştirirler. Öz değerlendirme ve grup değerlendirmesi yoluyla kendi performanslarını gözden geçirir ve geliştirirler ve yapıcı geri bildirim vererek başkalarının gelişmesine yardımcı olurlar. İkincisi ise, ritim, hız-vuruş-tempo, ezgi, dinamikler, tını, doku, armoni gibi müziğin öğelerinin öğretim sürecinde, öğrenme ve öğretme ortamlarında geleneksel Türk müzikleri, popüler müzikal formlar ve Jazz and Rock müzisyenleri, Uzak Doğu, Arap, İran, Hint, Balkan, Kafkas, Latin vb. farklı kültürlere ait müziklerin Amaçlı olarak dinletilmesi gerekmektedir. Daha açık bir ifadeyle müziğin öğelerinin öğretimine ilişkin dinletiler, müziği anlamaya, anlamlandırmaya yönelik amaçlı müzik dinletileridir. 2018- Müzik Dersi Öğretim Programında müzik dinleme etkinlikleri müzik öğretimi metodolojisinin temel kavramları ve uygulamalarına ilişkin amaçlı dinletiyi yapmaktan ziyade bir öğrencilerde bir “kültürel

farkındalık” yaratmak üzere yapılan/düzenlenen dinletiler gibi görünmektedir. Alinyazında tanımlanan ve uygulanan müzik eğitimi ve öğretimi sürecinde/programlarında seslendirme (şarkı söyleme, çalgı çalma) bütün yaklaşımların ana odağındadır. 2018-Müzik Dersi Öğretim Programı öğrenme alanlarında, şarkı söylemeye ilişkin kazanımlar yer alırken herhangi bir çalgı çalma kazanımına yer verilmemiştir.

Sonuç olarak, Avrupa Yeterlikler Çerçevesinin (AYÇ) bir üyesi olan Türkiye Yeterlikler Çerçevesi (TYÇ) kapsamında hazırlanan 2018-Müzik Dersi Öğretim Programının yapılandırılmasında bazı uyumsuzlukların, eksikliklerin bulunduğu düşünülmektedir. 2018-Müzik Dersi Öğretim Programı AYÇ kapsamında benzeşmeyen bölümlerin veya program geliştirme açısından önemli görülebilecek eksikliklerin yeniden düzenlenmesi/düzeltilmesi sürecine şu öneriler getirilebilir.

Öneriler:

1. Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan “özel amaçlar” ve “alana özgü beceriler” “hedef tanımlı” görünümünde ifade edilmiştir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı bütün öğretim programlarında (Sosyal bilgiler, Fen Bilimleri, matematik, müzik, resim v.b.) “özel amaçlar”, “alana özgü beceriler” ve programda diğer ifade edilmesi gereken alt başlıklara ilişkin belirlenmiş ortak bir “anlatım kalıbı/anlatım dili/anlatım biçimi” olması gerekir.
2. Avrupa Yeterlikler Çerçevesi (AYÇ) hedeflerinde “bireylerin ülkeler arasında hareketliliğini teşvik etmek” ifadesi yer almaktadır. Müzik Dersi Öğretim Programında tanımlanan “özel amaçlar”, “alana özgü beceriler”, “1-8 sınıflar kapsayan kazanımlar” ve “Öğrenme Alanları” ile anahtar yetkinliklerin ilişkilendirilmesinde “Yabancı dillerde iletişim” yetkinliğine yer verilmelidir.
3. Alinyazında tanımlanan ve uygulanan müzik eğitimi ve öğretimi sürecine ilişkin “dinleme” müzik yapmanın/öğrenme ve deneyimlemenin tüm yönleri için merkezidir, daha açık bir ifadeyle kesişim noktasıdır. Bu kapsamda programda “müzik dinleme” hem literatürde tanımlanan müzik öğrenme metodolojisi yaklaşımlarına hem de Avrupa müzik okulları programında yer alan “dinleme” uygulamalarına uygun durumda yeniden tanımlanmalıdır.

4. Alinyasında tanımlanan ve uygulanan müzik eğitimi ve öğretimi sürecinde seslendirme/çalğı çalma (mandolin, blokflüt, melodika, Orff çalgıları/vurmali tartım ve ezgi çalgıları...) daima "okul müzik eğitimi" yaklaşımlarının kapsamı içinde yer almıştır. 2018-Müzik Dersi Öğretim Programında bir "çalğı çalma", öğrenme alanlarında ve öğrenci kazanımlarında yer almamış olması anlaşılammıştır. Gelecekteki ilk Müzik Dersi Öğretim Programı düzeltme/düzenleme/geliştirme çalışmalarında öğrencilerin "çalğı çalma" becerilerine yönelik kazanımlar eklenmelidir.
5. Okul müzik eğitimi ve öğretimi yaklaşımları çok özel bilgi, beceri ve uygulamalar gerektirmektedir. Müzik öğrenme metodolojisine ilişkin hem üniversitelerin müzik öğretmenliği bölümleri hem de Milli Eğitim Bakanlığının kendi kurumları ve öğretmenleri için "Genel müzik öğretim yöntemleri" seminerleri, düzenlemelidir.
6. Milli Eğitim Bakanlığının Müzik Dersi Öğretim Programı geliştirme çalışmalarına ilişkin oluşturduğu program geliştirme kurullarında, çağdaş/21. yüzyıl okul müzik eğitimi ve öğretimi yaklaşımlarını araştıran, uygulayan ve deneyimleyen, ulusal ve uluslararası literatürde yetkin olan müzik öğretmeni, araştırmacı ve akademisyenlere yer verilmesi hususunda özenli olunması gerekmektedir.
7. Ülkemiz çocuklarına ve gençlerine daha iyi bir eğitim verebilmek amacıyla, Avrupa Yeterlilikler Çerçevesinin (AYÇ) bir üyesi olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) yöneticileri ve kurulları, öğretim programlarına ilişkin yapılan çalışma ve araştırmaları değerlendirmek suretiyle, geleceğe yönelik yeni projeksiyonlar oluşturmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of the Music Course Teaching Program
in Terms of the European Qualifications Framework
and the Turkish Qualifications Framework**

*

İlhan Özgül
Kastamonu University

This study was conducted on “key competencies” of 2018 Music Syllabus defined within European Qualifications Framework (EQF) and Turkish Qualifications Framework (TQF). Document analysis, one of the qualitative research approaches, was used in the study. The study determined the special objectives of 2018 Music Syllabus, field-specific skills, learning outcomes defined for grades 1-8, the relationship of four learning fields with the key competencies determined within Turkish Qualifications Framework (TQF) and European Qualifications Framework (EQF), and the main similarities and differences between Music Syllabus of European schools.

Purpose and Importance of Study: Republic of Turkey/Our country has been represented in EQF Advisory Group designated as "EQF National Coordination Point" since 2008 (MYK, 2021). In EQF advisory group, it is aimed to increase the quality and assurance level of the qualifications of the countries being members of EQF, and to ensure transparency and recognition at national and international level.

TQF, a member of EQF, aims to take an active role as a participant, open to innovations and a community member leading change. In this context, it is expected to establish the basic criteria for “EQF member country qualifications to be recognized in Turkey, and Turkish qualifications to be recognized abroad, and thus to make comparisons, to evaluate the scientific studies conducted from practices, knowledge and experiences of the member countries and to put into effect them. TQF Department is expected to work in coordination with the active participation of institutions such as Ministry of National Education (MEB), Council of Higher Education (YÖK), Vocational Qualification Institution (MYK), YÖK Quality

Board, professional organizations and trade unions. This study on the review of the relationship between the components of 2018 Music Syllabus (learning outcomes, field-specific skills, objectives) and key competencies is important for being understood by stakeholders of syllabus and contributing to the development and reorganization process of the new music syllabus, as well as, providing new information/data to institutions such as TQF, EQF, MEB, YOK, MYK.

Conclusion and recommendations: According to the results obtained from the study, when the relationship between “special objectives”, “field-specific skills”, “learning outcomes covering grades 1-8” and “Learning Fields” defined in the Music Syllabus and key competencies are examined as a whole, the mostly included fields are learning to learn, communication in native language, cultural awareness and expression, social and civic competence. It is found that taking initiative and entrepreneurship, digital competence, mathematical competence and competence in science and technology fields are less included, while the competence of "Communication in foreign languages" is not included. When Music Syllabus and European Schools Music Syllabus are compared, it is found that music listening activities in 2018 Music Syllabus are in the nature of audition performed/organized to create a "cultural awareness" in students, rather than performing audition for the basic concepts and practices of music teaching methodology purpose. European schools music syllabus (Schola Europaea Syllabus for Music-Secondary cycle) has learning fields for "composing and improvising, performing (singing and playing instrument), listening and responding. In this context, the basic structure of the programs has significant similarities, but "playing an instrument" is not among the learning fields in 2018 Music Syllabus (MEB, 2018; Schola Europaea, 2017).

As a conclusion, the following suggestions are made regarding the reorganization/correction of the deficiencies that may be considered important in terms of syllabus development in 2018 music syllabus prepared within Turkish Qualifications Framework (TQF), a member of the European Qualifications Framework (EQF).

- “Special objectives” and “field-specific skills” defined in the Music Syllabus are expressed as “target-defined”. In this context, all syllabuses prepared by the Ministry of National Education should have a common "explanation pattern/explanation language" determined for "special objectives", "field-specific skills" and other subtitles that should be expressed in the syllabus.
- The objectives of the European Qualifications Framework (EQF) include the expression “to encourage the mobility of individuals between countries”. "Communication in foreign languages" should be included in associating key competencies with "special objectives", "field-specific skills", "learning outcomes covering grades 1-8" and "Learning Fields" defined in Music Syllabus.
- “Listening” for music education and teaching process defined and applied in the literature is central to all aspects of making and experiencing music, more precisely, it is the intersection point. In this context, “listening to music” should be redefined in the program in accordance with both the music methodology approach defined in the literature and the “music listening” practices in the European music schools syllabus.
- In the process of music education and teaching defined and applied in the literature, vocalization/playing instruments (mandolin, block flute, melodica, Orff instruments) has been included within "school music education" approaches throughout history. It is not understood why an "instrument playing" was not included in the learning fields and student outcomes in 2018 Music Syllabus. Outcomes for students' "playing an instrument" skills should be added in the studies of correcting and editing the first music lesson syllabus in the future.
- Music teachers, researchers and academicians who research, practice and experience 21st century school music education and teaching approaches and who are competent in national and international literature should be included in the syllabus development committees formed by the Ministry of National Education regarding the development of music syllabus.

Kaynakça / References

- Akçalı, E., Topal, D., Yamaner, B. ve Çakar, Ö. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu müzik ders kitabı-6*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1-112.
- Albuz, A. ve Demirci, B. (2018). 2006 ilköğretim müzik dersi öğretim programı ile 2018 ilköğretim müzik dersi öğretim programının karşılaştırılmalı kuramsal çerçeve analizi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 41, 86-95.
- Altınsoy, T., Çelik, S., Özden, E., Özder, A. ve Yıldırım, M. (2019). *İlkokul müzik ders kitabı-3*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1-95.
- Babaç, E. E. ve Köse, H. S. (2018). Güncellenen ilköğretim müzik dersi öğretim programına göre şarkı söyleme becerisine ilişkin beklentiler (Afyonkarahisar İli örneği). *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(51), 1385-1395. DOI: 10.7816/idil-07-51-11
- Baştürk, Z., Candan, P., Gönül, M., Öztürk, Ö. ve Tezcan, H. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu müzik ders kitabı-7*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1-128.
- Baştürk, Z., Candan, P., Gönül, M., Öztürk, Ö. ve Tezcan, H. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu müzik ders kitabı-8*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1-140.
- Bilen, M. (1996). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Aydın web tesisleri.
- Birgül, Y. ve Nacaklı, Z. (2019). Müzik öğretmenlerinin 2017-2018 ortaokul müzik dersi programına yönelik görüşleri. *Fine arts*, 14(1), 60-70.
- Bowen, Glenn A., 2009, 'Document Analysis as a Qualitative Research Method', *Qualitative Research Journal*, vol. 9, no. 2, pp. 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.
- Çalışkan, B., Esen, E., Sevinç, Ç. ve Tezcan, S. (2019). *İlkokul müzik ders kitabı-4*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1-111.
- Çelik, M., Efendioğlu, Y., Özer, H. ve Özkan, İ. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu müzik ders kitabı-5*. Ankara: MEB. 1-80.
- Çelik, M., Efendioğlu, Y., Özer, H. ve Özkan, İ. (2019). *İlkokul müzik ders kitabı-1 ikinci baskı*. Ankara: MEB Yayınları. 1-80.

- Delf, M. ve Ovenden-Hope, T. (2016). *Teaching for sustainable learning in an uncertain future. in education for sustainable development in further education*. D. Summers ve R. Cutting (Eds.). London: Palgrave Macmillan. 125-142.
- Gökmen, İ., Marul, Ö. ve Yavuz, F. (2019). *İlkokul-2 müzik ders kitabı ikinci baskı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.1-128.
- Güven, A. K. ve Çelenk, K. (2020). Müzik öğretmeni görüşleri doğrultusunda 2018 müzik dersi öğretim programı 8.sınıf kazanımları üzerine bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 447-469.
- Jorgensen, E. R. (2003). *Transforming music education*. Bloomington: Indiana University Press.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) (2021). Avrupa yeterlilikler çerçevesi. 24-06-2021 tarihinde <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/avrupa-yeterlilikler-kercevesi>
- Mills, J. (2005). *Music in the school*. Newyork: Oxford University Press
- Özgül, İ. (2014). *Müzik eğitimi ve öğretimi kuramlar-solfejler-şarkılar- yaklaşımlar*. 7. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özgül, İ. (2015). Changing paradigms in general music education. *Educational Research and Reviews*, 10(8), 1293-1299. Doi: 10.5897/ERR2015.2103.
- Özgül, İ. (2018). Analysis of music curricula in secondary schools between 1994-2018. *Conference: The First International Conference on Literacy, Culture, and Language Education (ICLCLE) (5-7 October 2018)*. School of Education, Indiana University, Bloomington.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Schola Europaea (2017). *Syllabus for music-secondary cycle (S1-S5). Pedagogical development unit*. 24-06-2021 tarihinde <https://www.eursc.eu/Syllabuses/2017-01-D-60-en-3.pdf> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Tutt, D. (1993). *First assignments*. (Editor: Roy Bennett). Scotland: Cambridge University Press.
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (1994). *İlköğretim kurumları müzik dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1-254.

- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü (2006). *İlköğretim müzik dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1-99.
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü (2018). *İlköğretim müzik dersi öğretim programı ilkokul ve ortaokul*. Ankara: Talim Terbiye kurulu başkanlığı, 1-36.
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (2017). *İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ). 24-06-2021 tarihinde <https://tyc.gov.tr/yazilar/tyc-2020-faaliyet-raporu-ve-2021-faaliyet-planı-onaylandı-i9c6748f3-1a04-4314-a9ff-b30c4b5d2598.html> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Uçak, S. ve Erdem, H. (2020). Eğitimde yeni bir yön arayışı bağlamında “21. Yüzyıl becerileri ve eğitim felsefesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 76-93. DOI: 10.29065/usakead.690205
- Uçan, A. (2005). Müzik eğitimi, müzik eğitimi temel kavramlar - ilkeler - yaklaşımlar ve Türkiye'deki durum 3. Basım. Ankara: Evrensel Müzikevi
- World Economic Forum (WEF) (2020). The future of jobs report. 24-06-2021 tarihinde http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf adresinden erişim sağlanmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, A. ve Salman, M. (2022). Fen bilimleri dersi öğretim programının Avrupa yeterlilikler ve Türkiye yeterlilikler çerçevesi açısından incelenmesi. *HAYEF: Journal of Education*, Article in Press.
- Yılmaz, M. S. (2018). *İlkokul müzik dersi öğretim programının kazanımlar boyutuna ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- YÖK/Dünya Bankası Millî Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi (1997). *Müzik öğretimi*. Ankara: Öğretmen Eğitimi Dizisi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Özgül, İ. (2021). Müzik dersi öğretim programının avrupa yeterlilikler çerçevesi ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6806-6838. DOI: 10.26466/opus.962013.

Medya Okuryazarlığı ve Yansıtıcı Düşünme: Kavramsal Bir Bakış

DOI: 10.26466/opus.938232

*

Ayşegül Yılmaz* – Ünsal Bekdemir**

* Araş Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize/Türkiye

E-Posta: aysegul.yilmazer@erdogan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1331-9243](https://orcid.org/0000-0002-1331-9243)

** Prof. Dr., Giresun Üniversitesi, Giresun/Türkiye

E-Posta: unsal.bekdemir@giresun.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7767-9088](https://orcid.org/0000-0002-7767-9088)

Öz

21. yüzyıl için vazgeçilmez bir yaşam becerisi olarak ifade edilen medya okuryazarlığı konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında, çalışmaların genellikle medya okuryazarlığının eğitim müfredatlarında ders olarak yer alması, dersin içeriği, amaçları, hedefleri ve medya okuryazarlığının eleştirel düşünme becerisi ile ilişkisi üzerine odaklandığı görülmektedir. Özellikle medya okuryazarlığı ve düşünme becerileri üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ise çalışmaların büyük oranda eleştirel düşünme becerisi üzerine odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Oysa eleştirel düşünme, düşünme becerilerinden sadece biridir ve diğer düşünme becerilerinin de medya okuryazarlığı ile ilişkisinin ortaya konulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmada yansıtıcı düşünme becerisi üzerine odaklanılmıştır. Araştırmada, nitel analiz yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırma yapanlar genellikle kendilerinden önceki araştırmaları inceler, alan yazını gözden geçirir ve bu bilgileri araştırmalarına dâhil ederler. Bu araştırmada medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme alanında yapılmış çalışmalar incelenmiş ve alan yazın gözden geçirilmiştir. Gözden geçirilen bu bilgiler araştırmaya dâhil edilerek yansıtıcı düşünme ile medya okuryazarlığı arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya konulmaya çalışılmış ve konuya genel bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okuryazarlık, Medya Okuryazarlığı, Yansıtıcı Düşünme.

Media Literacy and Reflective Thinking: A Conceptual Overview

*

Abstract

Considering the studies on media literacy, which is regarded as an indispensable life skill for the 21st century, it is seen that the studies generally focus on the inclusion of media literacy as a course in education curricula, the content of the course, its goals, objectives, and the relationship between media literacy and critical thinking skills. It is noteworthy that studies especially on media literacy and thinking skills mostly focus on critical thinking skills. However, critical thinking is only one of the thinking skills, and it is thought that it is also important to reveal the relationship between other thinking skills and media literacy. This research will focus on reflective thinking skills. In the research, document analysis technique which is one of the qualitative analysis methods was used. Document review covers the analysis of written materials containing information about the facts and events aimed to be investigated. Qualitative researchers generally review previous research and the literature. They also incorporate the information emerged from this review into their research. In this research, the literature in the field of media literacy and reflective thinking was examined and then synthesized. By including the review of research, we tried to reveal the relationship between reflective thinking and media literacy. Furthermore, we aimed at gaining a general perspective on the subject.

Key Words: *Literacy, Media Literacy, Reflective Thinking.*

Giriş

Okuryazarlık en genel anlamı ile yazılı metinlerin okunması ve yazılması olarak tanımlanmıştır (Longman, 2020). Ancak okuryazarlık kavramı içinde bulunduğumuz yüzyılda okuma ve yazmanın, basit sayısal işlemlerin nasıl gerçekleştirildiğinden çok daha fazla anlama sahiptir (Hobbs, 2010, s.16). Sadece önünüzdeki metni okuyup anlamayı değil, aynı zamanda küresel bir elektronik kütüphane içinde bilgi edinme, kod çözme, değerlendirme ve düzenleme gibi geniş bir beceri yelpazesini içene almaktadır (Warlick, 2004, s.20). Yüzyılımızın bütün süreçlerinde beceri odaklı bir var olma mücadelesi görülmekle birlikte her dönemin kendine özgü beceri setleri de bulunmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda bu beceri setlerini ifade etmek için kullanılan çatı kavram “21. yüzyıl becerileri”dir (Erişti ve Erdem, 2018, s.1235). Bu beceri setleri içerisinde yer alan medya okuryazarlığı 21. yüzyıl için vazgeçilmez bir yaşam becerisidir (Bergsma, 2002, s.16).

Medya okuryazarlığı; televizyon, radyo, bilgisayar, gazete, dergi ve reklamlarda karşılaştığımız sözlü ve görsel sembollerden kişisel anlam oluşturma, etrafımızda olup bitenlerle ilgili edilgen ve savunmasız olmama, sorgulama, şüphe duyma, seçme ve ayırt etme yeteneğini ifade eder (Thoman, 1999, s.50). Her yaştan bireyin eleştirel bir düşünür, etkili bir iletişimci ve günümüz dünyasında aktif bir vatandaş olması için ihtiyaç duydukları sorgulama alışkanlıklarını ve ifade becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla olan medya okuryazarlığı (Scheibe ve Rogow, 2012, s.60) medyayı “okuma” ve “yazma” -yı içerir. Gençlerin medya tüketicileri olarak bilgiye dayalı yargıda bulunmalarına ve yorum yapmalarına olanak sağlamakla birlikte kendi başlarına bir medya üreticisi olmalarını da sağlar (Meigs, 2006, s.20).

Medyanın farklı araçlar ve kanallar aracılığı ile bireyler üzerindeki yoğun ve hızlı etkileri, bilinçli medya okuryazarı bireylerin yetiştirilmesini gerektirmektedir (Kurt ve Kürüm, 2010, s.20). Birçok eğitimci, geleceğin iş gücünü oluşturacak ve toplumsal hayatta söz sahibi olacak yeni nesillerin, bilgiyi öğrenme ve anlamlandırma becerilerinin, bilginin kendisinden çok daha önemli olduğu görüşündedir (Gough, 1991, s.3). Günümüzde bilmek değil, onu işleyebilmek, irdeleyebilmek daha önemlidir. Bu sebeple eğitim sistemi

öğrencilere düşünme becerilerini kazandırmayı hedeflemiştir (Bacanlı, 2012, s.30). Düşüme becerilerini kazandırma öğretimin özüdür (Özden, 1999, s.92). Medya okuryazarlığının da bireylerin medya tüketiminde daha bilinçli kişiler olmaları ve bir takım düşünme becerilerine sahip olmaları gerektiği görüşüne dayandığı söylenebilir (Kurt ve Kürüm, 2010, s.21).

Medya okuryazarlığı konusunu çalışan birçok araştırmacı medya okuryazarlığını öncelikle bir beceri olarak düşünür ve bu beceriye atıfta bulunmak için eleştirel düşünme kavramını kullanır (Potter, 2016, s.59). Yapılan araştırmalara bakıldığında da bu durum dikkat çekmekte ve medya okuryazarlığı ile eleştirel düşünme arasındaki ilişkinin birçok kez farklı kişilerce çalışıldığı görülmektedir. Altıntaş, (2009); Arke, (2005); Aybek, (2016); Aybek ve Demir, (2013); Bakan, (2010); Chen, (2015); Çarkıt, (2019); Çelik, Çokçalışkan ve Yorulmaz (2018); Erişti ve Erdem (2018); Feuerstein, (2002); Karaman, (2016); Kurt ve Kürüm, (2010); Nalçatı, Meral, Şahin (2016); Silverblatt (2018); Thayer, (2006); Ulu ve Baş, (2020), Yıldırım Ankaralığıl, (2009); Yüzgeç, (2020) yaptıkları araştırmalarında medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme becerisi üzerine odaklanmışlardır. Oysa eleştirel düşünme, düşünme becerilerinin sadece biridir ve farklı düşünme becerilerinin de medya okuryazarlığına atıfta bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünme becerilerinden biri de yansıtıcı düşünmedir. Literatüre hâkim olmayan bir kişi eleştirel düşünme ve yansıtıcı düşünme becerilerinin genellikle aynı anlama geldiğini düşünülebilir. Oysa her iki düşünme becerisi birtakım benzerliklere sahip olmakla birlikte birçok farklılığı da içinde barındırmaktadır.

Altın ve Saracaloğlu (2018) yaptıkları çalışmada yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünmenin benzerlikleri ve farklılıklarını 72 doktora tezi üzerinde incelemişlerdir. Çalışmalarının sonucunda her üç düşünme şeklinin bireyin çok yönlü olması, bilgiyi kullanmada ve sonuca ulaşmada birden fazla yaklaşımı benimsemesi gibi genel hatlarda benzerlikler gösterdikleri, ancak bilgilerin kullanılmasında izlenen yollar, ortaya çıkan sonuç ve bireyin bu süreçteki rolü bakımından ayrıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmanın dikkat çeken sonuçlarından bir diğeri ise incelenen doktora tezlerinin yarısından fazlasının eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme üzerine olduğu ancak

sadece 11 doktora tezinde yansıtıcı düşünmeye yer verildiğidir. Bu veriden yola çıkarak yansıtıcı düşünme konusunda alanyazının güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Yansıtıcı düşünme ve eleştirel düşünme terimleri, belirsizliği ve ikilemleri kabul eden bir düşünme biçimini tanımlamak için kullanılır. Bir problemin anlaşılması sürecinde ortaya çıkan ikilem, yansıtıcı düşünen kişiyi hem mevcut sonuçların eleştirisine hem de yeni hipotezlerin oluşturulmasına dâhil olan aktif bir sorgulamaya yönlendirir (Larrive, 2000, s.294). Yansıtıcı düşünme eleştirel düşünmeyi içinde barındıran daha kapsamlı bir düşünme biçimi olup, eleştirel düşünme yansıtıcı düşünmenin ürünü sayılabilir (Altın ve Saracaloğlu, 2018, s.6). Yansıtıcı düşünme; uyarılara anında yanıt vermenin ötesinde bir şey hakkında derin, ciddi ve konsantre bir şekilde düşünmek anlamına gelir. Yansıtma yapıldığında sadece ani bir hareketle düşünce oluşturulmaz, alternatifler dikkate alınır, sonuçlar çıkarılır, mevcut kanıtlar tartışılır ve hipotezler test edilir (Butterworth ve Thwaites, 2013, s.2). Ersözlü (2008, s.30), yansıtıcı düşünmenin, eleştirel, yaratıcı, biliş ötesi düşünme ve problem çözmeyi kapsayan daha genel bir düşünme becerisi olduğunu söyler.

Medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme kavramları kapsamlı bir şekilde incelendiğinde iki kavram ya da beceri arasında birçok ortak yönün olduğu dikkat çekmektedir. Bu iki beceri arasında nasıl bir ilişki olduğuna bir cevap niteliğinde olan bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Medya okuryazarlığı nedir?
- Yansıtıcı düşünme nedir?
- Medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme arasında kavramsal çerçevede nasıl bir ilişki kurulabilir?

Bu sorulardan yola çıkarak bu araştırmada; medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme kavramları, bu alanda hazırlanmış kavramsal ve uygulamalı çalışmalara dayanarak incelenmiş ve konuya genel bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi veya analizi tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir. Bu tür araştırmalarda araştırmacı ihtiyacı olan veriyi, gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189-190). Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008; Akt. Kıral, 2020, s.173). Araştırmacılar genellikle kendilerinden önceki araştırmaları inceler, alan yazını gözden geçirir ve bu bilgileri araştırmalarına dâhil ederler. Bu analitik bir yöntemi içermektedir (Kıral, 2020, s.175).

Bu araştırmada medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme alanında yapılmış çalışmalar incelenmiş, alan yazın gözden geçirilmiş ve bu bilgiler araştırmaya dâhil edilerek yansıtıcı düşünme ile medya okuryazarlığı arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya konulmaya çalışılmış ve konuya genel bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır.

Medya Okuryazarlığı

TÜİK ve MEB tarafından yapılan çeşitli araştırmaların bulgularında okuryazarlık oranının ortalama %97 olduğu görülmektedir. Okuryazar oranının yüzde yüzlere yaklaşmasıyla okuma yazma bilmek bir ayrıcalık olmaktan çıkmıştır. Günümüzde insanlar zaten okuryazar olmak durumundadır ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda medya ile kuşatılmış bir insanın medyanın dilini okuyabilmesi çok daha büyük bir önem kazanmıştır (Bilici, 2017, s.2).

Celot (2010, s.22), medya okuryazarlığını, bilgi toplumu içinde ve bunun sonucunda oluşan iletişim ve medya ortamı ile özerk ve eleştirel olarak başa çıkma yetkinliği olarak tanımlar. Medya okuryazarlığının basit bir teknik beceri, örneğin bir medya platformunun kullanımı değil, aynı anda sayısız bilgi kaynağının eleştirel anlayışı, analitik okunması ve

akıl yürütülmesi olduğunu ifade eder. Altun (2010, s.17) medya okuryazarlığını, okuma ve yazma, konuşma ve dinleme, yeni teknolojilere ulaşma, eleştirel bakma, kameralardan bilgisayarlara kadar çeşitli teknolojileri kullanarak kendi mesajını üretme yeteneği olarak tanımlar. Medya okuryazarlığının çağdaş toplumda maruz bırakıldığımız pek çok çeşitlilikteki mesajlara uzanan bir okuryazarlığı kapsadığını ifade eder. Medya okuryazarlığının ne yeni bir konu alanı olduğunu ne de sadece televizyonla ilgili olduğunu belirterek, bilgi çağı için gerekli olan okuryazarlık olduğunu söyler. 1992 yılında Aspen Enstitüsü tarafından desteklenen Ulusal Medya Okuryazarlığı Konferansı'nda, grup temsilcilerinin medya okuryazarlığının ortak vurgulamalarından yola çıkarak yaptıkları tanımın medya okuryazarlığı konusunda yapılan en kapsamlı tanım olduğu ileri sürülebilir. Bu tanıma göre medya okuryazarlığı, *"çeşitli biçimlerde mesajlara ulaşma, analiz etme, değerlendirme ve iletme"* yeteneği olarak ifade edilmiştir (Aufderheide ve Firestone, 1992, s.1).

Literatür incelendiğinde, "medya okuryazarlığı nedir?" sorusuna birbirine benzer ancak birbirinden oldukça farklı yanıtlar verildiği görülmektedir. Tyner (1991) medya okuryazarlığı kavramını tanımlamanın zorluğunu, Hindistan'da bir halk masalı olan "Kör Adamlar ve Fil" masalına benzetir. Medya okuryazarlığını tanımlamak isteyen kişilerin resmin sadece bir parçasına odaklandıklarını, diğer taraflarını görmediklerini, dolayısıyla doğru bir tanım yapılması için resmin tamamına bakılması gerektiğini söyler (Tyner, 1991).

Medya okuryazarlığı nasıl tanımlanırsa tanımlansın, dinamik, çok yönlü, uyarlanabilir, sürekli genişleyen, gözlemlenebilen ancak doğrudan ölçülemeyen bir olgu olup, (Celot, 2010, s.23) doğası gereği disiplinler arası bir kavramdır. Medya okuryazarlığı bizi çevreleyen karmaşık, sürekli değişen elektronik ortam ve iletişim dünyası için gerekli, kaçınılmaz ve gerçekçi bir tepkiyi temsil etmektedir. Başarılı bir öğrenci, sorumlu bir vatandaş, üretken bir işçi veya yetkin ve vicdan sahibi bir tüketici olmak için medya okuryazarlığı becerisine ihtiyaç vardır (NAMLE,2007). Bu beceri kasıtlı bir şekilde eğitim sürecine dâhil edilmelidir. Medya okuryazarlığı becerilerini öğrenme süreci medya okuryazarlığı eğitimi olarak ifade edilir. Öğrencilere medya teknikleri ve etkisine ilişkin bilgi ve eleştirel bir anlayış kazandırmak amacıyla olan

medya okuryazarlığı eğitimi (Quin ve McMahon, 2001, s.311) bireylerin, medya kurumunun yapısı ve işleyişini öğrenmelerini, kurgu ile gerçeği birbirinden ayırarak bu içerikleri bilinçli bir şekilde değerlendirebilmelerini ve onlara medya içeriklerini eleştirel bir şekilde izleme ve medya ile ilgili doğru soruları sorup doğru yanıtları bulabilmeleri konusunda gerekli donanımları kazandırmaktadır (Karaboğa, 2017, s.387). Her yaşta bireyin eleştirel bir düşünür, etkili bir iletişimci ve günümüz dünyasında aktif bir vatandaş olması için, bireylerin ihtiyaç duydukları sorgulama alışkanlıklarını ve ifade becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Scheibe ve Rogow, 2012, s.60). Önemli olan nokta çocukların istenmeyen mesajlara ulaşmalarını engellemek değildir. Bazı gruplar, aileleri sadece televizyonlarını kapatmaları yönünde zorlamalarına rağmen gerçekte medyayı kültürel ortamımızdan çıkarmak mümkün olmayacaktır. Çünkü medya artık sadece kültürümüzü etkileyen bir öğe olmayıp, medya bizim kültürümüz durumundadır (Thoman ve Jolls, 2005, s.21). Medya okuryazarlığı eğitimi de medyanın kültürün bir parçası olduğunu ve sosyalleşmenin bir aracı olarak işlev gördüğünü kabul etmektedir (NAMLE,2007).

Medya okuryazarlığı; demokratik süreçleri etkilemesinin yanı sıra algılar, inançlar ve tutumları şekillendirme üzerindeki etkisi, görsel iletişim ve bilginin artan önemi, yaşam boyu öğrenmenin gerekliliği gibi sebeplerle de oldukça önemlidir. (Thoman ve Jolls, 2005, s.9). Gençlerin önemli gördükleri yaşam seçimleri üzerinde düşünmelerine, sağlıklı kararlar vermelerine yardımcı olarak medya mesajları ile kontrol edilmeleri yerine medya mesajlarını kontrol etmelerini sağlar (Bergsma, 2002, s.14).

Medya okuryazarlığının dayandığı bir takım temel ilkeler bulunmaktadır. Bu temel ilkeleri bilmek nitelikli bir medya okuryazarlığı eğitiminin ve iyi bir medya okuyucu olabilmenin ön koşuludur. Medya okuyucu olmayan bireyler medyada karşılaştıkları herhangi bir bilgiyi makul değerlerde kabul etme eğilimindedirler. Ancak bu beceriye sahip olan bireyler medya okuryazarlığı ilkeleri ile medyanın gerçekliğini kendisi olmadığını ve inşa edildiğini öğrenirler. Medya Okuryazarlığı Eğitimi Ulusal Birliği (NAMLE,2007) medya okuryazarlığı eğitiminin 6 temel ilkesini şöyle açıklamıştır. Medya okuryazarlığı eğitimi;

- Aldığımız ve oluşturduğumuz mesajlar hakkında aktif sorgulama ve eleştirel düşünme gerektirir.
- Okuryazarlık kavramını her türlü medya formlarını içerecek şekilde genişletir.
- Her yaştan öğrencinin becerilerini geliştirir ve pekiştirir. Basılı okuryazarlıklar gibi bu beceriler de entegre, etkileşimli ve tekrarlanan uygulamaları içerir.
- Demokratik bir toplum için gerekli olan bilinçli, yansıtıcı ve katılımcı bireyler geliştirir.
- Medyanın, kültürün bir parçası olduğunu ve sosyalleşmenin bir aracı olduğunu kabul eder.
- Bireylerin medya mesajlarından kendi anlamlarını oluşturmaları için bireysel becerilerini, inançlarını ve deneyimlerini kullanmaları gerektiğini belirtir.

Medya okuryazarlığı ilkeleri ile medyanın gerçekliğin kendisi değil inşa edilmiş bir şekli olduğunu öğrenen bireyler karşılaştıkları her türlü bilgiye şüphe ile bakmaları gerektiğini öğrenirler. Bu ilkelere dayalı olarak, kişilerin medya mesajlarını değerlendirmeleri için sormaları gereken temel sorular belirlenmiştir. Medyanın etkilediği bir toplumda, kişilerin etkili bir yetişkin olabilmek için karşılaştıkları her türlü medya ürününü sorgulayabilecek “temel bilgi ve anahtar soruları” bilmeye ihtiyaçları vardır. Thoman ve Jolls (2005, s.15) bu bilgi ve soruları şöyle açıklamıştır.

Tablo 1. Medya Okuryazarlığında Beş Temel Bilgi ve Beş Anahtar Soru

Beş Temel Bilgi	Beş Anahtar Soru
1. Medya mesajlarının tamamı kurgulanmıştır.	1. Bu mesaj kim tarafından oluşturuldu?
2. Medya mesajları kendine özgü kurallar kullanılarak yaratıcı bir dille kurgulanmıştır.	2. Bu mesajda dikkat çekmek için hangi yaratıcı teknikler kullanıldı?
3. Aynı mesajı farklı kişiler farklı şekilde anlayabilirler.	3. Bir mesajı farklı insanlar neden farklı şekilde anlarlar?
4. Medyanın gizlenmiş değer ve görüşleri vardır.	4. Bu mesajda hangi yaşam biçimleri, değerler ve görüşlere yer verilirken hangileri göz ardı edilmiştir?
5. Medyadaki mesajların büyük çoğunluğu kazanç için oluşturulmuştur.	5. Bu mesaj neden gönderilmiştir?

Bu beş anahtar soruyu sormayı öğrenmek, bisiklete binmeyi veya yüzmeyi öğrenmek gibidir. Pratik yapmayı gerektirir ve öğrenmesi zaman alır. Öğrenildikten sonra ise kişiler yaşlarına ve kabiliyetlerine

uygun olarak medya mesajlarına soru sormaya alışır ve süreç giderek otomatikleşir (Thoman ve Jolls; 2004, s.24). Medya mesajlarını değerlendirmek için öğrenciler sadece doğru veya yanlış, gerçekçi veya yanıltıcı, basmakalıp veya kesin olarak değil, aynı zamanda dünya hakkında belirli ilgi alanları veya varsayımları olan, etkilenilebilecek veya değiştirilebilecek sesler olarak görmeyi de öğrenirler (Lewis ve Jhally, 1998, s. 119).

Kısaca medyanın dilini öğrenmek anlamına gelen medya okuryazarlığı, içinde bulunduğumuz çağda hem öğrenciler hem de tüm bireyler için vazgeçilmez bir yaşam becerisi olup, karşımıza çıkan her türlü medya mesajını, medya okuryazarlığının temel kavramları ve anahtar soruları kapsamında değerlendirmemizi gerektirir.

Yansıtıcı Düşünme

Düşünme en basit anlamıyla zihnimizde olan ve aklımızdan geçen her şeyi ifade eder (Dewey, 1933, s.3). Düşünme zihnimizin sınırsız bir becerisidir ve bu süreçte zihnimizde peş peşe mantıklı işlemler yapılmaktadır. Düşünme sürecinde yürütülen zihinsel işlemler birbirinden farklı olmakta ve çeşitli bilgiler gerektirmektedir. Bu işlemlere akıl yürütme denilmekte ve akıl yürütmenin belirli bir mantığa göre yapılması düşünme türlerini oluşturmaktadır (Güneş, 2012, s.131). Bu düşünme çeşitlerinden biri olan yansıtıcı düşünme; uyaranlara anında yanıt vermenin ötesinde bir şey hakkında derin, ciddi ve konsantre bir şekilde düşünmek, (Butterworth ve Thwaites, 2013, s.2) kendi öğrenme ve öğretme sürecine ilişkin sorgulama yapmak, kendini değerlendirmek, bu sorgulama ve değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sorunları çözmek için neler yapabileceğini düşünmek anlamına gelir (Ersözlü, 2008, s.29). Yansıtıcı düşünme; bireyin günlük yaşantıları ile ilgili varsayımlarını incelemesi ve farkında olması, kendi içinde bulunduğu durumu eleştirel olarak değerlendirebilmesidir (Finlay, 2008, s.1). Yansıtıcı düşünme bir zincirdir ve fikirlerin sonucudur. Yansıtıcı düşünmenin birbirini izleyen kısımları birbirinden büyür ve birbirini destekler. Her aşama bir sonraki aşamada kullanılacak olan bir öğrenme unsurunu içerir. Yansıtıcı düşünme bir sonuca ya da düzeltilmek istenen bir hedefe yöneliktir. Bu fikir dizisi yansıtıcı birimleri birbirine bağlar

böylece ortak bir amaca doğru sürekli bir hareket olur (Dewey, 1933, s.15).

Ünver (2011, s.137), yansıtıcı düşünmenin anlamını dört boyutta açıklamıştır:

- Yansıtıcı düşünmede görüşler yalnızca basit bir biçimde sıralanmaz; görüşler arasında anlamlı ilişkilere dayanan bir ardışıklık söz konusudur. Bir görüş kendisinden önceki görüşe dayanır ve kendisinden sonraki görüşün uygunluğuna karar verir.
- Yansıtıcı düşünmede olgular ve olaylara ilişkin duygu ve inançlar üzerinde durulur. Yansıtıcı düşünme, duyguları olumlu duruma getirme ve geliştirmeyi amaçlar.
- Yansıtıcı düşünme, inancı bazı temellere dayandırır. Algılanılan ya da düşünülen durumlar mantıksal olarak uygun olup olmama koşuluna göre kabul ya da reddedilir.
- Yansıtıcı düşünme bir inancın doğasına, koşullarına ve temellerine ilişkin bilinçli bir araştırma yapmayı gerektirir.

Yansıtıcı düşünmede amaç kişinin yeni anlayışlar kazanması ve gelecekteki yaşantısını geliştirmek için deneyimlerini tekrar ele alarak eleştirel olarak gözden geçirmesidir. Bu yaşam boyu öğrenme sürecinin bir parçası olarak anlaşılmalıdır (Finlay, 2008, s.1). Yansıtma yaptığımızda sadece ani bir hareketle düşüncelerimizi oluşturmayız, alternatifleri dikkate alır, sonuçlar çıkarır, mevcut kanıtları tartışır ve hipotezleri test ederiz (Butterworth ve Thwaites, 2013, s.2). O halde yansıtma açıkça bir amaca yöneliktir çünkü bir sonuca varmayı hedeflemektedir. Derinlemesine düşünmenin amacı, bir sorunu çözmek veya kafa karıştırıcı bir durumu daha fazla anlamlandırmaktır (Loughran, 1996, s.23).

Başlangıç olarak “yansıt” kelimesi geriye bakmayı gerektirir. Kendimizi öğrenme sürecinin bir parçası haline getirmek için düşünmemiz gerekir. Ayrıntıları ortaya çıkarmak için ise hayal gücüne ihtiyacımız vardır (Judge, Jones, ve McCreery, 2009, s.48). Ayrıca yansıtıcı düşünen kişi yalnızca çözülecek soruna, alınacak karara veya kazanılacak argümana değil aynı zamanda bu faaliyetlere giren muhakeme süreçlerine de odaklanmaktadır. Düşünme şeklimizi düşünmek veya düşünmeyi düşünmek, düşünmemizin ne kadar etkili

olduğunu, güçlü yanlarının neler olduğunu, bazen yanlış gittiğini ve en önemlisi nasıl geliştirilebileceğini değerlendirmemize yardımcı olur (Butterworth ve Thwaites, 2013, s.2).

Sıklıkla yansıtıcı düşünme ve eleştirel düşünme terimleri belirsizliği ve ikilemleri kabul eden bir düşünme biçimini tanımlamak için kullanılır. Bir problemin anlaşılması sürecinde ortaya çıkan ikilem yansıtıcı düşünen kişiyi hem mevcut sonuçların eleştirisine hem de yeni hipotezlerin oluşturulmasına dâhil olan aktif bir sorgulamaya yönlendirir (Larrive, 2000, s.294). Eleştirel düşünme ile yansıtıcı düşünmenin öncelikleri farklıdır. Eleştirel düşünme; bireyin bütün bilgileri, fikirleri, gözlemleri, tartışmaları, olayları, iletişimleri mantıklı bir biçimde değerlendirilmesine odaklanırken, yansıtıcı düşünme; bireyin deneyimleri üzerinde eleştirel bir şekilde düşünerek, problemi belirlemesi ve çözmesi, geleceğe yönelik düşünce ve fikirlerini yeniden yapılandırması üzerine odaklanır (Tican, 2013, s.32). Yansıtıcı düşünme; eleştirel, yaratıcı, biliş ötesi düşünme ve problem çözmeyi kapsayan daha genel bir düşünme becerisidir. Yansıtıcı düşünen birey, problem çözme becerilerine sahiptir, bir başka deyişle, karşısına çıkan problemleri algılayarak, çözüme ilişkin verileri toplar, çözümleri test eder ve bu yolla doğru sonucu keşfeder. Eleştirel düşünebilir, herhangi bir durum ya da bilgi karşısında sorgulama yapabilir, var olan duruma ilişkin çıkarımlarda bulunabilir ve diğerleriyle etkileşim halinde olabilir. Ayrıca yaratıcı düşünebilir, elindeki seçeneklerin neler olduğunu bilir ve yeni fikirler ortaya atabilir, kendi öğrenme, düşünme sürecinin farkında olarak kendini yönetebilir (Ersözlü, 2008, s.30).

Günümüzde bilmek değil, onu işleyebilmek, irdeleyebilmek çok daha önemli olduğu için eğitim sistemi öğrencilere düşünme becerilerini kazandırmayı hedeflemektedir (Bacanlı, 2012, s.30). Düşüme becerilerini kazandırma öğretimin özüdür (Özden, 1999, s.92). Öğretimde öğrencilere kazandırılması istenen düşünme becerilerinden biri olan yansıtıcı düşünme; hem öğretmenler hem de öğrenciler için öğrenme sürecinin vazgeçilmez bir unsurudur (Tok, 2008, s.106). Çünkü yansıtıcı düşünme ile öğrenciler kendi öğrenmelerinin bilincinde olur, güçlü ve zayıf yönlerini bilir, zayıf yönlerini geliştirmek için çaba gösterir ve ortaya çıkan sorunları gidermeye yönelik bir girişimde bulunur (Ersözlü, 2008, s.4). Yansıtma, öğrenenin sonuçtan daha çok sürece odaklanmasını

gerektirir. Yansıtmanın olabilmesi için öncelikle öğrenmenin gerçekleşmiş olması ve bireyin öğrendiğini davranışa dönüştürebilmesi gerekir. Bu aşamadan sonra ortaya konan davranışın özellikle öğrenci tarafından değerlendirilmesi söz konusudur (Ceran, 2017, s.226). Yansıtıcı uygulamanın amacı kişisel ve toplumsal bazda öğrenmeyi artırmaktır. Bu nedenle yansıtıcı düşünmeyi harekete geçirmek, yansıtıcı uygulamayı geliştirmek ve içselleştirmek için çeşitli stratejiler ve teknikler kullanılmaktadır. Kullanılan bu tekniklerin ortak amacı özetle;

- Hedeflenen amaca ulaşıp ulaşılmadığını görebilmek için süreci gözden geçirmek,
- Bakış açımızı ve anlayışımızı geliştirmek,
- Öğrenmeyi somutlaştırmak, hayatımızdaki her olay için öğrenme döngüsünü tamamlamak,
- Bir olaya daha düşünülmüş cevaplar verebilmek,
- Kendimize ve eylemlerimize değer katmak,
- Acemilikten uzmanlığa geçmektir (York-Barr ve Diğ. 2006, s.17, akt. Dalgıç, 2011, s.34).

Yansıtıcı düşünmeyi geliştirmek için; öğrenme yazıları, kavram ve zihin haritaları, soru sorma, kendine soru sorma, anlaşmalı öğrenme, kendini değerlendirme gibi yaklaşımlardan faydalanılabilir (Ünver, 2011, s.140-143; Güney, 2008, s.41). Yansıtıcı düşünmeyi geliştirmek; yansıtıcı günlük, işbirliği, portfolyo, tartışma, mikro-öğretim, eylem araştırması, gözlem, durum çalışmaları, akran rehberliği, otobiyografi gibi etkinliklerle yapılabilir (Tican, 2013, s.41). Öğrenmeyi geliştirmenin en iyi yollarından biri, öğrenme deneyimi ile onu izleyen yansıtıcı faaliyet arasındaki bağlantıyı güçlendirmektir. Bu bağlantıyı güçlendirmek en basit şekilde yansıtma için vakit ayırmak ile mümkün olabilir. Yansıtıcı süreçte önemli olduğuna inanılan üç aşama Boud, Keogh ve Walker (2005, s.26) tarafından şu şekilde açıklanmıştır.

- **Deneyime Geri Dönme:** Bu süreçte önemli olan şey olayların hatırlanması, kişinin zihnindeki ilk deneyimin tekrarlanması veya olayın özelliklerinin başkalarına yeniden anlatılması ve olayın ayrıntılarına inilmesi.
- **Duygulara Katılma:** Faydalı duyguları kullanma ve zorluk çıkarıcıları ortadan kaldırma veya onlarla başa çıkmayı öğrenme.

- **Deneyimi Değerlendirme:** Başa gelen olayı mevcut bilgisi ışığında yeniden değerlendirme.

Öğretmenlerin yansıtıcı düşünmeyi mesleki hayatlarında benimsemeleri isteniyorsa, bunu hizmet öncesi öğretmen eğitimi programlarında öğrenenler olarak bizzat deneyimlemeleri gerekmektedir (Loughran, 1996, s.6). Bu deneyimi hizmet öncesi eğitimlerinde kazanan öğretmen adayları yansıtıcı öğretmenler olabileceklerdir. Yansıtıcı öğretmenler, sürekli öğrenme ve iyileştirmeyi teşvik eden bir sorgulama yaklaşımı uygularlar. Bu yaklaşım öğretmenin, öğretim kararlarının kalitesini ve etkililiğini düzenli olarak analiz etmesini, değerlendirmesini ve güçlendirmesini sağlar (Carey, 2017, s.8). Larrive (2000, s.293) öğretmenlerin eleştirel düşünme pratiğini geliştirmedikleri sürece, incelenmemiş yargılara, yorumlara, varsayımlara ve beklentilere sıkışıp kalacaklarını ifade etmiştir. Öğretime yansıtıcı bir uygulayıcı olarak yaklaşmanın, kişisel inançların ve değerlerin profesyonel kimlikle birleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla öğretmenlerin düşünme pratikleri geliştirilmek isteniyorsa onlara yansıtıcı bir uygulayıcı olmanın yolları öğretilmelidir, bu şekilde öğrencilerin de yansıtıcı birer öğrenen olmalarına fırsat verilmiş olacaktır. Çünkü eğitim kurumlarında gerçekleştirilen tüm öğrenmelerin temel taşı olan öğretmenler (Hardiyanti, 2018, s.507) öğrencilerine teşvik ettikleri pedagojileri ve stratejileri öncelikle kendileri öğrenmek zorundadır. Bu durum özellikle bilgi toplumu dünyasında topluma hizmet eden öğretmenler için öğrencilerden bekledikleri rolleri önce kendilerinin yansıtıcıları gerekliliğini ortaya koyar (Carlsson, 2019, s.64). Rodgers (2002, s.864) öğretmenlerin kendi deneyimlerinden öğrenmeyi başardıklarında iyi birer öğretici olabileceklerini savunmuş ve öğretmenlerin yansıtıcı düşünmeyi öğrendikten sonra öğrencilerine öğretmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Bu bağlamda düşünüldüğünde yansıtıcı düşünmenin lisans düzeyinde uygun olan derslerle ilişkilendirilmesi ve farklı etkinliklerle geliştirilmesi yönünde çaba harcamak önemlidir. Medya okuryazarlığı, yansıtıcı düşünme becerisinin dâhil edilebileceği dersler arasında sayılabilir.

Medya Okuryazarlığı ve Yansıtıcı Düşünme

Okuryazar olmak sadece bir şeyi bilmek değil, aynı zamanda bilgi üretme eylemine yansıtıcı olarak nasıl katılacağınızı bilmek anlamına da gelir. Bununla birlikte demokratik bir devletin inşasına katkıda bulunmada hem olumlu hem de olumsuz etkileri açısından belirli diller, kültürler ve deneyimlerin sınırlarını ve kısmiliğini öğrenmek anlamını da taşır (Frierch and Giroux,1989 Akt: Callahan,2001, s.IX). Bu bağlamda medya okuryazarlığı eğitimi, demokratik bir toplum için gerekli olan bilinçli, yansıtıcı ve katılımcı bireyler yetiştirilmesini amaçlar (Scheibe and Rogow,2012, s.257).

Yansıtıcı düşünme, bir şüphe veya sorunla başlar ve bir çözüm ile biter. Yansıtıcı düşünür farklı fikirleri karşılaştırır, sorular sorar, kendini ve olayları sorgular, eleştirel düşünebilir, sorunları çözebilir ve bağımsız olarak karar verebilir (Kuş,190). Bu ifadeden yola çıkılarak medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme arasında kolaylıkla ilişki kurulabilir. Çünkü medya okuryazarlığı eğitiminin merkezinde medya metinleri hakkında soru sorma eylemi olan araştırma pedagojisi vardır (Hobbs, 2006, s.27). Yansıtıcı öğretmenler de sürekli öğrenmeye ve gelişime bağlılığı teşvik eden bir araştırma yaklaşımını uygularlar (Carey, 2017, s.8). Sembolik metinlere karşı açık bir sorgulama, yansıtıcı ve eleştirel duruşun geliştirilmesi, medya okuryazarlığı şemsiyesinin merkez kutbunu oluşturur (Hobbs,2006, s.27). Tıpkı yansıtıcı düşünme de olduğu gibi medya okuryazarlığında da önemli olan şey, her şeye şüpheyle bakılması, daha fazla soru sorulması (Gillmor, 2008, s.4), alınan ve oluşturulan mesajlar hakkında aktif sorgulama ve eleştirel bir düşünme olması gerekliliğidir (NAMLE,2007).

Medya okuryazarlığı eğitimcileri kişilere ne düşüneceklerini değil nasıl düşüneceklerini öğretirler (Silverblatt, 2018, s.66). Dolayısıyla düşünme şeklimizi düşünmek, düşünmeyi düşünmek, düşünmemizin ne kadar etkili olduğunu, güçlü yanlarının neler olduğunu, bazen yanlış gittiğini ve en önemlisi nasıl geliştirilebileceğini düşünmek ve değerlendirmek önemlidir (Butterworth ve Thwaites, 2013, s.2).

Yansıtıcı düşünme, bireyin günlük yaşantıları ile varsayımlarını incelemesini ve farkında olmasını, kendi içinde bulunduğu durumu eleştirel olarak değerlendirmesini içerir (Finlay, 2008, s.1). Günümüzde

medya bireyin günlük hayatının neredeyse tamamını oluşturmakta doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yaşantısının içinde yer almaktadır. Dolayısıyla bireylerin yaşantılarını aktif bir şekilde sorgulaması aslında çevresini saran medyayı sorgulaması, araştırması şeklinde düşünülebilir. Kararlarını bu araştırma, sorgulama ve derinlemesine düşünme neticesinde alan bireyler gelecekteki yaşantılarında aldıkları kararlardan daha az pişmanlık duyacaklardır.

Dewey (1933, s.10), her yansıtıcı işlemde yer alan bazı alt süreçler olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçlerin; şaşkınlık, tereddüt, şüphe ve önerilen inancı desteklemek ya da geçersiz kılmak için diğer gerçekleri ortaya çıkarmaya yönelik bir araştırma veya soruşturma eylemi olduğunu açıklamıştır. Medya okuryazarlığı da etrafımızda olup bitenlerle ilgili edilgen ve savunmasız olmamayı, sorgulamayı, şüphe duymayı (Thoman, 1999, s.50) araştırma yapmayı ve bunun neticesinde bir karara varmayı gerektirmektedir. İyi bir medya okuryazarı karşılaştığı şeylere şüpheyle bakar, hiçbir zaman medyadan okunan, görülen veya duyulan şeylerin tümüyle güvenilir olduğunu söylemez (Gillmor, 2008, s.4-6).

Medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme esasında birbirinden bağımsız iki ayrı beceridir. Ancak medya mesajlarına bu iki becerinin gerekliliklerini birleştirerek baktığımızda çok daha sağlıklı bir sonuca varacağımız söylenebilir. Örneğin, medyada karşımıza çıkan bir reklam, öncelikle medya okuryazarlığı ilkeleri esas alınarak oluşturulan beş anahtar soru kapsamında değerlendirilebilir. Bu mesajı kimin oluşturduğunu, mesajın neden gönderildiğini, mesaja dikkat çekmek için hangi yaratıcı tekniklerin kullanıldığını, mesajda gözden kaçırılan değerleri ve bakış açılarını bilerek reklam üzerinde düşünülebilir. Bu soruların cevabı bulandıktan sonra medya mesajının sorgulanmasına yansıtıcı düşünmenin gereklilikleri ile yani aktif, kalıcı ve dikkatli bir düşünme ile devam edilebilir. Kişi, geçmişte ve o an geçirdiği yaşantılar hakkında derinlemesine düşünerek yani kendi deneyimlerini de işin işine katarak bu sorgulama ve değerlendirme işine devam edebilir ve bu şekilde gelecekteki yaşantılarını daha kolay kontrol altına alabilir. Kişi geçmişte bir reklamdan etkilenecek aldığı bir ürünü, memnuniyetini ya da şikâyetini, ani kararının getirdiği sonuçları, bir sorgulama neticesinde karar verseydi bu kararın mevcuttan farklı ne gibi sonuçlar doğuracağını

derinlemesine düşünür. Böylelikle geçmiş yaşantılarından aldığı dersleri gelecekteki kararlarına ya da yaşantılarına yansıtabilir.

Medya belirli kişileri ve olayları yalnızca göstererek diğerlerinden daha önemli olduğuna işaret eder. Dolayısıyla medya bu süreci, ideolojik olarak masum olduğu düşünülen bir “gerçeği” sunarak yürütür. O halde “seçim” medya eğitiminde önemli olan kavramlardan biridir (Masterman, 2005, s.115). Dolayısıyla medya okuryazarlığında amaç, bir bakıma kişilerin doğru seçimi yapmasını ve doğru kararlar almasını sağlamaktır. Bunun içinde kişi medya okuryazarlığı perspektifinden medya mesajlarına bakmakla birlikte geçmiş yaşantılarından öğrendiklerini de kararlarına yansıtarak bu iki becerinin gerektirdiği sorgulamaları birlikte yapabilir.

Medya okuryazarlığının amacı; her yaşta bireyin eleştirel bir düşünür, etkili bir iletişimci ve günümüz dünyasında aktif bir vatandaş olması için ihtiyaç duydukları sorgulama alışkanlıklarını ve ifade becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır (Scheibe ve Rogow, 2012, s.60). Yansıtıcı düşünmenin amacı ise derinlemesine düşünerek bir sorunu çözmek veya kafa karıştırıcı bir durumu anlamlandırmak, (Lougran, 1996, s.13) herhangi bir inancı veya sözde bilgi biçimini, onu destekleyen gerekçeler ve muhtemel sonuçlar ışığında, aktif, kalıcı ve dikkatli bir şekilde düşündürmektir (Dewey, 1933, s. 6). Bu amaçlar bağlamında baktığımızda yansıtıcı düşünebilen bir birey, medyada karşılaştığı bir inancı, sözde bilgi biçimini ya da sorunu çözmek ve kafasında karışıklığa sebep olan durumu aydınlatmak için dikkatli ve eleştirel bir şekilde düşünür ve aktif bir sorgulama içerisinde bulunur. Bu düşünme ve sorgulama neticesinde medyadaki bütün yönlendirme ve yönetme faaliyetlerinin farkına varır. Medyadan aldığı mesajları doğru bir şekilde yorumlayıp, gerçeklik ve kurgusalılık arasında ayırım yapar. Medyadaki bu yönlendirmelere rağmen yaptığı yansıtıcı düşünme, aktif sorgulama ve geçmiş yaşantılarından aldığı deneyimler neticesinde kendi kararını bilinçli bir şekilde verir.

Yansıtıcı düşünme, öğrenmeyi ve uygulamayı geliştirici gücüne rağmen, mesleki veya günlük yaşamımızda yeteri kadar yer almamaktadır. Çünkü yansıtma yapmak için aktif olarak zaman ve çaba harcamak gerekir. Günlük hayatta kendiliğinden yapılan tek düşünme bir şeyler ters gittiğinde, başarısızlıktan korkulduğunda ya da büyük bir

yaşam krizinden sonra olur (Gelter, 2003, s.337). Dolayısıyla öğrencilere, yansıtıcı düşünmeyi yaşamlarında daha sık kullanmaları gerektiğinin bilinci kazandırılmalıdır. Yapılandırıcı yaklaşımda öğretimin temel hedeflerinden biri yansıtmanın gerçekleşmesidir. Bunun için öğretmenin gerek örneklerle gerekse ödevlerle öğrencileri teşvik etmesi gerekir. Öğretimin temel amaçlarından biri öğrencileri problem çözme becerilerini geliştirmeleri yönünde teşvik etmek, örnek durumlarda uyguladığı çözümleri, gerçek hayat deneyimlerine yansıtma becerilerini geliştirmektir (Başol ve Gencil, 2013, s.930). Yansıtıcı düşünme olmadan öğretmenlerin öğretim uygulamaları durgun ve rutin hale gelmektedir (Carey,2017, s.28). Yansıtıcı düşünme ile ilgili etkinlikler, medya okuryazarlığını içinde barındıran konularla ve medya okuryazarlığı dersleriyle kolaylıkla ilişkilendirilebilir. Gerek her iki becerinin de sorgulamaya dayalı olması gerekse amaçlarından yola çıkarak yapılan değerlendirmeler böyle bir sonuca varılmasını kolaylaştırmaktadır.

Medya okuryazarlığı eğitiminde, öğretmenin canlı, demokratik, grup odaklı ve eyleme dönük öğretim metotları ile yansıtıcı ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmesi önemlidir (Masterman, 2005, s.24). Çünkü bu teşvik öğrencileri düşünmeye zorlayarak kanıta dayalı düşüncelerini ve eyleme geçmelerini sağlar (Sperry ve Baker, 2016, s.183). Ayrıca öğretmenlerin yansıtıcı düşünme becerilerine sahip olmaları, bu becerilerden mesleki hayatlarında faydalanabilmeleri ve bu becerileri öğrencilerine de öğretmek, öğrenme süreçlerinde deneyimlerinden sonuçlar çıkarmaları da önemlidir (Ceran, 2016, s.227). Yansıtıcı düşünme; öğretmenlerin mesleki açıdan gelişimini ve gelişim sürecini denetlemelerine yardımcı olup, öğrenciler için ilgi çekici bir öğrenme ortamı oluşturmalarına da fırsat vermektedir (Ünver, 2011, s.138).

Yansıtıcı düşünme, öğretmenlerin “geleneksel, alışılmış düşünme ve davranış biçimlerinin altında yatan varsayımları sorgulamalarını ve daha sonra bu eleştirel sorgulamaya dayanarak farklı düşünmeye ve harekete geçmeye hazır olmalarını” gerektirir (Brookfield, 1987, s.1) . Yansıtıcı düşünme için tek başına öğrenme yeterli olmayıp öğrencilerin bilgiyi yaşamlarında uygulaması yani davranışa dönüştürebilmesi gerekmektedir (Kuş, s.190; Ceran,2016, s.930). Bu bağlamda öğrencilerin güvenini, grup diyalogu yoluyla geliştirebilecek, kendi kararlarını verip, bu kararları analiz edebilecek ve böylece kendi öğrenme ve

düşüncelerinin sorumluluklarını alabilecek yaklaşımlar geliştirmek önemlidir (Masterman, 2005, s.25). Böylelikle medya okuryazarlığı, sosyal yaşamın inşası üzerinde bir etki yaratmanın yolu haline gelir ve bu etki sayesinde medya okuryazarlığı yansıtıcı bir alışkanlık ya da uygulama haline gelebilir (Şahin, 2002, s.72). Öğretmenin burada önemli bir rolü vardır. Öğretmenin görevi öğrencileri sahip oldukları düşünceler hakkında şüphe duymalarına yardımcı olmak ve sorgulama yeteneklerini geliştirmektir (Masterman, 2005, s.25).

Cheung (2016, s.35-36), yansıtıcı öğretimin, öğretmenlerin eğitimsel kararlarında daha aktif rol almalarını sağladığından, medya okuryazarlığı eğitimi gibi bir eğitim yeniliğinin benimsenmesiyle son derece ilgili olduğunu ifade etmiştir. Yansıtıcı öğretimin, öğretmenlerin kendi uygulamalarını analiz etmesini, tartışmasını, değerlendirmesini ve değiştirmesini sağlamayı amaçladığını ve öğretmenleri kendi mesleki gelişimleri için daha fazla desteklediğini belirtmiştir.

Medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme arasındaki ilişkinin belirlenmesine dönük literatürde herhangi bir araştırmaya ve kuramsal bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme arasındaki ilişkinin açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmanın yapılacak kuramsal çalışmalara da temel oluşturması beklenmektedir. Yapılacak çalışmalar ile bu ilişkinin yönü ve büyüklüğü hakkında yargıya varabilir, mevcut ilişkinin nedenleri sorgulanabilir ya da ders başarılarına katkıları ortaya konulabilir.

Sonuç

Medyada karşılaşılan sözlü ve görsel sembollerden kişisel anlam oluşturma, medya ortamı ile eleştirel olarak başa çıkma yetkinliği olarak ifade edilen medya okuryazarlığı bireylerin bir takım üst düzey düşünme becerilerine sahip olmalarını gerektirmektedir. Medya okuryazarlığı becerisine sahip bireylerin eleştirel düşünme becerisine de sahip olmaları önemli görülmüş ve bu doğrultuda farklı amaçta ve kapsamda çalışmalar yapılmıştır. Ancak farklı düşünme becerileri ile medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasının da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada medya okuryazarlığı ile yansıtıcı düşünme arasında bir bağ

kurularak bireylerin, medyanın etkisiyle aldıkları kararlarında yansıtıcı düşünmelerinin önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yansıtıcı düşünmenin, yeni anlayışlar kazanmak, bireyin gelecekteki yaşantılarını geliştirmek ve tekrar ele almak yönündeki amacı burada önemli bir çıkış noktası olmuştur. Çünkü birey yansıtıcı düşündüğü zaman ani bir hareketle düşüncelerini oluşturmaz, alternatifleri dikkate alarak mevcut durumları gözden geçirir ve bir karar almadan önce bu kararın gelecekteki yaşantısını nasıl etkileyeceğini derinlemesine düşünür. Karşılaştığı durum ve olaylara şüphe ile bakar. Bu düşünme şeklini medyada karşımıza çıkan her türlü sözlü ve görsel semboller için kullanmamız alacağımız kararların doğru olması noktasında bize yardımcı olacaktır. Geçmiş yaşantılarımızdan aldığımız deneyimlerimizi işin içine katarak düşündüğümüzde daha sağlıklı kararlar vereceğimiz muhakkaktır. Çünkü yansıtıcı düşünme, bir sonuca ya da düzeltilmek istenen bir hedefe yöneliktir. Bunun için de kişinin geçmiş yaşantılarından deneyimler çıkararak gelecekteki hayatına yön vermesi amaçlanmaktadır. Yansıtıcı düşünebilen medya okuryazarı bireyler yetiştirmek öncelikle bu niteliklere sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu da öğretmenlerin hizmet öncesi aldıkları eğitim ile ilişkilidir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar arttıkça yansıtıcı düşünebilen medya okuryazarı bireylerin yetiştirilmesi yönünde çalışmalar da yapılacaktır. Bu araştırmanın yansıtıcı düşünme ile medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin ortaya konulmasını amaçlayan kuramsal ve deneysel araştırmalara temel oluşturması beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Media Literacy and Reflective Thinking: A Conceptual Overview

*

Ayşegül Yılmaz- Ünsal Bekdemir

Recep Tayyip Erdoğan University- Giresun University

Considering the studies on media literacy and thinking skills, it is seen that the studies mostly focus on critical thinking skills. However, critical thinking is only one of the thinking skills, and it is thought that it is also important to reveal the relationship between other thinking skills and media literacy. In this context, the purpose of this study is to reveal the relationship between reflective thinking, which is one of the thinking skills, and media literacy, and to give a general point of view on the subject.

In the research, document analysis technique which is one of the qualitative analysis methods was used. Document review covers the analysis of written materials containing information about the facts and events aimed to be investigated.

When the concepts of media literacy and reflective thinking are examined comprehensively, it is seen that there are many common features between the two concepts or skills. In this study, which tries to reveal the relationship between these two skills, which have common characteristics, the following questions are sought:

- What is media literacy?
- What is reflective thinking?
- What kind of a relationship can be established between media literacy and reflective thinking in a conceptual framework?

Media literacy, which aims to help individuals of all ages develop the questioning habits and expressive skills they need to become a critical thinker, effective communicator, and active citizen in today's world (Schebe and Rogow, 2012, p.60) includes "reading" and "writing" the media. While it enables young people to make knowledge-based judgments and comments as media consumers, it also enables them to become a media producer on their own (Meigs, 2006, p.20).

Today, it is more important to process and examine information than knowing it. For this reason, the education system aims to provide students with thinking skills (Bacanlı, 2012, p.30). It can be said that media literacy is based on the view that individuals should be more conscious of media consumption and have some thinking skills (Kurt and Kürüm, 2010, p.21). Many people studying media literacy consider media literacy primarily as a skill and use the concept of critical thinking to refer to this skill (Potter, 2016, p.59). However, critical thinking is only one of the thinking skills, and it is considered that it is important for different thinking skills to refer to media literacy. It is considered important that different thinking skills also refer to media literacy. One of these thinking skills is reflective thinking. Reflective thinking is a more comprehensive way of thinking that includes critical thinking, and critical thinking can be considered the product of reflective thinking. (Altın and Saracaloğlu, 2018, s.6). Reflective thinking means thinking deeply, seriously, and in a way of being concentrated about something beyond giving immediate responses to stimuli. When reflection is made, thoughts are not only created with a sudden movement, also alternatives are taken into consideration, conclusions are drawn, existing evidence is discussed, and hypotheses are tested (Butterworth and Thwaites, 2013, p.2).

Reflective thinking begins with a doubt or problem and ends with a solution. Reflective thinkers compare different ideas, ask questions, question themselves and events, can think critically, solve problems, and make decisions independently (Kuş, p.190). Based on this statement, a relationship can easily be established between media literacy and reflective thinking. It is because research pedagogy, which is the act of asking questions about media texts, is at the center of media literacy education (Hobbs, 2006, p.27). Reflective teachers apply a research approach that encourages continuous learning and development (Carey, 2017, p.8). An open questioning against symbolic texts and the development of a reflective and critical style constitute the center of the umbrella of media literacy (Hobbs, 2006, p.27). Just as in reflective thinking, it is also important in media literacy to suspect everything, ask more questions (Gillmor, 2008, p.4), actively question and critically think about the messages received and generated (NAMLE, 2007).

The media points out that certain people and events are more important than others only by showing them. Therefore, the media manages this process by presenting a "truth" that is thought to be ideologically innocent. Therefore, "choice" is one of the important concepts in media education (Masterman, 2005, p.115). Therefore, the purpose of media literacy is to ensure that people make the right choice and make the right decisions. In this context, in addition to approaching the media messages from a perspective on media literacy, one can reflect what they have learnt from their previous experiences in their decisions and make inquiries that these two skills require together.

Reflective thinking includes examining and being aware of the individual's daily life and assumptions, and critically evaluating his / her own situation (Finlay, 2008, p.1). Today, the media constitutes almost all of the daily life of the individual, and is included, directly or indirectly, in his / her life. Therefore, individuals' active questioning of their lives can actually be considered as questioning and researching the media that surrounds them. Individuals who make their decisions as a result of this research, questioning, and reflection will regret less about the decisions they will make in their future lives.

The purpose of media literacy is to help individuals of all ages develop the questioning habits and expressive skills they need to become a critical thinker, effective communicator, and active citizen in today's world (Scheibe and Rogow, 2012, p.60). The purpose of reflective thinking is to solve a problem or make sense of a confusing situation by thinking deeply (Lougran, 1996, p.13), and to think any belief or pseudo-information actively, permanently and carefully in the light of the reasons and possible consequences that support it (Lougran, 1996, p.13) (Dewey, 1933, p.6). In the context of these purposes, individuals, who can think reflectively, think carefully and critically in order to solve a belief, pseudo information, or a problem they encounter in the media and to illuminate the situation that causes confusion, and actively question them. As a result of this thinking and questioning, they become aware of all the directing and managing activities in the media. They correctly interpret the messages they receive from the media and distinguish between reality and fiction. Despite these inducements in the media,

they can make their own decisions consciously as a result of reflective thinking, active questioning, and their previous experiences.

Media literacy and reflective thinking are essentially two separate skills that are independent of each other. However, when we approach the media messages by combining the requirements of these two skills, it can be said that we will reach a much healthier conclusion. For example, an advertisement that we encounter in the media can be evaluated within the scope of five key questions that are based on the principles of media literacy. After finding the answers to these questions, the questioning of the media message can be continued with the requirements of reflective thinking, namely active, permanent and careful thinking. By thinking deeply about the past and present experiences and considering their own experiences, individuals can continue the questioning and evaluation, thus taking control of their future lives more easily.

Kaynakça/References

- Altın, M. ve Saracaloğlu, A. S. (2018). Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünme: Benzerlikler-farklılıklar. *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 4(1), 1-9.
- Altun, A. (2010). *Medya okuryazarlığının sosyal bilgiler programlarıyla ilişkilendirilmesi ve öğretimi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altıntaş, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile medya okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Ankaralıgil, S. Y. (2009). *İlköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aufderheide, P. ve Firestone, C. (1992). *Media literacy a report of the national leadership conference on media literacy*. Maryland: The Aspen Institute.
- Aybek, B. (2016). The relationship between prospective teachers media and television literacy and their critical thinking dispositions. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 261-278.
- Aybek, B. ve Demir, R. (2013). Lise öğrencilerinin medya ve televizyon okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin

- incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 287-304.
- Bacanlı, H. (2012). Dört katlı düşünme modeli. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 146, 29-36.
- Bakan, U. (2010). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersinin öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bergsma, L. J. (2002). Media literacy and prevention: going beyond "just say no." *Thinking critically about media: Schools and families in partnership* içinde. (s.13-18) Alexandria: Cable in the Classroom.
- Bilici, İ. E. (2017). *Medya okuryazarlığı ve eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Boud, D., Keogh, R. ve Walker, D. (2005). *Reflection: Turning experience into learning*. London: RoutledgeFalmer.
- Brookfield, S. (1987). *Developing critical thinkers: challenging adults to explore alternatives ways of thinking and acting*. Francisco: CA: Jossey- Bass.
- Butterworth, J. ve Thwaites, G. (2013). *Thinking skills critical thinking and problem solving*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carey, S. F. (2017). *The meaning of reflective teaching to national board certified teachers*. Texas: Proquest.
- Carlsson, U. (2019). *Understanding media and information literacy (mil) in the digital of democracy*. Göteborg: Department of Journalism, Media and Communication (JMG).
- Celot, P. (2010). *Study on assessment criteria for media literacy levels*. Brussels: EAVI.
- Ceran, E. (2017). Deneyimlerimizden öğrenmek: yansıtıcı düşünme. N. Kuyumcu (Ed.) *Kuram iyide sınıfta ne yapmalı? Öğretmenin El Kitabı* içinde (s.226-253). İstanbul: E Yayınları.
- Cheung, C.-K. (2016). *Media literacy education in chine*. Springer.
- Çarkıt, C. (2019). 2018 ortaokul medya okuryazarlığı dersi öğretim programının eleştirel düşünme bağlamında değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(38), 202-213.
- Çelik, Ö., Çokçalışkan, H. ve Yorulmaz, A. (2018). Investigation of the effect of pre-service classroom teachers' critical thinking disposition on their media literacy. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 7(3), 194-202.

- Dalgıç, G. (2011). *Okul yöneticilerinin yansıtıcı düşünme beceri ve uygulamalarının incelenmesi: İstanbul ve Kopenhag örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dewey, J. (1933). *How we think a restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Lexington: Columbia University.
- Erişti, B. ve Erdem, C. (2018). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 1234-1251.
- Ersözlü, Z. N. (2008). *Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Feuerstein, M. (2002). *Media literacy in support of critical thinking*. Ann Arbor: The University of Liverpool.
- Finlay, L. (2008). Reflecting on 'reflective practice'. *Practice-based Professional Learning Paper* 52, 1-28.
- Gelter, H. (2003). Why is reflective thinking uncommon. *Reflective Practice*, 4(3), 337-344.
- Gillmor, B. D. (2008). *Principles for a new media literacy*. Berkman Center for Internet and Society, Harvard University.
- Gough, D. (1991). Thinking about thinking. *National Association Of Elementary School Principals*, 2(2), 1-4.
- Güneş, F. (2012). *Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme*. TÜBAR, 127-146.
- Güney, K. (2008). *Mikro-yansıtıcı öğretim yönteminin öğretmen adaylarının sunu performansı ve yansıtıcı düşünmesine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Hardiyanti, R. A. (2018). Developing media literacy ability in social studies learning. *The 3rd International Seminar on Social Studies and History Education* (s.499-508). Universitas Pendidikan Indonesia Nana Supriatna.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. Washington: The Aspen Institute.
- Judge, B., Jones, P. ve McCreery, E. (2009). *Critical thinking skills for education students*. Learning Matters.
- Karaboğa, M. T. (2017). Eleştirel bakış açısıyla medya okuryazarlığı. 2. *Mediterranean International Congress on Social Sciences (MECAS II)*. Ohrid: International Vision University.

- Karaman, M. (2016). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4, 326-349.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kurt, A. A. ve Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki: Kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 20-34.
- Larrive, B. (2000). Transforming teaching practice: Becoming the critically reflective teacher. *Reflective Practice*, 1(3), 293-307.
- Lewis, J. ve Jhally, S. (1998). The struggle over media literacy. *Journal of Communication*, 40, 109-120.
- Longman. (2020). *Dictionary of contemporary english*. Pearson Longman.
- Loughran, J. J. (1996). *Developing reflective practice: Learning about teaching and learning through modelling*. London: Washington D.C.
- Masterman, L. (2005). *Teaching the media*. Routledge.
- Meigs, D. F. (2006). *Media education a kit for teachers, students, parents and professionals*. Paris: Unesco.
- Nalçatı, A. Meral, E. ve Şahin, İ. F. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eleştirel düşünme ile medya okuryazarlıkları arasındaki ilişki. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 36, 1-12.
- NAMLE. (2007). 03. 08. 2020 tarihinde <https://namle.net/publications/media-literacy-definitions/> adresinden alındı.
- Özden, Y. (1999). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Potter, W. J. (2016). *Media literacy*. London: Sage.
- Quin, R. ve McMahon, B. (2001). Media literacy in the information age: Current perspectives. R. Kubey (Ed), *Living with the tiger: Media curriculum issues for the future* (s.307-321). New Brunswick: Transaction.
- Rodgers, C. (2002). Defining reflection: Another look at john dewey and reflective thinking. *Teachers College Record*, 104(4), 842-866.
- Scheibe, C. ve Rogow, F. (2012). *The teacher's guide to media literacy critical thinking in a multimedia world*. Corwin.
- Silverblatt, A. (2018). Media literacy and critical thinking. *International Journal of Media and Information Literacy*, 3(2), 66-71.
- Sperry, C. ve Baker, F. W. (2016). Media literacy. *Social Education National Council for the Social Studies*, 80(3), 183-185.

- Şahin, A. (2002). *Understanding media literacy: An in-depth analysis of media educators understanding and teaching of media literacy*. New Mexico: New Mexico State University.
- Thayer, C. M. (2006). *The impact of a media literacy program on critical thinking and writing in a high school to production classroom*. Dissertation. California: Touro University International College Of Education Cypress.
- Thoman, E. (1999). Skills and strategies for media education. *Educational Leadership*, 56(5), 50-54.
- Thoman, E. (2003). Media literacy: A guided tour of the best resources for teaching. *The Clearing House*, 76(6), 278-283.
- Thoman, E. ve Jolls, T. (2005). *Literacy for the 21. century an overview & orientation guide to media literacy education*. Center for Media Literacy.
- Tican, C. (2013). *Yansıtıcı düşünmeye dayalı öğretim etkinliklerinin öğretmen adaylarının yansıtıcı düşünme becerilerine, eleştirel düşünme becerilerine, demokratik tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tok, Ş. (2008). Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarına, performanslarına ve yansıtımalarına etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 104-117.
- Tyner, K. (1991). The media education elephant. 12.09.2020 tarihinde <https://www.medialit.org/reading-room/media-education-elephant> adresinden alındı.
- Ulu, H. ve Baş, Ö. (2020). Öğretmen adaylarının sosyal ağ sitelerini kullanım amaçları, eleştirel düşünme eğilimleri ve medya okuryazarlıkları arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 556-574.
- Ünver, G. (2011). Yansıtıcı düşünme. Ö. Demirel (Ed), *Eğitimde yeni yönelimler* içinde. (s.137-148). Ankara: Pegem Akademi.
- Warlick, D. F. (2004). *Redefining literacy for the 21st century*. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yüzgeç, A. Y. (2020). *The relationship between critical thinking dispositions of prospective english language teachers and their levels of new media literacy*.

Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, A. ve Bekdemir, Ü. (2021). Medya okuryazarlığı ve yansıtıcı düşünme: Kavramsal bir bakış. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6839-6867. DOI: 10.26466/opus.938232.

Kuantum Liderliğin, Yönetim Tarzları ve Örgütsel Bağlılık Bağlamında Analizi¹

DOI: 10.26466/opus.938653

*

Methi Çelik* – Şefika Şule Erçetin**

* Dr., Şube Müdürü, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye

E-Posta: methicelik@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3806-4985](https://orcid.org/0000-0003-3806-4985)

** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: sefikasule@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7686-4863](https://orcid.org/0000-0002-7686-4863)

Öz

Bu çalışmada öğretmen görüşlerine göre; okul yöneticilerin kuantum liderlik davranışı sergilemeleri, okul yöneticilerinin yönetim tarzları ve okullardaki öğretmenlerin örgütsel bağlılıklarına ilişkin öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre değerlendirmeleri analiz edilmiştir. Araştırmada; okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışları ve yönetim tarzları ile öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyine ilişkin olarak ilişkisel tarama modeli çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmanın evreni 2020 – 2021 eğitim öğretim yılında Ankara İli merkez ilçelerinde görev yapan 47.233 öğretmen oluşturmıştır. Araştırmanın örneklemini belirlerken tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada Erçetin, Potas, Açıklım ve Turan (2017) tarafından geliştirilen “Okul Yöneticilerinin Kuantum Liderlik Davranışları Ölçeği”, Üstüner (2016) tarafından geliştirilen “Algılanan Müdür Yönetim Tarzı Ölçeği” ve Balay(2000) tarafından geliştirilen “Örgütsel Bağlılık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma bulguları literatür taraması ve ölçeğin uygulanması sonucu elde edilen verilere dayanılarak oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulara göre; okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeylerine ilişkin öğretmen görüşlerinin hem okul düzeyinde hem de cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı, okul yöneticilerinin yönetim tarzlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin hem okul düzeyinde hem de cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin okul düzeyinde farklılaştığı ancak cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kuantum liderlik davranışının hem yönetim tarzı hem de öğretmenlerin örgütsel bağlılığı ile ilişkili olduğu ve pozitif yönde bir etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuantum Mekaniği, Liderlik, Okul Yöneticileri, Yönetim Tarzı, Örgütsel Bağlılık.

¹ Bu çalışma Methi ÇELİK’in Hacettepe Üniversitesi Eğitim Yönetimi Doktora Programında Prof. Dr. Ş.Şule ERÇETİN danışmanlığında tamamlamış olduğu “Okul Yöneticilerinin Kuantum Liderlik Davranışlarının Yönetim Tarzlarına Ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyine Etkisi” başlıklı tezinden türetilmiştir.

Analysis of Quantum Leadership in the Context of Management Styles and Organizational Commitment²

*

Abstract

According to the teachers' opinions in this study; School administrators' quantum leadership behavior, school administrators' management styles and teachers' organizational commitment were analyzed according to teachers' school level and gender variables. In the research; Quantum leadership behaviors and management styles of school administrators and teachers' organizational commitment were examined within the framework of the relational scanning model. The universe of the research has constituted 47.233 teachers working in the central districts of Ankara in the 2020-2021 academic year. The stratified sampling method was used while determining the sample of the study. The "Quantum Leadership Behaviors Scale of School Administrators" developed by Ercetin, Potas, Acikalın and Turan (2017), the "Perceived Principal Management Style Scale" developed by Üstüner (2016) and the "Organizational Commitment Scale" developed by Balay (2000) were used in the study. The research findings were created based on the data obtained as a result of the literature review and application of the scale.; There is no significant difference in teachers' views on school administrators' According to the results; obtained levels of quantum leadership behavior, both at the school level and according to the gender variable, teachers' views on school administrators' management styles do not differ significantly both at the school level and according to the gender variable, teachers' organizational commitment levels differ at the school level. However, it was concluded that there was no significant difference according to the gender variable. It has been found that quantum leadership behavior is associated with both management style and teachers' organizational commitment and has positive effect on them.

Key Words: *Quantum Mechanics, Leadership, School Administrators, Management Style, Organizational Commitment.*

---

² This study is derived from Methi ÇELİK's thesis titled "The Effect Of School Managers' Quantum Leadership Behavior On Management Styles And Teachers' Organizational Commitment Level", which he completed under the supervision of Prof. Dr. Ş.Şule ERÇETİN in the Education Management Doctorate Program of Hacettepe University

Giriş

Var olduğundan günümüze dek dünya üzerinde birçok medeniyetin hüküm sürdüğü bilinmektedir. Bu medeniyetler tarihsel süreç içerisinde biri diğerini etkileyerek, değiştirerek bazen de tümüyle dönüştürerek yeni bir formda varlık göstermişlerdir. Bu değişim ve dönüşümün bir sonucu olarak evrene ilişkin olay ve olgular süreçle birlikte yeniden algılanmaya çalışılır. Günümüzde yaşanan değişim ve dönüşümü göz önüne aldığımızda, Kopernik'in 1543 yılında 'Göksel Kürelerin Dönüşleri Üzerine' ve Newton'un 1687'de ortaya koyduğu 'Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri' adlı eserlerinin ortaya çıkmasıyla oluşan bilimsel başarı ve gelişmeler, Batı medeniyetinde entelektüel ve kültürel hayatın dönüşümünü sağlamıştır. 'Bilim Çağı' olarak adlandırılan bu süreçte, bilim; toplumu, okulları etkilemiş, insanların fikirlerini değiştirmiş, sosyal teorisyenlere yeni bakış açıları sunmuş, insanları; alışkanlık ve geleneklere karşı tavrını değiştirerek, geçmişinden bağımsız yaşamaya (Alatlı, 2010, s.770) zemin hazırlamıştır. Newton'un "Principia" adlı kitabı çıktığı 1687 yılı ve sonrasındaki süreçte, insanlığın dünyaya ilişkin algısını, bakış açısını değiştirdiği düşünülmektedir. İnsanlığın evreni algılama biçimini yaklaşık 250 yıl etkisi altına alan Newton'un görüşleri; dünyayı kesin ve tahmin edilebilir bir şekilde değerlendirdiği için, bu dönemin bilim insanları, doğanın yasalarını mekaniksel ve matematiksel olarak incelemişlerdir. Max Planck'in, cisimlerin hem dalga hem de parçacık niteliği taşıdığına ilişkin Kuantum Kuramının temelini oluşturan görüşleri, Newton fiziğinden farklı bir algılama biçimiyle, tüm dünya da bilimi algılayış biçimimize yeni bir ufuk açmıştır. Einstein'ın konuya ilişkin çalışmalarını Bohr, Schrödinger, de Broglie, Heisenberg, gibi bilim insanlarının çalışmaları takip etmiştir. Sonrasında Born, Dirac, Gibbs, Compton gibi birçok bilim insanı, artan çalışmalarıyla bilimsel bakış açımıza yeni pencereler açan kuantum fiziğine katkıda bulunmuş ve gelişmesini sağlamışlardır(Servay, 1996, Erçetin, 2000, Zohar, 2019, Brooks, 2010, Crease ve Goldhaber, 2016). Bu araştırmanın temel konusu olan kuantum liderlik kavramı; işte bu bakış açısından esinlenerek ortaya konulmuştur. Temel varsayımları "lider ve takipçileri arasında bir etkileşim alanı, yapılandırılmaz ve tahmin edilemezlik, kesiklilik-

süreksizlik, etkileşime bağlılık”(Erçetin, 2000) olan kuantum liderlik, geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın yetiştirildiği okullarda, yönetimi uhdesinde barındıran yöneticilerden sergilemeleri beklenen bir liderlik türü olduğu düşünülmektedir. Temel amacı, ülke için faydalı bilgi ve becerilerle donatılmış bireyler, yurttaşlar yetiştirmek olan okulların, amaca uygun işlemesi, yönetilmesi, gelişen ve sürekli değişen dünyaya ayak uydurması önemli bir durum olarak görülebilir. Kuantum liderlik davranışlarını benimseyen ve davranışlarıyla bunu ortaya koyan okul yöneticileri günümüz için, kendilerinden beklenen ve çağın gerekleri doğrultusunda inovasyona bağlı olarak yeterli bilgi ve donanımına sahip bireyler olarak görülebilir. Ülkemizde ve dünyada herhangi bir okulu ele aldığımızda burada görev yapan eğitim yöneticilerinin birbirinden farklı liderlik türleri ve yönetim tarzları ortaya koydukları çeşitli araştırma sonuçlarında görülebilir(Üstüner, 2016). Bu liderlik türlerinden biri olan kuantum liderliğin ilkelerini özümsemiş ve davranışlarına yansıtılmış bir okul yöneticisi, çalışanlarla sürekli bir etkileşim içerisinde olur. Tüm iletişim kanallarıyla etkileşimi destekler ve çalışanlar arasında ayırım yapmaz. Kendini, okul denilen örgütün bir üyesi ve parçası olarak bilir ve çalışanların üstünde görmez. Çalışanların ihtiyaçlarını tespit ederek, bunları giderme yolları bulur ve çalışanlarla bütünleşir. Çağdaş yönetim ilkelerini takip ederek, dinamik çevrenin belirsizliğinde, olası örgütsel kaos ve karmaşıklığı yönetir. Yönetici ve çalışanlar farklı zaman dilimlerinde yaşanan bir olayda bir araya gelebilir veya farklı fikirlere sahip olunarak bu bir zenginlik olarak algılanabilir. Okul içerisinde, gün içinde ortaya çıkabilecek herhangi bir duruma bağlı olarak liderlik el değiştirebilir. Örneğin, yaşanan bir sorunun çözümünde okulun herhangi bir çalışanı lider pozisyonunda en önde rol alabilir. Kuantum liderlik özelliklerini içselleştirmiş bir okul yöneticisi, çalışanlarını yetkilendirerek güçlendirmenin okulun amaçlarına hizmet ettiğini bilir. Çalışanlar üzerinde hüküm sürme, yargılama tutum ve davranışlarından uzak durur. Bunun tersine çalışanlara yol gösterici, danışman rollerini takip eder. Çünkü okulun gücünün, tüm çalışanların oluşturduğu ortak güç ve sinerjide olduğunu bilir. Gücü çalışanlarla paylaşarak ortak vizyonun benimsenmesini sağlar. İnfomal etkileşimler sonucunda; karşılıklı güdüleme, açıklık, şeffaflık, dürüstlük, güven, rollere/kişilere saygı, öğrenme ve gelişmeyi

devam ettirme ön planda yer alır(Erçetin, 1999, Erçetin ve Kayman, 2014, Kosa, 2020).

Hedefleri gerçekleştirmedeki görevine ilişkin davranışı ve birlikte çalıştığı çalışma arkadaşlarıyla kurduğu ilişki davranışının sonucunda vuku bulan etkileşimin oluşturduğu bir davranış örüntüsü (Başaran, 2004, s.124) olarak tanımlanan yönetim tarzı, araştırmamızın bir diğer önemli sacayağını oluşturmaktadır. Bir takım insanları belirlenen amaçlar doğrultusunda bir araya toplayabilme ve bunları gerçekleştirmek için grubu harekete geçirme yeteneği (Eren, 2008a, s.431) olarak tanımlanan liderlikten farklı olarak yönetim tarzı, en yalın ifadeyle; yöneticilerin başarıya ulaşmak için takip ettikleri rota (Rees ve Porter, 2008) olarak değerlendirilmektedir. Yüksek bir misyon yüklenen okullarda/örgütlerde belirlenen hedeflere ulaşmak üzere, yol ve süreç için karar veren, planlayan, eşgüdümleyen, sonuca ulaştırın, tasarlanarak meydana getirilen yönetim mekanizmalarını elinde bulunduran okul yöneticilerinin, yönetim sürecinde, kişisel özelliklerinden kaynaklanan negatif davranışlar olarak tanımlanan idiopatik, ya da sahip oldukları ideolojiden kaynaklanan negatif davranışlar olarak ifade edilen ideopatik davranışlar sergilemelerinin okulun yönetim sürecinde olumsuzluklara yol açması olası bir sonuçtur(Hodgkinson, 2008). Yönetimsel davranışların gözlenebildiği en sağlıklı ortamlar, örgütsel ortamlar (Açıkalın, 1994, s.3) olarak karşımızda durmaktadır. Khan ve Panarina'ya göre, her örgüt birbirinden farklı birçok alışkanlık, norm, inanç, değer, gelenek ve göreneklerden oluşan bir kültüre sahiptir. Örgütteki bu değişimin, örgütün yapı, şema, iş ve tabii bir şekilde yöneticilerin yönetim tarzlarına (Özturan, 2018, s.84) yansımaları olasıdır. Okul yöneticilerinin yönetimsel davranış tarzlarının, okul denilen örgütlerin verimliliği ve etkililiğinin önemli bir bileşeni olduğu konusu göz önüne alındığında, sergilenen yönetimsel davranışın önem kazandığı söylenebilir. Okul yöneticiliğinin bir rol olduğu zaman zaman unutulabilmektedir. Bunun sonucunda okul yöneticilerinin sergilediği yönetim tarzları da farklılaşabilmektedir. Yönetim tarzının, çalışanların birbirleriyle ve çevreyle ilişkilerini açıklayan örgütsel ekolojiye önemli ölçüde etki edebileceği varsayılmaktadır. Yönetim tarzının, örgüt üyelerinin işe bağlılığı, iş doyumu, işe karşı tutum ve davranışlarını etkileme gücüne

sahip olduğu düşünülmektedir. Yönetim tarzının, yöneticinin sergilediği yönetsel davranışlar çerçevesinde ortaya çıktığı, yöneticinin sergilediği yönetsel davranışının türünü belirleyen ve ona hayat veren esas etmenin ise yöneticinin üstlendiği rolü gereği elde ettiği yetkiyi kullanma biçimi olduğu bilinmektedir(Üstüner, 2016). Okul yöneticilerinin yönetim tarzını belirlemeye ilişkin bu çalışmada, okul yöneticilerinin sergiledikleri yönetim tarzları; demokratik-işbirlikli, otoriter, ilgisiz ve karşı koyucu başlıkları altında ele alınmıştır. Çağımızın gerektirdiği yönetim anlayışını taşıyan, yönetişim ilkelerini benimsemiş, inovasyona açık, iletişim becerileri yüksek yöneticilerin sergileyebileceği yönetim tarzının demokratik-işbirlikli yönetim tarzı olması gerekliliği düşünülmektedir.

Araştırmamızın üçüncü sacayağını örgütsel bağlılık kavramı oluşturmaktadır. Örgüt içerisinde çalışanların burada kalma ve sadakatle hizmet etme isteği, örgütün amaç ve değerlerine karşı duyulan bağlılık ile bu amaçların gerçekleşmesi için ortam oluşturma, özveride bulunma ve bir bakıma kendini örgüte adama (Aslan ve Bakır, 2014, s.192) tutum ve duyguları olarak tanımlanan örgütsel bağlılık okullar için önemli bir durumdur. Örgütsel bağlılığın tüm okul çalışanlarınca içselleştirilmiş ve davranışa dönüştürülmüş olması istendik bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü örgütsel bağlılığı yüksek düzeyde olan çalışanların bulunduğu okullarda, öğrencilerin belirlenen amaçlar çerçevesinde yetiştirilmeleri daha olasıdır. Okullarda bulunan çalışanların okullarına karşı besledikleri bağlılıkların gücü, buradaki eğitimsel etkililik kadar, toplumun topyekûn gelişmişliği için de önemlidir(Akçay Güngör, 2018, s.55). Bunun sonucunda okul dediğimiz örgütün üyesi olan öğretmenlerde, örgütün genel yapısına ve işleyişine karşı ortaya çıkan ve arzu edilen bir bağlılık durumu meydana gelmesi olasıdır. Örgütsel bağlılık kavramını; çalışanların yer aldığı örgütün politika ile belirlenmiş amaçlarına sahip çıkması, görevine ilişkin gereklilikleri yerine getirmesi, örgütün geneline ait çıkarları şahsi çıkarlarının üstünde tutması; özverili bir şekilde performans sergilemesi, gerektiği zaman örgüte daha fazla zaman ayırması, maddi bağlardan öte manevi bağlarla bağlanma şeklinde ifade edilebilir(Balay, 2000). Örgütsel bağlılık düzeyi yüksek olan çalışanın performansı da olumlu etkilenerek yüksek olması sonucunda çalışanın işe devamsızlığı azalacak, geç kalma,

işten ayrılma gibi davranışların da azalmasına zemin hazırlayacaktır. Yüksek düzeydeki örgütsel bağlılık müşteri memnuniyetini artıracak, aynı anda çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışına da etki (Özdevecioğlu, 2003) edebilecektir.

Bu açıklamalar ışığında, kuantum liderlik davranışını içselleştirmiş bir okul yöneticisinin, okulun iş ve işlemlerine ilişkin işleyişinde demokratik-işbirlikli bir yönetim tarzı sergilemesi beklenebilir. Çünkü kuantum liderlik davranışları, demokratik ve işbirliğine dönük bir anlayışı önceler. Kuantum liderlik davranışları sergileyen bir okul yöneticisinin anti-demokratik bir davranış içerisinde olması, çalışanlarla işbirliği içerisinde hareket etmemesi olası, beklenen bir durum değildir. Kuantum liderlik davranışının, yönetimde demokratik-işbirlikli yönetim tarzını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Diğer yandan, kuantum liderlik davranışını içselleştirmiş bir okul yöneticisinin, okulun çalışanlarına yönelik sergileyeceği olumlu tutum ve davranış sonucunda, çalışanların okula karşı bağlılıklarına pozitif yönde katkı sağlayacağı ön görüşünde bulunulabilir.

Sonuç olarak; bilim tarihi boyunca kuantum mekaniği paradigması kadar insan düşüncesi üzerinde bu denli büyük etkili olmuş bir teori daha olmamıştır(Crease ve Goldhaber, 2016, s.243) şeklindeki kuantum mekaniğine bakış açısının hayatımıza etkisi önemli bir husus olarak görülebilir. Tüm dünyayı etkileyen böylesi bir bakış açısının; yönetime ve liderliğe uyarlanmış şekli olan kuantum liderlik davranışlarının izlenmesine yönelik olarak okul yöneticilerine ilişkin alan yazında yeterli çalışmanın olmaması önemli bir problem olarak görülmektedir. Yine okul yöneticilerinin yönetim tarzları ile benzer şekilde öğretmenlerin örgütsel bağlılık durumlarının incelenmesine ilişkin birçok çalışma varken, bunların bir arada kuantum liderlik bağlamında analizine ilişkin herhangi bir çalışmaya veya bulguya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, örneklem dâhilindeki okullarda görev yapan okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeyleri, yönetim tarzları ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya çıkarılarak, bunlar arasındaki ilişkinin düzeyi belirleme amaçlanmıştır. Alan yazında yapılan incelemede bu üç kavramı birlikte inceleyen, değerlendiren herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu bağlamda, okul yöneticilerinin kuantum liderlik

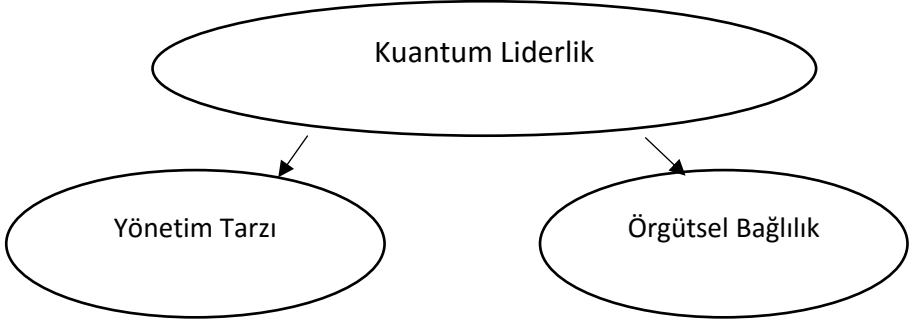
davranışı sergilediği, bunu demokratik ve katılımcı bir tarzla desteklediği okullarda, öğrenciler ve diğer tüm paydaşların mutlu, öğretmenlerin de kuruma yönelik örgütsel bağlılıklarının azami düzeyde olması varsayımıyla yola çıkılan bu araştırmanın hem alana, hem araştırmacılara, hem de uygulayıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma, “okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeylerinin yönetim tarzlarına ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerine etkisi nedir?” problem cümlesi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmen görüşlerine göre; Okul Yöneticilerinin Kuantum liderlik davranışı sergileme düzeyleri; Okulların düzeyi ve Cinsiyet durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
2. Öğretmenlere görüşlerine göre; Okul Yöneticilerinin Yönetim Tarzı; Okulların düzeyi ve Cinsiyet durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğretmen görüşlerine göre; öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri Okulların düzeyi ve Cinsiyet durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğretmen görüşlerine göre; Okul Yöneticilerinin sergilediği Kuantum Liderlik davranışları, okul yöneticilerinin Yönetim Tarzları ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıklarıyla ilişkili midir?

Yöntem

Gerçekleştirilen bu çalışmada; ‘Okul Yöneticilerinin Kuantum Liderlik Davranışlarının Yönetim Tarzlarına Ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyine Etkisi Nedir?’ problem cümlesi ilişkisel tarama modeli çerçevesinde incelenmiştir. Tarama modelleri geçmişte yahut bugün de varlık gösteren bir olguyu, durumu mevcut şekli ile betimlemeyi hedefleyen ve sıklıkla kullanılan bir araştırma yaklaşımıdır. Modelin bir alt birimi olarak ilişkisel tarama modelindeyse; iki veya daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişim varlık ve/veya derecesinin tespitine yönelik bir işlem yapılır(Karasar, 2008, s.81-87). Bu araştırmada bu amaca en uygun model olduğu varsayımıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Buna ilişkin model Şekil 1.’de yer almaktadır. Araştırma

bulguları literatür taraması ve ölçeğin uygulanması sonucu elde edilen verilere dayanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1. Kuantum Liderliğin Yönetim Tarzına ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi

Örneklem

Araştırmanın evreni 2020 – 2021 eğitim öğretim yılında Ankara İli merkez ilçeleri Çankaya, Keçiören, Altındağ, Yenimahalle, Etimesgut, Mamak, Gölbaşı, Sincan ve Pursaklar'da bulunan toplam 1.233 ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan 47.233 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmaya ilişkin Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan 28.12.2020 tarih ve 1376855 sayılı yazıyla gerekli izinler alınmıştır. Verilerin toplanmasına ilişkin Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden de 11.02.2021 tarih ve 20545768 sayılı yazıyla gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmanın örnekleme belirlenirken tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalama işleminde ilçeler temel alınmıştır.

Tablo 1. Evren ve Örnekleme İlişkin Veriler

İlçe Adı	Kurum Sayısı	Öğretmen ve Yönetici Toplam Sayısı (Yığın Sayısı)	Oran	Öğretmen Sayısı (Örneklem Miktarı)
Altındağ	144	4.669	0,099	103
Çankaya	219	7.761	0,164	172
Etimesgut	95	5.079	0,108	112
Gölbaşı	126	1.636	0,035	36
Keçiören	155	7.995	0,169	177
Mamak	179	5.882	0,125	130
Pursaklar	39	1.542	0,033	34

Sincan	123	5.641	0,119	125
Yenimahalle	153	7.028	0,149	155
Toplam	1233	47.233	1	1044

Kaynak: <http://ankara.meb.gov.tr/www/egitim-istatistikleri/icerik/24> adresinden 13.06.2020 tarihinde alınmıştır. (Not: Tez verileri çerçevesinde burada sadece <982> öğretmen görüşleri dikkate alınmıştır.)

“Kuantum Liderlik”, “Yönetim Tarzı” ve “Örgütsel Bağlılık” ölçeklerinden oluşan araştırma veri toplama anketinin uygulanması için gerekli izin alındıktan sonra covid 19 salgın sürecinden kaynaklı olarak, alınan izin çerçevesinde elektronik veri toplama aracıyla örneklem dâhilindeki okullarla iletişim kurularak anket öğretmenlere uygulanmıştır.

Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcının kişisel bilgilerinin yanında aşağıdaki üç farklı veri toplama aracı kullanılarak veriler toplanmıştır.

Birinci veri toplama aracı. Araştırmamızın birinci sacayağında Erçetin, Potas, Açıklan ve Turan (2017) tarafından okul müdürlerinin kuantum liderlik davranışlarını sergileme durumlarını ortaya çıkarmayı hedefleyen “Okul Yöneticilerinin Kuantum Liderlik Davranışları Ölçeği” (OYKLDÖ) kullanılmıştır. Bunun için gerekli izin alınmıştır. Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçek; her zaman (5), çoğu zaman (4), ara sıra (3), çok nadir (2) ve hiçbir zaman (1) şeklinde düzenlenmiştir. Burada; Liderlik, lider-izleyenler ikileminde bir etkileşim alanıdır(9), Liderlik yapılandırılmaz ve kestirilemez(9), Liderlik olgusunun Kesikliliği(10), Liderliğin etkisi etkileşime dayalıdır(10) olmak üzere 4 boyut ve 38 madde yer almaktadır. OYKLDÖ’na yönelik araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen standartlaştırılmış yük değerlerinin ölçeğin ilk boyut için .88 ile .79, ikinci boyut için .88 ile .71, üçüncü boyut için .88 ile .62 ve dördüncü boyut için .87 ile .65 arasında değiştiği izlenmiştir. Ölçeğin Cronbach’s Alfa katsayılarına bakıldığında ölçeğin birinci boyutu için .77 ile .91, ikinci boyutu için .77 ile .89, üçüncü boyutu için .63 ile .86 ve dördüncü boyut için .70 ile .86 arasında değişirken kullanılan ölçeğin güvenilirlik katsayısı birinci boyutta .97, ikinci boyutta .96, üçüncü boyutta .96 ve dördüncü boyutta .95 değerindedir. Ölçeğin tümüne

ilişkin güvenilirlik katsayısı ise .98 olarak gerçekleşmiştir. Araştırmaya ilişkin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş ve uygulanabilir olarak görülmüştür.

İkinci veri toplama aracı. Araştırmada okul müdürlerinin yönetim tarzlarına ilişkin Üstüner (2016) tarafından geliştirilen “Algılanan Müdür Yönetim Tarzı Ölçeği” kullanılmıştır. Bunun için gerekli izin alınmıştır. Ölçeğin bu bölümü; İşbirlikçi (7), Otoriter (7), İlgisiz (7) ve Karşı Koyucu Yönetim Tarzı (4) olmak üzere 4 boyut ve 25 maddeden oluşmaktadır. Üstüner (2016) tarafından yapılan güvenilirlik analizleri 0,740 olarak hesaplanan ölçek, (1) Hiçbir zaman, (2) Nadiren, (3) Bazen, (4) Çoğu zaman, (5) Her zaman şeklinde beşli likert tipi olarak düzenlenmiştir. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen güvenilirlik düzeyini belirleme çalışmasında alt boyutlar için hesaplanan Cronbach’s Alfa katsayıları; işbirlikli yönetim tarzı alt boyutunda .92, otoriter yönetim tarzı alt boyutunda .89, ilgisiz yönetim tarzı alt boyutunda .86 ve karşı koyucu yönetim tarzı alt boyutunda .85 olarak bulunmuştur.

Üçüncü veri toplama aracı. Araştırmada öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeye ilişkin Balay(2000) tarafından geliştirilen “Örgütsel Bağlılık Ölçeği” kullanılmıştır. Bunun için gerekli izin alınmıştır. Ölçeğin bu bölümü; (1) Hiç katılmıyorum, (2) Az katılıyorum, (3) Orta Düzeyde Katılıyorum, (4) Çok Katılıyorum, (5) Tam Katılıyorum şeklindeki seçeneklerinden meydana gelmektedir. Veri toplama aracı; Uyum (8), Özdeşleşme (8) ve İçselleştirme (11) olmak üzere toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Balay (2000) tarafından geliştirilen ölçeğin Araştırmacı tarafından hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı Uyum için .79, Özdeşleşme için .89 ve İçselleştirme için .93 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgular çerçevesinde kullanılan ölçek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır diyebiliriz. Araştırmamızda kullandığımız ölçeklere ilişkin her bir ölçeğin total olarak hesaplanan Cronbach Alfa Katsayısı değerleri aşağıda Tablo 2.’de yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Cronbach Alfa Katsayısı Değerleri

Ölçekler	Cronbach Alfa Katsayısı	Madde Sayısı
Kuantum Liderlik Ölçeği	0.988	38
Yönetim Tarzı Ölçeği	0.906	25
Örgütsel Bağlılık	0.792	27
Toplam Madde Sayısı		90

Tablodan da anlaşıldığı şekilde ölçeklerin referans aralığı psikolojik bir ölçme aracı için hesaplanan güvenilirlik katsayısının 0.70 ve fazlası olması ölçme aracı puanlarının güvenilirliği için (Büyüköztürk, 2012, s.171) yeterli olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede yukarıdaki sonuçlara göre 982 katılımcıdan toplanmış olan veri setine dayalı olarak Kuantum Liderlik ölçeği toplam Cronbach Alfa katsayısı .98, Yönetim Tarzı ölçeği Cronbach Alfa katsayısı .90 ve Örgütsel Bağlılık Ölçeği Cronbach Alfa katsayısı .79 olarak güvenilir oldukları genel sonucuna ulaşmıştır.

Bulgular

Öğretmenlere göre; okul yöneticilerinin Kuantum Liderlik davranışı sergileme düzeyleri;

- a) Okul düzeyine göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyleri ile yöneticilerinden algıladıkları kuantum liderlik davranışları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için çalıştıkları işyerlerine bağlı olarak öğretmenler "Anaokulu", "İlkokul", "Ortaokul" ve "Lise" olmak üzere dört grupta sınıflandırılmış ve bu grupların algıladıkları kuantum liderlik düzeylerine ilişkin betimsel ve çıkarımsal istatistikleri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Okul Düzeylerine Göre Algıladıkları Kuantum Liderlik Düzeylerine İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal İstatistikler

Ölçekler	Anaokulu (n=37)		İlkokul (n=366)		Ortaokul (n=305)		Lise (n=274)		F _(3,978)	η_p^2
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Liderlik, lider-izleyenler ikileminde bir etkileşim alanıdır	41.35	4.08	41.16	6.54	40.32	7.18	38.36	9.36	7.66*	.02
Liderlik yapılandırılmaz ve kestirilemez	39.62	5.12	39.39	7.58	38.37	7.66	35.92	10.10	9.75*	.03
Liderlik olgusunun kesikliliği	45.32	5.15	44.35	7.76	43.63	8.58	41.14	10.84	7.86*	.02
Liderliğin etkisi etkileşime dayalıdır	43.24	5.13	43.35	7.54	42.67	7.96	40.57	10.20	6.07*	.02

* *Ardışık Bonferroni düzeltmesi yapıldı, η_p^2 : Kısmi eta-kare, $p < .05$*

Tablo 3.'te dört alt ölçekte de gruplar arasındaki puan ortalaması farkının önemli olduğunu göstermektedir. Grupların varyansları homojen olmadığında post hoc test olarak seçilen Dunnett C testine göre, "Liderlik, lider-izleyenler ikileminde bir etkileşim alanıdır" ve "Liderlik olgusunun kesikliliği" alt ölçeklerinde anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin puan ortalamaları arasında fark bulunmamaktadır. Anaokulu ve ilkokul öğretmenleri lise öğretmenlerinden daha yüksek puanlara sahiptir; ortaokul ve lise öğretmenleri arasındaki puan farkı ise önemsizdir. "Liderlik yapılandırılmaz ve kestirilemez" alt ölçeğinde anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğretmenleri lise öğretmenlerinden daha yüksek puan ortalamasına sahiptirler. Yani bu alt boyuta ilişkin ifadeler anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin daha çok katıldıkları söylenebilir. "Liderliğin etkisi etkileşime dayalıdır" alt ölçeğinde ilkokul öğretmenleri lise öğretmenlerinden daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu; diğer ikili karşılaştırmalarda ise farkların önemsiz olduğu bulunmuştur. Önemli etkiler için testin gücü .95'ten büyük olmakla birlikte, η_p^2 'ler okul düzeyinin algılanan kuantum liderlik davranışı üzerindeki etkisinin küçük olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında öğretmen görüşlerine göre; okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeyleri *okul düzeyine* göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermemekle birlikte Anaokulu ve İlkokulda görev yapan öğretmenlerin "Liderlik, lider-izleyenler ikileminde bir etkileşim alanıdır" ve "Liderlik olgusunun kesikliliği" alt ölçeklerindeki ifadeler Lise öğretmenlerinden daha yüksek puanlar verdikleri söylenebilir. "Liderlik yapılandırılmaz ve kestirilemez" alt ölçeğinde ise Anaokulu, İlkokul ve Ortaokul öğretmenleri Lise öğretmenlerine göre ifadeler daha yüksek puanlar verdikleri görülebilir. Bu bulgu Erçetin vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. .

b) Cinsiyetlerine göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerin cinsiyetleri ile kuantum liderlik davranışları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için cinsiyetlerine göre öğretmenler "Kadın" ve "Erkek" olmak üzere iki grupta sınıflandırılmış ve bu

grupların algıladıkları kuantum liderlik düzeylerine ilişkin betimsel ve çıkarımsal istatistikleri Tablo 4.'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Algıladıkları Kuantum Liderlik Düzeylerine İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal İstatistikler

Ölçekler	Kadın (n=669)		Erkek (n=313)		t ₍₉₈₀₎	Cohen d
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Liderlik, lider-izleyenler ikileminde bir etkileşim alanıdır	39.95	7.82	40.51	7.21	-1.09	.07
Liderlik yapılandırılmaz ve kestirilemez	37.94	8.69	38.49	7.82	-0.99	.07
Liderlik olgusunun kesikliliği	43.07	9.22	43.68	8.46	-1.02	.07
Liderliğin etkisi etkileşime dayalıdır	42.06	8.83	42.99	7.69	-1.67	.11

* *Ardışık Bonferroni düzeltmesi yapıldı*

Tablo 4.'te dört alt ölçekte gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cohen d'ler de öğretmen cinsiyetinin algılanan kuantum liderlik davranışı üzerindeki etkisinin küçük olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeyleri, cinsiyet değişkenine göre istatistiksel bakımdan manidar düzeyde farklılık göstermemektedir. Yani erkek veya kadın öğretmenler okul yöneticilerinin sergiledikleri kuantum liderlik davranışı düzeylerine ilişkin algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, öğretmenlerin okul yöneticilerinin sergiledikleri kuantum liderlik davranışları düzeyine ilişkin birbirlerine benzer görüşleri paylaştığı söylenebilir. Bu bulgu Turan (2017), Erçetin vd. (2018) ve Tufan (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

Öğretmenlere göre; okul yöneticilerinin Yönetim Tarzı;

- c) Okul düzeyine göre yönetim tarzı puan ortalamaları istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyleri ile algıladıkları yönetici tarzları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için çalıştıkları işyerlerine bağlı olarak öğretmenler "Anaokulu", "İlkokul", "Ortaokul" ve "Lise" olmak üzere dört grupta sınıflandırılmış ve bu grupların algıladıkları liderlik tarzlarına ilişkin betimsel ve çıkarımsal istatistikler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Okul Düzeylerine Göre Algıladıkları Liderlik Tarzlarına İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal İstatistikler

Ölçekler	Anaokulu (n=37)		İlkokul (n=366)		Ortaokul (n=305)		Lise (n=274)		F _(3,978)	η_p^2
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
İşbirlikli	31.73	3.54	31.77	5.35	30.81	6.13	29.17	7.58	9.49*	.03
Otoriter	14.16	4.88	15.98	7.49	17.63	8.28	17.96	7.86	5.81*	.02
İlgisiz	11.59	4.09	11.68	6.24	13.06	7.41	13.69	7.65	5.03*	.02
Karşı koyucu	6.46	2.68	6.94	4.20	7.57	4.51	8.45	5.04	6.62*	.02

* *Ardışık Bonferroni düzeltmesi yapıldı*

η_p^2 : *Kısmi eta-kare*

Tablo 5. dört alt ölçekte de gruplar arasındaki puan ortalaması farkının önemli olduğunu göstermektedir. Dunnet C testine göre, “İşbirlikli” alt ölçekte anaokulu ve ilkököl öğretmenlerinin Lise öğretmenlerinden daha yüksek puan aldıklarını, “karşı koyucu” ölçekte daha düşük puan aldıklarını ortaya koymaktadır. “Otoriter” alt ölçekte anaokulu öğretmenlerinin ortaokul ve lise öğretmenlerinden; ilkököl öğretmenlerinin ise liselerde görev yapan öğretmenlerden daha düşük puan aldıklarını göstermektedir. Ayrıca Dunnet C’ye göre “İlgisiz” alt ölçekte ilkökuldaki yöneticiler lisede görev yapan yöneticilerden daha düşük puan almışlardır. Önemli etkiler için testin gücü .90’dan büyük olmasına karşın, η_p^2 ’ler öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyinin algılanan yönetim tarzları üzerindeki etkisinin küçük olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin yönetim tarzının okul düzeyi değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı söylenebilir. Ancak; okul yöneticisinin yönetim tarzına ilişkin okul düzeyi değişkenine göre; Anaokulu ve İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerini Liselerde görev yapan öğretmenlerden daha demokratik-ışbirlikli buldukları söylenebilir. Ortaokul ve Liselerde görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerini, Anaokulu ve İlkokul öğretmenlerinden farklı olarak daha otoriter gördükleri söylenebilir. Yine yukarıdaki bulgular ışığında Liselerde görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerini diğer gruplardan farklı olarak daha fazla “İlgisiz” ve “karşı koyucu” olarak algıladıkları söylenebilir. Öğretmenlerin okul yöneticilerinin yönetim tarzlarına ilişkin olumlu

görüşleri Anaokulu-İlkokul-Ortaokul ve Lise şeklinde sıralanmaktadır. Burada hem Anaokulu hem de İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin tek bir sınıfla ilgilendiklerinden, kısmen bağımsız hareket alanına sahip olduklarından kaynaklı okul yöneticilerinin yönetim tarzlarına daha az muhatap olduklarından, daha olumlu görüş taşıyarak daha yüksek puanlar vermiş olabilirler. Bu bulgular kısmen Kahraman(2019) tarafından yürütülen çalışmayla örtüşmektedir.

- d) Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre yönetim tarzı puan ortalamaları istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerin cinsiyetleri ile yönetim tarzları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için cinsiyetlerine göre öğretmenler "Kadın" ve "Erkek" olmak üzere iki grupta sınıflandırılmış ve bu grupların algıladıkları yönetim tarzlarına ilişkin betimsel ve çıkarımsal istatistikler Tablo 6.'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Algıladıkları Yönetim tarzlarına İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal İstatistikler

Ölçekler	Kadın (n=669)		Erkek (n=313)		t ₍₉₈₀₎	Cohen d
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
İşbirlikli	30.51	6.61	31.25	5.61	-1.81	.12
Otoriter	16.48	7.68	18.03	8.04	-2.89*	.20
İlgisiz	12.28	6.45	13.50	8.03	-2.36*	.17
Karşı koyucu	7.36	4.37	7.93	4.87	1.77	.12

* *Ardışık Bonferroni düzeltmesi yapıldı*

Tablo 6. "Otoriter" ve "İlgisiz" ölçeklerinde kadın ve erkekler arasındaki farkın önemli, diğer iki ölçekteki farkların önemsiz olduğunu göstermektedir. Puan ortalamaları erkek öğretmenlerin kadınlara göre yöneticilerini daha otoriter ve ilgisiz algıladıklarını ortaya koymaktadır. "Otoriter" için testin gücü .83'tür. Bununla birlikte, "İlgisiz" için .69 olup, iki alt ölçek için de cohen d'ler öğretmen cinsiyetinin algılanan yönetim tarzı üzerindeki etkisinin küçük (önemsiz) olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin yönetim tarzının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı söylenebilir. Yani okul yöneticisinin yönetim tarzına ilişkin okul düzeyi değişkenine göre

öğretmen görüşlerinin birbirine yakın seyrettiği söylenebilir. Ancak; puan ortalamalarına göre erkek öğretmenlerin kadınlara göre yöneticilerini daha otoriter ve ilgisiz algıladıkları söylenebilir. Bu bulgu Yağ (2019), Şat (2018) ve İşeri (2019)'nin yaptıkları çalışmalar ile örtüşmektedir. Kahraman(2019) tarafından yürütölen çalışmayla ise çelişmektedir. Kahraman (2019)'ın çalışmasında cinsiyet değişkenine göre yöneticilerin yönetim tarzlarına ilişkin algılar incelendiğinde yöneticilerinin yönetim tarzına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık olmadığını, yönetim tarzları algılarında kadın ve erkek öğretmenlerin görüşlerinin örtüşmekte olduğunu ifade etmektedir.

Öğretmenlere göre; öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık düzeyi;

- e) Görev yaptıkları okul düzeyine göre örgütsel bağlılık puan ortalamaları istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için çalıştıkları işyerlerine bağlı olarak öğretmenler "Anaokulu", "İlkokul", "Ortaokul" ve "Lise" olmak üzere dört grupta sınıflandırılmış ve bu grupların örgütsel bağlılıklarına ilişkin betimsel ve çıkarımsal istatistikler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin Okul Düzeylerine Göre Örgütsel Bağlılıklarına İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal İstatistikler

Ölçekler	Anaokulu (n=37)		İlkokul (n=366)		Ortaokul (n=305)		Lise (n=274)		F _(3,978)	η _p ²
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Uyum	11.86	3.97	12.65	5.89	14.54	7.15	14.69	7.68	7.33*	.02
Özdeşleşme	32.62	6.73	32.28	6.79	30.81	7.22	29.93	8.36	6.04*	.02
İçselleştirme	48.95	4.72	47.97	6.69	46.87	7.33	46.93	7.75	2.33	.01

* Ardışık Bonferroni düzeltmesi yapıldı

η_p²: Kısmi eta-kare

Tablo 7 "Uyum" ve "Özdeşleşme" ölçeklerinde gruplar arasındaki puan ortalaması farklarının önemli olduğunu göstermektedir. Dunnet C testine göre, "Uyum" alt ölçeğinde Anaokulu ve İlkokul öğretmenlerinin Ortaokul ve Lise öğretmenlerinden daha yüksek puan aldıkları, diğer ikili karşılaştırmalar arasında fark olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca "Özdeşleşme" ölçeğinde Anaokulu ve İlkokul öğretmenlerinin Lise öğretmenlerinden daha yüksek puanlar aldıklarını göstermektedir.

Bununla birlikte, önemli etkiler için testin gücü .95'ten büyük olmasına karşın η_p^2 'ler öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyinin "Uyum" ve "Özdeşleşme" puanları üzerindeki etkisinin küçük olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında öğretmen görüşlerine göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi okul türü değişkenine göre "Uyum" ve "Özdeşleşme" ölçeklerindeki puan ortalaması farklarının önemli olduğunu, "İçselleştirme" alt boyutuna göre istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı söylenebilir. Burada öğretmen görüşleri çerçevesinde Anaokulu ve İlkokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin okula yönelik örgütsel bağlılık durumları daha olumlu olarak algılanmaktadır denilebilir. Bunun sebebi olarak Anaokulu ve Sınıf öğretmenlerinin kendilerine ait bir odaları/sınıfları olması, sürekli aynı sınıfta bulunmasından kaynaklı sahiplenme ve bağlılık duygularının gelişim düzeyi olabilir. Bu bulgu Özdemir (2020) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

- f) Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre örgütsel bağlılık puan ortalamaları istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerin cinsiyetleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için cinsiyetlerine göre öğretmenler "Kadın" ve "Erkek" olmak üzere iki grupta sınıflandırılmış ve bu grupların algıladıkları örgütsel bağlılık puanlarına ilişkin betimsel ve çıkarımsal istatistikler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Örgütsel Bağlılıklarına İlişkin Betimsel ve Çıkarımsal İstatistikler

Ölçekler	Kadın (n=669)		Erkek (n=313)		F _(1,980)	Cohen d
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Uyum	13.28	6.15	14.84	8.02	-3.36*	.22
Özdeşleşme	30.92	7.51	31.73	7.29	-1.57	.11
İçselleştirme	47.28	7.13	47.57	7.22	-0.57	.04

* Ardışık Bonferroni düzeltmesi yapıldı

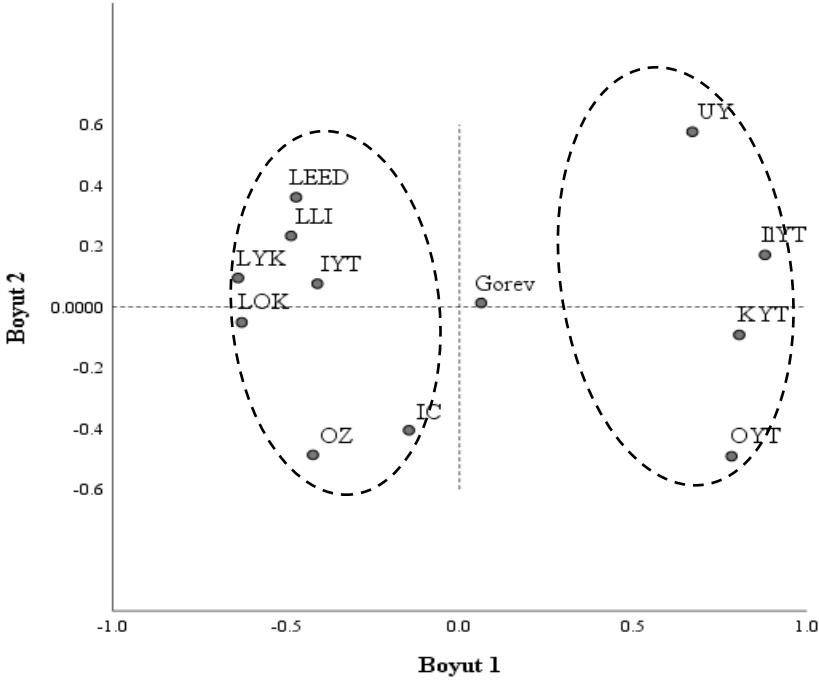
Tablo 8.'de "Uyum" ölçeğinde kadın ve erkek öğretmenler arasındaki puan farkın önemli, diğer iki ölçekteki farkların önemsiz olduğunu göstermektedir. Puan ortalamaları erkek öğretmenlerin kadınlara göre "Uyum" puanlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

“Uyum” alt ölçeğine ilişkin testin gücü .89’dur. Bununla birlikte, Cohen *d*’ler öğretmen cinsiyetinin “Uyum” puanları üzerindeki etkisinin küçük (önemsiz) olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında öğretmen görüşlerine göre; öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi cinsiyet değişkenine göre “Uyum” alt boyutunda erkekler lehine bir puan farkı görülmesine karşın istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı söylenebilir. Bu küçük fark erkek öğretmenlerin örgütsel bağlılık anlamında başlangıçta daha hızlı bir uyumları ile ele alınabilir. Bu bulgu Özdemir (2020) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Olgungül (2017) yaptığı çalışma ile örtüşmemektedir. Olgungül (2017) yaptığı çalışmada kadın çalışanların örgütsel bağlılıklarının, “Duygusal-Tutumsal Bağlılık Türü” açısından erkek çalışanlara nispeten daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Okul yöneticileri ve öğretmenlere göre Kuantum Liderlik davranışları, Yönetim Tarzları ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıklarıyla ilişkili midir?

Grupların kuantum liderlik davranışları ve yönetim tarzlarının örgütsel bağlılıkla ilişkisi (ÇBÖ) çok boyutlu ölçekleme analiziyle (PROXSCAL) incelenmiştir. Wickelmaier, (2003) çok boyutlu ölçekleme analizini (ÇBÖ) çok değişkenli ve keşfedici bir veri analizi tekniği olarak ifade eder. ÇBÖ analizinin esas sonucu ortaya çıkan uzaysal haritadır. Ortaya çıkan bu haritada noktalar nesnelerin yerini gösterir. Analiz sürecinde nesnelere arasındaki benzerlik ve nesnelere arası uzaklıklar karşılaştırılır. Noktalarla gösterilen ve benzer olan nesnelere birbirine daha yakın, farklı olan nesnelere birbirlerine daha uzaktır. Yine bu analizde gerginlik oranı, ÇBÖ çözümlemesi sürecinde karar vermede bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Buna göre düşük gerginlik değeri çözüm için uygunluğu gösterir (Yenidoğan, 2008). Analiz sonuçları iki boyutlu çözümün ($S\text{-Stress} = .04$) değişkenler arası ilişkileri açıklamada yeterli olduğunu göstermektedir. Sonuçlar Şekil 2.’de verilmiştir.

Şekil 2. Türetilmiş Değişken Yapılandırması

Not: LLI: Liderlik, lider-izleyenler ikileminde bir etkileşim alanıdır; LYK: Liderlik yapılandırılmaz ve kestirilemez; LOK: Liderlik olgusunun kesikliliği, LEED: Liderliğin etkisi etkileşime dayalıdır; IYT: İşbirlikli; OYT: Otoriter; IYT: İlgisiz; KYT: Karşı koyucu; UY: Uyum; OZ: Özdeşleşme; IC: İçselleştirme; Görev (Yönetici= 0, Öğretmen= 1)

Şekil 2.'de, kuantum liderlik davranışları (LLI, LYK, LOK ve LEED), İşbirlikli yönetim tarzı, özleştirme ve içselleştirme şeklindeki örgütsel bağlılıklar ilişkili görünmektedir. Ayrıca karşı koyucu ve otoriter yönetim tarzları ile Uyum şeklindeki örgütsel bağlılık ilişkilidir. Orijinde yer alan görevin ise bu değişkenlerle ilişkisi düşüktür. Bunu, okullarda yöneticilerin kuantum liderlik davranışı sergilemeleri durumunda; yöneticilerin problem cümlemiz çerçevesinde sergileyecekleri demokratik-işbirlikli yönetim tarzıyla ilişkili olduğu yine örgütsel bağlılık alt boyutlarından özdeşleştirme ve içselleştirme alt boyutlarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır denilebilir.

Araştırmaya ilişkin alan yazın taramasında, elde edilen bulguları destekler şekilde benzer araştırma sonuçlarının var olduğu, farklı liderlik

davranışlarının örgütteki süreç veya davranışlarla ilişkili olduğu, bu davranışlar üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu ifade edilebilir. Araştırmada son olarak dördüncü alt problem kapsamında konu ele alındığında; ulaşılan bulguların konuya ilişkin alan yazını destekler şekilde okul yöneticilerinin sergiledikleri kuantum liderlik davranışlarının hem okul yöneticilerinin yönetim tarzları hem de öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ile ilişkili olduğu ve olumlu bir biçimde etkilediğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Tersî durumda birlikte değişim ilkesi çerçevesinde Demokratik-İşbirlikli yönetim tarzı ve öğretmenlerin yüksek düzeyde örgütsel bağlılık sergilemelerinin de okullarda görev yapmakta olan okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışlarına olası olumlu etkisinden söz edilebilir.

Demografik bulgular

Araştırmada verilere kaynaklık eden öğretmenlere ilişkin demografik bilgiler Tablo 9.'da verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcılar İlişkin Demografik Bilgiler.

Cinsiyet	Kadın	669	68,1
	Erkek	313	31,9
Toplam		982	%100
Okul Türü	Anaokulu	37	3,8
	İlkokul	366	37,3
	Ortaokul	305	31,0
	Lise	274	27,9
		982	%100
Toplam			
Okulun Bulunduğu İlçe	Altındağ	107	10,9
	Çankaya	180	18,3
	Etimesgut	96	9,8
	Gölbaşı	43	4,4
	Keçiören	169	17,2
	Mamak	115	11,8
	Pursaklar	34	3,5
	Sincan	102	10,4
	Yenimahalle	136	13,7
	Toplam	982	% 100

Araştırmada tablo. 9. 'da görüldüğü üzere 982 öğretmen görüşüne yer verilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada öğretmen görüşlerine göre; okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeyinin *okul düzeyi* değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık gözlenmemiştir. Ancak Anaokulu ve İlkokulda görev yapan öğretmenlerin kuantum liderliğe ilişkin ifadelerine Lise öğretmenlerinden daha yüksek puanlar verdikleri izlenmiştir. Bu sonuca göre, Anaokulunda ve İlkokulda görev yapan öğretmenlerin okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergilemelerine ilişkin Ortaokul veya Lisede görev yapan öğretmenlerden daha olumlu algılara sahip oldukları izlenmiştir.

Araştırmada öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeylerinin *cinsiyet* değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık gözlenmemiştir. Yani öğretmenlerin erkek veya kadın olmasının okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeylerine ilişkin görüşleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, cinsiyet değişkeni çerçevesinde tüm öğretmenlerin okul yöneticileri tarafından sergilenen kuantum liderlik davranış düzeyine ilişkin birbirlerine benzer görüşleri paylaştığı sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin yönetim tarzının *okul düzeyi* değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık gözlenmemiştir. Ancak; okul yöneticisinin yönetim tarzına ilişkin okul düzeyi değişkenine göre Anaokulu ve İlkokul öğretmenleri okul yöneticilerine daha yüksek puanlar verdikleri görülmüştür.

Araştırmada öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin yönetim tarzının *cinsiyet* değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre istatistiksel bakımdan önemli düzeyde farklılık gözlenmemiştir. Okul yöneticisinin yönetim tarzına ilişkin okul düzeyi değişkenine göre öğretmen görüşlerinin birbirine yakın seyrettiği görülmüştür. Ancak; puan ortalamalarına göre erkek (n=313) öğretmenlerin, kadın (n=669) öğretmenlere göre ifadelerine katılım durumları kapsamında yöneticilerini daha "otoriter" ve "ilgisiz"

algıladıkları saptanmıştır. Bu puan farklılığının nedeni okul yöneticilerinin kadın çalışanlara karşı nezaketleri olabilir.

Araştırmada öğretmen görüşlerine göre; öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi *okul düzeyi* değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre “Uyum” ve “Özdeşleşme” ölçeklerindeki puan ortalaması farklarının önemli olduğunu, “İçselleştirme” alt boyutuna göre istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Burada öğretmen görüşleri çerçevesinde Anaokulu ve İlkokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin okula yönelik örgütsel bağlılık durumlarına ilişkin algıları daha olumlu olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada öğretmen görüşlerine göre; öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi *cinsiyet* değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre “Uyum” alt boyutunda erkek öğretmenler lehine bir puan farkı görülmesine karşın istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Araştırmanın dördüncü alt problem cümlesi çerçevesinde “okul yöneticileri ve öğretmenlere göre; okul yöneticilerinin sergilediği Kuantum Liderlik davranışları, Yönetim Tarzları ve Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıklarıyla ilişkili midir?” sorusuna ilişkin yapılan analizlerde elde edilen sonuçlara göre; okullarda yöneticilerin kuantum liderlik davranışı sergilemeleri, okul yöneticilerin sergileyecekleri demokratik-işbirlikli yönetim tarzıyla ilişkili olduğu yine örgütsel bağlılık alt boyutlarından “özdeşleştirme” ve “içselleştirme” alt boyutlarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma, Ankara ili dokuz merkez ilçede yer alan okullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin “okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergileme düzeylerinin yönetim tarzlarına ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerine etkisi nedir?” problem cümlesine dönük algıları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Var olan durumu ortaya koymaya yönelik betimsel bir çalışma olan bu araştırma çerçevesinde okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışlarına dönük algıları okul düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorgulanmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden

yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur. Öneri olarak;

Araştırmaya ilişkin;

1. Okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışı sergilemesine ilişkin Anaokulu, İlkokul, Ortaokul ve Lise düzeyinde görev yapan öğretmenlerin, birbirlerinden farklı görüşlere sahip olmalarının altındaki sebepler araştırılabilir.
2. Okul yöneticilerinin yönetim tarzına ilişkin okul düzeyi değişkeni çerçevesinde oluşan farklılığın sebepleri araştırılabilir.
3. Erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre yöneticilerini daha otoriter ve ilgisiz algılamalarının altındaki sebepler araştırılabilir.
4. Örgütsel bağlılıkla ilgili, İlkokullarda ve Liselerde görev yapan öğretmenler ile Ortaokullarda görev yapan öğretmenler arasındaki görüş farklılıklarının nedenleri araştırılabilir.
5. Örgütsel bağlılığa ilişkin kadın ve erkek öğretmenlerin görüşlerindeki farklılığın sebepleri araştırılabilir.

Uygulamaya ilişkin;

1. Pandemi süreciyle birlikte ihtiyaç duyulan ve daha geniş bir perspektiften ortaya konulabilecek çözüm önerileriyle kaos ve karmaşıklığı bir fırsata dönüştürme becerisi edinmeyi destekleyen kuantum liderliğin, MEB'in yönetici becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarında yer alması yönetim uygulamalarına katkı sağlayabilir.
2. Kuantum liderliğin seminer ve hizmet içi eğitim çalışmalarıyla erkek ve kadın okul yöneticilerine anlatılması yarar sağlayabilir.
3. Kuantum liderliğin, yönetim tarzı ve örgütsel bağlılıkla ilişkisi bu araştırma ile ortaya konmuştur. Okulların gelişimine katkı sağladığı görülen örgütsel bağlılık düzeyinin okullardaki öğretmenlerde yükseltilmesi için okul yöneticileri çalışmalar yapabilir.
4. Kuantum bakış açısının sağlayacağı avantajları ve farklı perspektifleri düşünerek İl ve İlçe Yöneticilerinin özellikle yeni göreve başlayan okul yöneticilerine bu kapsamda eğitim çalışmaları önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Analysis of Quantum Leadership in the Context of
Management Styles and Organizational
Commitment**

*

Methi Çelik– Şefika Şule Erçetin

MONE- Hacettepe University

The scientific achievements and developments that emerged with the emergence of Copernicus's "On the Rotations of the Celestial Spheres" in 1543 and the "Mathematical Principles of Natural Philosophy" by Newton in 1687 can be cited as the source of the change and transformation experienced today. In this process called "Science Age", science; It has influenced society, schools, changed people's minds, offered new perspectives to social theorists, people; By changing its attitude towards habits and traditions, it paved the way for living independent from the past (Alatlı, 2010, p.770). Since Newton's views, which influenced humanity's perception of the universe for approximately 250 years, evaluated the world in a precise and predictable way, this period's scientists studied the laws of nature mechanically and mathematically. Quantum Theory, have opened a new horizon to our perception of science all over the world, with a different perception from Newtonian physics (Servay, 1996, Erçetin, 2000, Zohar, 2019, Brooks, 2010, Crease & Goldhaber, 2016).

Quantum leadership, whose basic assumptions are "an area of interaction between the leader and his followers unconfigurable and unpredictability, intermittency-discontinuity, commitment to interaction" (Erçetin, 2000), is considered to be a type of leadership that is expected to be displayed by the administrators who have the management under their responsibility. When considering any school in our country and the world, it can be seen in various research results that the educational administrators working here reveal different leadership types and management styles (Ustuner, 2016). School administrators who have absorbed the principles of quantum leadership, which is one of these types of leaderships, and reflected it on their behaviours, is in

constant interaction with employees. They support interaction with all communication channels and do not discriminate between employees. They know themselves as a member and part of the organization called the school and do not see themselves above the employees. By identifying the needs of the employees, they find ways to meet them and integrate with the employees. They stay away from dominating or judging attitudes and behaviours over employees. On the contrary, they guide and give consultation to the employees. Because they know that the strength of the school is in the common power and synergy created by all employees. They ensure the adoption of a common vision by sharing power with employees. As a result of informal interactions; mutual motivation, openness, transparency, honesty, trust, respect for roles/persons, maintaining the learning and development are at the forefront (Erçetin, 1999, Erçetin and Kayman, 2014, Kosa, 2020).

Another important pillar of our research is the concept of management style. Different from leadership, the management style, which is defined as the ability to gather certain people together in line with the determined goals and to mobilize the group to realize them (Eren, 2008a, p.431), is considered, in the simplest terms, as the route that managers follow to achieve success (Rees & Porter, 2008).

The third pillar of our research is the concept of organizational commitment. Defined as the desire of the employees in the organization to stay and serve faithfully, the commitment to the goals and values of the organization and the attitude and feelings to create an environment for the realization of these goals, and for employees to sacrifice and to devote themselves to the organization (Aslan & Bakır, 2014, p.192), organizational commitment is an important condition for schools. The concept of organizational commitment can be expressed as the organization in which the employees take part, claiming the goals determined by the policy, fulfilling the requirements of their duties, keeping the interests of the organization above their personal interests, performing selflessly, devoting more time to the organization when necessary, and bonding with moral ties rather than material ties (Balay, 2000).

In the light of these explanations, school administrators who have internalized quantum leadership behaviour can be expected to display a

democratic-cooperative management style in the functioning of the school's work and operations. On the other hand, it can be predicted that school administrators who have internalized quantum leadership behavior will contribute positively to the school's commitment to the employees as a result of the positive attitude and behavior that the school will exhibit towards its employees.

In this study, it was aimed to determine the level of the relationship between them by revealing whether the levels of quantum leadership behavior, management styles, and organizational commitment levels of teachers who work in schools within the sample differ according to some variables.

Kaynakça/References

- Açıkalın, A. (1994). *Teknik ve toplumsal yönleriyle okul yöneticiliği*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Akçay Güngör, A.(2018). *Etkili okul özelliklerinin dönüşümsel liderlik ve öğretmen bağlılığıyla ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi, İzmir
- Alatlı, A. (2010). *Batıya yön veren metinler*.(4 Cilt). İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı. Kapadokya MYO. İstanbul: Melisa Matbaacılık.
- Aslan, M. ve Bakır, A. A. (2014). Öğretmenlerin okullarındaki örgütsel bağlılığa ilişkin görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies,International Journal of Social Science*, 25, 189-206. doi:org/10.9761/JASSS2249.
- Balay, R. (2000). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bass, B. M. (1990). *Bass & Stogdill 's Handbook of leadership: Theory, research, and managerial application*. (3rd ed.). New York: Free Press.
- Başaran, İ. E. (2004). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Brooks, M. (2010). *Büyük sorular. Zamanda seyahat edebilir miyiz? (The Big Questions / Physics)*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (8. b.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Crease, R.P. ve Goldhaber, A.S. (2016). *Kuantum dönemi. Planck, Bohr, Einstein ve Heisenberg belirsizliği sevmeyi bize nasıl öğretti?* (V. Arı, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erçetin, Ş. Ş. (1999). Kuantum liderlik paradigması ile eğitim liderliğinin açılınması. *MEB Cumhuriyet Döneminde Eğitim II*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Erçetin, Ş. Ş. (2000). *Lider sarmalında vizyon* (2. b.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erçetin, Ş.Ş., Çevik, M.S. ve Çelik, M.(2018). Okul müdürlerinin kuantum liderlik davranışlarını gerçekleştirme düzeyleri. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 109-124.
- Erçetin, Ş.Ş. ve Kayman, E.A. (2014) How to be a quantum leader in an intelligent organization? Ş.Ş. Erçetin & S.Banerjee (Eds.) *Chaos, Complexity and Leadership*. New York: Springer International Publishing.
- Erçetin, Ş. Ş., Potas, N., Açıkalın Ş. N. ve Turan, S. (2017). A study for developing a viable quantum leadership scale. *International Congress On Political, Economic and Social Studies Abstracts Book. (9-11 November, 2017)*, Ankara.
- Eren, E. (2008). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (11 b.). İstanbul: Beta.
- Hodgkinson, C. (2008). *Yönetim felsefesi, örgütsel yaşamda değerler ve motivasyon* (1 b.). Çev. İ. Anıl, ve B. Doğan. İstanbul: Beta.
- İşeri, B. (2019). *Okul müdürlerinin yönetim tarzına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Kahraman, Ü. (2019). *Okul yöneticilerinin yönetim tarzı, örgüt dna'sı ve örgütsel değişimin okullardaki korku kültürüne etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Pamukkale Üniversitesi. Denizli.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar-ilkeler-teknikler*. (18.Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kosa, G. (2020). Yöneticilerin kuantum liderlik algılarının incelenmesi üzerine nitel bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2) , 916-926.
- Olgungül, F. K. (2017). *Örgütsel bağlılık ve çalışma süresi ilişkisi üzerine bir araştırma: Devlet ve özel ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenler örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Özdemir, A. N. (2020). *Okul yöneticilerinin çevik liderlik özelliklerinin örgütsel bağlılığa etkisi: İngiltere ve Türkiye okullarında karşılaştırmalı bir analiz*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Rees, D.W. ve Porter, C. (2008). *Skills of management*. 6. Baskı, London: Cengage

- Servay, R.A. (1996). *Fen ve mühendislik için fizik. 3. modern fizik*. Çev. Ed. Kemal Çolakoğlu. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Şat, A. (2018). *Çalışanlarda örgütsel pasif-agresif davranışların yordayıcısı olarak yönetim tarzları algısı, örgütsel adalet algısı ve kişilik*. Yayımlanmamış doktora tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Tufan, M. (2019). *Okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışları ile öğretmenlerin inisiyatif alma düzeyleri arasındaki ilişki*. (Kartal İlçesi Örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, S. (2017). *Okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışlarının örgütsel zekâ düzeyine etkisi*. (Zonguldak ili örneği). Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Üstüner, M. (2016). Algılanan müdür yönetim tarzı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 22(3), 429-457.
- Yağ, T. (2019). *Okul yöneticilerinin yönetim tarzları ile hesap verebilirlik yönelimleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Yenidoğan, T. G. (2008). Pazarlama araştırmalarında çok boyutlu ölçekleme analizi: üniversite öğrencilerinin marka algısı üzerine bir araştırma, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 15, 138-169.
- Zohar, D. (2019). *Kuantum benlik*. (2. Basım). Çev. S. Kervanoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çelik, M. ve Erçetin, Ş. Ş. (2021). Kuantum liderliğin, yönetim tarzları ve örgütsel bağlılık bağlamında analizi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6868-6896. DOI: 10.26466/opus.938653.

E-Ticaret İşletmelerinin Web Site Tasarımlarının Müşterilerin Memnuniyeti ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Silifke Örneği

DOI: 10.26466/opus.912608

*

Onur Köprülü* – **Mithat Turhan****

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Mersin/Türkiye

E-Posta: onurkopru@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1220-4468](https://orcid.org/0000-0003-1220-4468)

** Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Mersin/Türkiye

E-Posta: turhanmithat33@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3495-4729](https://orcid.org/0000-0003-3495-4729)

Öz

1990'lı yılların başından günümüze kadar olan süreçte internetin hayatın her alanında insanlar tarafından çok yoğun bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. İnsanlar arasında artan internet kullanımının doğal bir sonucu olarak hem üreticiler hem de tüketiciler elektronik ticaret uygulamalarına daha fazla odaklanmıştır. Günümüz tüketim alışkanlıkları ve müşterilerin satın alma davranışları incelendiğinde elektronik ticaret hizmeti veren işletmelerin sayısının ve öneminin arttığı görülmektedir. İnternet ve sosyal medya, tüketim kalıplarına şekil verme açısından önemli bir işleve sahiptir. Elektronik ticaret işletmelerinin müşterilerine ulaşmak için kullandıkları web sitelerinin müşteriler üzerinde olumlu etkiler bırakması hedeflenmektedir. Ayrıca web sitelerinin tasarımlarının da müşterilerin satın alma niyetleri üzerindeki etkileri işletmeler tarafından gün geçtikçe daha rasyonel biçimde araştırılmaktadır. Bu araştırma kapsamında Silifke'de ikamet eden 302 kişinin satın alma davranışlarının elektronik ticaret işletmelerine ait web sitelerinin tasarımı açısından nasıl etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmada kullanılan ölçeklere ait yapısal geçerliliğın tespit edilmesi amacı ile doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmada belirlenen hipotezlerin test edilmesi aşamasında da korelasyon ve regresyon analizlerinden idtifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Web Sitesi, Satın Alma Niyeti, Müşteri Memnuniyeti, Elektronik Ticaret.

The Effect of the Web Site Design of E-Trade Companies' on Customers' Satisfaction and Purchasing Intention: The Example of Silifke

*

Abstract

The use of internet in every extent of our lives, has been intensively encountered by people since the beginning of 1990s. The number and importance of electronic trade companies have been rapidly increasing nowadays in terms of consumption patterns and purchasing behaviours of customers. As a natural consequence of increasing internet usage among people, both producers and customers tend to focus on e-trade implementations. Both internet and social media have an increasing importance on designing consumption models. Electronic trade companies intend to establish positive influence on customers through their Web sites. Moreover, companies are more rationally focusing on investigation of the design of their web sites over purchasing intentions of customers. The aim of this research is to expose the impacts of design of the e-trade companies' web sites on customer satisfaction and purchasing intentions. Therefore, 302 people who live in Silifke as electronic trade customers has been participated in survey for research data. Thus, confirmative analyses were chosen for executing the of the scales' structural validity. Correlation and regression analyses were conducted for testing the validity of research hypotheses.

Key Words: *Website, Purchase İntention, Customer Satisfaction, Electronic Trade.*

Giriş

1990'lı yıllardan itibaren günümüze kadar olan süreç incelendiğinde, internetin, hayatın her aşamasında yoğun kullanımı ve etkisinin olduğu görülmektedir. İnternetin kullanımını kolaylaştıran cep telefonu, kişisel bilgisayar ve tabletler, istenilen yerde ve zamanda bilgiye erişimi hızlı bir biçimde gerçekleştirmeye olanak sağlamaktadır. Gerek tüketiciler ve gerekse üreticiler, internet kullanımının artması ve çevrimiçi satın almanın getirdiği avantajları göz önünde bulundurarak, elektronik ticaret uygulamalarına gün geçtikçe daha da önem vermektedir. Bu nedenle elektronik ticaret kapsamında faaliyet gösteren işletmelerin sayısının ve rekabetin sürekli arttığı gözlenmektedir. Elektronik ticaret işletmelerinin kullandıkları web siteleri ve uyguladıkları dijital pazarlama çabaları, rakip işletmelere göre kullanım kolaylığı ve tercih edilebilirliği sağlamak, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakatini yaratmak açısından çok büyük önem taşımaktadır. Online alışveriş yapan tüketicilerin her geçen gün sayısının ciddi oranda bir artış göstermesi nedeniyle online alışveriş pazarının hacmi de aynı oranda artış göstermektedir. Bu nedenle Elektronik ticaret işletmelerinin web site tasarımlarının (bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımı) müşterilerin memnuniyeti ve satın alma niyetleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi, işletmeler tarafından çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodernizm ile birlikte "Müşteri İlişkileri Yönetimi" politikaları her geçen gün bireyselleşen müşteri beklentilerini anlamayı ve bu beklentileri eksiksiz olarak karşılamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda web sitelerinin kullanıcı dostu olacak şekilde müşterilere sunulması çabaları, Elektronik ticaret işletmelerinin en temel odak noktalarından biri haline gelmiştir.

Bu araştırma kapsamında Mersin İli, Silifke İlçesinde ikamet eden alışveriş yaptıkları elektronik ticaret işletmelerine ait web site tasarımlarının müşteri memnuniyeti ve satın alma niyetleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda Silifke'de ikamet eden 302 kişi üzerinde anket yolu ile toplanan veriler, analiz edilerek değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya konulmuştur. Araştırma kapsamında elektronik ticaret işletmelerine ait web sitelerinin sadece görsel boyut ile

tüketicileri etkilemediğini ortaya koymak hedeflenmektedir. Diğer bir ifade ile, navigasyon tasarımı ve bilgi tasarımının da tüketicilerin satın alma niyeti üzerinde etkili olduğunu vurgulamak araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Elektronik ticaret ve Önemi

Mal ve hizmetlerin alıcı ve satıcı tarafından karşılıklı olarak mübadele edildiği ve mülkiyetinin değişmesine olanak sağlandığı her türlü fiziksel ve sanal ortam Pazar olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte 1990'lı yıllarla birlikte hayatımıza giren internet ile alıcı ve satıcıların fiziksel olarak karşılaşmadan, internet ağları aracılığı ile mal ve hizmetlerin birbiri ile ya da belirli bir bedel karşılığında mülkiyetlerinin değişmesi olanağı sağlanmıştır. Böylelikle, günümüzde sıklıkla kullanılan e-ticaret (elektronik ticaret) kavramı hayatımıza girmiştir. Elektronik ticaret kavramı ile ilgili üzerinde uzlaşılan evrensel bir tanım olmamakla birlikte pek çok farklı araştırmacı ve kaynakta değişik tanımlar yapıldığı görülmektedir. Marangoz (2011) elektronik ticaretin en belirgin özellikleri olarak satıcılar, tedarikçiler, bayiler ve müşterilerin web aracılığıyla başka bir biçimde mümkün olmayacak bir biçimde bir araya getirmesi olarak belirtmiştir.

Kalaycı (2008) ise elektronik ticareti mal ve hizmetlere ilişkin üretim, pazarlama, dağıtım ve ödeme yapılmasına ilişkin işlemlerin, kapalı veya açık ağ ortamında gerçekleştirilmesi biçiminde ortaya koymuştur. Akgül (2004, s.5), elektronik ticaret kullanımı ile birlikte aşağıdaki avantajların sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu avantajlar

- Maliyetlerde düşüş
- Ticaret kapasitesinde artış
- Üretim ve kullanım veriminde artış
- Karlılıkta artış
- Haberleşme kapasitesi ve etkinliğinde artış
- İletişim hızında artış
- şeklinde vurgulanmıştır.

Web Site Tasarımları ve Satın Alma Niyeti İlişkisi

İnternet kullanımının her geçen gün artması ile birlikte tüketicilerin web siteleri aracılığı ile online satın almaya yönelik işlem miktarlarında belirgin bir artış görülmektedir. Üreticiler ya da pazarlamacılar açısından değerlendirmek gerekirse, düşük maliyet, kira ve personel giderlerinden tasarruf, depolama ve stoklama olanaklarının yaratacağı giderlerden tasarruf, daha hızlı hareket kabiliyeti, 7/24 hizmet sunulması, istenilen her yere ulaşım imkanı sağlanması ve her aşamada kontrol olanaklarının olması gibi pek çok avantaj online web sitelerinin daha etkin ve verimli kullanımını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede Bu çerçevede kolay erişilebilir, kolay kullanılabilir, uygun fiyatlı ve kaliteli ürünlerin yer aldığı web sitelerinin müşterilerin satın alma davranışları üzerinde olumlu etkiler yarattığı pek çok araştırmada ortaya konulmuştur.

Çevrimiçi satın alma niyeti ile ilgili kavramsal olarak farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Huang ve Su (2011) bu kavramı tüketicilerin belirli bir markaya yönelik satın alma eğilimi ile ilgili bilinçli davranış olarak belirtmektedir. Ling vd (2010) tarafından belirtilen bir başka tanıma göre ise bu olgu, müşterilerin çevrimiçi işlem gerçekleştirmeye hazır olması olarak vurgulanmaktadır. İşletmelerin kendi faaliyet alanlarındaki rakipleri karşısında rekabetçi üstünlük elde edebilmeleri açısından, farklı tüketici gruplarının farklı istek ve beklentilerine cevap verebilecek web siteleri tasarlamaları hayati bir önem taşımaktadır. Çakır ve Eğinli (2010) yaptıkları araştırmada inceledikleri web sitelerinin Hofstede'nin geliştirdiği kültürel boyutlar haritasında yüksek güç mesafesi ve ortaklaşa davranış boyutuna sahip olduğunu belirtmektedir. Araştırmacılar ayrıca, Türk toplumunun yüksek düzeyde belirsizlikten kaçınma ve kadınsı değerlere sahip olduğunu eklemiştir.

Hsu vd. (2011) çevrimiçi seyahat acentesi bağlamında web sitesi kalitesi, müşteri memnuniyeti, satın alma niyetlerinin algılanan eğlence ve algılanan akış tarafından hangi düzeylerde etkilendiğini araştırmıştır. Araştırmacıların elde ettiği sonuçlara göre web sitesi kalitesinin müşterilerin algılanan eğlence ve algılanan akış üzerinde istatistiksel

olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Gümüşsoy ve Yeterel (2016) yaptıkları araştırmada indirimli web sitelerini satın alma amacıyla tercih eden tüketicilerin söz konusu sitelerden yeniden alışveriş yapmaya kararlarını etkileyen faktörleri incelemiştir. Araştırmacılar bu kapsamda, memnuniyetin, algılanan faydanın, algılanan kullanım kolaylığının, bireysel normların, algılanan saygınlığın ve güven faktörlerinin bulunduğu bir araştırma tasarımı gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde müşterilerin bu sitelerle ilgili deneyimlerinin güven ve memnuniyeti etkilediği belirtilmektedir. Elektronik ticaret şirketlerinin tüketicilerle ürünlerini buluşturduğu web sitelerinin etkin, verimli ve kolay kullanımı pek çok faktör tarafından çeşitli düzeylerde doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu araştırmada Elektronik ticaret şirketlerinin web site tasarımlarının (bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımı) müşterilerin memnuniyeti ve satın alma niyetleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bilgi Tasarımı

Elektronik ticaret şirketlerinin ürünlerinin pazarlanması noktasında doğru ürünlerin sitede yer alması, ürünlere yönelik tam ve açıklayıcı bilginin bulunması, ihtiyaç duyulduğu anda en kısa zamanda tüketici ile iletişime geçilmesi öncelikle müşteri memnuniyetine yol açması ve daha sonra da müşteri sadakatine giden yolda önemli bir adım olması anlamında büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda web sitelerinin bilgi tasarımı yönünden önemli bir fonksiyonu yerine getirmesi için atacağı rasyonel adımlar rekabetçi üstünlük elde edilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Zimmerman (1997), web sitelerinde sunulan bilginin kapsamlı, kullanışlı ve etkili olmasının önemini Tufte'nin Prensipleri kapsamında (mikro/makro tasarım, katmanlara ayırma ve bölümlendirme, küçük artışlara yer verme, renk ve bilgilendirme ve entegrasyon) ele almıştır. Byung Kwon vd. (2002) web tabanlı açık artırma sitelerinde çevrimiçi bilginin satın alma davranışları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, ticari işlemlerin sadece bilgi içeriği tarafından değil, aynı zamanda web sitesinin tasarımı

tarafından da etkilendiği ortaya koyulmaktadır. Loos (2011) farklı bir bakış açısı ile web sitelerinde bilgi işlevinin tüm nesillere uygun bir biçimde oluşturulmasının önemi üzerinde durmuş ve bu amaca ulaşmak için de kullanıcıların yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve internet kullanım sıklığının bilinmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Grafik Tasarımı

Elektronik ticaret kapsamında internet sitelerinin müşteri memnuniyeti sağlanmasına yönelik pek çok araştırma bulgularına rastlanmaktadır. Web sitelerine yönelik yapılan araştırmaların işlevsellik açısından çeşitli unsurları kapsadığı görülmekle birlikte, bütüncül bir yaklaşımla bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımını tüm boyutları açısından ele alan araştırmaların çok fazla olmadığını söylemek mümkündür.

Web sitelerinin yöneldiği hedef kitle ve demografik özellikleri, ürün farklılaştırması ve fiyatlama yöntemi, sitenin içeriğini oluşturan unsurlar ve kullanıcı dostu uygulamalar ile aranan ürünlere ve onlara ait bilgilere en kolay yoldan erişim açısından grafik tasarımın çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Fırlar ve Özdem (2013) grafik tasarımının dört ana unsurdan meydana geldiğini belirtmektedir, bunlar renk, yapı, tipografi ve görsel objeler olarak belirtilmektedir. Araştırmacılar turizm web sitelerine yönelik yaptıkları çalışmada web sitelerinde çok fazla ve gereksiz öğenin ana sayfada yer alması ile birlikte tasarımın izleyici algısındaki “önem sırası”nı yanlış yönde etkilediğini belirtmektedir. Ping (2019) ise web sitelerindeki arayüzlerin tasarımında kullanılan enformasyon grafiklerini kişilik grafizasyonu, veri grafizasyonu ve grafik yapısı olarak 3 boyutta incelemiştir. Araştırmacı görsel iletişimde rasyonel grafik tasarımının etkisini vurgulamıştır.

Navigasyon Tasarımı

Navigasyon Al-Qallaf ve Ridha (2018) tarafından bir web sitesinin bilgiye hızlıca ulaşmasını sağlayan önemli bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Pittsley and Memmott (2012) öğrencilerin karmaşık

eğitim sitelerinde herhangi bir yönerge ya da yönlendirme olmadan gezinmelerinin mümkün olup olmadığına yönelik gerçekleştirdikleri araştırmada özellikle kütüphane araştırmaları gibi kompleks sitelerde site menülerindeki linkler ve geliştirmelerin önemli birer faktör olduğunu ortaya koymuştur. Çelik (2014), Web Sitelerinin Erişilebilirlik Değerlendirmesi: Ege Üniversitesi Örneği isimli araştırmasında web tasarımcılarının erişilebilirlikten daha çok görselliği ön plana çıkardığını vurgulamaktadır. Araştırmacı bununla birlikte ticari sitelerde tüm halkın erişimi için bir altyapı çalışması olmadığını vurgulamakla birlikte, kamu kurumu sitelerinde tüm kesimler tarafından erişilebilir bir site tasarımının önemine değinmiştir.

Web Siteleri ve Müşteri Memnuniyeti İlişkisi

Düger ve Kahraman (2017) tarafından yapılan araştırmada çevrimiçi alışveriş siteleri tarafından sunulan hizmete yönelik kalite düzeyinin ölçülmesi amacıyla, tüketiciler tarafından algılanan değer, tüketicilerin memnuniyet seviyeleri ile yeniden satın alma niyetlerini yapısal eşitlik modeli yönetimi kullanarak analizleri gerçekleştirmiştir. Elektronik ticaret siteleri ve müşteri memnuniyetine yönelik gerçekleştirilen araştırmalarda farklı ölçekler ve değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırma kapsamında web site tasarımlarının müşterilere ait memnuniyet düzeyleri ve müşterilerin ürünlere yönelik yeniden satın alma arzuları üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırma Yöntemi

Evren ve Örneklem

Araştırmada Elektronik ticaret şirketlerinin web site tasarımlarının (bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımı) müşterilerin memnuniyeti ve satın alma davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 2019 yılı itibari ile Silifke'de ikamet eden 312 kişiye anket uygulanmak suretiyle araştırma verileri elde edilmiştir. Araştırma kapsamında örnekleme yöntemi olarak

kolayda örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Ancak istatistiksel analiz kısmında bazı verilerin uç değerlere sahip olduğu tespit edilmiş ve 10 veri analiz dışında bırakılarak toplam 302 adet veri analize tabi tutulmuştur. Literatürde örneklem büyüklüğünün soru sayısının beş katından az olmaması gerektiği konusunda görüşler bulunmaktadır. Bu kapsamda örnekleme oluşturan 302 kişinin yeterli olduğu söylenebilir. Bu makalede ortak metod varyansının oluşmaması amacıyla verilerin toplanması esnasında katılımcıların açık kimliklerine dair bilgilerinin sorulmaması, anketi cevaplayacak olan kişilerin vermiş oldukları cevapların başkaları ile paylaşılmayacağını belirtmesi, anket sorularının doğru veya yanlış bir cevabın olmadığı ifade edilmesi başlıca dikkat edilen hususlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca, ankete ait soruların uygulanması esnasında ilk önce bağımlı değişkene ve daha sonra ise bağımsız değişkene yönelik sorular tercih edilmiştir ve olası yanlış anlaşılmanın engellenmesi hedeflenmiştir. (Özyılmaz ve Eser, 2013: 504).

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmanın veri toplama aracı olan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların bireysel özelliklerine (cinsiyet, yaş, eğitim, hane halkı gelir düzeyi) ve en çok kullanılan online mağazalara ilişkin bilgilere yer verilirken, ikinci bölümde Alhussein'in (2020) yapmış olduğu çalışmada da kullanılan bilgi tasarımı, grafik tasarımı, navigasyon tasarımı ölçekleri ile memnuniyet ve satın alma ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama aracı olan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma kapsamında kullanılan ölçekler 5'li Likert-tipi soru formunda hazırlanmıştır. Buradan hareketle, araştırmada oluşturulan model ile ilgili olarak oluşturulan hipotezlerin geçerliliğinin test edilmesi gerçekleştirilecektir.

H1: Elektronik ticaret web sitesine ait bilgi tasarımı, müşterilerin elektronik ticaret şirketinden memnuniyet düzeyleri üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

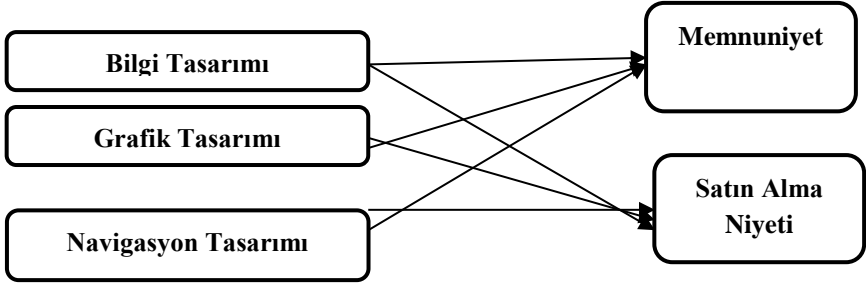
H2: Elektronik ticaret web site grafik tasarımı, müşterinin elektronik ticaret şirketinden memnuniyeti pozitif etkiye sahiptir.

H3: Elektronik ticaret web site navigasyon tasarımı, müşterinin elektronik ticaret şirketinden memnuniyet düzeyleri üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

H4: Elektronik ticaret web site bilgi tasarımı, müşterilerin elektronik ticaret şirketinden e-ticaret şirketinden satın alma niyeti üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

H5: Elektronik ticaret web site grafik tasarımı, müşterinin elektronik ticaret şirketinden tercih etme düşüncesi üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

H6: Elektronik ticaret web site navigasyon tasarımlarının, müşterinin elektronik ticaret şirketinden satın alma niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Bu makale kapsamında kullanılan ölçeklere ait yapısal geçerliliğin test edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ayrıca ve içsel tutarlığa yönelik güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla da Cronbach's Alpha katsayıları incelenmiştir. Araştırmada belirlenen hipotezlerin sınanması amacıyla korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada yer alan olan bireylere yönelik kişisel özelliklerin dağılımı aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Özellikleri ve Dağılımı

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	165	54,6
	Kadın	137	45,4
Yaş	17-24 Yaş	192	63,6
	32-38 Yaş	26	8,6
	39 ve üzeri	39	12,9
Eğitim	Lise	89	29,5
	Ön Lisans	90	29,8
	Lisans	113	37,4
	Trendyol.com	80	26,5
	Hepsiburada.com	136	45
	Gittigidiyor.com	40	28,5
	N11.com	153	50,7
En çok kullanılan online mağaza	LCWaikiki.com	49	16,2
	Morhipo.com	35	11,6
	Hiç kullanmayan	29	9,6
		18	6
		15	5
		3	0,9

Tablo 1'deki bulgulara göre, katılımcıların %54,6'sı erkek, % 63,6'sı 17-24 yaş arası, %90,4'ü lisans mezunu , % 37,4'ü lisans mezunu ve en çok kullanılan online mağaza , % 50,7 ile trendyol.com'dur.

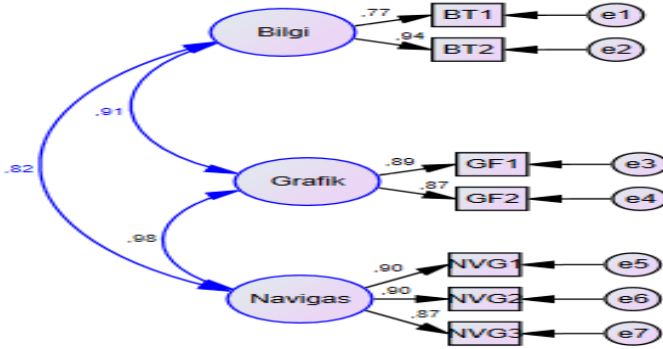
Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Araştırmada veri analizleri yapılmadan önce araştırma verilerinin normallik özelliği gösterip göstermediği ortaya konulmuştur. Araştırma verileri incelendiğinde, uç değerlere sahip olduğu tespit edilen 10 adet veri analiz dışında bırakılmak suretiyle elde edilen verilerin basıklık ve çarpıklık değerlerinin kabul edilen değerler arasında yer aldığı gözlenmiştir. (Bayrak, Demirel ve Kurşun, 2020: 98). Araştırmada kullanılan ölçeklerin ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin, yukarıda belirtilen değerler arasında bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeklerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alpha değerlerinden yararlanılmıştır. Bilgi Tasarımı, Navigasyon Tasarımı, Grafik Tasarımı, Memnuniyet ve Satın Alma Niyetine ilişkin Cronbach Alpha değerleri sırasıyla; ,846-,873-,921-,956 ve 0,937 olarak çıkmıştır. Güvenilirlik analizinde ölçek güvenilirliklerinin göstergesi olan Cronbach Alpha katsayısının kabul edilen güvenilirlik aralığı olarak 0,60-0,79 arası

olması, mümkünse 0,80 ve üzeri değere sahip olması gerektiğine işaret edilmekte (Alpar, 2012: 458; Kalaycı, 2014: 405) olup tespit edilen değerler kabul edilebilir sınırların üstündedir. Dolayısıyla araştırmada kullanılan ölçekler güvenilirlik ve geçerlilik kriterlerini karşılamaktadırlar. Araştırmada bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımlarından oluşan ölçeğe ait yapısal geçerliliğin sınanması amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Müşteri memnuniyeti ve satın alma niyeti ölçekleri tek boyuttan oluştuğundan doğrulayıcı faktör analizi yapılmamıştır. Veri çözümlenmeleri IBM AMOS 23 ile incelenmiş olup ilk aşamada boyutlara ait ölçüm modelleri değerlendirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları doğrultusunda elde edilen “uyum indeks değerleri” sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilen makul uyum indeks değerleri ile karşılaştırılmaktadır (Schermelleh-Engel ve ark., 2003: 23-74).

Tablo 2. Kabul Edilebilir Uyum İndeks Aralıkları

Uyum İndeksleri		Kabul Edilebilir uyum aralığı
Minimum Tutarsızlık	CMIN/SD	$2 \leq \text{CMIN/SD} \leq 5$
Uyum İyiliği İndeks Değeri	GFI	$0,90 \leq \text{GFI} \leq 0,95$
Düzeltilmiş Uyum İndeks Değeri	AGFI	$0,85 \leq \text{AGFI} \leq 0,90$
Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü	RMSEA	$0,05 \leq \text{RMSEA} \leq 0,10$

Şekil 2. Web Sitesi Tasarımı Ölçeğine İlişkin Başlangıç Ölçüm Modeli

Yukarıda yer alan Şekil 2’de müşterilerin web sitesi algısını ölçmek için kullanılan Web sitesi tasarımı ölçeğine yönelik olarak başlangıç ölçüm modeli belirtilmiştir. Tablo 3’te vurgulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde Şekil 2’de önerilen ölçüm modeli ve bu modelin araştırma verilerine uygunluğu bakımından gerekli verilerin ortaya konulduğu görülmektedir. Buna göre bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımına ilişkin sorulara ilişkin faktör yükleri 0,50’nin üstünde olduğunu da Tablo 3’te görmek mümkündür.

Tablo 3. Müşterilerin Web Site Tasarımı Algılarına Yönelik Tanımlayıcı Ölçüm Modeline Ait Regresyon Ağırlıkları

			Standardize	
			Regresyon	
			Ağırlıkları	Anlamlılık Düzeyi
Ölçüm Modeli				
BT1_1	<---	Bilgi Tasarımı	0,774	<0,001
BT2_1	<---	Bilgi Tasarımı	0,942	<0,001
GF1_1	<---	Grafik Tasarımı	0,887	<0,001
GF2_1	<---	Grafik Tasarımı	0,868	<0,001
NVG1_1	<---	Navigasyon Tasarımı	0,900	<0,001
NVG2_1	<---	Navigasyon Tasarımı	0,899	<0,001
NVG3_1	<---	Navigasyon Tasarımı	0,870	<0,001

Ölçüm modellerinde uyum değerleri istenilen sınırlar içerisinde olup Doğrulayıcı Faktör analizi sonuçları neticesinde elde edilen bazı uyum endekslerine ait değerler “C M I N / S D ”=1,77; “G F I”=0,982; “A G F I”=0,954 ve “R M S E A”=0,051 olarak belirlenmiştir. Buna göre mevcut değerlerin tamamının belirtilen kabul sınırları içerisinde oldukları görülmektedir. Elde edilen yol katsayılarının standartlaştırılmış analiz sonuçları yukarıda yer alan Tablo 3’te de sunulmaktadır. Buna göre p değerlerinin önemli çıkmasından da anlaşılacağı üzere, maddelerin faktörlere doğru bir biçimde yüklendiği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 4’de gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucuna göre bilgi tasarımının memnuniyet ile ($r=0,666$; $p<0,001$) satın alma düşüncesi ile ($r = 0,624$; $p <0,001$) yüksek seviyede ilişkisi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, navigasyon tasarımının memnuniyet ile ($r=0,765$; $p<0,001$) ve satın alma düşüncesi ile ($r = 0,677$; $p <0,001$) yüksek seviyede ilişkisi olduğu gözlenmiştir. Grafik tasarımı ile tüketicilerin memnuniyet ve satın alma niyetleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ise grafik tasarımı ile memnuniyet arasında ($r=0,749$; $p<0,001$) ve grafik

tasarımı ile satın alma niyeti arasında ($r=0,675$; $p<0,001$) yüksek seviyede ilişki olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Bilgi Tasarımı, Navigasyon Tasarımı, Grafik Tasarımı ile Memnuniyet ve Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyonlar

		Memnuniyet Ortalama=4,01 Standart S.=0,80 Çarpıklık= -,820 Basıklık= 1,245	Satın alma Niyeti Ortalama=4,01 Standart S.=0,83 Çarpıklık= -,868 Basıklık= 1,218
	Pearson Correlation	0,666	0,624
	Sig. (2-tailed)		
Bilgi Tasarımı	Ortalama=4,05 Standart S.=,80 Basıklık= -,722 Çarpıklık= ,906	0,000	0,000
	Pearson Correlation	0,765	0,677
	Sig. (2-tailed)		
Navigasyon Tasarımı	Ortalama=4,05 Standart S.=,81 Basıklık= -,692 Çarpıklık= ,484	0,000	0,000
	Pearson Correlation	0,749	0,675
	Sig. (2-tailed)		
Grafik Tasarımı	Ortalama=4,07 Standart S.=,80 Basıklık= -,745 Çarpıklık= ,862	0,000	0,000

Tablo-5 ve Tablo-6 incelendiğinde ise elektronik ticaret şirketlerinin bilgi, navigasyon ve grafik tasarımlarının müşterinin elektronik ticaret işletmesinden memnuniyeti ve müşterilerin satın alma niyetleri üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla yapılan regresyon analiz sonuçları görülmektedir. Böylece, Tablo 5'te elektronik ticaret işletmelerinin bilgi, grafik ve navigasyon tasarımları ile müşterilerin elektronik ticaret işletmesinden memnuniyeti arasında meydana gelen korelasyon katsayısı ($r=0,788$) ve determinasyon katsayısının ($R^2=0,621$) olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle elektronik ticaret Şirketlerinin bilgi, navigasyon ve grafik tasarımlarının müşterilerin memnuniyetleri üzerinde % 62,1'lik bir etkisinin olduğu görülmekte olup H1, H2 ve H3 hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 5. Elektronik Ticaret Şirketlerinin Bilgi, Navigasyon Ve Grafik Tasarımlarının Müşterilerin Elektronik Ticaret İşletmesine Yönelik Memnuniyeti Üzerindeki Etkisini İnceleyen Regresyon Modeli

Model	R	R Kare	Düzenlenmiş R Kare	Tahmin Edilen Standart Hata	Sig.F. Değişimi			
Model	,788a	,621	,617	,49783	,000			
			Standardize Edilmeyen Katsayılar	Standardize Edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Doğrusallık İstatistikleri	
			B	Std Hata	Beta		Tolerans VIF	
			Sabit	,640	,158	4,055	,000	
			Bilgi Tasarımı	,436	,074	,440	5,917	,000
			Grafik Tasarımı	,153	,58	,153	2,627	,009
			Navigasyon Tasarımı	,242	,082	,244	2,971	,003
							,188	5,316

a.Bağımlı Değişken:Memnuniyet

Yordayıcılar: Grafik Tasarım, Bilgi Tasarım, Navigasyon Tasarım

Tablo 6. E Ticaret Şirketlerinin Bilgi, Navigasyon Ve Grafik Tasarımlarının Müşterilerin Elektronik ticaret İşletmesinden Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Model	R	R Kare	Düzenlenmiş R Kare	Tahmin Edilen Standart Hata	Sig.F. Değişimi			
Model	,710a	,504	,499	,58949	,000			
			Standardize Edilmeyen Katsayılar	Standardize Edilmiş Katsayılar	t	Sig.	Doğrusallık İstatistikleri	
			B	Std Hata	Beta		Tolerans VIF	
			Sabit	,840	,187	4,498	,000	
			Bilgi Tasarımı	,340	,087	,331	3,893	,000
			Grafik Tasarımı	,215	,069	,208	3,117	,002
			Navigasyon Tasarımı	,228	,097	,222	2,358	,019
							,188	5,316

a.Bağımlı Değişken: Satın Alma

Yordayıcılar: Grafik Tasarım, Bilgi Tasarım, Navigasyon Tasarım

Öte yandan, Tablo-6 incelendiğinde Bilgi, grafik ve navigasyon tasarımları ile müşterilerin elektronik ticaret işletmesinden satın alma niyeti arasındaki korelasyon katsayısı ($r=0,710$) ve determinasyon katsayısının ($R^2=0,504$) olduğu gözlemlenmektedir. Elektronik ticaret şirketlerinin grafik, bilgi ve navigasyon tasarımlarının, bireylerin satın alma niyetleri üzerinde % 50,4 lük bir etkisinin olduğu görülmekte olup H4, H5 ve H6 hipotezleri desteklenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Elektronik ticaret işletmelerine ait web sitelerinin tasarım özelliklerinin müşterilerin satın alma niyetleri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi bu araştırmanın temel hedefi olarak ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Silifke İlçesi'nde ikamet eden kişileri üniversite öğrencileri üzerinde

anket uygulanmıştır. Belirtilen elektronik ticaret işletmelerinin web sitelerine yönelik müşterilerin satın alma niyetlerinin sadece grafik tasarım tarafından belirlenemeyeceği, aynı zamanda bilgi tasarım ve navigasyon tasarımının da içinde olduğu bütüncül bir tasarım yaklaşımının tüm unsurları tarafından belirlenebileceği görüşü araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır. Elektronik ticaret şirketlerine ait web sitelerinin tüketiciler tarafından kullanımı sonucunda elde edilen geri bildirimler incelendiğinde müşterilerin bilgi, navigasyon ve grafik tasarımlarından duydukları memnuniyet seviyeleri ile satın alma niyetleri incelendiğinde, bu değişkenler açısından istatistiki anlamda güçlü bir pozitif etkileşim olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile belirtmek gerekirse, elektronik ticaret işletmeleri hedef kitle olarak benimsedikleri müşterileri üzerinde müşteri sadakati yaratmaya yönelik yeniden satın alma davranışlarına yönlendirme konusunda kullandıkları web sitelerinin tasarımını her üç tasarım unsurunu da içerecek şekilde gerçekleştirmeleri önem taşımaktadır. Bilgi, grafik ve navigasyon tasarımının müşteri memnuniyeti üzerindeki olumlu etkisi ayrıca yapılan regresyon analizinde de ortaya konulmaktadır. Gerek elektronik ticaret işletme sahiplerinin ve gerekse web sitesi tasarımı ile ilgili literatürdeki bazı araştırmalar tarafından çoğunlukla sadece grafik tasarımının ön plana alınması ve diğer tasarım unsurlarının göz ardı edilmesinin müşteri memnuniyetinde olumsuz etkiler yarattığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda elektronik ticaret işletmelerinin hedef kitlelerine yönelik olarak kullandıkları web sitelerinin, müşteri ihtiyaçlarına öncelik veren, hem görsel olarak hem de bilgi ve kolay erişilebilirlik olarak kullanıcı dostu olmasına yönelik rasyonel ve bilimsel yöntemler kullanmaları büyük önem taşımaktadır. Diğer bir ifade ile belirtmek gerekirse, rasyonel web sitesi tasarımı yapan elektronik ticaret işletmelerinin, mevcut müşterilerinin memnuniyet düzeylerinde artış meydana gelmesi ve potansiyel yeni müşterilerin de web sitelerini ilk ziyaret ettiklerinde marka imajı ve marka konumlandırması anlamında olumlu bir izlenim sahibi olması beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of the Web Site Design of E-trade Companies' on Customers' Satisfaction and Purchasing Intention: The Example of Silifke

*

Onur Köprülü– Mithat Turhan
Mersin University

The use of internet in every extent of our lives, has been intensively encountered by people since the beginning of 1990s. Cell phones, personal computers and tablets play a significant role in simplifying the use of internet. As a natural consequence of increasing internet usage among people, both producers and customers tend to focus on e-trade implementations. In other words, the number and importance of e-trade companies has been rapidly increasing nowadays in terms of consumption patterns and purchasing behaviors of customers. Both internet and social media have an increasing importance on designing consumption models. E-trade companies intend to establish positive influence on customers through their Web sites. Moreover, companies are more rationally focusing on investigation of the design of their web sites over purchasing intentions of customers. The increasing number of online shopping through customers endangered e-trade companies to generate a difference among other competitors in the market. Therefore, companies, who succeed to make a positive influence on e-trade implementations have the advantage of higher rates of preference by customers, which can give a way to higher market share. Akgül (2004:5) have pointed out the advantages of the use of e-trade as decrease in the costs, increased capacity of trade, increased productivity in production and consumption, increased profits, increased efficiency in communication capacity and increased communication speed. Moreover there are also many other disadvantages of using e-trade by producers and marketing companies such as, lower costs, higher savings in rent and staff costs, higher savings in storage costs, faster mobility, non-stop (24/7) service providing and more efficient controlling opportunities in

each phase of the trade. Therefore, many researches have figured out that, easy access and easy usage of web sites with reasonable prices and high quality products have positive impressions on purchasing behaviors of customers. Companies, who aim to gather competitive advantage in the market against their competitors need to achieve rational solutions to different desires and expectations of different customers. Customer satisfaction and customer loyalty can be expressed as the ultimate goals of the e-trade companies. In order to achieve these goals, information design is of vital importance. In addition, numerous factors such as productive, efficient, effective and easy usable web sites have direct or indirect effects on customers' purchasing decisions. Electronic trade companies need to pay special attention on providing correct products and correct and sufficient information about products on web sites where and when customers need to use and fulfill their imperatives. Graphic designs web sites also play an important role to achieve customer satisfaction and customer loyalty in the long term period of purchasing process. Former researches focusing on the understanding of the functionality of web sites used by electronic trade companies have shown a holistic approach including, information design, graphics design and navigation design. Easy access to products while needed by customers increases the necessity of graphics designs of web sites. Thus, rational identification of the demographic features of the target audience, categorization of products and user friendly applications significantly determine the usability of web sites and affect the purchasing decisions of customers. Not only electronic trade companies but also every companies intend first to achieve customer satisfaction and ultimately to customer loyalty. Thereby, electronic trade companies also aim to create a web site climate that customers will regularly chose and buy their products via companies' web sites. This publication aims to expose the impacts of design of the electronic trade companies' web sites on purchasing behaviors of 302 people who live in Silifke. Thus, confirmative analyses were chosen for executing the scales' structural validity. "Regression" analysis, "Correlation and analysis were applied for testing the validity of research hypotheses. According to literature review results, it is understood graphics design cannot be

used as the only determinant of that customers' purchasing intentions. Therefore, information design and navigation design have been added in the research model in the scope of this research. Research results have indicated that there is a positive and statistically significant relationship among customers' level of satisfaction from information design, graphics design and navigation design and their purchasing intentions from electronic trade companies' web sites. In other words, electronic trade companies which rationally design their web sites need to involve user friendly applications, easy access to products and necessary information about products. Thus, companies not only guarantee customer satisfaction and customer loyalty, but also attract the attention of potential customers. Consequently, high competitiveness among electronic trade companies and their will to gather highest market share pioneered the importance of efficient and effective web sites.

Kaynakça/References

- Alhussein, H. (2020). *Elektronik ticaret işletmelerinin web site tasarımının müşteri güven memnuniyet ve satın alma niyeti üzerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Alpar, R. (2012). *Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlilik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Al-Qallaf, C. L. and Ridha, A. (2018). A comprehensive analysis of academic library websites: Design, navigation, content, services, and Web 2.0 Tools. *International Information & Library Review*, 51(2), 93-106, DOI: 10.1080/10572317.2018.1467166
- Akgül, B. 2004. *Elektronik ticaretin kalınma üzerine etkileri*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Konya.
- Bayrak, M., Demirel, T. ve Kurşun, E. (2020). Paragraf sorularında farklı okuma stratejilerinin göz izleme metrikleriyle incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 91-106.
- Byung K. O., Choong-Ryuhn, K. ve Eun Jong L. (2002) Impact of website information design factors on consumer ratings of web-based auction sites. *Behaviour & Information Technology*, 21(6), 387-402, DOI: 10.1080/0144929021000050256

- Çakır, S. Y. ve Eğinli, A. T. (2010). Uluslararası işletmelerin web sitelerinin tasarımında kültürel boyutların adaptasyonunun önemi (Uluslararası İşletmelerin Web Sitelerinin İçeriklerine Yönelik Kültürel Analiz). ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1(2), 178-204.
- Çelik, T. (2014). Web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirmesi: Ege Üniversitesi örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 28, 429-443, Doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2424>
- Düger, Y. S. ve Kahraman, H. (2017). Online alışverişte hizmet kalitesinin ve algılanan değerinin müşteri memnuniyeti ile tekrar satın alma niyeti üzerindeki etkisi. *Journal of International Social Research*, 10(54), 819-826.
- Fırlar, B. ve Özdem, Ö. O. (2013). Web tasarımının önemi: Destinasyon web sitelerinin görsel tasarımlarının değerlendirilmesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 5-16.
- Gümüşsoy, Ç. A. ve Yeterel, A. C. (2016). Fırsat sitelerinden tekrar satın alma kararını etkileyen faktörlerin araştırılması. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 9(3), 275-284.
- Hsu, C., Chang, K. and Chen M. (2011). The impact of website quality on customer satisfaction and purchase intention: Perceived playfulness and perceived flow as mediators. *Inf Syst E-Bus Manage*, 10, 549-570, DOI 10.1007/s10257-011-0181-5
- Huang, X. ve Su, D. (2011). Research on online shopping intention of undergraduate consumer in china-based on the Theory of Planned Behavior. *International Business Research*, 4(1), 86-92.
- Kalaycı, C. (2008). Elektronik ticaret ve Kobi'lere etkileri. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 1(1).
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikler*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ling, K.C., Chai, L.T. ve Piew, T.H. (2010). The effects of shopping orientations, online trust and prior online purchase experience toward customers' online purchase intention. *International Business Research*, 3(3), 63-76.
- Loos, E. (2011). *In search of information on websites: A question of age?*, C. Stephanidis (Ed.): Universal Access in HCI, Part II, HCII 2011, LNCS 6766, p.196-204, 2011. Berlin: Springer-Verlag Heidelberg.
- Marangoz, M. (2011). Girişimciler için sınırsız ticaret: Elektronik ticaret. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 181-201.

- Özyılmaz, A. ve Eser, S. (2013). Ortak metod varyansı nedir? Nasıl kontrol edilebilir? *21.Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 30 Mayıs-1 Haziran, Kütahya, 500-508.
- Ping, C. (2019). Application research of information graphics in web site design oin visual communication. *International Conference on Smart Grid and Electrical Automation (ICSGEA)*.
- Pittsley, K. A. and Memmott, S. (2012). Improving independent student navigation of complex educational web sites: An analysis of two navigation design changes in libguides, university library faculty scholarship. Paper 1. 28 Mart 2021 tarihinde http://commons.emich.edu/lib_sch/1 adresinden erişildi.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Zimmerman, B. B. (1997). Applying Tufte's Principles of Information Design to Creating Effective Web Sites. 28 Mart 2021 tarihinde <https://www.cc.gatech.edu/projects/PageSleuth/references/p309-zimmermann.pdf> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Köprülü, O. ve Turhan, M. (2021). E-ticaret işletmelerinin web site tasarımlarının müşterilerin memnuniyeti ve satın alma niyeti üzerindeki etkisi: Silifke örneği. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6897-6917. DOI: 10.26466/opus.912608.

Tez Başlığında “Matematik Öğretmenleri” Bulunan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (1998-2020)

DOI: 10.26466/opus.837822

*

Zarife Gökçen Karadem* – Mevlüde Yakıt Ongun**

* Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Isparta/Türkiye

E-Posta: zgokcenkaradem@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6174-9486](https://orcid.org/0000-0001-6174-9486)

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Isparta/Türkiye

E-Posta: mevludeyakit@sdu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2363-9395](https://orcid.org/0000-0003-2363-9395)

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” ifadesi bulunan lisansüstü tezlerin incelenmesi, eğilimlerinin ortaya çıkarılması ve sunulmasıdır. Çalışmada Türkiye’de lisansüstü tezlerin yer aldığı YÖK Ulusal Tez Merkezine kayıtlı ve tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan 235 lisansüstü tez incelenmiştir. Araştırmada nitel yaklaşım kullanılmıştır. Araştırma kapsamına dahil edilen 235 teze 14.10.2020 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> web sitesinden ulaşılmıştır. Tezler amaç, tez türü, dil, yapıldıkları yıl ve üniversite, örneklem özellikleri, kullanılan yöntem olarak 7 veri türü doğrultusunda incelenmiştir. Doküman incelemesi ile elde edilen veriler araştırmacılar tarafından Microsoft Excel programı aracılığı ile bilgisayara kaydedilmiştir. Araştırmacılar tarafından oluşturulan Tez İnceleme Tablosu adındaki bir tabloya kaydedilen veriler betimsel ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışma sonunda Matematik Öğretmenleri üzerine yapılan lisansüstü tezlerin amaçlarının en fazla “Öğretmenlerin bir konudaki algı/ tutum/ kavrayış/ düşünce/ görüşler/ inanışlar üzerinde araştırma yapmak” olduğu tespit edilmiştir. Tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu ve Türkçe dilinde yazıldığı görülmüştür. En çok tez 2019 yılında yapılmıştır ve 2020 yılına kadar artış eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Tezler en fazla Ortadoğu Teknik Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Örneklem olarak en fazla ortaokul matematik öğretmenleri ele alınmış olup, nitel yaklaşım ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Matematik Öğretmenleri, Lisansüstü Tezler, Betimsel İçerik Analizi.

Examination of Graduate Theses Including "Mathematics Teachers" (1998-2020)

*

Abstract

The aim of this study was to examine the graduate thesis called the thesis contained math teachers in Turkey, uncover trends and is presented. 235 postgraduate theses registered in YÖK National Thesis Center where the graduate theses are located and which have the words "Mathematics Teachers" in the name of the thesis were examined. Qualitative approach was used in the research. 235 theses included in the scope of the research were reached on 14.10.2020 from the website <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>. Theses were examined in line with the purpose, thesis type, language, year and university, sample characteristics, and method used. The data obtained through the document analysis were recorded on the computer by the researchers via Microsoft Excel Program. The data recorded in a table named Thesis Examination Table created by the researchers was analyzed by descriptive and content analysis. At the end of the study, it was determined that the aims of the postgraduate theses on Mathematics Teachers were mostly "to do research on teachers' perception / attitude / understanding / thought / opinions / beliefs on a topic. It has been observed that the majority of theses are master's theses and written in Turkish. Most theses were made in 2019 and it was concluded that it showed an increasing trend until 2020. Theses were mostly done in Middle East Technical University. As the sample, mostly middle school mathematics teachers were taken and the qualitative approach was used predominantly.

Key Words: *Mathematics Teachers, Graduate Theses, Descriptive Content Analysis.*

Giriş

Temeli ilk çağlara kadar uzanan ve geçmişten günümüze çok sayıda bilim dalına dayanak oluşturan matematik, günlük hayatta ortaya çıkan problemlere çözüm sunmada kullanılan önemli bir araçtır (MEB EARGED, 2009). Problem çözme, eleştirel düşünme, analitik düşünme, yaratıcı düşünme, karar verme, soru sorma, analiz-sentez yapma, genelleme yapma gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirmek matematik ile mümkündür ve bu becerilerin geliştirilmesi matematik eğitiminin bir amacıdır (MEB 2005, Altun 2008). Okullarda verilen matematik eğitimi ise öğrencilerin gerçek yaşam durumlarında karşılarına çıkabilecek matematiği kavrayabilmelerini, algıladıkları matematiğin sembolik dil ile ifade edebilmelerini ve bu bilgileri sözel dil ile açıklayabilmelerini sağlamaya çalışır (Olkun, 2008). Ülkemizde matematiğin iyi bir şekilde öğrenilebilmesi ve başarılı bireylerin yetiştirilebilmesi için aileler ve eğitimciler ortak çaba sarf etmektedir (MEB EARGED, 2009).

Etkili bir matematik eğitimi için öğretmenin bilgisi, öğreteceği konu hakkındaki yeterliliği, ders içi tartışmalarda yeterince donanımlı olması oldukça önem taşımaktadır (Ball, Thames ve Phelps, 2008). Pek çok kişiye göre matematiğin zor bir alan olması; matematik öğretiminin karmaşık bir iş olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Bu durum ise matematik öğretiminde öğretmen rolünün ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (NCTM, 2000). Öğretmenlerin etkili öğretim yapmaları için ‘neler yapmaları gerektiği’ birçok araştırmacı tarafından merak edilen ve cevaplanmaya çalışılan bir konu olmuştur (Taşdan, 2014).

Literatür incelendiğinde matematik öğretmenleri üzerine yapılan çok sayıda araştırmanın mevcut olduğu görülmektedir (Alkan, Altun ve Özdaş, 1998; Özen, 1999; Ersoy, 2000; Baydar ve Bulut, 2002; Ersoy, 2002; Umay, 2002; Türnüklü, 2003; Dursun ve Dede, 2004; Dede ve Yaman, 2005; Özemir ve Yılmaz, 2006; Yenilmez ve Karakuş, 2007; Dede, 2008; Zehir, Işık ve Zehir, 2008; Uçar ve Demirsoy, 2010; Temizöz ve Koca, 2010; Demir ve Bozkurt, 2011; Bozkurt, 2012; Erbilgin ve Boz, 2013). Son yıllarda yapılan bazı araştırmalara bakıldığında matematik öğretmenlerinin çeşitli konulardaki görüşleri, yaşadıkları sorunları, yetkinlikleri, öğretim profilleri gibi durumları farklı açılardan inceleyen çalışmalara

rastlanmaktadır. Yanık ve ark. (2014) mesleklerinin ilk yıllarındaki ortaokul matematik öğretmenlerinin yaşadığı sorunları araştırmışlardır. Berkant ve Gençoğlu (2015), farklı lise türlerinde çalışan 15 matematik öğretmenin matematik eğitimine yönelik görüşlerini almışlardır. Çeker ve Çimen (2017) ortaokul matematik öğretmenlerinin problem çözme stratejilerine ilişkin görüşlerini incelemişlerdir. Gür ve Kobak Demir (2019) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde görev yapan 12 matematik öğretmenin öğretim profillerinin ortaya koyulması amacıyla çalışma yürütmüşlerdir. Nurkan ve Yazıcı (2020) çalışmalarında ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik öğrenme gücüne ilişkin görüşlerini tespit etmişlerdir. Korkmaz (2020) ilköğretim okullarında görev yapmak olan 24 matematik öğretmenin teknolojiye bakış açısını incelemiştir. Bilge ve Dede (2020) araştırmalarında ders imcesi mesleki gelişim modeline yönelik matematik öğretmenlerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Aydın ve Baki (2020) araştırmalarında “Matematik yapmak doğuştan sahip olunan bir yetenek mi, yoksa sonradan geliştirilebilir mi?”, “Başarılı öğrenci kimdir?” ve “Matematik nasıl çalışılır?” gibi sorulara yönelik katılımcıların inançlarını değerlendirmişlerdir. Yıldız 2020’de hazırladığı doktora tezinde matematik öğretmenlerinin grafik materyallerine yönelik bilgilerini geliştirilmesi sürecini incelemiştir.

Literatür incelendiğinde eğitim bilimleri alanında yapılmış çok sayıda betimsel analiz çalışmasının yer aldığı görülmektedir. Albayrak (2019) öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile ilgili yapılan 20 lisansüstü tezi incelemiştir. Sezer ve ark. (2019) çalışmalarında çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenleri olan Türkiye’deki 144 doktora ve yüksek lisans tezini incelemiştir. Toptaş ve Gözel (2018) Türkiye’de matematik kaygısı ile ilgili yapılan 43 lisansüstü tezi araştırma kapsamına dahil etmişlerdir. Eğmir (2019) öğretmen eğitiminde yansıtıcı düşünme uygulamalarına ilişkin Türkiye’de yapılmış çalışmaların analizinde 35 lisansüstü tezi ele almıştır. Kuzu ve Çam (2019) Öğretmen Yeterliliği ve nitelikleri üzerine yapılmış 54 lisansüstü tezi incelemiştir. Köseoğlu ve Doğan (2020) çalışmalarında Türkiye’de 2010-2017 yılları arasında fen bilgisi öğretmenliği bilim dalında yapılmış 334 lisansüstü tez çalışmasını incelemiştir. Karadem ve Ongun (2020) Türkiye’de düşünme becerileri üzerine yapılmış 81 doktora tezini araştırmalarına dahil etmişlerdir. Haçat

ve Demir (2019) eğitim alanında okuryazalık üzerine yapılan 208 yüksek lisans, 100 doktora olmak üzere 308 lisansüstü tez üzerinde inceleme yapmıştır. Aydın (2020) Türkiye’de eleştirel okuma konusunda yapılmış lisansüstü tezleri incelemişlerdir. Literatürde betimsel analiz ile yapılan farklı alanlarda ve konularda çok sayıda çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda matematik öğretmenleri ile ilgili de farklı amaçlarla yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Ancak Türk Eğitim Sisteminde matematik öğretmenleri üzerine yapılan lisansüstü tezleri inceleyen betimsel bir çalışmaya ulaşılamamış ve bu durum, alandaki eğilimlerin ortaya konulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Bir araştırmacının alanıyla ilgili literatürü okuyup anlaması oldukça önemlidir. Bu durum lisansüstü tezlerin ve makalelerin tek tek okunması ile yakında ilişkilidir. Bilginin giderek arttığı günümüzde bir araştırmacının alanıyla ilgili tüm tezleri okuması ve incelemesi zaman alıcı bir süreçtir. Cooper ve Hedges (1994), geniş bir bilgi tabanından etkili bir biçimde yararlanabilmek ve bu bilgi yükünü düzenlemede bir araç olarak literatür incelemesinin stratejik bir işleve sahip olduğunu belirtmişlerdir. Böyle bir stratejiyi, matematik öğretmenleri üzerine yapılmış lisansüstü tezler ile yapmak; bu tezlerin özelliklerini ortaya koymak ve bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara bir klavuz niteliğinde olacağından faydalı olabileceği düşünülmektedir. Literatür incelemelerinde bir alana ilişkin gelişmeleri ortaya koymada kesitsel çalışmaların yapılması yaygındır. Belirli dönemlerde Türk eğitim sisteminde hazırlanmış tezlerin incelenmesi ve genel bir değerlendirmesinin yapılması o döneme ilişkin ortaya konan araştırmaların niteliğine dair bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda daha sonraki araştırmalara ve araştırmacılara da ışık tutar. Bu doğrultuda, bu araştırmanın amacı 1998-2020 yılları arasında Türkiye’de YÖK Ulusal Tez Merkezinin veri tabanına kayıtlı, tez başlığında matematik öğretmenleri bulunan lisansüstü tezlerin incelenmesi, eğilimlerinin ortaya çıkarılması ve sunulmasıdır. Bu araştırma; belirlenen dönem ve alana ait lisansüstü tezleri inceleme araştırmalarının olmaması açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda lisansüstü tezler genel özellikleri, amaçları, araştırma yöntemleri, örneklem türleri ve

büyükükleri yönleriyle değerdendirilmiştir. Çalışmada şu yedi alt probleme cevap aranmıştır:

- 1- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin amaçları nelerdir?
- 2- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisans üstü tezlerin türlerinin dağılımı nasıldır?
- 3- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisans üstü tezlerin yayınladıkları dillerin dağılımı nasıldır?
- 4- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisans üstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 5- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisans üstü tezlerin yayınladıkları üniversiteler hangileridir?
- 6- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisans üstü tezlerde kullanılan örneklem özellikleri nelerdir?
- 7- Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisans üstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması, verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmada 1998-2020 yılları arasında Türkiye’de yapılan ve YÖK Ulusal Tez Merkezi’ne kayıtlı, tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” anahtar kelimeleri bulunan 235 lisansüstü tez nitel araştırma yaklaşımı ile incelenmiştir. İncelenen tezler döküman incelemesi ile içerik analizine tabi tutulmuştur. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bir inceleme türüdür. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmada veriler içerik analizi yöntemlerinden biri olan betimsel analiz ile çözümlenmiştir. İçerik analizi çalışmaları; meta-analiz, meta-sentez ve betimsel olmak üzere üç alt başlık altında ele alınmaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Betimsel analiz, araştırmacıların araştırmayı istedikleri

farklı konulara ve olaylara ilişkin özet bilgi elde edebilmeleri için sık başvurulan bir yöntemdir (Büyüköztürk ve ark., 2008). Betimsel içerik analiz araştırmaları belirli bir konu ile ilgili olarak yapılan çalışmaların incelenmesini, eğilimlerinin ve sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta ortaya çıkartılıp değerlendirilmesini içeren sistematik çalışmalardır (Sözbilir, Kutu ve Yaşar 2012).

Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yapılan YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanına kayıtlı tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” kelimeleri bulunan lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Araştırma grubuna 2020-2021 öğretim yılı güz dönemi Ekim ayında (14.10.2020 tarihinde) YÖK Ulusal Tez Merkezinin resmi sitesi olan <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> internet adresinden ulaşılmıştır. Söz konusu internet sitesinin tarama/detaylı tarama kısmında “Konu: Eğitim ve Öğretim”, “İzin Durumu: İzinli”, “Durumu; Onaylandı”, “Tez adı; Matematik Öğretmenleri” yazılarak diğer bölümler boş bırakılmıştır. Bu bilgiler ile yapılan detaylı tarama sonucunda tez adında matematik öğretmenleri geçen 235 lisansüstü tez listelenmiştir. Listelenen 235 lisansüstü tezlerin hepsi araştırmanın örnekleme olarak araştırma grubu kapsamına dahil edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma grubu olarak 235 lisansüstü tezin yer aldığı bu çalışmada tezlerden elde edilen verilerin işlenmesi için araştırmacılar tarafından Microsoft Excel programında Tez İnceleme Tablosu oluşturulmuştur. Tezlerin numarası, adı, yayın yılı, yapıldığı üniversite, yayımlandığı dil, tezlerin türü, amacı, araştırma yaklaşımı, örneklem türü, örneklem büyüklükleri ile ilgili veriler tez inceleme tablosuna işlenmiştir. Bu araştırmada tezlerin genel özellikleri olan yayın yılı, yayımlandıkları üniversiteler, dilleri ile içerik özellikleri olan amaçları, araştırma yaklaşımları, örneklem bilgileri olmak üzere çeşitli özellikleri ele alınmaktadır. Tezler betimsel yaklaşım çerçevesinde doküman incelemesi ile incelenmiş, veriler betimsel analiz ve içerik analizi ile çözümlenmiştir.

İçerik analizinde birbirine olan yakın veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir, daha anlaşılır biçimde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmada betimsel analiz ile verilerin yüzdelerini ve frekanslarını tespit etme çalışması, içerik analizi ile öncelikle kodlama sonra da temalaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Verilerin tez inceleme tablosuna işlenmesinin ardından, Microsoft Excel programı yardımıyla gerekli analizler yapılmıştır. Analiz işlemlerinde frekans ve yüzde değerlerinden yararlanılmış olup sonuçlar tablolara dönüştürülerek betimsel bir biçimde sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin amaçları, türleri, dilleri, yayımlandıkları yıllar, yayımlandıkları üniversiteler, araştırma yaklaşımları ve örneklem özelliklerine yönelik olarak elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin amaçlarına yönelik bulgular

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin amaçlarının dağılımı Tablo’1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Tezlerin amaçlarına göre dağılımı

Amaçlar	N	%
Öğretmenlerin bir konudaki algı/ tutum/ kavrayış/ düşünceleri/ görüşler/inanışları üzerinde araştırma yapmak	53	22,53
Öğretmenlerin bir konudaki pedagojik alan bilgilerini/alan bilgilerini / bilgilerini incelemek/belirlemek	40	17,02
Öğretmenlerin bir konuda kullandıkları uygulama/ strateji/ yaklaşım/yöntem/materyal/süreçleri incelemek/belirlemek	36	15,32
Öğretmenlerin bir konudaki yeterliliklerini/özyeterliliklerini incelemek	16	6,80
Öğretmenlerin bir konudaki davranışlarını/ becerilerini/ durumlarını/ özelliklerini/eğilimlerini incelemek	12	5,10
Bir konuda plan/ çalışma kağıdı/ hizmet içi kurs/ web sitesi / uygulama grubu geliştirme süreci göstermek/ geliştirmek	10	4,25
Öğretmenler ile ilgili öğrenci algılarını incelemek/ öğrencilere yönelik inceleme yapmak	10	4,25
Öğretmenlerin iş tatmini/ tükenmişlik hislerini/ mesleki doyum üzerine inceleme/araştırmak	9	3,83
Bir konunun uygulanma sürecinde karşılaştıkları zorlukları/ problemleri/ sorunları araştırmak/saptamak	8	3,04
Mesleki gelişim çalışmaları sürecinde öğrenme süreçlerini incelemek	6	2,55
Bir konudaki gelişimlerini incelemek/gelişim göstermesini sağlamak	5	2,12
Bir konuya yönelik tasarlanan hizmet içi eğitim programının/ mesleki gelişim programına/ aday öğretmen yetiştirme sistemine yönelik inceleme	4	1,70
Öğretmenlerdeki bir olgunun/ uygulamanın öğrencilerdeki başarıya/ beceriye etkisi incelemek	4	1,70
Öğretmenlerin sınav sorularının/ yazılı sınavlarının incelenmesi	4	1,70
Öğretmenlerin bir konuda öğrencilere verdikleri dönütleri incelemek	3	1,27
Bir konudaki farkındalığı ortaya koymak/ belirlemek	3	1,27
Ders kitabına yönelik inceleme	2	0,85
Öğretmenlerin bir konu hakkındaki endişelerini belirlemek	1	0,42
Bir konuda öğretmenlere yardımcı olan araçları ortaya koymak	1	0,42
Öğretmenlerin bir konuda yaptıkları hataları tespit etmek	1	0,42
Öğretmenlerin bir konudaki ihtiyaçlarını belirlemek	1	0,42
Öğretmenlerin bir konuya yönelik çözüm önerilerinin incelenmesi	1	0,42
Bir ölçeği Türkçeye uyarlamak	1	0,42
Öğretmenlere bir beceri kazandırmak	1	0,42
Öğretmenlerin bir konudaki hazır bulunuşluklarını incelemek	1	0,42
Öğretmenlerin bir konudaki kararlarının nasıl şekillendiğini incelemek	1	0,42
Öğretmenlerin öğrenci düşüncesine ilişkin bilgilerinin incelenmesi	1	0,42
Toplam	235	100

Tablo 1 incelendiğinde tezlerin amaçlarının en çok “Öğretmenlerin bir konudaki algı/tutum/kavrayış/ düşünceleri/ görüşleri /inanışları üzerinde araştırma yapmak” üzerine olduğu görülmektedir. Bu amaçla yazılan 53 tez bulunmakta ve tüm tezlerin %22,53 ünü oluşturmaktadır.

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin türlerinin dağılımına yönelik bulgular

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin türlerinin dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Tezlerin türlerine göre dağılımları

Tür	N	%
Yüksek Lisans	177	75,3
Doktora	58	24,7
Toplam	235	100,0

Tablo 2 incelendiğinde 235 lisansüstü tezin 177 tanesinin yüksek lisans, 58 tanesinin doktora tezi olduğu görülmektedir. Yüksek Lisans tezleri tüm tezlerin %75,3 ünü, doktora tezleri ise tüm tezlerin %24,7 sini oluşturmaktadır.

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin yayımlandıkları dillerin dağılımına yönelik bulgular

Tez adında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin yayımlandıkları dillerin dağılımı Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Tezlerin yayımlandıkları dillere göre dağılımı

Diller	N	%
Türkçe	197	83,8
İngilizce	38	16,17
Toplam	235	100,0

Tablo 3 incelendiğinde lisansüstü tezlerin 197 tanesinin Türkçe dilinde, 38 tanesinin İngilizce dilinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Türkçe dilinde yazılan tezler tüm tezlerin %83,8 i iken, İngilizce dilinde yazılan tezler tüm tezlerin %16,17 sine tekabül etmektedir.

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımına yönelik bulgular

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin yapıldıkları yıllara göre dağılımı Tablo 4’ te sunulmuştur.

Tablo 4. Tezlerin yapıldıkları yıllara göre dağılımları

Yıllar	N	%
1998	1	0,4
2001	1	0,4
2005	3	1,3
2006	3	1,3
2007	3	1,3
2008	6	2,6
2009	7	3,0
2010	6	2,6
2011	5	2,1
2012	11	4,7
2013	20	8,5
2014	21	8,9
2015	19	8,1
2016	19	8,1
2017	21	8,9
2018	25	10,6
2019	50	21,3
2020	14	6,0
Toplam	235	100,0

Tablo 4 incelendiğinde 1998 ile 14.10.2020 tarihleri arasındaki tezlerin dağılımı görülmektedir. İncelenen tezlerin 50 tanesi 2019 yılında yapılmıştır ve tüm tezlerin %21,3 ünü oluşturmaktadır. En az tezin 1998 ve 2001 yıllarında yapıldığı görülmektedir.

Tez adında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin yayınlandıkları üniversitelere yönelik bulgular

Tez adında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin yayınlandıkları üniversitelere göre dağılımı Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Tezlerin yayınlandıkları üniversitelere göre dağılımı

Üniversite	N	%
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	21	8,9
Karadeniz Teknik Üniversitesi	17	7,2
Gazi Üniversitesi	16	6,8
Dokuz Eylül Üniversitesi	14	6,0
Gaziantep Üniversitesi	13	5,5
Atatürk Üniversitesi	12	5,1
Marmara Üniversitesi	12	5,1
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	9	3,8
Anadolu Üniversitesi	7	3,0
Boğaziçi Üniversitesi	6	2,6
Hacettepe Üniversitesi	6	2,6
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	5	2,1
Sakarya Üniversitesi	5	2,1
Trabzon Üniversitesi	5	2,1
Yeditepe Üniversitesi	5	2,1
Balıkesir Üniversitesi	4	1,7
Cumhuriyet Üniversitesi	4	1,7
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	4	1,7
Fırat Üniversitesi	4	1,7
Necmettin Erbakan Üniversitesi	4	1,7
Uşak Üniversitesi	4	1,7
Dicle Üniversitesi	3	1,3
Erciyes Üniversitesi	3	1,3
Kastamonu Üniversitesi	3	1,3
Mersin Üniversitesi	3	1,3
Uludağ Üniversitesi	3	1,3
Afyon Kocatepe Üniversitesi	2	0,9
Bahçeşehir Üniversitesi	2	0,9
Bülent Ecevit Üniversitesi	2	0,9
Çukurova Üniversitesi	2	0,9
Düzce Üniversitesi	2	0,9
İnönü Üniversitesi	2	0,9
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	2	0,9
Pamukkale Üniversitesi	2	0,9
Selçuk Üniversitesi	2	0,9
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2	0,9
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2	0,9
Adıyaman Üniversitesi	1	0,4
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	1	0,4
Akdeniz Üniversitesi	1	0,4
Bartın Üniversitesi	1	0,4
Bayburt Üniversitesi	1	0,4
Beykent Üniversitesi	1	0,4
Çağ Üniversitesi	1	0,4
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	1	0,4
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1	0,4
İstanbul Aydın Üniversitesi	1	0,4
İstanbul Kültür Üniversitesi	1	0,4
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1	0,4
Kırıkkale Üniversitesi	1	0,4
Kocaeli Üniversitesi	1	0,4
Mevlana Üniversitesi	1	0,4
Okan Üniversitesi	1	0,4
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	0,4
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1	0,4
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1	0,4
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	0,4
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	0,4
Toplam	235	100,0

Tablo 5 incelendiğinde tez başlığında matematik öğretmenleri bulunan lisansüstü tezlerin en fazla Ortadoğu Teknik Üniversitesinde yapıldığı görülmektedir. Ortadoğu Teknik Üniversitesi’de 21 tez yapılmıştır ve tüm tezlerin %8,9 unu oluşturmaktadır. Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nden sonra en fazla tez Karadeniz Teknik Üniversitesi (%7,2) ve Gazi Üniversitesi’nde (%6,8) yapılmıştır.

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezler kullanılan örneklem özelliklerine yönelik bulgular

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin örneklem türlerinin dağılımı Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Tezlerde kullanılan örneklem türlerinin dağılımı

Örneklem Türü	N	%
Ortaokul matematik öğretmeni	146	61,2
Lise matematik öğretmeni	36	15,3
Ortaokul matematik ve lise matematik öğretmeni	22	9,4
Öğrenci ve öğretmen	11	4,7
Öğrenci	5	2,1
Fen bilgisi öğrt.ve ortaokul matematik öğretmeni	3	1,3
Aday lise matematik öğretmeni	3	1,3
Aday ortaokul matematik öğretmeni	3	1,3
Sınıf öğretmeni ve ortaokul matematik öğretmeni	2	0,9
Öğrenci, öğretmen, veli	1	0,4
Sınıf öğretmeni ve lise matematik öğretmeni	1	0,4
Soru	1	0,4
Web sitesi	1	0,4
Toplam	235	100,0

Tablo 6 incelendiğinde tezlerde örneklem türü olarak en fazla ortaokul matematik öğretmeni kullanılmıştır. 146 lisansüstü tezde ortaokul matematik öğretmenleri örneklem olarak alınmıştır ve bu sayı tüm tezlerin %61,2’sini oluşturmaktadır. Ortaokul matematik öğretmenlerinden sonra en fazla kullanılan örneklem türü lise matematik öğretmenleridir. 36 tezde lise matematik öğretmenleri örneklem olarak ele alınmıştır ve yüzdesi 15,3 tür.

Tezlerde kullanılan örneklem büyüklükleri 1 ile 7530 arasında değişmekte olup ortalaması 134 tür. Nitel araştırma yaklaşımına sahip tezlerin örneklem büyüklüklerinin ortalaması 17 iken nicel araştırma

yaklaşımlarının kullanıldığı tezlerdeki örneklem büyüklüklerinin ortalamasının 381 olduğu görülmektedir. Bu ortalamanın karma araştırma yaklaşımı ile yürütülen tezlerde 134 olduğu tespit edilmiştir.

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerine yönelik bulgular

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin araştırma yaklaşımlarına göre dağılımı Tablo 7 ile, tezlerin türlerine göre araştırma yaklaşımlarının dağılımı Tablo 8 ile sunulmuştur.

Tablo 7. Tezlerin araştırma yaklaşımlarına göre dağılımı

Araştırma yaklaşımı	N	%
Nicel	68	28,9
Nitel	141	60,0
Karma	26	11,1
Toplam	235	100,0

Tablo 7 da araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma yaklaşımları görülmektedir. 141 tezde nitel yaklaşım kullanılmıştır ve % 60 oran ile tezlerde en fazla kullanılan yaklaşım türüdür. Nitel ve Nicel yöntemlerin birlikte yer aldığı karma araştırma yaklaşımı 26 tezde kullanılmıştır ve %11,1 ile en az kullanılan araştırma yaklaşımıdır.

Tablo 8. Tezlerin türlerine göre araştırma yaklaşımlarının dağılımı

Araştırma yaklaşımı	%	Tez Türü	N	%
Nicel	28,9	Doktora	2	0,9
		Yüksek Lisans	66	28,1
Nitel	60,0	Doktora	47	20,0
		Yüksek Lisans	94	40,0
Karma	11,1	Doktora	9	3,8
		Yüksek Lisans	17	7,2
Toplam	100,0		235	100,0

Tablo 8 incelendiğinde nitel yaklaşım ile yapılan doktora tezleri %20 lik bir orana sahip yüksek lisans tezlerinde bu oran %40 tır. Nicel yaklaşımla yapılan tezlerden 2 tanesi (%0,9) doktora tezi iken 66 tanesi

(%28,1) yüksek lisans tezidir. Karma yaklaşım ile yapılan doktora tezi sayısı 9 (%3,8), yüksek lisans tezi sayısı 17 (%7,2) olarak görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin genel ve içerik özelliklerinin eğilimlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada elde edilen sonuçlar şöyledir:

Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerde yer alan 53 tezin amacının “Öğretmenlerin bir konudaki algı/tutum/kavrayış/ düşünceleri/ görüşleri/ inanışları üzerinde araştırma yapmak”, 40 tezin amacının ise “Öğretmenlerin bir konudaki pedagojik alan bilgilerini/ alan bilgilerini/ bilgilerini incelemek/ belirlemek” olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular tezlerde öğretmenlerin belli bir konuya ilişkin etkenlerin araştırılmak istendiğini ortaya çıkarmaktadır. Amaçlarda en fazla yer alan konuya ilişkin bulgunun Tok ve Cebesoy (2019)’un çalışmalarında da benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Tezlerin 177 tanesi yüksek lisans, 58 tanesi doktora tezidir. En fazla tezin yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Doğru ve ark. (2012), Şahin ve ark. (2013), Köseoğlu ve Doğan (2020) çalışmalarında da aynı sonuç olan yüksek lisans tezlerinin daha fazla yapılmış olduğu görülmektedir. Bunun sebebi üniversiteleri yüksek lisans programlarına alınan öğrenci sayısının doktora programlarına alınan öğrenci sayısından fazla olması olarak gösterilebilir. Mesela, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi 2018 yılında yüksek lisans öğrencisi alım programına 10 kontenjan verirken doktora programına 5 kontenjan vermiştir (Köseoğlu ve Doğan, 2020).

Tezlerin 197 tanesi Türkçe dilinde yazılırken, 38 tanesi İngilizce dilinde yazılmıştır. Türkçe dilinde yazılan tezler tüm tezlerin %83,8 inin oluştururken, İngilizce dilinde yazılan tezler %16,2 sini oluşturmaktadır. Araştırma evreninin Türkiye’de yapılan çalışmalar olması, lisansüstü tezlerde Türkçe dilinin daha fazla kullanılmasının bir nedeni olarak gösterilebilir.

İncelenen 235 lisans üstü tez 1998 ile 2020 yılları arasında yayınlanmıştır. 1998 ve 2001 yıllarında yazılan birer adet tez olmakla birlikte en az tez bu yıllarda yapılmıştır. 2019 yılı, yapılan 50 tez ile en fazla tez yapılan yıl olarak tespit edilmiştir. Bu konunun en fazla 2019

yılında çalışıldığı görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı dönemde 2020 yılının henüz tamamlanmaması nedeniyle tezlerin tamamının YÖK Ulusal Tez Merkezinde yayımlanmadığı düşünülürse 2020 yılında toplam kaç tez olacağı bilinmemektedir. Ancak 1998 den 2019 yılına kadar matematik öğretmenleri üzerine yapılan lisansüstü tez sayılarında artış eğiliminde olduğu söylenebilir.

Tezler farklı 58 üniversitede ve en fazla Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde yapılmıştır. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ni Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi takip etmektedir. Ortadoğu Teknik Üniversitesinde 21 (%8,9), Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde 17 (%7,2), Gazi Üniversitesi'nde 16 (%6,8) tez bulunmakatadır. 21 farklı üniversitede ise sadece birer tezin bulunduğu görülmektedir. Karadem ve Ongun (2020) düşünme becerilerin üzerine yapılan doktora tezlerinin en fazla yapıldığı üç üniversite olarak Gazi Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi olduğu görülmektedir. Bu durumun Köseoğlu ve Doğan (2020) ile Yücedağ (2010) çalışmalarındaki sonuçlarla benzer nitelikte olduğu dikkat çekmektedir. Kazu ve Çam'ın 2019 yılındaki çalışmalarına göre de en fazla tez Gazi Üniversitesi'nde yapılmıştır. Gazi Üniversitesi'nin bahsedilen çalışmalarda en çok lisansüstü tezin yayınlandığı ilk üç üniversiteler arasında yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu durum Gazi Üniversitesi'nin köklü bir geçmişe sahip olan bir üniversite olması ile açıklanabilir.

Tezlerin 146 tanesinde ortaokul matematik öğretmenleri örneklem olarak alınmıştır. Ortaokul matematik öğretmenlerini 36 tez ile lise matematik öğretmenleri takip etmektedir. Ortaokul ve lise öğretmenlerinin örneklem olarak birlikte kullanıldığı 22 tez bulunmaktadır. En fazla kullanılan 3 örneklem türü tüm tezlerin %85,9 unu oluşturmaktadır. Tez başlığında matematik öğretmenleri geçen lisansüstü tezlerin ancak %85,9 'unu matematik öğretmenleri oluşturmuştur. Diğer tezlerde farklı branşlarda öğretmenler, öğrenciler, soru, websitesi gibi örneklem gurupları yer almıştır.

Tezlerde kullanılan örneklem büyüklükleri 1 ile 7530 arasında değişmekte olup ortalaması 134 tür. Nitel araştırma yaklaşımına sahip tezlerin örneklem büyüklüklerinin ortalaması 17 iken nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tezlerdeki örneklem büyüklüklerinin

ortalamasının 381 olduğu görülmektedir. Bu ortalamanın karma araştırma yaklaşımı ile yürütülen tezlerde 134 olduğu tespit edilmiştir.

Tezlerde kullanılan araştırma yaklaşımı en fazla nitel yaklaşım, en az karma yaklaşımdır. Nicel yaklaşım ile yazılan 68 tez (%28,9) mevcut iken nitel yaklaşım ile 141 tez (%60) bulunmaktadır. Hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde nitel yaklaşımın ağırlıkta olduğu söylenebilir. Bu tespit literatürdeki bazı çalışmalardan farklı bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Köseoğlu ve doğan (2020) çalışmalarında en fazla nicel yaklaşımın kullanıldığı belirtmişlerdir. Sezer, İnel, Gökalp (2020) çalışmalarında yüksek lisans tezlerinde nicel yaklaşımın, doktora tezlerinde karma yaklaşımın ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Maden (2020), Karadem ve Ongun (2020), Hıdıroğlu ve Tanrıöğen (2020), Toptaş ve Gözel (2018) araştırmalarında da nicel yaklaşımın tezlerde daha çok kullanıldığı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun bu çalışmada yer alan tezlerin amaçlarına ulaşmaya yönelik olarak nitel yaklaşımın kullanılmasının daha uygun görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda örneklem olarak daha az tezde yer alan ortaöğretim matematik öğretmenleri üzerine yapılacak çalışmaların artırılması ve daha çok öğretmenlerin aldıkları hizmetiçi eğitimlerin kalitesinin artırılmasına yönelik araştırmalar yapılması önerisinde bulunulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of Graduate Theses Including
"Mathematics Teachers" (1998-2020)**

*

Zarife Gökçen Karadem- Mevlüde Yakıt Ongun
Süleyman Demirel University

Mathematics, which dates back to the first ages and forms the basis of many branches of science from past to present, is an important tool used to offer solutions to problems that arise in daily life (MEB EARGED, 2009). For an effective mathematics education, it is very important that the teacher's knowledge, proficiency in the subject he will teach, and being adequately equipped in class discussions are very important (Ball, Thames ve Phelps, 2008).

For many people, mathematics is a difficult field; This causes mathematics teaching to be perceived as a complex task. This situation reveals how important the role of the teacher is in teaching mathematics (NCTM 2000). What teachers should do in order to teach effectively has been a subject that has been wondered and tried to be answered by many researchers. When the literature is examined, it is seen that there are many studies on mathematics teachers. However, a descriptive study examining the postgraduate theses on mathematics teachers in the Turkish Education System could not be found, and this situation revealed the need to reveal the trends in the field.

Examining and making a general evaluation of the theses prepared in the Turkish education system in certain periods gives information about the quality of the researches about that period. It also sheds light on further research and researchers. In this direction, the aim of this research is to examine, reveal and present the tendencies of postgraduate theses with mathematics teachers in the title of the thesis, registered in the database of YÖK National Thesis Center in Turkey between the years 1998-2020. This research; It is considered important in terms of the absence of research on postgraduate theses of the specified period and field.

In the research, 235 postgraduate theses made in Turkey between 1998-2020 and registered to the Higher Education Council National Thesis

Center, with the keywords "Mathematics Teachers" in the title of the thesis, were examined with a qualitative research approach. The theses examined were subjected to content analysis with document review. In the research, the data were analyzed with descriptive analysis, which is one of the content analysis methods.

The universe of the research consists of postgraduate theses with the words "Mathematics Teachers" in the title of the thesis registered in the database of YÖK National Thesis Center in Turkey. The research group was reached in the fall semester of the 2020-2021 academic year (on 14.10.2020) from the official website of YÖK National Thesis Center <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. "Subject: Education and Training", "Status: Allowed", "Status; Approved", "Thesis name; Mathematics Teachers" was written and other sections were left blank. As a result of detailed scanning with this information, 235 postgraduate theses with mathematics teachers in the name of the thesis were listed. All of the 235 postgraduate theses listed were included in the research group as the sample of the study. In this study, which included 235 postgraduate theses as a research group, a Thesis Review Table was created by the researchers in the Microsoft Excel program to process the data obtained from the theses. Data about the number, name, publication year of the theses, the university in which they were made, the language in which they were published, the type and purpose of the theses, the research approach, the sample type, the sample sizes were recorded in the thesis examination table. After the data were processed into the thesis analysis table, necessary analyzes were made with the help of Microsoft Excel program. Frequency and percentage values were used in the analysis processes, and the results were presented in a descriptive manner by turning them into tables.

At the end of the study, it was determined that the aims of the postgraduate theses on Mathematics Teachers were mostly "To conduct research on teachers' perceptions/ attitudes/ understanding/ thoughts/ opinions/ beliefs on a subject". The findings reveal that the teachers want to investigate the factors related to a certain subject in the theses. It was observed that the majority of theses were master's thesis and were written in Turkish. Most theses were done in 2019 and it was concluded that there was an increasing trend until 2020. Theses were mostly done by Middle

East Technical University. Middle East Technical University is followed by Karadeniz Technical University and Gazi University. As the sample, mostly secondary school mathematics teachers were taken and the qualitative approach was mainly used. The research approach used in the theses is the most qualitative approach and the least mixed approach.

In line with the results of this research, it can be suggested to increase the number of studies on secondary school mathematics teachers, who are included in fewer theses as samples, and to conduct more studies to increase the quality of in-service training received by teachers.

Kaynakça/References

- Albayrak, H. (2019). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 7(94), 396-409
- Alkan, H., Altun, M. ve Özdaş, A. (1998). Matematik öğretmenliği. Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayınları, (1072).
- Altun, M. (2008). İlköğretim ikinci kademedede (6, 7 ve 8. sınıflarda) matematik öğretimi. Bursa: Alfa Yayınları
- Aydın, B. (2020). Türkiye’de eleştirel okuma konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 76-87. DOI: 10.29000/rumelide.705515.
- Aydın, M. ve Baki, A. (2020). Bazı insanlar matematiksel yetenekle mi doğmaktadır? Matematik öğretmenlerinin ve matematik öğretmen adaylarının matematiksel yetenek hakkındaki inançları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 69-91.
- Ball, D. L., Thames, M. H. ve Phelps, G. (2008). Content knowledge for teaching: What makes it special? *Journal of Teacher Education*, 59(5), 389- 407.
- Baydar, S. C. ve Bulut, S. (2002). Öğretmenlerin matematiğin doğası ve öğretimi ile ilgili inançlarının matematik eğitimindeki önemi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 62-66.
- Berkant, H. G. ve Gençoğlu, S. Ş. (2015). Farklı lise türlerinde çalışan matematik öğretmenlerinin matematik eğitimine yönelik görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 194-217.
- Bilge, O. ve Dede, Y. (2020). Matematik öğretmenlerinin ders imecesine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-23.

- Bozkurt, A. (2012). Matematik öğretmenlerinin matematiksel etkinlik kavramına dair algıları. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 101-115.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Cooper, H. ve Hedges, L.V. (1994). *The handbook of research synthesis and meta-analysis*. Russell: Sage Foundation
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim* 39(174) 33-38
- Çeker, F. ve Çimen, E. E. (2017). Ortaokul matematik öğretmenlerinin problem çözme stratejilerine ilişkin görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 2(1), 44-60.
- Dede, Y. (2008). Matematik öğretmenlerinin öğretimlerine yönelik öz-yeterlik inançları. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 6(4), 714-757.
- Dede, Y. ve Yaman, S. (2005). Matematik öğretmen adaylarının matematiksel problem kurma ve problem çözme becerilerinin belirlenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 18, 41-56.
- Demir, S. ve Bozkurt, A. (2011). İlköğretim matematik öğretmenlerinin teknoloji entegrasyonundaki öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 10(3), 850-860.
- Doğru, M., Gençosman, M., Ataalkın, N. A. ve Şeker, F. (2012). Fen bilimleri eğitiminde çalışılan yüksek lisans ve doktora tezlerin analizi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9(1), 46-64.
- Dursun, Ş. ve Dede (2004). Öğrencilerin matematikte başarısını etkileyen faktörler matematik öğretmenlerinin görüşleri bakımından. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 217-230.
- Eğmir, E. (2019). Öğretmen eğitiminde yansıtıcı düşünme uygulamalarına ilişkin Türkiye’de yapılmış çalışmaların analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 194-212.
- Erbilgin, E. ve Boz, B. (2013). Matematik öğretmeni yetiştirme programlarımızın Finlandiya, Japonya ve Singapur programları ile karşılaştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 156-170.
- Ersoy, Y. (2002). Bilişim çağı eşliğinde sınıf ve matematik öğretmenlerinin yeni işlevler ve roller edinmeleri. *Elementary Education Online*, 1(2), 52-61.
- Gür, H. ve Kobak Demir, M. (2019), matematik öğretmenlerinin öğretim profillerinin belirlenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(2), 67-105

- Haçat, S. O. ve Demir, F. B. (2019). Eğitim Alanında Okuryazarlık Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Analizi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 116-145.
- Karadem, Z. G. ve Yakıt Ongun, M. (2020). Türkiye’de düşünme becerileri konusunda yapılan doktora tezlerinin betimsel analizi (2001-2019). *International Social Sciences Studies Journal*, 6(65), 2844-2857.
- Kazu, İ. Y. ve Çam, H. (2019). Öğretmen yeterliği ve nitelikleri üzerine yapılmış lisansüstü çalışmaların incelenmesi: Bir içerik analizi çalışması. *Electronic Journal of Social Sciences*, 18(71), 1349-1367.
- Korkmaz, E. (2020) İlköğretim matematik öğretmenlerinin öğretim teknolojilerine bakış açısı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4019-4045.
- Köseoğlu, S. ve Doğan, E. E. (2020). Türkiye’de 2010-2017 yılları arasında fen bilgisi öğretmenliği bilim dalında yapılmış olan lisansüstü tezlerin analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1122-1147.
- Maden, A. (2020). Akıcı okuma ile ilgili lisansüstü tezlerin araştırma eğilimleri: Bir betimsel analiz çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 543-558.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim matematik dersi 1-5. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı EARGED (2009). *ÖBBS 2008 ilköğretim öğrencilerinin başarılarının belirlenmesi raporu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- National Council of Teachers of Mathematics (2000). *Principles And Standarts For School Mathematics*, Reston. VA: NCTM
- Nurkan, M. A. ve Yazıcı, E. (2002). Matematik öğretmenlerinin matematik öğrenme güçlüğü (diskalkuli) farkındalıklarının belirlenmesine ilişkin bir durum çalışması. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 95-109.
- Olkun, S. (2008). *Dinamik geometri yazılımları ile geometri etkinlikleri*. Ankara: Maya Akademi.
- Özemer, A. Ş. ve Yılmaz, E. (2006). Matematik öğretmenlerinin performanslarının değerlendirilmesinde yeni bir yaklaşım. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 22, 166-178.
- Özen, R. (1999). Anadolu liseleri fen ve matematik öğretmenlerinin genel ingilizce düzeylerini geliştirmek için düzeylerini hizmetiçi eğitim programının etkililiği üzerine görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 23(113), 44-49.
- Özkan Hidroğlu, Y. ve Tanrıoğen, A. (2020). Öğretmen güçlendirmeye ilgili araştırmaların tematik, metodolojik ve istatistiksel olarak incelenmesi.

- İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 616-635. DOI: 10.17679/inuefd.573278
- Şahin, D., Calp, Ş., Bulut, P. ve Kuşdemir, Y. (2013). Sınıf öğretmenliği bilim dalında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli kriterlere göre incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 5(3), 187-205.
- Sezer, A., İnel Y. ve Gökalp, A. (2019). Çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenleri olan Türkiye’deki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-17.
- Sözbilir, M., Kutu, H. ve Yaşar, M. D. (2012). Science education research in Turkey: A content analysis of selected features of papers published. In J. Dillon & D. Jorde (Eds). *The World of Science Education: Handbook of Research in Europe* (p.341-374). Rotterdam: Sense Publishers.
- Taşdan, T. B. (2014). *Matematik öğretmenlerinin pedagojik alan bilgilerini matematiksel düşünmeyi destekleme bağlamında geliştirmeyi amaçlayan bir öğretim tasarımı*. Yayımlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı, İzmir.
- Temizöz, Y. ve Koca, S. A. Ö. (2010). Matematik öğretmenlerinin kullandıkları öğretim yöntemleri ve buluş yoluyla öğrenme yaklaşımı konusundaki görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 89-103.
- Tok, G. ve Cebesoy, Ü.B. (2019). Fen Bilgisi Öğretmenleri ile Gerçekleştirilen Tez Çalışmalarının Eğilimi: Bir İçerik Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 22-53
- Toptaş, V. ve Gözel, E. (2018). Türkiye’de matematik kaygısı ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin içerik analizi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 136-146.
- Türnüklü, E. B. (2003). Türkiye ve İngiltere’deki matematik öğretmenlerinin değerlendirme biçimleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(24), 108-118.
- Uçar, Z. T. ve Demirsoy, N. H. (2010). Eski-yeni ikilemi: Matematik öğretmenlerinin matematiksel inançları ve uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 321-332.
- Umay, A. (2002). Matematik öğretmen adaylarının başarı güdüsü düzeyleri, değişimi ve değişimi etkileyen faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 148-155.
- Yanık, H. B., Badat, O., Gelici, Ö. ve Taştepe, M. (2014). Mesleinin ilk yıllarındaki ortaokul matematik öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlara

- yönelik görüşleri. *XI. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eitimi Kongresi Bildiri Özetleri Kitapçığı* (s.537-538).
- Yenilmez, K. ve Karakuş, Ö. (2007). İlköğretim sınıf ve matematik öğretmenlerinin bilgisayar destekli matematik öğretimine ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 87-98.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, A. (2020). *Matematik öğretmenlerinin grafik materyallerine yönelik bilgilerinin geliştirilmesi sürecinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Yücedağ, T. (2010). *2000-2009 Yılları arasında matematik eğitimi alanında Türkiye’de yapılan çalışmalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Zehir, H., Işık, A. ve Zehir, K. (2008). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının kümeler konusundaki kavramsal bilgi düzeyleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 61-74.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karadem, Z. G. ve Yakıt Ongun, M. (2021). Tez başlığında “Matematik Öğretmenleri” bulunan lisansüstü tezlerin incelenmesi (1998-2020). *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6918-6941. DOI: 10.26466/opus.837822.

Yerli Yapım Çizgi Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği¹

DOI: 10.26466/opus.910874

*

Aysegül Deniz*

* Arş. Gör. Dr, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: ayseguldeniz@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0644-2902](https://orcid.org/0000-0003-0644-2902)

Öz

Bu çalışmada tematik çocuk kanallarında yayınlanan yerli yapım çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Biz İkimiz, Canım Kardeşim, Kral Şakir ve Neşeli Dünyam çizgi filmlerine ait toplam 83 bölüm nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Anne, baba, kız ve oğlan çocuk karakterleri kamusal alanda bulunma, gündelik yaşam etkinlikleri, davranış özellikleri altında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmiş; anne ve baba karakterleri için çocuklarıyla kurdukları iletişim ayrı bir kategori olarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak anne karakterlerin baba karakterlere göre daha az kamusal alanda buldukları, yemek, ev ve çocuk bakım işlerinde yoğunlaştıkları, duygusal ve domestik olma özellikleri ile temsil edildikleri görülmüştür. Baba karakterlerin kamusal alanda daha fazla yer aldıkları, tamir işleri, ulaşım aracı kullanma, işe gidip işten gelme etkinliklerini gerçekleştirdikleri, bilim ve teknoloji ile ilgili olma ve kendine güvenme davranış özellikleri ile ön plana çıktıkları görülmüştür. Babalar günümüzde değişen babalık rollerine uygun olarak çocukları ile iletişimlerinde arkadaş gibi olma özelliğine sahipken; annelerin daha ciddi ve öğretici bir iletişim içinde oldukları saptanmıştır. Kız ve oğlan çocuk karakterlerinin de anne ve baba karakterlerinin eylemleri ve davranış özellikleri ile benzer şekilde temsil edildikleri ortaya çıkmıştır. Kız çocukları gündelik yaşam etkinliklerinde en çok ev işlerine yardım etme, oğlan çocukları ise tamir etme eylemi ile ilişkilendirilmiştir. Kız çocukları dış görünüşe ve güzelliğe önem verirken, oğlan çocukları bilim ve teknoloji ile ilgili karakterler olarak temsil edilmektedir. Yerli yapım çizgi filmlerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yeniden üretildiği ortaya konulmuştur. Bu durum çizgi film izleyicisi çocukların cinsiyete dair kalıp yargıları çizgi filmler aracılığıyla pekiştirmeleri ve üzerinden yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Roller, Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları, Feminizm, Medya, Çocuk.

¹Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Programında tamamlanan Yerli Yapım Çizgi Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Gender (In)Equality in Turkish Cartoon Series

*

Abstract

This research aims to examine the Turkish cartoon series broadcasted on thematic children's channels in terms of gender equality. In this context, a total of 83 episodes of Biz İkimiz, Canım Kardeşim, Kral şakir, and Neşeli Dñnyam were evaluated using content analysis technique, one of the qualitative research techniques. Mother, father, girl, and boy characters were examined in terms of gender equality under the categories of being in the public space, daily life activities, and behavioral characteristics. Communication with their children was analyzed as a separate category for the mother and father characters. As a result, it was observed that the mother characters were less in the public sphere than the father characters, concentrated on cooking, house works, and baby care, and represented with the characteristics of being emotional and domestic. It was observed that the father characters were more involved in the public sphere, perform daily activities such as repairing, driving, and going to work, is related to science and technology, and being self-confident. While fathers have the feature of being like friends in their communication with their children in line with their changing fatherhood roles; it was found that mothers had more serious and instructive communication. It has been revealed that the girl and boy characters are represented similarly with the daily activities and behavioral characteristics of the mother and father characters. Girls were most associated with helping house works in daily life activities, while boys were associated with repairing. While girls value looks and beauty, boys are represented as characters related to science and technology. It has been revealed that gender stereotypes are reproduced in Turkish cartoons. These results show that gender stereotypes are reinforced in cartoons. This situation has been interpreted as children's reinforcing stereotypes about gender through cartoons.

Keywords: Gender Roles, Gender Stereotypes, Feminism, Media, Child.

Giriş

Toplumsal cinsiyet, toplumun kadından ve erkekten beklediği, cinsiyetlere yüklediği davranışları anlatmak için kullanılan bir kavram olup cinsiyetin kişilik özelliklerinin ötesinde, toplumsal yapı ve ilişkilerle bağlantılı öznel boyutunu ifade etmektedir. Erkeklik (erillik) ve kadınlık (dişillik) durumunun toplumda nasıl inşa edildiği ve cinsiyetler arasındaki farklılığın nasıl ortaya çıktığı toplumsal cinsiyet kavramıyla açıklanmaktadır. “Cinsiyet” kavramı biyolojik olarak erkek kadın ayrımını anlatırken, “Toplumsal cinsiyet” kavramı ile erkeklik ve kadınlık arasındaki farklılıkların toplumsal olarak inşa edildiğine, toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapılmaktadır (Baştürk Akca ve Ergül, 2015, s.17; Bora ve Üstün, 2008, s.41; Görgün Baran, 2012, s.410; Oakley, 2016, s.5).

Toplumsal cinsiyetin kuramsal olarak kullanılması kadın erkek ikiliği çerçevesinde yer almaktadır (Karkıner, 2015, s. 58). Ataerkil toplumlarda, toplumsal cinsiyet özellikleri olarak kadınlardan duygusal, sezgisel, hassas, çekingen, şefkatli, itaatkâr, bağımlı, iyi huylu, destekleyici, düzenli, çekici, fedakâr, kibar, anlayışlı, pasif ve sabırlı olup özel alanda olmaları beklenirken; erkeklerden akıllı, cesur, kavgacı, dayanıklı, mücadeleci, güçlü, bağımsız, girişken, otoriter, sert, sorumluluk sahibi, başarılı, hırslı olmaları ve kamusal alanda yer almaları beklenmektedir (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 2012; Zastrow ve Krist Ashman, 2014). Biyolojik cinsiyetlerinin ötesinde kadınlardan ve erkeklerden farklı rolleri üstlenmelerini beklemek kadınların ve erkeklerin farklı ilgilerinin olmasına, farklı uzmanlık alanları geliştirmelerine ve gündelik hayatlarında farklı etkinlikler geçirmelerine neden olmaktadır (Taylor, Peplau ve Sears, 2015).

Connell (1987) her toplumda toplumsal cinsiyet farklılıklarının bir dizi erillik ve dişillik özelliklerinden ortaya çıktığını ve bunların yeniden üretiltiğini belirtmekte; toplumsal cinsiyetin, erilleri ve dişileri belli toplumsal bağlamlarda birleştiren toplumsal, kültürel ve psikolojik özellikleri kapsamakta olduğunu vurgulamaktadır (Akt: Lindsey, 2011, s.4). Feminist bakış açısı ile cinsiyete ilişkin özelliklerin kadın-erkek, kamusal-özel, geleneksel-modern gibi ikili karşıtlıklar üzerinden kurulması üzerine eleştiri getirilmektedir. Eril özelliklerin dişil özelliklerden üstün görüldüğüne, eril ve dişil arasında bir hiyerarşi oluşturulduğuna ve bu hiyerarşi-

nin eril iktidarı yeniden üretip pekiştirerek eşitsizliğe neden olduğuna işaret edilmektedir. (Kurdoğlu, 2011, s.109). Hiyerarşik ve bir tahakküm mantığı üzerinden işlemekte olan bu özelliklerin zihin/beden, akıl/duygular, us/usdışı, uygarlık/doğa, özne/nesne ikilikleri gibi düalizm içermekte olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu değerlerden birinciler erilliğe, ikinciler dişiliğe atfedilmektedir. Böylece kadınların, eril değerlerle özdeşleştirilen otorite, kamusal alan, iktidar, politik temsil gibi kavramlardan ve kurumlardan dışlanmakta olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Alkan, 2000, s.73).

Gölgelioğlu (2011, s.65), kamusal alanın yasaların yapıldığı, politikanın tartışıldığı ve kararlaştırıldığı, vatandaşların siyasete dâhil olduğu bir alan olarak tanımlandığını; özel alanın ise aile ve hane içi alan ile ilgili olup günlük ihtiyaçların karşılandığı bir alan olduğunu belirtmektedir. Bu durumda ailenin reisi olan erkeğin kamusal alanda politika ve siyasete katılımı söz konusuysa, kadınların ev içinde günlük yaşamsal ihtiyaçlar çerçevesinde çocuk bakımı, yemek, temizlik gibi işlerle uğraştığına vurgu yapmaktadır. Donovan (2020, s.17-20), toplumsal cinsiyeti merkeze alan çalışmalarda, kadınların özdeşleştirildiği özel alandan farklı olarak, kamusal alanın iktidar kullanımına ait olan akılcılığın mekânı olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Feministler, özel alana ait mahremiyet kavramının şiddet, istismar ve sömürünün ortaya çıkmasına engel olduğunu ve modern hane halkının evcillik ve annelik ideolojileri sayesinde sürekli bir kadın emeğine dayandığını vurgulamaktadır (Bilton ve diğ., 2009, s.39). Saldırganlık, girişkenlik gibi özellikler genellikle erkeklere atfedilmekte ve bu özellikler kamusal alanı içeren iş dünyası ve politika hayatında etkin hale gelmelerini sağlamaktadır. Kadına atfedilen uysal, edilgen ve bağımlı olunmasına dair özellikler ise kadını özel alana yerleştirmekte, çocuk bakımı ve yetiştiricilik rollerini üstlenmesine neden olduğu şeklinde değerlendirilmektedir (Günindi Ersöz, 2015, s.82).

Cinsiyete dayalı iş bölümü ailede başlamakta, görevler toplumsal cinsiyet rolleri özelliklerine göre dağıtılmaktadır. Ailede yetişkinlerden biri dışarıda çalışırken, diğeri evin ve çocukların bakımını üstlenmektedir. Bu durumda erkek evin geçimini sağlayan kişi olmakta ve kadın da ev ortamında sevecen ve duygusal rolü üstlenmektedir (Giddens, 2012, s.187). Kadınlar bir meslek sahibi olsalar da asıl işlerinin evle ilgili sorumluluklar olduğu kabul edilmekte; ev içi işler ve bakım işleri çok fazla emek gerek-

tirse de bu işler görünür ve karşılığı olan işler olarak değerlendirilmemektedir (Bora, 2011, s.6). Kadınların, ev işlerinin karşılıksız bir emek harcama biçimi olduğunu açığa çıkarıp bunu politik bir sorun olarak gündeme getirmelerinin önündeki başlıca engellerden biri, bu işlerin bir sevgi ilişkisi içinde görülüyor olması olarak yorumlanmaktadır (Acar Savran, 2019, s.19).

Aile, toplum ile doğrudan ilişkili ve sosyalleşmenin en önemli sağlayıcısı olup aile değerlerinin kişinin günlük davranışlarıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir (Gürsoy, 2012, s.203). Anne, baba ve çocuklardan oluşan modern aile kurumunun günümüzdeki işlevlerinden birisi, çocukların sosyalleşmesinden ve gelişiminden sorumlu olması çerçevesinde nitelendirilmektedir (Bahar, 2015, s.227). Geçmişte ve günümüzde çocuk bakımında en fazla sorumluluk alan kişiler anneler olup annelik çocukların yalnızca fiziksel bakımını değil, psikolojik, sosyal ve entelektüel gelişiminden sorumlu olmayı da gerektirmektedir (Bilton ve diğ., 2009, s.146). Chodorow (1978) anne olarak kadınların sosyal yeniden üretim alanında önemli aktörler olduğunu ve cinsiyete dayalı iş bölümünün temelini kadınların annelik rolünün oluşturduğunu savunmaktadır. Cinsiyetlere dair kalıp yargıların aile içinde oluştuğunu ve bunun nedenin de cinsiyete dayalı iş bölümü olduğunu iddia etmektedir.

Giddens (2020, s.115), günümüzde varlığını sürdüren aile kurumunun temeli olan çekirdek ailede, ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkilerin daha duygusal bir içeriğe sahip olduğunu belirtmektedir. Günümüzde babalardan, çocukların korku duydukları otoriter özelliklerinden öte çocuklarıyla arkadaş, çocukla zaman geçiren ve oyun oynayan, çocuğa bir şeyler öğreten ve yol gösteren ve çocuğun eğitip kendisine model olarak alabileceği ebeveynler olmaları beklenmektedir (Tezel Şahin, 2007, s.771). Ancak bu durumun yüzeysel olduğu, babaların çocuklarına daha arkadaşça davranışlar da çocuklarla geçirdikleri zamanın oyun oynamakla sınırlı kaldığı ve bebek bakımı işlerinin anneye ait olarak devam ettiği görülmektedir (Çabuklu, 2007, s.105). Küreselleşen dünyada günümüz toplumları diğer kültürlerin etkilerine daha açık bir hale gelmekte ve bu bağlamda geleneksel kültürel inanç ve değerlerle temellenmiş olan annelik-babalık uygulamaları ile modern annelik-babalık uygulamaları iç içe geçmektedir (Sayıl ve Yağmurlu, 2012, s.15-16). İçin Akçalı (2020), klasik ataerkil aile yapısının anne, baba ve çocuk ilişkisinde iktidar, işbölümü ve

toplumla kurulan bağ açısından değiştiği bir dönemden geçildiğini belirtmektedir. Günümüz toplumu aile yapılanmasında medyanın önemli bir araç olduğuna dikkat çekmekte ve ataerkil aile yapısının 'medyaerkil' bir aile yapısına dönüştüğü yorumunu getirmektedir.

Medya ve Toplumsal Cinsiyet

Medya sosyalleşme araçlarından birisi olup toplumun kültürel ve sosyal yapısının belirlenmesinde ve toplumsal yargıların olumlu ya da olumsuz yönde değişmesinde önemli rol oynamaktadır. Medya aracılığıyla oluşturulan popüler kültürün bu etkisi, aile içi ilişkilerde, cinsiyet rollerinde ve otorite figürlerinde önemli değişikliklere yol açmaktadır (Adaçay, 2018, s.253). Toplumsal cinsiyet kavramı 1970'lerden günümüze aile, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim gibi pek çok alanda analizlere dâhil edilmektedir (Browne, 2014). Çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesinde aileleri kadar etkili olan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesinde temel araçlardan biri olarak değerlendirilen medya da bu analizlere dâhildir (Ward ve Grower, 2020).

Althusser'e göre bir ideolojik aygıt olarak kitle iletişim araçları hem egemen ideolojiyi aktarmakta hem de yeri geldiğinde gerekli düzenlemeleri ve düzeltmeleri yaparak bireylerin topluma uyumları sağlanmaktadır (Akt: Güler, 2014, s.6027). Toplumsal cinsiyetin inşa edilmesi ve sürdürülmesi süreci de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Görgün Baran, Sarıtaş Eldem ve Şahin Kütük, 2017).

Televizyonun artık her eve girmiş olması, kanal sayılarının artması, evde birden fazla televizyon olması ve yaygınlaşan çocuk programları nedeniyle çocuk ve televizyon arasında kuvvetli bir bağ kurulmaktadır (Işık, Erdem, Güllüoğlu ve Akbaba, 2007, s.95). Sosyal Öğrenme Kuramı televizyon ve diğer görsel-işitsel teknolojileri özellikle de gerçek dünyaya ait birçok şeyi medya araçları aracılığıyla öğrenen çocuklar açısından önemli gözlemsel öğrenme kaynakları olarak görmektedir (Laughey, 2010, s.44).

0-8 yaşları içine alan erken çocukluk dönemi gelişimin en hızlı olduğu dönemdir ve televizyon bu dönemde görselliğe hitap ederek çocukların dikkatini çeken bir uyarıcı olarak karşımıza çıkmaktadır (Atay ve Çelebi Öncü, 2020, s.69). Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren televizyon izlemeye başlamakta ve erken çocukluk dönemindeki çocuklar televizyon

karşısında ortalama 2 saat geçirmektedir (Akkuş, Yılmaz, Şahinöz ve Sucaklı, 2015; Öztürk ve Karayağız, 2007). Çocukların en fazla izledikleri programlar da çizgi filmler olmaktadır (Cesur ve Paker, 2007; Yazıcı, Yaman Baydar ve Kandır, 2019). Televizyonun yanı sıra cep telefonu, tablet, bilgisayar gibi teknolojik aletler de çocukların iletişim, eğlence ve öğrenmelerinde etkili olmakta ve çocuklar bu araçlardan da çizgi filmleri izlemektedir (Aral ve Doğan Keskin, 2018). Cinsiyet Şeması Kuramı, çocukların ebeveynlerden, öğretmenlerden ve medyadan cinsiyet kategorileri ve rolleri hakkında önemli bilgiler aldıklarını vurgulamaktadır (Bem, 1983). Gelişim ve öğrenme açısından kritik olan erken çocukluk döneminde çocukların izlediği çizgi filmlerin içerikleri bu anlamda önem taşımaktadır.

Çizgi Filmler ve Toplumsal Cinsiyet

Çizgi filmler çocukların görsel, işitsel, duyularına hitap etmekle birlikte çocukların sosyal, duygusal, dil ve bilişsel gelişim alanları üzerinde de son derece etkilidir. Giroux (1983), çizgi filmlerin sosyal değerleri öğretmede aile, okul ve din kurumlarından bile daha etkili olduğunu belirtmektedir. Çizgi filmlerde yer alan karakterler izleyici için birer model olmakta ve simgesel tasarımlar, bilimsel süreçler, akıl yürütme ve problem çözme ya da dünyayı tanıma yoluyla alternatif eğitim yaşantıları gösterilmektedir. Çizgi filmlerin günlük ilişkilerdeki temel şablon ve insan prototiplerini izleyiciye sunarak, insan ilişkilerinin devamını mümkün kılan duygulara, değer yönelimlerine ve davranışlara da sıklıkla yer verdikleri de görülmektedir (Özgökbel Bilis, 2011).

Çocuklara yönelik çizgi filmler pek çok araştırmaya konu olmakta ve toplumsal cinsiyet açısından incelenmektedir. Televizyonda erkek karakterlerin yoğun olduğu programların ortak özelliklerinin güç odaklı olduğu görülmektedir (Chu ve McIntyre, 2009; Thompson ve Zerbinos, 1995). Çizgi filmlerde erkekler daha çarpıcı ve baskın olarak canlandırılmakta ve diyalogların çoğunu gerçekleştirmekte ve önemli etkinlikleri yürütürken temsil edilmektedir (Barner, 1999). Güçlü erkek ana karakterler ve onların etrafındaki yan karakterlerin öykülerinden oluşan içerikler mevcuttur (Götz ve diğ., 2008; Ogletree ve diğ., 2004). Kız çocuklarına yönelik hazırlanan programların daha çok duygulara seslenen, kıyafet, saç,

makyaj gibi dış görünüşün ön plana çıktığı içeriklerle dolu olduğu görülmektedir (Işık, Erdem, Güllüoğlu ve Akbaba, 2007, s.97; Taylor, Peplau ve Sears, 2015, s.346). Türkiye’de çocuk programcılığında cinsiyetçi bakış açısının yeniden üretildiği, kadın erkek eşitliğinin yeterince işlenmediği ve erkek egemen kültür çocuklara aşılandığı belirtilmektedir (Şirin, Oktay ve Altun, 2013).

Birçok araştırmada, çocuklara yönelik yayınlarda kadınların erkeklerden daha az yer aldıkları (Calvert, Kotler ve Zehnder, 2003; Edwin ve diğ., 2012), düşük statülü bir işe sahip olarak temsil edildikleri (Eick, 1998), kadınların erkek karakterlerden daha az bilgili kişiler olarak ikinci planda gösterildikleri (Thompson ve Zebrinos, 1995) ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili olarak kalıp yargıların yeniden üretildiği ortaya koyulmuştur (Barner, 1999; Calvert, 1999; Kalaycı, 2015, Ogletree ve diğ., 2004).

Yapılan araştırmalar, medya ürünlerinde inşa edilen toplumsal cinsiyetin çocukların cinsiyet şemalarına dâhil edildiğine ve çocukların cinsiyete ilişkin inanç ve davranışları ile kendi cinsiyet tipindeki davranışlarını şekillendirmekte olduğuna işaret etmektedir (Coyne, Linder, Rasmussen, Nelson ve Birkbeck, 2016; Coyne, Linder, Rasmussen, Nelson ve Collier, 2014; Martin, Ruble ve Szkrybalo, 2002; Ward ve Grower, 2020). Kalıp yargılarıyla dolu çizgi filmleri izledikçe, çocukların cinsiyete dair kalıp yargıları daha çok pekiştirdikleri ve davranışlarına yansıtıkları görülmektedir (Ahmed ve Wahab, 2014; Zaheen ve Khan, 2019).

Son zamanlarda ülkemizde hem tematik çocuk kanallarının sayısında hem de yerli yapım çizgi filmlerin sayısında artış olduğu görülmektedir. 2021 yılı itibariyle ülkemizde şifreli ve şifresiz yayın yapan toplamda 14 tematik çocuk kanalı bulunmaktadır. Bunlardan TRT Çocuk şifresiz, diğer çocuk kanalları ise şifreli yayın yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramlar ve yaşantılar da çizgi filmlerde yer almaktadır. Bu bağlamda cinsiyet ile ilgili rollerin toplumsal olarak inşa edildiği görüşü çerçevesinde bu temalara çizgi filmlerde nasıl yer verildiğinin incelenmesi önemli bir konu haline gelmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada, cinsiyetlere dair kalıp yargıların aile ilişkilerinde ve aile içi iş bölümünde yer almasından hareketle, Türkiye’de ulusal ve kablolu

yayın yapan tematik çocuk kanallarında yayınlanan ve karakterleri anne, baba, çocuk gibi aile üyelerinden oluşan erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik hazırlanmış olan aile odaklı yerli yapım çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında TRT Çocuk Kanalı'ndaki Canım Kardeşim ve Biz İkimiz; Minika Çocuk Kanalı'nda Neşeli Dünyam; Cartoon Network Kanalı'nda Kral Şakir çizgi filmlerinin bölümleri incelenmiştir.

RTÜK 2016-2020 Stratejik Planı'nda yayınlarda yerli yapımlara yer verme zorunluluğu getirilmektedir. Çocuklara yönelik çizgi filmlerin en az %20'sinin Türkçe dilinde üretilmiş yapım olması ve Türk kültürünü yansıtması gerektiği belirtilmektedir (RTÜK, 2016). Yerli kültüre bu kadar önem verilmesi geleneksel öğelerin ön plana çıkmasına neden olabilmektedir. Yerli kültürün aktarıcısı olarak görülen ve son zamanlarda sayıca artan yerli yapım çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yerli yapım çizgi filmlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelendiği çalışmaların daha çok TRT Çocuk kanalında yayınlanan çizgi filmlere yönelik olduğu görülmektedir (Kalaycı, 2015; Keloğlu İşler, 2014; Muratoğlu Pehlivan, 2019; Özen Uyar ve Yılmaz Genç, 2017; Özsoy ve Taşdelen; Saraç, 2018; Şen, 2020; Ünlü, 2017; Yağan Güder, Ay, Saray ve Kılıç, 2017). Bu çalışmada TRT Çocuk ile diğer kanallardaki çizgi filmlerin de incelenmesi amaçlanmış ve dört ayrı çizgi filme yer verilmiştir.

Araştırmanın temel problemini; aile üyelerinin yer aldığı yerli yapım çizgi filmlerde anne (kadın), baba (erkek) ve kız çocuk, oğlan çocuk karakterlerine ait eylemlerin ve özelliklerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından nasıl temsil edildiği oluşturmaktadır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Ana karakterlerin ve yan karakterlerin cinsiyete göre dağılımı nasıldır?
2. Anne ve baba karakterlerinin kamusal alanda bulunma durumları nasıldır?
3. Anne ve baba karakterleri hangi günlük yaşam eylemlerini hangi düzeyde gerçekleştirmektedir?
4. Anne ve baba karakterleri hangi davranış özelliklerine hangi düzeyde sahiptir?

5. Anne ve baba karakterleri çocuklarıyla iletişimlerinde hangi özellikleri hangi düzeyde üstlenmektedir?
6. Kız ve oğlan çocuklarının kamusal alanda bulunma durumları nasıldır?
7. Kız çocukları ve oğlan çocukları hangi günlük yaşam eylemlerini hangi düzeyde gerçekleştirmektedir?
8. Kız ve oğlan çocukları hangi davranış özelliklerine hangi düzeyde sahiptir?

Yöntem

Bu araştırma, aile (anne, baba ve çocuk) karakterlerine yer verilen yerli yapım çizgi filmlerde yer alan diyalogların ve eylemlerin toplumsal cinsiyet açısından derinlemesine incelenmesini hedeflemekte olup verilerin analizinde nitel araştırma tekniklerinden biri olan içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi “*Metodolojik araç ve teknikler bütünü, kontrollü yorum yapma, nesnel, sistematik ve nicel yollardan betimleme, önceden belirlenmiş ölçütlere göre inceleme, anlam çıkarma, açık talimatlara göre nicelleştirme işlemi, niteli nicele dönüştüren bir işlem, kavramların ölçülmesi ve belirli bir anlam çıkarılması için kategorilere ayırma*” olarak tanımlanmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s.21-22). İçerik analizi yöntemi ile betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler daha derin bir işleme tabi tutulur ve bu analiz sonucunda kavram ve temalar belirlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenerek bir takım sonuçlara ulaşılır (Creswell, 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Toplumsal cinsiyet ile ilgili araştırmalarda yöntem olarak içerik analizini kullanmak içeriği incelemenin etkilerini ve onu oluşturanların arkasındaki motivasyonları göz önünde bulundurarak teoriyi ortaya koymak açısından yararlı ve önemli olarak değerlendirilmektedir (Rudy, Popova, and Linz, 2010).

Çalışma Materyali

Erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik hazırlanan, karakterleri anne, baba ve çocuklardan oluşan aile çizgi filmlerinin incelenmesi amaçlayan bu araştırma için çizgi filmler, ulusal yayın yapan TRT Çocuk ve

şifreli kanal olan Cartoon Network ve Minika Çocuk kanallarından seçilmiştir. Minika Çocuk ve Cartoon Network tematik çocuk kanalları birden fazla dijital yayın platformunda yer almaktadır. Bu nedenle yerli yapımlar arasından seçilen çizgi filmler, daha fazla kişiye ulaştıkları düşünülerek, ulusal yayın yapan TRT Çocuk kanalı ile birden fazla platformda yer alan şifreli kanallar arasından seçilmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda çizgi film seçim kriterleri, çekirdek aile olarak anne, baba, kardeşten oluşan aile üyelerine geniş bir şekilde yer vermesi ve 2019 yılında yayın akışında yer alması, geniş bir izleyici kitlesine ulaşması ve yerli yapım olması olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda TRT Çocuk Kanalı'ndaki Canım Kardeşim ve Biz İkimiz; Minika Çocuk Kanalı'nda Neşeli Dünyam; Cartoon Network Kanalı'nda Kral Şakir çizgi filmlerinin bölümleri internetten izlenerek incelenmiştir. Çizgi filmlerin bölümleri seçkisiz olarak atanmakla birlikte tüm aile üyelerinin incelenen bölümlerde yer almasına dikkat edilmiştir. Seçilen çizgi filmler güncel ve televizyonda yüksek izlenme oranlarına sahiptir. TRT Çocuk 1 Kasım 2017 tarihinde reyting sıralamasından çekilme kararı almıştır (<http://www.gazeteduvar.com.tr>) ancak bu tarihe kadar Canım Kardeşim ve Biz İkimiz çizgi filmleri reyting listesinde ilk 100'e giren programlar arasında yer almaktadır (<https://www.medyafaresi.com>). Kral Şakir'in 2019 yılında Cartoon Network'ün en çok seyredilen çizgi filmleri arasında yer aldığı görülmektedir (https://cartoonnetworkturkiye.fandom.com/tr/wiki/Ana_Sayfa). Minika Çocuk'ta yayınlanan Neşeli Dünyam çizgi filmi de en çok izlenen ilk 100 program arasında yer almaktadır (<https://fav10.net>). Seçilen çizgi filmlerin bölümleri televizyonda tekrar tekrar yayınlanmaktadır. Ayrıca internet sitelerinde bu çizgi filmlere ait videoların izlenme/tıklanma sayılarının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna ek olarak bu çizgi filmlerin karakterlerine ait oyuncak, bilgisayar oyunu gibi ürünler piyasada yer almaktadır. İncelenen çizgi filmlerden Canım Kardeşim, Biz İkimiz ve Kral Şakir sinema filmi ya da tiyatro oyunu olarak da karşımıza çıkmakta; seçilen çizgi filmler birden fazla yolla çocuklara ulaşmaktadır.

Araştırmada yer alan Canım Kardeşim, Biz İkimiz ve Neşeli Dünyam çizgi filmleri erken çocukluk dönemindeki okul öncesi ve ilkökul çocuklarına yöneliktir. Kral Şakir ise bu dönemdeki çocukların yanı sıra yetişkinlerin de izleyebileceği bir çizgi film olarak tanıtılmaktadır. TRT Çocuk

kanalında yer alan Canım Kardeşim ve Biz İkimiz çizgi filmlerinin bazı bölümleri sayılar, harfler gibi eğitici ve öğretici öğeler de içermektedir. Canım Kardeşim çizgi filminden 30 bölüm, Biz İkimiz çizgi filminden 19 bölüm, Kral Şakir çizgi filminden 21 bölüm, Neşeli Dünyam çizgi filminden 13 bölüm olmak üzere toplam 83 bölüm çizgi film analiz edilmiştir. Her çizgi filmin yayınlanan bölümlerinden üçte bir oranında seçim yapılmış; Neşeli Dünyam çizgi filmi araştırma verilerinin toplanması sırasında toplam 13 bölüm yayımlandığı için bu çizgi filmin bölümlerinin tamamı araştırmaya dâhil edilmiştir.

İncelenen her çizgi filmde bir anne ve bir baba karakteri yer almakta olup toplamda dört anne ve dört baba karakteri bulunmaktadır. Kız çocuk sayısı altı, oğlan çocuk sayısı ise beştir. Canım Kardeşim çizgi filminde yer alan ve bebek olan oğlan çocuk karakteri dışında tüm çocukların yaşları okul öncesi ya da ilkokul dönemine aittir. Bu anlamda çizgi filmlerde yer alan anne, baba karakterlerinin sayıları eşit olup kız ve oğlan çocuk sayılarının da birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen çizgi filmlere ve bölümlere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Çizgi Filmlerin Bölümleri

	Canım Kardeşim	Biz İkimiz	Kral Şakir	Neşeli Dünyam
1	Zamanı Durdurmayı Denedin mi?	Uçak Oyunu	Çöp Odası	Hoşgeldiniz
2	Annem Gibi Güzel Olmak İstiyorum	Kız Kulesi	Yemek Savaşı	Paylaşmak
3	Annemize Yardım Edelim	Aile İçi Yardımlaşma	Altın Günü	Büyüme
4	Büyüdüğümde Ne Olacağım?	Yaz Bölümü	Babalar Yarışıyor	Arkadaşlık
5	Mine’nin Uçurtması Kayboldu	Misafirperverlik	İçimde Biri Var	Kaşifler
6	Muhteşem İzçiler Kampta	Hediye Alma	Civcivler Firarda	Sonbahar Rüyası
7	Ailemizin Robotu	Galata Kulesi	Şakir’in Rüyası	Pembe Gezegen
8	Ressam Olmak İstiyorum	Kahvaltı	1 Nisan	Küçüldük
9	Yeni Kardeş Geliyor	Gizemli Defter	Şakir’in Kopyaları	Doğum Günü Sürprizi
10	Eyvah Mete Nerede?	Nasıl Yemeli?	Gizemli Komşu	Küçük İzçiler
11	Anneler Günü	Çok Bilmiş Arda	Kanepeler Krallığı	Evim Evim Güzel Evim
12	Peri Bacalarında Büyük Macera	Ağaç hastalandı mı?	Pembik	Neşe ve Yedi Mutlu
13	Doktor Mine ve Kaptan Beyin	Beş Taş	Lunapark	Kardeşiz Biz
14	Mucit Kardeşim	Çöp Kutusu	Kepece Adam	
15	Bugün Bayram	Sek Sek	Buzdolabı	
16	Kitap Okumak Güzeldir	Serçe	Dinazor Gribi	
17	Bu Nasıl Çalışıyor?	Yıldız Kayması	Kaşıkçı Elması	
18	Fil, At, Şah Mat	Define	Çatı Katı	
19	Dağdaki Kulübe	Orman	Oyun Fuarı	
20	Mine Düzenli Olmayı Öğreniyor		Saç	
21	Bu Paralar Kimin?		Muhtişim İkili	
22	Bahçe Başkanı Mine			
23	Babamın Doğum Günü			
24	Matematik Ne Kadar Kolaymış			
25	Bitmeyen Saklambaç			

26	Canım Kuzenim Onur
27	Onur Uzay Aracı Yapıyor
28	Aferin Onur
29	Neşeli Kekler Gülümseyen Kurabiye- ler
30	Tatil Kampı

Verilerin Analiz Süreci

Veri analiz sürecinin ilk aşamasında alan yazında toplumsal cinsiyet ile ilgili kuramlar ve çizgi filmlerde toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar incelenmiştir. Ardından ilgili alan yazın çerçevesinde bir izleme formu oluşturulmuştur. İzleme formu çizgi filmlerdeki toplumsal cinsiyet ile ilgili özellikleri ortaya koymak amacıyla ana karakterler olan anne, baba ve kız çocuk, oğlan çocuk karakterlerinin buldukları mekânlar, gündelik yaşam eylemleri ve davranış özellikleri kategorilerine ayrılarak hazırlanmıştır. Anne ve baba karakterleri için çocuklarıyla kurdukları iletişim ayrı bir kategori olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen her çizgi film bölümünde her bir kategori altında annenin ve babanın, kız ve oğlan çocuğunun çizgi filmde nasıl yer aldığı analiz birim olarak belirlenen eylemleri ve diyalogları çerçevesinde incelenmiştir. Her bir kategoride, kadın ve erkeğin, kız ve erkek çocuğunun çizgi filmde nasıl temsil edildiğine yönelik bilgiler izleme formuna kayıt edilmiştir. Son aşama olarak sayısallaştırma aşamasında, belirlenen kategoriler altında kodların ne kadar oranda tekrarlandığı yüzde ve frekans hesabıyla belirlenerek sayısallaştırılmıştır.

Verilerin analizi sürecinde çizgi filmlerde yer alan anne, baba, kız çocuk, oğlan çocuk karakterlerinin eylemleri ve diyalogları incelenmiş; araştırmanın problemi ve araştırma soruları çerçevesinde temalara ayrılmıştır. Temalar kapsamında anne ve baba ile kız ve oğlan çocuk karakterleri için kodlama tablosu oluşturulmuştur. Kodlamalar, verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılmış, analiz edilmiş ve sayısallaştırılmıştır. Sayısallaştırma aşamasında belirlenen kategorilerin ne kadar oranda tekrarlandığı yüzde ve frekans hesabıyla belirlenmiş. ve SPSS programıyla tablolar haline getirilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği açısından her çizgi film araştırmacı tarafından en az iki kez izlenmiştir. Bunun yanı sıra her çizgi filmde seçkisiz olarak seçilen beş bölüm kapsamında toplam 20 bölüm için veriler

başka bir araştırmacı tarafından belirlenen kategoriler çerçevesinde kodlanmıştır. Miles ve Huberman tarafından (2019) önerilen Görüş birliği/(Görüş birliği+Görüş ayrılığı) X 100 formülü kullanılarak kodlayıcılar arasındaki uyuşma oranı 0.92 olarak hesaplanmıştır. Miles-Huberman güvenilirlik formülü değerinin .70'in üzerinde olması araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 2019). Elde edilen sonuç araştırma için güvenilir kabul edilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada yerli yapım çizgi filmlerde anne ve baba ile kız çocuk ve oğlan çocuk karakterleri aracılığıyla toplumsal cinsiyete dair kalıp yargılar belirli kategoriler altında incelenmiştir. Önce ana ve yan karakterlerin cinsiyetlerine dair bilgiler sayısal olarak verilmiştir. Sonrasında çizgi filmlerde yer alan anne ve baba karakterlerinin toplumsal cinsiyet kapsamında kamusal alanda bulunma durumları, günlük yaşam etkinlikleri, davranış özellikleri ve çocukla iletişim kategorileri altında hangi düzeyde, hangi cinsiyetteki karakter tarafından gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Daha sonra kız ve oğlan karakterlerinin toplumsal cinsiyet açısından kamusal alanda bulunma durumları, günlük yaşam etkinlikleri, davranış özellikleri, eylemleri ve söylemleri kapsamında hangi düzeyde hangi cinsiyetteki karakter tarafından gerçekleştirildiğine yer verilmiştir.

Çizgi Filmlerde Yer Alan Ana Karakterlerin ve Yan Karakterlerin Cinsiyetleri: İncelenen çizgi filmlerdeki karakterler ana karakterler ve yan karakterlere ayrılmış ve cinsiyetlerine göre incelenmiştir. Çizgi filmlerdeki ana ve yan karakterlerin cinsiyetlerine dair bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Çizgi Filmlerde Yer Alan Ana ve Yan Karakterlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Karakter Türü	Karakter	Kadın		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Ana Karakter	İnsan	10	52.6	9	47.4	19	100
	İnsan	20	22	71	78	91	100
Yan Karakter	Objekt	2	13.3	13	86.7	15	100
	Hayvan	3	50	3	50	6	100
	Yan Karakter Toplam	25	22.3	87	77.7	112	100

Tablo 2 incelendiğinde ana karakterlerin tamamının insan olduğu görülmektedir. Ana karakterler cinsiyet açısından incelendiğinde kadın ve erkek oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Kadınlar %52.6 oranında yer alırken erkekler %47.4 oranında yer almaktadır. Yan karakterler incelendiğinde ise yan karakterlerin insan, obje ve hayvan karakterleri olarak yer aldıkları görülmektedir. İnsan olan karakterlerin %22'si kadın, %78'i erkektir. Buzdolabı, robot, çamaşır makinesi gibi obje formundaki karakterlerin %13.3'ü kadın, %86,7'si erkektir. Hayvan karakterlerinin %50'si kadın, %50'si erkek olup yan karakterlerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde %22.3'ünün kadın, %77.7'sinin erkek olduğu görülmektedir. Buna göre yan karakterlerin büyük çoğunluğunun erkek olduğu ve televizyon, navigasyon gibi cihazlardan gelen dış seslerin tamamının da erkek sesi olduğu tespit edilmiştir. Bu cihazlar teknolojik cihazlardır ve teknoloji ile erkek sesinin ilişkilendirilmesi söz konusu olmuştur.

Anne ve Baba Karakterlerinin Toplumsal Cinsiyet Kapsamında İncelenmesine Dair Bulgular: Anne ve baba karakterlerine ilişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları dört kategori altında incelenmiştir. Bunlardan birincisi karakterlerin kamusal alanda yer alma, ikincisi günlük yaşam etkinlikleri, üçüncüsü davranış özellikleri, dördüncüsü ise çocukla iletişim olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. Anne ve Baba Karakterlerin Kamusal Alanda Yer Alma Durumları

Karakterler	Kamusal Alanda Yer Alma				
	Canım Kardeşim	Biz İkimiz	Neşeli Dünyam	Kral Şakir	Toplam
Anne	4	7	2	5	18
Baba	9	8	3	17	37

Anne ve baba karakterlerinin kamusal alanda yer alma durumlarının tespiti için hangi mekânlarda buldukları incelenmiştir. Tüm çizgi filmler ile birlikte incelendiğinde, baba karakterlerinin (f=37) anne karakterlerden (f=18) daha fazla kamusal alanda yer aldığı görülmektedir. İncelenen çizgi filmlerde mekânlar büyük ölçüde evin içi ve evin bahçesidir ve tüm karakterler genellikle bu mekânlarda yer almaktadır. Ancak karak-

terler zaman zaman kütüphane, müze, orman, oyun parkı gibi evin dışındaki alanlarda da bulunmaktadır. Bu mekânlar incelendiğinde baba karakterlerinin anne karakterlerine göre daha fazla kamusal alanda yer aldıkları; anne karakterinin yer aldığı kamusal mekânların ise daha sınırlı olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Anne ve Baba Karakterlerinin Günlük Yaşam Etkinlikleri

Kategori	Kodlar (Eylemler)	Anne		Baba		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Günlük yaşam etkinlikleri	Yemek ile ilgili işleri yapma	25	89,3	3	10,7	28	100
	Bebek bakımı	22	91,7	2	8,3	24	100
	Gazete/kitap okuma	9	52,9	8	47,1	17	100
	Çocukla vakit geçirme	6	26,1	17	73,9	23	100
	Ev işi yapma	5	71,4	2	28,6	7	100
	İşe gitme/işten gelme	4	23,5	13	76,5	17	100
	Ulaşım aracı kullanma	2	8,3	22	91,7	24	100
	Tamir işleri yapma	1	7,1	13	92,9	14	100
	Güç gerektiren iş yapma	0	0	7	100	7	100

Tablo 4'te anne ve baba karakterlerinin günlük yaşam eylemlerini hangi oranda gerçekleştirdikleri incelenmiştir. Yemek ile ilgili işleri yapma (%89,3), bebek bakımı (%91,7), ev işi yapma (%71,4) eylemlerinin büyük oranda anne karakterleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Baba karakterleri yemek, ev ve bebek bakımı ile ilgili işleri ancak olağanüstü durumlarda ve çok düşük bir oranda gerçekleştirmektedir. Baba karakterleri ulaşım aracı kullanma (%91,7), çocukla vakit geçirme (%73,9), işe gitme/işten gelme (%76,5), tamir işleri yapma (%92,9), güç gerektiren işleri yapma (%100) ile ilgili günlük yaşam etkinliklerinde anne karakterlerden daha fazla oranda yer almaktadır. Yalnızca gazete/kitap okuma eyleminin anne ve baba karakterleri açısından birbirine yakın oranda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun dışında yer alan eylemlerde anne ve baba karakterleri birlikte sorumluluk almamakta ve işleri paylaşmamaktadır. Gündelik yaşam eylemlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği göz ardı edilerek gerçekleştirilmekte olduğu; evdeki iş bölümü birbirinden ayrılmış ve cinsiyet kalıp yargılarına uygun bir şekilde gösterildiği görülmektedir.

Tablo 5. Anne ve Baba Karakterlerinin Davranış Özellikleri

Kategori	Kodlar (Özellikler)	Anne		Baba		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Anne ve baba karakter- lerin davranış özellik- leri	Domestik olma	35	94,6	2	5,4	37	100
	Duygusal olma	27	71	11	29	38	100
	Yönlendiren kişi olma	18	31,6	39	68,4	57	100
	Dış görünüşe ve güzelliğe önem verme	16	76,2	5	23,8	21	100
	Düzenli ve temiz olma	12	85,7	2	14,3	14	100
	Bilgili olma	12	29,3	29	70,7	41	100
	Bilim ve teknoloji ile ilgili olma	9	18,4	40	81,6	49	100
	Problem çözme	5	19,2	21	80,8	26	100
	Kendine güvenme	0	0	33	100	33	100
	Eğlenceli olma	0	0	12	100	12	100
Çocuk ruhlu olma	0	0	9	100	9	100	

Tablo 5'te incelenen çizgi filmlerde anne ve baba karakterlerinin davranış özelliklerine yer verilmiştir. Anne karakterlerinin domestik olma (% 94,6), duygusal olma (%71), dış görünüşe ve güzelliğe önem verme (%76,2), düzenli ve temiz olma (%85,7) özelliklerini baba karakterlere göre daha fazla gösterdikleri görülmektedir. Baba karakterlerinin ise bilim ve teknoloji ile ilgili olma (%81,6), kendine güvenme (%100), yönlendiren kişi olma (%68,4), bilgili olma (%70,7), problem çözme (%80,8), eğlenceli olma (%100), çocuk ruhlu olma (%100) özelliklerinde daha yüksek oranda temsil edildikleri görülmektedir. Annelerin ve babaların bu davranış özelliklerinin kadınlara ve erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı görülmektedir.

Tablo 6. Anne ve Baba Karakterlerinin Çocukla İletişim Kurma Özellikleri

Kategori	Kodlar (Özellikler)	Anne		Baba		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Anne ve baba karakterlerinin çocuk- larla iletişim kurma özellikleri	Öğüt verici olma	30	66,7	15	33,3	45	100
	Uyarıda bulunma	11	91,7	1	8,3	12	100
	Geleneksel değerleri aktarma	7	77,8	2	22,2	9	100
	Arkadaş gibi olma	3	17,7	14	82,3	17	100

Çizgi filmleri toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmek amacıyla incelenen diğer bir kategori anne ve baba karakterlerin çocuklarıyla kurdukları iletişim olarak belirlenmiştir. Çocukla iletişim özellikleri açısından hangi ebeveynin hangi özelliğe hangi oranda sahip olduğu incelenmiş, bu özelliklere Tablo 6'da yer verilmiştir. Buna göre anne karakterleri çocukla iletişimde uyarıda bulunma (%91,7), geleneksel değerleri aktarma (%77,8), öğüt verici olma (%66,7) özellikleri ile temsil edilirken, baba karakterleri arkadaş gibi olma (%82,3) özelliği ile daha fazla oranda temsil edilmektedir. Anne ve baba karakterleri çocuklarıyla iletişimlerini açısından

birbirlerine zıt olarak nitelendirilebilecek özellikler sergilemekte ve çocuklarıyla iletişimlerinde de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair iletiler bulunmaktadır.

Kız ve Oğlan Çocuk Karakterlerinin Toplumsal Cinsiyet Kapsamında İncelenmesine Dair Bulgular: Çizgi filmlerin kız ve oğlan çocuk karakterleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi için birinci kategori kız ve oğlan çocuklarının kamusal alanda bulunma durumları, ikinci kategori kız ve oğlan çocuklarının gündelik yaşam etkinlikleri ve üçüncü kategori kız ve oğlan çocuklarının davranış özellikleri olarak belirlenmiştir.

Tablo 7. Kız ve Oğlan Çocuklarının Kamusal Alanda Bulunma Durumları

Cinsiyet	Kamusal Alanda Bulunma				
	Canım Kardeşim	Biz İkimiz	Neşeli Dünyam	Kral Şakir	Toplam
Kız Çocuk	10	6	4	9	29
Oğlan Çocuk	10	6	4	18	38

Kız ve oğlan çocuklarının kamusal alanda bulunma durumları Tablo 7'de gösterilmiştir. Tüm çizgi filmler birlikte değerlendirildiğinde oğlan çocuklarının kız çocuklarına oranla kamusal alanda daha fazla temsil edildiği görülmektedir. İzlenen çizgi filmlerde karakterler büyük ölçüde evin içinde ya da evin bahçesinde bulunmaktadır. Ana karakter olan kız ve oğlan çocuklarının kamusal alanda bulunma durumları incelendiğinde Canım Kardeşim, Biz İkimiz ve Neşeli Dünyam çizgi filmlerinde kız ve oğlan çocuklarının eşit sayıda kamusal alanda buldukları; Kral Şakir çizgi filminde ise oğlan çocuğunun kız çocuğundan daha fazla kamusal alanda yer aldığı görülmektedir. Hem kız çocukları hem de oğlan çocukları kamusal alan kapsamında genelde oyun parkı, orman, deniz kenarı, okul gibi mekânlarda bulunmaktadır.

Tablo 8. Kız ve Oğlan Çocuklarının Günlük Yaşam Etkinlikleri

Kategori	Kodlar (Eylemler)	Kız Çocuğu		Oğlan Çocuğu		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Gündelik yaşam etkinlikleri	Oyun Oynama	32	56.1	25	43.9	57	100
	Ev işi yapma (Yemek/temizlik/bebek bakımı)	16	84.2	3	15.8	19	100
	Tamir işi yapma	3	23.1	10	76.9	13	100
	Pasif etkinlikler yapma (Kitap okuma/Resim yapma/Ödev yapma)	27	75	9	25	36	100
	Güç gerektiren iş yapma	1	12.5	7	87.5	8	100
	Ulaşım aracı kullanma	4	36.4	7	63.6	11	100

İncelenen çizgi filmlerde kız ve oğlan çocuk karakterlerinin ev içinde ve ev dışında gerçekleştirdikleri eylemler, gündelik yaşam etkinlikleri

kapsamında Tablo 8’de gösterilmiştir. Oyun oynama eyleminin hem kız hem de oğlan çocuklar tarafından en fazla ve birbirine yakın oranda gerçekleştirilen eylem olduğu görülmektedir. Diğer günlük yaşam etkinlikleri incelendiğinde kız çocukları ev işi yapma (%84,2), pasif etkinlikler yapma (%75) etkinliklerinde oğlan çocuklara göre daha fazla yer almaktadır. Oğlan çocuklarının ise güç gerektiren iş yapma (%87,5), tamir işi yapma (%76,9), ulaşım aracı kullanma (%63,6) eylemlerinde kız çocuklara oranla daha fazla yer aldıkları görülmektedir. Çocuk karakterlerin eylemlerinin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde temsil edilmekte olduğu ve cinsiyete göre farklılaştığı görülmektedir.

Tablo 9. Kız ve Oğlan Çocuğu Karakterlerinin Davranış Özellikleri

Kategori	Kodlar (Özellikler)	Kız Çocuğu		Oğlan Çocuğu		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Kız ve oğlan çocuğu karakterlerinin davranış özellikleri	Hayalperest olma	68	95.8	3	4.2	71	100
	Duygusal olma	26	59.1	18	40.9	44	100
	Dış görünüşe ve güzelliğe önem verme	23	100	0	0	23	100
	Yönlendiren kişi olma	22	51.2	21	48.8	43	100
	Problem çözme	14	31.8	30	68.2	44	100
	Övgü alma	14	35	26	65	40	100
	Bilgili olma	13	54.2	11	45.8	24	100
	Düzenli ve temiz olma	12	85.7	2	14.3	14	100
	Bir görüşü destekleme	12	92.3	1	7.7	13	100
	Akıl yürütme	12	38.7	19	61.3	31	100
	Bilim ve teknoloji ile ilgili olma	6	14.6	35	85.4	41	100
	Kendine güvenme	5	11.4	39	88.6	44	100
	Rekabetçi olma	4	25	12	75	16	100

İncelenen çizgi filmlerde kız ve oğlan çocuk karakterlerinin eylemleri ve diyalogları analiz edilerek davranış özellikleri Tablo 9’da gösterilmiştir. Kız çocukları dış görünüşe ve güzelliğe önem verme (%100), hayalperest olma (%95,8), bir görüşü destekleme (%92,3), düzenli ve temiz olma (85,7), duygusal olma (59,1), bilgili olma (%54,2) özelliklerinde oğlan çocuklara göre daha fazla oranda yer almaktadır. Yönlendiren kişi olma özelliğinin kız ve oğlan çocukları için birbirine yakın oranda olduğu görülmektedir. Oğlan çocuklarının ise kendine güvenme (%88,6), bilim ve teknoloji ile ilgili olma (%85,4), rekabetçi olma (%75), problem çözme (%68,2), övgü alma (%65), akıl yürütme (%61,3) davranış özelliklerinde kız çocuklara oranla daha fazla temsil edilmektedir. Kız çocuklarının ve oğlan çocuklarının davranış özelliklerine toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde yer verildiği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

İncelenen çizgi filmlerde karakterlerin cinsiyete göre dağılımında ana karakterlerde kadın ve erkek oranının birbirine yakın olduğu; yan karakterlerde ise erkek karakterlerin kadın karakterlerden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Televizyon, navigasyon gibi araçlardan gelen tüm dış seslerin de erkeklere ait olduğu görülmüştür. Bu durum farklı çalışmalardan elde edilen sonuçlarla desteklenmektedir. Televizyonda reklamların seslendirilmesinde de %80 oranında otoriteyi temsil ettiği düşünülen erkek sesi kullanılmaktadır (Browne, 2014). Ayrıca medyada çocuklara yönelik olan yayınlarda erkek karakterlerinin sayıca daha baskın olması farklı araştırmalarda karşımıza çıkmaktadır (Edwin ve diğ., 2012; Götz ve diğ., 2008; Hentges ve Case, 2012; Koeman, Peeters ve D'Haenens, 2007; Rozario, Masilamani ve Arulchelvan, 2018; Walsh ve Leaper, 2020). Erkek karakterlerin kadın karakterlerden sayıca daha fazla olması, kadınların yetersiz temsili bağlamında tartışılmaktadır (Ruble, Martin ve Berenbaum, 2006). Çocuklar çizgi film karakterlerinden kendilerine rol model olarak kendileri ile aynı cinsiyette olan karakterleri seçmektedir (Kidenda, 2018; Knobloch, Callison, Chen, Fritzsche ve Zillmann, 2005; Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011). Bu nedenle bu durum kız çocukları açısından dezavantajlı olarak görülebilir. Bu durumda incelenen çizgi filmlerde kadınların yeterli sayıda temsil edilmemesi toplumsal cinsiyet açısından eşitsizliğe dair bir mesaj iletmesi olarak yorumlanmaktadır.

Anne ve baba karakterlerinin kamusal alanda bulunma durumları incelendiğinde baba karakterlerinin anne karakterlerine göre daha fazla ve çeşitlilikte kamusal alana ait mekânlarda buldukları ortaya çıkmıştır. Babalar kamusal alanda, dış dünya ile etkileşim halinde olmalarına karşılık olarak anneler özel yer almaktadır. Kız ve oğlan çocukların yer aldıkları mekânlar incelendiğinde Kral Şakir çizgi filmi dışında bütün çizgi filmlerde kız ve oğlan çocukların kamusal alanda eşit sayıda buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Kral Şakir çizgi filminde oğlan çocuk kız çocuktan daha fazla kamusal alanda yer almaktadır. Kız çocuklarının annelerin kamusal mekânda bulunma durumlarında olduğu kadar dezavantajlı olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmanın bulgularına benzer olarak TRT Çocuk'ta yayınlanan çizgi filmlerinin incelendiği çalışmalarda kadın karakterlerin çoğunlukla

özel alan olarak nitelendirilen ev içinde; erkek karakterlerin ise evin dışındaki kamusal alana ait mekânlarda gösterildiği bulunmuştur (Saraç, 2018; Şen, 2020; Kalaycı, 2015; Yağan ve diğ., 2017). Kadınların ve erkeklerin belirli rol ya da durumlardaki betimlemelerinin sıklığının ölçüldüğü içerik analizlerinin yapıldığı çalışmalarda çoğu zaman kız çocuklarının ve kadınların özellikle kamusal alandaki görünmezliklerine ilişkin sonuçlara ulaşılmaktadır (Bilton ve diğ., 2009, s.149). Çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet açısından incelendiği çalışmalarda kadınların özel alanda yer alarak ev içindeki sorumluluklarla ilişkilendirildiği görülmektedir (Fischer, 2010). Benzer şekilde toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelendiği ders kitapları (Gümüšoğlu, 2008; Sarıtaş ve Şahin, 2018) ve çocuk kitapları (Bağçeli Kahraman ve Özdemir, 2019; Oğuz Rollas, 2017) ile ilgili araştırmalar da özellikle görsellerde kadınların daha çok özel alanda, erkeklerin ise kamusal alanda gösterildiğine işaret etmektedir. Çizgi filmler de dâhil olmak üzere çocuklara ulaşan pek çok kaynağın, kamusal alan-özel alan bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair iletilere sahip olduğu görülmektedir. Günümüzde kadınlar sıklıkla kamusal alanda yer alırken incelenen çizgi filmlerde bu durum yeterince temsil edilmemektedir. Bu sonuç, özel alanın kadınlara, kamusal alanın ise erkeklere ait olduğuna dair toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin incelenen çizgi filmler aracılığıyla yeniden üretilmiş olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre incelenen çizgi filmlerde anne, baba karakterlerinin ve kız çocuk, oğlan çocuk karakterlerinin gündelik yaşam etkinliklerinde birbirinden farklı oranlarda temsil edildikleri görülmektedir. Buna ek olarak kız çocuklarının eylemlerinin anneler ile oğlan çocuklarının eylemlerinin ise babalar ile oldukça benzer olduğu görülmüştür. Anne ve kız çocukları karakterleri yemek yapma, ev ve bakım ile ilgili işleri yapma etkinliklerinde daha çok temsil edilmişlerdir. Baba ve oğlan çocuk karakterleri ise ulaşım aracı kullanma, tamir işleri, güç gerektiren işleri gerçekleştirirken daha yüksek oranda görülmektedir. Ayrıca baba karakterleri işe giderken ya da işten gelirken anne karakterlere göre daha çok gösterilmiştir. Evdeki iş bölümünün cinsiyetlere göre birbirinden ayrı ve cinsiyet kalıp yargılarına uygun bir şekilde temsil edildiği görülmektedir.

Bireyler gündelik eylemler aracılığıyla bir dizi kalıcı model inşa etmekte olup cinsiyet de gündelik eylemler ile oluşturulan bir olgu olarak

açıklanabilir. İnsanlar gündelik eylemleri üzerinden cinsiyetlerinden beklenen özelliklere uygun özellikler sergilemekte ve cinsiyetlerini bu şekilde inşa ve icra etmektedir. Bu süreçte toplumsal cinsiyete dair eşitsizlikler yeniden üretilmektedir (Berktaş, 2011, s.16). Bu çalışmanın sonuçları da dâhil olmak üzere farklı çalışmalarda çizgi filmdeki karakter temsilleri aracılığıyla bu eşitsizliğin yeniden üretildiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin Özsoy ve Taşdelen (2016) yaptıkları araştırmada TRT Çocuk'ta yayınlanan Pepee çizgi filminde annenin araba kullanma eylemini gerçekleştiren görünmesine rağmen baba varken annenin arabayı kullanmıyor oluşu cinsiyet kalıp yargıları ile ilişkilendirilmiş ve ailedeki iktidar kaynağı olarak babayı işaret ettiğine dair bir mesaj olduğu belirtilmiştir. Çizgi filmleri toplumsal cinsiyet açısından inceleyen çalışmalarda bakım verme kapsamında çocukla ilgilenme eyleminin büyük ölçüde anneler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Duman ve Koçtürk, 2021; Kalaycı, 2015; Muratoğlu Pehlivan, 2019; Yağan ve diğ., 2017). Saraç (2018) tarafından yapılan ve Niloya çizgi filminin incelendiği çalışmada kadınların ev içinde çocuk bakımı ve ev işleri ile meşgul oldukları, erkeklerin ise akıl ve fiziksel güç gerektiren işlerle uğraştıkları tespit edilmiştir. Yurtdışında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları çizgi filmlerde kadınların daha çok ev işlerinde temsil edildiğini, erkeklerin ise tamir işleri ve güç gerektiren işleri gerçekleştirmede ön plana çıktığını göstermektedir (Jaggi, 2015; Walsh ve Leaper, 2020; Zahen, Manzoor ve Safdar, 2020). Bu çalışmanın sonuçları da evdeki iş bölümünün, cinsiyetlere göre birbirinden ayrı ve cinsiyet kalıp yargılarına uygun bir şekilde temsil edildiği şeklinde değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak babaların günlük eylemlerinde çocuk ile vakit geçirme durumları annelerden daha fazla gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum günümüzde değişen babalık rolleri ile ilişkilendirilebilir. Günümüzde babalığın bir değişim içinde olduğu ve çocuklarla az iletişim kuran, otoriter baba algısının değiştiği görülmektedir (Barutçu ve Hıdır, 2016; Kuzucu 2011; Wall ve Arnold, 2007). Ayrıca çocukla vakit geçirme eylemi babanın bilgi aktarımını sağlayan ve bilgili olma özelliğini pekiştirecek bir zaman dilimi olarak da yorumlanabilir.

Farklı cinsiyete sahip karakterlerin gündelik yaşam eylemlerinin birbirinden farklılaşması gibi anne ve baba karakterleri ile kız ve oğlan çocuk karakterlerinin birbirinden farklı davranış özellikleri ile temsil edildikleri

görülmektedir. Anne karakterleri düzenli ve temiz olma, dış görünüşe ve güzelliğe önem verme, duygusal olma, domestik olma özelliklerine sahip olarak gösterilmektedir. Baba karakterleri kendine güvenme, yönlendiren kişi olma, problem çözme özelliklerine sahip, bilgili, bilim ve teknoloji ile ilgili, eğlenceli ve çocuk ruhlu olma özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Anne ve baba karakterlerinin bu davranış özelliklerinin kadınlara ve erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yansıttığı görülmektedir. Benzer şekilde kız çocuk karakterlerinin anne karakterleri gibi düzenli ve temiz olma, dış görünüşe ve güzelliğe önem verme, duygusal olma, hayalperest olma özellikleri ile temsil edildikleri görülmüştür. Bunların yanı sıra girdikleri diyaloglarda özellikle oğlan çocuklarının görüşlerini destekleyen karakterler olarak temsil edilmişlerdir. Oğlan çocuk karakterlerinin ise baba karakterlere benzer şekilde kendine güvenme, akıl yürütme, bilgili olma, bilim ve teknoloji ile ilgili olma, rekabetçi olma özellikleri ile ön plana çıktıkları görülmektedir. Övgü alarak eylemleri ve söylemleri ödüllendirilen karakterler de daha çok oğlan çocukları olmuştur. Oğlan çocukları akıllı, problem çözen, bilim ve teknoloji ile ilgilenen, akıl yürüten, rekabetçi karakterler olarak dış dünya ile daha ilişkili olarak temsil edilmişlerdir. Kız çocuklarının temsil edildiği dış görünüşe ve güzelliğe önem verme, duygusal ve hayalperest olma dış dünya ile bağlantı kurmada öne çıkan özellikler değildir. Öte yandan kız çocuklarının kendi fikirlerini belirtmelerinden çok oğlan karakterlerini onaylayan kişiler olarak temsil edilmelerinin de ikinci planda kalmalarına hizmet etmekte olduğu söylenebilir. İncelenen çizgi filmlerde oğlan çocukları daha fazla ön planda temsil edilmiş; daha çok övgü almış ve oğlan çocukların yaptıkları daha çok desteklenmiş ve övülecek kadar değerli görülmüştür. Cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde kadınlardan sıcak, şefkatli, özverili, sevgi dolu ve yumuşak; erkeklerden ise güçlü, üretken, kendine güvenen, iddialı özellikler taşımaları beklenmektedir (Güler, 2014). Bu araştırmanın sonuçlarına göre incelenen çizgi filmlerde karakterlerin davranış özelliklerinin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını içerdiği görülmektedir. Bu durum farklı araştırmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Keloğlu İşler (2014) tarafından yapılan çalışmada da TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmlerde baba karakterlerinin her şeye gücü yeten, her türlü probleme çözüm bulan güçlü baba rolleri ile temsil edildiklerini; anne karakterlerin özelliklerinin

ise domestik özelliklere sahip olma çerçevesinde verildiği ortaya konulmuştur. Özen Uyar ve Yılmaz Genç (2017) ve Ünlü (2017), bu araştırmanın sonuçları ile benzer şekilde TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmlerde hem kadınlara hem de erkeklere yönelik toplumsal cinsiyet rollerinin üretilmesine neden olacak iletiler sunulduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yurt dışında yapılmış çalışmalarda da çocuklara yönelik çizgi filmlerde kadın karakterlerinin güzellik ile ilişkilendirildikleri ve domestik özellikler taşıdıkları bulunmuştur (Dundes, 2001; England, Descartes ve Collier Meek, 2011; González, Paniagua, Thornborrow ve Jordán, 2020; Götz ve diğ., 2008; Towbin, Haddock, Zimmerman, Lund ve Tanner, 2004; Wiersma, 2000). Yapılan araştırmalarda, erkek karakterlerin ortak olarak güçlü, bağımsız, bilim ve teknoloji ile ilgili, cesur, girişken, rekabetçi ve akıllı olma gibi özellikler ile temsil edilmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aley ve Hahn, 2020; Fischer, 2010; Thompson ve Zerbinos 1995; Walsh ve Leaper, 2020; Sheikh, 2017). Aubrey ve Harrison (2004) çocukların favori televizyon programlarını inceledikleri çalışmalarında, erkek karakterlerin kadın karakterlere göre daha çok soru cevapladıkları, başkalarına emir verdikleri, beceri gösterdikleri ve bir hedefe ulaştıkları sonuçlarına ulaşmıştır.

Çocuk ruhlu olma özelliği toplumsal cinsiyet kalıp yargıları içinde erkeklere atfedilen bir özellik olarak yer almamaktadır. Bu durumun incelenen çizgi filmlerde babaların eğlenceli olma özelliği taşımaları ile birlikte değerlendirildiğinde, baba karakterlerinin çocuklarla daha iyi anlaşmalarını sağlayan bir özellik olduğu yorumu yapılabilir. Aslında babaların çocuksu özelliklere sahip olmaları ve bunu rahatça göstermeleri ve annelerin de bu özelliği hiç taşımamaları anneleri daha da bir 'anne' yapmaktadır. Çünkü anneler baba karakterlerini de uyurma zorunluluğu hissetmekte ve zaman zaman babalara da çocuklara davrandıkları gibi davranmaktadırlar. Bu durumda da annelik ile ilgili atfedilen görev ve sorumlulukların yeniden üretildiği görülmektedir. Bu özellik babaların davranış özelliklerinde annelere göre daha özgür olduklarına dair bir mesaj olarak da yorumlanabilir. Burada çocuklara iletilen bir diğer mesaj da erkeklerin davranışlarında daha özgür olabileceği ve kadınların da bu durumu hoşgörü ile karşılamaları gerektiği şeklinde değerlendirilebilir.

Anne ve baba karakterlerinin çocuklarıyla iletişimlerinde hangi özellikleri hangi düzeyde üstlendiği ve bu durumun toplumsal cinsiyet kalıp

yargılarını içerip içermediğinin belirlenmesi için anne ve baba karakterlerinin çocuklarla kurdukları iletişim ayrı bir kategori olarak ele alınmış; babaların günümüzdeki modern babalık rollerini pekiştirecek şekilde çocuklarıyla iletişimlerinde arkadaş gibi oldukları belirlenmiştir. Anneler ise çocuklarla iletişimlerinde öğüt verme, uyarıda bulunma ve geleneksel değerleri aktarma özelliklerini daha çok taşımaktadır. Anne ve baba karakterlerinin çocuklarıyla iletişimlerinde de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair iletiler bulunmaktadır. Anneler, çocuklarını iyi bir şekilde eğitmeyi istemekte ama geleneksel özellikleri taşıma ve geleneksel olanın aktarıcısı olma rolü ile temsil edildikleri için de bunu daha geleneksel yöntemlerle yaparken görülmektedir. Anne ve baba karakterleri çocuklarıyla iletişimleri açısından birbirlerine zıt olarak nitelendirilebilecek özellikler sergilemektedir. Baba karakterlerinin eğlenceli ve arkadaş gibi olma özelliklerine karşın anne karakterleri öğüt veren, uyarıda bulunan ve geleneksel değerleri aktaran söylemleri ile babalara göre çocuklarıyla daha ciddi bir iletişim içinde gösterilmektedir.

Annelerin çocuklarla iletişimlerinde daha ciddiyet içinde temsil edilmelerinin iki özelliğe hizmet ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Birincisi annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde daha ciddi, öğretici ve geleneksel olmaları, babaların günümüzdeki çocuklarıyla daha çok iletişim kuran ve onlarla ilgilenen babalık rollerini kuvvetlendirmektedir. İkinci olarak anne ve baba karakterlerinin çocukla kurdukları iletişimlerinin de günlük eylemlerde ve rol ve davranış özelliklerinde olduğu gibi birbirinden farklı şekilde gösterilmesidir. Çocukla iletişimde babalar arkadaş gibi olma özelliğini üstlenirken annelerin iletişimi ciddiyet ve öğretici olma ekseninde gerçekleşmektedir. Bu ciddiyet annenin özel alanın hâkimi olduğunu vurgulamaktadır. Bu hâkimiyeti çocuklara öğüt vererek, onları uyararak ve geleneksel değerleri aktararak korudukları görülmektedir. Babalar ise çocuklarıyla arkadaş gibi olmakla birlikte evin reisi olma özelliklerini işe giderek, problemleri çözerek, kendine güvenerek, bilgi sahibi olarak, diyaloglarda daha fazla yönlendirme yaparak korumaktadır.

İnal (2020, s.34), medya ürünlerinde yetişkinlerin çocuklarıyla arkadaş gibi olması şeklinde bir imgenin varlığından söz etmektedir. Bu durum klasik ve geleneksel rol modellere dayalı anlayışın benimsenmediğini göstermektedir. Çocuk imgesi ise akıllı ve çabuk olgunlaşan şeklinde oluşt-

rumakta; ailedeki demokratik bir ortamın gereği hızla bilinçlenmesi üzerinden gösterilmektedir. Günümüzde en kabul gören babalık modeli çocuklarıyla ilgilenmeyi, onlarla vakit geçirmeyi içermekte olduğu söylenebilir. Sancar'a (2020) göre, farklı erkeklik ve babalık modelleri kırsal-kent ayrımı ve sınıfsal farkları oluşturan eğitim ve aile biçimlerine dayalı kültürel sermaye ile ilişkilidir. Egemen babalık modeli, geçimi sağlayan aile babası olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Türkiye'de geleneksel değerler temelinde yer alan babalık ile modern babalık uygulamalarının bir arada olduğu da görülmektedir. En yaygın babalık biçiminin ise erkeğin geçim sorumluluğunu büyük ölçüde tek başına üstlendiği, kadınların sadece ev işi yaptıkları "modernleşmiş" aile babalığı şeklinde ifade etmektedir. İncelenen çizgi filmlerdeki babaların bu babalığa uygun modeller olmaları söz konusudur.

Seçilen çizgi filmlerdeki çocuk karakterlerin ve aile üyelerinin kentli ve orta sınıf Türk kültüründeki değerleri aktardıkları söylenebilir. Çizgi filmlerde anne, baba ve çocuklar ekseninde aile üyelerinin gündelik yaşantılarında başlarından geçen olaylar işlenmektedir. İncelenen çizgi filmlerde, idealize edilmiş bir kurgu içinde heteroseksüel ilişkiler yer almakta ve karakterler cinsiyet ikiliği içinde kalıp yargılarla birlikte sunulmaktadır. Bu araştırmada, kız çocuk ve anne karakterleri üzerinden oluşturulan kadın tipinin en önemli özellikleri özel alanda yer alan, ev ve yemek işleri ile ilgilenen domestik ve duygusal karakterler olmalarıdır. Oğlan çocuk ve baba karakterleri aracılığıyla oluşturulan erkek tipinin ise kamusal alanda yer alan, tamir işlerini yapan, ulaşım aracı kullanan, kendine güvenen, bilgili, bilim ve teknoloji ile ilgili, eylemleri yönlendiren, eğlenceli olma özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Çizgi filmlerde kız çocuk karakterlerinin anne ve oğlan çocuklarının baba ile benzer eylemlerde bulunmaları ve benzer davranış özellikleri ile temsil edilmeleri çocukların yetişkin yaşamına bu rolleri taşıyarak, toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmede görev almalarını sağlama olarak düşünülmektedir. Anneler ile kız çocukların, babalar ile oğlan çocuklarının eylemleri ile kişilik ve davranış özellikleri neredeyse aynıdır. Kız çocuklarının 'küçük kadınlar' oğlan çocuklarının da 'küçük erkekler' şeklinde temsil edildikleri yorumu yapılabilir. Baba karakterleri değişen babalık rollerine uygun olarak çocuklarıyla vakit geçirmekte ancak son zamanlarda toplumda görülen değişimlerin hiçbirinin anne karakterlerine yansıtılmadığı görülmektedir. Günümüzde kadınlar

çalışma ve kamusal hayatta görünürdür ve bir ulaşım aracı da kullanmaktadır. Buna rağmen anneler aracılığıyla geleneksel rollerin üretimi sağlanmıştır. İncelenen yerli yapım çizgi filmlerin toplumsal cinsiyete dair kalıp yargıları içerdiği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler: Erken çocukluk dönemi gelişimin en hızlı olduğu, kişilik gelişiminin büyük ölçüde tamamlandığı ve çocukların dünya ile ilgili görüşlerini oluşturdukları bir dönemdir. Bu dönem cinsiyet eşitliği ile ilgili algının oluşturulması açısından önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir. Çizgi film içeriklerini ve görsellerini oluşturan kişilerin bu konu ile ilgili daha bilinçli davranmaları gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından hem ana karakterler hem de yan karakterler eşit oranda temsil edilmelidir. Çizgi filmlerde yer verilen iş bölümü cinsiyetlere göre ayrılmış şekilde gerçekleştirilmemelidir. Özellikle ev ile ilgili işlere cinsiyet gözetmeksizin tüm karakterlerin eylemlerinde yer verilmelidir. Ev içi işler her bireyin cinsiyet ayrımına gitmeden yapabileceği işler olarak temsil edilmelidir. Davranış özelliklerinde de karakterler toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun davranışlar ve özellikler göstermemeli; bu kalıp yargıları içeren kişilik ve davranış özellikleri ile sınırlandırılmamalıdır.

Toplumsal cinsiyet inşası kültürel olarak biçimlendiğinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele kültürel değişim yoluyla olabilir. Kültürü etkilemede önemli bir araç olan medya, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmek yerine özellikle çocuklara yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen çizgi film içerikleri üretmelidir.

Çizgi filmler sürekli değişmekte ve farklı çizgi filmler yayına girmektedir. Araştırmalarda hem yerli hem de yabancı yapım çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi, karşılaştırmalı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Teşekkür

İlgisini ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli katkıları olan yüksek lisans tez danışmanım Prof. Dr. Aylin Görgün Baran'a teşekkürlerimi sunarım.

EXTENDED ABSTRACT

Gender (In)Equality in Turkish Cartoon Series

*

Ayşegül Deniz
Hacettepe University

Gender is a concept that refers to social or cultural distinctions and roles associated with being male or female. This concept expresses the subjective dimension of gender-related to social structure and relationships beyond personality traits. The media is one of the means of socialization and plays an important role in determining the cultural and social structure of society and in changing social judgments for the positive or negative. The media has as much influence on children's learning of gender roles as their families and is considered one of the most important tools in reproducing gender inequality. Gender Schema Theory emphasizes that children receive important information about gender categories and gender roles from parents, teachers, and the media (Bem, 1983). Children start watching television at a very early age and the most-watched television programs by children are cartoons. Recently, both thematic children's channels and Turkish cartoon series have increased in Turkey. As of 2021, there are a total of 14 thematic children's channels broadcasting in encrypted and unencrypted in our country. TRT Çocuk broadcasts unencrypted while other children's channels broadcast encrypted. Cartoons also teach gendered concepts and experiences to children. In this context, it is important to investigate how these themes are implemented in cartoons from the point of view that gender roles are socially constructed.

This study aims to examine Turkish cartoon series broadcast on thematic children's channels in terms of gender equality. In this context, a total of 83 episodes of *Biz İkimiz*, *Canım Kardeşim*, *Kral Şakir* and *Neşeli Dünyam* were analyzed using the technique of content analysis, one of the qualitative research techniques. The characters of mothers, fathers, girls, and boys were examined in terms of gender equality in the categories of being in public spaces, activities of daily living and behavioral characteristics. Communication with children was analyzed as a separate category for the characters of mothers and fathers.

In this study, it was found that mother characters spent less time in public spaces than father characters. The mothers focused on cooking, housework and baby care and represented the characteristics of emotional and domestic. Fathers were found to be more engaged in public spaces, perform daily activities such as repairing, driving, and going to work, related to science and technology, and were self-confident. The fathers have the characteristic of being like friends in their communication, but it was found that the mothers have more serious and instructive communication with their children. It was found that the girl and boy characters were similarly portrayed with the daily activities and behaviors of the mother and father characters. Girls were most associated with helping house works in daily life, while boys were associated with repairs. While girls value appearance and beauty, boys are portrayed as characters who are involved with science and technology. Gender stereotypes are shown to be reproduced in Turkish cartoons.

As a result, it can be said that the child characters and family members in the selected cartoons convey the values of urban and middle-class Turkish culture. In the cartoons, heterosexual relationships take place in an idealized form and the characters are portrayed with stereotypes within the gender binary. In this study, the main feature of the female type formed by the characters of the girl and the mother are that they are domestic and emotional characters who take place in private spaces and are interested in housework and cooking. The male type, formed by the characters of the boy and the father characters are in the public space, does repair work, drives a car, is self-confident, knowledgeable, entertaining, deals with science and technology, and leads actions. Girl characters are thought to perform similar actions with their mothers and boy characters with their fathers. The actions and behaviors of mothers and daughters, fathers and sons are almost identical. It can be interpreted that girls are portrayed as 'little women' and boys as 'little men'. These portrayals allow children to participate in the perpetuation of their gender roles by taking on these roles into adulthood. Fathers spend time with their children through their changing father roles, but none of the recent changes in society are reflected in the mother figures. Women are now visible at work and in public life and drive cars. Nevertheless, the traditional roles were created by

mother characters. This situation has been interpreted as children reinforcing stereotypes about gender through cartoons. Because gender construction is culturally shaped, changes in gender inequality can be through cultural change. The media is an important tool in influencing culture and should produce cartoon content that supports gender equality, especially for children, instead of reproducing gender inequality. Further studies may be designed to compare findings of Turkish cartoons and foreign cartoons in terms of gender equity.

Kaynakça / References

- Acar Savran, G. (2019). *Beden emek tarih diyalektik bir feminizm için*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Adaçay, F. R. (2018). Toplumsal cinsiyetin yaratılması ve sürdürülmesinde temel kurumların rolü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 246-265.
- Ahmed, S. and Wahab, J. A. (2014). Animation and socialization process: Gender role portrayal on cartoon network. *Asian Social Science*, 10(3), 44-53.
- Akkuş, S. Y., Yılmaz, Y., Şahinöz, A. ve Sucaklı, İ. A. (2015). 3-60 ay arası çocukların televizyon izleme alışkanlıklarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 351-360.
- Aley, M. and Hahn, L. (2020). The powerful male hero: A content analysis of gender representation in posters for children's animated movies. *Sex Roles*, 83(7-8), 499-509.
- Alkan, A. (2000). Özel alan-kamusal alan ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekan. *Kültür ve İletişim*, 3(1), 71-95.
- Aral, N. ve Doğan Keskin, A. (2018). Ebeveyn bakış açısıyla 0-6 yaş döneminde teknolojik alet kullanımının incelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 5(2), 317-348.
- Atay, M. ve Çelebi Öncü, E. (2020). Elektronik bakıcı; televizyon. S. İçin Akçalı (Ed.). *Çocuk ve medya* (s.69-82) içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C. and Hilgard, E. R. (2012). *Psikolojiye giriş*. İstanbul: Arkadaş Yayınları.
- Aubrey, J. S. and Harrison, K. (2004). The gender-role content of children's favorite television programs and its links to their gender-related perceptions. *Media Psychology*, 6(2), 111-146.

- Bağçeli Kahraman, P. ve Özdemir, H. (2019). Resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 64-85.
- Bahar, H. İ. (2015). *Sosyoloji*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Barner, M. R. (1999). Sex-role stereotyping in FCC-mandated children's educational television. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43, 551-564.
- Barutçu, A. ve Hıdır, N. (2016). Türkiye'de babalığın değişen rolleri: (Pro)feminist babalar. *Fe Dergi*, 8(2), 27-45.
- Baştürk Akca, E. ve Ergül, S. (2015). Kitle iletişim çalışmaları alanında toplumsal cinsiyet çalışmalarının gelişimi; temel yaklaşımlar ve çalışmalar üzerinden bir çerçeve çizme çabası. Ş. Yavuz (Der.). *Toplumsal cinsiyet ve medya temsilleri* (s.17-44) içinde. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Bem, S. L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-aschematic children in a gender-schematic society. *Signs*, 8(4), 598-616.
- Berktaş, F. (2011). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. Y. Ecevit ve Karkıner, N. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* (s.2-31) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T. and Skinner, D. S. M., ve Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Bora, A. (2011). *Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi.
- Bora, A. ve Üstün, İ. (2008). *Sıcak aile ortamı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Browne, K. (2014). *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Say Yayınları.
- Calvert S. L., Kotler, J. A., Zehnder, S. M. and Shockey, E. M. (2003). Gender stereotyping in children's reports about educational and informational television programs. *Media Psychology*, 5, 139-162.
- Calvert, S. (1999). *Children's journeys through the information age*. Boston: McGraw-Hill.
- Cesur, S. ve Paker, O. (2007). Televizyon ve çocuk: Çocukların TV programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 106-125.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering, psychoanalysis and the sociology of gender*. London: University of California Press.

- Chu, D. and McIntyre, B. T. (1995). Sex role stereotypes on children's TV in Asia a content analysis of gender role portrayals in children's cartoons in Hong Kong. *Communication Research Reports*, 12(2), 206-219.
- Coyne, S. M., Linder, J. R., Rasmussen, E. E., Nelson, D. A. and Birkbeck, V. (2016). Pretty as a princess: Longitudinal effects of engagement with Disney princesses on gender stereotypes, body esteem, and prosocial behavior in children. *Child Development*, 87, 1909-1925.
- Coyne, S., Linder, J., Rasmussen, E., Nelson, D. and Collier, K. (2014). It's a bird! It's a plane! It's a gender stereotype!: Longitudinal associations between superhero viewing and gender stereotyped play. *Sex Roles*, 70, 416-430.
- Çabuklu, Y. (2007). *Toplumsal kurgular ve cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Donovan, J. (2020). *Feminist teori*. (Çev. A. Bora, M., Ağduk Gevrek ve F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, A. E. ve Koçtürk, N. (2021). Yerli yapım bir çizgi filmin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi: Pırl. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(Toplum & Siyaset), 83-92.
- Dundes, L. (2001). Disney's modern heroine Pocahontas: Revealing age-old gender stereotypes and role discontinuity under a façade of liberation. *Social Science Journal*, 38, 353-365.
- Edwin M., Afi Roshezry A. B., Ira M. I., Geetha V., Norazleen, M. N., Lim, E. A. Taufik A. L. and Yann, N. K. (2012). A comparative study of gender roles in animated films. *Global Journal Of Human Social Science*, 12(5), 73-78.
- Eick, K. (1998). Gender stereotypes in children's television cartoons. *Adolescence*, 37(253), 7.
- England, D. E., Descartes, L. and Collier Meek, M. A. (2011). Gender role portrayal and the Disney princesses. *Sex roles*, 64(7-8), 555-567.
- Fischer, S. (2010). *Powerful or pretty: A content analysis of gender images in children's animated films*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://etd.auburn.edu/bitstream/handle/10415/2065/ThesisSabrinaFischer.pdf?sequence=2>, Erişim tarihi.10.06.2021.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev. C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2020). *Sosyoloji kısa fakat eleştirel bir giriş*. (Çev. Ü. Y. Battal). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Giroux, H. A. (1983). Ideology and agency in the process of schooling. *Journal of Education*, 165(1), 12-34.
- González, M. P. L., Paniagua, Á. I., Thornborrow, T. and Jordán, O. C. (2020). Associations between media representations of physical, personality, and social attributes by gender: A content analysis of children's animated film characters. *International Journal of Communication*, 14(2020), 6026-6048.
- Gölgelioğlu, Ö. (2011). Siyaset ve katılım. Y. Ecevit ve N. Karkiner (Ed.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* (s.64- 83) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Görgün Baran, A. (2012). Toplumsal cinsiyet. N. Güngör Ergan, B. Şahin Kütük, R. Coştur. (Ed.). *Davranış bilimleri* (s.410-438) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Görgün Baran, A. Sarıtaş, C. ve Şahin Kütük, B. (2017). Medya'da kadına yönelik şiddet haberlerinin içerik ve sunum açısından analizi: Beyazgazete.com örneği. *Sosyoloji Konferansları: Prof. Dr. Fügen Berktaş'a Armağan Özel Sayısı*, 55, 107-132.
- Karkiner, N. (2015). Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyete farklı kuramsal yaklaşımlar. S. Yağan Güder. (Ed.). *Cinsel eğitim ve toplumsal cinsiyet* (s. 51-78) içinde. Ankara: Eğiten Kitap.
- Götz, M., Hofmann, O., Brosius, H., Carter, C., Chan, K., Donald, S. ve diğ. (2008). *Gender in children's television worldwide. Results from a media analysis in 24 countries. TelevIZIon*, 21, 4-9.
- Güler, N. (2014). İletişim, toplumsal cinsiyet ve ideoloji. *Journal of Yaşar University*, 9(34), 6023-6043.
- Gümüšoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50.
- Günindi Ersöz, A. (2015). Özel alan / kamusal alan dikotomisi: Kadınlığın "doğası" ve kamusal alandan dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 80-102.
- Gürsoy, Ö. (2012). Televizyon dizilerinde değişen aile değerleri. (Der.). N. Türkoğlu. *Medya ve toplumsal dönüşüm seyirlik cümbüşler* (s.191-318) içinde. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Hentges, B. and Case, K. (2012). Gender representations on Disney Channel, Cartoon Network, and Nickelodeon Broadcasts in the United States. *Journal of Children and Media*, 7(3), 319-333.

- https://cartoonnetworkturkiye.fandom.com/tr/wiki/Cartoon_Network_Reytingleri, Erişim Tarihi: 08.08.2019.
- <https://faw10.net/forum/threads/9-eyl%C3%BC1-2019-pazartesi-reyting-sonu%C3%A7lar%C4%B1.289691/>, Erişim Tarihi: 10.09.2019.
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2017/10/26/reyting-listeleri-alt-ust-olacak-trt-cocuk-cekiliyor>, Erişim Tarihi: 07.08.2019.
- <https://www.medyafaresi.com/ratingler/2017-07-31>, Erişim Tarihi: 08.08.2019.
- Işık, M. (Ed.), Erdem, A., Güllüoğlu, Ö. ve Akbaba, E. (2007). *Televizyon ve çocuk*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- İçin Akçalı, S. (Ed.). (2020). *Çocuk ve medya*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İnal, K. (2020). Türkiye’de çocukluk nereye. S. İçin Akçalı. (Ed.) *Çocuk ve medya* (s.13-52) içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Jaggi, R. (2015). Deconstructing gender in cartoon programming on children’s television channels in India—a textual analysis. *IMS Manthan (The Journal of Innovations)*, 10(1), 123-130.
- Kalaycı, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bir çizgi film çözümlemesi. *Eğitim ve Bilim*, 40, 243-270.
- Karkıner, N. (2015). Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyete farklı kuramsal yaklaşımlar. S. Yağan Güder. (Ed.). *Cinsel eğitim ve toplumsal cinsiyet* (s.51-78) içinde. Ankara: Eğiten Kitap.
- Keloğlu İşler, E. (2014). Kültürel ekme kuramı bağlamında Türkiye üretimi çizgi filmler ve çocuk bilincinin inşası. *İletişim ve Diplomasi Dergisi*, 2, 65-80.
- Kidenda, M. C. A. (2018). Impact of animated cartoons on children aged seven to eleven years in Nairobi, Kenya. *American Journal of Education and Practice*, 3(1), 10-32.
- Knobloch, S., Callison, C., Chen, L., Fritzsche, A. and Zillmann, D. (2005). Children's sex-stereotyped self-socialization through selective exposure to entertainment: Cross-cultural experiments in Germany, China, and the United States. *Journal of Communication*, 55(1), 122-138.
- Koeman, J., Peeters, A. L. and D’Haenens, L. (2007). Diversity monitor 2005: Diversity as a quality aspect of television in the Netherlands. *Communications*, 32(1), 97-121.
- Kurdoğlu, A. (2011). Kent yaşamı. Y. Ecevit ve Karkıner, N. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* (s.106-129) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-89.
- Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lindsey, L. L. (2011). *Gender roles- a sociological perspective*. Boston: Prentice Hall.
- Martin, C. L., Ruble, D. N. and Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin*, 128, 903-933.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (2019). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi*. S. Akbaba Altun ve A. Ersoy. (Çev. Ed.). (2. Baskıdan Çeviri, 3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Muratoğlu Pehlivan, B. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türk çizgi filmlerinde anne ve baba temsili üzerine bir çalışma. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 15-27.
- Oakley, A. (2016). *Sex, gender and society*. New York: Routledge.
- Ogletree, S. M., Martinez, C. N., Turner T., R. and Mason, B. (2004). Pok'emon: Exploring the role of gender. *Sex Roles*, 50, 851-859.
- Oğuz Rollas, B. (2017). *0-6 yaş resimli çocuk hikaye kitaplarında toplumsal cinsiyet inşası*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, İzmir.
- Oruç, C., Tecim, E. ve Özyürek, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuğunun kişilik gelişiminde rol modellik ve çizgi filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281-297.
- Özen Uyar, B. ve Yılmaz Genç, M. M. (2017). Yerli yapım çizgi filmlerde sunulan toplumsal cinsiyet rolleri. Ö. Demirel ve S. Dinçer. (Ed.). *Küreselleşen dünyada eğitim* (s.679-712) içinde. Ankara: Pegem Akademi Kitabevi Yayınları.
- Özgökbek Bilis, P. (2011). *Çizgi filmlerde temsil edilen toplumsal değerler sistemi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Anabilim Dalı, İzmir.
- Özsoy, M. ve Taşdelen, E. Ş. (2016). Pepee çizgi dizisinde toplumsal cinsiyet rollerinin üretimi. *İletişim ve Kuram Araştırma Dergisi*, 42, 252-265.
- Öztürk, C. ve Karayağız, G. (2007). Okulöncesi dönemdeki çocukların televizyon izleme durumları ve bunu etkileyen incelenmesi. *Milli Eğitim*, 175, 116-128.
- Rozario, A., Masilamani, V. and Arulchelvan, S. (2018). The case of the missing girls: Distribution of gender roles in Indian children's television programming. *Journal of Children and Media*, 12, 125 - 142.

- RTÜK (2016). RTÜK 2016-2020 stratejik plan özeti. <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/rtuk-2016-2020-stratejik-plani-ozeti.pdf> adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi 19.02.2019.
- Ruble, D. N., Martin, C. L. and Berenbaum, S. A. (2006). Gender development. ed. W. Damon & R. Lerner (Ed.). *Handbook of child psychology, vol. 3: Social, emotional, and personality development* (s.858-932) içinde. New York: Wiley.
- Rudy, R. M., Popova, L. and Linz, D. G. (2010). The context of current content analysis of gender roles: An introduction to a special issue. *Sex Roles*, 62, 705-729.
- Sancar, S. (2020). *Erkeklik: İmkânsız iktidar-ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Saraç, H. (2018). *Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik çizgi filmlerde toplumsal cinsiyetin inşası: Niloya örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Sarıtaş, E. ve Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 463-477.
- Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (2012). Türkiye’de ana babalık çalışmalarına bakış. M. Sayıl ve B. Yağmurlu (Der.). *Ana babalık: Kuram ve araştırma* (s.15-18) içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sheikh, A. A. (2017). Stereotypical gender representations in Chhota Bheem: Kids’ cartoon programme on Pogo Channel. *Pakistan Journal of Women’s Studies: Alam-e-Niswan*, 24(2), 15-32.
- Şen, B. (2020). *Okul öncesi dönem çocukları tarafından izlenen çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Şirin, M. R., Oktay, N. ve Altun A. (2013). *I. Türkiye çocuk ve medya stratejisi ve uygulama planı 2014-2018*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2015). *Sosyal psikoloji*. (çev. Ali Dönmez). Ankara: İmge Yayınevi.
- Tezel Şahin, F. (2007). Sosyal değişim sürecinde değişen baba rolü. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS*, Ankara.

- Thompson, T. L. and Zebrinos, E. (1995). Gender roles in animated cartoons: Has the picture changed in 20 years. *Sex Roles*, 32, 651–673.
- Towbin, M. A., Haddock, S. A., Zimmerman, T. S., Lund, L. K. and Tanner, L. R. (2003). Images of gender, race, age, and sexual orientation in Disney feature-length animated films. *Journal of Feminist Family Therapy*, 15, 19–44.
- Ünlü, A. S. (2017). *Toplumsal cinsiyet rolleri bakımından TRT çocuk kanalında yayımlanan çizgi filmler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Erzincan.
- Wall, G. and Arnold, S. (2007). How involved is involved fathering? An exploration of the contemporary culture of fatherhood. *Gender & Society*, 21(4), 508-527.
- Walsh, A. and Leaper, C. (2020). A content analysis of gender representations in preschool children's television. *Mass Communication and Society*, 23(3), 331–355.
- Ward, L. M. and Grower, P. (2020). Media and the development of gender role stereotypes. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2, 177-199.
- Wiserna, B. A. (2001). The gendered world of Disney: A content analysis of gender themes in full-length animated Disney feature films. *Dissertation Abstracts International*, 61, 4973.
- Yağan Güder, S., Ay, A., Saray, F. ve Kılıç, İ. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından incelenmesi: Niloya örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 96-111.
- Yazıcı, E., Yaman Baydar, İ. ve Kandır, A. (2019). Çizgi film ve çocuk: Ebeveyn görüşleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(1), 10-19.
- Zaheen, B. and Khan, M. A. (2019). Children, gender and television: An analysis of heavy viewers' behaviour regarding gender-specific roles and characteristics. *Global Regional Review*, 4(2), 364-374.
- Zaheen, B., Manzoor, S. and Safdar, A. (2020). TV cartoon Programs: An analysis of gender roles and characteristics. *Pakistan Social Sciences Review*, 4(2), 460-472.
- Zastrow, C. and Kirst Ashman, K. K. (2014). *İnsan davranışı ve sosyal çevre I*. Ankara: Nika Yayınevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Deniz, A. (2021). Yerli Yapım çizgi filmlerde toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6942-6979. DOI: 10.26466/opus.910874.

Türkiye’de Travma Sonrası Stres ve Büyüme Konusunda Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmaların İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.960263

*

Esra Teke* – Selahattin Avşaroğlu**

* Dr. Öğr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: esradogru1@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8436-2169](https://orcid.org/0000-0002-8436-2169)

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: seloavsar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0953-2922](https://orcid.org/0000-0002-0953-2922)

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme konusunda gerçekleştirilmiş olan çalışmaları sistematik bir şekilde incelemektir. Araştırmada, travma sonrası stres ve büyüme konusunda yayımlanmış olan lisansüstü tez ve araştırma makaleleri kapsamlı ve yapılandırılmış bir şekilde taranmıştır. Bu kapsamda çeşitli dâhil edilme ve hariç tutulma kriterleri göz önünde bulundurularak çalışmaların bulguları sentezlenmiştir. Araştırma sistematik derleme çalışmasıdır ve doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek amacıyla 24 Mayıs-15 Haziran 2021 tarihleri arasında YÖKTEZ ve ULAKBİM veri tabanlarında yapılan taramalarda 2012-2021 yılları arasında yayımlanmış 552 lisansüstü teze ve 290 makaleye ulaşılmıştır. Bunlar arasından dahil edilme kriterleri göz önünde bulundurularak 18 lisansüstü tez ve 6 makale araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubu içerisinde yer alan tez ve makalelerin incelenmesinde araştırmacılar tarafından hazırlanan “Araştırma Değerlendirme Formu” kullanılmıştır. Çalışmalar, araştırmanın yılı, araştırmanın türü, araştırma yöntemi, çalışma grubu, çalışma grubunun büyüklüğü, lisansüstü tezin türü ve yayımlandığı enstitü, araştırmada kullanılan değişkenler ölçütleri çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, alanyazın ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Travma, Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme.*

A Review of Studies on Post-Traumatic Stress and Growth Carried in Turkey

*

Abstract

The aim of this research is to examine systematically the studies on post-traumatic stress and growth in Turkey. In the research, postgraduate theses and research articles published on post-traumatic stress and growth were scanned in a comprehensive way. In this context, the findings of the studies were synthesized by considering various inclusion and exclusion criteria. The research is a systematic review study and was carried out by document analysis method. In order to determine the study group of the research, 552 graduate theses and 290 articles published between 2012 and 2021 were reached in the searches made in YÖKTEZ and ULAKBİM databases between 24 May and 15 June 2021. Considering the inclusion criteria, 18 postgraduate theses and 6 articles formed the study group of the research. The "Research Evaluation Form" prepared by the researchers was used in the examination of theses and articles in the study group. The studies were examined in terms of the year of the research, the type of the research, the research method, the study group, the size of the study group, the type of the postgraduate thesis and the institute where it was published, and the variables used in the research. The results of the research were discussed in the light of the literature and suggestions were made.

Key Words: *Trauma, Post-Traumatic Stress, Post-Traumatic Growth.*

Giriş

Travma aniden gelişen, kontrol edilemeyen, olumsuz yaşam olayları şeklinde tanımlanmaktadır (Carlson ve Dalenberg, 2000; Hapke, Schumann, Rumpf, John ve Meyer, 2006). Bu olaylar bireyde korku, çaresizlik gibi duyguların meydana gelmesine neden olabilmekte ve bireylerin duygu, düşünce ve ruhsal durumlarını uzun süre etkisi altına alabilmektedir (Özen, 2017).

Bireyler travmatik olaylar sonrasında duygusal, bilişsel, bedensel ve davranışsal tepkiler verebilmektedir (Kanat ve Özpolat, 2016). Travmatik yaşam olaylarının hemen sonrasında bu belirtilerin ortaya çıkması normaldir (Kessler vd., 2005). Travmatik olaya maruz kalan bireylerin bu olayın üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen bu belirtileri ilk günkü şiddetiyle yaşamaya devam etmesi (Davison ve Neale, 2004; Deblinger, Steer ve Lippmann 1999) ve bu durumun kronik bir hale gelmesi ise travma sonrası stres bozukluğu olarak ifade edilmektedir (Işıklı ve Keser, 2020).

Travma sonrası stres bozukluğu gösteren bireyler, hoş olmayan ve yinelenen bir şekilde travmatik olayı hatırlayabilmekte ve bu olayları hatırlarken psikolojik ve fizyolojik sıkıntılar yaşayabilmektedirler (Rivas-Diez, Sanchez-Lopez ve Rodrigo-Holgado, 2013; Sharhabani-Arzy, Amir, Kotler ve Liran 2003). Bilişsel, duygusal, davranışsal ve fizyolojik olarak kaçınma tepkileri verebilmektedirler (Rivas-Diez vd., 2013). Kendilerine ve diğerlerine yönelik yoğun öfke duygusu yaşayabilmekte (Dunmore, Clark ve Ehlers, 2001) ve mevcut durumlara yönelik olumsuz değerlendirmelerde bulunabilmektedirler (Ehlers ve Clark, 2000). Sürekli tehlike altındaymış gibi aşırı tepkiler gösterebilmektedirler (Brewin, 2011; Şuer, 2005).

Travmatik olaylar neticesinde bireyler geleceğe yönelik güvenlerini ve güvenlik duygularını kaybedebilmekte, tehditlere karşı verdikleri aşırı duygusal tepkiler sonucunda dengesizlik duygusu ve kontrol kaybı yaşayabilmektedirler (Bergner, 2009). Bununla birlikte travmatik bir yaşantının ardından bazı olumlu sonuçların ortaya çıkabileceğini düşündüren çalışmalar da vardır (İnci ve Boztepe, 2013). Literatürde bireylerin zorlu yaşam deneyimleriyle mücadeleleri sonucunda ortaya

çıkan bu olumlu psikolojik değişim, travma sonrası büyüme olarak tanımlanmaktadır (Tedeschi ve Calhoun 2004).

Travma sonrası büyüme, travmatik olaylardan sonra insanlara daha derin bir bakış açısı ve güç sağlayabilmektedir. Bu bağlamda travma sonrası büyüme düzeyi yüksek olan bireyler, yaşamlarındaki sorunlarla baş edebilecek kadar güçlü hissedebilmekte ve travmanın olumlu sonuçlarına odaklanarak, iyileştirilmiş baş etme mekanizmalarına ve psikolojik iyiliğe sahip olabilmektedirler (Özçetin ve Hiçdurmaz, 2017).

Yapılan çalışmalarda travma sonrası büyüme ile iyimserlik, problem çözme becerisi (Karaman ve Tarım, 2018) affetme ve öz-anlayış arasında ilişkinin olduğu bulunmuştur (Gökmen ve Deniz, 2020). Tedeschi ve Calhoun (2004) da travma sonrası büyüme ile psikolojik sağlamlık, dayanıklılık, iyimserlik ve tutarlılık algısının ilişkili kavramlar olduğunu belirtmişlerdir.

Kavramsal açıklamalar neticesinde travma sonrası büyüme ve travma sonrası stres birbirine zıt olan kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Oysa literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde bu iki değişken arasında pozitif yönde ilişkiye dair bulguların olduğunu gösteren çalışmalara rastlanmıştır (Solomon ve Dekel, 2007; Tekcan, 2018). Bununla birlikte literatürde bu iki değişken arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu (Frazier, Conlon ve Glaser, 2001) ya da herhangi bir anlamlı ilişkinin bulunmadığına dair bulgulara da rastlanmıştır (Salsman, Segerstrom, Brechting, Carlson ve Andrykowski, 2009). Dolayısıyla yapılan bu çalışmanın araştırmalarda yer alan bu çelişkilerin anlaşılması, araştırma sonuçlarının bütünleştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Travma sonrası stres ve büyüme kavramları günümüzde özellikle depresyon ve salgın gibi travmatik yaşam olayları ile birlikte sıklıkla karşımıza çıkar hale gelmiştir. Özellikle pozitif psikolojinin gelişmesiyle birlikte travma sonrası büyüme kavramı daha çok anılır olmuştur. Bu durum, travmatik olaylar sonucunda neden bazı insanlar travma sonrası stres gösterirken bazı insanlar travma sonrası büyüme göstermektedir sorusunun sorulmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmada travma sonrası stres ve büyümeyi birlikte ele alan araştırmalar ve bu araştırmaların sonuçları incelenerek konuya bir çerçeve oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca konuyla ilgili

alanyazın taraması kapsamında ele alınan çalışmaların son 10 yılı kapsamı ve bu çalışmaların farklı değişkenlere göre incelenmesi, hem var olan durumun anlaşılmasını hem de ülkemizde yapılacak yeni çalışmalara ışık tutulmasını sağlayacaktır. Ek olarak literatürde travma sonrası stres ve büyüme değişkenlerini bir arada ele alan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanırken bu konuda bir derleme çalışmasına rastlanmamıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurarak literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme konusunda gerçekleştirilmiş olan çalışmalarını sistematik bir şekilde incelemektir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme konusunda gerçekleştirilmiş olan çalışmaların ve bu çalışmaların sonuçlarının incelenmesi yönünden sistematik derleme çalışmasıdır. Derleme çeşitlerinden birisi olan sistematik derleme; benzer yöntemler ile yapılmış çok sayıda araştırmanın yapılandırılmış ve kapsamlı bir şekilde taranması, çeşitli dâhil edilme ve hariç tutulma kriterlerinin göz önünde bulundurulması ve nihayetinde araştırmaların çalışma grubuna dâhil edilmesi ve araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesiyle gerçekleştirilen çalışmalar olarak tanımlanabilmektedir (Karaçam, 2013). Bu bağlamda yapılan bu çalışmada, YÖKTEZ ve ULAKBİM veri tabanlarında taramalar gerçekleştirilmiştir. Çeşitli dâhil edilme kriterleri gözetilerek taranan çalışmalar araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Dahil edilen çalışmalar doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Doküman analizi yöntemi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkındaki bilgileri içeren yazılı materyallerin incelenmesine dayanan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, travma sonrası stres ve büyüme konusunda 2012-2021 yılları arasında YÖKTEZ ve ULAKBİM veri tabanlarında bulunan 6 makale ve 18 tez çalışması oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma sürecinde makale ve tezlerin incelenmesi için “Araştırma Değerlendirme Formu” kullanılmıştır. Bu form ile araştırma kapsamında incelenecek olan makale ve tezlerin belirli bir sistematige göre incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel (2019). Araştırma değerlendirme formunun oluşturulmasında ilgili alanda araştırmalar yürüten 2 uzman görüşünden yararlanılmıştır. Formda; araştırmanın yazarları, araştırmanın başlığı, araştırmanın yılı, araştırmanın türü, araştırma modeli, çalışma grubu, çalışma grubunun büyüklüğu, lisansüstü tezin türü ve yayımlandığı enstitü, araştırmada kullanılan değişkenler olmak üzere 10 kategori yer almıştır.

İşlem

Araştırma kapsamında çalışma grubunun belirlenmesinde PRISMA raporundan (Moher, Liberati, Tetzlaff ve Altman, 2009) yararlanılarak yapılandırılmış bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması 24 Mayıs-15 Haziran 2021 tarihleri arasında YÖKTEZ ve ULAKBİM veri tabanlarında yayımlanmış olan lisansüstü tez ve araştırma makalelerini kapsayacak şekilde Türkçe gerçekleştirilmiştir. Travma sonrası stres ve büyüme kapsamında gerçekleştirilen çalışmaları belirleyebilmek amacıyla “travma sonrası stres”, “posttravmatik stres”, “post travmatik stres”, “travma sonrası büyüme” ve “travma sonrası gelişim” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tablo 1’de alanyazın taramasında kullanılan anahtar kelimeler verilmiştir.

Tablo 1. Alanyazın taramasında kullanılan anahtar kelimeler

Veritabanı	Arama Kelimeleri	Doküman Türü	Tam Metin
ULAKBİM	“Travma sonrası stres” “Posttravmatik stres” “Post travmatik stres” “Travma sonrası büyüme” “Travma sonrası gelişim”	Araştırma makalesi	+
YÖKTEZ	“Travma sonrası stres” “Posttravmatik stres” “Post travmatik stres” “Travma sonrası büyüme” “Travma sonrası gelişim”	Lisansüstü tezler	+

Literatür taraması sonucunda çalışma grubunun belirlenmesinde çeşitli dâhil edilme kriterlerine dikkat edilmiştir. Çalışmanın dâhil edilme kriterleri Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaların dahil edilme kriterleri

Dahil Edilme Kriterleri

Başlığında travma sonrası stres ve büyüme (gelişmeyi) içeren araştırma makaleleri ve lisansüstü tezleri çalışmaya dahil edilmiştir.

ULAKBİM veri tabanında yer alan araştırma makaleleri ile YÖKTEZ veri tabanında yer alan lisansüstü tezler araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırma kapsamında 2012-2021 yılları arasında yayımlanmış çalışmalar araştırmaya dahil edilmiştir.

Tam metnine erişim izni olan lisansüstü tezleri ile araştırma makaleleri çalışma kapsamına alınmıştır.

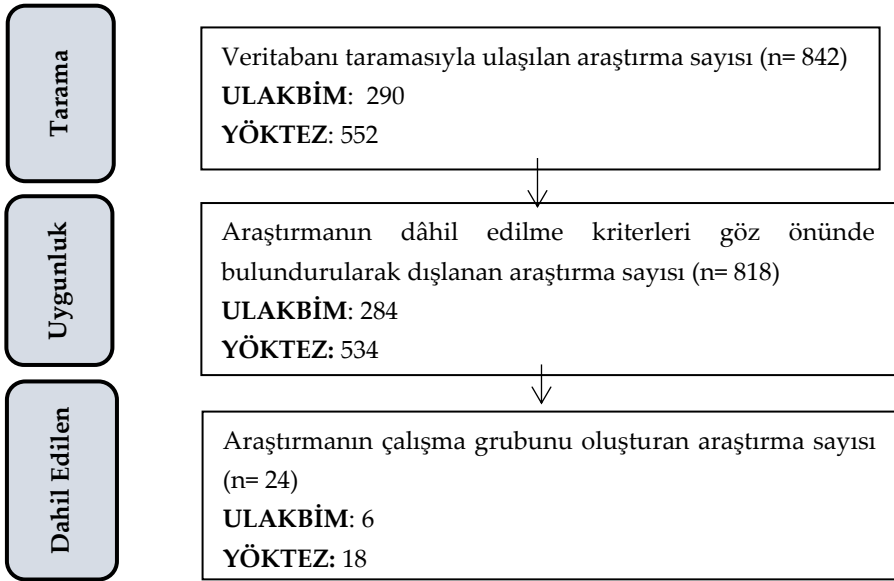
Yapılan alanyazın taraması sonucunda toplam 842 araştırmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan araştırmalar içinde dahil edilme kriterleri göz önünde bulundurularak 18 lisansüstü tez ile 6 araştırma makalesi çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların künyelerine ilişkin bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar

Yazar, Yıl	Başlık	Araştırma Türü
Elçi, 2021	Predictive factors of posttraumatic stress and posttraumatic growth among the survivors of Van, 2011, earthquakes' trauma	Lisansüstü Tez
Acar, 2020	Van depremlerini yaşayanlarda travma sonrası stres ve travma sonrası büyümeyi yordayan faktörler	Lisansüstü Tez
Özcan ve Arslan, 2020	Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası büyüme ile ilişkili değişkenler	Lisansüstü Tez
Yeken, 2019	Travma sonrası stres ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal desteğin ve maneviyatın aracı rolü	Araştırma Makalesi
Haspolat, 2019	Posttraumatic stress disorder and posttraumatic growth in refugee adolescents: Risks and protective factors	Lisansüstü Tez
Gökhan, 2019	Mülteci ergenlerde travma sonrası stres bozukluğu ve travma sonrası büyüme: Riskler ve koruyucu faktörler	Lisansüstü Tez
Acet, 2019	Travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası büyüme: Temel inançlardaki değişim, ruminasyonlar ve bilgece farkındalığın rolü	Lisansüstü Tez
Köskün, 2019	Posttraumatic stress and posttraumatic growth in the aftermath of terrorism: The roles of exposure, media, world assumptions, coping, and rumination	Lisansüstü Tez
Cengiz, Ergün ve Çakıcı, 2019	Terör olaylarının ardından travma sonrası stres ve travma sonrası gelişim: Maruz kalmanın, medyanın, dünyaya ilişkin varsayımların, baş etmenin ve ruminasyonların rolü	Lisansüstü Tez
Özcan, 2019	Yetişkinlerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim: Otobiyografik bellek, dönüşmüş benlik ve bilinçli-yeniden değerlendirme modelleri kapsamında bir inceleme	Lisansüstü Tez
Yaman, 2018	Yakınları intihar eden kişilerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim ile ilişkili değişkenler	Lisansüstü Tez
Yanık, 2018	Suriyeli sığınmacılarda travma sonrası stres bozukluğu, travma sonrası büyüme ve ruhsal dayanıklılık: Hatay, Türkiye	Araştırma Makalesi
Tekcan, 2018	Yetişkinlerde travma sonrası stres ve öz duyarlılığın travma sonrası büyüme üzerindeki yordayıcı rolü	Araştırma Makalesi
Şahne, 2018	The role of event centrality and solidarity in the prediction of posttraumatic stress and posttraumatic growth among the survivors of 10 th october terrorist attack	Lisansüstü Tez
Acar ve Dirik, 2018	Olayın merkezîyeti ve dayanışmanın 10 ekim terör saldırısı'nda hayatta kalanların travma sonrası stress ve travma sonrası büyüme düzeyleri üzerindeki yordayıcı rolü	Lisansüstü Tez
Gökler Danışman, Tarhan Uçar ve Okay, 2018	The mediating effect of rumination in relation to centrality of event, posttraumatic growth and posttraumatic stress disorder among breast cancer survivors	Lisansüstü Tez
Kardaş ve Tanhan, 2018	Meme kanserini yenen kişilerde travma sonrası büyüme ve travma sonrası stres bozukluğu ile olayın merkezîyeti arasındaki ilişkide ruminasyonun aracı etkisi	Lisansüstü Tez
Kaçan, 2017	Yetişkinlerde travma sonrası stres belirtileri ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide öz-şefkatin düzenleyici rolü	Lisansüstü Tez
	Atatürk Havalimanı saldırısından 6 ay sonra personelde görülen travma sonrası stress belirtileri ve travma sonrası büyüme ile ilişkili faktörler	Lisansüstü Tez
	Yazılı duygusal dışavurum paradigması: kanser hastalarının eşlerinde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim üzerindeki etkileri	Araştırma Makalesi
	Eş şiddeti nedeniyle kadın konukevlerinde kalmakta olan kadınlarda travma sonrası stres ve travma sonrası gelişimin incelenmesi	Araştırma Makalesi
	Van depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin travma sonrası stres, travma sonrası büyüme ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi	Araştırma Makalesi
	The path from traffic accident to posttraumatic stress, posttraumatic growth, and driver behavior change: An examination with rumination and transtheoretical model	Lisansüstü Tez
	Trafik kazasından travma sonrası stres, travma sonrası gelişim ve sürücü	Lisansüstü Tez

Türkiye’de Travma Sonrası Stres ve Büyüme Konusunda Gerçekleştirilmiş Olan Çalışmaların İncelenmesi

Çağlayan, 2016	davranış değişimine giden yol: Ruminasyon ve transteorik model ile inceleme The determinants of posttraumatic growth and posttraumatic stress among motor vehicle accident survivors: Personality, coping mechanisms, and ruminations	Lisansüstü Tez
Yıldız, 2016	Trafik kazası mağdurlarında travma sonrası gelişim ve travma sonrası stresi yordayan faktörler: Kişilik, baş etme mekanizmaları ve ruminasyonlar Kanser hastalarında travma sonrası stres belirtileri, travma sonrası gelişim ve kendini açma	Lisansüstü Tez
Doğan, 2015	The mediating role of the posttraumatic growth in the relationship between posttraumatic stress and prosocial behavioral tendencies Travma sonrası stres ile prososyal davranış eğilimi arasındaki ilişkide travma sonrası büyümenin aracı rolü	Lisansüstü Tez
Gül, 2014	Prevalence rates of traumatic events, probable PTSD and predictors of posttraumatic stress and growth in a community sample from İzmir İzmir toplum örnekleminde travmatik olaylar ve olası TSSB yaygınlık oranları ile travma sonrası stres ve gelişim yordayıcıları	Lisansüstü Tez
Moğulkoç, 2014	Kanser hastası çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinde travma sonrası stres bozukluğunun ve travma sonrası gelişimin belirleyicileri: Sosyal destek, ruminasyon ve yüklenme biçimleri	Lisansüstü Tez
Kardaş, 2013	Van depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin travma sonrası stres travma sonrası büyüme ve umutsuzluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi	Lisansüstü Tez

Şekil 1. Dokümanların Belirlenmesi ve Seçimine Yönelik Aşamaları Gösteren Akış Diyagramı.

Araştırma kapsamında, makale ve tezlerin belirlenmesi ve seçimine yönelik aşamalara ilişkin akış diyagramı Şekil 1’de verilmiştir

Bulgular

Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme ele alan lisansüstü tezler ve makaleler yapıldıkları yıllara, araştırma yöntemlerine, çalışma gruplarına ve çalışma gruplarının genişliğine göre analiz edilmiştir. Tezler kendi içerisinde türlerine ve yapıldıkları enstitülere göre incelenmiştir. Ayrıca çalışmalarda travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte kullanılan değişkenler de analize tabi tutulmuştur.

Tablo 4. Çalışmaların yayımlanma yıllarına göre dağılımları

Yıllar	Tezler	Makaleler	f	%
2012	0	0	0	% 0
2013	1	0	1	% 4.2
2014	2	0	2	% 8.3
2015	1	0	1	% 4.2
2016	2	0	2	% 8.3
2017	1	0	1	% 4.2
2018	4	3	7	% 29.2
2019	5	2	7	% 29.2
2020	1	1	2	% 8.3
2021	1	0	1	% 4.2

Tablo 4’te araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve makalelerin yayımlanma yıllarına göre dağılımları verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde; 2013, 2015, 2017, 2021 yıllarında 1’er (%4.2), 2014, 2016, 2020 yıllarında 2’şer (%8.3), 2018 ve 2019 yıllarında ise 7’şer (% 29.2) çalışmanın yayımlandığı görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusuna göre travma sonrası stres ve büyüme konusunda en çok çalışmanın 2018 ve 2019 yılları arasında yapıldığı söylenebilmektedir.

Tablo 5. Çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımları

Yöntem	Tezler	Makaleler	f	%
Nitel Yöntem (Betimsel, ilişkisel vb.)	18	6	24	%100
Nitel Yöntem	0	0	0	% 0

Tablo 5’te araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve makalelerin araştırma yöntemine göre dağılımları verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde çalışmaların tamamının (24, %100) nicel araştırma yöntemi ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Çalışmalarda ayrıca nicel araştırma yöntemleri içinde yer alan korelasyonel araştırma, genel

tarama modeli, ilişkisel tarama modeli, betimsel tarama modellerinin kullanıldığı belirtilmektedir.

Tablo 6. Çalışma gruplarına göre dağılımları

Çalışma grupları	Tezler	Makaleler	f	%
Ergenler	1	0	1	% 4.2
Yetişkinler	15	5	20	% 83.3
Üniversite Öğrencileri	2	1	3	%12.5

Tablo 6’da araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve makalelerin çalışma gruplarına göre dağılımları verilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde araştırmalardan 1’inin (%4.2) ergenler, 20’sinin (%83.3) yetişkinler ve 3’ünün (%12.5) üniversite öğrencileriyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusuna göre literatürde rastlanan çalışmaların çoğunluğunun yetişkinlerle yapıldığı söylenebilmektedir.

Tablo 7. Çalışma grubu genişliğine göre dağılımları

Çalışma Grubu Genişliği	Tezler	Makaleler	f	%
0-100	3	1	4	%16.7
101-200	3	1	4	%16.7
201-300	4	0	4	%16.7
301-400	3	1	4	% 16.7
401-600	1	1	2	% 8.3
601-800	3	1	4	% 16.7
800 ve üzeri	1	1	2	% 8.3

Tablo 7’de araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve makalelerin çalışma grubu genişliğine göre dağılımları verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde 4 (%16.7) araştırmanın 1-100 kişi, 4 (%16.7) araştırmanın 101-200 kişi, 4 (%16.7) araştırmanın 201-300 kişi, 4 (%16.7) araştırmanın 301-400 kişi, 2 (%8.3) araştırmanın 401-600 kişi, 4 (%16.7) araştırmanın 601-800 kişi, 2 (%8.3) araştırmanın 800 ve üzeri kişi ile gerçekleştirildiği görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusuna göre çalışma grubu genişliklerinin araştırmalar arasında dikkate değer farklılık gösterdiği söylenebilmektedir.

Tablo 8. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımları

Tez Türü	f	%
Yüksek Lisans	14	%77.8
Doktora	4	%22.2

Tablo 8’de araştırma kapsamında lisansüstü tezlerin türlerine göre dağılımları verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde; 14 (%77.8) araştırmanın yüksek lisans tezi ve 4 (%22.2) araştırmanın doktora tezi olduğu görülmüştür. Bu bulguya göre travma sonrası stres ve büyümeye dair gerçekleştirilen araştırmaların çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirildiği söylenebilmektedir.

Tablo 9. Lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımları

Enstitüler	f	%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	17	%94.4
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1	%5.6

Tablo 9’da araştırma kapsamında lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımları verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde; 17 (%94.4) araştırmanın sosyal bilimler enstitüsünde ve 1 (%5.6) araştırmanın eğitim bilimleri enstitüsünde yapıldığı görülmüştür. Bu bulguya göre 2012-2021 yılları arasında travma sonrası stres ve büyümeye dair gerçekleştirilen araştırmaların tamamına yakınının sosyal bilimler enstitüsünde gerçekleştirildiği söylenebilmektedir.

Tablo 10. Çalışmalarda travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte kullanılan değişkenlerin dağılımları

Değişken	f	%	Değişken	f	%
Sosyo-Demografik	24	%100	Dünyaya ilişkin varsayımlar	2	%8.3
Ruminasyon	8	%33.3	Travma sonrası biliş	1	%4.2
Baş Etme	6	%25	Yaşam yönelimi	1	%4.2
Sosyal Destek	5	%20.8	Manevi yönelim	1	%4.2
Ego resiline/sağlamlık/dayanıklılık	3	%12.5	Yükleme biçimleri	1	%4.2
Travmatik yaşantılar	3	%12.5	Olumlu yeniden değerlendirme	1	%4.2
Temel inançlar	3	%12.5	Prososyal davranış eğilimi	1	%4.2
Olayın merkeziliyeti	3	%12.5	Anksiyete	1	%4.2
Olaya ilişkin faktörler	3	%12.5	Depresyon	1	%4.2
Göç/iltica sonrası yaşanan zorluklar	2	%8.3	Kendini açma	1	%4.2
Umutsuzluk	2	%8.3	Olaya ilişkin faktörler	1	%4.2
Kişilik özellikleri	2	%8.3	Transteorik model	1	%4.2
Bilinçli farkındalık	2	%8.3	Yazılı duygusal dışavurum	1	%4.2
Sürücü davranışları	2	%8.3	Dayanışma	1	%4.2
Öz şefkat/öz duyarlık	2	%8.3	İntihara ilişkin tutumlar	1	%4.2

Tablo 10’da lisansüstü tez ve makalelerde travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte kullanılan değişkenlerin dağılımları verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde; 24 (%100) araştırmada sosyo-demografik

değişkenlerin, 8 (%33.3) araştırmada ruminasyon değişkeninin, 6 (%25) araştırmada baş etme değişkeninin, 5 (%20.8) araştırmada sosyal destek değişkeninin, 3’er (%12.5) araştırmada ego resilince/sağlamlık/dayanıklılık, travmatik yaşantılar, temel inançlar, olayın merkeziliyeti, olaya ilişkin faktörler değişkenlerinin, 2’şer (%8.3) araştırmada göç/iltica sonrası yaşanan zorluklar, umutsuzluk, kişilik özellikleri, bilinçli farkındalık, sürücü davranışları, öz şefkat/öz duyarlık, dünyaya ilişkin varsayımlar değişkenlerinin, 1’er (%4.3) araştırmada travma sonrası biliş, yaşam yönelimi, manevi yönelim, yükleme biçimleri, olumlu yeniden değerlendirme, prososyal davranış eğilimi, anksiyete, depresyon, kendini açma, olaya ilişkin faktörler, transteorik model, yazılı duygusal dışavurum, intihara ilişkin tutumlar ve dayanışma değişkenlerinin incelendiği görülmüştür. Bu bulguya göre ulaşılan lisansüstü tez ve makalelerde ruminasyon, baş etme, sosyal destek ve sosyo-demografik değişkenlerin travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte en fazla kullanılan değişkenler olduğu söylenebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme konusunda gerçekleştirilmiş olan çalışmaların sistematik bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda 2012-2021 yılları arasında yayımlanmış olan 18 lisansüstü tez ve 6 araştırma makalesi yayımlanma yılı, araştırma yöntemi, çalışma grupları, çalışma gruplarının genişliği, lisansüstü tezlerin türleri ve yayımlandıkları enstitüler, travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte kullanılan değişkenlerin dağılımlarına göre incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve araştırma makalelerinin çoğunun 2018 ve 2019 yılları arasında yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda incelenen 24 çalışmanın 14’ünün 2018 ve 2019 yıllarında yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu durumda giderek artan travmatik yaşantıların (Özcan, 2019) ve bu kavramlara olan ilginin artmasının (Köskün, 2019; Tekcan, 2018), araştırmacıların ilgili çalışmaların azlığına yönelik farkındalıklar geliştirilmesinin (Acar ve Dirik, 2018; Cengiz vd., 2019) etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda incelenen lisansüstü tez ve makalelerin tamamının nicel araştırma yöntemi ile gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu durumda nitel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilen çalışmaların nicel araştırma yöntemlerine göre daha çok vakit alması (Arık ve Türkmen, 2009), daha öznel olması (Baltacı, 2019), genellenememesi (Yaşar, 2018) gibi durumlar etkili olmuş olabilir.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve makalelerin çoğunlukla yetişkinlerle gerçekleştirildiği görülmüştür. Tedeschi ve Calhoun (2004) çalışmalarında travma sonrası büyümenin, travma sonrasında değişen bir dizi yerleşik şemaları içerdiğinden dolayı çocuklardan ziyade yetişkinlerle çalışmalarda daha uygulanabilir bir yapı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca travma sonrası stres ile ilgili çalışmalarda travmanın çocuklar üzerindeki belirtilerinin klinik bir bozukluk düzeyine ulaşmadan da uzun süre devam edebilmesinden (Kılıç, Uslu, Erden ve Kerimoğlu, 2007) ve tanılanan çocukların stres tepkilerini dışavurumlarının gelişimsel dönem özelliklerine göre değişebilmesinden (Ofraz, 2015) dolayı çocuklarla yapılan çalışmaların güçlükler oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum, travma sonrası stres ve büyüme konusunda yapılan çalışmaların çok büyük bir bölümünün yetişkinlerle gerçekleştirilmesini açıklar niteliktedir.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez ve makalelerin çalışma grubu genişliğine göre dağılımları incelendiğinde 40 kişi (1-100 arasında) ile yapılan araştırma olduğu gibi 1059 kişi (800 ve üzeri) ile de yapılan araştırmanın olduğu görülmüştür. Bu kapsamda çalışma grubu genişliklerinin araştırmalar arasında dikkate değer farklılıklar gösterdiği fark edilmiştir. Araştırmalarda konu edinilen intihar (Köskün, 2019), depresyon (Kardaş ve Tanhan, 2018), terör (Gökhan, 2019), şiddet (Gökler Danışman vd., 2018), saldırı (Şahne, 2018), kaza (Çağlayan, 2019), kanser (Acar ve Dirik, 2018; Moğolkoç, 2014; Yıldız, 2016), göç (Yeken, 2019) gibi travmatik yaşam olaylarının çeşitliğinin, araştırmaların dahil edilme kriterlerinin (Yanık, 2018) ve çalışma grubunun ulaşılabilirliğinin (Kardaş, 2013) bu farklılıkta etkili olduğu düşünülmektedir.

Lisansüstü tezlerin incelenmesinde travma sonrası stres ve büyümeye dair gerçekleştirilen araştırmaların çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirildiği görülmüştür. Ülkemizde genelde yüksek lisans

eğitiminin devamında doktora eğitimine geçiş oranı düşük olduğu için bu sonuç normal olarak değerlendirilmiştir (Türe ve Barut, 2020).

Araştırma kapsamında 2012-2021 yılları arasında travma sonrası stres ve büyümeyle ilgili gerçekleştirilen araştırmaların tamamına yakınının sosyal bilimler enstitüsünde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu durumda travma sonrası stres ve büyümenin psikolojik bir kavram olması ve psikoloji anabilim dalının sosyal bilimler enstitüsünde yer almasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu açıklamaya paralel bir şekilde konuyla ilgili tüm çalışmaların psikoloji alanında gerçekleştirildiği görülmüştür. Travmanın, bireyi ruhsal ve bedensel olarak etkileyen (Jones ve Wessely, 2007; Kokurcan ve Özsan, 2012) bireylerin duygu, düşünce ve ruhsal durumlarını uzun süre etkisi altına alan olaylar olarak (Özen, 2017) ifade edilmesi yapılan çalışmaların psikoloji alanında ve sosyal bilimler enstitüsünde gerçekleştirilmesini açıkla niteliktedir.

Araştırma kapsamında lisansüstü tez ve makalelerde travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte sosyo-demografik değişkenlerin (24 araştırmada), ruminasyon değişkeninin (8 araştırmada), baş etme değişkeninin (6 araştırmada) ve sosyal destek değişkeninin (5 araştırmada) en fazla kullanılan değişkenler olduğu görülmüştür.

Schaefer ve Moos (1992), sosyo-demografik değişkenlerin, kişisel faktörlerin, sosyal destek ve bireyin yaşam koşullarından oluşan çevresel faktörlerin, olaya ilişkin faktörlerin ve baş etme stratejilerinin travma sonrası büyümede önemli faktörler olduğunu belirtmişlerdir. Calhoun ve Tedeschi (2004), travma sonrası büyümede kişilik özellikleri, ruminasyon, baş etme yolları ve sosyal destek faktörleri üzerinde durmuşlardır. Udwin, Boyle, Yule, Bolton ve O’Ryan (2000) sosyal destek değişkenini travma sonrası stres bozukluğu geliştirmede önemli bir değişken olarak görmüşlerdir. Ayrıca yapılan çalışmalar, travmatik deneyimler sonucunda travma sonrası stres bozukluğu gibi olumsuz tepkiler ya da travma sonrası büyüme gibi olumlu değişimler yaşanmasında kişinin dünyaya, diğer insanlara ve kendisine ilişkin temel inançlarının sarsılmasının, bu sarsıntının tetiklediği olaya ilişkin ruminasyonların (istemli ve istemsiz ruminasyonlar) ve bunlar gibi bilişsel süreçlerin belirleyici olduğunu ortaya koymuştur (Haspolat, 2019). Bununla birlikte Chan, Medicine, Air ve McFarlane, (2003),

travmayla karşılaşan bireylerin travmaya nasıl tepkiler vereceği ve travmanın etkilerinin ileride ruhsal bir bozukluğa dönüşüp dönüşmeyeceğinde; travmanın şiddetinin yanı sıra kişinin genetik yatkınlığı ve aile öyküsü, stresle başa çıkma yöntemleri, sosyal destek kaynakları, geçmiş travma ve stres yaşantıları gibi faktörlerin etkili olabileceğini belirtmişlerdir (Yıldız, 2016). Bu açıklamalar ve araştırmaların, gerçekleştirilen çalışmada travma sonrası stres ve büyüme ile birlikte en fazla kullanılan değişkenlerin ruminasyon, baş etme, sosyal destek ve sosyo-demografik değişkenler olmasına paralel bir yapı arz ettiği söylenebilir.

Bu araştırma, Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme konusunda gerçekleştirilmiş olan lisansüstü tez ve araştırma makalelerinin belirli kriterler çerçevesinde incelenmesine dayanan sistematik bir derleme çalışmasıdır. Bu bağlamda araştırmada yalnızca Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan lisansüstü tez ve makaleler incelenmiştir. Bundan sonra yapılacak araştırmalara yurt dışında gerçekleştirilmiş olan çalışmalar da dahil edilerek daha kapsamlı tarama süreçleri gerçekleştirilebilir. Bu araştırmada lisansüstü tez ve makaleler; araştırmannın yılı, araştırmannın türü, araştırma yöntemi, çalışma grubu, çalışma grubunun büyüklüğü, tez türü, tezin yayımlandığı enstitü, araştırmada kullanılan değişkenler açısından incelenmiştir. İlerleyen araştırmalarda farklı ölçütlerde işe katılarak çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu araştırma doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı yöntemler kullanılarak çalışmalar yürütülebilir. Ayrıca bu çalışmada travma sonrası stres ve büyümenin ele alındığı tüm çalışmaların nicel araştırma yöntemi ve genel olarak tarama modeliyle gerçekleştirildiği görülmüştür. İlerleyen çalışmalarda bu ve benzeri araştırmaların çıktılarında yararlanılarak psikoeğitim programları gerçekleştirilebilir ve bu programlara yönelik deneysel ve nitel araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

A Review of Studies on Post-Traumatic Stress and Growth Carried in Turkey

*

Esra Teke– Selahattin Avşaroğlu
Necmettin Erbakan University

The fact that individuals exposed to the traumatic event continue to experience these symptoms with the severity of the first day even after a long time has passed (Davison and Neale, 2004; Deblinger, Steer and Lippmann, 1999) and this situation becomes chronic is expressed as post-traumatic stress disorder (Işıklı and Keser, 2020).

As a result of traumatic events, individuals may lose their confidence and sense of safety for the future, and they may experience a sense of instability and loss of control as a result of excessive emotional reactions to threats (Bergner, 2009). However, there are also research suggesting that some positive outcomes may occur after a traumatic experience (İnci and Boztepe, 2013). In the literature, the positive psychological change that occurs as a result of individuals' struggle with difficult life experiences is defined as post-traumatic growth (Tedeschi and Calhoun, 2004).

As a result of conceptual explanations, post-traumatic growth and post-traumatic stress are considered as opposite concepts. However, when the research in the literature is examined, it has been found that there are studies showing that there is a positive relationship between these two variables (Solomon and Dekel, 2007; Tekcan, 2018). However, there are also findings in the literature that there is a negative relationship between these two variables (Frazier, Conlon and Glaser, 2001) or that there is no significant relationship (Salsman, Segerstrom, Brechting, Carlson and Andrykowski, 2009).

The purpose of the current research is to examine systematically the studies on post-traumatic stress and growth in Turkey. In the research, graduate thesis and research articles published on post-traumatic stress and growth were scanned in a comprehensive and structured way. In this context, the findings of the research were synthesized by considering

various inclusion and exclusion criteria. The research is a systematic review study and was carried out by document analysis method. In order to determine the study group of the research, 552 postgraduate theses and 290 articles published between 2012 and 2021 were reached in the searches performed in YÖKTEZ and ULAKBİM databases between 24 May and 15 June 2021. Considering the inclusion criteria, 18 postgraduate theses and 6 articles formed the study group of the research. The "Research Evaluation Form" prepared by the researchers was used in the examination of theses and articles in the study group. The studies were examined within the framework of the criteria of the year of the research, the type of the research, the research method, the study group, the size of the study group, the type of the graduate thesis and the institute where it was published, and the variables used in the research.

In the research it was noticed that most of the postgraduate theses and research articles examined within the scope of the research were made between 2018 and 2019. It was observed that all of them were carried out with the quantitative research method. In addition, these studies were mostly carried out with adults. When the distribution of these studies according to the size of the study group was examined, it was seen that there was a study with 40 people (between 1 and 100), as well as a study with 1059 people (800 and above). In this context, it was noticed that the size of the study group showed remarkable differences between studies. It has been determined that the studies are mostly carried out at the graduate level and almost all of them are carried out in the institute of social sciences. Besides, post-traumatic stress and growth, together with socio-demographic variables (24 studies), rumination variable (8 studies), coping variable (6 studies) and social support variable (5 studies) were the most frequently used variables in postgraduate theses and articles within the scope of the research.

In this research, only postgraduate theses and articles that were carried out in Turkey were examined. More comprehensive screening processes can be carried out by including studies carried out abroad in future research. In this research, postgraduate theses and articles; the year of the research, the type of the research, the research method, the

study group, the size of the study group, the type of the thesis, the institute where the thesis was published, were examined in terms of the variables used in the research. In future research, studies can be carried out by engaging different criteria. This research was carried out by document analysis method. In this context, studies can be carried out using different methods in future studies. In addition, in this research, it was noticed that all studies dealing with post-traumatic stress and growth were carried out with the quantitative research method and the screening model in general. In future studies, psychoeducational programs can be performed by making use of the outputs of current and similar studies, and experimental and qualitative research can be conducted for these programs.

Kaynakça/References

- Acar, B. (2020). *Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası büyüme ile ilişkili değişkenler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Acar, D. ve Dirik, G. (2018). Yazılı duygusal dışavurum paradigması: Kanser hastalarının eşlerinde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim üzerindeki etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 21(2), 154-167. doi: 10.5505/kpd.2018.48343ü.
- Acet, P. (2019). *Yetişkinlerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim: Otobiyografik bellek, dönüşmüş benlik ve bilinçli-yeniden değerlendirme modelleri kapsamında bir inceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Arık, R. S. ve Türkmen, M. (2009). Eğitim bilimleri alanında yayınlanan bilimsel dergilerde yer alan makalelerin incelenmesi. *Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Antalya*, 1-16.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. doi: 10.31592/aeusbed.598299.
- Bergner, R. M. (2009). Trauma, exposure, and world reconstruction. *American Journal of Psychotherapy*, 63(3), 267-282. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2009.63.3.267>.

- Brewin, C. R. (2011). The nature and significance of memory disturbance in posttraumatic stress disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 203-227. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032210-104544>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. D., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carlson, E. B. ve Dalenberg, C. J. (2000). A conceptual framework for the impact of traumatic experiences. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1(1), 4-28. <https://doi.org/10.1177/152483800001001002>.
- Cengiz, I., Ergün, D. ve Cakici, E. (2019). Posttraumatic stress disorder, posttraumatic growth and psychological resilience in Syrian refugees: Hatay, Turkey. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 269-276. doi: 10.5455/apd.4862 .
- Çağlayan, P. (2016). *The determinants of posttraumatic growth and posttraumatic stress among motor vehicle accident survivors: Personality, coping mechanisms, and ruminations*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Davison, G. C. ve Neale, J. M. (2004). *Anormal psikolojisi (Abnormal psychology)*, (İ. Dağ, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Deblinger, E., Steer, R. A. ve Lippmann, J. (1999). Two-year follow-up study of cognitive behavioral therapy for sexually abused children suffering post-traumatic stress symptoms. *Child Abuse & Neglect*, 23(12), 1371-1378. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(99\)00091-5](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(99)00091-5).
- Doğan, F. (2015). *The mediating role of the posttraumatic growth in the relationship between posttraumatic stress and prosocial behavioral tendencies*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dunmore, E., Clark, D. M. ve Ehlers, A. (2001). A prospective investigation of the role of cognitive factors in persistent posttraumatic stress disorder (PTSD) after physical or sexual assault. *Behaviour Research and Therapy*, 39(9), 1063-1084. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(00\)00088-7](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(00)00088-7).
- Ehlers, A. ve Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 38(4), 319-345. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(99\)00123-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(99)00123-0).
- Elçi, Ö. (2021). *Predictive factors of posttraumatic stress and posttraumatic growth among the survivors of van, 2011, earthquakes' trauma*. (Yayımlanmamış

- Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Frazier, P., Conlon, A. ve Glaser, T. (2001). Positive and negative life changes following sexual assault. *Journal of consulting and clinical psychology*, 69(6), 1048-1055. doi:10.1037/0022-006X.69.6.1048.
- Gökhan, K. (2019). *Posttraumatic stress and posttraumatic growth in the aftermath of terrorism: the roles of exposure, media, world assumptions, coping, and rumination*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökler Danışman, I., Tarhan Uçar, C. ve Okay, D. (2018). Eş şiddeti nedeniyle kadın konukevlerinde kalmakta olan kadınlarda travma sonrası stres ve travma sonrası gelişimin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(6), 537-544. doi: 10.5455/apd.295318.
- Gökmen, G. ve Deniz, M. (2020). Travma sonrası büyümenin yordayıcıları olarak öz-anlayış ve affetme. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 72-93.
- Gül, E. (2014). *Prevalence rates of traumatic events, probable PTSD and predictors of posttraumatic stress and growth in a community sample from İzmir*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Hapke, U., Schumann, A., Rumpf, H. J., John, U. ve Meyer, C. (2006). Post-traumatic stress disorder. *European Archives of Psychiatry And Clinical Neuroscience*, 256(5), 299-306. <https://doi.org/10.1007/s00406-006-0654-6>.
- Haspolat, A. (2019). *Travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası büyüme: Temel inançlardaki değişim, ruminasyonlar ve bilgece farkındalığın rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Işıklı S. ve Keser E. (2020). Travma sonrası stres bozukluğunda duygular ve duygu düzenleme. S. Vatan (Ed.), *Duygu düzenleme (1. Baskı, s.55-63)*. Ankara: Türkiye Klinikleri.
- İnci, F. ve Boztepe, H. (2013). Travma sonrası büyüme: Öldürmeyen acı güçlendirir mi?. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 80-84. doi: 10.5505/phd.2013.29392.

- Jones, E. ve Wessely, S. (2007). A paradigm shift in the conceptualization of psychological trauma in the 20th century. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(2), 164-175. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.09.009>.
- Kaçan, B. (2017). *The path from traffic accident to posttraumatic stress, posttraumatic growth, and driver behavior change: An examination with rumination and transtheoretical model*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kanat, B. B. ve Özpolat, A. G. Y. (2016). Kanser hastalarında travma sonrası büyüme kavramı. *Turkish Journal of Clinics and Laboratory*, 7(4), 106-110. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tjcl/issue/26304/286720>.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik derleme metodolojisi: Sistemik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuhfed/issue/46815/587078>.
- Karaman, Ö. Ü. Ö. ve Tarım, A. G. B. (2018). Travma sonrası büyüme, sosyal problem çözme ve iyimserlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(20), 190-198.
- Kardaş, F. (2013). *Van depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin travma sonrası stres travma sonrası büyüme ve umutsuzluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kardaş, F. ve Tanhan, F. (2018). Van depremini yaşayan üniversite öğrencilerinin travma sonrası stres, travma sonrası büyüme ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-36. <http://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.60>.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R. ve Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 62(6), 593-602. doi:10.1001/archpsyc.62.6.593.
- Kılıç, E. Z., Uslu, R. İ., Erden, G. ve Kerimoğlu, E. (2007). Çocuklarda travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini sürdüren ailesel etmenler. *Kriz Dergisi*, 7(2), 1-8.
- Kokurcan, A. ve Özsan, H. H. (2012). Travma kavramının psikiyatri tarihindeki seyri. *Kriz Dergisi*, 20(1-2-3), 19-24.

- Köskün, T. (2019). *Yakınları intihar eden kişilerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim ile ilişkili değişkenler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Moğulkoç, H. (2014). *Kanser hastası çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinde travma sonrası stres bozukluğunun ve travma sonrası gelişimin belirleyicileri: Sosyal destek, ruminasyon ve yükleme biçimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J. ve Altman, D. G. (2009). Methods of systematic reviews and meta-analysis preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA Statement. *J Clin Epidemiol*, 62(10), 1006-1012.
- Oflaz, F. (2015). Travma yaşamış çocuk ve gençlerin ele alınmasında çocuk-ergen ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği uygulamaları. *Türkiye Klinikleri Dergisi*, 1(2), 46-51.
- Özcan, N. A. ve Arslan, R. (2020). Travma sonrası stres ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal desteğin ve maneviyatın aracı rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 299-314. doi: 10.17755/esosder.548142.
- Özcan, N. A. (2019). Yetişkinlerde travma sonrası stres ve öz duyarlılığın travma sonrası büyüme üzerindeki yordayıcı rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 621-642. doi: 10.26466/opus.594006.
- Özçetin, Y. S. Ü. ve Hiçdurmaz, D. (2017). Kanser deneyiminde travma sonrası büyüme ve psikolojik sağlamlık. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 388-397.
- Özen, Y. (2017). Psikolojik travmanın insanlık kadar eski tarihi. *The Journal of Social Science*, 2(1), 104-117.
- Rivas-Diez, R., Sanchez-Lopez, M.D.P. ve Rodrigo-Holgado, I. (2013). Posttraumatic stress disorder in battered women by their partners. *European Psychiatry*, 28(S1), 1-1. [https://doi.org/10.1016/S0924-9338\(13\)75927-3](https://doi.org/10.1016/S0924-9338(13)75927-3).
- Salsman, J. M., Segerstrom, S. C., Brechting, E. H., Carlson, C. R. ve Andrykowski, M. A. (2009). Posttraumatic growth and PTSD symptomatology among colorectal cancer survivors: a 3-month longitudinal examination of cognitive processing. *Psycho-Oncology*:

- Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, 18(1), 30-41. doi:10.1002/pon.1367.
- Schaefer, J. A. ve Moos, R. H. (1992). Life crises and personal growth. In B. N. Carpenter (Ed.), *Personal coping: Theory, research, and application* (pp. 149-170). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Sharhabani-Arzy, R., Amir, M., Kotler, M. ve Liran, R. (2003). The toll of domestic violence: PTSD among battered women in an Israeli sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(11), 1335-1346. doi:[10.1177/0886260503256842](https://doi.org/10.1177/0886260503256842).
- Solomon, Z. ve Dekel, R. (2007). Posttraumatic stress disorder and posttraumatic growth among Israeli ex-pows. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of the International Society for Traumatic Stress Studies*, 20(3), 303-312. doi: 10.1002/jts.20216.
- Şahne, M. E. (2018). *Atatürk Havalimanı saldırısından 6 ay sonra personelde görülen travma sonrası stress belirtileri ve travma sonrası büyüme ile ilişkili faktörler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şuer, T. (2005). Posttravmatik stres bozukluğu. *Medikal Açıdan Stres ve Çareleri Sempozyum Dizisi*, 47, 205-210.
- Tedeschi, R. G. ve Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01
- Tekcan, E. E. (2018). *Yetişkinlerde travma sonrası stres belirtileri ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide öz-şefkatin düzenleyici rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türe, E. ve Barut, Y. (2020). Türkiye’de yapılan oyun terapisi çalışmalarının incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(8), 127-138. doi: 10.31461/ybpd.837024
- Udwin, O., Boyle, S., Yule, W., Bolton, D. ve O’Ryan, D. (2000). Risk factors for long-term psychological effects of a disaster experienced in adolescence: predictors of post traumatic stress disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(8), 969-979. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00685>
- Yaman, E. N. (2018). *The role of event centrality and solidarity in the prediction of posttraumatic stress and posttraumatic growth among the survivors of 10th*

- october terrorist attack*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yanık, Z. (2018). *The mediating effect of rumination in relation to centrality of event, posttraumatic growth and posttraumatic stress disorder among breast cancer survivors*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşar, M. (2018). Nitel araştırmalarda nitelik sorunu. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 55-73. doi: 10.21666/muefd.426318.
- Yeken, H. (2019). *Posttraumatic stress disorder and posttraumatic growth in refugee adolescents: Risks and protective factors*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, Z. S. (2016). *Kanser hastalarında travma sonrası stres belirtileri, travma sonrası gelişim ve kendini açma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Teke, E. ve Avşaroğlu, S. (2021). Türkiye’de travma sonrası stres ve büyüme konusunda gerçekleştirilmiş olan çalışmaların incelenmesi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6980-7004. DOI: 10.26466/opus.960263.

Life Practices on Social Media of Minority's Generation Z in Turkey during the COVID-19 Period

DOI: 10.26466/opus.928991

*

Rezal Koç*

* Dr, Istanbul Kültür University, Faculty of Arts and Design, Istanbul/Turkey

E-Mail: rezalkoc@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3014-9159](https://orcid.org/0000-0003-3014-9159)

Abstract

The COVID-19 pandemic has caused and continues to cause uncertainty around the world. It is a traumatic event that psychologically affects all segments of society. However, particularly the young and disadvantaged in a society like minorities, refugees and disabled people may face even harsher problems. The youngest generation to witness this traumatic event is generation Z. Individuals of this generation came to the world in a period when communication technologies have experienced tremendous growth and progress, thus making them carry characteristics which are very different from other generations. Since this generation is still very young, it is challenging to obtain academic data on them. Studies on this generation are just being conducted, and the number of scientific studies in this field is still minimal. However, what stands out in the already existing research is that social media is an integral part of their lives. While there are many studies on social media usage habits and the effects of these during the pandemic, the research done on minorities in society during this period does also not stand out in the literature. Therefore, this study focuses on an even smaller fraction of the already tiny fraction (0,2%) of non-Muslim minorities in Turkey; the Syrian generation Z in Turkey. Using the method of online surveys, this study demonstrated that all of the surveyed members of the Syrian generation Z, in Turkey connect to the internet, use social media and follow COVID-19 related news on social media on a daily basis. The study also revealed that they spend more time on social media than before COVID-19 and frequently communicate with their friends on social media. Furthermore, this study found that during the COVID-19 period, the surveyed members of the Syrian generation Z were more anxious and generally preferred spending time with their hobbies as well as communicating with their friends and families as a method of coping with their concerns. Also, half of the surveyed members stated that social media helped relieve their concerns during this period.

Keywords: Covid-19, Social Media, Minorities, Coping, Generation Z.

Türkiye’de Azınlık Z Kuşağının Covid-19 Döneminde Sosyal Medya ile Yaşam Pratikleri

*

Öz

Kuşak kavramı, belirli iki tarih arasında doğan ve kendi yaşamlarına denk gelen tarihsel süreçteki önemli olaylara, gelişmelere, yeniliklere ve süreçlere birlikte tanıklık etmiş yakın yaş gruplarındaki insanlara işaret eder. 2000 ve sonrası doğan bireyleri temsil eden Z Kuşağının dijital medya ile iç içe büyümesi sebebiyle diğer kuşaklardan çok daha farklı özelliklere sahip olduğu söylenebilir. İletişim teknolojilerinin büyük ilerleme kat ettiği bu dönemde dünyaya gelen Z kuşağı bireyleri, önceki kuşaklardan farklı olarak yaşamlarının tüm alanlarında teknolojinin her türlü getirisinden yararlanmaktadırlar. Sosyal yaşamlarını internet ve ağ üzerinden koordine eden bu kuşak için mesafeler önemini yitirmiştir. Aynı zamanda sürekli ve yoğun bir veri akışına maruz kalan bu kuşak üyelerinin, eşzamanlı olarak çok sayıda konuyla uğraşabilme becerisine sahip oldukları söylemek yanlış olmayacaktır. Henüz çok yeni bir kuşak olan Z kuşağının en büyük üyesi 19 yaşındadır. Bu nedenle doğrudan Z kuşağı ile ilgili çok az sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Buna karşın yapılan az sayıdaki çalışmada öne çıkan nokta Z kuşağının, sosyal medya ile çok erken yaşlarda tanıştığıdır. Ayrıca bu kuşak dünyada devam eden salgına tanıklık etmektedir. Salgın dünyada ve Türkiye’de sosyal, ekonomik, siyasi, iktisadi, idari, hukuki, askerî, dinî ve kültürel alanlarda birçok önemli etkilere ve sonuçlara neden olan radikal kararlar alınmasına neden olmuştur. Türkiye’de ilk, orta ve liselerde eğitim-öğretim askıya alınırken, bütün üniversitelerde bahar dönemi dersleri iptal edilerek sınavlar ertelenmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkede cuma namazı olmak üzere cami ve mescitlerde cemaatle namaza ara verildiğini duyurulmuştur. Hükümet, salgının yayılım hızını düşürmek ve insanlar arasında sosyal mesafeyi korumak için ilk olarak 65 yaş ve üstü kişilere sokağa çıkma yasağı uygulaması başlatmıştır. Daha sonra bu kısıtlamayı çalışmamızın konusu olan 20 yaş ve altı çocuk ve gençleri de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu kararların toplumun en dinamik kesimini oluşturan bu kuşak üzerinde psikolojik etkileri kaçınılmazdır. Pandemi sürecinde sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve etkileri üzerine birçok araştırma yapılmaktadır. Fakat azınlıklar üzerine bu süreçte yapılmış pek fazla araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma Türkiye’deki nüfusun çok küçük bir kesimini oluşturan gayri- müslim azınlıklar (%0,2) içinde daha da küçük bir kesim olan Süryani Z kuşağının pandemi sürecindeki sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve bu dönemin zorluklarının üzerinden nasıl geldikleri ve sosyal medyanın bununla olan ilişkisini anlamak çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada yöntem olarak çevrimiçi anketler uygulanmıştır. Veriler işlenerek, Covid-19 döneminde, azınlıkların yaşam pratikleri, psikolojik ve iletişim süreçleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sosyal Medya, Azınlıklar, Başa Çıkma, Z Kuşağı.

Introduction

The term generation refers to people in close age groups who were born between two specific dates and have together witnessed important events, developments and innovations in the historical process that coincided with their lives. Individuals of the same generation are interconnected with common life experiences and values. The nature of this bond is important. While individuals within a generation can make very different life choices, there is a tendency of shared values and experiences which separates them from other generations (Töröcsik, Szucs and Kehl, 2014, p.25).

COVID-19 has indisputably taken its place in history as a pandemic that has had an impact all over the world. The first case was detected on December 12th, 2019, in Wuhan, China. Within a few months, on March 11th 2020, The World Health Organization declared it as a 'Pandemic'. The first COVID-19 case in Turkey was detected on March 10th, 2020. Since then, it has had social, economic, political, administrative, legal, military, religious and cultural impact and has forced radical changes and decisions in Turkey. During the first COVID-19 wave in March, April and May 2020 education in primary, secondary and high schools was suspended in the whole country, spring term courses were cancelled in all universities and exams were postponed. In a country, where almost the entire population is Muslim, prayers were suspended in mosques and masjids, including the Friday prayer. The government first, in an effort to limit the spread of the disease and to maintain social distance between people, introduced a curfew for the population aged 65 years and older. Later, it expanded this restriction to include the subjects of our study, children and adolescents aged 20 years and younger. Until now the Turkish government has systematically eased and restricted the above-mentioned restrictions several times depending on the number of COVID-19 cases in the country. Currently, a four-tier system, introduced on March 1st 2021, on local COVID-19 related restrictions is in place. For "high" and "very high" risk regions within the country, Sunday curfews remain. Also, the nationwide curfew between 9PM and 5AM. Monday through Friday, is still in effect. It can be assumed that these decisions have had inevitable psychological effects on which constitutes the most dynamic segment of society.

Furthermore, it can be assumed that, in the face of this traumatic situation in which all segments of society are affected, the disadvantaged in the society like minorities, refugees and disabled people will face different problems.

In this context, this study focuses on an even smaller fraction of the already tiny fraction (0,2%) of non-Muslim minorities in Turkey: the Syriac Generation Z in Turkey. Online surveys were used as a method in this study. By processing the information gathered, this study examines the life practices, the psychological and communication processes of the Syriac Generation Z in Turkey during the COVID-19 period and tries to establish an understanding of how this group is coping with the difficulties of this period and which role social media plays in this.

The Concept of Generations and Generation Z

The term generation refers to people in close age groups who were born between two specific dates and have together witnessed important events, developments and innovations in the historical process that coincided with their lives. Academically the term generation can be defined as: "A group that is born during specific birth years and shares social and historical milestones during their years of evolution" (Cogin, 2012, p.2270 as cited in Gürbüz, 2015, p.41). Individuals of the same generation have shared common entertainment concepts, problems, politics and ideologies of the same period. The conditions of each period in history determine the living standards of the individuals living in that period. Generations live under conditions common to all members of that generation. This circumstance adds similarity to them on an individual level. On average, a new generation is born every twenty years, and with them: shared desires, needs, expectations, belongings and activities emerge (Adıgüzel, Batur and Ekşili, 2014, p.170).

When reviewing the literature, it is striking to find that there is no clear consensus on age groups taken as a reference in categorizing the generations. However, according to the classification that receives the most acceptance in the literature, individuals born before the Second World War are called the "Traditional Generation", and individuals born between 1945-1965 are referred to as the "Baby Boomer Generation".

Furthermore, individuals born between 1966-1979 carry the name "Generation X" and individuals born between 1980-1995 are considered as "Generation Y". Individuals born after 1995, on the other hand, constitute "Generation Z", or in other words, the "New Silent Generation" (Gürbüz, 2015, p.42-43).

The initial birth year of Generation Z can vary between studies. For some, it is the year 1995, and for others, it is the year 2000. In this study, the year 2000 will be taken as the reference date for the Z generation. For Generation Z, the name "Digital Natives" is also used because they speak the digital language as a native tongue, and they are a generation that grows together with digital media. Unlike previous generations, the individuals of Generation Z, who were born in a period of tremendous technological advancements, especially in the field of communication technologies, make use and benefit of these technologies in all areas of their lives. Distances have lost their importance for this generation because they coordinate their social lives over the internet and social media. It can also be assumed that the individuals of this generation, due to their exposure to a constant flow of information, have the ability to deal with many issues simultaneously. Since most of this generation has not yet participated in business life, it is not easy to obtain academic data on their professional experiences. Generally, studies on Generation Z are just being conducted, and the number of scientific studies in this field is still minimal.

Generation Z and Social Media: As stated in the section above, all generations within the generational classifications have certain common features and values within themselves. An example of Turkey's Generation Y, individuals born between the years 1980-1995, lack of political interest compared to individuals born in the years 1966-1979, in other words, Generation X, helps to demonstrate this phenomenon. The explanation lies with the conditions of this period, which formed the social atmosphere. Periodic conditions play a crucial role in generational studies because many of the common features that lead to the emergence of the concept of generations are directly related to these conditions. For Generation Z, these periodic conditions are quite different when compared to previous generations. The most critical factor in this is

undoubtedly technology; especially with the development of communication technologies, their role and importance in people's lives have reached enormous dimensions. Unlike previous generations, Generation Z was born into a virtual world. Looking at generation studies, it is seen that although there are many differences between the X and Y generations, some common features can be determined. This is because although individuals in these two generations have lived in different historical periods, these historical periods have a lot in common. However, for Generation Z, it proves to be challenging to establish similarities with any previous generation, because this would not be a very realistic approach to compare this generation to previous ones.

New communication technologies, which have become one of the indispensables of daily life, have been the most distinctive proposition we use when comparing our century with other centuries. The fact that this period is called the "communication age" proves this. The most important place among new communication is undoubtedly taken by internet technology. With the advent of the internet, people have had the opportunity to quickly communicate with other people anywhere in the world via a virtual network. With the development of the internet, the phenomenon of globalization, which has marked the period from the end of the Second World War to the present, has also reached a new point. The "global village" idea of Marshall McLuhan, one of the famous technological determinists, shows itself more and more every day in today's globalizing world.

The effect of internet technology on globalization is undeniable. One of the most critical aspects of the internet today is social media. Eldeniz defines social media as "social networks, blogs, wikis, podcasts, forums and content communities, virtual game environments and microblogs, which allow users to post personal news about themselves, make friends or communicate with friends in an interactive way, share their videos and organize various events" (Aydoğan and Akyüz, 2010, p.37). With social media, users have the opportunity to communicate with other users in real-time. Simultaneously, social media has a direct impact on the globalization process due to individuals being able to reach anywhere in the world via a digital network. Manuel Castells explains today's world and its social relations with the theory of "network society". According to

Castells, nothing is the same in today's world. Now there are only those who can get a place in the network and the network itself. Trade relations, politics and art. every phenomenon is shaped around this network. Those who want to gain power in any subject must have the ability to expand their place in this network (Castells as cited in Güngör, 2018, p.211).

According to data from the "Global Digital Report 2020" a joint work of organizations named We Are Social and Hootsuite, the global internet usage has reached 4.5 billion in 2020 and the number of social media users reached 3.8 billion. According to this statistic, it is seen that half of the world's population are social media users. Again, looking at the findings of this report, it is striking that the use of social media starts almost in childhood. So much so that the usage age of Facebook has dropped to 12 years and Instagram to 13 years. According to the country-specific data of the "Digital 2020 in Turkey" report prepared by the same organizations, 62,07 million people use the internet in Turkey, which corresponds to 74% of Turkey's 82 million population and 54 million people corresponding to 64% of the population actively use social media. According to the report, the most widely used social media platforms in Turkey are, respectively, YouTube, Instagram, WhatsApp and Facebook (We Are Social, 2020). In addition, in this report, it is striking that individuals of Generation Z use social media platforms intensively. "Generation Z's birth into a virtual world", which is highly emphasized in the study, is proven by these statistical data.

For the still very young Generation Z, with its oldest member 20 years of age, there are very few academic studies. On the other hand, the highlight of the few studies that have been conducted was the deep relationship of Generation Z with technology and the internet. A joint research study conducted by GFK and DigitaTalks named "Children's Device Ownership and Social Media Usage" found that of children aged from 6-15 years in Turkey: 59% own a smartphone, 42% own a tablet, and 44% own a computer. Considering that these rates are much higher for Generation Z members between the ages of 15-19 years, the overall social media usage rate of Generation Z rises up to 70% (DigitaTalks, 2020). When looking at usage practices, the essential point is that social media occupies a central place in the lives of the Generation Z. For them, social media has gone beyond being a tool that makes life easier and has become

one of the main goals of life. As can be seen when looking at the statistics in this study, a significant part of the lives of Generation Z individuals who have grown up with social media since childhood is shaped by the influence of social media. These individuals use social media, which offers a vast interaction opportunity, more than other generations for socialization. It has become a duty for Generation Z to share their hobbies, clothing and many other aspects of their lives on social media. Likewise, for social activities in real life, social media is used extensively by Generation Z for communicating and announcing these activities. If we would make a bold prediction, the need for "self-realization" in Maslow's Pyramid of Needs for Generation Z is increasingly becoming a need that is mostly met on social media. In conclusion, the relationship of Generation Z with social media starting from childhood is complex, deep and very powerful.

The Syriacs and their Origins

Syriacs are an ancient community, whose origins date back 5000 years, are the heirs of the ancient Mesopotamian peoples. They flourished in Mesopotamia and played an essential role in the development of civilization. After adopting Christianity, this community saw its initial importance decrease due to the pressure and sovereignty of those who invaded its geography. Now the members of the Aramaic community live scattered in different parts of the world.

Many types of research have been made and published on the origins and history of this ancient community that accepted the first Christianity and spoke Aramaic, one of the first languages in the world. There are many assumptions about the origin of the Syriacs. What is certain, however, is that Mesopotamia is the homeland of Syriacs (Günel, 1970, p.83). Geographically, the area that rises between the Diyarbakır basin and the Syrian Desert with the Cudi Mountain of the Hakkari Mountains extending to the eastern edge of the Tigris Valley and the Mardin Mountains extending to the west of the valley can be described as the homeland of the Syriacs (Öztemir, 1988, p.34).

There are three known different views on the origin of Syriacs and where they came from. One of these views is the thesis defending that the

Syriacs are descended from the Arameans. The basis of this thesis claims that the Syriac people speak Aramaic, and therefore their origin is the Arameans. The second view on the origin of the Syriacs is the thesis that they are descendants of Assyrians who established the ancient Mesopotamian empire. The shortcomings of these two views revealed a new view stating that the Syriacs have their origins in all ancient Mesopotamian peoples.

Aside from their historical explanations, these three views on the origins of Syriacs are important because they signify different social models that the defenders of these views want for Syriacs. In other words, those who defend the Assyrian view wish for the Syriacs to be a political society first; On the other hand, those who defend the Aramaic view try to create a social model based on belief and to hold the society together within the framework of this model.

In fact, the people that are meant to be described as Assyrian and Aramaic are the same. The people in question are a community that carries the ancient Mesopotamian culture and is Christian in terms of belief. In Iraq and Iran, these people are mostly known as "Assyrian" while in Syria and Turkey they are recognized under the name "Syriac". The word Syriac has gained prevalence, primarily after Christianity and refers to the people of Upper Mesopotamia who are Christians. The term "Assyrian" is used for the people of Upper Mesopotamia before Christ. The words "Assyrian", Aramaic, "Syriac" (and other names; Chaldean, Maronite, etc.), which are used for these people somewhere today, describe the same community (Süryaniler.org, n.d.)

Syriacs in Turkey: The total population of Syriacs in the world is unknown. The reason for this is the migration phenomenon they encountered. Migration is a geographic displacement, which a person undertakes from one settlement area (city, village, ao.) to another settlement area to spend all or part of their future lives (Akkayan,1979, p.21). However, migration is not just a geographical displacement. Migration is an event that profoundly impacts a society's culture, economy, politics and other factors. Due to its versatile character, it is a subject that attracts everyone from anthropologists to sociologists. Besides, immigration issues are a significant problem for a state or nation

that have various implications for social, financial, administrative, legal, economic, political and cultural aspects (Eren,1966, p.5). It is estimated that the Syriac community, which is the addressee of this problem, has approximately four million members. The whole world can be considered as their settlement area. Syriac people settled in Middle Eastern countries, Western European countries, India and more recently in the USA and Australia.

Although the population in Turkey has declined due to massive migration, according to information received from the Syriac Foundation executives, today 15000 Syriacs live in Istanbul and 5000 more live mainly in the Southeast and other places around Turkey, totalling a population of 20000 in the country.

Syriacs in Turkey today mostly live in small communities in the Mardin province, towns and villages, as well as Diyarbakır, Hatay, Elazığ and Adıyaman. Due to inward migration in the last 45 years, the largest Syriac community can be found in Istanbul. However, it is also possible to come across Syriacs in other large cities such as Ankara and Izmir.

It is thought that the subject of our study: the Syriac Generation Z comprises around 600 people in total. These individuals, who are the children of a generation who faced the phenomenon of migration, generally live in large cities. As a minority, these individuals have a different religious and cultural identity from the majority of the society they live in and can be expected to adopt a different psychological attitude than the rest of society. Furthermore, since this generation was also experiencing the COVID-19 pandemic and was born into the era of communication technologies, it can be assumed that they express themselves through social media. These assumptions will be tested and discussed in upcoming parts of this study.

COVID-19

Outbreaks, wars, economic crises, natural disasters are events that have an impact on many areas. Primarily social, economic, psychological changes and developments in society during such periods affect individuals and are closely observed by institutions. COVID-19, in particular, has taken its place in history as a pandemic that has had an

impact all over the world. The initial outbreak was in China and its surroundings, later the virus crossed the borders of Asia and started to threaten the whole world. It has become a topic that is discussed every day as the most important event of the agenda all over the world. The first case detected in this outbreak is dated on 12 December 2019 and was first named "Wuhan Coronavirus". Since it was similar to the SARS epidemic in 2003 and appeared in 2019, its name changed to "2019nCoV".

After the rapid spread and a sharp increase in the number of cases all over the world, the World Health Organization on 30 January 2020 declared the virus as an "International Public Health Emergency". The emergency declaration started with the USA's travel ban on China on 31 January and then with the travel ban decisions around the world.

The first COVID-19 case in Turkey was detected on 10 March 2020. Since then, it has caused social, economic, political, administrative, legal, military, religious and cultural areas to become impacted by radical changes and decisions in Turkey. While education in primary, secondary and high schools was suspended in the whole country, spring term courses were cancelled in all universities and exams were postponed. In a country, where almost the entire population is Muslim, prayers were suspended in mosques and masjids, including the Friday prayer. The government first, to limit the spread of the disease and to maintain social distance between people, introduced a curfew for the population aged 65 years and older. Later, it expanded this restriction to include the subjects of our study, children and adolescents aged 20 years and younger. The public was urged not to travel outside the country and also not to leave the house unless they had legitimate reasons. On April 11-12, 2020, The Ministry of Interior declared a large-scale curfew for the first time in 20 years after the general census in the year 2000. The curfew covered 30 metropolitan areas and the province of Zonguldak, in which 64 million, or 78% of Turkey's population live (Ministry of Interior, 2020). Until now the Turkish government has systematically eased and restricted the above-mentioned restrictions several times depending on the number of COVID-19 cases in the country. Currently, a four-tier system, introduced on March 1st 2021, on local COVID-19 related restrictions is in place. For "high" and "very high" risk regions within the country, Sunday curfews remain. Also, the nationwide curfew between 9PM and 5AM. Monday through Friday,

is still in effect (Ministry of Interior, 2021). It can be assumed that these decisions have had inevitable psychological effects on individuals of Generation Z, which constitute the most dynamic segment of society. How this generation copes with the new life situation during this pandemic is the main subject of our study.

Research

Research Objectives: Individuals born in in the digital era carry many names such as millennials (Pedró, 2006, p.2), net generation (Oblinger, Oblinger, 2005, p.12), technological natives (Monereo, 2004, p. 32), gamer generation (Carstens, Beck, 2005, p. 23), homo zappiens (Veen, 2003, p.6) or digital native (Prensky, 2009, p.1).

These individuals are highly skilled and creative in using technological tools. It can be observed that these individuals make use of their skills in a multidisciplinary manner. Their daily lives are characterized by juggling between different digital technologies and information sources and simultaneous ongoing instant communication. Therefore, it is impossible to say that they are passive in their use of digital technologies (Pedró, 2006, p.2).

In this context, this study aims to answer how the Generation Z Syrians, who live as a minority in Turkey, use social media and how they cope in the face of a never seen before worldwide pandemic. Furthermore, this study also aims to answer the following questions:

- Has social media usage increased during the COVID-19 period?
- Are these individuals more anxious than before the COVID-19 period?
- By what means are they trying to cope with their anxiety related to COVID-19?
- Does Social Media usage help them to cope with their anxiety?

Research Materials and Method: For this study, the online survey method was used. The questions of the questionnaire sent to the participants were prepared using the Likert scale based on the bipolar / quintet assessment/response categories presented by Rensis Likert (Likert, 1932,

p.5-20). The questionnaire has been attached as supplementary material to this study.

Research Context and Sample: According to the "Digital in Turkey 2020" report, 62,07 million people use the internet in Turkey, which corresponds to 74% of Turkey's 83 million population and 54 million people corresponding to 64% of the population actively use social media. The average time users spend on the internet is approximately 7 hours and 15 minutes. Although there is no indication in the report about the social media usage of generation Z, it can be safely assumed that this generation is among the heavy social media users.

In this context, the Generation Z sample of the community that defines itself as Syriac in Turkey, which is thought to be around 600 people within the total 20000 people population of Syriacs in Turkey.

Results

The online survey for this study was conducted between the dates of 22-31 March 2021. Seventy-three individuals participated in this survey.

Of the participating individuals 21.4% are between 18-19 years of age and 78.6% are between 20-21 years of age; 50.7% of those surveyed are female, and 49.3% are male; 84.9% of those surveyed are students; 15.1% of them are working; 28.8% of the participants are high school students. 71.2% are undergraduate or postgraduate students.

All participants of the survey connect to the internet on a daily basis. 37% only connect to the internet using smartphones; the remaining 63% connect to the internet using both smartphones and computers.

When asked where the participants get the most news about COVID-19, they answered as illustrated below:

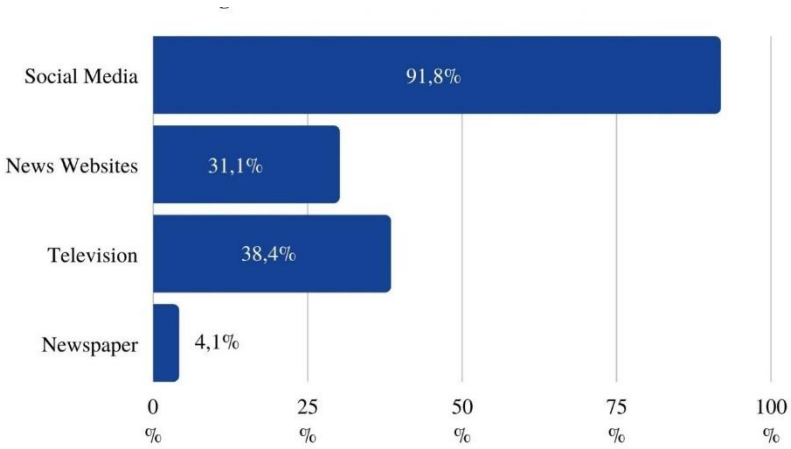

Figure 1. COVID-19 Related News Sources

91.8% of the participants get their COVID-19 related news from Social Media; 38.4% from television; 30.1% from news websites; only 4.1% stated that they read news about the pandemic in newspapers.

To the question on which Social Media platforms they have an account on, the participants answered as follows:

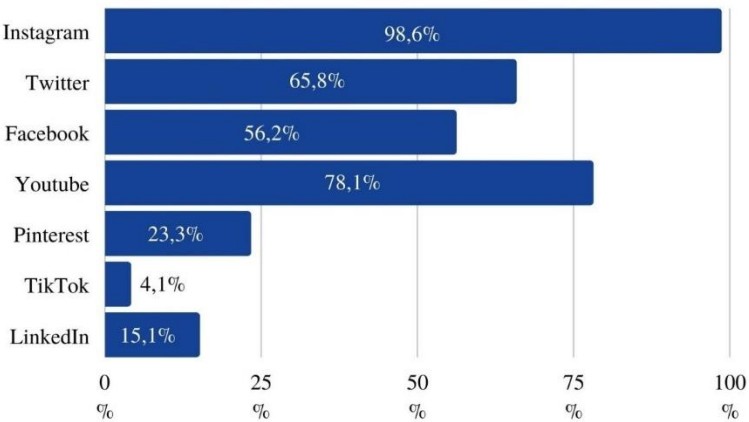

Figure 2. Social Media Account Rates

The platform with the highest user count of our survey group by far is Instagram, as 98.6% of the participants have an account on this platform; other Social Media platforms like Youtube (78,1%), Twitter (65.8%) and Facebook (56.2%) also have a high account rate. Pinterest (23.3%), LinkedIn (15.1%) and TikTok (4.1%) are significantly less common in our survey group.

76.7% of the participants stated that their use of social media increased during the COVID-19 period compared to before.

When asked which Social Media platforms would be indispensable to the participants: 94.5% stated that Instagram would be indispensable to them, 45.2% stated Youtube, 27.4% stated Twitter, 6.8% stated Pinterest, 5.5% stated Facebook, 2,7% of them stated that they would not give up Tiktok and 1.4% stated LinkedIn.

37% of the surveyed stated that they never met with their friends during the COVID-19 period, 60.3% stated sometimes, and 2.7% stated that they frequently met their friends.

53.4% of the participants stated that they frequently talk to their friends on the phone, and 46.6% of them stated that they only talk sometimes. While 89% stated that they frequently contacted their friends via social media during the COVID-19 period; 11% stated that they only got sometimes in contact.

56.2% of the participants described themselves as more stressful than before COVID-19, and 43.8% as the same and 68.5% stated that they see themselves more unhappy than before Covid-19, while 31.5% said they feel the same. Furthermore, 72.6% of the respondents stated that they are more anxious than before COVID-19, and 27.4% marked that they feel the same.

53.4% of the respondents stated that social media was a good way of reducing COVID-19 related stress, while 46.6% did not think so.

47.9% of the respondents said they prayed more during the COVID-19 period than in the past, while 52.1% said they did not.

The participants submitted the following answers to the multiple-choice question "What are you worried about because of COVID-19?":

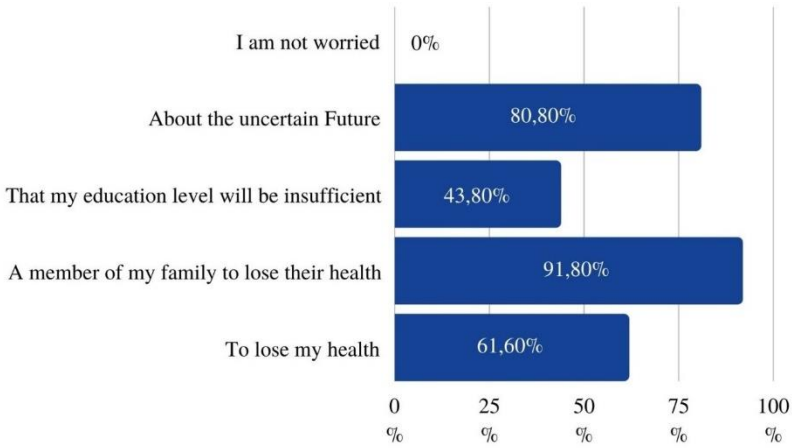

Figure 3. Concerns due to COVID-19

As seen in the illustration above: not a single participant is not worried, 91,8% worry that a member of their family might lose their health, 80,8% worry about an uncertain future, 61,6% worry about the loss of their health and 43,8% worry that their education level might be insufficient.

Furthermore, when confronted with the multiple-choice question “What are you doing to deal with the concerns you have marked above?” the surveyed stated the following:

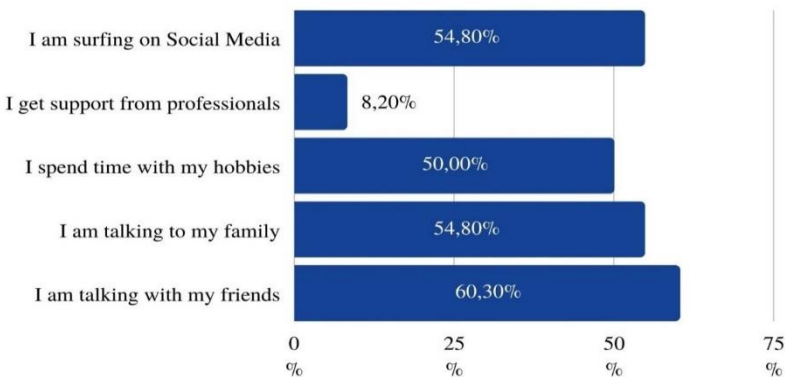

Figure 4. Coping with Concerns

60.3% of the participants stated that they talked to their friends in order to cope with their concerns about COVID-19, 54.8% stated that they talked to their families, 54.8% stated they were surfing on social media, 50% spent time with their hobbies and only 8.2% of them stated that they received professional support.

Discussion

In order to explain the unity of behaviour of human beings born in the same climate, technological and social eras of the world, the concept of generations has been introduced, and classifications have been made. The generation born after the year 2000, during a period of communication technology advancements exhibits great differences compared to the previous generations. Understanding this generation, of which the oldest member is 21 years of age and which in the literature is referred to as the Generation Z, is crucial in terms of understanding their attitudes regarding the future and reducing the conflict between generations.

Generation Z, whose members have mostly not yet been involved in professional life and continue their education, constitutes the most dynamic segment of society and will shape the future. They are also the youngest generation to encounter the currently ongoing COVID-19 pandemic. This whole world affecting pandemic continues to cause deaths and is a traumatic situation for the whole of society. Governments have taken and are taking drastic measures against this threat. Particularly the Generation Z in Turkey was affected by these measures in the form of curfews, suspended education or conversion to distance-learning. Besides, members of this generation had to stay away from their loved ones and their social environment due to the risk of virus transmission.

This circumstance is naturally expected to cause stress and anxiety in all individuals. Anxiety in an individual emerges when a thought that something terrible will happen coupled with the notion that he/she cannot prevent it, arises (Antony Swinson, 2000, p.56).

Anxiety is a state of fear and tension that occurs as a reaction to a threat or stress. It can be defined as unpleasant emotional and observable reactions such as sadness and tension caused by stressful situations

(Spielberger, 1972, p.11). It is evident that the unknown and fear will affect human psychology.

The new state of life due to COVID-19 causes stress in individuals and affects their behaviour and relationships with other people. Of course, every individual is affected by changes in the environment, but some individuals can be more affected than others. Also, stress is not something that happens spontaneously, in order for stress to form in a human being, the environment in which these human lives must affect him/her. This causes specific biochemical changes in a human's body, to which the body reacts with stress (Pehlivan, 1995, p.27).

According to Cüceloğlu, stress is "an individual's effort to cope, beyond his/hers physical and psychological limits, with uncomfortable conditions in this individual's physical and social environment" (Cüceloğlu, 1994, p.321).

In light of these definitions, it can be stated that the new restrictive state of life caused by COVID-19 affects and transforms all individuals. In the face of this traumatic situation in which all segments of society are affected, it should be considered that the disadvantaged in the society like minorities, refugees, and the disabled may even face harsher problems.

Our study gathered data on Generation Z of the religious minority of Syriacs Turkey. The objective of this study was to understand how they are affected by COVID-19 and how they use social media in this context.

According to Turkey's Statistics Board, the population of Turkey counted 83.614.362 people, by the end of January 2020 (TUIK, 2021). Among this population, the religious minority of Syriacs account for approximately 20,000 people. Within this minority, approximately 600 individuals can be classified as Generation Z individuals. Seventy-three of these individuals participated in the online questionnaire for this study.

First, the demographic characteristics of the study's subjects were determined. The gender distribution is almost equal. 78.6% are between 19-20 years old, and the rest are between 18-19 years old. 84.9% of the subjects are continuing their education life; the remaining part is already involved in professional life. It is noteworthy that unemployment does not seem to be a problem for our subjects. This can be explained with the contributions of their families and the inclusiveness of the minority community.

It can be observed that education is highly valued for the participants of our study because 28.8% of them are in high school and 71,2% of them stated that they are continuing their undergraduate or postgraduate education.

As expected, internet usage is very high among these individuals. 100% of the participants connect to the internet every day. Furthermore, 37% use only smartphones while connecting; the rest use both smartphones and computers. This is an indication that the internet has become an integral part of their life.

In order to understand the participants' practices on social media with regards to COVID-19, they were asked to state where they get their COVID-19 related news from to which 91.8% of them stated that they were getting it from social media platforms. Also, 30.8% got their COVID-19 related news from news websites and 38.4% from television. Only 4,1% follow COVID-19 related news in newspapers. For this generation, social media is the dominant source of news.

Which social media platform is used more may differ from generation to generation. For this minority generation Z, Instagram is the most used platform, with 98.6% of our participants actively using it. In addition, 94.5% of the participants defined this platform as indispensable for them. Secondly, youtube account ownership is 78.1%, and 45.2% of the participants defined this platform as indispensable for them. The third most frequently used platform is Twitter, with 65.8% with 27.4% of the subjects defining it as indispensable. Facebook account ownership comes fourth with 56.2%. However, only 5.5% of the subjects defined this platform as indispensable for them. It can be observed that the participants prefer platforms with visual aspects.

The data obtained by asking the participants if their social media usage has increased during COVID-19, to which 76% responded that they use social media platforms more than before, offers an insight to the relationship between social media and this pandemic. This was an anticipated outcome of our study.

Another objective of our study is to determine if this generation experiences more anxiety and stress during this period, if so, what are they doing to cope with these psychological conditions and furthermore to which role social media plays for them in this context?

72.6% of the participants described themselves as more anxious, 68.5% as more unhappy and 56.2% as more stressful than before in the COVID-19 period. Additionally, 0% of the participants stated that they had no worries related to COVID-19, which leads to the conclusion that all of the subjects had concerns and, as anticipated, the vast majority are in a negative psychological state compared to before COVID-19.

When asked about specific reasons of their concerns the participants 91.8% are concerned about family members losing their health, 80,8% are concerned about an uncertain future, 61,6% of them stated that they were worried about the loss of their own health and 43,8% stated that they were concerned about their insufficient education level.

In order to understand how this generation of young Syrians were coping with this situation, questions were formulated by creating options in accordance with the methods stated in the literature.

Erdoğan stated that effective time management, relaxation practices, lively imagination, exercise and body movements, behavioural self-control, communication, meditation, food control and massage are individual strategies in coping with stress. He recommends taking a hobby and being extroverted (Erdoğan, 1991, p.14).

In this context, 60.3% of the questions asked about what the participants did to cope with their anxiety during the COVID-19 period were answered as follows: 53,4% stated that they were talking to friends on the phone. Also, 89% of them stated that they communicated with their friends via social media frequently, and only 11% stated that they were only communicating sometimes with their friends. Again, social media emerges as the dominant communication medium for this generation.

During COVID-19 period, 54.8% of the subjects also stated that they talked to their families, only a small proportion of 8.4% stated they received support from professionals in order to cope with their anxiety and concerns. In addition, 52.1% of the subjects stated that they prayed more than before, it could be asserted that in a sense, they are asking for help from a supernatural being.

In order to understand the relationship between social media usage anxiety and COVID-19, the participants were asked whether they think social media is useful for reducing your stress during the COVID-19 period, 53.4% answered positively. Additionally, 54.8% of the subjects

stated that they used social media to reduce their anxiety during this period.

As a result of this study, it can be stated that the entire participating Syriac Generation Z in Turkey have social media accounts, access the internet daily, follows COVID-19 related news through social media, use social media more compared to before COVID-19 and frequently spend their time with friends on social media.

This study has also revealed that during the COVID-19 period, the Generation Z of the Syriac minority in Turkey was more concerned and anxious and that they were generally interested in their hobbies as well as communicating with their friends and families as a method of dealing with these concerns. Furthermore, half of the Syriac Generation Z stated they think that social media was useful in relieving their concerns. This result turned out less than anticipated, and more research is needed.

With this study, a data set was created for other researchers to establish the concerns of Generation Z due to COVID-19, their practices of using social media, what ways they use to cope with their concerns, and the role of social media in all of this. Also, the fact that these data belong to a cultural and religious minority, which are relatively difficult to access, will allow researchers to compare similar studies with different segments of society.

References

- Adıgüzel, O., and Batur, Z. H. and Ekşili, N. (2014). Generation's changing side and the newly arisen work style after Y-Generation: Mobile collars. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 19, 165-182.
- Akkayan, T. (1979), *Göç ve değişim* [Migration and Change]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Akyüz, A. and Aydoğan F. (2010). *İkinci medya çağında internet* [The Internet in the Second Media Age]. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Antony, M.M. and Swinson, R.P. (2000). *The shyness and social anxiety workbook*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Carstens, A. and Beck, J. (2005). Get ready for the gamer generation. *TechTrends* 49(3), 22 -25. doi: [10.1007/BF02763643](https://doi.org/10.1007/BF02763643).

- DigitalTalks (2018). Türkiye’de her on 6-15 yaş arası çocuktan 6’sı akıllı telefon sahibi [6 out of every 10 children aged between 6-15 in Turkey on a Smartphone]. <https://www.digitaltalks.org/2018/08/27/turkiyede-her-on-6-15-yas-arasi-cocuktan-6si-akilli-telefon-sahibi/> [Accessed April 08, 2021].
- Erdoğan, İ. (1991). *İşletme yönetiminde örgütsel davranış* [Organizational Behavior in Business Management]. İstanbul: Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.
- Eren, A. C. (1966). *Türkiye’de göç ve göçmen meseleleri, Tanzimat Devri, ilk kurulan göçmen komisyonu, çıkarılan tüzükler* [Migration and Refugee Issues in Turkey, The Tanzimat period, the first established immigrants Commission, removed Regulations]. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Günel, A. (1970). *Türk Süryaniler tarihi* [History of Turkish Syrians]. Diyarbakır: Oya Matbaası.
- Güngör, N. (2018). *İletişim: Kuramlar – yaklaşımlar* [Communication: Theories - Approaches]. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürbüz, S. (2015). Generational differences: A myth or reality. *The Journal of Human and Work*, 2(1), 39-57.
- We Are Social Inc. (2020). Digital 2020. <https://wearesocial.com/digital-2020> [Accessed April 08, 2021].
- Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology*, 22, 2-55.
- Monereo, C. (2004). The virtual construction of the mind: The role of educational psychology. *Interactive Educational Multimedia*, 9, 32-47.
- Oblinger, D. and Oblinger, J.L. (2005). *Educating the net generation*. Louisville: EDUCAUSE.
- Öztemir, B. M. (1988). *Yezidiler ve Süryaniler* [The Yazidis and Syrians]. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Pedró, F. (2006). The new millennium learners: Challenging our views on ICT and Learning. <https://publications.iadb.org/publications/english/document/The-New-Millennium-Learners-Challenging-our-Views-on-ICT-and-Learning.pdf> [Accessed March 26, 2021].
- Pehlivan, İ. (1995). *Yönetimde stres kaynakları* [Stress Sources in Management]. Ankara: Pegem Yayınları.
- Prensky, M. (2009). H. sapiens digital: From Digital immigrants and digital natives to digital wisdom. *Innovate: Journal of Online Education*, 5(3), 1.

- Rep. of Turkey, Ministry of Interior (2020), 2 Gün Sokağa Çıkma Yasası [2 Day Curfew]. <https://www.icisleri.gov.tr/2-gun-sokaga-cikma-yasagi> [Accessed March 20, 2021].
- Rep. of Turkey, Ministry of Interior (2021), Koronavirüs ile mücadelede kontrollü normalleşme süreci [Controlled Normalization Process in Combating Coronavirus]. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadelede-kontrollu-normallesme-sureci> [Accessed April 03, 2021].
- Rep. of Turkey Statistics Board (2021). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2020 [Address Based Population Registration System Results, 2020]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> [Accessed April 11, 2021].
- Süryaniler.org (n.d.), Tarih [History]. <http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=31> [Accessed April 05, 2021].
- Spielberger, C. D. (1972). *Anxiety: Current trends in theory and research*. New York: Academic Press.
- Töröcsik, M., and Szucs, K. and Kehl, D. (2014). How generations think: Research on generation Z. *Acta Universitatis Sapientiae, Communication*, 1, 23-45.
- Veen, W. (2003). A new force for change: Homo zappiens. *The Learning Citizen*, 7, 5-7.

Citation Information

Koç, R. (2021). Life practices on social media of Minority's Generation Z in Turkey during the COVID-19 period. *OPUS– International Journal of Society Studies*, 18(43), 7005-7027. DOI: 10.26466/opus.928991.

Medyanın Kadın Cinayetlerine Bakışı: 2009-2013 Dönemi Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut Cinayet Haberleri Örneği

DOI: 10.26466/opus.976225

*

Safure Cantürk*

* Dr., T. C. Cumhurbaşkanlığı, Ankara/Türkiye

E-Posta: safurecanturk@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5419-3325](https://orcid.org/0000-0002-5419-3325)

Öz

Kitle iletişim araçlarının milyonlarca insanı söylem üzerinden etkisi altına almasıyla birlikte şiddet olayları ile medyanın şiddet haberlerini ele alış biçimi arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda kadına şiddet haberleriyle birlikte Aile İçi Şiddetin Önlenmesini içeren İstanbul Sözleşmesi medyada tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin 2011 yılında imzaladığı İstanbul Sözleşmesinden 10 yıl sonra neden çıktığı, sözleşme ile şiddet arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu doğru anlayabilmek için Türkiye'nin sözleşmeyi imzaladığı döneme ve medyanın o dönemdeki diline ışık tutmak gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin 2011 yılında İstanbul sözleşmesine imzalama sürecini kapsayan 2009-2013 döneminde medyayı kadın cinayetlerine bakışını ve bu haberlerdeki söylemini sorgulamaktadır. Medyanın kadın cinayetlerine bakış açısını sorgulayan bu araştırma, kamuoyunda bilinen sembol davalardan Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut cinayetlerini konu olan Hürriyet, Sabah, Haber Türk, Milliyet, Cumhuriyet, Radikal, Vatan gazetelerinde ilgili 41 haberi sorgulamıştır. Araştırmada ilgili haberler kadın cinayetleri, başlıklar, haber yapma biçimi, metin içeriği ve imalarını kapsayacak şekilde söylem analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Sonuç olarak medyada kadın cinayetlerinin incelendiği dönemde öldürülen kadınları 'namuslu/namussuz', 'hak eden/hak etmeyen' ve 'zengin/fakir' gibi ataerkil cinsiyetçi ve sınıfsal ayrımlarla kadın cinayetlerinin haberleştirildiği görülmüştür. Medyanın haberdeki söylemi şiddetin yeniden üretimine zemin hazırlarken aynı zamanda yargı sürecindeki kararlarda ve politika yapıcılar üzerinde kamuoyu baskısı oluşturabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Kadına Yönelik Şiddet, Toplumsal Cinsiyet, Söylem Analizi, Ayşe Paşalı, Münevver Karabulut.

The Media Perspective towards Femicides: 2009-2013 Period Case of Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut Murder News

*

Abstract

As the media discourse influences millions, violence and media perspectives towards violence news are directly related. The Council of Europe Convention on Preventing and Combatting Violence Against Women and Domestic Violence, Istanbul Convention, has been a topic of discussion in the media. The relationship between the Convention and violence has revived with Turkey's withdrawal. To comprehend Turkey's withdrawal reason after signing it in 2011 and the Convention and violence relationship, the period and media language of that time should be enlightened. This study analyses media perspectives towards femicides and news discourse between 2009-2013, including Turkey's process of signing the Istanbul Convention. The research examines 41 news from Hürriyet, Sabah, Haber Turk, Milliyet, Cumhuriyet, Radikal, Vatan, newspapers writing about Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut murders, exemplar cases known by public. In this research, news is approached through discourse analysis involving the headlines, reporting, content, and implications. Consequently, it is revealed that the femicides during this period were reported with a patriarchal, sexist and class division such as 'honourable/dishonourable', 'deserving/undeserving', 'rich/poor'. This discriminatory language leads reproduction of violence. The media discourse could create public pressure on judicial decisions and policymakers.

Keywords: *Media, Violence Against Women, Gender Mainstreaming, Discourse Analyses, Ayşe Paşalı, Münevver Karabulut.*

Giriş

Ataerkil ideolojinin kökenleri avcılık toplumlarına kadar dayanmasına rağmen, batıda gelişen sömürgeci anlayışla birlikte kurduğu 'ben ve öteki' arasındaki ilişki toplumsal hayatta 'norm' haline gelmiştir. Ataerkil ideolojinin hüküm sürdüğü toplumlarda 'beyaz, batılı, erkek' en üstte güçlü ve 'norm' olarak kabul edilirken, kadın yaratılış itibarıyla güçsüz ve zayıf olarak sınıflandırılmıştır. Erkek öznedir (ben), mutlak olandır, kadın ise öteki cinstir. Ataerkil toplumlarda kadın erge göre, yani norm kabul edilen geçerli sayılan cinse göre, eksik, edilgen, güçsüz, duygusal ve yetenezsiz diye tanımlanır (Beauvoir, 1993, s.17). Gerek bireyler arasındaki ilişkiler gerekse toplumların çeşitli kurumlarındaki iş ve özel ilişkiler kadınlarla ilgili gelenekselleşmiş bu önyargılarca düzenlendiğinden en bağımsız kadın bile bu çarpık görüşlerin etkisinde kalır. Bilincinde olarak ya da olmayarak kendini korkunç bir kısır döngünün içinde bulur. İkinci Seks'de 'İnsan kadın doğmaz, kadın olur' denirken, cinsiyet kavramının aslında biyolojik değil, toplumsal olduğu ilk kez vurgulanmış olur (Doltaş, 1995, s.51).

Hemen hemen tüm toplumlarda kadın cinselliğinin ve doğurganlığının denetimi konusunda birleşen ataerkil yapılar, denetimi aynı zamanda toplumda kurucu bir işlev olarak da görmektedir. Ataerkil ideolojinin yapısı, cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişkiyle doğrudan ilişkilidir. Ataerkillik cinsiyetler arası hiyerarşiye dayanan bir toplumsal yapı olarak da tanımlanmaktadır (Millet, 1987, s.26). Kadın ve erkek arasındaki hiyerarşi, cinsiyetten kaynaklanmakta, ezen (erkekler) ve ezilen (kadınlar) iki sınıf yaratan bir politika olarak ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin cinsellikle ilişkisini tartışan akademisyenler, hegemonik cinsiyet ve cinsellik söyleminin, cinsiyet eşitsizlerinin altında yatan dinamiklerden biri olduğun öne sürmekte ve toplumsal bir adalet sorunu olarak tanımlanmaktadır (Milet, 1987, s.6-45). Akdeniz ve Ortadoğu toplumlarında ise kadın erkek arasındaki bu hiyerarşik ilişki toplumsal değerlere göre şekillenmektedir. Örneğin namus, kadının cinsel ahlakının göstergesi, erkeğin ise sahip olduğu kadının koruyucusu, 'onur/şerefi olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle kadın/erkek bedenleri düzenlenmekte, dolayısıyla cinsiyet eşitsizliği üzerinden yükselen geleneksel ataerkil yapı biçimlendirilmektedir (Lughod, 2004, s.97.140).

Eril şiddet olarak tanımlanan kadına yönelik şiddet ise her ne kadar ataerkil toplumlarda gözüktüğü belirtilmiş olsa bile tüm toplumlarında kendini farklı türlerle göstermektedir. Kadına yönelik şiddet, kimi toplumlarda kültürel nedenler, kimi toplumlarda ekonomik olarak kendini gösterse de fiziken olduğu kadar ekonomik ve toplumsal olarak da güçlü olan erkeğin zayıf olan kadın üzerinde uyguladığı baskı olarak da tanımlanabilir. Kadına yönelik şiddetin yayılmasında cinsiyetler arasında eşitsiz güç ilişkilerinin yanı sıra medya kuruluşlarının bu eşitsizliği söylemi ile yaygınlaştırması da etkilidir. Medyanın haber söyleminde güçlüden yana tavır alınması ve güçlü dayanışması üzerine kurulması ikincil durum olan kadınlara yönelik şiddetin devamını sağlamaktadır (Dursun, 2010, s.21). Liberal ekonomide dördüncü kuvvet olarak tanımlanan medya toplumsal algı değişiminde doğrudan rol almaktadır. Medyanın siyasi ve ekonomik bağlantıları ile birlikte reklama dayalı sansasyonel habercilik anlayışı kadına ilişkin haberlerin en önemli konusu haline getirmektedir. Medya haberlerinde kullandığı söylem ile toplumdaki ataerkil bakış açısını aynen topluma tekrar yansıtmakta ve bu bakış açısı yeni nesiller üzerinde pekişerek toplumsal cinsiyet rollerini olduğu gibi kabullendirmektedir (Şener vd., 2016 s.166). Kadına yönelik şiddet haberleri medyada, magazinleştirilerek ya da cinayetlerin sebeplerine yönelik mesajlarla kadına yönelik şiddet meşrulaştırılmaktadır (Yaktıl, 2010 s.446; Yegen, 2014, s.19-20).

Türkiye’de uzun yıllar medyada kadın cinayetlerine ilişkin haberler genel itibariyle iki egemen söylem üzerine kurulmuştur. Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) ‘kadın cinayetlerinde namus ve töre ayırımının’ etkisinde kalan bu söylemlerde, kadın cinayetlerinin namus ve töre cinayeti olarak ele alınır (Hamzaoğlu, Konuralp, 2018, 67-83). TCK’da, etnik bir grubun aile meclisi kararıyla gerçekleştirdiği cinayetleri ‘töre cinayeti’ olarak görüp ceza artımı gösterilirken, ‘Haksız Tahrik İndirimi’, (TCK, madde 81) ‘namus’ cinayetlerinde erkeğin lehine uygulanması medyaya da kadın cinayetleri ‘namus’ ve ‘töre’ cinayeti olarak yansır (Doğan, 2016, s.126-160).

Ancak son yıllarda medyada töre dışındaki kadın cinayetlerinin de kendi içinde ikiye ayrıldığı gözlenmektedir. Mahkemelerinin kadın cinayetlerinde ‘haksız tahrik’ indirimi uygulaması, haberlerde hak eden/ hak etmeyen ya da namuslu/namussuz kadın vurgusuyla işleyerek, ataerkil

ideoloji ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının medya aracılığıyla normalleştirilmesinin göstergesi olarak medya, bu durum toplumsal cinsiyet ayrımcılığının medya aracılığıyla normalleştirilmesini sağlamaktadır. Bu gösterge, aldattığı için kocası tarafından öldürülen kadın cinayeti haberlerine üçüncü sayfada yer verilirken, kocasını aldatmamış iyi eş/anne modelindeki kadın cinayetlerinin ise birinci sayfadan medyati- kleştirilmesi ya da sembolleştirilmesi bu göstergeye örnektir. Şüphesiz medyada metinsel ve söylemsel özelliklerine göre kadınların temsil biçimleri de farklılaşmaktadır (Tanrıöver, 2007, s.156). Bu çerçevede ideolojilerin büyük oranda söylem yoluyla edinildiği akılda tutulduğunda yaygın medyanın cinsiyetçiliğin yeniden üretiminde üslendiği işlevler daha anlaşılmalıdır. Zira ideoloji söylemde ifade edilir ve yeniden üretilir (Dijk, 2003, s.47).

Türkiye medyasının gündemine son yıllarda kadına yönelik şiddet ya da namus cinayetleri içeriği ile çok sayıda haber taşınmaktadır. Türkiye’de de kadına yönelik şiddet vakaları dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir. TBMM Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılması Komisyonu’na sunulan rapora göre 2021 yılında Türkiye’de 15 yaşından büyük yaklaşık her 3 kadından 1’i yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel ve cinsel şiddetin birine ya da her ikisine maruz kalmıştır. Türkiye’de kadın cinayetleri de her yıl resmi artmaktadır. 2009’da öldürülen kadın sayısı 172 iken, 2010’da 165, 2011’de 155, 2020 yılında 267 olarak kayıtlara geçmiştir (Ocak, 2021).

Ülkedeki tüm haber medyası bu cinayetleri açık bir dille eleştirmekte ancak diğer taraftan adı geçen cinayetlerin beslendiği ataerkil cinsiyet ve cinsellik söylemini her gün yeniden üretmektedir. Dahası cinayeti işleyen namusa ilişkin mazereti bu öldürme eyleminin meşru görülmesinde ya da eleştirilmesine önemli bir veri olarak ele alınmaktadır. Sözü edilen konuya ilişkin basın tarafından geliştirilen dilin kadına yönelik şiddet haberleri özelinde analiz edildiği bu çalışma, Türkiye’deki kadına yönelik şiddeti konu alan diğer tartışmalarla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanacaktır.

Türkiye’de kadına yönelik şiddet, kadın, erkek, tek tek bireyler, sağ, sol, merkez tüm ideolojiler, medya ve devlet tarafından “Hiçbir şekilde” kabul edilemez görünmesine rağmen şiddetin nedeni “namus” ise şiddeti yok saymak hatta bireyin yaşam hakkını elinden alınmasını haklı

görmeye neden olmaktadır. Bunun yanı sıra medyanın şiddet haberlerinde, duruma göre reklam veren, güçlü, sermaye sahiplerinin lehine, sınıfsal duruma göre tavır takındığını da sergilenmektedir.

Bu çalışmada kadına karşı şiddet konulu haberlerde kullanılan söylemin ataerkil cinsiyet/cinsellik söylemine eklemeli olduğu ve sözü edilen haberlerin kadına karşı şiddeti normalleştirdiği savunulmaktadır. Söz konusu varsayımlar, kadın cinselliğini ve namusu konu alan feminist literatürdeki tartışmalardan beslenmekte ve kadına şiddet haberlerinde söylem analizi yöntemiyle incelenmesine dayanmaktadır.

Haberlerin analizinde, kadına yönelik şiddetin, ataerkil cinsiyet ve cinsellik ve burjuvazi/sınıf söylemlerine eklemeli noktalarının neler olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Bu sorunun yanıtı, kadına şiddeti konu edinen bu haberleri biçimlendiren cinsiyetçi ataerkil yaklaşımlara görünürlük kazandırması, farkındalık oluşturulması, yargı kararları ve politika yapıcılar üzerinde etkili olmaktadır.

Kadına şiddetin, ataerkil ideolojide medya temsiliyle normalleştirilmesi ile ilgili olarak çalışmada Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut Cinayetlerine ilişkin yazılı medyada yer alan seçilmiş haberlerin söylem analizleri yapılmıştır. Türkiye mediasında kadına şiddet haberlerinin üçüncü sayfadaki diğer şiddet haberlerinden ayrılarak birinci sayfada yer almasıyla medyanın bu cinayetlere bakış açısında da değişiklik olmuştur. Medyanın bakış açısındaki değişim, kamuoyunun kadın cinayetlerine yönelik tepkisini çekerken, yargı ve politika yapıcılarının da konuya bakış açısını değiştirmiştir. Çalışmanın 2009-2013 yılları arasında Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut cinayet haberlerini seçmesinin iki önemli sebebi bulunmaktadır. Birincisi, kamuoyunda 'sembol dava' olarak bilinen Ayşe Paşalı'nın 2009 yılında kocası tarafından öldürülmesinin ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi devletin vatandaşını koruyamadığı için Türkiye Cumhuriyetini tazminata mahkûm etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, medya üzerinde oluşan kamuoyu baskısı ve içinde bulunan siyasi konjoktürün etkisiyle 2011 yılında İstanbul Sözleşmesini (Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesini) dünyada ilk taraf ülke oldu. Sözleşme, 2012 yılında TBMM tarafından onaylandı ve 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Aynı süreçte Münevver Karabulut cinayeti ise kamuoyunda hem işleniş biçimi hem de

zanlının sınıfsal farklılığı nedeniyle ülke gündeminde yer almış ve kadın cinayetlerinde sembol dava olarak kabul edilmiştir.

İşte bu araştırma İstanbul Sözleşmesinin imzalanma sürecinde doğrudan etkili olan sembol davalara konu olan haberlere odaklanarak, 2009-2013 yılları arasındaki Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut cinayetleri özelinde ele almaktadır. Araştırma, medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin ataerkil cinsiyet/cinsellik ve burjuvazi/sınıf söylemlerine eklenme noktalarının neler olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır? Bu cinayet vakalarının seçiminde ise medyanın bu cinayet vakalarını ele alış biçimleri ve kategorik olarak ayrıştırması nedeniyle seçilmiştir. Bu nedenle çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmaktadır. Haberlerin incelendiği bulgular bölümüne geçmeden yöntem bölümünde araştırmanın soruları, örneklem seçimi, söylem analizine ilişkin olarak geliştirilen akademik tartışmalar kısaca özetlenmiş ve son olarak sonuç ve tartışma bölümü ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırma 2009-2013 yılları arasında Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesini imzalama sürecinde Türk basının kadın cinayetlerine bakışına odaklanmıştır. Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut cinayet haberleri, kadın cinayetlerinde sembol dava olmaları, bu açıdan Türkiye'nin İstanbul sözleşmesini Sözleşmenin imzalanmasında etkili olmaları, kamuoyunda ve basında geniş yer tutmaları sebebiyle örneklem olarak söz konusu cinayet haberleri seçilmiştir. Türkiye'nin yazılı medyasında Hürriyet, Sabah, Habertürk, Milliyet, Cumhuriyet, Radikal, Vatan gazeteleri olmak üzere (toplam 7 gazetede) Ayşe Paşalı ile ilgili 12, Münevver Karabulut ile 29 olmak üzere toplam 41 haber seçilmiştir. Söylem analizi için birinci sayfada yer alma, cinayetin ilk işlendiği dönemdeki ilk haber, davanın seyrini belirleyen önemli süreçleri, söz konusu cinayet ve davalara ilişkin önemli röportajlar, kamuoyunda tartışmaya yol açacak önemli başlık ve içerikler, ile mükerrer olmayacak şekilde ön öncelikle tasniflenmiş ve 17 haberin söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Gazete seçiminde ise her olayın özelinde konuyu daha yaygın olarak ele alış biçimi, gazetenin tirajı ve hedef kitlesine göre muhafazakâr/seküler/milliyetçi ve

merkez medya diye kendi içinde ideolojik olarak ayrışan gazeteleri kapsamı dikkate alınmıştır.

Seçilen haber metinleri Teun Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi yöntemi ile ele alınacaktır. Çalışmada kullanılan gazetelere internet arşivlerinden online olarak ulaşılmıştır. Farklı ideolojilere sahip gazetelerin Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut cinayet haberlerinde söylem benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Örneklem alınan haberlerin analizinde, kadına yönelik şiddetin, ataerkil cinsiyet ve cinsellik ve burjuvazi/sınıf söylemlerine eklenme noktalarının neler olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Araştırmada, farklı ideolojiye sahip gazetelerin kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti haberlerini oluştururken kullandığı cinsiyetçi dil söylem analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Örneklem sayısal olarak temsil niteliği taşımamakla birlikte nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı bu araştırmada seçilen haberlerin söz konusu medyanın kadına şiddet ve namus özelinde takip ettiği ataerkil cinsiyetçi, sınıfsal ve milliyetçi söylemi örneklemek açısından yeterli olduğu düşünülmektedir.

Her metnin içinde farklı fikirler, ideolojiler ve gizli anlamlar vardır. Van Dijk medya metinlerindeki örtük anlamların ortaya çıkarılması, verilme istenilen mesajların anlaşılması, haberlerin yarattığı etkilerin incelenmesi için söylem çözümlemesi kullanmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi alanında yapılan çalışmalardan en önemlisi haber metninin üzerinde olduğunu belirten Dijk (1988)'de özellikle haber metinleri ve bağlam arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Dijk' e göre medya söylemi her kesimden insanlar için çok önemlidir. Aynı zamanda bilgi, tutum ve ideolojilerin esas kaynağıdır. Milyonlarca insan, dünyada yaşanan birçok önemli olayı (örneğin savaşlar, anlaşmalar) medya aracılığıyla öğrenir. Bu insanların her biri basında ve televizyonda çıkan haber metinlerini farklı şekilde paylaşır, yorumlar. Haber söyleminin ne kadar güçlü bir etkisinin olduğu bu yüzden çok önemlidir. Toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik iktidarın uygulama biçimini ve ideolojileri anlamak için haberin başlıkları, üslubu ve şemaları iyi şekilde incelenmelidir (Dijk, 1999).

Bağlamsal boyutlar, bilişsel süreçler, sunumlar ve sosyo-kültürel faktörler gibi bağlamın çeşitli özellikleri söylem analizinde son derece önemlidir. Bir haberin bağlamı, onun hangi ideolojilerce biçimlendirildiğini gösteren en önemli kısımdır. Diğer bir deyişle etkileşim, yalnızca metnin

bize ne söylediği ile ilgili değil, aynı zamanda bağlamın ne anlattığı ile yakından ilgilidir. Söylemi kontrol etmek, aynı zamanda bağlamı da kontrol etmeyi gerektir (Dijk, 2010, s.9-14). Medyaya erişen ve yönlendirme erkini elinde bulunduran kişiler, bağlam üzerinde egemenlik kurma yanında söylemin temel noktalarını belirlemektedirler (Dijk, 2010, s.17). Bu temel noktaların ve başlıkların belirlenmesi ve manipüle edilmesi aslında bir yeni zihinsel alt yapı-model oluşturmasını sağlamaktadır. Söylemin en önemli bilgisini temsil eden, söylemin ne ile ilgili olduğunu anlatan bu boyut, hangi iktidar ilişkilerinin dolayımından geçerek oluşturulduğunu kavramak için önemlidir (Dijk, 2003, s.67).

Ayrıca medyanın siyasi kişilerle kurduğu yakın ilişkiler haberin söylemine yansımaktadır. Medya iktidarın ya da siyasilerin yaptığı çalışmaları ve uygulamaları kamuoyu ile pozitif bir şekilde paylaştığında, toplumun büyük bir kısmının düşüncelerini olumlu yönde etkileyebilme gücüne sahiptir. Ya da tam tersi negatif içeriklerle de toplumun siyasilere bakışını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu ilişkiler sonucunda medya ekonomik fayda sağlarken, iktidar ise yerini sağlamlaştırmaktadır (Bulunmaz, 2009 s. 339-341). Burada iktidar tanımlaması, tek başına siyasi hükümeti ifade etmemekte, toplumdaki sosyo-ekonomik sermaye sahiplerini, medya üzerinde etkili olabilecek farklı güç odaklarını ifade etmektedir. Toplumda farklı siyasi ve ekonomik güç ve sermaye sahiplerinin olması, farklı ideolojideki gazetelere ve bu gazetelerde aynı haberlerin farklı şekillenmesine yol açmaktadır. Bu sebeple haber metinlerinde verilmek istenilen ideolojik fikir ve egemen söylemi açığa çıkarmak için söylem analizi yöntemine başvurulmuştur. Buna rağmen kadına yönelik şiddet haberlerinde benzer söylemlerin ortaya çıkması siyasi ideolojilerin üstünde birleştikleri toplumsal söylemi de işaret etmektedir (Kabadayı, 2006, s.113). Bu çalışmalara kadına karşı şiddet ve namus cinayetlerine ilişkin söylemin hangi iktidar ilişkilerinin içinden geçerek oluşturulduğuna ve hangi ideoloji tarafından nasıl şekillendiğine görünürlük kazandırılacaktır. Zira söylem zaman, yer, sosyal, kültürel ve ideolojik bağlam içinde anlam kazanır.

Bulgular

Ayşe Paşalı: Bu başlık altında 9'i Hürriyet, 3'ü Haber Türk, 2'si Cumhuriyet, 1' Vatan gazetelerinde olmak üzere toplam 12 haber incelenmiştir. Ayşe Paşalı, 27 Mart 2009 tarihinde eşinden öldüresiye dayak yemesine rağmen, eşi mahkemede 'pişmanım' diyerek serbest bırakılmıştır. Boşanma davası açan Ayşe Paşalı eşinin ölüm tehditleri nedeniyle mahkemeye başvurmuş, ancak evlilik birliği kalmadığı için talebi reddedilmiş. Daha sonra ise 2010 yılında boşandığı eşi tarafından sokak ortasında bıçaklanarak öldürülmüştür (Haber Türk Gazetesi 2010, 27 Mart, s. 5). Bunun üzerine Ayşe Paşalı ismi ve davası, kadın sivil toplum kuruluşları ve medya tarafından 'Sembol Davası' olarak yakından takip edildi. Ölümünden sonra davayı sürdüren Ayşe Paşalı'nın yakınları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuştur. Mahkeme, 'Devletin (kanunların), kadını koruyamadığı' kararını vermiş Türkiye'yi tazminata mahkûm etmiştir. Bu dava, Türkiye Avrupa Parlamentosu'nda kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin hukuki düzenlemeleri koruma altına alan İstanbul Sözleşmesi'nin hazırlanmasında öncü olmasına ve ilk imzacı olmasında etkili olmuştur.

İncelediğimiz tüm haberlerde öteki/suçlu "koca" ve koruma kararı vermeyen "mahkeme/savcı" suçlu/öteki ilan edilmiştir. Konu olay özelinde ele alınmıştır ancak gazetelerin tamamında olay sadece aktör üzerinden değil aynı zamanda sistem üzerinden, geçmiş kararlara da vurgu yapılarak eleştirilmiştir. Bu önemli çünkü haberin kaynağı olarak sadece mahkeme kararı değil aynı zamanda sivil toplum örgütleri, muhalif örgütlere de yer verilmiştir. Devletin ihmalinin can aldığı haber metinlerinde sıklıkla vurgulanmış, hâkim cinsiyet ve cinsellik söylemi tartışmaya açılmakta ve devletin bu sistemin bir parçası olduğuna vurgu yapılmaktadır. Böylelikle incelenen haberlerin kamuoyunda oluşturduğu sonuçları itibarıyla, medyanın gücünü hem pozitif olarak hem de negative kullandığı görülmektedir. Kadına şiddet konusu, üçüncü sayfa haberlerindeki adli vaka olan şiddet haberlerinden çıkarılarak, birinci sayfada konu yapılarak kamuoyunun dikkatini çekmiş, siyasi karar alıcılardan sorunun çözümüne yönelik taleplere sebep olmuştur. Ancak bunu yaparkenki biçimi ataerkil söylemin dolaylı yoldan işlenmesiyle şiddetin kendini yenileyerek artmasına da zemin hazırlamıştır.

İncelenen haberlerde özellikle merkez medyanın öncüsü Hürriyet gazetesi bir taraftan sistemi eleştirirken diğer taraftan sistemin savunuculuğunu yapmış, mahkemelerin tahrik indiriminde 'namuslu/namussuz durumuna göre tahrik indirimini uyguladığı belirterek, sistem üzerinden öldürülmeyi hak eden kadınlar hak etmeyen kadınlar vurgusunu yapmaktadır.

Hürriyet Gazetesi'ndeki ilgili haberlerde sürekli cinayetin sebebine vurgu yapılmış, sanığın ifadeleri 'başlık ve manşet' gibi görünür şekilde yer vermektedir. "Bir akrabasının düğününde dayısının oğluya dans etmiş...", "Herkes birbiriyle dans edebilir ama benim karım edemez..." ifadeleri (Hürriyet 8.2.11) hem toplumsal ataerkil zihniyeti gösterirken aynı zamanda merkez medya bu sebepleri "Kocasını aldatan" kadın olarak görmeyip, olayı "Namuslu/iyi anne/eş" olarak yer veriyor. Bu şekilde, mahkemenin tahrik indirimi vermemesiyle de "Ayşe Paşalı namusluymdu ve öldürülmeyi hak etmedi" mesajı verilmiştir.

Olayla ilgili olarak dönemin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın röportajlarında; "Hâkimin kararı sorunlu", "Yasalarımızda eksik yok", "Münferit" ifadelerinin başlığa çıkarılması devletin sistemi savunmaya devam ettiğini göstermektedir (Hürriyet 30.12.10; Vatan 26.12.10). Özellikle, siyasilerin kadına yönelik şiddet haberlerinde medyanın kamuoyunda eleştiri gelecek ifadeleri başlığa çekerek kamuoyunun siyasilere yönelik tepkisini de çekmiştir.

Haberlerde, Ayşe Paşalı sınıfsal konumu itibariyle töre cinayetlerine kurban gitmeyecek kadar eğitilmiş, batılı, kentli ve Türk'tür. Diğer taraftan namus cinayetlerine kurban gitmeyecek kadar da namuslu/iyi bir annedir. Özetle medya için var olan toplumsal kalıp-yargılar Paşalı cinayetinin tanımlanması açısından yetersizdir. Bu durumda yine hegemonik cinsiyet ve cinsellik söyleminin önemli bir ögesi olan namuslu-namussuz kadın ayrımı çağrılmakta ve haber dili bu ayrım aracılığıyla inşa edilmektedir. Haberin eklemlediği söylemlerin başında Paşalı cinayetinin "haksız" bir cinayet olduğu gelmektedir. Haksızdır çünkü Paşalı, namuslu, iyi bir annedir, ölümü hak etmemiştir. Bu ayrım öteki kadınların, yani namus ve töre cinayetlerine kurban giden kadınların ölümünü meşrulaştırmaktadır. Bu haberlerin tümünde imalar, üstü kapalı anlatımlar vardır. Özellikle Paşalı'nın ölüm sebebinin sadece dayısının oğluya yaptığı bir dans

olduğunun sıkça hatırlatılması, söylenmek istenip de açıkça söylene-meyene işaret eder: Kuzenle dans namussuzluğun göstergesi değildir. Bu durumda Paşalı ölümü hak etmemiştir. Bu çerçeve erkeğin haklı nedenleri varsa kadına şiddet uygulayabilir düşüncesinin onaydır. Boşanan her kadının eski eşinin şiddetine açık hale gelebileceği mesajları ile yüklü bu haberlerde orta sınıf/kentli okuyucuya seslenilmektedir: Sen de şiddetin nesnesi olabilirsin. Kendini her türlü aksaklıktan arı sanan orta sınıf/eğitimli/kentli, namusuyla yaşayan kadınların bile namus cinayetle-rine kurban gidebileceğini gösteren bu haberler çift anlamlılığıyla ataerkil ideolojiyi iki yönlü beslemektedir. Birincisi boşanan her kadının namus cinayetine kurban gitme potansiyelinin olduğudur. İkincisi ise adına kadın cinayeti dedikleri namus cinayetlerinin bir sistem sorunu olmadığı aksine “münferit bir vaka” olduğudur. İki yönlü işleyen bu söylemle bir taraftan kadın cinayetlerinin, esas dinamiği olan namusla ilişkisi kesilir diğer taraftan ise erkek şiddetinin yanlış adım atan her kadının başında Demokles’in kılıcı gibi sallandığı hatırlatılır. Bu iki söylem tam da egemen cinsiyet ve cinsellik söyleminin bir uzantısıdır. Bunların yanı sıra medya, Paşalı cinayeti haberlerinde kanun ve mevzuattaki eksiklikler, polis ve hakim gibi süreçlerin adli yönden yürütücülerinin çelişkili aldığı karar ve uygulamalar, STK’ların cinayetlere ilişkin bu tür uygulamalara yönelik eleştirilerine kapsamlı olarak, geniş yer vermesi kamuoyu farkındalı oluşturmuş ve toplumsal talepler siyasilerin ilgili konuya ilişkin harekete geçirmiştir. Paşalı davası’nın AİHM sürecini yakından izleyen medya aynı zamanda siyasi karar alıcıların kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin İstanbul Sözleşmesini imzalamasında, konuyu sorunsallaştırarak etkili olduğu görülmüştür.

Münevver Karabulut: Bu başlık altında Milliyet, Radikal, Sabah, HaberTürk gazetelerinde Cinayetinin işlendiği Mart 2009 ile mahkeme kararının açıklandığı Kasım 2011 tarihlerini kapsayan zaman diliminde 29 haber, eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. 3 Mart 2009 tarihinde İstanbul Etilerde bir çöp konteynerinde Münevver Karabulut’un cesedi, başı gövdesinden ayrı olarak bir gitar kutusunda bulunmuştur. Münevver Karabulut’un erkek arkadaşı olan iş adamı Hayyam Garipoğlu’nun yeğeni Cem Garipoğlu, cinayetin zanlısı olarak aranmaya başlamıştır. Cem Garipoğlu’nun aynı gece evini apar topar terk ettiği be-

lirlenmiş, asayiş şubesinde sorgulanan Cem'in babası Nida Garipoğlu, anesi Makbule Tülay Garipoğlu ile cesedi korsan taksiiyle taşıyan taksici gözaltına alınmış, çıkarıldıkları mahkemece tutuksuz yargılanmak üzere serbest kalmışlardır. Cinayetin 56. gününde baba Nida Garipoğlu cinayete iştirak ve oğluna yardım etmekten tutuklanmıştır. Cinayetten yaklaşık 90 gün sonra ise 186 ülkede interpol tarafından kırmızı bülten ile aranan katil zanlısı Cem Garipoğlu cinayetin 197. gününde avukatı tarafından Bahçelievler'de avukatları tarafından polise teslim edilmiştir.

Sabah Gazetesinde 30 Mayıs 2009 tarihinde yer alan haberde Münevver Karabulut ve Cem Garipoğlu'nun tanışma öykülerini anlatılmakta, hem mağdurun hem de zanlının öyküleri yansız bir ifadeyle sunulmaktadır. Haber, Cem Garipoğlu'nun aslında, ailenin daha çok babanın kişisel hırslarının yarattığı bir "kişilik" olduğuna, dünyada yaygın konuşulan tüm dilleri öğrenmesi uğruna anne ve baba sevgisinden ve tabii ki özdeşim sürecinden yoksun kalarak, göçebe, küçük yaştan itibaren aileden uzak bir yaşam sürdüğüne vurgu yapılmaktadır. Bu haberde yer alan Cem'in bir arkadaşının Garipoğlu'na ait bir ek kartı çalarak harcama yapmasıyla ilgili anne Garipoğlu'nun polise suç duyurusunda bulunması bilgisi, bu cinayetin bütününe bakıldığında çok önemli bir çelişkiyi göz önüne sermektedir. Arkadaşının ailesinin şikâyetçi olmayın lütfen önerisini, "Herkes suçunun bedelini ödemeli" açıklamasıyla ret eden anne Garipoğlu'nun oğlunun cinayet gibi büyük bir suçun delillerini karartma ve kaçışına yardım çabası bu çelişkiyi ifade etmektedir.

Sabah Gazetesi 6 Kasım 2011 tarihli Münevver Karabulut'un anesi Nagehan Karabulut ile yapılan röportaj, incelenen tüm haberler içerisinde en nesnel, öyküyü katışıksız biçimde veren, uygun sorularla olayın ve anenin düşüncelerini anlaşılır kılan, bu cinayetin nedenleri, süreci ve yaratacağı sonuçlarıyla uygun açıklamalar içeren bir haber olarak değerlendirilebilir. Röportajda, mahkemelerin "adil yargılama yapması", "hafifletici sebepleri kolaylıkla değerlendirmeye almaması", "sorumluların hak ettiği cezayı alması", "Bakanın konuya gereken ilgiyi göstermesi" yönünde beklentiler yer almaktadır. Ayrıca anne Karabulut, medyanın "fakir kız-zengin genç" kurgusunun doğru olmadığını ifade etmekte, sınıfsal olarak alt değil orta sınıfa ait olduklarını özellikle hatırlatmaktadır. Röportajda dikkat çeken en önemli bulgulardan birinin de çocuk istismarı ve çocuğa yönelik şiddeti önlemek üzere çalışan

avukatların (İstanbul Barosunun Gelincik Projesi), Cem Garipoğlu'nun avukatlığını üstlenmelerinin yarattığı paradoks durumdur. Bu durumun anne Karabulut'un zihninde "Adil Dünya" algısını sarsan bir nitelik taşıyacağını söyleyebiliriz. Anne Karabulut'un bu sarsıntısı "Kuzu postuna bürünmüş kurt" ifadesiyle kimlik bulmaktadır. Bu röportaj haberin önemli diğer bir vurgusu ise, bu olayın bu tip cinayetlerin işlenme sıklığının artışına özendirici oluşudur. Bunu önlemenin yolunun adaletin doğru karar vermesiyle olabileceğine dikkat çekmektedir. Röportajın sözü edilen olumlu yanlarına rağmen Sabah gazetesinin Münevver Karabulut cinayet haberlerinin sunumunda "Cinayetten şok görüntüler" başlığı ile kanlı giysiler, testere gibi görselleri sunarak sansasyonel habercilik yapmıştır.

Milliyet Gazetesi 4 Mart 2009 tarihli "Etiler'de Vahşet" başlıklı ilk haberde, cinayetin işleniş şekliyle ilgili tüm ayrıntılar, başlık, spot, giriş olmak üzere haberin her cümlesinde vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanında, babanın ünlü bir şef olduğu ve mağdur Karabulut'un başarılı bir öğrenci olduğu ABD ve Kanada'da dil eğitimi gördüğü bilgileri de verilmektedir. İlk haberde Münevver Karabulut'un ünlü bir şefin kızı olduğu, iyi bir eğitim aldığı, yurtdışında dil eğitimi gördüğü detaylarının yer almasına rağmen daha sonraki haberlerde zanlının daha üst sınıftan ünlü ve zengin bir aile olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte "fakir kız-zengin oğlan" senaryosunun kurgulanmıştır. Bu durum medyanın haberlerde sınıfsal ayrıma göre gerçeği manipüle ettiğinin göstermektedir.

Milliyet Gazetesinin 30 Haziran 2009 tarihli "Çapkın'dan ilk değerlendirme" başlıklı haberi, devleti temsil eden güvenlik güçlerinin en üst düzeydeki yöneticilerinin, basına yaptığı açıklamalarla cinayeti aydınlatmada Garipoğlu ailesi ile işbirliği yapıldığı izlenimi edinilmektedir. İstanbul Valisi Muammer Güler'in açıklamasında, gazetecilerin, "Aile ile işbirliği yapıyor musunuz?" sorusuna karşılık, "İşin adli boyutu olduğu ve bu kapsamda polisin her türlü çalışmayı yaptığı, ailesiyle değişik şekilde kurulan bağlar olduğu" ifadesiyle bu iddiayı desteklemektedir.

Milliyet Gazetesinde 8 Temmuz 2009 tarihli "Adli Tıp skandalında flaş gelişme" başlıklı haberde, Karabulut'a otopsi yapan adli tıp uzmanlarının ve diğer teknik elemanların eldiveninde bir başka kişinin sperminin bulunmasıyla ilgili skandal konu edilmektedir. Bu durum, hem mağdurun

ailesinin hem de kamu oyununun bilimsel nitelik taşıyan referans kurumlara karşı güvensizlik duymalarına yol açtığı söylenebilir. Ayrıca bu durum Karabulut ailesinin yaşadığı travmanın boyutlarını daha da artırmaktadır. İkincil travma-yeniden travma olarak adlandırılan bu süreç Karabulut ailesinin travmalarının kronikleşmesine ve onarımın daha da güçleşmesine yol açacak bir durumdur.

Milliyet Gazetesinin 17 Eylül 2009 tarihli, “Garipoğlu sonunda teslim oldu” başlıklı haberinde, cinayeti anlaşılır kılmaya değil Cem Garipoğlu’nun duygusal ve psikolojik durumu öne çıkarmaya yönelik bir çaba dikkat çekmektedir.

19 Kasım 2009 tarihli, “Baba oğul cinayeti birlikte işledi” başlıklı haberde ise, daha çok cinayetin nasıl gerçekleştiği, savcıların cinayetin niteliğini tanımlayarak ağırlaştırılmış müebbet cezası isteği ve olayın planlı bir cinayet olduğuna ilişkin vurgu yer almaktadır. Bu haber cinayetin ayrıntılarını, nedenlerini, sürecini, mahkeme seyrini anlaşılır biçimde özetlemekle birlikte son bölümde yer alan, “Teğmen: Aramızda hiçbir şey geçmedi” ara başlığı ile daha önce medyada “kıskanç” iddialarını geçersiz olduğunu kanıtlayan ifadeler yer almaktadır. Her ne kadar bu haberde cinayete ilişkin nesnel bilgiler, uygun bir dille aktarılmış olsa da medyanın olayın genelinde cinayete “kıskançlık” vurgusuyla Garipoğlu ailesini olumlu, cinayeti “namus kavramında kabul edilebilir”, Karabulut’u ise “öldürülmeyi hak etti” algısını kamuoyunun zihninde değiştirmeye yetmediği görülmektedir.

Radikal Gazetesi, cinayet ve sonrasında süreçle ilgili haberlerini çeşitli düzeylerde ele aldığı görülmektedir. Karabulut ve Garipoğlu’nun geçmişi, cinayetin oluş şekline ilişkin haberlerde teknik bir dil kullanarak ayrıntılı bir söylem kurarken, adli tıp ve polisle ilgili gelişmelerde daha eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. 4 Nisan 2009 tarihli, “Münevver’in katilini bulun mitingi” başlıklı haberinde cinayete ilişkin toplumsal kitle tepkilerine yer verilmiştir. 13 Haziran 2009 tarihli, “Linç girimine destek verdi, mağdurları bol miktarda gaz tüketip cop eskitti” başlıklı haberde, dönemin İstanbul Emniyet Genel Müdürü Celalettin Cerrah’in ataerkil ideolojinin çok tipik bir örneği olan “Kızlarına sahip çıksalardı” açıklaması konu edilmiştir. Genel olarak haber bütününde Cerrah’in, daha önceki uygulama ve söylemlerinde şiddeti öven, zanlı Cem Garipoğlu’nu

haklı kılan, Karabulut'un ailesini suçlayan ifadeleri devletin söyleminin de ataerkil ideoloji ile eklemlendiğini göstermektedir.

Radikal Gazetesi 9 Eylül 2009 tarihli, "Münevvere Sperm Eldivenden Bulaşmış" başlıklı haberde ise olayın ne kadar ciddiyetsiz şekilde araştırıldığına vurgu yapmaktadır. Bu durum dava sürecinin her aşamasının medya tarafından takip edilmesi, davanın ilerleme aşamasında kamuoyunun takibini sağlamak ve güvenlik, yargı ve ilgili diğer kamu kurumlarının üzerinde de baskı oluşturmaktadır.

Radikal Gazetesinde yar alan 13 Eylül 2009 tarihli, "Cem'i basın yakaladı!" başlıklı haberde, Garipoğlu'nun yakalanması sürecinde, medyada bilgi kirliliğinin de yaşandığı ve zaman zaman gerçek dışı haber ürettiğine dikkat çekilmektedir. İlginç olan noktalardan biri ise medyanın kendi ürettiği yalan haberi yeniden haberleştirmesidir. 19 Eylül 2009 tarihli, "Teslime kim karar verdi?" başlıklı haberde ise, medyanın polis teşkilatı ile Garipoğlu ailesi arasındaki ilişkinin çarpıklığına dikkat çekilmekte, polisin beklenen görevlerini yapmadığını ve Garipoğlu'nun Savcı yerine polise gittiğine işaret edilmektedir. Ayrıca, haberde Garipoğlu'nun saklanması sürecinden kendisine yardım edenleri polisin koruduğu, Garipoğlu'nun ise saklanmasında polisin bilgisinin olduğu izlenimine yer verilmiştir.

Haber Türk Gazetesi 18 Kasım 2011 tarihli, "Cem Garipoğlu'nun cezası belli oldu" başlıklı yazıda cinayetin ağır tahrik altında işlendiği ve Münevver'le fırtınalı aşk yaşarken başka erkeklerle mesajlaşmasını kaldıramadığına vurgu yapılmaktadır. Haberde kullanılan söylem, şiddeti göstereni "tahrik altında kalmış masum", şiddet mağduruna namusa ilişkin gönderme yaparak, "ölümü hak etti" izlenimini vermektedir.

Çalışmaya konu olan Münevver Karabulut cinayeti haberlerinde cinsiyetçi, elitist ve ataerkil/devletçi ideolojiyi örnekleyen söylemler tespit edilmiştir. Bu söylemlerin devletin orta sınıf-erkek doğasını açığa çıkarttığı düşünülmektedir. Bunlardan ilki cinsiyetçi ideolojiye örnek oluşturan söylemlerde Karabulut ailesinin ve Münevver Karabulut'un ahlaki yapısının sorgulanmasıdır. Söz konusu haberlerde yer alan namus vurgusu ile cinsiyetçi ideolojiyle eklemlenen bu haberler ataerkil yapının yaygınlaştırılması ile normalleştirilmesine hizmet etmektedir.

Hemen tüm gazetelerin iç sayfalarda ilgili haber metni fotoğrafla ile yer almaktadır. Bu fotoğrafların dehşet içerikli olmaları yanında cinselliğe

ve güzelliğe ağırlık veren fotoğraflar olması cinayet haberleri yanında Münevver Karabulut'un "seksi" kıyafetleriyle yer alması haberde kadının cinsel obje olarak kullanıldığı izlenimini de vermektedir. Ayrıca, Karabulut'un söz konusu fotoğraflarıyla birlikte haber başlıklarında "Kıskançlık cinayeti", "Başka bir erkekle mesajlaştı", "Aldattı" vurgularıyla da namussuz ve öldürülmeyi hak eden söylemi ile cinayet normalleştirildiği görülmektedir.

Tüm haberlerin spotlarında Karabulut'un başının testere ile kesilerek öldürüldüğü vurgusunun yapılması erkek ideolojinin yansıması olarak değerlendirilmez. Haberin en etkili yerinde cinayetin nasıl işlendiğine ilişkin ayrıntıların verilmesi okuyucuda örseleyici etkiyi artırmaktadır. Haberi okuyan ve saldırganla özdeşim ve saldırganlık potansiyeli taşıyanlarda şiddetin olabirliği/normalliği pekiştiriliyor ve saldırgan rol modele dönüşmektedir. Diğer taraftan mağdur olma potansiyeli taşıyanlarda söz konusu söylem bireyin korkusunu, şiddete karşı sinmesini ve boyun eğmesini pekiştiriyor. Bu durum, eril şiddetin medya aracılığıyla yeniden üretiminin tipik örneği olarak değerlendirilmektedir.

İlgili haber metinlerinin söylemlerinde özellikle bağlamı elitist ideoloji oluşturmaktadır. Ayrımcı bir dile sahip olan elitist ideolojinin haberlere eklenme biçimi ise öldürülen Münevver Karabulut'un babanın mesleği, Garipoğlu ailesinden talep ettiği tazminat gibi veriler ekseninde görünür hale gelmektedir. Mesela tazminat davasının geleneksel toplumlardaki kan-namus parası gibi iki bedel ile benzeştirildiği söylenebilir. Zira kan ve namus parası mağdur edilen güçsüz ailenin fail güçlü aileden talep ettiği bir maddi bedeldir. Haberlerin veriliş biçimi olayın konusu olan tarafların sınıfsal yapısından doğrudan etkilenmektedir. Suçu işleyen bireyin, burjuvazinin üst düzey ailelerinden biri olması ve bu ailenin sermayenin önemli bir temsilcisi olarak ekonomik/siyasi gücü haberin verilişini doğrudan biçimlemiştir. Medya haber içeriklerinde suçu işleyen kişiyi ve ailesini "hoş görebileceği zihinsel bir söylem" oluşturarak toplumsal algıyı maniple etmeye çalışmıştır. Medyanın haberi sunarken, her ne kadar mağdurun yanında gözüke de haberlerin satır aralarında ve sistemi temsil edenlerin ifadelerinde üst sınıfı koruyan bir dil geliştirdiği dikkat çekmektedir. Haberlerde Garipoğlu ailesinin sunuluş biçimi sınıfsal konumlarını koruyan ve kayıran bir işlev gördüğü izlenimi vermiştir. Mağdurun tüm yaşam öyküsü kişilik özellikleri ve ailesel yapısının

ayrıntılı bir şekilde verilmesine karşın olayın ilk günlerinde Garipoğlu ve ailesinin ismi ve görüntüsü haberlerde yer almamıştır. Daha sonraki haberlerde ise Garipoğlu'nun yedi dil bilmesi, yurtdışında eğitim görmesi gibi olumlu özelliklerinin sunulması, sınıfsal yapı bağlamında zanlının ve ailesinin korunduğunu ve zanlıya karşı toplumda bir sempati yaratıldığını düşündürmektedir. Cem Garipoğlu'nu 50 avukatın savunacağına vurgu yapılması cinayetin işlenmesi ve zanlının kaçırılmasında şüpheli olan baba Garipoğlu'nun oğluna nasihatlerine yer verilmesi, yine cinayetin gizlenmesinde suç ortağı olan şüpheli olan anne Garipoğlu'nun, oğluna yönelik açıklamalarının "duygusal" bir dille verilmesi, ailenin sınıfsal yapısından kaynaklanan güç asimetrisinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Son olarak Karabulut cinayet haberlerinde, devletin, özellikle de güvenlik güçlerinin olaydaki sorumluluğu bağlamında devlet ideolojisinin de güçlüden yana söylem geliştirdiğini göstermektedir. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Celalettin Cerrah'ın "Kızlarına sahip çıksalardı" biçimindeki erkek egemen söylemin kendini net olarak gösterdiği ve mağdur ailenin gerçek suçlu olduğunu düşündüren açıklamasının medyada yer alış biçimi ataerkil ideolojinin devletin dilinde de meşrulaştırılarak yeniden üretildiğinin göstergesidir

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma kapsamında incelenen haberlerde, medyanın haberlerde kullandığı söylem ile toplumsal algı oluşturma, yargı kararlarını etkileme ve politika yapıcılarının tutumlarını değiştirme yönünde iki yönlü gücü olduğu görülmektedir. Medya bu gücünü kullanırken geçmişten bu yana toplumun var olan ataerkil ideolojinin söylemlerini kullanmaya devam ederek, kısır döngü içinde bu ideolojinin yayılmasını sağlamaktadır.

Medya, sağ-sol, muhafazakâr, ulusalcı, liberal yayın politikası fark etmeksizin kadın cinayetlerinde aynı 'karşı duruş' bakış açısıyla haberlere yer vermektedir. Ancak medya kadına şiddetin sorumlusunu yine kadının 'ahlaksız/uygunsuz/namussuz' davranışları olarak değerlendirmektedir. Namuslu, namussuz kadın ayrımları ile öldürülmeyi hak eden ve hak etmeyen kadın söylemiyle toplumda kadına şiddeti dolaylı yoldan meşrulaştırmaktadır.

Haberlerde kadına yönelik belli kalıplar ile önyargılar öne çıkartılarak kadınların evinde oturması gereken pasif bireyler değerlendirmesi, medyanın kadın temsilinde öncelikli sorunu olarak görülmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nda cinayet suçlarında uygulanan 'Tahrik İndirimi', kadın cinayetlerinde erkekten, yani erkeğin namusunu kurtarmasından yana kullanılması da ataerkil ideolojinin sadece medyada değil, hegomonik ideolojinin unsurları olan hukuk sisteminde de kendini göstermektedir. Ayrıca, adaletin uygulayıcı polis, savcı, hâkim gibi devleti temsil edenlerin de yine kadına karşı, ataerkil söylemin ifadelerini eklemledikleri görülmektedir. Bu şekilde medya, kalıp önyargularla kadına şiddetin hatta öldürülmesini hangi durumlarda kabul edilebileceğini, hak eden/hak etmeyen şekilde söylem geliştirerek, kadına karşı şiddeti toplum tarafından normalleştirilmesine neden olmaktadır. Böylelikle kadına karşı şiddet, 'gelenek' ve 'kültür' adı altında toplum tarafından ve yeni nesil tarafından da içselleştirilmektedir.

Haberlerde kadın ve erkek gücünün eşitsizliği, erkeklerin fiziksel olduğu kadar sosyal ve ekonomik gücünün kadın üzerindeki etkisi ataerkil söylemler kullanılarak yeniden üretilmektedir. Kadın cinayetleri öfke, aşk, kıskanma, aldatılma gibi kavramlarla meşrulaştırılmaktadır. Kadın cinayetlerinin nasıl işlendiğine ilişkin ayrıntılar sık sık tekrarlanarak kadınlara yönelik bir korku politikası oluşturulurken, potansiyel şiddet gösterebilecek kişilere karşı da şiddeti normalleştirmekte hatta rol model olabilmektedir.

Medya, haberlerde objektifliğini her zaman güçlüden yana bozarken, kadına karşı erkeği, fakire karşı da zengin yanında yer almaktadır. Bu ayrımı medya, yer verdiği kadın cinayetleri haberlerinde de yapmaktadır. Kadın cinayetinin haber olabilmesi için ünlü, zengin, yabancı ya da hunharca öldürülmesi gibi özellikler ile reyting getirici özellikleriyle sayfalarına taşımaktadır. Ancak medya sınıfsal ayrımını her zaman zengin ve güçlüden yana kullanmakta, üst sınıftan olanların yapmış oldukları kabul edilemez suçlar bile sempatik bir söylem ile haberlerde yer almaktadır. Bu durumda, işlevi, sistemi sorgulamak, yanlış giden işleri ve yapılmayanları ortaya çıkarmak olan medyanın aslında 'Kimsesizlerin' medyası olmadığını göstermektedir.

İncelenen haberlerde medya, kadın cinayetlerini benzer ifadeler, benzer başlıkları ile adeta aynı elden yazılmış gibi sunması medyanın toplumsal ataerkil söylemi içselleştirdiği ve buna uygun bir dili inşa ederek reyting için vazgeçilmez bir unsur olarak kullandığının izdüşümüdür.

Bununla birlikte, şiddet haberlerinin, kadına şiddet haberleri başlığı altında medyada geniş yer bulması, sorunsallaştırılması, kamuoyunun tartışmaya açılması, ilgili STK'ların ilgili mevzuat ve hukuki eksikliklerine ilişkin görüşleri, siyasi gündemi de etkilemiştir. Bu dönemde söz konusu cinayetlerin sembol dava haline gelmesi, AİHM sürecinin kamuoyunda yer bulması, kamuoyu beklentileriyle siyasi karar alıcılar İstanbul Sözleşmesi'ni kabul ederek imzalamışlar ve seçim süreçlerinde olumlu icraatler kapsamında yer vermişlerdir. Bu durum, 10 yıl sonra İstanbul Sözleşmesi'Nin iptal edilmesinde medyanın sözleşme ve kadın cinayetlerine ilişkin söylemlerinin etkilerini tekrar incelemeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Çalışma kapsamında incelenen her iki kadın cinayetinde de görülüyor ki medya haberlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinden hareket etmiyor. Haber dilinde, erkeksi/ataerkil bakış açısı belirleyici olmaktadır Medya ile toplum arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürekli karşılıklı besleyen kısır döngünün kadına şiddetin normalleştirilmesinde en etkili araç olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, şiddet sorununun içinden kadına şiddeti ayrı bir sorun olarak birinci sayfadan daha geniş yer vermesi ve tartışmaya açması, ilgili alandaki mevzuat ve hukuki eksikliklerin çıkmasına sebep olarak siyasi karar alıcıları da harekete geçirmiştir. Toplumsal algı gücü yüksek olan medyanın, toplumu ve karar alıcı mekanizmaları doğrudan etkileyen en etkili araç olduğu görülmektedir. Bu nedenle haber için olay yerine ilk giden, kaynakları ilk ağızdan dinleyen, kurgulayıp yazan muhabirler, muhabirin haberini editöryal süzgeçten geçirip sunuş biçimini belirleyen editor ve yazarları sorumlularına toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mutlaka farkındalık eğitimleri verilmesi gerekmektedir. Toplumun medyayı değil, medyanın toplumu yönlendirdiği göz önüne alındığında medyadaki haberleri sunuş biçimde gerçekleşecek değişikliğin toplumun algısında da pozitifへğişikliğe yol açacaktır.

Sonuç olarak, medya kadına şiddet haberlerinde kullandığı ataerkil söylem ile şiddetin toplumda haklı sebeplerle devam etmesine dolaylı

olarak sebep olurken, kadına şiddet konusunu sorunsallaştırarak, kamuoyunun gündemine getirmesine ve siyaset yapıcılarının çözüm noktalarında harekete geçmesini sağlayabilmektedir. Kadına şiddet sorununu kaynağından çözebilmek için medya mensuplarının cinsiyet eşitliğine ilişkin söylem farkındalığı eğitimi almaları, bu yönde ilgili STK'ların obdusmanlığı ile söylemlerini değiştirmeleri sağlanabilir. Bunun yanı sıra, yazılı ve görsel haberler başta olmak üzere medyada cinsiyet ayrımcılığı ve şiddetin her türlüşünün, özellikle kadına yönelik şiddetin özendirilmesine karşı durulmalı, şiddetin olağan bir insanlık hali olarak sunulmasını engellemek için bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Yazılı, görsel basın ve film gibi kültür sanat ürünlerinin kadını aşağılayıcı ifadelere yönelik toplumsal tepkiler ve yaptırımlar uygulanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

The Media Perspective towards Femicides: 2009-2013 Period Case of Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut Murder News

*

Safure Cantürk

Presidency of the Republic of Turkey

Due to the media's feature to cover large masses, it could directly impact the behaviors of individuals and societies. Social violence cases and the way media addresses the violence cases are directly related to each other. In Turkey, there is a direct relationship between cases of violence against women and the discourse used while media addresses cases of violence against women. In order to understand correctly why Turkey withdrew from the İstanbul Convention 10 years after signing it in 2011 under fighting against domestic violence and the relationship between the Convention and violence, it is necessary to shed light on the period when Turkey signed the Convention and the media language of that time.

This study analyses the media perspective towards femicides and the discourse of news during the 2009-2013 period, including Turkey's process of signing the İstanbul Convention in 2011. In this study, 41 relevant news from Hürriyet, Sabah, Haber Türk, Milliyet, Cumhuriyet, Radikal, Vatan newspapers writing about Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut murders, which are symbol cases known by the public are examined in a way to involve the femicides, headlines, reporting, text content and implications.

In this study, it is defended that the discourse used in news about violence against women is articulated to patriarchal sex/sexuality discourse and mentioned news normalize violence against women. The aforementioned assumptions are supported by discussions in feminist literature dealing with women's sexuality and honor and are based on the analysis of the violence against women through the discourse analysis method. In the news analysis, it is searched for an answer to the question of what the points of articulation of violence against women to patriarchal sex and sexuality and bourgeoisie/class discourses are. The answer to this question

is influential on making the sexist patriarchal approaches forming the news about violence against women apparent, creating awareness and judicial decisions and policy makers.

Regarding normalizing violence against women in patriarchal ideology through media representation, in the study, discourse analysis of selected news from the written press about Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut Murders is performed. The media perspective towards these murders has changed since the news about violence against women was separated from other violence cases on the third page and placed on the first page. While attracting reactions from the public on women against women, the change in media perspective has changed the perspectives of jurisdiction and policy makers on this matter. There are two significant reasons why the news on Ayşe Palalı and Münevver Karabulut murders is selected between 2009 and 2013 in this study. The first reason is that after Ayşe Palalı, whose case is known as a 'symbol case' by the public was killed by her husband in 2009, the European Court of Human Rights convicted the Republic of Turkey to indemnity on the ground that it could not protect its citizen. Hereupon, Turkey became the first party to the İstanbul Convention (the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence) in the world with the impact of public oppression on media and its political business cycle. The Convention was ratified by the GNAT in 2012 and entered into force in 2014. At the same time, the Münevver Karabulut murder was on the country agenda due to the way that it was addressed in public opinion and class difference of the suspect, and it was accepted as a symbol case in femicides.

Focusing on the news about the symbol cases, which directly influenced the course of signing the İstanbul Convention, the research particularly addresses the Ayşe Paşalı and Münevver Karabulut murders between 2009 and 2013. The research seeks an answer to the question of what the points of articulation of violence against women to patriarchal sex/sexuality and bourgeoisie/class discourses are. These murdering cases are selected because of the way the media addresses them and the fact that the media categorically segregates them. For this reason, the discourse analysis method is used in the study. Before the findings part in which the news

is examined, the research questions, sampling selection, developed academic discussion regarding the discourse analysis are summarized and finally conclusion and discussion parts are addressed.

In both femicides examined within the scope of the study, it is seen that the media does not act according to gender equality in their news. In the media language, the masculine/patriarchal perspective is determinative. It is seen that the vicious cycle mutually feeding gender inequality between the media and society is the most effective instrument in normalizing violence against women. On the other hand, placing violence against women on the first page broadly by separating it from the violence problem has led to the emergence of legislative and legal deficiencies in the relevant field, and has also mobilized political decision makers. It is seen that the media with its high social perception power is the most effective instrument that directly impacts the society and decision-making mechanisms. This is why it is necessary to deliver awareness training on gender equality to reporters who go to the scene of crime first to make news, listen to the sources at first hand, build and write news, to editors who decide the presentation style by conducting an editorial check on the reporters' news and to editors in chief. Considering that the society does not direct the media, but the media directs the society, the change in the way of presenting the news in the media will lead to a positive change in the perception of the society.

As a result, while the media indirectly causes violence to continue with justified reasons in the society with the patriarchal discourse it uses in the news of violence against women, it could problematize the issue of violence against women, bring it to the public's agenda and enable policy makers to take action on solution points. In order to root out the problem of violence against women, it could be ensured that the members of the media receive discourse awareness training on gender equality, and they change their discourses through the ombudsman of relevant CSOs. Furthermore, in the media, particularly in the written and visual news, it is needed to take a stand against encouraging gender discrimination and every kind of violence especially violence against women and to conduct awareness raising activities to prevent violence to be presented as usual human nature. Social reactions and sanctions should be applied for the

expressions insulting women in cultural and artistic products such as written and visual press and films.

Kaynakça / References

- Abu- Lughod, L. (2004). *Peçeli duygular*. Ertüzen, S. (Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Akbaba, Z. B. (2008). Töre, namus ve tore saikiyle kasten öldürme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 75, 331-351.
- Akın, A. (2011, 8 Şubat). Cinayet gününü anlattı. *Hürriyet*. 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cinayet-gununu-anlattı-16967676> adresinden erişildi.
- Arman, A. (2009, 26 Nisan). Sizin çocuğunuz kafası çöpten çıksa n'apardınız. *Hürriyet*. 15 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/sizin-cocugunuzun-kafasi-copten-ciksa-n-apardiniz-11514177> adresinden erişildi.
- Arman, A. (2009, 28 Nisan). Kızlarına sahip çıksalarmış. *Hürriyet*. 10 Haziran 2021 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kose-yazarlarindan-cer-rahin-sozlerine-tepki,xFMpitsgPEGI1q1-IEdow> adresinden erişildi.
- Armutçu, O. (2012, 29 Ocak). Evi terk artık indirim nedeni değil. *Hürriyet*. 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/evi-terk-artik-indirim-nedeni-degil-19796135> adresinden erişildi.
- Aydın, Ç. (2013, 30 Ocak). Son görüntüde önemli ipucu. *Hürriyet*. 20 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-goruntude-onemli-ipucu-22479671> adresinden erişildi.
- Babacan, N. (2010, 30 Aralık). Eteğimden aşağı çekiyorlar. *Hürriyet*. 21 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/etegimden-asagi-cekiyorlar-16645424> adresinden erişildi.
- Beauvoir, S. D. (1993). *Kadın ikinci cins: Genç kızlık çağı*. B. Onaran. (Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Dijk, T. V. (1999). *Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları*. M. Küçük. (Der.). Ankara: Ark Yayınları, s.331-37.
- Dijk, T.V. (2003). *Söylem ve ideoloji*. B. Çaban. Vd., (Der.). Ankara: Su Yayınları.
- Dijk, T.V. (2005). *Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları*. (M. Küçük, Çev.) *Medya, iktidar, ideoloji* içinde (s.271-312). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Dijk, T.V. (2010). *Söylem ve iktidar*. B. Yıldırım. (Der.). *Nefret suçları ve nefret söylemi* içinde (s.9-14). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

- Doğan, C. (2010, 24 Aralık). Koca dayağı, af ve cinayet. *HaberTürk*. 15 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.haberturk.com/yasam/haber/584369-koca-dayagi-af-ve-cinayet> adresinden erişildi.
- Doğan, R. (2016). Yargıtay kararlarında töre saikiyle öldürme suçu. *TTB Dergisi* 126, 126-160.
- Doltaş, D. (1995). Batıdaki feminist kuramlar ve 1980 sonrası Türk feminizmi. N. Arat. (Der.). *Türkiye’de kadın olgusu: Kadın gerçeğine yeni yaklaşımlar* içinde (s.51-71). İstanbul: Say.
- Güçer, D. (2010, 26 Aralık). Yasalarımıza eksik yok, ayşe paşalı cinayeti münferit. *Vatan*. 10 Temmuz tarihinde <http://www.gazetevatan.com/-yasalarimizda-eksik-yok-ayse-pasali-cinayeti-munferit--349123-gundem/> adresinden erişildi.
- Güler, Ü. (2004). Söylem çözümlenmesinde yöntem sorunu ve Van Dijk yöntemi. Ç. Dursun. (Der.). *Haber hakikat ve iktidar ilişkisi* içinde (s.111-148). Ankara: Elips Yayınları.
- Ocak, S. (2021, 20 Mayıs). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için 2021 Nisan sonu itibarıyla 17 bin koruyucu tedbir kararı alındı. *Anadolu Ajansı*. 10 Haziran 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/> adresinden erişildi.
- Özbadak, M. (2011, 12 Mayıs). Ayşe Paşalı davasında karar çıktı. *Sabah*. 10 Haziran 2021 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/gundem/2011/05/12/ayse-pasali-davasinda-karar-verildi> adresinden erişildi.
- Öztürk, E. (2010, 11 Şubat). Başını kesip taksi çağırdım. *Sabah*. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/02/11/babanin-en-cok-merak-ettigi-soru> adresinden erişildi.
- Kama, A. (2010, 10 Ekim). Münevver Karabulut’un ailesinden Cem Garipoğlu intiharıyla ilgili açıklama. *Radikal*. 15 Mayıs 2021 tarihinde <http://www.radikal.com.tr/turkiye/munevver-karabulutun-ailesinden-cem-garipoglu-intihariyla-ilgili-aciklama-1218169/> adresinden erişildi.
- Karapınar, T. (2011, 15 Mayıs). Paşa’lı davası AIHM’de. *Milliyet*. 10 Temmuz tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/pasali-davasi-aihm-de-1390460> adresinden erişildi.
- Kireklo, G. (2009, 30 Mayıs). Cem bir zamanlar dostumdu şimdi ondan nefret ediyorum. *Sabah*. 15 Temmuz tarihinde <https://www.sabah.com.tr/> adresinden erişildi.
- Millet, K. (1987). *Cinsel politika kuramı*. İstanbul: Payel Yayınları.

- Şener, G., Çavuşoğlu, Ç. ve Irklı, H. İ. (2016). Medya ve toplumsal cinsiyet. F. Saygılıgil. (Der.). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde (s.166-183). Ankara, Dipnot.
- Şekeroğlu, M. (2010, 27 Mayıs). Benim ilk ve sonum ol. *HaberTürk*. 10 Temmuz tarihinde <https://www.haberturk.com/yasam/haber/518163-benim-ilkim-ve-sonum-ol> adresinden erişildi.
- Tanrıöver U. H. (2007). *Medyada kadınların temsil biçimleri*. Alankuş, S. (Der.) *Kadın odaklı habercilik* içinde (s.154). İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.
- Türk Ceza Kanunu, 12.10. 2004, 82 ve 29. maddeleri. 10 Haziran tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr> adresinden erişildi.
- Uludağ, A. (2020, 16 Nisan). Türkiye’den Paşalı’yı koruyamadık itirafı. *Cumhuriyet*. 29 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiyeden-pasaliyi-koruyamadik-itirafi-1733301> adresinden erişildi.
- Yaktıl, G. (2010). Erkek egemen toplumda gücün kanıtı: Kadına yönelik şiddet ve medyadaki görünümleri. Ö. Özer (Ed.). *Medyada şiddet kültürü* içinde (s.433-450), İstanbul, Literatürk.
- Yegen, C. (2014). İnternet haberciliğinde kadın cinayeti haberlerinin sunumu: posta gazetesi örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)*, 4(3),15-28.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cantürk, S. (2021). Medyanın kadın cinayetlerine bakışı: 2009-2013 dönemi Ayşe Paşalı ve Münevver Karabulut cinayet haberleri örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7028-7054. DOI: 10.26466/opus. 976225.

Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Krizine Karşı Aldığı Mali ve Ticari Tedbirler

DOI: 10.26466/opus.931422

*

Nedim Sarıgüzel*

* Öğr. Görevlisi Dr., Selçuk Üniversitesi,, Konya/Türkiye

E-Posta: nsariguzel@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9099-7005](https://orcid.org/0000-0002-9099-7005)

Öz

1929 Dünya Ekonomik Krizi, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dönemin önemli güçlerini etkisi altına almıştır. Türkiye de bu krizden en az büyük devletler kadar etkilenmiştir. Ekonomi politikasını 1923-1930 döneminde özel sermayeyi destekleyerek kalkınmak üzerine inşa eden Türkiye, kriz ile birlikte devletin daha müdahaleci olduğu bir ekonomik modeli benimsemiştir. Atatürk döneminin denk bütçe, dengeli dış ödeme politikasına kriz döneminde de devam edilmiştir. Ancak bu dönemde genel ekonomik politika değişimine paralel olarak denk ve dengeli ekonomi hedefine ulaşma görevini devlet üstlenmiştir. Böylece devletin aldığı tedbirler vasıtasıyla krizle mücadele etmek adına Türk parasını korumak ve dış ödemeler dengesini sağlamak üzere çeşitli tedbirler alınmıştır. Hükümet kriz döneminde dış ticaret dengesini sağlamak için, ihraç ettiği kadar ithal et anlayışı ile hareket etmiştir. Ticari ilişkiler olan ülkelerle, imkânlar dâhilinde karşılıklı ve eşit miktarda alışveriş yapmayı sağlayacak anlaşmalar yapılmıştır. Böylece kriz döneminin dış ticaret politikasını çeşitli kontenjan, takas ve kliring anlaşmaları oluşturmuştur. Türkiye'nin, almış olduğu bu tedbirler dâhilinde para, bankacılık ve ticaret politikası ile vergi sistemi üzerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. İkili ticari ilişkiler olan devletlerle yapılan anlaşmalar ile de bu değişiklikler hayata geçirilmiştir. Böylece krizle mücadele adına daha korumacı bir politika benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Ekonomi, 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Mali Tedbirler, Ticari Tedbirler.

Financial and Commercial Measures Taken by Turkey Against the World Economic Crisis of 1929

*

Abstract

The world economic crisis of 1929 affected important forces of the period, especially the United States. Turkey has been affected by this crisis as much as the major states. Turkey, which built its economic policy on development by supporting private capital in the period 1923-1930, adopted an economic model in which the state was more interventionist with the crisis. The equivalent budget and balanced foreign payment policy of the Atatürk period continued during the crisis period. But in this period, in parallel with the general change in economic policy, the state undertook the task of achieving the goal of an equal and balanced economy. In this way, various measures have been taken to protect Turkish money and ensure the balance of external payments in order to combat the crisis through the measures taken by the state. The government has acted with the understanding of imported meat as much as exported to ensure the balance of foreign trade during the crisis. Agreements have been made with countries with commercial relations that will allow mutual and equal exchange within the scope of opportunities. Thus, various quota, clearing and clearing agreements formed the foreign trade policy of the crisis period. Within the framework of these measures taken by Turkey, significant changes have been made to monetary, banking and trade policy and tax system. These changes have also been implemented through agreements with states that have bilateral trade relations. Thus, a more protectionist policy was adopted in the name of combating the crisis.

Keywords: *World Economic Crisis Of 1929, Turkey's Economy, Financial Measures, Commercial Measures.*

Giriş

1929 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz tüm dünyayı sadece o yıl için değil uzun bir dönem etkisi altına almıştır. Kriz, büyük sosyoekonomik ve kültürel değişimlerin yaşanmasına neden olacak kadar etkili olmuştur. Tüm dünyayı etkisi altına alan böylesine büyük çaplı bir krizden yeni kurulmakta olan ve kırılgan bir ekonomiye sahip olan Türkiye'nin etkilenmemesi mümkün değildi. Neticede kriz Türkiye'yi de kısa sürede etkisi altına almış ve geniş çaplı politika değişimine zorlayacak kadar etkilemiştir.

Türkiye'nin krize karşı aldığı tedbirlere geçmeden önce krizden ne ölçüde etkilendiğine bakacak olursak bunun dış ticaret açığı ve para değeri üzerinden gerçekleştiğini görürüz. Çünkü dünya ekonomik krizi etkisini hammadde fiyatlarındaki büyük düşüşle göstermiş bu da Türkiye'nin ihraç ürünlerinin fiyatlarına olumsuz yansımıştır (Yerasimos, 1989, s.116). Böylece kısa sürede dış ticaret açığı ortaya çıkarken Türk Lirası yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştır. Aslında bu süreçte Türkiye'nin yüksek oranda tarımsal ihracat beklentisi vardır. Ancak beklentinin aksine Türkiye'nin dış ticaret taahhütlerini karşılayacak üretim seviyesine ulaşamaması nedeniyle 1928-1930 döneminde Türk parasında değer kaybı hız kazanmıştır. Bu değer kaybında, 1929 yılında yaşanan kuraklığın etkisiyle üretimin düşmesi ve buna bağlı olarak ihracatın azalmasının da etkisi olmuştur. Ayrıca millileştirme politikası çerçevesinde devlet eliyle yapılan satın almalar döviz açığını arttırmıştır. Özellikle yabancı şirketlerin imtiyazındaki demiryolu hatlarının millileştirilmesi ve yeni hatların yapılması maddi bir yük getirmiştir. Diğer yandan Osmanlı borçlarının taksitinin bu döneme denk gelmesi de önemli bir etken olmuştur (Köklü, 1947, s.32; Aysan, 1980, s.47-48).

Bunların haricinde üzerinde durulması gereken bir husus da 1929 yılında yeni ve korumacı gümrük tarifesinin yürürlüğe gireceğinin farkında olan ithalatçıların eski tarife üzerinden çok miktarda mal ithal etmeleridir. Yüksek kar elde etme fırsatını kaçırmak istemeyen İthalatçılar, yeni tarife yürürlüğe girmeden hemen önce çok miktarda mal ithal etmişlerdir. Bu ithal mal fazlası, dış ticaret açığının artmasına neden olmuş ve açık 1929 yılında iki katına çıkmıştır (Köklü, s.32; Aysan, s.47-48; Keyder, 1993, s.97).

Bu dönemde devletin kambiyo işlerinde ödemeleri erteleyeceğinden korkan tacir ve bankerlerin Türk Lirasına karşı spekulasyon yapmaya başlamaları da 1929 Aralık ayında Türk parasının değerini Sterlin karşısında en düşük seviyeye getirmiştir (Keyder, s.115).

Türkiye, krizin oluşturduğu bu olumsuz tablodan korunmak için önemli adımlar atmıştır. Kriz dönemini kendi iç dinamikleri ile atlatabilecekleri düşünülen dönemin g cl  devletlerinde bile hükümetler sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda pek çok genişletici ve daraltıcı tedbirlerle milli ekonomilerini koruyarak krizle mücadele etmeye çalışmışlardır (Zarakoğlu, 1982, s.92). Atatürk'ün ekonomi politikası denk bütçe, dış ticaret dengesi ve devletin yatırım harcamalarının, elde edilen gelirlere denk olduğu bir sistem üzerine inşa edilmiştir. Bu denge ile hedeflenen ülkede enflasyonu engellemek ve devlet hazinesinin itibarını korumaktır. Atatürk içerde enflasyonun artması durumunda Türk Lirasının dışardaki değerinin de düşeceğini düşünerek tedbirlerini bu yönde almıştır (Aysan, s.99). Dünya ekonomik krizine karşı da hükümet, Atatürk'ün denge politikasını sürdürmüştür. Türk parasının değer kaybını ve dış ticaret açığını önlemek üzere kısıtlayıcı tedbirler alarak sağlam bir dış ekonomi politikası uygulamak suretiyle önemli sonuçlar elde etmiştir (Aysan, s.60-61).

Türk Parasını Korumak İçin Alınan Tedbirler

Türk parasının yabancı paralar karşısında değer kaybını önlemek için 1929 yılının ortalarından itibaren korumacı politikalar çerçevesinde bir dizi tedbirler alınmaya başlanmıştır. Buna istinaden kambiyo krizini  z mek adına atılan ilk adım 16 Mayıs 1929 tarihinde 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu'nun çıkarılması olmuştur (T.C. Resmi Gazete [TCRG], 30 Mayıs 1929, sayı: 1203. Bu kanunla ihtiyaçları karşılamak için döviz bütçesi oluşturmak usulü kabul edilirken spekulasyona karşı esaslar da belirlenmiştir (Köklü, s. 36). Ayrıca kanunla menkul kıymetler ve kambiyo konusunda alınacak kararlar, atamalar ve borsaların nerede kurulacağı gibi hususlara Maliye Vekâleti karar ya da izin verecektir. Böylece devlet, korumacılığını para politikası üzerinde göstermeye başlamıştır.

Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu'nun uygulanmasından sonra da kambiyo krizi devam etmiştir. Krizi sona erdirmek adına ülkeye giren, çıkan ve mevcut dövizde müdahale edebilmeyi sağlamak amacıyla Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun çıkarılmıştır (Köklü, s.36). Böylece 20 Şubat 1930 tarih ve 1567 sayılı ile çıkarılan bu kanunla her türlü mal, kıymetli evrak ve paranın ülkeye giriş çıkışında Türk parasının kıymetinin korunması yönünde alınacak kararlar devlete bırakılmıştır. Ayrıca kanuna, kurallara uymayan bireylere ve tüzel kişilere çeşitli ağır para cezaları verileceğine dair, maddeler eklenerek caydırıcı tedbirler alınmıştır (TCRG, 25 Şubat 1930, sayı: 1433). Başvekil İsmet Paşa da Mecliste yaptığı konuşmada Türk parasının değerini korumak için alamayacakları tedbir olmadığını söyleyerek hükümetin bu konuda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir (Milliyet, 21 Şubat 1930, s.1.). Zaten bundan sonra yapılacak tüm çalışmalar da paranın kıymetini korumak üzerine olacaktır.

Bu süreçte artık devletin kambiyo piyasasına tam anlamıyla hâkim olması gerektiği anlaşılmış ve bunun için bir ihraç bankası kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu ihraç bankası kuruluncaya kadar bahsi geçen bankanın bir takım vazifelerini yerine getirmek üzere 24 Mart 1930 tarihinde Bankalar Konsorsiyumu kurulmuştur. Bu konsorsiyumun görevi, merkez bankası kuruluncaya kadar kambiyo piyasasını düzene koymak ve Maliye Vekâletinin direktifleri doğrultusunda Türk parasının değerinin haddinden fazla dalgalanmasına engellemek olarak belirlenmiştir. Bankalar Konsorsiyumu, bu beklentilere cevap vererek görevini yerine getirmiş ve kuruluşundan sonra Türk Lirası, borsada esas döviz olarak kabul edilen İngiliz Sterlini karşısında fazla değişiklik göstermemiştir (Köklü, s.39-40).

Nihayet 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı kanun ile T.C. Merkez Bankası resmen kurulmuştur. Bankanın kurulmasıyla, hükümet ile ortak çalışmak suretiyle Türk Parasının kıymetini koruma görevi bankaya verilmiştir. Ayrıca; hazine muamelelerini ifa etme, para piyasasını kontrol etme ve para tedavülü görevleri de Merkez Bankasına bırakılmıştır (TCRG, 30 Haziran 1930, sayı: 1533; Cumhuriyet, 12 Haziran 1930, s.1-2). Banka ancak 3 Ekim 1931 tarihinde fiilen çalışmaya başlasa da piyasaya müdahale etmemiştir (Kocabaşoğlu vd, 2001, s.41). Bu süreçte mevcut olan konsorsiyum faaliyetlerini devam ettirmiş ancak Merkez Bankası bu

görevleri 1932'den sonra devralmıştır (Tekeli ve İlkin, 1997, s.238). Merkez Bankasının açılması ve faaliyete başlaması ülkede para politikalarının kontrolünün sağlanacağı yönünde büyük beklentilere neden olmuştur (Nadi, 13 Haziran 1930, s.1; Siirt Mebusu Mahmut, 8 Ekim 1931, s.1). Neticede bu beklenti boşa çıkmamış ve Merkez Bankası çalışmaya başladıktan sonra Türkiye piyasasındaki yabancı bankaların etkisini azaltmıştır (Glasneck, 1976, s. 258). T.C. Merkez Bankasına verilen para basma yetkisinin ölçülü kullanılmasına rağmen, 1930'a kadar Sterlin karşısında düşme eğiliminde olan Türk Parasının değeri 1931'den itibaren sürekli artmıştır (Aysan, s.47).

Bankacılık Sektörüne Müdahale

Türk parasını koruma tedbirleri çerçevesinde yukarıda da belirttiğimiz gibi 1929 ekonomik krizi ile birlikte hükümet para piyasasını denetleme yöntemini tercih etmiş ve Merkez Bankasının kuruluşu ile sonuçlanan bir dizi tedbir almıştır (Keyder, s.115). Merkez Bankası ile para politikası bir düzene sokulsa da gerek devlet yatırımlarının gerekse özel teşebbüslerin kredi ve destek ihtiyacını karşılayabilecek bir sistemin de oluşturulması gerekiyordu. Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi 1923-1929 döneminde de kredi ihtiyaçları yabancı banka ve şirketler tarafından sağlanmıştı. 1930'larda başlatılan devlet destekli yatırım hamlesini, güvenilirliği belirsiz olan bu yabancı para kaynaklarına bırakmak çok sağlam bir tercih olarak görülmemiştir. Neticede bağımsız ve milli atılım hamlesinin her aşamasını net ve sağlam adımlarla atmak için kaynaklarının da bir o kadar milli olması gerekiyordu. Buna istinaden çıkarılan bir dizi kanun ve ortaya çıkarılan kuruluşlarla bankacılık sektörünü millileştirme çalışması başlatılmıştır.

Cumhuriyetin 1923-1929 döneminde kurulan; İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası, Emlak ve Eytam Bankası ve Osmanlı'dan miras kalan Ziraat Bankası aracılığıyla bankacılık sektöründe önemli adımlar atılmış olsa da bu kurumlardan özellikle, sanayi sektöründe beklenen atılımı destekleyici bir verim alınamamıştır. Ekonomik buhrandan sonrası dönemde ilk iş olarak sanayicinin kredi ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalan Sanayi ve Maadin Bankası 1932 yılında kapatılmış ve bu görevi ifa etmek üzere Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi kurulmuştur

(Vural, 2008, s.102). Ardından sanayi sektörünün en önemli destekçisi olacak olan 11 Temmuz 1933 tarih ve 2262 sayılı kanunla Sümerbank kurulmuştur. Böylece, banka devletin elindeki fabrikaları devralarak yönetecek ve özel teşebbüslerdeki devlet hisselerini kontrol edecektir. Ayrıca banka vasıtasıyla yerli hammadde kaynakları ile yerli sanayi üretimine kredi desteği sağlanacaktır (TCRG, 11 Haziran 1933, sayı: 2424; Nizameddin Ali, 27 Haziran 1933, s.1). Aynı yıl belediyelerin amme hizmetlerini yerine getirmelerine destek olmak amacıyla 15 milyon lira sermaye ile 11 Haziran 1933 tarih ve 2301 sayılı kanunla Belediyeler Bankası kurulmuştur (TCRG, 24 Haziran 1933, sayı: 2435; Milliyet, 12 Haziran 1933, s.1-4). Ülkedeki yer altı ve üstü maden ve enerji kaynaklarının çıkarılması ve araştırılmasına destek olmak amacıyla 2 Haziran 1935 tarih ve 2805 sayılı kanunla Etibank kurulmuştur (TCRG, 22 Haziran 1935, sayı: 3035).

Bu dönemde kurulan bankaların yanı sıra çıkarılan çeşitli kanun ve kararnamele de piyasa kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ekonomi krizden sonraki süreçte resmi kaynaklardan kredi ve destek göremeyen tüccar ve esnaf tefecilerden yüksek faizli borç almak zorunda kalmıştır. Borçlarını ödeyemeyen tüccar ve esnaf arasında iflaslar artmıştır. Küçük yatırımcıyı tefecilerden korumak ve destek olmak üzere 8 Haziran 1933 tarih ve 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu çıkarılmıştır. Kanunla birlikte ödünç para vermek işleri bir düzene sokulmuştur. Kanuna göre; faizden para kazanmak isteyenler artık hükümetten izin almak zorunda olacaklardır. Faiz oranları ve süreleri de kanunla belirlenecektir. Ayrıca kanuna uymayanlara ağır para ve hapis cezaları uygulanacaktır. Ödünç Para Verme İşleri Kanunu ile aynı tarihte 2284 sayılı Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu çıkarılarak ülkenin her yerindeki küçük esnafın ve vatandaşın düşük miktarda kredi ihtiyaçlarını karşılanması için adım atılmıştır (TCRG, 18 Haziran 1933, sayı: 2430; Fındıkoğlu, 1967, s.247-248; Milliyet, 30 Mayıs 1933, s.1-6; Milliyet, 9 Haziran 1933, s. 1-6; Vakit, 9 Haziran 1933, s.1-10).

Sonuç olarak ekonomik kriz ile mücadele için alınan tedbirler neticesinde 1929'da 34 olan yabancı banka sayısı 1933'te 10'a düşmüş ve aynı dönemde beş tane milli banka kurularak faaliyete başlamıştır (Kazgan, 2004, s.65).

Vergiler Üzerinden Alınan Tedbirler

Dünya ekonomik krizi ile mücadelede etmek üzere alınan mali tedbirlerin önemli bir ayağını da vergiler oluşturmuştur. Gerek var olan vergilerde çeşitli düzenlemeler yapmak gerekse yeni vergiler çıkarmak suretiyle krizle mücadele edilmiştir. Elbette vergilendirme yapılırken krizden etkilenen halkın durumu göz ardı edilmemiştir.

Arazi Vergisi, Hayvanlar Vergisi, Bina Vergisi, Kazanç Vergisi, Veraset İntikal Vergisi ve Muamele Vergisi değiştirilerek kriz dönemine uygun hale getirilen vergiler olmuştur. İktisadi Buhran Vergisi, Muvazene Vergisi, Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi ve Dâhili İstihlak Vergisi ise kriz döneminde ilk kez uygulanan vergiler olmuştur.

Arazi Vergisi, Bina Vergisi, Hayvanlar Vergisi, Veraset İntikal Vergisi ve Muamele Vergisi 1931 yılında çeşitli kanunlarla değiştirilerek krize uygun hale getirilmişlerdir. Bina Vergisinde yapılan değişiklikle mükelleflere bazı kolaylıklar getirilmiştir. Bina ve arazi ayrımı daha dikkatli şekilde yapılarak karışıklığın önüne geçilmiştir. Tarımla uğraşanların binaları ve tarımsal üretimde kullanılan binalar ile devlete, mahalli idarelere ve kamu yararına olan binalar vergiden muaf tutulmuştur. Ayrıca yeni binalar üç yıl süre ile vergiden muaf tutulurken genel anlamda da tüm binalar için vergi oranı %12'ye düşürülmüştür. Böylece eskiden 170 lira vergi veren bina sahibi 96 lira vergi ödeyecektir. (Milliyet, 11 Haziran 1931, s.1; Milliyet, 29 Temmuz 1931, s.3; Tekeli ve İlkin, 1982, s.266). Hayvanlar Vergisinde yapılan değişiklikle, hayvan başına alınan vergi oranı %20 oranında azaltılırken vergi kaçakçılığından alınan cezada düşürülmüştür. İlerleyen yıllarda hayvan fiyatlarının düşmesi ve bu fiyatlara göre vergi yükünün ağır gelmesi üzerinde 1936 yılında önemli derecede vergi indrimi yapılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1982, s.265; Saraçoğlu, 2009, s.135). Veraset İntikal Vergisinde yapılan değişiklikle bu verginin Medeni Kanuna uygun hale gelmesi sağlanmıştır. Muamele Vergisi de 21 Temmuz 1931 tarihinde 1860 sayılı kanunla değiştirilmiştir (TCRG, 2 Ağustos 1931, sayı: 1862). Yapılan değişiklikle vergilendirme sanayici lehine kolaylık sağlayacak bir duruma getirilse de 1934 yılında devletin ihtiyaçlarının arttığı süreçte sanayi kesiminden alınan vergi oranının arttırılmasına karar verilmiştir (Tekeli ve İlkin, 1982, s.267-273).

Kazanç Vergisi ise vasıtasız vergiler arasında en önemlisidir. 27 Kasım 1926 tarih ve 775 sayılı Kazanç vergisi kanunu 1927 yılında değiştirilmesine rağmen bu kanun hakkında şikâyetler bitmemiştir. TBMM'de uzun müzakerelerden sonra 22 Mart 1934 tarih ve 2395 sayılı yeni Kazanç Vergisi Kanunu kabul edilmiştir. Yeni kanuna göre; sanat ve ticaret icrasından doğan tüm kazançlar menkul kıymetlerden elde edilen kazançlar, ticari olmayan mesleklerden elde edilen gelirler, maaş ve ücret benzeri emeğe dayalı kazançlar vergilendirileceklerdir (TCRG, 25 Mart 1934, sayı: 2662; Tekeli ve İlkin, 1982, s.266). Eğlence mekânlarından alınan vergiler attırılmıştır. Ayrıca beyannamelerin tanzim ve kontrolü yeni hükümlere bağlanarak tahakkuk memurlarının yetkileri sınırlandırılmıştır. Bu kararlar memurların görevlerini kötüye kullanmasının ya da zafiyet göstermelerinin önüne geçileceği gibi hazinenin zarar etmesi de engellenecektir (Sadrettin, 16 Mart 1934, s.1). Yeni kazanç vergisi görüşülürken doktor, dişi ve avukatlar başta olmak üzere serbest meslek gruplarının yükünün fazla olduğu hususunda yapılan itirazlar dikkate alınarak serbest meslek sahiplerine uygulanan kazanç vergisi oranı düşürülmüştür (Akşam, 20 Mart 1934, s.2; Milliyet, 21 Mart 1934, s.1-7). Serbest meslek sahiplerinden alınacak kazanç vergisinin düşürülmesine rağmen şikâyetler devam etmiştir (Haber, 15 Nisan 1934, s.1-7; Haber, 10 Ekim 1934, s.1). Bu nedenle itirazları değerlendirmek üzere her maliye tahakkuk bölgesinde bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Bu sayede şikâyetlerin kısa sürede giderilmesi ve kazanç vergilerinin ödenmesinde bir gecikme olmaması planlanmıştır (Akşam, 11 Ekim 1934, s.3).

Ekonomik krizden sonra alınmaya başlanan vergilerden ilki 12 Haziran 1930 tarihinde kabul edilen 1718 sayılı kanunla şeker, glikoz, ham petrol ve müştaklarından alınmaya başlayan Dâhili İstihlak Vergisidir. 1934 yılına kadar çıkarılan çeşitli kanunlarla Elektrik, Havagazı, kakao, kakaoyağı, çay, kahve, kauçuk, lastik boru, pencere camı, kâğıt ve mukavva, deri ürünleri, pamuk ipi, pamuklu mensucat, yün ve yünlü ürünler, bakır ve alaşımı da istiklal vergisi kapsamına alınmıştır. Ayrıca bir ürüne özgü çıkarılan vergi olarak 29 Mayıs 1934 tarih ve 2466 sayılı Buğdayı Koruma Vergisi çıkarılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1982, s.273-276). Ekmek üzerinden alınmaya başlanan bu vergi ile hedeflenen, buğdayı dolayısıyla ülke ekonomisinin temel taşı olan çiftçiyi koruma altına almak olmuştur. Bu sayede buğday fiyatları kontrol edilebilecek ve hem üretici hem de tüketici

mağdur edilmemiş olacaktır (Sadrettin, 12 Mart 1934, s.1; Ş kr , 30 Mayıs 1934, s.1).

Kriz dönemine özel çıkarılan vergilerden olan İktisadi Buhran Vergisi ise 30 Kasım 1931 tarih ve 1890 sayılı kanun ile alınmaya başlanmıştır. Bu vergi krizin yükünü giderme konusunda yetersiz kalınca 29 Mayıs 1932 tarih ve 1996 sayılı kanunla bina vergilerine de uygulanmaya başlanmıştır. Böylece bina vergisinden muaf olanlar bile buhran vergisi ile eklenen vergiyi ödemekle sorumlu olmuşlardır (Tekeli ve İlkin, 1982, s.267-268). Verginin ne  l de ve hangi binalardan alınacağı hususunda karışıklıklar yaşanması nedeniyle buhran vergisi bina vergisi mükelleflerinin tamamına Ekim ayında yansıtılmıştır (Akşam, 20 Eylül 1932, s.3). 1932 yılının Haziran ayında Serbest meslek erbabından da buhran vergisi alınması gündeme gelmiş ve gerekli çalışmalar başlatılmıştır (Akşam, 29 Haziran 1932, s.1; Cumhuriyet, 29 Haziran 1932, s.1). Ancak b t ce encümeni başkanı Hasan Fehmi Bey, serbest meslek erbabından kazanç vergisi d hihinde gerekli gelir vergilerinin alınmasından dolayı ayrıca bir buhran vergisi almak gibi bir düşünceleri olmadığını açıklamıştır (Vakit, 15 şubat 1933, s.2). Neticede İktisadi Buhran Vergisi, geniş uygulama alanı ile kriz döneminin önemli vergilerinden biri olmuştur.

Kriz döneminin bir diğer vergisi ise 1 Haziran 1932 tarihinden itibaren sadece bir kez alınmak üzere  ıkarılan Muvazene Vergisi olmuştur. Maaşlı  alışanlara yönelik çıkarılan vergiye göre; çalışanlar ücretlerinden kazanç ve İktisadi buhran vergisi düşürüldükten sonra kalan miktar üzerinden %10 daha vergi vermekle yükümlü olacaklardır. Sadece bir yıl için çıkarılmış olsa da 1933 ve 1934 yıllarında da çalışanlardan Muvazene Vergisi alınmıştır. Bu süreçte Muvazene Vergisinden elde edilen gelir, sadece maaş gelirinden alınmasına rağmen, İktisadi Buhran Vergisinden daha fazla olmuştur (Tekeli ve İlkin, 1982, s.266-269; Saraçoğlu, s.137). Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi de bu dönemde ilk kez alınan vergilerden olmuştur. Hava Kuvvetlerini kalkındırmak amacıyla 25 Aralık 1935 tarih ve 2882 sayılı kanuna ile alınmaya başlayan vergiye göre çeşitli kazanç ve ikramiyeler üzerinden %2 oranında kesinti yapılacaktır. Serbest işçiler ile zirai işçiler ise bu vergiden muaf tutulmuşlardır (TCRG, 2 Ocak 1936, sayı: 3195).

Dış Ticaret Dengesi

Dünya ekonomik krizinden sonraki süreçte devlet müdahaleci politikalara yönelmek zorunda kalmış ve 17 Mayıs 1931'de Üçüncü CHP Kurul-tayında devletçilik ilkesi benimsenmiştir. Bu yeni ekonomi modeli çerçe-vesinde yeni gümrük tarifesi ve bu tarifeye paralel çıkarılan kanunlar ile yeni bir ticaret anlayışı da oluşmuştur. Hükümet korumacı politikalarını hayata geçirebilmek adına dış ticaret alanında da bir dizi yeni karar alacak ve bu kararlar çerçevesinde dış dünya ile ilişkiler yeni anlaşmalara göre dizayn edilmeye çalışılacaktır.

Kriz döneminde alınan tedbirlerden önce genel olarak Atatürk dö-ne-mine bakacak olursak, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, denk bütçe ve ödeme dengesinin sağlanması üzerine kurulmuş bir ekonomi politikası olduğunu görmekteyiz. Atatürk'e göre, ödeme dengesinin en önemli yolu dış ticaret dengesinin sağlanmasıdır. Bu nedenle ithalat yapılan ülkelere ihracat yapmak önemli bir gerekliliktir (Aysan, s.100). Ancak Türkiye'nin 1923-1929 döneminde sürekli olarak ithalat ihracattan fazla olmuş ve bu fazlalığın bir kısmı yabancı sermaye ile finanse edilmiştir. Böylece, tüm çabaya rağmen, bu süreçte bir dış ticaret açığı oluşmuştur (Keyder, s.102). Ayrıca 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin dünyayı etkisi altına almasıyla tarım ürünleri fiyatlarının aşırı oranda düşmesi Türkiye'nin dış tica-ret dengesinin daha da bozulmasına neden olmuştur. Bu da hükümeti dış ticareti yeni kanunlarla kontrol altına almaya yöneltmiştir (Yerasimos, s.415).

Bu bağlamda kriz döneminde hükümetin dış ticaret alanında koru-yucu tedbirler alması hususunda elini güçlendiren en önemli gelişme 1 Haziran 1929 tarihinde 1499 sayılı yeni Gümrük Tarifesi Kanununun yürürlüğe girmesi olmuştur (TCRG, 1 Temmuz 1929, sayı: 1230). Böylece Türkiye, Lozan Antlaşmasına göre beş yıl daha devam etmesini kabul ettiği 1916 gümrük tarifesinin bağlayıcılığından kurtulmuş ve yeni gümrük tarifesi belirleme hakkını elde etmiştir. Yeni tarifenin belirlenmesi sürecinde tüccarlar ve sanayiciler kendi çıkarları doğrultusunda bir tarife çık-ması hususunda hükümeti etkilemeye çalışarak kulis faaliyetlerinde bu-lunmuşlar ve çeşitli taslaklar hazırlanmışlardır (Keyder, s.94). Neticede ise eski tarifeden ve İstanbul burjuvazisinin istediğinden daha korumacı bir

gümrük tarifesi ortaya  kmifftir (Boratav, 1987, s.36). Keyder'e göre; yeni tarife, tüccar ve sanayicilerin arasındaki g c dengesini yansıtıtı gibi ekonomik krizin etkilerini de taşırmaktaydı. Ayrıca düşünüldüğü gibi himayecilikten öte 1930'ların korumacı politikalarına ge ifin, tekelci bir dış ticaret anlayışının etkisiyle oluşturulmuştu (Keyder, s.95). Her ne olursa olsun bir gerçek vardı ki o da yeni tarifenin hükümetin eskisinden daha etkili, sert ve radikal kararlar almasına olanak sağlayacağıydı. Bu kararlar devletin müdahaleci politikaları çerçevesinde sadece ticarete değil tüm sektörlere yön verecek etkide olacaktır.

Yeni gümrük tarifesinin kabul edilmesinden sonra gümrük ve inhisar işlerini daha etkin yürütmek ve kontrol etmek adına bir dizi kanun çıkarılmış ve yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bunlardan ilki gümrük ve inhisar işlerini takip etmek üzere 29 Aralık 1931 tarih ve 1909 sayılı kanunla kurulan Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti olmuştur (TCRG, 30 Aralık 1930, sayı: 1989). Devletin ve tüccarın gelir kaybının önüne geçmek üzere önemli adımlar atılmış öncelikle 19 Temmuz 1931 tarihinde çıkarılan 1841 sayılı Gümrük Muhafaza Memurlarının Askerî Teşkilâta Göre Tensiki Hakkında Kanun ile gümrük muhafaza memurları askeri düzene sokulmuş (TCRG, 27 Temmuz 1931, sayı: 1858) 7 Ocak 1932 tarihinde 1917 sayılı kanunla sınır ve gümrüklerin güvenliğini daha verimli korumak amacıyla Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı kurulmuştur (TCRG, 12 Ocak 1932a, sayı: 2000). Kumandanlığın teşkil edildiği gün kaçakçılık yapanlara çok ağır cezai yaptırımlar içeren 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun çıkarılarak sınır ve gümrük güvenliği için önemli bir karar daha alınmıştır (TCRG, 12 Ocak 1932b, sayı: 2000).

Kriz döneminde hükümetin dış ticaret dengesini kurmak için kullandığı önemli politikalarından biri de vatandaşı yerli malları kullandırmaya ve tasarrufa özendirmek olmuştur. Yerli malı kullanımını arttırmak ve tasarrufu  nleme faaliyetlerini geniş kitlelere yaymak amacıyla 12 Aralık 1929 tarihinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin başarılı olması durumunda ithalat azalacak ve buna bağlı olarak dış ticaret açığı kapanacaktır. Buna bağlı olarak Türk parasının dışa çıkışı önlenerek hükümet milli ekonomi politikasına uygun yatırımları yapabilecektir. Hükümetin bu kadar önemli bir görev verdiği cemiyet kısa sürede teşkilatlanarak halkı ithal mallarına olan ilgisinden vazgeçirmeye ve tasarrufa yönlendirmeye başlamıştır (Semiz, 1996, s.49-63).

Hükümet kriz döneminde ikili ilişkilerinde, dış ticaret dengesini sağlamak için, basit bir şekilde ihraç ettiği kadar ithal et anlayışı ile hareket etmiştir. Ticari ilişkiler olan ülkelerle, imkânlar dâhilinde karşılıklı ve eşit miktarlı alışveriş yapmayı sağlayacak anlaşmalar yapılmıştır. Böylece kriz döneminin dış ticaret politikasını çeşitli kontenjan, takas ve kliring anlaşmaları oluşturmuştur denebilir. Bu bağlamda hükümet, öncelikle 10 Mart 1930 tarihinde 1705 sayılı Ticarete Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanunu çıkararak dâhili ve harici ticari menfaatleri korumak üzere ilk adımı atmıştır. Bu kanunla ithal edilecek malların kalite kontrolünü sağlamak suretiyle ülkeye hileli ürün sokulmaması için tedbir alınmıştır (TCRG, 19 Haziran 1930, sayı: 1524). İthal edilen malın kalitesi hususunda çıkarılan bu kanundan bir müddet sonra 27 Temmuz 1931 tarih ve 1873 sayılı Ticaret Mukavelesi ve Modus Vivendi Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye'ye Yapılacak İthalata Memnuiyetler veya Tahdit veyahut Takyitler Tatbikine Dair Kanunu çıkarmıştır (TCRG, 1 Ağustos 1931, sayı: 1861). Bu kanunla hükümet, daha önce Türkiye ile ticaret anlaşması yapmamış ve yeni bir anlaşma yapmaktan kaçınan ülkelere ithalatı men etme ya da sınırlarını belirleme yetkisini üzerine almış ve böylece ülke ekonomisini koruma adına önemli bir adım atılmıştır. Bu kanunun çıkarılmasında 1931 yılında özellikle Sovyetler Birliği ve Japonya gibi ülkelerin uyguladığı dampinglerin (aşırı fiyat düşürme) yerli üreticiyi zor durumda bırakması da etkili olmuştur (Tekeli ve İlkin, 1982, s.222). Bu anlaşma ile ucuz ithal mal karşısında ezilen ve mücadele gücü olmayan yerli üretici koruma altına alınmıştır.

Kriz döneminin önemli uygulamalarından biri de kontenjan usulü olmuştur. Hükümet, 12 Kasım 1931 tarih ve 11940 sayılı kararname ile ülkeye sokulabilecek azami ithal mal miktarını belirleyerek liste yayınlamıştır. Liste her ay yenilenecek ve kontenjanların belirlenmesinde yerli üretim ve sanayi sektörünün ihtiyaçları göz önünde bulundurulacaktır. Ayrıca kontenjanlar nedeniyle, ülkede pahalılığa neden olabilecek ve kişisel tekel oluşturabilecek teşebbüslere engel olmak üzere tedbirler alınacaktır (TCRG, 16 Kasım 1931, sayı: 1951). İlerleyen süreçte hükümet çıkardığı çeşitli kararnemelerle kontenjan usulünde yeni düzenlemeler yapmıştır. 22 Mart 1932 tarihinde kararname yayınlanmadan önce sipariş edilen ve bedeli döviz olarak ödenmiş malların ülkeye girişine izin verilerek daha önceden sipariş vermiş olan tüccarın mağduriyeti giderilmiştir. 2 Haziran

1932 tarihinde çıkarılan kararname ile ise Teşviki Sanayi Kanunundan faydalanan fabrikalara kontenjan usulü ile kolaylık sağlanmıştır. 1933 yılı şubat ayında çıkarılan 13887 ve 13888 sayılı kararnameler ile de tüm kontenjan mevzuatı bir araya getirilmiş ve kontenjanlar altı aylık olarak hazırlanmaya başlanmıştır (Tekeli ve İlkin, 1982, s.228-237).

Kontenjan usulü ile kota uygulaması getirilen dış ticaret 1932 yılında ilki Fransa ile olmak üzere çeşitli ülkelerle yapılan ikili kliring anlaşmaları düzenlenmeye başlanmıştır (Kazgan, s.65). Yani Türkiye malını alan ülke-den mal olarak ve anlaşma yapılan ülkelere ithalat önceliği tanıyarak ihracatını g clendirmeye çalışmıştır. Hükümetin kliring politikası çerçevesinde 29 Mayıs 1932 tarihinde 1993 sayılı Takas Komisyonu Teşkili Hak-kında Kanun ıkarılarak İktisat Vek letine bağlı bir takas komisyonu oluşturulmuştur. Bundan sonra ithalat yapmak isteyen tüm kurum, kuruluş ve şirketler teklif ve taleplerini bu komisyona bildireceklerdir. Komisyon teklif ve talepleri değerlendirirken nasıl bir takas uygulanacağına da karar verecektir. Ancak hususi ticaret mecburi takasa tabi tutulmamıştır (TCRG, 31 Mayıs 1932, sayı: 2112). Bu anlaşmalar vasıtasıyla dış ticaret dengesinde ihracat lehine önemli bir artış yaşanmıştır. Kliring ve takas usulünün devam ettiği süreçte 5 Temmuz 1937 tarihinde çıkarılan 2/7005 sayılı Genel İthalat Rejimi Kararı ile dış ticaret ilişkilerinde bir serbestlik sağlanmıştır (TCRG, 13 Temmuz 1937, sayı: 3655). Ancak bu karar kliring anlaşmaları ile sağlanan dış ticaret dengesinin bozulmasına neden olmuş ve 1938 yılında dış ticaret açığı verilmiştir. Bunun  zerine serbestlik getiren uygulamalardan vazgeçilerek yeniden sınırlamalar getirilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1994, s.70).

Kriz sonrası ihracatı geliştirmeye yardımcı olması nedeniyle üzerinde durulması gereken kurumlardan biri de 1931 yılında Türkiye İş Bankası bünyesinde kurulan İş Limited şirketi olmuştur. Bu şirket vasıtasıyla harici ticaret fiyatlandırmalarına belli bir standart getirilerek üreticinin malını en iyi şartlarda satmasına yardımcı olmaya çalışılmıştır ("Dünya Buh-ranı ve Türkiye", 1932, s.4; Nadi, 1932, s.1).

Neticede kriz döneminde alınan tedbirler vasıtasıyla Türkiye dış ticaret açığını kapatmıştır. Hatta 1930 yılından itibaren dış ticaretin fazla vermesiyle birlikte Osmanlı'dan kalan borçlar ödenebilir hale gelmiştir (Kazgan, s.65).

Kriz Karşısında Alınan Tedbirlerin Türk Ekonomisine Etkisi

Türkiye, krizle mücadelede iktisadi kalkınma modelini benimsemiştir. Bunu sağlamak için de tarıma dayalı ekonomiyi çeşitlendirmek üzere sanayileşme hamlesi başlatılmış, haberleşme ve taşımacılık alanında yapılan yeniliklerle bölgesel piyasaların bağı kuvvetlendirilmiştir. Devlet yatırımlarını ve özel teşebbüsü destekleyici önlemler alınmış, sanayi, madencilik, bankacılık ve enerji sektörlerinde yapılan yatırımlarla arzu edilen kalkınma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu kalkınma hamlesi gerçekleştirilirken Türk parasının değerini korumak, yeni gümrük tarifesi çerçevesinde gümrük vergilerini arttırmak ve dış ticareti koruyucu tedbirler almak suretiyle dış ödeme dengesi de sağlanmıştır (Zarakolu, s.103).

Bu çerçevede krizle mücadelede Türk parasını korumak adına bir dizi önlem alınmıştır. İngiliz Sterlini Türk Lirası karşısında 1919 yılında 374 kuruşken 1923'te yaklaşık iki kat artarak 762.94 kuruşa yükselmiştir. Bu artış sürekli devam etmiş ve 1929 yılı sonunda 1044.41 kuruşa yükselmiştir. Sterlinin TL karşısında 1929 yılı ortalaması ise 1008 kuruş olmuştur. Hükümetin ekonomik kriz karşısında aldığı mali tedbirler kısa sürede etkisini göstermiş ve Sterlin 1930 yılında az bir miktar gerileyerek 1034.07 kuruş olmuştur. Tedbirler asıl etkisini 1932 yılında göstermiş Sterlin 755.92 kuruşa kadar düşmüştür. Sterlin 1938 yılına kadar sürekli değer kaybederek 631.18 kuruşa kadar gerilemiştir. Krizden sonraki süreçte Türk parasının değeri, Sterlinde olduğu gibi, diğer yabancı paralar karşısında da sürekli yükselmiştir. Amerikan Doları, 1929 yılında 206.87 kuruşken 1933 yılında hızlı değer kaybederek 171.42 kuruş olmuş ve 1938 yılında 126.11 kuruşa kadar gerilemiştir. 1929 yılında 814 kuruş olan Fransız Frangı ise 1938 yılında 360 kuruşa kadar gerilemiştir (İstatistik Umum Müdürlüğü [İUM], 1941, s.6-12). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Dünya ekonomik krizinden sonra hükümetin aldığı tedbirler sayesinde Türk Lirası yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başlamıştır. 1938 yılına gelindiğinde yabancı para değerlerinde TL karşısında 1929 yılına oranla yarı yarıya bir düşüş olduğu görülmektedir.

Hükümetin bankacılık alanında aldığı tedbirler milli bankacılık için olumlu sonuç vermiştir. Türk bankalarında 1933 yılında yaklaşık 145 milyon lira mevduat bulunurken bu miktar her sene artış göstererek 1938 yı-

linda yaklaşık 271 milyon liraya yükselmiştir. Böylece Türk bankalarındaki mevduat miktarı 5 yıl içinde %87 oranında artmıştır. Bu süreçte mevduat miktarı ile orantılı olarak mudi sayısında da %68 oranında artış olmuştur. Türk bankalarına para yatıran mudi sayısı 1933'te 163.384 kişiden 1938'de 274.075 kişiye çıkmıştır. Aynı dönemde yabancı bankalara baktığımızda ise 1933 yılında yaklaşık 46 milyon lira olan mevduat 1934'te %16 oranında 1935'te ise %8 oranında azalarak 35 milyon lira civarına düşmüştür. Yabancı bankaların mevduat miktarı 1938 yılına kadar bir miktar yükselse de Türk bankalarına oranla çok düşük kalmış ve ancak %39 oranında yükselebilmiştir. Mudi sayısı da 1933'te 12.624 iken 1934 yılında %12'lik bir düşüş yaşamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda hızlı bir atış göstermiş ve 1938 yılında %89 oranında yükselerek 23.803 kişiye çıkmıştır (İUM, 1939, s.4-5). Ancak bu artışa rağmen yabancı bankalardaki mudi sayısı Türk bankalarındaki kadar sadece %10'u kadar bir sayıya ulaşabilmiştir. Neticede Türk bankacılığı kriz döneminde önemli bir atılım yaparak sektördeki yabancı sermaye hegemonyasının önemli ölçüde önüne geçilmiştir.

Kriz döneminde üzerinde durulan alanlardan biri de vergi sistemi olmuştur. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere yeni vergiler çıkarmak ve bazı vergileri yeniden düzenlemek suretiyle krize karşı tedbir alınmıştır. Krize karşı ilk kez çıkarılan vergileri incelediğimizde 1932-1933 döneminde en çok tahakkuk eden verginin 13.986 milyon lira ile Muvazene Vergisi olduğunu görüyoruz. Bu miktar sürekli artış göstererek 1937-1938 döneminde 21.590 milyona çıkmış ancak 1938-1939 döneminde 18.829 milyon liraya düşmüştür. İktisadi Buhran Vergisi, 1932-1933 döneminde tahakkuk eden 10.805 milyon lira ile Muvazene Vergisinin gerisinde kalsa da 1938-1939 döneminde kadar sürekli artış göstererek Muvazene Vergisini geçmiş ve 20.117 milyon lira olmuştur. İstihlak Vergisi ise 1932-1933 yılında 4.056 milyon lira tahakkuk etse de ilerleyen yıllarda büyük oranda artış olmuş ve 1938-1939 döneminde 18.829 milyon liraya yükselmiştir. Yeni çıkarılan vergilerden Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi de ilk alınmaya başlandığı 1935-1936 döneminde 1.719 milyon lira tahakkuk ederken 1938-1939 döneminde 6.287 milyon liraya yükselmiştir. Bu vergiler büyük oranda tahsil edilebilmiştir.

Kriz döneminde yeniden düzenlenen vergilere baktığımızda Gümrük Vergisinin ön plana çıktığını görürüz. Gümrük Vergisi, kriz döneminde alınan tüm vergiler içinde en çok gelir getiren vergi olmuştur. Gümrük

Vergisi için 1932-1933 döneminde tahakkuk eden miktar 38.514 milyon lira olurken sonraki iki yıl bir miktar düşüş olsa da daha sonra sürekli artış yaşanmış ve 1938-1939 döneminde 49.326 milyon liraya yükselmiştir. Kriz döneminde yeniden düzenlenen vergileri, tahakkuk eden miktara göre, incelediğimizde Gümrük Vergisini sırasıyla Arazi, Kazanç, Bina ve Hayvanlar vergileri izlemektedir.

Tahsil edilme miktarına göre vergileri incelediğimizde ise tahsilat noktasında büyük bir sorun olduğu görülmektedir. Gümrük Vergisi hem en çok tahakkuk eden hem de %100 tahsis edilme oranıyla dönemin en çok gelir getiren vergisi olmuştur. İlk kez çıkarılan vergiler de büyük oranda tahsil edilerek önemli gelir getirmişlerdir. Ancak diğer vergiler için bunu söylemek mümkün değildir. 1932-1938 döneminde Kazanç ve Hayvanlar Vergilerinin neredeyse yarısı tahsil edilebilmiştir. Bu oran Arazi ve Bina Vergilerinde daha da düşerek %20 oranında tahsilat yapılabilmıştır (İUM, 1940, s.70-248). Kriz döneminde alınan bu vergiler gerek krizle mücadelede gerekse devlet yatırımlarında kullanılan önemli gelir kalemleri olmuştur.

Kriz döneminde dış ticaret verilerini tablo1'de incelediğimizde ihracat miktarının 1930-1938 döneminde yaklaşık %80 oranında arttığı görülmektedir. Aynı dönemde ithalat miktarı ise ancak %36 oranında büyüyebilmiştir. Aslında 1938 yılı verisini dikkate almazsak büyümenin aksine bir daralma olduğunu ve ithalatın ihracatla ters orantılı olarak düştüğünü görmekteyiz. Ancak 1937 yılında Genel İthalat Rejimi Kararı ile dış ticarete getirilen serbestlik nedeniyle 1938 yılında ithalatta bir miktar artış yaşanmıştır.

Tablo 1. Türkiye'nin İhracat İthalat Miktarı 1930-1938 (Kaynak: Kaya, 1940, s.10-11)

Yıl	İhracat Miktar (Kilo)	Değişim %	İthalat Miktar (Kilo)	Değişim %
1930	813.277.970	100	619.507.876	100
1931	920.499.353	113.2	498.994.629	80.5
1932	1.113.368.194	120.9	417.909.222	83.7
1933	1.292.579.713	116.1	397.029.414	95
1934	1.686.678.850	130.5	477.237.330	120.2
1935	1.518.754.929	90	528.932.242	110.8
1936	1.406.932.852	92.6	538.144.211	101.7
1937	1.382.340.701	98.2	614.499.529	114.2
1938	1.464.323.084	105.9	845.054.105	137.5

Kriz döneminde para karşılığı olarak ithalat ihracat verilerini incelediğimizde ise artan ihracat miktarına oranla elde edilen gelir oranının aynı olmadığını görmekteyiz. Tablo2'de de görüleceği üzere 1928'den 1934'e kadar sürekli bir düşüş yaşanmıştır. Tabi bu düşüşün temel sebebi kriz nedeniyle Türkiye'nin ihracatının büyük bölümünü oluşturan tarımsal üretim fiyatlarının aşırı derecede düşmesidir. Ancak piyasaların toparlanmaya başlamasıyla 1934'ten sonra 1939'a kadar bir yükselme olmuştur. Aynı verileri ithalat üzerinde de görmek mümkündür. Hatta ithalatın giderinin daha sert oranda düştüğünü söyleyebiliriz. Krizin dünya piyasasını tamamen etkisi altına aldığı 1930 yılına baktığımızda ihracat geliri %4.6 ithalat gideri ise %43.7 azalmıştır. Böyle bir farkın oluşmasında krizin ithalat yapılan büyük ülkeleri daha fazla etkilemesinin yanı sıra Türkiye'nin dış ticaret açığını kontrol altına almak için aldığı tedbirler de etkili olmuştur.

Tablo 2. Türkiye'nin İhracat İthalat Verileri 1928-1939 (Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], 2009, s.475.)

Yıl	İhracat (Bin \$)	Değişim %	İthalat (Bin \$)	Değişim %
1928	88.278	9.3	113.710	5.5
1929	74.827	-15.2	123.558	8.7
1930	71.380	-4.6	69.540	-43.7
1931	60.226	-15.6	59.935	-13.8
1932	47.972	-20.3	40.718	-32.1
1933	58.065	21	45.091	10.7
1934	73.007	25.7	68.761	52.5
1935	76.232	4.4	70.635	2.7
1936	93.670	22.9	73.619	4.2
1937	109.225	16.6	90.540	23
1938	115.019	5.3	118.899	31.3
1939	99.647	-13.4	92.498	-22.2

Türkiye, kriz döneminde aldığı tedbirler neticesinde dış ticaret dengesini korumuş, hatta önemli ölçüde ihracat lehine artış sağlamıştır. Tablo3'ü incelediğimizde 1930'dan itibaren ihracatın ithalata göre fazla verdiğini görüyoruz. Özellikle kontenjan, takas, kliring anlaşmaları ve çeşitli kanunlarla tedbirler alınan 1932 yılından itibaren dış ticaret dengesinde ihracat lehine önemli artış yaşanmıştır. Bu süreçte 1936 yılında dış ticaret 20.1 milyon dolar fazla vererek ihracatın ithalatı karşılama oranı %127.2 ile tarihinin en yüksek oranına ulaşmıştır.

Tablo 3. Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi 1928-1939 (Kaynak: TÜİK, s.477.)

Yıl	Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	İhracatın Oranı %	İthalatı Karşılama Dış Ticaret Hacmi
1928	-25.4	77.6	202
1929	-48.7	60.6	198.4
1930	1.8	102.6	140.9
1931	0.3	100.5	120.2
1932	7.3	117.8	88.7
1933	13	128.8	103.2
1934	4.2	106.2	141.8
1935	5.6	107.9	146.9
1936	20.1	127.2	167.3
1937	18.7	120.6	199.8
1938	-3.9	96.7	233.9
1939	7.1	107.7	192.1

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, 1929 Dünya Ekonomik Krizi karşısında Türk parasının değerini yabancı paralar karşısında korumaya çalışmıştır. Bunu sağlamak için çeşitli kanunlar çıkarıldığı gibi yeni kurumlar da kurulmuştur. Alınan tedbirler sayesinde Türk Lirası yabancı paralar karşısında değerini koruyarak ödemeler dengesinin sağlanmasında önemli bir etken olmuştur. Bu bağlamda bankacılık sektörü de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önem verilen bir husus olmuş, özellikle tarım ve sanayi sektörünü desteklemek adına önemli adımlar atılmıştır. Ancak yeterli sermaye olmaması milli bankacılığın gelişmesini engellemiş sektöre yabancı sermayeni hâkim olmasını sağlamıştır. Ekonomik krizin Türkiye'yi etkisi altına aldığı 1929 yılı itibariyle de yabancı bankaların etkin olduğu bankacılık sistemi ile gerek Türk parasının değerini korumanın gerekse üreticinin nakit ve kredi ihtiyaçlarının karşılanmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Devletçilik politikasının benimsendiği bu süreçte geniş kapsamlı devlet yatırımlarının kontrol edilmesi zor olan ve güvenilirliği belli olmayan yabancı bankalar vasıtasıyla finanse edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle alınan tedbirlerle kriz döneminde yabancı banka sayısı büyük oranda azalırken milli banka sayısında artış olmuştur.

Kriz döneminde vergi sisteminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. Krizle mücadele edebilmek adına bazı yeni vergiler çıkarıldığı gibi bazı vergilerde de düzenlemeler yapılmıştır. Elbette bu vergilerin çoğu vatan-

daşa ek yük getirmiştir. Ancak bazı vergilerde krize karşı vatandaşı koruyucu tedbirler alındığı da g r lmüştur. Neticede vergiler kriz döneminde hükümetin elini güçlendiren en önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur.

Kriz döneminde ihracatın azalması ve Türk parasının değer kaybetmesi dış ticaret açığını ortaya çıkarırsa da, bu dönemde alınan tedbirler sayesinde özellikle 1930'lu yılların ortalarından itibaren ihracat gelirlerinde önemli bir ivme yakalanmıştır. Böylece ihracatın ithalat karşısında fazla verdiği bir dış ticaret yapısı ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak baktığımızda Türkiye, kriz döneminde almış olduğu mali ve ticari tedbirler sayesinde Türk parasının değerini korumuş ve buna bağlı olarak ödeme dengesini sağlamıştır. Bankacılık ve vergi sistemini krize göre düzenleyerek gelirlerini ve piyasaları kontrol etmeyi başarmıştır. Tüm bu mali düzenlemelere bağlı olarak dış ticaret dengesi sağlandığı gibi elde edilen fazla ile cumhuriyet döneminin önemli atılımları için kaynak sağlanmıştır. Neticede dünyayı etkisi altına alan büyük bir krizle mücadele ederken cumhuriyetin ilanından itibaren en önemli ekonomik politika olan denk bütçe, dengeli dış ticaret hedefine ulaşılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Financial and Commercial Measures Taken by
Turkey Against the World Economic Crisis of 1929**

*

Nedim Sarıgüzel
Selçuk University

The world economic crisis of 1929 deeply affected the important forces of the period, especially the United States. Turkey has received at least as much share of this crisis as the major states. Turkey, which built its economic policy on development by supporting private capital in the period 1923-1930, adopted an economic model in which the state was more interventionist with the crisis. The equivalent budget and balanced foreign payment policy of the Atatürk period continued during the crisis process. But in this period, in parallel with the general change in economic policy, the state undertook the task of achieving the goal of an equal and balanced economy. In order to combat the crisis, various measures have been taken to protect Turkish money and ensure the balance of external payments.

If we look at the extent to which Turkey has been affected by the crisis before moving on to the measures it has taken against the crisis, we will see that this is due to the foreign trade deficit and the value of money. Because the world economic crisis has shown its effect with a large drop in raw material prices, which has a negative impact on the prices of Turkey's export products. Thus, as the foreign trade deficit appeared in a short time, the Turkish lira began to depreciate rapidly against foreign currencies. In fact, in this process, Turkey had a high rate of agricultural exports, but due to Turkey's inability to reach the level of production that would meet its foreign trade commitments, the depreciation of Turkish currency accelerated in 1928-1930. As a result of the drought in 1929, the decrease in exports had an effect. In addition, purchases made by the state within the framework of the nationalization policy increased the foreign exchange deficit. In particular, the nationalization of railway lines in the

concession of foreign companies and the construction of new lines brought a financial burden. On the other hand, the installment of Ottoman debts coincided with this period was an important factor.

In order to protect the value of Turkish currency against foreign currencies, a number of measures have been taken within the framework of protectionist policies since mid-1929. The law on securities and Exchange exchanges and the law on the protection of the value of Turkish money were adopted to control the money market. Efforts in this direction have been initiated after it was seen that it is not possible to protect the value of Turkish currency without the establishment of the central bank. However, it was not until 1930 that the bank was founded that a consortium of Banks was formed. In the following period, the Central Bank was established and in 1931 it took over the task of executing monetary policies from the consortium of banks.

After the economic depression in the banking sector, the Bank of Industry and mines, which was unable to meet the credit needs of the industrialist as the first business, was closed in 1932 and the Industrial Credit Bank of Turkey and the State Industrial Office were established to perform this task. S merbank, Etibank and Iller Bank were other important organizations established during this period. The number of foreign banks, which was 34 in 1929, fell to 10 in 1933, and five national banks were established and started operations in the same period.

In addition to the banks established during this period, the market was tried to be controlled by various laws and decrees issued. After the crisis, the economy was forced to borrow high interest rates from merchants and tradesmen who could not receive loans and support from official sources. Bankruptcies increased among merchants and tradesmen who were unable to pay their debts. In order to protect and support small investors from loan sharks, The Law on Lending Money was adopted. In addition, the People's Bank and People's Chests Law were adopted to meet the low-amount credit needs of small shopkeepers and citizens all over the country.

Taxes have also formed an important pillar of the financial measures taken to combat the world economic crisis. Both by making various regu-

lations on existing taxes and by issuing new taxes, the crisis has been fought. Of course, the situation of the people affected by the crisis has not been ignored when taxing.

Land Tax, Animal Tax, Building Tax, Earnings Tax, Inheritance Tax and Treatment Tax have been amended and brought into line with the crisis period. Economic Depression Tax, Balance Tax, Air Force Assistance Tax and Internal Consumption Tax were the first taxes imposed during the crisis period.

Another area where the government intervened during the crisis was foreign trade. The most important development that enabled the government to take protective measures in this area was the entry into force of the New Customs Tariff law on June 1, 1929. Thus, Turkey was freed from The Binding of the 1916 Customs Tariff, which it agreed to continue for another five years according to the Treaty of Lausanne, and obtained the right to set a new customs tariff. After the adoption of the customs law, the first significant change was the power of attorney for Customs and exclusions, established on 29 December 1931 to monitor Customs and exclusions. After a number of laws were passed to prevent smuggling, The General Command of Customs Enforcement was established.

During the crisis, one of the important policies used by the government to establish the balance of foreign trade was to encourage citizens to use domestic goods and save money. In order to increase the use of domestic goods and to spread its savings prevention activities to a wide audience, the National Economics and Savings Society was established on December 12, 1929.

During the crisis, one of the important policies used by the government to establish the balance of foreign trade was to encourage citizens to use domestic goods and save money. In order to increase the use of domestic goods and to spread its savings prevention activities to a wide audience, the National Economics and savings Society was established on December 12, 1929.

Within the framework of these measures taken by Turkey, significant changes have been made to monetary, banking and trade policy and tax system. These changes have also been implemented through agreements with states that have bilateral trade relations. Thus, a more protectionist policy was adopted in the name of combating the crisis.

Kaynakça / References

- 11940 Sayılı Kararname (1931, 16 Kasım). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı 1951). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1951.pdf>
- Arazi ve bina iratlarından alınacak vergi miktarı tenzil edilecek. (1931, 11 Haziran). *Milliyet*, S. 1914, s. 1.
- Aysan, M. A. (1980). *Atatürk'ün ekonomi politikası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1939). *Mevduat İstatistikleri: Tasarruf Mevduatı, Ticari Mahiyetteki Mevduat 1933-1938*. Ankara.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1940). *Mali İstatistikler: Devlet Maliyesi 1932-1939*. Ankara: Mehmet İhsan Matbaası.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1941). *Fiat İstatistikleri Başlıca Ecnebi Paralarının Çek ve Efektif Fiatları 1926-1940*. İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
- Belediye Bankası Teşkiline Dair Kanun Çıktı. (1933, 12 Haziran). *Milliyet*, S. 2534, s.1-4.
- Belediyeler Bankası Kanunu (1933, 24 Haziran) *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 2435). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2435.pdf>
- Bina İratları Kanunu Tebliğ Edildi. (1931, 29 Temmuz). *Milliyet*, S. 1962, s. 3.
- Bina Vergileri. (1932, 20 Eylül). *Akşam*, S. 5010, s.3.
- Boratav, K. (1987). *Türkiye iktisat tarihi 1908-1985*. İstanbul: Pandora.
- Buhran Vergisi Herkese Teşmil Edilmeyecek. (1933, 15 Şubat). *Vakit*, S. 5425, s.2.
- Buhran vergisi serbest meslek erbabından da teşmil ediliyor. (1932, 29 Haziran). *Cumhuriyet*, S. 2925, s.1.
- Dişçiler yeni vergiyi fazla buluyorlar. (1934, 15 Nisan). *Haber*, S. 703, s.1-7.
- Doktorlar ve avukatların kazanç vergisi. (1934, 21 Mart). *Milliyet*, S. 2914, s.1-7.
- Dünya Buhranı ve Türkiye. (1932, 27 Mart). *Cumhuriyet*, S. 2834, s.4.
- Esnaf ve işçi. (1934, 10 Ekim). *Haber*, S. 881, s.8.
- Etibank Kanunu (1935, 22 Haziran) *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 3035). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3035.pdf>
- Fındıkoğlu, Z. F. (1967). *Kooperasyon sosyolojisi (Nazari Ve Tatbiki Kooperatifçilik Denemesi)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Genel İthalat Rejimi Kararı (1937, 13 Temmuz). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 3655). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3655.pdf>

- Glasneck, J. (1976). *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*. Çev. Arif Gelen, Ankara: Onur Yayınları.
- Gümrük Muhafaza Memurlarının Askerî Teşkilâta Göre Tensiki Hakkında Kanun (1931, 27 Temmuz) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 1858). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1858.pdf>
- Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı Kanunu (1932a, 12 Ocak). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 2000). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2000.pdf>
- Gümrük Tarifesi Kanunu (1929, 1 Temmuz) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 1230). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1230.pdf>
- Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Kanunu (1931, 30 Aralık). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 1989). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1989.pdf>
- Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu (1933, 18 Haziran). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 2430). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2430.pdf>
- Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanunu (1936, 2 Ocak) T.C. Resmi Gazete (Sayı: 3195). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3195.pdf>
- Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun (1932b, 12 Ocak). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 2000). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2000.pdf>
- Kaya, Ş. (1940). *Türkiye harici ticaret: resmi istatistiklere nazaran tahlil ve mukayese raporu 1930-1938*. İstanbul: Güneş Matbaası.
- Kazanç Vergisi itirazlar çabuk tetkik edilecek. (1934, 11 Ekim). *Akşam*, S. 5750, s.3.
- Kazanç Vergisi Kanunu (1934, 25 Mart). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 2662). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2662.pdf>
- Kazanç Vergisi. (1934, 20 Mart). *Akşam*, S. 5548, s.2.
- Kazgan, G. (2004). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepepek, Y. ve Yentürk, N. (1994). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keyder, Ç. (1993). *Dünya Ekonomisi içinde Türkiye (1923-1929)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. vd. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Köklü, A. (1947). *Türkiye'de para meseleleri (1914-1946 Devresinde Para Siyasetimiz ve Paramızın Kıymeti)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu (1929, 30 Mayıs). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 1203). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1203.pdf>.

- Merkez Bankası Kanunu (1930, 30 Haziran). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 1533). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1533.pdf>
- Merkez Bankası Kanunu. (1930, 12 Haziran). *Cumhuriyet*, S. 2189, s.1-2.
- Muamele Vergisi Kanunu (1931, 2Ağustos). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 1862). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1862.pdf>
- Nadi, Y. (1930, 13 Haziran). Devlet Bankası. *Cumhuriyet*, S. 2190, s.1.
- Nadi, Y. (1932, 6 Nisan). Asrın Ticareti: "Standard" Usul . *Cumhuriyet*, S. 27, s.1.
- Nizameddin Ali. (1933, 22 Haziran). Sümerbank. *Milliyet*, S. 2644, s.1.
- Paramızın Hali ve Atisi Emindir. (1930, 21 şubat). *Milliyet*, S. 1448, s.1.
- Sadrettin, M. (1934, 12 Mart). Buğdayı korumaya devam için. *Milliyet*, S. 2905, s.1.
- Sadrettin, M. (1934, 16 Mart). Kazanç Vergisi. *Milliyet*, S. 2909, s.1.
- Saraçoğlu, F. (2009). 1930-1939 döneminde vergi politikası. *Maliye Dergisi*, 157, 131-149.
- Semiz, Y. (1996). *Atatürk Döneminin iktisat politikası milli iktisat ve tasarruf cemiyeti*. Konya: Saray Kitabevi.
- Serbest Meslek Erbabı da Buhran Vergisi Verecek. (1932, 29 Haziran). *Akşam*, S. 4927, s.1.
- Siirt Mebusu Mahmut. (1931, 8 Ekim). Cumhuriyet Merkez Bankası. *Milliyet*, S. 2033, s.1.
- Sümerbank Kanunu (1933, 11 Haziran). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 2424). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2424.pdf>
- şükrü, A. (1934, 30 Mayıs). Buğdayı Korumak. *Milliyet*, S. 2981, s.1.
- Takas Komisyonu Teşkili Hakkında Kanun (1932, 31 Mayıs). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 2112). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2112.pdf>
- Tefecilere karşı şiddetli tedbirler alındı. (1933, 9 Haziran). *Milliyet*, S. 2631, s.1-6.
- Tefecilik yapanlar ağır cezaya arptırılacak. (1933, 30 Mayıs). *Milliyet*, S. 2621, s.1-6.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1982). *Uygulamaya geerirken Türkiyede Devletçiliğin oluşumu*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1997). *Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*. Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayınları.
- Ticaret Mukavelesi ve Modus Vivendi Akdetmeyen Devletler  lkesinden Türkiye'ye Yapılacak İthalata Memnuiyetler veya Tahdit veyahut

- Takyitler Tatbikine Dair Kanun (1931, 1 Ağustos). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 1861). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1861.pdf>.
- Ticarette Tağışışın Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun (1930, 19 Haziran). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 1524). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1524.pdf>.
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun (1930, 25 Şubat). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 1433). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1433.pdf>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). İstatistik göstergeler 1923-2008. Ankara: TÜİK Yayınları.
- Vural, İ. Y. (2008). Atatürk Dönemi maliye politikaları: liberal iktisattan karma ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 77-144.
- Yeni bir kanunla tefecilik ortadan kaldırılmıştır. (1933, 9 Haziran). *Vakit*, S. 5536, s.1-10.
- Yerasimos, S. (1989). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Dünya Savaşından 1997'e*. Çev: Babür Kuzucu, İstanbul: Belge Yayınları.
- Zarakolu, A. (1982), 1929/30 Dünya ekonomik krizi karşısında Türk Ekonomisi ve alınan krizle mücadele tedbirleri. *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi* içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, 89-104.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Sarıgüzel, N. (2021). Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Krizine karşı aldığı mali ve ticari tedbirler. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7055-7081. DOI: 10.26466/opus. 931422.

Türk Çini Sanatında ‘Hatayi’ ve ‘Şakayık’ Motifi Örneğinde Çizim Özellikleri

DOI: 10.26466/opus.943325

*

Nursel Karaca*

* Dr.Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, Yalova/Türkiye

E-Posta: nurselkaraca2004@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-4932-4247](https://orcid.org/0000-0002-4932-4247)

Öz

Yüzyıllardır din ve inançlarımızın etkisi ve gelenek ve göreneklerimizde yön vermesiyle, stilize olan süsleme sanatlarımız alabildiğine zengin ve son derece estetik bir yapıya kavuşmuştur. Türk süsleme sanatlarının en kadim dallarından biri olan Türk çini sanatı, Türk süsleme sanatlarının en eşsiz örneklerinin sunulduğu alanların başında gelir. Selçuklular eliyle Anadolu’ya taşınan Çini sanatında, Osmanlı döneminde muhteşem bir gelişme gösterilerek olağanüstü güzellikte desenler ortaya konmuştur. Motif, süsleme sanatlarında desenin en temel ögesidir. “Hatayi”, Geleneksel Türk Süsleme Sanatlarında, özellikle de tezhip, çini, cilt ve tekstil sanatlarında yoğun olarak kullanılan bir motif çeşididir. Kökeni Orta Asya ve Çin-Türkistan’a dayanan ve tam stilize edildiği için çoğu kez hangi çiçek olduğu net anlaşılamayan motifler “hatayi” olarak isimlendirilir. “Hatayi” motifi, doğadaki çiçeklerin dikine kesiti alınarak, bunların tam stilize edilmesiyle oluşturulmakta ve köklü gelişimi asırlar öncesine dayanmaktadır. Genellikle simetrik olarak çizilen bir motiftir. Ancak düzgün çizilmediği, desen ve kompozisyondaki yeri ve görevi tam anlaşılamadığı takdirde hatayi grubu ile oluşturulan tasarımlarda birtakım sorunlar yaşanabilmektedir. Hatayi’nin desen ve kompozisyondaki yeri ve göreviyle çizim özelliklerinin iyi bilinmesi ve doğru uygulanması motif ile desenlerin yozlaştırılmadan, klasiğe uygun olarak çizilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı, Hatayi motifinin tanımını yaparak, çeşitlerini ve çizim özelliklerini, hatayi grubu motiflerinin en sık kullanılanı olan Şakayık motifi örneğinde çizim aşamalarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Çini, Hatayi, Motif, Süsleme, Şakayık.

'Hatayi' in Turkish Tile Art and Its Drawing Features in the 'şakayık (Peony)' Motif Sample

*

Abstract

Our stylized decorative arts have gained a rich and highly aesthetic structure with the influence of our religions and beliefs and the direction of our customs and traditions for centuries. Turkish tile art, one of the most ancient branches of Turkish decorative arts, is one of the areas where the most unique examples of Turkish decorative arts are presented. The art of tiles, which was brought to Anatolia by the Seljuks, showed a magnificent development in the Ottoman period and extraordinary beautiful patterns were revealed. Motif is the most basic element of the pattern in decorative arts. "Hatayi" is a type of motif which is used willingly and intensively in Traditional Turkish Decorative Arts, especially in the arts of illumination, tile, binding and textile. Motifs that originate from Central Asia and China-Turkistan and which are often not clearly understood because they are fully stylized, are called "Hatayi". The "Hatayi" motif is created by taking the vertical cross-section of the flowers in nature and their full stylization, and its radical development goes back centuries. It is generally a symmetrically drawn motif. However, if it is not drawn properly, its place and role in the pattern and composition cannot be fully understood, some problems may occur in the designs created with the Hatayi group. Knowing and applying Hatayi's place and task in the pattern and composition, and drawing features, will ensure that the motif and patterns are drawn in accordance with the classic, without degenerating. The purpose of this study is to define the Hatayi motif, its types and drawing features, and the phases of drawing in the example of the Peony motif, which is the most frequently used of Hatayi group motifs.

Keywords: *Tile, Hatayi, Motif, Ornament, Peony (şakayık).*

Giriş

Yüzyıllar boyu gelenek, görenek, din ve inançlarımızdan temellenip gelişerek, stilize olan süsleme sanatlarımız son derece estetik ve zengin bir repertuvara sahiptir. Süsleme sanatlarında desenlerin en temel unsuru motiflerdir. Süsleme sanatlarımıza giren motiflerden pek çoğu 8. ve 9. yy. Uygur Türkleri tarafından ortaya konan çeşitli sanat eserlerinde görülebilir.

Uzak Doğu kökenli olan ve tam stilize çiçekler arasında ön sıralarda yerini alan Hatayi, süsleme sanatlarımızın ana desenleri içinde en önem taşıyan motiflerin başında gelir. Geleneksel Türk Süsleme Sanatlarında, özellikle de tezhip, çini, cilt ve tekstil sanatlarında severek ve yoğun olarak kullanılan bir motif çeşididir. Çok sık kullanılmalarının yanı sıra, bir o kadar da çeşitliliğe sahip olmuşlardır. Orta Asya ve Çin etkisiyle meydana gelen ve çoğu zaman kökeni bilinemeyecek derecede stilize olmuş çiçek ve gonalardan oluşan desenler içeren bir süsleme tarzıdır.

Hatayiler; merkezsel hatayiler (pençler) ve yönlü hatayiler olmak üzere iki grupta toplanabilir.

Hatayi motifinin bazen orta kısımlarına simetrisini bozacak şekilde yaprak ya da kıvrımlar konulsa bile motif çoğunlukla simetrik bir şekilde çizilir. Hatayiler, diğer süsleme motiflerinde olduğu gibi, çoğunlukla kendi hatlarında ilerleyerek öteki motiflere karışmazlar.

Başka motiflerle birlikte olduğu gibi tek başlarına da kullanılırlar. Bünye özellikleri dönemlere göre farklılık gösterir. Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde oldukça sade uygulanan Hatayi motifi, 15. ve 16. yüzyıl Osmanlı döneminde son derece zengin ve çok süslü bir görünüme bürünür.

Hatayiler bünye itibariyle küçük, büyük, üstten, yandan, sade ve çok aşamalı olarak çizilir. Motifin sayılamayacak oranda değişik şekilleri vardır. Ancak en çok bilineni ve çok sık kullanılanı 'Şakayık' motifidir. Motifin geometrisini ve orantısını oturtmak zordur. Bu çalışmada, Hatayi motifinin Türk çini sanatında en çok kullanılan biçimi olan 'Şakayık' motifinin çizim özellikleri tüm detayları ile verilmeye çalışılacaktır.

Süslemenin Tanımı

Bir varlığın öz yapısını ve fonksiyonunu bozmadan onu daha güzel hale getirmek gayesi ile üzerine renkli renksiz, çizgi oyma veya kabartma gibi birtakım teknikler ile bezemeler yapma sanatına “süsleme” adı verilir (Anonim, 2008, s.3). Süsleme sanatlarında motiflerin genel olarak; bitkisel motifler, hayvansal motifler, geometrik ve sembolik motifler ile geçmeler, mimari ve insan eli ve hayal gücüyle oluşturulan motifler, doğada bulunan varlıkların üsluplaştırılmasıyla elde edilen motifler, rokoko, barok ve ampir motifleri, yazının süsleme amacı ile kullanılması, insan ile onun giysi ve takıları şeklinde gruplandırıldığı görülür (Akar ve Keskiner, 1978, s.10). Süsleme sanatları da kendi bünyesinde; toprak (çini-seramik) işlerinde süsleme, cam işlerinde süsleme, taş işlerinde süsleme, maden (metal) işlerinde süsleme, ağaç işlerinde süsleme, deri işlerinde süsleme, kağıt işlerinde süsleme, bitkisel, hayvansal ve sentetik liflerle yapılan kumaş, halı, kilim, oya ve örgü gibi el sanatlarında yapılan süsleme şeklinde gruplara ayrılabilir. (Anonim, 2008, s.3-25).

Sahip olduğu yöntem ve biçem özelliği ile sanat dünyasında özel bir yeri olan Türk çini motif ve desenleri her zaman diğer süsleme dallarına koşut bir gelişim çizgisinde ilerleyerek süreklilik göstermiştir. Uygulama alanının küçük ve dar olması nedeniyle tezhipte oldukça küçük boyutta tutulan motif ve kompozisyonlar, çinide daha büyük ve oldukça detaylı olarak uygulanmışlardır. Çinide kullanılan hatayi motifi de çok daha büyük boyutlu, daha detaylı ve daha süslü çizilirler. Bu nedenle de oldukça zengin bir repertuar oluştururlar. Hatayi motifleri; diğer Türk süsleme sanatlarına nazaran çini sanatında çok daha zengin renk ve motif çeşitliliğine erişmiştir.

Hatayi

Hatayi, köken itibariyle Orta Asya'ya ve Çin'in kuzey kısmında kalan, 'Hata', 'Hatay', 'Hitay', 'Huten' isimleri ile de anılan Çin Türkistan'ı diye bilinen Doğu Türkistan'a dayanır (Birol ve Derman, 2013, s.65). Burada doğduğu ve temelini buradan aldığı için 'Hatay'a ait', 'Hataylı' anlamında 'Hatayi' olarak kullanılmaktadır. Sözcüğün kökenini de Türkçe'de Çin anlamında kullanılan 'Kıtay' sözcüğü oluşturmaktadır (Sözen

ve Tanyeli, 2001, s.101). Her dönemde yoğun bir şekilde kullanılmaları dolayısıyla giderek tam stilize edilmeye neden olmuştur. Orta Asya ve Çin etkisi taşıdıklarından ve tam stilize edilmelerinden dolayı kökeninin hangi çiçeğe ait olduğu anlaşılamayan çiçek motifleridir (Keskiner, 2002, s.3; Keskiner, 2011, s.7, Kılıçkan, 2015, s.190). Türk süsleme sanatlarının belleğinde bulunan ana motiflerinden biri olan hatayi, çiçeklerin dikine kesitinin tam stilize edilip çizilmesiyle oluşmuştur. Stilize edilmiş marul çiçeği, narçiçeği, şakayık (Fotoğraf 1), iri yapraklar ile bunların goncaları ve sapları başlıca öğeleridir.

Orta Asya'dan İran yoluyla Anadolu'ya ulaşan motif (Üçer ve Üçer, 2018, s.33), Selçuklu ve Beylikler döneminde oldukça mütevazı ve küçük formlar şeklinde kullanılmıştır. Ancak Türk süsleme sanatları içindeki müstesna yerini ve yoğun kullanım alanını Osmanlılar döneminde elde etmiş, oldukça büyük ve gösterişli şekilde uygulanmıştır.

Fotoğraf 1. Doğadaki Şakayık Çiçeği

15. yüzyılda Çin sanatından aldığı etkiyle oldukça bezemeli şekilde kullanılmış, 16. yy.da Türk karakterine en özgü biçimine ulaşarak (Akar ve Keskiner, 1978, s.18), diğer Türk süsleme sanatlarına oranla çini sanatında çok daha türlü renk ve zengin motif çeşitliliği sağlanmıştır (Anonim, 2007, s.4). Türk sanatının vazgeçilmez unsurlarından biri olan Hatayi motifi, ahşap, cilt, çini ve seramik, dokuma (halı ve kumaş), hat, kalemişi, mermer, minyatür, oymacılık (mimarî'de), taş işçiliği, tezhip, vitray, metal eşyalar ve kitap sanatlarında en çok kullanılan motiflerdendir.

Hatayinin en erken örneklerine 8. ve 9. yy'larda yapılmış Uygur duvar resimlerinde rastlanmaktadır (Çelebi, 1997, s.768). Hatayi, Türk çini sanatına Anadolu Selçukluları ile girmiştir. Hatayi çiçeği, gonca ve rozet ya da merkezsiz hatayi şeklinde de adlandırılan pençlerin çoğunlukla dış kısımlarında yer alan taç yaprakları açık kobalt mavisiyle boyanmıştır. Hatayi üslubunda, kobalt mavisi motiflerin dallarında da tercih edilen bir renk olmuştur. Alan doldurma ve motif boyama işlevinin yanı sıra, kobalt mavisi ayrıca tahrir çekme işleminde ve motiflerin süslemelerinde de kullanılmıştır. Çoğu desende, kobalt mavisi ile boyanmış hatayi üslubu motiflerine siyah konturdan başka ayrıca iç kısımlarından koyu kobalt mavisiyle ikinci bir tahrir çekilerek derinlik kazandırıldığı görülür (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Hatayi motifli cami çinilerinden bir detay (Rüstem Paşa Camii, 16. yy)

Hatayi Çeşitleri

Hatayiler, Orta Asya ve Çin etkisinde, çoğunlukla hangi çiçeğe ait olduğu belli olmayacak derecede stilize edilmiş olan çiçek motifleridir. Merkezi ve Yönlü Hatayi'ler olmak üzere iki grupta incelenirler.

Merkezsiz Hatayiler (Penç Motifi): Çiçeğin üstten görünüş biçimlerinin tam stilize edilip çizilmiş biçimine denir. Motifin ortasında bulunan küçük yuvarlak göbek kısmı çiçeğin sapa bağlandığı yerdir. Bunun etrafında çiçeğin taç yaprakları yer alır (Fotoğraf 3).

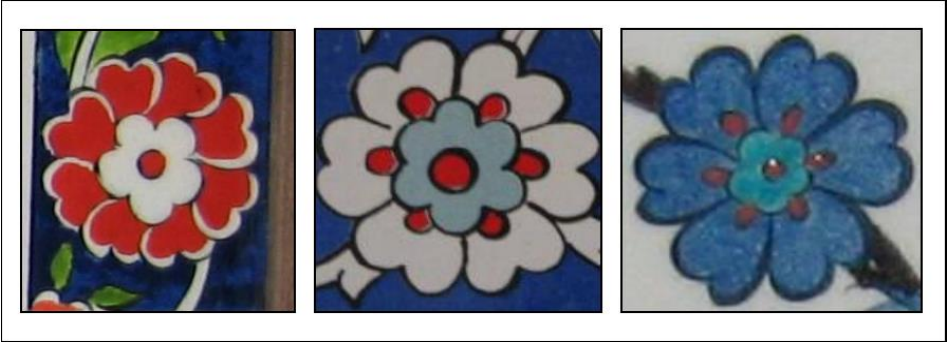
Fotoğraf 3. Basit yapraklarla süslü pençler (Kaynak: Anonim, 2007, s.10)

Yaprak sayısına göre; yekberk (tek yaprak), düberk (iki yaprak), seberk (üç yaprak), ciharberk (dört yaprak), pençberk (beş yaprak), şeşberk (altı yaprak) gibi kökeni Farsçaya dayanan birçok isimler almışlardır. Kendi aralarında sayılamayacak kadar çok motif zenginliği bulunmaktadır. Tek yapraklı, iki ve üç yapraklı motif çok nadir kullanılmıştır. Dört yapraklısının da büyük olasılıkla haç biçimine benzerliğinden dolayı çok kullanılmamıştır. En çok kullanılanı *beşyaprak* anlamına gelen *pençberk* tir. Zamanla 'berk' kelimesi terkedilmiş ve merkezsel hatayiler sadece 'penç' adıyla anılır olmuşlardır. Bu nedenle, beş yaprak olmasalar da *penç* genel adıyla bilinir ve o şekilde kullanılırlar. Merkezsel hatayiler sadece daire biçimler şeklindedirler.

Penç motifi yalın (Çizim 1) ve katmerli (Fotoğraf 4, 5) olmak üzere iki grupta toplanır. Bazı katmerli penç motiflerinin merkezinde yalın pençler görülür (Fotoğraf 4). *Top çiçek* motifi; yalın ve katmerli pençlerin farklı ölçü ve şekillerde birleştirilmeleri ile oluşur (Fotoğraf 6). Aynı yöne dönerek kıvrılan yapraklarla çizilen penç motifi ise *çarkı felek* olarak adlandırılır (Fotoğraf 7).

Çizim 1. Yalın Penç Motifleri

Fotoğraf 4. Küçük katmerli penç örnekleri (Kaynak: Anonim, 2007, s.9)

Fotoğraf 5. Küçük katmerli penç örnekleri (Kaynak: Anonim, 2007, s.9)

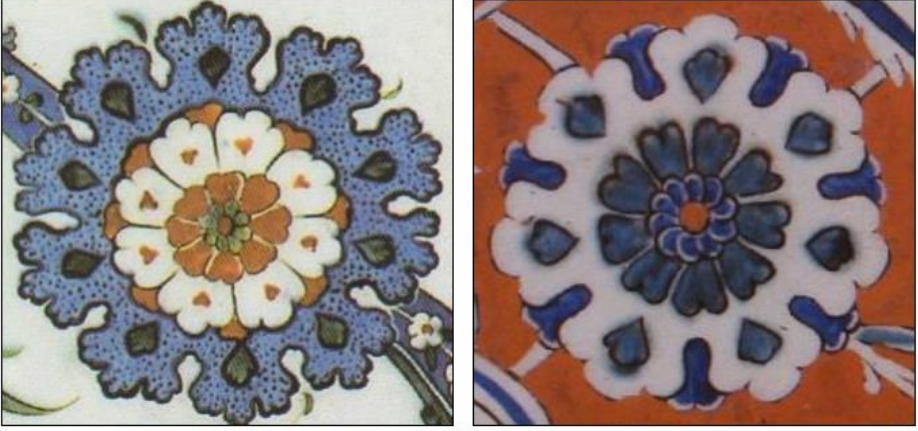

Fotoğraf 6. Top çiçek motifi (Kaynak: Anonim, 2007, s.12)

Fotoğraf 7. Çarkı felek motifi (Kaynak: Anonim, 2007, s.11)

Büyük boyda çizilen pençler çoğunlukla katmerlidir ve klasik çini desenlerinde bu şekilde çizilen katmerli pençlerin dış kanaviçeleri genel olarak yarım pençler biçiminde sonlanır. Taç yaprakların aralarında kalan boşluklara ise uzun basit yapraklar çizilerek ya da damlalar konularak motif zenginleştirilir (Fotoğraf 8).

*Fotoğraf 8. Dış katman Yarım Pençlerle Süslenmiş Klasik Penç Örnekleri
(Kaynak: Anonim, 2007, s.10)*

Yönlü Hatayiler: Yönlü hatayiler, herhangi bir çiçeğin dikine kesiti alınarak, anatomik çizgilerinin tam stilize edilmeleriyle elde edilmişlerdir. Yönlü hatayiler, daire ya da oval biçimler şeklindedirler.

Klasik çini sanatında yönlü hatayiler şakayık (Çizim 2, Fotoğraf 9, 12, 13, 14, 15, 16), narçiçeği (Çizim 3, Fotoğraf 10, 12, 13, 14, 15, 16) ve marul çiçeği (Çizim 4, Fotoğraf 11, 12, 13) motifi olarak görülmektedir.

Çizim 2. Şakayık Motifi

Fotoğraf 9. Şakayık-Gonca (Sultan Ahmet Türbesi, 16. Yy)

Çizim 3. Narçiçeği Motifi

Fotoğraf 10. Narçiçeği (Sultan Ahmet Türbesi, 16. Yy)

Çizim 4. Marul Çiçeği Motifi (Sultan Ahmet Türbesi, 16. Yy)

Fotoğraf 11. Marul Çiçeği-Gonca (Sultan Ahmet Türbesi, 16. yy)

Fotoğraf 12. Marul-Narçiçeği-Şakayık Motifli Duvar Çinilerinden detay (Sultan Ahmet Türbesi, 16.yy.)

Fotoğraf 13. Marul-Narççeği-Şakayık Motifli Duvar Çinilerinden detay (Sultan Ahmet Türbesi, 16.yy.)

Fotoğraf 14. Şakayık ve Narççeği Motifli Duvar Çinilerinden detay (Rüstem Paşa Camii, 16.yy.)

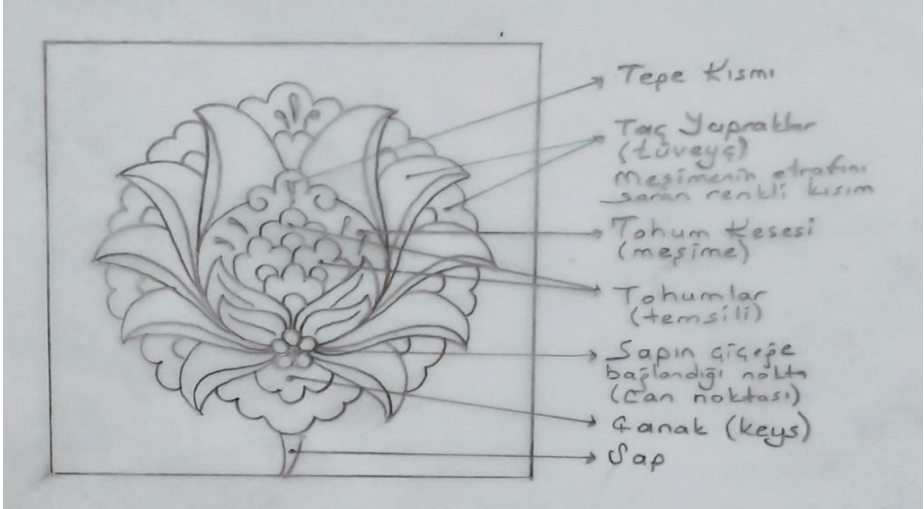
Fotoğraf 15. Şakayık ve Narççeği Motifli Duvar Çinilerinden detay (Rüstem Paşa Camii, 16.yy.)

Fotoğraf 16. Narçiçeği ve Şakayık Motifli Duvar Çinilerinden detay (Diyarbakır.Behram Paşa Camii, 16.yy.)

Hatayi Motifini Oluşturan Unsurlar

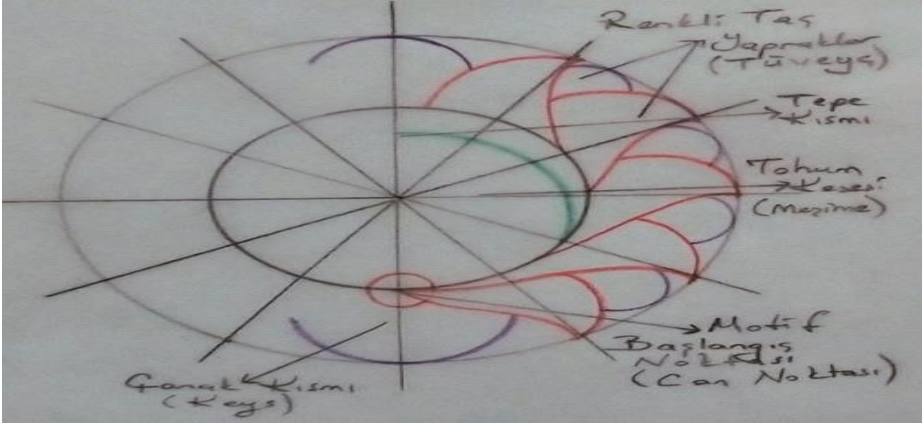
Yönlü hatayilerde, ortada tohumları barındıran ve *meşime* adını taşıyan bir *tohum kesesi* bulunur. Tohum kesesini (meşime) *taç yapraklar* sararlar, en altta *çanak yapraklar* yer alır ve çiçeğin sapa bağlı olduğu küçük bir *başlangıç noktası* yönlü hatayilerin ana unsurlarını oluştururlar (Çizim: 5).

Çizim 5. Yönlü Hatayilerin Ana Unsurları

Şakayık Motifinin Çizim Uygulaması

Şakayık çiçeğinin dikine kesitinin alınıp, anatomik çizgilerinin tam stilize edilmesiyle elde edilen biçimlere *Şakayık Motifi* denir. Motifin ortasında, can noktasından çıkan meşime kısmının içinde kat kat yarım pençlerden ibaret tohumların yer almasıyla farklılık kazanan hatayi grubu motiflerinden biridir. Narçiçeği ve Marul Çiçeği motiflerinin de içinde olduğu ve çok zengin çeşitleri olan Hatayi grubunun en çok kullanılan motifidir. Bu nedenle bu çalışmada, Şakayık motifinin çizim özelliklerini belirtmekte fayda görülmüştür. Motif simetrik olduğu için eskiz üzerinde genellikle yarısı çalışılır (Çizim: 6). Şablon çizildikten sonra diğer yarısına kopyalanır (Çizim: 7).

Çizim 6. Yönlü Hatayilerin Eskiz Üzerinde Yarım Şablonunun Çizilmesi

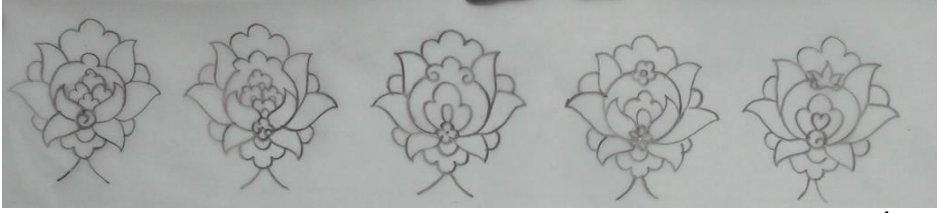
Çizim 7. Yönlü Hatayilerin Eskiz Üzerinde Şablonunun Tamamlanması.

1. Aşama: Önce motifin boyutuna karar verilir ve çizimine kanav-
içesini belirtmekle başlanır. Motifin desendeki yerine göre; dalın gidiş
yönüne uygun olarak düz ya da eğri bir aks çizgisiyle çiçeğin orta nok-
tası ve yönü belirlenir.

2. Aşama: Birbirini dik kesen dikey ve yatay akslar çizilir. Hangi
büyüklükte bir çiçek motifi çizilmek isteniyorsa pergelin açıklığı o
değerin yarısına ayarlanır. Sonra pergelin iğnesi dik ve yatay çizginin
kesiştği noktaya sabitlenip, bu çiçeğin uygulanacağı alana göre ve
büyüklüğüne uygun olarak motifin dış sınırlarını belirleyen daire (ya da
oval) çizilir.

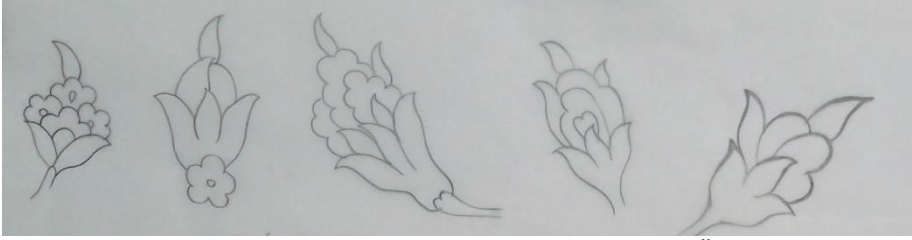
3. Aşama: Bundan sonraki aşama çiçeğin tohum kesesinin (meşime)
yerinin saptanmasıdır. İlk daireye paralel olarak iç tarafa çizilecek ikinci
bir daire tohum kesesinin sınırlarını belirler. Meşimenin oranı motifin
büyüklüğüne oranla ne büyük ne de küçük olmalıdır. Bu iki dairenin
mesafesi de her yerde birbirine eş değildir. Çünkü ilk çıkan yapraklar
daha gelişmiştir. Oysa ki yeni çıkanlar daha küçüktür. Bu nedenle içteki
daire alt kısma, çiçeğin çanak kısmına daha yakın olmalıdır. Bunu belir-
lemek için dıştaki dairenin yarıçapından biraz daha geniş olacak şekilde
ikinci bir değer belirlenir. Örneğin, motif 8 cm. büyüklüğünde ise içteki
çember 5 cm. olabilir. Bu dairenin alt kısmında, orta aks ile kesiştiği nok-
ta çiçeğin başlangıç noktasını (can noktası), sapın çiçeğe bağlandığı nok-
tayı verir. Burası küçük bir yuvarlak ile işaretlenir.

4. Aşama: Tohum kesesi tam yuvarlak değil, üstten biraz basık yan-
ları daha şişkin bir görünümündedir. Bu nedenle dairenin üst kısımda, orta
aksla kesiştiği noktadan 0,5 cm. kadar aşağı düşülüp, meşimenin tepe
kısımının yeri belirlenir. Orta kısmına bir tepelik konulur. Artık daha
önce çizilen dairenin üst kısmının önemi kalmadığı için dikkate alınmaz.
Meşimenin tepe kısmı çok değişik şekillerde biçimlendirilebilir (Çizim:
8). Çizilen tepelik kısmının ortasından başlayarak daireye doğru elips
biçimi oluşturacak şekilde bir yay çizilir. Meşime kısmı bu şekilde
oluşturulur.

Çizim 8. Çeşitli Meşime Tepeleri, Başlangıç Noktası (Can Noktası) ve Meşime İçi Örnekleri.

Hatayilerin tam olarak açmış biçimlerinde tohum keseleri motifin tam ortasında yer alır. Tomurcuk ve goncalarda ise tohum keseleri alttaki çanak yaprak tarafından kısmen sarılıp, kapatılır (Çizim 9).

Çizim 9. Hatayi Grubunda Çeşitli Gonca Motifleri Örnekleri.

5. Aşama: Sonraki aşamada, hatayi motifinin kaç yapraktan oluşması isteniyorsa daire o sayıya bölünür. Beş yapraklı bir şakayık motifi elde etmek için; pergel, dış sınırları belirleyen dairenin yarıçapı kadar açılır ve iğnesi yatay ve dikey doğruların kestiği noktalara sırayla konularak, her bir noktadan sağ ve sol yönde olmak üzere çemberin üzerine çentikler atılır. Bu noktalar, hatayinin sivri taç yapraklarının uç noktalarını belirler. Orta merkez kullanılarak bu noktalar doğrularla birleştirilir. Böylelikle daire birbirine eşit olmak üzere 12 parçaya bölünmüş olur.

Motifin orta aksında taç yaprak bulunmaz. Alt kısımda çanak yaprak bulunur. Üst kısımda da büyük yuvarlak taç yaprak bulunur. Sivri taç yaprakları oluşturmak için başlangıç noktasından başlayıp, tohum kesesinin etrafından gezilerek, S hareketi verilir ve bir iç bükey eğimle daire üzerinde işaretlenen noktalara varılır. Önce sivri taç yaprakların S hareketiyle olan çizgileri tamamlanır. Çünkü yuvarlak dönüş kısımlarını çizerken, yaprağın konumunu belirleyen bu S hareketli çizgide durmak

gerekir. Daha sonra ilk başta çizilen en altta kalmak üzere yaprakların yuvarlak kısımları çizilir. Bunu yaparken her bir yaprağın tohum kesesinin arkasından hayali çizgilerle başlangıç noktasına geri döndüğü varsayılır (Çizim: 7). Bütün yapraklar başlangıç noktasından çıkar ve buraya geri döner. Sivri taç yaprakların dönüş çizgileri çizilirken aralarında kalan mesafenin eşit olmasına da dikkat edilmelidir. Bunu yaparken sadece motifin sınırlarını belirleyen dairenin eşit dilimlere bölünmesi yeterli olmaz, aynı zamanda sivri taç yaprakların yuvarlak dönüşlerinin aynı iç bükü ölçüsünde, aynı hizada ve düzlemde olması gerekir.

6. Aşama: Sivri taç yaprakların aralarına yerleştirilecek yuvarlak dilimli taç yaprakları yerleştirmek için o alanın orta noktası baz alınır. Bu orta noktadan merkeze hayali bir doğru olduğu varsayılarak, daire şablonu yardımı ile her bir yaprağın arasına eşit büyüklükte yaylar çizilir. Aslında çizilen bu yaylar yaprağın arkasından hayali olarak bir daire şeklinde tamamlanmaktadır.

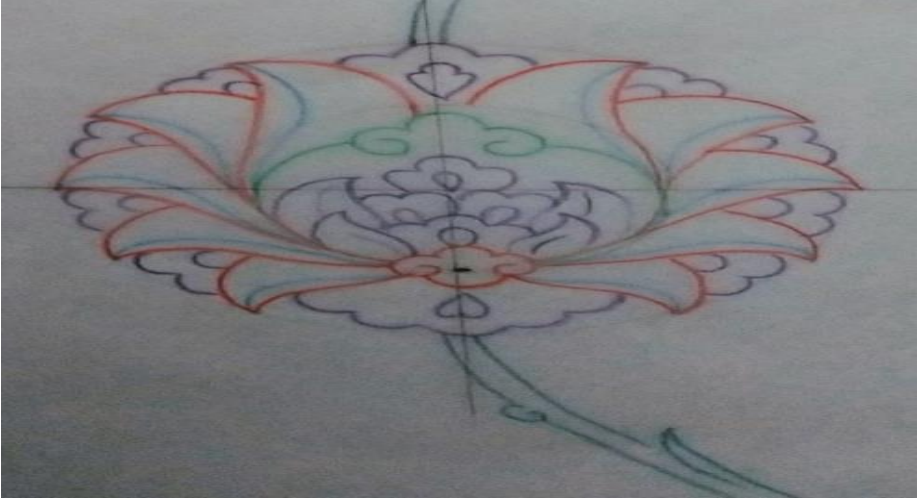
7. Aşama: Bir sonraki aşamada, alttaki çanak ve üstteki tepe kısmı da daire şablonu kullanılarak uygun büyüklükteki daire ile yarım yaylar şeklinde tamamlanır. Çanak kısmı, sapın çiçeğe bağlandığı noktadır.

8. Aşama: Bu işlemlerden sonra tohumların kese içindeki yerleri belirlenir. Tohum kesesinin içi çok farklı motiflerle süslenebilmektedir. Şakayık motifinde genellikle yarım pençler ve basit yapraklarla doldurulur. Tohum kesesinin yan duvarlarına yatacak şekilde iki köşesine tek yada iç içe olacak şekilde iki yaprak yerleştirilir. Orta aksa da ardışık şekilde yarım daireler şeklinde tohumlar çizilir (Çizim: 7).

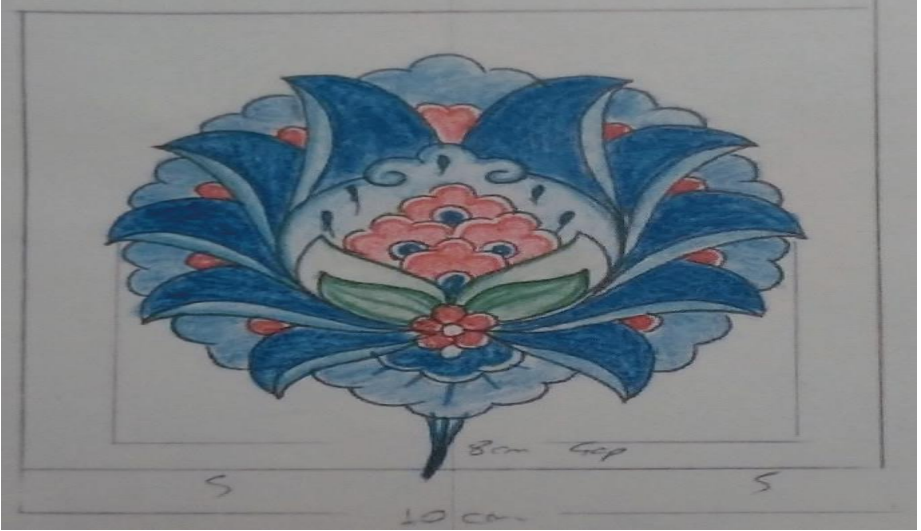
9. Aşama: Eskiz kağıdı katlanarak motifin diğer yarısı kopyalanır. Bu şekilde şablon oluşmuş olur (Çizim: 7).

10. Aşama: Eskiz aydıngecin arkası çevrilerek motifin detay çizgileri çizildikten sonra, süslemesi yapılır. Başlangıç noktası olan can noktası basit bir yuvarlak olarak kalabileceği gibi, salyangoz, penç ve bulut gibi çeşitli şekillerde de çizilebilir (Çizim: 8). Meşimenin içi yaprak ve tohumlarla arzuya bağlı olarak çeşitli şekillerde süslenir. Meşimenin yan duvarlarına tek ya da çift basit yapraklar çizilebilir. Ortasında yer alan temsili tohumlar kalp ya da üçlü dilim şeklinde olabilir. Ortalarına tohumların çıkış noktaları yuvarlak ya da oval şekilde işaretlenir. Boş kalan yerlere damla ya da agraflar konulabilir. Sivri yaprakların S dönüşlü kısımları çeşitli şekillerde dışa kıvrılmış olarak gösterilebilir. Yuvarlak

dönüş kısımları büyüklüğüne göre dendanlanır (dilimli çizilir). Aralardaki yuvarlak taç yapraklar; kalp ya da üçlü dilim şeklinde çizilebilir. Kalp şekli veriliyorsa, kalbin orta noktası yayın orta noktasına getirilir. Üçlü dilimleniyorsa, ortadaki dilimin orta noktası yayın orta noktasına gelecek şekilde çizilir. Üstte motifin ortasında yer alan taç yaprak dilimlenir ve ortasına kalp, damla ya da üçlü agraf yerleştirilebilir. Çanak yaprak büyük, geniş ve genelde beş dilimli olacak şekilde dendanlanır. İç kısmına da üç dilimli ikinci bir kısım eklenebilir ya da kalp, damla, üçlü agraf şeklinde süslenebilir. Çanak yapraklar taç yaprakların karakterine uygun olarak çizilmelidir. Motiftteki detayların az ya da çok olmasını belirleyen en önemli unsur, kompozisyonda kullanılan diğer motiflerin özellikleri ve hepsinin birbiriyle uyum içinde olmasıdır. Sap girişi başlangıç noktasına uğrayacak şekilde çanak yaprağın alt tarafında gösterilir. Sapın çıkış noktası ise motifin tepe noktasında yer alan büyük yuvarlak taç yaprağın herhangi bir yerinden, motifin gidiş yönüne göre olmalıdır. Çiçeğin sapının motiften çıkarken ikiye ayrılması gerektiği kompozisyonlarda, çıkış her zaman sola ve sağa doğru olmalıdır. Hatayi çizilirken alttaki sap girişi mutlaka çizilir, üstte çıkışı göstermek her durumda gerekli değildir. Hiçbir motif boşlukta yüzmez. Bütün motiflerin bir kökeni ve çıkış kaynağı vardır. Dal mutlaka gösterilmelidir, ancak çiçekten sonra yaprak, gonca vs. olmak zorunda değildir. Çünkü hatayinin bir girişi vardır bu sap kısmının belirtilmesi gerekir. Ancak kompozisyonda, çiçek bu şekilde bütünlenmiş, bitmiş durumdaysa, belirli bir aks üzerinde devam etmiyorsa, yaprağı ve goncasının da belirtilmesi gerekmiyor ise çıkışı gösterilmeyebilir. Bu şekilde motifin çizimi tamamlanmış olur. Arkadaki şablon çizgileri silinir ve motif temiz bir şekilde elde edilmiş olur. Ya da şablon elde tutulmak isteniyorsa, motifin asıl çizgileri başka bir eskiz kağıdına temize çekilir (Çizim: 10). En son olarak hatayi motifinin uygulanacak kompozisyondaki diğer öğelerle uyum sağlayacak şekilde renk eskizi yapılır (Çizim: 11).

Çizim 10. Hatayi Motifinin Detaylarının Girilerek Çiziminin Tamamlanmış Şekli.

Çizim 11. Hatayi Motifinin Renk Eskizi

5. 11. Hatayi motifinin tam açmamış görüntüsü goncadır. Kompozisyonlarda daha çok yardımcı motif rolünü üstlenerek, alan doldurmak ve deseni zenginleştirmek için kullanılır. Çizim özellikleri hatayi çiçeğinde olduğu gibidir (Çizim: 9). Tomurcuklar ise kapalı bir görünüm sunarlar.

Sonuç

Hatayi, Orta Asya ve Uzak Doğu etkisiyle oluşturulmuş, çoğu kez asılları belli olmayacak derecede stilize edilen nebati türde motiflerdendir. Her dönemde yoğun kullanılmaları sonucu zaman içinde büyük bir üsluplaşma ortaya çıkmıştır. Türk klasik sanatlarında tabiat asla birebir yansılanmamış, sanatçılar daima ona kendi zengin hayal gücü, yorum ve zevklerini katarak alabildiğine zengin çeşitlilik ve eşsiz güzellikte farklı süsleme motifleri ortaya koymuşlardır. Orta Asya'dan İran yoluyla Anadolu'ya ulaşan Hatayi motifi dönemlerine göre farklı özellikler gösterir. Anadolu Selçukluları zamanında oldukça basit ve ilkel görünümde dirler. 15. Yüzyılda Çin sanatının etkisine girerek çok süslü görünümlere bürünen hatayiler, 16. Yüzyıl Osmanlı döneminde Türk zevkini yansılayacak inanılmaz güzellikte biçim ve çeşitliliğe kavuşmuştur. Hatayiler, Türk süsleme sanatlarının bütün alanlarında kullanılan klasik motiflerin başında gelir. En zengin ve farklı örnekleri ise motifin yoğun olarak kullanıldığı çini sanatında izlenir. Marul çiçeği, narçiçeği ve şakayık gibi birçok biçimi olan hatayi grubunun en sık kullanılanı şakayık motifidir. Hatayi motifinin günümüzde de ileriki dönemlerde de aslına göre kullanılması ve aslına sadık kalınarak geliştirilip, korunması gerekmektedir. Birçok kullanım alanı olan ve bu alanlarda yoğun olarak tercih edilen Hatai motifinin özgünlüğünü kaybetmesi önlenmeli, yeni çalışmalarla motifin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Klasik desenler çok iyi incelenmeli ve yeni kompozisyonlarda kullanım yerleri ve çizim özellikleri kaybolmadan kullanılmalıdır. Bütün bunların yapılması, çoğu şeyin erozyona uğradığı, yozlaştırıldığı günümüzde, Klasik Türk Sanatları adına gelecek nesillere karşı önemli bir sorumluluktur.

EXTENDED ABSTRACT

**'Hatayi' in Turkish Tile Art and Its Drawing
Features in the 'Şakayık (Peony)' Motif Sample**

*

Nursel Karaca
Yalova University

Our stylized decorative arts have gained a rich and highly aesthetic structure with the influence of our religions and beliefs and the direction of our customs and traditions for centuries. Turkish tile art, one of the most ancient branches of Turkish decorative arts, is one of the areas where the most unique examples of Turkish decorative arts are presented. The works of art that are originally soil and are embroidered with various shapes, glazed and baked, are called "tiles". The history of Turkish tile art goes back to the 8th and 9th centuries and is based on the Uighurs. Central Asian Turks used tiles as an ornamental element. The art of tiles, which was brought to Anatolia by the Seljuks, showed a magnificent development in the Ottoman period and extraordinary beautiful patterns were revealed. The 16th century Classical Ottoman period is a period that reached its peak in the art of tiles, as in every other field. The interiors and sometimes the exteriors of the large programmed structures are adorned with high quality Iznik tiles. In the 16th century Ottoman tiles, the use of geometric patterns, which were used extensively in the Seljuk period, was limited and replaced by flower and leaf motifs. Especially towards the middle of this century, a completely naturalistic style dominated, and floral motifs took their place in tiles in a rich variety. Motif is the most basic element of the pattern in decorative arts. "Hatayi" is a type of motif that is used fondly and intensively in Traditional Turkish Decorative Arts, especially in the arts of wood, leather, tiles and ceramics, weaving (carpet and fabric), calligraphy, hand-drawn, marble, miniature, carving (in architecture), stonework, illumination, stained glass, metal items and book arts. Motifs that originate from Central Asia and China-Turkistan and which are often not clearly understood because they are fully stylized, are called "Hatayi". The "Hatayi" motif is created by taking the vertical cross-section of the flowers in nature and their full

stylization, and its radical development goes back centuries. The earliest examples of Hatayi can be found in the Uighur wall paintings of the 8th and 9th centuries. Stylized pomegranate flower, lettuce flower, peony flower as well as large leaves and buds and stems of these flowers contain the main ornamental elements. These flowers, called the Hatayi group, represent the imagination of the artist who stylized it. Hatayi is not generally used alone but is included in patterns with other ornamental elements. Hatayis are examined in two groups as Central Hatayis and Directional Hatayis. Central Hatayis are also called "Penç Motif". They have an innumerable richness of motifs among themselves, and according to the number of leaves, they get names based on Persian. Central Hatayis are only shaped like a circle. In classical tile art, directional hatayi motifs are applied in the form of pomegranate flower, lettuce flower and peony motif. Directional Hatayis can be oval or circular in shape. In order to be able to draw and apply the motif very well, it is necessary to know the elements that make it up. Elements that make up directional hatayis; sepals, starting point, secundine (seed sac) and petals. There are sepals at the bottom of the motif. Above this is a small starting point where the flower attaches to the stem. The seed sac containing the seeds, also called secundine (meşime), is located in the middle of the motif and the petals surrounding the seed sac complete the motif. It is generally a symmetrically drawn motif. However, if it is not drawn properly, its place and role in the pattern and composition cannot be fully understood, some problems may occur in the designs created with the Hatayi group. Knowing and applying Hatayi's place and task in the pattern and composition, and drawing features, will ensure that the motif and patterns are drawn in accordance with the classic, without degenerating. Peony Motif is a motif obtained by taking the vertical section of the peony flower and stylizing its anatomical lines. It is the most frequently used in the Hatayi group, which includes the Lettuce Flower and Narcissus motifs and has extremely abundant derivatives. It is one of the Hatayi group motifs, which is distinguished by the fact that the seeds consisting of half-claws in layers are located in the secundine part coming out of the soul point in the middle of the motif. The purpose of this study is to define the Hatayi motif, its types and drawing features, and the phas-

es of drawing in the example of the Peony motif, which is the most frequently used of Hatayi group motifs.

Kaynakça / References

- Hatayi motifleri.* (2007). Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Basit motif çizimleri.* (2008). Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Akar, A. ve Keskiner, C. (1978). *Türk süsleme sanatlarında desen ve motif.* İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları.
- Birol, İ. ve Derman, Ç. (2013). *Türk Tezyini sanatlarında motifler.* İstanbul: Kubbealti Yayınları.
- Çelebi, R. (1997), Hatayi. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi.* İstanbul: Yem Yayınları.
- Keskiner, C. (2002). *Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler "Hatayi".* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Keskiner, C. (2011). *Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler "Hatayi".* İstanbul: İlke Basın Yayım.
- Kılıçkan, H. (2015). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Bezeme Sanatı.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2001). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Üçer, M. ve Üçer, K. (2018). *İstanbul'un 100 Motifi.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karaca, N. (2021). Türk Çini Sanatında 'Hatayi' ve 'Şakayık' Motifi örneğinde çizim özellikleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7082-7105. DOI: 10.26466/opus. 943325.

Kentleşmeden Kentleşme ve Kadına Şiddetin Sosyal Dinamikleri

DOI: 10.26466/opus. 913097

*

Esmeray Alacadağlı*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İİBF, Bayburt/Türkiye

E-Posta: ealacadagli@bayburt.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1604-6487](https://orcid.org/0000-0003-1604-6487)

Öz

Kentleşme, demografik açıdan, kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatan bir kavramdır. Ülkemizde, 1950'li yıllar sonrasında kentlerde yaşayan birey sayısı sürekli artarak, günümüzde %93 düzeyine ulaşmıştır. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal boyutları da vardır. Çünkü, gerekli altyapı ve istem oluşmadan hızla artan kentleşme genellikle; işsiz, gizli işsizi bol kentlerin oluşumuna, kentleşen ama kentleşemeyen yani kente bütünleşemeyen bir toplumsal yapının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Genelde, kent varoşlarında yerleşerek yaşamlarını sürdürmeye çalışan bu yapı, büyük oranda, geçimini kente özgü işlerle sağlayamayan, her konuda kente özgü tavır ve davranış biçimleri ve değerleri benimseyemeyen kitlelerden oluşmaktadır. Bu kitleler, o kentte ve kent kültürüne eklenme yerine göç ettiği yerlerin hakim değerleriyle ayakta kalmaya çalışırken kente kent değerlerine yabancılaşmakta, artan marjinalleşmeye bağlı olarak toplum dışı davranış ve şiddete eğilimler de artmaktadır. Literatür taramasına dayalı olarak yapılan bu çalışmayla, son günlerde toplumumuzda giderek artan kadına yönelik şiddetin nedenleri, göç, kentleşme ve yoksulluk olguları bağlamında incelenerek çözüm önerileri oluşturmak amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları kadına yönelik şiddette, kentleşememe ve yoksulluğun önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kentleşme, Yoksulluk, Kadına Şiddet, Varoş Kültürü.*

Non-Urbanization and Social Dynamics of Violence against Women

*

Abstract

Urbanization is a concept that defines the increase in the population living in cities in terms of demographics. In Turkey, the number of individuals living in urban areas increased continuously after the 1950s and reached around 93% as of today. However, urbanization also has economic and social dimensions. Because, rapidly increasing urbanization without sufficient infrastructure and demand generally leads to formation of cities with underlying unemployment, and the emergence of a social structure that is urbanized but not localized, ultimately not being able to integrate with the city. Generally, this social segment tries to survive by settling in the urban suburbs, consists largely of the masses who are not able earn their living with urban-jobs, and who ultimately cannot adopt urban-specific behaviors, lifestyles and values. Hence, these masses try to survive in the city and with the dominant values of the places they came from, instead of integrating to the city culture, which leads to their alienation to city values, resulting alienation and potential tendencies towards violence due to increasing marginalization. This literature review-based study aims to provide solutions by analyzing the causes of the violence against women, which has recently been increased in our society, in the context of migration, urbanization and poverty phenomenon. Research results reveal the importance of non-urbanization and poverty, as being factors for violence against women.

Keywords: Urbanization, Violence Against Women, Poverty, Suburban Culture.

Giriş

Şiddet; insan unsurunun bulunduğu her yerde, farklı biçim ve türde karşımıza çıkan, süreç içinde doğal olarak farklılaşan, değişen ve dönüşen ve bu bağlamda birçok tanımı bulunan bir kavramdır. 2012 yılında yürürlüğe giren “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”da şiddet: “Kamusal veya özel alanda meydana gelen ve kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarara uğramasına, acı çekmesine yol açan veya açma ihtimali olan hareketler ile bunu amaçlayan tehditler, baskılar veya özgürlüğünü keyfi olarak engelleyen, toplumsal, fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış” olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre şiddet, “fiziksel güç veya iktidarın, kasıtlı olarak tehdit veya bir gerçeklik biçiminde birine uygulanması sonucunda, maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumudur (Uğurluoğlu, 2018).

Şiddet kişileri fiziksel, duygusal ve sosyal olarak etkileyen bir olgudur. Günümüzde toplumsal cinsiyet rollerine, güçsüz ve savunmasız olmalarına bağlı olarak şiddetten en çok etkilenenler; kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerdir. Kadına şiddet, sadece kadının ve ailesinin yaşamını, yaşam standartlarını tehdit eden bir olay değildir. Toplumun yaklaşık yarısını oluşturan kadına uygulanan ve onu her açıdan olumsuz etkileyen şiddet, toplumsal yaşam üzerinde de pek çok olumsuz etkisi olan, toplum sağlığı ve huzurunu tehdit eden önemli bir sosyal sorundur. Bu nedenle bu soruna çözüm arama, tüm toplumların üzerinde öncelikle durduğu bir konudur.

Bu çalışmanın amacı insanlık tarihiyle birlikte seyreden ancak günümüzde giderek artarak gündelik yaşamımızı tehdit eden boyutlara ve kimliğimizi tanımlayan bir unsura dönüşen şiddetin, özellikle son günlerde toplumumuzda artan kadına yönelik şiddetin nedenlerini, yoksulluk, göç ve kentleşememe olguları bağlamında inceleyerek çözüm önerileri oluşturmaktır.

Çalışmanın Önemi ve Yöntemi

Türkiye’de kadına yönelik şiddet ve giderek artan kadın cinayetleri, nedenleri ortaya konarak ivedilikle önlem alınması gereken bir problemdir. Bu kapsamda, bu soruna çözüm aramak üzere, hem sivil toplum hem de kamu kuruluşlarınca çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Türk toplumunda kadınların büyük çoğunluğu, ataerkil aile yapısı içinde, erkeğin güç ögesi ve kadından daha üstün konumda olduğunun kabullenildiği bir "erkek çocuk" algısı, erkeğe itaat anlayışı ile yetiştirilmektedir. Temel sorumluluğunun annelik olduğu öğretisiyle, erkeğin istemlerine öncelik vermeyi ve ona koşulsuz itaate şartlanan kadınların çoğu, aile içinde şiddete uğrasa da toplumda baskın olan kültür ve bu konunun aile mahremiyeti içinde kalması düşüncesiyle hareket etmektedir. Küçük yaşlardan itibaren cinsiyet ayrımcılığına dayalı sınırlamalarla yetiştirilen kadının kent yaşamına birey olarak eklenmesi de bu nedenle çok kolay olmamakta, erkeğe bağlı olarak şekillenmektedir.

Erkek egemen kültürün ve “kocasıdır, babasıdır, ağabeyidir sever de döver de” ön kabulünün baskın olduğu Türk toplumunda, aile mahremiyeti olarak üstü örtüldüğünden, kadına ve kadına şiddete yönelik, akademik ve sayısal çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır (Ediz ve Altan, 2017, s.398). Özellikle bu durumu kentleşme, kentlileşme ve onu etkileyen yoksulluk gibi unsurlar bağlamında inceleyen çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, kadına yönelik şiddette, kentlileşmemenin, kent kültürüne uyum sağlayamamanın, etkilerini ortaya koyması ve çözüm önerileri sunmaya çalışması açısından bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatür taraması yöntemiyle yapılan bu çalışmada, öncelikle sorunsalla ilgili tüm konularda -hem kentlileşme hem de kadına yönelik şiddete yönelik çalışmalar, raporlar, medya kaynakları vd- literatür taramasına dayalı olarak veriler toplanarak çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Daha sonra bu konudaki faaliyet/araştırma raporları, araştırmalar, dönemsel istatistikler, izlemeler gibi bilgilerden yararlanılarak mevcut durum ortaya konulmuş ve belirleyici olan temel dinamiklerle etkileşimi ortaya koyacak biçimde veri analizi yapılarak sonuca ulaşılmış ve çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Göç, Yoksulluk, Kentleşememe, Varoş Kültürü ve Kadına Şiddet

Göç, kişilerin çeşitli nedenlere dayalı olarak gönüllü ya da zorunlu olarak ya ülke içinde bir coğrafi alandan diğerine -genelde de kırdan kente- ya da bir ülkeden diğerine yer değiştirmeleri hareketidir. Bu hareketin sonuçlarından biri kentleşme olup kentleşme; insanların kırsal alanlardan kente göç etmesi sonucu kent sayısı ve kent nüfusunun artması olarak ifade edilebilir. Ancak bu tanım, kentleşmenin sadece demografik yönünü ifade etmekte olup eksik bir tanımlamadır. Çünkü kentleşme, ekonomik olarak işgücünün tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne kaymasını, kültürel açıdan ise kırdan kente göç eden nüfusun, kent kuralları ve yaşam tarzını benimsemesini içermekte bu bağlamda ekonomik ve sosyo-kültürel değişimlere de yol açmaktadır. Kentleşme diye tanımlanan ve ekonomik olarak kişinin geçimini kentte ve kente özgü iş ve sektörlerde -sanayi, hizmet gibi- istihdamla sağlayacak duruma gelmesi demek olan bu değişim, sosyal ve kültürel anlamda kişilerce kente özgü davranış biçimlerinin, sosyal ve kültürel değer yargılarının benimsenmesiyle gerçekleşmektedir (Es ve Ateş, 2004, s.215; Keleş, 2016, s.22-31).

Kırdan kente göç eden kitlelerin ekonomik ve sosyal dönüşümünün kendi mecrasında akarak beklenen süreçte gerçekleştiği durumlarda, göçün bireyler, toplum ya da kent açısından yol açtığı sorunlar çok önemli değildir. Ancak ekonomik ve sosyal açılardan bu değişim/dönüşümün bir başka ifadeyle kentleşmenin sağlanamadığı durumlarda bu durumun öncelikle bireyler sonrasında toplum ve kent açısından önemli sonuçları vardır. Bu sürecin sağlıklı yürüdüğü durumlarda bireyler; bir yandan ekonomik açıdan beklentilerini karşılayamamaları sonucu kırdan yaşadıkları yoksulluğu yerinden yurdundan uzakta ve daha derin bir biçimde kentte yaşamakta, diğer yandan sosyo-kültürel açıdan kendi kültürüyle kent kültürü arasında sıkışmanın yol açtığı davranış bozuklukları ve uyumsuzluklar göstermektedir. Çünkü kentleşme, bünyesinde çağdaş yaşamı, uygarlığı, bu yaşamın gerektirdiği kimlikleri ve derinliğine bir toplumsal hayatı barındıran bir yaşam biçimidir (Parlak, 2011, s.453). Bu bilince, ruha sahip olamadan kente sadece fiziken, beden dahil olan ve sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik açıdan uyum sağlayamayan bireyler ise kente yabancılaşmakta ve kendilerini ifade edebilecekleri, aidiyet duygularını karşılayabilecekleri farklı gruplara

yönelmektedirler. Kentsel başkalaşma ya da kentsel yabancılaşma olarak da tanımlanan bu yöneliş; cemaatleşme, gettolaşma, mekânsal ve kültürel siteleşme (Parlak, 2008, s.67) gibi sosyo mekânsal bölünmelerle tepkiselliği, şiddeti ve suça itilmeyi artırmakta, önemli toplumsal sorunlara yol açmaktadır.

Ülkemizde 1950'lerde başlayan göçlerle o dönemlerde nüfusu 10.000'i aşan kentlerde %18.5 (il, ilçe merkezlerinde bu oran %25) olan kent nüfusu 2000'lerde %65'e (Keleş, 2016, s.66-67), günümüzde %93'e ulaşmıştır (TÜİK, 2021 Adrese Dayalı Nüfus Verileri). Ancak bu orana bakarak, Türkiye'nin kentleştiğini, kentlileştiğini söylemek pek mümkün değildir. Öncelikle bu oranda siyaseten alınan kararlarla yerel yönetimlere yönelik mevzuat değişikliğinin -yani belediye ve büyükşehir belediyesi kanunlarındaki değişikliğin- büyük etkisi vardır. Öte yandan Türkiye kentleşmesi, kırdan kente tek yönlü göç şeklinde gerçekleşmiş, refahı, gelişmeyi yeterli ölçüde sağlayarak, sağlıklı kentleşmeyi ve kentlileşmeyi sağlayacak bir süreç olarak gelişmemiştir. Bir başka ifadeyle Türkiye'de kentleşme, sanayinin gelişmesi ve işgücünün istihdamını sağlayarak kalkınmanın itici gücü olacak şekilde gelişmemiştir. Bu nedenle kırsal kesimden kente göç eden insanlar, genellikle işsiz, gizli işsizi bol kentler meydana getirmişlerdir. Çünkü kente göç eden işsiz kesim genelde nitelikli işgücünü gerektirmeyen işlerde istihdam edilmiş, "marjinal sektör" dediğimiz bir istihdam türü oluşturarak kent işsizliğinin de fazlalaşmasına neden olmuştur. Bu durum göçle gelen insanların kente yabancılaşarak kentlileşmemelerinin ve birçok sosyal problemin kaynağını oluşturmuştur (Keleş, 2016, s.74-81). Bu bağlamda ülkemiz kentleşmesi, ekonomik açıdan; işsizlik, sektörler ve bölgelerarası gelişmede dengesizlik, altyapı hizmetlerinde tıkanma, barınma sorunlarına ve kamu arazilerinin gecekondulara denilen barınma yuvalarıyla işgaline, sosyal açıdansa; gelir dağılımındaki eşitsizliğe, sosyal tabakalaşmanın, sınıflaşmanın ve gettolaşmanın artmasına, kültürel değişimde yaşanan sorunlar ve boşluklara dayalı olarak toplum hayatında çözülme ve uyumsuzluklara, suça, şiddete yönelmeye yol açmıştır (Sezal, 1992, s.74-78; Parlak, 2008, s.67).

Ekonomik güçlük, daha iyi yaşama isteği, kan davasından kaçmak gibi çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerleri değiştirmek durumunda kalan insanların, geldikleri kentte karşı karşıya kaldıkları barınma sorununu,

genel-likle insanca bir yaşam sürdürmek için çok uygun olmayan ve batıda yoksulluk yuvaları, bizde gecekondular denilen mekanlarla çözmeye çalışmaları, ülkemizde özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin çevresinde varoş olarak tanımlanan, kentle uyumsuzluk sorunu yaşayan yerleşimleri ortaya çıkarmıştır (Tatar, 2009, s.3). Bu hiçbir fiziki plana dayanmayan plansız, yasadışı yerleşimler ve yerleşme düzensizliği, çevresel değerlerinin bozulmasına neden olmanın yanında kamu kaynaklarının yitirilmesine de yol açmıştır.

Keleş'e göre; ülkemizde gecekondular diye adlandırılan olgu yalnızca bir barınma sorunu değildir. Aslında bu mekânsal yerleşimler, gelişmiş ve de gelişmekte olan ülkelerdeki kente göçün, nüfus akınının bir sonucu ve bu ülkelerin toplumsal, ekonomik gelişme düzeyinin ortaya çıkardığı bir üründür. Batıda ya da ülkemizde bu tür yerlerde yaşayanlar, toplumun dar gelirli ve yoksul kesimleri olup, aynı zamanda niteliksiz işgücünü de oluşturdukları için hemen istihdam da edilememektedir (Keleş, 1996, s.375). Çünkü kentteki iş yaşamı, uzmanlaşmış ve beceri kazanmış insanları, işgücünü gerektirmektedir. Kent açısından ihtiyaç olan ve yüksek gelir getiren işler, doğal olarak uzmanlığı, yüksek ya da mesleki teknik eğitimi, beceri ve deneyimi zorunlu kılmaktadır. Oysa göçle gelen ve gecekonduda yaşayan nüfusun eğitim düzeyi düşük olup mevcut eğitim düzeyi ve nitelikleriyle bu işlere girememektedir. Bu durum Keleş'in de belirttiği üzere büyük kentlerimize vasıfsız işgücü yığılmasına ve gayri resmi ve süreklilik arz etmeyen bir sektörün doğmasına yol açmaktadır. Plansız ve kentin talebi dışında oluşan göçlerle büyüyen az gelişmiş toplum kentlerinde, çağdaş sektörlerde istihdam imkanının olmamasının bir sonucu da yoksulluk ve yoksulluk kültürüdür.

2009'da yapılan Kentleşme Şurası Raporu'nda da benzer bir sonuç vurgulanmaktadır. Rapora göre; "kentsel yoksulluğun temel nedenlerinden biri de sanayileşme, kentleşmeye dayalı olarak gerçekleşen göçlerin kentlerde yol açtığı nüfus yoğunlaşmasının kentin iş edindirme ve yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarını daraltmasıdır." Oluşan kentsel yoksulluk sadece göçle gelenler için değil çalışan kesimler için de geçerlidir. Çünkü bu kesimin artan kente göçlerle hem ücret düzeyleri düşmekte, hem de ticarileşerek paralı hale gelen toplumsal hizmetler, onları giderek daha çok yoksulluk sınırının altına doğru itmektedir. Öte yandan, işsizler, çalışamayan engelliler, yaşlılar, çocuklar ile kadınlar ve

gençler gibi ev içinde üreten ancak emeğinin ücretini alamayan kesimler yoksulluk düzeyinin en altında yer almaktadırlar (Bayındırlık Bakanlığı, 2009, s.35)

Yoksulluk kavramı mutlak ve görelî yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk; “hane halkı ya da bireylerin, biyolojik olarak yaşamlarını sürdürebilmek ve kendilerini üretebilmek için gereken asgari gelir ve harcama düzeyine sahip olmaması” olup, gelire ilgilidir. Görelî yoksulluk ise, kişinin ya da hane halkının, belirli kriterlere göre belirlenen ve içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığıyla ilgilidir. Görelî yoksulluk sahip olunan yaşam düzeyine göre belirlenen bir olgu olup orada farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyi değil, gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklardır (World Bank, 2000; Alacadağlı, 2020, s.170). Görelî yoksulluk bu farklılıklara odaklanır. ABD’li antropolog Oscar Lewis tarafından ortaya atılan yoksulluk kültürü kavramı ise; “yoksulluk koşullarına uyum sağlamaya yönelik bir strateji olarak aile içindeki toplumsallaşma mekanizmalarıyla gelecek kuşaklara aktarılan, kendine özgü bir yapısı, ussallığı ve savunma araçları olan bir yaşam tarzıdır. Yoksulluk kültürü, toplumun başlıca kurumlarına katılımında yetersizlik, eğitim düzeyinde düşüklük, örgütlü olmama ve geniş toplumun yetkili kurumları karşısında kuşkucu ve sakıncacı davranış biçimiyle belirlenmektedir” (Aktaran Özbudun, 2002, s.60-61). Yoksulluk kültürü yaklaşımına göre yoksulluk; çağdaşlaşma kuramları çerçevesinde, kentle bütünleşememenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, alt kültürde gelişen ve suçla birlikte ele alınması gereken bir toplumsal sorundur (Gül ve S. Gül, 2008, s.66-67).

Ülkemizde köyden kente göç ederek gecekondularda barınan, işsizlik ve geçim sıkıntısının yarattığı yoksulluğa kentte yaşamak uğruna katlanan ve yoksulluğu hayatlarının bir parçası olarak algılayan kitleler, bir yandan kendi kimliği, örf, adet ve değerleri ile var olmaya çalışırken öte yandan kente uyum sağlama çabalarıyla arabesk denilen müziği, giyim ve yaşam tarzlarıyla kendilerine özgü bir kültür; “varoş kültürü”nü oluşturmuşlardır. Genel olarak muhafazakar, daha kapalı bir toplumsal yaşam biçimine ve kültürüne sahip olan yoksulluk yuvalarının bireyleri, gerçekte de, kentte doğup büyümüş kent bireyleri ve ailelerinden birçok yönden farklıdırlar. Bu bireylerin ve çekirdek ailelerinin, kırdan kentte göçlerine yol açan sorunlarını; kente uyumda yaşadıkları zorluklar,

niteliksiz işgücünü olmalarından kaynaklı yaşadıkları işsizlik ve sahip oldukları yetersiz gelir daha da derinleştirmiştir. Bir yandan şehrin insan yaşamını kolaylaştıran konforuna sahip olmaya çalışan diğer yandan kırsaldaki gelenek ve göreneklere uymayan bu yapıyı yadırgayan bu kitleler, değişme-kimliğini koruma sarmalında büyük bocalamalar yaşamışlardır. Bu sarmalda köyden kente göç etmiş gecekondü çekirdek ailesindeki erkek, otoritesini kaybetmemek için etrafındakilerini baskılamış, gerektiğinde şiddete başvurmuş, kadın ve çocuklar ise daha bağımsız olmak isteğiyle bu baskıya direnmişlerdir (Tatar, 2009, s.5; Keleş, 1996, s.388-392). Sonuç olarak daha iyi koşullarda yaşamak üzere kırsal kesimden kentlere göç eden kişilerin, kentlerde bekledikleri yaşantıyı bulamamaları ve kente uyuma bağlı yaşadıkları sorunlara, işsizlik ve ekonomik güçlükler de eklenince, bu kişilerin sorunları da büyümüştür. Ailelerin yaşadıkları kültürel çatışma ve içinde buldukları yoksulluk, sosyal gerilimlere (Keleş, 1996) ve iç dünyalarında yeni çatışmalara yol açmış, aile bireylerinin duydukları eziklikler aile içi şiddeti de artırmıştır.

Yoksulluk kültürü içinde yetişen çocukların, çok defa dağılmış aile ve şiddetten paylarına düşeni aldığını, eğitim şanslarını kullanmadığını, şiddet eğilimli bu yapının dışardan bir müdahale olmadığında -devlet desteği, korunmaya yönelik politikalar gibi- kuşaktan kuşağa aktararak sağlamlaştığını (Kıray, 1982, s.57-66) bu konuda yapılan araştırmalar da ortaya koymaktadır. Bu durumda, güçsüzlüğü nedeniyle şiddete uğrayan çocuklar ve kadınlarca gelecek nesillere aktarılan öğrenilmiş çaresizlikler ve davranış biçimlerinin, bir yandan şiddeti olağanlaştırırken öte yandan yaygınlaştırarak artırdığı söylenilebilir. Bu bağlamda kadına yönelik şiddet, tüm dünyada ve kültürlerde, farklı coğrafi bölge, sosyo-ekonomik statü ve eğitim düzeyindeki kadınlarda yaygın olarak görülen bir olaydır.

Dünya Sağlık Örgütü'nce 2013 yılında yayınlanan ve küresel, bölgesel düzeyde kadına yönelik şiddetle ilgili verilerin yer aldığı bir raporda, küresel ölçekte tüm kadınların % 35'inin şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir. Raporda; kadına yönelik şiddetin yaygın bir küresel sağlık sorunu olduğu vurgulanmakta ve hayatını kaybeden kadınların %38'inin şiddet sonucu yakınları tarafından öldürüldüğü belirtilerek şiddete uğrayan kadınların % 42'sinin de ciddi anlamda yaralandığı ifade edilmektedir. Rapora göre; şiddete uğrayan kadınların

şiddet mağđuru olmayan kadınlara oranla depresyona girme, cinsel hastalığa yakalanma ve alkole yönelme riski 1,5-2 kat daha fazladır (UN Women, 2020; BBC News, 2020)

Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Önleme Mekanizmaları

Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet: Kadına yönelik şiddet sorununun yaygınlığına ülkemiz açısından bakıldığında; bu konuda gelişmekte olan ülkelere benzer bir durumda olduğumuz görülmektedir. Ülkemizde göçe dayalı olarak kent nüfusunun kontrolsüz bir şekilde artması, kente uyum problemleri ve yaşanan sosyal sorunların aile yapısında çözümler meydana getirmesi, işsizlik ve yoksulluk gibi etkenler, bireylerin psikolojik uyumunu bozmakta ve 2000’li yıllar sonrasında kadına şiddet, aile içi şiddet olaylarında giderek artan oranda bir artış gözlenmektedir. Sonuç olarak her geçen gün, şiddet ve töre cinayetleri nedeniyle pek çok kadın dramatik bir şekilde hayatını kaybetmektedir (Karataş ve Kılıçarslan, 2013, s.111-112)

Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nce (ASPB, KSGM) yapılan ve 2009 yılında yayımlanan “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” bulguları, ülkemizde kadına yönelik şiddetin boyutlarını, çeşitlerini, yaygınlığını, yol açtığı etkileri ve nedenlerini ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre; ülkemiz genelinde hayatının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı % 39, duygusal şiddet/istismar yaşayan kadınların oranı ise % 44’tür. Sadece cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı %15 olup kadınların % 42’si en az iki şiddetten birini yaşamıştır. Bu bulgular iki şiddetin birlikte yaşandığını göstermektedir. Kent ve kırsal açıdan bakıldığında; fiziksel şiddet oranı kentte %38 iken, kırsal %43’tür. Araştırma bulguları eğitim düzeyi arttıkça fiziksel ya da cinsel şiddet yaşanma oranının azaldığını göstermektedir. Hiç eğitimi olmayan kadınlarda fiziksel ya da cinsel şiddet yaşanma oranı % 56 iken lise ve üzeri eğitim düzeyinde bu oran % 27’ye düşmektedir. Eğitim düzeyi ve yaşanan şiddet arasındaki bağlantıya benzer bir bağlantı, refah düzeyi ve şiddet arasında da vardır. Düşük gelir ve refah düzeyine sahip olan kadınların yarısı şiddete maruz kalmışken, refah düzeyi yüksek olan,

yaşamını bu koşullara sahip hanelerde sürdüren kadınlarda şiddete maruz kalma oranı % 29'dur. Bu veriler eğitim ve refah düzeyi arttıkça kadının şiddete karşı çıktığını ve bu davranış biçimini benimsemediğini de ortaya koymaktadır. Boşanmış ve yalnız yaşayan kadınlarda şiddete uğrama yüzdesi korkutucu boyutlardadır. Bu kadınların fiziksel şiddete uğrama oranı % 73, cinsel şiddete uğrama oranı ise % 44'tür (KSGM, 2009, s.46-52).

Yine 2014 yılında ASPB, KSGM'nin desteği ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından tüm Türkiye'de gerçekleştirilen Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre, şiddet türleri ve Türkiye'deki yaygınlığına ilişkin veriler şu şekildedir (ASPB ve Hacettepe Üniversitesi, 2015):

1. **Fiziksel şiddet;** ülke genelinde hayatının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı % 36'dır.
2. **Cinsel şiddet;** Türkiye genelinde evli kadınların % 12'si yaşamının herhangi bir döneminde, cinsel şiddete maruz kalmış olup bu kadınların % 38'i yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddet yaşamışlardır.
3. **Ekonomik şiddet;** kadının çalışmasını engelleme, işten ayrılmasına neden olma, kadının gelirini elinden alma ya da ev harcamaları için para vermeme olarak tanımlanan bu şiddet biçimiyle yaşamının herhangi bir döneminde karşı karşıya kalan kadınların oranı % 30'dur.
4. **Psikolojik şiddet;** Türkiye'deki kadınların % 44'ü yaşamlarının herhangi bir döneminde psikolojik şiddete maruz kalmışlardır.

Şiddete maruz kalan kadınların çoğunluğu, polis, sığınma evi ve jandarmaya başvurabilecekleri konusunda bilgiye sahip olmalarına karşın (ortalama olarak bu üç yapı hakkında % 80'den fazlası bilgi sahibi) buralara başvurmamaktadırlar. Bunun en temel nedeni olarak kadınlar, başvuru yaptıkları yetkililerce gördükleri şiddetin çok ciddi bir sorun olarak görülmemesini göstermekte ve kadınların % 81'i polise yaptıkları başvurularda ifadelerinin alınmadığını belirtmektedirler. Bu yaklaşım nedeniyle, yaşadıkları şiddete rağmen kadınların % 89'u yardım veya destek almak için bu konuda görevli ve de yetkili olan hiçbir yere başvurmamaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede sorumlu olan ve şiddete maruz kalan kadınların çok küçük bir kesiminin (yalnızca

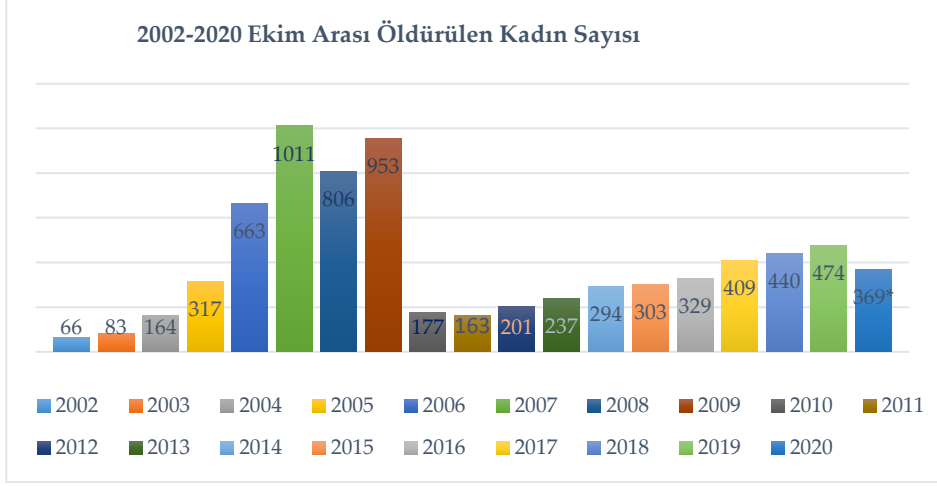
%11'inin) başvurduğu bu kurum ve kuruluşlar; kendilerine başvuruda bulunan, iletişime geçen bu kadınlara bile, ihtiyaı olan hizmeti verecek ve gereksinim duydukları desteği sağlayacak şekilde yeterli kapasiteye sahip değillerdir (ASPB, 2015, s.83-176).

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu üyesi N. Tığlı'nın, kadın örgütleri raporları, kadına yönelik saldırı, istismar vb konularda çıkan haberleri inceleyerek hazırladığı ve çeşitli dönemlerde kadına yönelik şiddet, tecavüz, cinayet ve ocuk istismarlarını ortaya koyan "Türkiye'de Kadın Cinayetleri, Cinsel Saldırıları ve ocuk İstismarı" adlı rapor verileri de kadına şiddetin korkutucu boyutlarını gözler önüne sermektedir. Rapora göre; 2016 yılında 329 kadın öldürülmüş, 350 kadın cinsel şiddete maruz kalmış, 110 kadın da tecavüze uğramıştır. 2017 yılı sonunda öldürülen kadın sayısı bir önceki yıla göre yüzde 24.3 artmış olup bu sayı toplam 409'dur. 2017'de cinsel şiddete uğrayan kadın sayısı 320, tecavüze uğrayan kadın sayısı ise 154'tür. 2018 yılı sonunda öldürülen kadın sayısı bir önceki yıla göre %7.5 artmış ve 440 olmuştur. 2018'de cinsel şiddet mağduru kadın sayısı 296 olup 140 kadın da tecavüze uğramıştır. 2019 yılında öldürülen kadın sayısı ise toplamda 474 olmuştur. Bir önceki yıla göre artış % 7.7'dir. 2019'da cinsel saldırıya uğrayan kadın sayısı 166 olup, 96 ocuk da istismara uğramıştır. 2003-2019 arasındaki verilerin değerlendirilmesi; 2003 yılında 83 olan erkekler tarafından öldürülen kadın sayısının, 2016 yılında 329'a, 2018'de 440'a ve 2019'da 474'e çıktığını ve 16 yılda öldürülen kadın sayısında dehşet verici bir artış (% 471 civarında) olduğunu ortaya koymaktadır. Rapordaki verilere genel olarak bakıldığında; 1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2019 tarihleri arasında 1652 kadın erkekler tarafından öldürülmüş, aynı yıllar içinde en az 1132 kadın cinsel şiddete, 404 kadın tecavüze uğramıştır (Sözcü, 2020; Gurbetçi Giresun, 2020).

2002-2009 arasındaki yedi yıllık sürede erkek şiddeti sonucu öldürülen kadınlarla ilgili olarak o dönemin Adalet Bakanı'na verilen soru önergesine göre; 2002 ile 2009 yılları arasında erkeklerce öldürülen kadın sayısı 4063'tür. 2010-2012 yılları arasında kaç kadının öldürüldüğu sorusuna, sorunun yöneltildiği Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı tarafından sorulan dönemde öldürülen kadın sayısının 541 olduğu yanıtı verilmiştir (Sözcü, 2020; Tok, 2020). İki bakanca yapılan açıklamalara 2013-2019 arasındaki erkeklerce öldürülen kadınlarla ilgili veriler

eklendiğinde; 01.01.2002-31.12.2019 tarihleri arasında 18 yılda toplamda erkekler tarafından öldürülen kadın sayısının 7.000'den fazla olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 1).

Grafik 1. 2002-2020 Ekim Arası Kadın Cinayetleri Verileri

Kaynak: Gurbetçi Giresun Gazetesi, Ekim 2020 (N. Tıǧlı'nın açıklaması baz alınarak düzenlenmiştir. *2020 verisi 30 Eylül 2020'ye kadardır)

Grafik 1 ve Tablo 1'den de görüleceği üzere; erkeklerce öldürülen kadın sayısı 2002 yılı sonrasında sürekli artmıştır. 2010 ve 2011'de, iki yıllık dönemde düşüş gözlenen kadın cinayetleri, 2012 sonrasında yeniden her yıl belli oranlarda artarak yeniden yükselişe geçmiştir.

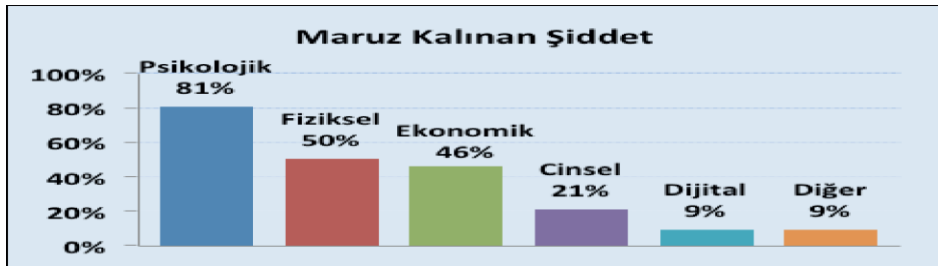
Tablo 1. 2002-Ekim 2020 Yılları Arası Öldürülen Kadınlar Tablosu

Cinayet Yılları	Öldürülen Kadın Sayısı	Açıklamalar
2002	66	
2003	83	
2004	164	
2005	317	
2006	663	
2007	1011	
2008	806	
2009	953	
2010	177	
2011	163	
2012	201	
		01.01.2002 ile 31.12.2009 yıllarını kapsayan veriler, dönemin Adalet Bakanı'nun yöneltilen soru önergesine verdiği cevaptan alınmıştır. Bu dönemde öldürülen kadın sayısı, toplam 4063'tür.
		01.01.2010-31.12.2012 arasındaki veriler, bu dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı'nın soru önergesine verdiği cevaptan sağlanmıştır. Bakanca öldürülen kadın sayısı 541 olarak belirtilmiştir.

2013	237	
2014	294	
2015	303	01.01.2013-31.12.2019 yılları arasında öldürülen kadınlara yönelik -toplamda 2485 kadın- veriler ise "Kadın Cinayetleri, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu" çalışmalarından,
2016	329	yazılı ve görsel medyada bu konuda yer alan haberlerden
2017	409	derlenmiştir.
2018	440	
2019	474	
2020	369	2020 Eylül ayı sonuna kadardır.
Toplam	7459	Tablo'da N. Tığlı tarafından derlenen veriler kullanılmıştır.

Kaynak: Sözcü, 2020 ve Gurbetçi Giresun, 2020 (Tablo, N. Tığlı'dan aktarılan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.)

1993'te kurulan ve o günden günümüze, kadınlara uygulanan şiddetle ve bu şiddetin temelindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadeleye yönelik çalışmalar yapan Kadın Dayanışma Vakfı (KDV) Danışma Merkezi kayıtları da kadına yönelik şiddeti ortaya koymaktadır. Bu Vakfın kayıtlarına göre; 2016-2017 yılları arasındaki (1 Ağustos 2016- 31 Temmuz 2017) bir yıllık sürede, şiddete maruz kalarak destek almak için Vakfa başvuran 355 kadının 81'ine (286 kadın) psikolojik şiddet uygulanmıştır. Kadınların karşı karşıya kaldığı psikolojik şiddet; bağırma, hakaret, aşağılama, suçlama, ne giyineceğine, nasıl giyineceğine karışma veya bu konuda baskı yapma, gideceği yerden, görüşeceği kişilere müdahale ederek başkalarıyla olan ilişkisini sınırlama, karşı çıkıldığında yakınlarına zarar vermekle, çocuklarını göstermemek ya da kaçırmakla tehdit etme, vb. biçimlerde gerçekleşmiştir. Derneğin verilerine göre kadınlara erkekler tarafından en fazla psikolojik şiddet uygulanmakla birlikte psikolojik şiddetin yanı sıra ya da yalnızca fiziksel şiddet veya diğer şiddet biçimlerini gördüğünü söyleyenlerin oranı da hiç az değildir. Tablo 2'de bu bir yıllık dönemde derneğe başvuran kadınlara uygulanan şiddet türleri ve oranları verilmektedir.

Grafik 2. 2016-2017 Ağustos Arası Farklı Türlerde Kadına Şiddet Verileri

Kaynak: KDV, 2017, s.7

A. Büyükyılmaz ve Ç. Demir tarafından ülkemizde kadına yönelik aile içi şiddeti etkileyen faktörleri ortaya koymak üzere Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK 2008 yılı “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” ham verileri kullanılarak yapılan ve bu kapsamda 15-59 yaş arasındaki 2071 kadından elde edilen anket sonuçlarının analiz edildiği araştırma sonuçları; kadınların ve eşlerinin eğitim düzeyinin, düzenli bir işe sahip olup olmamalarının kadına yönelik şiddette belirleyici etmen olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre kadınların fiziksel, cinsel, ya da hem fiziksel hem de cinsel şiddete uğramasında; kadının yaşının, eğitiminin, eşinin bir işinin olması ve eğitim düzeyinin, alkol kullanmasının ve yaşadığı coğrafi bölgenin önemli rolü vardır. Bulgular, kadının ve eşinin eğitim seviyesinin yüksek olmasının, eşinin çalışıyor olmasının ve alkol kullanmamasının, kadına yönelik şiddeti azalttığını göstermektedir (Büyükyılmaz ve Demir, 2016, s.445-449).

A. Ediz, Ş. Altan tarafından, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Marmara Bölgelerinde yaşayan ve herhangi bir nedenle şiddet gören, 200 kadınla yüz yüze görüşülerek elde edilen veriler de en çok şiddet uygulanan kadınların “30-40 yaş” aralığında ve eğitim seviyesi olarak ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitimi olan, çoğunlukla evli (%59) ve de işi olmayan (%82.8) kadınlar olduğunu göstermektedir. Kadınların eşinden boşanmış olması şiddet görmeyi ortadan kaldırmamaktadır (Ediz ve Altan, 2017, s.402-409).

Kadına Şiddetin Türleri, Nedenleri ve Sonuçları: Şiddet, sıklıkla fiziksel ve psikolojik olarak, bazen de ekonomik ve cinsel biçimdeki uygulamalarla kendini gösteren, kişilerin yaşam kalitelerine ve toplumsal yaşama zarar veren bir olgudur. Tüm toplumlarda mücadele edilmesi gereken sosyal sorunların başında gelen ve mücadele edilmesi için özel politikalar gerektiren şiddetin en fazla uygulandığı kesimlerden biri kadınlardır. Bu bağlamda dünyanın hemen her yerinde olduğu gibi ülkemizde de kadınlar, şiddetin yaratmış olduğu tüm olumsuz sonuçlarla -ki bunlar yukarıda da belirttik psikolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik, cinsel olabilir- karşı karşıya kalmaktadır. Bu boyutu ile kadına yönelik

şiddet, coğrafi, toplumsal, kültürel, dini açıdan sınırı olmayan ya da başka bir ifadeyle sınır aşan küresel bir sorundur. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadına yönelik şiddet, insanın insan olmaktan kaynaklanan en temel insan haklarının ihlali ve ayrımcılık biçiminde kendini göstermektedir. Eşlerden veya birlikte yaşanan kişilerden görülen şiddet, bir insan olarak temel haklarının ihlal edilmesinin yanı sıra kadınların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını da çok olumsuz etkileyerek onlarda çok daha büyük sorunlara ve olumsuzluklara yol açmaktadır.

Kadına yönelik şiddet, özellikle 1960'lı yıllar sonrasında etkin olmaya başlayan kadın hareketinin çabalarıyla, önlem alınması, politika üretilmesi gereken bir sorunsal olarak toplumların gündemine girmiş ve insan hakları ihlallerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu kabuller sonrasında evrenselleşmiş bir olgu haline gelen kadına şiddeti önlemek üzere dünyada ve ülkemizde birçok dernek, topluluk, devletlerce politikalar üretilmeye başlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu politikalarda, kadına şiddet sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir sorun olarak değerlendirilmiş ve bu kapsamda devletin, toplumun ilgili tüm organların katılımıyla çözümüne yönelik adımlar atılması, mücadele edilmesi hedeflenmiş, yaptırımlar getirilmiştir. Getirilen yaptırımlarla yapılmak istenen şey toplumsal bir zihniyet değişikliğinin sağlanmasıdır. Ülkemizde kadına yönelik şiddet, 1980'li yılların sonuna doğru ülke gündemine oturan bir konudur. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu yıllar sonrasında bu alanda birçok yapılanma, düzenleme ya da eylem planı yapılmıştır. Ancak yapılan tüm yasal düzenlemelere karşın ülkemizde kadına yönelik şiddet sorununa çözüm bulunamamış, kadına şiddet her geçen gün artmıştır (Çalışkan ve Çevik, 2018, s.218-220).

Kadına yönelik şiddet denildiğinde genelde akla dayak, yaralama ve cinayet olarak fiziksel şiddet gelse de şiddetin en az fiziksel şiddet kadar önemli, farklı türleri ve boyutları vardır. Fiziksel şiddetin yanı sıra şiddetin ekonomik, psikolojik ve cinsel boyutları da dahil tüm boyutları dikkate alındığında şiddet; kişiye fiziksel zarar vermenin dışında, kişinin psikolojik sağlığını geçici veya kalıcı olarak önemli ölçüde etkileyebilen (Uçar, 2016, s.316-320), kendini gerçekleştirmesini, üretkenliğini engelleyen, özgüvenini ortadan kaldıran bir olgudur. Kadına şiddet uygulamanın amacı da kadını korkutarak, baskılayarak ya da ekonomik

açından güçsüzleştirerek davranışlarını kontrol etmek ve üzerinde hakimiyet kurmaktır. Kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar, kadınların genelde eş, sevgili gibi yakınlarının saldırılarına maruz kaldıklarını göstermektedir. Kadının en yakınlarından gördüğü tek şiddet, yukarıda da belirtildiği üzere fiziksel şiddet değildir. Kim tarafından ve nasıl uygulanırsa uygulansın fiziksel şiddete diğer şiddet türlerinin birinin ya da hepsinin eşlik etmesi, şiddet mağdurlarında gözlemlenen ve bu konuda araştırmalarda da ifade edilen bir husustur. Bu nedenle kadına şiddet denildiğinde, fiziksel şiddetin yanı sıra sosyal, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet olguları da mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır (Akkaş ve Uyanık, 2016, s.37-38; Arın, 1996, s.305).

Kadına şiddetin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki; eğitim yaşamında başarısızlık, sorunlara çözüm bulma ve sosyal beceri eksikliği, öfke kontrolü yapamama, özgüven eksikliği, yalnızlık, alınganlık, dışlanmışlık, aile içi iletişimsizlik, aşırı baskıcı ya da rahat aile tutumları, tutarsız disiplin, ilgi eksikliği, engellenmişlik duygusu ve sıklıkla engellenme, cezalandırma, aile içi şiddet, istismara uğramak, madde ve alkol bağımlılığı, dikkat eksikliği gibi etkenleri olan, psikolojik nedenlerdir (Çiftçi, 2013, s.25). Bir diğer neden biyolojik nedenler olup erkeklik hormonu ve yaşın getirdiği biyolojik değişimlerden kaynaklanmaktadır. Şiddet uygulayanların çoğunlukla erkek olması, saldırgan davranışlarda sadece yaş değil, yaşla birlikte erkeklik hormonlarının da etkili olduğunu göstermektedir. Öte yandan şiddete yönelten biyolojik nedenler arasında kişilik bozuklukları ile bazı ruhsal rahatsızlıkları da saymak gerekmektedir (Öztürk, 2011, s.36).

Kadına yönelik şiddetin toplumsal nedenlerine bakıldığında; geleneksel erkek egemen ve kadını ikinci sınıf vatandaş olarak gören cinsiyetçi tutum, kadın üzerinde hakimiyet kurma ve kadını kontrol etme isteğinin belirleyici olduğu görülmektedir. Öte yandan, toplumda var olan ve kadına şiddeti destekleyen kültürel yapı da hem şiddete yol açan hem de onu besleyen bir etkidir. Bu kültürel yapı nedeniyle şiddet olgusu, nesiller arası kültürel aktarımla insanlık tarihi ile paralel olarak sürmektedir (Okutan, 2007, s.28-29). Şiddete neden olan toplumsal faktörler arasında; geçimsiz aile ortamı, erkek şiddetinin toplumca hafifletici nedenler yaratılarak bir şekilde hoş görülmesi ve bağışlanması, medya araçlarının olumsuz etkisi, kadına karşı önyargılar, sosyal ve

toplumsal bozukluklar, ekonomik sistem ve eğitimden kaynaklanan problemler, kolayca ateşli silahlara, uyuşturuıcı maddelere ulaşılmaması, hoşgörü eksikliği ve tahammülsüzlük, olumsuz arkadaş grupları gibi etkenleri de eklemek gerekmektedir (Çiftçi, 2013, s.26).

Kadına yönelik şiddetin kadınlar kadar toplumları da derinden etkileyen ciddi sonuçları vardır. Kadına yönelik şiddet kadınlarda, uğradığı şiddetin boyutu ve süresine göre artan oranda kaygı, depresyon, stres, güvensizliğe yol açmaktadır. Şiddete uğrama, kadınlarda intihara meyili ve alkol kullanımını da artırmaktadır. Uyku bozukluğunun yanı sıra her an şiddete uğrayacakmış gibi sürekli tetikte olma duygusuna kapılan kadınlarda, yaşanan travmaya bağlı olarak psikolojik rahatsızlıklar da artmaktadır (Köse ve Beşer, 2007, s.118). Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da, şiddete maruz kalan kadınların bu durumun toplum içindeki konumuna zarar vereceğini düşünerek yaşadığı şiddeti maskeleymesi ve buna bağlı olarak da kendini yıpratmasıdır. Süreç içinde artan yıpranmayla şiddeti maskeleyemeyen kadın, çevresiyle ilişkilerini kısıtlamakta hatta toplumdan kendini soyutlamaktadır. Bu soyutlama, kadının şiddetin bedeninde ve ruhunda yarattığı her tür ruhsal, fiziksel travmalarla baş başa kalmasına ve tek başına savaşmasına yol açmaktadır. Hem ruhsal hem de fiziksel şiddetin bedeninde bıraktığı izlerle kendilerini toplumdan, sosyal çevreden izole ederek gizlenmeye çalışma, şiddet ortamında yaşayan kadınların geliştirdikleri bir davranış kalıbıdır. Uzun süre şiddete maruz kalan kadınlarda görülen bir diğer davranış biçimi de; kadınların özgüvenlerini yitirerek soysal yaşamdan tamamen uzaklaşmasıdır (Okutan, 2007, s.48-49).

Türkiye'de aile içi şiddetin özel hayatın mahremiyet alanında kalması, birçok kadın tarafından saklanması gereken hassas bir konu olarak görülmesi, ülkemizde kadına şiddetin ve bu şiddetin önlenememesinin en büyük nedenlerindenidir. Daha açık ifade etmek gerekirse, kadın kendisine uygulanan şiddete; ekonomik açıdan güçsüz olması, ailenin ekonomik gücünün yetersiz oluşu, örf ve adetler, "kocasıdır sever de döver de" toplumsal anlayışları ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak karşı çıkamamakta ve şiddeti maskeleymektedir. Bu nedenlerin yanı sıra kadının ve erkeğin eğitimsizliği, iletişim kurma becerilerinin

yetersizliği ve cezaların yeterince caydırıcı olmaması gibi etkenler de kadına şiddet önlenememesinin önemli nedenlerindedir.

Gazeteci Sibel Yüklér'in tanık/müdahil olduğu ve BBC Türkçe'ye anlattığı aşığıdaki olay, bu saptamaları doğrulayan bir örnektir. Ankara'da yaşayan ve bir akşam evinde otururken dışardan gelen kadın çığıklarını duyan Yüklér, penceresinden sokağıa bakınca, bir erkeğin bir kadını hırpaladığını, olay yerindeki iki küçük çocuğun da aralarında ağlayarak bir taraftan diğér tarafa savrulduklarını görür. O sırada yoldan geçen bir kadının, şiddete uğrayan kadını korumak için koştüğünü fark eden Yüklér de "Ne yapıyorsun sen! Bırak kadını" diye bağırarak hemen aşığıya iner. İki kadın araya girerek, şiddet gören kadını ve çocukları erkeğin elinden kurtarırlar. Bunun üzerine erkek üzerlerine yürür, bu arada bu kişinin annesi gelerek araya girer ve oğlunu engeller. Ancak şiddet uygulayan erkeğin annesi, Yüklér ve olaya müdahil olan diğér kadına; "Bu aile içi mesele. Lütfen siz karışmayın" diyerek çıkışır ve oğlunu evine göndermeye çalışır. Annenin erkeğı eve göndermesine "Bırakalım da kadını öldürsün mü!" diyerek engel olduklarını açıklayan Yüklér, bu arada eşini döven erkeğin bağırarak eşini öldüreceğini söylerken kendilerini de olaya karıştıkları için "Ayağınızı denk alın" diye tehdit ettiğini belirtmiştir. Bu tehditlere rağmen Yüklér polis çağırması ve aile içi şiddet hatlarına olayla ilgili ihbarda bulunmuştur. Ancak akşam emniyetten aranan Yüklér'e; "yapılan ihbar ve şikayetlere bağılı olarak polislerin eve gittiğı ancak kapıyı açan kişinin şikayetçi değıliz dediğı için bir şey yapılmadığı" bilgisi verilmiştir (Şimşek 2019).

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Araçları: Türkiye'deki kadına yönelik şiddetle mücadelede kullanılan yasal/hukuki araçları ulusal ve uluslararası araçları olarak ikiye ayırarak inceleyebiliriz.

Ulusal düzeyde baktığımızda; ülkemizde, 1982 Anayasası'nda "kişinin temel hak ve özgürlüklerini korumak, onların madden ve manen gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamak, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamalarını sağlamak devletin görevidir. Anayasa'nın 10 ve 12. maddeleri, ülkemizde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip ve özgür bireyler olduğunu ortaya koymakta ve kadınların yaşaması, gelişmesi, erkeklerle eşit bireyler olarak toplum yaşamında yer alması için gereken ortamı sağlamanın da devletin görev olduğunu açıkça ifade etmektedir

(Anayasa, 1982). Kamu için emredici özel sektör için yönlendirici olup bu konumu ile uyulma zorunluğu kalkınma planlarında da kadınlarla ilgili öncelikler yer almaktadır. 10. Kalkınma Planı'nda; kadınlara erkeklerle istihdamda, karar alma mekanizmalarına daha aktif katılmada fırsatlar sunularak kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması, kadına şiddetin önlenmesi, eğitim ve sağlıkla ilgili iyileştirmelerin sağlanması ve bu konudaki uygulamaların etkinliğinin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Plan'ın Politikalar kısmında da yine "Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almalarının ve bu alanda daha etkin olmalarının sağlanacağı, istihdamının artırılacağı, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltileceği" söylenmektedir. Planda, özellikle erken çocukluktan başlayacak örgün ve yaygın eğitimler yoluyla toplumsal bilinç düzeyi yükseltilerek, kadına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve şiddetin önlenmesi hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s.40-41). Benzer hedefler 11. Kalkınma Planı'nda da yer almaktadır. Planın hedef ve politikalarının yer aldığı 2. Bölümünde "Ailenin Güçlendirilmesi ve Kadın" şeklinde iki ayrı başlık altında; aile içi şiddet, ihmal ve istismarın ile kadına yönelik şiddetin, erken yaşta zorla evliliklerin, her türlü istismarın önlenmesi; toplumsal farkındalığın, koruyucu-önleyici hizmet etkinliği ve kapasitesinin artırılması, şiddete yol açan olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması, bu konudaki bilinçlenmenin artırılması için; örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri düzenleneceğinden, bu konudaki düzenlemelerin etkin uygulanması için çalışmalar yapılacağından ve kamu kuruluşları da dahil olmak üzere farklı hedef gruplarına yönelik eğitim, farkındalık artırma çalışmalarına devam edileceğinden söz edilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s.150-152).

İç hukukumuzda kadına yönelik şiddetin doğrudan ele alınıp düzenlendiği ilk yasal düzenleme, 1998 yılında yürürlüğe giren 4320 Sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanundur. Ancak bu Kanun, getirdiği düzenlemelerin uluslararası hukuk kurallarına ve uluslararası içtihatlarla uygun olmadığı, kadınları şiddetten korumak için yeterli araç ve önlemleri içermediği ve sadece resmi olarak evli kadınları kapsadığı gibi sebeplerle hem kadın hakları alanında çalışan hukukçular hem de kadın hakları savunucuları tarafından eleştirilmiş ve değiştirilmesi istenmiştir. Bu eleştiriler ve talepler kapsamında, uluslararası hukuktaki

gelişmeleri de dikkate alacak şekilde yeni bir yasa hazırlanmış ve 2012 yılında 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2013 yılında ise bu Kanunun uygulama yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. 6284 Sayılı Kanun, 2011 de onaylayıp Anayasa'nın 90. maddesi kapsamında bir uygun bulma kanunu ile iç hukukumuzun parçası yaptığımız ve 20 Mart 2021'de yayımlanan 9 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi-CBK ile çıktığımızı ilan ettiğimiz (CBK ile çıkılabilir mi çıkılamaz mı tartışmaları ile sözleşmeden çıkılmasına tepkilerin hala sürdüğü) İstanbul Sözleşmesi diye bilinen Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ile büyük oranda uyumludur. Kanunda getirilen düzenlemelerle, kadınların hem şiddet tehdidi altında oldukları dönemde alınacak önlemler hem de şiddete uğradıktan sonra başvurabilecekleri araçlar düzenlenmiştir. Kanun ile 7 gün 24 saat esasına göre çalışacak şiddet önleme ve izleme merkezleri kurulması öngörülmektedir. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri ya da kısa adıyla ŞÖNİM'ler, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇŞHB)'na bağlı olarak 2012 yılında kurulmuş ve bu Kanun kapsamındaki faaliyetlerine başlamışlardır.

Ülkemizde, hem bu konuda mevcut yasaların hem de altına imza koyduğumuz Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) başta olmak üzere; Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi pek çok sözleşme ile Dünya Kadın Konferansı Eylem Planları gibi belgelerin gereği olarak kadınlarla ilgili pek çok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalardan sorumlu olan bakanlık o zamanki adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır (21 Nisan 2021'de yeniden iki ayrı bakanlığa dönüştürüldü). Kanun ve imza koyduğumuz uluslararası belgelerin kapsamına giren tüm çalışmalar, bu Bakanlıkça koordine edilerek, gerekli kurum kuruluşlarla işbirliği yapılarak yürütülmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen ve 2006 sonrasında yayınlanan genelge sonrasında başlatılan ve dönemsel olarak sürdürülen çalışmalardan biri, "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Eylem Planları"dır. Bakanlıkça, bu kapsamda en son 2016-2020 yıllarını kapsayan ve kadına şiddetin tüm ilgili tarafların katılımıyla önlenmesini amaçlayan "Kadına Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı" hazırlanmıştır. Bu planın amacı "*Ülkemizde kadına yönelik her türlü şiddetin, ev içi şiddetin önlenmesi; şiddet mağdurlarının etkin bir biçimde*

korunması için tüm tarafların işbirliğiyle gerekli önlemlerin alınması ve uygulanması” olarak belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere 10. Planda belirlenen hedefleri de kapsayan; “Mevzuat düzenlemeleri, Farkındalık yaratma ve anlayış değişimi, Koruyucu ve önleyici hizmet sunumu ve şiddetten zarar görenlerin güçlenmesi, Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması, Kurum, kuruluşlararası işbirliği ve politika geliştirme” başlıklı beş hedef altında birçok eylem planlanmıştır (KSGM, 2016, s.36-76). Bakanlık yapılanmasında tüm bu çalışmaları yürütmekten sorumlu bir genel müdürlük yapılanması, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, yer almakta, ayrıca aile ve çocuk konularındaki çalışmaları yürütmek üzere de genel müdürlükler bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019, s.2-6).

Bakanlıkça hazırlanan ve 2020-2021 yıllarını kapsayan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı’nda 2021-2025 yıllarını kapsayacak “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı”nın uluslararası ve ulusal mevzuatımızın öncelikleri ve ilgili paydaşların katkı ve katılımları ile 2020 yılında hazırlanacağı belirtilmektedir. Ancak söz konusu plan Bakanlık resmi web sitesinde yer almamaktadır. Sitede 2013-2023 yıllarına yönelik olarak hazırlanmış Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı yer almaktadır. Bu planda; eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım, medya başlıkları altında beş temel politika ekseninde mevcut durum, temel amaç, hedefler, stratejiler ve faaliyetler düzenlenmiştir. Planda bu beş ekseninde belirlenen beş temel amaç altında 21 hedef, 21 strateji ve 126 faaliyete yer verilmektedir. Ancak hiçbir başlık altında kadına şiddet konusu temel hedef veya stratejisi olarak tanımlanmamış olup sadece Eğitim ve Ekonomi politika başlıklarındaki iki stratejinin alt strateji olarak iki strateji tanımlanmıştır. Bu kapsamda; “Eğitim” başlığı altındaki “Kız çocuklarının ve kadınların eğitime kayıt, devam ve tamamlama oranlarının artırılması” stratejisinin alt stratejisi “Kuran kursları ile yaygın eğitim kapsamındaki kursların programlarına kadının insan hakları, kadına yönelik şiddet ve değerler eğitimi konuları entegre edilecektir” ve “Ekonomi” başlığı altında “Özel politika gerektiren kadınların ekonomik hayata katılmaları konusunda çalışmaların artırılması” stratejisinin alt stratejisi olarak “Şiddet mağduru kadınların işgücü piyasalarına girişlerinin kolaylaştırılması için ilgili

ŞÖNİM/Kadın Konukevlerinde kurumsal hizmet modeli geliştirilecektir.”denilmektedir (AÇSHB, 2018, s.116-209).

Yukarıda yer alan bilgiler bize; ülkemizde kadın, aile ve çocukla ilgili olarak, yasalarca verilen yetki ve sorumlulukları yerine getirecek, bakanlıktan sivil toplum kuruluşlarına gerekli yapılanmaların ve anayasadan başlayarak, kanundan yönetmeliğe gereken yasal düzenlemelerin bulunduğunu göstermektedir. Bu noktada kanımızca sorgulanması gereken, yasal olarak mevcut olan birçok belge ve düzenlemelerde yer alan ayrımcılıktan uzak ve özgür olma durumunun ilgili yapılarca ve tüm tarafların katılımını sağlayarak uygulamaya ne ölçüde geçirilebildiği ve mevcut düzenlemelerin toplumsal açıdan özgür olmayı sağlayıp sağlayamadığıdır. Çünkü 6284 Sayılı Kanunun etkili bir şekilde uygulanmadığını, Bakanlıkça, üniversiteler, akademisyenlerce yapılan araştırmalar, bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının raporları (örn. Kadın Danışma Merkezi’nce başvuran kadınlarla ilgili olarak verilen bilgiler), basına yansıyan haberler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) kararları açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan şiddete maruz kalan kadınların talep ettikleri tüm hizmetleri, aynı yerde, tek seferde alması anlayışı temelinde yapılandırılan ve bu nedenle de tek kapı sistemi olarak adlandırılan ŞÖNİM’ler de sundukları hizmetler ve uygulamalarıyla eleştirilmektedir. Bu eleştirilerde; buradaki personelin ve ŞÖNİM’lerin nicelik ve nitelik olarak yetersizliği dile getirilmekte, hükümetin kadına yönelik şiddetle ilgili bütünlüklü ve istikrarlı bir politikası olmadığı için merkezlerin de planlanan işlevini yerine getiremediği ve böylece şiddete maruz bırakılan kadınların hukuk süreçlerinde ikincil travmalar yaşamasına neden olduğu ileri sürülmektedir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2017, s.12-13).

Sonuç ve Değerlendirme

Kentleşme; çağdaş yaşamın gerektirdiği tüm zihinsel ve davranışsal değişikliği içeren ve buna bağlı anlayışlarla biçimlenen toplumsal yaşamı içinde barındıran bir yaşam biçimidir. Ancak bu konudaki araştırmalar, eylem olarak bir şeylerin yapılmasının, bireylerin zihinsel olarak da değiştiği ve yeni bir anlayışı içselleştirdiği anlamına gelmediğini ortaya koymaktadır. Bir kentte yaşamının zorunlu sonuçları olan bazı

davranışları yerine getirdiği halde bunları içselleştirmeyen insan, gelişmeye dirençli ve kentte kentlileşememiş kümelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Kente yalnızca fiziken dahil olan bireylerin, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik açıdan uyum sağlayamamasının sonucu ise kente yabancılaşması, kendi kültürüyle yaşadığı gettolarda ait olduğu cemaat kültürü ve kent kültürü arasında kalarak uyum gösterememesi, şiddet eğiliminin artmasından suça yönelmeye kadar birçok toplumsal sorunun doğmasına neden olmasındır. Ülkemizde iç ve dış göçlerin etkisiyle ortaya çıkan kentleşme sürecinin sonucu, kentlerin bir kısmının kentlilik ruhuna sahip olmayan, kendini oraya ait hissetmeyen, yabancılaşmış bireylerle dolmasıdır. İşsizlik, kayıt dışı ekonomi ve istihdam, nitelikli işgücü, insan sermayesi, eğitim, sağlık ve altyapı hizmetleri yetersizliği gibi faktörlere dayalı olarak artan kent yoksulluğu, şiddet de bu yabancılaşmanın sonuçlarındandır.

Şiddet, kişinin değer yargılarını zedeleyen, sahip olduğu niteliklerini, kendine güvenini ve ruhsal yapısını bozucu etki yapan bir olgudur. Bir toplumun neredeyse yarısı kadınlardan oluşur ve kadının gelecek nesillerin yetişmesinde anahtar rolü vardır. Bu nedenle kadınların önemli bir kısmının şiddete uğraması sadece bireysel değil aynı zamanda aile ve toplum açısından da olumsuzluklara yol açan önemli bir sorundur. Göçe dayalı olarak ortaya çıkan şiddet olgusunda; ekonomik refahın sağlanması, bölgesel gelişme farklılıkları ve gelir dağılımı adaletsizliklerinin kaldırılmasına yönelik çalışmalarla göçün kontrol altına alınması; ayrıca, kente gelenlerin birey ve aile olarak kendilerini kente ait hissetmelerini sağlamalarına yönelik ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Ekonomik ve sosyal açıdan yetkinlik özellikle erkekler için şiddete yönelmede önemli bir etken olan özgüven ve güç kaybı duygusunun ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Öte yandan kentlilik bilincine sahip ve kendini kente ait hisseden bireyler; sadece fiziken kentte yaşamayıp aynı zamanda kentte olup bitenlerle ilgilenerak, kentin bir parçası olduğunun farkında olarak, kenti için sorumluluk alacak, kente özgü tutum ve davranışları daha kolay sergileyecektir (Keskin, Sağocak ve Vural, 2015, s.28).

Aile en küçük toplumsal birimdir. Aileyi korumak ve güçlendirmek üzere ekonomik ve sosyal açıdan alınan önlemler ve bu konudaki farkındalığı artıracak çalışmalar, hem bireysel ilişkileri sağlıklı kılacak

hem de toplumun temeli olan ailenin sağlıklı ilişkiler gerçekleştirmesini ve yürütmesini sağlayacaktır. Nihai olarak bu durum, çekirdeği ailelerden oluşan toplumumuzun da sağlam temellere dayalı güçlü bir toplum olmasına katkı sağlayacaktır (Kocacık ve Çağlayandereli, 2009, s.41-42).

Ülkemizde kadına şiddetle mücadelede yardımcı olması amacıyla oluşturulan destek kuruluşlarının daha ulaşılabilir ve bu yapılarla başvurarak sonuç alınmanın daha etkin hale getirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü bu araçlardan faydalanmak üzere bir adım atan şiddet mağduru kadınlar, hemen hemen başvurdukları her kurum, kuruluşta destek almak yerine ikincil mağduriyetler yaşamaktadır. Bu nedenle şiddete maruz kalan kadınlara sunulan destek hizmetlerinin sayıca arttırılmasından daha da önemli olan bu hizmetlerin niteliği ve onların beklentilerini karşılamasıdır. Bu açıdan kadın sığınma evlerinin yalnızca kadınlara barınma sağlayan yerler olarak düzenlenmemesi ve bu konudaki mevcut yaklaşımın değiştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede bu mekanlarda kadını manen ve madden güçlendirecek şekilde hizmet sunabilecek bir altyapı oluşturulmalı ve verilen desteklerle kadına kendi ayakları üzerinde durarak şiddetten uzak bir yaşam kurması sağlanmalıdır. Öte yandan kadına yönelik şiddetin yalnızca adli vaka olarak görülmemesi, şiddete uğrayan kadınlara kolluk güçleri ve adli birimlere başvurmak ya da bir sığınağa yerleşmek dışında alternatifler sunan bir destek mekanizmalarının da uygulamaya sokulması gerekmektedir. Hafifletici nedenler ileri sürülerek kadına yönelik şiddetin cezasız kalmasının önüne geçilmesi de kadına şiddetin önlenmesinde atılması gereken adımlardan biridir.

Ulusal mevzuatın yanı sıra ülkemize yükümlülükler getiren uluslararası mevzuatların da gereklerinin yerine getirilmesi içinde daha kararlı olunmalı ve bunların uygulamaya sokulmasına yönelik mekanizmalar kurulmalıdır. Bu kapsamda aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için düzenlenen ve İstanbul'da imzaya açılan, ülkemizin de ilk imzacılarından biri olduğu İstanbul Sözleşmesi'den bir başka ifadeyle Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden ayrılma kararı tekrar gözden geçirilmeli ve tarafı olduğumuz BM "Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi-CEDAW"ın gereklerini yerine getirmek ve onun getirdiği standartlara ulaşabilmek adına da öncelikle şunlar yapılmalıdır:

- i. Ülkemizde kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın kaldırılması

sağlanmalı ve bu konudaki düzenlemeler sözde veya kağıt üzerinde kalmadan uygulanmalı, ii. Kadının toplumsal rolü yeni bir anlayışla tanımlanmalı ve medyadan eğitime tüm araçlarla benimsenmesi için çalışmalar yapılmalı, iii. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılması için harekete geçilmeli, iv. Kadına şiddetin ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alınarak kentsel, toplumsal gelişmeyi engelleyici bir sorun alanı olarak ele alınmalı ve bu kapsamdaki politikalarla entegrasyonu sağlanmalı, v. Kadın işgücü, emeğinin ekonomiye dahil edilmesi için “Kalkınma Ajansları”ndan yararlanılmalıdır.

Kadın ve aile içi şiddet konusunun çözümü ve bu konuda bilinçli duyarlı olunması için toplumda farkındalık yaratılması, eğitimli nesiller yetiştirilmesi önemlidir. Bu açıdan da ana sınıftan itibaren başlayacak eğitimlerin yanı sıra kamu yönetimi bölümleri ve hukuk fakültelerinin ders programlarına konulacak kadın, çocuk hakları, insan hakları, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, şiddet, cinsiyet eşitliğine yönelik derslerle bu konularda duyarlı kamu yöneticileri, hakim, savcı ve avukatların yetiştirilmesi sağlanmalıdır. İlk öğretimde cinsiyet ayrımcılığını destekleyen, kadını belirli kalıplara sokan yazılı ve görsel ders materyalleri gözden geçirilerek bu ayrımcılığı genç beyinlerden kaldıracak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Eğitim konusunda yapılması gereken bir diğer konu da aile bireylerinin eğitimidir. Bu eğitimlerle bireylerde vicdan, etik ve ahlaki değerlerin yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Özellikle kent kültüründen uzak yaşamların sürüldüğu gecekondü bölgelerinde -başta yerel yönetimler olmak üzere bu konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları, üniversitelerle işbirliği yapılarak- kadınları sosyo-ekonomik açıdan güçlendirecek, özgüven kazanmalarını sağlayacak üretime yönelik tesislerinin kurulması sağlanmalı, kadın girişimciliği desteklenmelidir.

Türk toplumu açısından önemli olan ve değiştirilmesi gereken bir nokta da çocukların yetiştirilmesinde yaygın olan ve genelin benimsediği kız ve erkek çocuklara yönelik ayrımcı uygulamalardır. Toplumsal kültürümüzde, erkek çocuğa sahip olmak çok önemli olarak görülmektedir. Rol davranışlar oluşturulurken, kız çocuklarına evde, erkek çocuklarına ise ev dışında roller yüklenmekte, bunun sonucunda kızlar kısıtlanırken, erkek çocukları özgür olarak yetiştirilmektedir. Bu bağlamda, sürekli olarak yinelenen, “babasıdır, kocasısıdır, erkektir sever

de döver de” gibi söylemlerle, toplumsal hayatta, kadına “gerektiğinde” şiddet uygulamayı normalleştiren, kadının namusunu kendi namusu olarak gören ataerkil, erkek egemen anlayışlar değişmeli, kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip bireyler olarak yetiştirilmesi ve bu halleri ile toplum yaşamında yer almaları sağlanmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere aile bireylerinin ekonomik güçlerinin, refah düzeylerinin artırılması ya da dış etkenlerin yol açtığı göçlerin toplumsal sorunlara yol açmaması için önlemler alınarak kırsal-kent farklılıklarını dikkate alacak ve ekonomik ve sosyal açıdan beklentilere cevap verecek, şekilde dengeli bir biçimde gerçekleşmesinin sağlanması, kentleşmemenin yarattığı şiddet, yoksulluk ve varoş kültürünün etkisinin azaltılması ve süreç içinde yok edilmesi açısından dikkate alınması gereken hususlardır. Sonuç olarak projeden eğitime, eylem planlarına toplumun tüm kesimlerinin beklentilerine karşılık verecek ve onların katılımıyla gerçekleşecek ekonomik, sosyal, kültürel tedbirler ve eğitimlerle, aslında kentleşme sürecini iyi yönetememenin bir sonucu olan ve bu açıdan Prof. Sancar tarafından "kolektif suç" olarak tanımlanan bu durumun kanımızca çözümü de toplumun bütüncül bir şekilde karşı çıkması ile sağlanabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Non-Urbanization and Social Dynamics of Violence
against Women**

*

Esmeray Alacadağlı
Bayburt University

Migration is the movement of people voluntarily or compulsorily within the country, generally from rural to urban, or from one country to another, based on various reasons. One of the results of this movement is urbanization. Urbanization occurs through not only the employment of people living in the city in jobs specific to the city but also adaptation of social and cultural behavior patterns and value judgments that are unique to the city. When the economic and social transformation of the masses migrating from the countryside to the city is not achieved, individuals can become alienated from the city and cause many problems in terms of society and the city (Es and Ateş, 2004, p.215; Keleş, 2016, p.22-31). Some of these problems are turning to violence and crime due to increasing reactivity based on socio-spatial divisions (Parlak, 2008, p. 67) in the form of communities, ghettos.

Violence is a phenomenon that affects people physically, emotionally and socially. Those most affected by violence are; women, children, the elderly and the disabled. There are many reasons for violence against women based on economic, social and psychological factors. As an example of these reasons; Factors such as failure in education, inability to control anger, lack of self-confidence, exclusion, lack of communication within the family, lack of interest, feeling of inhibition, domestic violence, being abused, substance and alcohol addiction, and lack of attention can be given (Çiftçi, 2013, p.25). On the other hand, personality disorders and some mental disorders (Öztürk, 2011, p. 36) and the traditional male-dominated, sexist attitude that sees women as second-class citizens, the desire to dominate and control women, the incompatible family environment, the cultural structure that supports violence against women and the tolerance of male violence is also a determining factor in this regard and fosters violence (Okutan, 2007, pp. 28-29; Çiftçi, 2013, p. 26).

After the 2000s, there has been an increasing increase in violence against women and domestic violence in our country. The researches show that factors such as unemployment and poverty play a role due to uncontrolled increase in the urban population based on immigration and dissolution in the family structure due to the problems of adaptation to the city, (Karataş and Kılıçarslan, 2013, pp.111-112).

Urbanization in Turkey took place in the form of one-way migration from rural to urban areas, and could not develop in a way that would be the driving force of development by providing the development of industry and employment of labor force. In this context, economically, the urbanization of our country has led to unemployment, imbalance in sectoral and interregional development, congestion in infrastructure services, occupation of public lands with shelters called slums. Socially, the ones that emerge as a result of urbanization are; inequality in income distribution, social stratification, increase in classification, ghettoization, cultural change problems, disintegration and discord in social life, an increase in tendency towards crime and violence (Sezal, 1992, pp.74-78; Parlak, 2008, p. 67).

According to the "Research on Domestic Violence Against Women in Turkey" conducted by Hacettepe University in 2014 (ASPB, 2015); in Turkey, the rate of women who have been exposed to physical violence at any point in their lives is 36%. Throughout Turkey, married women at any stage of her life, were exposed: 12% to sexual violence, 30% to economic violence, and 44% to psychological violence. The majority of women who have been subjected to violence do not apply to authorities such as the police, shelters and gendarmerie because they do not see the violence they experience as a very serious problem. The number of women applying to institutions and organizations responsible for combating violence against women is only 11%. However, the fact that these institutions are not in a position to provide the service and support that the applicant women need is another problem (ASPB, 2015, pp.83-176).

According to the "Female Murders, Sexual Assaults and Child Abuse in Turkey" report data of N. Tıgılı, member of the GNAT Equal Opportunity Commission; The number of women killed by men increased from 83 in 2003 to 328 in 2016, 440 in 2018 and 474 in 2019. Between January 1, 2016 and December 31, 2019, 1652 women were killed by men,

at least 1132 women were subjected to sexual violence and 404 women were raped in the same years (Sözcü, 2020).

Turkish society is a patriarchal society. In this patriarchal family structure, the majority of women are brought up with a perception of "male child" in which men are superior to women, and with an understanding of obedience to men. For this reason, domestic violence in Turkey remains in the privacy of private life and is considered by many women as a sensitive issue that should be hidden. Women cannot oppose the violence against herself and masks violence due to being economically weak, customs and traditions, social understandings of "her husband loves but also beats her" and social gender roles. Factors such as the lack of education of women and men, inadequacy of communication skills and the inadequacy of punishments are among the important reasons why violence against women cannot be prevented.

Economic welfare, controlling immigration; strengthening those who come to the city need to be economically and socially as individuals and families should be ensured in the phenomenon of violence based on immigration. Economic and social competence will help to eliminate the feeling of loss of self-confidence and power, which is an important factor in turning to violence, especially for men. On the other hand, individuals who have an urban consciousness and feel that they belong to the city, In addition to living in the city physically, will take responsibility for his city by taking care of what is happening in the city, and will more easily exhibit city-specific attitudes and behaviors (Keskin, Sağocak, & Vural, 2015, p. 28). Another point that is important for Turkish society and needs to be changed is the discriminatory practices against girls and boys. Taking measures to increase the economic power and welfare of family members are important issues in terms of reducing the violence, poverty and slum culture created by the lack of urbanization.

Kaynakça / References

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). *2018 yılı faaliyet raporu*, Ankara.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). *Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2018-2023*. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı-ASPB ve Hacettepe Üniversitesi. (2015). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması raporu, 2015*. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Neveşehir Hacı Bektaş BektaşVeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 32-42.
- Arın, M. C. (1996). Kadına yönelik şiddet. *Cogito*, (6-7), 305-312.
- Alacadağlı, E. (2020). Çocuk yoksulluğu. Ş. Dilli (Der.), *Türkiyede çocuk olmak içinde* (s.169-197). Ankara: Pegem Akademi.
- Anayasa (1982). *Yeni Anayasa 1982*. İstanbul: Yasa Yayınları.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009). Kentleşme Şurası 2009. *Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar raporu*, Ankara.
- BBC News (2020). DSÖ: Her üç kadından biri şiddet mağdurdu. 10.01.2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130620kadina_siddet adresinden erişildi.
- Büyükyılmaz A. ve Demir Ç. (2016). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddetin belirleyicileri: multinomial logit model yaklaşımı”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(3), 443-45.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. Ankara.
- Çalışkan, H. ve Çevik, İ. E. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 218-233.
- Çiftçi, F. (2013). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet ve kadın sığınmaevleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Ediz, A. ve Altan, Ş. (2017). Türkiye’de kadına yönelik şiddet üzerine bir alan araştırması. *TBB Dergisi*, 338-406.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 205-247.
- Gurbetçi Giresun Gazetesi, (2020). 12.08.2021 tarihinde <https://gurbetcigiresun.com.tr/necat-tigli-kadin-cinayetleri-raporu-hazirladi-34066-haberi> adresinden erişildi.
- Gül, H. ve S. Gül, S. (2008.). Yoksulluk ve yoksulluk kültürü tartışmaları. Nurgün Oktik (Der.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları içinde* (s.57-96). İzmir: Yakın Yayınları.
- Güneş, Z. (2009). *Türkiye’de yoksulluk araştırmaları: 1990 sonrası çalışmaların bibliyografik analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara

- Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2009). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması raporu*. Ankara: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü-KSGM. (2016). Kadına yönelik şiddetle mücadele (2016-2020) ulusal eylem planı. 12.01.2020 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/upload/pages/dagitimda-olan-yayin-lar/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-2016-2020-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. Ankara.
- Keleş, R. (1996). *Kentleşme politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme politikası* (15. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keskin ,E.B., Sağocak, M. ve Vural, A.(2015). Kentlilik bilinci çalışmaları için bir model önerisi: Bursa’da kentlilik bilinci araştırması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(1), 21-43.
- Kıray, M.(1982). Toplumsal değişme ve kentleşme. T. Erder (Der.) *Kentsel bütünleşme içinde* (s.57-66). Ankara: TGAV Yayınları.
- Kocack, F. ve Çağlayandereli, M. (2009). Ailede kadına yönelik şiddet: Denizli İli örneği. 03.02.2020 tarihinde <http://www.insanbilimleri.com> adresinden erişildi.
- Köse, A. ve Beşer, A. (2007).Kadının değiştirilebilir yazgısı "şiddet". *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(4), 114-121.
- Okutan, Nur (2007). *Kadına yönelik aile içi şiddet -Van’da, kadınların şiddet deneyimleri, şiddeti doğuran koşullar ve başetme biçimleri, şiddetin kadın sağlığına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 100. Yıl Üniversitesi,Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Van.
- KSGM (2016). *Kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planı 2016-2020*. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özbudun, S. (2002). Küresel bir yoksulluk kültürü mü?, Y. Özdek (Der.), *Yoksulluk, şiddet ve insan hakları içinde* (s.53-69). Ankara:TODAİE Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2011). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul.

- Parlak, B. (2008). Kent kültürü ve kentlilik bilinci geliştirme projesi: Bursa Büyükşehir örneği, F. N. Genç, A. Yılmaz, H. Özgür (Ed.), *Dönüşen kentler ve değişen yerel yönetimler* içinde (s.61-85),Ankara: Gazi Kitabevi.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Sezal, İ. (1992). *Kentleşme. Alternatif üniversite serisi*. İstanbul:Ağaç Yayınları.
- Sözcü Gazetesi (2020). Kadınlar 2019 yılında da katledildi. 03.02.2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yaşam-haberleri/kadinlar-2019-yilinda-da-katledildi/> adresinden erişildi.
- Şimşek, B. (2019). Kadın cinayetleri neden önlenemiyor?. 03.01.2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49492456>, adresinden erişildi.
- Tatar, Z. (2009). *Yetişkinlerin kentlileşme ve eğitim ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri (Eskişehir ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tok, H.(2020). Meclis komisyonu kadın örgütleriyle ortak akıl yürütmeli. 03.02.2020 tarihinde <https://www.sivilsayfalar.org/2020/01/10/meclis-komisyonu-kadin-orgutleriyle-ortak-akilyurutmeli/> adresinden erişildi.
- Uçar, A. (2016). İstatistiki verilerle ulusal basında kadına yönelik şiddet. *İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 315-364.
- Uğurluoğlu, B. (2018). Şiddet nedir? 03.02.2020 tarihinde, <https://ailedenokula.com/siddetnedir?> adresinden erişildi.
- UN WOMEN (2020). Facts and figures: ending violence against women, 13.02.2020 tarihinde <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures> adresinden erişildi.
- World Health Organization. (2013). *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women – WHO clinical and policy guideline*, World Health Organization.
- World Bank (2000). *World development report 2000/2001 attacking poverty*. Washington D.C.: World Bank Publication.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Alacadağlı, E. (2021). Kentlileşmeden kentleşme ve kadına şiddetin sosyal dinamikleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7106-7138. DOI: 10.26466/opus. 913097.

Borderline Kişilik Bozukluğunun Ergenlik Döneminde Belirlenmesine Dair Bir Değerlendirme

DOI: 10.26466/opus. 898571

*

Haydeh Faraji*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: haydehfaraji@aydin.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5306-6546](https://orcid.org/0000-0001-5306-6546)

Öz

Borderline kişilik bozukluğu; bireyin kimlik duygusu, ilişkileri, duygulanımı, davranışları ve bilişsel örüntüsünde, yaygın ve süregelen bir dengesizliğin hakim olduğu bir bozukluktur. Borderline kişilik bozukluğu yüksek düzeyde komorbiditeye sahip olup; risk alma davranışları, intihar ve kasıtlı kendine zarar vermenin sıklıkla görüldüğü, işlevsellikte düşüşün yaygın ve şiddetli olduğu bir bozukluk olarak yüksek düzeyde kamu maliyeti yaratmaktadır. Tanılamaya yönelik kategorik yaklaşımın kişilik bozukluğu tanısı için 18 yaş sınırı çizmesi ve "kişilik bozukluğu damgasının" önüne geçme kaygısı nedeni ile ergenlik döneminde borderline kişilik bozukluğu tanılması tartışmalı bir konudur. Ancak bozukluk boyutsal olarak ele alındığında ergenlik döneminde de kendilikte, ilişkilerde, duygularda, davranışlarda ve bilişlerde normatif ergenlerden daha farklı biçimde düzensizlik gösteren ergenlerin varlığıyla karşılaşılmaktadır. Üstelik yoğun, yaygın ve esneklikten yoksun borderline kişilik özelliklerinin varlığı, ergenin erken yetişkinliğe geçerken önemli gelişimsel kilometre taşlarına ulaşma becerisini olumsuz etkileyebilmektedir. Hastalığın hem bireysel hem de kamusal maliyetinin önüne geçmek ve hastalığın yıkıcı sonuçlarına önlemek adına erken teşhis önem taşımaktadır. Bu derleme makalesinde ergenlik döneminde borderline kişilik bozukluğu teşhisinin tartışmalı doğası incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Borderline Kişilik Bozukluğu, Ergenlik, Kasıtlı Kendine Zarar Verme, Risk Alma, Dürtüsellik.

Evaluation of Determining Borderline Personality Disorder in Adolescence

*

Abstract

Borderline personality disorder; It is a disorder dominated by a common and chronic imbalance in the individual's sense of identity, relationships, affect, behaviors and cognitive patterns. Borderline personality disorder has a high level of comorbidity, risk-taking behaviors, suicide and deliberate self-harm is common, and the decline in functionality is common and severe, and creates high public costs. The diagnosis of borderline personality disorder in adolescence is a controversial issue, since the categorical approach to diagnosis sets an age limit of 18 for the diagnosis of personality disorder and prevents the "personality disorder stigma". However, when considered dimensionally, there are adolescents who show irregularities in self, relationships, emotions, behaviors and cognitions in a different way than normative adolescents. Moreover, the presence of severe borderline personality traits can negatively affect the adolescent's ability to reach important developmental milestones as they move into early adulthood. Early diagnosis is important in order to avoid both individual and public costs of the disease and the devastating consequences of the disease. This review article examines the controversial nature of the diagnosis of borderline personality disorder in adolescence.

Keywords: *Borderline Personality Disorder, Adolescence, Deliberate Self Harm, Risk Taking, Impulsivity.*

Giriş

Borderline Kişilik Bozukluğu

Borderline kişilik bozukluğu (BKB); bireyin kimlik duygusu, ilişkileri, duygulanımı, davranışları ve bilişsel örüntüsünde yaygın ve süregelen bir dengesizliğin hakim olduğu bir bozukluktur. Mesleki, sosyal ilişkilerde işlev bozukluğu da dahil olmak üzere karmaşık psikososyal sorunlara yasal ve finansal sorunlara yol açabilmektedir (Tomko ve ark., 2014). Genel popülasyonda BKB prevalansı nispeten düşükken, % 0,5 ile % 3,9 arasında (Lenzenweger, 2008), psikiyatrik bakımda yatan hastaların % 30-49'u (Chanen ve Kaess, 2012) ve ayaktan tedavi görenlerin % 15'i BKB tanısı almaktadır (Zimmerman ve Mattia, 1999). Acil servise başvuran intihara meyilli ergenlerde ise sınırda kişilik bozukluğu oranı % 78'e çıkmaktadır (Guilé ve ark., 2018). Bozukluğun yükü, intihar sonucu ölen hastaların yüksek prevalansı ile ilişkilidir: BKB hastalarının % 10'a kadar intihar nedeniyle ölmektedir ki bu oran genel popülasyonunki tamalanmış intihar oranının neredeyse 50 katıdır (Lieb ve ark., 2004). Ergenlerde yaygınlık ve seyre dair epidemiyolojik veriler sınırlıdır. Konservatif nokta yaygınlık tahminleri ~% 0,9 (Johnson ve ark., 2008). Kümülatif yaygınlık oranları, gençlerin % 1,4'ünün 16 yaşına kadar BKB için tanı kriterlerini karşılayacağını ve 22 yaşında % 3,2'ye yükseleceğini göstermektedir (Kaess ve ark., 2014).

BKB'nin anksiyete bozuklukları, duygudurum bozuklukları, yeme bozuklukları, alkol/madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı ve diğer kişilik bozuklukları ile komorbiditesi bulunmaktadır. Bozukluğa en çok anksiyete bozuklukları %84,8, duygudurum bozuklukları % 82,7 alkol/madde kötüye kullanımı %78,2 eşlik etmektedir (Tomko ve ark., 2014).

Borderline hastalar diğer psikiyatrik bozuklukları olanlara göre daha fazla tedavi kullandığından, daha az eğitim niteliği elde ettiğinden ve daha yüksek işsizlik sorunu yaşadıklarından BKB'nin kamu maliyeti önemli düzeyde yüksektir (Ansel ve ark., 2007; Sasone ve Sasone, 2012). BKB tanısı alan kişilerin öykülerine bakıldığında tanılama öncesi hastaneye yatış oranlarının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Guile ve Greenfield, 2004). Şiddetli borderline kişilik özelliklerine sahip olmak ergenlerin erken yetişkinliğe geçerken önemli gelişimsel kilometre taşıla-

rına ulaşma becerilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Winograd ve ark., 2008). Bu gözlemler birlikte ele alındığında, borderline psikopatolojinin zaman içinde yerleşmesini önlemek için erken tanılamanın ve müdahalenin önemli olduğunu kuvvetle göstermektedir (Beauchaine ve ark., 2008).

Takip çalışmaları remisyonun yaygın olduğunu göstermektedir - 6 yıl sonra% 74; 10 yıl sonra% 88 (Zanarini ve ark., 2003; 2006). Yüksek remisyon oranı BKB'nin kronik, aralıksız bir durum olmayabileceği fikrini gündeme getirir de esas durum, BKB'yi meydana getiren iki belirti kümesinden öfke ve terk edilme duyguları ile karakterize edilenin sabit ya da kalıcı olma eğilimi göstermesi, buna karşın kendine zarar verme ve intihar girişimleri ile karakterize olan belirti kümesinin kararsız ya da daha az kalıcı bir doğaya sahip olmasıdır. Çoğu durumda remisyon bu ikinci küme semptomlarda azalmayı ifade etmekte, hastalığın tamamen ortadan kalkması anlamına gelmemektedir (Gunderson, 2003). Bununla birlikte ergenlik döneminde tanı konulduğunda remisyon daha yüksek olmaktadır (Biskin ve ark., 2011).

Ergenlikte BKB Teşhisi

Kişilik bozukluklarının kökenlerinin çocukluk ve ergenlik döneminde olduğu konusunda uzun süredir devam eden genel kabul görmesine rağmen, BKB'yi 18 yaşından önce teşhis etmek tartışmalı bir konudur (Chanen ve McCutcheon, 2008). Dünyanın farklı noktalarında ruhsağlığı hizmeti veren pek çok klinisyen tanılama ile ilgili 4 temel başlık nedeniyle BKB teşhisi koymakta tereddüt yaşamaktadır. Bunların ilki BKB tanısının ergenlik dönemi için geçerli olmayıp 18 yaş üstü için kullanılabilen bir tanı kategorisi olmasıdır. İkincisi, duygusal dengesizlik ya da rahatsız edici öz görüntü gibi BKB'nin tipik özelliklerinin ergenler arasında normatif olmasıdır. Üçüncüsü, ergenlik dönemindeki bir bireyin kişiliğinin henüz gelişim halinde olması nedeniyle değişmekte oluşudur. Dördüncü ve muhtemelen en önemlisi klinisyenlerin hastalarını BKB tanısının getireceği damgalayıcı ve kötümser tutumlardan korumak istemeleridir (Chanen ve ark., 2008).

Ergenlerde BKB teşhisinin kullanımına karşı argümanlar, ergen kişiliğinin dinamik ve gelişen doğasına dayanmaktadır. Ergenler, kişilerarası

maruz kalma, yansıtma ve devam eden nörobilişsel değişikliklerin bir sonucu olarak sürekli öğrenip geliştiklerinden, ergen kişiliği doğası gereği dinamiktir ve bu dinamiklik yapılanma haline gelmiş olan bir kişilik bozukluğu tanısını dışlayan bir nitelik olarak görülmektedir. Oysa ki başka bir cepheden değerlendirildiğinde bu dinamik yapı, henüz oluşmakta ve gelişmekte olan kişilik örüntüsünde yolunda gitmeyen oluşumların çözümlenmesi için önemli bir avantaj sunmaktadır. Boylamsal çalışmalar sonucu BKB tanı kriterlerini karşıladıkları tespit edilen ancak yetişkinliklerinde kriterlerini artık karşılamayan bireylerde çok sayıda borderline semptomun varlığının devam ettiği görülmüştür. Kalıcılık gösteren semptomlar; bakım verme ve alma deneyimi, bağımlılık, mazozizm ve depresyonla ilgili çelişkili duygularından oluşmaktadır. Bu durum, BKB'nin ergenlik dönemi formunun, yetişkin yıllarda mutlaka BKB'ye yol açmayacağını ortaya koysa da, Kernberg'in (1990) savunduğu gibi, orta ila şiddetli borderline psikopatolojisi olan ergenler, bu psikopatolojiyi nadiren geride bırakabilmektedir.

BKB yapısal ve sabit bir model olarak düşünülmezsizin, kişilik "örüntüsüne dair" boyutlar olarak ele alınması ve bu boyutların katılık düzeyi ve farklı durum ve koşullara adaptasyon gücü üzerinden değerlendirilerek ergenlerde borderline kişilik bozukluğu düzeyindeki durumların teşhis edilmesi sözü geçen özellik ve örüntülerin kemikleşerek değişmesi oldukça güç bir yapı haline gelmesinin önüne geçecektir (Greenfield ve ark., 2015).

DSM kriterleri (APA, 2013) harfiyen takip edilirse, BKB sadece yetişkinlerde teşhis edilebilir. Ancak yetişkin olma durumundan ve "kişilik"ten bireyin 18. yaş gününde ortaya çıkan bir fenomen olarak söz ettiğimizde bu kişilerin 18. yaş günlerinin bir gün öncesi ve birgün sonrasındaki farkın ne olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, yetişkinlere göre daha düşük bir öngörü gücü olduğunun kabul edilmesi ve değişmesi güç bir bozukluktan öte "bazı boyutların yaygın, yoğun ve esneklikten yoksun hale geldiği bir örüntü" olarak kabul edilmesi koşuluyla bu tanının ergenlerde yapılabileceğini düşünülmektedir (Bondurant ve ark., 2004).

Mevcut taksonomilerin eksikliklerine dair farkındalık, bozukluğun boyutsal bir kavramsallaştırılmasına doğru bir eğilim oluşturmuştur.

Boyutsal yaklaşım BKB'ye dair duygusal, davranışsal, bilişsel, kişilerarası düzensizlik ve kendilik düzensizliği boyutlarını içermektedir.

Borderline Kişilik Bozukluğu Boyutları

Duygusal Değişkenlik: BKB'de duygulanım olumsuz, yoğun ve değişkendir. Hemen hemen her zaman bir kriz durumda olduğu görülen borderline hastalarda duygulanım dalgalanmalarıyla sıklıkla karşılaşmaktadır. Öfke, duygulanımsal oynaklığın kilit faktörü olarak karşımıza çıkmakta ve zaman zaman anlamlı ötekilerin, özellikle de temel bakım verenlerin (genellikle anne-baba), değersizleştirilmesi yahut değersizleştirilmenin yansıtılması ile birlikte görülebilmektedir. BKB'de duygulanım tipik olarak negatif duygular olan öfke, sinirlilik, kaygı, depresyon, disfori arasında dalgalanmalar ve geçişler göstermektedir. Yoğun öfke; ihtiyaç duyulan nesneyle kontağı sürdürmek, onu kontrol edebilmek ve nesne olan ilişkiye bağlı olarak kendilik duygusunu sürdürebilmek adına başvuru temel yoldur. Bu noktada borderline hastada karşılaştığımız depresif duygulanımın, daha az ayırt ettiricidir. Borderline hastaların içsel boşluk hissiyle ilişkili olan disforik duygulanımları, BKB'de karşılaştığımız çökkünlüğü majör depresyondan ayırt edebilmemizi sağlamaktadır (Faraji, 2020).

Borderline ergenler bir an çok mutlu görünürken, bir an sonra öfkeli, ağlamaklı ya da heyecanlı hale gelebilmekte ve hızlı bir şekilde sakinleşmiş bir hale bürünebilmektedirler. Dengesiz ruh hali, duygusal aşırılıkları kontrol etmede güçlüklerle birlikte, BKB'li bireyler için tanımlayıcı bir sorundur. Kararsız ruh halleri, BKB'si olmayan ergenlerde de karşımıza çıkabilmektedir. Ancak BKB söz konusu olduğunda, duygusal iniş çıkışlar genellikle hayal kırıklığı ve kişiler arası çatışmayla tetiklenir ve ruh halinin aşırılıklarıyla yaygın ve yoğun bir şekilde karşılaşırız. BKB'li ergenlerin ruh hali değişimlerini tipik ergen ruh hali değişimlerinden ayıran bu yoğunluktur. BKB'li ergenler, duyguları daha hızlı ve yoğun hissettiklerini ve BKB'si olmayan arkadaşlarına göre sakinleşmelerinin daha uzun sürdüğünü ifade etmektedirler. Ayrıca iyi bir ruh halindeyken neredeyse her şeyi yapabileceklerine, ancak kötü bir ruh halindeyken neredeyse hiçbir şey elde edemeyeceklerine inanma eğilimi göster-

mek gibi iki uçlu “ya hep ya hiç tarzı” düşünme eğilimi sergilerler (Aguirre, 2014).

Davranışsal Değişkenlik: Borderline hastalar genellikle duygularını kontrol etmekte güçlük çekmekte, borderline hastaların bedenlerinin kontrolden çıktığından söz ettikleri konuşmalarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Borderline hastaların hem doğalarının bir gereği hem de yetiştirilme şartlarının etkisiyle, dürtüsellik, özellikle agresif dürtüsellik, BKB'nin önde gelen bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (New ve Siever, 2002; White ve ark., 2003).

Madde kötüye kullanımı borderline hastalar arasında yaygındır. Borderline hasta çoğunlukla gelişigüzel cinsel yaşantılar ve intihar girişimleriyle belirli kendine zarar verici ve saldırgan dürtüsellik dönemleri yaşamaya da eğilimlidir. Bu dürtüsel davranışlar, ana nesnenin kaybına atfedilebilir panik ve dezorganizasyon duygusundan kaçınmak ve kaybolan nesne ya da yeni kalıcı nesnelere temas kurmaya çalışmak için ikili amaca hizmet edebilmektedir (Fein ve ark., 2018).

Madde kullanımı hem kaygıyı giderir hem de geçici bir nesne olarak hizmet eder, bununla birlikte, maddenin etkileri nesne bağlantılarının yolunu açabilmektedir (örneğin dürtüsel cinsel karşılaşmalar). Bununla birlikte terk eden nesneye karşı açığa çıkan öfkenin içe atılıp kötü kendilik temsili haline gelmesi nedeniyle kendine zarar verici davranışlar ve intihar girişimleri ötekilerle gerçek yaşamda ya da fantezideki ilişkilerin ardından ya da eş zamanlı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu tarz kendine zarar verici ve öz yıkıcı eğilimlerle istismar geçmişleri olan borderline hastalarda fazla karşılaşmaktadır (Brodsky ve ark., 1997; Sansone ve ark., 2002).

Öfke, kaygı ve hayal kırıklığı gibi olumsuz nitelikli baş edilemeyen duygular kendine zarar verme davranışının ortaya çıkışından önce gelir (Klonsky ve Muehlenkamp, 2007). Morbid bir kendi kendine yardım biçimi olarak kendine zarar verme davranışı, sık sık kaygılanmak, kaotik düşünceler ve hızla değişen duygular gibi rahatsız edici semptomlardan hızlı, ancak geçici bir rahatlama sağlar. Kaygı, depresif belirtiler ve öfkenin şiddeti kendine zarar verme davranışının öncülleri olarak kabul edilmektedir (Evren ve ark., 2012).

Kayıp bir psikolojik güç unsuru olarak arabuluculuğun yokluğu, kişiliğin yokluğu ve kendiliğin bedensel deneyimlerle sınırlı olması duygularıyla kendini gösteren, kronik boşluk duygularına neden olmaktadır. Birçok çalışmacı, borderline hastaların kendilerine zarar verici davranışlarının bir intihar girişimi olmadığını (örneğin, kesme ve kendiliğinden kaynaklanan yanıklar), belirli bir rahatlama ve “akıntı” deneyimi veren duygusal düzenleme stratejilerine benzediklerini belirtmektedir (Monti ve D’Agostino, 2016).

Borderline hastalarda; duyguların bedensel ortam yoluyla düzenlenmesi, her birey için temsil ettiklerine göre farklı biçimler alabilmektedir: ruhsal ağrıya fiziksel form verilmesi; kendini cezalandırma ya da disforisini düzenleme; bir iz bırakarak belirli olayları hatırlamak (bir yara izi); ya da daha aktif hissetme (pasif olarak deneyimlemek yerine birinin deneyimlerinin temsilcisi olmak) söz konusudur (Monte ve Engelebert, 2018).

Fiziksel acı, aracılık edilemeyen psişik bir acının alternatifi olarak kullanılmaktadır. Borderline hastaların dövmelelere olan sıkı ilgisi bu hipotezler ışığında da yorumlanabilmektedir. Bedeni oyuna getirmek, beden ile benlik arasındaki belirli bir ilişki biçimini belirleyen sıkıntının üstesinden gelmenin bir yolu olan paradoksal bir çözüm arayışıdır (Faraji, 2020).

Tüm BKB davranışlarının en endişe verici olanı intihar düşünceleri ve girişimleridir. BKB’li ergenler genellikle kendilerine zarar verirler (sıklıkla kendilerini kesmek şeklinde) ve bunu yapmalarının en tipik nedeni, yoğun duyguları düzenlemeye çalışmalarıdır. Diğer yaralanma biçimleri arasında yanma, kesme, delme, kafaya ve duvara vurma yer alır (Evren ve ark., 2012).

Dürtüsellik başka bir davranış değişkenliği sorunudur. BKB’li ergenler adeta “düşünmeden hareket ediyor” görünürler. Dürtüsel davranışlar genellikle güçlü duygular bağlamında gerçekleşir ve aniden okulu bırakmayı, dikkatsizce araç kullanmayı, korunmasız cinsel ilişkilere girmeyi ve alkol/madde kötüye kullanımını içermektedir (Aguirre, 2014).

Risk Alma ve Kendine Zarar Verme

Ergenlik döneminde davranışsal değişkenliğin ciddi sonuçlara yol açabilen bir alt türü olarak risk alma ve kendine zarar verme davranışlarından ayrıca söz etmek gereklidir. Risk alma davranışları ve kendine zarar verme davranışları ergenlik döneminde sıklıkla ortaya çıkan olgulardır (Kaess ve ark., 2014a, b). “Kasıtlı kendine zarar verme” (KKZV) terimi, intihar niyeti olsun olmasın bir dizi farklı kendine zarar veren davranışı içeren, kişinin kendi vücut dokusunu kasıtlı olarak doğrudan tahrip etme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Brunner ve ark., 2014). Risk alma davranışları, ergenlerin fiziksel iyilik halini ve psikososyal işlevselliğini etkileyebilecek davranışlar olarak tanımlanır ve madde kullanımı, aşırı medya kullanımı ve karışıklık dahil olmak üzere çok çeşitli davranışları içerir (Leather, 2009).

Risk alma davranışının genel ergen popülasyonunda “normatif” bir davranış kompleksi olmasının yanı sıra bir dizi psikolojik problemle ilişkili olduğu bilinmektedir (Carli ve ark., 2014). Risk alma davranışı, ergenlik döneminde psikiyatrik bozukluklar geliştirmeye yönelik savunmasızlığın bir işareti olabilir (King ve ark., 2001). Kendine zarar verme davranışı genellikle ergenlik döneminde genç yetişkinliğe doğru geçişte önemli ölçüde azalan geçici bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır (Moran ve ark., 2012).

Kendine zarar verme davranışı diğer risk alma davranışlarıyla ilişkilidir (Moran ve ark., 2015). Duygusal ve davranışsal düzensizliğin akut belirtileri, başta kendine zarar verme davranışı ve risk alma davranışları, ergenlikte BKB'nin tanısal temel özellikleridir (Kaess ve ark., 2014a). KKZV'nin varlığı ve daha yüksek sıklığı, daha fazla BKB semptomunun onaylanmasıyla ilişkilidir (Cerutti ve ark., 2011). KKZV BKB'deki duygusal düzensizlik ve kişilerarası düzensizlikle yüksek düzeyde ilişkili bulunmuştur (Vega ve ark., 2017). BKB'li ergenler daha erken yaşta KKZV davranışları sergiler ve BKB'si olmayan ergenlere kıyasla daha uzun bir KKZV öyküsü bildirirler (Groschwitz ve ark., 2015).

Bilişsel Değişkenlik: Borderline hastalar gerçeklikle ilişkiyi sürdürmekte güçlük çektiklerinden yapılandırılmamış ya da stresli durumlarda, bilişsel bozuklukları özellikle belirginleşmektedir. Bu geçici bilişsel bozuk-

luklar; disosiasyon, paranoya ve durumsal şekilde diğer yarı psikotik deneyimleri de içermektedir. Bu durumdaki “stres unsuru” tipik olarak, kaybın kaçınılmaz ve geri döndürülemez olduğu hissedildiği önemli bir nesneyle temas kaybı olmaktadır. Diğer geçici yarı-psikotik deneyim türlerinden olan düşünce eklemesi, düşünce kontrolü, görsel ve işitsel hallüsinasyonlar vb. BKB ile ilişkilidir. Ancak bu inançların ve duyuusal deneyimlerin gerçeklikle uyumluluğu keskin psikozdan daha yüksek düzeydedir. Bu geçmiş psikotik deneyimlerin ayrıca, tekrarlanan hastaneye yatışları tetiklediği belirlenmiştir. Bu nedenle psikotik tarz bilişsel deneyimler borderline hastada ruhsal işleyişteki zayıflık ve kırılmanın göstergesi olarak kabul edilmektedir (Faraji, 2020).

Borderline hastaların özellikle de ergenlerin bilişsel değişkenliğine sebep olan faktörlerden biri sevilmedikleri, kötü, zehirleyici, iğrenç ve hatta “şeytan” oldukları gibi yaygın irrasyonel inançlarıdır (Aguirre, 2014). Bu inançlar BKB’li ergen üzerinde önemli ölçüde baskı yaratmakta ve düzenlenemeyen olumsuz duygulanımlara yol açabilmekte, kendilerine zarar vermelerine ve hatta intihar girişimlerine neden olabilmektedir.

Kişilerarası Değişkenlik: Aynı anda hem bağıllık hem düşmanlık hissedilen bu hasta grubu düzensiz kişilerarası ilişki örüntülerine sahiptirler. Kişilerarası ilişkilerde dengesizlikle sıklıkla karşılaşılması ve dengesizliğin borderline hastaların günlük yaşamında oldukça yaygın bir görünüm sergilemesi, bu özelliği BKB tanılmasında temel bir özellik haline getirmiştir (Kahraman, 2018).

Yalnızlığa karşı toleranslarının oldukça düşük olduğu, zorlantılı bir biçimde sosyalleşmeye çalıştıkları, sıklıkla can sıkıntısı ve içsel boşluk duygusundan yakındıkları gözlenmektedir. Şiddetli duygusal dalgalanmalar ve dramatik davranışlar sergilemekte, uç noktalara varan yarılarda bulunabilmektedirler. Diğer insanlara yönelik duygu ve tutumları kısa süre içinde dikkat çekici düzeyde ve açıklanamaz biçimde değişebilmektedir. Duygu dalgalanmaları tutkulu bir idealizasyondan, hor görme ve öfkeye doğru hızlı ve kesin şekilde, bir uçtan öteki uca savrulmalarla açığa çıkmaktadır. Bu kişilerde sıklıkla aşırı para harcama, kumar oynama, uygunsuz cinsellik ve yeme atakları gibi öngörülmesi güç şekilde aniden ortaya çıkan ve kişinin zarar görmesiyle sonuçlanma ihti-

mali yüksek olan davranışlarla karşılaşmaktadır. Tüm güçlü idealizasyon ve devalüasyon savunma mekanizmaları arasındaki süregelen kararsızlık nedeniyle, genellikle küçük sosyal ağların varlığı ve uzun süreli ilişkilerin eksikliği ortaya çıkmaktadır (Liebke ve ark. 2017).

Borderline hastalar ilişkilerini tutarlı ve kararlı bir biçimde sürdürmekte, sıcak ve empatik olmakta güçlük çekmektedirler. Genellikle “fırtınalı” ve kalıcılıktan uzak ilişkiler kurmaktadır. Borderline kişide kendi ve ötekileri bütüncül bir şekilde tasarımılandırılmama, kimlik karmaşası, sıklıkla can sıkıntısı şeklinde kendini gösteren süregelen boşluk duygusu, yalnızlık ve terk konularına aşırı hassasiyet gözlenmektedir. Kendilik algısı ötekilere bağlı olduğu, nesne sürekliliği olmadığı için yalnızlığa tahammül güçleşebilmekte ve kişi “yapışkan” bir ilişki tarzı benimseyebilmektedir. Grandiözite sonucu kendilerini diğerlerinden “farklı” olarak algılamaya eğilimli olan bu kişiler, hayal kırıklığı ve eleştiriye karşı oldukça duyarlı olabilmektedir (Atak, 2012).

Borderline hastaların kişilerarası ilişkilerinde bozulma yaratan bir diğer nokta bu kişilerin etraflarındaki bireyleri düşmanlı değerlendirme eğilimleridir. Borderline hastalar son derece yüksek bir reddedilme duyarlılığından muzdariptir, reddedilmeyi kaygıyla beklerler ve algılanan red yaşantılarına şiddetli biçimde tepki gösterme eğilimindedirler (Hepp ve ark. 2018).

BKB'nin temel özelliklerinden biri olan reddedilme korkusu, bir çeşit terk edilme yaşantısı olarak ele alınmaktadır. Reddedilme duyarlılığı; reddedilmenin kaygılı beklentisi (beklenti anksiyetesi), hızlıca algılanması ve reddedilmeye karşı tepki düzeyinin artış gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Reddedilme algısı, şiddetli bir gerilime neden olmaktadır. Ciddi düzeyde ve uzun süreli bir şekilde, yaşamlarındaki önemli ötekiler tarafından reddedilme deneyimleri, borderline hastada maladaptif bir korunma yolu olarak reddedilmeye karşı savunucu beklentilerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu eğilim, reddedilmeye dair öngörünün yine uygunsuz bir biçimde ortaya çıktığı deneyimler tarafından tetiklenebilmektedir. Bunun sonucunda, sosyal etkileşimdeki en küçük ipuçları bile reddedilme olarak yorumlanabilmektedir. Bu uygunsuz yorumlamalar, diğerlerini ya da kendini incinmiş hissetmeye ya da kendini suçlayarak kızgın hissetmeye neden olurken geri çekilme ya da saldırı gibi işlevsel olmayan davranışları beraberinde getirebilmekte-

dir. Üstelik tüm bu algılama ve yorumlama biçimleri adeta kendini gerçekleştiren kehanet haline gelerek, gerçek reddedici kişilerarası deneyimlere yol açabilmektedir. Reddedilme duyarlılığı yüksek olan borderline hasta reddedilme riskini düşüreceğine inandığında; cinsel eylemde uygun sınırlar koyamama ya da koyduğu sınırları bunları uygulamada zorluk yaşama gibi davranışlar göstererek mağdur olma riskini yükseltmektedir (Faraji, 2020).

Hastaneye yatırılan BKB'li ergenlere bakıldığında, genellikle bir romantik ilişki bitiminde ya da sevilen bir kişi ile gerçek ya da algılanan ayrılık tedavi görmek için yatırıldıkları görülür. Bu tür ayrıklar genellikle çaresizliğe yol açar ve tipik olarak kendi kendini yok etme gücünde bir artış görürüz. Bazen intiharı düşünmüş ya da intihara teşebbüs etmiş olacaktadırlar. Ancak sevilen kişinin BKB'li ergenden ayrılmaya niyeti olmasa bile böyle bir umutsuzluk yaşanabilir. Sevdiklerinin bir randevuya geç kalması ya da bir telefon görüşmesine cevap vermemesiyle bile tetiklenebilen reddedilme düşüncesi, umutsuzluk duymaya ve yıkıcı davranışlara yol açabilir (Aguirre, 2014).

Kendilikte Değişkenlik: İstikrarlı bir kendilik duygusunu sürdürmekte güçlük BKB'nin yaygın bir özelliğidir. Varoluşumuzu şimdiki andan ayıran "sınır" bu kişiler için yoktur yahut muğlak durumdadır. Borderline hastaların "şimdiki an" ile sınırlı varlıkları, duygusal dengesizliklerini ve ilişkisel tutarsızlıklarını körüklemektedir. Borderline hastanın kendini deneyimlerinden uzaklaştırması zor olmakta; birey, deneyimleri ve kendisi arasında tatmin edici bir mesafe ayarı yapamamaktadır. Borderline hastanın süreçleri, yaşantıladığı an ile belirleme eğilimi bulunur, şimdiki ana tamamen dalmış durumdadır. Bu kişiler için birey, şimdi ve burada yaşantıladığı her ne ise onunla sınırlıdır. Şimdiki an ile kendiliği ayıran hiçbir sınır yoktur, bu ikisi birbirine nüfuz etmiş ve iç içe geçmiş durumdadır (Englebert, 2017).

Benlik, deneyimlenen kendilik ve gözleyen kendilikte bir fragmantasyon söz konusudur. Benliğin bu geçici parçalanması, uzun süreli kişilerarası ilişkilerin bir parçası olan belirsizliğe dair özgün bir hoşgörüsüzlük biçimi ile uzun süreli ilişkilerin beraberinde gelen bağlılık, sorumluluk ve suçluluk duygularının reddedilmesine neden olmaktadır.

Ergenlerin benlik hislerinin olmadığını, kendilerini boş hissettiklerini ve kim olduklarını ya da ne istediklerini bilmediklerini söylemeleri alışılmadık bir durum değildir. Ergenler de ihtiyaçlarını, duygularını, sevdiklerini ve hoşlanmadıklarını başkalarına ifade etmekte sık sık güçlük çekerler, etrafındakilerin fikirlerinden ve eylemlerinden kolayca etkilenirler. Dış görünüşlerle çok ilgilenme eğilimindedirler ve sıklıkla kendilerini ve durumlarını başkalarınınkilerle karşılaştırarak kendileri hakkında bir değerlendirmeye vardıklarından sürekliliğe sahip olan stabil bir kendilik algısından söz etmek güçtür (Faraji ve Tezcan, 2021). Tipik bir şekilde ben ve öteki arasındaki sınırın muğlaklığı ile karakterize olan kimlik karmaşası borderline hastaların yaşadığı kişiler arası ilişkiler sorunlarının pek çoğunu açıklar görünmektedir. Bu sınır muğlaklığı, borderline hastaların çalkantılı ilişkiler yaşamasına neden olan, kendilik ve öteki hakkında aşırı iyi ve aşırı kötü şeklinde ortaya çıkabilen ikiyüzlü düşünce biçiminde de kendini göstermektedir (Faraji, 2020).

Normatif ergenlere benzer ancak daha yoğun bir biçimde, BKB'li ergenler kim olduklarına dair istikrarlı bir duyguyu tanımlamada zorlanırlar. Değerleri, ahlakları ve kimlikleri akışkan ve değişken görünür ve çoğu zaman, benlik hisleri o anda arkadaş grubuyla özdeşleşmeleriyle belirlenir. Pek çoğunun ebeveyni çocuğunu tanıdığını düşünürken şaşırıcı ve zorlayıcı durumlarla (örn; intihar girişimi) karşı karşıya kalır. Ebeveynlerin bir kısmı ise çocuklarının her zaman onlar için "bir kapalı kutu" olduğunu, hiçbir zaman rahatlıkla çocuklarının sonraki adımını ön göremediklerini belirtmektedir. Birden fazla çocuğu olan ebeveynler genellikle ergenlik çağındaki BKB'li çocuklarını BKB'si olmayan diğer ergenlik çağındaki çocuklarıyla karşılaştırdıklarında, BKB'si olmayan çocukları genellikle daha öngörülebilir ve duygusal olarak stabilken, BKB'li çocuklarının daha dürtüsel ve yatıştırılması zor olduğunu belirtmektedir (Aguirre, 2014).

BKB'li Ergenler ve Tipik Ergenler Arasındaki Davranışsal Farklılıklar

Tipik ergenler gibi, BKB'li ergenler de içki içebilir, dikkatsizce araba kullanabilir, uyuşturucu kullanabilir ve ebeveynlerine meydan okuyabilir. Bununla birlikte, BKB'li ergenler, başta öfke olmak üzere yoğun duygular, boşluk, kendinden nefret etme ve terk edilme korkularıyla başa çık-

manın bir yolu olarak sıklıkla uyuşturucu kullanır, kendine zarar verir ve ebeveynlerine karşı öfke duyar. BKB'li ergenler, BKB'si olmayan ergenlerin yaşadığı normal ergen gelişiminde aynı zorluklardan ve değişikliklerden geçse de, davranışın anlamını ya da amacını tanımak kritiktir (Aguirre, 2014).

Hem BKB'li hem de normal ergen zaman zaman karamsarlığa kapılabilir, ebeveynlerinin isteklerine meydan okuyan dürtüsel tavırlar benimseyerek alkol/madde kullanımında ve cinsel davranışlarda bulunabilir. Her iki ergen de benzer davranış ve tutumları sergilerken birini BKB tanı katerosine dahil eden bu tutum ve davranışların gördüğü işlevdir. Normatif ergen bu davranışları keşif amaçlı ya da iyi hissetmek adına yaparken BKB'li ergenin amacı genellikle başa çıkamadığı duygularını düzenlemek ve kontrol etmek çabası olmaktadır (Aguirre, 2014).

Ergen Borderline Kişilik Bozukluğunda Psikoterapi

Ergenlikte BKB'nin hem teşhis edilmesini hem de tedavi edilmesini destekleyen kanıtlar gün geçtikçe artmaktadır. BKB, yetişkinlikte olduğu kadar ergenlik döneminde de güvenilir ve geçerli bulunmuştur (Chanen ve ark., 2008; Miller ve ark., 2008). BKB ergenlik döneminde yetişkinliğe göre benzer bir istikrar gösterir (Chanen ve ark., 2004). Bozukluğun genç ve erişkin formlarına yönelik tedavilerde bir farklılık olmamakla birlikte bozukluğa özgü tedavide erken müdahale hastalığın seyri ve şiddeti açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Chanen ve ark., 2013).

Bilişsel davranışçı terapi, şema terapi, duygusal öngörülebilirlik ve problem çözme için sistem eğitimi, zihinselleştirme temelli tedavi, aktarım odaklı terapi, bilişsel analitik terapi, aile terapisi, kişilerarası psikoterapi, destekleyici psikoterapi günümüzde hem ergen hem erişkin BKB psikoterapisinde kullanılan psikoterapi yöntemlerinden başta gelenleridir.

Bilişsel Davranışçı Terapi: Bilişsel davranışçı terapi (BDT) nasıl hissettiğimizde ve ne yaptığımızda düşünmenin merkezi rolünü vurgulayan bir psikoterapi şeklidir. BDT, psikoterapilerin “en hızlısı” olarak kabul edilir ve terapistler genellikle ortalama on altı seans önermektedir. Yararsız ya da irrasyonel düşünme ve tepki kalıplarını belirlemeyi, tanımayı ve ar-

dından hastanın bu kalıpları daha pratik ya da yararlı yanıtlarla değiştirmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Duygu ve davranışın değişmesi için genellikle düşüncenin değiştirilmesi yolu benimsense de kimi zaman doğrudan davranışa yönelik müdahalelerle duygu ve düşüncenin değişimi sonucuna ulaşılabilmektedir (Türkçapar, 2018).

Şema Terapi: Şema Terapi, terapötik ilişki, duygulanım ve duygudurum durumlarına, yaşam boyu başa çıkma tarzlarına (örneğin, kaçınma ve aşırı telafi), yerleşik ana temalara (ör. Uyumsuz şemalar) daha fazla vurgu yaparak BDT ilkelerini kişilik bozukluklarının tedavisine genişletmeyi amaçlamaktadır. Belirli temel çocukluk ihtiyaçlarının karşılanmamasına karşı gelişen bilişsel şemaların zaman içinde uyumsuz hale geldiği ve kişinin işlevselliğini bozduğu üzerine odaklanılır. Danışanın hayatının merkezindeki şemalar tespit edilir, bu şemaların hayatındaki olumsuz etkileri ortaya konular, danışanın şemaya ait duygularla temas etmesi sağlanır, işlev bozucu başa çıkma tepkileri ve modları tespit edilir. Bu doğrultuda erken dönem acı ve öfke yaşantılarının kabul edilmesi ile uyumsuz düşünceler ve davranış kalıplarının değiştirilmesine yönelik çalışılır (Rafaeli ve ark., 2013).

Duygusal Öngörülebilirlik ve Problem Çözme için Sistem Eğitimi: Duygusal Öngörülebilirlik ve Problem Çözme için Sistem Eğitimi bir sistem yaklaşımına dayanmaktadır. Bu modelde BKB, bir duygu ve davranış düzenleme bozukluğu olarak anlaşılmaktadır. Amaç, BKB'li kişiye, onları tedavi eden diğer profesyonellere ve yakın arkadaşlara ve aileye, bozukluk ve onu yönetmek için kullanılan beceriler hakkında net bir şekilde iletişim kurmaları için ortak bir dil sağlamaktır. Bu, "bölünmeyi" (kişinin etrafındaki diğerlerini taraf tutmaya ya da "iyi" ya da "kötü" olmaya çalışarak iç çatışmaları dışsallaştırdığı ilkel bir savunma mekanizması) önlemeye yardımcı olur (Blum ve ark., 2008).

Zihinselleştirme Temelli Tedavi: Bateman ve Fonagy (1999, 2013) tarafından geliştirilen ZTT, bağlanma teorisine dayalı bir psikodinamik psikoterapötik programdır. Bu modeldeki "zihinselleştirme", kişinin kendi düşüncelerini ve duygularını etrafımızdakilerden ayırt etme ve ayırma yeteneği anlamına gelir. Düzensiz bağlanmanın zihinselleştirme kapasisi-

tesinde bir başarısızlığı teşvik ettiğini varsayar. Bireysel psikoterapi ile grup psikoterapisinden oluşur. Duygusal açıdan zorlayıcı durumlarda hastanın kendisinin ve başkalarının duygularını doğru bir şekilde ifade etme kapasitesini geliştirmeyi amaçlar. ZTT'nin temel amacı, etki düzenlemesini ve davranış kontrolünü iyileştirmektir. Hastaların yaşam hedeflerine ulaşmalarına ve daha samimi ve tatmin edici ilişkiler geliştirmelerine olanak tanır.

Diğer psikodinamik yaklaşımlardan farklı olarak, odak noktası aktarım ya da geçmiş ilişkiler ya da biyografik içgörü geliştirmek değil, amaç mentalizasyon kapasitesini geri kazanmaktır. Terapistler, grubun üyeleri arasında ve danışanlar ile terapistler arasında güvenli bir bağlanma bağı geliştirmeye çalışırlar. Bu güvenli bağlanma, kişinin zihnini ve başkalarının zihnini keşfedebileceği bir ilişki bağlamı sağlar.

Aktarım Odaklı Terapi: Aktarım Odaklı Psikoterapi (AOP) bir psikodinamik yaklaşım türüdür. AOP, BKB'nin psikolojik organizasyonunda, benlik ve diğerleri hakkındaki düşüncelerin, duyguların ve deneyimlerin iyi ya da kötü, siyah ya da beyaz, ya hep ya hiç olarak ikiye bölündüğü bir yapının varlığını savunur. AOP'ye göre bu bölünme kaotik kişiler arası ilişkilere, dürtüsel kendine zarar verici davranışlara ve BKB'nin diğer semptomlarına yol açmaktadır. Haftada iki kez bireysel psikoterapi seanslarından oluşan tedavi aktarıma odaklanılır, çünkü hastaların aktarımda baskın nesne ilişkileri ikiliğini yaşadıklarına inanılmaktadır (Clarkin ve ark, 2007).

Bilişsel Analitik Terapi: Ergenlerde, Bilişsel Analitik Terapi (BAT)16 ila 24 seans süren nispeten kısa bir tedavidir. BAT çeşitli kaynaklardan teori ve pratiğin bir entegrasyonudur. Bilişsel analitik terapinin ana kaynaklar bir yandan bilişsel psikoloji ve bilişsel psikoterapi, diğer yandan daha bilişsel bir dilde yeniden ifade edilen psikanalitik nesne ilişkileri teorisi-dir. Yöntemdeki vurgu, hastanın problemlerinin yeniden formüle edilmesi üzerinedir ortaya çıkan tarifler, içinde bir dizi terapötik yöntemin uygulanabileceği bir "yapı iskelesi" olarak kullanılır. Bilişsel davranışsal yöntemler ve aktarımın kullanımı, bu tanımların hem terapist hem de hasta tarafından anlama ve değişim araçları olarak kullanılmasıyla birleştirilir (Ryle ve Low, 1993)

Aile Terapisi: Aile terapisi, bir ailenin birden fazla üyesinin terapiye dahil edildiği bir psikoterapi türüdür. Uzun yıllardır ergen terapisinin kritik bir bileşeni olmuştur. Temel teori, bireylerin davranışlarının diğer aile üyelerinin onlarla etkileşime girme biçiminden etkilenmesi ve sürdürülmesidir. Aile terapisinin iki ana hedefi vardır: Hem aileyi BKB konusunda eğitmeli hem de aileyi tedavi etmelidir. Bu hedeflerin her ikisi de, ergenin anlaşıldığını hissetmesine yardımcı olur. Eğitim, iletişim, uyarlanabilir davranışı pekiştirme ve işbirliğine dayalı problem çözme, aile terapisinin merkezinde yer almalıdır (Nichols, 2013).

Kişilerarası Psikoterapi: Kişilerarası psikoterapi (KİPT), kişilerarası sorunların bir alanına odaklanan kısa vadeli, oldukça yapılandırılmış bir psikoterapi türüdür. İlişkilerin hem sayısı hem de kalitesi açısından önemli bir sorunun olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Genellikle on iki ila on altı hafta sürer. KİPT'de hasta ve terapist genellikle mevcut ilişkilere ve terapistle olan ilişkiye odaklanır. Birlikte, ilişkilerdeki yaygın uyumsuz kalıpları belirlemeye ve bunları alternatif uyumlu kalıplarla değiştirmeye çalışılır (Levenson ve Frank, 2014).

Destekleyici Psikoterapi: Destekleyici psikoterapi, terapötik ilişkiyi, çevresel müdahaleleri, eğitimi, tavsiyeleri ve önerileri, cesaretlendirmeyi ve övgüyü, sınır belirleme ve yasakları ve uyumsuz savunmaları zayıflattırırken, hastanın uyarlanabilir savunmalarını, güçlü yanlarını ve yeteneklerini geliştirir. Destekleyici psikoterapide hastaların terapistlerine güven duydukça, bu deneyimi yaşamlarındaki önemli diğer kişilere genelleme-yi öğreneceklerine inanılır. Amaç, hastaya ihtiyaçlarını karşılamanın ve sağlıklı biçimde kendini savunmanın alternatif yollarının öğretilmesi ve bu yolla hastanın “manipülatif” davranışlarının azaltılması, ihtiyaçlarının karşılanması için sağlıklı bir kendini savunmayı öğrenmeleridir (Winston ve ark., 2004).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, ergenlerde BKB tanısının önemi kuramsal alanyazın değerlendirilerek tartışılmıştır. Kişilik, ergenlik yıllarında hala yapım aşā-

masındadır ve zihinsel bozuklukların tanısai ve istatistiksel el kitabında (DSM-V), BKB tanısı (ya da başka herhangi bir kişilik bozukluğunun tanısı) 18 yaşın üzerindeki hastalarla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, çok sayıda klinisyen, BKB'nin genellikle ergenlik döneminde başladığını düşünmekte terapötik bir bakış açısıyla, BKB teşhisi ergenlerde de yapılabileceğine inanılmaktadır. Ergenler için olası tedavi seçenekleri genç yetişkinlerle hemen hemen aynıdır ve erken tanılama ergenin spesifik tedaviye başlamasına imkan tanıyacaktır (Paris, 2004; Chanen ve ark., 2020). Bu nedenle, BKB'nin genç bireylerde tespit edilip müdahale edilmesi, bu örüntünün kemikleşmiş bir yapı haline dönüşmeden çözümlenmesine imkan tanıyacaktır. Bu doğrultuda tanılamanın öneminin, ergenin kişilik örüntüsünün içinde barındırdığı niteliklerinin (özellikle durumsal değil, yaygınlık gösteren ve durağanlık sergileme eğiliminde olan niteliklerin), halihazırda sergilenen sonuçları ile olası doğurgularının belirlenmeside ve ihtiyaç görülmesi halinde, semptom kümesine karşı etkinliği bilinen bir psikoterapi modelinin seçilmesinde kolaylaştırıcı rolü ile tedaviyi hızlandırıcı rolünden geldiği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of Determining Borderline Personality Disorder in Adolescence

*

Haydeh Faraji

İstanbul Aydın University

Borderline Personality Disorder; is a disorder dominated by a common and chronic imbalance in the individual's sense of identity, relationships, affect, behaviors and cognitive patterns. It can lead to complex psychosocial problems, including dysfunction in professional and social relationships legal and financial problems (Tomko et al., 2014).

Despite the longstanding general acceptance that the origins of personality disorders are in childhood and adolescence, diagnosing BPD before the age of 18 is controversial (Chanen ve McCutcheon, 2008). In many parts of the world, clinicians are still hesitant to diagnose BPD in young people, mainly due to four concerns: First, the diagnosis of BPD in adolescence is not valid. Second, typical features of BPD such as emotional instability or disturbing self-image are normative among adolescents. Third, personality development is still changing and this prevents diagnosis. Fourth, and probably most importantly, clinicians want to protect their patients from the stigmatizing and pessimistic attitudes that the diagnosis of BPD will bring (Chanen et al., 2008).

The arguments against the use of BPD diagnosis in adolescents are based on the dynamic and evolving nature of the adolescent personality. As adolescents constantly learn and develop as a result of interpersonal exposure, reflection, and ongoing neurocognitive changes, adolescent personality is dynamic in nature, and this dynamism is seen as a feature that excludes the diagnosis of a structured personality disorder. However, when evaluated from another perspective, this dynamic structure offers an important advantage in resolving the formations that do not go well in the personality pattern that is just being formed and developing.

The public cost of BPD is significantly higher because patients use more treatment than those with other psychiatric disorders, obtain less educational qualifications, and experience higher unemployment prob-

lems (Ansel et al., 2007; Sasone ve Sasone, 2012). At the same time, when the histories of people diagnosed with BPD are examined, it is seen that the rate of hospitalization before the diagnosis is quite high (Guile ve Greenfield, 2004). Severe borderline personality traits can negatively affect the adolescent's ability to reach important developmental milestones as they move into early adulthood (Winograd et al., 2008). Taken together, these observations strongly indicate that early diagnosis and intervention are important to prevent the establishment of psychopathology over time (Beauchaine et al., 2008).

Considering BPD as dimensions of personality "pattern" without considering it as a structural and fixed model, and diagnosing situations at the level of borderline personality disorder in adolescents by evaluating these dimensions through the level of rigidity and adaptation to different situations and conditions, it is quite it will prevent it from becoming a difficult structure (Greenfield et al., 2015). This dimensional approach includes emotional, behavioral, cognitive, interpersonal disorder and self disorder dimensions of borderline personality disorder.

Emotional Variability: Affect in borderline personality disorder is negative, intense, and changeable. Affective fluctuations are frequently encountered in borderline patients, who are almost always in a crisis situation. Anger appears to be the key factor of affective volatility, and is sometimes seen with the devaluation or projection of devaluation of meaningful others, particularly early objects. In borderline personality disorder, affect typically shows fluctuations and transitions between negative emotions such as anger, irritability, anxiety, depression, and dysphoria (Faraji, 2020).

Behavioral Variability: Borderline patients often have difficulties in controlling their emotions. In the same direction, talk about their bodies getting out of control is frequently encountered. Impulsivity, especially aggressive impulsivity, is accepted as one of the leading components of borderline personality disorder due to the nature of borderline patients as well as the influence of their upbringing conditions. . Risk-taking behaviors and self-harming behaviors are frequently occurring in the context of behavioral variability during adolescence (Kaess et al., 2014a, b).

The term “deliberate self-harm” (DSHV) is defined as the act of deliberate direct destruction of one's own body tissue, which includes a series of different self-harming behaviors with or without suicidal intention (Brunner et al., 2014). Risk-taking behaviors are defined as behaviors that can affect adolescents' physical well-being and psychosocial functioning, and include a wide variety of behaviors, including substance use, excessive media use, and confusion (Leather, 2009).

Cognitive Variability: Cognitive impairments are particularly pronounced in unstructured or stressful situations, as borderline patients have difficulty maintaining a relationship with reality. These temporary cognitive impairments; It includes dissociation, paranoia, and other semi-psychotic experiences in situational. The 'stressor' in this situation is typically a loss of contact with an important object for which the loss is felt to be inevitable and irreversible (Faraji, 2020).

Interpersonal Variability: This group of patients, who feel both commitment and hostility at the same time, have irregular interpersonal relationship patterns. The fact that imbalance in interpersonal relationships is frequently encountered and the imbalance is quite common in the daily life of borderline patients has made this feature a basic feature in the diagnosis of borderline personality disorder. It is observed that they have a very low tolerance to loneliness, they try to socialize in a compulsive manner, and they often complain of boredom and feelings of inner emptiness (Faraji, 2020).

Self-Variability: Difficulty maintaining a stable sense of self is a common feature of borderline personality disorder. The "boundary" that separates our existence from the present moment does not exist or is ambiguous for these people. Borderline patients' being limited to the 'present moment' fuel their emotional instability and relational inconsistencies. It is difficult for the borderline patient to distance themselves from their experiences; the individual is unable to establish a satisfactory distance between himself and his experiences. The borderline patient has a tendency to identify processes with the moment he experiences, he is completely immersed in the present moment. For these people, the individu-

al is limited to whatever he experiences in the here and now. There is no boundary that separates the present from the self, the two are pervaded and intertwined(Englebert, 2017).

There is a growing body of evidence to support both the diagnosis and treatment of BPD in adolescence. BPD has been found to be reliable and valid in adolescence as well as in adulthood (Chanen et al., 2008; Miller et al., 2008). BPD shows a similar stability during adolescence compared to adulthood (Chanen et al., 2004). Although there is no difference in treatments for young and adult forms of the disorder, it is stated that early intervention is important in terms of the course and severity of the disease in the treatment of the disorder (Chanen et al., 2013).

Cognitive behavioral therapy, schema therapy, system training for emotional predictability and problem solving, mentalization-based therapy, transference-focused therapy, cognitive analytical therapy, family therapy, interpersonal psychotherapy, supportive psychotherapy are the main psychotherapy methods used in both adolescent and adult borderline personality disorder psychotherapy.

Kaynakça / References

- Aguirre, B. (2014). *Borderline personality disorder in adolescence*. Beverly: Fair Winds Press.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*.
- Ansell, E. B., Sanislow, C. A., McGlashan, T. H. ve Grilo, C. M. (2007). Psychosocial impairment and treatment utilization by patients with borderline personality disorder, other personality disorders, mood and anxiety disorders, and a healthy comparison group. *Comprehensive Psychiatry*, 48(4), 329-336.
- Atak, İ.E. (2012). Sınır işleyiş kavramının sınırları: Rorschach Testi ile değerlendirme. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 18(1), 47-55.
- Bateman, A. ve Fonagy, P. (1999). Effectiveness of partial hospitalization in the treatment of borderline personality disorder: A randomized controlled trial. *American journal of Psychiatry*, 156(10), 1563-1569.

- Bateman, A. ve Fonagy, P. (2013). Mentalization-based treatment. *Psychoanalytic inquiry*, 33(6), 595-613.
- Beauchaine, T. P., Neuhaus, E., Brenner, S. L. ve Gatzke-Kopp, L. (2008). Ten good reasons to consider biological processes in prevention and intervention research. *Development and psychopathology*, 20(3), 745-774.
- Biskin, R. S., Paris, J., Renaud, J., Raz, A. ve Zelkowitz, P. (2011). Outcomes in women diagnosed with borderline personality disorder in adolescence. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 20(3), 168-174.
- Blum, N., St. John, D., Pfohl, B., Stuart, S., McCormick, B., Allen, J. ve Black, D. W. (2008). Systems Training for Emotional Predictability and Problem Solving (STEPPS) for outpatients with borderline personality disorder: a randomized controlled trial and 1-year follow-up. *American Journal of Psychiatry*, 165(4), 468-478.
- Bondurant, H., Greenfield, B. ve Tse, S. M. (2004). Construct validity of the adolescent borderline personality disorder: A review. *The Canadian child and adolescent psychiatry review*, 13(3), 53-57.
- Brodsky, B.S., Malone, K.M., Ellis, S.P., Dulit, R.A. ve Mann, J.J. (1997). Characteristics of borderline personality disorder associated with suicidal behavior. *American Journal of Psychiatry*, 154(12), 1715-1719.
- Brunner, R., Kaess, M., Parzer, P., Fischer, G., Carli, V., Hoven, C. W. ve Wasserman, D. (2014). Life-time prevalence and psychosocial correlates of adolescent direct self-injurious behavior: A comparative study of findings in 11 European countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(4), 337-348.
- Carli, V., Hoven, C.W., Wasserman, C., Chiesa, F., Guffanti, G., Sarchiapone, M., et al (2014). A newly identified group of adolescents at "invisible" risk for psychopathology and suicidal behavior: Findings from the SEYLE study. *World Psychiatry*, 13(1), 78-86.
- Cerutti, R., Manca, M., Presaghi, F. ve Gratz, K.L. (2011). Prevalence and clinical correlates of deliberate self-harm among a community sample of Italian adolescents. *J. Adolesc.*, 34(2), 337-347.
- Chabrol, H., Montovany, A., Chouicha, K., Callahan, S. ve Mullet, E. (2001). Frequency of borderline personality disorder in a sample of French high school students. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 46(9), 847-849.

- Chanen, A. M., Jovev, M., McCutcheon, L.K., Jackson, H.J. ve McGorry, P.D. (2008). Borderline personality disorder in young people and the prospects for prevention and early intervention. *Current Psychiatry Reviews*, 4(1), 48-57.
- Chanen, A.M. ve Kaess, M. (2012). Developmental pathways to borderline personality disorder. *Current psychiatry reports*, 14(1), 45-53.
- Chanen, A.M. ve McCutcheon, L. (2013). Prevention and early intervention for borderline personality disorder: Current status and recent evidence. *The British Journal of Psychiatry*, 202(54), 24-29.
- Chanen, A.M., Jackson, H.J., McGorry, P. D., Allot, K.A., Clarkson, V. ve Yuen, H. P. (2004). Two-year stability of personality disorder in older adolescent outpatients. *Journal of personality disorders*, 18(6), 526-541.
- Chanen, A.M., Jovev, M. ve Jackson, H.J. (2007). Adaptive functioning and psychiatric symptoms in adolescents with borderline personality disorder. *Journal of Clinical Psychiatry*, 68(2), 297-306.
- Chanen, A.M. ve McCutcheon, L.K. (2008). Personality disorder in adolescence: The diagnosis that dare not speak its name. *Pers Ment Health*. 2(1), 35-41
- Chanen, A.M., Nicol, K., Betts, J.K. ve Thompson, K.N. (2020). Diagnosis and treatment of borderline personality disorder in young people. *Curr. Psychiatry Rep.*, 22(25), 1-8.
- Deschamps, P. K. ve Vreugdenhil, C. (2008). Stability of borderline personality disorder from childhood to adulthood: A literature review. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 50(1), 33-41.
- Englebert, J. (2017). Ubiquité et situation: Pour une considération topologique de la limite. *Le Cercle Herméneutique*, 28, 107-113.
- Evren, C., Cinar, O., Evren, B. ve Celik, S. (2012). Relationship of self-mutilative behaviours with severity of borderline personality, childhood trauma and impulsivity in male substance-dependent inpatients. *Psychiatry Research*, 200(1), 20-25.
- Faraji, H ve Tezcan, A.E. (2021). *Ergen*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Faraji, H. (2020). *Borderline kişilik bozuklukluğunda duyu dđzenleme gđçlüęü ve ruhsal işleyişin rorschach testindeki gđrđnđmđ*. Doğuş Üniversitesi Li-sansüstü Enstitüsü, İstanbul.

- Fein, G., Price, M. ve Cardenas, V.A. (2018). Borderline personality disorder symptoms in treatment-naive actively drinking alcoholics. *Alcohol*, 68(3), 81-89.
- Freud, A. (1958). Adolescence. *Psychoanalytic Study of the Child*, 13, 255-278.
- Goodman, M., New, A. S., Triebwasser, J., Collins, K. A. ve Siever, L. (2010). Phenotype, endophenotype, and genotype comparisons between borderline personality disorder and major depressive disorder. *Journal of personality disorders*, 24(1), 38-59.
- Greenfield, B., Henry, M., Lis, E., Slatkoff, J., Guilé, J.-M., Dougherty, G., Zhang, X., Raz, A., Eugene Arnold, L., Daniel, L., et al., (2015). Correlates, stability and predictors of borderline personality disorder among previously suicidal youth. *Eur. Child Adolesc. Psychiatry*, 24(4), 397-406.
- Groschwitz, R.C., Plener, P.L., Kaess, M., Schumacher, T., Stoehr, R. ve Boege, I. (2015). The situation of former adolescent self-injurers as young adults: a follow-up study. *BMC Psychiatry*, 15(1), 1-9.
- Guilé, J.M., Boissel, L., Alaux-Cantin, S. ve de La Rivière, S.G. (2018). Borderline personality disorder in adolescents: prevalence, diagnosis, and treatment strategies. *Adolesc. Health Med. Ther.*, 9, 199-210.
- Guile, J.M. ve Greenfield, B.G. (2004). Introduction personality disorders in childhood and adolescence. *Can Child Adolesc Psychiatry Rev*, 13(3), 51-2.
- Gunderson, J. G., Bender, D., Sanislow, C., Yen, S., Rettew, J. B., Dolan-Sewell, R. ve Skodol, A.E. (2003). Plausibility and possible determinants of sudden "remissions" in borderline patients. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 66(2), 111-119.
- Johnson, J.G., Cohen, P., Kasen, S., Skodol, A.E. ve Oldham, J.M. (2008). Cumulative prevalence of personality disorders between adolescence and adulthood. *Acta Psychiatr Scand.*, 118(5), 410-413.
- Kaess, M., Brunner, R. ve Chanan, A. (2014). Borderline personality disorder in adolescence. *Pediatrics*, 134(4), 782-793.
- Kaess, M., Brunner, R., Parzer, P., Carli, V., Apter, A., Balazs, J.A., et al., (2014)b. Riskbehaviour screening for identifying adolescents with mental health problems in Europe. *Eur. Child Adolesc. Psychiatry*, 23(7), 611-620.
- Kaess, M., von Ceumern-Lindenstjerna, I.A., Parzer, P., Chanan, A., Mundt, C., Resch, F. ve Brunner, R. (2013)a. Axis I and II comorbidity and

- psychosocial functioning in female adolescents with borderline personality disorder. *Psychopathology*, 46(1), 55-62.
- Kahraman, H. (2018). Klinik bir olgu olarak yalnızlık: Yalnızlık ve psikolojik bozukluklar. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 5(2) 1-24.
- Kernberg, P. F. ve Shapiro, T. (1990). Resolved: Borderline personality exists in children under twelve. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29(3), 478-483.
- King, R.A., Schwab-Stone, M., Flisher, A.J., Greenwald, S., Kramer, R.A., Goodman, S.H., et al., 2001. Psychosocial and risk behavior correlates of youth suicide attempts and suicidal ideation. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40(7), 837-846.
- Leather, N.C. (2009). Risk-taking behaviour in adolescence: A literature review. *Journal of Child Health Care*, 13(3), 295-304.
- Leichsenring, F., Leibling, E., Kruse, J., New, A. S. ve Leweke, F. (2011). Borderline personality disorder. *The Lancet*, 377(9759), 74-84.
- Lenzenweger, M.F. (2008). Epidemiology of personality disorders. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(3), 395-403.
- Levenson, J.C., Frank, E. (2014). *Kişilerarası psikoterapi* (G. Akkaya, Çeviri Ed.). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Lieb, K., Zanarini, M.C., Schmahl, C., Linehan, M.M. ve Bohus, M. (2004). Borderline personality disorder. *The Lancet*, 364(9432), 453-461.
- Miller, A.L., Muehlenkamp, J.J. ve Jacobson, C.M. (2008). Fact or fiction: Diagnosing borderline personality disorder in adolescents. *Clinical psychology review*, 28(6), 969-981.
- Miller, A.L., Neft, D. ve Golombeck, N. (2008) Borderline personality disorder and adolescence. *Social Work in Mental Health*, 6(1-2), 85-98.
- Monte, F. L. ve Englebert, J. (2018). Borderline personality disorder and lived time. *L'Évolution Psychiatrique*, 83(4), 37-45.
- Monti, M.R. ve D'Agostino, A. (2016). Abnormal bodily experience in borderline personality disorder: Clinical issues and psychopathological perspectives. *Clin Neuropsychiatry*, 13(3), 37-42.
- Moran, P., Coffey, C., Romaniuk, H., Degenhardt, L., Borschmann, R. ve Patton, G.C. (2015). Substance use in adulthood following adolescent self-harm: A population-based cohort study. *Acta Psychiatr. Scand.*, 131(1), 61-68.
- Moran, P., Coffey, C., Romaniuk, H., Olsson, C., Borschmann, R., Carlin, J.B. ve Patton, G.C. (2012). The natural history of self-harm from adoles-

- cence to young adulthood: a population-based cohort study. *Lancet*, 379(9812), 236–243.
- New, A.S. ve Siever, S.L. (2002). Neurobiology and genetics of borderline personality disorder. *Psychiatric Annals*, 32(6), 329–336.
- Nichols, N.P. (2013). *Aile terapisi kavramlar ve yöntemler* (O. Gündüz, Çeviri Ed.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Paris, J. (2002). Chronic suicidality among patients with borderline personality disorder. *Psychiatric services*, 53(6), 738-742.
- Paris, J., (2004). Personality disorders over time: Implications for psychotherapy. *Am. J. Psychother*, 58(4), 420–429.
- Rafaeli, E., Young, J.E. ve Bernstein, D.P. (2013). *Şema terapi*. İstanbul: Psiko-net Yayınları.
- Ryle, A. ve Low, J. (1993). Cognitive analytic therapy. In *Comprehensive handbook of psychotherapy integration*. Boston, MA: Springer.
- Sansone, R.A., Gaither, G.A. ve Songer, D.A. (2002). The relationships among childhood abuse, borderline personality, and self-harm behavior in psychiatric inpatients. *Violenceand Victims*, 17(1), 49.
- Tomko, R. L., Trull, T. J., Wood, P. K. ve Sher, K. J. (2014). Characteristics of borderline personality disorder in a community sample: Comorbidity, treatment utilization, and general functioning. *Journal of personality disorders*, 28(5), 734-750.
- Tomko, R.L., Trull, T.J., Wood, P.K. ve Sher, K.J. (2014). Characteristics of borderline personality disorder in a community sample: Comorbidity, treatment utilization, and general functioning. *Journal of Personality Disorders*, 28, 734–750.
- Türkçapar, H. (2018). *Bilişsel davranışçı terapi- temel ilkeler ve uygulama*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Tyrer, P., Crawford, M., Mulder, R. ve The ICD-11 Working Group for the Revision of Classification of Personality Disorders. (2011). Reclassifying personality disorders. *The Lancet*, 377(9780), 1814–1815.
- Vega, D., Torrubia, R., Soto, À., Ribas, J., Soler, J., Pascual, J.C., et al. (2017). Exploring the relationship between non suicidal self-injury and borderline personality traits in young adults. *Psychiatry Res.*, 256, 403–411.
- Welch, S. S. ve Linehan, M. M. (2002). High-risk situations associated with parasuicide and drug use in borderline personality disorder. *Journal of personality disorders*, 16(6), 561-569.

- White, C. N., Gunderson, J. G., Zanarini, M. C. ve Hudson, J. I. (2003). Family studies of borderline personality disorder: A review. *Harvard Review of Psychiatry*, 11(1), 8-19.
- Winograd, G., Cohen, P. ve Chen, H. (2008). Adolescent borderline symptoms in the community: prognosis for functioning over 20 years. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(9), 933-941.
- Winston A., Rosenthal R.N., Pinsker H. (2004). Amaçlar ve etki şekli. Güleç G. (Ed.), içinde *Destekleyici Psikoterapiye Giriş*. (13-25). Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Hennen, J. ve Silk, K. R. (2003). The longitudinal course of borderline psychopathology: 6-year prospective follow-up of the phenomenology of borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 160(2), 274-283.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Hennen, J., Reich, D. B. ve Silk, K. R. (2005). Psychosocial functioning of borderline patients and axis II comparison subjects followed prospectively for six years. *Journal of Personality Disorders*, 19(1), 19-29.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Hennen, J., Reich, D. B. ve Silk, K. R. (2006). Prediction of the 10-year course of borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 163(5), 827-832.
- Zanarini, M.C., Frankenburg, F.R., Reich, D.B., Silk, K. R., Hudson, J. I. ve McSweeney, L.B. (2007). The subsyndromal phenomenology of borderline personality disorder: A 10-year follow-up study. *American Journal of Psychiatry*, 164(6), 929-935.
- Zimmermann, M. ve Mattia, J. I. (1999). Axis I diagnostic comorbidity and borderline personality disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 40(4), 245-252.
- Zittel, Conklin, C. ve Westen, D. (2005). Borderline personality disorder in clinical practice. *American Journal of Psychiatry*, 162(5), 867-875.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Faraji, H. (2021). Borderline kişilik bozukluğunun ergenlik döneminde belirlenmesine dair bir değerlendirme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7139-7166. DOI: 10.26466/opus.898571.

Alp Gökalp'in Pastoral Hikâyeler Serisi'nde Çocuk Dünyası ve Doğanın Dengesi

DOI: 10.26466/opus.931113

*

Nuran Başoğlu *

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fak., Zonguldak/Türkiye
E-Posta: nuranbasoglu@hotmail.com ORCID: [0000-0001-7034-2629](https://orcid.org/0000-0001-7034-2629)

Öz

Çocuk kitaplarında işlenen konular ve bu konuların çocuklara sunulmuş şekli oldukça önemlidir. Doğa; çocuk kitaplarında sıklıkla işlenen bir konu olmakla birlikte genellikle doğa bilinci, doğa sevgisi, doğadaki canlıların yaşam şekilleri ve özellikleri gibi başlıklar etrafında bilgi verici bir üslupla sunulmaktadır. Doğayı merkeze alan çevre yaklaşımlarından doğada bir döngü olduğu ve doğadaki her canlının değerinin o sistem içinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. İnsan bu döngüde yer alan canlılardan biridir ve döngüye zarar vermeden, uyum sağlayarak yaşamalıdır. İnsanların doğaya bakışı ve doğa ile olan bağı çocukluk çağlarında inşa edilir. Bu çalışmada çocuk edebiyatı yazarlarından Alp Gökalp tarafından kaleme alınan Pastoral Hikâyeler Serisi'nde çocuk dünyasının ve doğanın dengesinin nasıl yer bulduğunu incelemek amaçlanmıştır. Birbirini tamamlayan ikişer hikâyeyi bir kitabın ortasında buluşturmayı başaran yazarın "Yağmur Kitabı-Güneş Kitabı, Gece Kitabı-Gündüz Kitabı, Kara Kitabı-Deniz Kitabı" adlarını verdiği üç kitap, araştırmanın çalışma materyalini oluşturur. Doküman inceleme yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada çocuk kitaplarından elde edilen bulgular betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; kitapların çocuk dünyasına uygun şekilde tasarlandığı ve kitaplarda doğanın dengesinin derin ekoloji yaklaşımına uygun bir şekilde öne çıkarıldığı belirlenmiştir. Kitapların çocuklarda doğaya karşı olumlu yaklaşım geliştirecek nitelikte olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Kitapları, Alp Gökalp, Pastoral Hikâyeler Serisi, Çocuk Dünyası ve Doğa.

Children's World and Balance of Nature in Alp Gökalp's Series of Pastoral Stories

*

Abstract

The topics covered in children's books and the way these topics are presented to children are very important. Nature; Although it is a subject frequently covered in children's books, it is generally presented in an informative style around topics such as nature consciousness, love of nature, life styles and characteristics of living things in nature. It is understood from environmental approaches that put nature at the center, that there is a cycle in nature and that the value of every living thing in nature is meaningful in that system. Human beings are one of the living creatures in this cycle and must live in harmony without harming the cycle. People's view of nature and their connection with nature are built in childhood. In this study, it is aimed to examine how the world of children and the balance of nature find place in Pastoral Stories Series written by Alp Gökalp, one of the authors of children's literature. The three books named "Rain Book-Sun Book, Night Book-Day Book, Soil Book-Sea Book" by the author who succeeded in bringing two stories that complement each other together in the middle of a book constitute the study material of the research. In the study conducted with the document analysis method, the findings obtained from children's books were evaluated by descriptive analysis. As a result; It has been determined that the books are designed in accordance with the world of children and the balance of nature is highlighted in accordance with the deep ecology approach. It has been observed that the books have the quality to develop a positive approach towards nature in children.

Keywords: *Children's Books, Alp Gökalp, Pastoral Stories Series, Children's World and Nature.*

Giriş

Geçmişten günümüze çocuklar için kaleme alınan pek çok eserde doğa konusu ele alınmıştır. Bu eserlerde dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardan biri doğanın yansıtılış şeklidir. Çocuğun doğayı tanımamasını, doğada yaşanan olayları anlamamasını, doğadaki diğer canlıların varlığından haberdar olarak onların yaşamına saygı duymasını ve doğa ile bütünleşmesini amaçlayan çocuk kitapları ile çocuklarda doğaya karşı olumlu bir bakış ve farkındalık geliştirme sağlanabilecektir.

Özerkmen (2002), son yıllarda yaşanan teknolojik, ekonomik, sosyolojik vb. gelişmelerin artık insanın çevreden bağımsız bir varlık olamayacağını, insan toplumlarının eko-sistem-bağımlı olduğunu açıkça gösterdiğini belirtir ve insan merkezli bir çevre anlayışından doğa merkezli bir çevre anlayışına geçildiğini vurgular. Doğa merkezli çevre anlayışının temel yaklaşımlarından olan Derin Ekoloji, insan dışındaki doğanın kendi içinde de bir değere sahip olduğu fikrinden hareket etmektedir. "Derin ekolojiye göre insan, hayatın birçok öznesinden sadece biridir. Bu görüş temelde, doğanın kendi içindeki değerler farkındalık ve doğa ile insan arasındaki benliğinin 'bir'liğine ilişkin derin ekolojik bilinç üzerinde durmaktadır." (Önder, 2003, s.149). Doğayı birbirinden bağımsız olan nesnelere değil, karşılıklı bağımlı ve bağlantılı olgular ağı olarak değerlendiren (Yaylı ve Yalıkaya, 2015) derin ekoloji yaklaşımında; insanlar, hayvanlar ve bitkiler ekosistemde çok katmanlı ve çeşitlilik arz eden bir yaşam döngüsü içindedirler ve doğa tüm canlılar için önemli bir kaynaktır. Ekolojik kökenli sorunların yine ekolojik yaklaşımlarla çözülebileceğini ve bu nedenle doğa ve insan arasındaki ilişkilerin iyice incelenmesi gerektiğini savunan paraekolojik yaklaşımlarda da doğadaki bütün varlıkların hem kendisi için hem de başkaları için bir değer taşıdığı ve bu değerlerin ekolojik döngünün de bir parçasını oluşturduğu vurgulanır. Bu yaklaşımlarda evrenin yaratılış gayesi insandır ancak bu durum insana diğer varlıklara karşı hükmetme ve tahakküm kurma hakkı vermemektedir. Bitkiler ekolojik döngünün en önemli parçalarından birisidir ve ekosistemdeki döngü içerisinde görevi olmayan önemsiz bir varlık yoktur (Dindaroğlu vd., 2014).

“Canlı bir varlık olan doğa, yine kendisi gibi canlı bir varlık olan insanla yaşamı boyunca sürekli birlikte olmayı gerektirecek bir zorunluluğun parçası olarak karşımızda durmaktadır.” (Gül, 2013, s.18). Doğayı merkeze alan çevre yaklaşımlarından doğada bir döngü olduğu ve doğadaki her canlının değerinin o sistem içinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. İnsan bu döngüde yer alan canlılardan biridir ve döngüye zarar vermeden, uyum sağlayarak yaşamalıdır. İnsanların doğaya bakışı ve doğa ile olan bağı çocukluk çağlarında inşa edilir. Çocuklar doğadaki değişimleri merak ederek ve doğa olaylarını sorgulayarak büyürler. Hayvan sevgisi, bitkileri tanıma, yeşili koruma bilinci çocukluk çağında geliştirildiğinde daha anlamlı olan davranışlardır.

“Farklı duyuşlar, düşünüşler, hayaller hep edebî eserlerle dünyamıza girer. Başkalarını anlamada, değerlendirmede, yargıda bulunmada da çocuğu en fazla geliştirecek olan yine edebiyattır.” (Dursunoğlu, 2013, s.36). “Doğa, insan davranışlarını ve yaşamını biçimleyen, sonuçlandıran ve insanoğlunun yeterince keşfedemediği bir güçtür. İnsanı kuşatan, onunla barışık olma, onu keşfederek yaşama çabası elbette çocuk edebiyatının önemli bir boyutunu oluşturur.” (Güleryüz, 2013, s.128).

Yağmur (2019)’a göre; çocuk, doğa ile çeşitli şekillerde etkileşim kurar. Yetişkinlerden farklı olarak çocuk, doğaya oyun ve keşif alanı olarak bakar. Doğayla bu yönde bir etkileşim kurar. Ancak çocuklar; büyüklerin çizdiği sınırlarda, doğayı hayal güçleri ile büyütür ve anlamlandırırılar. Çocukluk çağında okunan kitaplar çocukların hayal gücüne ve doğayla kurdukları ilişkiyi anlamlandırmalarına yardımcı olabilir. Bu bağlamda çalışmada çocuk edebiyatı yazarlarından Alp Gökalp tarafından kaleme alınan *Pastoral Hikâyeler Serisi*’nde çocuk dünyasının ve doğanın dengesinin nasıl yer bulduğunu incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Nitel bir çalışma olan bu araştırmanın verileri doküman incelemesi ile elde edilmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve şimşek, 2016, s.189). Alp Gökalp tarafından yazılan üç çocuk kitabı araştırmanın çalışma materyalini oluşturmaktadır. Çalışmada

incelenen kitaplar şunlardır: *Yağmur Kitabı-Güneş Kitabı, Gece Kitabı-Gündüz Kitabı, Kara Kitabı-Deniz Kitabı*.

Kitaplardan elde edilen veriler betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239). Kitaplar hem çocuk dünyasını hem de doğanın dengesini yansıtması bakımından incelenmiştir.

Bulgular

Doğanın uyumunu, bir denge içinde işleyen döngüsünü anlatmak isteyen yazar, bu dengenin çocuk dünyasında somut bir şekilde yer bulmasını sağlayacak bir anlayışla kitaplarını tasarlamıştır. Birbirini tamamlayan ikişer hikâyeyi bir kitabın ortasında buluşturmayı başaran yazar bu şekilde üç kitap kaleme alarak *Pastoral Hikâyeler Serisi*'ni oluşturmuştur. İncelenen kitaplarda yer alan çocuk dünyasına ve doğanın dengesine ait veriler her kitap için ayrı başlıklar ve maddeler halinde sunulmuştur.

Yağmur Kitabı-Güneş Kitabı'nda Yer Alan Bulgular

Yağmur Kitabı

- Yağmurun yağışını “Beyaz-gri-mor bulutlar, pofuduk yanaklarını şişirerek bir yandan kahkahalar attılar, bir yandan da içlerinde tuttukları damlaları boşalttılar dünyanın üstüne.” (Gökalp, 2019) sözleriyle betimleyen yazar anlatıma çocuk dünyasına uygun yumuşak bir giriş yapmıştır.
- Yağmur ormanlarındaki hayvanların yağmuru sevinçle karşılmasına rağmen sümüklüböceğin ezilmekten korkması, karıncaların mantarın altına sığınarak yağmurdan korunma çabalarına karşın mantarların yağmur suyu ile büyümesi, çocuk karakterlerden olan Umur ve Feride'nin yağmurda neşeye zıplaması ve kurbağaların da onlara eşlik etmesine rağmen yetişkin karakterlerden olan Umur'un annesinin arka bahçeye astığı çamaşırları ıslanmadan toplama çabası gibi durumlara yer verilerek doğadaki canlıların yağmur ile ilgili farklı ilişkileri yansıtılmıştır.
- Gençken yağmurlu havada arkadaşlarıyla denize girmeyi çok seven yaşlı amcanın şimdi üzülerek güneşin çıkmasını bekleyişi ile yağmurun insanların ruh hali üzerinde farklı yaşlarda farklı duygular

oluřturabileceđi hatta çocukken yađmurun daha çok sevildiđi dűřünceleri sezdirilmiřtir.

- Ağağların ve toprağın yağmur suyuna doyması doğanın dengesi için yağmurun önemini vurgular nitelikte açıklanmıştır.
- Güneřin açısı “*Güneř Anne, bu sefer gerçekten geliyordu.*” (Gokalp, 2019) sözleri ile verilerek güneşin doğadaki yeri “anne” kelimesi ile kuvvetlendirilmiştir. Bir çocuk için anne çok değerlidir hatta en değerlidir. Dođa için de güneşin öyle önemli olduğu sezdirilmiştir. Güneřin, yağmurun ardından sarıp sarmalayan, her yeri ısıtan yönü dűřündürölmüřtür.

Güneş Kitabı

- “*Güneş Anne’nin kocaman gülümsemesine kimse kayıtsız kalmazdı tabii...*” (Gokalp, 2019) sözleri ile güneşin tüm canlılar için yaşam kaynağı olduğu sezdirilmiştir.
- Güneş Anne, çekirge kardeş, kelebek kızkardeşler gibi ifadelerle doğadaki canlıların bir aile gibi oldukları sezdirilmiştir.
- Yağmurun çiselemeye başlaması ve güneşin kaybolmasına çocuklar kadar kaktüsler de üzölmüştür. Bu bilgiye yer verilerek anlatımda doğa-insan bütünleşmesi sağlanmıştır.
- Çekirgenin zıplayışı, kelebeklerin uçuşu, küçük kızın sevinci, Minnoş adlı kedinin kendine güneşli bir uyku alanı seçmesi, Fındık adlı köpeğin yerinde duramayışı, ayçiçeklerinin yüzünü güneşe dönmesi, gökkuşağının oluşması güneşle gelen güzellikler olarak anlatılmıştır.

Gece Kitabı-Gündüz Kitabı’nda Yer Alan Bulgular

Gece Kitabı

- Kirpi ve köstebek gibi hayvanların gece gezintisine çıktıkları, birçok çiçeğin (gece kraliçesi, gece yasemini, gece orkidesi, eşek otu, ibrik otu vb.) gece açtığı, gece uyuyan ağağların dallarını aşağıya sarkıttığı, meyve yarasası ve baykuş gibi hayvanların ise gece beslendiği bilgileri verilerek gece olduğunda canlılar için yaşamın farklı bir yüzünün ortaya çıkışı yansıtılmıştır.

- Çocuklar uyumak için yataklarına girerken babalarının bir kahve içip çalışmaya devam etmesi hatta haberci olarak çalışan Macit Bey'in gece işe gitmesi örnekleri ile yetişkinlerin dünyasının farkı açıklanmıştır.
- Gecenin sessizliği *"Gece o kadar sessizdi ki neredeyse Ay Dede bile uyuyacaktı!"* (Gökalp, 2020a) sözleri ile vurgulanırken yetişkinlerin de uyumak için odalarına gitmeleri ve gecenin bütün hayvanlarının kuytu köşesine çekilmeleri ile anlatı son bulmuştur. *"Ay Dede"* ifadesi ile aya hem çocuk dünyasına uygun bir sıfat yakıştırılmış hem de ay, aileden biri gibi tanımlanmıştır. Ayrıca tüm canlıların dinlenmeye çekilmesi de gece döngüsünün gerekliliği olarak verilmiştir.
- Gecenin bitişi ve yerini gündüze bırakmasına ait döngü; *"Sonra çok daha uzaklardan Güneş Anne'nin ilk ışıkları geldi ve sarı kurdeleler gibi ağaçların dallarına sarılmaya başladı. Ay dede onu selamlayıp dinlenmeye çekildi."* (Gökalp, 2020a) sözleri ile ifade edilmiştir.

Gündüz Kitabı

- *"Horoz Kardeş, işinin başına geçip büyük bir ciddiyetle ötmeye başladığında daha gün ağarmamıştı."* (Gökalp, 2020a) cümlesi ile başlayan anlatıda günün başlamasını bildirme görevinin horoza verilmesi ve horoza kardeş sıfatının uygun görülmesi dikkat çeker. Aynı çevreyi paylaşan canlı topluluğu olan bitkiler, hayvanlar ve insanlar birer kardeş olarak yansıtılmıştır.
- Horozun sesini duyan kuşlar temizlenmeye başlayıp hareketlenirler. Onların tatlı telaşını duyan ağaçlar da uyanır ve böylece doğa bir domino etkisi gibi birbirini etkileyerek ve bütünlük içerisinde güne merhaba der. Doğadaki çeşitliliğin birlikteliği örneklenmiştir.
- Evin kedisi Tırmık, evin annesini uyandırır, evin annesi ve Güneş Anne gülümseyerek birbirine selam verirler. Anne kavramı üzerinden insan-doğa bütünleşmesi sağlanmıştır.
- Anne, baba ve çocuklar kahvaltı yaptıktan sonra baba işine çocuklar ise okula gitmek üzere yola koyulurlar. Evin köpeği Çomar ise onları uğurlar. Kitapta hem doğadaki (horoza, arı, karınca vb.) hem de

evcil alandaki hayvanlara (kedi, köpek) yer verilerek hayvanların da yaşamın her alanında olduğu bilgisi sezdirilmiştir.

- Gündüzsefaları açarken uyku çiçeklerinin yaprakları gündüz durumuna geçer. Yemek zamanı gelip çocuklar eve dönmeye karar verdiklerinde akşamsefaları da yeni açmaya başlar. Doğadaki canlılar gece ve gündüz döngüsüne uyum sağlayan bir yaşayış içindedirler. Bu dengenin tüm canlılar için önemli ve gerekli olduğu sezdirilmiştir.
- Arılar polenleri, karıncalar yerde buldukları kırıntıları, kın kanatlılar ise gübre topraklarını taşıırken; yaşlı bir çift ördekleri beslemek için nehre iner, gençler piknik yapar ve ağaç gölgesinde kitap okur. Okuldan gelen çocuklar bahçede top oynar. Tüm bu örneklerde görüldüğü üzere bitkiler, hayvanlar ve insanlar iç içe ve doğanın doğal dengesi içinde mutlu yaşamaktadırlar.
- “Güneş Anne, insan anneye sanki ‘yarın görüşmek üzere’ der gibi son bir kez gülümsedi, sonra tepelerin ardında kayboldu. İşte o anda Ay Dede’nin kahkahası duyuldu.” (Gökalp, 2020a) ifadeleriyle hem doğanın içinde bulunduğu döngü hem de güneş ve aya verilen sıfatlarla bu kavramların doğa için taşıdığı ailevî kimlik ortaya konmuştur.

Kara Kitabı-Deniz Kitabı’nda Yer Alan Bulgular

Kara Kitabı

- Anlatı olgunlaşan bir ayvanın yere düşmesiyle başlar. “Artık olgunlaşmıştı ve insanların onu toplamasını daha fazla bekleyemezdi. Eğer şans eseri birisi onu yerde görüp, alıp evine götürmezse zaman içinde çürüyüp komposta dönüşecek ve toprağı besleyerek ağaç annesinin yaşamına katkıda bulunacaktı.” (Gökalp, 2020b) sözleriyle ağaçtan kopan ayvanın çürüse bile ağaca katkı sağlayacağı fikri işlenmiştir. Ayrıca “ağaç anne” ifadesi dikkat çekicidir. Ayvanın düşüş sesinden irkilen kirpiden “Kirpi Kardeş” diye bahsedilir. Yazar doğadaki canlıları bir ailenin bireyleri gibi görmekte ve yansıtmaktadır.
- Mantar toplamaya gelenlerden biri ayvayı görür ve çantasına koyar, dönüş yolunda mantarı yemek için çakısıyla ayvaya bir çentik atar fakat içinden solucan çıkınca yemekten vazgeçerek ayvayı yola

doğru fırlatır. Böylece ayva yine toprağın nemli ve verimli kokusuna kavuşur. Vadi yamacından kayarak yuvarlanır ve bir yaban domuzuna çarparak durur. Yaban domuzuna yakalanmaktan çekinen gelincik yavaşça ilerlerken bataklığa geldiğini fark eder ve bataklığa saplanmamak için geri çekilir. Sazlıktaki bu hareketle sivrisinekler uçuşur ve bataklığın hemen bitimindeki yerleşim alanında yaşayan insanlara doğru giderler. Bu sayede insanların yaşamlarına tanıklık ederiz. İnsanlar sivrisineklerden rahatsız olarak verandayı terk ederler. Tulumbadan su dolduran baba elindeki kovayı düşürürnce su aşağıya doğru akar. Bir samur eğilerek sudan içer, suyun bir kısmı ise nehre karışır. Bu olaylar akışı ile doğada meydana gelenlerin birbirine bağlı, zincirleme bir ilişki içinde olduğu yansıtılmıştır.

- Nehrin kenarında vıraklayan kurbağalar yazar tarafından “müzisyen” olarak nitelendirilir. Bu kurbağaların vıraklaması sayesinde gececil hayvanların karadan uzaklaşıp suya yaklaştıklarını fark ettikleri bilgisi ile doğanın muhteşem dengesine gönderme yapılmıştır.
- Tatilleri biten yaşlı çift oradan ayrılmadan renkli kâğıtlardan gemiler yaparak bir veda ritüeli misali gemileri nehre bırakırlar. Kırmızı, turuncu ve mor renkli üç güzel gemiden iki tanesi denizdeki canlıların (yengeçler, su yılanları, salyangozlar vb.) hareketlerinden etkilenerek batar. Sadece kırmızı renkli gemi sonunda denize ulaşmayı başarır. Burada da yine doğadaki olayların birbirini dolaylı olarak da olsa etkilediği bilgisi sezdirilmiştir.

Deniz Kitabı

- Anlatı nehrin denize bağlandığı yerde kırmızı bir kâğıt geminin suya düşüvermesiyle başlar. Bu çok rastlanmayan duruma şaşırان deniz canlıları kendilerini korumaya dönük tepkiler sergilerler. Örneğin; deniz anemonları içlerine çekilir, deniz kabukluları kapanır, denizkestanelerinin iğneleri sivrilir, balıklar ise sağa sola kaçıır. *Kara Kitabı*'nda insanların denize bıraktığı kırmızı kâğıt gemi, *Deniz Kitabı*'nda deniz canlılarının bu duruma tepki vermesine yol açar. Kitap tasarımındaki döngü ile doğanın yaşam döngüsü adeta eşleştirilmiştir.

- Denizde aileleri ve öğretmenleri eşliğinde yüzme öğrenmeye çalışan çocuklar ve yüzme yarışı yapan gençler vardır. Akıntıyla gelen denizanasının bir çocuğa çarpması sahili karıştırır. Denizanelerin kıyıya gelme sebebi ise bir yatın sürat yapmasıdır. Aynı sebeple sahilde kafede oturan insanlar da yatın oluşturduğu dalgalar yüzünden ıslanır. Burada insanların doğanın dengesini bozması sezdirilmiştir. Bu durum denizin altında da hareketliliğe yol açar ve balıklar daha derinlere kaçar. Bir çipuranın balıkçı oltalarına yakalanmadan uzaklaşma çabası kendini denizin derinliklerinde bulmasına yol açar ki bu da onun için tehlikelidir. Müren balığı avı olarak gördüğu çipuranın uzaklaşmasına üzülürken mürekkep balığını fark eder ve kendi için tehlike oluşmaması için kaçar. “Büyük balık küçük balığı yer.” sözünü akıllara getiren doğanın kendi içindeki dengesi bu şekilde sunulmuştur.
- İnsanlar cephesinde ise denizde kırk üç günlük yolculuk eden seyahat gemisinde yaşananlar anlatılır. Yunus gören insanlar mutlu olur. Denizin üstünde bu coşku varken altında ise başka şeyler olur. Bir balinanın yaklaşıyor olması yunusu korkutmuştur, bir bay denizati da korkudan doğum yapmıştır. Bayan denizati yavrular akıntıya kapılmasın diye onları mercanlara yerleştirir. “Denizkestanesi kardeşler ise hızlıca en yakın kayanın altına saklandı.” (Gökalp, 2020b) ifadesi ile yazar doğadaki canlıları kardeş gibi gördüğünü vurgulamıştır.
- Çiftçi Selim bahçesindeki meyve ve sebzeleri sularken ayvaların olduğunu fark eder ve toplanmaları gerektiğini düşünür. Bu düşünceyle biten *Deniz Kitabı*, *Kara Kitabı*’nın başlamasına yani doğanın döngüsüne gönderme içermektedir.

Tartışma ve Sonuç

“Doğa dikkatle okunursa, fiziği dinlenirse, kendisinin büyük bir orkestra olduğu, büyük tablo olduğu, mevsimden mevsime değiştii görülebilir.” (Güleryüz, 2013, s.129). *Pastoral Hikâyeler Serisi*’nde doğanın kendi içindeki dengesi birbirini tamamlayıcı yönleriyle ve birbirleri üzerinde bazen olumlu bazen olumsuz etkileriyle sunulmuştur. Yazar çocuklara doğanın

dengesi hakkında bilgi vermeye çalışırken sade ve samimi bir üslup benimsemiş ve çocuk dünyasına seslenmeyi başarmıştır.

“Sabah, öğlen, akşam (günlük değişimler), gün, ay ve mevsimler (yıllık değişimler) çocuğun zaman içindeki değişimi ve bu zaman içinde doğal ve toplumsal çevrede hangi olay ve değişimlerin gerçekleştiğini farkına varmasını biçimlendiren önemli etkenlerdir.” (Atasoy, 2005, s.82). Bu çalışmada incelenen *Gece Kitabı-Gündüz Kitabı* ve *Yağmur Kitabı-Güneş Kitabı* bu anlamda çocuklar için yararlı olabilecek eserlerdir.

İncelenen kitapların tasarımındaki döngü ile doğanın yaşam döngüsü adeta eşleştirilmiştir, aynı kitabın ortasında buluşan iki farklı kurgu ile doğadaki canlıların birbirleriyle olan doğal zincirleme ilişkisi yansıtılmıştır. Bu durum çocuklar için hem oldukça ilgi çekici olacaktır hem de doğanın döngüsü somut bir şekilde anlaşılabilir. Kurgulara bakıldığında bir kitabın bitişi diğer kitabın başlangıç sebebidir veya bir kitapta olan hareketlilik diğer kitapta yansımalar bulur. Atasoy (2005)'a göre; çocuk doğal ve toplumsal çevresinde yaşanan değişimleri gözleyebilir, anlamlaştırır ve gerekli sonuçlar çıkarabilirse çevresi ile bütünleşmiş ve doğadaki unsur ve olayların ayırımına varmış olur. İncelenen kitaplarda çocukların çevrelerinde olup bitenlere çok yönlü bakış açısıyla yaklaşımlarını sağlayacak örneklere yer verildiği görülmüştür. Yazar, doğadaki çeşitliliğin birlikte güzel ve anlamlı oluşunu sezdiren örnekler sunmayı başarmıştır. Bitkiler ve hayvanlarla farklı deneyimler içinde olan çocukların dünyasına hatta yetişkinlerin dünyası da ayrıca yer verilmiştir.

Yetişkin dünyasından ve kavram adlandırmalarından farklı olarak çocukların kendilerine has, yetişkin gerçekliğinin ötesinde bir çağrışım dünyaları olabilir. “Çocuğun ayı, ay dede; mevsimleri dört kardeş ve yılı baba olarak algılaması için bir engel yoktur.” (Turan, 2013, s.21). Bu durum çocuk dünyasını, gerçekliğini, bakışını, samimiyetini yansıtır. İncelenen kitaplarda bu bakış açısı yer almaktadır ve aynı çevreyi paylaşan canlı topluluğu olan bitkiler, hayvanlar ve insanlar arasında özel; adeta ailevî bir bağ kurulmuştur. Horoz, kirpi, çekirge ve kelebekler “kardeş” sıfatıyla anılırken güneş ve ağaç “anne” olarak ay ise “dede” olarak anılmıştır. Kurgusal olarak hikâyelerde derin ekoloji yaklaşımına uygun olarak bitkiler, hayvanlar ve insanlar iç içe ve doğanın doğal dengesi içinde mutlu yaşamaktadırlar. Newman (2014), çocuk hikayelerindeki derin ekoloji kavramlarını açıklamak için yazılmış, yaratıcı yazı çalışmalarını

incelediği araştırmasında derin ekolojinin; insan merkezli bakış açısına karşı çıkan, doğaya özel değer veren bir hareket olduğunu belirtmekte ve araştırma sonunda çocuk edebiyatında derin ekoloji kavramının günlük yaşamın bir parçası olarak gerçeği yaklaşımlarla anlatılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Benzer bir Şekilde bu çalışmada incelenen *Pastoral Hikâyeler Serisi*'nde işlenişin günlük yaşam akışına uygun olarak planlandığı görülmektedir. Hayatın koşturmacası/döngüsü içinde çocuklar, yetişkinler, bitkiler ve hayvanlar gerçeği bir yaklaşımla ve aynı zamanda bu akışa olan etkileriyle, ayak uydurma çabalarıyla ve daima bütünlük içinde sunulmuşlardır.

Sonuç olarak; çalışmada incelenen *Pastoral Hikâyeler Serisi*'nin ocuk dünyasına uygun Şekilde tasarlandığı ve kitaplarda doğanın dengesinin derin ekoloji yaklaşımına uygun bir Şekilde ne çıkarıldığı belirlenmiştir. Kitapların ocuklarda doğaya karşı olumlu yaklaşım geliştirecek nitelikte olduğu grlmştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Children's World and Balance of Nature in Alp
Gökalp's Series of Pastoral Stories**

*

Nuran Başoğlu

Zonguldak Bülent Ecevit University

The topics covered in children's books and the way these topics are presented to children are very important. Nature; Although it is a subject frequently covered in children's books, it is generally presented in an informative style around topics such as nature consciousness, love of nature, life styles and characteristics of living things in nature. The subject of nature has been discussed in many works written for children from past to present. One of the important elements to be considered in these works is the way nature is reflected. Children's books that aim to recognize nature, understand the events in nature, respect the life of other living things by being aware of the existence of other living things in nature and integrate them with nature will enable children to develop a positive view and awareness towards nature.

Özerkmen (2002), the technological, economic, socio-logical etc. experienced in recent years. He states that the developments clearly show that human beings can no longer be an entity independent of the environment, that human societies are eco-system-dependent, and emphasizes that there has been a transition from a human-centered understanding of the environment to a nature-centered understanding of the environment. Deep Ecology, which is one of the basic approaches of nature-centered environmental understanding, is based on the idea that nature, other than human, has a value in itself. "According to deep ecology, man is only one of many subjects of life. This view basically focuses on the awareness of the value in nature itself and the deep ecological consciousness of the 'oneness' of the self between nature and man." (Önder, 2003, p.149). It is understood from environmental approaches that put nature at the center, that there is a cycle in nature and that the value of every living thing in nature is meaningful in that system. Human beings are one of the living

creatures in this cycle and must live in harmony without harming the cycle.

People's view of nature and their connection with nature are built in childhood. In this study, it is aimed to examine how the world of children and the balance of nature find place in Pastoral Stories Series written by Alp Gökalp, one of the authors of children's literature. The three books named "Rain Book-Sun Book, Night Book-Day Book, Soil Book-Sea Book" by the author who succeeded in bringing two stories that complement each other together in the middle of a book constitute the study material of the research. In the study conducted with the document analysis method, the findings obtained from children's books were evaluated by descriptive analysis.

The author, who wants to explain the harmony of nature and its cycle that operates in a balance, has designed his books with an understanding that will enable this balance to find a concrete place in the world of children. In the *Pastoral Stories Series*, the balance of nature within itself is presented with its complementary aspects and sometimes positive and sometimes negative effects on each other. While trying to inform children about the balance of nature, the author adopted a simple and sincere style and succeeded in addressing the world of children. The cycle in the design of the books examined and the life cycle of nature are almost matched, and the natural chain relationship of living things in nature with each other is reflected with two different fictions meeting in the middle of the same book. This situation will be very interesting for children and the cycle of nature will be understood in a concrete way. When we look at the fictions, the end of one book is the reason for the beginning of another book, or the activity in one book is reflected in the other book. According to Atasoy (2005); If the child can observe the changes in his natural and social environment, make sense of it and draw necessary conclusions, he will be integrated with his environment and distinguish between elements and events in nature. It has been observed that the books examined include examples that will enable children to approach what is happening around them from a multi-faceted perspective. The author has succeeded in presenting examples that suggest that the diversity in nature is beautiful and

meaningful together. The world of children, who have different experiences with plants and animals, and even the world of adults are also included.

As a result; It has been determined that the books are designed in accordance with the world of children and the balance of nature is highlighted in accordance with the deep ecology approach. It has been observed that the books have the quality to develop a positive approach towards nature in children.

Kaynakça / References

- Atasoy, E. (2005). *Çevre için eğitim: İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir çalışma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Dindaroğlu, T., Zengin, M. ve Akay, A. E. (2014). Küresel iklim değişikliği ile mücadelede orman kaynaklarının planlanmasına bazı ekolojik, ekopsikolojik ve ekososyolojik yaklaşımlar. *Ormancılıkta Sektörel Planlamanın 50. Yılı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Antalya*, s.474-475.
- Dursunoğlu, H. (2013). Çocuk edebiyatı nedir?.Ed.: Ömer Yılar ve Lokman Turan, *Çocuk Edebiyatı içinde* (s.31-36). Ankara: Pegem Akademi.
- Gül, F. (2013). İnsan-doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 17-21.
- Gökalp, A. (2019). *Yağmur kitabı-güneş kitabı* (Resimleyen: Başak İşbilir). İstanbul: Beta Kids.
- Gökalp, A. (2020a). *Gece kitabı-gündüz kitabı* (Resimleyen: Başak İşbilir). İstanbul: Beta Kids.
- Gökalp, A. (2020b). *Kara kitabı-deniz kitabı* (Resimleyen: Başak İşbilir). İstanbul: Beta Kids.
- Güleryüz, Hasan (2013). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Edge Akademi.
- Newman, M. (2014). *Real life and magic: an inquiry into the expression of deep ecology in children's literature*. (Doctoral dissertation). University of Winchester, İngiltere.
- Önder, T. (2003). Yeşil siyaset. Ed.. Mümtazer Türköne, *Siyaset içinde*. Ankara: Lotus.

- Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* , 42(1-2), 167-185.
- Turan, L. (2013). Çocuğun dünyasında oyun, hayal ve merak unsurları. Ed.: Ömer Yılar-Lokman Turan. *Çocuk Edebiyatı içinde* (s.16-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Yağmur, S. (2019). *Türk çocuk edebiyatında doğa-çocuk ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaylı, H. ve Yaslıkaya, R. (2015). İnsan doğa ilişkisi tasarımında radikal dönüşüm: derin ekoloji. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 452-465.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Başoğlu, N. (2021). Alp Gökalp'in Pastoral Hikâyeler Serisi'nde çocuk dünyası ve doğanın dengesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7167-7182. DOI: 10.26466/opus.931113.

Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Teknolojisinin Kullanımı ve Getireceği Yeni Fırsatlar

DOI: 10.26466/opus.936145

*

Erdal Dursun*

* Dr.Öğr.Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Sivil Havacılık Yüksekokulu, İstanbul/Türkiye
E-Posta: erdal.dursun@nisantasi.edu.tr ORCID: [0000-0002-6255-1380](https://orcid.org/0000-0002-6255-1380)

Öz

Sivil havacılık sektörü teknolojik altyapısı sayesinde çok büyük miktarda veri üretme kapasitesine sahiptir. Büyük veri teknolojisi sayesinde sivil havacılık sektörü, bu muazzam büyüklükteki veri rezervini kullanarak iş süreçlerini yenileyebilecektir. Örneğin büyük veri teknolojisine dayalı olarak çeşitli tahmin algoritmaları veya derin öğrenme yöntemleri kullanılarak uçuş risklerini azaltmak, pazardaki değişimleri tahmin etmek, maliyetleri azaltmak, uçuş operasyonlarını ve bakım-onarım faaliyetlerini planlamak daha kolay hale gelecektir. Tüm dünyayı etkileyen COVIT-19 pandemisi döneminde seyahat kısıtlamaları sebebiyle havayolları şirketlerinin neredeyse tamamı, eşi görülmemiş bir mali krizle karşı karşıya kalmıştır. Büyük veri teknolojisi yoluyla elde edilebilecek dinamik veri analizleri sayesinde, havayolları küresel ve ülke bazlı talepleri karşılayabilmek için değişen pandemi şartlarını da dikkate alınarak en uygun uçuş operasyonlarını planlamak mümkündür. Çalışmada büyük veri teknolojisinin sivil havacılık sektöründe kullanım alanları, sektörde faaliyet gösteren firmalara sağlayabileceği fırsatlar örnek uygulamalar ve süreç tanımlamaları yoluyla detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışmanın sektörde konu ile ilgili farkındalık yaratması ve bundan sonra yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Havacılık, Büyük Veri Teknolojisi, Pandemi.

Use of Big Data Technology and Oncoming New Opportunities in the Civil Aviation Sector

*

Abstract

By means of its technological infrastructure, the civil aviation sector has the capacity to generate a huge amount of data. Thanks to big data technology, the civil aviation industry will be able to refresh business processes using this enormous data reserve. For instance, using various prediction algorithms or deep learning methods based on big data technology, it will be easier to reduce flight risks, predict changes in the market, reduce costs, plan flight operations and maintain and repair activities. During the COVID-19 pandemic, which affected the whole world, almost all airline companies faced an unprecedented financial crisis due to travel restrictions. In virtue of the dynamic data analysis that can be obtained through big data technology, it is possible to plan the most appropriate flight operations by taking into account the changing pandemic conditions in order to meet the global and country-based demands of airlines. During the analysis, sample implementations and method concepts describe the use of big data technologies in civil aviation and the possibilities it can bring to the companies in the field. This research should increase knowledge of the field and lead to further science studies.

Keywords: *Civil Aviation, Big Data Technology, Pandemic.*

Giriş

Sivil havacılık sektöründe son elli yılda yaşanan teknolojik gelişmeler paralelinde gelen talep patlaması güvenliğin ön planda olduğu sektörde daha efektif yönetsel modellere ihtiyacı ön plana çıkarmıştır. Günümüzde sivil havacılık sektörünü tanımlayacak en önemli kavramlar yoğun rekabet ve düşük kârlılık oranlarıdır. Bu durumun en temel sebebi, sektörde kullanılan yüksek düzeydeki teknolojik altyapı bu ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan büyük sabit sermaye yatırımlarıdır. Ayrıca sektörde büyük havayolu şirketlerinin oluşturduğu eksik rekabet ortamı, aşırı devlet sübvansiyonları, mevsimsel dalgalanmalar ve son dönemde yaşanan COVID-19 Pandemisi sektörde büyük sorunlar oluşturmuştur. Sektörde iyileşmeyi sağlamak amacıyla yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Büyük veri teknolojisinin sektörde kullanılmasına yönelik yapılan çalışmalar bu arayışların başında gelmektedir.

Büyük veri teknolojisi, bir bilgisayarda analiz edilebilen ve daha sonra kalıpları veya eğilimleri ortaya çıkarılabilen son derece büyük bir veri kümesi olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi büyük veri teknolojisi, sektörde oluşan tüm verileri biriktiren ve ihtiyaçlar doğrultusunda analiz edilebilen hale dönüştüren dinamik bir veri kümesidir. Sivil havacılık sektörü teknolojik altyapısı itibariyle en çok verinin üretildiği sektörlerden biridir.

Sivil havacılık sektöründe, uçuş öncesinde, uçuş sırasında ve uçuş sonrasında yapılan işlemlerden dolayı günlük olarak çok büyük miktarda veri ortaya çıkar ve kaydedilir. Örneğin günümüzde ortalama bir sivil uçuşta toplamda 1.000 Gigabyte civarında veri ortaya çıkmaktadır. Bu verilerin faydalı yönetsel bilgilere dönüştürülmesi için düzenli şekilde biriktirilmesi ve işlenmesi gerekmektedir. Bu amaçlar için, havayolları şirketleri büyük veri teknolojisini kullanmaktadır. Bu teknoloji bir insanın yapamayacağı birçok şeyi yapmamıza olanak sağlamaktadır. Kullanılan bilgisayar algoritmaları sayesinde büyük miktardaki veriler hızla işlenir ve muhtemel analizlerde kullanılmak üzere depolanır. Analizler, havayolu şirketlerinin iş süreçlerini optimize etmenize olanak tanır. Örneğin büyük veri teknolojisi ile, her müşteri hakkında bilgiler sağlanır, bu da havayolunun yolcuya bireysel bir yaklaşım bulmasına ve markaya

olan müşteri sadakatini artıran hedefli pazarlama kampanyaları yürütmesine olanak tanır. Bunun yanında uçuş güvenliğini arttırmaya yönelik gerçek zamanlı hava durumu bilgilerini almaya veya gelecekte oluşabilecek uçak arızalarını tahmin etmeye yönelik modeller oluşturulmasına yardımcı olabilmektedir (Odarchenko vd., 2019, s.437).

Özetle büyük veri teknolojisi sivil havacılık sektöründe müşteri memnuniyeti, maliyet yönetimi, bütçe yönetimi, pazarlama yönetimi, filo yönetimi, bakım-onarım yönetimi ve risk yönetimi gibi konularda işletmelere daha efektif çözümler sunabilmektedir.

Çalışmanın amacı, büyük veri teknolojisini ve sivil havacılık sektöründe kullanım alanlarını örnek uygulamalar yoluyla açıklamaktır. Ayrıca büyük veri teknolojisinin sektörde faaliyet gösteren firmalara sağlayabileceği yeni fırsatları tespit etmek ve konu ile ilgili sektörde bir farkındalık yaratılması hedeflenmektedir.

Büyük Veri Teknolojisi

Tarih boyunca bilgi üretildi. Fakat büyük veri teknolojisi, çok büyük miktarlarda verinin toplanmasını, depolanmasını ve analiz edilmesini mümkün kıldı. Büyük veri, büyük miktarda veri kümesini ifade eder. Başka bir deyişle, büyük veri, sorumlu olabilecek veya olmayabilecek çeşitli kaynaklar tarafından yüksek hızda üretilen büyük hacimli verileri ifade eder. Bu verilerin işlenmesi ile, sınırlı veriler kullanılarak oluşturulması mümkün olmayan modeller, ilişkiler ve içgörüler elde edilir hale gelmiştir. Dünyanın önde gelen şirketleri artık daha iyi, daha akıllı, gerçek zamanlı kararlar vermek için büyük veri teknolojisini yaygın olarak kullanarak, rakiplerine göre avantaj sağlamaya başlamıştır (Sumathi vd., 2017, s.129).

Aslında özellikle büyük şirketler veri tabanlarını, sorgulamaları ve bunlara bağlı analizleri çok uzun zamandır tüm yönetsel faaliyetlerinde kullanmaktaydı. Fakat teknolojinin ilerlemesi ve özellikle internetin gelişmesiyle birlikte milyarlarca veri oluşmaya başladı. Sosyal medya paylaşımları, mobil cihazlardaki uygulamalar, web sayfalarında bırakılan loglar ve nesnelerin interneti sayesinde oluşan sensör verileri gibi birçok bilimsel ve bilimsel olmayan veri bir araya gelmeye başladı. Aslında bu durum, hayal bile edemeyeceğimiz bir veri ekosistemini ortaya çıkardı.

İşte tam olarak büyük veri teknolojisi dediğimiz ekosistem aslında sadece verinin büyüklüğü değil; verinin toplanması, analiz edilmesi, saklanması yani veriden bir değer kazanılmasına olanak sağlamıştır (Kılıç, 2018, s. 1).

Büyük veri kavramı genellikle üç biçimde karşımıza çıkmaktadır (<https://techvidvan.com/tutorials/big-data-complete-guide/>):

1. **Yapılandırılmış Veriler:** Sabit bir biçimde saklanabilen, işlenebilen ve erişilebilen veriler olarak tanımlanır. Yapılandırılmış verilerin sabit bir şeması vardır ve bu nedenle kolayca işlenebilir. Örnek olarak İlişkisel Veri Tabanı Yönetim Sistemleri(RDBMS)'nde depolanan veriler verilebilir.
2. **Yarı Yapılandırılmış Veriler:** RDBMS'de tablo tanımı gibi herhangi bir resmi yapıya sahip olmayan verilerdir. Ancak anlamsal öğeleri ayırmak için işaretler ve etiketler gibi bazı organizasyonel özelliklere sahiptir. Bu durum analizi kolaylaştırır. Örnek olarak Genişletilebilir İşaretleme Dili(XML) dosyaları veya JavaScript Nesne Gösterimi(JSON) belgeleri verilebilir.
3. **Yapılandırılmamış Veriler:** Bilinmeyen biçimi veya yapısı vardır ve RDBMS'de depolanamaz. Yapılandırılmamış verileri yapılandırılmış bir biçime dönüştürülene kadar analiz edemeyiz. Kuruluşlar tarafından üretilen verilerin yüzde 80'i yapılandırılmamış verilerdir. Örneğin her türlü metin dosyaları, ses, video, resimler vb. multimedya içerikleri.

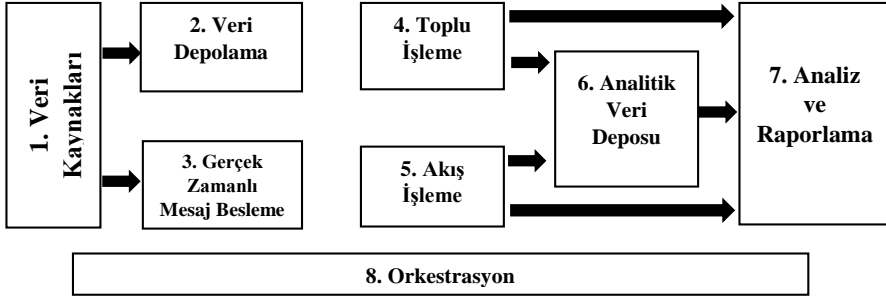
İşletmenin elindeki her veri büyük verimlidir? Mevcut verilerinizin büyük veri teknolojisine dahil olabilmesi için aşağıda 5V kuralı olarak tanımlanan 5 bileşenden en az birine sahip olması gerekmektedir (Aktan, 2018, s.4-5):

1. **Hacim:** Her gün üretilen veri miktarını ifade eder. Veri hacmi, belirli verileri büyük veri olarak kabul edip etmemeye karar verir. Dolayısıyla, "Hacim", bir veriyi büyük veri olarak kabul etmemiz için önemli bir şarttır.
2. **Hız:** Farklı kaynakların her gün büyük veri ürettiği hızı ifade eder. Bu veri akışı sürekli ve büyüktür. Örneğin sosyal medya platformlarında kullanıcı sayısının veya paylaşım sayısının her gün hızlı bir biçimde durmadan artması.
3. **Çeşitlilik:** Heterojen kaynaklar tarafından üretilen farklı veri biçimlerini ifade eder. Yapılandırılmış, yapılandırılmamış veya

yarı yapılandırılmış olabilir. Daha önce verileri genelde excel veya veri tabanlarından tablolar halinde alıyorduk. Ancak günümüzde veriler resim, ses, video, PDF gibi farklı birçok şekilde karşımıza gelebilmektedir.

4. **Doğruluk:** Veri tutarsızlığı ve eksikliğinden kaynaklanan verilerin belirsizliğini ifade eder. Büyük Veri ile uğraşırken, kuruluşlar veri belirsizliğini göz önünde bulundurmalıdır.
5. **Değer:** Bilgisiz veriler anlamsızdır. Büyük veri, biz onu değere dönüştürene kadar işe yaramaz. Sadece büyük verileri toplamak ve depolamak yetmez. Toplanan veriler analiz edilip faydalı bir çıktı elde edilinceye kadar değersizdir.

İşletmelerde karar süreçlerinde büyük veri teknolojisinin kullanılabilmesi için verileri analiz edecek ve faydalı olanlarını ayrıştıracak bir sisteme ihtiyaç vardır. Literatürde büyük veri mimarisi olarak isimlendirilen bu sistem Şekil 1’de tanımlanmıştır.

Şekil 1. Büyük Veri Mimarisi (Kaynak: <https://techvidvan.com/tutorials/big-data-aviation/>)

Veri Kaynakları: Büyük veri mimarisini yönetir ve büyük veri hattının başlangıç noktasıdır. Veriler, ilişkisel veri tabanları, sensörler, şirket sunucuları, IoT cihazları, Windows günlükleri gibi uygulamalardan oluşturulan statik dosyalar, üçüncü taraf veri sağlayıcıları gibi birden çok kaynaktan gelir. Bu veriler toplu veri veya gerçek zamanlı veriler olabilir. Büyük veri mimarisi, bu büyük miktardaki veriyi işleyecek şekilde tasarlanmıştır.

Veri Depolama: Büyük veri için alıcı uçtur. Veri depolama, birden çok veri kaynağından çeşitli biçimlerde veri alır ve bunları depolar.

Gerçek Zamanlı Mesaj Besleme: Büyük veri mimarisinde, akış işleme tüketicileri tarafından tüketilen gerçek zamanlı verileri yakalayan ve depolayan bir mekanizma oluşturmaz. Bu, mesaj kutusuna gelen yeni mesajlar olarak tanımlanabilir.

Toplu İşleme: Mimari, verileri filtrelemek, toplamak ve işlemek için çok büyük boyutta bir toplu işleme sistemine ihtiyaç duyar. Toplu işleme için en yaygın kullanılan çözüm Apache Hadoop'tur.

Akış İşleme: Gerçek zamanlı mesajların anlık olarak işlenmesidir.

Analitik Veri Deposu: Verileri işledikten sonra, tüm veri setinin analizini gerçekleştirebilmemiz için gerekli verileri tek bir yere getirmemiz gerekir. Analitik veri deposu, tüm süreç verilerimizi tek bir yerde depolaması ve analizi kapsamlı hale getirmesi açısından önemlidir. İhtiyaçlarımıza bağlı olarak ilişkisel bir veri tabanı veya bulut tabanlı bir veri ambarı olabilir.

Analiz ve Raporlama: Çeşitli veri kaynaklarından veri alıp işledikten sonra, verileri analiz etmek için bir araca ihtiyacımız vardır. Bunun için, verileri analiz eden ve raporlar veya bir gösterge tablosu oluşturan birçok veri analizi ve görselleştirme aracı vardır. Şirketler, veriye dayalı kararlar almak için bu raporları kullanır.

Orkestrasyon: Verilerin bu sistemler aracılığıyla taşınması, bir tür otomasyonda düzenleme gerektirir. Verileri almak, verileri dönüştürmek, verileri gruplar halinde ve akış süreçlerinde taşımak, ardından bunları bir analitik veri deposuna yüklemek ve ardından içgörü elde etmek için analiz etmek tekrarlanabilir bir iş akışında olmalıdır. Bu sayede büyük verilerimizden sürekli olarak içgörüler elde etmemizi sağlar.

Büyük veri teknolojisi endüstrisi yıllık ortalama yüzde 30 oranında büyüyerek, 2023 yılına kadar yaklaşık 40,6 milyar \$'a ulaşması öngörülmektedir. Günümüzde firmalar büyük veri teknolojisini daha çok

maliyetleri düşürmek, karar vermeyi geliştirmek, gelecek eğilimleri tahmin etmek ve bu doğrultuda yeni ürünler yaratmak amacıyla kullanılmaktadır (Natasha, 2020, s.n.p.).

Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Teknolojisi

Sivil havacılık sektöründe geleneksel olarak verinin büyük ve önemli bir rolü vardır. Süreç yönelimli bir sektör olarak havacılık dünyası, işleri yönlendirirken veri toplama, yorumlama, analiz etme ve veriden gelir elde etmeye dayanır. Sektör paydaşları olan havayolları şirketleri, havalimanları, uçak imalatçıları, tedarikçiler, hükümetler ve diğerleri operasyonel planlama ve yürütme faaliyetlerinde veriye bağımlıdır. Sivil havacılık sektörü, yoğun rekabet altında son derece ince marjlarla faaliyet göstererek yüzde birin altında bir birikimli kâr marjıyla her yıl milyarlarca dolar gelir elde eden zor bir alandır. Söz konusu yoğun rekabet, şirketleri para kazanmak, biriktirmek ve verimliliği artırmak istediklerinde büyük verinin sağladığı avantajlara odaklayarak yenilikçiliğe yol açmaktadır (Çukur, 2020, s.7-8).

Verileri iş kararlarını iyileştirmek için kullanma fikri, özellikle son yıllarda tüm sektörlerde teknoloji kullanımının ilerlemesi ile büyük oranda artan veri miktarı ile ortaya çıkmıştır. Örneğin sivil havacılık sektöründe kullanılan uçaklarda kullanılan her büyük sistemin (motorlar, aviyonikler vb.) sensörler yoluyla izlenmesinden elde edilen verilerin işlenmesi yoluyla, hangi parçaların ne zaman bakıma alınacağı veya değiştirileceği gibi konularda kestirimci bakım modellerinin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bunun yanında daha akıllı ve daha verimli yakıt ikmali kararları vermek için yakıt izleme verileri analiz edilebilir. Hava durumu verileri, farklı uçuş koşullarının motor performansını nasıl etkilediğini belirlemek ve en verimli görev yolunu seçmek için kullanılabilir. Onarım önceliklerini belirlemek için bileşen izleme verileri kullanılabilir. Bu bilgiler, sivil hava yolu işletmecileri için, verimliliği ve müşteri hizmetlerini iyileştirmek için çok önemlidir ve bu nedenle gelirin ve verimliliğin artmasında önemli rol oynayacaktır (Sumathi vd., 2017, s.130).

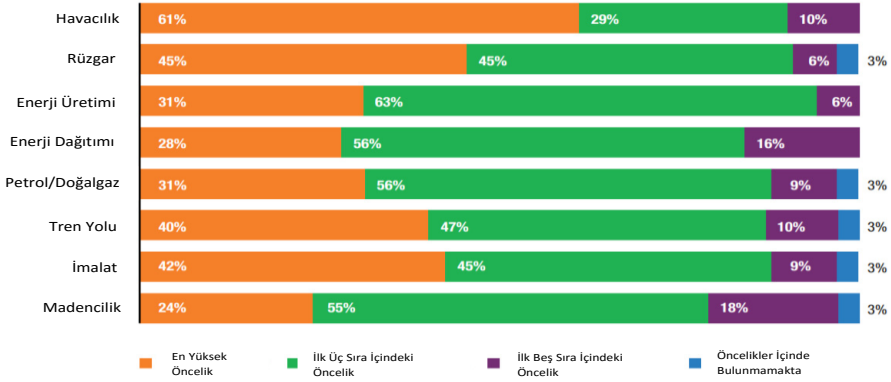
Sivil hava yolu işletmeleri elde ettikleri devasa büyüklükteki verileri düzenli ve planlı bir şekilde kullanarak ürün ve hizmet kalitesinden ödün

vermeden maliyetleri düşürürken daha fazla gelir elde etme olanağı yakalayabilir. Bu durum şirketlerin kendilerini rakiplerinden farklılaştırma- ları için fırsatlardır. Büyük veriden elde edilen iç görüler hem üreticiler hem de havayolu şirketleri için önemli fırsatlar sağlamaktadır.

Günümüzde teknoloji, işletmelerin müşterileriyle bağlantı kurma, işle ilgili kararlar alma ve iş akışları oluşturma şeklini büyük ölçüde değiştirmiştir. Kuşkusuz, sivil havacılık sektörü de bu değişimden etkilenmiştir. Sektörde bilet satın alma, koltuk seçimi, bagaj, uçağa binme, kara ulaşımı, uçuş öncesi ve sonrası tüm operasyonlarla ilgili çok miktarda dijital veri üretilmekte ve kaydedilmektedir. Artık müşteriler uçuş rezervasyonu için seyahat acentelerine gitmemektedir. Bunun yer- ine, verilere gerçek zamanlı erişim sayesinde, en iyi fiyat performans ana- lizi yaparak en efektif uçuş rezervasyonunu bireysel olarak yapabilmekte- dir.

Sivil havacılık sektörü, sürekli genişleyen pazara hizmet etmek için daha iyi araçlar aramaya zorlayan şiddetli bir büyüme yaşamaktadır. Hatta bazı havayolu şirketleri temel iş modellerini değiştirmeyi düşünmektedir. Havacılık sektörü muazzam miktarda veri üretir ve işler. Birçok havayolu şirketi ortaya çıkan muazzam büyüklükteki veriyi yöne- tecek ve işleyecek altyapıdan yoksundur. Oluşturulacak uygun altyapı ile işlenecek büyük veri, şirketlerin piyasa üzerinde kontrol uygulaması için kullanılabilir (Sumathi vd, 2017, s.129).

Birçok sivil havayolu şirketi değişen tüm koşullar çerçevesinde, gele- neksel iş modelleri yoluyla, sürdürülebilir kârlılığı devam ettiremey- eceklerinin farkına varmıştır. Sektördeki şirketler bir dönüm noktasın- dadır ve mevcut iş modellerinde önemli değişiklikler yapma zorunlu- luğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bunu değişimin en temel noktası her geçen gün önemi artan büyük veri teknolojisidir. Şekil 2'de büyük veri teknolojisinin havacılık sektöründeki kullanım önceliği açıkça görülmektedir.

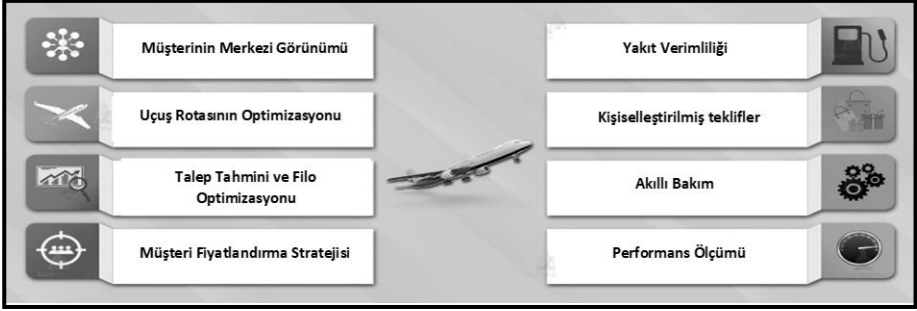

Şekil 2. Endüstri Bazında Büyük Veri Teknolojisinin Öncelikleri (Kaynak: Kelly ve Floyer, 2013)

Büyük Veri Teknolojisinin Sivil Havacılık Sektöründe Kullanım Alanları

Son yıllarda sivil havacılık sektörü, yolcu akışında ve hava trafiğinde artışla sonuçlanan şiddetli bir büyüme yaşadı. Bu ani büyüme, operasyonları yönetmeyi ve yolcu ve kargo güvenliğini sağlamayı beraberinde getirmiştir. Sektörde üretilen verilerin çoğu (yerleşik sensörler, yer istasyonları, uydu sensörleri) sorumlu kişinin bildirildiği bir anormallik bulunmadıkça kullanılmaz. Bu veriler ancak etkili bir bilgi işlem sisteminin varlığında kullanılabilir. Ancak üretilen veri o kadar büyüktür ki geleneksel veri tabanları kullanılarak işlenmesi mümkün değildir. Örneğin ortalama bir Atlantik ötesi uçuşta, yaklaşık 1.000 gigabayt veri üretir. Bu "büyük veriden" faydalı bilgiler çıkarmak, mevcut artan trafik için bile giderleri kontrol altında tutmak, yönetim faaliyetlerini iyileştirmek, güvenliği sağlamak ve gelirleri artırmak için büyük veri teknolojisine ihtiyaç vardır (Sumathi vd., 2017, s.129)

Büyük veri teknolojisi sivil havacılık sektöründe birçok yerde ve aşamada kullanılabilir durumdadır. Havacılık sektöründe büyük veri teknolojisinin kullanılacağı alanlar Şekil 3'de tanımlanmıştır.

Şekil 3. Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Teknolojisinin Kullanım Alanları
(Kaynak: <https://techvidvan.com/tutorials/big-data-aviation/>)

Sivil havacılık sektöründe büyük veri teknolojisi, Şekil 3’de de görüldüğü üzere sekiz farklı alanda kullanılabilmektedir. Bu alanları ve sektördeki işletmelerdeki kullanım şekillerini kısaca açıklamak gerekirse (<https://techvidvan.com/tutorials/big-data-aviation/>):

Müşterinin Merkezi Görünümü: Havacılık sektörü, günlük olarak büyük miktarda veri üretir ancak verilerin çoğu organize bir şekilde değildir. Birçok havayolu işletmesinin karşılaştığı en büyük zorluk, veri tabanlarında bulunan müşteri bilgilerinin entegrasyonudur. Örneğin, havayolları şirketlerinin elinde bulunan ve organize biçimde kullanılmayan veriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Bilet rezervasyonu sırasında yapılan online işlemler,
- Web sitelerinden ve uygulamalardan yapılan veri aramaları,
- Müşteri hizmetlerinden alınan veriler,
- Teklifler / İndirimler ve müşteri yanıtları,
- Geçmiş seyahat verileri,

Tüm bu veri noktalarını birleştirmek yoluyla, her müşterinin merkezi bir görünümünü oluşturulabilir. Büyük veri teknolojisi, havayolu şirketlerine bu imkânı sağlayan teknolojileri fazlasıyla barındırmaktadır.

Uçuş Rotasının Optimizasyonu: Havacılıkta uçağın satılmayan her koltuğunda bir gelir kaybı vardır. Uçak doluluğunu ve rota kârlılığını belirlemek için rota analizleri yapılır. Havayolları, müşterilerin seyahat davranışlarını analiz ederek, maksimum müşteriye hizmet sağlamak için uçuş rotalarını optimize edebilir. Müşteri potansiyelini artırmak, kapasite

kullanımını en üst düzeye çıkarmak için çok bu çok önemlidir. Büyük veri teknolojisi sayesinde rota optimizasyonu çok kolay bir şekilde yapılabilir ve en kârlı rotalarda uçak sayısı artırılabilir.

Talep Tahmini ve Filo Optimizasyonu: Havayolları müşterilerin geçmiş seyahatlerini analiz ederek, gelecekteki talebi tahmin edebilirler. Tahmine dayalı analitik, gelecekteki talebi tahmin etmede büyük rol oynar. Havayolları, yaklaşan talebi bilirlerse uçak sayısını artırabilir veya azaltabilir. Bu da filo optimizasyonunu artırır ve kapasite kullanımını geliştirir. Mürettebat, müşterileri etkin bir şekilde yönetmek için uygun şekilde tahsis edilebilir. Bu, uçuş operasyonlarındaki dakikliği artıracak ve müşteri memnuniyetini artıracaktır.

Müşteri Fiyatlandırma Stratejisi: Her müşterinin kendine has ihtiyaçları olduğunu bilmek önemlidir. Bazı müşteriler zamana duyarlı olabilirken, bazıları fiyata duyarlı olabilir. Bazı müşteriler olanaklara ve lükse daha fazla önem verirken, bazıları için bu önemli değil. Büyük veri teknolojisi ile müşterilerin birbirinden farklı talepleri analiz edilerek, müşteriler için farklı segmentlere hitap eden çeşitli teklifler oluşturabilir. Teklife bağlı olarak havayolları biletlerini fiyatlandırabilir. Bu farklı fiyatlandırma stratejisi, her müşteriden maksimum gelir elde edilmesine yardımcı olacaktır.

Yakıt Verimliliği: Havayollarında ortalama yakıt harcaması, operasyonel maliyetlerinin yüzde 23'ünü oluşturmaktadır. Bu nedenle, hava taşıyıcılarının yakıt maliyetlerini düşürmesi son derece önemlidir. Rüzgâr hızı, nem, sıcaklık, uçak ağırlığı, irtifa, hava yoğunluğu gibi çeşitli dış faktörler bir uçuşun yakıt verimliliğini belirler. Tüm bu veriler, sensörlerden gerçek zamanlı olarak toplanır. Veri Analitiği, uçak için en uygun maliyetli rotayı belirlemek için tüm bu faktörleri analiz edebilir. Dünyanın en büyük motor üreticilerinden olan General Electric'in raporuna göre, jet yakıtındaki yüzde 1'lik bir azalma, havacılık endüstrisinde 30 milyar dolara kadar tasarruf sağlayabilecektir. Büyük veri teknolojisi gerekli olan tüm verileri eş zamanlı olarak toplama ve işleme özelliği ile havacılık sektöründe yakıt verimliliğini en üst düzeye taşıyacak ve büyük oranda yakıt tasarrufu sağlanacaktır.

Kişiselleştirilmiş Teklifler: Büyük veri analizi müşterilerin seyahat davranışlarını ve ödeme istekliliğini anlamamıza yardımcı olur. Müşterinin tercih ettiği konumu, arama geçmişini analiz ederek, müşteriye yönelik hazırlanmış özelleştirilmiş tekliflerle onları hedefleyebiliriz. Özelleştirilmiş teklifler, her zaman müşterileri çeker ve müşteri memnuniyetini ve bağlılığını artırmaya yardımcı olur.

Akıllı Bakım: Çoğu zaman uçuşlarda gecikmeler ve iptaller görmekteyiz. Çoğu zaman bu durumun arkasındaki ana sebep, teknik aksaklıklar nedeniyle planlanmamış uçak bakımlarıdır. Bu, müşteri memnuniyetsizliğine ve ayrıca uçağın arıza süresinden dolayı gelir kaybına neden olmaktadır. Şaşırtıcı bir şekilde, gecikmelerin % 30'u plansız bakımdan kaynaklanmaktadır.

Büyük veri teknolojisi bu durumu etkili bir şekilde çözmek için şirketlerin imdadına yetişebilir. Uçağın sağlığını izlemek için kritik yerlere sensörler takılabilir. Tahmine dayalı analitik, acil bakım gerektiren parçanın ve ne zaman değiştireceğinin belirlenmesine yardımcı olabilir. Büyük Veri Analizi, varlık kullanımına yardımcı olabilir ve böylece havayolunun kârlılığını artırabilir.

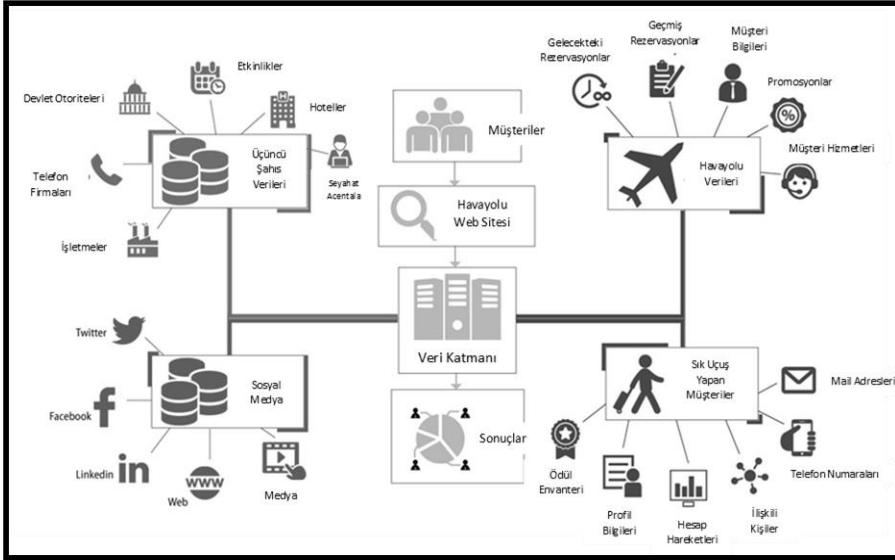
Örneğin Boeing, 4000 uçakta günde yaklaşık 2 milyon durumu analiz ettiği bir Uçak Sağlık Yönetim Sistemine sahiptir. Büyük veri teknolojisi, Uçak Sağlık Yönetim Sistemi yardımıyla:

- Mekanik analiz, uçuş içi ölçümler gerçekleştirilir,
- Bakım periyodları ve yerleri etkili bir şekilde planlanabilir,
- Planlanmamış arızaları ve alınması gereken önlemi tahmin edebilir.

Performans Ölçümü: Büyük veri teknolojisi sayesinde, havayolları aşağıdaki gibi çeşitli performans parametrelerini etkili bir şekilde analiz edebilmektedir:

- Yolcu Başına Kâr
- Uçuş Başına Ortalama Gelir
- Uçuş/Sektör Başına Uçulan Yolcu Sayısı
- Ortalama Uçuş Doluluk Oranları
- Çifte Rezervasyon Oranları
- Uçuş Başına İşletme Maliyetleri

Sivil havacılık sektöründe büyük veri teknolojisinin Şekil 3’de belirtilen kullanım alanları incelendiğinde, müşteri ilişkileri yönetimi ile ilgili alanların bir adım öne çıktığı görülmektedir. Sektördeki hedef müşteri kitlesinin özellikleri ve sunulan hizmetin homojen yapısı dikkate alındığında müşteri odaklı bir pazarlama anlayışının temel alınması esastır. Havayolu firmaları müşteri odaklı bir yapı oluşturabilmek için kişiselleştirilmiş bir müşteri ilişkileri yönetim sistemi kurmalıdır. Kişiselleştirilmiş müşteri ilişkileri yönetim sistemi için her bir müşteri ile ilgili tüm verilerin düzenli bir şekilde toplandığı, depolandığı ve işlendiği büyük veri teknolojisine ihtiyaç vardır. Büyük veri teknolojisi üzerine kurulan ve işletilen bu sistemin detayları Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4. Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Teknolojisi Temelli Kişiselleştirilmiş Müşteri İlişkileri Yönetim Sistemi (Kaynak: Ross-Smith, n.d.)

Şekil 4 incelendiğinde, havayolu şirketlerinin kişiselleştirilmiş müşteri ilişkileri yönetim sistemi için müşteri ile ilgili birçok farklı kanaldan elde ettiği çok çeşitli verileri depoladığını ve analiz ettiğini görmekteyiz. Büyük veri teknolojisi yardımıyla depolanan, analiz edilen ve kişisel pazarlama stratejilerine dönüştürülen verilerden bazılarına göz atalım;

- Geçmiş rezervasyonlar ve gerçekleştirilen uçuş bilgileri,

- Gelecekteki rezervasyonlar,
- Ödeme geçmişi ve alışkanlıkları,
- Bagaj teslim bilgileri,
- Kredi kartı puan kullanma alışkanlıkları,
- Araç kiralama ve otel bağlantıları,
- Kişisel bilgiler ve iletişim bilgileri,
- Müşteri hizmetleri birimi görüşme kayıtları,
- Faydalanılan promosyonlar,
- Kazanılan puan, mil vb. ödülleri ve kullanma alışkanlıkları,
- Sık sık beraber seyahat ettiği ilişkili kişilerle ilgili bilgiler,
- Sosyal medya ve internet üzerinden işletme ile ilgili etkileşim bilgileri,
- Müşterinin sosyal medyadaki paylaşımları, etki düzeyi ve etki çevresi,
- Uçuş sırasında veya havayolu mağazalarından yapılan alışverişler,
- Uçuş sırasındaki yiyecek içecek tercihleri,

Yukarıda tanımlanan çeşidi ve detayı arttırılabilecek verilerin tümü büyük veri teknoloji yoluyla sistemli bir şekilde depolanıp analiz edilmektedir. Hava yolu şirketleri müşteriden elde ettikleri bu verileri işleyerek, müşterilerinin istek, deneyim ve ihtiyaçlarını bireysel olarak takip edebilmekte; hemen akabinde ise, iyileştirme stratejileri geliştirebilmektedir.

Günümüzde birçok hava yolu şirketi müşteri ilişkileri yönetiminde büyük veri teknolojisini kullanmaktadır. Örneğin United Havayolları, müşteri profilindeki 150 farklı veriyi analiz edebilen akıllı “veri topla, algıla, harekete geç” sistemini kullanmaktadır. Bu sistem ile; bir önceki satın alımlarından müşteri önceliklendirmeye dek her şey kişiye özel bir teklif sunabilme amacıyla ölçümleniyor. Sistemin yararına gelince; United Havayolları bu sistemi kullanmaya başladığı dönemden itibaren gelirini yıldan yıla yüzde 15’i geçkin bir oranda arttırmıştır. Bir başka örnekte ise, British Havayolları, her müşteriye kişiselleştirilmiş sonuçlar sağlamak için verilerin derinlemesine analizini yapan “Beni Tanı” adını verdiği bir sistemi kullanıyor. Müşterilerini “ilgisiz teklifler için zamanı olmayan meşgul kişiler” olarak tanımlayan British Havayolları, müşteri verisini müşterilerin göz atması için onlara özel ve hedeflenmiş “bir sonraki en iyi

teklif"e dönüştürüyor (<https://www.exastax.com.tr/>). Böylece gereksiz pazarlama faaliyetlerinde de tasarruf etmiş oluyor. Bahsedilen bu iki örnekteki sistemlerin temeli büyük veri teknolojisine dayanmaktadır.

Sivil havacılık sektöründe büyük veri teknolojisinin Şekil 4'te belirtilen kullanım alanları incelendiğinde, hava yolu şirketlerinin güvenli uçuş standartlarının sağlanması ve uçuş verimliliği konularının büyük veri teknolojisinden faydalandıkları görülmektedir. Şekil 5'te bu sürecin nasıl yönetildiği detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Şekil 5. Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Teknolojisinin Güvenli ve Verimli Uçuş Süreçlerine Katkısı (Kaynak: Çukur, 2020, s.19)

Şekil 5 incelendiğinde büyük veri teknolojisi altyapısı ile birçok platformdan elde edilen veriler ilk olarak “Veri Entegrasyonu” aşamasında belirlenen prosedürler çerçevesinde sisteme entegre edilmektedir. İkinci aşama olana “Veri Kümeleme” aşamasında sistemde veriler kümelenmekte ve bu süreçte gereksiz görülen veriler süreçten çıkarılmaktadır. Üçüncü aşama olan “Veri Önışleme” aşamasında verilerin birleştirilmesi, temizlenmesi, gereksiz görülenlerin çıkarılması işlemleri gerçekleştirilir. Dördüncü aşama olan “Veri Madenciliği” aşamasında tüm veriler belli teknikler kullanılarak işlenir öngörüler veya eş zamanlı kullanılacak bilgiler elde edilir. Beşinci ve son aşama olan “Bilgi Sunumu” aşamasında büyük veri sisteminden elde edilen öngörüler raporlar halinde ilişkili birimlere aktarılır. Örneğin uçağın tüm uçuş takvimindeki faaliyetlerini dikkate alınarak teknik bakım birimleri periyodik veya beklenmedik bakımları konusunda uyarılarak gerekli planlamaların önceden yapılması sağlanabilmektedir. Bunun yanında eş zamanlı kullanılması gereken bilgi ve tespitlerde anlık olarak ilgili birimlere aktarılır. Örneğin pilotlar hava durumu, rota güncelleme önerisi ve uçağın teknik durumu hakkında anlık olarak bu sistem sayesinde bilgilendirilerek; özellikle uçuş güvenliği konusunda önlemlerin gecikmeden alınması ve uçuş verimliliğinin artırılması sağlanabilmektedir.

Havayolu sektöründe uçuş verimliliğinin en önemli unsuru yakıt maliyetleridir. Yakıt, tüm havayolu işletme maliyetlerinin ortalama yüzde 17'sini oluşturuyor. Bu maliyet kalemi işçilikten sonraki en önemli genel gider kalemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, yakıt verimliliği kritik bir ölçüdür. Havayolları büyük veri teknolojisi ile yakıt verimliliklerini arttırabilirler. Daha fazla hesaplama gücü, havayollarının yolculuk başına yakıt tüketimini analiz etmelerini sağlayan büyük hacimli verileri toplamasına ve analiz etmesine olanak sağladı. Örneğin Southwest Havayolları, yakıt tüketiminin yanı sıra rüzgar hızı, sıcaklık ve uçak ağırlığını ölçen uçağa yerleştirilmiş sensörlerden veri toplayarak yakıt verimliliğini arttırabilecek öngörüler oluşturan bir sistem kullanmaktadır (Carlato, 2020, s.1).

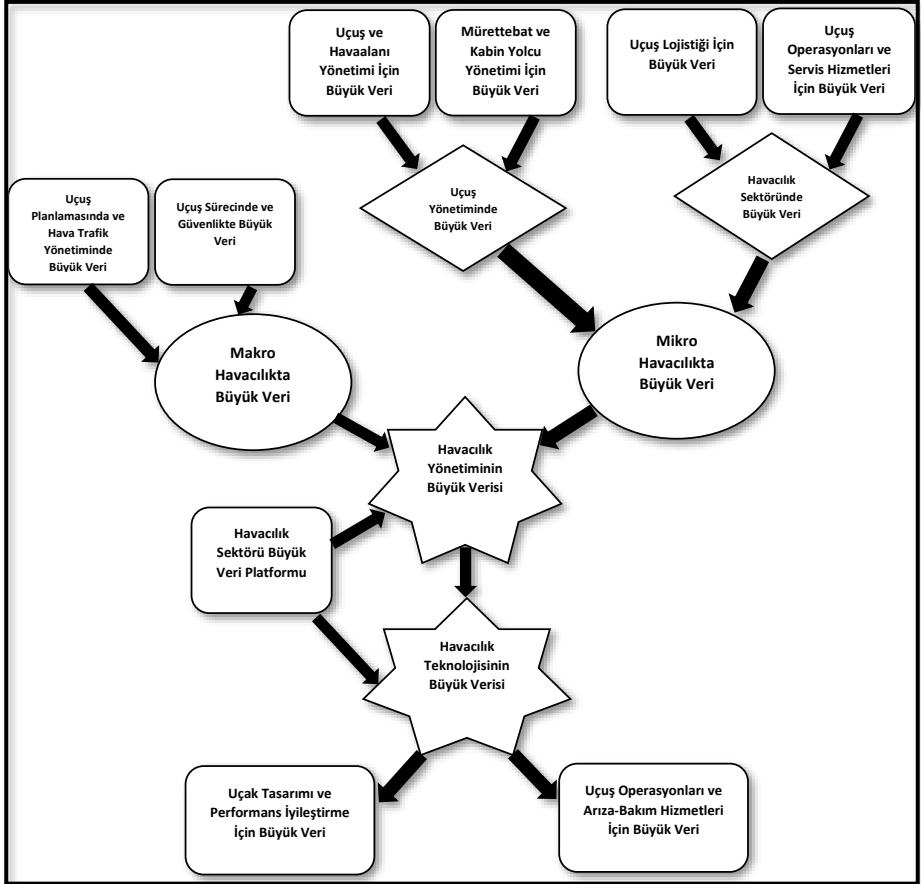
Bir başka örnekte ise, Boeing, Uçak Sağlık Yönetim sisteminin bir parçası olarak 4.000 uçağında, günde 2 milyon durumu analiz ediyor. Mekanik analiz raporları ve uçuş sırasındaki ölçüm bulgularını içeren bu

sistem, Boeing'in bakım ve dağıtım planlamasına yardımcı olur. Bu sistem sayesinde muhtemel hatalar tahmin edilerek önleyici eylemler planlanabilmektedir. Böylece bakım onarım gecikmelerinden veya hatalardan kaynaklanabilecek maliyet kayıpları önlenmiş olacaktır (Carlato, 2020, s.1).

Havacılık sektöründeki düzenleyici kuruluşlarda, büyük veri teknolojisini kullanarak uçuş güvenliğini arttırmaya yönelik uygulamalar yapmaktadır. Avrupa Havacılık Güvenliği Ajansı, uçuş riskini tespit etmek için, uçuş içi telemetri verilerini, hava trafik kontrol bilgilerini ve hava tahminlerini toplayan ve analiz eden Data4Safety programını başlatmıştır. Program, düzenleyicilerin güvenlik risklerini belirlemesine ve paydaşlara tavsiyelerde bulunmasına izin vermektedir. Bu program, büyük veri analitiğini ve hesaplama gücünü birleştirerek havacılık zincirindeki zayıf bağlantıları güçlendirmeyi ve uçuş güvenliğini arttırmayı amaçlamaktadır (Carlato, 2020, s.1).

Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Mimarisinin Oluşturulması

Sivil havacılık sektörü uçuş operasyonları, havaalanı hizmetleri, bakım onarım ve müşteri hizmetleri gibi birçok farklı ve karmaşık unsurun koordineli bir şekilde yönetilmesi gereken bir sektördür. Bu süreçler iyi yönetilmezse bu durum sadece sektörün işletme maliyetlerini önemli ölçüde artırmakla kalmaz, aynı zamanda ciddi havacılık kazalarına da sebep olabilir. Bu nedenle, havacılık sektöründe yönetim performansının nasıl iyileştirileceği, her zaman havayollarının çözmeye çalıştığı önemli sorunlardan biri olmuştur (Dou, 2020, s.3). Uzun yıllar geleneksel yöntemlerle çözülmeye çalışılan yönetim sorunlarında pek başarılı olunduğu söylenemez. Bilişim çağının en önemli çıktılarından olan büyük veri teknolojisi, tüm bu karmaşık süreçlerin koordineli bir şekilde yönetilmesine yardımcı olabilecek bir teknolojidir. Sektörde büyük veri teknolojisinin yönetim sistemi içinde nasıl konumlandırılacağı Şekil 6'da açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 6. Sivil Havacılık Sektöründe Büyük Veri Platformu Bilgi Sistemi (Kaynak: Dou, 2020, s.6)

Havacılık sektöründe büyük veri teknolojisi yoluyla öncelikle havacılık operasyonlarının tüm verileri kaydedilir ve elde edilen bu veriler işlenerek anlık veya dönemsel analizler yapılır. Analiz sonuçları öncelikle uçuş güvenliğinin artırılması için kullanılır ve bununla beraber yönetim performansının optimize edilmesi hedeflenir.

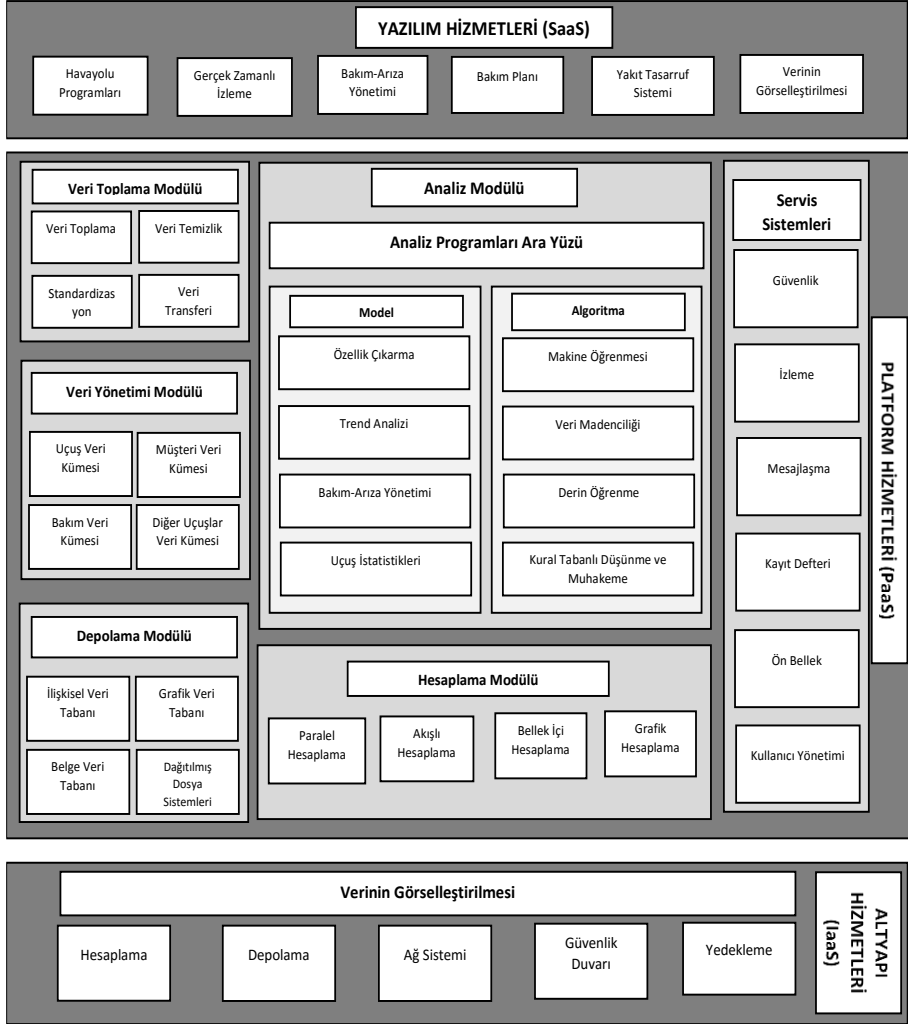
Şekil 6'da görüldüğü üzere büyük veri teknolojisi makro ve mikro havacılıkta farklı amaçlar doğrultusunda kullanılır. Makro havacılık yönetimi büyük veri teknolojisini uçuş planlamasında, hava trafiğinin

düzenlenmesinde ve uçuş güvenliğinin sağlanmasında kullanılır. Özellikle son yıllarda uçak sayılarının ve bunun paralelinde uçuş sayılarının artması uçuş güvenlik risklerinin artmasına sebep olmuştur. Büyük veri teknolojisi ile elde edilen verilen anlık analizi yoluyla uçuşların planlı ve daha güvenli bir şekilde yapılması olanağı ortaya çıkabilecektir (Dou, 2020, s.4).

Sektörde büyük veri teknolojisi mikro havacılık yönetiminde, esas olarak uçuş ve havacılık işletme yönetiminin temel durumlarını kaydeder, analiz eder ve yansıtır. Bu sürecin alt kırılmalarında uçuş ve havaalanı yönetimi, mürettebat yönetimi, uçuş lojistiği ve uçuş operasyonlarının yönetimi büyük veri teknolojisi ile çok daha verimli hale getirilebilmektedir. Mikro havacılık yönetiminde öncelikli amaç havayolu firmasının verimliliğini arttırmak ve bunun paralelinde uçuş güvenliğini arttırmaktır (Dou, 2020, s.4).

Makro ve mikro havacılık yönetim süreçlerinde büyük veri teknolojisi ile elde edilen veriler ve analiz sonuçları uçak tasarımı, performans iyileştirme ve bakım hizmetlerinin planlanması süreçlerinde kullanılmaktadır. Özetle büyük veri teknolojisi sivil havacılık sektörünün tüm paydaşları tarafından tüm yönetim süreçlerinin iyileştirilmesi amacıyla kullanılabilir.

Sivil havacılık sektöründe faaliyet gösteren havayolu firmaları yönetim süreçlerini iyileştirmek amacıyla büyük veri teknolojisini kullanmak isterlerse Şekil 7'de tanımlanan büyük veri mimarisinin bir benzerini oluşturması gerekmektedir. Mimari bulut teknolojisi temel alınarak oluşturulduğundan, Yazılım Hizmetleri (Saas), Platform Hizmetleri (PaaS) ve Altyapı Hizmetleri (IaaS) olarak tanımlanan üç katmandan oluşmaktadır (Li vd., 2017, s.331).

Şekil 7. Sivil Havacılıkta Havayolu Firmalarında Büyük Veri Mimarisi (Kaynak: Li vd., 2017, s.331)

Şekil 7'de detayları verilen ve üç katmandan oluşan büyük veri mimarisinin her katmanın işlevi aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

Yazılım Hizmetleri (SaaS) katmanında, kullanıcılar için gerekli yazılımlar ve uygulamalar bulunmaktadır (Li vd, 2017, s.332):

• **Havayolu Programları:** Havayolu programları, hava durumu, alternatif rotalar, yolcu sayısı, bagaj miktarı, personel planlaması ve diğer uçuş takvimleri gibi verileri anlık işleyerek uçuşların gecikmeden yapılmasını sağlayacak en uygun planlamayı hedefleyen yazılımlar barındırmaktadır.

• **Gerçek Zamanlı İzleme:** Oluşturulan yazılımlar sayesinde, uçakların uçuş sinyallerinin gerçek zamanlı izlenmesi yoluyla plan dışı oluşan durumlarda sistem alarm verir ve en kısa sürede önlem alınması sağlanır.

• **Bakım-Arıza Yönetimi:** Uçaklarda bulunan gelişmiş algılama teknolojileri sayesinde elde edilen verilerin tahmin yazılımları kullanılarak uçuş güvenliğini en üst düzeyde sağlayacak bakım-arıza yönetim sistemi işletilir.

• **Bakım Planı:** Arıza tahmin modeli, geçmiş bakım raporları, uzaktan teşhis verileri ve uçuş parametreleri verileri kullanılarak en uygun bakım planları oluşturulur. Tahmin analizi yardımıyla, havayolları rota düzenlemesini doğru bir şekilde ayarlayabilir, planlayabilir.

• **Yakıt Tasarruf Sistemi:** Yakıt tasarruf sistemi ile, firmalar en az yakıt sarfiyatı ile kârını maksimize edecek en doğru uçuş operasyon planlarını yapıp uygulayabilirler.

• **Verilerin Görselleştirilmesi:** Büyük veri mimarisi yoluyla elde edilen gerekli gereksiz tüm verilerin analiz edilerek sadeleştirilmesi ve görselleştirilmesi ile, yönetim kademesinin karar alma süreçlerine pozitif katkılar sağlanması hedeflenmektedir.

• **Platform Hizmetleri (PaaS) katmanı büyük veri mimarisinin kalbini oluşturmaktadır.** Verilerin depolanması, analiz edilmesi ve diğer servis işlemleri gerçekleşmektedir (Li vd., 2017, s.332):

• **Veri Toplama Modülü:** Verilerin toplandığı, temizlendiği ve standardize edildiği modüldür.

• **Veri Yönetimi Modülü:** Toplanan verileri, veri kaynaklarına, yani etki alanı veri kümelerine göre farklı veri kümeleri halinde düzenlendiği bölümdür.

• **Depolama Modülü:** Analiz edilen ve düzenlenen verilerin ilgili veri tabanlarında saklandığı bölümdür.

• **Analiz Modülü:** Analiz modülünde üç alt bölüm vardır:

- Model Birimi: Özellik çıkarma, bakım-arıza yönetimi, trend analizi ve uçuş istatistik modellerinin yönetimi.

- Algoritma: Makine öğrenimi, derin öğrenme, veri madenciliği ve kural tabanlı düşünme ve muhakeme alanındaki algoritmaların yönetimi.

- Hesaplama Birimi: Platformun analiz hizmetlerinde kullanılan hesaplama yöntemlerini barındıran bölümdür.

• **Servis Hizmetleri Modülü:** Güvenlik hizmetleri, izleme, mesajlaşma, kayıt defteri, ön bellek ve kullanıcı yönetimi gibi büyük veri mimarisinin sorunsuz bir şekilde çalışmasını sağlayan alt sistemlerin yer aldığı bölümdür.

Son olarak Altyapı Hizmetleri (IaaS) katmanında ise, hesaplama, depolama, ağ sistemi, güvenlik duvarı ve yedekleme işlemlerinde kullanılan ve büyük veri mimarisini destekleyecek teknik altyapı yer almaktadır. Bu platformda firmanın bilgisayar altyapısı yanında daha çok bulut tabanlı sanal bilgisayar kümeleri kullanılmaktadır (Li vd., 2017, s.332).

Büyük Veri Teknolojisinin Sivil Havacılık Sektöründe Kullanımın Getireceği Muhtemel Avantajlar ve Örnek Uygulamalar

Literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, büyük veri teknolojisinin kullanımının sivil havacılık firmalarına birçok avantaj getirebileceği belirlenmiştir. Tespit edilen avantajları örnekler yardımıyla aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Gough, 2015; Sagina, 2017; Delgado, 2017; Choudhury, 2019; Park, 2019; Carlato, 2020; Natasha, 2020; Wilson, 2020; Zamiatina, n.d.; Dragosavac, n.d.; <https://www.ex-astax.com.tr/>):

Gelir Artışı: Büyük veri teknolojisi, müşterileri tercihlerinin firmalar tarafından daha detaylı tespit edilebilmesine yardımcı olur. Örneğin bilet rezervasyonu analizleri, müşterilerin kişiselleştirilmiş tekliflerle hedeflemesine yardımcı olurken, tahmini analiz tekniklerini kullanarak fiyatı gerçek zamanlı olarak optimize edebilmektedir. Sonuç olarak firmalar anlamlı veriler toplayarak belirli bir zaman aralığında daha fazla rezervasyon olarak gelirlerini maksimize edebilirler.

EasyJet büyük veri teknolojisi ile elde edilmiş verileri analiz eden bir yapay zekâ algoritması ile koltuk fiyatlamasını gerçek zamanlı olarak belirleyebilmektedir. EasyJet bu uygulaması ile koltuk başına ortalama yüzde 20 oranında kârlılık artışı sağlamıştır.

Akıllı Hizmetler: Sivil havacılıkta yönetilmesi en zor ve karmaşık süreçlerden biri bagaj yönetimidir. Büyük veri teknolojisi sayesinde bagajlar artık yolcuların ve firmaların yükü olmaktan çıkarak, herhangi bir güçlük çekmeden özgürce seyahat edilebilmektedir. Örneğin radyo frekansı tanımlamaları ile, bagaj planlaması ve yönetimi sağlıklı bir şekilde yapılarak uçuş güvenliği artırılır ve bagajlarının hatalı transferi ve teslimi önlenebilir. Bunun yanında yolcular uygulamalar yoluyla bagajlarını anlık olarak takip edebilmektedir.

Delta Havayolları, müşterilerin bagajlarını mobil cihazlarından izlemelerine olanak tanıyan bir uygulama kullanmaktadır. Uygulama aslında yalnızca Delta personelinin kullandığı bagaj bilgilerini kullanmasına rağmen 11 milyondan fazla müşteri tarafından indirilip aktif olarak kullanılmaktadır.

Her geçen gün artan havaalanı trafiğiyle birlikte büyük veri teknolojisi, havayollarının özellikle pist bant genişliği, uçak türleri, hava sahası kullanımının optimizasyonu ve uçuş rotalarının tespiti vb. konularda en doğru tercihlerin yapılmasına yardımcı olur.

Maliyet Azaltma: Havayollarında işletme maliyetlerinin ortalama yüzde 17'sini yakıtı harcanmaktadır. Büyük veri teknolojisi yoluyla tüm rota alternatifleri, uçak tipleri, hava durumu, muhtemel uçuş ağırlıkları vb. verileri toplamak ve analiz etmek mümkündür. Analizlerden elde edilen bulgulara dayanarak, bir uçuş için gereken en uygun yakıt miktarı tespit edilir ve uçuş planlamaları buna uygun olarak yapılır. Böylece uçuş maliyetlerinin minimize edilmesi sağlanabilir.

Southwest Havayolları yakıt tüketimi optimizasyonunu sağlamak için büyük veri teknolojisinden faydalanmıştır. Firma 700'den fazla Boeing 737'den oluşan filosunun yakıt tüketimini iyileştirmek için, motor üreticisi "General Electric Aviation" tarafından geliştirilen Uçuş Analiz Sistemini (Flight Efficiency Services – FES) kullanmak üzere bir sözleşme imzalamıştır. Bulut tabanlı çalışan sistem, bir uçuş sırasında uçak tarafından

üretilen verilerin toplanmasına ve analiz edilmesine olanak tanır. Örneğin pilotlar, aynı varış noktasına bir sonraki uçuş için gereken yakıt miktarını planlarken rüzgâr hızı, havadaki nem oranı, uçak ağırlığı ve hızı, maksimum itme gücü ve irtifa hakkındaki bilgileri kullanarak analiz yapan bu sistemi kullanarak karar verirler.

General Electric Uçuş Analiz Sisteminin (FES) Avustralyalı Qantas Havayolları tarafından kullanmaya başlandığını ve mevcut uluslararası müşteriler EVA Havayolları, AirAsia, Swiss Havayolları, Zhejiang Loong Havayolları ve SpiceJet’inde sisteme katılacağını duyurmuştur.

Sektörde bir diğer önemli ve beklenmedik maliyet kalemi bagaj hasarları ve kayıplarıdır. Kural olarak, bagaj hasarları ve kayıpları firmalar tarafından müşterilere ödenir. Büyük veri teknolojisi ile, gerçek zamanlı bagaj takibi yapılabilir ve böylece bagajların kaybolması veya hasar görmesi en aza indirilebilir. Böyle bir sistem firmalara önemli oranda maliyet avantajı sağlayacaktır.

Müşteri Memnuniyeti: Firmalar büyük veri teknolojisi ile elde edilen veriler yardımıyla tahmine dayalı analiz, duyarlılık analizi ve seyahat yolculuğu analizi gibi analizler kullanarak müşteri odaklı bir pazarlama anlayışı oluşturabilmektedir. Müşterilerin ihtiyaçlarına, alışkanlıklarına, zevklerine ve deneyimlerine en uygun özel teklifler sunabilmektedir. Ayrıca bir uçuş gecikmesi veya bagaj kaybı meydana geldiğinde yolcular gerginleşir. Müşteriler bir havayolu temsilcisinden zamanında bir sorunla ilgili yanıt veya açıklama alamazlarsa, büyük olasılıkla bir sonraki seyahatleri için bu havayolunu seçmeyeceklerdir. Müşteri sorularına yanıt verme hızı, bir sorunu çözmek için atılan gerçek adımlar kadar önemlidir.

Southwest Havayolları, müşteri hizmetleri temsilcilerinin kaydedilen her müşteri etkileşiminin detaylarını anlamalarına imkân tanıyan bir konuşma analitiği aracı kullanmaktadır. Ayrıca, gerçek zamanlı olarak müşteriler hakkında daha fazla bilgi almak için sosyal medya gibi çeşitli çevrimiçi kanallardan gelen verileri analiz eden bir veri analitiği sistemi kullanmaktadır.

British Havayolları ise, müşterilere kişiselleştirilmiş arama sonuçları sağlamak için akıllı bir "Beni Tanı" uygulaması kullanmaktadır. Büyük veri teknolojisi tabanlı çalışan bu uygulama, kişisel müşteri hedefli tek-

lifler oluşturmak için derinlemesine veri analizleri yapar. British Havayolları, bu uygulama ile ilgili şirketin müşterilerin seyahat ihtiyaçlarını anladığı gerçeğini seven müşterilerinden çok sayıda olumlu geri bildirim almıştır.

Sadece havayolu şirketleri değil havaalanı işletmecileri de büyük veri teknolojisini faaliyetlerinde yaygın olarak kullanmaya başlamıştır. Miami International havalimanı, yolcuların deneyimlerini gerçek zamanlı olarak iyileştirmek için yolcuların yolculuklarıyla ilgili bilgi ve destek aldıkları büyük veri teknolojisi tabanlı bir uygulama başlatmıştır.

Dijital Dönüşüm: Sivil havacılık sektörü yolculara yüksek standartlı hizmetler sunabilmek için dijitalleşme alanında büyük yatırımlar yapmaktadır. Günümüzde dijitalleşen hizmetler, müşterilere kişisel çözümler sunmaya odaklanmaktadır. Müşterilerin kişisel ihtiyaçlarının belirlenmesi için büyük veri teknolojisi yoluyla depolanan müşteri ile ilgili geçmiş tüm verilerin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu dijital çözümleri müşterilerine en etkin şekilde sunan firmalar sektörde rakiplerinin bir adım önüne geçebilmektedir.

Türk Hava Yolları, İstanbul'un yeni havaalanında Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti teknolojilerini kullanmayı planlamaktadır. Yeni İstanbul Havaalanında, müşterilerin akıllı telefonlarıyla etkileşime geçecek beacon'lar kullanarak müşterileri salonlara, yemek alanlarına, çıkış kapılarına ve istenen konuma doğru yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak müşteriler, otomobillerini park ettikleri yeri ve çocuklarının nerede olduğunu akıllı giyilebilir teknoloji ürünleri aracılığı ile takip edebilecekler.

Performans Ölçümleri: Havayolları genellikle küresel rekabet ortamında çalışır ve bu nedenle hızlı ve doğru kurumsal performans ölçümleri yapmak zorundadır. Dahası, havayolları hacim odaklı çalışırlar ve yapılacak küçük değişiklikler (harcanan yakıt, taşınan yük, yeni hizmet türleri vb.) olumlu büyük etkiler yaratabilir. Bu nedenle yönetimler zamanında ve uygun eylem planları ile firma performanslarını arttırabilirler. Büyük veri teknolojisi firmalara zamanlama ve uygun eylem planlarının oluşturulması konusunda geçmiş uygulamaların sonuçlarını analiz ederek öngörüler sunabilmektedir.

Ayrıca firmalar günlük veya haftalık güvenilir performans ölçümleri üretmede önemli zorluklar yaşamaktadır. Büyük veri teknolojisi sayesinde belirli rotalar için günlük veya haftalık tahmini-güncel performans ölçümleri yapılabilmektedir. Bunun yanında uçuş başına uçulan yolcu sayısı, uçulan mesafe, kârlılık, taşınan yük-bagaj, yıpranma vb. konularda performans analizlerinin otomatik hale getirilmesi mümkündür.

Japan Havayolları, yakın zamanda IBM Japonya ile uçak bileşenlerinde sıcaklığı ölçen bir veri toplama sistemi başlatmıştır. Buradaki amaç, toplanan büyük miktardaki verinin analiz edilmesi ile, teknik sorunları tahmin etmek ve maliyetli uçuş iptallerini önlemek için yeterli veri toplamaktır.

Risk Yönetimi: Gerçek şu ki, küresel havayolu endüstrisi geçtiğimiz yıllarda büyük felaketlere maruz kaldı. Bu nedenle, havayollarının kendilerini bu tür olayların olumsuz etkilerinden korumak için çeşitli risk yönetimi modelleri ve stratejileri geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Büyük veri teknolojisinin gerçekten en çok yardımcı olabileceği yer burasıdır. Uçuş esnasında pilot raporları, olay raporları, kontrol pozisyonları ve uyarı raporları gibi olağanüstü miktarda veri üretilmektedir. Tüm bu verilere akıllıca depolanıp analiz edildiğinde, uçuş güvenliğini anlık olarak arttırmak mümkün olacaktır. Bunun yanında geçmişte yaşanan kazaların tüm verileri toplanarak incelenmesi sonucu muhtemel riskler tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması ile uçak kazalarının önlenmesi veya azaltılması mümkündür.

Soutwest Havayolları, olası uçuş güvenliği sorunlarını belirtmek için Amerikan Uzay Ajansı(NASA) ile ortaklık kurmuştur. Bu ortaklık sonucu makine öğrenme algoritmalarını kullanıp, anomaliler hakkında uyarılar vererek potansiyel kazaları önlemek için geniş veri kümelerini hazırlama yeteneğine sahip otomatik bir sistem inşa ederek kullanmaktadır.

Kontrol ve Doğrulama: Havayolu taşıyıcıları, çeşitli operasyonel faaliyetlerinden kaynaklanan maliyetleri kontrol edebilmek için bir dizi kontrol ve doğrulama modeline ihtiyaç duyar. Bunu mümkün kılmak için, havayollarının tüm farklı iş birimlerinden toplanan eksiksiz ve entegre bir uçuş bilgileri veri havuzuna ihtiyacı vardır. Büyük veri teknolojisi ile

desteklenen veri havuzu, uçak başına gerçek yakıt kullanımı ile planlanmış yakıt kullanımını kıyaslamayı ve mürettebat yönetimi gibi çeşitli verimlilik analizlerinin hesaplanmasını sağlayacaktır. Bunun yanında, her uçuş veya uçakla ilgili tüm verilerin konsolide edilerek analiz edilmesiyle muhtemel teknik sorunların öngörü yoluyla çözümlenmesi sağlanabilir. Böylelikle, her uçuşun veya uçağın 360 derece görünümünün oluşturulması, havayollarının kontrol ve doğrulama sistemlerini önemli ölçüde iyileştirmesine olanak sağlayacaktır.

Qantas Havayolları uzun uçuşlarda pilotların uçuştan önce uyanıklık seviyelerini ve uyku kalitesini takip etmek için pilotlara beyin dalgası monitörleri taktılar. Bunun yanında pilotlardan vücut saatini düzenleyen melatonin seviyelerini ortaya çıkarmak için idrar örnekleri alındı. Yorgunluk belirtilerini tespit etmek için uçuş esnasında video kayıtları yapıldı. Böylece pilotların uyanıklık seviyeleri doğrultusunda uçuş saatleri ve programlarında bireysel düzenlemeler yapılmaya başlandı.

Tahmin Modelleri: Havayolları, mevcut uçak koltuklarının artırılması, ücretlerin ayarlanması, yeni rotaların tanıtılması vb. seçeneklerin etkisini düzenli olarak değerlendirmek için etkili ve bütünsel bir tahmin modelini geliştirmek zorundadır. Büyük veri teknolojisi ile depolanan verilerin analizi yoluyla geliştirilen tahmin modelleri, gerçek istatistiksel eğilim sonuçları da hesaba katılarak son haline getirilmelidir.

United Havayolları her bir müşteri profilinde 150'den fazla değişkeni analiz etmek için, verileri "topla, algıla, harekete geç" isimli bir analiz uygulaması kullanmaktadır. Bu analizler, kişiye özel bir teklif oluşturmak için önceki satın alımlardan müşteri tercihlerine kadar her şeyi ölçer. Topla, tespit et, harekete geç girişimi, United'ın yıllık gelirini ortalama yüzde 15 oranında artırmıştır. Her bir rezervasyonda müşteri çok sayıda veri üretir. Tek bir rezervasyonda bile, müşteriler hakkında birçok bilgi sağlayabilir. Her müşteri profili, geçmiş seyahat detayları, arama geçmişi, indirimlere / tekliflere yanıt, vb. 150'den fazla değişkenden oluşur. United Havayolları bu değişkenleri sadece birkaç saniye içinde analiz eder ve müşterilerine büyüleyici teklifler sunar.

Bakım-Onarım Faaliyetlerinin Planlanması: Sivil havacılık sektöründe uçuş güvenliği kazalarda yaşanabilecek trajik sonuçlardan dolayı çok

önemlidir. Bu sebeple uçakların bakım ve onarım işlemlerinin titizlikle ve aksatılmadan yapılması muhtemel uçak kazalarının önlenmesi için bir zorunluluktur. Uçakların planlı bakımlarının dışında beklenmedik arızalarının önceden öngörülmesi veya risklerin tespiti için uçuşlarla ilgili tüm verilerin (toplam uçuş saati, hava durumu verileri, uçak sensörlerinden elde edilen veriler, uçuş sırasında yaşanan türbülanslar ve benzeri hava olayları) büyük veri teknolojisi yoluyla toplanması ve analiz edilmesi gerekmektedir. Böylece muhtemel arızaların önceden tespiti ve bakım onarım faaliyetlerin organize edilmesi uçak kazalarının önlenmesinde büyük katkılar sağlayacaktır.

ABD'li havayolu Delta Havayolları, Airbus A320 ve A330 uçakları için operasyonları ve performans verilerini izlemek, analiz etmek, uçak parçalarının arıza olasılıklarını değerlendirmek ve bir sorun oluşmadan önce bakım görevlerini programlamak için Skywise isimli bir uygulama kullanmaktadır. Skywise Airbus tarafından 2017 yılında Palantir Technologies işbirliği ile geliştirilen bir havacılık veri platformu. Skywise, iş emirleri, bileşen verileri, yedek parça envanterleri, uçak ve filo konfigürasyonları, uçakta yerleşik sensör verileri ve uçuş programları gibi sektördeki farklı kaynaklardan gelen verileri bir araya getirmek ve tüm bunları basit bir kullanıcı ara yüzünde sunmak için tasarlanmıştır.

ABD'li teknoloji şirketi SparkCognition, tahmine dayalı bakım ve sorun giderme konusunda Boeing ve ABD Hava Kuvvetleri için benzer bir sistem kurmayı hedeflemektedir. SparkCognition'ın yapay zekası, elde edilen tüm verileri analiz ederek uçak arızaları meydana gelmeden önce uyarıyı amaçlamaktadır. Bunun yanında arıza kodlarını otomatik olarak sınıflandırarak ve en iyi düzeltici eylemleri önererek sorun giderme süresini azaltmayı da hedeflemektedir.

COVID-19 Pandemisi Sonrası Yeni Normale Adaptasyon: 2019 yılında başlayan ve çok kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi birçok sektörü olumsuz etkilemiştir. Olumsuz etkilenen sektörlerin başında havayolu sektörüdür. Bu süreçte birçok havayolu firmasında uçuşlar neredeyse durdurma noktasına gelmiştir. 2021 yılı itibarıyla aşılama çalışmalarının hızlanması ile özellikle uluslararası uçuşların kademeli olarak başladığı görülmektedir. Fakat "Yeni Normal"

olarak tanımlanan bu süreçte havayolu sektörünün yeniden organize olması şarttır. Büyük veri teknolojisi bu yeniden organize olma çalışmalarına en büyük katkıyı sağlayabilecek teknolojisidir. COVIT-19 pandemisi sonrası süreçte havacılık sektöründe büyük veri teknolojisi aşağıda belirtilen alanlarda kullanılabilir:

- Küresel pandemik ilerlemeyi ve iyileşmeyi izleme,
- Bölgesel ve alt bölgesel iyileşmeyi izleme,
- Aşılama süreçlerinin ve aşı karnelerinin takibi,
- Havayolu faaliyetler süreçlerinin yeniden tanımlanması,
- Küresel ve yerel hava yolculuğu talebinin takibi,
- Müşteriye özel hava yolculuğu taleplerinin takibi.

Sonuç

Günümüz dünyasında bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile, her alanda çok büyük miktarda verinin ortaya çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu verilerin çoğu değersiz görülerek kaydedilmemektedir. Kalan kısım veriler ise, çoğu zaman kontrolsüz bir biçimde çeşitli platformlara karmaşık bir yapıda kaydedilmektedir.

Büyük veri teknolojisinin ortaya çıkması ve bu teknolojiyi destekleyen bulut sistemleri, yapay zekâ algoritmaları, makine - derin öğrenme sistemleri, veri madenciliği gibi yardımcı teknolojilerdeki gelişmeler, büyük miktarlardaki verileri düzenli bir şekilde depolamayı ve gerektiğinde kullanmayı daha kolay hale getirmiştir.

Sivil havacılık sektörü teknolojik altyapısı sayesinde çok büyük miktarda veri üretme kapasitesine sahiptir. Ancak geçmişte birçok havayolu şirketi üretilen bu verilerden tam olarak yararlanamamıştır. Büyük veri teknolojisi sayesinde sivil havacılık sektörü, bu muazzam büyüklükteki veri rezervini kullanarak iş süreçlerini yenileyebilir. Örneğin büyük veri teknolojisine dayalı olarak çeşitli tahmin algoritmaları veya derin öğrenme yöntemleri kullanılarak uçuş risklerini azaltmak, pazardaki değişimleri tahmin etmek, maliyetleri azaltmak, uçuş operasyonlarını ve bakım-onarım faaliyetlerini planlamak daha kolay hale gelecektir. Ayrıca büyük veri teknolojisi ve diğer alt teknolojiler yardımıyla, müşteri deneyimleri takip ederek bireysel pazarlama faaliyetleri organize edilebilir. Geleceğin havayolları, hem içeriden hem de

dışarıdan büyük miktarlarda veri toplama ve işleme becerileriyle kendilerini rekabette pozitif ayırarak pazardan daha büyük pay alabilecektir.

Büyük veri teknolojisinin önemini anlayan Türk Havayolları, Delta Havayolları, United Havayolları, Qantas Havayolları, Southwest Havayolları, Japan Havayolları, British Havayolları, EasyJet gibi büyük havayolları ve General Motor, Airbus, Boeing gibi tedarik sağlayıcılar büyük veri teknolojisini farklı uygulama alanlarında kullanmaya başlamıştır. Zamanla büyük veri teknolojisinin kullanım alanlarının çeşitlenmesi kaçınılmazdır.

Tüm dünyayı etkileyen COVIT-19 pandemisi döneminde seyahat kısıtlamaları sebebiyle dünyada faaliyet gösteren havayolları şirketlerinin neredeyse tamamı, eşi görülmemiş bir mali krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte krize sebep olan temel faktörler, düşük kapasite kullanımı, yüksek işçilik maliyetleri, giderek artan petrol fiyatları, düşük müşteri memnuniyeti ve yüksek işletme maliyetleridir. Havayollarının pandemi öncesi var olan, düşük kâr oranları, fiyat rekabeti, artan güvenlik maliyetleri ve hava yolculuğu tüketici davranışındaki sık ve dinamik değişimler gibi sorunları da krizin derinleşmesine etkide bulunmuştur.

Büyük veri teknoloji yoluyla elde edilebilecek dinamik veri analizleri sayesinde, havayolları küresel ve ülke bazlı talepleri karşılayabilmek için, en uygun uçuş operasyonlarını planlayabilir. Fakat buradaki en önemli nokta, COVID-19 pandemisinden tüm ülkeler eşit düzeyde etkilenmedi. Bu sebeple büyük veri sistemlerinin esnek kurgulanması; her ülke veya uçuş rotası için farklı içgörülerin elde edilmesi gerekmektedir. Büyük veri teknolojisi sivil havacılık sektörünün bu belirsiz süreçten en az hasarla çıkmasına yardımcı olacak bir teknolojidir.

Çalışmada büyük veri teknolojisinin sivil havacılık sektöründe kullanım alanları, sektörde faaliyet gösteren firmalara sağlayabileceği fırsatlar örnek uygulamalar ve süreç tanımlamaları yoluyla detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışmanın sektörde konu ile ilgili farkındalık yaratması ve bundan sonra yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Use of Big Data Technology and Oncoming New Opportunities in the Civil Aviation Sector

*

Erdal Dursun
Nisantasi University

The massive growth in civil aviation demand over the last fifty years, coupled with the rapid advancement of technology, has emphasized the need for more effective management methods in a sector where security is of paramount importance. These days, fierce rivalry and poor profitability rates will be key defining elements in civil aviation. Large fixed capital investments have arisen in response to these demands, which has resulted in a high degree of technical infrastructure. Large airline companies have created an uncompetitive environment in the sector, as have excessive government subsidies, seasonal fluctuations, and the recent COVID19 Pandemic. All of these factors have combined to create major issues for the industry. New inquiries have surfaced in an effort to make improvements to the industry. These researches are focused on how big data technologies may be used in the industry.

When we talk about big data, we're talking about datasets that can be examined on a computer to find patterns or trends. A dynamic data set is what the concept of big data technology means; it takes all the data in a certain industry and converts it into a form suitable for analysis according to the demands. When it comes to its technical infrastructure, the civil aviation sector generates a lot of data.

Pre-flight, in-flight, and post-flight procedures create and capture enormous amounts of data every day in civil aviation. On a typical civilian trip nowadays, for example, more than 1,000 Gigabytes of data are generated. It is important to gather and analyze this data on a regular basis in order to turn it into meaningful management knowledge. Airlines make use of big data technologies for these objectives. Many tasks that a person cannot perform are made possible thanks to this technology. Large volumes of data can be processed and stored fast thanks to computer algorithms. With the use of analytics, you can make your airline's operations

even more efficient. With big data technologies, an airline may discover a personalized approach to each passenger and execute marketing programs that promote consumer loyalty. Gathering real-time weather data can also aid in improving flight safety and creating models to anticipate future aircraft problems.

To conclude, big data technology may provide more effective solutions for civil aviation enterprises in areas such as customer satisfaction, cost management, budget management, marketing management, fleet management, maintenance and repair management, and risk management, among others.

The study's goal is to demonstrate the benefits of big data technologies in the civil aviation industry via real-world examples. Additionally, it aims to find new business possibilities for firms in the industry by utilizing big data technologies, as well as to increase awareness about these potential.

As information technology advances and spreads throughout the world, a massive amount of data is being generated in virtually every sector. As a result, most of this new information is discarded as being of little use. The remainder of the data is stored in an unwieldy, disjointed manner across many platforms.

The rise of big data technology, along with advances in supporting technologies including cloud systems, artificial intelligence algorithms, machine deep learning systems, and data mining, have made it simpler to store and utilize enormous volumes of data on a daily basis.

With its technical infrastructure, civil aviation may create enormous volumes of data. There were times in the past, however, when airline corporations were unable to properly utilize these data to their advantage. The civil aviation sector may take use of this vast data resource by implementing new business procedures based on big data technologies. It will be simpler to decrease flight risks, predict market changes, and cut expenses by utilizing various forecasting algorithms or deep learning approaches based on big data technologies, for example. The use of big data and other sub-technologies can also assist plan individual marketing operations based on the experiences of customers. Using their capacity to gather and analyze massive quantities of data both internally and internationally, future airlines will be able to capture a bigger part of the market.

Because of this, major airlines and suppliers have begun to employ big data technology in a variety of ways. Instances include Turkish Airlines, Delta Airlines, United Airlines, Qantas Airlines, Southwest Airlines, Japan Airlines, British Airways, Easy-Jet and supply providers such as; General Motor, Airbus, Boeing have begun to utilize from the big data technology in different fields. Obviously, as time passes, the applications of big data technologies will broaden.

Travel limitations imposed by the COVID19 epidemic, which spread around the world, forced nearly all airline firms to experience a financial crisis never before seen. Several things are contributing to the problem in this process: a lack of demand, excessive labor expenses, an increase in the cost of crude oil, and low customer satisfaction. Prior to the outbreak of the pandemic, airlines had challenges such as poor profit margins, pricing competition, rising security expenses, and frequent and dynamic shifts in traveler behavior. All of these factors complicated the problem.

Airlines can manage the most effective flight operations to satisfy global and country-based demand utilizing dynamic data analysis made possible by big data technologies. However, the most essential thing to remember is that the COVID19 pandemic has not hit all nations equally. As a result, big data platforms must be built in a flexible manner so that various insights may be obtained for different countries or flight routes. As a result of the development of big data technologies, the civil aviation sector will be better able to weather the current storm and emerge unscathed.

The research elaborates how civil aviation firms may use big data technology and the opportunities it can bring through examples of applications and process definitions. According to the researchers, this study will help spread knowledge about the issue in the industry and inform future research projects.

Kaynakça / References

- Aktan, E. (2018). Büyük veri: Uygulama alanları, analitiği ve güvenlik boyutu. *Bilgi Yönetimi*, 1(1), 1-22. <https://doi.org/10.33721/by.403010>.
- Carlota F. (2020). Big Data case study: 5 relevant examples from the airline industry. 15 Şubat 2021 tarihinde, <https://blog.datumize.com/5-relevant->

- [examples-of-a-big-data-case-study-from-the-airline-industry](#), adresinden erişildi.
- Choudhury, A. (2019). 5 Ways data analytics is transforming the aviation industry. 10 Şubat 2021 tarihinde, <https://analyticsindiamag.com/5-ways-data-analytics-is-transforming-the-aviation-industry/>, adresinden erişildi.
- Çukur, F.T. (2020). Sivil havacılıkta büyük veri teknolojisi ve uygulamaları, STM Teknolojik Düşünme Merkezi Araştırma Raporu. 9 Ocak 2021 tarihinde, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/21202091831971_stm_sivil_havacilikta_buyuk_veri.pdf, adresinden erişildi.
- Delgado, R. (2017). How big data helps today's airlines operate. 9 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.kdnuggets.com/2017/04/big-data-airlines-operate.html>, adresinden erişildi.
- Dou, X. (2020). Big data and smart aviation information management system, *Cogent Business & Management*. 7(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1766736>
- Dragosavac, G. (n.d.). Big data analytics airlines. 9 Ocak 2021 tarihinde, <http://www.bigdataanalysis.com/big-data-analytics-airlines/>, adresinden erişildi.
- Gough, T. (2015). How Big data and the industrial internet can help southwest save \$100 million on fuel. 16 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.ge.com/news/reports/big-data-industrial-internet-can-help-southwest-save-100-million-fuel>, adresinden erişildi.
- Havayolu Sektörü Büyük Veriden Nasıl Yararlanıyor? 16 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.exastax.com.tr/buyuk-veri/havayolu-sektoru-buyuk-veriden-nasil-yararlaniyor/>, adresinden erişildi.
- Kelly, J. ve Floyer, D. (2013). The industrial internet and big data analytics: Opportunities and challenges. 9 Ocak 2021 tarihinde, http://wikibon.org/wiki/v/The_Industrial_Internet_and_Big_Data_Analytics:_Opportunities_and_Challenges, adresinden erişildi.
- Kılıç, T. (2018). Big Data Kaç Gigabyte? 9 Ocak 2021 tarihinde, <https://medium.com/deep-learning-turkiye/big-data-ka%C3%A7-gigabyte-d664cb78d582>, adresinden erişildi.
- Li, S., Yang, Y., Yang, L., Su, H., Zhang, G. ve Wang, J. (2017). Civil aircraft big data platform. In 2017 IEEE 11th International Conference on Semantic Computing (ICSC), 328-333. <https://doi.org/10.1109/ICSC.2017.51>.

- Natasha, (2020). Big data analytics: The solution for Covid-19 airline recovery. 12 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.iunera.com/kraken/big-data-science-apps/big-data-analytics-tracking-solution-help-covid-19-airline-recovery/>, adresinden erişildi.
- Odarchenko, R., Hassan, Z. ve Zaman, A. (2019). Use of big data in aviation: new opportunities, use cases, and solutions. In Automated Systems in the Aviation and Aerospace Industries IGI Global. 436-452. 12 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.igi-global.com/chapter/use-of-big-data-in-aviation/223739>, adresinden erişildi.
- Park, E. (2019). The role of satisfaction on customer reuse to airline services: An application of Big Data approaches. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 47, 370-374. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.01.004>.
- Ross-Smith, M. (n.d.). How big data is changing the way we fly. 12 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.traveldatadaily.com/how-big-data-is-changing-the-way-we-fly/>, adresinden erişildi.
- Sagina, I.J. (2017). Big Data in aviation – Six trending Technologies. 12 Ocak 2021 tarihinde, <https://bigdata-madesimple.com/big-data-in-aviation-six-trending-technologies/>, adresinden erişildi.
- Sky is the limit for Big Data analytics in the aviation industry. 12 Ocak 2021 tarihinde, <https://techvidvan.com/tutorials/big-data-aviation/>, adresinden erişildi.
- Sumathi, N., Gokulakrishnan, S., Kaushik Ramana, S., Muralitharan, R. ve Kamal, Ch.V.S (2017). Application of Big Data Systems to Airline. *Management International Journal of Latest Technology in Engineering, Management & Applied Science (IJLTEMAS)*, VI(XII), 129-132.
- Wilson, R. (2020). Pick a number: Big data, artificial intelligence and aviation. 10 Ocak 2021 tarihinde, <https://www.flightsafetyaustralia.com/2020/05/pick-a-number-big-data-artificial-intelligence-and-aviation/>, adresinden erişildi.
- What is Big Data – A complete comprehensive guide. 19 Ocak 2021 tarihinde, <https://techvidvan.com/tutorials/big-data-complete-guide/>, adresinden erişildi.
- Zamiatina, A. (n.d.). 9 incredible ways data analytics is transforming airlines. 19 Ocak 2021 tarihinde, <https://blog.datumize.com/9-incredible-ways-data-analytics-is-transforming-airlines>, adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dursun, E. (2021). Sivil havacılık sektöründe Büyük Veri Teknolojisinin kullanımı ve getireceği yeni fırsatlar. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7183-7219. DOI: 10.26466/opus.936145.

Pandemide Altından Mücevher Tüketimi

DOI: 10.26466/opus.941168

*

Selahattin Armağan Vurdu *

*Öğr.Gör. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: armagan.vurdu@immib.org.tr

ORCID: [0000-0002-5836-876X](https://orcid.org/0000-0002-5836-876X)

Öz

Covid-19 pandemisi küresel ekonominin daralmasına, üretim ve ticaret hacminin azalmasına, belirsizliğin artmasına ve tüketici davranışlarının değişmesine yol açmıştır. Pandeminin neden olduğu toplumsal ve ekonomik zararların giderilmesi, ekonomik aktivitenin artırılması için hükümetler destek paketleri açıklamıştır. Ancak belirsizlik ortamı ve virüsün yayılmasını engelleme amaçlı alınan tedbirler tüketici tasarruflarının artmasına, tüketicinin zaruri tüketim malları dışındaki toplumsal ve lüks harcamalarını azaltmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada pandemi ekonomisinde tüketici satınalma davranışlarını etkileyen faktörler, bir lüks tüketim çeşidi olarak mücevherata talebin pandemi öncesi ile karşılaştırmalı durumu, küresel mücevher tüketiminde önemli rol oynayan ülkeler olarak Çin, Hindistan, ABD ile Türkiye'nin performansı incelenmektedir. Çalışmada Türkiye'de altından mücevher talebi Mann-Kendall Seasonality Test metodu ile trend analizine tabi tutulmaktadır. Statü göstergesi olarak toplumsal tüketimi olan altından mücevher Türkiye'de minimum değer kaybıyla kolayca nakde çevrilebilmesi özelliği göz önünde bulundurularak daha çok yüksek ayar olarak tüketilmekte, lüks tasarruf aracı olarak görülmektedir. Tüketicilerin tasarruflarını artırma eğilimi içerisinde olduğu pandemi ekonomisinde, altından mücevherin lüks tasarruf aracı olarak görülmesi Türkiye'nin dünya talebindeki payını koruyabilmesinin en önemli nedenleri arasında değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Tüketici Davranışı, Altından Mücevher, Lüks Tasarruf.

Gold Jewelry Consumption in Pandemic

*

Abstract

The Covid-19 pandemic has led to the contraction of the global economy, decrease in production and trade volume, increase in uncertainty and change in consumer behavior. Governments have announced support packages in order to eliminate the social and economic damages caused by the pandemic and to increase economic activity. However, the increasing uncertainty and the measures taken to prevent the spread of the virus led to an increase in consumer savings, and a decrease in social and luxury expenditures other than essential consumer goods. In this study, the factors affecting consumer purchasing behavior in the pandemic economy, the status of the demand for jewelry as a luxury consumption type in the pandemic compared with pre-pandemic, the performance of China, India, the USA and Turkey as countries that played an important role in global jewelry consumption are examined. In the study, gold jewelry demand in Turkey is subjected to trend analysis with the Mann-Kendall Seasonality Test method. Gold jewelry, which is socially consumed as a status indicator, is mostly consumed as a high-caliber, luxury saving tool, considering its ability to be easily converted into cash with minimal depreciation in Turkey. Considering gold jewelry a luxury saving tool in the pandemic economy, where consumers tend to increase their savings, is considered one of the most important reasons for Turkey to maintain its share in the world demand during this period.

Keywords: Covid-19, Consumer Behavior, Gold Jewelry, Luxury Saving.

Giriş

Aralık 2019'da Çin'de görülen ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından Mart 2020'de pandemi olarak kabul edilen Covid-19, 2020 yılında küresel ekonomiyi daraltan, üretim ve ticaret hacmini azaltan, iş yapış şekillerini değiştiren bir virüs olmuştur. Lüks tüketim malı olan altından mamul mücevherci eşyası dünya genelinde küresel salgının neticelerinden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmiştir. Pandemi ekonomisinin getirdiği işsizlik, belirsizlik ve salgının yayılmasını engellemeye yönelik alınan tedbirler tüketici davranışlarını etkilemiştir. Bu çalışmada pandemi koşullarında tüketici davranışlarını etkileyen göstergeler ışığında dünyada ve Türkiye'de altından mücevherci eşyasının tüketimindeki değişim incelenecektir.

Bu doğrultuda öncelikle ekonomik çerçevenin çizilmesi adına; Covid-19 pandemi ekonomisinde tüketici davranışlarını etkileyen işsizlik, hanehalkı geliri, gelire etkide bulunan hükümet destekleri ve tüketicinin harcama ve tasarruf eğilimlerini belirleyen tüketicinin gelecek beklentisi incelenecektir. Ardından altından mücevherin yer ve zamana göre değişen ekonomik ve toplumsal işlevlerine değinilecek olup son bölümde ise makroekonomik göstergeler ve kavramsal araçlar yardımıyla dünyadaki belli başlı mücevher tüketici ülkeleri ve Türkiye'nin altından mücevher talep rakamları değerlendirilecektir. Mann-Kendall Seasonality Test metodu kullanılarak 2018-2020 yılları arası Türkiye altından mücevher talep trendi araştırılacaktır.

Pandemi Ekonomisinde Tüketimi Etkileyen Faktörler

En son 2008'de Finans Krizi ile tanık olunan küresel resesyonlar arasında 2020 pandemisinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın yaşadığı en derin resesyona sebep olarak tarihe geçmesi beklenmektedir (Kose, Ohnsorge ve Vorisek, 2021, s. 13). 2019 sonu ve 2020'nin ilk çeyreğinde Çin'i etkileyen pandeminin negatif etkisi, 2020'nin ikinci çeyreğinde dünya genelinde tüm ekonomilerde gözlemlenmiştir. 2020'de virüsün bulaş rakamlarının artması, aşının bulunacağı zamanın bilinmemesi, belirsizlik, tüketicinin güvensiz ortamda stoklama isteğiyle talep şoku yaratması ve dünya tedarik zincirlerindeki aksamalar sebebiyle arz şokunun

yaşanması, bulaş riskini engellemek için hükümetlerce alınan toplumsal ve ekonomik önlemler tüm dünya gündeminin en üst sıralarında yer tutmuştur.

2020 yılı, belirsizliğin had safhada olduğu dönemde yapılan ekonomik daralma tahminleri kadar karamsar bir tablo ile sonuçlanmamıştır. Özellikle ikinci yarıda birçok ülke ekonomisi toparlanma eğilimi göstermiştir. OECD'nin Mart 2021 tarihli raporuna göre 2020 yılında dünya reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) daralmasının %3,4 mertebesinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2021b, s.4). %11'lik GSYİH rekor daralmasıyla İspanya Avrupa'da en çok daralan ekonomi olmuştur (OECD, 2021b, s.4). Birleşik Krallık ekonomisi ise 2020 yılında %9,9'luk GSYİH daralmasıyla 300 yıldır yaşamadığı oranda küçülmüştür (Romei ve Giles, 2021). 2020'de Hindistan %7,4; Japonya %4,8; ABD %3,5 oranında ekonomik olarak küçülürken Çin %2,3; Türkiye ise %1,8 oranında büyüme oranları kaydetmiştir (OECD, 2021b, s.4).

İşsizlik

Pandemi döneminde artan işsizlik tüketicilerin kullanılabilir gelirini ve beklentilerini etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Virüsün yayılmasını engellemek amacıyla alınan önlemler en çok seyahat, turizm, yeme-içme gibi sektörleri derinden etkilemiş, özellikle hizmet sektörü başta olmak üzere tüm sektörlerde işsizliği arttırmıştır. İşsizlik, ABD'de 2020 Nisan ayında Büyük Buhran'dan sonra görülmedik düzeye %14,7'lere kadar çıkmış; Mayıs 2020'den itibaren azalmaya başlayan oran pandemi öncesi orana henüz ulaşamamış olsa da Mart 2021'de %6'ya kadar düşmüştür. (Bureau of Labour Statistics, 2021). ABD'deki 26 eyaletin işsizlik rakamlarının sektörler göre dağılımını inceleyen çalışma ise işsizliğin daha çok mücevherin de dâhil olduğu rekreasyon ve hayırseverlik sektörlerinde meydana geldiğini ortaya koymuştur (Roy vd., 2021, s. 2). Avrupa bölgesinde ise pandeminin etkisi işsizlik oranlarında 2020 Nisan ayında hissedilmeye başlamış olup üçüncü çeyrekte Ağustos ayında %7,8 oranıyla en yüksek noktaya çıkmıştır (EUROSTAT, 2021). Dünya altından mamul tüketiminde önemli paya sahip Hindistan'da ise işsizlik oranı Nisan ayında rekor kırarak %23,5 seviyelerine yükselmiştir (Centre for

Monitoring Indian Economy [CMIE], 2021). Dünya'daki genel işsizlik artışına paralel olarak Türkiye'de de Mart 2020'de artan mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı Temmuz ayında %14,5 ile en tepe noktasına ulaşmış; Ocak 2021'de %12,2'ye kadar gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2021).

Gelir

Tüketici tercihlerini etkileyen diğer önemli etmen ise gelirdir. Pandemi döneminde artan işsizlik birçok hanede gelirin azalmasına sebep olmuştur. Ancak hükümetlerin pandeminin negatif etkisini azaltmak amacıyla sağladığı ekonomik destekler, kimi ülkelerde artan işsizliğe rağmen tüketicinin harcamasını etkileyen hanehalkı gelirinde artış yaşanmasını sağlamıştır. Mevsimsel etkilerden arındırılmış veriye göre 2020'nin ikinci çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla Kanada'da kişi başına düşen reel hanehalkı geliri %11, ABD'de %10,1 oranında artarken; İtalya'da %7,2, Birleşik Krallık'ta %3,4, Fransa'da %2,3 azalmıştır. OECD bölgesinde kişi başına düşen reel GSYİH'deki keskin %10,6'lık daralmaya rağmen Kanada ve ABD'nin hanehalkı gelirindeki artış etkisi sebebiyle bölgedeki kişi başına düşen hanehalkı geliri %5,3 oranında artmıştır (OECD, 2020). 2020'nin üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyasla mevsimsel etkilerden arındırılmış veriye göre kişi başına düşen reel hanehalkı geliri ABD'de %4,2 ve Kanada'da %3,6 düşmüş; İtalya'da %6,4, Birleşik Krallık'ta %5,1, Almanya'da %4,3 artmıştır. Üçüncü çeyrekte OECD bölgesinde kişi başına düşen reel GSYİH'deki %9,1'lik artışa rağmen kişi başına düşen reel hanehalkı geliri sadece %0,6 oranında artmıştır (OECD, 2021a). Hindistan'da ise hanehalkı gelirinde düşüş yaşayanların oranı 2020 Şubat ayında %8,8 iken 25 Mart'ta karantinaya gidilmesiyle bu oran keskin artış yaşayıp Nisan'da %43,7'e çıkmıştır. (STATISTA, 2021) Karantina döneminde devletin yaptığı yardımlar artmış olmakla birlikte toplam gelirdeki oranının oldukça küçük olması sebebiyle ortalama Hintli bir hanehalkının gelirini dengelemede rol oynayamamıştır (Bertrand, Dizon-Ross, Krishnan, ve Schofield, 2020).

Beklenti

Tüketici davranışlarını yalnızca içinde bulunulan ekonomik gerçeklikler değil tüketicinin içinde bulunduğu durumu nasıl algıladığı, bu çerçevede ekonomiye duyduğu güveni ve geleceğe dair beklentisi de etkilemektedir. Pandemi döneminde belirsizlik, 1929-1933 Büyük Buhran zamanını seviyeleri ile karşılaştırılabilecek noktaya erişmiştir (Baker, Bloom, Davis, ve Terry, 2020, s.7). Oluşan bu belirsizlik yalnızca piyasaları, altın fiyatlarını etkilememiş tüketicinin ekonomiye güveni ve gelecekte beklenenlerini de etkilemiş, tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir. OECD'nin ülke karşılaştırmalı tüketici güven endeksi 2020'de 2009 yılından sonra yaşanan en düşük seviyeye düşmüştür (OECD, 2021b). Söz konusu endekste 100'ün üzerinde değer alan Çin'de tüketici güveni Haziran 2020'de en düşük noktaya geriledikten sonra artış yaşamıştır. OECD ülkeleri tüketici güveni ise Mart 2020'de 100 puanın altına düşmüş, Mayıs'ta 97.59 puan ile en son 2009'da yaşanan 96.47'lik tüketici güvensizliği noktasına yaklaşmış olup bu noktadan sonra toparlanmaya başlamıştır. Birleşik Krallık ve Türkiye de Kasım 2020'deki en dip noktadan sonra tüketici güveninde artış yaşayan ülkelerden olmuştur (OECD, 2021b).

Harcama, Tasarruf ve Tüketim

Belirsizliğin artması ve Covid-19 önlemleriyle seyahat, dışarıda yeme içme imkânlarının kısıtlanması farklı gelir gruplarındaki tüketicileri tasarrufa itmiştir. The Economist dergisi 21 zengin ülkenin vergisi çıkarılmış geliri ile tüketici harcamasını derlemiş ve pandemi olmasaydı 2020 yılının ilk 3 çeyreğinde 3 trilyon dolar tasarruf edecekken pandemi zamanında 6 trilyon kişisel tasarruf yapıldığını belirtmiştir. Bu 3 trilyon dolarlık fazla tasarruf miktarı ise söz konusu ülkelerin yıllık tüketici harcamasının yüzde onuna tekabül etmekte olup ABD Başkanı Biden'ın 1,9 trilyon dolarlık destek paketinin de ABD'nin fazla tasarruflarının GSYİH'sinin %10'unu aşmasına neden olabileceği öngörülmektedir (The Economist, 2021).

2020'nin ilk üç çeyreğinde GSYİH'sine oranla en çok fazladan tasarruf yapan ülkeler Kanada, ABD ve Birleşik Krallık olmuştur (The Economist, 2021). ABD'de merkez bankası mevduat hesaplarında 2020 Ocak başında

yaklaşık 13,2 trilyon dolar bulunurken 2021 Mart ayı itibariyle toplam 16,7 trilyon dolara yükseldiği görülmektedir (Federal Reserve Bank of St. Louis, 2021). 2020 başında kişisel tasarrufların oranı %7,6 iken Nisan 2020’de %33,7’ye çıkmış olup 2020 yazında azalan tasarruf oranı Ocak 2021’de yeniden yatan destek bedeli ile tekrardan %20,5’e erişmiştir. ABD’de tüketicilerin devlet desteklerini harcama yerine daha çok biriktirme eğiliminde olduğu görülmektedir. Refinitiv iş birliği ile Maru Public Opinion’ın Ocak 2021’de yaptığı ankete göre devlet desteğini biriktirmeyi planlayanların oranı %48, borçlarını ödemeyi planlayanların oranı ise %32’dir (Refinitiv, 2021).

Pandeminin görüldüğü ilk evrelerde ABD’de 26 Şubat ile 10 Mart arasında stoklama amacıyla yapılan market alışverişi sebebiyle hanehalkı harcama rakamlarında yaklaşık %50’lik ani yükseliş ve ardından keskin düşüş gerçekleşmiştir (Baker, Farrokhnia, Meyer, Pagel ve Yannelis, 2020, s.3). 2020 Mart ortalarında yüksek gelir grubunun harcaması ise özellikle Covid vakalarının yüksek olduğu bölgelerde ve yüz yüze iletişim gerektiren sektörlerde, sağlık endişeleri sebebiyle bir önceki yıla göre dramatik düşüş yaşamıştır. Affinity Solutions’ın kredi kartı ve banka kartı datasından yola çıkarak yapılan hesaplama göre 2020 Mart ortalarında üst gelir grubunun harcaması %41’lere varan oranda düşerken, bu düşüş en alt gelir grubunda %12 mertebesinde gerçekleşmiştir (Chetty, Friedman, Hendren, Stepner, The Opportunity Insights Team, 2020, s. 4-20). Ocak 2021’de ikinci devlet desteğinin yatması ardından alt gelir grubunun harcaması %23’lere varan oranla artmıştır. Harcama yapılan sektörler arasında market alışverişi en büyük artışı yaşarken, eğlence ve rekreasyon en olumsuz etkilenen sektör olmuştur.

1,8 milyon ailenin JP Morgan Chase’deki cari hesaplarının Ocak - Ekim 2020 dönemindeki değişimleri bir önceki yıl ile kıyaslandığında, 2020 Ekim ayında hanehalkı cari hesap dengesinin hükümet destek ödemeleri sayesinde bir önceki yıla göre %40 daha fazla olduğu, birçok ailenin ise sağlanan ödeneğin hepsini harcamadığı görülmüştür (Farrel, Deadman, Greig ve Noel 2020, s.4). Alt gelir grubu, 2020 Nisan ayında yatırılan devlet desteğinin bir önceki yıla göre hesabındaki meblağda en çok artışa sebep olduğu grup olmuştur ancak bu oran Ekim’e doğru düşmüştür (Farrel vd., 2020, s.4). ABD’de işsizlik desteğinden yararlananların

destekle birlikte %22 artan harcamaları, Ağustos 2020’de desteğin sona ermesi harcamalarında %14 azalmaya sebep olmuş; Mart-Temmuz arası ikiye katladığı birikimlerinin 2/3’ünü Ağustos ayında eritmişlerdir (Farrel ve Ganong, 2020, s.1).

Birleşik Krallık’ta 2020’nin ilk çeyreğinde hanehalkının kullanılabilir gelirine tasarruf oranı %9,6 olup ikinci çeyreğinde 1987’den itibaren görülmedik orana %21,9’a yükselmiştir (Francis-Devine, 2021, s.4). 2020’nin ikinci çeyreğinde tasarrufun bu derece artması büyük oranda karantina sebebiyle zaruri olmayan kalemlerin satın alınmasının azalmasından kaynaklıdır. Üst gelir grubunun harcamasının büyük bir kısmını oluşturan dışarıda yemek, eğlence gibi kalemler yani toplumsal tüketiminin azalması toplam harcamadaki düşüşte önemli rol oynamıştır. Alt gelir grubunun gelirinde zaruri ürünlerin büyük bir orana sahip olması ise harcamalarında aynı oranda düşüşe sebep olmasını engellemiştir (Francis-Devine, 2021, s.6). Resolution Foundation’a göre 2020 yazında çocuk sahibi düşük gelir grubunun %36’sı harcamasını artırırken, üst gelir grubunun yalnızca %13’ü artırmıştır (Resolution Foundation, 2021). Bank of England’ın NMG Consulting şirketiyle yaptığı 2020 Ağustos-Eylül arasını kapsayan anket sonuçlarına göre Covid-19 döneminde yüksek gelir grubunun %42’si pandemide daha çok tasarruf yaparken alt gelir grubunun sadece %22’si daha çok birikim yapabirmiştir (Bank of England, 2020). Haziran 2020’de Birleşik Krallık’ta yapılan ankete göre bir defalığına mahsus varsayımsal 500 sterlinlik devlet yardımının yapılması halinde ankete katılanların %81’i önündeki 3 ay boyunca harcamalarını artırmayacağını belirtmiş olup belirsizlik sebebiyle tüketicinin marjinal tüketim eğiliminin ortalama %11 seviyelerinde kaldığı sonucu çıkmıştır (Crossley, Fisher, Levell, Low, 2021).

Hindistan’da Boston Consulting Group’un Eylül 2020’de 1200 tüketici ile yaptığı anket sonuçlarına göre, ABD ve Birleşik Krallık’taki gibi, pandemi zamanında en çok birikim yapanlar en üst gelir grubundakiler olmuştur (Boston Consulting Group, 2020).

Altından Mücevherin Toplumsal ve Ekonomik İşlevi

Altından mücevherin anlam ve işlevi, zaman ve mekâna göre farklılık göstermektedir. Genellikle Batı ülkelerinde altından mücevher süs

amacıyla ve düşük ayar olarak satın alınmakta olup bu tür ürünlerin kar marjı tasarım ve dağıtımını karşılamak üzere daha yüksektir (Corti, 2019, s.6-7). Bu ülkelerde lüks tüketim ürünü olan altından mücevherin, statü göstergesi olarak toplumsal işlevi bulunmaktadır. Fred Hirsch'in tüketicinin fiziksel bir ihtiyacını karşılamasından ziyade toplumsal prestij sağlayan ürünleri belirtmek için kullandığı statü malları ("positional goods") isimlendirmesi altından mücevherin toplumsal yönüne açıklık getirecektir. Birleşik Krallık'ta yatırım aracı olarak mücevherin nasıl satın alınması gerektiğine dair ipuçlarının yayınlanmış olması da mücevherin genellikle mücevherin yatırım aracı olarak görülmediğinin kanıtı olabilecek niteliktedir (Hatton Jewellers, tarih yok).

Asya ve Orta Doğu ülkelerinde ise yüksek ayar ve kar marjı düşük olarak, daha çabuk şekilde altına, nakit paraya dönüştürülebilecek altından mücevher rağbet görmektedir. Bu yönüyle altından mücevher hem lüks tüketim hem lüks tasarruf ürünüdür. Bu sebeple altından mücevherin bu bölgelerde tasarruf ve servet göstergesi olmak üzere ekonomik işlevleri de bulunmaktadır (Neuberger, 2001, s.22) Orta Doğu'da ve Asya'da geleneksel olarak düğünlerde yüksek ayardan altından mücevher hediye olarak takılmaktadır. Orta Doğu'da geleneksel 21-22 ayar ürünler rağbet görürken son zamanlarda daha düşük ayarlı, tasarım ve işçiliğin ön plana çıktığı mücevherler de prestij amaçlı satın alınmaya başlamıştır (Moors, 2021, s.81-84).

Çin kültüründe 24 ayar altından mücevher önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kuzey Çin'de düğünlerde yüzük, küpe ve kolyeden oluşan "üç altın" almak bir gelenektir (Daxue Consulting, 2020). Ancak altından mücevheri servet depolama aracı olarak gören tüketicilerin yanı sıra son zamanlarda kimliklerinin ifadesi ve toplumsal tanınma yolu olarak düşük ayar mücevherler de yaygınlaşmaya başlamıştır. Dünya Altın Konseyi'nin tüketici anketi verilerine göre Çin'de bölgeden bölgeye değişen tüketici tercihleri bulunmakta olup Birinci bölgede pırlanta ve platin mücevher ağırlık kazanırken diğer bölgede yüksek ayarlı, servet depolama aracı olarak altın tüketim eğilimi gözlemlenmektedir (Chan, 2018).

Mücevher Hindistan'da gündelik hayatta açık ve görünür şekilde takılmasa da süslenme ve gösterişin norm olduğu düğünlerde kadınların değerini, ailenin prestijini göstermek amacıyla takılan bir statü malı olduğu kadar bir tasarruf aracı olarak da görülmektedir (Gandhi, 2013,

s.98, 105). Hindistan'da da altından mücevher ailelerin ekonomik olarak zor zamanlardan geçtiği dönemde hızlıca ve az kayıpla nakde çevirebildiği için servet saklama işlevi görmektedir (Gandhi, 2013, s.98, 105).

Türkiye'de de altından mücevher hem ekonomik olarak bir servet saklama, yatırım ve tasarruf aracı olarak hem de statü malı olarak değerlendirilmektedir. Diğer mal grupları arasında değerlendirildiğinde mücevher lüks tüketim ürünleri içerisinde yer almaktadır (Ergenç, 2011, s.80). Zaruri ihtiyaçlar arasında görülmeyen, statü göstergesi olarak toplumsal tüketimi olan altından mücevher Türkiye'de minimum değer kaybıyla kolayca nakde çevrilebilmesi özelliği göz önünde bulundurularak daha çok yüksek ayar olarak tüketilmektedir. Geleneklere göre düğünlerde de yüksek ayar mücevher hediye olarak verilmektedir (Ertimur, 2003, s.80).

Lüks ürünler göreceli olup yer, zaman, kültür gibi etmenlere göre değişmektedir (Kaszalska, 2017, s.78). Tarihsel açıdan bakıldığında lüksün kesin bir tanımı olmadığı, herhangi bir ürünün koşullar sağlandığında lüks ürün haline dönüşebildiği görülmektedir (Mortelmans, 2005, s.504). Lüks ürünler çoğu zaman işlevlerinden ziyade sembolik değerleri sebebiyle satın alınırlar. Kısıtlı sayıda üretilip dağıtımı oldukça seçici gerçekleşen lüks ürünleri satın alan kitle kendini seçkin bir gruba ait olduğunu hissetmek ister (Mortelmans, 2005, s.505). Genelde benzersiz bir tasarıma ve kaliteli olan lüks ürünler toplumdaki diğer kişilerin dikkatlerini çekip toplumsal anlamda prestij için satın alınırlar (Mortelmans, 2005, s.507).

Lüks ürünler satın alınmasının ertelenmesi, vazgeçilmesi en kolay ürünler olmuştur (Browning ve Crossley, 2000). Ekonomik daralma dönemlerinde statü mal ve hizmetlerinin verili bir tüketim bütçesindeki harcamaya payı ise düşme eğilimi göstermektedir (Kamakura ve Du, 2012, s.232). Pandemi geliri düşen aileler için altından mücevher tüketimi ötelenmesi kolay bir ürün olmuştur.

Dünyada ve Türkiye'de Altından Mücevher Tüketimi

Pandemi döneminde bulaşın azaltılması için alınan önlemler endüstriyel üretimi azalttı. Söz konusu kısıtlamalar altından mücevherin ham maddesi olan altının üretimini de etkiledi. 2020 yılı dünya toplam altın arzının %72'üne tekabül eden 3.400,8 tonluk kısım madenlerden çıkarılmış olup

pandemi sebebiyle madenlerdeki üretimin sekteye uğraması sebebiyle 2019 yılına göre %4 düşmüştür (World Gold Council [WGC], 2021a, s.16-17). Bu ise dünya toplam altın arzını 2020 yılında, 2013 yılından sonraki en büyük düşüş oranı olan %4 ile 4.633,1 tona düşmesine sebep olmuştur.

Pandemi döneminde oluşan belirsizlik, düşük faiz oranları, küresel büyümenin azalması ve risk sebebiyle altın fiyatları yükselmiş olup enflasyon ve düşük faiz oranları insanları güvenli liman olan altına yatırım yapmaya yönlendirmiştir (WGC, 2021b). Bu sebeple gerek fiziki altın olsun gerekse altın ETF'leri olsun 2020 yılında altın yatırımda %40 artış yaşanmış ve toplam yatırım miktarı 1,773.2 tona yükselmiştir (WGC, 2021a).

Altın fiyatlarının arttığı dönemlerde insanların elindeki altını geri dönüştürme eğilimi artmaktadır (WGC, 2018). Ancak 2020'de altın fiyatlarının artmasına rağmen, karantina sebebiyle insanların sokağa çıkmaktan imtina etmesi nedeniyle geri dönüşüm yoluyla altın arzında yer alan kısım ise bir önceki yıla göre sadece %1 artmıştır (WGC, 2021a, s.18). Geri dönüşümdeki artış oranının küçük olmasında tüketicilerin tasarruf eğilimlerinin artmasının da etkili olduğu söylenebilir.

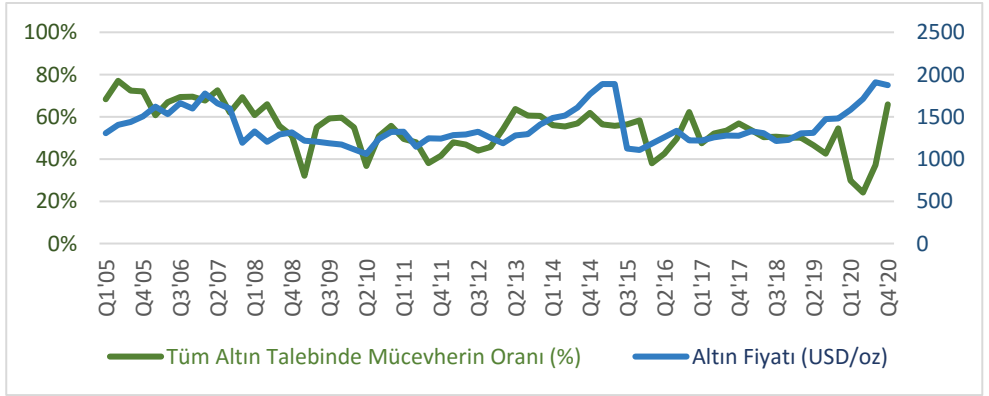
Artan belirsizlik, yüksek altın fiyatları, tüketici harcamalarının kısılması 2020'de dünya altın talebinde bir önceki yıla göre %16'lık rekor düşüşle toplam 3.675,4 tona gerilemesine sebep olmuştur. Bu da 2020 yılında bir önceki yıla göre %128 artışla 958 ton altın arz fazlasını yaratmıştır (WGC, 2021a, s.1-16).

Tablo 1. 2010-2020 Yılları Arası Dünya Altın Arz ve Talep Miktarı ve Değişimi (Ton, %)

Yıl	Altın Arzı (Ton)	Değişim (%)	Altın Talebi (Ton)	Değişim (%)	Arz Talep Farkı	Değişim (%)
2010	4.315,9		4.177,9	14%	138,1	
2011	4.523,0	5%	4.769,7	14%	-246,6	-279%
2012	4.542,2	0%	4.665,4	-2%	-123,2	-50%
2013	4.314,4	-5%	4.564,7	-2%	-250,3	103%
2014	4.496,2	4%	4.411,0	-3%	85,1	-134%
2015	4.435,3	-1%	4.352,6	-1%	82,7	-3%
2016	4.745,8	7%	4.350,8	0%	395,0	378%
2017	4.594,3	-3%	4.284,0	-2%	310,3	-21%
2018	4.688,8	2%	4.436,4	4%	252,4	-19%
2019	4.819,9	3%	4.400,3	-1%	419,6	66%
2020	4.633,1	-4%	3.675,4	-16%	957,8	128%

Kaynak: (WGC, 2021a, s.1-16).

2019 yılında toplam altın talebinde mücevherin oranı %48 iken, 2020 yılında artan altın fiyatları ve değişen tüketici davranışları sebebiyle bu oran rekor düzeye, %38'e, düşmüştür. Miktar olarak bakıldığında ise 2019 yılında toplam altından mücevher talebinin 2.123 tondan %34 düşüşle 1.412 tona gerilediği görülmektedir. Altın fiyatlarının yükselmesine rağmen toplam dünya altından mücevher talebinin payı özellikle 2020'nin üçüncü çeyreğinde toparlanmıştır (WGC, 2021a, s.1-16).

Grafik 1 . 2005-2020 Arası Çeyrek Bazında Altından Mücevher Talep Miktarının Tüm Altın Talebine Oranı ve Altın Fiyatları (% , Usd/ons)

Kaynak: (WGC, 2021a).

2020 yılındaki %34'lük altından mücevher talebindeki düşüşte en çok etkili olan ülkeler ise altından mücevheri talebinin yarısından fazlasını gerçekleştiren Çin ve Hindistan olmuştur. 2020'de Hindistan'ın toplam altından mücevher talebi %42; Çin Anakara'nın %35 düşüş yaşamıştır. Tüm bu düşüşe rağmen söz konusu iki ülkenin dünya toplam altından mücevher talebindeki payı 2019 yılında %55'ten 2020 yılında yalnızca %52'ye gerilemiştir (WGC, 2021a).

2020 yılı altından mücevher talebi çeyrekler bazında detaylı incelendiğinde, pandeminin etkisinin Çin'de ilk çeyrekteki %67 düşüşle hissedildiği, sonraki çeyreklerde Çin'deki altından mücevher talebinin toparlanmaya başladığı görülmektedir. Mart-Ekim 2020 arası tüketicilerin mücevher alma eğilimlerini araştıran McKinsey ve Company'nin yaptığı anket sonuçlarına göre tüketicilerin mücevher alma eğilimlerinin Çin'de

daha fazladır (McKinsey ve Company, 2020). Çin'deki toparlanma Çin'in altından mücevher hacminin büyük olması sebebiyle 4. çeyrekte ancak %10 olarak toparlanabilmiştir. 2021'in ilk çeyreğinde ise biriken talep iç talebi artırmış görünmektedir. Altın Birliği'ne göre 11-17 Şubat arasındaki Bahar Festivali diğer adıyla Çin Yeni Yılı esnasında altın tüketimi bir önceki yıla kıyasla %80, altından mücevher tüketimi %161 artmıştır (WGC, 2021).

Tablo 2 . Altından Mücevher Talebi Miktar ve Değişim Oranı (Ton, %)

	2019-2020 Çeyrekler Bazında Miktar Değişim Oranı (%)				2019-2020 Yıllık Değişim		
	Q1	Q2	Q3	Q4	2019 (Ton)	2020 (Ton)	(%)
Dünya Toplam	-41%	-54%	-29%	-13%	2122,7	1411,6	-34%
Çin Anakara	-67%	-33%	-25%	-10%	638,0	415,6	-35%
Hindistan	-41%	-74%	-40%	-8%	544,6	315,9	-42%
ABD	-5%	-35%	-4%	-1%	131,1	118,2	-10%
Rusya	-9%	-60%	-20%	-18%	44,5	33,3	-25%
Türkiye	-10%	-59%	-21%	-25%	36,7	26,0	-29%
Suudi Arabistan	-2%	-80%	-24%	-26%	37,9	25,3	-33%
BAE	-11%	-86%	-30%	-20%	34,0	21,5	-37%
Birleşik Krallık	-20%	-45%	-27%	-25%	21,8	15,7	-28%

Kaynak: (WGC, 2021a).

Çin'den sonra en büyük altından mücevher tüketicisi olan Hindistan'ın ekonomisini Covid-19 derinden etkilemiştir. Hint kültüründe altından mücevherin toplumsal tüketimine zemin hazırlayan ve tüketimi canlandıran en önemli etkinliği olan düğünlerin karantina sebebiyle gerçekleştirilememesi altından mücevher tüketimine büyük bir darbe vurmuştur. Ayrıca gelirdeki düşüş de zaruri ihtiyaçların önceliklendirilmesine, lüks ürün olan mücevher satışlarının düşmesine sebep olan diğer etmen olmuştur (Goswami ve Chouhan, 2021, s.10262). Hindistan'da GSYİH'nin bir önceki yıla göre %24,4 daraldığı, Mart ayında kalabalık toplanmaların yasaklanmasıyla düğünlerin yapılamadığı 2020'nin ikinci çeyreğinde altından mücevher talebi %74 ile en keskin düşüşü yaşamış; üçüncü çeyreğinde ise GSYİH'deki daralmanın %7,5'e gerilmesi altından mücevher tüketimindeki düşüşü ancak %40'a çekebilmiştir (WGC, 2021a). Eylül ayında önce 100 kişiye, Ekim ayında 200 kişiye kadar toplanmaların izin verilmesi ve dördüncü çeyrekte %0,4'lük

GSYİH artışı altından mücevher tüketimi düşüşü ivmesini %8'e kadar geriletmiştir (International Monetary Fund [IMF], 2021).

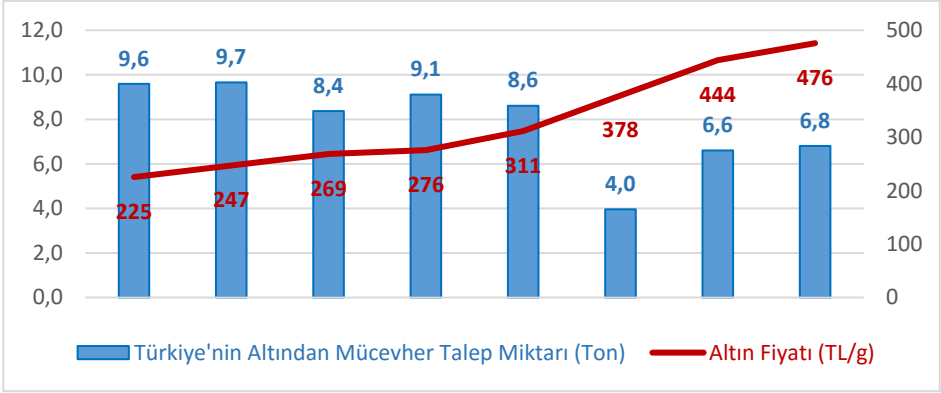
ABD altından mücevher tüketiminde ikinci çeyrekte yaşadığı keskin düşüşü üçüncü ve dördüncü çeyrekte düşüş ivmesini azaltarak toparlamış, 2020 toplamında ise bir önceki yıla göre sadece %10 düşüş yaşanmıştır (WGC, 2021a). ABD'de yüksek gelirli tüketici seyahate harcamadığı parayı mücevhere harcamıştır (Gomelsky, 2020). Pandemide lüks ürün satışları ABD'de beklentilerin üzerinde seyretmiştir (Kavilanz, 2020).

Pandeminin etkisi Türkiye'de 2020'nin ikinci çeyreğinde bir önceki yıla kıyasla %59'luk keskin düşüşle hissedilmiştir (WGC, 2021a). İkinci çeyrekte altından mücevher talebi rekor miktara, 4,0 tona kadar düşmüştür. Tüketicilerin lüks ürün tüketimini oldukça yüksek oranda azaltması, mücevher sektörünün diğer sektörlerle kıyasla daha yavaş toparlanacağı öngörüsünü doğurmuştu (Deloitte, 2020). 2020'nin üçüncü çeyreğinde ise gerek biriken talep gerekse de belirsizlik ortamında altından mücevherin yatırım aracı olarak görülmesinin de etkisiyle talepteki düşüş hızı %21'e gerilemiştir (WGC, 2021a).

Tablo 3 . 2010-2020 Yılları Arası Dünya Mücevher Talep Miktarı ve Türkiye'nin Mücevher Talep Miktarı (Ton, %)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Türkiye'nin Talebi (Ton)	68	74	66	80	68	49	41	41	36	37	26
Dünya Toplam Talebi (Ton)	2.057	2.104	2.157	2.726	2.533	2.460	2.104	2.241	2.248	2.123	1.412
Türkiye'nin Payı (%)	3,3%	3,5%	3,1%	2,9%	2,7%	2,0%	1,9%	1,8%	1,6%	1,7%	1,8%

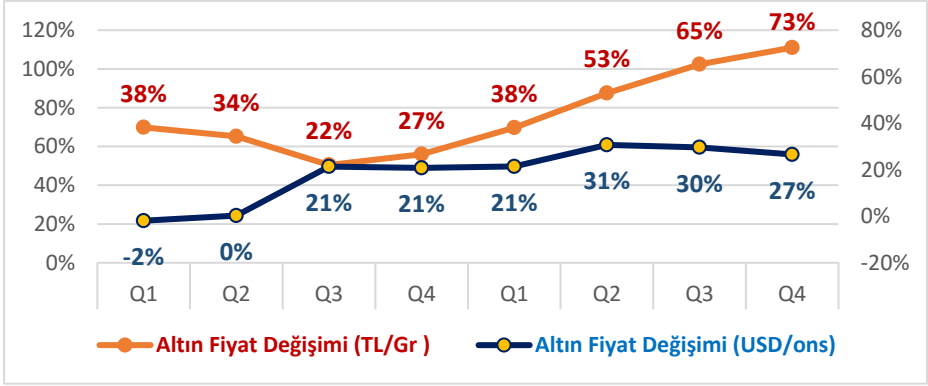
2020 yılı genel olarak değerlendirildiğinde ise tüketicilerin 2019 yılında 37 ton olan altından mücevher talebi %29 oranında azalarak 26 tona gerilemiştir. Dünya toplam altından mücevher talebindeki düşüş Türkiye'deki düşüşten 5 puan daha yüksek olmuştur. Türkiye dünya altından mücevher talebi içerisindeki payını ise 2020 yılında pandemiye rağmen %1,8'e yükseltmiştir (WGC, 2021a).

Grafik 2. 2019-2020 Çeyrekler Bazında Türkiye'nin Altından Mamul Mücevherci Eşyası Talep Miktarı ve Altın Fiyatı (Ton, TL/g)
Kaynak: (WGC, 2021a).

Bahsedildiği üzere lüks ürünlerin satın alınmasının bir sebeplerinden birisi de toplumsal açıdan prestij kazanma ve kendini diğerleri arasında farklı gösterme isteğidir. Bunu sağlayan toplumsal bir araya gelişler altından mücevherin toplumsal tüketimini sağlayan mecralardır. Ancak gerek sosyal mesafe kuralları sebebiyle mücevherin toplumsal tüketiminin olmamasına gerekse artan altın fiyatları 2020 yılında Türkiye'nin dünya altın talebindeki payını azaltmaya sebep olamamıştır. 0,1 puanla dahi olsa Türkiye'nin dünya talebindeki payı %1,8'e yükselmiştir. Bunda dünyada altın talebindeki keskin düşüşün yanı sıra altından mücevherin tasarruf ürünü olarak görülmesinin de etkisi bulunmaktadır. Güvenli liman olan altın belirsizlik dönemlerinde başvurulan bir tasarruf aracı olmuştur. Bu çerçevede söz konusu durum altından mücevherin Türk tüketiciler tarafından lüks tasarruf aracı olarak görüldüğünü de destekler niteliktedir.

Altın fiyatlarının dünya genelinde artması, altından mücevher talebinin düşmesinde etkili olmuştur. Altın fiyatlarının TL bazındaki artış oranının USD bazındaki artış oranına nazaran yüksek olması da Türkiye'deki tüketicilerin bir birim mücevher almak için dünya ortalamasındaki tüketicilerden daha fazla istekli olup daha çok bedel ödemeyi göze aldıkları anlamına gelebilir.

Grafik 3. 2019-2020 Çeyrekler Bazında Altın Fiyatları Değişimi (%)
Kaynak: (WGC, 2021a).

Pandemi sebebiyle altından mücevherin toplumsal tüketimine mecra açan toplumsal bir araya gelişlerin azalması da dikkate alınır, altından mücevherin prestij sağlayan toplumsal tüketimi için daha az zemin olduğu varsayılabilir. Bu duruma dünya genelinde “güvenli liman” olarak altına yatırımın artışı, tüketicilerin tasarruf etme eğilimlerinin kuvvetlenmesi de eklenince pandemi zamanında Türkiye’deki tüketicilerin altından mücevheri daha çok tasarruf işlevini dikkate alarak satın aldığı düşüncesine destek sağlayabilir.

Altından mücevher dış ticaret hacmi dünyada olduğu gibi Türkiye’de de daralmıştır. Uluslararası mücevher satışları iç satışlara göre daha keskin düşüş yaşamıştır (Euromonitor, 2021). Mart 2020’de altından mamul mücevherci eşyası ihracatı %52 düşmüş olup ocak ve şubat aylarındaki artışlar sebebiyle ilk çeyrekteki düşüş %12 mertebesinde kalmıştır. Nisan ayında durma noktasına gelen ihracat haziran ayında toparlanmaya başlamıştır. Çeyrek bazında ise en kötü performans %85’lik düşüşle ikinci çeyrekte gerçekleşmiştir.

Tablo 4 . 2019-2020 Yılı Çeyrek Dönemli Türkiye'nin Altından Mamul Mücevherci Eşyası İhracat ve İthalat Rakamları ve Değişim Oranı (USD, %)

	Çeyrek	2018 (USD)	2019 (USD)	2020 (USD)	2018-2019 Değişim (%)	2019-2020 Değişim (%)
İhracat	1.	910.820.289	1.196.404.117	1.054.330.943	31%	-12%
	2.	1.069.272.086	1.246.504.294	184.172.790	17%	-85%
	3.	1.039.939.175	973.888.977	838.449.761	-6%	-14%
	4.	1.171.027.892	1.422.648.831	1.295.646.102	21%	-9%
İthalat	1.	172.945.510	421.281.890	208.154.791	144%	-51%
	2.	147.153.057	278.616.614	147.878.468	89%	-47%
	3.	177.327.897	434.624.124	161.839.741	145%	-63%
	4.	249.499.452	360.346.642	152.356.337	44%	-58%

Kaynak: (TÜİK, 2021)

Türkiye'nin Altından Mücevher Talebinin 2018-2020 Arası Çeyrek Bazında Trend Analizi

Dış ticaret verilerinin incelendiği 2018-2020 yılları arasındaki dönemin mücevher talebindeki trend analizi için Mann-Kendall Seasonality Test metodunu kullanmak faydalı olacaktır. Hirsch, Slack ve Smith 1982 tarihinde yayınlanan makalesinde de belirtildiği şekilde, bahsekonu Mann-Kendall Seasonality Test'inin temel amacı, içerisinde mevsimsel etkinin bulunduğu verilerde monoton bir trend olup olmadığını görebilmektir. Parametrik olmayan (Non-Parametric) bir test olduğundan ötürü dağılımdan bağımsız bir şekilde uygulanabilen bu testin tek gerekliliği, verinin içerisinde mevsimselliğin bulunmasıdır. Kullanılan veriler 2018, 2020 yılları arasında çeyrekler olarak toplandığından ötürü, veri çerçevesinde mevsimsellik bulunmaktadır.

Mann-Kendall Seasonality Test trend'i aşağıdaki formül üzerinden görmektedir.

$$S_i = \sum_{k=1}^{n_i-1} \sum_{j=k+1}^{n_i} \text{sgn}(x_{ij} - x_{ik})$$

Kullanılan formülde, veri çeyrekler bazında bölünmektedir. "i" harfi burada çeyrekleri simgelerken, "n" harfi toplam yıl sayısını belirtmektedir. Her bir "i" sırasındaki çeyrek değeri, diğer yılların aynı "i" sırasındaki çeyrek değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Elde edilen sonuç, S_i olarak belirtilen değer, sıfır değerinden büyük olduğunda "+", sıfır değerinden

küçük olduğunda ise “-” olarak kodlanmaktadır. Bu S_i değeri bütün yıllar ve çeyrekler üzerinden ayrı ayrı hesaplandıktan sonra elde edilen sonuç genel trend konusunda bize bilgi vermektedir.

Testte sıfır hipotezi veride trend olmadığını, alternatif hipotez ise verimizin monotonik bir trend'e sahip olduğunu önermektedir. Mann-Kendall Seasonality Test sonucunda elde edilen p-değeri 0.01877. Bu sonuç %5 (Tip-1) hata payıyla sıfır hipotezinin reddedilebileceğini söylemektedir. Dolayısıyla veride %95 olasılıkla monotonik bir trend bulunmaktadır. Söz konusu araştırma kapsamında 2018 ve 2020 yılları arası Türkiye'nin mücevher talebinde grafiklerde gözlemlenen trendi destekleyen sonuca varılmıştır.

Sonuç

Ekonomik daralmaya sebep olan pandemide dünya genelinde artan işsizlik, hanehalkı gelirindeki değişimler, tüketicinin harcama ve birikim kararına etkisi olan ekonomiye duyduğu güven seviyesi ve gelecek beklentisi, tüketimi etkileyen sebeplerden olmuştur. Altından mamul mücevher eşyası temel ihtiyaçtan ziyade zaruri olmayan, bireysel tüketimin yanı sıra toplum içerisinde görünür bir şekilde tüketilmesinin tüketiciye prestij kattığı statü malı olarak nitelendirilebilmektedir. Asya ve Orta Doğu'da yüksek ararlı, hızlıca ve az kayıpla nakde çevrilebilen servet koruma ve tasarruf işlevi olan bir lüks tüketim malı olan altından mücevher talebi altın fiyatlarının yükselmesi, toplumsal tüketim işlevinin ortaya çıkabileceği bir araya gelişlerin azalması ve artan belirsizlik sebepleriyle azalmıştır. Çin ve Hindistan'da hem bir yatırım aracı hem de statü malı olarak görülen altından mücevher talebi 2020'de keskin düşüş yaşamıştır. Çin ekonomisinin pandemiden hızlıca toparlanabilmesi mücevher tüketimine de yansımıştır. Özellikle dünya altından mücevher talebinin yarısından fazlasını gerçekleştiren Çin ve Hindistan'daki düşüş genel ortalamadaki düşüşü oldukça etkilemiştir. ABD'de ise pandemi başlangıcında talep düşmüş olsa da üst gelir grubunun seyahat bütçelerini lüks mücevhere aktarmasıyla beklenmeyen bir artış gerçekleşmiş olup, bu talepteki düşüş oranını küçültmüştür; ülkenin genel ekonomik toparlanmasına bağlı kalmadan 2020'nin üçüncü ve dördüncü çeyreğinde mücevher tüketiminde toparlanma başlamıştır. Türkiye'de de altından

mücevher tüketimini en çok besleyen evlilik, sünnet gibi kutlamaların sosyal mesafe kuralları çerçevesinde kısıtlanması, altından mücevher tüketimini miktar olarak azaltsa da artan altın fiyatlarına rağmen Türkiye dünya altından mücevher talebindeki payında düşüş yaşamamıştır. Türkiye’de de lüks tasarruf aracı olarak altından mücevher talebi miktar bazında gerilemekle birlikte, artan altın fiyatlarına rağmen dünyadaki payını koruyabilmiştir. Altından mücevherin lüks tasarruf ürünü olarak görülmesi pandemiden hızlıca toparlanmada altından mücevher üreticileri için fırsat sunmaktadır. Bu çerçevede pandemiyle birlikte rağbeti artan çevrimiçi kanalların satış mecrası olarak kullanılması önem teşkil etmektedir. Firmaların çevrimiçi kanalları verimli şekilde kullanması sosyal mesafe kısıtları veya bulaş riski sebebiyle mağazalara gitmeye çekinen müşterilere hitap edebilmeyi sağlayacak, altından mücevher satışlarına olumlu yansıtacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Gold Jewelry Consumption in Pandemic

*

Selahattin Armağan Vurdu

İstanbul Ticaret University

The Covid-19 pandemic has led to the contraction of the global economy, decrease in production and trade volume, increase in uncertainty and change in consumer behavior. Governments have announced support packages in order to eliminate the social and economic damages caused by the pandemic and to increase economic activity and to restore consumer sentiment. However, the increasing uncertainty and the measures taken to prevent the spread of the virus led to an increase in consumer savings, and a decrease in social and luxury expenditures other than essential consumer goods. In this study, the factors affecting consumer purchasing behavior in the pandemic, the demand for gold jewelry as luxury consumption during the pandemic compared with the pre-pandemic gold consumption levels of China, India, the USA and Turkey.

To interpret the consumption figures during that period, the meaning of gold jewelry consumption is explored since the consumer behavior, characteristics of the jewelry consumed and attributed meaning to the jewelry mostly vary by region. In general, in Western countries consumers prefer lower carat jewellery items in order to display their taste and manifest their identities. In addition, buying jewelry which is a luxury rather than an essential need shows the social status. Therefore it also has the social function to reflect prestige. The lower carat jewelry used to manifest identity predominantly has higher profit margin due to the design and distribution costs. In Asia and Middle East people mostly consume high carat gold jewelry which has low profit margin and relatively simple design. One of the reasons of strong demand for high carat pieces in those regions is tradition. High carat gold jewelry given as gift in wedding ceremonies in most of the countries in the region. It was seen as a saving instrument because high carat gold can be easily converted into cash with small losses. Besides, gold jewelry is the signal of higher social status. Some surveys indicate the evolution of perception of the jewelry. Although most of the consumers had a tendency to see gold jewelry as wealth

storage instrument, young people started to see jewelry as an expression of identity.

During the pandemic the uncertainty increased, consumer confidence decreased and gold prices surged. Consumers tend to narrow the expenditure for the status goods and services during an economic contraction. Therefore jewelry consumption was easier to postpone for the households whose incomes have decreased during the pandemic. So reflecting those factors, the gold jewelry demand and share of gold demand from jewelry industry decreased. The gold jewelry demand of the major consumers of the World, China and India, plummeted and affected global gold jewelry demand. India's gold jewelry demand declined by 42% while China's demand dropped by 35%. As a result world fell by 34%.

On the other side, the high-income consumers, who could not spend on travel and restaurants, tend to purchase jewelry. During the pandemic luxury product sales in the USA were higher than the expected. That is why the gold jewelry demand in the USA fell by %10 which was well below the world demand drop in 2020. Investors' gold demand has risen due to the fact that gold was perceived as "safe haven". Pandemic related social distance measures prevented social gatherings which were crucial to show display the jewelry owned.

In Turkey, gold jewelry demand was hit hard especially in the second quarter of 2020. Even though there were inhibiting factors such as social gathering constraints and gold price hikes, the share of gold jewelry demand of Turkey rose from 1,7% to 1,8% in 2020. Furthermore the decrease in gold jewelry demand of Turkey is below the world demand loss percentage. The world gold jewelry demand decreased by 34% in 2020, while Turkey's gold jewelry demand was down 29%. It manifests the dual role of gold jewelry both as a luxury and a saving method.

International trade volume of gold jewelry has shrunk as the Covid-19 pandemic disrupted global trade. Although in March Turkey's jewelry export fell by 52%, the drop in export remained around 12% in the first quarter thanks to the export volume in January and February. Turkish jewelry exports, which came to a standstill in April, started to recover in June. The sharpest drop in jewelry export occurred in the second quarter with a decline of 85%.

In this study, the Mann-Kendall Seasonality Test is used for jewelry demand trend analysis. In the test, the null hypothesis suggests that there is no trend in the data, while the alternative hypothesis suggests that our data has a monotonic trend. The p-value obtained as a result of the Mann-Kendall Seasonality Test is 0.01877. This result says that the null hypothesis can be rejected with a 5% (Type-1) margin of error. Therefore, there is a 95% probability that there is a monotonic trend in the data. Within the scope of the research in question, it was concluded that Turkey's jewelry demand between 2018 and 2020 supports the trend observed in the graphics.

Kaynakça / References

- Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J. ve Terry, S. J. (2020, Nisan). *Covid induced economic uncertainty*. (NBER Working Paper No. 26983). doi:10.3386/w26983.
- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M. ve Yannelis, C. (2020, Nisan). *How does household spending respond to an epidemic? Consumption during the 2020 Covid-19 pandemic*. (NBER Working Paper No. 26949). doi:10.3386/w26949.
- Bank Of England. (2020, Kasım 25). How has Covid affected household savings? 25 Mart 2021 tarihinde, <https://www.bankofengland.co.uk/bank-overground/2020/how-has-covid-affected-household-savings> adresinden erişildi.
- Bertrand, M., Dizon-Ross, R., Krishnan, K. ve Schofield H. (2020). Employment, Income, Consumption in India During and After Lockdown: A V-Shape Recovery? 22 Mart 2021 tarihinde, <https://www.chicago-booth.edu/research/rustandy/blog/2020/employment-income-and-consumption-in-india-during-and-after-the-lockdown.%C2%A0> adresinden erişildi.
- Boston Consulting Group. (2020). *How India Spends, Shops and Saves in the New Reality?* 5 Nisan 2021 tarihinde, <https://web-assets.bcg.com/7c/d0/4658d6074223b9cbc5ec677d6035/bcg-how-india-spends-shops-saves-in-the-new-reality-for-distribution.pdf> adresinden erişildi.

- Browning, M. ve Crossley, T. F. (2000, Ekim). Luxuries are easier to postpone: A proof. *Journal of Political Economy*, 108(5), 1022-1026. <https://doi.org/10.1086/317668>.
- Bureau of Labour Statistics. (2021). *The Employment Situation- March 2021*. 7 Nisan 2021 tarihinde, <https://www.bls.gov/news.release/pdf/empst.pdf> adresinden erişildi.
- Chan, G. (2018). Potential for growth in China's jewellery market. 21 Mart 2021 tarihinde, <https://www.gold.org/goldhub/research/gold-investor/gold-investor-october-2018/potential-for-growth-in-chinas-jewellery-market> adresinden erişildi.
- Chetty, R. J., Friedman, J. N., Hendren, N., Stepner, M., The Opportunity Insights Team. (2020, Kasım). *How did Covid-19 and stabilization policies affect spending and employment? A new real-time economic tracker based on private sector data*. (NBER Working Paper No. 27431). doi: 10.3386/w27431.
- Centre for Monitoring Indian Economy [CMIE]. (2021). Unemployment Rate in India. Mart 10, 2021 tarihinde, <https://unemploymentinindia.cmie.com/> adresinden erişildi.
- Corti, C. W. (2019) Jewellery Alloys- Past, Present and Future. *The Goldsmiths' Company Jewellery Materials Congress*, Londra. 29 Mart 2021 tarihinde, <https://www.assayofficelondon.co.uk/media/2560/jewellery-alloys-past-present-future-c-corti.pdf> adresinden erişildi.
- Crossley, T. M., Fisher, P., Levell, P. Low, H. (2021). *MPCs through Covid: Spending, saving and private transfers*. (IFS Working Paper No. 21/03) doi:10.1920/wp.ifs.2021.321
- Daxue Consulting. (2020). How millenials and low-tier cities are shaping China's jewelry market. 2 Nisan 2021 tarihinde, <https://daxueconsulting.com/how-millenials-and-low-tier-cities-are-shaping-chinas-jewelry-market/> adresinden erişildi.
- Deloitte. (2020, Nisan). Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye'de Farklı Kategorilere Etkileri. 5 Mart 2021 tarihinde, <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consulting/articles/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farkli-kategorilere-etkileri.html> adresinden erişildi.
- Ergenç, Ü. (2011). *Engel eğrileri: Türkiye örneği incelemesi*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara. Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi (<http://hdl.handle.net/20.500.12575/30142>).

- Ertimur, B. (2003). *Gold and gold jewelry: Exploration of consumer practices*. (Yüksek lisans tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara. Bilkent University Institutional Repository (<http://hdl.handle.net/11693/29350>).
- Euromonitor. (2021). *Luxury Jewellery in Turkey*. 29 Mart 2021 tarihinde, <https://www.euromonitor.com/luxury-jewellery-in-turkey/report> adresinden erişildi.
- Eurostat. (2021). Unemployment by sex and age – monthly data. 28 Mart 2021 tarihinde, https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/UNE_RT_M__custom_730921/default/table?lang=en adresinden erişildi.
- Farrell, D., Ganong, P., Greig, F., Liebeskind, M., Noel, P., Sullivan, D. ve Vavra, J. (2020). The unemployment benefit boost: Initial trends in spending and saving when the \$600 supplement ended. 13 Mart 2021 tarihinde, <https://www.jpmorganchase.com/institute/research/labor-markets/the-unemployment-benefit-boost> adresinden erişildi.
- Farrell, D., Deadman, E., Greig, F. ve Noel, P. (2020). Household cash balances during Covid-19: A distributional perspective. 13 Mart 2021 tarihinde, <https://www.jpmorganchase.com/institute/research/household-income-spending/household-cash-balances-during-covid-19-a-distributional-perspective#infographic-text-version-uniqId1615496316634> adresinden erişildi.
- Francis-Devine, B. (2021). *Coronavirus: Impact on household saving and debt*. (House of Commons Library Briefing Paper No. CBP9060) 19 Mart 2021 tarihinde, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9060/> adresinden erişildi.
- Federal Reserve Bank of St. Louis. (2021). Deposits, all commercial banks. 29 Mart 2021 tarihinde, <https://fred.stlouisfed.org/series/DPSACBW027SBOG> adresinden erişildi.
- Gandhi, A. (2013). A Superlative Form: How Gold Mediates Personhood and Property in Mumbai. *Etnofoor*, 25(1), 91-110. 28 Mart 2021 tarihinde, <https://www.jstor.org/stable/43264011> adresinden erişildi.
- Gomelsky, V. (2020). Even in a pandemic, fine jewelry is selling. 15 Mart 2021 tarihinde, <https://www.nytimes.com/2020/12/03/fashion/jewelry-rising-sales-pandemic-.html> adresinden erişildi.
- Goswami, S. ve Chouhan, V. (2021). Impact of change in consumer behaviours and need prioritisation on retail industry in Rajasthan during Covid-

- 19 Pandemic. *Materials Today: Proceedings*, 46 (20), 10262-10267. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2020.12.073>.
- Hatton Jewellers. (tarih yok). A Guide to Buying Jewellery As An Investment. 12 Mart 2021 tarihinde, <https://www.hatton-jewellers.com/blog/investment-jewellery-guide-to-buying> adresinden erişildi.
- Hirsch, F. (1976). *The social limits to growth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hirsch, R.M., Slack J. R. ve Smith, R. A. (1982). Techniques of trend analysis for monthly water quality data. *Water Resources Research*, 18(1), 107-121. <https://doi.org/10.1029/WR018i001p00107>
- International Monetary Fund [IMF]. (2021). *World Economic Outlook Update*. 12 Mart 2021 tarihinde, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/01/26/2021-world-economic-outlook-update#:~:text=Amid%20exceptional%20uncertainty%2C%20the%20global,and%204.2%20percent%20in%202022.&text=Many%20countries%2C%20particularly%20low%2Dincome,rise%20further%> adresinden erişildi.
- International Monetary Fund. Policy Responses to Covid-19. 12 Mart 2021 tarihinde, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#U> adresinden erişildi.
- Kasztalska, A. (2017). The economic theory of luxury goods. *International Marketing and Management of Innovations: International Scientific E-Journal*, 2, 77-87. 17 Ağustos 2021 tarihinde, http://immi.ath.bielsko.pl/wp-content/uploads/2017/06/7_1.pdf adresinden erişildi.
- Kavilanz, P. (2020). The rich really are different: They're buying more jewelry during Covid. 19 Mart 2021 tarihinde, <https://edition.cnn.com/2020/10/19/business/fine-jewelry-pandemic/index.html> adresinden erişildi.
- Kose, M. A., Ohnsorge, F. ve Vorisek, D. (2021). Impact of Covid-19 on emerging market & developing economies. *Japan Spotlight*, 40, 13-17.
- Kamakura, W.A. ve Du R. Y. (2012, Ağustos). How economic contractions and expansions affect expenditure patterns. *Journal of Consumer Research*, 39(2), 229-247. <https://doi.org/10.1086/662611>.
- McKinsey ve Company. (2020, Ekim 26). Consumer Sentiment and Behavior Continue to Reflect the Uncertainty of the COVID-19 Crisis. 22 Mart 2021 tarihinde, <https://www.mckinsey.com/business-functions/marketing->

- and-sales/our-insights/a-global-view-of-how-consumer-behavior-is-changing-amid-covid-19* adresinden erişildi.
- Moors, A. (2013). Wearing gold, owning gold: The multiple meanings of gold jewellery. *Etnofoor*, 25(1), 78-89.
- Mortelmans, D. (2005). Sign values of distinction. The concept of luxury. *Semiotica*, 157(1/4), 497-520. doi:10.1515/semi.2005.2005.157.1-4.497
- Neuberger, A. (2001). Gold Derivatives: The market impact. 22 Mart 2021 tarihinde, <https://www.gold.org/goldhub/research/gold-derivatives-market-impact> adresinden erişildi.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2020, Kasım 12). Growth and economic well-being: Government support measures continue to shield household income from economic impact of COVID-19 in second quarter of 2020. 22 Mart 2021 tarihinde, <http://www.oecd.org/sdd/na/Growth-and-economic-well-being-oecd-11-2020.pdf> adresinden erişildi.
- OECD. (2021a, Şubat 4). Growth and economic well-being: OECD household income grows slightly in the third quarter of 2020 despite GDP rebound. 22 Mart 2021 tarihinde, <https://www.oecd.org/sdd/na/Growth-and-economic-well-being-oecd-01-2021.pdf> adresinden erişildi.
- OECD. (2021b, Mart 9). *OECD Economic Outlook, interim report march 2021*. doi:<https://doi.org/10.1787/34bfd999-en>
- Refinitiv. (2021, Mart 23). COVID-19 stimulus payments boost savings rather than spending. 2 Nisan 2021 tarihinde, <https://static1.squarespace.com/static/5a17333eb0786935ac112523/t/605c92807cca1206e17cea7e/1616679554250/Refinitiv+Surplus+Check+Report.pdf> adresinden erişildi.
- Resolution Foundation. (2021, Ocak 11). Why families on a low income are spending more during Covid-19. 18 Mart 2021 tarihinde, <https://www.resolutionfoundation.org/publications/pandemic-pressures/> adresinden erişildi.
- Romei, V. ve Giles, C. (2021, Şubat 12). UK Suffers Biggest Drop in Economic Output in 300 Years. *Financial Times*. 15 Mart 2021 tarihinde, <https://www.ft.com/content/96e19afd-88b3-4e8d-bc3e-a72bd1f60d3c> adresinden erişildi.
- Roy, S., Dutta, R. ve Ghosh, P. (2021). Recreational and Philanthropic Sectors are the Worst-Hit US Industries in the COVID-19 Aftermath. *Social*

- Sciences and Humanities Open*, 3(1), 1-5.
<https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100098>.
- STATISTA. (2021, Mart 19). Impact on household income due to the coronavirus (COVID-19) in India from February to April 2020. 29 Mart 2021 tarihinde, <https://www.statista.com/statistics/1111510/india-coronavirus-impact-on-household-income/#:~:text=Household%20income%20in%20India%20was,45.7%20percent%20in%20mid%20April>. adresinden erişildi.
- The world's consumers are sitting on a pile of cash. Will they spend it? (2021, Mart 9). *The Economist*. 10 Mart 2021 tarihinde, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/03/09/the-worlds-consumers-are-sitting-on-a-pile-of-cash-will-they-spend-it> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2021) *İşgücü İstatistikleri, Ocak 2021*. 12 Mart 2021 tarihinde, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021>-adresinden erişildi.
- World Gold Council (2018, Nisan). Gold market primer: Gold recycling. 20 Mart 2021 tarihinde, <https://www.gold.org/goldhub/research/market-primer/recycling> adresinden erişildi.
- World Gold Council. (2021a). *Gold demand trends full year and Q4 2020*. 6 Mart 2021 tarihinde, <https://www.gold.org/goldhub/research/gold-demand-trends> adresinden erişildi.
- World Gold Council. (2021b, Ocak). *Gold Outlook 2021 economic recovery and low interest rates set the tone*. 6 Mart 2021 tarihinde, <https://www.gold.org/goldhub/research/outlook-2021> adresinden erişildi.
- World Gold Council. (2021c, Mart 5). Chinese gold consumption booms during the 2021 Chinese new year holiday. 16 Mart 2021 tarihinde, <https://www.gold.org/goldhub/gold-focus/2021/03/chinese-gold-consumption-booms-during-2021-chinese-new-year-holiday> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Vurdu, S. A. (2021). Pandemide altından mücevher tüketimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7220-7246. DOI: 10.26466/opus.941168.

Türk ve Japon Anlatılarının Geçtiği Coğrafyanın Karşılaştırılması

DOI: 10.26466/opus.858391

*

Yusuf Avcı* -Gamze Çelik** - Minako Takahashi***

* Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye

E-Posta: yavci@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9837-8890](https://orcid.org/0000-0002-9837-8890)

** Arş.Gör.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye

E-Posta: gamzecerelik@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1683-2349](https://orcid.org/0000-0003-1683-2349)

*** Yl. Öğr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye

E-Posta: mina_sylvie@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-3969-9854](https://orcid.org/0000-0002-3969-9854)

Öz

Bu araştırmanın amacı; Türk ve Japon anlatılarını inceleyerek, bunların coğrafi olarak benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkarmaktır. Kültür derinliği benzer olan iki toplum arasındaki ilişkilerin güçleneceği muhakkaktır ve bu iki toplumun birbirlerini daha yakından tanınmasının sağlanacağına inanılmaktadır. Bu amaç için belirlenen alt amaçlar ise; her iki toplumun anlatılarındaki su motifi, dağ motifi, şehir ve yerleşim yerleri, ülkeler ve köprülerin nasıl işlendiğini belirlemektir. Bu çalışmayı gerçekleştirmek için, Japon Masalları Propp'un "masalları inceleme kuramı"na göre analiz edilmiştir. Dede Korkut Anlatıları incelenirken ise doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca karşılaştırmalı edebiyat analizinden de yararlanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; Türkler ve Japonlar arasında bir engeli aşma konusunda fark vardır. Her şeyi başlatmak için bir dağ gerekirken, samurayların daha organize bir güç kazanmak için şehre gitmesi gerekmektedir. Peri masallarından Fuji dağının Japonlar için kutsal olduğunu görüyoruz. Şehirlerde kahramanlık göstermek zordur. Dağda kahramanlık yapmak daha kolaydır. Türkler ve Japonlar doğaya duyulan saygı, aileye olan bağlılık ve coğrafi unsurlara verdikleri değerler yönünden ortak özellikler taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Anlatıları, Japon Anlatıları, Karşılaştırmalı Edebiyat, Propp Masal Analizi, Coğrafya.

Comparison of the Geography of Turkish and Japanese Narratives

*

Abstract

The purpose of this research; to examine the Turkish and Japanese narratives and reveal their geographic similarities and differences. It is certain that the relations between the two communities with similar depths of culture will strengthen and it is believed that these two communities will get to know each other better. The sub goals determined for this purpose are; the water motif, mountain motif, city and settlements, countries and bridges in the narratives of both communities are determined. To carry out this research, Japanese tales were analyzed according to Propp's "fairy tales study theory". While analyzing Dede Qorqut Narratives, document analysis method was used. Comparative literature analysis was used as well. According to the results of the research, there is a difference between Turkish and Japanese in overcoming an obstacle. While it requires a mountain to start everything, samurai must go to the city to gain more organized power. We also see in fairy tales that Mount Fuji is sacred for the Japanese. It is difficult to show heroism in cities. Yet, it is easier to be a hero on the mountain. Turks and Japanese have common characteristics in terms of respect for nature, loyalty to family and values they attach to the geographical elements.

Keywords: *Dede Qorqut Narratives, Japanese Narratives, Comparative Literature, Propp Tale Analysis, Geography.*

Giriş

Bir tarafta “Doğan Güneşin Toprağı” anlamında olan “Nippon” veya “Nihon” olarak kendilerini adlandıran Japonlar ve diğer tarafta ise, Orta Asya’dan Batı’ya ilerleyen Türk milleti birbirinden farklı coğrafyalardadır. Oysa her iki milletin anlatıları incelendiği zaman, bu iki milletin ortak özelliklere de sahip olduğunu görmek mümkündür. Bu ortak kültür değerlerine sahip olmanın temeli, Ural-Altay dil teorisinin verilerinde aranmalıdır. Bu çalışma böyle bir karşılaştırmayı yaparak, iki milletin benzer ve farklı kültürel coğrafyalarını incelemeyi amaçlamıştır. Ayrıca böyle bir araştırmanın, iki milletin eserlerinin ve kültürlerinin daha yakından tanınmasına yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Türk destanlarının tarih olaylarıyla yakından ilişkisi vardır. Diyebiliriz ki bu destanlardan hayâl ve masal unsurları çıkarıldığı zaman, geriye ana çizgileriyle o devirlerin tarihiyle ilgili bilgiler kalır. Eski, yeni, yabancı, yerli kaynaklar, tarihle ilgili çalışmalarda onlardan kaynak olarak bu nedenle yararlanmaktadır.

Türklerin geçmişteki duyuş, düşünüş, hayal kuruşlarını, güzel sanatlarını destan motiflerinden görmek mümkündür. Türklerin aşk, aile, yurt ve devlet konusundaki düşüncelerini yine destanlarda bulabiliriz. Türklerin İslam dinini benimserken zorlanmalarını sağlayan etkiler nelerdir sorusunun cevabını da destanlarda sorgulayabilmekteyiz. Çünkü yaşantılarının özelliklerini yine destanlarda geçen olaylarda görebilmekteyiz (Banarlı 1983, s.30).

Geleneksel Japonya’ya bakıldığı zaman, yerli ve dışardan gelen köklerden geliştiği görülmektedir. Japonlar tarihöncesinde ve yazılı kayıt dönemlerinde kendilerine has bazı kültürel özellikler oluşturdular. Bu dönemlerde, ilahi bir imparatorluk ailesi ülkede hüküm sürüyordu. Ancak ülkeyi o aile yönetmiyordu. Çünkü siyasi yönetim, imparatorluk çehresinin arkasında görev yapmakta olan farklı ailelerin elinde bulunmaktaydı. Toplum, belirgin bazı hiyerarşik özelliklerin tanımladığı görülmekteydi. Ekonomi genel olarak tarıma dayanmaktaydı. Sanat ve mimari değer görüyordu. Yerli Şinto kabul ediliyordu. Bununla birlikte, dışarıdan gelen Budizm, hayata teknolojik ve kültürel bir boyut gelmesine katkıda bulundu. Çin yazısı benimsenmişti. Eski edebi örnekler Çin

kavramlarını alan tarihöncesi dönemle karşılaştırılarak tarihçiler tarafından ele alındı. İlk Japonlar, yabancı fikirlere açık olarak, ve bunları yerli inançlarla harmanlayarak daha yüksek bir kültürel inceliğe ulaşılmasını sağladılar (Meyer 2014, s.19).

Japonların dini hayatına bakacak olursak, değişim içinde olduğu görülecektir. Çoğu insan özellikle taşra bölgelerinde doğaya tapıyordu. Yani, çevrelerinde hacim olarak, cisim olarak büyük ne varsa onlara tapıyorlardı. Dağ büyüktür, su büyüktür. İnsana fayda sağlayanlara inanıyorlardı. İnsana faydası yönüyle bunlara kutsallık addediyordu. Bunlar özellikle pirinç yetiştiriciliğiyle ilgileniyorlardı. Fuji Dağı'nın tepesinden doğan güneşin güzelliklerine ve dolunaya değer veren geleneksel bir ülkedir. Tanrılarına saygı göstermeyi her zaman sürdürdüler. Bu tavırlar daha çok, Şinto tarafından benimsenmişti. Popüler Şinto tapınakları minimalist tapma şekli ile kullanımını sürdürdü. Yerli turistler ve hacılar başta İsa Mabedi olmak üzere çeşitli yerlere dinî seyahatler düzenlediler. Tokyo'daki Yasukuni Tapınağı önemli bir inanç merkezi olarak görülüyordu. Bunun nedeni ise; birçok gazi ve askeri şahıs ile işgal mahkemeleri tarafından savaş suçlusu olarak mahkûm olanların, bu bölgede gömülmüş olmasıydı (Meyer 2014, s.271).

Eski Japon tarihi için önemli diyebileceğimiz iki kitap vardır. Bunlar Nihongi ve Kojiki'dir. Kojiki, M.S. 712'de O-no-Yasumaro tarafından eski rivayetlere göre düzenlenmiştir. Bu eser, efsanevi devirlerden başlayarak M.S. 628'e kadarki tarihî olayları içermektedir. Nihongi ise, 697'de sona ermektedir. Her iki kitabın temel kaynağı, Kataribe denilen resmî hikâyeci veya meddahların anlattıkları dâsitânî hikâyelere dayanır. Bu efsanevi hikâyelerin bir kısmı, özellikle Kojiki, çoğunlukla jenealojik malzemeyi içermektedir. Buna benzeyen hikâyeciler bugün dahi Borneo adasındaki Dayak kabilesinde ve Samoa adasındaki yerliler arasında bulunmaktadır. Samoa'da da hikâyelerin çoğu jenealojiktir (soy bilimi). Bu gibi rivayetleri inceleyenler tarafından bilinmektedir ki, bunların içindeki tarihî bilgileri tespit etmek bir hayli güçtür.

Nihongi ve Kojiki'den daha eski Japon kaynakları tespit edilmemiştir. Yalnız bazı Çin ve Kore kitaplarında Japonya hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu kaynakların daha eski ve daha sağlam olduğu bilinmektedir (Eberhard 1992, s.22).

Türklerde, Dede Korkut Anlatıları Türk edebiyatı için ayrı bir öneme sahiptir. Bu eserler, Türklerin yaşadıkları coğrafya, kültürel özellikleri, kullandıkları eşyalar, aile yapısı gibi pek çok konuda fikir verir. Dede Korkut anlatıları destansı özellikler taşımakla birlikte, geçiş dönemi eseri olduğu için anlatı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmamızda da bu şekilde bir ifade kullanmayı uygun bulduk. Bununla birlikte, incelenen Japon masallarında da masallar, Türk masallarındakinin aksine olağanüstülüklerin yanında gerçeklikleri de taşımaktadır. Bilindiği gibi Türk edebiyatında masallar olağanüstü özellikler taşır. Gerçek hayatta yaşanması mümkün olmayan olaylar anlatılarak kıssadan hisse alınmasına çalışılır. Ancak Japonlar masallarında hayatın gerçeklerinden de bahsederler. Hatta incelediğimiz masallar içinde mutsuz sonla biten masallara da rastlanılmıştır. Japon masallarında kahramanlar gerçek hayatta yaşamış olan prensesler, samuraylar olabilmektedir. Bu nedenle araştırmada Japon masallarının da aynı şekilde anlatı olarak ifade edilmesi uygun görülmüştür (Çıblak 2005; Gökyay 2006; Propp 2017).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Türk anlatıları ve Japon anlatıları incelenerek coğrafi olarak benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Japon anlatılarında ve Türk anlatılarında geçen su motifi nasıl işlenmiştir?
2. Japon anlatılarında ve Türk anlatılarında geçen dağ motifi nasıl işlenmiştir?
3. Japon anlatılarında ve Türk anlatılarında geçen şehir ve yerleşim yerleri nasıl işlenmiştir?
4. Japon anlatılarında ve Türk anlatılarında geçen ülkeler nasıl işlenmiştir?
5. Japon anlatılarında ve Türk anlatılarında geçen köprüler nasıl işlenmiştir?

Yöntem

Bu araştırmada anlatılarda yer alan su motifi, dağ motifi, şehir ve yerleşim yerleri, ülkeler ve köprüler nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemi araştırma verilerinde birincil kaynak olarak dokümanların toplanmasını esas alır. Daha sonra araştırmacı tüm bu dokümanları gözden geçirir, sorgular. En sonunda da analiz yapar (O'leary 2004).

Japon Masalları Propp'un masalları inceleme kuramına göre önce analiz edilmiştir. Benzetme yaparak açıklanacak olursa, Ferdinand de Saussure nasıl Genel Dilbilim Dersleri'yle (Cours de linguistique générale, 1916) çağdaş dilbilim alanında ilklere imza atmışsa, kuralcı dil incelemelerinden bilimsel dil incelemelerine geçilmesine öncülük yapmışsa, V.Propp da Masalın Biçimbilimi'yle masal incelemeleri ve anlatı çözümlemesi konularında yönlemsel açıdan bir öncü olmuştur (Proop 2017, s.VII).

V. Propp'a göre; işlev kişinin eylemidir ancak bu eylem de olay örgüsünün akışındaki anlamına göre oluşturulmuştur. Başka bir şekilde açıklanacak olursa; kişilerin eylemleri, masalların temel bölümleridir. V. Propp bu eylemleri, kişilerin her masalda sürekli değişebilen özelliklerinden soyutlayarak ele almaktadır. Her eylemin, anlatının akışı içindeki yerini dikkate alarak belirlemek gerekmektedir. Tüm bunların sonucunda da Propp otuz bir işlev saptamıştır. Bunlar; uzaklaşma; yasaklama; yasağı çiğneme; soruşturma; bilgi toplama; aldatma; suça katılma; kötülük (eksiklik); aracılık (geçiş anı); karşıt eylemin başlangıcı; gidiş; başışının ilk işlevi; kahramanın tepkisi; büyülu nesnenin alınması; iki krallık arasında yolculuk (bir kılavuz eşliğinde yolculuk); çatışma; özel işaret; zafer; giderme; geri dönüş; izleme; yardım; kimliğini gizleyerek gelme; asılsız savlar; güç iş; güç işi yerine getirme; tanı(n)ma; ortaya çıkarma; biçim değiştirme; cezalandırma; evlenme şeklinde belirlenmiştir (Proop 2017, s.XI).

Nitel Araştırmada İncelenen Eserler

Araştırmanın evrenini Japon anlatıları ve Türk anlatıları oluşturmaktadır. Bu evrenin içinden Yei Theodora Ozaki'nin Japon Masalları ve Türk anlatılarından da Dede Korkut Anlatıları incelenen eserler olarak belirlenmiştir.

Nitel araştırmada incelenen eserler belirlenirken, Japon masallarının incelendiği kitaptan sadece yer ve coğrafya adı geçen masallar araştırmaya dahil edilmiştir. Dede Korkut anlatılarında da geçen yerler ve coğrafi bölgelerin olduğu anlatılar çalışmaya dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda hangi eserlerin incelendiği görülmektedir:

Tablo 1. İncelenen Japon Masalları

Masal Adı	Araştırmaya Dahil Edilen Masallar
1. Lord Pirinç Çuvalı	X
2. Kesik Dilli Serçe Kuşu	-
3. Genç Balıkçı Urashima Taro'nun Öyküsü	-
4. Çiftçi ile Porsuk	-
5. Güneyi Gösteren Araba, Shinansha	X
6. Altın Çocuk Kintaro'nun Maceraları	X
7. Prenses Hase'nin Öyküsü	X
8. Ölmek İstemeyen Adamın Öyküsü	-
9. Bambu Kesicisi ile Ay Çocuk	X
10. Matsuyama'nın Aynası	-
11. Adachigahara'nın Cüce Cini	-

Dede Korkut anlatılarının tamamı araştırmaya dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu anlatıların neler olduğu görülmektedir:

Tablo 2. İncelenen Dede Korkut Anlatıları

Anlatının Adı	Araştırmaya Dahil Edilenler
1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyunu Beyan Eder	X
2. Salur Kazanın Evi Yağmalandığı Boyunu Beyan Eder	X
3. Kam Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyunu Beyan Eder	X
4. Kazan Beg Oğlu Uruz Begün Tutsak Olduğu Boyu Beyan Eder	X
5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyunu Beyan Eder	X
6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyunu Beyan Eder	X
7. Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyunu Beyan Eder	X
8. Basat Depe Gözü Öldürdüğü Boyu Beyan Eder	X
9. Begil Oğlu Emrenün Boyunu Beyan Eder	X
10. Uşun Koca Oğlu Segrek Boyunu Beyan Eder	X
11. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boyu Beyan Eder	X
12. İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyunu Beyan Eder	X

Verilerin Analizi

Japon masalları Propp'un masal inceleme yöntemi esas alınarak incelenmiştir. Masalda estetik açıdan son derece çarpıcı biçimlere bürünen başlı başına bir bilgi edinme sistemi vardır. Bazı zamanlarda, masalın bu bilgi edinme dizgesine başvurmadığı görülmektedir. Bu durumda kişiler tam zamanında yetişerek, beklenmedik bir biçimde olaya müdahale edebilmektedir. Kişiler her şeyi bilirler. Buna karşılık, söz konusu bilgi edinme dizgesi, gerçekte hiç de zorunlu değildir. Ancak yine de uygulanabilmektedir. Olayın akışı içinde bir işlevi öbürüne bağlayanın bu bilgiler olduğu görülmektedir. Propp bu yapının üzerinde durmuş, masalların analizinde farklı bir yöntem gelişmesini sağlamıştır (Propp 2017, s.71).

Dede Kokut anlatıları ise nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle Dede Korkut'ta geçen on bir anlatı incelenmiştir. Veriler elde edilmiştir. Çalışmanın verileri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi dokümanlardaki içeriğe ilişkin tekrarlanabilen ve geçerli çıkarımlarda bulunmak için yararlanılan bir tekniktir (Krippendorff 2004). Genel olarak roman ve ders kitapları gibi yazılı materyaller olmak üzere herhangi bir iletişim şekliyle de gerçekleştirilebilmektedir (Marshall ve Rossman 2006).

Verilerin analizi için karşılaştırmalı edebiyat biliminden de yararlanılmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat; edebî metinlerin analoji, akrabalık ve etkileşim bağlarının araştırıldığı bir bilimdir. Zaman, mekân gibi unsurlar açısından edebî metinleri birbirine yakınlaştırmayı amaçlar (Rousseau ve Pichois 1994'den akt: Aykanat 2012, s.410).

Karşılaştırmalı analiz, geleneksel analize göre farklılıklar gösterir. Geleneksel analiz konulardan oluşur. Konular ise iç bileşenlerden oluşmaktadır. Araştırmacıların bunu bilmeleri önem taşımaktadır. Karşılaştırmalı analiz, sadece konuları değil, konuların bileşenlerini de birbiriyle karşılaştırmaya çalışır. Karşılaştırmalı analizin amacı, karşılaştırılacak konuların benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkarmaktır. "Gerçek, kıyasla anlaşılır" sözünden hareket etmektedir. Bilim ve uygulamanın her alanında karşılaştırma yöntembilimi incelemelerinden faydalanılmak-

tadır. Karşılaştırma yöntembiliminin anlamı, mahiyeti ve fonksiyonlarının daha iyi idrak edilebilmesi için belirgin bilimsel-uygulamalı temeller de mevcuttur (Xallıyeva 2020, s.9).

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için araştırmacılar birbirlerinden bağımsız olarak motifleri belirlemiştir. Daha sonra belirlenen motifler karşılaştırılmıştır. Ortak motifler tablolaştırılmıştır. Araştırmacılardan farklı bir motif belirleyen diğer araştırmacıları ikna edebilmişse o motifler de tablolara dahil edilmiştir. Patton (2014) da bu şekilde yapılan farklı bakış açılarına dayalı incelemelerin güvenilir olacağına dikkat çekmektedir.

Bulgular

Tablo 3. Japon ve Türk Anlatılarında Su Motifi

Dede Korkut Anlatıları	Japon Masalları
Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyunu Beyan Eder: Lord Pirinç Çuvalı: "...Akarlıda sularına karmıgl Kazılık dağınuñ suyunun günahı yokdur..." (Gökyay,Seta-no-Karashi köprüsüne varır (s: 11). 2006:34).	Güzel Biwa Gölü'nün iki ucunu birbirine bağlayan
Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyunu Beyan Eder: Prenses Hase'nin Öyküsü: "Arku beli, Ala-Dağı dünün aşduñ Akındılı görklü suyun dünün geçdüñ."(Gökyay, 2006:taşar (Ozaki, 2020: 93). 128).	Tatsuta nehri Nara'da yağmur mevsimi başlayınca
Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyunu Beyan Eder : Altın Çocuk Kintaro'nun Maceraları: Kintaro ve "...Türkistanuñ direği, Tülü kuşuñ yavrısı Amut suyunun aslanı Karacuğnuñ kaplanı." (Gökyay, 2006:138).	hayvanlar bir ırmağın kenarına gelirler. Karşıya geçemeyince Kintaro bir ağacı gövdesinden devirerek köprü yapar (Ozaki, 2020:73-85).
Basat Depe Gözü Öldürdüğü Boyu Beyan Eder : "Kara dağa yetdüğünde aşıt versün Kanlu kanlu sulardan geçit versün dedi." (Gökyay, 2006:154).	
Uşun Koca Oğlu Segrek Boyunu Beyan Eder: "Kara kara dağlardan haber aşdı, kanlu kanlu sulardan haber geçdi, kalın Oğuz ellerine haber vardı." (Gökyay, 2006: 165)	
Uşun Koca Oğlu Segrek Boyunu Beyan Eder: "Arku beli, Ala-Dağdan dünün aşan Akındılı görklü suyu delüp geçen." (Gökyay, 2006:171).	
İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyunu Beyan Eder: "Beyrek: ...Arku beli, ala dağdan dünün aşuñ Akındılı görklü suyu delüp geçüñ..." (Gökyay, 2006: 191).	

Tablo 3'e bakıldığında su motifine Dede Korkut Anlatılarında Japon anlatılarına göre daha çok yer verildiği görülmektedir. Her iki milletin suya verdiği değere bakacak olursak; iki millet için de iki kültür için de doğanın bir parçası olan suyun kutsallık derecesinde önemsendiği görülür.

Prenses Hase'nin Öyküsü'nde Nara'da yağmur mevsimi başlayınca Tatsuta Nehri'nin taşmasını önleyebilmek için halk dua etmeye başlar. Ancak kimse bir çare bulamaz. En sonunda Prenses Hase nehrin başında şiir okuyunca, nehir durgunlaşır. Bu olağanüstü durum, doğanın kutsal oluşunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Dede Korkut anlatılarında "akıncılı görklü suyu delüp geçün" şeklinde yer alan sözlerde suyun gücünden bahsedilmektedir. "Kazılık dağınuñ suyunun günahı yokdur" derken suya insana özgü özellikler verilerek değeri yüceltilir. Tarih boyunca büyük suların üzerinden aşarak, bir ülke için yeni coğrafyaları keşfetmek, yeni yollara ulaşmak için hizmet etmiştir. Şu Destanı'nda genç hükümdarın, yanında her zaman gümüşten bir havuz bulundurması ve devlet işlerini dahi bu havuzu seyrederken çözmeye çalışması suya verilen değere bir örnektir.

Oğuz Destanı'nda geçen güzel kızın bir su ve ağaç dekoru ortasında doğduğu görülmektedir. Bir göl ortasında, bir ağaç ve ağacın kovuğunda Gök, Dağ, Deniz adlı çocukları doğuran da bu bahsedilen güzel kızdan başkası değildir. Oğuz orduları, Oğuz Kağan'ın "Daha deniz daha müren!" sözleriyle coşarak İtil suyunu geçmiş, büyük Batı denizlerine ilerlemişlerdir.

Göç Destanı'nda Yada Taşının Çinlilerin eline geçmesine engel olamayan Türkler susuzlukla karşı karşıya kalırlar. Bunun sonucunda Türkler yurtlarını bırakıp göç etmek zorunda kalırlar. Bu da suyu kaybetmenin ne denli büyük bir acı olduğunu kanıtıdır (Banarlı 1983, s.36).

Japonya'da gerek Şintoizm gerekse Budizm inançları doğanın gücüne ve kutsallığına inancı temel değer olarak alır. Japon kültürü için, üç imparatorluk hazinesi de denen sembolik öneme sahip bir kılıç, bir ayna ve bir değerli taştan oluşan üç kutsal objeye verilen ad "Üç İmparatorluk Alameti"dir. Bazı istisnalar dışında bütün Japon imparatorlarının bu üç objeyi miras aldıktan sonra tahta çıktıklarına inanılır. Bu üç kutsal objeyi yalnızca imparatorların ve görevli rahiplerin görmesi mümkün olduğundan

hiçbir çizim veya fotoğrafları bulunmamaktadır. Bunların neye benzedikleri konusunda herhangi somut bir bilgi de yoktur. Bununla birlikte varlıkları 8. yüzyılda yazılan ve ilk Japon tarihlerinden biri olan Nihon Shoki adı verilen eserdeki kayıtlardan beri bilinen bir gerçektir. Gen-Pei iç savaşının sonunda Dannoura savaşı sırasında imparatoru Antoku'nun bu alametlerle birlikte Kanmon Boğazında kaybolduğu söylenmiştir. Bu söylentinin hemen ardından dalgıçların alametleri su üstüne çıkarmayı başardıkları açıklanarak söylentilerin önü kesilmiştir. Kadim zamanlarda bir arada tutulmasına özen gösterilen bu üç sembol bu tür riskler nedeniyle daha sonraki zamanlarda ayrı tutulmuştur. Güvenlik nedeniyle tam yerleri bilinmemektedir. Ancak bugün kılıcın Nagoya'daki Atsuta Jingū tapınağında, aynanın İse'de bulunan Şinto baştapınağı İse Jingū'da ve taşın ise Tokyo imparatorluk sarayında olduğuna inanılmaktadır.

Bu üç objenin bir tanesi olan kılıcın da suyun kutsallığından etkilendiğini söylemek mümkündür. Efsaneye göre; güneş tanrıçası Ameterasu'nun kardeşi (diğer kardeşleri Ay tanrıçası Tsukuyomi'ydi) denizler tanrısı Susanoo öldürdüğü dev bir yılanın kuyruğunda bu kılıcı bulmuştur ve bu şekilde ele geçirmiştir. Susunao "Ot Biçen" (Kusanagi no Tsurugi) de denen bu kılıcı Ameterasu'ya, o da dünyaya gönderdiği Ninigi'ye teslim etmiştir. Kılıç, Japon kültürü için imparatorun askeri gücünün temsilidir. Burada denizler tanrısı Sususanoo'dan bu kılıcın bulunmasıyla kılıç kutsal olarak kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi denizler de suyun kutsal olmasından dolayı Japonlar için ayrı bir Tanrıya sahiptir (Küçükyalçın 2013, s.68-70).

Biwa Gölü Japonya'da önemli olan tektonik bir göldür (Takemura 2012, s.68). Burada geçen göllerin de Japonya'da bulunan göller olduğu görülmektedir. Gerçek hayatta var olan coğrafi bölgelerden bahsedilmektedir.

Tablo 4. Japon ve Türk Anlatılarında Dağ Motifi

Dede Korkut Anlatıları	Japon Masalları
Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyunu Beyan Eder: "...Akarlıda sularına karmıgil Kazılık dağınuñ suyunun günahı yokdur..." (Gökyay, 2006:34).	Lord Pirinç Çuvalı: Ejderha kralı Hidesato'dan ilerdeki dağda yaşayan can dan birini her gün alıp götürüp öldürür. Çıyanın yeri Mikami dağı (Ozaki, 2020:14).
Kazan Beg Oğlu Uruz Begüñ Tutsak Olduğu Boyu Beyan Eder: "Oñ atduğum cıda sunduğum yerleri göstereyin; kılıçvereceğinden korkar ve Ashigara Dağları'nda saklanır çalup baş kesdiğüm yerleri göstereyim. Kâfir serhad-(Ozaki, 2020:73)" dine Cızığlara, Ağlagana, Gökçe Dağa aluban çıkayın. Soñra oğlana gerek olur, a begler, dedi." (Gökyay, 2006:93).	Altın Çocuk Kintaro'nun Maceraları: "Karısı kocasının düşmanlarının kendisine de zarar
Uşun Koca Oğlu Segrek Boyunu Beyan Eder: "Arku beli, Ala-Dağı dünün aşduñ Akındılı görklü suyun dünün geçdüñ." (Gökyay, 2006:128).	Prenses Hase'nin Öyküsü: "Bir gün Prens Hibari Dağları'na ava gider. Orada bir birini duyar. Kim olduğunu merak eder" (Ozaki, 2020:97).
Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyunu Beyan Eder: "...Ağ sakallu Dede Korkutdan öğüt aldım İlerü yatan kara dağları aşdum İlerü yatan Karadeñize girdüm." (Gökyay, 2006: 139).	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk: "İkinci şövalyeden Horai Dağı'na çıkması, bu dağın zirvesinde büyüyen efsanevi ağaçtan bir dal getirme- sidir." (Ozaki, 2020: 123).
İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyunu Beyan Eder: "...Ala-Dağda çadırın otağın dikdi." (Gökyay, 2006:188).	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk "İkinci şövalye Horai Dağı'nın sadece masallarda olduğunu duymuştur" (Ozaki, 2020:125).
İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyunu Beyan Eder: "Beyrek: ...Arku beli, ala dağdan dünün aşuñ Akındılı görklü suyu delüp geçün..." (Gökyay, 2006:191).	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk: "İmparator sonsuz yaşam iksirini alınca onu Fuji Dağı'nın tepesine gömdürür. İnsanlar bugün bile Fuji Dağı'nın tepesinden sürekli bulutlara yükselen bir du- man olduğunu söylüyor" (Ozaki, 2020:115-138)."

Dede Korkut anlatılarında dağ motifi yoğun bir şekilde işlenmiştir. Tablo 4'te görüldüğü gibi aynı şekilde Japon anlatılarında da dağ motifi sık sık kullanılmıştır. Dede Korkut anlatılarında "Arku beli, Ala-Dağı dünün aşduñ" (Gökyay, 2006, s.128) derken dağ bir engel olarak görülmüştür. "...Ala-Dağda çadırın otağın dikdi." (Gökyay, 2006, s.188) görüldüğü gibi burada dağ yurt olarak görülmüştür.

Kazılık Dağı; Taşkent ile Sayram arasında küçük bir dağ olan bu "Kazılık Dağı" için Barthold, destanlarda Kafkas dağlarının bu adla anıldığını, Arap atlarından başka Kafkas atlarının ününden de söz edildiğini söylüyor. Faruk Sümer de eski ve yeni kaynaklarda bu isimli bir dağa

rastlamadığını söyleyerek bu sebeple dağın Türkistan'da olması ihtimaline yer veriyor. Dağ isminin verilmeyişi, dağ kavramının başka türlü algılanacağı anlamına gelmez şeklinde düşünmek de yanlış olmayacaktır.

Karacuk Dağı Türkistan'da bir dağdır. Şamil A. Cemşidof Karacuk Dağı'nın Azerbaycan, Garadağ bölgesinde bulunduğunu söylemektedir. Bu dağın küçük Garadağ silsilesinin Mil ovasına doğru uzanan kısmında, oldukça yüce bir tepe olduğunu belirtir. Ayrıca 1815 Azerbaycan haritasında aynı adla kaydedilmiştir. Bu dağ Dede Korkut anlatılarında olayların geçtiği Dereşam, Alınca, Köyce, Berde ve Gence gibi yerlerin içerisinde yer almaktadır. Merkezî bir coğrafi bölgede bulunmasından dolayı Kazan Han ve Bayındur Han'ın adı ile bağlantılı olan Karacuk ile aynı olduğunu ileri sürmektedir (Gökyay, 2006, s.784).

Bir diğer dağ ise Ala Dağ'dır. Kırzioğlu M. Fahrettin bu dağın Oğuzların başkenti Sürmeli'nin arkasına, güneyine düşen Ağrı Dağı olduğunu söylemektedir. Adının halk arasında Argu olarak geçtiğine de değinmiştir. Türk coğrafyasında daha başka Ala Dağlar da bulunmaktadır. Horasan ve Azerbaycan'da, Erivan çevresinde birer Ala Dağ olduğu bilinmektedir. Doğu Anadolu'da Fırat nehrinin iki büyük kolundan biri olan Murat suyunun kaynaklarını barındıran bir Ala Dağ daha vardır (Gökyay, 2006, s.783).

Japon anlatılarında dağın düşmanı sakladığı bazı yerlerde tespit edilmiştir. Lord Piriç Çuvalı adlı anlatıda; ejderha kralı Hidesato'dan ilerdeki dağda yaşayan can düşmanı çiyani öldürmesini ister (Ozaki, 2020:14). Kimi yerlerde ise dağ kahramanı düşmandan korur: "Karısı kocasının düşmanlarının kendisine de zarar vereceğinden korkar ve Ashigara Dağları'nda saklanır (Ozaki, 2020, s.73)".

Tüm bu yönleriyle hem Türk anlatılarında hem de Japon anlatılarında dağ koruyan, saklayan, sığınılan ve yüceltilen bir unsurdur. Japon anlatılarında dağ halkın yaşamının bir parçasıdır: "Bir gün Prens Hibari Dağları'na ava gider." (Ozaki, 2020, s.97). Dağ kutsal olan şeylerin bulunduğu ve bulunduğu yerlerdir: "İkinci şövalyeden Horai Dağı'na çıkması, bu dağın zirvesinde büyüyen efsanevi ağaçtan bir dal getirmesidir." (Ozaki, 2020, s.123). Dağ insanlar için kutsaldır: "İmparator sonsuz yaşam iksirini alınca onu Fuji Dağı'nın tepesine gömdürür. İnsanlar bugün bile Fuji Dağı'nın tepesinden sürekli bulutlara yükselen bir duman olduğunu söylerler (Ozaki, 2020, s.115-138)."

Fuji Dağı'nın yüksek olması sebebiyle cennete yakın olduğu tasavvuru hakimdir. Bu tasavvur ise; Fuji Dağı'nı halk nezdinde kutsallaştırır. Türk destanlarında Tanrı Dağları "Tanrı" adından da anlaşıldığı gibi kutsal özellik taşımaktadır. Bunun yanında her iki kültürde de cennetin yeri gökyüzü olarak tasavvur edilmiştir. Türklerde "uçmağa varmak" ifadesi bunu gösterir. Japon inancında, eski Shinto dininde tabiat kuvvetleri, dağ, nehir, pınar, taş gibi insan için önemli ve tehlikeli olan şeyler doğrudan doğruya ilâh addediliyordu. Bunlara tapınılıyordu. Ayrıca bunlar Tanrı şeklinde tasavvur ediliyordu. Doğal olarak da bu ilâhlar her yerde vardı. Bununla birlikte isimleri de muhtelif idi. Ziraat yapan halk, özellikle pirinç ilâhı gibi, kendi muhitleri ile yakın münasebetlerde bulunan ilâhlara inanıyordu (Eberhard 1992, s.31).

Tablo 5. Japon ve Türk Anlatılarında Şehir ve Yerleşim Yerleri

Dede Korkut Anlatıları	Japon Masalları
Kam Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyunu Beyan	Altın Çocuk Kintaro'nun Maceraları:
Eder:	Kintoro'nun annesi de oğlunun samuray olmasını ister.
Bamsı Beyrek Banı Çiçek'i ararken bezirgânlara sor-	"Daha sonra Kintaro'nun annesine dönmüş ve 'Oğlun
duğunda Bayburt'tan bahsediliyor:	büyük şehre gelsin, bir samuraya yaraşır şekilde kılıç
"...Parasaruñ Bayburt Hisarından uça görgil	kullanmayı öğrensın istemez misin?' diye sorar."
Ap alaca gerdegüne gele görgil	(Ozaki, 2020, s.82).
Gelmez olsun Bay Bican kızı	
Banı Çiçeği elünden aldurduñ, bellü bilgil dedi."	
(Gökyay, 2006, s.73).	
Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyunu Beyan Eder:	Prensese Hase'nin Öyküsü:
"Kanlı Koca sevini kıvanı örü durdu. Ağ sakallu pir"	"Bundan yıllar önce, Japonya'nın eski başkenti Nara'da,
kocalar yanına bıraktı. İç Oğuza girdi, kız bolmadı.	Prens Toyonari Fujiwara adında bilge bir devlet adamı
Dolandı. Taş Oğuza girdi, bulmadı. Dolandı, Tira-yaşarmış."	(Ozaki, 2020, s.87)
buzara geldi." (Gökyay, 2006, s.122).	
Begil Oğlu Emrenüñ Boyunu Beyan Eder:	Prensese Hase'nin Öyküsü:
"Dedem Korkud himmet kılıcın beline bağladı, çomağr"	"Kyoto'daki bir Budist tapınağında, bugün bile sak-
omuzuna bıraktı, yayı karusuna geçirdü...	lanmakta olan bir parça nakış vardır." (Ozaki, 2020:87-
Berdeye, Genceye varup vatan tutdu. Dokuz tümen100).	
Gürçistan ağzına varup kondu." (Gökyay, 2006, s.155).	
Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk:
Boyu Beyan Eder:	"Prensese Ay Işığı, ilk şövalyeden Hindistan'a gidip
"Meğer hanım, Tırabuzan tekürü, begler begi olan	Buda'ya ait olan taş kâseyi getirmesini ister."
Han Kazana bir şahın göndermişidi." (Gökyay, 2006,	
s.175)	
Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı	Matsumaya'nın Aynası:
Boyu Beyan Eder:	"Bundan uzun yıllar önce, eski Japonya'nın bugün bile
"Mere kâfir sen meni bilmez misin? Parasaruñ Bay-ü	ücre sayılan bir köşesinde, Echigo adında bir kentte bir
burd hisarından parlayup uçan	adamları karısı yaşarmış." (Ozaki, 2020, s.141)."
Adağlasun ayruklar aluriken tartup alan	
Bay Büre Han oğlu Bamsı Beyrek maña derler."	
(Gökyay, 2006, s.182).	

Matsumaya'nın Aynası: Baba başkent Kyoto'ya bir iş için gider. O zamanlar başkente gitmek çok yorucu bir yolculuktur. Ayrılmak bütün aileye zor gelir. Adam dört mevsim geçince evine döner (Ozaki, 2020, s.142)

Japon anlatılarında kahramanların bir sorunu çözmek, birini kurtarmak, daha iyi bir yaşam kurmak ya da eğitim almak için genellikle büyük şehirlere gittikleri görülmektedir. Büyük şehre gitmek kimi zaman tehlikeli ve güçtür. Bu anlatılarda geçen yerlerin gerçek şehir isimleri olduğu görülmüştür. Bunlar arasında Japonya'nın geçmişte başkentliğini yapmış olan Nara, Kyoto gibi şehirler de vardır: "Bundan yıllar önce, Japonya'nın eski başkenti Nara'da, Prens Toyonari Fujiwara adında bilge bir devlet adamı yaşamış." (Ozaki, 2020, s.87).

Japon anlatılarında başarının merkezi şehirdir. Büyümenin gerçekleşeceği yer de şehir olarak algılanırken, Türk destanlarında şehir motifi geçilecek yol güzergâhındaki yerleşim yerleri olarak görülür.

Matsumaya'nın Aynası adlı anlatıda da kahraman başkente büyük zorluklar çekerek gider. Aynı zamanda ailesinden ayrılmak zorunda olmak da onun için kolay olmaz: Baba başkent Kyoto'ya bir iş için gider. O zamanlar başkente gitmek çok yorucu bir yolculuktur. Ayrılmak bütün aileye zor gelir. Adam dört mevsim geçince evine döner (Ozaki, 2020, s.142).

Altın Çocuk Kintaro'nun Maceraları adlı anlatıda Kintoro çok güçlü bir çocuktur. Japonya'nın en büyük generallerinden biri olan Sadamitsu, onun evine gelerek annesiyle ve Kintoro ile konuşur. Lord Minamoto-no-Raiko'nun hizmetinde olduğunu söyler. Bir süre önce kendisinden ülkeyi karış karış gezip, ordusuna asker yetiştirmek üzere güçlü kuvvetli çocukları toplamasını istemiştir. Kintoro'nun annesi oğlundan ayrılmak durumunda kalacak olsa da bu duruma sevinir. Çünkü oğlunun samuray olmasını istemektedir.

Japonya'da samuraylar çağı çok eski çağlarda başlayan bir dönemdir. Adından da anlaşılacağı üzere Taira klanının üyesi bir aristokrat olarak doğmuştu. Masakado Heian'da yetişmiş ancak gençliğinde kuzey vilayetlerinde yaşamıştı. Ölümünden hemen sonra tamamlanarak hayatını anlatan Shōmonki (Masakado Günlükleri) adlı esere göre 935 yılında komşu Hitachi vilayetinde yerleşik Minamoto'ların saldırısıyla karşı karşıya kalmıştı. Bununla mücadele ederek daha sonra saldırıya geçmiş

ve birçok Minamoto üyesini ortadan kaldırmıştı. Merkezi hükümet tarafından affedilmesine rağmen etrafına topladığı daha büyük güçler nedeniyle sorun yaratmıştı. Sonunda 939 yılında Hitachi valisinin makamını işgal etmesinin ardından merkezi hükümet tarafından suçlu ilan edilerek aranmaya başlamıştır. Oysa hükümetle ters düşmek Masakado'yu durdurmamıştı. Tam tersine diğer çevre vilayetlerdeki hükümet binalarını da ele geçirerek bir dönem kuzey bölgesinin tamamının kontrolünü sağlamıştı. Otoritesi tehdit altına giren hükümetin üzerine gönderdiği büyük bir orduya cesurca direndi. Ancak yine de 940 yılında yenilmiş ve başı kesilerek başkentte sergilenmişti.

Tairah no Makasado (ölümü 940) olarak bilinmektedir. Sonraki yüzyıllarda yüceltilerek samuray değerlerinin öncü temsilcisi olarak görülür. Bu anlamda Japonya için, ilk savaşçı ikonu veya ilk samuray sayılır.

Resmen asi ilan edilip infaz edilmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen, Masakado bir halk kahramanına dönüşmüştür. Japon halkı için, hükümete direnmenin sembolü haline gelmiştir. Hakkında birçok rivayet ve efsane türetilmiştir. Bunlardan birine göre; başı Heian'da sergilendikten sonra kendiliğinden uçarak uzaklaşmıştır. Bu hikâyeler öylesine kalıcı olmuştur ki günümüzde halen Tokyo imparatorluk sarayı yakınlarında başının gömülü olduğuna inanılan bir mezar-sunak yer almaktadır. Bu mezarın konumu, özellikle de sarayın 19. yüzyılda imparatorlara bırakıldığı düşünüldüğünde, yüzyıllar boyunca o sarayda ikamet eden şogunların çok yakınında olmasıyla ve askeri diktatörlerin imparatorluk erkine direnmeyi yücelten bu hikâyeye olan ilgilerini gösterir. Bu durum bir tesadüf değildir. Samuray sınıfının genel duruşu hakkında bize ipuçları içerir. Ayrıca Masakado'nun ruhu Edo/Tokyo'nun en önemli tapınaklarından sayılan Kanda Myōjin tapınağında da kutsanmaya devam etmiştir. Bu yönleri ile Taira no Masakado doğmakta olan savaşçı sınıf için bir asi olarak görülmez. Aksine o, intikam, çatışma, zafer ve yenilgilerle dolu hayatıyla erken bir bushi (silahşör/savaşçı) ikonu olarak görülür (Küçükyağın 2013, s.54-55).

Minamoto Yoritomo (1147-1199); ilk askeri hükümeti Kamakura bakufu) kurmuştur. Minamoto samuray hâkimiyetini başlatan liderdir. (Küçükyağın 2013, s.63).

Genelde Heian döneminin ve özelde Dannoura ile sona eren Gen-Pei İç Savaşının en önemli sonuçlarından birisi Kamakura'da bir askeri hükümet (bakufu) kurulmasıdır. Böylece bunun da sonucunda gelecek 700 yıl boyunca Japonya'yı idare edecek olan bir samuray sınıfı doğmuştur. Efsanevi kişilikler, törensel intihar şekilleri (seppuku), onur kültürü, ölümün yüceltilmesi, efendiye mutlak sadakat gibi samuray değerleri bu dönemde doğmuştur. Bu dönemde meydana gelen değişimleri, savaşları, rol alan karakterleri ve kahramanlıklarını konu alan epik hikâyeler bir tür olarak Japon edebiyatına girmiştir (Gunki Monogatari). Kamakura döneminde (1185-1333) yazılarak Gen-Pei savaşını anlatan "Heike Hikâyesi" (Heike Monogatari) bu türün en önemli örnekleri arasındadır (Küçükyağın 2013, s.64).

Japon anlatılarında geçen önemli şehirler olduğu gibi, aynı şekilde Dede Korkut anlatılarında da önemli ve büyük şehirlerin anlatılarda geçtiği görülmektedir. Şehir Dede korkut anlatılarında geçilmesi gereken yollar üzerindedir. Japon anlatılarında ise kahramanı büyüten devleştiren topraklardır.

Dede Korkut anlatılarında geçen şehirler Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirlerden bazıları ve Kafkaslar'dır. Trabzon, Bayburt gibi şehirler ile Azerbaycan'da bulunan Gence ve Berde gibi şehirlerdir. Trabzon önemli bir ticaret merkezi olarak Rum İmparatorluğu'nun merkezi olmuştur. Fatih zamanında 1461 yılında alınmıştır. Cenevizlilerle de savaşları olan şehir, pek çok kez kuşatılmıştır (Gökyay 2006, s.781).

Bayburt ise bugün bile eski ozanları andıran halk şairleri geleneğinin sürdüğü bir yerdir. Dede Korkut anlatılarında Bamsı Beyrek hikâyesinde adı geçer. On altı yıl burada tutsak kalan Bamsı Beyrek kale beyinin kızı tarafından kurtarılır. Almuşka köylüleri de bu kahramanla ilgili olarak derler ki; zengin ve eski bir Ermeni ailesi, kendilerini Bay Beyrek hikâyesinde geçen Bayburt padişahının torunlarından sayar. Bununla da övünürler. Ermenilerin komşusu olan Müslüman Türklere, bizim ulu dedelerimiz sizin ulu dedelerinizden Bay Beyrek'e kızını vermişti. Sizler o bizim kızımızdan doğanlar olduğunuz için biz sizin dayınız, sizler de bizim yeğenlerimiz sayılırsınız derler (Gökyay, 2006, s.774-775).

Dede Korkut anlatılarında geçen Berde bir zamanlar Kafkasya'nın en büyük şehriydi. Sasaniler döneminde burada bir kale inşa edilmiştir. Şehrin etrafında pek çok meyve bahçesi bulunuyordu. Huzistan ve Fars

bölgelerine ipek ihraç edilirdi. Ruslar tarafından yağmalanmasının ardından şehir bir daha eski zamanlarına dönememiştir (Gökyay, 2006, s.775).

Gence'de Begil Oğlu Emrenüñ Boyunu Beyan Eder adlı hikâyede geçer. Bu şehir, Kuzey Kafkasya'nın Bakü'den sonra en büyük şehridir. Küçük Kafkasya dağ takımının kuzeyde ovayla birleştiği yerde yer almaktadır. Kür ırmağının sağ kollarından Gence çayının her iki kıyısında bulunur. Bakü-Batum demiryolları üzerindedir (Gökyay, 2006, s.776).

Gerek Japon anlatılarından gerekse Dede Korkut anlatılarında adı geçen şehirlerin ne denli eski bir tarihî zenginliğe sahip olduğunu görebiliyoruz. Bu şehirlerde yaşayan halk, kahramanlarını bugün de anmakta ve onlara değer vermektedir. Şehirleri zenginleştirenin de bu kültür zenginliklerinin olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Tablo 6. Japon ve Türk Anlatılarında Ülkeler:

Dede Korkut Anlatıları	Japon Masalları
Salur Kazanüñ Evi Yağmalanmış Boyunu Beyan Eder:	Prens Hase'nin Öyküsü:
Eder: "Ağam Kazan, maslahatdır, dedi, amma sası dinlüNara'da, Prens Toyonari Fujiwara adında bilge bir Gürcistan ağzında oturursun, orduñ üstüne kimi kor-devlet adamı yaşarmış." (Ozaki, 2020, s.87) sun, dedi. (Gökyay, 2006, s.39).	"Bundan yıllar önce, Japonya'nın eski başkenti
Kam Büre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Boyunu Beyan Eder:	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk:
"Eger sultanum bu senüñ oğlun olmasaydı bizim ma-" "Prens Ay Işığ, ilk şövalyeden Hindistan'a gidip lumuz Gürcistanda gitmişidi, hepümüz tutsakBuda'ya ait olan taş kâseyi getirmesini ister" (Ozaki, 2020: 123)." "Gökyay, 2006, s.62).	"Üçüncüsü, Çin'e gidip ateş sıçanının derisini getirmelidir." (Ozaki, 2020, s.123)."
Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyunu Beyan Eder:	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk:
"...Türkistanüñ direği, Tülü kuşuñ yavrısı Amut suyunun aslanı Karacüñ kaplanı." (Gökyay, 2006, s.138).	Bambu Kesicisi İle Ay Çocuk: "Birinci şövalye Hindistan'a gitmek yerine Kyoto'daki tapınaklardan birinden rahibe para ödeyerek taş
Begil Oğlu Emrenüñ Boyunu Beyan Eder:	Matsumaya'nun Aynası:
"Dokuz tümen Gürcistanüñ haracı geldi: Bir at, bir kılıç,kâselerden birini alır." (Ozaki, 2020, s.125). bir çomak getirdüler." (Gökyay, 2006, s.155).	"Bundan uzun yıllar önce, eski Japonya'nın bugün bile omuzuna bıraktı, yayı karusuna geçirdi... ücre sayılan bir köşesinde, Echigo adında bir kentte bir Berdeye, Genceye varup vatan tuttu. Dokuz tümenadamlı karısı yaşarmış." (Ozaki, 2020, s.141)." Gürcistan ağzına varup kondu." (Gökyay, 2006, s.155).
Begil Oğlu Emrenüñ Boyunu Beyan Eder:	
"Begil söylemiş: ...Eli günü göçürün, Dokuz tümen Gürcistana gidelüm Oğuzasi oldum bellü bilüñ dedi." (Gökyay, 2006, s.157).	

Japon anlatılarında Japonya, Çin, Hindistan gibi ülke adları geçmektedir. Eski Japon tarihi için önemli iki kitap bulunmaktadır; Nihongi ve Kojiki. Kojiki, M.S. 712'de O-no-Yasumaro tarafından eski rivayetlere dayanılarak hazırlanmıştır. Bu eser, efsanevi devirlerden başlayarak M.S. 628'e kadarki tarihî olayları içermektedir; Nihongi ise, 697'de son bulur. Her iki kitabın esas kaynağı ise, Kataribe denilen resmî hikâyeci veya meddahların anlattıkları dâsitânî hikâyeler olarak bilinir. Bu efsanevi hikâyelerin bir kısmı, bilhassa Kojiki, ekseriya soy bilimi ile ilgili malzemelerden oluşmaktadır. Buna benzeyen hikâyeciler bugün dahi Borneo adasındaki Dayak kabilesinde ve Samoa adasındaki yerliler arasında da yaşamaktadır. Bu gibi rivayetleri tetkik edenlerce bilinmektedir ki, bunların içindeki tarihî malûmatı bulmak ve çıkarmak kolay değildir. İncelenen Japon anlatılarında geçen ülkeler genel olarak Japonya ile yakın olan ya da kültürel olarak zenginliği olan ülkelerdir.

Dede Korkut anlatılarında ise Gürcistan'ın sık sık adının geçtiği görülmektedir: "Ağam Kazan, maslahatdur, dedi, amma sası dinlü Gürcistan ağzında oturursun, orduñ üstüne kimi korsun, dedi" (Gökyay, 2006, s.39). 1387-1403 yılları arasında Timur'un bu ülkeye altı defa girmiş olduğu bilinmektedir. Dede Korkut anlatılarında burasının adı "Dokuz Tümen Gürcistan" olarak geçmektedir. Akkoyunlular zamanındayken Gürcistan'ın her yıl haraç gönderdiği görülmektedir. Nişancı'nın Tabaktü'l-Memalik'inden alarak verdiği notlardan buralarda Oğuz bahadırlarının Gürcülerle savaşlarının sık sık görüldüğünü biliyoruz. Ozanların dilinde hikâyet ve kıssalarının söylendiği bilinmektedir. Ayrıca Kanuni döneminde Oğuz Dede Korkut anlatılarının canlılığını koruduğunu öğreniyoruz (Gökyay, 2006, s.761).

Türkistan olarak geçen bölge, güneyde Gürgân nehri, Horasan dağları, Küpet Dağ, Kara Dağ, Mezduran, Topçak, Ak Dağ, Hindikûş sırtları, Kûlun sıradağları, doğusunda Doğu Türkistan'ın doğu sınırları ile çevrili olan yerdir. Türkistan'da insanların oturmadığı sonsuz çöller yer alır. Ülkenin tam ortasında yer yüzünün en büyük yüksekliklerinden olan sıradağlar hâkimdir (Gökyay, 2006, s.769). Dede Korkut anlatılarında Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyunu Beyan Eder adlı hikâyede Türkistan adının geçtiği görülmektedir:

"...Türkistanuñ direği,

Tülü kuşuñ yavrısı

Amut suyunun aslanı

Karacuçun kaplanı." (Gökyay, 2006:138). Burada geçen Karacuk Faruk Sümer'e göre Sirderya boylarındaki günümüzde Kara Tav denilen sıradağlardır (Gökyay, 2006, s.768).

Azerbaycan Doğu Anadolu ile Hazar Denizi arasında kalan bir bölgedir. Daha önce İran'ın kuzeybatı vilayetlerine Azerbaycan deniyordu. Arran, Şirvan 1918'den itibaren Kafkasya Azerbaycan'ına da Azerbaycan denmiştir. Azerbaycan adı genel olarak etrografya yönünden Azeri lehçesiyle konuşan Türklerin yaşadığı bölgeye verilen addır. Güney Azerbaycan'ın ortasında ve çevresinde yüksek dağlar bulunur. Geniş bir yayladır. En büyük Gölü Urmiye Gölü'dür. Kuzey Azerbaycan ise Karabağ çevresi ile Kafkas sıradağlarının bu ülkede yer alan bölümü ile, bu iki sıradağa dayanmış olan Kür ve Aras'ın ova ve delta steplerinden oluşmaktadır. Bu topraklar Türklerin elinde bulunuyorken, Güney Azerbaycan yaylak, Kuzey Azerbaycan ise kışlak olarak bir bütün oluşturmuştur. (Gökyay, 2006, s.759-760).

Tablo 7. Japon ve Türk Anlatılarında Köprüler:

Dede Korkut Anlatıları	Japon Masalları
Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyunu Beyan Eder:	Lord Pirinç Çuvalı:
"Meger bir gün köprüsünün yamacında bir bölük oba"Biwa Gölü'nün iki ucunu birbirine bağlayan Seta-no-konmuşıdı. Ol obada bir yahşi hob yiğit sayruKarashi köprüsüne varır (Ozaki, 2020, s.11). düşmüşüdi" (Gökyay, 2006, s.111)	Altın Çocuk Kintaro'nun Maceraları: Kintaro ve hayvanlar bir ırmağın kenarına gelirler. Karşıya geçemeyince Kintaro bir ağacı gövdesinden devirerek köprü yapar (Ozaki, 2020, s.73-85).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyunu Beyan Eder adlı hikâyede, Deli Dumrul'un yaptırmış olduğu bir köprüden bahsedilmektedir. Deli Dumrul bu köprü'nün başında durur ve geçenden otuz geçmeyeninden ise kırk akça alır. Bu durum İslâmî kabul edenden cizye alınmaması, düşük vergiyi metinde geçen otuz akçeyi, İslâm'ı kabul etmeyeninden alınan yüksek vergi metindeki kırk akçeyi temsil ediyor olarak düşünülebilir. Hikâyedeki kırk akçenin döve döve alınması yüksek vergiyi diğer yandan da yaşanan zulmün simgesi olabilir. Bu anlatıda, Ercilasun'un Salur Kazan'ı tarihteki İslamiyet'i kabul etmemiş olan Sulu Kağan olarak değer-

lendirdiği ve yaşanan değişimi destan kültürüyle açıkladığı görülmektedir. Hikâyedeki köprünün iki kültür arasındaki geçişi temsil ediyor denebilir. Anne babanın ise geçmişi temsil ettiği düşünülebilir. Âlemler evreni olarak verilen Deli Dumrul ile Azrail arasında yaşananlar da Türklerin İslam dinine geçişi benimseyişlerini temsil eder. Deli Dumrul'un her ne kadar metnin başında bir köprü yaptırmış güçlü bir kişi olarak görsek de, aslında bir köle sahibi olmaması onun gerek ekonomik gerekse sosyolojik olarak ekonomik yönden güçlü bir kişi olup olmadığının yeniden yorumlanması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Anlatının sonunda Deli Dumrul'u Azrail'den canını kurtaran kişinin eşi olduğu görülmektedir. Emevi ve Abbasi dönemlerinde Türk coğrafyasında yaşananların destansı bir metinde sembolik bir dille verildiği düşünülebilir. Deli Dumrul İslamiyet'i henüz kabul etmemiş Türk boylarını simgelerken, anne ve babayı bu çatışmalarda Arap/İslam orduları tarafından katledilen kitleleri simgelemektedir şeklinde yorum yapıldığı daha önceki çalışmalarda görülmüştür (Öncül 2018, s.163-164).

Biwa Gölü ve Seta-no-Karashi köprüsü gerçekten Japonya'da bulunmaktadır. Japon masalları gerçekte yaşayan insanları konu almaktadır. Ancak anlatılanlarda abartı çok fazladır. Japon masalları destan özelliklerini gösterir. Ayrıca masalların sonu sadece mutlu sonla bitmez. İnsanlara ders vermek amacıyla, hayatın acı tatlı tüm yönleri görülebilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Dede Korkut anlatıları, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi ve Türk Kültürü açısından son derece önemli bir eserdir. Oğuzların toplumsal hayatlarını konu alan bu destan, bu çerçevede onların yaşayışlarını, diğer boylarla ve çevreleriyle olan ilişkilerini, savaşlarını ve kahramanlıklarını da öğrenmemizi sağlayan bir eserdir. Bu destanların varlığı Oğuzları, diğer Türk boylarının içinde onları daha ayrıcalıklı bir şekilde tanıma durumuna getirmiştir. Biri Almanya'nın Dresten kütüphanesinde, diğeri ise Vatikan kütüphanesinde iki yazma nüshası bulunmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nın içinde 12 ayrı destan vardır. Destanların kimin tarafından, nerede ve ne zaman kaleme alındığı bilinmemektedir. Ancak, kimliği belirlenememiş bir sanatkar tarafından Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde, XV. yüzyılın ikinci yarısında yazılı edebiyata kazandırıldığı bilinmektedir...

Buldur, Meydan, Güngör (2016: 945-946) yapmış oldukları “Dede Korkut Destanlarının Kültür Coğrafyası” adlı araştırmada; Dede Korkut anlatılarında Orta Asya ve Türkistan coğrafyasına ait izlerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde görüldüğüne dikkat çekmişlerdir. Oğuzların yaşadığı bölgenin coğrafi özellikleri incelenirse, kültürlerinin şekillenmesinde bu coğrafyanın ne kadar etkisi olduğu anlaşılacaktır. Karasal bir iklimin hüküm sürdüğü Orta Asya’nın geniş düzlükleri, yaşam koşullarının bu şartlara göre şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Doğal bitki örtüsü, geniş otlaklardan oluşmaktadır. Bu bitki örtüsünün olduğu yerler için yapılabilecek en uygun ekonomik faaliyet, göçebeliliğe dayalı olarak yapılan küçükbaş hayvancılıktır. Mevsimlere bağlı olarak göç ederler. Küçükbaş hayvanlarının ihtiyaçları doğrultusunda, yaylalara ve kışlaklara doğru yıl boyunca göçleri devam eder. Bu durum Oğuzların son derece hareketli bir yaşam tarzına sahip olmasını sağlamış ve kültürlerini korumayı zorunlu kılmıştır.

Japon toplumu kendine has kültürel özellikleriyle, dünyadaki farklı coğrafyalarda yaşamakta olan insanların dikkatini daima çekmiştir. Bu ülkeye karşı her zaman bir merak duygusu beslenmektedir. Çünkü Japonlar kültürlerini korumayı bilen bir toplumdur. Bu yönleriyle de Türk toplumuna benzerler demek yanlış olmayacaktır. Ancak Japonların tarihinde yaşanan olayların ve coğrafya yapısının da etkisiyle daha kapalı bir toplum olduğu söylenebilir. Bir ada ülkesi olmasından dolayı incelenen anlatılarda deniz ve denizle ilgili unsurların önem taşıdığı görülmektedir. Oğuzlar ise, coğrafi şartlarından dolayı göç eden ve sürekli hareketli olan bir yaşama sahiptir.

Japon masallarında da Dede Korkut anlatılarında da suyun ve dağın yüce olduğundan bahsedilmektedir. Sulardan ve dağlardan bahsederken doğanın gücüne dikkat çekilmekte, kimi zaman da onlardan yardım istenmektedir. Dede Korkut anlatılarında Gürcistan ve Trabzon gibi büyük ve tarihi şehirler yol ve güzergâh olarak geçmektedir. Japonların tarihte başkenti olan Nara ve Kyoto incelediğimiz anlatılarda geçmektedir. Hem Japon anlatılarında hem de Türk anlatılarında büyük şehirler kahramanların zorlukları aşmak için gittikleri yerlerdir.

Türkler ve Japonlar arasında engeli aşma konusunda farklılık vardır. Dede Korkut anlatılarına baktığımız zaman suyu delip geçmek söz ko-

nusudur. Japon masallarında ise suyu şiir söyleyerek aşmaya çalışılmaktadır. Türklerde su sınırken, suyu aşmak bir kuvvet göstergesidir. Japon masalında, su taşıyorken engeli aşmak için şiir okunmaktadır. Köprülere baktığımız zaman ise, Japonlarda bağlama özelliğindedir. Bizde ise köprüler sınırdır. Dede Korkut anlatılarında köprü ismi geçmezken, Japon anlatılarında bugün de varlığını sürdüren köprü isimlerinin geçtiği görülmektedir.

Her iki ulus için su ile beraber dağın da yüce ve değerli olduğu görülmektedir. Japon masallarında geçen tapınakların dağlara yakın olan bölgelerde olması sebepsiz değildir. Dede Korkut anlatılarında ise İslam inancının etkisiyle dağların yüce olduğunu görüyoruz. Dinlerin de ilk temeli veya doğum yeri dağlardır. Mağara ve dağ, tapınak gibi kutsallığın tapınma yeridir. Tıpkı İslam inancında ilk emrin Hira Dağı'na gelmiş olması gibi.

Her şeyin başlangıcı için dağ gerekirken, daha organize güç kazanmak için samurayların şehre gitmesi gerekir. Japonlar için Fuji Dağının kutsal olduğunu masallarda da görüyoruz. Şehirlerde kahramanlığın gösterilmesi zordur. Dağda kahramanlık yapmak daha kolaydır. Dağlarda yakalanmak zordur. Devlet güçlerinin bu bölgelerden geçmesi daha zor olacaktır.

Şehirde insanlar bir başkasının ürettiği ürüne muhtaçtır. Bu ihtiyaç hiyerarşisi aynı zamanda birçok fırsat sunmaktadır. Şehir hayatında insanlar bu yönüyle daha büyük şanslar yakalayabilirler. Daha iyi eğitim alabilirler. Bununla birlikte dağda insanın beslenmesi için her şey doğal olarak vardır. İnsan dağlarda uzun süre hayatta kalabilir. Başkalarına ihtiyaç duymadan kendi ihtiyaçlarını doğadan karşılayabilir. Hem Türk anlatılarında hem de Japon anlatılarında geçen ülkelerin insan hayatı için doğal ihtiyaçları karşılama bakımından zengin ülkeler olduğu görülmektedir.

Dede Korkut anlatıları her dönemde ilgi çekici olan ve güncelliğini koruyan ölümsüz bir eserdir. Türk kültürü açısından önemi büyüktür. İstanbul Devlet Tiyatrosu tarafından sergilenen ve yönetmenliğini Gökçe Kurt Elitez'in yaptığı Bir Nefes Dede Korkut adlı oyun, turne kapsamında 2020 yılı şubat ayı içerisinde Erzurum Devlet Tiyatroları'nda sergilenmiştir. Bu süre içinde Dede Korkut hikâyelerinden 3 anlatı; Dirse

Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ve Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Boy akıl, kalp ve ruh temalarıyla birleştirilerek sahnelenmesi düşünölmüştür. Bu amaçla senaryo buna göre kurgulanmıştır. Bu tiyatro eseri; Türk edebiyatında ve Türk kültür tarihinde çok mühim bir yere sahip olan Dede Korkut hikâyelerinin sahne sanatlarına aktarılması ve bu şekilde Türk toplumunun kültürel hafızasında yer etmiş bu anlatıların yeniden hatırlatılması bakımından, son derece önemli bir sanatsal etkinlik olmuştur (Ceylan 2020, s.527-529).

Dede Korkut'un günümüze ulaşmasına katkı sunan bir diğer eser, çocukların okudukları kitaplardaki kahramanlara öyküneceklerini ve onlar gibi davranış geliştirme çabası içerisine gireceklerini bilen Mustafa Rahmi'nin yenidenyazım bağlamında yazdığı çalışmasıdır. Bu eserde Dede Korkut kahramanlarından Basat, Salur Beg ve Boğaç'ı başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan kendi aklı ve gücüyle sorunların üstesinden gelebildikleri görölmektedir. Böylece irade ve ideal sahibi örnek birer Türk kahramanı olarak eserde yer aldıkları görölmektedir. Salur Kazan'ın kendi coğrafyasından uzaklaştıktan sonra, gördüğü rüyanın ardından yurduna geri döndüğü kısım, bu eserde düz yazı olarak aktarılmıştır (Bekki ve Yalçın 2020, s.129).

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetler Arası Komitesi'nin 28 Kasım 2018 günü gerçekleştirdiği 13. oturumunda "Dede Korkut Mirası: Destan Kültürü, Halk Masalları ve Müzik", Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan'ın ortak çok uluslu dosyası olarak kabul edilmiştir. Dede Korkut Kitabı, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı ile diğer yaygın ve örgün eğitim-öğretim kurumlarında Dede Korkut Kitabı'nın canlandırılmasına yönelik faaliyetler yapılmaya devam etmektedir. Ülkemizdeki genç nüfusun eğitim-öğretim çağında mutlaka Dede Korkut Kitabı ile tanışmaları ve bu önemli eseri okuyarak, vermek istediği mesajları algılamaları sağlanmalıdır (Özarlan ve Veren 2019, s.836).

Tokyo Üniversitesi, Oska Üniversitesi ve Kyoto Üniversitesi, Japonya'nın kültürel mirasının korunması konusunda çalışmalar yapmaktadır. Kyoto Üniversitesi sunduğu ders içeriklerinin zenginliği, kültürel çalışmalar programı için oluşturduğu uluslararası işbirlikleri ile Japonya'da en nitelikli kültürel çalışmalar eğitiminin yapıldığı üniversite

olarak değerlendirilebilir. Japon kültürünün muhafazasını en çok önemseyen şehirlerden birisi Kyoto'dur. Burada yapılan çalışmalar, eğitiminin uluslararasılaşmış yapısı, Japon Kültürel Çalışmaları'nın gelişimi ve dünyadaki yerini bulması açısından çok önemlidir (Topaçoğlu 2020, s.553).

Türk ve Japon kültürünün birbirine yakın özellikler taşıdığı incelenen anlatılarda görülmüştür. Hem Japonlar hem de Türkler farklı coğrafyalarda olsa da doğaya önem veren, aileye bağlı, saygının önemini bilen ve buna özen gösteren toplumlardır. Aynı dil ailesine sahip olan bu iki toplumun anlatılarının incelenmesine devam edilmesi, her iki toplumun birbirini daha yakından tanımasına katkı sunacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Comparison of the Geography of Turkish and Japanese Narratives

*

Yusuf Avcı -Gamze Çelik- Minako Takahashi

Çanakkale Onsekiz Mart University- Çanakkale Onsekiz Mart University- Çanakkale Onsekiz Mart University

Introduction: It is possible to see the past feelings, thoughts, dreams and fine arts of the Turks through past epic motifs. We can find Turks' thoughts on love, family, homeland and state in epics as well. We can also question the question of what were the effects that made the Turks adopt the religion of Islam without any difficulty. Because we can see the characteristics of their lives in the events that are also in epics (Banarlı 1983, p. 30).

The Narratives of Dede Qorqut in Turks have a special importance for Turkish literature. These works give insight into many issues such as the geography in which Turks live, their cultural characteristics, the goods they use, and the family structure. Although Dede Qorqut's narratives have epic features, they are considered as narratives since they are transitional works. We found it appropriate to use such an expression in our study, too. On the other hand, in the examined Japanese tales, unlike those in Turkish tales, carry not only extraordinary traits but also realities. As it is known, fairy tales have extraordinary features in Turkish literature. By telling the events that cannot be experienced in real life, it is tried to get a share and lesson from the story. However, the Japanese also talk about the facts of life in their fairy tales. In fact, among the tales we have examined, there are also tales with unhappy endings. Heroes in Japanese fairy tales can be princesses and samurai who lived in real life. Therefore, it was deemed appropriate to express Japanese tales as narratives in the same way in the study (Çıblak 2005; Gökyay 2006; Propp 2017).

Research Problem: In this research, geographic similarities and differences were tried to be determined by examining Turkish and Japanese narratives. Continuing to examine the narratives of these two communities,

which belong to the same language family, will contribute to both communities to get to know each other better closely.

Research Questions: In this research, geographic similarities and differences were tried to be determined by examining Turkish and Japanese narratives.For this purpose, answers were sought for the following sub-problems.

1. How is the water motif in Japanese and Turkish narratives processed?
2. How is the mountain motif in Japanese and Turkish narratives processed?
3. How are the cities and settlements in Japanese and Turkish narratives depicted?
4. How are the countries in Japanese and Turkish narratives treated?
5. How are the bridges in Japanese and Turkish narratives processed?

Literature Review: The cities mentioned in Dede Qorqut's narratives are some of the cities in the Black Sea Region and the Caucasus. They are the cities such as Trabzon, Bayburt and the cities such as Gence and Berde in Azerbaijan. Trabzon became the center of the Greek Empire as an important trade center. It was taken in 1461 during the time of Fatih Sultan Mehmed (the conqueror). The city, which had wars with the Genoese, was besieged many times (Gökyay 2006: 781).

Bayburt, on the other hand, is a place where the tradition of folk poets resembling old poets continues even today. In Dede Qorqut narratives, story of Bamsı Beyrek is mentioned as well. Bamsı Beyrek who was imprisoned in the city for 16 years, was rescued by the daughter of the castle's master (Gökyay, 2006: 774-775).

There are two books that we can call important for ancient Japanese history. These are Nihongi and Kojiki. Kojiki was arranged by O-no-Yasumaro in A.D. 712 according to old narratives. This work, starting from the legendary times, includes historical events until A.D. 628. Nihongi ends in A.D. 697. The main source of both books is based on the epic stories told by the official storyteller called Kataribe or storytellers. Some of these legendary stories, especially Kojiki, mostly contain genetics-related material. Similar storytellers are still found today in the Dayak tribe on the island of Borneo and among the natives of the island of Samoa. In Samoa, most of the stories are genealogical (genealogy related). It is known by

those who have studied such narrations that it is very difficult to determine the historical information in them.

Methodology: In this study; the water motif, mountain motif, city and settlement areas, countries and bridges in the narratives were examined by document analysis method, which is one of the qualitative research methods. The document review method is based on the collection of documents as the primary source of research data. Then the researcher reviews and questions all these documents. Finally, analyzes them in the end (O'leary 2004).

Japanese tales were analyzed on the basis of Propp's tale analysis method. In the fairy tales, it is seen that there is certain information that connects one function to another in the course of the event. Propp emphasized this structure and enabled the development of a different method in the analysis of the tales (Propp 2017: 71).

Dede Qorqut's narratives, on the other hand, were analyzed using document analysis technique, one of the qualitative research methods. First of all, eleven narratives in Dede Qorqut were analyzed and data were obtained. The data of the study were analyzed by way of content analysis method. Content analysis is a technique used to make repeatable and valid inferences about the content in documents (Krippendorff 2004).

Comparative literature was also used to analyze the data. Comparative literature is a science in which the connections of analogy, kinship and interaction of literary texts are investigated. It aims to bring literary texts closer to each other in terms of elements such as time and space (as cited in Rousseau and Pichois 1994: Aykanat 2012: 410).

Results and Discussion: Dede Qorqut is a tremendously important work in terms of narratives in Turkish language and literature, Turkish history and Turkish culture. This epic, which is about the social lives of the Oghuz, is a work that enables us to learn about their lives, their relations with other tribes and their environment, their wars and heroism. Buldur, Meydan, Güngör (2016: 945-946) in their research named "Cultural Geography of Dede Qorqut Epics" pointed out that in Dede Qorqut's narratives, traces belong to geography of Central Asia and Turkestan are seen directly or indirectly.

There is a difference between Turkish and Japanese in overcoming an obstacle. When we look at the Dede Qorqut narratives, it is about piercing the water. Whereas in Japanese fairy tales, an attempt is made to overcome water by singing poems. While water is the border for Turks, crossing water is a sign of strength. In the Japanese tale, poetry is read to overcome the obstacle while carrying water. When we look at the bridges, for the Japanese they have a binding feature. In our country, bridges are the border. While the name bridge is not mentioned in the Dede Qorqut's narratives, it is seen that the names of the bridges that still exist today are mentioned in Japanese narratives.

It is seen that the mountain, along with water, is sublime and precious for both nations. It is not without reason that the temples mentioned in Japanese fairy tales are located close to the mountains. In Dede Qorqut's narratives, we can see that mountains are sublime under the influence of Islamic belief.

While it requires a mountain to start everything, samurai must go to the city to gain more organized power. We also see in fairy tales that Mount Fuji is sacred for the Japanese. It is difficult to show heroism in cities. Yet, it is easier to be a hero on the mountain. It is seen in the narratives examined that Turkish and Japanese cultures have similar characteristics.

Kaynakça/Referances

- Aykanat, T. (2012). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi ve karşılaştırmalı bir metin tahlili örneği. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 409-427.
- Banarlı, N. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi, destanlar devorinden zamanımıza kadar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bekki, S., ve Yalçın E. (2020). Dede Korkut kitabının hikâye formatında ilk yenden yazımı: "Mustafa Rahmi, Korkut Ata'nın kitabı: Evvel zamanda...". *Milli Folklor*, 127, 113-130.
- Buldur A. D., Meydan A.,Güngör Ş. (2016). Dede korkut destanlarının kültür coğrafyası. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(3), 925-947.
- Ceylan, M.N. (2020). Bir nefes Dede Korkut. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 64, 527-529.

- Çıblak N. (2005). V. Propp'un masal çözümleme metodu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 638, 127-140.
- Eberhard W. (1992). *Dünya tarihi, en eski devirlerden zamanımıza kadar uzak doğu tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gökyay, O. Ş. (2006). *Dedem korkudun kitabı, kitab-ı dedem korkut âlâ lisan-ı taife-i oğuzan*. İstanbul: Kabcacı Yayinevi.
- Küçükyalçın, E. (2013). *Dönüm noktalarıyla Japon tarihi samuraylar çağı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. AŞ.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis an introduction to Its Methodology*. USA: SagePuplications.
- Marshall, C. ve Rossman, G. B. (2006). *Designing qualitatti and research*. California: SagePuplication.
- Meyer M. W. (2014). *Japonya tarihi hanedanlık döneminden günümüz Japonyası'na*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. AŞ.
- O'leary, Z. (2004). *The essential guide to doing research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Propp V. (2017). *Masalın biçimbilimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öncül, K. (2018). Deli dumrul hikâyesine yeni yaklaşımlar. *Türkbilig*, 2018(36), 159-166.
- Özarlan M. ve Veren E. (2019). Türkiye'de yapılan popüler Dede Korkut kitabı yayınları. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 825- 838.
- Takemura K. (2012). The history of lake biwa drilling. *Science Highlights: Japanese Paleoscience, PAGES news*, 20(2), 68-69.
- Topaçoğlu, H. (2020). Japon kültürel çalışmalarının tarihsel kökenleri, kurumsallaşması ve günümüz eğitim programları. *TRT Akademi*, 5(10), 536-555.
- Xalliyeva G. (2020). *Karşılaştırmalı edebiyat*. Mersin: Mer-Ak Mersin Akademi Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Avcı, Y., Çelik, G. ve Takahashi, M. (2021). Türk ve Japon anlatılarının geçtiği coğrafyanın karşılaştırılması. *OPUS—Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7247-7276. DOI:10.26466/opus.858391.

Adölesan Dönemde Psikososyal Sorunlar

DOI: 10.26466/opus.906824

*

Ebru Akbaş* - **Gülay Taşdemir Yiğitoğlu****

* Dr. Öğr., Pamukkale Üniversitesi, SBF, Hemşirelik Anabilim Dalı, Denizli/Türkiye

E-Posta: ebruakbas1981@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9941-8436](https://orcid.org/0000-0002-9941-8436)

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, SBF, Denizli/Türkiye

E-Posta: gyigitoglu@pau.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8075-7155](https://orcid.org/0000-0002-8075-7155)

Öz

Adölesan dönem; yaşam döngüsündeki en yoğun biyolojik ve sosyal değişim evresidir. Bu dönemde fiziksel ve cinsel alanda büyük değişimler olmaktadır. Bu da beden imajı, benlik algısı ve özsaygı üzerinde önemli etkilere yol açar. Kimlik oluşum süreciyle birlikte bilişsel gelişimin hızlanması, duyu yoğunluğunda artma, meslek seçimi, karşı cinsle kurulan ilişkiler, anne baba-ndan ayrılma ve bireyselleşme sürecinin yaşanması gibi nedenlerle adölesan bireyler güçlük ve çatışma yaşamaktadır. Tüm bunlar adölesanların riskli davranışlarda bulunmasına neden olabilmektedir. Adölesan çağda tütün kullanımı, madde kullanımı ve korunmasız cinsel ilişki gibi riskli davranışlar sağlığı önemli ölçüde tehdit etmekte ve depresyon, davranış bozuklukları, yeme bozuklukları dahil çeşitli psikiyatrik hastalıkların görülme sıklığı ve yaygınlığı da artmaktadır. Adölesan dönem, sağlık açısından riskli davranışların tanınması ve korunma yollarının kazanılması açısından önemli bir dönemdir. Psikopatolojiyi ve hastalıkları önlemek, sağlıklı gelişimi desteklemek için bu dönemde bireyler izlenmelidir. Bu döneme uyum sağlamada adölesanlara düzenli danışmanlık ve destek (stres yönetimi, öfke yönetimi, iletişim becerileri, cinsel sağlık eğitimi gibi) verilmesi onların riskli davranışlarında azalma sağlayabilir. Bu derle-
menin amacı adölesanların riskli davranışlarının tanınması, bu davranışları önleyici yolların kazanılması için yapılacakları, literatür doğrultusunda tartışmak ve sonuçlarını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Adölesan, Yeme Bozukluğu, Öfke, Şiddet, Cinsel Sağlık.

Psychosocial Problems in Adolescence

*

Abstract

Adolescence is the most intense biological and social change period in human life span. During adolescence, major changes occur both psychically and sexually. These changes effect body image, self-perception and self-esteem substantially. Identity development with cognitive growing, increase in emotional intensity, choosing a profession, relationships with opposite sex, separation from parents and becoming an individual, cause problems and conflicts in adolescents. These can also cause adolescent risk behaviours. Risk behavior such as smoking and substance abuse in adolescents, unprotected sexual relations with opposite gender are a threat to adolescent health. These risk behaviors also increase frequency and prevalence of depression, behavioral disorders, eating disorders and other psychiatric disorders. Adolescence is an important period for recognizing risk behavior, developing and applying protective ways against these risk behaviors. Individuals should be monitored during this period in order to prevent psychopathology and diseases and to support healthy development. Regular consultation and support (about stress management, anger management, communication skills, sexual health class etc.) to adolescents for their adaptation to changes, may help decrease these risk behaviors. This article aims to discuss potential ways and tools to determine adolescent risk behavior and to develop preventative ways against these risk behaviors; and evaluate the outcomes of these ways.

Keywords: *Adolescence, Eating Disorder, Anger, Violence, Sexual Health.*

Giriş

Adölesan dönem; fiziksel büyüme, cinsel gelişme ve psikososyal olgunlaşmanın gerçekleştiği, çocukluktan erişkin hayata geçiş dönemidir. Bu dönem, insan gelişim dönemleri içinde en önemli evrelerden biridir (Parlaz, Tekgül, Karademirci, ve Öngel, 2013; Quinn, Rollock, ve Vrana, 2014). Adölesan bireyler bu döneme özgü bazı problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunların ortaya çıkmasına neden olan faktörler olarak; kimlik oluşum süreci içerisinde olma, bilişsel gelişimde hızlanma, duygu yoğunluğunda artma, meslek seçimi, karşı cinsle ilişki kurma, anne babadan ayrılma ve bireyselleşme gibi nedenler gösterilebilir (Derman, 2008; Lowth, 2015; Quinn, Rollock, ve Vrana, 2014).

Adölesan dönem, nöroendokrin süreçlerde, hormonal değişimlerde ve fiziksel görünüşteki küçük değişikliklerle başlar ve üreme sisteminin olgunlaşmasıyla son bulur. Sosyal bir yapı olarak değerlendirildiğinde ise daha karmaşık bir konsept ile karşılaşmaktadır. Sosyal yönden farklı gruplara ait olma; benlik ve beden algısı, cinsel imaj ile kendisinden beklenen bağımsız ve olgun davranışlar sınırlarını belirlemede güçlük yaratmaktadır (Lowth, 2015; Quinn, Rollock, ve Vrana, 2014; Susman ve Rogol, 2004).

Dünya nüfusunun yaklaşık 1,8 milyarını adölesan dönemde bulunan gençler oluşturmaktadır (United Nations Population Fund [UNFPA], 2020). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ); bu gençlerin bir çoğunun sağlıklı olmakla birlikte önemli bir kısmının ciddi ve hatta ölümcül hastalıklar ya da çeşitli problemler yaşadığını belirtmektedir (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 2017). Dünyada adölesanlarda en sık görülen mortalite ve morbidite sebepleri; istenmeyen yaralanmalar ve kazalar, HIV-AIDS, diğer bulaşıcı hastalıklar (Helmint, tüberküloz, malaria gibi), savaş, katliam ve diğer bilinçli öldürme/yaralamalar, intihar ve kendine zarar vermeler, üreme sağlığı (gebelik ve doğum, kürtaj, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, kadın sünneti gibi) sorunlarıdır (Blum ve Kristin, 2004; Taghizadeh Moghaddam, Bahreini, Ajilian Abbasi, Fazli, ve Saeidi, 2016).

Gençlerde ortaya çıkan bu riskli davranışlar, adölesanların ruh sağlığı ve iyiliğine olan etkileri düşünüldüğünde, kamu sağlığı için büyük bir endişe kaynağıdır (Bonell vd., 2015). Psikopatolojiyi ve hastalıkları önlemek, sağlıklı gelişimi desteklemek için bu dönemde hangi bireylerin başarılı bir yol

izleyeceğini ve hangi bireylerin önemli problemlerle yüzleşeceğini öngörebilmek çok önemlidir (Compas, 2004). DSÖ (2021a) yaşamın erken aşamalarında ebeveyn ile çocuk arasında koruyucu ilişkileri desteklemenin, yaşam becerileri eğitimi sağlamanın, alkol ve silahlara erişimi azaltmanın, şiddet nedeniyle yaralanmaları ve ölümleri önlemeye yardımcı olabileceğini belirtmektedir.

Hızlı bir değişim ve gelişim süreci içerisinde olan adölesanlar, karşılaşabileceği olumsuz sonuçları göz ardı ederek bir çok riskli davranış sergilemeyi tercih edebilmektedir. Yaşamın diğer dönemlerine göre psikososyal sorunların ve risk alma davranışlarının çok daha fazla görüldüğü bu dönemde adölesan sağlığının korunması ve geliştirilmesi, yaşamlarını ve iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyebilecek riskli davranışların önüne geçilmesi, bu davranışlarla mücadelede yetenek, beceri ve kapasitelerinin güçlendirilmesi adölesanların hem fiziksel hem de psikososyal sağlığını korumada ve geliştirmede büyük önem taşımaktadır.

Adölesan Dönemin Gelişim Görevleri

DSÖ (2021b) tarafından 10-19 yaş grubu "Adölesan" yaş grubu olarak nitelendirilmektedir. Yedi milyar üzerinde olan dünya nüfusunun %23,7'sini 10-24 yaşları arasındaki gençler oluşturmakta ve bu nüfus gelişmekte olan ülkelerde gittikçe artmaktadır (UNFPA, 2020). Türkiye'nin 15-24 yaş grubundaki genç nüfusu, toplam nüfusun %15,6'sını oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020).

Hızlı fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimlerle karakterize olan bu dönemin başlangıcını ve ne kadar süreceğini belirlemek oldukça zordur. Bunun yanı sıra, bu dönemdeki normal ve anormallikleri belirlemek de güçtür (Parlaz vd., 2013; Susman ve Rogol, 2004). Adölesan dönemi psikososyal gelişim açısından, erken, orta ve geç adölesan dönemi olmak üzere üç bölümde ele alınmaktadır. Bu dönemler; Erken Adölesan Dönem (12-14 yaş), Orta Adölesan Dönem (15-18 yaş) ve Geç Adölesan Dönem (19-21 yaş) dir (Derman, 2008). Bu evrelerden geçen adölesanların gelişimlerine özgü davranış örüntülerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bedensel özelliklerini kabul edip, etkili biçimde kullanır. Beden imajıyla barışık olmak ergenlikteki fiziksel değişiklikleri kabul etmek açısından oldukça önemlidir.

- Aile içinde duygusal bağımsızlığını kazanır. Aileye ayrıntılı bilgi vermek veya önceden izin almak gibi davranışlarda bulunmak istemez.
- Mesleğine karar verir ve buna hazırlanır. Ne olacağına hangi alana veya üniversiteye gideceğine karar verir. Bu kararlarının ön hazırlıklarını gerçekleştirir.
- Erkek veya kadına ait toplumsal rolü gerçekleştirir. Cinsiyet rolü olarak toplumun attığı değerler doğrultusunda bir sosyal rolü benimser.
- Evliliğe ve aile yaşamına hazırlanır. Karşı cinsle olgun ilişkiler geliştirip, ailesi içinde duygusal bağımsızlığını kazanan genç kendi geleceğini, kuracağı aileyi düşünmeye başlar.
- Toplumsal temelde sorumlu bir davranış kazanmak ister. Gençler yetişkinlerin dünyası içerisinde bulunmak ve sorumluluk almak isterler.
- Değerleri oluşur ve ahlak sistemi gelişir. İdeolojilere duyarlıdırlar. Kendi değer sistemine uygun yönelimlerde bulunurlar (Baran ve Yurteri Tiryaki, 2016).

Adölesan Döneminin Başlıca Sorunları

Adölesan bireyler bu dönemde biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden büyüme ve değişim süreci içerisindeyler. Deneyim arayışının en çok yaşandığı bu süreçte gençlerin bazı risklerle karşılaşmaya açık oldukları bilinmektedir. Buna karşılık sağlık sistemine başvuru sıklıkları diğer yaş gruplarına göre oldukça azdır. Karşılaşılan sağlık problemlerinin ise medikal olmaktan daha çok sosyal etkenlerle bağlantılı olduğu ve özellikle erken ergenlik dönemlerinde yapılacak sağlıkla ilgili girişimlerle mortalite ve morbidite oranlarının azaltılabileceği belirtilmektedir (Karabulut, 2019; Taghizadeh Moghaddam vd., 2016; Topçu Kabasakal, Sağkal, ve Türnüklü, 2015; Ünalın, Kaya, Akgün, Yıkılkan, ve İşgör, 2007). Taghizadeh Moghaddam vd. (2016)'ne göre adölesanların en yoğun biçimde yaşadığı fiziksel ve ruhsal problemler; adölesan gebelik ve doğum, riskli cinsel davranış ve üreme sağlığı sorunları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, psikolojik problemler, madde kullanımı, beslenme alışkanlıklarındaki sorunlar, kazalar, cinsel istismar ve şiddete yönelik davranışlardır.

Yeme Bozuklukları

Yeme bozuklukları, altında karmaşık biyolojik ve psikolojik nedenler yatan, ciddi ancak tedavi edilebilir medikal hastalıklardır (Chavez ve Insel, 2007; Townsend, 2016). Yapılan çalışmalar kapsamında hem erkek hem kızlarda konulan yeme bozukluğu tanılarındaki önemli bir artış olduğu, uzun sürebildiği ve olumsuz sonuçlar gösterebildiği belirtilmektedir (Conti vd., 2017; Field vd., 2012; Micali, Hagberg, Petersen, ve Treasure, 2013). Yeme bozuklukları genelde başka bir psikiyatrik tanı ile birlikte görülür. Eş tanı olarak; depresyon, anksiyete, obsesif-kompulsif bozukluk, travma sonrası stres bozukluğu, kişilik bozuklukları, madde kötüye kullanım bozukluğu ve kendine zarar verici davranışlar olarak sıralanabilir (Chavez ve Insel, 2007; Conti vd., 2017; Sönmez, 2017). Yeme bozukluğu olan bireylerde tedavi sağlanamadığında kalp hastalıkları, böbrek yetmezliği gibi ölüme sebep olabilecek başka fiziksel sorunlarla da karşılaşılabilir (Chavez ve Insel, 2007).

Yeme bozuklukları sıklıkla adölesan dönemde ve genç yetişkinlikte ortaya çıkar (Chavez ve Insel, 2007; Townsend, 2016). Birçok adölesan bu çağda stres gibi yaygın ruhsal problemler yaşamaktadır. Bu da adölesanın psikolojik sürecini, yeme alışkanlıklarını, yemek seçimlerini ve fiziksel aktivite aracılığıyla sağlığını etkilemektedir. Adölesan dönemde diyet alışkanlıkları oluşmakta ve bu hayatın sonraki aşamalarında hastalıkların görülmesini de etkilemektedir. Özellikle adölesan dönemde akut ya da kronik stresin yansımaları, yeme alışkanlıklarının değişimine yol açabilmektedir. Adölesan dönemde yaşanan stres daha çok yemek yemeye ve dolayısıyla kilo artışına sebep olmaktadır (Tajik, Zulkefli, Baharom, Minhat, ve Latiff, 2014). Çocuk ve adölesanlarda stres ve yeme alışkanlıkları üzerine yapılmış sistematik inceleme ve meta-analiz çalışmasında; stresin hem çocuk hem adölesanlarda (8-18 yaş arası) sağlıklı beslenme alışkanlıklarıyla pozitif ilişkisi olduğu görülmüştür. Adölesanlarda sağlıklı beslenme alışkanlığı ile stres arasında ise negatif yönlü ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Stres anında belli yiyecek tipleri ve beslenme tarzları olabilmektedir. Örneğin şekerli gıdalar, abur cubur dediğimiz enerji yüklü gıdalar stres ile daha çok yönelinen gıdalardır. Bu alışkanlıklar çocukluktan başlayıp adölesan dönemde kişiye yerleşerek, yetişkinliğe kadar devam edebilir. Obeziteye ve daha başka birçok sağlık sorununa sebep olabilir (Hill,

Moss, Sykes-Muskett, Conner, ve O'Connor, 2018). Bu sebeple stresin beslenme alışkanlıkları üzerindeki etkisini tespit edip direkt ve dolaylı kapsamlı müdahaleler geliştirmek çocuk, adölesan ve yetişkinlerin sağlığını korumada oldukça önemlidir (Tajik vd., 2014; Hill vd., 2018).

Yeme bozuklukları çok az ve çok yeme kapsamında üç bölümde ele alınabilir. Bunlar: Anoreksiya Nervoza (AN), Bulimiya Nervoza (BN) ve Tıkınırcasına Yeme Bozukluğu'dur (TYB). AN, psikiyatrik hastalıklar arasında yüksek morbidite ve mortalite oranına sahip ciddi bir psikiyatrik bozukluktur (Chesney, Goodwin, ve Fazel 2014; Herpertz-Dahlmann, 2015). Tipik olarak adölesan çağda başlayan bu bozukluk, çoğunlukla 12-18 yaş arası gençlerde %1'den fazla görülmektedir (Le Grange, Hughes, Yeo, Crosby, ve Sawyer, 2016; Swanson, Crow, Le Grange, Swendsen, ve Merikangas, 2011). Bu bireylerde ciddi derecede düşük vücut ağırlığına sebep olacak şekilde kasıtlı olarak enerji alınımını kısıtlama davranışı söz konusudur. Diyet ve fazla egzersiz ile; bazı hastalar kendini kusturma, laksatif veya enema gibi yöntemlerle kilo vermektedir. Kilo alma ya da şişman olma korkusu önemli özelliklerindedir. Hastalar kendilerini sürekli olarak çok şişman görmekte, vücut ağırlığından ve şeklinden rahatsızlık duymaktadır (Chavez ve Insel, 2007; Townsend, 2016). AN'den daha yaygın olan BN'nin görülme oranı kadınlarda %4'tür (Townsend, 2016). Anoreksiya hastalarının aksine BN'de kişiler normal kilo ve vücut yapısında görünebilir ancak aşırı kilo alma korkusu, çaresizce kilo verme isteği semptomlarını taşırlar. Birey çok fazla yemek yedikten sonra kilo almaktan kaçınabilmek için telafi davranışları sergileyebilmektedir. Bu davranışlara örnek olarak; kendini kusturma, laksatifleri ve diüretikleri kötüye kullanma, uzun süre kendini aç bırakma ve aşırı egzersiz yapma verilebilir (Glasofer, Attia, ve Walsh, 2015; Townsend, 2016). Özellikle devamlı kusma sebebiyle de elektrolit dengesizliği, gastrointestinal problemler, ağız ve diş sağlığı problemleri görülebilen diğer sağlık sorunlarıdır (Chavez ve Insel, 2007; Setnick, 2010). Bulimiyadan farklı olarak tıkınırcasına yemede, kusma ya da başka bir telafi davranışı ile sonlanma görülmez. Sonuç olarak bu kişiler genelde aşırı kilolu ya da obez olurlar. Çoğunlukla suçluluk duygusu, tıkınırcasına yemeden doğan utanç ve stres daha fazla tıkmaya yol açar. Obezite, kardiyovasküler problemler, hiperlipidemi, hipertansiyon gibi fizyolojik hastalıklar TYB ile ilişkili bulunmuştur (Chavez ve Insel, 2007; Townsend, 2016).

Çocuk ve adölesanlarda dürtüsel ve kontrolsüz yeme ile aşırı kilo ve obezitenin ilişkisinin incelendiği bir meta analiz çalışmasında dürtüsel/kontrolsüz yeme ile aşırı kilo ve obezitenin birbiriyle bağlantılı olduğu saptanmış ve dürtüsel yemenin işlevsel bir tedaviyle kilo alımını durdurabileceği ve böylelikle obezite riskinin de düşeceği belirtilmiştir (He, Cai, ve Fan, 2017). Tıkınırcasına Yeme Bozukluğu (TYB) ve İntihar Eğilimi Arasındaki İlişkinin incelendiği başka bir sistematik bir İnceleme ise; TYB'nin, kendine zarar verme davranışı olarak tanımlandığında, hastaların hem kendilerine hem çevrelerine karşı çok agresif tavırlar sergilediğini belirtmiştir ve TYB'de intihar riskinde artışı ilişkilendirmiştir. İntihar davranışlarını önlemek adına geniş kapsamlı tedavilere ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır (Conti vd., 2017).

Yeme bozukluklarında tedavide en önemli amaç bireyin beslenme davranışını düzenlemektir. Fiziksel durumu iyileştirme ve komplikasyonları önleme (aşırı zayıflama, dehidratasyon, sıvı ve elektrolit dengesizlikleri gibi) tedavide öncelikle ele alınması gereken durumlardır (Sönmez, 2017; Townsend, 2016). Bununla birlikte yeme bozukluklarında sıklıkla çok boyutlu tedavi yaklaşımı tercih edilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde; fiziksel, psikolojik, psikososyal ihtiyaçlar ve bireyin ailesinden beklentileri yer almaktadır (Hay vd., 2014; Sönmez, 2017). Uygulanan tedavilere; davranış değişikliği tedavisi, bireysel terapi, bilişsel davranışçı terapi, psikofarmakoloji, motivasyonel terapi ve aile terapileri örnek olarak verilebilir (Sönmez, 2017; Townsend, 2016). Tedaviler üzerine yapılan kanıt temelli çalışmalarda ailenin çok önemli bir rol oynadığı ve başarıyı etkilediği gösterilmektedir (Govers vd., 2007; Le Grange vd., 2016; Yager vd., 2014).

Cinsel Davranış Sorunları

Kişilik yapısı ile birlikte cinsel organlarda fiziksel ve fonksiyonel değişikliklerin görüldüğü adölesan dönemde, ayrılma ve bireyselleşme süreçleri yaşanmakta ve cinsel kimlik duygusu olgunlaşmaktadır (Set, Dağdeviren, ve Aktürk, 2006). Adölesanların cinsel olarak olgunlaşan bedenlerine uyum göstermesi, kişiler arası ilişkilere yeni bir bakış getirmesi ve karar verme yeteneklerinin gelişmesi bu dönemde görülen önemli değişikliklerdir. Ancak

gelişimsel olarak yaşanan bu hızlı değişimler cinsel yönden bazı riskli davranışların ortaya çıkmasına neden olmakla birlikte sağlık ve gelecek yönünden gençleri olumsuz etkileyebilmektedir (Çelik, Şule, ve Üstün 2018).

Cinsel davranışlar insan gelişiminin bir parçası ve gerekliliğidir. Cinsel gelişim döneminde olan adölesanın ileride sağlıklı bir cinsel hayatı ve buna bağlı olarak sağlıklı bir toplumsal rolü edinebilmesi için gerekli olan davranışların bütünü "Sorumlu cinsel davranış" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu dönemde gösterilmesi gereken sorumlu cinsel davranışlar: erken cinsel ilişkiden kaçınmak, cinsel partnerin sık değişiminden uzak durmak, cinsel ilişki sırasında modern korunma yöntemlerini uygun şekilde kullanmak, cinsel yolla bulaşan hastalık ve istenmeyen gebelik riskinden korunmaktır (Yakut ve Özgü, 2013).

Adölesanın kişisel ve sosyal bir problem olarak cinsellikle ilgili riskli davranışları sosyal çevre ve kamu sağlığını da tehdit eder. Adölesan cinselliğinin erken dışavurumunun olumsuz sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

- Adölesan gebelikler ve kürtaj
- Cinsel yolla bulaşan hastalıkların edinilmesi ve aktarılması
- Çok sık cinsel aktivite ve birden fazla cinsel partner
- Okula katılım, okuldaki başarı ve öğrenme motivasyonunun düşmesi
- Tütün, alkol, madde kullanımı ve yasadışı veya sapkın davranışlar (Çelik, Şule, ve Üstün, 2018; Savin-Williams ve Diamond, 2004).

Adölesanlarda cinsel konulardaki bilgi eksikliği ya da yanlış öğrenilmiş konular da bu dönem için ciddi bir sorundur (Bulut ve Gölbaşı, 2009). Bu dönemde adölesanların cinsel karar verme süreçlerine ilişkin ebeveyn davranışlarının da rolü büyüktür. Ebeveyn kontrolü ile adölesanların cinsellikle ilgili riskli davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bir meta-analiz çalışmasında; aktif gözlem ve kontrol uygulayan ebeveynlerin çocuklarının arkadaşları, buldukları yerler ve aktiviteleri hakkında daha fazla bilgiye sahip oldukları belirlenmiştir. Kurallar uygulayan ebeveynlerin ise çocuklarının riskli davranışlarını yasaklar koyarak azaltabilecekleri belirtilmiştir. Sağlık çalışanlarının ebeveyn kontrolüne odaklanan aile-temelli müdahale girişimleri, adölesanların cinsel ve üreme sağlığını geliştirmek için önemli katkı sağlamaktadır (Dittus vd., 2015).

Her gencin cinselliğin psikolojisi, üreme sistemi ve ilgili konulardaki bilgi ihtiyacı; yaşına, cinsiyetine, yetiştiği kültüre, sosyo-ekonomik durumuna ve taşıdığı spesifik medikal/psikolojik problemlerine göre değişiklik

göstermektedir (Bleakley, Hennessy, Fishbein, ve Jordan 2009; Yakut ve Özgü, 2013). Gençleri cinsel konulardaki bilgisizlikten, bilinçsiz ve riskli davranışların olumsuz sonuçlarından korumanın en etkili yolu uygun yaşta başlayan ve gencin ihtiyaç duyduğu bilgiyi zamanında karşılayan kapsamlı bir cinsel eğitimidir (Bulut ve Gölbaşı, 2009; Pringle vd., 2017). Sağlıklı cinsellik için verilecek olan bu eğitim sadece adölesan dönemde değil, çocukluk çağından itibaren evde, okulda, sağlık hizmeti alınan yerlerde ve toplum bazında yaşa uygun ve sürekliliği sağlayacak şekilde uygulanmalıdır (Bleakley vd., 2009; Yakut ve Özgü, 2013). Cinsel eğitim içeriğinde üreme sistemi organları ve fonksiyonları, adölesan gelişim döneminde yaşanan değişiklikler, cinsel ilişki ve gebelik, gebelikten korunma yöntemleri, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, kişisel güvenlik vb. konular yer almalıdır (Çelik, Şule, ve Üstün, 2018; Yakut ve Özgü, 2013).

Ülkemizde okullarda henüz kapsamlı cinsel eğitim programları uygulanmadığı için, ailelerin cinsellikle ilgili konularda çocukları ile olan iletişimlerinin niceliği ve niteliği önem kazanmaktadır. Bu konuda çocuklarına en yakın birey olarak özellikle ebeveynlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Ancak anne babaların çocuklarının cinsel eğitiminde etkili olabilmeleri için hem bilgi olarak yeterli olmaları hem de iletişim becerilerinin gelişmiş olması gereklidir. Ülkemizdeki ebeveynlerin de formal cinsel eğitim programlarından geçmedikleri, cinsellikle ilgili bilgilerini daha çok informal kaynaklardan ve deneyimlerinden öğrendikleri göz önüne alınırsa, cinsellikle ilgili konularda çocuklarına ne derece yardımcı olabildikleri bilinmemektedir (Bulut ve Gölbaşı, 2009). Ebeveyn-adölesan cinsel iletişimi, gençlikte daha güvenli cinsel davranışları pozitif etkileyebilecek bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Widman vd., 2016). Bu sebeple ailelerin cinsel davranışları nasıl sınıflandıracığını bilmeleri çok önemlidir. Örneğin adölesanlar için; akranlar arasında açık seçik konuşmalar, müstehcenlik, şakalar, imalarda bulunma ve flört etme, mastürbasyon, kur yapma, sarılma ve öpüşme davranışları normal cinsel davranışlardır (McGrath, 2010). Adölesanların bu tür deneyimleri sonucu “sapık”, “sapkın” gibi sıfatlarla etiketlenmemeleri, benlik algısının gelişimsel süreci açısından çok önemli bir noktadır. Sağlıklı cinsel gelişimi desteklemede en güvenilir ve önemli cinsel eğitim bilgileri verebilecek grup sağlık çalışanlarıdır. Sağlık çalışanlarının bu eğitimi verirken uyması gereken bazı kurallar yer almaktadır. Bunlar; gizliliğin sağlanması, olay

ya da durumun normalleştirilmesi, bireye saygı duyulması, kişisel yorumlamalardan kaçınılarak gerçek bilgilerin sunulması, tıbbi terimlerden uzak sade bir dil kullanılması, cinsellik açısından oluşabilecek risklerin yaşamın diğer alanlarını etkileyebileceğinin açıklanması, ihtiyaç duyacağı eğitimin devamı için güvenilir kaynak alternatiflerinin sunulmasıdır (Yakut ve Özgü, 2013).

Anormal cinsel davranışları hedef alırken, ergenin sağlık ve geleceğine nasıl bir tehlike oluşturduğu göz önüne alınarak (cinsel yolla bulaşan hastalıklar, madde kullanımı vb.) durum yönetilmeli, ruhsal problemler ve sosyal adaptasyon konularında da gereken uzman desteği verilmelidir. Yapılan bir sistematik derlemede, riskli cinsel davranışların yol açtığı olumsuz durumların kontrolünü sağlamada ve bu durumların gelişmesini önlemede cinsel sağlık eğitimi verilmesini, danışmanlık hizmeti sunulmasını ve doğum kontrol yöntemlerinin desteklenmesini önermektedir (Salam vd., 2016).

Öfke ve Şiddet

Öfke, olumsuz bir duygu olarak kabul görülsede, tehlikelere karşı harekete geçme, engellere karşı sabır gösterme ve benlik bütünlüğünü koruma gibi olumlu niteliklere sahip olan bir duygudur (Kökdemir, 2004; Soykan, 2003). Öfkenin birçok nedeni olabilir. Bunlar; çevresel olaylar, psikolojik ve bilişsel süreçler, fizyolojik uyarılmaya neden olan faktörler, biyokimyasal süreçlerin varlığı gibi durumlardır (Novaco, 2017; Paull ve Gerhart; 2019; Şahin Kırılç ve Özben, 2013).

Bu duygunun en yoğun olarak yaşandığı adölesan dönemde, genç kızlar ve erkekler öfke duygunun yönetmede bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Öfke deneyiminin kendisi her zaman olumsuz olmasa da, bu duyguyla nasıl baş edileceğini henüz bilmeyen bireyler öfkeyi uygun olmayan şekillerde dışavurabilir, bu da çeşitli problemlere yol açabilir. Saldırganlık, depresyon, intihar, madde kullanımı gibi pek çok problem öfke ile bağlantılıdır (Karabulut, 2019; Novaco, 2017; Shelley, 2012).

Öfkenin etkilerini anlamaya ek olarak, bazı gençlerin diğerlerine göre neden daha çok öfke duygusunu yaşadığını anlamak da önemlidir. Sosyal destek azlığı, zorbalık, aile içi olumsuz etkileşimler, kişilik özelliği, evdeki olumsuz ortam öfkeye neden olan faktörler olarak görülmektedir (Shelley,

2012). Ayrıca diğer bir değişken olarak sosyoekonomik durumunda önemli etkisinin olduğu belirtilmektedir (Cantone vd., 2015).

Bu dönemde adölesan etkili iletişim kurabilme ve sağlıklı bir şekilde öfkeyi kontrol etmeyle ilgili sorunlar yaşamaktadır. Özellikle adölesan dönemde sosyal ilişkiler çok önemlidir. İletişim ve öfke kontrolüyle ilgili sorunlar adölesanın çevresiyle uyum sağlamasını güçleştirir ve şiddet eğilimini artırabilir (Keçialan ve Ocakçı, 2018). Buna ilave olarak aile örüntüsünde bozulma, sosyal izolasyon, okul başarısında düşme, yalnızlık, evden ya da okuldan kaçma gibi olumsuz durumlarla karşılaşılmasına neden olabilmektedir (Aydınlı, 2014; Balcı 2019; Lowth, 2015).

Gençlerde zorbalık ve saldırganlık gibi şiddet içeikli davranışlar, adölesanların ruh sağlığı ve iyiliği açısından, kamu sağlığı için büyük bir endişe kaynağıdır (Bonell vd., 2015). Bu şiddet, fiziksel olduğu kadar psikolojik de meydana gelebilir. Okullarda sürekli olarak uygulandığını bildiğimiz bir şiddet türü zorbalıktır. Zorbalık sadece mağdur değil zorbanın kendisi açısından da çok fazla olumsuz etkiye yol açmaktadır. Yüksek stres seviyesine, antisosyal davranışlara ve suçlara bir risk faktörü olarak görülmektedir (Safaria ve Yunita, 2014). Zorbalık davranışlarına dahil olma, çocuk ve adölesanlarda sonradan ortaya çıkabilecek anksiyete, depresyon ve kendine zarar verme, madde kullanımı gibi ruh sağlığı problemlerine yol açabilmektedir (Bevilacqua vd., 2017). Ayrıca genç adölesan erkeklerde ölüm nedeni olarak şiddet davranışları ilk sıralarda görülmektedir (DSÖ, 2021a). Zorbalık ile intihar düşünceleri ve davranışlarının incelendiği bir meta-analiz çalışmasında; her bir zorbalık kategorisinde (mağdur, zorba, mağdur-zorba) intihar sonuçlarıyla önemli ilişkiler tespit edilmiştir. Tüm çalışmalarda, intihar düşünceleri ve davranışlarıyla zorbalık arasında ortalama veya ortalama-dan fazla istatistiksel önemi olan bağlantı görülmüştür (Holt vd., 2015). Bu nedenle şiddetin davranışlarının fiziksel ve psikolojik sonuçlarıyla başa çıkmada, adölesanlarla kurulacak olan etkili iletişimin, empatik yaklaşımın ve gerekli desteğin verilmesi önem taşımakta ve sürecin devam ettirilmesinde yardımcı olmaktadır (DSÖ, 2021a).

Öfke ve korku duygularını kontrol edebilen, empati yeteneği olan, akranlarıyla iş birliği içerisinde olan, iletişim becerilerini kullanabilen gençlerin, göz korkutmak veya şiddet davranışları yerine çok yönlü, hoşgörülü, ve duyarlı bireyler olduğu belirtilmektedir (Marcus, 2017). Yaşamın erken aşamalarında ebeveyn ile çocuk arasında koruyucu ilişkileri desteklemek, yaşam

becerileri eğitimi sağlamak, alkol ve silahlara erişimi azaltmak, şiddet nedeniyle yaralanmaları ve ölümleri önlemeye yardımcı olabilir (Eser ve Üstün, 2011). Okullarda yapılacak olan önleyici müdahaleler bu tür davranışların değişimi açısından oldukça önemli uygulamalardır (Gavine, Donnelly, ve Williams, 2016; Moore vd., 2017). Adölesan gruplara; öfke nedenleri, öfke ifade tarzları, öfke kontrolü, problem çözme basamakları, etkili iletişim ve sağlıklı baş etme becerileri kapsamında eğitim seminerleri düzenlenmelidir (Adana ve Arslantaş, 2011; Eser ve Üstün, 2011; Serin 2019). Ayrıca sağlık profesyonelleri tarafından bu dönemde yaşanan fiziksel ve ruhsal değişikliklere ilişkin bu gruba kapsamlı bilgiler verilmeli ve adölesanların bilgi kaynaklarına nasıl ulaşabileceği gösterilmelidir (Eser ve Üstün, 2011).

Sonuç

Gençler isteklerinin, ihtiyaçlarının ve duygularının anlaşılmasını; ebeveynlerin ve diğer yetişkinlerin onların fikirlerini kabul etmesini; kendileriyle ilgili kararlar alınırken aktif katılım gösterebilmesini; hatalarının yapıcı eleştirilerle aktarılmasını; bir yetişkin gibi problemlerin kendileriyle paylaşılmasını ve fikirlerinin sorulmasını isterler. Biyopsikososyal yönden hızlı ve değişken olan bu gençleri tanımak, onları anlamak, ihtiyaçlarını karşılamak ve sorularına hassasiyetle cevaplar vermek bu noktada atılacak önemli adımlardandır.

Adölesan dönem, sağlık açısından riskli davranışların tanınması, korunma yollarının kazandırılması ve sürdürülmesi açısından önemli fırsatların yakalanabileceği bir dönemdir. Gelişim görevlerini sağlamaya çalışan adölesanın, bu tür zorluklarla ve sağlık sorunlarıyla tek başına mücadele etmesini beklemek akılcı değildir. Bu süreçte adölesanın döneme özgü sorunlarıyla baş etmede yalnız bırakılması; adölesanda çaresizliğe yol açarak süreci yıkıcı ve yıpratıcı bir hale getirebilir. Dolayısıyla adölesanların herhangi bir problemle sağlık kurumlarına başvurmalarını beklemek yerine toplum temelli hizmet girişimleri ile onlarla buluşmak ve onların dile getirdiği şekliyle ihtiyaçlarına karşılık vermek öncelikli olmalıdır.

Yeni düşüncelere açık olan ve karar verme konusundaki yeteneklerini geliştirmek isteyen adölesanların döneme özgü riskli davranışları tanıma ve bu davranışları önleme konusunda bilinçlendirilmesine yönelik yapılacak olan girişimler, rehberlik ve danışmanlık merkezlerinde, sosyal hizmet ya da

sağlık hizmeti sunulan yerlerde gerçekleştirilebilir (Albayrak ve Kutlu, 2009; Anjanappa, Govindan, ve Munivenkatappa, 2020; nalın vd., 2007). Bu merkezlerde riskli grup olan adölesanlara döneme özgü fiziksel ve ruhsal değişikliklere yönelik çalışan profesyoneller (hemşireler, psikologlar, psikolojik danışmanlar gibi) tarafından kapsamlı bilgiler verilmeli ve onlara ulaşabileceği bilgi kaynakları öğretilmelidir (Eser ve ştn, 2011). Bu grubun sağlığının korunması ve geliştirilmesi, sorunlarının çözümlenmesi ve hastalık halinde iyileştirilmesine yönelik yapılacak her türlü girişim ülkemizin gelişmişlik düzeyini artıracak ve geleceğe daha güvenle bakmamızı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

A Psychosocial Problems in Adolescence

*

Ebru Akbaş- Gülay Taşdemir Yiğitoğlu
Pamukkale University

Introduction: Adolescent period is the transition period from childhood to adult life in which physical growth, sexual development and psychosocial maturation take place. This period is one of the most important stages of human development (Parlaz, Tekgül, Karademirci, ve Öngel, 2013; Quinn, Rollock, ve Vrana, 2014).

Adolescents, who are in a rapid change and development process, may exhibit varying risk behaviors by ignoring the negative consequences they may encounter. In this period, when psychosocial problems and risk-taking behaviors are more common than in others of life, preventing risk behaviors that may adversely affect their lives and well-being, and strengthening their abilities, skills and capacities in combating these behaviors are of great importance in protecting and improving adolescent health.

Developmental Tasks of the Adolescent Period: The 10-19 age group is defined as the "Adolescent" age group by WHO (2021b). Young people between the ages of 10-24 constitute 23.7% of the world's population, which is over seven billion, and this population is increasing in developing countries (UNFPA, 2020). Turkey's young population in the 15-24 age group constitutes 15.6% of the total population (Turkish Statistical Institute [TUIK], 2020).

In terms of psychosocial development, the adolescence period is discussed in three parts; early, middle and late. These periods are namely; Early Adolescence (12-14 years), Middle Adolescence (15-18 years), and Late Adolescence (19-21 years) (Derman, 2008).

Major Problems of Adolescence Period: Adolescents are in a process of growth and change in biological, psychological and social aspects during this period. It is known that young people are open to encountering some risks in this process, where the search for experience is most common.

Taghizadeh Moghaddam et al. (2016) state that physical and mental problems experienced by adolescents most intensely are adolescent pregnancy and birth, risky sexual behavior and reproductive health problems, sexually transmitted diseases, psychological problems, substance use, problems in eating habits, accidents, sexual abuse and violent behavior.

Eating Disorder: Eating disorders often develop in adolescence and young adulthood (Chavez ve Insel, 2007; Townsend, 2016). Many adolescents are experiencing common mental problems such as stress at this age. This affects the adolescent's psychological process, eating habits, food choices and health through physical activity. Dietary habits are formed in adolescence and this also affects the occurrence of diseases in the later stages of life. Repercussions of acute or chronic stress, especially in adolescence, can lead to changes in eating habits. Stress experienced during adolescence causes eating more and therefore weight gain (Tajik, Zulkefli, Baharom, Minhat, ve Latiff, 2014).

The most important goal when treating eating disorders is to regulate the nutritional behavior of the individual. Improving physical conditions and preventing complications (such as excessive weight loss, dehydration, fluid and electrolyte imbalances) are the conditions that should be addressed first in treatment (Sönmez, 2017; Townsend, 2016). However, a multidimensional treatment approach is often preferred in eating disorders. In this approach; physical, psychological, psychosocial needs and expectations of both individuals and their families are considered (Hay et al., 2014; Sönmez, 2017). Applied treatments are most commonly; behavioral change therapy, individual therapy, cognitive behavioral therapy, psychopharmacology, motivational therapy and family therapies (Sönmez, 2017; Townsend, 2016).

Sexual Behavior Issue:

As a personal and social problem of adolescents, risk behaviors related to sexuality also threaten the social environment and public health. The negative consequences of early expression of adolescent sexuality can be listed as follows:

- Adolescent pregnancies and abortions
- Acquisition and transmission of sexually transmitted diseases

- Very frequent sexual activity and multiple sexual partners
- Decrease in school participation, success in school and learning motivation
- Tobacco, alcohol, substance use and illegal or deviant behavior (Çelik, Şule, ve Üstün, 2018; Savin-Williams and Diamond, 2004).

The most reliable and important sexual education information in supporting healthy sexual development can be provided by health professionals. There are some rules that health workers should follow while giving this training. Ensuring confidentiality, normalizing the event or situation, respecting the individual, presenting real information by avoiding personal interpretations, using a plain language away from medical terms, explaining that the risks that may occur in terms of sexuality may affect other areas of life, and providing reliable source alternatives for the continuation of the education that one will need, are some of these rules (Yakut et al. Ozgu, 2013).

Anger and Violence: Problems related to communication and anger control make it difficult for adolescents to adapt to their environment and may increase their tendency to violence (Keçialan ve Ocağcı, 2018). In addition, it can cause negative impacts such as deterioration in family pattern, social isolation, decrease in school success, loneliness, running away from home or school (Aydınlı, 2014; Balcı 2019; Lowth, 2015). Violent behavior such as bullying and aggression in youth is a major concern for public health in terms of the mental health and well-being of adolescents (Bonell et al., 2015).

It is stated that young people who can control their feelings of anger and fear, have empathy skills, cooperate with their peers, and use their communication skills are versatile, tolerant and sensitive individuals instead of intimidating or violent (Marcus, 2017). Supporting protective relationships between parents and children in the early stages of life, providing life skills training, reducing access to alcohol and weapons can help prevent injuries and deaths due to violence (Eser & Üstün, 2011). Preventive interventions in schools are very important practices in terms of changing such behaviors (Gavine, Donnelly, & Williams, 2016; Moore et al., 2017).

Kaynakça / References

- Adana, F., ve Arslantaş, H. (2011). Ergenlikte öfke ve öfkenin yönetiminde okul hemşiresinin rolü. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 12(1), 57-62.
- Albayrak, B. ve Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 57-69.
- Anjanappa, S., Govindan, R. ve Munivenkatappa, M. (2020). Prevalence and expression of anger in school going adolescents. *Archives of Psychiatric Nursing*, 34(1), 35-40.
- Aydınlı, S. (2014). *Ergenlerin öfke ifade biçimleri, sosyal karşılaştırma düzeyleri, umutsuzluk seviyeleri ve çatışma çözme yaklaşımlarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Balcı, E. (2019). *Yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Baran, G. ve Yurteri Tiryaki, A. (2016). Aile yaşam döngüsü. G. Baran (Der). *Aile Yaşam Dinamiği* içinde (s.17). Ankara, Pelikan Yayıncılık.
- Bevilacqua, L., Shackleton, N., Hale, D., Allen, E., Bond, L., Christie, D., ...Viner, R. M. (2017). The role of family and school-level factors in bullying and cyberbullying: A cross-sectional study. *BMC Pediatrics*, 17(1), 1-10.
- Bleakley, A., Hennessy, M., Fishbein, M. ve Jordan, A. (2009). How sources of sexual information relate to adolescents' beliefs about sex. *Am J Health Behav*, 33(1), 37-48.
- Blum, R.W. ve Kristin, N.M. (2004). Adolescent health from an international perspective. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Der). *Handbook of Adolescent Psychology* içinde (ss.553-571). New Jersey, Wiley & Sons, Inc.
- Bonell, C., Fletcher, A., Fitzgerald-Yau, N., Hale, D., Allen, E., Elbourne, D., ...Viner, R. (2015). Initiating change locally in bullying and aggression through the school environment (Inclusive): A pilot randomised controlled trial. *Health Technology Assessment*, 19(53), 1-110.
- Bulut, F., ve Gölbaşı, Z. (2009). Adolesan kızların cinsellikle ilgili konularda anneleri ile olan iletişimlerinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), 27-36.

- Cantone, E., Piras, A. P., Vellante, M., Preti, A., Danielsdóttir, S., D'Aloja, E., ...Bhugra, D. (2015). Interventions on bullying and cyberbullying in schools: A systematic review. *Clinical practice and epidemiology in mental health: CP & EMH*, 11(Suppl 1 M4), 58.
- Çelik, H. K., Şule, Ö. ve Üstün, Y. E. (2018). Adolesanlarda cinsel sağlık ve üreme sağlığı. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 15(4), 184-188.
- Chavez, M. ve Insel, T. R. (2007). Eating disorders: National Institute of Mental Health's perspective. *American Psychologist*, 62(3), 159-166.
- Chesney, E., Goodwin, G. M. ve Fazel, S. (2014). Risks of all-cause and suicide mortality in mental disorders: A meta-review. *World Psychiatry*, 13, 153-160.
- Compas, B. E. (2004). Processes of risk and resilience during adolescence. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Der). *Handbook of Adolescent Psychology* içinde (s.263). New Jersey, Wiley & Sons, Inc.
- Conti, C., Lanzara, R., Scipioni, M., Iasenza, M., Guagnano, M. T. ve Fulcheri, M. (2017). The relationship between binge eating disorder and suicidality: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 8, 2125.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63, 19-21.
- Dittus, P. J., Michael, S. L., Becasen, J. S., Gloppen, K. M., McCarthy, K. ve Guilamo-Ramos, V. (2015). Parental monitoring and its associations with adolescent sexual risk behavior: A meta-analysis. *Pediatrics*, 136(6), e1587-e1599.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2017). More than 1.2 million adolescents die every year, nearly all preventable. 25 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.who.int/en/news-room/detail/16-05-2017-more-than-1-2-million-adolescents-die-every-year-nearly-all-preventable> adresinden erişildi.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021). Adolescent health. 25 Şubat 2021 tarihinde, https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1 adresinden erişildi.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021a). Adolescent and young adult health. 30 Mart 2021 tarihinde, <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions> adresinden erişildi.
- Eser, D. T. ve Üstün, B. (2011). Psikiyatrik bozukluğu olan ergen ve ebeveynlerinin öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Psikiyatri Hemsireliği Dergisi*, 2(3), 111-116.
- Field, A. E., Sonneville, K. R, Micali, N., Crosby, R. D., Swanson, S. A., Laird, N. M.,...Horton, N. J. (2012) Prospective association of common eating disorders and adverse outcomes. *Pediatrics*, 130(2), e289-295.

- Gavine, A. J., Donnelly, P. D. ve Williams, D. J. (2016). Effectiveness of universal school-based programs for prevention of violence in adolescents. *Psychology of Violence, 6*(3), 390-399.
- Glasofer, D. R, Attia, E., Walsh, B. T. (2015). Feeding and eating disorders. A. Tasman, J. Kay, J. A. Lieberman, M. B. First, M. B. Riba (Der.), *Psychiatry* içinde (s.1231-1249). New York, Wiley.
- Gowers, S. G., Clark, A., Roberts, C., Griffiths, A., Edwards, V., Bryan, C., ... Barrett, B. (2007). Clinical effectiveness of treatments for anorexia nervosa in adolescents: Randomised controlled trial. *The British Journal of Psychiatry, 191*(5), 427-435.
- Hay, P., Chinn, D., Forbes, D., Madden, S., Newton, R., Sugenor, L., ... Ward, W. (2014). Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists clinical practice guidelines for the treatment of eating disorders. *Austr N Z J Psychiatry, 48*(11), 977-1008.
- He, J., Cai, Z. ve Fan, X. (2017). Prevalence of binge and loss of control eating among children and adolescents with overweight and obesity: An exploratory meta-analysis. *International Journal of Eating Disorders, 50*(2), 91-103.
- Herpertz-Dahlmann, B. (2015). Adolescent eating disorders: update on definitions, symptomatology, epidemiology, and comorbidity. *Child Adolesc Psychiatry Clin North Am, 24*, 177-196.
- Hill, D. C., Moss, R. H., Sykes-Muskett, B., Conner, M., ve O'Connor, D. B. (2018). Stress and eating behaviors in children and adolescents: Systematic review and meta-analysis. *Appetite, 123*, 14-22.
- Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S., Matjasko, J. L., ... Reid, G. (2015). Bullying and suicidal ideation and behaviors: A meta-analysis. *Pediatrics, 135*(2), e496-e509.
- Karabulut, B. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve şiddet eğilimi ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Keçialan, R., ve Ocakçı, A. F. (2018). Ergenlere yapılan sosyal beceri eğitiminin iletişim ve öfke kontrolüne etkisi. *Medical Sciences, 13*(3), 58-65.
- Kökdemir, H. (2004). Öfke ve öfke kontrolü. *Pivalko, 3*, 7-10.
- Le Grange, D., Hughes, E. K., Yeo, M., Crosby, R. D. ve Sawyer, S. M. (2016). Randomized clinical trial of parent-focused treatment and family-based treatment for adolescent anorexia nervosa. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 55*(8), 683-692.
- Lowth, M. (2015). Managing anger in adolescents. *Practice Nurse, 45*(12), 18-23.

- Marcus, R. F. (2017). *The Development of aggression and violence in adolescence*. New York: Springer.
- McGrath, K. (2010). Understanding&Managing sexualised behaviour in children&adolescents guidelines for parents&carers, *The CARI Foundation*, 1-23.
- Micali, N., Hagberg, K. W., Petersen, L., ve Treasure, J. L. (2013). The incidence of eating disorders in the UK in 2000–2009: Findings from the general practice research database. *BMJ open*, 3(5), e002646.
- Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D. ve Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60.
- Novaco, R. W. (2017). Anger. V. Zeigler-Hill, T. K. Shackelford (Der.), *Encyclopedia of personality and individual* içinde (s.1-5). Switzerland, Springer International Publishing.
- Parlaz, E. A., Tekgöl, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2013). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(2), 10-16.
- Pringle, J., Mills, K. L., McAteer, J., Jepson, R., Hogg, E., Anand, N. ve Blakemore, S. J. (2017). The physiology of adolescent sexual behaviour: A systematic review. *Cogent social sciences*, 3(1), 1368858.
- Quinn, C.A., Rollock, D. ve Vrana, S.R. (2014). A test of Spielberger's state-trait theory of anger with adolescents: Five hypotheses. *Emotion*, 14(1), 74.
- Safaria, T. ve Yunita, A. (2014). The efficacy of art therapy to reduce anxiety among bullying victims. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 3(4), 77-88.
- Şahin Kıralp, F. ve Özben, Ş. (2015). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin öfke yaşantılarının belirlenmesi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling (TIJSEG)*, 4(2), 24- 32.
- Salam, R. A., Faqqah, A., Sajjad, N., Lassi, Z. S., Das, J. K., Kaufman, M. ve Bhutta, Z. A. (2016). Improving adolescent sexual and reproductive health: A systematic review of potential interventions. *Journal of Adolescent Health*, 59(4), 11-28.
- Savin-Williams, R. C. ve Diamond, L. M. (2004). Sex. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Der.), *Handbook of Adolescent Psychology* içinde (ss.189-231). New Jersey, Wiley & Sons, Inc.
- Serin, N. B. (2019). The impact of anger management training on anger, aggression and problem-solving skills of primary school students. *International Online Journal of Education and Teaching*, 6(3), 525-543.

- Set, T., Dağdeviren, N. ve Aktürk, Z. (2006). Ergenlerde cinsellik. *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), 137-141.
- Setnick, J. (2010). Micronutrient deficiencies and supplementation in anorexia and bulimia nervosa a review of literature. *Nutr Clin Pract*, 25, 137-142.
- Shelley, B. N. (2012). *Causes and effects of adolescent anger*. A capstone project in partial fulfillment of the requirements for the masters of science degree in professional development, Winona State University, Minnesota.
- Sönmez, A. Ö. (2017). Çocuk ve ergenlerde yeme bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(3), 301-316.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-27.
- Susman, E.J. ve Rogol, A. (2004). Puberty and psychological development. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Der.), *Handbook of Adolescent Psychology* içinde (s.15-44). New Jersey, Wiley & Sons, Inc.
- Swanson, S. A., Crow, S. J., Le Grange, D., Swendsen, J. ve Merikangas, K. R. (2011). Prevalence and correlates of eating disorders in adolescents: Results from the national comorbidity survey replication adolescent supplement. *Arch Gen Psychiatry*, 68, 714-723.
- Taghizadeh Moghaddam, H., Bahreini, A., Ajilian Abbasi, M., Fazli, F. ve Saeidi, M. (2016). Adolescence health: The needs, problems and attention. *International Journal of Pediatrics*, 4(2), 1423-1438.
- Tajik, E., Zulkefli, N. A. M., Baharom, A., Minhat, H. S. ve Latiff, L. A. (2014). Contributing factors of obesity among stressed adolescents. *Electronic Physician*, 6(1), 771.
- Topçu Kabasakal, Z., Sağkal, A. S. ve Türnüklü, A. (2015). Barış eğitimi programının öğrencilerin şiddet eğilimleri ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 43-62.
- Townsend, M. C. (2016). *Ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliğinin temelleri kanuta dayalı uygulama bakım kavramları*. (C. T. Özcan ve N. Gürhan, Çev.). Ankara, Akademi-syen Tıp Kitabevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *İstatistiklerle gençlik*, 2019. 30 Mart 2021 tarihinde, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33731> adresinden erişildi.
- Ünalın, P. C., Kaya, Ç. A., Akgün, T., Yıkılkan, H. ve İşgör, A. (2007). Birinci basamakta ergen sağlığına yaklaşım. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 27, 567-576.
- United Nations Population Fund. (2020). Dünya nüfusu göstergesi. 27 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard> adresinden erişildi.

- Widman, L., Choukas-Bradley, S., Noar, S. M., Nesi, J. ve Garrett, K. (2016). Parent-adolescent sexual communication and adolescent safer sex behavior: A meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 170(1), 52-61.
- Yager, J., Devlin, M. J., Halmi, K. A., Herzog, D. B., Mitchell, J. E., Powers, P. ve Zerbe, K. J. (2014). Guideline watch (August 2012): Practice guideline for the treatment of patients with eating disorders. *Focus*, 12(4), 416-431.
- Yakut, H. İ. ve Özgü, B. S. (2013). *Adolesanlarda cinsel eğitim. Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 10(39), 1633-1635.
- Yıldırımkaya, G. (2008). Türkiye'de karşılanmamış cinsel sağlık bilgisi ihtiyacının adölesan sağlığına yansması ve UNFPA. İ.Ü. *Cerrahpaşa tıp fakültesi sürekli tıp eğitimi etkinlikleri*, 47-50.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Akbaş, E. ve Taşdemir Yiğitoğlu, G. (2021). Adölesan dönemde psikososyal sorunlar. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7277-7299. DOI: 10.26466/opus.906824.

COVID-19 Salgınının Türkiye’de Eğitim Sektörü Mali Göstergelerine Etkisinin Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.955638

*

Adem Yaman* - Ayşe Atılgan Sarıdoğan** - Nabi Küçükgergerli***

* Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale/Türkiye

E-Posta: ademyaman@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3065-5329](https://orcid.org/0000-0002-3065-5329)

** Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale /Türkiye

E-Posta: aysesaridogan@comu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5160-7687](https://orcid.org/0000-0001-5160-7687)

*** Dr.Öğr.Üyesi, Bezmialem Vakıf Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: nkucukgergerli@bezmialem.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2995-5188](https://orcid.org/0000-0003-2995-5188)

Öz

Covid-19 Salgını dünyada ve ülkemizde hem makro hem de mikro düzeyde önemli olumsuz etkilere yol açmıştır. Covid-19 Salgınının sektörlere göre etkileri farklılık göstermektedir. Bu çalışmanın temel amacı Covid-19 Salgınının ülkemizde eğitim sektörü mali göstergeleri üzerindeki etkilerini hem makro göstergeler üzerinden hem de özel bir eğitim kurumunun mali tabloları üzerinden analiz etmektir. Çalışmada analiz sonuçlarına göre Covid-19 Salgınının eğitim sektörü üzerindeki makroekonomik etkileri, hizmet sektöründeki daralma ile kendisini göstermektedir. Öğrenci hareketliliğinin azalmasının yarattığı doğrudan ve dolaylı talepteki düşüşler, hizmet sektörünün daralmasında önemli rol oynamaktadır. Covid-19 Salgınının 2019-2020 döneminde eğitim sektörü kapasite kullanımı üzerinde genel olarak önemli bir olumsuz etkisi olmadığı gözlemlenmektedir. Özel okullarda ve vakıf yükseköğretim kurumlarında toplam öğretmen ve öğrenci sayılarında 2019-2020 döneminde artış devam etmesi bunun önemli bir göstergesidir. Covid-19 Salgınının eğitim kurumları üzerindeki etkileri ise kurumlara göre değişkenlik gösterdiği tahmin edilmektedir. Covid-19 Salgını döneminde, özel ve vakıf eğitim kurumlarının önemli tasarruf tedbirlerine başvurduğu, uzaktan öğretimin bu tasarruflara katkı yaptığı (faaliyet giderlerinde azalma gibi), diğer yandan bilişim teknolojileri yatırımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Sonuç olarak Covid-19 Salgınının eğitim sektöründeki etkileri eldeki mevcut verilere göre kısmen olumsuz olarak gözlemlenmiştir. Ulusal, sektörel ve eğitim kurumları düzeyinde Covid-19 Salgınının olumsuz insani ve ekonomik etkilerinin en aza indirilmesinde tüm paydaşların etkin bir işbirliği ve doğru bir stratejik planlama ile mücadele etmeleri son derece büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Sektörü, Covid-19 Salgını, Mali Analiz.

Evaluation of the Effects of Covid 19 Pandemic on the Financial Indicators of Education Sector in Turkey

*

Abstract

The Covid-19 Pandemic has caused significant negative effects at both macro and micro levels in the world and in our country. The effects of the Covid-19 Pandemic vary by sectors. The main purpose of this study is to analyze the effects of the Covid-19 Pandemic on the financial indicators of the education sector in our country through both macro indicators and the financial statements of a private educational institution. According to the analysis results in the study, the macroeconomic effects of the Covid-19 Pandemic on the education sector reveal itself with the contraction in the service sector. The decrease in direct and indirect demand caused by the decrease in student mobility plays an important role in the contraction of the service sector. It is observed that the Covid-19 Pandemic does not generally have a significant negative impact on the education sector capacity utilization in the 2019-2020 period. The continued increase in the total number of teachers and students in private schools and foundation higher education institutions in the 2019-2020 period is an important indicator of this.. It is estimated that the effects of the Covid-19 Pandemic on educational institutions vary according to institutions. During the Covid-19 Pandemic, it is observed that private and foundation educational institutions resort to significant savings measures, distance learning contributes to these savings (such as a reduction in operating expenses), on the other hand, IT investments have increased. As a result, it is observed that the effects of the Covid-19 Pandemic in the education sector are partially negative. it is extremely important that all stakeholders struggle with an effective cooperation and correct strategic planning in minimizing the negative human and economic impacts of the Covid-19 Pandemic at the national, sectoral and educational institutions level.

Keywords: Education, Education Sector, Covid-19 Pandemic, Financial Analysis.

Giriş

Covid-19 Salgını dünyada ve ülkemizde toplum sağlığı, ekonomik ve sosyal yapı üzerinde önemli düzeyde olumsuz etkilere yol açmıştır. Bu etkilerin mikro düzeydeki görünimleri farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada Covid-19 Salgınının Türkiye’de eğitim sektörü mali yapısı üzerindeki etkileri analiz edilecektir.

Covid-19 Salgınının toplum sağlığı üzerinde etkilerinde eğitim sektörü önemli bir yere sahiptir. Çünkü öğrencilerin, öğretmenlerin ve eğitime destek veren sektörlerdeki insan kaynağının nüfusun önemli bir kısmı ile etkileşim göstermesi salgın riskinin yönetilmesinde eğitim sektörüne yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu hale getirmektedir. Bununla birlikte eğitim-öğretim süreçlerinin aksamaması için uzaktan öğretim sistemlerine hızla geçilmesi, sektör üzerinde önemli kazanımlar sağlamıştır.

Literatürde Covid-19 Salgınının eğitim sektörü üzerine etkileri çok boyutlu incelenmesine karşın, sektörün mali göstergeleri üzerine etkilerine yönelik doğrudan bir çalışma tespit edilememiştir¹. Bu bağlamda, çalışma bu alandaki boşluğa katkı yapmayı hedeflemektedir.

Covid-19 Salgınının Türkiye’de Eğitim Sektörü Mali Göstergeleri Üzerine Etkileri

Covid-19 Salgınının eğitim sektörü mali yapısı üzerindeki etkileri kamu ve özel kurumlarda farklılık gösterebilmektedir. Ancak sektörel girdi çıktı analizlerini yapacak güncel mikro verilerin resmi olarak eksik olması, ekonomik hasıla ve refah kaybının hesaplanmasını önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple, çalışmada eğitim sektörüne yönelik makro etkiler için TÜİK eğitim sektörü istatistikleri ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bütçe göstergeleri analiz edilecektir.

---

¹ Bkz. Agormedah vd., 2020; Akat ve Karataş, 2020; Akbulut vd., 2020; Akyavuz ve Çakın, 2020; Arı ve Kanat, 2020; Bakıoğlu ve Çevik, 2020; Bayburtlu, 2020; Bozkurt, 2020; Can, 2020; Çakın ve Akyavuz, 2020; Dikmen ve Bahçeci, 2020; Dreesen, vd., 2020; Duban ve Şen, 2020; Durak, vd., 2020; Erkut, E. 2020; García-Peñalvo, vd., 2021; Hebecci, vd., 2020; İnce, vd., 2020; Keskin ve Özer Kaya, 2020; Kırmızıgül, 2020; Koçoğlu ve Tekdal, 2020; Marpa, 2021; Nicola, vd., 2020; Özer, 2020; Paudel, 2021; Tokuç ve Varol, 2020; Toquero, 2021; Zhong, vd., 2020.

Covid-19 Salgınının eğitim sektörüne etkisi, sektördeki paydaşların yapılarına göre mikro ve makro açıdan farklılıklar gösterebilmektedir. Ulusal düzeyde makroekonomik etkiler sektörün yarattığı doğrudan GSYİH değeri, dolaylı olarak bağlantılı sektörler yarattığı katma değer, istihdam boyutları gibi çok farklı katmanları içermektedir. Mikroekonomik düzeyde ise eğitim kurumlarının devlet kurumları olup olmaması, kâr amacı güdüp gütmemesi, finansman kaynaklarının çeşitli olup olmaması gibi durumlara bağlı olarak Covid-19 Salgınının etkileri farklı düzeyde mali sorunlara yol açabilmektedir. Diğer yandan eğitim sektörüne destek veren hizmet ve üretim sektörleri (öğrenci taşıma hizmetleri, kantin, yemek hizmetleri, barınma-yurt hizmetleri, çocuk bakım hizmetleri ve diğer dolaylı bağlantılı ekonomik hizmet ve ürünleri talep edilen sektörler) de eğitimin okul ortamında veya uzaktan yapılmasına bağlı olarak arz-talepte meydana gelen farklılaşmaya bağlı olarak farklı düzeylerde salgının olumsuz etkilerine bağlı kalabilmektedir.

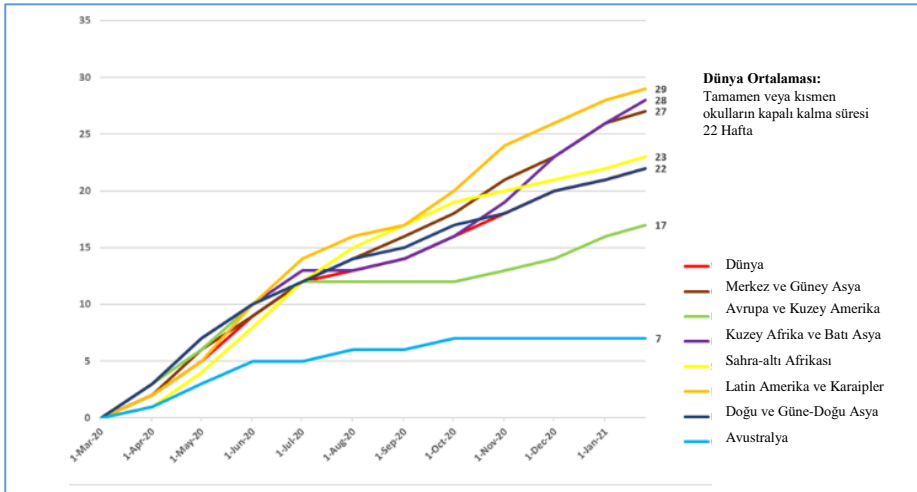
Şekil.1.'de Türkiye ekonomisinde GSYİH ve seçilmiş sektörlerin hasılası (yıllık, %) verilmiştir. Buna göre özellikle 2020 yılı birinci çeyreğinde Covid-19 Salgınının olumsuz ilk etkileri ekonomide kendini göstermeye başlarken, 2020 yılı ikinci çeyreğinde Covid-19 Salgınının olumsuz etkileri genel ekonomi ve sektörler üzerinde en ağır etkisini göstermiştir. 2020 yılı ikinci çeyreğinde, geçen yılın aynı çeyreğine göre GSYİH yaklaşık %10 daralırken, hizmetler sektörü %25'e yakın daralma göstermektedir. Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri %2.3 daralma, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri ise %16 daralma göstermiştir. Covid-19 Salgınının'dan olumlu etkilenen sektörlerin arasında Bilgi ve İletişim sektörü gelmektedir. Covid-19 Salgını boyunca mümkün olan tüm hizmetlerin uzaktan internet ortamına taşınması bilgi ve iletişim sektörüne olan talebi ve hasılayı artırmaya katkı yapmıştır.

COVID-19 Salgınının Türkiye’de Eğitim Sektörü Mali Göstergelerine Etkisinin Değerlendirilmesi

% Yıllık Büyüme	2020			
	2019-Q4	2020-Q1	2020-Q2	2020-Q3
Sanayi	4,3	5,9	-16,4	8,0
Hizmetler	8,3	3,1	-24,6	0,8
Bilgi ve iletişim	7,8	10,7	11,8	15,0
Mesleki, idari ve destek hizm.	7,1	2,9	-16,0	-4,5
Kamu yön., eğitim, insan sağ. ve sos. hiz.	5,3	4,7	-2,3	2,4
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	6,4	4,5	-9,9	6,7

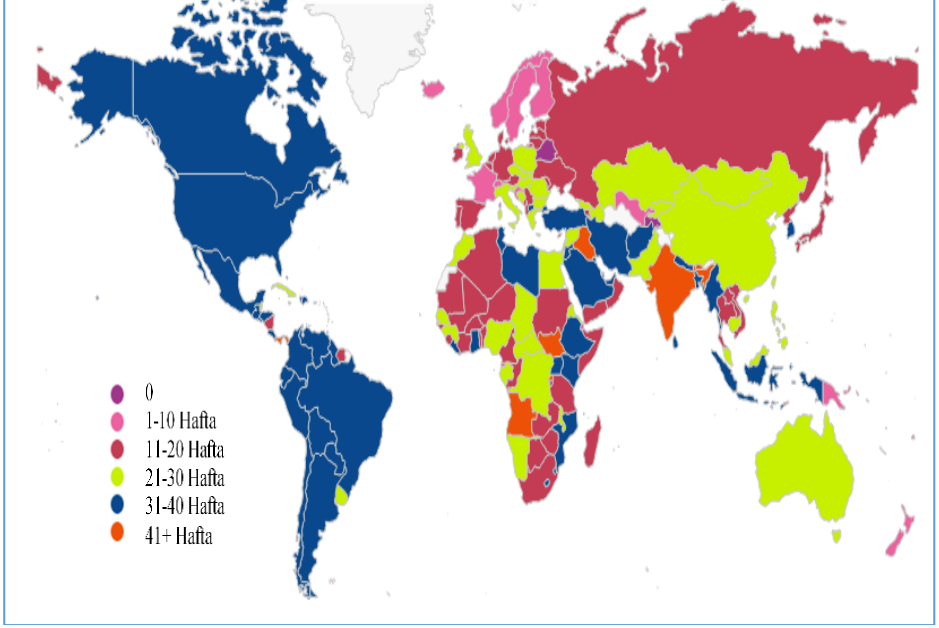
Şekil 1. Türkiye Ekonomisinde GSYİH ve Seçilmiş Sektörlerin Hasılası (Yıllık, %) Kaynak. TÜİK, 2020.

Şekil 2.’de Dünyada okulların kapalı kalma sürelerinin bölgelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre okulların kısmen veya tamamen kapalı kalmasının ortalama süresi 22 hafta olarak tespit edilmiştir. Şekil.3.’te de dünyada okulların kapalı kalma sürelerinin bölgelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre Türkiye’de okulların kapalı kalma süresi 31-40 hafta aralığına denk gelmektedir.

Şekil 2. Dünyada Okulların Kapalı Kalma Sürelerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: UNESCO (2021) Figures Show Two Thirds Of An Academic Year Lost On Average Worldwide Due To Covid-19 School Closures. Paris (25/01/2021 itibariyle)

Şekil 3. Dünyada Okulların Kapalı Kalma Sürelerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: UNESCO (2021) Figures Show Two Thirds Of An Academic Year Lost On Average Worldwide Due To Covid-19 School Closures. Paris, (25/01/2021 itibariyle)

Tablo 1.'de finans kaynağı ve eğitim düzeylerine göre eğitim harcamaları, 2011-2019 dönemi için verilmiştir. Buna göre 2019 yılında topla eğitim harcaması 259,220 Milyon TL'ye ulaşmıştır. Devletin toplam eğitim harcaması 2020 yılında 191,795 Milyon TL. Orta ve yükseköğretim en yüksek harcama yapılan eğitim alanlarıdır.

COVID-19 Salgınının Türkiye’de Eğitim Sektörü Mali Göstergelerine Etkisinin
Değerlendirilmesi

Tablo 1. Finans Kaynağı ve Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları, 2011-2019 (Milyon TL)

Yıl	Devlet Harcamaları				Özel Harcamalar					
	(D+P+U- T2) ⁽¹⁾ Toplam	(D=M+Y) Toplam devlet	(M) Merkezi	(Y) Yerel	(P=H+Ö- T1) ⁽²⁾ Top- lam özel	(H) Hane halkları	(Ö) Özel tüzel kişi- likler	(T1) Özelden hane hal- kına trans- ferler	(U) Uluslararası Kaynaklar	(T2) Devletten hane hal- kına trans- ferler
TOPLAM										
2017	176,452	131,488	130,215	1,273	55,039	33,593	22,220	774	530	10,606
2018 ^(r)	219,363	161,405	159,735	1,670	70,669	43,030	28,533	894	716	13,427
2019	259,220	191,795	190,551	1,244	80,990	53,833	28,261	1,104	904	14,469
OKUL ÖNCESİ										
2017	10,487	7,419	7,300	119	3,147	2,073	1,124	49	2	81
2018 ^(r)	13,552	10,094	9,948	146	3,724	2,146	1,635	57	2	268
2019	15,855	13,171	13,041	131	3,086	1,597	1,567	79	1	402
İLKOKUL										
2017	29,211	22,263	21,932	331	7,534	5,631	2,076	173	12	598
2018 ^(r)	35,657	27,109	26,722	387	9,128	6,229	3,093	194	15	596
2019	47,018	35,856	35,527	329	12,079	9,532	2,809	261	29	945
ORTAOKUL										
2017	32,599	23,722	23,369	353	9,497	7,531	2,151	184	17	637
2018 ^(r)	40,948	28,261	27,858	403	13,274	10,344	3,133	202	34	621
2019	51,763	37,136	36,795	341	15,561	13,053	2,778	270	48	981
ORTAÖĞRETİM TOPLAM										
2017	50,347	32,619	32,220	399	19,391	11,269	8,269	147	94	1,758
2018 ^(r)	63,421	39,871	39,213	659	25,248	14,583	10,824	160	159	1,857
2019	72,317	47,923	47,530	392	26,539	17,417	9,333	211	201	2,345
GENEL ORTAÖĞRETİM										
2017	26,366	12,337	12,092	245	14,977	7,892	7,153	67	14	962
2018 ^(r)	33,862	14,754	14,411	344	19,930	10,671	9,336	78	31	853
2019	38,535	18,416	18,169	247	21,138	13,174	8,076	111	51	1,070
MESLEKİ ORTAÖĞRETİM										
2017	23,981	20,282	20,128	154	4,414	3,378	1,116	80	81	796
2018 ^(r)	29,559	25,117	24,802	315	5,318	3,912	1,488	82	128	1,004
2019	33,783	29,507	29,361	146	5,401	4,243	1,257	100	150	1,275
YÜKSEKÖĞRETİM										
2017	53,808	45,465	45,394	71	15,469	7,090	8,601	221	405	7,532
2018 ^(r)	65,785	56,069	55,994	76	19,295	9,728	9,847	280	506	10,085
2019	72,266	57,709	57,658	52	23,726	12,234	11,774	282	625	9,795

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2019

(1) Toplam konsolide olarak hesaplanmıştır. Toplam devlet, toplam özel ve uluslararası kaynakların toplamından devletten hanehalkına transferlerin çıkarılması ile elde edilmektedir.

(2) Toplam özel konsolide olarak hesaplanmıştır. Hanehalkları ve özel tüzel kişilikler toplamından özelden hanehalkına transferlerin çıkarılması ile elde edilmektedir. (r) 2018 yılı verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.

Tablo 2.’de devlet ve özel eğitim kurumlarınca yapılan harcamaların yapısı verilmiştir. Buna göre, 2019 yılında toplam harcama 235,473 Milyon TL iken, 2019 harcama kalemlerinde personel harcamaları 158,523 Milyon TL

olarak karşımıza çıkmaktadır. Personel harcaması tüm eğitim düzeylerinde en yüksek paya sahiptir.

Tablo 2. Devlet ve Özel Eğitim Kurumlarınca Yapılan Harcamaların Yapısı (Milyon TL)

TOPLAM HARCAMA					
Yıl	Toplam Harcama	Cari Harcama	Toplam Personel Harcamaları	Personel Harici Cari Harcama	Sermaye Harcaması
2017	157,120	137,364	99,297	38,067	19,757
2018 ^(e)	206,120	176,182	126,855	49,328	29,938
2019	235,473	209,368	158,523	50,846	26,105
OKUL ÖNCESİ					
2017	9,484	8,763	6,755	2,007	721
2018 ^(e)	12,851	11,137	8,609	2,528	1,714
2019	15,661	14,216	11,395	2,821	1,445
İLKOKUL					
2017	25,486	23,410	18,375	5,035	2,076
2018 ^(e)	31,892	27,861	21,956	5,906	4,031
2019	39,756	35,572	27,694	7,878	4,184
ORTAOKUL					
2017	27,038	24,948	19,575	5,374	2,090
2018 ^(e)	33,082	29,063	22,883	6,180	4,019
2019	40,930	36,858	28,678	8,180	4,072
ORTAÖĞRETİM TOPLAM					
2017	47,809	42,371	29,000	13,371	5,437
2018 ^(e)	60,273	52,153	34,830	17,323	8,120
2019	64,769	58,367	45,256	13,111	6,402
GENEL ORTAÖĞRETİM					
2017	25,557	22,471	12,632	9,838	3,087
2018 ^(e)	32,276	27,903	15,436	12,467	4,373
2019	33,207	29,144	21,362	7,782	4,063
MESLEKİ ORTAÖĞRETİM					
2017	22,252	19,901	16,368	3,533	2,351
2018 ^(e)	27,997	24,250	19,394	4,857	3,747
2019	31,562	29,222	23,894	5,329	2,339
YÜKSEKÖĞRETİM					
2017	47,304	37,871	25,592	12,279	9,433
2018 ^(e)	68,023	55,968	38,577	17,391	12,055
2019	74,358	64,356	45,500	18,856	10,002

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2019

Tablo 3.'te eğitim düzeylerine göre öğrenci başına eğitim harcaması, 2011-2019 dönemi için verilmiştir. Buna göre 2019 yılı itibari ile toplam eğitim harcaması 259,220 Milyon TL iken, 2019 yılında öğrenci başına yapılan harcama 11,769 TL ve 2.071 \$ olmuştur. Öğrenci başına harcama TL olarak artarken \$ olarak azalmasının sebebi TL'deki değer kaybından kaynaklanmaktadır. Eğitim düzeylerine göre öğrenci başına en yüksek öğretim düzeyinde gerçekleşmektedir.

Tablo 3. Eğitim Düzeylerine Göre Öğrenci Başına Eğitim Harcaması, 2011-2019

Yıl	Eğitim harcaması (Milyon TL)	Öğrenci başına yapılan har- cama (TL)	Öğrenci başına yapılan har- cama (\$)
TOPLAM			
2017	176,452	8,111	2,220
2018 ^(e)	219,363	10,005	2,075
2019	259,220	11,769	2,071
OKUL ÖNCESİ			
2017	10,487	7,328	2,005
2018 ^(e)	13,552	8,804	1,826
2019	15,855	9,886	1,740
İLKOKUL			
2017	29,211	5,782	1,582
2018 ^(e)	35,657	6,854	1,421
2019	47,018	8,914	1,569
ORTAOKUL			
2017	32,599	5,846	1,600
2018 ^(e)	40,948	7,296	1,513
2019	51,763	9,127	1,606
ORTAÖĞRETİM			
2017	50,347	8,750	2,395
2018 ^(e)	63,421	11,194	2,321
2019	72,317	12,826	2,258
YÜKSEKÖĞRETİM (Açıköğretim Öğrencileri Hariç)			
2017	53,808	13,652	3,736
2018 ^(e)	65,785	16,845	3,493
2019	72,266	18,830	3,314

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2019

Tablo 4.’te okul, öğrenci ve öğretmen sayısı (yükseköğretim hariç) verilmiştir. Buna göre açıköğretim hariç tüm göstergelerde 2019-2020 döneminde önceki döneme göre artış söz konusu olmuştur.

Tablo 4. Okul, Öğrenci Ve Öğretmen Sayısı (Yükseköğretim Hariç)

	Okul/ Kurum		Öğrenci Sayısı		Öğretmen Sayısı	
	2018-2019	2019- 2020	2018-2019	2019- 2020	2018-2019	2019- 2020
Örgün eğitim toplamı	66,849	68,589	18,108,860	18,241,881	1,077,307	1,117,686
Örgün Eğitim (Resmi)	54,036	54,715	15,088,592	15,189,878	907,567	942,936
Örgün Eğitim (Özel)	12,809	13,870	1,440,577	1,468,198	169,740	174,750
Örgün Eğitim (Açıköğretim)	4	4	1,579,691	1,583,805		

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018-2019-2020

Tablo 5.’te yükseköğretim kurumlarında öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre topla öğrenci sayılarında devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenci sayı-

ları 2019-2020 döneminde de artış göstermeye devam etmiştir. Önemli öğrenci talebi azalması yüksek lisans alanında gözlemlenmektedir. Ekonomi-deki daralma bu alanda önemli bir sebep olabilir.

Tablo 5. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci Sayıları

	Devlet		Vakıf	
	2018-2019	2019-2020	2018-2019	2019-2020
Toplam	7,134,674	7,320,449	595,116	608,123
Önlisans	2,685,858	2,845,301	132,860	146,102
Örgün Öğretim	601,618	611,991	97,306	108,449
İkinci Öğretim	211,983	188,083	33,462	35,641
Uzaktan Öğretim	27,467	25,249	2,092	2,012
Açık Öğretim	1,844,790	2,019,978		
Lisans	4,041,769	4,145,428	378,930	393,498
Örgün Öğretim	1,561,824	1,631,562	378,649	393,257
İkinci Öğretim	408,020	372,871	42	41
Uzaktan Öğretim	35,784	44,275	239	200
Açık Öğretim	2,036,141	2,096,720		
Yüksek Lisans	320,737	239,072	73,437	57,929
Örgün Öğretim	279,739	202,672	66,261	56,035
İkinci Öğretim	31,241	26,878	58	49
Uzaktan Öğretim	9,757	9,522	7,118	1,845
Doktora	86,310	90,648	9,889	10,594
Örgün Öğretim	86,310	90,648	9,889	10,594

Kaynak: YÖK (2021), Yükseköğretim Bilgi Sistemi,

Tablo 6.'da yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı sayıları verilmiştir. Buna göre hem devlet hem de vakıf üniversitelerinde toplam öğretim eleman sayısında 2019-2020 döneminde önceki döneme göre artış söz konusudur. Alt kalemlerde devlette enstitü ve araştırma merkezlerinde sayı azalırken, vakıflarda ise meslek yüksek okullarında azalm söz konusu olmuştur.

Tablo 6. Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Elemanı Sayıları

	2018-2019	2019-2020	Değişim
Toplam	166,225	174,494	8,269
Önlisans	21,049	22,391	1,342
Lisans	140,730	148,063	7,333
Enstitüler	2,950	2,668	- 282
Araştırma Merkezleri	1,496	1,372	- 124
Devlet Üniversiteleri	141,462	147,853	6,391
Önlisans	16,398	17,689	1,291
Lisans	120,670	126,178	5,508
Enstitüler	2,904	2,621	- 283
Araştırma Merkezleri	1,490	1,365	- 125
Vakıf Üniversiteleri	24,367	26,321	1,954
Önlisans	4,255	4,382	127
Lisans	20,060	21,885	1,825

COVID-19 Salgınının Türkiye’de Eğitim Sektörü Mali Göstergelerine Etkisinin Değerlendirilmesi

Enstitüler	46	47	1
Araştırma Merkezleri	6	7	1
Vakıf Meslek Yüksek Okulları	396	320	- 76
Önlisans	396	320	- 76

Kaynak: YÖK (2021), Yükseköğretim Bilgi Sistemi,

Tablo 6.’da Milli Eğitim Bakanlığı bütçe uygulama sonuçları verilmiştir. Buna göre bütçe gideri türüne göre bakıldığında yaklaşık %70’e yakın bir oranla personel giderleri önemli bir paya sahiptir. Yıllara göre oransal değişimde ise 2019 yılında cari transfer ile mal ve hizmet alımlarında nemli bir artış oranı söz konusu olmuştur.

Tablo 7. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Uygulama Sonuçları

Milyon TL						
Bütçe Gideri Türü	2017		2018		2019	
	Ödenek	Harcama	Ödenek	Harcama	Ödenek	Harcama
01 Personel Giderleri	38,490.2	57,058.7	35,218.0	66,574.7	50,211.5	81,752.4
02 Sosyal Güvenlik Kurumları	7,023.5	8,905.2	9,823.2	10,409.2	10,729.1	12,881.9
03 Mal ve Hizmet Alımları	8,693.6	8,641.1	9,828.1	9,751.6	12,668.6	12,617.3
05 Cari Transferler	2,236.2	2,232.1	2,735.5	2,633.7	3,616.6	3,604.4
06 Sermaye Giderleri	11,313.0	5,854.7	12,719.2	9,960.9	8,047.2	7,288.4
07 Sermaye Transferleri	247.3	247.3	118.0	118.0	22.0	22.0
TOPLAM	68,003.7	82,939.0	70,441.9	99,448.1	85,294.8	118,166.4
Toplam Bütçedeki Payları						
Bütçe Gideri Türü	2017		2018		2019	
	Ödenek	Harcama	Ödenek	Harcama	Ödenek	Harcama
01 Personel Giderleri	56.60	68.80	50.00	66.94	58.87	69.18
02 Sosyal Güvenlik Kurumları	10.33	10.74	13.95	10.47	12.58	10.90
03 Mal ve Hizmet Alımları	12.78	10.42	13.95	9.81	14.85	10.68
05 Cari Transferler	3.29	2.69	3.88	2.65	4.24	3.05
06 Sermaye Giderleri	16.64	7.06	18.06	10.02	9.43	6.17
07 Sermaye Transferleri	0.36	0.30	0.17	0.12	0.03	0.02
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Bir önceki yıla göre Yüzde Değişim (%)						
Bütçe Gideri Türü	2017		2018		2019	
	Ödenek	Harcama	Ödenek	Harcama	Ödenek	Harcama
01 Personel Giderleri			-8.50	16.68	42.57	22.80
02 Sosyal Güvenlik Kurumları			39.86	16.89	9.22	23.76
03 Mal ve Hizmet Alımları			13.05	12.85	28.90	29.39
05 Cari Transferler			22.32	17.99	32.21	36.86
06 Sermaye Giderleri			12.43	70.14	-36.73	-26.83
07 Sermaye Transferleri			-52.28	-52.28	-81.40	-81.40
TOPLAM			3.59	19.91	21.09	18.82

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2020), 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara

Covid-19 Salgınının Türkiye’de Eğitim Sektöründe Özel Bir Eğitim Kurumunun Mali Tabloları Üzerine Etkilerinin Analizi

Covid-19 Salgınının mikro düzeyde etkileri için ise İstanbul’da faaliyet gösteren alanında köklü bir özel eğitim kurumu mali tablolarındaki değişimler analiz edilerek kurum üzerinde Covid-19 Salgınının etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Diğer özel eğitim kurumlarında da bazı etkilerin benzer olabileceği varsayımı ile mikro düzeyde özel eğitim kurumlarının Covid-19 Salgından hangi kanallardan etkilendiği ve bu olumsuz etkileri en aza indirmek için nasıl bir politika tepkisi gösterdikleri ortaya konulmaktadır.

Veri

Çalışmada kullanılan veriler, bir Özel Eğitim Kurumu verileridir. Özel Eğitim Kurumunun mali hesap dönemi 1 Eylül - 31 Ağustos tarihleri arasındadır. 31 Ağustos 2020 tarihi itibarıyla öğrenci sayısı yaklaşık olarak 800 civarındadır. Veri dönemi 2019-2020 yıllarını kapsamaktadır.

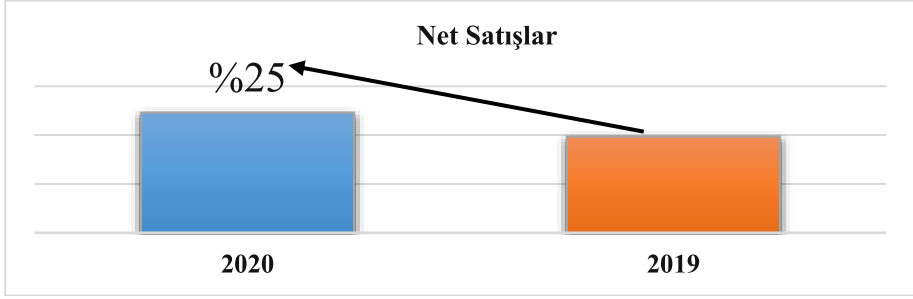
Yöntem

Analizde kullanılacak yöntem, mali tabloların yatay, dikey ve rasyo analizleri olup, analizin temel amacı 2020 yılı mali göstergelerini 2019 yılı göstergeleri ile karşılaştırarak Covid-19 Salgınının etkilerinin hangi ölçüde kurumun faaliyetlerine yansıtıldığını ortaya koymaya çalışılmıştır.

Bulgular

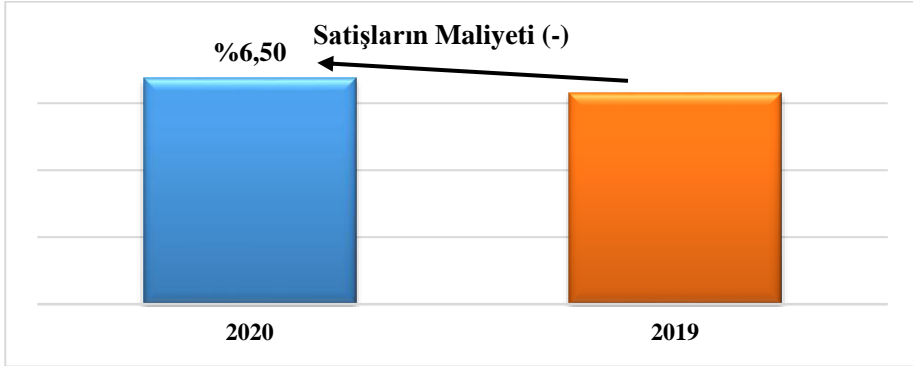
Gelir Tablosu Göstergeleri, Satışlar ve Kârlılık

Şekil 4’te Özel Eğitim Kurumu’nun 31 Ağustos 2020 tarihinde biten hesap dönemine ilişkin elde ettiği net satış gelirlerinin bir önceki yılın aynı dönemine göre değişimi sunulmuştur. Buna göre net satışlar pandemi öncesi döneme göre %25 oranında artmıştır. COVID-19 Salgınına karşı alınan tedbirler kapsamında eğitim kurumlarında uzaktan eğitim modeline geçilmesi Özel Eğitim Kurumu’nun öğrenci sayısında bir düşüşe sebep olmamıştır ve Kurum satışlarını artırmıştır.

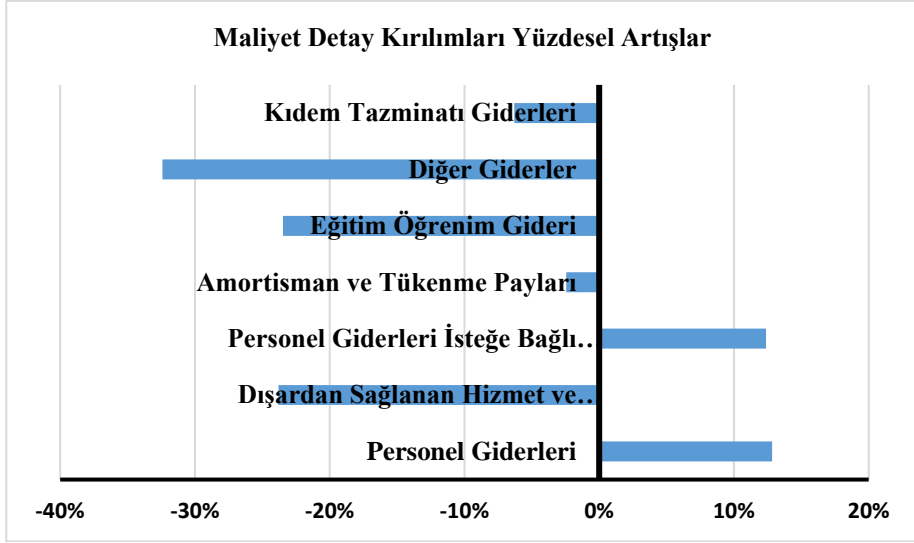
Şekil 4. Özel Eğitim Kurumu'nun cari dönem satışlarının önceki döneme göre değişimi

Şekil 5'te ise Özel Eğitim Kurumu'nun satışlarının maliyetinin 2020 ve 2019 yılları arasındaki değişimi sunulmuştur. Satışlarda %25 artış olmasına karşın maliyetlerde sadece %6,50'lik bir artış meydana gelmiştir. Satışlarda %25 artışa karşın, her ne kadar satışların maliyetinde de düşük bir artış olsa da satışlardaki artışın altında kalması Kurum'un özellikle değişken maliyetlerini kontrol altına aldığı ve iyileştirdiğinin bir göstergesidir.

Şekil 5. Maliyetlerin 2020 ve 2019 Göre Değişimi

Öze Eğitim Kurum'un maliyetlerini detay kırılım bazında artışını analiz etmek maliyetler için daha fazla fikir edinmemizi sağlayacaktır. Maliyetlerin önceki döneme göre detay bazlı artış grafiği Şekilde 3'de özetlenmiştir.

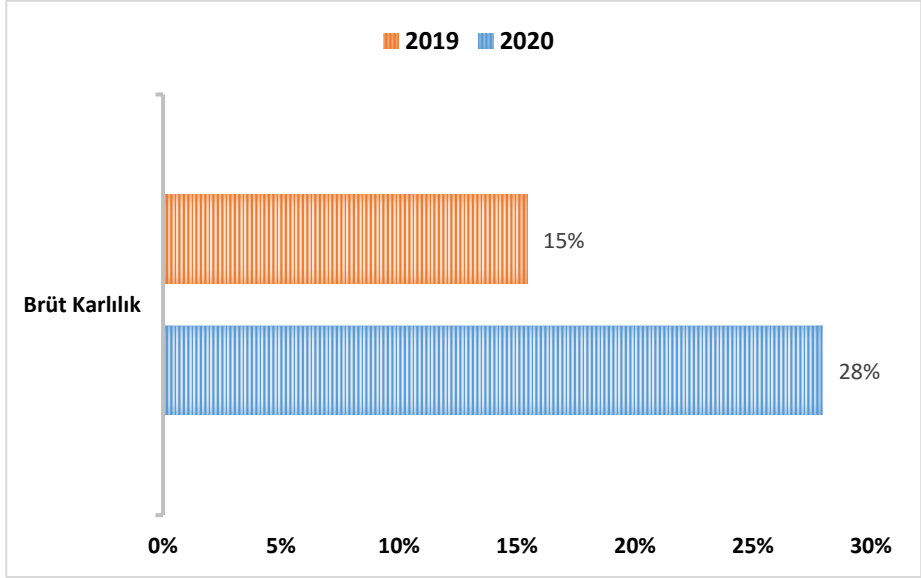

Şekil 6. Maliyet kalemlerinin detay bazda artış grafiği

Özel Eğitim Kurumu'nun uzaktan eğitim modeline geçmesi ile Şekil 6'da görüleceği üzere maliyet kalemlerinin birçoğunda azalış meydana gelmiştir. Bu azalışlar satışlardaki %25 artışa karşın maliyete olumlu yansımış ve maliyetlerde sadece %6,50'lik bir artış meydana gelmiştir. Bu sonuçlara göre uzaktan eğitime geçilmesi ile eğitim öğretim giderlerinde %23, dışardan sağlanan fayda ve hizmetler %24 oranında düşüş yaşanmıştır. Uzaktan eğitimle birlikte eğitimde kullanılan basılı materyal maliyetleri, elektrik gideri, su gideri, doğalgaz gideri temizlik gideri gibi dışardan sağlanan fayda ve hizmetlerde de ciddi bir düşüş meydana gelmiştir.

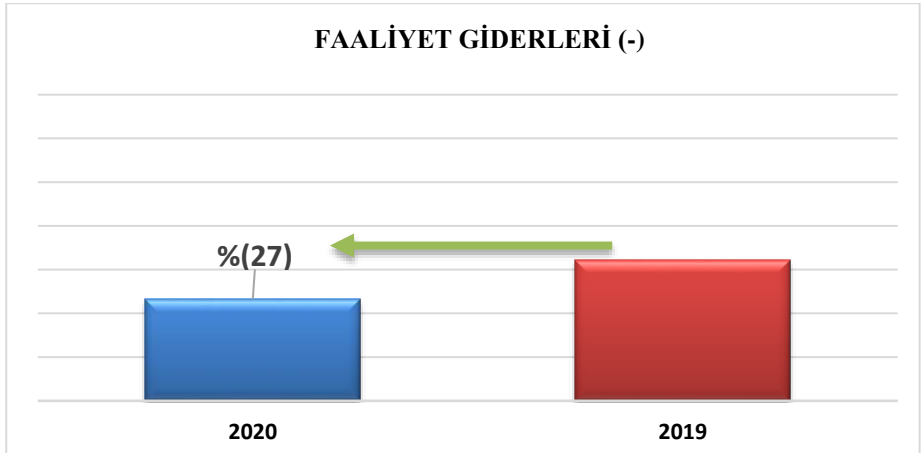
Ayrıca Özel Eğitim Kurumunun pandemi döneminde personel giderlerinde %12 bir artış yaşanmıştır. Özel Eğitim Kurumu pandemi sebebiyle çalışanlarına isteğe bağlı yardımlarını arttırarak çalışanlarına destek olmuştur.

Şekli 7'de ise Özel Eğitim Kurumu'nun ilgili dönemlerdeki brüt karlılık oranları verilmiştir. Özel Eğitim Kurumunun pandemi döneminde öğrenci kaybetmemesine ek olarak uzaktan yapılan eğitim modeli nedeniyle satışların maliyetinin satışa kıyasla daha az artması Kurum'un brüt karlılığı üzerinde ciddi bir iyileşme sağlamıştır.

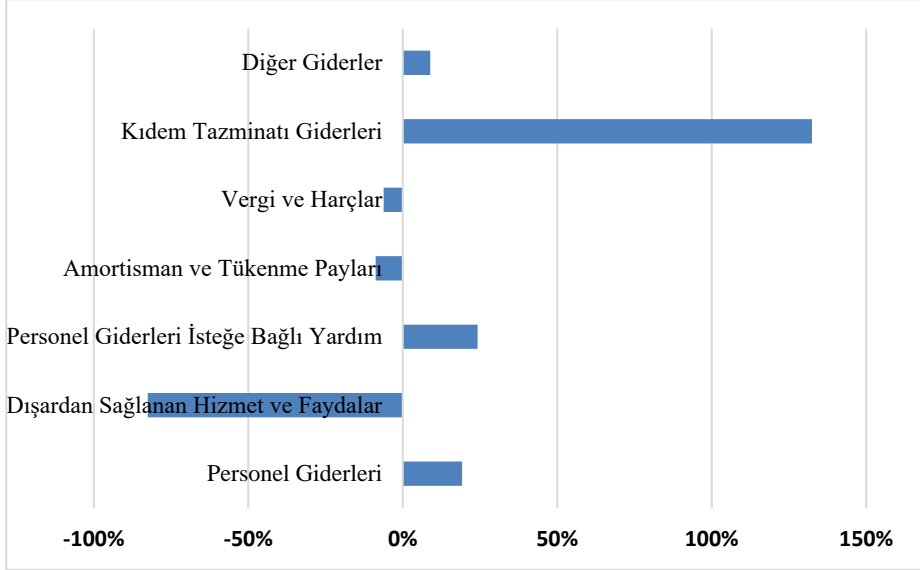
Şekil 7. Brüt Karlılık Oranları (2020 ve 2019)

Şekil 8’te ise Özel Eğitim Kurumu’nun faaliyet giderlerinin 2020 ve 2019 yılları arasındaki değişimi sunulmuştur Buna göre pandemi öncesine göre Özel Eğitim Kurumu’nun faaliyet giderlerinde %27 oranında bir azalma meydana gelmiştir.

Şekil 8. Faaliyet Giderlerinde Meydana Gelen Değişim (2020-2019)

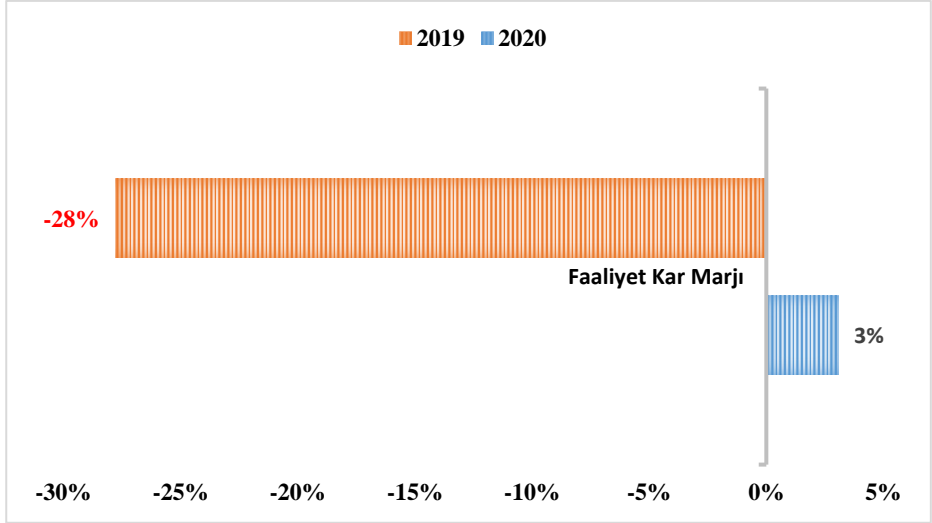
Faaliyet giderlerinde düşüşün nedenini daha iyi anlayabilmek için Şekil 9'da faaliyet giderlerinin kalem bazlı değişimleri verilmiştir.

Şekil 9. Faaliyet Giderlerinin detay bazlı analizi

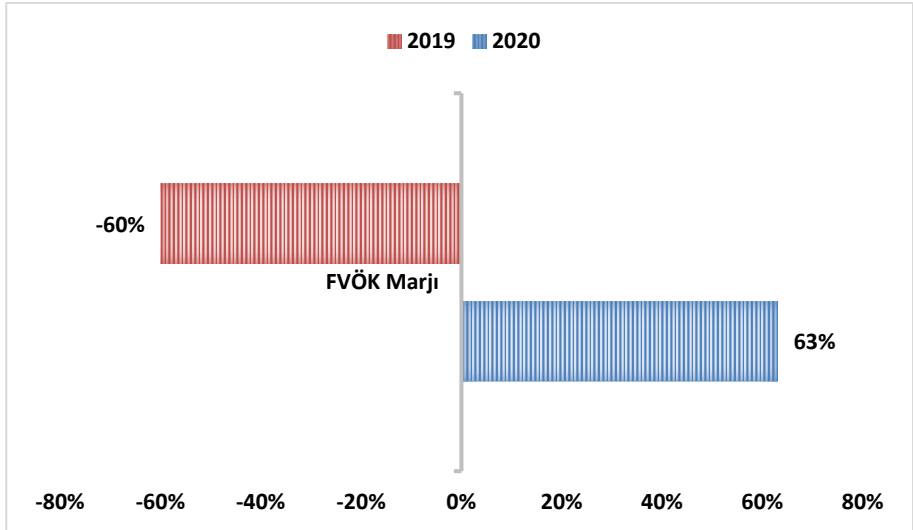
Şekil 9.'dan da görüleceği üzere Özel Eğitim Kurumu'nun uzaktan eğitime modeline geçmesiyle birlikte dışardan alınan hizmetlerde çok ciddi bir tasarrufa gitmiştir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise kıdem tazminatında yaşanan artıştır. Pandemi döneminde Özel Eğitim Kurumu her ne kadar öğretmen maliyetlerinde bir azaltmaya gitmese de yönetim destek personellerinde kıdem tazminatı ile işten ayrılması yolu ile tasarrufa yönelmiştir.

Şekil 10'de ise Özel Eğitim Kurumu'nun iki döneme ilişkin faaliyet marjı analizlerine yer verilmiştir. Özel Eğitim Kurumu pandemi nedeniyle maliyetlerde meydana getirdiği iyileşmeler ile 2019 yılında ciddi bir faaliyet zararından 2020 yılında kara dönmüştür. Uzaktan eğitim-öğretimin modeline geçişle birlikte Özel Eğitim Kurumu Faaliyet Karı elde etmiştir.

Şekil 10. Faaliyet kar marjı analizi

Şekil 11.'de ise Özel Eğitim Kurumunun 2020 ve 2019 dönemlerine ait Faiz ve Vergi Öncesi (FVÖK) kar marjı sunulmuştur. Özel Eğitim Kurum'u 2019 döneminde negatif bir FVÖK oranı var iken 2020 döneminde ciddi bir yükselişe geçmiş ve %155 gibi ciddi bir FVÖK marjı elde etmiştir.

Şekil 11. FVÖK Marj Değişim (2020 ve 2019)

Tablo 8.'de ise Özel Eğitim Kurumunun diğer önemli Karlılık Göstergeleri özetlenmiştir.

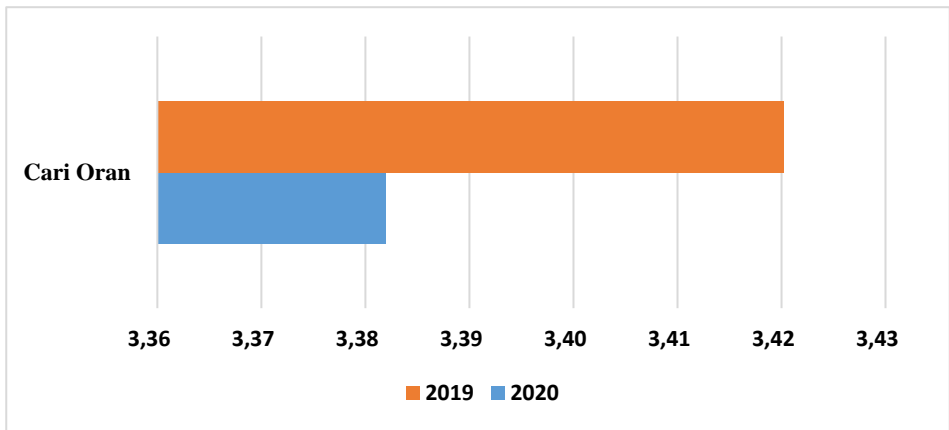
Özel Eğitim Kurumu'nun diğer karlılık göstergelerine incelendiğinde, karlılıkta yaşanan iyileşme etkisini bu oranlarda da göstermektedir. Özel Eğitim Kurumunun aktif Karlılığı 2019 yılında negatif %23 iken 2020 yılında pozitif %21 olarak gerçekleşmiştir. Öz Sermaye Karlılığı ise negatif %60'tan pozitif %133'e çıkmıştır. Özel Eğitim Kurumunun pandemi döneminde giderlerinde ciddi iyileştirmeler yapması, finansal durumuna olumlu olarak yansımıştır.

Tablo 8. Diğer önemli Karlılık Oranları

Karlılık Göstergesi	2020	2019
Aktif Karlılığı (FVÖK / Aktif Toplamı)	21%	(23)%
Karlılık Kaldırıcı (Öz sermaye Karlılığı / Aktif Karlılığı)	133%	0%
VÖK Marjı	63%	(60)%
Net Kar Marjı	63%	(60)%

Bilanço Göstergeleri

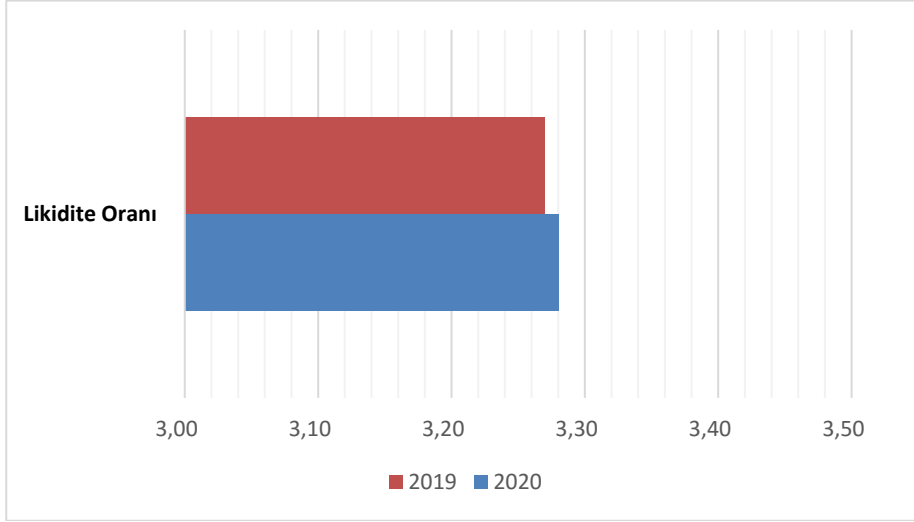
Şekil 12.'de Özel Eğitim Kurumu'nun pandemi öncesi ve sonrası cari oranda gerçekleşen değişim sunulmuştur. Özel Eğitim Kurumunun cari oranı bir önceki yıla göre 3,42'den 3,38 inmiştir. Cari oran sektör ortalamasının çok üzerindedir ve pandemi Özel Eğitim Kurumu'nun cari oranını önemli biçimde etkilememiştir.

Şekil 12. Cari Oran Değişimi (2020 ve 2019)

Şekil 13.’te ise Özel Eğitim Kurumunun likidite oranının pandemi öncesi ve sonrası durumu sunulmuştur. Özel Eğitim Kurumunun cari oranı bir önceki yıla göre 3,30’dan 3,29 inmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasını çok üzerindedir ve pandemi Özel Eğitim Kurumu’nun bu oranını önemli ölçüde etkilememiştir

Şekil 13. Likidite Oranları Değişimi Değişimi (2020 ve 2019)

Özel Eğitim Kurumu’nun bilanço kalemlerine ilişkin diğer önemli oranları ise Tablo 9.’da özetlenmiştir. Bu göstergeler incelendiğinde ise oranların pandemi öncesi oranlara yakın seyrettiği Özel Eğitim Kurumu’nun pandemi sürecinden etkilenmediği görülmektedir.

Tablo 9. Bilanço kalemlerine ait diğer göstergeler

Bilanço Oran Göstergeleri	2020	2019
Alacak Tahsil Süresi (gün)	28	38
Stok Elde Kalma Süresi (gün)	36	42
Ticari Borç Ödeme Süresi (gün)	22	22
Toplam Borç / Toplam Aktif	25%	26%
KV Finansal Borç / Net Satışlar	-%	-%
KV + UV Finansal Borç / Net Satışlar	-%	-%

Ayrıca Tablo 10.'da bilançoya ilişkin yatay analiz sonuçları sunulmuştur. 2020 yılında Hazır Değerlerde %36'lık bir artış meydana gelmiş iken 2018 yılında %27'lik bir azalış gerçekleşmiştir. Özel Eğitim Kurumunun pandemi süreci boyunca giderlerini kısması karlılığa olumlu bir etki yapmış ve bu durum hazır değerlerinde bir yükseliş meydana getirmiştir. Pandemi nedeniyle okulların kapalı olması, maddi duran varlık yatırımlarını da azaltmıştır. Bilanço kalemleri incelendiğinde genel olarak Özel Eğitim Kurumu'nun pandemi döneminde finansal açıdan zorluk yaşamadığı hatta bilançosunda bir takım iyileştirmelerin olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Bilanço Yatay analiz sonuçları (2020 2019)

AKTİF (VARLIKLAR) (TL)	31 Ağustos 2020	31Ağustos 2019
I- DÖNEN VARLIKLAR		
Hazır Değerler	36,85%	-27,60%
Menkul Kıymetler	0,00%	-100,00%
Ticari Alacaklar	-5,26%	3,08%
Diğer Alacaklar	-84,51%	667,42%
Stoklar	-7,96%	15,50%
Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri	-%	-%
Gelecek Aylara Ait Gider-Gelir Tahakkukları	-%	-%
Diğer Dönen Varlıklar	-12,04%	198,82%
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	32%	-26%
II- DURAN VARLIKLAR	-%	-%
Diğer Alacaklar	-%	-%
Maddi Duran Varlıklar	100,88%	461,10%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	-81,86%	-31,72%
Gelecek Yıllara Ait Gider-Gelir Tahakkukları	8,37%	-12,69%
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	89,09%	275,71%
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	40%	-19%
PASİF (KAYNAKLAR)		
I- KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
Mali Borçlar	392,07%	-58,61%
Ticari Borçlar	7,34%	561,65%
Diğer Borçlar	-%	-100,00%
Alınan Avanslar	40,49%	6,58%
Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler	-10,55%	-71,60%
Borç ve Gider Karşılıkları	-3764,26%	-%
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	33,62%	-5,89%
III- ÖZKAYNAKLAR		
Ödenmiş Sermaye	-%	-%
Sermaye Yedekleri	-%	-%
Kar Yedekleri	-%	-%
Geçmiş Yıl Karları	-35,05%	169,45%
Dönem Net Karı (Zararı)	-231,81%	-155,73%
ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	40,13%	-23,34%
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	38,44%	-19,46%

Tablo 11.’de ise Gelir Tablosu analiz Sonuçlarına yer verilmiştir. Özel Eğitim Kurumu pandemi döneminde satışlarını önceki döneme göre daha fazla arttırmıştır ve giderleri ciddi oranda düşürmüştür. Bu durum karlılığı olumlu olarak etkilemiştir ve gelir tablosunun her kaleminde ciddi iyileşmeler gerçekleşmiştir. Bu bakımdan gelir tablosu incelendiğinde Özel Eğitim Kurumu’nun pandemi sürecinde karını arttırdığı ve pandeminin bütün olumsuz koşullarına rağmen Kurumun finansal faaliyetlerini olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 11. Gelir Tablosu Yatay Analiz Sonuçları (2020 -2019, 2019-2018)

Gelir Tablosu (TL)	2020	2019
Net Satışlar	25,21%	9,52%
Satışların Maliyeti (-)	6,67%	22,28%
Brüt Satış Karı Veya Zararı	126,85%	-11,63%
Faaliyet Giderleri (-)	-27,90%	100,25%
Faaliyet Karı Veya Zararı	113,80%	573,67%
Diğer Faaliyet Olağan Gelir-Kar	-100,00%	-63,50%
Diğer Faaliyet Olağan Gider-Zarar(-)	-81,06%	551,44%
Olağan Kar Veya Zarar	225,71%	-146,35%
Olağandışı Gelir Ve Karlar	7,86%	-20,36%
Olağandışı Gider Ve Zararlar (-)	-30,59%	13,69%
Dönem Karı Veya Zararı	231,81%	-144,54%
Dönem Karı Vergi Ve Diğ. Yasal Yük. Karşılıkları (-)	--%	-100,00%
Dönem Net Karı Veya Zararı	231,81%	-155,73%

Tartışma ve Sonuç

Pandemi ile birlikte kısıtlamalar eğitim-öğretim sektörünü çok ciddi oranda etkilemiş ve eğitim kurumları uzaktan eğitim modeline geçmişlerdir. Uzaktan eğitim süreci eğitim sektörü üzerinde eğitimin niteliği, öğrenme süreçleri, eğitime erişimin demografik göstergelere farklılaşması gibi bir dizi sorunu gündeme getirmiştir. Diğer yandan Covid-19 Salgınının eğitim kurumları başta olmak üzere, eğitim sektöründe katma değer yaratan tüm paydaşları yakından etkilemiştir. Bu etkilenme düzeyleri pek çok parametreye bağlı olarak farklılık arzedeabilmektedir.

Çalışmada ilk olarak Covid-19 Salgınının eğitim sektörü üzerindeki etkileri makroekonomik düzeyde incelenmiştir. Covid-19 Salgınının eğitim sektörü mali göstergeleri üzerindeki makroekonomik etkileri incelendiğinde TÜİK GSYİH alt kalem göstergelerine göre, 2020 yılı ikinci çeyreğinde Covid-19 Salgınının olumsuz etkileri genel ekonomi ve sektörler üzerinde en ağır

etkisini göstermiştir. 2020 yılı ikinci çeyreğinde, geçen yılın aynı çeyreğine göre GSYİH yaklaşık %10 daralırken, hizmetler sektörü %25'e yakın daralma göstermiştir. Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri %2.3 daralma, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri ise %16 daralma göstermiştir. Covid-19 Salgınının'dan olumlu etkilenen sektörlerin arasında Bilgi ve İletişim sektörü gelmektedir. Covid-19 Salgını boyunca mümkün olan tüm hizmetlerin uzaktan internet ortamına taşınması bilgi ve iletişim sektörüne olan talebi ve hasılayı artırmaya katkı yapmıştır. Bununla birlikte 2019-2020 yılı için ortaöğretim ve yükseköğretim istatistikleri incelendiğinde toplam harcama kalemlerinde artışın devam ettiği gözlemlenmiştir. Aynı şekilde hem ortaöğretim düzeyinde, devlet ve özel eğitim kurumlarının toplamda öğrenci ve öğretmen sayılarında artış devam etmiştir. Aynı şekilde yükseköğretim kurumlarında da devlet ve vakıf üniversitelerinde toplamda öğrenci ve öğretim eleman sayılarında artış devam etmiştir. Yükseköğretimde göze çarpan azalma kalemi yüksek lisans öğrenci talebinde hem devlet hem de vakıf üniversitelerinde azalmadır. Bu azalmada ekonomideki daralma ve Covid-19 Salgını öğrencilerin yüksek lisans taleplerini ertelemeye önemli bir faktör olabilir. Covid-19 Salgınının makroekonomik etkileri bağlamında en önemli olumsuz etki eğitim sektörüne destek veren hizmet ve üretim sektörlerde (öğrenci taşıma hizmetleri, kantin, yemek hizmetleri, barınma-yurt hizmetleri, çocuk bakım hizmetleri gibi) kendisini göstermektedir. Hizmetler sektöründeki daralmada öğrenci hareketliliğinin azalması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak diğer yandan uzaktan öğretim teknolojilerine artan talep bilişim sektöründe canlanmayı beslemiştir.

Covid-19 Salgınının mikroekonomik düzeyde eğitim sektörü üzerindeki ise bir Özel Eğitim Kurumu'nun pandemi öncesi ve sonrası finansal tabloları mali analize tabi tutularak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre bu özel eğitim kurumu özelinde, pandeminin giderleri azaltıcı ve kârı arttırıcı yönde olumlu bir etki yaptığı tespit edilmiştir. Uzaktan Eğitim modeli ile öğrencilerin fiziki olarak derslere gitmemesi, bina bakım giderleri, yemek giderleri, su giderleri, ısınma, elektrik giderleri, güvenlik giderleri, temizlik giderleri gibi genel giderlerde ciddi düşüşler yaratmıştır. Bu süreç, özellikle Özel Eğitim Kurumlarının maliyetler yönetmesi açısından önemli fırsatlar sunmuştur. Diğer yandan kurum eğitim personeline bir azalmaya gitmemiş, ancak idari

personelden kıdem tazminatını ödeyerek tasarrufa gitmeye çalışmıştır. Sektörde diğer özel eğitim kurumları Covid-19 Salgını ile mücadele yöntemlerine göre Salgının olumsuz mali etkilerini en aza indirmeye çalışmaktadırlar. Covid-19 Salgın ile ortaya çıkan uzaktan öğretim modeli eğitim kurumlarının faaliyet giderlerinin çoğunda önemli tasarrufların (özellikle öğrencilere yönelik enerji, ısınma, elektrik, su, bakım onarım gibi kalemlerde) oluşmasına katkı sağlamıştır. Diğer yandan uzaktan öğretim teknolojilerine yatırım yapmak yatırım maliyetlerinin artmasına yol açmıştır.

Covid-19 Salgınının eğitim sektörü üzerindeki makroekonomik etkileri hizmet sektöründeki daralma ile kendisini göstermektedir. Hizmet sektöründeki daralmada ise öğrenci hareketliliğinin azalmasının yarattığı doğrudan ve dolaylı sektörler üzerindeki talep, arz ve istihdamdaki daralmalardır. Covid-19 Salgınının eğitim kurumları üzerindeki etkileri ise kurumlara göre değişmekle birlikte öğrenci talebindeki değişiktir. Mikro düzeyde veli ve öğrenci taleplerindeki değişkenlik kurumlar bazında öğrenci talebinin bazılarında ciddi daralmasına yol açmış olabilir. Bu alandaki mikroekonomik etkiler Covid-19 Salgınının tam etkilediği dönemlere yönelik olarak açıklandıkça daha sağlıklı analiz edilebilecektir. Ancak bu dönemde özel ve vakıf eğitim kurumlarının önemli tasarruf tedbirlerine başvurduğu, uzaktan öğretimin bu tasarruflara katkı yaptığı (faaliyet giderleri gibi) diğer yandan bilişim teknolojileri yatırımlarının arttığı gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak Covid-19 Salgınının eğitim sektöründeki etkileri eldeki mevcut verilere göre kısmen olumsuz olarak gözlemlenmiştir. Ulusal, sektörel ve eğitim kurumları düzeyinde Covid-19 Salgınının insani, eğitsel ve ekonomik düzeydeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde tüm paydaşların etkin bir işbirliği ve doğru bir stratejik planlama ile mücadele etmeleri son derece büyük önem arz etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of the Effects of Covid 19 Pandemic on the Financial Indicators of Education Sector in Turkey

*

Adem Yaman- Ayşe Atılğan Sarıdoğan- Nabi Küçükgergerli

Çanakkale Onsekiz Mart University- Çanakkale Onsekiz Mart University-Bezmi Alem University

The Covid-19 Pandemic has caused significant negative effects at both macro and micro levels in the world and in our country. The effects of the Covid-19 Pandemic vary by sectors. The main purpose of this study is to analyze the effects of the Covid-19 Pandemic on the financial indicators of the education sector in our country through both macro indicators and the financial statements of a private educational institution.

For the micro-level effects of the Covid-19 Pandemic changes in the financial statements of a private educational institution operating in Istanbul were analyzed. Thus, the effects of the Covid-19 Pandemic on the private education institution were analyzed. In the study, with the assumption that some effects may be similar in other private education institutions, it is revealed through which channels private education institutions were affected by the Covid-19 Pandemic at the micro level and how they showed a policy response to minimize these negative effects.

The data used in the study is the data of a Private Education Institution. The financial accounting period of the Special Education Institution is between 1 September and 31 August. As of 31 August 2020, the number of students is approximately 800. The data period covers the years 2019-2020.

The method to be used in the analysis is the analysis of the financial statements, and the main purpose of the analysis is to compare the financial indicators of 2020 with the indicators of 2019, and to reveal to what extent the effects of the Covid-19 Pandemic are reflected in the activities of the institution.

The measures taken due to the Covid-19 Pandemic have greatly affected the education sector and educational institutions have switched to the distance education model. Along with the distance education process, it has brought up some problems in areas such as the quality of education, learning processes, and access to distance education for students. On the other hand,

the Covid-19 Pandemic has closely affected all stakeholders that create added value in the education sector, especially educational institutions. These levels of influence may differ depending on many parameters.

In the study, firstly, the effects of the Covid-19 Pandemic on the education sector were examined at the macroeconomic level. When the macroeconomic effects of the Covid-19 Pandemic on the financial indicators of the education sector are examined, according to Turkey's GDP sub-item indicators, the negative effects of the Covid-19 Pandemic in the second quarter of 2020 showed the heaviest impact on the general economy and sectors. In the second quarter of 2020, while the GDP contracted by about 10% compared to the same quarter of the previous year, the services sector contracted by nearly 25%. Public administration, education, human health and social service activities contracted by 2.3%, while professional, administrative and support service activities contracted by 16%. The Information and Communication sector is among the sectors that have been positively affected by the Covid-19 Pandemic. During the Covid-19 Pandemic, the internet-based execution of many services increased the demand for the information and communication sector and increased the revenue in this sector. On the other hand, when the secondary education and higher education statistics for 2019-2020 are analyzed, it is observed that the increase in total expenditures continues in these sectors. Likewise, the increase in the total number of students and teachers in public and private education institutions continued at the secondary education level. Similarly, the increase in the total number of students and lecturers continued in higher education institutions in state and foundation universities. In higher education, the number of graduate students has decreased in both state and foundation universities. In this decrease, the contraction in the economy and the tendency of students to postpone their graduate demands due to the Covid-19 Pandemic have a role. The Covid-19 Pandemic has had negative effects on the services and production sectors that support the education sector (such as student transport services, canteen, food services, accommodation-dormitory services, child care services). The decrease in student mobility is an important factor in the contraction in the services sector. However, on the other hand, the increasing demand for distance education technologies has positively affected the information and communication technologies sector.

The effects of the Covid-19 Pandemic on the education sector at the microeconomic level were analyzed by subjecting the financial statements of a Private Education Institution before and after the pandemic to financial analysis. In the results of the analysis, it was determined that the pandemic had a positive effect on reducing expenses and increasing profits, according to the data of this private education institution. With the Distance Education model, distance education of students has provided significant reductions in general expenses such as building maintenance expenses, food expenses, water usage expenses, heating, electricity expenses, security expenses, and cleaning expenses. This process has provided important opportunities especially for Private Education Institutions to manage costs. On the other hand, this educational institution did not reduce its education personnel, but tried to save money by paying severance pay from the administrative personnel. Other private education institutions in the sector are trying to minimize the negative financial effects of the Pandemic according to the methods of combating the Covid-19 Pandemic . The distance education model that emerged with the Covid-19 Pandemic has contributed to significant savings in most of the operating expenses of educational institutions (especially in items such as energy, heating, electricity, water, maintenance and repair for students). On the other hand, investing in distance education technologies has led to an increase in investment costs.

According to the analysis results in the study, the macroeconomic effects of the Covid-19 Pandemic on the education sector reveal itself with the contraction in the service sector. The decrease in direct and indirect demand caused by the decrease in student mobility plays an important role in the contraction of the service sector. It is observed that the Covid-19 Pandemic does not generally have a significant negative impact on the education sector capacity utilization in the 2019-2020 period. The continued increase in the total number of teachers and students in private schools and foundation higher education institutions in the 2019-2020 period is an important indicator of this.. It is estimated that the effects of the Covid-19 Pandemic on educational institutions vary according to institutions. During the Covid-19 Pandemic, it is observed that private and foundation educational institutions resort to significant savings measures, distance learning contributes to these savings (such as a reduction in operating expenses), on the other hand, IT investments

have increased. As a result, it is observed that the effects of the Covid-19 epidemic in the education sector are partially negative. it is extremely important that all stakeholders struggle with an effective cooperation and correct strategic planning in minimizing the negative human and economic impacts of the Covid-19 Pandemic at the national, sectoral and educational institutions level.

Kaynakça/References

- Agormedah, E. K., Henaku, E. A., Ayite, D. M. K. ve Ansah, E. A. (2020). Online learning in higher education during Covid-19 Pandemic: A case Of Ghana. *Journal Of Educational Technology And Online Learning*, 3(3), 183-210.
- Akat, M. ve Karataş, K. (2020). Psychological effects of Covid-19 Pandemic on society and its reflections on education. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 1-13.
- Akbulut, M., Sahin, U. ve Esen, A. C. (2020). More than a virus: How Covid 19 infected education in Turkey?. *Journal Of Social Science Education*, 19, 30-42.
- Akyavuz, E. K. ve Çakın, M. (2020). Covid-19 salgınının eğitime etkisikonusunda okul yöneticilerinin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 723-736.
- Arı, A. G. ve Kanat, M. H. (2020). Covid-19 (Koronavirüs) üzerine öğretmen adaylarının görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı)*, 459-492.
- Bakioğlu, B. ve Çevik, M. (2020). Covid-19 Pandemisi sürecinde fen bilimleri öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 109-129.
- Bayburtlu, Y. S. (2020). Covid-19 Pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde öğretmen görüşlerine göre Türkçe eğitimi. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 131-151.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni Normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Can, E., (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve pedagojik yansımaları: türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.

- Çakın, M. ve Akyavuz, E. K. (2020). Covid-19 süreci ve eğitime yansımaları: öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 6(2), 165-186.
- Dikmen, S. ve Bahçeci, F. (2020). Covid-19 Pandemisi sürecinde yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejileri: Fırat Üniversitesi örneği. *Turkish Journal Of Educational Studies*, 7(2), 78-98.
- Dreesen, T., Akseer, S., Brossard, M., Dewan, P., Giraldo, J. P., Kamei, A. ve Ortiz, J. S. (2020). Promising practices for equitable remote learning: emerging lessons from Covid-19 education responses in 127 countries. United Nations, No.2020/10.
- Duban, N. ve Şen, F. G. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının Covid-19 pandemi sürecine ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 357-376.
- Durak, G., Çankaya, S. ve İzmirli, S. (2020). Covid-19 pandemi döneminde Türkiye'deki üniversitelerin uzaktan eğitim sistemlerinin incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen Ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 14(1), 787-809.
- Erkut, E. (2020). Covid-19 sonrası yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 125-133.
- García-Peñalvo, F. J., Corell, A., Abella-García, V. ve Grande-De-Prado, M. (2021). Recommendations for mandatory online assessment in higher education during the Covid-19 Pandemic. In *Radical Solutions For Education In A Crisis Context* (p.85-98). Singapore: Springer.
- Hebebcı, M. T., Bertiz, Y. ve Alan, S. (2020). Investigation of views of students and teachers on distance education practices during the Coronavirus (Covid-19) Pandemic. *International Journal Of Technology In Education And Science (Ijtes)*, 4(4), 267-282.
- İnce, E. Y., Kabul, A. ve Diler, İ. (2020). Distance Education in Higher Education in the COVID-19 Pandemic Process: A Case of Isparta Applied Sciences University. *International Journal of Technology in Education and Science*, 4(4), 343-351.
- Keskin, M. ve Özer Kaya, D., (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Kırmızıgül, H. G. (2020). Covid-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 283-289.

- Koçoğlu, E. ve Tekdal, D. (2020). Analysis of distance education activities conducted during Covid-19 Pandemic. *Educational Research And Reviews*, 15(9), 536-543.
- Marpa, E. P. (2021). Technology in the teaching of mathematics: An analysis of teachers’ attitudes during the Covid-19 Pandemic. *International Journal On Studies İn Education*, 3(2), 92-102.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2021) Millî Eğitim istatistikleri örgün eğitim 2018-2019-2020.
- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C. ve Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus and Covid-19 Pandemic: A review. *International Journal Of Surgery*, 78, 185-193.
- Özer, M., (2020). Educational policy actions by the Ministry of national education in the times of Covid-19 Pandemic in Turkey. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(3), 1124-1129.
- Paudel, P. (2021). Online education: Benefits, challenges and strategies during and after Covid-19 in higher education. *International Journal On Studies İn Education*, 3(2), 70-85.
- Tokuç, B. ve Varol, G. (2020). Medical education in Turkey in time of Covid-19. *Balkan Medical Journal*, 37(4), 180.
- Toquero, C. M. (2021). Emergency remote education experiment amid Covid-19 Pandemic. *Ijeri: International Journal Of Educational Research And Innovation*, 15, 162-172.
- Tüik (2021). Eğitim harcamaları istatistikleri, 2019.
- Unesco (2021) Figures show two thirds of an academic year lost on average worldwide due to Covid-19 school closures. Paris (25/01/2021 itibariyle)
- Zhong, B. L., Luo, W., Li, H. M., Zhang, Q. Q., Liu, X. G., Li, W. T. ve Li, Y. (2020). Knowledge, attitudes, and practices towards covid-19 among chinese residents during the rapid rise period of the Covid-19 Pandemic : A quick online cross-sectional survey. *International Journal Of Biological Sciences*, 16(10), 1745.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yaman, A., Atılğan Sarıdoğan, A. ve Küçükgergerli, N. (2021). COVID-19 Salgınının Türkiye’de eğitim sektörü mali göstergelerine etkisinin değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7300-7328. DOI:10.26466//opus.955638.

Pandemi Yönetişiminde Medyanın İtici Gücü: “Dördüncü Kuvvet” Ne Yaptı?

DOI: 10.26466/opus.956284

*

Zehra Özkeçeci* – Cihan Oğuz**

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye

E-Posta: zehra.ozkececi@erbakan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4822-6899](https://orcid.org/0000-0002-4822-6899)

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: cihanoguz@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-0997-0826](https://orcid.org/0000-0002-0997-0826)

Öz

Dünya, Mart 2020'den bu yana Dünya Sağlık Örgütü'nün ilan ettiği Covid-19 adlı küresel bir salgının gölgesi altında yaşamaktadır. Batı modeline dayalı demokratik ülkelerden, Asya'daki veya Ortadoğu'daki dikta rejimlerine kadar tüm toplumlarda olağanüstü durum ilan edilmiş, dünya, teknoloji çağında bir virüsün belirlediği kurallara göre kendini dizayn etmeye başlamıştır. Eğitimden sağlığa, iş yaşamından sosyal hareketliliğe, hatta alışveriş alışkanlıklarına kadar insanların tüm refleksleri Covid-19'un seyrine göre şekillenmiştir. Hükümetler, belki de ilk kez bu salgının alt edilmesi için meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile yakın işbirliğine girmiş, bu süreç “yönetişim” olgusunu gündeme getirmiştir. Tam da bu süreçte, gerek klasik medya gerekse sosyal medya salgının önlenmesinden, hükümetlerin tutumuna ve reflekslerine kadar tüm olumlu ve olumsuz gelişmeleri halka aktarmaya çalışmıştır. Medya, doğası gereği eleştirel bir perspektif çizdiği için, yönetim sürecinde “eğreti” gibi dursa da, belirsizliklerin giderilmesinde hükümetler açısından bir pusula işlevi görmüştür. Bu çalışmada, Covid-19'un Türkiye'de izlediği seyir ve hükümetin buna karşı geliştirdiği yönetim mekanizmaları ile medyanın bu süreçteki rolü söylem analizi yoluyla irdelenmiş, aşılama sürecine kadar olan dönem medyanın etkinliği açısından mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sağlık, Yönetişim, Medya.

The Impulse of the Media in Pandemic Governance: What Did the "Fourth Force" Do?

*

Abstract

Since March 2020, the world has been living under the shadow of a global epidemic called Covid-19 declared by the World Health Organization. A state of emergency has been declared in all societies, from democratic countries based on the Western model to dictatorial regimes in Asia or the Middle East, and the world has begun to design itself according to the rules determined by a virus in the age of technology. From education to health, from business life to social mobility and even shopping habits, all reflexes of people have been shaped by the course of Covid-19. Governments, perhaps for the first time, have cooperated closely with professional organizations and non-governmental organizations to overcome this epidemic, and this process has brought the concept of "governance" to the agenda. Just in this process, both the classical media and the social media tried to convey all the positive and negative developments to the public, from the prevention of the epidemic to the attitudes and reflexes of the governments. Although the media seems to be "provisional" in the governance process, since it draws a critical perspective by its nature, it has served as a compass for governments in eliminating ambiguities. In this study, the course of Covid-19 in Turkey, the governance mechanisms developed by the government against it and the role of the media in this process were examined through discourse analysis, and the period up to the vaccination process was tried to be scrutinized in terms of the effectiveness of the media.

Key Words: Covid-19, Health, Governance, Media.

Giriş

Türkiye’de ilk Covid-19 vakası, 11 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından açıklanmıştır. Bir hafta sonra da koronavirüsten ilk ölüm vakası gerçekleşmiştir. Bakan Koca, bu hastalıkta ölüm oranının sanılanın çok altında olduğunu, hastalığın en ağır seyrettiği kişilerin direnci düşük ve başka hastalığı bulunan kişiler olduğunu söylemiştir. Koca, yaşlıların yüksek risk grubunda olduğunu, direnci düşük kronik hastalığı bulunan, savunma sistemi zayıf yaşlıların çok dikkatli olması gerektiğini dile getirmiştir (<https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-koronavirus-kaynakli-ilk-olum-467942.html>). Ancak günler ve haftalar geçtikçe virüs yaygınlık kazanmaya başlamış, ölüm olayları da her geçen gün artmıştır. Pandeminin ilk görüldüğü andan itibaren Sağlık Bakanı Fahrettin Koca iletişim kanallarını bizzat yönetmeye başlamış, kamuoyunu Twitter mesajlarıyla bilgilendirmiştir.

Dr. Fahrettin Koca
@drfahrettinkoca

Az önce açıklanan ve yeni olan vaka sayısı, toplam 12’dir. Bunlardan 2’si ilk vakamızın temas çevresindedir. Şu ana kadar toplam vaka sayımızsa 18’dir. Vaka sayısı bilgisi açık, tam olarak bu şekildedir.

ÖÖ 12:28 · 16 Mar 2020 · Twitter for iPhone

15,6 B Retweetler 63,6 B Beğeniler

Resim 1. Sağlık Bakanı Koca’nın twitter mesajı

Kısa süre sonra da Sağlık Bakanlığı koronavirüste günlük bilançoyu açıklamaya başlamıştır.

Resim 2. Günlük Koronavirüs Tablosu

İlk günlerde ve ilk haftalarda bilanço düşük olmasına rağmen yurt çapında bazı önlemlere başvurulmuştur. Okullardaki sosyal etkinlikler geçici olarak iptal edilmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde de hafta sonu izinleri askıya alınmıştır. Önlemler, salgın yayıldıkça giderek artmaya başlamıştır. Ancak ilk dönemde herkeste pandemi döneminin erken biteceğine ilişkin inanç vardır:

Resim 3. Sağlık Bakanı'nın Twitter Mesajı

12 Mart 2020’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında, tüm bakanların katıldığı bir koronavirüs toplantısı düzenlenmiş, 5 saate yakın süren toplantıdan okulların tatil edilmesi, kamu görevlilerinin yurtdışına çıkışının izne bağlanması, spor müsabakalarının seyircisiz oynanması gibi kararlar çıkmıştır. İki gün sonra da, aralarında Almanya, Fransa ve İspanya’nın da bulunduğu Avrupa ülkeleriyle uçuşlara ara verilmiş, Azerbaycan sınırı nakliye hariç geçişlere kapatılmıştır. 15 Mart’ta Umreden dönenlere öğrenci yurtlarında 14 gün zorunlu karantina uygulanmaya başlanmış, 16 Mart’ta ise barlar, gece kulüpleri, tiyatrolar, sinemalar, spor salonları ve kafeler kapatılmıştır. Ayrıca, camilerde toplu ibadet sonlandırılmış, yurtdışından dönen herkese iki hafta karantina zorunluğu getirilmiştir. 19 Mart’ta Yunanistan ve Bulgaristan ile sınır kapıları kapatılmış, spor karşılaşmaları durdurulmuştur. Hemen ertesi günü de tüm özel hastaneler pandemi hastanesi ilan edilmiş, kültürel ve bilimsel etkinlikler ertelenmiştir. 21 Mart’ta 46 ülke ile uçuşlar durdurulmuş, kuaförler ve güzellik salonları kapatılmıştır. Nisan ayı ise salgının zirveye tırmanmaya başladığı dönem olmuştur. Vakaların yüzde 60’ının İstanbul’da olduğu görülmüş, 20 yaş altı için sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Ayrıca 30 büyükşehir ve Zonguldak’a seyahat kısıtlaması getirilmiştir. 10-13 Nisan günleri arasında Türkiye’de ilk kez hafta sonu sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. 11 Nisan’da Türkiye’de bir günde tespit edilen yeni vaka sayısı 5 bin 138 ile zirveye ulaşmıştır (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52899914>). Vakaların nispeten azalması ve esnafın zor duruma düşmemesi için 1 Haziran 2020’den itibaren lokanta ve kafeler açılmış, bunun sonucunda günlük vaka ölüm olayları yeniden tırmanışa geçmiştir.

Bu süreçte, medya pandeminin sona ermesi yolunda büyük bir *misyon* üstlenmiştir. Haberlerde, özellikle maske kullanımı, sosyal mesafe ve hijyen konusunda vatandaşlara yönelik sürekli uyarıcı yayın yapılmıştır.

Medya-Sağlık İlişkisi ve Pandemide Yönetişim Süreci

Medya, pandemiden önce, gündelik sosyal ve politik hayatta farklı olmayan belirli işlevleri yerine getirmekteydi. Ancak Covid-19 süreci ile birlikte medyanın da sorumluluğu yeniden biçimlenmiştir. Çünkü,

“Siyasi sistem; meşruiyetine ve eylemlerine destek oluşturmak için medyanın arabuluculuk gücüne ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan medya; bilgi, görüş oluşturma, eleştiri ve kontrol işlevini içeren kamu görevlerini yerine getirebilmek için siyasetten gelen bilgiye ihtiyaç duymaktadır” (Nohlen / Schultze - Nohlen, 2002, s.515). Sürecin en az zararlarla atlatılabilmesi için, hiçbir çağrıya gerek duymaksızın, medya doğrudan salgına odaklanmıştır.

Ancak sorun sadece salgına karşı mücadele ve bunun ayrıntılarıyla sınırlı değildir. Ortada aşılması zor bir handicap bulunmaktadır: “Salgın sırasında günlük yaşamın stresi ile artan bir dikkat dağınıcılığın farkına varmak için çok az zaman vardır. Yüksek eğitilmiş bireyler bile ortaya çıkan gerçekleri ve kurguları anlamlandırmak için zihinsel güce sahip değildir. Çok fazla bilgi bombardımanı okuyucuların doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etmesini güçleştirmektedir. İnternet ortamında bilgi ve haberler çok hızlı yayılmaktadır. Bu hızda doğru ve yanlış bilginin ayırt edilmesi kolay olmamaktadır” (Topsakal, 2021, s.388). Bilgi kirliliği, özellikle internet haber sitelerinin güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmakta; kimin ne zaman doğru, ne zaman yanlış bilgi verdiği bir kâbus gibi halkın kafasında soru işaretlerine yol açmaktadır.

Salgının ilan edilmesi nedeniyle, giderek daha fazla demokratik özgürlüklerin geçersiz kılınmasını haklı kılan uluslararası bir acil durum oluşturulmuştur. Anlatıdan sapan herkes uluslararası düzeyde bir komplo teorisyeni ve hatta birçok ülkede sağcı bir radikal olarak görülmektedir. Hemen hemen tüm ülkelerde, çeşitli nedenlerden dolayı tehlikeli olduğu düşünülen “internette radikalleşme” söylentileri yayılmıştır (Vooren, 2020). Bu söylenti ve iddialar, aradan geçen 1,5 yıla rağmen, hemen her gelişmede yeni bir boyut kazanarak devam etmektedir.

İletişim bilimci Maletzke, medyanın bireysel engelleri ortadan kaldıran ve medya tüketicilerini daha büyük bir bütünün parçası olarak gören ek entegrasyon işlevine dikkat çekmektedir: “Artık birey için şeffaf olmayan karmaşık topluluğumuzda, insanların toplumu kendi deneyim ufkunun ötesinde ve hâlâ aracılık edilen referans gruplarının ufkunun ötesinde bir bütün olarak görmelerini ve ona ait olduklarını hissetmelerini sağlarlar. Onunla özdeşleşirler” (Maletzke, 1980, 167). Bu entegrasyon işlevi hâlâ bilgi politikasının temel dayanağı olarak

tanımlanabilir. Medya var olduğu sürece, fikirleri etkilemek ve oluşturmak için de kötüye kullanılmıştır. Noam Chomsky ve Edward S. Herman'a göre, medyanın bütünleşme işlevi fikir birliği yaratmaya hizmet eder (Chomsky/Herman, 2002, s.1). Pandeminin başlangıcından beri bu fikir birliği ve aidiyet duygusu daha da önemli hale gelmiştir. Çünkü tekrarlanan kilitlenmeler ve karantina zamanları birçok insanı daha önce bilinmeyen izolasyon, sosyal izolasyon ve kişilerarası iletişimden yoksun bırakma gibi sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Twitter, Skype, Zoom, Jitsi veya WhatsApp gibi sosyal medya olmasaydı, durum muhtemelen daha da dayanılmaz olurdu. Bu iletişim platformlarının kullanıcıları, sosyal ilişkilerini de dijital düzeye kaydırmıştır (Schultz, 2020). Ancak bu yönelim, kullanıcıları pandemi konusunda çelişkili bir iletişim ortamına taşımıştır. Covid-19'un bilinmezliklerle dolu macerası, bu konularda uzman olan hekim ve bilim insanlarını bile yanıltmış (ilk başlarda maskeyi sadece virüs taşıyanların takması gerektiğini söyleyenler vardı), halk da zaman zaman ne yapacağını bilemez duruma gelmiştir.

Günümüzde klasik yönetim yaklaşımı, siyasal erk ve yurttaş ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yönetişim kavramı, bu yetersizliğin ve sınırlılığın sonucu olan sığılğı ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilmiş ve böylece devlet ve yönetimiyle ilgili ulusal aktörler ve uluslararası örgütleri de göz önüne alan yeni bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur (Çukurçayır, 2003, s.260). Bu tanıma kamuoyunu da eklemek mümkündür. Kamuoyunun sesi de medya olmaktadır. Medya, pandemi sürecinde, bu sürecin en önemli aktörü olan Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın çabalarını desteklemiş, yeri geldiğinde de -aksayan uygulamalarda- eleştirmiş ve yol gösterici olmuştur. Özellikle Bilim Kurulu'nun toplantılarından sonra düzenlenen basın toplantılarında Bakan Fahrettin Koca'nın hiçbir sınırlama olmadan gazetecilerin her sorusuna sabırla yanıt vermesi de sürecin şeffaf şekilde yürütülmesine katkıda bulunmuştur. Ancak pandeminin üzerinden yaklaşık 1,5 yıl geçtikten sonra, aşılama sürecinin başlangıcında, medyadaki ve kamuoyundaki eleştirilerin yoğunlaşması üzerine, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca canlı basın toplantıları yapmak yerine, önceden kayda alınmış videolarını paylaşmaya başlamıştır.

Halkın sağlık düzeyini yükseltmenin en iyi ve en kısa yolu, halka kendi sağlığını korumanın önemini öğretmekten geçmektedir (Demir, 2010, s.89). Ancak pandeminin ilk döneminde bu kural bir türlü hayata geçememiştir. Maske kullanımı konusundaki duyarsızlık aylarca devam etmiş, 65 yaş üstünü evlere sokmak kolay olmamıştır. Sağlık çalışanlarının canla başla, evlerine gitmeden gece-gündüz çalışması bile bu duyarlılığı geliştirememiştir. 2021 yılının başı itibariyle pandemide koronavirüs nedeniyle yaşamını yitiren sağlık çalışanı sayısı 300'ü geçmiştir (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55409530>). Süreci yönetmek için medyanın ikna edici gücüne duyulan gereksinim her geçen gün biraz daha artmıştır. Çünkü halkın ikna olması demek, pandemi sürecinin kısılması ve zamanla ortadan kalkması demektir. Bu aşamada “yönetişim” kavramı önem kazanmaktadır. Avustralya Uluslararası Kalkınma Kurumu'nun “Daha İyi Bir Gelecek İçin Daha İyi Yardım” ismini taşıyan raporu, “yönetişim” kavramını, ‘ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının açık, şeffaf, hesap verebilir ve adaletli bir şekilde etkin yönetimi’ olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, daha iyi bir yönetim için ekonomik ve finansal yönetimin geliştirilmesi, kamu yönetiminin daha etkin bir hale getirilmesi, hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi ve halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanmasının gerekli olduğu belirtilmektedir (Lyon, 2000; aktaran Sobacı, 2007, s.221). Pandemi gibi ulusal bir sorunda, süreci yönetmekte olan Sağlık Bakanlığı ile medya arasındaki ilişkinin “katılım” düzeyinde seyretmesi zorunluluk haline gelmiştir. Medya doğası gereği “objektif” olduğu için, pandemi sürecinde meydana gelen kimi aksaklıklar ve sıkıntılar zaman zaman haberlere yansımakla birlikte -aşılamanın başladığı sürece kadar-Bakanlığın politikalarına azımsanmayacak düzeyde destek gerçekleştirmiştir.

Medya “kamuoyunun sesi” olduğuna göre, pandemi yönetiminde bu denge nasıl sağlanacaktır? Çünkü medya dediğimizde, “televizyon haberciliği, bloklarla yapılan yurttaş gazeteciliği, tabletlerle yapılan gazetecilik, on-line gazetecilik, sosyal medyanın katkıları, cep telefonlarına haberlerin anında gelmesi...” (Tokgöz, 2017, s.35) gibi ögeler kamuoyunu dört bir yandan etkilemektedir. Günümüzde artık herhangi bir bilginin gizlenmesi veya yok sayılması pek mümkün görünmemektedir. O halde yapılacak tek şey vardır: Şeffaf yönetim.

Medyanın Yönetişim Sürecindeki “Köprü” Görevi

Çin’in Wuhan kentinden hızla tüm dünyaya yayılan koronavirüs salgınının kökeninde küreselleşme olgusunu görmek mümkündür. Bauman, “Küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğasıdır” derken, aslında 22 yıl önceden felâketin uyarısını yapmıştır (2018, 75). Küreselleşme hem felâketin sebebi hem de -şeffaf yönetim anlayışı dolayısıyla- ilâcıdır.

Pandemi sürecinde oluşturulan Bilim Kurulu bu şeffaflığın öncüsü olmaya çalışmıştır. Çeşitli üniversitelerin tıp fakültelerinde görevli enfeksiyon hastalıkları uzmanı profesörlerden oluşan Kurulda yer alan üyeler hemen her gün çeşitli TV kanallarında görüş açıklamış, uyarılarda bulunmuş ve salgının seyri hakkında aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Kamuoyu, Kurulda yer alan Prof. Dr. Tefvik Özlü ve Prof. Dr. Ateş Kara gibi isimleri yakından tanımaya başlamıştır. Bilim Kurulu’nda yer almamasına rağmen, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi ve Enfeksiyon Hastalıkları Derneği Başkanı Prof. Dr. Mehmet Ceyhan da pandemi sürecinin önde gelen aktörlerinden biri olmuştur.

Medyayı bu süreçte ikileme düşüren olgu, resmî kaynakların yanı sıra Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) yaklaşımıdır. Zira Türkiye’de sağlık alanındaki STK’lar -tıpkı medya gibi- doğası gereği “bağımsız” olmak durumundadır. Siyasi iklim ve konjonktür gereği STK’lar iktidar veya muhalefet tarafından haklı-haksız eleştirilse de, yönetim kavramının özü “halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanması”na cevaz tanıdığı için, özellikle halk sağlığını yakından ilgilendiren pandemi konusunda süreci şeffaf yönetmek isteyenlerin, “uzlaşma” olmasa bile “mesafeli yakınlaşma” seçeneğini göz ardı etmemesi yerinde olacaktır. Nitekim, Türkiye’de 27 Kasım 2020 tarihine kadar günlük vaka sayısı yerine, sadece Covid-19 hastalık bulgusu olup tedavi altına alınan hastaların (hastalığa dair ateş, öksürük, nefes darlığı gibi belirtileri olanların) sayısı veriliyordu. Yani asemptomatik denilen kişiler günlük tabloya eklenmiyordu (<https://tr.euronews.com/2020/12/13/saglik-bakanligi-g-n-n-gunluk-ac-klad-g-vaka-vefat-hasta-iyilesen-say-lar-ne-anlama-geliyor>). Ancak önce medyanın ısrarlı tutumu ve haberlerde sürekli konuyu dile getirmesi, ardından da Türk Tabipleri Birliği’nin (TTB) gayretleri sonucu, Sağlık Bakanlığı 27 Kasım’dan itibaren günlük

Covid-19 tablosunda vaka sayısını da açıklamaya başlamıştır. Kaldı ki bu süreçte TTB bünyesindeki Pratisyen Hekimler Kolu (PHK) “Aşı Candır, Aşı Hayat Kurtarır” sloganıyla Covid-19 aşılama kampanyasına destek vermiş, TTB’nin web sayfasında “Halkın aşıya olan güvenini sarsacak bilimden uzak her türlü davranış ülkemiz halkına yapılacak çok büyük haksızlıktır” görüşünü dile getirmiştir (https://www.ttb.org.tr/kollar/phk/haber_goster.php?Guid=044bed1a-5999-11eb-a234-396657807ef8). Medyanın, pandemi yönetiminde Sağlık Bakanlığı ile TTB arasında “doğal bir köprü” görevi gördüğünü söylemek abartı olmayacaktır.

Pandemi Sürecinde Türk Medyasının Rolü

Covid-19 ile mücadele sürecinde Türk medyasının etkin ve uyarıcı bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Salgının ilk aylarında maske takılması konusundaki duyarsız tutum gerek TV haberlerinde gerekse gazetelerde sürekli eleştirilmiş, vatandaşlar bu konuda sürekli uyarılmıştır.

Resim 4. Kalabalık Caddede Canlı Yayın (Kaynak: <https://www.dailymotion.com/video/x7vaxi5>)

Özellikle maskelerin aylarca bileklerde, kollarda gezdirilmesi veya ağzı-burnu kapatmadan çene altına indirilmesi, neredeyse eleştirilerin odağı haline gelmiştir.

Resim 5. Sokakta Maske Takmayanlar (Kaynak:

<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/vakalar-artiyor-ama-maske-takan-yok-6035760/>)

Maske-mesafe-hijyen kuralına uyulması konusunda Türk medyası büyük gayret göstermiş, ancak vaka ve ölüm sayılarının artmasından sonra vatandaşlar bu konuda sağlık bilincine ulaşabilmişlerdir. Ne var ki özellikle Türkiye’de salgının başladığı 2020 yılı Mart ayını takip eden yaz aylarında maske konusundaki duyarsızlık bariz şekilde kendini göstermiştir. Gerek hekimler gerekse devlet ve siyaset adamları zaman zaman bu konuda isyan etme noktasına gelmişlerdir. Türk insanının maskeyle imtihanı, günlük ölüm sayısının 100’ü geçip 200’lere doğru ilerlediği dönemde yerini nihayet *aldırmazlık* yerine *itidale* bırakmıştır.

Maske konusunda aylarca süren ve ihtimal ki vaka sayısının artmasında büyük rol oynayan bu aldırmazlığın kökeninde hangi sebeplerin yattığı da ayrı bir soru işareti olarak önümüzde durmaktadır. Akla gelen ilk gerekçe, 2010 yılında dünyada ve Türkiye’de görülen “Domuz Gribi” salgını sonrasında dünya çapında meydana gelen tartışmalardır. “Domuz gribi salgını patlak verdiği günden beri Dünya Sağlık Örgütü (WHO), daha yeni ortaya çıkan bu hastalığın çok fazla

sayıda ölümlere yol açacağını söyleyerek toplumda bir panik havası oluşturmuştur. Bu durumdan dolayı halk gereğinden fazla bir şekilde önlemler almak ve harcamalar yapmak zorunda kalmıştır” (Engdahl, 2006; aktaran Alu, 2018, s.6). Bu panik ortamından en çok kâr elde eden kesim ise aşuların ve anti-viral (virüs önleyici) ilaçların üretim ve pazarlamasıyla ilgilenen bazı küresel ilâç şirketleri olmuştur. Domuz gribi aşısını üreten ilaç şirketleri domuz gribi salgını sürecinde çok yüksek miktarda paralar kazanmışlardır. Aşıdan yaklaşık olarak 50 milyar dolarlık bir kâr elde etmişlerdir” (<http://en.uhim.org/Uploads/GenelDosya/kuresel-sermaye-ve-domuz-gribi-7237-d.pdf>). Domuz gribi aşısından ağzı yanan dünya, ilk başlarda koronavirüsü de, ülkelere aşı satışı yapmak için “küresel sermayenin tezgâhladığı bir oyun” olarak görmüştür. “Koronavirüs aşısı acaba nasıl bu kadar hızlı bulundu?” sorusu ortaya atılmıştır (<https://onedio.com/haber/bilimin-zaferi-mi-buyuk-guclerin-oyunu-mu-koronavirus-asisi-acaba-nasil-bu-kadar-hizli-bulundu-945820>). Ancak aşı konusundaki tedarik sürecinin gecikmesi ve her ülkenin -parası bile olsa- aşuya kolayca ulaşamaması, bu konudaki komplo teorilerini dizginlemiştir. Pandemi yönetiminde, aşının yararı konusunda medya, iktidar, muhalefet, Bilim Kurulu ve TTB’nin de ağız birliği etmesi, halkta endişeleri önemli ölçüde gidermiştir. Hatta tartışma, aşının yararlı olup olmayacağından ziyade “niçin geciktiği” sorununa evrilmeye başlamıştır.

Sosyal medyadaki tartışma ve polemikler ise bu sürecin başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Sağlık Bakanlığı’nun günlük koronavirüs bilançosunu her akşam saat 19.00-20.00 arasında açıklaması şeffaflık konusunda bir güven yaratmıştır. Ancak doğal olarak, süreçte zaman zaman yaşanan aksama, tıkanma ve gecikmeler eleştiri konusu olmuş, bunlar da kısa sürede çözümlenmiştir. Sosyal medyanın eleştirel yaklaşımı ve zaman zaman baş gösteren “bilgi kirliliği” sorunu şeffaflık sayesinde aşılmıştır. Bu süreçte Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın “sabırlı” ve paydaş olsun olmasın hiçbir muhatabını dışlamayan “ciddi” tutumunun iyi bir yönetim örneği olduğunu vurgulamak gerekir. Ne var ki, Koca’nın bu şeffaf tutumu sürekliliğini koruyamamış, Sağlık Bakanı, özellikle aşılama sürecinde meydana gelen aksaklıklar ve gecikmeler nedeniyle zaman zaman “inandırıcılık” açısından zor

durumda kalmıştır. Öyle ki, Alman aşısı BioNTech'in Türkiye'ye 120 milyon doz aşı vermesiyle sonuçlanan anlaşmanın yapıldığı Bilim Kurulu toplantısına video konferansla katılan BioNTech'in kurucu ortağı ve CEO'su Prof. Dr. Uğur Şahin'e söz verirken, Bakan Fahrettin Koca, “*Vatandaşımız bu anlaşmayı, özellikle tedarik boyutu önemli, sizden duymak ister”* ifadesini kullanmıştır (<https://www.dailymotion.com/video/x81eh40>).

Sonuç

Haziran 2021 tarihi itibariyle dünyada Covid-19 nedeniyle ölenlerin sayısı 3,5 milyon kişiyi geçmiş, Türkiye'de koronavirüsten ölenler 50 bine yaklaşmıştır. Salgının başından beri tedbirler zaman zaman sıkılaştırılmış, dönem dönem de gevşetilmiştir. Ancak 1 Temmuz 2021 tarihi itibariyle büyük ölçüde normal yaşama dönülmesi kararlaştırılmıştır. Son 1,5 yılda belirsizlik sadece Türkiye'yi değil tüm dünyayı kuşatmıştır.

Toplumda yasama-yürütme-yargıdan sonra “dördüncü kuvvet” olan medyanın, pandemi sürecinin başından beri halkın sağlık açısından bilinçlendirilmesi konusunda etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bu itici güç, eleştiri ve yorumlarıyla “yürütme” konumundaki Sağlık Bakanlığı'nın da önünü açmış, demokratik yönetim olgusunun hayata geçirilmesinde hayati bir işlev üstlenmiştir. Avrupa'nın birçok ülkesinde ve dünyanın bazı bölgelerinde koronavirüs kısıtlamalarına karşı çıkan gruplar sokak gösterileri yaparken, Türkiye'de pandemi yönetişimi medyanın da çabalarıyla istikrarlı bir rotaya kavuşmuştur.

Tepkilerin odağında ise pandemi yönetişiminin yetersizliği değil, bu süreçte zorunlu olarak kapanan veya kısıtlanan işyerlerinin durumu yer almıştır. Esnafa bu süreçte ödenen gelir desteği ve kira yardımı Avrupa ülkelerinin hayli gerisinde kalmıştır. Tedbirler daha ziyade kamu bankalarının, işletmelerin 20,5 milyar TL'lik, 795 bin vatandaşın da 40,6 milyar TL'lik kredi borcunu ötelemesi şeklinde planlanmıştır. “İstihdam daralmalarına karşı önemli bir tedbir olarak Kısa Çalışma Ödeneği uygulaması başlamış, uygulama kapsamında ekonomik açıdan zorlayıcı sebepler dâhilinde, işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak en az üçte bir oranında azaltılması ya da süreklilik koşulu aranmaksızın,

işyerlerindeki faaliyetin tamamen veya kısmen en az dört hafta süreyle durdurulması durumunda uygulanmaktadır. Bu kapsamda da işçilere aylık yaklaşık 1.177 TL kısa çalışma ödeneği ödenmekte ve sağlık sigortası primleri karşılanmaktadır. Bunların tamamı İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödenmektedir” (Balcı ve Çetin, 2020: 48-49). Mayıs 2020 tarihinde de 5,5 milyon kişiye 1000'er TL tutarında nakdi destek ödemesi yapılmıştır. Nihayet, salgından 1,5 yıl sonra esnafa 5 bin ve 3 bin liralık hibe verilmesi kararlaştırılmıştır.

ABD pandemisinin yol açtığı ekonomik zararların önlenmesi için 1 trilyon Dolar bütçe ayırmış, Almanya 837 milyar Dolar, İngiltere 450 milyar Dolar, Fransa 335 milyar Dolar, İspanya 223 milyar Dolar, Kanada 82 milyar Dolar, İtalya 28 milyar Dolar, Türkiye 15.4 milyar Dolar, Güney Kore de 14.2 milyar Dolarlık önlem paketi açıklamıştır (<https://onedio.com/haber/koronavirus-ile-mucadelede-hangi-ulke-ne-kadar-ekonomik-bir-butce-ayirdi-901203>). Salgının ekonomiye darbesi en az sağlığa vurduğu darbe kadar etkili olmuştur.

Bu tür haberlere gazetelerde ve televizyonlarda sık sık rastlanmıştır. Medyanın olayın ekonomik boyutunu yansıtırma konusunda da “şeffaf” bir çizgi izlemesi, “tarafsızlık” anlayışının bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Bu açıklık ve samimiyetin, pandemi yönetimindeki bir *zaaf* değil, tam tersine, yönetim kavramının özü olan “kamu yönetiminin daha etkin bir hale getirilmesi, hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi ve halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanması” konusunda verilen doğal ve demokratik bir destek olduğu zamanla daha net anlaşılacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Impulse of the Media in Pandemic Governance:
What Did the "Fourth Force" Do?**

*

Zehra Özkeçeci – Cihan Oğuz

Necmettin Erbakan University - İstanbul Yeni Yüzyıl University

Today, the classical management approach falls short of explaining the relations between political power and citizens. The concept of governance has been developed in order to eliminate the shallowness that is the result of this inadequacy and limitation, and thus, a new conceptual framework has been created that takes into account the national actors and international organizations related to the state and its administration. It is possible to add the public opinion to this definition. The voice of the public is also the media.

The first Covid-19 case in Turkey was announced by the Minister of Health Fahrettin Koca on March 11, 2020. A week later, the first death from coronavirus occurred. Minister Koca said that the death rate in this disease is much lower than expected, and that the people with the most severe course of the disease are those with low resistance and other diseases. Minister Koca stated that the elderly are in the high-risk group, that the elderly with low resistance chronic diseases and weak defense systems should be very careful. However, as the days and weeks passed, the virus began to become widespread, and the number of deaths increased day by day. From the first moment of the pandemic, Health Minister Fahrettin Koca started to manage the communication channels personally and informed the public with Twitter messages. Shortly after, the Ministry of Health started to announce the daily balance sheet in the coronavirus.

It is possible to say that the Turkish media plays an active and stimulating role in the fight against Covid-19. In the first months of the epidemic, the insensitive attitude to wearing masks was constantly criticized both in the TV news and in the newspapers, and the citizens were constantly warned about this. In particular, wearing the masks on the wrists and arms for months or lowering them under the chin without

covering the mouth and nose has almost become the focus of criticism. The Turkish media made great efforts to comply with the mask-distance-hygiene rule, but after the increase in the number of cases and deaths, citizens were able to reach health awareness on this issue. However, especially in the summer months following March 2020, when the epidemic started in Turkey, the insensitivity to masks has clearly manifested itself. Both physicians, statesmen and politicians have come to the point of revolting on this issue from time to time. The test of the Turkish people with the mask finally left its place to restraint instead of indifference, when the number of daily deaths exceeded 100 and progressed towards 200.

The reasons behind this disregard for the mask, which lasted for months and probably played a major role in the increase in the number of cases, remains a separate question mark. The first reason that comes to mind is the worldwide debates after the "Swine Flu" epidemic in the world and in Turkey in 2010. Since the outbreak of the swine flu epidemic, the World Health Organization (WHO) has created an atmosphere of panic in the society, saying that this newly emerging disease will cause a large number of deaths. Because of this situation, the people had to take extra precautions and make expenditures. The segment that profited the most from this panic environment was some global pharmaceutical companies that were involved in the production and marketing of vaccines and anti-viral drugs. Pharmaceutical companies that produce the swine flu vaccine have made huge amounts of money during the swine flu epidemic. They made a profit of approximately \$50 billion from the vaccine.

The world public, who was skeptical of the swine flu vaccine, initially saw the coronavirus as a "game conspired by the global capital" to sell vaccines to countries. "How was the coronavirus vaccine found so quickly?" the question has been posed. Discussions and polemics in social media constitute another dimension of this process. Announcing the daily coronavirus balance sheet of the Ministry of Health every evening between 19:00 and 20:00 has created confidence in transparency. However, naturally, the interruptions, blockages and delays experienced from time to time in the process have been the subject of criticism, and these have been resolved in a short time. The critical approach of social

media and the problem of "information pollution" that occasionally arises have been overcome thanks to transparency. In this process, it should be emphasized that Minister of Health Fahrettin Koca's "patient" and "serious" attitude that does not exclude any interlocutor, whether stakeholder or not, is an example of good governance. However, this transparent attitude of Koca could not maintain its continuity, and the Minister of Health was in a difficult situation in terms of "credibility" from time to time, especially due to the disruptions and delays that occurred in the vaccination process.

It is seen that the media, which is the "fourth force" in the society after the legislature-executive-judiciary, has played an active role in raising public awareness of health since the beginning of the pandemic process. This driving force paved the way for the Ministry of Health, which is in the "executive" position with its criticisms and comments, and assumed a vital function in the realization of the democratic governance phenomenon. While groups opposing the coronavirus restrictions in many European countries and some parts of the world held street demonstrations, the governance of the pandemic in Turkey has achieved a stable course with the efforts of the media.

Since the media is "objective" by its nature, some disruptions and troubles that occurred during the pandemic process were reflected in the news from time to time, but there was substantial support for the policies of the Ministry until the vaccination started.

On the other hand, the impact of the epidemic on the economy was at least as effective as the impact on health. This type of news has been frequently encountered in newspapers and television. The fact that the media follows a "transparent" line in reflecting the economic dimension of the event should be understood as an indicator of "impartiality". It has become clearer over time that this openness and sincerity is not a weakness in pandemic governance, but rather a natural and democratic support for "making public administration more effective, establishing the rule of law and ensuring the participation of the public in decision-making processes", which is the essence of the concept of governance. will be understood.

Kaynakça/References

- Alu, A. (2018). Küreselleşme ve sağlık. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Balcı, Y. ve Çetin, G. (2020). COVID-19 Pandemi sürecinin Türkiye'de istihdama etkileri ve kamu açısından alınması gereken tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 40-58.
- Bauman, Z. (2018). *Küreselleşme* (8. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chomsky N. ve Herman, S.E. (2002). *Manufacturing consent: The Political Economy of the Massmedia*. New York: Pantheon Books.
- Çukurçayır, A. (2003). Çok boyutlu bir kavram olarak yönetim, *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, (Ed. Muhittin Acar, Hüseyin Özgür), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Demir, M. (2010). *Sağlık haberleri ve medya gerçeği*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Engdahl, F. W. (2006). *Sahte domuz gribi, sahte gıdalar*. İstanbul: Bilim+Gönül.
- Lyon, P. (2000). Partnership for good governance in the 21st Century. *Australian Journal of Public Administration*, 59(3), 87-88.
- Maletzke, G. (1980). *Kommunikationsforschung als empirische Sozialwissenschaft, Anmerkungen zur Situation und Problematik*. Berlin: Volker Spiess Verlag.
- Nohlen, D. ve Schultze, R.O. (2002). *Lexikon der Politikwissenschaften*. München: H.C. Beck Verlag.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye'de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 219-235.
- Tokgöz, O. (2017). *Temel gazetecilik* (12. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Topsakal, T. (2021). Dijital ortamda yanlış bilgi ve haberlerin yayılması: Koronavirüs salgın haberlerine dair bir inceleme. *İNİF E- Dergi*, 6(1), 382-400.
- Schultz, E. (2020). Welche sozialen medien haben sie genutzt, um sich über corona zu informieren? 20 Haziran 2021 tarihinde, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1108916/umfrage/beliebteste-soziale-medien-fuer-informationen-zum-coronavirus-in-oesterreich/> adresinden erişildi.
- Vooren, C. (2020): Extremismus im internet: "Rechtsextreme konnten stark von der Krise profitieren", Interview mit Jakob Guhl in der,, Zeit". 20 Mayıs 2021 tarihinde, <https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2020->

- [11/extremismus-internet-soziale-medien-coronavirus-radikalisierung-jakob-guhl?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.startpage.com%2F](https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-koronavirus-kaynakli-ilk-olum-467942.html) adresinden erişildi.
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-koronavirus-kaynakli-ilk-olum-467942.html>, Erişim tarihi: 10.01.2021.
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52899914>, Erişim tarihi: 15.01.2021.
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55409530>, Erişim tarihi: 17.01.2021.
- <https://tr.euronews.com/2020/12/13/sagl-k-bakanl-g-n-n-gunluk-ac-klad-g-vaka-vefat-hasta-iyilesen-say-lar-ne-anlama-geliyor>, Erişim tarihi: 19.01.2021.
- https://www.ttb.org.tr/kollar/phk/haber_goster.php?Guid=044bed1a-5999-11eb-a234-396657807ef8, Erişim tarihi: 19.01.2021.
- <http://en.uhim.org/Uploads/GenelDosya/kuresel-sermaye-ve-domuz-gribi-7237-d.pdf>, Erişim tarihi: 25.01.2021.
- <https://onedio.com/haber/bilimin-zaferi-mi-buyuk-guclerin-oyunu-mu-koronavirus-asisi-acaba-nasil-bu-kadar-hizli-bulundu-945820>, Erişim tarihi: 25.01.2021.
- <https://onedio.com/haber/koronavirus-ile-mucadelede-hangi-ulke-ne-kadar-ekonomik-bir-butce-ayirdi-901203>, Erişim tarihi: 19.02.2021
- <https://www.dailymotion.com/video/x81eh40>, Erişim tarihi: 13.06.2021.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özkeçeci, Z. ve Oğuz, C. (2021). Pandemi yönetiminde medyanın itici gücü: “Dördüncü Kuvvet” ne yaptı?. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7329-7347. DOI: 10.26466/opus.956284.

Pandeminin Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisinin Yazılı Basına Yansıyan Olgular Üzerinden İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.947704

*

Hande Şahin* - Aygen Çakmak** - Yurdağül Erdem***

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale/Türkiye

E-Posta: hande_k1979@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-0012-0294](https://orcid.org/0000-0002-0012-0294)

** Doç.Dr, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale/Türkiye

E-Posta: ayalp71@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0692-336X](https://orcid.org/0000-0003-0692-336X)

*** Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale/Türkiye

E-Posta: erdemyurd@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9209-9890](https://orcid.org/0000-0002-9209-9890)

Öz

Bu çalışmada, pandeminin kadına yönelik şiddet üzerine etkisinin yazılı basına yansıyan olgular üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kadına yönelik şiddet haberleri tirajı en yüksek üç ulusal gazetesinin çevrimiçi sürümlerinde 10.03.2019 ve 10.03.2021 tarihleri arasında retrospektif olarak incelenmiştir. Bu gazetelerde "kadına yönelik şiddet," "kadın cinayeti," "öldürülen kadınlar," "kadın kurbanı," "kadın istismarı" ve "darp edilen kadın" anahtar sözcükleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Farklı gazetelerde yer alan aynı haber ya da haftanın farklı günlerinde tekrar yayımlanan aynı haberler bir kez ele alınmıştır. Pandemi öncesi 98, pandemi döneminde 138 olmak üzere toplamda 236 habere ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda şiddet mağduru kadınların büyük kısmının evli olduğu, pandemi öncesi ve pandemi döneminde şiddete eşleri tarafından ve "kıskançlık" nedeniyle maruz kaldıkları, özellikle pandemi döneminde kadının ayrılmak istediği için daha fazla şiddet gördüğü ve Ege Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi'nde kadına yönelik şiddete dair gazete haberlerinde artış olduğu belirlenmiştir. Özellikle pandemi öncesi ve sonrasında gazete haberlerine yansıdığı şekliyle kadınlara uygulanan şiddet türünün fiziksel şiddet olduğu, kadınların ateşli silah ile öldürülmesinin pandemi döneminde pandemi öncesine göre daha yoğun görüldüğü ve kadınların bu şiddete kendi evlerinde ve genel olarak bakıldığında gündüz vakitleri maruz kaldıkları saptanmıştır. Pandemi döneminde gazete haberlerine yansıyan şiddet olayı sonucu gerçekleşen kadın cinayeti vakalarının ve tutuklu durumundaki şiddet faillerinin oranlarında artış olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, Gazete, Haber, Pandemi, Kadın Cinayeti.

Examination of the Impact of the Pandemic on Violence against Women on Written Press

*

Abstract

This study aimed to examine the impact of the pandemic on violence against women through the cases reflected in the print media. In the study, news items on violence against women in the online versions of three national newspapers with the highest circulation rates were examined retrospectively between 10.03.2019 and 10.03.2021. These newspapers were scanned using the keywords "violence against women," "femicide," "killed women," "female victim," "female abuse," and "battered woman." The same news in different newspapers or the same news published again on different days of the week was taken as a single item. A total of 236 news items were reached, 98 of which were before the pandemic and 138 during the pandemic. As a result of the study, it was determined that most of the women who became victims of violence were married, they were exposed to violence by their spouses and because of "jealousy" before the pandemic and during the pandemic period, women were exposed to more violence because they wanted to leave especially during the pandemic period, , and there was an increase in the news about violence against women in the Aegean Region and the Black Sea Region. Especially before and after the pandemic, the type of violence applied to women as reflected in the news is physical violence. Also, it was found out that there was an increase in the rates of femicide due to violence against women as reflected in the news and the perpetrators of violence in detention.

Keywords: *Violence Against Women, Newspaper, News, Pandemic, Femicide.*

Giriş

Aile içi şiddet, hem şiddetin yaygınlığı hem de şiddetle ilişkili morbidite ve mortalite oranı nedeniyle dünya çapında bir halk sağlığı önceliğidir (WHO, 2013). Aile içi şiddetin en yaygın şekli kadına ve çocuğa uygulanan şiddettir. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kadına yönelik şiddeti, “kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış” şeklinde tanımlanmaktadır (*Resmi Gazete*, 2012). Kadınlara yönelik şiddet dünyanın tüm ülkelerinde görülmekte ve günümüzün çözülmemiş en ciddi sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Kadına yönelik şiddetin farklı biçimleri söz konusudur. Bunlar fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddettir. Avrupa’da kadınların % 12 ila % 15’i günlük olarak aile içi şiddetle karşı karşıya kalmaktadır (Akhmedshina, 2020). Dünya Sağlık Örgütü tarafından 10 ülkede 2497 kadın ile yapılan çalışmada fiziksel ya da cinsel şiddetin yaygınlığının %15-71 arasında olduğu belirtilmiştir (Garcia, Jansen, Ellsberg, Heise ve Watts, 2006). Türkiye’de 2009 yılı Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nda ise aile içi fiziksel ve/veya cinsel şiddet yaygınlığı %42 oranında iken, bu oran 2014 yılında %37.5 olarak bildirilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2009; TÜİK, 2014). Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF) ise; pandemi sürecinde fiziksel şiddetin %80, psikolojik şiddetin %93, sığınma evi talebinin ise %78 arttığını saptamıştır (TKDF, 2020).

Kadınlara karşı şiddet, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin eşit olmasının tek nedeni olmamakla birlikte en temel mekanizmalarından biridir (Gül-Sallan ve Altındal, 2015). Kadına yönelik şiddetin toplumun her kesiminde çok ağır etkileri olsa da şiddetin en ağır faturasını yaşam hakkı elinden alınmış kadınlar ödemektedir. Kadın intihar vakaları da şüpheli kadın cinayetlerinde önemli bir paya sahiptir. “Namusun temizlenmesi” ve “törenin gerçekleştirilmesi” adı altında işlenen kadın cinayetleri, uzun yıllardan beri ülkemizde önemli bir sorun alanına dikkat çekmektedir. Kadın cinayetlerinin haklı bir gerekçesi olarak sunulmaya çalışılan ve toplumda kabul gören bu anlayış pek çok kadının intiharının ve şüpheli pek çok kadın cinayetinin de sorumlusu konumundadır (Güneş ve Yıldırım, 2009).

Kadına yönelik şiddet aynı zamanda din, dil, ırk farkı olmadan dünyanın her yerinde, kadın ve kızların yaşamları boyunca maruz kaldıkları bir insan hakkı ihlalidir. 1993 yılında Birleşmiş Milletler'in Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, kadına yönelik şiddetin resmi bir tanımını sunarak kadına yönelik şiddeti: "fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı ile sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan herhangi bir cinsiyet temelli şiddet eylemi, ister kamusal ister özel hayatta olsun, bu tür eylemlerin tehditle, zorlama veya özgürlüğünden keyfi olarak kadının yoksun bırakılması" olarak tanımlamıştır. Bu tanım, o zamandan beri Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunda benimsenmiş ve uluslararası toplumda kabul edilmiştir (UNESCAP, 2021). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından İstanbul Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi Türkiye'nin en önemli güncel kazanımlarından biri olmuştur. Türkiye'nin ilk imzacısı olduğu bu sözleşmeye referans olarak hazırlanan 6284 Sayılı Ailenin ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un 2012 yılında çıkarılması hem şiddet ile mücadele hem de toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir adımdır (Yüksel-Kaptanoğlu,2018). Ancak, Türkiye bu sözleşmeden 2021 Mart ayında çıkmıştır. Kanunun uygulamasına ilişkin sorunlar ve bu bağlamda pek çok iyileştirmeye gereksinim sürmektedir.

31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde yeni tip koronavirüsün insanlarda hastalık yaptığı saptanmış ve hastalığın adı COVID-19 olarak kabul edilmiştir (Til, 2020). Hastalık, hakkında yeterince bilgi sahibi olunmaması nedeniyle iyice yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde salgın olarak kabul edilmiştir (WHO, 2020). Eğitim, sağlık ve sosyoekonomik yaşamın her alanında olumsuz etkileri görülen bu virüs toplumu hazırlıksız yakaladığından dolayı ekonomide, sağlıkta, sosyal yaşamda krize neden olarak var olan düzeni yeniden şekillenmeye ve köklü değişimlere zorlamaktadır (Alpago ve Alpago-Oduncu, 2020). Dünya mevcut Koronavirüs hastalığı ile başa çıkmaya çalışırken Covid krizinin ardından birçok ülke "evde kalmak" için tedbirler almıştır. Bu tedbirler uygulanmaya başlandığından beri kadına yönelik şiddet vakalarında da dünya genelinde artışlar görülmüştür. Gelir kaybı, işsizlik ve özellikle artan ekonomik güvensizlik kaybı nedeniyle şiddete başvuran erkeklerin sayısında artışlar yaşanmıştır. Ekonomik istikrarsızlık alkol tüketiminde artışa, bu durum da ev içi şiddetin artmasına neden olmuştur (Vora, Malathesh, Das ve Chatterjee 2020). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), COVID-19 salgınının 2030

yılına kadar toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sonlandırmaya yönelik kaydedilen ilerlemede üçte bir oranında gerilemeye neden olacağını, sokağa çıkma yasağı 6 ay boyunca devam ederse toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına 31 milyon yeni vakanın ekleneceğini, sokağa çıkma yasağının devam ettiği her 3 ay için, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına 15 milyon yeni vakanın ekleneceğini öngörmektedir (UNFPA, 2020). Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, 2019 yılı Mart ayı ve 2020 yılı Mart ayında acil yardım hattına gelen ihbarlar karşılaştırıldığında fiziksel şiddetin %81, psikolojik şiddetin ise %93 oranında arttığını, hukuki desteğe ulaşamayan kadınların oranının %96 olduğunu belirtmektedir (TKDF, 2020). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu ; 2021 yılı haziran ayına kadar 112 kadın cinayetinin, 79 şüpheli kadın ölümünün gerçekleştirildiğini bildirmiştir. 2020 yılında ise 300 kadın cinayeti, 171 şüpheli kadın ölümü gerçekleşmiştir (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu)

Tanrıverdi ve Şıpkın (2008) kadına yönelik şiddet ile ilgili yaptıkları çalışmada; katılımcı kadınların büyük bir çoğunluğunun evliliği boyunca en az bir kez eşi tarafından şiddet gördüğünü belirlemişlerdir. Özyurt ve Devci (2010) kadınların %57.8'ine eşi tarafından çoğunlukla fiziksel şiddet olmak üzere sözel ve cinsel şiddet uygulandığını, Tel, Kocataş, Güler, Tel Aydın ve Akgül Gündoğdu (2019) ise kadınların %30.5'inin eşinden şiddet gördüğünü saptamışlardır.

Ceyhan (2014) yazılı medyada kadına yönelik şiddet haberlerini incelediği araştırmasında; kadına yönelik şiddeti uygulayanların yarısından çoğunun mağdurun kocası-eski kocasının (%53,8) olduğunu belirlemiştir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2014) sonuçları kadınların %36'sının yaşamının herhangi bir döneminde eşi veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel şiddetine, %44'ünün psikolojik şiddetine, %12'sinin cinsel şiddetine ve %30'unun ise ekonomik şiddetine maruz kaldığını bildirmektedir.

Erden ve Akdur (2018) Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet ve kadın cinayetlerini araştırdıkları çalışmalarında; kadınların %65.1'inin partneri, %41.6'sının resmi nikâhlı eşi, %4.8'inin eski eşi, %3'ünün dini nikâhlı eşi tarafından öldürüldüğünü göstermişlerdir. Çalışmada ayrıca kadınların %37.3'ü tartışma yüzünden, %11.3'ü kıskançlık ve eşini aldattığı şüphesi, %11'i boşanmayı ya da ayrılmayı talep etmesi nedeniyle, %5.4'ü eski eşinin barışma talebini ya da kendisine gelen ilişki talebini reddettiği için öldürülmüştür.

Ülkemizdeki şiddet haberleri bölgeler bazında bakıldığında; Bianet'in 2013-2015 yılları arasında basına yansıyan kadına yönelik şiddet haberlerinin incelendiği çalışmasında en çok şiddet haberinin Marmara bölgesinden geldiği belirtilmektedir (Teyitdosya, 2021). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2014) Türkiye'de fiziksel şiddetin yaşanması açısından, bölgeler arasında belirgin bir farklılaşma olduğunu, Doğu Karadeniz bölgesinde yaşayan kadınlar arasında fiziksel şiddete maruz kalma oranı %26.8 iken Orta Anadolu bölgesindeki kadınlar arasında bu oran'ın %42.8 olduğunu ve bunu %42.2 ile Batı Anadolu Bölgesi'nin takip ettiğini göstermektedir.

Medyada şiddet haberleri genellikle hassas olan gruplar yani kadın ve çocuklar üzerinden işlenmektedir. Yaşanılan şiddetin döngüsü erkekten kadına –kadından çocuğa şeklindedir. Kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden doğmakta olup kadınlara uygulanan şiddet toplumda ikincil konuma itilmelerinden kaynaklanmaktadır (Yazıcı ve Şahbaz, 2020). Medyanın toplumu yönlendirici etkisinden dolayı kadına yönelik şiddet haberlerinin incelenmesi bu bakımdan önem taşımaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışma Koronavirüs salgınının kadına yönelik şiddet üzerine etkisinin yazılı basına yansıyan olgular üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Pandeminin kadına yönelik şiddet üzerine etkisinin yazılı basına yansıyan olgular üzerinden incelenmesi amacıyla yürütülen bu çalışmada anaakım basında tirajı en yüksek üç ulusal gazete (Hürriyet-195.774 Sabah-190.819 ve Sözcü-185.030) pandemi öncesi (10.03.2019-10.03.2020) ve pandemi dönemini (11.03.2020-10.03.2021) kapsayacak şekilde retrospektif olarak incelenmiştir. Ele alınan gazetelerin web sayfalarında "kadına yönelik şiddet," "kadın cinayeti," "öldürülen kadınlar," "namus ve töre cinayeti," "kadın kurban," "kadın istismarı" ve "darp edilen kadınlar" anahtar sözcükleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini bu gazetelerde belirtilen tarihlerde yer alan kadına yönelik şiddet haberleri oluşturmaktadır. Farklı gazetelerde yer alan aynı haber ya da haftanın farklı günlerinde tekrar yayımlanan aynı haber bir kez ele alınmıştır. İncelenen haberlerden 45'inin aynı haber olması, 21'inin incelenen bilgilere yer vermemiş olması nedeni ile bu haberler örneklemden çıkartılmıştır. Buna göre pandemi öncesi 98 ve pandemi döneminde

138 olmak üzere toplam 236 habere ulaşılmış, haberler; kadının yaşı, medeni durumu, haberin geçtiği bölge, şiddetin türü, nedeni, uygulanma şekli, yeri, zamanı, kadının fail ile yakınlığı ve şiddet olayının sonucu ve şiddet sonrası failin durumu değişkenlerine göre gruplandırılmış ve sonuçlar yüzdeler olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Yayımlanan şiddet haberlerinin 98 tanesi pandemi öncesini, 138 tanesi de pandemi dönemini kapsamaktadır. İncelenen şiddet haberlerinde yer alan kadınların yaş ortalaması $33.7 \pm 13.0'$ dir (min=17 max=85).

Tablo 1. Gazete haberlerinde şiddet gören kadınların medeni durumu

Medeni durum	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Evli	45	45.9	68	49.3
Bekar	36	36.7	42	30.4
Dini nikahlı birliktelik	17	17.4	28	20.3
TOPLAM	98	100.0	138	100.0

Tablo 1’de gazete haberlerinde şiddete uğrayan kadınların medeni durumu incelendiğinde, yarıya yakınının evli (pandemi öncesi %45.9, pandemi dönemi %49.3) olduğu, bunu bekarlar (pandemi öncesi %36.7, pandemi dönemi %30.4) ve dini nikahlı birliktelik yaşayanların (pandemi öncesi %17.4, pandemi dönemi %20.3) izlediği saptanmıştır. Özellikle evli olan kadınların şiddete uğrama sıklığının pandemi döneminde pandemi öncesine göre artışı yönünde gazete haberlerine rastlanmıştır.

Tablo 2. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddetin geçtiği bölge

Bölge	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Marmara	27	27.5	35	25.4
Akdeniz	22	22.5	27	19.6
İç Anadolu	17	17.4	23	16.7
Güneydoğu Anadolu	14	14.3	18	13.0
Ege	10	10.2	21	15.1
Doğu Anadolu	6	6.1	7	5.1
Karadeniz	2	2.0	7	5.1

Tablo 2’de kadına yönelik şiddet haberlerinin en fazla geçtiği bölge Marmara Bölgesi’dir (pandemi öncesi %27.5, pandemi dönemi %25.4). Marmara

Bölgesi'ni sırasıyla Akdeniz Bölgesi (pandemi öncesi %22.5, pandemi dönemi %19.6) ve İç Anadolu Bölgesi (pandemi öncesi %17.4, pandemi dönemi %16.7) izlemektedir. Özellikle pandemi döneminde Ege Bölgesi'nde (%10.2'den %15.1'e) ve Karadeniz Bölgesi'nde (%2.0'dan %5.1'e) kadına yönelik şiddete dair gazete haberlerinde belirgin bir artış olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddet faillerinin yakınlık durumu

Fail ile yakınlığı	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Eşi	38	38.8	52	37.7
Eski eşi	13	13.3	30	21.7
Birlikte yaşadığı kişi	8	8.1	6	4.4
İmam nikahlı birlikte yaşadığı kişi	14	14.3	26	18.8
Erkek arkadaş	12	12.3	12	8.8
Eski erkek arkadaş	4	4.1	5	3.6
Babası	2	2.0	2	1.4
Bakıcı	-	-	2	1.4
Diğer	7	7.1	3	2.2

Tablo 3'te kadına yönelik şiddet haberlerinin incelendiğinde eşi tarafından şiddete maruz kalanlar (pandemi öncesi %38.8, pandemi dönemi %37.7) ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla pandemi öncesi dönemde kadının imam nikahlı birlikte yaşadığı kişi (%14.3), pandemi döneminde ise eski eşi (%21.7) izlemektedir.

Tablo 4. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddetin nedenleri

Şiddet nedeni	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Kıskançlık	48	49.0	58	42.0
Kadının ayrılmak istemesi	21	21.4	38	27.5
Alkol	8	8.2	10	7.3
Madde bağımlılığı	3	3.1	4	2.9
Geçimsizlik	12	12.2	20	14.5
Töre	2	2.0	3	2.2
Diğer	4	4.1	5	3.6

Tablo 4'te görüldüğü gibi, şiddet haberlerinde kadınlar hem pandemi öncesinde (%49.0) hem de pandemi döneminde (%42.0) en çok "kıskançlık" nedeni ile şiddete maruz kalmışlardır. Ayrılmak istediği için şiddete maruz ka-

lanlar (pandemi öncesi %21.4, pandemi dönemi %27.5) ile ailedeki geçimsizlik nedeniyle (pandemi öncesi %12.2, pandemi dönemi %14.5) şiddet gören kadınlar da azımsanmayacak bir orandadır.

Tablo 5. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddetin türü

Şiddet türü	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Fiziksel	81	82.7	110	79.7
Cinsel	4	4.1	6	4.3
Fiziksel ve cinsel	6	6.1	7	5.1
Fiziksel ve duygusal	5	5.1	11	8.0
Fiziksel ve ekonomik	2	2.0	4	2.9

Tablo 5 incelendiğinde kadınların maruz kaldıkları şiddet türleri arasında fiziksel şiddet (pandemi öncesi %82.7, pandemi dönemi %79.7) ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla fiziksel ve cinsel (pandemi öncesi %6.1, pandemi dönemi %5.1), fiziksel ve duygusal şiddete uğrayan kadınlar (pandemi öncesi %5.1, pandemi dönemi %8.0) izlemektedir.

Tablo 6. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddet olayının gerçekleşme şekli

Şiddetin gerçekleşme şekli	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Ateşli silah ile öldürme	21	21.4	37	26.8
Ateşli silah ile yaralama	14	14.3	24	17.4
Kesici alet ile öldürme	18	18.4	22	15.9
Kesici alet ile yaralama	12	12.3	9	6.6
Darp	25	25.5	32	23.2
Cinsel istismar	4	4.1	6	4.3
Yakma	2	2.0	4	2.9
Boğma	2	2.0	4	2.9

Tablo 6’da gazete haberlerine yansıyan kadına şiddet olaylarında şiddetin gerçekleşme şekline göre incelendiğinde pandemi öncesi dönemde darp edilen kadınların (%25.5), pandemi döneminde ise ateşli silah ile öldüren kadınların (%26.8) birinci sırayı görülmektedir. Darp edilen kadınları pandemi öncesinde sırasıyla ateşli silah ile öldüren kadınlar (%21.4) ile kesici alet ile öldürülen kadınlar (%18.4) izle, pandemi döneminde darp edilen kadınlar (%23.2) ikinci sırada gelmekte, onu ile ateşli silah ile yaralanan kadınlar (%17.4) izlemektedir.

Tablo 7. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddet olayının yaşandığı zaman

Olayın zamanı	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Gündüz	45	45.9	62	44.9
Akşam	32	32.7	47	34.1
Gece	21	21.4	29	21.0

Tablo 7’de incelenen haberlerde gündüz şiddete uğrayan kadınların önde geldiği (pandemi öncesi %45.9, pandemi dönemi %44.9) belirlenmiştir. Ardından akşam (pandemi öncesi %32.7, pandemi dönemi %34.1) ve gece (pandemi öncesi %21.4, pandemi dönemi %21.0) şiddete maruz kalan kadınlar gelmektedir.

Tablo 8. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddet olayının yaşandığı yer

Olayın yeri	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	n	%
Kendi evi	48	49.0	62	44.9
Sokak	24	24.5	31	22.5
Ailesinin evi	18	18.4	34	24.6
İşyeri	4	4.1	5	3.6
Araba	2	2.0	3	2.2
Otel/misafirhane	2	2.0	3	2.2

Tablo 8’de görüldüğü gibi, incelenen haberlere göre pandemi öncesi dönemde (%49.0) ve pandemi döneminde (%44.9) kendi evinde şiddet gören kadınlar önde gelmektedir. Ardından pandemi öncesinde sırasıyla sokakta (%24.5) ve ailesinin evinde (%18.4) şiddet görenler gelirken, pandemi döneminde ailesinin evinde (%24.6) ve sokakta (%22.5) şiddet gören kadınlar gelmektedir.

Tablo 9. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddet olayının sonucu

Olayın sonucu	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	n	%	N	%
Ölüm	56	57.1	86	62.3
Yaralanma	42	42.9	52	37.7

Tablo 9’da gazete haberlerine yansıyan şiddet olayının sonucu incelendiğinde pandemi öncesinde ve pandemi döneminde şiddet gören kadınların ne yazık ki yarısından fazlası (pandemi öncesi %57.1, pandemi dönemi %62.3) hayatını kaybetmiştir. Özellikle bu oranın pandemi döneminde arttığı görülmektedir.

Tablo 10. Gazete haberlerinde kadına yönelik şiddet olayı sonrası failin durumu

Olayın sonucu	Pandemi Öncesi		Pandemi Dönemi	
	N	%	N	%
Tutuklu	53	54.1	81	58.7
Serbest	33	33.7	44	31.9
Kaçak	8	8.2	7	5.1
Ölü	4	4.0	6	4.3

Tablo 10 incelendiğinde gazete haberlerine yansıyan şiddet olayı sonrası faillerinin yarıdan fazlasının tutuklu (pandemi öncesi %54.1, pandemi dönemi %58.7) olduğu, özellikle tutukluluk halinin pandemi döneminde arttığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma pandeminin kadına yönelik şiddet üzerine etkisinin yazılı basına yansıyan olgular üzerinden incelenmesi amacıyla yürütülmüştür.

Araştırma sonucunda gazete haberlerine yansıdığı şekliyle şiddete uğrayan kadınların büyük oranının evli olduğu, özellikle pandemi döneminde evli veya dini nikahlı birliktelik yaşayan kadınların şiddeti pandemi öncesine göre daha yoğun yaşadıkları görülmektedir.

Gazete haberlerine yansıyan kadına yönelik şiddetin Marmara Bölgesi'nde yoğun olarak yaşandığı, pandemi dönemindeki Ege ve Karadeniz Bölgesi'nde kadına yönelik şiddete ait gazete haberlerinde artış olduğu belirlenmiştir. Bianet'in çalışmasında da benzer şekilde en çok şiddet haberinin Marmara bölgesinden geldiği belirtilmektedir (Teyitdosya, 2021). Umut Vakfı'nın (2020) durum analizinde kadın cinayetlerine bölgeler bazında bakıldığında 2020 yılında 150 olayla Marmara Bölgesi ilk sırada gelmektedir. Bu durum Marmara bölgesinin kozmopolit bir yapıda olmasından ve nüfus yoğunluğundan kaynaklanmış olabilir.

Kadına yönelik şiddet haberleri incelendiğinde kadınların şiddete genellikle eşleri tarafından maruz kaldıkları görülmüştür. Ayrıca pandemi döneminde eski eşi ve imam nikahlı birlikte yaşadığı kişi tarafından şiddet gören kadınların oranında artış dikkat çekicidir. Benzer şekilde Tanrıverdi ve Şıpkın (2008), Özyurt ve Deveci (2010), Tel, Kocataş, Güler, Tel Aydın ve Akgül Gündoğdu (2019) çalışmalarında kadınların çoğunlukla eşi tarafından şid-

deteye maruz kaldığı belirlenmiştir. Pandemi döneminde evde izolasyon ile birlikte, ev işlerinin yerine getirilmesindeki cinsiyet eşitsizliği, ekonomik sıkıntının yol açtığı psikolojik sorunlar, alkol tüketiminde artış gibi bir çok faktör kadına yönelik şiddeti arttırabilmektedir (Ünal ve Gülseren, 2020).

Araştırma sonuçlarına göre şiddet haberlerindeki kadınlar hem pandemi öncesinde hem de pandemi döneminde “kıskançlık” nedeni ile şiddete maruz kalmışlardır. Bununla birlikte kadınlar pandemi döneminde boşanma ya da ayrılmayı talep etmeleri nedeniyle şiddet yaşamışlardır. Erden ve Akdur (2018)'un çalışmaları da bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Çalışmalarda da görüldüğü üzere ne yazık ki ülkemizde kadınlar kıskançlık ve boşanmayı isteme gibi nedenlerle şiddete maruz kalmaktadır. Bu istenmeyen durum töre, gelenek ve görenek adı altına saklanmaktadır.

Gazete haberlerine yansıyan kadına yönelik şiddet türleri arasında fiziksel şiddet ilk sırada yer almaktadır. Ataerkil ve geleneksel değerler, kadınların ekonomik özerklikten yoksunluğu ve düşük sosyoekonomik durum, fiziksel aile içi şiddet için risk faktörleridir. Tokuç, Ekuklu ve Avcıoğlu (2009) çalışmalarında genç yaşta evli, eğitim düzeyi düşük, herhangi bir işte çalışmayan ve ailelerinin kararı ile evlenmiş olan kadınların daha yoğun fiziksel şiddete maruz kaldıklarını saptamışlardır.

Gazete haberlerine yansıyan kadına şiddet vakalarının gerçekleşme şeklinin pandemi öncesi dönemde daha çok darp, pandemi döneminde ise ateşli silah ile öldürülme olduğu görülmektedir. Özellikle evde silah bulundurmak kadın cinayetleri için büyük risk teşkil etmektedir. Bu durum ateşli silahlara ulaşmanın kolay olduğunu düşündürmektedir. Kadına yönelik şiddet sonucunda ateşli silah ile öldürülen kadınların fazla olması pandemi döneminde ateşli silahların satışının artışının (Güneş ve Yıldırım, 2019) bunda etkili olduğunu da akıllara getirmektedir.

Gazete haberlerine yansıyan kadına yönelik şiddet çoğunlukla gündüz saatlerinde ve kadının kendi evinde gerçekleşmektedir. Kadınlar genellikle en güvende oldukları düşünülen yerde, yani evlerinde büyük tehlike altındadır. Özellikle pandemi döneminde bireylerin yasaklar nedeniyle evde bulunmaları bu sonuçları beraberinde getirmiş olabilir.

Araştırma sonucuna göre, pandemi öncesinde ve pandemi döneminde gazete haberlerinde şiddet gören kadınların ne yazık ki yarısından fazlası hayatını kaybetmiş ve özellikle pandemi döneminde şiddet faillerinin tutukluluk oranlarında artış dikkat çekicidir.

Bu çalışma çeşitli sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Çalışmanın verileri sadece üç ana akım gazetenin çevrimiçi haberleri ve 10.03.2019-10.03.2021 tarihleri ile sınırlıdır. Bu yöntemde, kadına yönelik şiddet içeren tüm haberlerin çevrimiçi basına yansımamış olma ihtimali bulunmaktadır. Pandemi döneminde dünya genelinde uygulanan kısıtlamaların bir sonucu olarak kadına yönelik şiddetin artmış olduğu bir gerçektir. Evlerde şiddet uygulayan partner ile kalmanın yanında, salgın hastalık ile ilgili korku ve belirsizlik, artan işsizlik ve ekonomik sıkıntıların yol açtığı psikolojik sorunlar, sağlık sistemine erişim zorlukları gibi bir çok faktörün kadına yönelik şiddeti arttırdığı görülmektedir; bu etkenlerin yanında en önemli sorun koruyucu ve önleyici destek mekanizmalarının salgın nedeniyle olumsuz etkilenmesidir. Bu konuda kadınların ekonomik anlamda özerk hale gelecek şekilde güçlendirilmesi, kadınlara yönelik iş imkanlarının geliştirilmesi, özellikle şiddetin yoğun yaşandığı bölgelerde bu duruma yerel yönetimler bazında hassasiyetle yaklaşılması ve risk haritalarının oluşturulmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Cinsiyet eşitsizliğini savunan ve şiddeti meşrulaştıran sosyal normları ele alarak özellikle sivil toplum kuruluşlarının da kadının haklarını tanımasını, bağımsızlıkları konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda erkeklerin de kadının toplumdaki yeri ve hakları konusunda yapılacak olan eğitimlerde yer almalarının önemli olduğu görülmektedir. Özellikle kadın cinayetlerinde rol oynayan ateşli silahların satışının kısıtlanması konusunda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, şiddete maruz kalan kadının hukuki anlamda neler yapması gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi, ayrıca bu süreçte psikolojik destek mekanizmalarının da artırılması önemli bir husustur.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of the Impact of the Pandemic on
Violence against Women on Written Press**

*

Hande Şahin- Aygen Çakmak- Yurdağül Erdem
Kırıkkale University

Domestic violence is a worldwide public health priority due to both the prevalence of violence and the violence-related morbidity and mortality rate. Violence against women and children is the most common form of domestic violence. There are different forms of violence against women, which are physical, psychological, sexual, and economic violence. Of women in Europe, 12% to 15% face domestic violence on a daily basis. The Federation of Women's Associations of Turkey (TKDF) determined that physical violence increased by 80%, psychological violence increased by 93%, and the demand for shelter increased by 78% during the pandemic.

On December 31, 2019, a new type of coronavirus was found to cause disease in humans in Wuhan city of Hubei province of China, and the name of the disease was accepted as COVID-19. While the world was trying to cope with the current Coronavirus disease, many countries took measures to "stay at home" after the COVID crisis. Since these measures have been implemented, there has also been an increase in cases of violence against women around the world. Economic instability has led to an increase in alcohol consumption, which has also led to an increase in domestic violence. When the notifications reported to the emergency helpline in March 2019 and March 2020 were compared, the Federation of Women's Associations of Turkey stated that physical violence increased by 81% and psychological violence increased by 93% and that the rate of women who could not reach legal support was 96%.

In this study conducted to examine the effect of the pandemic on violence against women through the cases reflected in the print media, three national newspapers with the highest circulation in the mainstream media (Hürriyet-195,774 Sabah-190,819 and Sözcü-185,030) were retrospectively analyzed to cover the pre-pandemic (10.03.2019-10.03.2020) and the pandemic periods (11.03.2020-10.03.2021). The web pages of the newspapers

addressed were reviewed by using the keywords "violence against women," "femicide," "murdered women," "honor killings," "female victim," "woman abuse," and "battered women." The news of violence against women in these newspapers on the specified dates constituted the study sample. The same news in different newspapers or the same news republished on different days of the week was discussed once. Accordingly, a total of 236 pieces of news were reached, including 98 pieces of news before the pandemic and 138 pieces of news during the pandemic. The news was grouped according to the variables of woman's age, marital status, region of the news, the type of violence, the reason for it, the way violence was used, the place and time of it, woman's relationship with the perpetrator, the result of the act of violence, and the status of the perpetrator after the violence, and the results were evaluated as percentages.

According to the study results, 98 and 138 of the violence news published covered the pre-pandemic period and the pandemic period, respectively. The mean age of the women included in the violence news analyzed was 33.7 ± 13.0 . As they were reflected in the newspaper reports, it was observed that the majority of women who were subjected to violence were married and that the women who were married or had a relationship with religious marriage experienced violence more intensely, especially during the pandemic compared to the period before the pandemic. It was determined that violence against women reflected in newspaper reports was experienced intensely in the Marmara Region and that there was an increase in newspaper reports about violence against women in the Aegean and Black Sea Regions during the pandemic period. Likewise, it was indicated in the study of Bianet that most violent news came from the Marmara region. In the situation analysis of the Umut Foundation (2020), when femicides were examined on a regional basis, the Marmara Region ranked first with 150 incidents in 2020, which may be due to the cosmopolitan nature of the Marmara Region and its population density.

In the review, it was observed that women were generally subjected to violence by their husbands. Furthermore, the increase in the rate of women subjected to violence by their ex-husbands and the person with whom they lived with religious marriage during the pandemic was also remarkable. Likewise, in the studies conducted by Tanrıverdi and Şıpkın (2008), Özyurt and Deveci (2010), Tel, Kocataş, Güler, Tel Aydın and

Akgül Gündoğdu (2019), it was determined that women were mostly subjected to violence by their husbands. During the pandemic period, many factors such as isolation at home, gender inequality in doing the housework, psychological problems caused by financial difficulties, and an increase in alcohol consumption may increase violence against women. According to the study results, women in the violence news were subjected to violence due to "jealousy" both before and during the pandemic. The studies carried out by Erden and Akdur (2018) are also parallel to this study. As seen in the studies, unfortunately, women in our country are subjected to violence for reasons such as jealousy and asking for a divorce. This undesirable situation is hidden under the name of moral laws, traditions, and customs.

Physical violence ranked first among the types of violence against women reflected in newspaper reports. Patriarchal and traditional values, women's lack of economic autonomy and low socioeconomic status are the risk factors for physical domestic violence. It was observed that the cases of violence against women reflected in newspaper reports were mostly in the form of battery during the pre-pandemic period and killing with a gun during the pandemic period. In particular, having a gun at home poses a great risk for femicides. Violence against women mostly occurs during daylight hours and in the woman's own home. Women are usually in great danger in the place considered to be the safest for them, namely in their home. Especially during the pandemic period, individuals' stay at home due to prohibitions may have brought along these results. According to the study results, it was remarkable that more than half of the women who were subjected to violence in the newspaper news before and during the pandemic, unfortunately, passed away, and that there was an increase in the detention rates of perpetrators of violence, especially during the pandemic.

It is a fact that violence against women has increased as a result of the restrictions implemented around the world during the pandemic period. In addition to staying with a violent partner at home, it is observed that many factors such as fear and uncertainty about the pandemic, psychological problems caused by increasing unemployment and financial difficulties, and difficulties in accessing the health system increase violence against women. In addition to these factors, the most important problem

is that the protective and preventive support mechanisms have been adversely affected by the pandemic. Especially non-governmental organizations should also recognize women's rights and be informed about their independence by addressing the social norms that advocate gender inequality and justify violence. It is also observed that it is important for men to participate in training on the place and rights of women in society.

Kaynakça/References

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2009). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması. Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/dagitimda-olan-yayinlar/turkiye-de-kadina-yonelik-aile-ici-siddet-arastirmasi-ana-rapor.pdf> adresinden erişildi.
- Akhmedshina, F. (2020). Violence against women: A form of discrimination and human rights violations. *Mental Enlightenment Scientific; Methodological Journal*, 1(34),13-23.
- Alpago, H. ve Alpago Oduncu, D. (2020). Koronavirüs salgınının sosyoekonomik sonuçları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 99-114.
- Ceyhan, S. (2014). *Yazılı medyada kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan dilin ve görsellerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Erden, G. ve Akdur, S. (2018). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet ve kadın cinayetleri. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(3), 128-139.
- Garcia-Moreno, C., Jansen HAFM, Ellsberg M., Heise, L. ve Watts C.H. (2006). WHO Multi-country study on women’s health and domestic violence against women study team. Prevalence of intimate partner violence: findings from the WHO multi-country study on women’s health and domestic violence. *Lancet Lond Engl*, 368, 1260-1269.
- Gül-Sallan, S. ve Altındal, Y. (2015). Medyada kadın cinayeti haberlerindeki cinsiyetçi izler: Radikal gazetesi. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 24, 168-188.
- Güneş, G. ve Yıldırım, B. (2019). Cinsiyet temelli bir savaş: Kadın cinayetlerinin medyada temsili üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 936-964.

- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüleri (2014). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması. 05 Şubat 2021 tarihinde http://www.hips.hacettepe.edu.tr/siddet2014/rapor/KKSATRAAnaRaporKitap26_Mart.pdf adresinden erişildi.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platform (2021). Veriler. 29 Haziran 2021 tarihinde <http://kadincinayetleriniurduracagiz.net/kategori/veriler?sayfa=2> adresinden erişildi.
- Özyurt, S. C. ve Devenci, A. (2010). Manisa’da kırsal bir bölgedeki 15-49 yaş evli kadınlarda depresif belirti yaygınlığı ve aile içi şiddetle ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 1-7.
- Resmi Gazete (2012). Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun. 03 Mart 2021 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/kanunlar/6284-sayili-ailenin-korunmasi-ve-kadina-karsi-siddetin-onlenmesine-dair-kanun.pdf> adresinden erişildi.
- Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C. ve Moreno, C. G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: A systematic review. *The Lancet*, 382(9895), 859-865.
- Tanrıverdi, G. ve Şıpkın, S. (2008). Çanakkale’de sağlık ocaklarına başvuran kadınların eğitim durumunun şiddet görme düzeyine etkisi. *Fırat Tıp Dergisi*, 13(3), 183-187.
- Tel,H., Kocataş, S., Güler, N., Tel Aydın, H. ve Akgül Gündoğdu,N. (2019). Evli kadınların aile içi şiddete maruz kalma durumu ve etkileyen faktörler. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 256-264.
- Teyitdosya (2021). Veriler Türkiye’de kadına yönelik şiddetin en az ve en çok olduğu kentler hakkında ne söylüyor? 02 Ocak 2021 tarihinde <https://teyit.org/veriler-turkiyede-kadina-yonelik-siddetin-en-az-ve-en-cok-oldugu-kentler-hakkinda-ne-soyluyor> adresinden erişildi.
- Til, A. (2020). Yeni koronavirus hastalığı (Covid-19) hakkında bilinmesi gerekenler. *Ayrıntı Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8(85), 54-57.
- TKDF (2020). Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu. TKDF’den vahim tablo: Koronavirüs günlerinde kadına yönelik şiddet yüzde 80 arttı. 12 Şubat 2021 tarihinde <https://www.evrensel.net/haber/401726/tkdfdenvahim-tablo-koronavirusu-gunlerinde-kadina-yonelik-siddet-yuzde-80-artti> adresinden erişildi.
- Tokuç, B., Ekuklu,G. ve Avcioğlu, S. (2010). Domestic violence against married women in Edirne. *J Interpers Violence*, 25(5), 832-847.

- TUIK (2014). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması, 2014 Mikro Veri Seti. 05 Mart 2021 tarihinde [https://tuikweb.tuik.gov.tr /MicroVeri/KYAS_2014/ozet-tablolar/index.html](https://tuikweb.tuik.gov.tr/MicroVeri/KYAS_2014/ozet-tablolar/index.html) adresinden erişildi.
- Umut Vakfı (2020). 2020 Yılı kadın cinayetleri haritası. 23 Mart 2021 tarihinde <http://umut.org.tr/umut-vakfi-2020-yili-kadin-cinayetleri-haritasi/> adresinden erişildi.
- UNESCAP (2021). The Covid-19 pandemic and violence against women in Asia and the Pacific. the social development division of the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. 22 Mart 2021 tarihinde https://www.unescap.org/sites/default/files/20201123_SDD_Policy_Paper%20Covid-19-VAW.pdf. adresinden erişildi.
- UNFPA (2020). COVID-19 Salgınunun toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, kadın sünnetini ve çocuk yaşta evliliği sona erdirmeye çabaları ile aile planlaması üzerindeki etkisi. 11 Şubat 2021 tarihinde https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/COVID_19un_DunyayaEtkileri_Arastirma_Raporu.pdf adresinden erişildi.
- Ünal,B. ve Gülseren, L. (2020). COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1), 89-94.
- Vora, M., Malathesh, B.C., Das, S. ve Chatterjee, S.S. (2020). COVID-19 and domestic violence against women. *Asian Journal of Psychiatry*, 53,1-12.
- Yazıcı, F. ve Şahbaz Değer, Y. (2020). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadına yönelik şiddet ve Türkiye’de yazılı basına yansımaları. *Intermedia International e-Journal*, 2(12), 129-149.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2018). Kadınlara yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması, Ceid Yayınları: 6 (1. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi. 1. Baskı. 04 Nisan 2021 tarihinde [http://www.ceidizleme.org /medya/dosya/105.pdf](http://www.ceidizleme.org/medya/dosya/105.pdf). adresinden erişildi.
- World Health Organization (2013). Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Geneva: World Health Organization. 02 Nisan 2021 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85239/9789241564625_eng.pdf;jsessionid= adresinden erişildi.
- World Health Organization [WHO]. (2020). Q&A on coronaviruses (COVID-19). 11 Mart 2021 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şahin, H., Çakmak, A. ve Çakmak, Y. (2021). Pandeminin kadına yönelik şiddet üzerine etkisinin yazılı basına yansıyan olgular üzerinden incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7348-7367. DOI:10.26466//opus.947704.

Z Kuşağının Yazarlık Denemesi: Wattpad Platformunda Yer Alan Genç Kız Hikayelerindeki Karakter ve Davranış Temsillerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.894500

*

Burak Acar*– **Zehra Karahan****– **Gülseren Yalçın*****–

Ayşe Nur Yorulmaz****- **Ömer Miraç Yaman *******

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpasa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: acarburak.tr@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4765-3319](https://orcid.org/0000-0003-4765-3319)

** Sosyal Çalışmacı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı- KADAV , İstanbul/Türkiye

E-Posta: zehrakarahanalp@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4642-2124](https://orcid.org/0000-0002-4642-2124)

*** Sosyal Çalışmacı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: glsrnylcn00@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3466-5583](https://orcid.org/0000-0002-3466-5583)

**** Sosyal Çalışmacı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: aysemm.yorulmaz@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-2005-8782](https://orcid.org/0000-0002-2005-8782)

***** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpasa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: omermirac@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9989-8575](https://orcid.org/0000-0001-9989-8575)

Öz

Bu çalışmanın amacı; dijital okuma-yazma sitesi olan Wattpad platformunda yer alan hikayelerdeki karakter temsilleri, olay örgüleri ve riskli davranış örüntülerini incelemek suretiyle Z kuşağı olarak tarif edilen çocuk ve ergenlerin eğilim ve ilgi alanlarını keşfetmek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda genç kız edebiyatı kategorisinde 150.000 ve üzeri beğeni sayısına ulaşan, tamamlanan ve henüz fiziksel olarak kitap haline dönüşmeyen on beş kitap içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sağlıklı olmayan aile temsilleri, cinsiyet özelliklerinin öne çıkartıldığı kadın ve erkek temsilleri, madde kullanımı, suç, şiddet, intihar gibi riskli davranışlar, erken yaşta cinsel birliktelikler, pornografik sunumlar, tecavüz gibi cinsel içerikli davranışlar hikayelerde öne çıkan içerik özellikleridir. Kitaplarda yer alan içerikler riskli davranışlar bağlamında çocuklar ve gençler için özendirici olma özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte var olan kitaplar, Z kuşağının düşünce ve beklentilerini anlama; karşılaştıkları ailevi, ilişkisel ve duygusal problemlerin neler olduğunu keşfetme ve bu sorunlarla nasıl baş ettikleri ve çözüm yollarına yönelik geniş bir veri havuzu niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak, çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak Wattpad gibi sanal platformların denetimlerinin yapılacağı, kullanıcıların ve ailelerin bilgilendirileceği yöntemlerin geliştirilmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Wattpad, Genç Kız, Z Kuşağı, Pornografi, Riskli Davranışlar.

The Attempt of Authorship in Generation Z: An Investigation of Character and Behavioral Representations in the Young Girl Stories on Wattpad Platform

*

Abstract

The aim of this study is to explore the desires and fields of interest of children and teenagers who are described as Generation Z by addressing character representations, storylines and risky behavioural patterns found in Wattpad which is a digital reading-writing website. In this scope, in the chick lit category, completed fifteen books, which have reached 150,000 or more likes, but have not been physically transformed into books yet, were reviewed through the content analysis method. Unhealthy family representations, female and male representations where gender characteristics are emphasized, risky behaviours such as substance use, crime, violence, and suicide, early sexual intercourse, pornographic presentations, sexual behaviours such as rape are prominent content features in the stories. The contents in the books encourage children and adolescents to engage in risky behaviours. However, existing books are a large data repository that includes understanding the thoughts and expectations of Generation Z, discovering the familial, relational and emotional problems they face and how to handle and to provide solutions to them. As a result, taking into consideration the developmental characteristics of children, it is important to develop methods whereby virtual platforms such as Wattpad will be inspected and its users and families will be informed.

Key Words: *Wattpad, Young Girl, Z Generation, Pornography, Risky Behaviors.*

Giriş

Siyasal olaylar ve politik dönüşümler, sosyal ve teknolojik değişimler insanların beklentilerini, satın alma ve tüketim alışkanlıklarını, çalışma yaşamına yönelik tutum ve algılarını, yerel ve evrensel düşünce tarzlarını etkilemekte hatta dönüştürmektedir. Etki ve dönüşümün ölçülmesi, gözlemlenmesi ve karşılaştırılabilmesi için ise kuşak veya nesil hareketlerinin özellikleri, onların tutum ve davranışlarının çok iyi analiz edilmesi önemlidir. Bu sebeple öncelikle kuşak veya nesil kavramının ne anlama geldiği, nasıl ve neye göre belirlendiğinin doğru anlaşılması gerekmektedir. Kuşak kavramı çok bilinen anlamıyla “yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK]). Keleş (2011, s.130), teknolojinin gelişmesi, çalışma türünün ve seçeneklerinin değişmesi, toplumsal değer ve öğretilerde yaşanan farklılaşmayla kuşakların 20-25 yılı temsil edebildiğini, daha sonrasında kuşakların bir dönüşüme uğradıklarını belirtmektedir. Her ne kadar kuşak kavramı; benzer zamanlar, sorunlar, kader, kültür ve coğrafya gibi bir ortaklığın yerel düzeyde öne çıkarılmasını temsil etmekteyse de bugün artan teknolojik imkanlar etkileşimi kolaylaştırmakta, dönüşümleri hızlandırmakta, davranışları ve tutumları benzer hale getirebilmektedir (Arslan ve Nur, 2018, s.331-332). Kuşakların yerelliğine verilebilecek örneklerden birisi 2. Dünya Savaşı sonrası ABD’de yaşanan bebek nüfusundaki artışa atfen o dönemde doğanlar için bebek patlaması (Baby Boomers) kuşağı kavramının kullanılmasıdır (Twenge, 2013, s.11). Bu kuşağın ortaya çıkışı ve sonuçları kendine özgüdür ve evrensel bir temsiliyeti bulunmamaktadır. Y kuşağı ve 1990’ların sonundan itibaren doğanları temsil eden Z kuşağının önceki kuşaklardan farklı olarak yer ve zaman bağlamında bir kuşak tanımı içerisine yerleştirilmesi zordur (Sladek ve Grabinger, 2013, s.2). Z kuşağı, önceki kuşaklarda var olan yerel ve kültürel dinamiklere sahip olmanın aksine tutumları, davranışları ve öğrenme alışkanlıklarıyla çok uluslu bir kültürün evrensel temsilcisi haline gelmiştir. Hızlı değişim, etkileşim ve dönüşümün merkezinde yer alan Z kuşağı önceki ‘kuşak’lardan bu yönüyle farklı özelliklere sahiptir. Z kuşağını bilinen diğer kuşaklardan ayıran en temel özellik, teknolojinin içine doğan ilk nesil

olmalarıdır (Rothman, 2016, s.3). Teknolojinin içine doğmaları, teknoloji araçlarının günlük yaşamlarında vazgeçilmez bir yere sahip olması ve böylelikle algılarında, anlayışlarında farklılıkların oluşması Z kuşağını bu araştırmanın da odağı haline getirmektedir (Sarioğlu ve Özgen, 2018, s.1068). 1995 yılından önce doğmuş ve harita okuyarak yönünü bulan, CD, kaset veya plak satın almak için beklemek zorunda olan nesil; yön bulmak için navigasyon eklentisini yeterli gören, saniyeler içinde tüm yeni kitap, şarkı, film gibi eğlence araçlarına ulaşılabilen çocuklara sahip oldular (Seemiller ve Grace, 2019, s.39). ABD’de yapılan bir araştırmaya göre çocuklarda ortalama telefon sahibi olma yaşı 12’dir ve Z kuşağındaki çocukların %78’i bir akıllı telefona sahiptir (Google, 2016). 4 yaşından küçük çocuğa sahip ebeveynler ile yapılan bir çalışmaya göre çocuklarının 1/3’ünden fazlası ilk doğum günlerinden önce bir tablet veya akıllı telefon kullanmışlardır (Sifferlin, 2015). 8 yaş altındaki çocuklarla yapılan bir başka araştırmada ise çocukların %42’sinin kendisine ait bir tablete sahip olduğu ve bu çocukların yarısından fazlasının 5-8 yaş aralığında bulunduğu tespit edilmiştir (Common Sense Media, 2017, s.18). Sonuç olarak Z kuşağı, yazılı not almayan, bilgisayar kayıtlarına güvenen, yüz yüze sorudan ziyade çevrimiçi soru sormaya eğilimli olan, e-posta, mesaj gibi yanıt beklenen araçları sevmeyen Twitter, Facebook, Whatsapp vb. araçlarla anlık bilgi ve iletişimde ısrarcı olan, akıllı telefon kullanımından dolayı kol saati dahi kullanmayan, teknoloji ile iç içe geçmiş bir nesil olarak tanımlanabilmektedir (Rothman, 2016, s.4; Duseve Duse, 2015, s.696). Günlük yaşamlarında teknolojik araçlar ve internet kullanım sıklıklarını göz önünde bulundurmamak da Z kuşağının gerçekliğine tanıklık etmek açısından önemlidir. Öyle ki bir araştırmaya göre Z kuşağının tamamının günde 1 saatten fazla çevrimiçi olarak yer aldığı, %46’sının ise günde 10 saatten fazla çevrimiçi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sladek ve Grabinger, 2013, s.2). Ülkemizde benzer şekilde örneklemin yarısının 21-22 yaş grubu gençlerin oluşturduğu 1254 üniversite öğrencisi ile sosyal medya kullanımları üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Gençlerin %57,1’inin internete her an bağlı durumda olduğu, %31,9’unun ise günde bir kez internet kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla gençlerin %90’ının her gün internet ile temas halinde oldukları görülmektedir (Babacan, 2015a, s.138). Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2020 yılı için yayınladığı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri

(BT) Kullanım Araştırması'na göre de 16-24 yaş arasındaki gençlerin %94,2'sinde cep telefonu bulunmaktadır. Yine aynı yaş döneminde son 3 ayda bilgisayar kullanma oranı %68,2, internet kullanım oranı ise %91,8'dir. Z kuşağı teknolojinin içine doğmakla kalmamakta özellikle internet teknolojileri kullanımında en büyük tüketim grubunu oluşturmaktadır.

Doğal olarak, Z kuşağı içine doğduğu teknolojik araçlara sahip olmayı ve sanal platformları sıklıkla kullanmayı kendini ifade etmenin de en etkili yolu olarak görmektedir. Valkenburg ve arkadaşlarının (2005, s.398) yaptığı bir çalışmaya göre; sosyal medya platformları gençler tarafından kendilerini tanıyıp keşfetmek ve sosyalleşmek amacıyla kullanılmakta olup sadece teknolojik olarak değil aynı zamanda kimliklerini ve benliklerini keşfetmelerine yardımcı olacak psikolojik imkanlar da sağlamaktadır. Dolayısıyla iş, aile veya eğitim yaşamında başarılı olamayan veya tatmin sağlayamayan bireyler sosyal medya platformları aracılığıyla anonimleşebilmekte ve psikolojik tatmin sağlayabilme imkanı bulabilmektedir (Babacan, 2015b, s.40). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte gençler kendilerini ifade etme, iletişim kurma ve tecrübelerini aktarma konusunda yoğun bir şekilde kullandıkları teknolojik araçlar bu neslin kişiliklerini tamamlayıcı bir etki oluşturabilmektedir (Vural ve Bat, 2010, s.373). Sosyal medyanın aktif bir şekilde kullanılması bireylerin hayata bakış açılarını etkilemekte ve yaşamlarına yön vermelerinde önemli rol oynamaktadır. Kullanıcılarını bir kimlik performansına yönelten sosyal medya, üyelerine kim olduklarını kendi istekleriyle ortaya koyma imkanı sunmaktadır (Okur, 2013, s.104, 101). Bu açıdan birçok birey için sosyal medya, bir kimlik inşası aracı olarak gençlerin yeni benlik alanı kurulumasını kolaylaştırmaktadır (Çalışır ve Çakıcı, 2015, s.267).

Gençlerin kendilerini ifade etmeleri için yeni bir alan oluşturan sanal platformlar ve paylaşım siteleri ile girilen yoğun ilişkiler bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bazı paylaşım platformlarının kontrol ve denetim mekanizmalarının zayıf olması kişilerin kendi sınırlarını zorlamalarına sebep olurken bireyler üzerinde de bir takım olumsuz durum ve davranışlara neden olabilmektedir. Gençleri kimlik krizine sürükleyebilen sanal ağlar, gencin toplumsal sürecinde genel kabul ve ret alanlarının birbirine karışmasına sebep olabilmektedir (Engin, 2013). Bunun yanında bu tür platformlar kontrole açık olmama yönüyle gençlik aç-

sından bir risk faktörü oluşturmaktadır. Çok küçük yaşlardan gençlik çağına kadar birçok farklı yaş grubundan bireylerin bir araya gelebilmesine ve etkileşimde bulunabilmesine imkan sağlayabilen bu tür platformlardaki içeriklerin kontrol edilememesi ve herkese açık olması özellikle gelişimini tamamlayamamış çocukları psikolojik ve sosyal açıdan riskli hale getirebilmektedir.

Sanal platformların risklerinden bir diğeri ise narsist kişilik özelliklerini tetikleyici bir rolünün olmasıdır. Günümüzde gerçek yaşam ile sanal ortam iç içe geçmiştir. Sosyal medya kişilere ve firmalara görünürlük kazandırarak insanların sosyal ağlar aracılığıyla 'ben buradayım' demelerini sağlamaktadır. Toplumla uyumlu hale getirilme çabaları sonucu bireyler bu sanal ortamlarda 'iyiyim, mutluym, muhteşemim, şahaneyim' gibi ifadelerle uyumlaşmaya çalışırken sosyal ağlara dahil olmaktadır. Buradaki araçlar kişinin narsistlik yönünün ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Yani daha genel bir ifadeyle sosyal ağlar, araç ve ortam bakımından narsisizmi teşvik eden etkenleri içerisinde barındırmaktadır (Alanka ve Cezik, 2016, s.560). Bunun yanında sanal platformların üreticisi veya tüketicisi olan kullanıcıların siber zorbalığın birer faili ya da mağduru durumuna da dönüşebilmektedir. Kontrolsüzlüğün ve denetimsizliğin bulunduğu bazı sanal platformlar insanları hesap verilebilirliğini ve kurallara uymasını engelleyebilmektedir. Bu tür platformlarda kimliği belirsiz kişiler tarafından ortaya çıkartılan antisosyal davranışlar çocuk ve gençlerin okul ve aile ilişkilerini, psikososyal iyilik hallerini olumsuz etkileyebilmektedir. (Ekşi ve Ümmet, 2013, s.98). Ülkemizde ilköğretim öğrencilerinden üniversite öğrencilerine kadar çok çeşitli çocuk ve gençlik gruplarıyla yapılan çalışmaların ortak noktası özellikle Z kuşağını temsil eden bu grupların sanal zorbalığın mağduru ya da faili oldukları gerçeğidir (Kocaşahan, 2012; Horzum ve Ayas, 2011; Kavuk, 2011; İnelöz ve Uçanok, 2013; Fırat ve Ayran, 2016; Güngör ve Koçak, 2020). Sonuç olarak kontrolsüz ve denetimsiz bir takım sosyal platformların küçük yaşta çocuklar ve ergenler için gelişimsel ve psikososyal açıdan ciddi bir tehdit olduğu görülmektedir.

Z Kuşağı Hikayeciliği: Wattpad Platformu

Yaratıcı, üretici ve mucit özelliklerinin yanında tüketici bir kimliğe de sahip olan Z kuşağı geçmiş alışkanlık ve araçları sanal platformlar üzerinden yeniden yorumlamakta ve kendi kültürünü oluşturmaktadır. Çocukların ve gençlerin kendilerini ifade etme alışkanlıklarından birisi olan yazım biçimleri Z kuşağı tarafından sanal platformlara aktarılarak yeni üretim ve tüketim anlayışlarını doğurmaktadır. Bilgi teknolojilerine dayalı kültür endüstrisi de bu yeni anlayışa hizmet ederek Z kuşağı tarafından tüketilmesi amaçlanan çeşitli ürünler üretmektedir (Yoesoef, 2019, s.131). Okuma kültürü ve edebi eserleri bir araya getiren Wattpad bu ürünlerden birisidir. Wattpad, Z kuşağının beklenti ve ilgisini dikkate alarak hikaye, kitle ve platform üçlüsünü bir araya getirmiş ve transmedya hikayeciliğinin bir örneği olmuştur (Bazarcı, 2019, s.563). Temsil ettiği yaş itibariyle ergenlik sorunları, kimlik arayışları, varoluş problemleri, çevreyle çatışmalar, aile ve arkadaş ilişkileri gibi konularla (Asutay, 2000, s.54) öne çıkan Z kuşağı hayata bakış açıları, sorunlarını ortaya koyma biçimleri ve iç dünyalarını Wattpad gibi sanal platformlar aracılığıyla yansıtabilme ve etkileşimde bulunabilme imkanı elde etmektedir. Wattpad, 2007 yılında okuyucuların ilgisini çekmek için Gurur ve Önyargı gibi halka açık kitaplarla hizmete girmiştir. Günümüzde her yeni üyeye kendi sesini duyurabilme ve okurlara sevdikleri hikayelerle bağlantıda kalabilmelerine imkan sağlayan sosyal hikaye platformuna dönüşmüştür. Dahası Wattpad Studios; Wattpad hikayelerini yeniden üretmek amacıyla televizyon, baskı, film vb. gibi dijital platformlarda, eğlence sektörü ile işbirliği halinde çalışan profesyonel bir yaklaşıma dönüşmüş ve büyük bir şirket haline gelmiştir (Wattpad, 2020a). Öyle ki Wattpad platformu sadece 2017 yılında %40 büyümüştür. Wattpad Topluluğu 2020 yılı raporunda kendisini “ayda, 23 milyar dakikadan fazla süre hikayelerle meşgul olunan, yine aylık 90 milyondan fazla kullanıcı ve yazarın etkileşimde bulunduğu bir sosyal hikaye anlatma platformu” şeklinde tanımlamadığı dikkate alındığında üretim ve kurumsallığının yanında ciddi bir tüketici grubuna da hitap ettiği görülmektedir (Wattpad, 2020b). Topluluk, tüm dünyada kullanıcılarının %90’ının Z kuşağı veya Y (millennial) kuşağından oluştuğunu açıklamaktadır (Wattpad, 2020a). Her ne kadar Wattpad topluluğu tarafından ülkemizin

resmi kullanıcı ve yazar sayıları hakkında resmi bir açıklama yapılmamış olsa da bu konudaki tek bilgi, şirketin kurucu ortağı olan Allen Lau'ya dayandırılmakta ve 2015 yılına ait sınırlı bilgiler içermektedir. Öyle ki bu bilgiyi kullanan çok sayıda yazılı ve görsel medya platformlarına göre ülkemizde Wattpad kullanıcısı sayısının 3 milyondan fazla olduğu ve dünyada en fazla kullanıcı sayısına sahip ülkeler sıralamasında ilk 4'e girdiği ifade edilmektedir (Kara, 2015). Yapılan bir araştırma sonucunda Wattpad hikayelerinde en çok kullanılan diller listesinde Türkçe İngilizce, İspanyolca ve Portekizce dillerinden sonra 4.sırada yer aldığı görülmektedir (Pianzola, Reborra ve Lauer, 2020,s.10).

Wattpad gibi kullanıcılara özgürce hareket etme olanağı sağlayan uygulamalar, dış baskılardan kaçan Z kuşağının bu platformları tercih etmesine sebep olabilmektedir. Ayrıca Wattpad gençlere popüler olma imkanı sağlamaktadır. Wattpad'e erişimin kolay olması, gençlerin kendi yaşamlarını bu kurgulara yansıtmaları ve paylaştıkları hikayelere yapılan yorumlarla geri dönütler almaları bu platformun popüler hale gelmesini sağlamaktadır. Wattpad uygulamasının, kullanıcılarda hem duygusal bir hoşnutluk hem de öğrenmede doyumluk sağladığı, kullanıcının hikayelerde kendinden bir şeyler bulmasını sağlarken aynı zamanda kullanıcıların yaratıcılıklarını geliştirmelerine, inançlarını gözden geçirip kendilerini tanımalarına ve geliştirmelerine olanak sağladığı, aynı zamanda kişilerin duygusal ve zihinsel süreçleri üzerinde de etkili olduğu ifade edilmektedir (Contreras ve ark., 2015, s.313). Örneğin çocuk ve gençler üzerinde yapılan araştırmalarda Wattpad'i kullanarak yazma ve düşünme becerilerinin artırabildiğine yönelik bilimsel çalışmalar mevcuttur (Jusmaya, 2019; Juniar, Widiati ve Astuti, 2019; Bal, 2018). Wattpad hikayelerini yayınlayan Genç Destek Yayıncısı Özlem Esmergül'de, gençlerin Wattpad platformunda yazmak isteme nedenlerini "kişilerin gençlikle yaşlılıkla kendilerini değerli hissetmek noktasında sorunlar yaşadıkları ve bu sorunla baş etmek için geride anlamlı bir hatıra, bir iz bırakmak istediklerini dolayısıyla bu platformun onlara bu imkanı verdiği" şeklinde açıklamaktadır (Börekçi, 2015).

Wattpad'in gençler için özgür bir ifade alanı oluşturmakla birlikte birçok riski de içerisinde barındırdığı ifade edilmektedir. Okuma, yazma ve paylaşımında bulunma alanı sunan Wattpad, gençler üzerinde etkili bir kontrolsüz sanal platform olarak görülebilmektedir (Aytekin ve Yavuz,

2019, s.506). Özgür hikayeciliğin örneği olarak kendisi taktim eden Wattpad; erotizm, cinsel ve fiziksel istismar, pornografi, madde kullanımı gibi çocukları ve gençleri olumsuz etkileyebilecek içeriklere sahip hikayelerin paylaşılabilirdiği; bu bağlamda herhangi bir sınırlama veya denetimin olmaması açısından kontrolsüz sosyal platformlar olarak da ifade edilebilmektedir. “Wattpad, Cinsel İstismar ve Pedofili” başlıklı köşe yazısında Kaya (2019) Wattpad’de pornografi, erotizm, pedofili ve şiddet içerikli kitapların olduğuna değinerek bu kitaplardaki karakterlerin narsist, dışlanmış, kuralsız, toplumsal normlara uymayan ve antisosyal davranışlar sergileyen gençleri içermesinin gençler açısından duygusal bağımlılığı ve bağımlı ilişki geliştirmeyi övdüğü ve özendirdiğine dikkat çekmektedir. Buna yönelik olarak Küçük Kızın Sert Adamı, Küçük Karım, Acımasız Kocam, Zoraki Evlilik, Küçüktüm Ama Büyüdüm” gibi hikayeleri örnek göstererek pedofili betimlemesi yapıldığını ve bu tip hikayelerin çok fazla olduğunu vurgulamaktadır. Küresel Wattpad Topluluğu raporunda bu yıl doğüstü ve fantezi gibi temaların oluşturulmasının hikayelerde eşcinsel, lezbiyen ve LGBTQIAP+ temsillerini artırdığına ve bu temaların amacına ulaştığına yer vermektedir. Öyle ki bu rapora göre 2019 yılında eşcinsel etiketli ve temalı paranormal hikayelerin sayısı %26 ve #lesbian etiketli paranoral hikayelerde %100 artış olduğu ifade edilmektedir. Yine 2020 yılında kullanıcıların, geçen yıla göre #LGBTQ etiketli okumaya 720 milyon dakikadan fazla zaman ayırdığı dolayısıyla okuma oranında %58’lik bir artışın meydana geldiği bilgisine raporunda yer vermektedir (Wattpad, 2020c).

Ergenlik çağında gençlerin Wattpad’deki karakterlerden ve yaşayış biçimlerinden olumsuz örnekler çıkaracakları endişesini dile getiren Ağır (2017) ise en beğenilen Wattpad kitaplarındaki hikâyelerde yer alan madde kullanımı, sigara ve alkol bağımlılığı, antisosyal davranışlar, kesici alet ve ateşli silah taşıma, cinsel şiddete eğilim, ehliyetsiz araba kullanma, depresyon, okul kurallarına uymama, devamsızlık, düzensiz beslenme ve uyku alışkanlıkları gibi davranışların ergenlerin bakış açılarını etkilediği dahası sosyal ve psikolojik problemlere neden olabildiğini ifade etmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmayla kullanıcıların %90'ının Z kuşağından ve önemli bir bölümünün çocuklardan meydana geldiği Wattpad Platformunda yer alan ve talep gören hikayelerin içeriklerinin incelenmesi yoluyla çocukların ve gençlerin eğilim, talep ve ilgi alanlarını keşfetmek amaçlanmaktadır. Wattpad'in içerik olarak sunduğu 23 kategoriden birisi 'Genç Kız Edebiyatı'dır. Wattpad "Genç Kız Edebiyatı" kategorisini, "*kendisini modern kadınlığın mücadeleleri ile ilişkilendirir. Genç kız edebiyatında kimi zaman romantik unsurlar bulunsa da, hikayeler genel olarak baş karakter olan kadının arkadaşları ya da ailesi ile olan ilişkilerine odaklanır.*" şeklinde tanımlamıştır (Wattpad Yardım, 2021). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere, Wattpad'de yayınlanan hikayeler "*modern kadınlık*" bağlamında okuyucularına "genç kız ve genç kadınlara" ilişkin bir temsil oluşturmaktadır. Dolayısıyla hikayelerde yer alan *karakter temsilleri, olay örgüleri ve riskli davranış örüntülerini inceleyerek* bu temsiller arasındaki ilişkilerin niteliği ve ilişkilerin hangi davranış ve araçlarla yansıtıldığını ortaya koyarak Wattpad ve benzeri sanal platformların Z kuşağı için oluşturduğu avantaj ve riskleri belirlemek çalışmanın bir başka amacıdır.

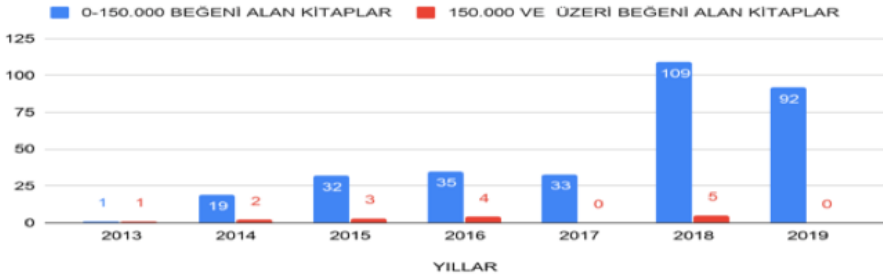
Yöntem

Araştırma Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi şeklinde tasarlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulduğu, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bir süreçtir (Yıldırım, 1999, s.10). Çalışmanın amacı ve elde edilmek istenen veri setleri düşünüldüğünde nitel araştırma yönteminin araştırmanın daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini; Wattpad’de genç kız edebiyatı kategorisinde yer alan, tamamlanmış ve henüz fiziksel olarak kitap haline gelmemiş 150.000 ve üzeri beğeni alan hikayelerden oluşturmaktadır.

Şekil 1. Tamamlanan Kitapların Yıllar Bazında Beğeni Sayılarına Göre Dağılımı

30.09.2019-08.10.2019 tarihleri arasında 1336 kitaba ulaşılmıştır. Çalışmanın yöntemine uygun olarak araştırma örneklemine 150.000 ve üzeri beğeni alan toplam 15 kitap girmektedir. Doküman inceleme sürecinde hikayelerin okunma-beğenme sayılarında değişiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Yine, bazı hikayelerin kitap olarak basılacak olması sebebiyle yayından kaldırıldığı tespit edilmiş ve bu hikayeler mevcut örnekle kapsamından çıkartılmıştır. İncelenen eserler şunlardır;

Şekil 2. Araştırma Kapsamında İncelenen Kitaplar

Veri Toplama ve Analizi

Örneklem kapsamına giren 15 kitap içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Kitapta yer alan her bölüm kendi içerisinde içerdiği konular dikkate alınarak kodlanmıştır. Elde edilen kodlar bir araya getirilmiş en çok değinilen konulara göre temalandırılmış ve alt kırılımlarıyla birlikte 6 tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; şiddet, aile, madde kullanımı, riskli davranışlar, hikayelerdeki genç kadın ve erkek karakter temsilleri ve cinsellik ve cinsel davranışlar şeklinde ortaya konulmuştur. Daha sonra çalışmanın yöntemine uygun olarak bulgular ilgili Wattpad metinlerinden temalara uygun olacak şekilde alıntılama yapılarak oluşturulmuştur. Alıntılama sürecinde hiçbir yazım yanlışı ve imla düzeltmesi yapılmamıştır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın örneklemini genç kız edebiyatı kategorisinde yer alan hikayelerden 150.000 ve üzeri beğeni alan, tamamlanan ve henüz kitap olarak basılmamış olmaması şeklinde belirtilmesi ile birlikte hikayelerin beğeni sayılarının günlük olarak artış gösterme ihtimali ve kriterleri sağlayacak yeni hikayelerin araştırma kapsamına alınamaması bu çalışmanın sınırlılıklarından birisidir. Bununla birlikte "kitap olacak" ibaresi yer alan hikayelerde Wattpad'den kaldırılma olasılığının bulunması nedeniyle bu hikayeler tercih edilmemiş ve örneklem içerisine dahil edilememiştir. Son olarak Wattpad'in kullandığı algoritma sebebiyle genç kız edebiyatı kategorisindeki hikaye sayılarının sisteme giriş yapan her araştırmacıda farklı gözükmesi üzerine hikaye sayısının en çok görüldüğü araştırmacının verileri dikkate alınarak örneklem oluşturulmuştur.

Bulgular

Demografik bulgular

Wattpad'de genç kız edebiyatı kategorisinde bulunan hikayelerde yer alan genç kız karakterlerinin betimlemelerini inceleyerek, genç kız temsillerini değerlendirmek amacıyla 30.09.2019-08.10.2019 tarihleri arasında yapılan araştırmada toplam 1336 kitaba ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada 150.000 ve üzeri beğeni alan kitaplar ele alınmıştır. Bu bakımdan çalışma 15 kitap üzerinden yürütülmüştür.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Kitaplara Yönelik Bilgiler

HİKAYELER	OKUNMA SAYISI	BEĞENİ SAYISI	BÖLÜM
Zorla Evlilik Mi?	10.000.000	95.000	101
Çocuğumun Annesi Olur Musun?	7.700.000	322.000	81
Aptal Üvey Kardeşim	4.700.000	179.000	60
Şebefruz	4.600.000	170.000	44
Aşk'a Uçan Kanatlar	2.900.000	154.000	71
Cool Ağa 2	3.100.000	152.000	51
Kaçak Prenses 1-Ateş	6.300.000	409.000	65
İntikamın Pençesinde	8.500.000	332.000	64
Tutsak	7.600.000	272.000	59
Sert Bela	4.000.000	173.000	63
Sahte Damat	9.900.000	460.000	73
Babasının Kızı	8.000.000	329.000	73
Hizmetçi	5.700.000	259.000	49
Acımasız Kocam 1 ve 2	4.800.000	165.000	78
Kalbimdeki Deli	3.400.000	150.000	75

Çalışma sürecinde elde edilen veriler; şiddet, aile, madde kullanımı, riskli davranışlar ve kadın/erkek karakter temsilleri ve cinsellik olmak üzere 6 tema altında sunulmuştur.

Şiddet

Çalışma kapsamında incelenen tüm hikayelerde şiddet olgusunun yer aldığı görülmüştür. Bu başlık içerisinde; şiddet türlerine, fiziksel şiddetin uygulandığı araçlara ve mekanlara, şiddetin faillerinin ve mağdurlarının kim olduğuna ve şiddetin nasıl gerekçelendirildiğine değinilmiştir.

Ele alınan tüm hikayelerde fiziksel şiddetin yanında duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet türlerine de rastlanılmıştır. Fiziksel şiddetin tokat

atmak, vurmak, sıkmak gibi kelimelerle, duygusal-psikolojik şiddetin aşışılama ve küçümseme ile, ekonomik şiddetin kıskançlık, sahiplik ve güç ile, cinsel şiddetin ise güçlü erkek zayıf kadın imgeleriyle ilişkilendirilerek ortaya konulduğu görülmüştür.

“Saçlarımdan tutarak servis tabağındaki yemeklere vurdu. Başımı o kadar hızlı vurmıştu ki ağızımdan acı bir inleme çıktı.”(Acımasız Kocam, Yemek, Bölüm 9)

“Annem bana sinirle alkış tutarken etrafımda dönmeye devam ediyordu. Bir böcekmişim gibi beni ezen bakışları, aşışılama sesi ve o tanıdık kokusu düşüncelerimi işgal ediyordu.”(Kalbimdeki Deli, Hera 46 – 23 Eylül 2014, Bölüm 46).

“ ‘Şirkette onlarca erkek varken seni çalıştırır mıyım?’ ‘Geçen çalıştırmıştın ama!’ ‘O geçici süreliğine, hevesini alman adınaydı. Konu kapanmıştır, çalışmıyorsun.’ ” (Cool Ağa 2, İzin, Bölüm 29)

“O ve onun gibi adam bozmaları, bizim gibi çaresizlerin yalvarışından, acı çekmesinden zevk alırlardı. İlişki esnasında bile, bir kadının canının yanması, bedeninin morluklar içinde kalması, acı dolu çığlıkları, onlar için bir zevk niteliği taşıyordu.” (Çocuğumun Annesi Olur Musun?, Part 1, Bölüm 31)

Elde edilen bulgularda testere, silah, neşter, bıçak, çekiç, sopa, yirmilik lastik, kemer, temizlik malzemesi, sigara ve makasın şiddet aracı olarak kullanıldığı görülmüştür.

“Babası ellerini bağlamış ve sırtında sigara söndürüyordu. Öfkeyle doldu. Annesi hiçbir şey yapmamıştı. Evlerine gelen kadınlar susmasını söylüyorlardı.” (Acımasız Kocam, Zaman)

“Gözlerimi açıp bedenime baktığımda ciflenmekten her yerim bereli olmuştu.” (Acımasız Kocam, Tecavüz, Bölüm 11)

İncelenen metinlerde şiddetin uygulandığı mekanlar olarak; depo, orman, kafes, karanlık oda, bagaj, banyo, okul ve işyeri alanlarının kullanıldığı görülmüştür.

“Hera bana anlamsız gözlerle bakarken benim aklım yeğenim Mercimeğe takılmıştı. Daha bu yaşta okulda kırmadığı kafa kalmamıştı. Bazen düşünüyorum da acaba şiddetli yanı bana mı çekmişti?” (Kalbimdeki Deli, Mahir 27-31 Ağustos 2014, Bölüm 27)

"Seni direk öldürmek ödül olurdu. Tek başına bu karanlık odada yavaş yavaş öleceksin! Bu tuzlu su seni durmadan yakarken farelerin kan kokusuna gelmesini engelleyecek." (Acımasız Kocam, Bölüm 21)

Hikayelerde failer çoğunlukla erkek karakterlerdir ve kadına şiddet daha çok ailesi ve sevgili tarafından uygulanmaktadır. Karakterlerin sevgili ve aile tarafından uygulanan şiddeti kıyaslarken aile tarafından uygulanan şiddeti daha normal karşıladıkları görülmüştür.

"Bu zamana kadar ne annem, ne babam hiçbirinden tek bir fiske dahi yemişken Ezradan, gelecekte kocam olacağını iddia eden adamdan, nişanlımdan! Bu tokadı yemek çok koymuştu." (Şebefruz, Bölüm 14).

Elde edilen bulgularda şiddet, sevgi göstermenin bir aracı olarak kullanılmış ve erkeğin erkeğe uyguladığı şiddet sevgi ve kıskançlıkla gerekçelendirilmiştir.

"Notu okur okumaz aklıma tek şey gelmişti. Z kişinin Uğur'u dövdüğü. / Arca: Sen yaptın. / Z: Evet. / Arca: Neden diye sormalı mıyım? / Z: Cevabını çok iyi biliyor olmalısın. / Arca: Neymiş? / Z: Çünkü seni seviyorum." (Babasının Kızı, Bölüm 14)

Hikayelerde fiziksel şiddet, bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılarak öfke, nefret, intikam gibi duygular ile gerekçelendirilmiştir. Ayrıca sevgili veya arkadaş aracılığıyla cinsel şiddet ve tecavüz sahneleri hikayelerde yoğun olarak betimlenmektedir.

"Bu senin cezan' deyip dişleriyle kulak mememi ısırды. Ben iyice korkarken kulak mememde biraz daha oyalandı. Kulak mememi bırakıp nefesini üfledi." (Acımasız Kocam, Gözlerime Bak, Bölüm 6)

"Diğer eliyle başımı sabitledi ve dudaklarımızı birleştirdi. Çok sert davranıyordu ve gözümden yaşların süzülmesine sebep oldu. Önce üst dudağımı ardından alt dudağımı emdi. Dudaklarımı talan ederken karşılık bulamamanın sonucunda dudaklarıma dişlerini geçirmişti. Acıyla inlemiştim. Metalik bir tat ağızımda yayıldığında bunun kendi kanım olduğunu biliyordum. Ömer halinden memnun gibiydi. Başımı sabitleyen elini belimde gezdirmeye başladı. Daha sonra üzerimdeki baskısını arttırarak koluma geçirdi parmaklarını. Tekrar bir gözümlü gözlerimin önünde belirdi." (Kaçak Prenses, Ateş, Bölüm 40)

Aile

İncelenen hikayelerde yer alan ailelerin çoğunluğunun ölüm, ayrılma gibi nedenlerle veya aile yaşamında yer alan suçlar nedeniyle parçalanmış ailelerden oluştuğu görülmektedir. Hikayelerde aile ve ebeveyn kavramına farklı anlamlar yüklenmiştir ve bu yüklenen anlamlar çeşitli duygularla ilişkilendirilerek sunulmuştur. Bu nedenle hikayelerde aile, aile tasvirleri, ailenin parçalanma sebepleri, aile ile ilişkilendirilen duygular ve aile yaşamında yer eden suçlara yer verilmiştir.

Hikayelerde aileler koruyucu ve destekleyici şekilde tasvir edildiği gibi çocuk üzerinde korku ve endişe bırakan otorite sahibi bir baba, aile içinde ilgisiz ve sevgisiz, nefret duygusu ve intikam isteği ile büyütülen çocuk gibi tasvirlerle rastlanılmaktadır. Ailelerin koruyucu ve destekleyici şekilde tasvir edildiği hikayelerde çocukların kendilerini güvende hissettikleri, annelerin şefkatli olarak ifade edildiği hikayelerde anneye duyulan özlemin ön planda olduğu, sevgisiz ve ilgisiz bir ailede büyüyen çocuk tasvirlerinde ise gençlerin evliliğe karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu görülmüştür.

" Edim sana gerçekten değer veriyor, bununla beraber amcası kulağına nefret sözcüklerini aşıladığı zaman sadece dört yaşındaydı." iç çekti. "Hiçbir çocuk, savaşlar ve ölümler gören bir çocuk kadar hızlı büyüyemez. Üstelik amcası onu çok zorladı, tahmin edebileceğinden bile daha fazla. Yazmayı söktüğü zaman defterine yazdığı ilk kelime... intikamdı." (İntikamın Pençesinde, İp 43 Gerçeğin Portresi, Bölüm 43)

"Ben annemle babamın hayatına baktıkça asla evlenmeyeceğimi söylerdim. Onların evliliğinde 4 çocuk vardı ama sevgi yoktu." (Sahte Damat, Mehir 33 Aşk Değilse Nedir?, Bölüm 33)

Elde edilen bulgulara göre hikayelerde bulunan aileler ölüm, aldatma ve terk etme gibi sebeplerle parçalanmış ailelerden oluşmaktadır. Ebeveynleri tarafından terk edilmenin gençlerde yarattığı boşluk hissi, nefret ve intikam duygusunu tetikleyerek gençlerin karakterlerine yansıdığı görülmektedir.

" 'Tamam.' Hilmi Aksoy teslim olmuş bir ifadeyle ona baktı. 'Ne yapacaksan yap ama önce dinle.' Kısa bir nefes aldı ve 'Yalvarırım.' dedi. 'Önce dinle.' Sarp'ın bir an durmasını fırsat bildi ve onun elindeki silaha büyük bir korku ile

bakarken; bir saniye bile ara vermeden hızlı bir şekilde konuşmaya başladı; 'Ben anneni çok sevdim.' dedi. *'Ama evliydim Sarp. Boşanmamı bekledi ama boşanmadım. Çünkü karım ilk çocuğumuza hamile kalmıştı. Bunu duyduğunda Ayla beni terk edip o şerefsiz babana gitti. Aylar sonra da onunla evlendiğini öğrendim!'* " (Tutsak, 2.Kısım, Bölüm 25)

Genel olarak incelenen hikayelerde ailelerin olumsuz tutum ve davranışlarına değinildiği görülmüştür. Hikayelerdeki çocuklar genellikle; sorumluluk ve fedakarlık özellikleriyle veya değersizlik hissiyle birlikte tasvir edilmiştir.

"Masa tekrar eski sessizliğine gömülmüştü. Haklıydım. Başka çaremiz yoktu. Annem için kendi geleceğimi feda ederdim. Edecektim de." (Şebefruz, Bölüm 2)

Hikayelerde ailelerin çocuklarıyla ilgilenmedikleri, onları ikinci plana attıkları, çocuklarını dinlemeden yargıladıkları hatta bazen de onları koruyamadıkları görülmüştür. Bu nedenle aileleri tarafından ilgi görmek ve sevilme istediklerini ifade eden ve ailesinin ilgisini çekebilmek için intihar eyleminde bulunan genç figürüyle karşılaşmıştır. Bazı hikayelerde ise gençlerin, aileleri tarafından psikolojik şiddete maruz kalmaları sebebiyle değersizlik ve sevilmedikleri hissine kapıldıkları görülmüştür.

"Ağlamamın sebebi canımın yanması değildi babamın beni dinlemeden yargılayıp haksız yere bana vurmasıydı" (Sert Bela, Bölüm 1)

"Ben bir kitap karakteri değildim. Gerçektim. En basitinden acıyı hissediyordum. Ama ailem sanki ben gerçek değilmişim, duygularım yokmuş gibi davranıyorlardı. Burda benim yok sayılmamın tek nedeni vardı oda istenmemek. Evet kocaman olan bu ailede istenmiyordum. Nedensiz yok sayılır mıydı insan? Sayıldım... Defalarca varlığım küfürmüş gibi geldi." (Acımasız Kocam, Bölüm 2)

"'Yıllarca bunu sordum.' dedi titrek sesinin izin verdiği ölçüde bağırırken. *'Yıllarca beni mahrum bıraktığın sevginin nedenini sordum. Cevap alamadım... Beni sev diye uğraştım hep, yıllarca babam beni sevsin diye kendimi parladım. Belki ilgini çekerim diye bileklerimi bile kestim!'* " (Tutsak, Bölüm 28)

Hikayelerde tecavüz, kumar, kızını satmak, cinayet, kaçakçılık, şiddet, iftira gibi aile yaşamında yer etmiş suçlar ile sıkça karşılaşmıştır.

Buna bağlı olarak patolojik aile ilişkileri içerisinde dağılan bir aile yapısının ve kendini değersiz hissedenden bir genç figürünün ortaya konulduğu görülmektedir.

“Annemin hastalığının ciddiyetini bildiğim için son günlerinde yanından hiç ayrılmamıştım. O gün hiç duymamam gereken bir şey duydum... Amcam, Anneme... Tecavüz etmiş...” (Hizmetçi, Bölüm 29)

“ ‘Sen bana aitsin. Seni aileden aldım.’ Ailemden almıştı. Haklıydı. Beni ona para karşılığında satmışlardı. Benim sahibimdi. Bunu inkar etmem gerçeği değiştirmiyordu.” (Acımasız Kocam, Bölüm 36)

“Ben Defne Öz, Öz ailesinin yüz karasıydım. Ailesinin bile istemediği hayatı boyunca iteklenen acizliğin temsilcisi.” (Acımasız Kocam, Bölüm 29)

Madde Kullanımı

Madde teması altında sigara, içki ve uyuşturucu ile ilgili bulguların yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu temada; madde türlerine, madde kullanımının nasıl betimlendiğine, maddeye yüklenen anlama, madde kullanılan mekanların tasvirine ve madde kullanımının nasıl gerekçelendirildiğine değinilmiştir.

İncelenen hikayelerde uyuşturucu maddenin hap, zambak ve beyaz kumru şeklinde ifade edildiği, içkinin ise tekila, viski, şarap, votka, şampanya, mextaka, rom, bira, likör gibi çeşitli türlerine yer verildiği görülmüştür.

“Khen işadama ciddiyetiyle zevzekliğin arasında kalmış bir sesle, ‘Sana üç seferdir, parasız zambak veriyorum,’ dedi.” (İntikamın Pençesinde, Lacivert Gece, Bölüm 1)

“Sarp ise ciddiyetle Lavin’e kısa bir bakış attı ve sonra yeniden Nikos’a döndü ve kendini toparladı. ‘Eee o kadar konuştuk; Metaxa içmiyordum mu bu gece?’ ” (Tutsak, Bölüm 16)

“Elime iki kadeh alırken likör benzeri bir içkinin, şekili yeşil cam şişesini de diğer elime aldım.”(Kaçak Prenses-Ateş, Bölüm 46)

Elde edilen bulgularda madde kullanımının üç farklı şekilde betimlendiği gözlemlenmiştir. İlk olarak; hikayelerde madde kullanımı esna-

sında yaşanan hislerin “zevk duymak, tatmin olmak, stres atmak, rahatlamak, hafiflemek” gibi sözcüklerle ifade edildiği, ikinci olarak; madde kullanımı esnasındaki hareket ayrıntılarının “sigarayı dudaklarının arasına almak, dumanı tek çizgi halinde üfleme, dumanı usulca bırakmak, sıvı boğazımdan giderken” gibi ifadelerle belirtildiği ve son olarak ise, madde kullanımıyla özdeşleştirilen davranışların “bardakların tokuşturulması, şampanyayı patlatmak, fondip yapmak” gibi ifadelerle betimlendiği görülmüştür.

“Sigarayı tütürdükçe, gözlerini kapatıp gökyüzüne doğru gri dumanı bırakıyordu. Tuhaf olansa, yüzünde öylesine tatmin olmuş bir ifade belirliyordu ki, zevkle içiyor gibi görünüyordu. Babası da sigara içerdi, ama böylesi bir zevk aldığını hiç hatırlamıyordu. Sigaranın gri dumanı, rüzgar yönünde olduğu için burnuna doldu. Kaşları çatıldı. Sigara, çok farklı kokuyordu, şimdi niye zevk aldığını anlamıştı. Muhtemelen içinde farklı şeyler vardı ve Tümer sigarayla kafayı buluyordu.” (İntikamın Pençesinde, Kovmak, Bölüm 25)

“Sıvı boğazımdan akıp giderken, solistin sesi kulaklarıma doluyordu. Sohbetlerle, gülüşmelerle geçirdiğimiz güzel vakitlerin ardından üzerime düşen uyusukluk ve mayhoşlukla sanırım ufaktan sarhoş olmuştum.” (Şebefruz, Bölüm 30)

“Ezra şampanya şişesini patlatırken gülümseyerek, ‘Senin bu şaşkın hallerini seviyorum ben’ dedi. Bardaklara doldurduğu şampanyayı elime tutuştururken, burnuma öpücük kondurup geri kaçmıştı.” (Şebefruz, Bölüm 33)

İncelenen kitaplardan elde edilen bulgulara göre madde kullanım davranışı yaşanan bir acının ya da ortama uyum sağlamaya çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ilişkin olarak içkinin genellikle sosyalleşmenin ve acıları unutmmanın bir aracı olarak kullanıldığı görülmüştür.

“Hayatımı düşündükçe başım ağrıyor, başım ağrıdıkça içki şişesini kafama dikiyor, sarhoş oldukça unutuyor ama içtikçe de yeniden ve daha fazla başım ağrıyordu. Bu kısır döngü beni mahvetmişti!” (Çocuğumun Annesi Olur Musun?, Bitmiş Bir Hayat, Bölüm 2)

“Az ileride bir arkadaş grubum var. Eğlenceli sohbetler ve bol biramız var. Oraya gidelim diyoruz, gelmek ister misin?” (Şebefruz, Bölüm 36)

Ele alınan hikayelerde ailesinin dikkatini çekmek isteyen bir gencin yönlendirmeye ne kadar açık olduğu görülmektedir.

“Mavi saçlı kız, kahkaha attı. ‘Ay kıyamam, canı da tatlıymış’ diye dalgasını sürdürdü. ‘O zaman... Hem dikkat çekecek bir şeyler hem de bunları takmaya-çağını sağlayan bir şeyler dene...’ İşte bu ilgisini çekmişti. ‘Nasil şeyler?’ ‘Hap. Hap kullanabilirsin. O haplar küçük ama etkisi bir sihir gibi büyüü ve büyüü.’” (İntikamın Pençesinde, Bölüm 18)

İncelenen hikayelerde elde edilen bulgulara göre hikayelerdeki bar, meyhane, gece kulübü gibi mekanlar gençlerin istedikleri gibi dans edebildikleri, madde kullanabildikleri ve toplumun ahlaki değerlerine uymak zorunda olmadıkları eğlence amaçlı uğranan mekanlardır. Bu mekanların tasvirleri hikayelerde şu şekilde yapılmıştır:

“Tuna’yla birlikte kulüpten içeri girdiğimizde ortama kısa sürede olsa adapte olamadım. İçerisi resmen bok gibi kokuyordu. Her yerde delice dans eden man-yaklar ve kulübün neredeyse bütün köşelerinde birbirlerine dil banyosu yapan ve yiyişen insanlar vardı. Ah, Tuna’nın takıldığı mekanlar nasıl olur ki zaten?” (Aptal Üvey Kardeşim, Bölüm 8)

“Kumar oynayanlar, bar kısmında kadınlarla eğlenenler, bir köşede uyuşturu-ru kullanımlar... Tüm pis işlerin döndüğü bir krallıktı burası ve ben bu krallı-ğın sahibiydim” (Şebefruz, Bölüm 29)

Elde edilen bulgulara göre hikayelerde bu mekanlara girebilmek için belli bir yaş sınırı olduğundan bahsedilmekte fakat karakterlerin bu yaş sınırına uymadıkları ve kolayca bu mekanlarda zaman geçirebildikleri görülmektedir.

“Kapının önünde 2 tane badıgard duruyordu. Ama Tuna’yı görünce yaşımı-zı bile sormadan önümüzden çekildiler ve bizde rahatça içeri girdik” (Aptal Üvey Kardeşim, Bölüm 7)

Riskli Davranışlar

Elde edilen bulgularda intihar düşüncesine sahip olan ve intihar girişiminde bulunan genç karakterlere, kendine zarar vermenin bir biçimi olarak ortaya çıkan yaralamaya ve toplumsal kurallara uymama durumuna sıkça rastlanılmıştır. Bu nedenle riskli davranışlar kategorisi kapsamında toplumsal kuralsızlık, intihar ve kendini yaralama gibi eylemlerin de incelenmesine gerek duyulmuştur. İntihar ile ilgili olarak; intihar sebeplerine, intihar araçlarına ve intihar ile duygu durum arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

İncelenen eserlerde aile, aşk, itibar, gebelik depresyonu ve dikkat çekme gibi durumlar intihar sebepleri arasındadır. İntihar sebebi olarak aşk ve aile konusu karşımıza çıkmaktadır. Hikayelerdeki karakterler için aşk, uğrunda canından bile olacak kadar üstün bir konumda bulunmaktadır. Bu nedenle karakterler aşık oldukları insanı kaybetmenin sonucunda veya aşık oldukları insanın dikkatini çekmek ve kendisine bağlanmasını sağlamak amacıyla intihar etmektedir. Karakterlerin intihar etme sebeplerinden bir diğeri ise intiharın, aileden kaçış yolu olarak düşünülmesidir. Dolayısıyla hikayelerde aile ve aşk ile ilişkili sorunları çözmenin yolu ve sevginin bir kanıtı olarak intiharın tercih edildiği görülmektedir.

“Kokuna geliyorum’ titrek sesiyle fısıldayarak kendini boşluğa doğru serbest bıraktı. Bal gözlü adam tatlı belası olmadan yaşayamazdı. Kalplerine mühürlenmiş aşkları ateşte kaoruluyordu. Kadın gitti. Adam bitti...” (Sert Bela, Bölüm 42)

“Kendimi öldürecektim başka çaresi yoktu. Hayır dedim diye bunu yapan ailem kaçmam sonucunda kendi elleriyle öldürürlerdi. Nereye gidersem gideyim beni bulacaklardı. Bazen en iyi kaçış yok olmaktı. Yok olmaktı bir yaprak tanesi gibi. Savrulmak zordu pes etmek kolay çünkü acılar fazla derindi. Kaçışım ölümümüdü. Ben ölmeyi seçtim. Tek çözüm ölümüdü ve ben bunu seve kabul ettim.” (Acımasız Kocam, Bölüm 2)

Elde edilen bulgulara göre dört farklı intihar aracına rastlanılmıştır. Bu intihar araçları silah, araba, uçurum, jilet veya cam parçası olarak

belirlenmiştir. Hikayelerde jilet veya cam parçasıyla bilekleri keserek intihar etme davranışına ise daha sıklıkla rastlanılmaktadır.

“Kapıyı açtığımda ise korkunç bir manzaranın beni beklediğinden habersizdim. Ahsen cam vazoyu kırıp bileklerini... Bileklerini kesmişti! Allah kahretsin ki yine aynı şeyi yapmıştı. Yanına koştuğumda ise bir kağıdın üstünde yazan yazıyı gördüm önce “Sana daha çok vicdan azabı çekeceğini söylemiştim!” (Çocuğumun Annesi Olur Musun?, Bölüm 4)

İntihar; bir kıyaslama, ölüme değer atfetme, çaresizlik, değer biçme, değer verme ve çözümsüz olduğu düşünülen duygu durumların betimlenmesi gibi durumlar için kullanılmıştır. Bununla birlikte, ana karakterin kendi ölümü ile ilişkilendirdiği çözümler ve çözümsüzlükler, karakterin kendine verdiği önemi göstermektedir.

“Hele ölüm isteği... Kendisi henüz o noktaya gelmemişti fakat kafasının içinden bileklerine uzanan intihar fikri hep içinde bir yerde, belki zihninin herkese kapalı olan yerinde, istiridye kutusundaki inci kadar değerle büyüyor, parlıyor ve kıymet kazanıyordu.” (İntikamın Pençesinde, Bölüm 43)

Karakterlerin kendine zarar verme biçimi olarak ortaya çıkan kendini yaralama durumu hikayelerde aşk, öfke, boş vermişlik duyguları ile ilişkilendirilerek sunulmuştur. Bu açıdan elde edilen bulgularda, riskli davranışlarda bulunan karakterlerin sözleri bu riskli davranışların rahatlatıcı olduğu yönünde mesajlar içermektedir.

“İç sesimi daha fazla duymamak için avucumu bütün gücümle sıkmaya başlamıştım. Kendime zarar verdiğim zaman sanki rahatlıyordum.” (Aptal Üvey Kardeşim, Bölüm 45)

Hikayelerde ortaya çıkan kurallara uymama hali ise duygu durumu ile ilişkilendirilerek sunulmuştur. Elde edilen bulgularda daha çok depresif olma ve güçlü hissetme duyguları, hız sınırını aşmak kavramı ile ifade edilmiştir.

“Yanından geçtikleri tabelada yazan hız sınırını gördü o an ve alt dudağını dişledi. Çoktan; sınırın iki katına çıkmıştı bile... Ve bu tuhaf bir şekilde iyi his-

settiriciydi. Yanlış şeyler yapmanın da; insana keyif veren bir yönü olduğunu fark etti o an, bu nedenle. Hız sınırlarını aşmak, bedenini zehirleyen bir maddenin tadına bakmak, kuralları çiğnemek; bazen yaşadığını hissetmenin iyi bir yoluydu.” (Tutsak, Kısım 2, Bölüm 36)

Hikayelerdeki Genç Kadın ve Erkek Karakter Temsilleri

Hikayelerde kadın ve erkek karakter temsilleri bağlamında; öğrenilmiş kadınlık ve erkeklik olgusu ve idealize edilmiş beden temsillerinin aktarımları incelenmiştir.

İncelenen hikayelerde öğrenilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir yapı oluşturacak biçimde kurgulandığı görülmektedir. Hikayelerin bazı kısımlarında bu durumun açık bir şekilde ortaya konulmasıyla birlikte hikayelerin bütününe bu zeminde yapılandığı söylenebilir.

“Oğlum hadi bunlar kız bunları anlarımda bize ne oluyor lan? Neden kız gibi üzülüp ağlamaklı bir sahne oluşturup vedalaşıyoruz. ” (Aşk’a Uçan Kanatlar, 1. Bölüm)

“Başım dönmeye devam ederken Koray a karşı koyamıyordum. Kadın olmanın çaresizliğini yaşıyordum.” (Acımasız Kocam, Yemek, Bölüm 9)

“Soğuktan çenem birbirine vursa da Koray da hafif titreme bile yoktu.” (Acımasız Kocam, Beşiktaş’ın Maçı Var, Bölüm 32)

“Bir kadını güzel yapan güzel seven erkektir. Seni kaybetmekten çok korkuyorum Mahir.” (Kalbimdeki Deli, Mahir 55-18 Mart 2016, Bölüm 55)

Yazarların, erkek bedenini “mükemmel” şekilde, kadın bedenini ise daha kaygılı bir biçimde betimlemeleri hem kadınlara hem de erkeklere yükledikleri ağır toplumsal cinsiyet rollerini işaret etmektedir. Wattpad hikayelerindeki baş kahramanların tümünün idealize edilmiş kadın-erkek algısına uygun bir biçimde sunulması, bu hikayeleri yazan ve okuyan kişilerin kendilerine rol model aldıkları temsillere ilişkin belirli ipuçları vermektedir.

“Yüz hatları uyurken bile sertti ama bu sertliğin yanında bir de masum, savunmasız haylaz bir çocuk vardı. Kıvrımlı ve dolgun dudakları, kalın ve biçimli kaşları, çıkık elma kemikleri ile gerçekten yakışıklıydı. Mafya olamayacak kadar yakışıklı hem de.” (Şebefruz, Bölüm 5)

“Az daha uzun olsam, Sema gibi falan olsam fena olmazdı hani. Yine de bücürmüyüm ki ben ya? 1.65 çokta kısa değil. Fakat 1.88-1.87 olarak düşününce galiba bücürüm ben. Ya bu pilotlar neden bu kadar uzun? Cidden çok kısamıyım? Öyleyim galiba...” (Aşk’a Uçan Kanatlar, Bölüm 16)

“Vandor dan aldığı cevap şöyleydi. ‘Ben kas bağlamış elinde kılıç taşıyan kadına kadın demem. Kadın dediğin narin olmalı. En büyük silahı kalplere zarar gülüşü olmalı.’ ” (Kaçak Prenses-Ateş, Bölüm 27)

“Endişe ve merakla karısının ameliyat hanelinden çıkmasını bekleyen Batı Ağa ne dilekler dilemişti.. Eğer iki canı da sağ salim doğarsa, kurban kesecekti. Oğluyla beraber şirketler yönetecekti... Ona bir kıza nasıl sahip çıkılacağını öğretecekti. Daha da önemlisi kıskanç yetiştirecekti.” (Cool Ağa 2, Doğum, Bölüm 20)

Cinsellik

Ele alınan hikayelerde cinsellik olgusuna ilişkin birçok bulgu elde edilmiştir. Bu başlık altında kadın ve erkek karakterlerin cinselliği algılama ve yaşama şekillerine, cinselliğin kadın ve erkek olmak hali ile ilişkisine, kadınların ve erkeklerin cinsellik bağlamında nasıl karakterize edildiğine ve erkek ve kadın karakterlerin cinsellik ile ilişkilendirilen namus algısına değinilmiştir.

Hikayelerdeki genç kadın karakterlerin cinsel ilişki aktarımında, erkek karakterlerin beklentilerine göre deneyimin şekillenmesine sıkça rastlanılmıştır.

“‘Saten geceliğini neden giymiyorsun?’ tek kaşım kalkarken ‘Neden giyeyim ki?’ dedim gülerek. Yerinde daha da gerindi. ‘Kocanı memnun etmek için.’” (Cool Ağa 2, İzin, Bölüm 29)

Hikayelerde erkek karakterlerin şehvetli olma hali bir erkeği tamamlayan ve tanımlayan bir özellik olarak sunulmaktadır. Erkek karakterler

için cinsellik, tıpkı şiddet olgusunda olduğu gibi, bir güç kaynağı olarak ele alınmıştır.

“O ve onun gibi adam bozmaları, bizim gibi çaresizlerin yalvarışından, acı çekmesinden zevk alırlardı. İlişki esnasında bile, bir kadının canının yanması, bedeninin morluklar içinde kalması, acı dolu çığlıkları, onlar için bir zevk niteliği taşıyordu.” (Çocuğumun Annesi Olur Musun?, Part 1, Bölüm 31)

Hikayelerde erkek karakterlerin cinsellik ile olan ilişkisi şehvet duygusu ile birlikte sunulurken kadın karakterlerin cinsellik ile olan ilişkisi romantizm ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte bekaret algısına dair bakış açılarının da yansıtıldığı metinlerle karşılaşılmıştır:

“ ‘Anladık, uzatma.’ dedi Batı. ‘Kızlara karşı aşık rolü yapmak ve işim bittiğinde onları terk etmek; uzmanlık alanım zaten. Asıl sen dikkat et de rolümün gücünden etkilenip bana aşık olma.’ ” (Tutsak, Bölüm 43)

“ ‘Bilmiyorum Çağan, olmuyor işte.’ dedi Lavin. Bekaret denilen şeyi önem-sediği için değildi. Yalnızca Çağan’la bunu ne kadar denerse denesin, onunla ne kadar yakınlaşırsa yakınlaşsın daha fazlası olmuyordu. Belki ten uyumu dedikleri şey gerçektir. Belki de Çağan’ın çok da kibar olmayan tavırları onu farkında olmasa da itiyordu ama sebebi her neyse; bedeni de ruhu da kendisini bunu yapmaya Çağan’la hazır hissedemiyordu. Çağan sinirle ona bakarken ‘Sıkıldım artık şu hallerinden.’ diye bağırdı ve ayağa fırladı. ‘İki yakın arkadaşımız gibi takılmaktan bıktım! Evlenince yapabilecek miyiz peki bunu sence? Yoksa bütün ömrümüz bu ön sevişmelerden mi ibaret olacak? Sıkılmaya başladı bu iş gerçekten.’ ” (Tutsak, Bölüm 3)

Hikayelerde yer alan cinsel içerikli anlatımlarda detaylı tasvirlerde bulunulurken erkek karakterlerin davranışın faili olarak yansıtıldığı ve sorumluluk yüklendiği görülmektedir. Elde edilen bulgularda kadın karakterler cinsel ilişkiyi başlatan değil, daha çok başlayan bir sürece uyum sağlayan yapıda betimlenmiştir.

“Doğanın elleri rahat durmuyor, beni daha da çok çıldırtmak için bornozumun yakasından tutup, yavaş yavaş açıyordu. Omuzuma öpücükler kondurmayla dalmışken, ben kendimden çoktan geçmişim. Daha fazla dayanamayıp bornozumu çıkartıp odanın bir köşesine fırlatmıştı.” (Zorla Evlilik Mi?, Bölüm 57)

Benzer doğrultuda kadın karakterlerin cinsel yaşama ilişkin talep eden değil razı olan taraf olarak betimlenmesi ve bu razı olma halinin kadın karakterlerin nazlı ve/veya cilveli, masum ve naif olmaları ile ilişkilendirilmesi dikkat çeken bir diğer husustur.

“Öpüşümü biraz daha derinleştirdiğimde Didem bu kez fazlasıyla karşılık vermeye başlamıştı. Demek ki Didem’in çenesini sıkarak tehdit etmek gerekiyormuş yoksa nazından öpüşüp koklaşmaya geçemeyecektik.” (Kalbimdeki Deli, Mahir 5-20 Haziran 2014, Part 2, Bölüm 5)

Hikayelerde yoğun ve detaylı olacak şekilde cinsellik içeren gösterimler aktarılmaktadır. Bununla birlikte cinsel birlikteliklerin sunumunda ‘erkeklik’ ve ‘kadınlık’ olarak ifade edilen cinsiyet kalıplarının cinsel organlar ve cinsel eylemler üzerinden yeniden üretildiği görülmektedir.

“Dilim yavaşça ... doğru yol alırken işi daha da eğlenceli kılmak için biraz ara verdim ve sol elinin orta parmağını alıp ağızıma götürdüm. Yavaş ve sıcak bir şekilde parmağını ağızımda hareket ettirirken Tuna’nın erkekliğinin kabardığını gördüm.” (Aptal Üvey Kardeşim, Sarhoş, Bölüm 52)

“Sol elini, onun iç çamaşırının içine ... ; dolanmadan dümdüz bir şekilde kasıklarını sıyırarak eli, ... kadınlığına yerleşince, Lavın titrercesine panikledi; sanki şimşek çarpmış gibi, kalçası yükseldi. Yaşadığımız dünyanın ardında, uzak geriplanda başka bir dünya o an önüne uzandı; gerçek dünyadan farklı, daha hafif, daha havai.” (İntikamın Pençesinde, İp 45 Gece Tutulması, Bölüm 45)

Analiz edilen hikayelerde kadın karakterlerin cinsel açıdan erkeğe yetip yetmeme gibi bir kaygıyı da barındırdığı görülmektedir.

“Titreyen dudaklarının arasından fısıltıyla “Yatakta da benden iyi mi?” diye sordu. Hamiyet’in tek derdi bu muydu?” (Kalbimdeki Deli, Mahir 9-26 Haziran 2014, Part 3, Bölüm 9)

Kadın karakterlerin cinselliğini ve kadınlığını erkek karakterleri hayatında tutmak, yapmak istedikleri bir şeyi gerçekleştirmek ve eşleri ya da sevgililerini cezalandırmak için bir araç olarak kullanması toplumdaki erkek ve kadın ilişkisi algısının çarpıklığına ilişkin önemli çıkarımları içinde barındırmaktadır.

"Evet, ikinci aşamamız; eğer erkeğin seni dinlemiyorsa o zaman elinde olan kadınlığın gücünü kullan!..." (Aptal Üvey Kardeşim, Bölüm 41)

Cinselliğin kadın ve erkek karakterler açısından namuslu olma hali ile ilişkilendirilmesine ve namus kavramının kadın üzerinden aktarılmasına hikayelerde oldukça sık rastlanılmaktadır. Kadının kendi cinsel dürtülerine yabancı olma hali ve bu halin getirdiği utanma duygusunun yanı sıra namus kavramı tamamen cinsel birliktelik ile ilişkilendirilmiş bununla birlikte namus kavramının toplumsal tanımına yönelik eleştiriler dile getirilmiştir.

"Birbirimizden farklı, iki zıt karakter olmamıza rağmen, enteresan bir biçimde birbirinin aynısıydık. Mesela benim 'şey'diye bahsettiğim eylemi kendisi büyük bir rahatlıkla dile getirebiliyordu, bu onun açık sözlülüğünden kaynaklanan bir şeydi." (Şebefruz, Bölüm 33)

"Ne demek ne fark ediyor. Sen sanıyor musun? Ben böyle bir kızı sevgilim yaparım. Yanımda taşırım?" demesiyle tokat atmam bir oldu. Hepsi aynıydı işte hepsinin aklı oradaydı. Ne sanıyorlar namus iki bacak arsında mı? Masum kızlar ne olacak başına gelenler... Onlara da mı kötü gözle bakıyorlardı... Asıl namussuz şerefsiz olanlar o pisliği yapanlardı..." (Hizmetçi, Bölüm 21)

Tartışma ve Sonuç

Z kuşağı için teknoloji bir araç olmanın dışında çok farklı anlamlar da taşımaktadır. Z kuşağına göre teknoloji, fikirlerini genişlettikleri, toplumsal değişim süreçlerini etkileyebildikleri, kendilerini rahatlıkla ifade edebildikleri bir alandır. Kim olduklarını gösterebildikleri ve toplumun kendilerine ihtiyaç duyduğu fikrini var eden bu teknolojik araçlar bu kuşağın kendini güçlü hissetmesini sağlamaktadır (Sladek ve Grabinger, 2013, s.5).

Z kuşağının teknoloji ile ilgili deneyimlerine ilişkin yapılan bir araştırmada katılımcıların dörtte üçü teknolojiyi hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olan; üçte ikisi ise kendilerine her şeyin mümkün olduğunu düşündüren bir araç olarak tanımlamıştır. Aynı araştırmada Z kuşağı için "teknoloji ve onun araçlarının" geleceğe hazırlanmak, bilgi aktarımı ve fikirlerin paylaşımı gibi eğitsel amaçlar dışında eğlenmek, keyif almak

ve kendini daha iyi hissetmek gibi duygusal amaçlara da hizmet ettiği aktarılmaktadır (Singh, 2014, s.63). Dolayısıyla Z kuşağı okuma ve yazma eylemini yukarıda ifade edilen amaçlar çerçevesinde bir araya getirerek eğlence kültürünün yanında küresel bir okuma kültürü de oluşturduğu belirtilmektedir (Pianzola, Rebora ve Lauer, 2020, s.2). Araştırmanın veri havuzunu da oluşturan, teknolojinin ve yeni nesil gençlik edebiyatının iş birliği ile oluşan Wattpad gibi sanal platformların Z kuşağı için sadece yazım platformlarının ötesinde çok daha farklı anlamlara karşılık geldiği açıktır. Bu araştırmayla, dijital okuma-yazma sitesi olan ve popüler hale gelen Wattpad platformunda yer alan 'genç kız edebiyatı' kategorisindeki en çok okunan ve beğeni alan kitapların incelenmesi suretiyle (okuyucu/tüketici) gençlerin ilgi alanlarının, yönelimlerinin izini sürerek Z kuşağının kendilerini ifade etme biçimlerindeki dönüşümlerin ve karşı karşıya kaldıkları riskli davranış ve temsillerin neler olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında 150.000 ve üzeri beğeni sayısına ulaşmış, tamamlanmış ve henüz kitap olarak basılmamış 15 hikaye incelenmiş ve şiddet, cinsellik, aile, madde kullanımı, riskli davranışlar ve genç kadın/erkek karakter temsilleri olmak üzere bulgular 6 temada sunulmuştur.

Araştırma sonucunda genç kız edebiyatı kategorisinde yer alan hikayelerin önemli bir kısmı genç kızların duygusal çatışma ve bunalımları üzerine odaklanmaktadır. Hikaye örgüleri incelendiğinde karakterlerin bu sorunlara karşı intihar, şiddet, kendini yaralama, riskli cinsel davranışa yönelme vb. davranışsal çözümler ürettikleri tespit edilmiştir. Çocukların ve gençlerin gelişimlerini etkileyecek çok sayıda olumsuz içerikle karşılaşmıştır. Özellikle cinselliğin, madde kullanımının, şiddet ve türlerinin ve olumsuz aile örüntülerinin açık ve yoğun şekilde hikayelerde tasvir edildiği ve okuyucular tarafından yüksek beğeni aldığı görülmüştür. Wattpad platformu, erişim ve tüketim noktasında Z kuşağına ulaşmayı kendilerine kurumsal bir hedef olarak seçtiklerini ve bugün kullanıcılarının %90'ının Z kuşağından ve önemli bir kısmının ise 18 yaş altı bireylerden oluştuğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla Wattpad hikaye/roman içerikleri başta çocukların olmak üzere bilişsel, psikolojik ve sosyal açıdan gelişim sorunlarına ve riskli davranışlara yol açabileceği düşünülmektedir. Gelişim sorunlarına ve riskli davranışların ortaya çıkmasına neden olabilecek durumlardan birisi çocukların ve gençlerin

rol model edinme ihtiyacıdır. Davranışın öğrenme yoluyla gerçekleşebildiği düşünüldüğünde hikayelerde öne çıkartılan kahramanların yoğun bir şekilde olumsuz davranış ve söylemlerde bulunması, çocukların istenmeyen davranışları kolaylıkla örnek almalarına ve buna yönelik davranış modelleri geliştirmelerine neden olabilmektedir. Dolayısıyla çocuğun kişiliğinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğu bilinen rol modeller hikayeler üzerinden üretilerek ve pazarlanarak okuyucularının büyük çoğunluğunu oluşturan çocuklar tarafından satın alınabilme ve riskli davranışlarda bulunma noktasında özendirici ve cesaretlendirici bir etki ortaya çıkarabilmektedir. Kauffman ve Lippy (2012)'in yaptıkları çalışmada da Wattpad yazarlarının birbirlerine yakın yaş gruplarında olmaları ve gerçek yaşamlarında benzer sorun ve problemler yaşamaları, gençlerin birbirlerinin hikayelerini okuyup beğenmelerinde ve bu hikayelerle ilgili paylaşımlarda bulunmalarında önemli bir etken olduğu, bu platformda gençlerin rahatlıkla kendi hikayelerini oluşturabildikleri fakat denetime tabi tutulmadan yayınlanan bu hikayelerin kurmaca olduğu bilinse de gençleri önemli ölçüde etkilediği yönünde sonuca ulaşılmıştır (Çoban, 2015, s.595). Ayrıca çocukların keşfetme arzuları ve merak duyguları, kendi yaşlarına uygun olmayan kitapları okumalarına sebep olabilmektedir. 12-13 yaşlarındaki genç kızların 17-18 yaşlara hitap eden kitapları okumaları kendilerine sunulmuş olan idealize figürle özdeşlik kurmalarına sebep olmaktadır. Kurdukları bu özdeşlik, hikayedeki kahramanların yaşlarına geldiklerinde hayal kırıklıkları yaşamalarına neden olabildiği bilinmektedir. (Neydim, 2011, s.20)

Hikayelerde kadınlık ve erkeklîğ, kadın olmak ve erkek olmaya yönelik oldukça zengin betimlemeler bulunmaktadır. Tasvir edilen hikayelerde kadın ve erkek söylemlerindeki hegemonik söylemin ve anlayışın varlığı yeni bir nesil olarak tanımlanan Z kuşağında da büyük oranda kendisini göstermektedir. Hikayelerde, genç kızların gözünden erkek karakterler güçlü olma hali ile ilişkilendirilmektedir. Erkek karakterlerdeki gücün kötüye kullanımı -ahlaki normlar dışında kalsa da travmatik bir geçmiş ile gerekçelendirilerek rasyonalize edilmektedir. Hikayelerdeki kadın karakterlerin monologlarındaki erkek karakterlerin şiddete eğilimli olma halinin, kadın karakterlerce sevilen özelliklere işaret eden anlatımlar içermesi, genç kızların sevmeye, aşık olmaya yükledikleri anlama dair bir ipucu sunmaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinin büyük

oranda cinsellik üzerinden kurgulandığı ve betimlendiği görülmektedir. Erkek karakterler için tıpkı şiddet olgusunda olduğu gibi cinsellik de bir güç simgesi olarak gösterilmektedir. Cinsel davranışlarda ve konuşmalarda erkek karakterler rahat şekilde kendilerini ifade edebilirken kadın karakterlerin ifadelerinin çekinceli ve utangaç şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Bununla birlikte hikayelerde erkek cinselliği şehvet ve arzu ile birlikte sunulurken, kadın cinselliği romantizm ve duygusal yoğunlukla ilişkilendirilmektedir. Bu hikayelerdeki kadın karakterler cinselliği başlatan değil, başlayan bir sürece uyum sağlayan olarak konumlandırılmıştır. Kadın, talep eden değil razı olan taraf olarak betimlenmekte ve bu razı olma hali kadın karakterlerin masumiyeti ve naifliği ile ilişkilendirilmektedir. Erkek karakterlerde ise şehvetli olma hali, bir erkeği tamamlayan ve tanımlayan özellik olarak sunulmuştur. Cinsel organlar “erkeklik” ve “kadınlık” kelimeleriyle ifade edilmektedir. Kadının cinsel açıdan erkeğe yetip yetmemesi de metinlerde yer almaktadır. Bazı hikayelerde ise kadınların cinsellik algısının; erkeği elde etmek, istediklerini yaptırmak ve partnerlerini cezalandırmak için bir araç olarak kullanmak şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca cinsellik kadın karakterler açısından namuslu olma hali ile de ilişkilendirilmiş olup namus kavramı kadın üzerinden ifade edilmektedir. Dolayısıyla Wattpad platformundaki bu metinler hegemonik erkekliğin, cinsiyetçi söylem ve yaklaşımların yeniden üretildiği yerler olması açısından da önemlidir (Messerschmidt, 2019; Akar, 2019).

Müstehcenlik, hikayelerde sıklıkla yer alan olumsuz unsurlardan birisidir. Kadın ve erkek arasındaki romantik ilişkiler sıklıkla cinsel birleşmelerle ve bunların detaylı tasvirleriyle sunulmaktadır. Bu yönüyle hikayelerde büyük oranda erotik ve pornografik bir aktarımın olduğu görülmektedir. Wattpad kitaplarının içerik analizlerinin yapıldığı araştırmalarda çok sayıda olumsuz unsurun tespit edildiği özellikle de cinsellik ve müstehcenliğin en sık karşılaşılan unsurları olduğu tespit edilmiştir (Güleç-Sağlam, 2020, s.91; Ağır, 2019, s.737). Neşeli ve Yiğitbaşı'nın (2020, s.20) çalışmasında da Wattpad kitaplarında benzer şekilde cinsel öğelere ve pornografik anlatımlara sıklıkla rastlandığı ifade edilmektedir. Öyle ki Wattpad okuyucularıyla yapılan bir başka çalışmada katılımcıların yaklaşık %55'i hikayelerin hepsinde ya da çoğunluğunda şiddet ve cinsellik konularının sıklıkla işlendiğini belirtmektedir (Yiğitbaşı,

2018, s.33). Çalışmada tecavüz ile ilgili birçok içerikle de karşılaşmaktadır. Kadının rızasının alınmadığı, zorla veya baskıyla alındığı veya duygusal manipülasyon sonucunda razı edildiği cinsel birleşmeler hikayelerde yer almaktadır. Hikaye içeriklerinde fiziksel şiddet sıklıkla yaralama şeklinde; duygusal-psikolojik şiddet aşağılama ve küçümseme; ekonomik şiddet ise erkeklerin kadının çalışmasına izin vermeyerek kadınları tahakküm altına almaları şeklinde yansıtılmıştır. Buna ek olarak şiddetin kıskançlık, intikam, sevgi vb. duygularla gerekçelendirilerek okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Şiddetin araçlarına bakıldığında sopa, testere vb. araçların kullanıldığı, şiddetin uygulandığı mekanlara bakıldığında ise kafes, bagaj gibi kapalı ve ıssız mekanların ifade edildiği görülmektedir. Erkek karakterler kaba, cebir kullanan, kötü ve müstehcen davranışlarda bulunan ya da bulunmaya yatkın kişiler olarak betimlenirken; kadın karakterler ise masum, ezilen ve çoğu zaman itaatkar olarak betimlenmektedir.

Üç Wattpad romanını merkeze alarak yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Belirtilen çalışmada benzer şekilde erkek temsiller “kötü erkek”, kadın temsiller ise “masum kız” şeklinde sunulmaktadır. Bununla birlikte erkeklerin güçlü, zengin, tehlikeli, çekici, kaba oldukları ve masum kızları sahiplendikleri; kadınların ise masum, duygusal, yalnız, ailesiyle sorunları bulunan, korunmaya ihtiyacı olan şekilde yansıtıldığı tespit edilmiştir (Özkan, 2020, s.102). Çalışmamızın başında, Z kuşağının yazdığı hikayelerde ve okuyucu kitlesinde cinselliğin temsilinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ataerkil düşünce ve pratiklerin sınırlı olacağı tahmin edilirken ‘geleneksel’ olarak ifade edilen bu düşüncelerin ciddi şekilde kendisine yer bulduğu görülmektedir.

İncelenen hikayelerin anlatımlarında patolojik aile ilişkilerinin sıklıkla tasvir edildiği ve kadın-erkek ilişkilerinde hiyerarşik bir tutumun yansıtıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ailenin parçalanmış olma durumuna sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu patolojik aile ilişkileri karşısında yaşanan yok sayılma ve çaresizlik hissi, hikayelerde net bir şekilde ortaya konulmuştur. Ayrıca ailelerin çocuklarına suçluluk duygusu yükledikleri de metinlerde görülmektedir. Tüm bu olumsuz aile ilişkileri gençlerin aitlik duygusunu zedelemekte, gencin onay ve kabul gereksinimlerinin karşılanmaması sonucunda hem sosyal olarak hem de psikolojik olarak sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Buna ek olarak okunan

hikayelerde ailesini erken yaşta kaybeden bir karakterin aile yapısı da ütopyik özelliklerle sunulmuş ve bu tür aile yapısının kusursuzlaştırıldığı görülmektedir. Anlatımlar arasında, ailenin var olduğu durumlarda sorunlu ilişkilerin yoğunluğu söz konusudur ve yapılan norm dışı eylemlerin gerekçesi aile ile ilişkilendirilmektedir. Ailenin var olmadığı durumlarda ise bu eylemlerin gerekçesi olarak ailenin yokluğu ve kimsesizlik hissinin verildiği görülmekte; bu durum ailenin, hikayeleri yazan gençlerin hayatını şekillendirmedeki etkisini ortaya koymaktadır. Pianzola, Rebora ve Lauer'in çalışmasında da (2020, s.33) özellikle batı dillerinde yazılan hikayelere karşılık asya dillerindeki hikayelerde "aile" ilişkilerine daha fazla atıfta bulunulduğu tespit edilmiştir.

Hikayelerde alkol ve madde kullanımına yönelik yoğun bir içerik bulunmaktadır. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı çoğu zaman özendirici bir şekilde yansıtılmaktadır. "Madde kullanımı" mutlu olmakla veya üzüntülü olmakla özdeşleştirilmektedir. Aynı zamanda hikayelerde bu maddelerin kullanımından "zevkle içme, kafayı buldurma, geçtiği her bir hücreyi rahatlatma" gibi betimlemelerle bahsedilmesi çocuklar ve gençler için merak uyandırabilmektedir. Hikayelerde yer alan madde kullanımının sebepleri incelendiğinde; karakterlerin bazen yaşadıkları sorunları unutmak için bazen de dışlanmamak ve sosyalleşmek için madde kullandıkları görülmektedir. Hikayelerde madde kullanmak zor bir hayat yaşamanın sonucunda büyüüp olgunlaşmak ile madde kullanmamak ise incinebilirlik ve masumiyet ile ilişkilendirilmiştir. Alkol ve madde kullanımının, içinde buldukları aile değerlerine, geleceksel değerlere ve "sıradanlaşmış" yaşantılara karşı özgürlüğün, isyanın ve kendisini kanıtlamanın bir aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Wattpad platformunda en çok okunan on kitabın incelendiği bir araştırmada benzer şekilde alkol ve uyuşturucu kullanmak, şiddet uygulamak gibi olumsuz davranışlar ve kötü alışkanlıkların öne çıktığı sonucuna ulaşılmıştır (Karaosmanoğlu, 2019). Yine Wattpad hikayelerinden oluşan ve yayınevleri tarafında basılmış 5 kitabın incelendiği bir araştırmada da alkol, sigara gibi zararlı maddelerin yoğun olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Neşeli ve Yiğitbaşı, 2020, s.19). Farklı bir çalışmada ise hikayelerde yer alan madde ve alkol kullanımının özgürleşmek, rahatlamak, kendisini kanıtlamak, öfke gibi duygularla ilişkilendirildiği bulunmuştur (Ağır, 2019, s.737).

Wattpad’de yer alan kitapların içeriklerinde öne çıkan temaların ve konuların tespiti yapıldığı Z kuşağı okuyucularının eğilimlerinin ve yönelimlerinin anlaşılabilmesi açısından da önemli bir veri olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda incelenen kitaplarda ‘eşler ve sevgililer arasında şiddet, akran ve sevgili zorbalığı, argo sözler, cinsellik, aşk, aldatma, tecavüz, madde kullanımı’ gibi temaların sıklıkla yer aldığı ve okuyucu hedef kitle tarafından yoğun bir şekilde tüketildiği görülmektedir. Wattpad hikayeleri, başlarda var olan talebe karşı oluşturulmuş bir arz olsa da sonrasında talebi şekillendirecek biçime büründüğü söylenebilir.

Araştırma sonucunda en sık işlenen konulardan birisinin de “aşk ve romantik ilişkiler” olduğu görülmektedir. Farklı dillerde ve ülkelerde yazılmış Wattpad hikayelerinin incelendiği kapsamlı bir araştırmada “aşk” (amor, love, amour, amore, cinta) kelimesinin hikayelerde en sık kullanılan kelime olduğu tespit edilmiştir (Pianzola, Rebora ve Lauer, 2020, s.10). Wattpad’de yer alan romantik hikaye kategorisi okuyucularıyla yapılan bir çalışmada da katılımcıların önemli kısmının eğlenmek için, romantik ilişkilere duyulan ihtiyacın hikayeler yoluyla karşılanmasına yönelik içsel istek nedeniyle ve romantik ilişkilerde ortaya çıkan karmaşık sorunlara yönelik çözüm yollarını keşfetmek amacıyla hikayeleri okudukları sonucuna ulaşılmıştır (Basri, Tamrin ve Afriyanti, 2019, s.11). Ülkemizde Wattpad okurlarıyla yapılan bir araştırmada da katılımcıların Wattpad hikayelerini tercih etmesinin ikinci sebebi olarak “heyecanlı ve romantik konular” işlenmesi bulunmuştur (Yiğitbaşı, 2018, s.29). Gerek ifade edilen araştırmalarda gerekse yaptığımız araştırmamızda aşk ve romantik ilişkiler konulu içeriklerin ortak ve yaygın olarak üretildiği veya tüketildiği görülmektedir. Kadın-erkek ilişkilerinin daha sık sorgulanabildiği, duygusal eğilimlerin ve arzuların, romantik birlik-telikler ve duygusal örüntülerin merak konusu olabildiği şeklindeki ergenlik dönemi özellikleri Wattpad kullanıcılarının yaş özellikleriyle birlikte düşünüldüğünde benzer tema/konulu hikayelere talep ve eğilimin nedeni daha kolay anlaşılacaktır.

İntihar davranışı veya söylemi kitaplarda öne çıkan riskli davranışlar arasında kendisine önemli bir yer bulmaktadır. Suna ve arkadaşlarının (2005) araştırmasına göre 15-24 yaş arasındaki gençlerin intihar etme ve intihar girişiminde eğiliminde bulunma sıklıkları diğerlerine göre daha yüksektir. İntiharı düşünsel ve sözel boyutta daha sık kadınlar, eylemsel

boyutta ise erkekler davranış haline getirmektedir (Cüceloğlu, 2010, s.456). Lise ve üniversite öğrencilerinin örnekleme dahil edildiği bir araştırmada gençler arasında intihar düşüncesi ve davranışının yaygın olduğu, en az bir defa intiharı düşünmüş olduğunu bildiren kadınların sayısı erkeklerin sayısına göre anlamlı olarak fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Eskin, 2017, s.106). Wattpad'in kullanıcı profili düşünüldüğünde metinlerde intihar imgesinin bu kadar yoğun kullanılmasının dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bununla beraber, metinlerde ailevi sorunların yoğun işlendiği de göz önüne alınırsa intihar davranışının oluşmasına zemin hazırlayabilecek bir unsurun varlığından söz etmek mümkündür. Zira aile sorunlarının intihar noktasında önemli bir değişken olduğu bilinmektedir (Yıldız ve Akça, 2015, s.17; Eskin, 2017, s.94; Palabıyıkçoğlu, 1993). Genç kız edebiyatı kategorisinde yer alan kitapların analizi sonucunda, aile sorunlarını ve ilişkisel sorunları çözme yolu olarak intihar etme eylemine oldukça sık başvurulduğu; özellikle de genç kızların intihar eyleminde veya söyleminde buldukları yansıtılmaktadır. Türk edebiyatında aşk yüzünden intihar etme olayının sıkça görüldüğünü, içinde bulunduğu sorunu çözemeyen gençlerin intiharı bir çözüm olarak gördükleri belirtilmektedir (Üstten, 2016, s.612) Benzer şekilde kitaplarda yer alan hikaye örgülerinde en çok karşılaşılan intihar sebebi aşk ile ilişkilidir. Hikayelerdeki çocuk ve gençler, aşık oldukları kişiyi elde etmek ve onun tarafından önemsenmek istemekte; aşkı ve aşık oldukları kişiyi hayatlarının merkezine koymaktadırlar. Sonuç olarak, patolojik bir sevgi ve aşk duygusu ortaya çıkmaktadır. Metinler üzerinde aile sorunları/romantik ilişkiler, riskli davranışlar ve intihar üçgeninde yeni bir okuma yapılması durumunda Wattpad okuyucusu gençler için intihar davranışına ilişkin meşruiyeti oluşturacak, bunun görünürlüğü artıracak unsurlara maruziyetin dikkate alınması gereken bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

Hikayelerde yer alan içerikler Z kuşağının yönelimleri, beklentileri ve taleplerine dair ipuçları barındırmaktadır. İçeriklerin çocuk ve ergenler üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra bu kuşağın dilini, düşüncesini ve beklentilerini anlama; karşılaştıkları ailevi, ilişkisel ve duygusal problemlerin neler olduğunu ve bu sorunlarla nasıl baş ettiklerini keşfetme imkanı da sağlamaktadır. Z kuşağının hikayelerde yansıttığı bu temsillerde sevgisiz ailelerde büyümek, parçalanmış ailelere sahip olmak ve

arkadaş ilişkilerinde asosyal kişiler haline gelmek gibi psikolojik ve sosyal sorunların varlığına dair önemli ipuçları vermektedir. Bu açıdan Wattpad ve benzeri platformlar, ergenlerin ve çocukların kendilerini ve sorunlarını ifade etmelerinin bir aracı haline geldiği görmezden gelinmemelidir. Wattpad uygulamasında yer alan hikayeler, hem ergenlerin bakış açısıyla yazılması hem de okuyucu kitlesinin büyük bir çoğunluğu çocuk ve ergen bireylerden oluşması bakımından önemli bir veri kaynağıdır. Son olarak, çocukların tükettikleri içerik ve görsellerin (Film, dizi vb.) gelişimleri açısından ne kadar önemli olduğu bilindiği kadar, aynı çocukların ne tür sanal platformlarda ve ne tür içeriklerle karşı karşıya olduğunun da aileler ve eğiticiler tarafından bilinmesi oldukça önem arz etmektedir. Kullanıcılarının büyük bir kısmı çocuklardan meydana gelen Wattpad platformu suç, şiddet, intihar gibi risk davranışlara, madde türleri ve kullanımına, erken yaşta cinsel deneyimlere, pornografik içeriklere ve sağlıklı olmayan aile yaşantılarına tanık olma ve özendirme konusunda ciddi bir risk oluşturmaktadır. Çocukların dizi ve film izlemeleri için gelişim özellikleri dikkate alınarak oluşturulan içerik derecelendirme sistemine benzer bir şekilde söz konusu sanal platformlarında denetimlerinin yapılarak kullanıcıların ve ailelerin bilgilendirileceği yöntemlerin geliştirilmesi önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

The Attempt of Authorship in Generation Z: An Investigation of Character and Behavioral Representations in Stories in the the Young Girl Literature Category on Wattpad Platform

*

Burak Acar- Zehra Karahan- Gülseren Yalçın- Ayşe Nur Yorulmaz- Ömer Miraç Yaman
İstanbul University-Cerrahpasa

Generation Z -the creator, producer, and inventor, but also the consumer generation- reinterprets past habits and tools through virtual platforms and creates their own culture. Writing styles, one of the habits of children and young people when it comes to expressing themselves, are transferred to virtual platforms by Generation Z, resulting in new production and consumption understandings. Wattpad, which brings the reading culture and literary works together, is one of these products. The aim of this research is to analyze the most read and liked books in the category of 'young girls' literature' on the digital literacy site Wattpad platform, which has become really popular, and to identify the transformations of the way generation Z expresses themselves, the risky behaviors they face, and their representations by tracing the interests and orientations of young people (readers/consumers). In this context, the document analysis method, -one of the qualitative research methods- has been used in this study. In accordance with the method of the study, a total of 15 books that received 150,000 or more likes have been included in the research sample. Each chapter in the books has been coded considering the topics it contains. These codes have been brought together, and then themed according to the most mentioned topics, and in the end, 6 themes emerged with their sub-breakdowns. In accordance with the method of the study, the findings were created with the quotes of the relevant Wattpad texts in accordance with the themes. Pathological family representations, representations of men and women based on gender roles, risky behaviors such as substance use, crime, violence, suicide, sexual intercourse at an early age, pornographic presentations, sexual violence such as rape are the prominent content features in these stories.

In all the themes that have been created, the narrations made in the context of male and female representations, learned femininity and masculinity, and idealized body perceptions are at the forefront. In these stories, many findings have been obtained regarding the phenomenon of sexuality, which is presented as a means of these narrations. Romantic relationships between men and women are often presented in detailed descriptions in the context of sexual intercourse. Under this title, the ways in which male and female characters perceive and experience sexuality, the connection of sexuality with being a woman and a man, how women and men are characterized in the context of sexuality, and the perception of honor associated with sexuality of male and female characters are mentioned. Violence appears to be a symbol of power for male characters, just like the phenomenon of sexuality. Various types of violence were included in these stories, the tools of violence and places where physical violence was committed, the depiction of the perpetrator and the victim, and the justification of the violence were reflected. In addition, it is seen that the majority of the families in the stories that have been analyzed consist of families that were broken due to reasons like death, separation or crimes within the family life. In the narratives, it is seen that pathological family relationships are frequently depicted, and a hierarchical attitude is reflected in male-female relations. The feelings of being ignored and helpless in the face of these pathological family relationships are clearly revealed in the stories. Different meanings have been attributed to the concept of family and parent, and these meanings have been given in association with various emotions. For this reason, the family, family descriptions, the reasons for breaking up the family, the feelings associated with the family and the crimes within the family life are often included in the stories. One of the other issues that is mentioned is substance use. Under the substance theme, the types of addictive substances such as cigarettes, alcohol, and drugs in the stories, how the substance use is described by the main characters, the meanings attributed to the substance, the description of the places in which the substances are used and how the substance use is justified are mentioned. Another issue that emerged as a risk factor in the findings is the narrations of suicide. Injury as a form of self-harm and non-compliance with social rules are frequently encountered in young characters who

have suicidal ideation and who attempt suicide. For this reason, it was found necessary to analyze actions like social irregularity, suicide, and self-harm within the scope of risky behaviors category. Regarding suicide, the reasons for suicide, means of suicide and the relationship between suicide and mood have been touched upon. The majority of the stories in the category of young girls' literature, which are included in the sample of the research, focus on the emotional conflicts and depressions of young girls. When we analyze the story patterns, we see that the characters produce risky behavioral solutions such as suicide, violence, self-harm, risky sexual behavior etc. to these problems. In these stories, many negative contents that will affect the development of children and young people has been encountered. In particular, we can see that sexuality, substance use, types of violence and pathological family patterns were clearly and intensely depicted in the stories and were highly appreciated by the readers. These representations reflected in the stories of Generation Z provide important clues about the existence of psychological and social problems such as growing up in loveless families, fragmented family patterns and becoming asocial in friendships. In this respect, it should not be ignored that Wattpad and similar platforms have become a tool for adolescents and children to express themselves and their problems. The Wattpad platform, which has mostly adolescents and children as users, poses a serious risk in witnessing and encouraging due to its negative content. It is important to develop methods that will inform the users and families by controlling them on the said virtual platforms, similar to the content rating system created by taking into account the developmental characteristics of children concerning watching TV series and movies. However, the existing books are a large data pool for understanding the thoughts and expectations of the Generation Z, discovering what family, relational and emotional problems they face, how they deal with these problems and the ways they try to solve them.

Kaynakça/References

Ağır, M. (2017, 19 Ocak). Yeşilay wattpad'ın gizli tehlikelerine karşı aileleri uyarıyor. [Yeşilay, Wattpad'ın Gizli Tehlikelerine Karşı Uyarıyor | Yeşilay \(yesilay.org.tr\)](http://yesilay.org.tr).

- Ağır, M. (2019). Sosyal ağ platformu wattpad uygulamasının ergenlerin problemleri, çözüm stratejileri ve olası etkileri açısından incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 723-752. <https://dx.doi.org/10.29329/mjer.2019.185.35>.
- Akar, G. (2019). *Gender discourse in wattpad as a youth subculture*. (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe University, Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Alanka, Ö. ve Cezik, A. (2016). Dijital kibir: Sosyal medyadaki narsistik ritüelle ilişkili bir inceleme. *TRT Akademi*, 1(2), 548-569.
- Arslan, B. ve Nur, E. (2018). Teknolojinin yeni çocuğu: K kuşağı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 329-347.
- Asutay, H. (2000). *Türk ve alman gençlik yazınında ergenlik romanı*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytekin, M. ve Yavuz, B. B. (2019). Wattpad'in lisede eğitim gören kız öğrenciler üzerindeki etkisi. *Sosyal Araştırmalar Ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 5(8), 503-512.
- Babacan, M.E. (2015a). *Sosyal medya ve gençlik*. İstanbul:Açılım Kitap.
- Babacan, M. E. (2015b). Gençliğin sosyal medya kullanım pratikleri ve sosyal sermaye ilişkisi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 37-65.
- Bal, M. (2018). Reading and writing experiences of middle school students in the digital age: wattpad sample. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 6(2), 89-100.
- Basri, T., Andi, F. ve Afriyanti, Y. (2019). The reception of selected female readers toward romance story in the wattpad. *The 4th Annual Seminar on English Language Studies (ASELS)*.
- Bazarcı, S. (2019). Transmedya uygulamalarında yayılma kanalları: Küresel örnekler üzerine bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (AKİL)*, 31, 560-576. <https://dx.doi.org/10.31123/akil.529067>.
- Börekçi, G. (2015, 26 Temmuz). Wattpad yazarları başlı başına bir gezegen. (*Habertürk*). <https://m.haberturk.com/yazarlar/gulenay-borekci/1107552-18-alti-wattpad-yazarlari-basli-basina-bir-gezegen> adresinden erişildi.
- Common Sense Media, (2017). *The common sense census: Media use by kids age zero to eight*. Research Report.
- Contreras, D. J., Gonzaga, H. G., Trovela, B. M. ve Kagaoan, M. A. (2015). The "watty fever": Constructs of wattpad readers on wattpad's role in their 263 lives. *LPU Laguna Journal of Arts and Sciences Communication Research*, 308-327.
- Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve davranışı*. İstanbul:Remzi Kitabevi.

- Çalışır, G., ve Çakıcı, F. O. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında sosyal medyada kurulan benlik inşasının temsili. *Turkish Studies*, 10(10), 267-290. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8525>.
- Çoban, O. (2015). Yoksa sen daha okumadın mı?: Bir online okuma platformu olarak watsapp ve sanal dünyanın gençlerinde sanal okuma kültürü. *II. Uluslararası Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul, Maltepe.
- Duse, C. S. ve Duse, D. M. (2016). The teacher of the generation Z. *The European Proceedings Of Social & Behavioural Sciences, Edu World 2016 - 7th International Conference*. [http://dx.doi.org/10.15405/epsbs\(2357-1330\).2017.5.2](http://dx.doi.org/10.15405/epsbs(2357-1330).2017.5.2).
- Engin, A. O. (10 Eylül 2013). Sosyal medya gençleri kimlik krizine sokuyor. (NTV). 3 Ocak 2021, https://www.ntv.com.tr/turkiye/sosyal-medya-gencleri-kimlik-krizine-sokuyor,u3d4_tzO10WTwGRUiiADg adresinden erişildi.
- Ekşi, F. ve Ümmet D. (2015). Bir kişilerarası iletişim problemi olarak internet bağımlılığı ve siber zorbalık: Psikolojik danışma açısından değerlendirme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 91-115.
- Eskin, M. (2017). Gençler arasında intihar düşüncesi, girişimi ve tutumları. *Türk Psikoloji Derneği*, 32(80), 93-111.
- Fırat, M. ve Ayran, G. (2016). Üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(4), 322-329. <http://dx.doi.org/10.5455/pmb.1-1450776947>.
- Google (2016, August). Generation Z: New insights into the mobile-first mindset of teens. http://storage.googleapis.com/think/docs/GenZ_Insights_All_teens.pdf.
- Güngör, A. ve Koçak, O. (2020). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 397-419.
- Güleç Sağlam, S. (2020). *Kitap olarak basılan whatsapp hikâyelerindeki dinî ve ahlâkî unsurlara yönelik içerik analizi*. (Yüksek Lisans). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Jusmaya, A. (2019) The effectiveness of using whatsapp to develop students' writing ability. *Jurnal Ide Bahasa*, 1(2), 105-114.
- Juniar, R. F., Widiati, U. ve Astuti, U. P. (2019). The effect of using whatsapp on process-genre approach towards writing achievement in tertiary level. *Jurnal Pendidikan*, 4(7), 897-905.
- Horzum, M. ve Ayas, T. (2014). Orta öğretim öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorba ve sanal mağdur düzeylerinin yordanması. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 1(2), 21-36.

- İnselöz, N. T. ve Uçanok, Z. (2013). Ergenlerde sanal zorbalık: nedenler, duygular ve baş etme yollarının niteliksel analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 20-44.
- Kara, M. (2015, 12 Kasım). *Türkiye 3 milyon kullanıcısıyla wattpad'in en popüler olduğu üçüncü pazar*. <https://webrazzi.com/2015/11/12/turkiye-3-milyon-kullanicisiyla-wattpadin-en-populer-oldugu-ucuncu-pazar/> adresinden erişildi.
- Karaosmanoğlu, P. (2019). *Wattpad kitapları üzerine bir içerik çözümlemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, E. (2019, 31 Mayıs). *Wattpad, cinsel istismar ve pedofili*. *Star*. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/wattpad-cinsel-istismar-ve-pedofili-haber-1458146/> adresinden erişildi.
- Keleş, H. N. (2011). Y kuşağı çalışanların motivasyon profillerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 120-137.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Messerschmidt, J. M. (2019). *Hegemonik erkeklik: formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Neşeli, D ve Güran-Yiğitbaşı, K. (2020). Türkiye'de yaynevleri tarafından yayınlanan wattpad kitapları üzerine bir araştırma. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 4(1), 10-23.
- Neydim, N. (2011). Gençlik edebiyatı tanım ve uygulama sorunları. *İçinde Eğitim Sen Gençlik Edebiyatı Ve Genel Edebiyat Kitap Kataloğu* (s.13-23). <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/12/13-26.pdf> adresinden erişildi.
- Okur, H. (2013). Gençlik ve sosyal paylaşım siteleri. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 1(23), 93-106.
- Özkan, A. (2020). *Geleneksel anlatı tiplerinin popüler romanlardaki dönüşümü: wattpad örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Palabıyıkoglu, R. (1993). İntihar davranışında ailenin rolü ve önemi. *Kriz Dergisi*, 1(2). https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000020.
- Pianzola, F., Rebora, S. ve Lauer, G.(2020). Wattpad as a resource for literary studies. Quantitative and qualitative examples of the importance of digital social reading and readers' comments in the margins. *PLoS ONE*, 15(1). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0226708>.
- Rothman, D. (2016). A tsunami of learners called generation Z. http://www.mdle.net/Journal/A_Tsunami_of_Learners_Called_Generation_Z.pdf adresinden erişildi.
- Sarioğlu, E. B. ve Özgen, E. (2018). Z kuşağının sosyal medya kullanım alışkanlıkları üzerine bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1067-1081.
- Seemiller, C. ve Grace, M. (2019). Generation z: A century in the making. Routledge Taylor&Francis Group.
- Sifferlin, A. (2015, 25 Nisan). 6-month-old babies are now using tablets and smartphones. (*Time*).<http://time.com/3834978/babies-use-devices/> adresinden erişildi.
- Singh, A. (2014). Challenges and issues of generation Z. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 16(7), 59-63.
- Sladek, S., ve Grabinger, A. (2013). Gen Z. *Introducing the first Generation of the 21st Century*.
- Tweng, J. M. (2013). *Ben nesli*. İstanbul: Kaknüs Psikoloji.
- Türk Dil Kurumu: Kuşak kavramı. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Hane halkı bilim teknolojileri kullanım araştırması raporu, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden erişildi.
- Üstten, A. (2016). Gençlik edebiyatı eserlerinde gençlik sorunlarının yansıtılış biçimi üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 11(20), 605-616.
- Valkenburg, P. M., Schouten, A. P. ve Peter, J. (2005). Adolescents' Identity Experiments on the internet. *New Media & Society*, 7(3), 383-402.
- Vural, B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3348-3382.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, 23(112), 7-17.
- Yıldız, S. ve Akça S. (2015). Adolesanlarda risk alma davranışı ve adolesanlara yaklaşım. *Psikiyatri/ Nöroloji/ Davranış Bilimleri Dergisi*, 6, 14-22.

- Yiğitbaşı, K. (2018). Transmedya hikayeciliği'nde wattpad örneği ve okur tercihlerine yönelik bir araştırma. *Online Academic Journal of Information Technology*, 9(30), 21-41.
- Yoesoef, M. (2019). Cyber literature: Wattpad and webnovel as generation z reading in the digital world. *Advances in Social Science, Education And Humanities Research*, 453, 128-131.
- Wattpad. (2020a). About wattpad. <https://company.wattpad.com/>. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2020.
- Wattpad. (2020b, 10 March). Wattpad named to fast company's annual list of the world's most innovative companies for 2020. 15 Aralık 2020, https://company.wattpad.com/blog/2020/3/10/wattpad-named-to-fast-companys-annual-list-of-the-worlds-most-innovative-companies-for-2020?utm_source=pr&utm_medium=pr_email&utm_campaign=mkt_year_in_review_release adresinden erişildi.
- Wattpad. (2020c, 1 December). Wattpad's 2020 year in review: Catharsis through creativity, creating community, and changing the world with stories. (20 Aralık 2020). <https://company.wattpad.com/blog/2020/12/1/wattpads-2020-year-in-review-catharsis-through-creativity-creating-community-and-changing-the-world-with-stories> adresinden erişildi.
- Wattpad Yardım (2021, 15 Şubat), İçerik kategorileri (t.y.) <https://support.wattpad.com/hc/tr/articles/360020325871-%C4%B0%C3%A7erik-Kategorileri> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Acar, B., Karahan, Z., Yalçın, G., Yorulmaz, A. N. ve Yaman Ö. M. (2021). Z kuşağının yazarlık denemesi: Wattpad platformunda yer alan genç kız hikayelerindeki karakter ve davranış temsillerinin incelenmesi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7368-7410. DOI: 10.26466/opus.894500.

DÜZELTME

OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 40, s.2317-2344, Ağustos 2021 sayısında yayımlanan, *“Okul Öncesi Eğitim Çağında Çocuğu Olan Ebeveynlerin Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi”* Başlıklı makalede yer alan bazı yazılarda sehven yanlışlık yapılmıştır. Bu minvalde değişiklikler aşağıda belirtildiği üzere yapılmalıdır.

2320 sayfada ikinci paragrafın devamına eklenmesi gereken ifade:

Değerler eğitiminin amacına ulaşması için ise çocuğun yaş grubunun ilgi ve ihtiyaçlarının dikkate alınarak eğitim içeriklerinin hazırlanması gerekmektedir (Karademir ve Çelik, 2020).

2322. sayfada yöntem kısmında ikinci paragrafın devamına eklenmesi gereken ifade

Açıklayıcı durum çalışması, nasıl ve neden sorularına cevap aramak için kullanılan bir yöntemdir (Ozan Leylum, Odabaşı & Kabakçı Yurdakul, 2017). Ebeveynlerin çocuklarına değerleri nasıl kazandırmaya çalıştıklarına ve bu değerleri kazandırmayı neden tercih ettiklerine dair görüşlerini belirleme amacına en uygun olan açıklayıcı durum çalışması tercih edilmiştir.

2334. sayfa Şekil 11'in açıklaması aşağıdaki gibi değiştirilmeli.

Şekil 10'da ebeveynlerin vermiş olduğu tüm cevaplara göre oluşan kavram bulutu yer almaktadır. Kavram bulutu oluşturulurken ebeveynlerden gelen yanıtlarda geçen değerlerin sıklığına göre kavram bulutundaki ifadelerin renk tonları ve büyüklüğü sıklığına göre değişmektedir. Ebeveynlerin sık kullandığı kelimeler daha koyu ve büyük puntoda görülmektedir.

2335. sayfada ikinci paragrafın sonuna aşağıdaki ifade eklenmeli.

Bu yönerge doğrultusunda MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda kazanım ve göstergeler aracılığıyla değerlerin öğretilmesinin önemine vurgu yapılmıştır (MEB, 2013). Aral ve Kadan (2018) yaptıkları araştırmada MEB 2013 okul öncesi eğitimi programında sırasıyla en çok sorumluluk, saygı, dayanışma, güven, sevgi, hoşgörü, özgürlük, eşitlik, dostluk ve adalet değerlerine yer verildiğini bulgulamıştır.

2336. sayfada ilk paragrafın sonuna aşağıdaki ifadeler eklenmeli

Korkmaz ve Pekdoğan (2017) okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerini incelediği çalışmalarında, öğretmenlerin çocuklara en çok sırasıyla yardımlaşma, sevgi, hoşgörü ve saygı değerlerini öğrettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Ebeveynlere göre, değerler eğitiminde birinci derecede sorumluluğun aileye ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde çocukların ebeveynler ile daha fazla vakit geçirmesi ve ebeveynleri taklit ettikleri için değerlerin kazanılması açısından ilk ve en önemli yerin aile olduğunu belirten araştırmalar bulunmaktadır (Demirutku, 2017; Morgan, 1998; Yılmaz, 2015).

2337. sayfa ilk paragrafın sonuna aşağıdaki ifade eklenmeli.

Kanak ve Önder (2017) ebeveynlerin çocuklara değerleri öğretecek kadar yeterli düzeyde olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin değerleri öğretirken dikte etme ve öğüt verme yollarına başvurduklarını bunun yerine çocuklara masal ve hikâye kitapları aracılığıyla değerleri kazandırmanın daha etkili bir yol olacağını belirtmişlerdir.

Kaynakça

- Aral, N. ve Kadan, G. (2018). 2013 Okul öncesi eğitim programının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 113-131.
- Kanak, M. ve Önder, M. (2017). Teaching values with stories and tales in the preschool period. *Journal of Education and Practice*, 8, 143-149.
- Karademir, A. ve Çelik, İ. (2020). Okul öncesi öğretmenleri bakış açısıyla millî değerlerimiz: Türk büyükleriyle ahlâk eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(40), 277-306.
- MEB (2013). Milli Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programı. <http://docplayer.biz.tr/895440-T-c-milli-egitim-bakanligi-talim-ve-terbiye-kurulubaskanligi-konu-okul-oncesi-egitim-programu.html>.
- Ozan Leymun, Ş., Odabaşı, F. ve Yurdakul, İ. K. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385.